БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда гидовыдеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 2 ВТОРНИК № 206 (8052).

Өртээ 2 көп.

Кезээде чоннуң ортузунда

Агитаторлар болгаш пропагандистер партиниң болгаш чазаатчың политиказын, хүннүң чугула болуушкуннарын тайызбырлаан дириг сөстү чонга чедирип турар. Чүс-чүс мун лекторлар, илеткелчилер болгаш политинформаторлар чурттуң цехтериниг болгаш хову турлагларынга, Культура бажыңнарынга, агитпөлдерге лекцияларны номчуп, беседаларны кылып турар.

«Билиг» шиитилелиниң Тыва салбырының кежигүннери бо чылдың эгезинден баштыңчының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында 1.700 ажыг лекцияны номчаан. Шүшенвээже чоруушкуннар болгаш В. И. Ленинниң Бажың-музейиниң делгинирлери-биле танышкыны пропагандистерге байлак материалды берген. Ам Тыва АССР-де 90 хире ленинчи лекторий ажылдап турар.

Амур областың ийи миллион хире ажыл-ишчилери бо чылын лекцияларга болгаш беседаларга база берген. Ында илеткелчилер В. И. Ленинниң төрүттүнген күнүнден бээр 100 чыл оныңа белеткел, коммунистиг болгаш ажылчын партиларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазы, бистиң чурттуустуң үлетүр, көдээ ажыл-агый, эртем болгаш культура талазы-биле чедиишкиннери—ынчалдыг темаларга илеткелдерни кылып турар.

Благовещенскиде «Билиг» шиитилелиниң база бир хөөчүл кежигүнү, Амурнуң шаандагы партизаны, Ыракым Чөөн чүкне аныяктарның займичы дружиналарының организаторларының бирээзи Я. А. Басенко хемчилерге болгаш суднолар септеткилериниг болуушун 2500-ку лекцияны чоокта чаа номчаан.

Камчатканың пароход черинин транспорт болгаш балыктаар судноларынга «Ленинчи ёзу-биле чурттаар болгаш ажылдаар» деп темаларга лекцияларны болгаш беседаларны докпаамал кылып турар. Ында политинформаторларның докпаамал ажылдаар школазының туругсаан. Хөөчүл большевиктер-биле ужуражымышкыннарыны организастап, «Ленинчи угланымышкыл-биле—коммунизмге» деп тематиктиг кежээлерни эртирип турар.

(СЭГА).

ОТЧЁТ-СОҢГУЛДАЛЫГ ХУРАЛДАР

Партия эге организацияларының база бир чугула харыысалгалыг үеже кирипкен. Чөөкүү үеде элээн наш партия бөвүктеринде, бригадаларның болгаш цехтериниң эге организацияларында отчёт-соңгулдаалыг хуралдар болуп эртиилээн. Ол ышнаш чамдык үлетпүр бүдүүлүге, албан организация, өредилге черлеринде партия эге организацияларының отчёт-соңгулдаалыг хуралдары болгулаан.

Бөгүннерде тарза, сигеннинг чугула кампаниязын барымдаалаан, колхоз, совхозтарда партия организацияларының отчёт-соңгулдаалыг хуралдарын октябрь, ноябрь айларда эрттирерин көрүп турар. Партияның отчёт-соңгулдаалыг хуралдары организацияның ажыл-чорудулгазында чугула политиктиг кампания болуур. Ынчангаш республиканың партия организацияларының бүгү-ле эгенолары беттарының кылган ажылдарының дугайында отчёттарын бээр.

Партком секретарылары, бюро кежигүннери чыл дургузунда чоруткан бүгү-ле ажылдарын долузу-биле анализтээш, эң ылаңгыя СЭКП-ниң XXIII съездизиниң, ол ышнаш ТИ-ниң сөөлгү болгулаан Пленумнарының шиитпирээзин айтырыгларын амыдыралга канчаар беттандырып турарын, коммунизминиң улуг хөрээн шиитпирээзиниг коммунистерниң мурнаачы-башкарыкчы ролюнүң дугайында илеткээряер.

Иөөм-биле чергелештир партийжи амыдыралдың немнични чөрмаларын хамык чон сагыырынче, ажыл-агыйга коллективтиг удуртулганы, партияның иштики демократиязын, Уставтың негелдезинин күүседиринче, шүгүмчүүлерди болгаш бөшүгүмчүүлерди калбартырынче угланган кандыг ажылдарны кылганын тодаргайы-биле чугаалаптыр. Отчёттуг хуралдарга түгле чыл иштинде кылдынган ажылдарга доктаар эвес, а харын колхоз, совхозтарда, үлетпүр бүдүүлүгеде, садыг, тудуг, транспорт, харылзаада партия эге организацияларының бюроларының, парткомнар секретарыларының илеткелдеринге партийжи-организастыг ажылдарда чедир ыяшдынаан ажылдарны тодаргайы-биле айтып, ажылдың стилметодун сайзырадгайжыдып, нижилер-биле ажылдаарынга партияның хөй таалыг ажылдарын эниитилеринче кандыг ноя кичээнгейни угландырза эки дээрзиниң дугайында уттуп болбас.

Отчёттуг хурал партия организациязының чыл дургузунда чорудуп келген ажылының чедер, четпезин түңнеп, моон соңгаарғы соруланы айтыр. Ындыг төлээде, ону бедик деңнелге организастыг эрттирер херек. Коллективтиг удуртулгага үндезилээш, отчёттуг хуралга кылыр илеткелди белеткээринге түгле секретары, бюро кежигүннери эвес, а харын өске-даа коммунистерни илеткеп, доктаал төлевилелин болгаш организастыг ажылдарны кылырынга киирииштирерин чугула.

Илеткелди ниити хуралдың болурунуң мурнунда наш хөөмүн бүрүнгаар бюроның азы парткомнуң хуралынга көрүп, бюро кежигүнериниң саналгөөлгө, эдиглерин хамызы-биле өөренип көөр. Эрткен чылда болгаш бө-даа чылда белгулаан чамдык партия организацияларының отчёт-соңгулдаалыг хуралдарга белеткеяри кошкак болгулаан таварылгалар бар. Чөөкте чаа Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозта коммунистерниң отчёт-соңгулдаалыг хуралы болуп эрткен. Илеткелчи партбюро секретары эш Д. Яровикова колхозтуң ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тыванның 25 чыл болуур аюнга төлептиг умуражыры-биле алган планныг ажылдарын база социалистиг хүзөлгелерни күүседип турарының дугайында хөй сан-түңнү адаап турза-даа, а чогум коммунистерниң башкарыкчы ролюн, политиктиг инжизидилге ажылын, партийжи иштики ажылдарны, коммунистерниң Устав негелдезиниг күүседип турарын болгаш өске-даа партийжи амыдыралга хамаарышкан чугула айтырыгларны көргүспээн.

Ынчангаш ол хуралга саналбергеп коммунистер секретарының илеткелинде партийжи ханы анализ чок, илеткелдиң угшин ажыл-агыйжы темаже угланган деп демдеглээш, партбюро отчёттуг үениң иштинде чамдык ажылдарны кылган-даа болза, партийжи удуртулганың хевирин, аргазын, оон стилин эниитидер талазы-биле амгы үениң негелдезиниг чедир ажылдавазының шыңгыы шүгүмчүзиннер. Бо бүгү четпестер дээш партбюро секретарынга эш Д. Яровикоову коммунистер катап соңгувааннар.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуур юбилейин ажыл-агый, культура тургузуушкунуңуң талазы-биле чедиишкинниг умуражыр дээш улуг ажылдарны чер-черде партия организациялары кылып турар. Моөң-биле кадыг ажыл-агый бүрүзүнде ам-даа чедир амыглаттыынмаан нурлавырлар болгаш аргалар хөй. Партия эге организацияларының отчёттуг хуралдарынга ол нурлавырларны долузу-биле илередип, ону чөп амыглаары-биле чогуур арга-хемчегларын алырын айтып үжүрлүг. Партияның шиитпирии ёзугаар бистиң чуртувуста улуг экономиктиг сорулга — улус ажыл-агыйының бүгү адырларын планнаашының чаа системазынче болгаш экономиктиг идиг бериишкинче шилчидип турар. Чаа экономиктиг реформаны амыдыралга беттандыраапа партия организацияларының бүдүүлүгениң бүгү адырларының амырын удам эки организастаар хүзөлгелиглер. Коммунистер түскай эртемнигларга, хөй-ниитиге даянгаш, ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны кол соруланы шиитпирээринче эвилелдеп, коллективниг ниижизидилге ажылын бедик деңнелге чорудары болур. Партия организацияларының бө чугула ажыл-херектерни амыдыралга беттандырарынга кандыг ажылдарны чорутканын отчёттаар.

Партияның отчёт-соңгулдаалыг хуралынга илеткелге кол черни партияның иштики ажылдарының дугайы эзээн турар умуралыг. СЭКП-ниң хүзөлелөөнүң өзүлдези, аныяк коммунистер-биле ажыл, партийжи даалганың күүселдези, коммунистерниң политиктиг билиин бедидип турары, хүзөзэн алган шиитпирээринин хынаала-күүселдези, эртиен чылын отчёттуг хуралга болган коммунистерниң саналгөөлгөлерин амыдыралга беттандырары дээш партия организациязының талазыдан кандыг боттуг хемчеглер ап чорутпан дугайын бирдем-бирээ чөк илеткээр херек.

Партияның удуртукчу ажылдакчыларының организакчы, ажыл-ишчизинден коллективтиг ажыл-агыйының үре-түңнедиг болуру билдингир. СЭКП райкомнары партия эге организацияларының отчёт-соңгулдаалыг хуралдарын бедик политиктиг, организастыг деңнелге эрттирер дээш бүгү хемчеглерни алыр ушулуг.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭН

Уруглариның өөрүшкүлүг байырлалы — чаа өөредилге чылының эгезинги кижи бүрүзү четтиңнейн манап турган. Ол хүн ава, ача уруун алы оглун школаның бирги классыңа чедирген. Бешки, сески, оңгу-даа класска бадар өөреникчизи дээш кымны дүвүреваан дээр.

Тожуда. Эрзинде, Мөңгүн-Тайгада, өөрүде түс-түс уруглар парталар артында олуруушкан. Бүгү-ле школаларда бирги классчылар чаа программа ёзугаар өөренип кирипкен. Белеткел классында хөй бичиилер кичээлдеп эгелээн. Ленин, коммунизм, школа деп чаа сөстерби-ле уругларны башкылары таныштырган.

Бо чылын бистиң республикада 168 школа ажылдап турар. Анаа 51 мун хире уруглар өөренир. Ортумаа школаларның саны өскен. Тожуүн Ырбанда, Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксыңда чаа школалар бар. Бим-Хемниң Эөрбек, Аржаан школаларында чаа интернаттарда уруглар чурттай берген. Ниитизи-биле 1000 ажыг дөрбелчин метр шел ажыгталда кирген.

Наймыслал Кызылга сентябрьның бири аас чаагай хүн болган. Хоорайның ортумак, сес чыл школаларынче мунуң уруглар эртем эрте-ле шуушкан. Оларның эң хей-мерлерин ава, ачалары школаже чедирген. Өөренир парталарынга бир-ле дугаар олуруп, эртемнин делгем өөрүнче оларның үзүн оруу ынчаар эгелээн.

Кызылдың үзеди болгаш ортумак өөредилге черлеринде база өөредилге чылы эгелээн. Чүс-чүс оолдар, кыстар бө чылын чаа бирги курска өөренип кирген. Үстүкү курстарда кииртээдер чөрүп турар. Сургууллар болгаш студентилериниң хей кезии колхозтарның болгаш совхозтарның байлак түүдүн ажаажыры-биле аътталып чөрүп эгелээн.

ЧУРУКТА: Кызылда № 2 школаның дүүн чаа өөренип кирген бирги классчылары.

А. СОДУНАМНЫҢ өөтөзү.

Үлүг тиилелге

КЫЗЫЛ. (СЭТА-ның корр.). «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының коллективи август 30-де даг-дүгүнүң тывыжыңның болгаш оны арыглаарының дөрт чыл планын күүседипкен. Планнан амыр 400 тонна эки шынаалыг продукциязы бүдүрүп үнүргеен.

Күш-ажыылчы чедиишкиннер социалистиг чарыштың бедик деңнелге организастазынган чедип алдынган. Х. Чигир-оолдуң удуртканы эзэлчег чарыштың тиилекчизи болган. Ф. Беспалов, О. Устюгова оларның удуртуп турар эзэлчеглерин база будүүлге даалгазын бүгү көргүзүглеп талазы-биле чедиишкиннииг күүсеткеп.

Чөвүлел хурал

Августуң сөөлгү субботазында Самагалдай суурга Эрзин, Тес-Хем районнарының зооветеринария ажылдакчыларының каттышкан чөвүлел хуралы болуп эрткен. Республиканың көдээ ажыл-агый министрииниң оралакчызы И. Сувандин ук хуралдың ажылын удуртуп эрткирген.

Малдан алыр продуктуларны будүүрериң болгаш белеткээрин көвүделир, малдың баш санын өстүрер, хойну тарып боозадырының болгаш сула эдержилгенин организастыг эрттирерде белеткел ажылдарын баш удур чорудар, кыштаглаашкынга белеткелдиң дугайында тодаргай чугаалажымышкыннарны ук хуралга кылган. Ийи районуң көдээ ажыл-агыйының түскай эртемнигларын 30 ажыг кижи хуралдың ажылынга киришкен.

Экии, школа!

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле бистиң корр). Сентябрьның 1-нии хүнү кайгамчыктыг каан, аас турган. Өөредилге шагы эгелээрнинг чрак мурнунда Самагалдай ортумак школазының бүгү классчарының өөреникчилери школа деваскаавырынге сыңмарлаштыр чыглып келген. Өөреникчилерге, башкыларга болгаш ада-иелерге школа директору П. Гаврилов чаа өөредилге чылының улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуурун күзеп, байыр чедирип чүве чугаалаан. Ол ышнаш байыр чедирген сестерни райкүүском даргазы С. Баир-оол, Чырыдыышкын министерствозунуң төлээзи К. Күүлар олар база чугаалаан.

⊙

Сентябрь 1-де Ак-Довуракта сес чыл школазының муң ажыг өөреникчилер чыглып келген. А 200 ажыг уруг бирги класстың чаа өөренип киргеннер. Эгезинде шугум чыскаалы болган соонда, бүгү өөреникчилер парталарынга олуртулапкан.

Бай-Тайга районнуң бүгү 7 школаларынга өөредилге организастыг эгелээн. Тээли орта школазының белеткел классынга 30 ажыг уруглар өөренип киргеп. Үстүү классчарының өөреникчилери чечектерни оларга тудуспушаан, өөредилге херекселдери белектерни база бергилээн.

Бо чылгы өөредилгеге Тээли болгаш Кызыл-Даг школаары эки белеткелдиг болган.

Районда өөренип киргеп школачыларның ниити саны 2700 ажыг кижи.

Өөреникчилер! Тергиин өөредилге дээш походче!

К. МААДЫ.

АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛАЛ

Вьетнам улустуң август революциязының төөгүлүг тиилелге-биле доозулганындан бээр 24 чыл эрткен. 1945 чылдың сентябрь 2-де алдын сылдыстыг кызыл Тук—Вьетнам Демократтыг Республиканың күрүне түгү Хавойнуң кырыгга киискип үнген. Ол кайгамчык болуушкун Муруу-Чөөн Азияда баштайгы социалистиг күрүнениң төрүттүнгеп дугайын бүгү делегийге чарлаан. ВДР-ниң Президентиин Хо Ши-Миниң угаалдыг үндүргени «Хамаарышпас чоруктуң декларациязынга» хосталгага болгаш хамаарышпас чорукка Вьетнамның чардынмас эргелерин чарлап, ол эргелерни камгалаар дээш бүгү күжүн бээрингге вьетнам улустуң шиитпирлиин илерейлээн.

Вьетнам Демократтыг Республиканың догуиаан келгенинин 24 чылы империалистиг агрессияга удур, ол эргелерин камгалаар дээш вьетнам улустуң эрес-маадырлыг демисеглябиле демдеглеттингеп. Вьетнам улустуң дайынчы аваигарды — Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы ол демисеглеге сорук киирикчи болгаш удуртукчу күш болган.

Маадырлыг Вьетнам америк интервенциязыны өйтүр шаварыга чижеглээр чүве чок эрес-маадырлыг болгаш туруштуг чорукту көргүзүп турар. Кайы-бир черге шериг аванпюразын чорудуп турар кижилерге удур коллективтиг хөделиишкиннер кайы хире аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар дугайын АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга өйтүр шавышкын база чайынналыр херечилеп турар. Вьетнам улус америк агрессорларга удур маадырлыг демисеглиң чорутпашаан, СССРден болгаш социализмниң өске-даа чурттарындан шериг база экономика талазы-биле ажыктыг дузаламчыны ап турар. Бүгү делегейге калбөргеп эп-сеткил каттыштырылганының улустуң калбак шиитпирээшкиниң вьетнамнарны деткип турар.

Демисеглиң бүгү хевирээрии — агрессияга удур чеп-сеткил хөделиишкиниң, политиктиг болгаш дипломаттыг демисеглиң биледиг ажылдаары вьетнам улуска чаа-чаа чедиишкиннерни берип турар.

Вьетнамның улузу тайыңга ниит күзедилг, ынчалдаа оон чөптүү-биле демдеглеп эгээры-биле алырга, ол тайың ёзулуг хосталганың болгаш хамаарышпас чорукту байдалдарында тургуступ турар үжүрлүг. Вьетнам Демократтыг Республика Муруу Вьетнамның патриотчу күштери вьетнам айтырының политика талазы-биле таарыштыр шиитпирээринге боттарының белеңин кашаа корғүүп, ол дугайында тодаргай саналдарын киирип келген. Вьетнамга тайбыңны катап тургузар соруга-биле Парижте дөрт таланың чөвүлел хуралынга киирген 10 түүдүн тургустунган программа вьетнам улустуң национал эргелеринге болгаш бүгү-ниити тайбыңның эргежажыктарынга бүрүн дугаяр турар.

ВДР-ниң болгаш Муруу-Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның ол чугула инициативазының ачызында Вьетнамга чөптүг таарыштыр шиитпирээшкинге байдалдар тургустунган. Ындыг болза-даа Парижте чугаалажымышкыннар сес хире ай-да үргулчүлээш, ынчанмыжажок. Каттышкан Штаттар сагыштыы-биле хелерленип турар ужурунда ол чугаалажымышкыннар кандыг-даа дешилге чок боон турар. АКШ-тың болгаш оон чалчаларының бүгү шериглерин Муруну Вьетнамдан үндүрер дугайында, бот-шиитпирлеттиринге вьетнам улустуң эргежинниң дугайында — ындыг ийи айтырыга амерык туруш оназа удурланышкак.

Бүгү улустарның эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш деткимчеяи демисеглиң турар Вьетнамның талазында. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының июньда Москвага делегей Чөвүлел хуралы «Вьетнамга хамаарышпас чорук, хосталга болгаш тайбың!» деп үгүулгазы коммунистерниң хөй милиоп армиязының өмүнзээзинден үндүрген.

Совет кижилер вьетнам улуска түректиң ханызындан, аяы-дуңма эп-сеткилин каттыштырып турар. Совет Эвилели АКШ-тың агрессиязын өйтүр шаварынга бүгү талалыг дузаламчыны Вьетнам Демократтыг Республикага корғүзүп, вьетнам улустуң чардынмас эргелерин болгаш эрге-ажыктарын барымдаалаан, вьетнам айтырыны таарыштыр шиитпирээринче оон утландырган күжениишкиннерин деткип турар. Социалистиг тургузуушкунга, төрээн чуртунуң хосталганы, хамаарышпас чоруу болгаш чадгыс эки дээш демисеглге улам ыңайгы чедиишкиннерни чедип алырын боттарының вьетнам оңнуктеринге совет кижилер күзеп турар. Маадырлыг вьетнам улус август революциязының тугун бедик көдүрбүшаан, ынаш-ла тиилеп үнер дээрзиниге совет кижилер бижыг бүзүреллиг. В. ХАРЬКОВ.

Парлалга чагыдылгазы эгелээн

1970 чылда. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң найгамчык чылында, солуннарга болгаш журналдарга чагыдылга бо чылдың сентябрь 1-де эгелээн.

Совет номчуучу бүрүзүниге солуннар болгаш журналдар күш-ажылга, өөредилгеге болгаш амыдыралга идепкейлиг дузаалакчылар болу берген. Совет эрге-чагырганың чыдарының дургузунда большевик парлалга күчүлүг күш кылдыр өзүп, ёзулуг массачы болгаш бүгү улустуу болгаш. Бо үеде бистиң чуртувуста тарадып турар солуннарның бир үгүде үнер тиражы 130 миллион, а журналдарның 150 миллион саныыг боон турар.

СССР-ниң Харылзаа министерствозунуң Парлалга тарадыр кол эргелелиниден СЭТАның корреспондентизиниге дыңнатканы-биле алырга, бо политиктиг чугула кампанияга улуг белеткел ажылын кылган. Элээн наш миллион саныг өңнүг плакатты, проспектини, каталогту болгаш кыска метраажтыг кинофальмни үндүрген. Чонну эң эки хандырары-биле будүүлгелерде болгаш тулугларда, колхозтарда, совхозтарда, албан болгаш өөредилге черлеринде чагыдылганың 400 мун ажыг пунктузун тургускан. Оларга парлалганың будун чартык миллион ажыг тараалыкчызы ажылдаар.

Сентябрь 1-де даштыны солуннарга болгаш журналдарга чагыдылга база эгелээн.

(СЭТА).

ДООЗАР ЧЕТКЕН

Өөрү районнуң «Кызыл туң» колхозунуң сигенчилери малга быжыг чем-суурну тургузар дээш күжениишкиниг ажылдап келгеннер. Артель ниитизи-биле 1475 тонна сиген белеткээр планын августуң төнчүзүнге чедир 1023 кылдыр күүседип, доозарынга чоокшулаадып келген. Сагыш иштинде сигенчи бригада (бригадири эш Семис-оол) 628 тонна сиген белеткээр планын 717 тонна кылдыр күүседип, колхозтуң өске бригадаларының мурнуку одургунда чоруп келген. Ол ышкаш сигенчилер мал чемнинге 50 га чочак-тараавы база ажаап алган. Оон галындаанга 18 центнерни алган.

Колхозта партия организациязы (секретары Д. Комбу) сигенчилер ортузунда партияның политмассалыг ажылын эки организастаан.

Чамдык ажыл-агыйларның мындыг «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Тарбый-оол) сиген белеткелиниң планын чүгле 53 хуу күүседип, массаны бо тугула, соңгаарладып болбас ажылче кошкак организастап келгенин демдеглээр херек. Бо бүгүнүң уламында районнуң сиген белеткелиниң планы чаа-ла 61 хуу чедип турарын СЭКП райкому, райкүүском болгаш районнуң көдээ ажыл-агый эргелеги дуурааш-биле көрүп, чогуур хемчеглерни ап турар.

С. МОНГУШ.

Биш-Хем районда «Кызыл тараачы» колхозтуң Билелиг фермазында мурнакчылар хөй. Бо чурукта ол фермада мурнакчы кадарчылардың бирээзи Маады Шыырыпайның кадарган шкехтерин саалда пунктузумда киирип келгени.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СОВЕТ-БОЛГАР НАЙЫРАЛ АЙЫ

Болгария Улус Республиказының амыдыралында кайгамчык хүн — социалистиг революциянның 25 чыл оюнуң байырлалынга бүгү совет улус калбаа-биле киржир. Бистиң чуртувуста совет-оолгар найыралдың айын ол кайгамчык болуушкунга бараан болдурган.

Айның байырлалдыг ажылышкынны Москвада культураның болгаш дыштанылганың «Измайлово» парытынга болган.

(СЭТА).

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДИГ САНАЛДАР КҮҮСЕЛДЕДЕ

Партия амыдыралы

Партия организацияларының арткен чылын болуп эрткилээн отчёт-сонгуулдалыг хуралдарынга болган районнуң партия конференциязынга коммунистерниң кол кичээнгейи СЭКП-ниң XXIII съездизиниң база партия Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлерин күүселдирипге угланган турган. Бар курлавырларны чеп ажыглаары, ажылчы чоннуң культурлуг амыдыралын экижилериниң оруктары айыттынган.

Хуралларга болган конференцияга коммунистер партийжи-организастыг ажылды экижилериче угландыр, ылангыя партия организацияларының болган партбөлүктериниң дайынчы аргаларын бедидери-биле партия райкомунуң чанында партия организацияларының секретарьларының, оралакчыларының школазын ажыткан. Эрткен чылын орта 82 кижи өөренип, программазын долуулуубиле күүсеткен.

Районнуң амыдырал хандырыла комбинадының ажылында четпестерни коммунистер шүгүмчүлээн. Комбинаттың ажылын экижидер хемчеглерни партия райкомунуң пленумунга чугаалашкан. Пленумнуң доктаалын күүседирибиле тодаргай ажылды комбинаттың администрациязы, ында партия организациязы-биле кады чоруткан соолунде, продукция сайгарарының чартык чыл планын 100 хуу күүседип, чүгээр көргүзүлүг болган. Суд, прокуратура болган райкүүскомнуң иштики херектер килдизининг ажылынга четпестер барын отчёт-сонгуулдалыг хуралдарга коммунистер саналдаан. СЭКП райкомунуң бюрозунга бо айтырыгны чугаалашкаш, тодаргай хемчеглерни алган. Ооң түнелиинде районда кем-керек үүлгедир ажыраажылгаларын организастап турар. Делегей байдалының, республиканың ажыл-агый, культура база перспективтиг хөгжүлдезининг дугайында, чоннуң амыдырал хандырылгазының албан черлериниң ажылының дугайында ол ужуражылгаларга чугаалап берип турар. Анаа СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, харылзаа белдириниң начальныгы, районнуң кол эмчизи, автотранспорт бүдүүлге черинин начальныгы, амыдырал хандырылгаза комбинадының директорлары, милиция начальныгы болган өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар киришкен.

Коммунистер садыг, амыдырал хандырылгазының, үүлгер албан черлериниң четпес ажылдарынга дугайында өлээн шүгүмчүлелиг саналдарны берген. СЭКП райкому, райкүүском ол саналдарның, дилегларнинг күүселдезин хынап турар. Болуп турар чугаалашкаш, мал, чер ажылын сайзырангайжыдарының бар аргаларын чер-черде ажыглап эгелээн. Тускай эртеминглерниң семинарын ийи удаа арттырген. Чер ажылының культуразын бедидериниң болган суггаттыг чергелерни ажыглаарының талазы-биле хемчеглерни эргелеп ажылдап кылып турар. Мал ажылында хөй күш үнер ажылларны механизастаарын чорудуп эгелээн.

Ажылчы чоннуң оргузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирер дугайында коммунистерниң саналын күүседири-биле боттуг хемчеглерни база алган. Районда 800 хире агитатор, 256 политинформатор, 91 пропагандист, 200 ажыг лектор бар. Оларның ажылын амгы үениң негелдезинге дүүштүр тургузары-биле аңгы-аңгы семинарларны эрттиргилээн. Бирги чартык чылы 735 лекцияны номчаан, 228 темалыг кежээлер, диспуттар болган номчулга конференциялары өрткилээн. Ленинчи тема пропаганда ажылында кол черни өөлеп турар. В. И. Ленинниң чогаалдарының, теоретиктиг салгалының болган баштыңчының чагыларының амыдырала боттаныышкынының дугайында 117 лекция чартык чылда номчуттунган. «Билиг» ниитилелиниң Чаа-Хөлге (даргазы В. Китайкин), Торгалыгда (даргазы Б. Монгуш-оол), Чодураада (даргазы С. Шивит) эге организациялары эки ажылдыг.

СЭКП райкому колхоз, совхозтарның, бүдүүлге, албан организацияларының ажылышчилериниң мурнунга районнуң үлүттүр ажылдакчыларының ужуражылгаларын чайладырынга идигни берип, ажыл-агый айтырыгларын тодаргай шиитпирлериниге дузалап турар. «Билиг» ниитилелиниң район салбырының ажылында четпестер бар. Ооң ажыл-агый билиглерин кошкак нептередип турар болган номчуп турар лекцияларның тематиказы кызыы. Бүдүүлгениң мурнакчыларының мурнакчы дуржулгазын нептеретпейн турар. Ам айның соолгу четверг хүнүн лектор хүнү кылдыр доктаатган. Ол хүн лекторлар ажыл-агыйларже үнүп, янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тываның 25 чыл ойн төлептиг үткүүр дээш ажылчы чоннарның политиктиг болган күш-ажылчы кедүргүшкүнү улам бедээн, социализмниг чарыш калбарган. Ооң түнелиинде район бирги чартык чылын планның онаалгаларын багай эвес күүсеткен. Чамдык коммунистер культура албан черлериниң ажылын экижилериче кичээнгей салган. Арыг-Бажында, Эйлиг-Хемде клубтар культура-массалыг ажылын солун болган янзы-бүрү кылдыр тургузуп турар апарган. Бо чылдың июньда ленинчи юбилейге турасхаатказн уран чүүлдүн фестивалы районга эрткен. Анда бот-тывынгыр уран чүүлдүн 18 коллективи киришкен. Районнуң культура албан черлериниң ажылдакчыларының чөвүдел хуралын база арттырген. Шындыг болза-даа культура албан черлериниң септелгезинче, кышка белеттелинче чамдык үдүртүкчүлер шоолуг кичээнгей салбайн турар. Кызыл-Даг, Үрбүк, Чаа-Хөл, Ийи-Тал, Чодураа көдээ клубтар одаар чүүлүн амга чедир белеткеп албаан.

Херээженнер чөвүделдериниң ажылын экижидер дугайында саналдар эрткен отчёт-сонгуулдалыг хуралдарга үнүп турган. Соолгу үеле Эйлиг-Хемде, Торгалыгда, Баян-Колда, Арыг-Бажында херээженнер чөвүделдеря ажылын экижиткен. Ооң түнелиинде районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунга херээженнериниң киржилгезин идепкейжээн, мурнакчыларның одуруу көвүдээн. Херээженнериниң иштинден дыка хөй активчилер үдүртүр ажылдарже дештиткеннер.

Чамдык шүгүмчүлелдиг саналдар ам-даа чедир күүсеттинмейн турарын миниир апаар. Иланғыя малчынгарын салыг хандырылгазы эки-живээн. Автолавкалар ыраакы сөдарларда малчынгарга ховар чедип турар. Район иштиниң телефон харылзазында четпестер артышаан. Мал ажылын механизастаары четче боттанмаан.

Партия организацияларының амыдыралында отчёт-сонгуулдалыг хуралдар арттиреринин үези келген. Коммунистер кылган ажылларны түннеп чугаалашкаш, ам кылыр ажылдарны тодаргайлаар. Ол хуралдарда идепкейлиг киржири, шиитпирни биилиг ажылдап кыдыры, бот-боттуң негелдеги болуру, организациянның ажылының дугайында арга-сүмени солчуру коммунистерден негеттинип турар. Ол хуралларның янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылган.

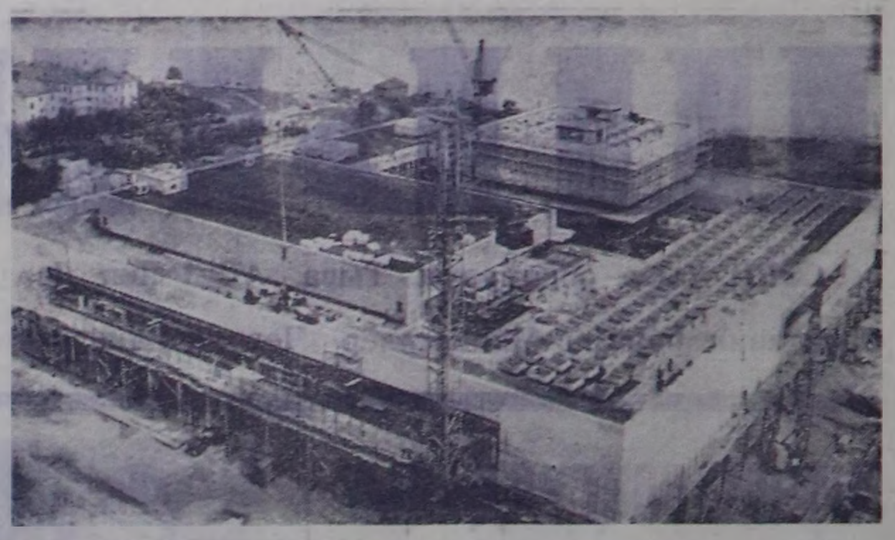
В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл база Совет Тываның 25 чыл ойн төлептиг үткүүр дээш ажылчы чоннарның политиктиг болган күш-ажылчы кедүргүшкүнү улам бедээн, социализмниг чарыш калбарган. Ооң түнелиинде район бирги чартык чылын планның онаалгаларын багай эвес күүсеткен. Чамдык коммунистер культура албан черлериниң ажылын экижилериче кичээнгей салган. Арыг-Бажында, Эйлиг-Хемде клубтар культура-массалыг ажылын солун болган янзы-бүрү кылдыр тургузуп турар апарган. Бо чылдың июньда ленинчи юбилейге турасхаатказн уран чүүлдүн фестивалы районга эрткен. Анда бот-тывынгыр уран чүүлдүн 18 коллективи киришкен. Районнуң культура албан черлериниң ажылдакчыларының чөвүдел хуралын база арттырген. Шындыг болза-даа культура албан черлериниң септелгезинче, кышка белеттелинче чамдык үдүртүкчүлер шоолуг кичээнгей салбайн турар. Кызыл-Даг, Үрбүк, Чаа-Хөл, Ийи-Тал, Чодураа көдээ клубтар одаар чүүлүн амга чедир белеткеп албаан.

Херээженнер чөвүделдериниң ажылын экижидер дугайында саналдар эрткен отчёт-сонгуулдалыг хуралдарга үнүп турган. Соолгу үеле Эйлиг-Хемде, Торгалыгда, Баян-Колда, Арыг-Бажында херээженнер чөвүделдеря ажылын экижиткен. Ооң түнелиинде районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунга херээженниериниң киржилгезин идепкейжээн, мурнакчыларның одуруу көвүдээн. Херээженниериниң иштинден дыка хөй активчилер үдүртүр ажылдарже дештиткеннер.

Чамдык шүгүмчүлелдиг саналдар ам-даа чедир күүсеттинмейн турарын миниир апаар. Иланғыя малчынгарын салыг хандырылгазы эки-живээн. Автолавкалар ыраакы сөдарларда малчынгарга ховар чедип турар. Район иштиниң телефон харылзазында четпестер артышаан. Мал ажылын механизастаары четче боттанмаан.

Партия организацияларының амыдыралында отчёт-сонгуулдалыг хуралдар арттиреринин үези келген. Коммунистер кылган ажылларны түннеп чугаалашкаш, ам кылыр ажылдарны тодаргайлаар. Ол хуралдарда идепкейлиг киржири, шиитпирни биилиг ажылдап кыдыры, бот-боттуң негелдеги болуру, организациянның ажылының дугайында арга-сүмени солчуру коммунистерден негеттинип турар. Ол хуралларның янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылган.

С. БУЯНДЫ,
СЭКП Улуг-Хем районнуң бирги секретары.

Ульяновскиде Ленинчи тураскаал вонказының түдүглары — тураскаал төвү. «Венец» хөөр аалчылар бажыңы, башкы институдунуң бажыңы каан хүнмерде кайыын тура илдең көстүр. Баштыңчының төрүттүнген хүнүнден бээр үүе чылынга утказштур улам чалгайзын орар бо хоорайның кырында ол түдүглар көрүштүг бедип үнген. Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке, Москвага болгаш Киевке ажылдап турган уран хөдәрлыг кижилерни бо түдүглардан көрүп алыр.

Келген аалчыларны бо хоорай хүндүткел-биле хүлээп алыр.

Чурукта: Волганың эриилде Ленинчи тураскаал төвүн түдүп турары.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ҮЛЕГЕРИН КӨРГҮЗҮП ТУРАРЛАР

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхоздуң төвүнде партия эге организациязында 40 ажыг коммунистер бактаап турар. Олар ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында ажылдап, боттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар. Колхоз бүдүүлгезинге ак сетилдиг киржип, үлегерин көргүзүп турар коммунистерниң одуруу көвүдээн. Хөйлү коммунист Вера Монгуш, Алдын-оол Ондар чүске онааштыр 100 хураганны камгалап алганнар. Коммунистер Күжүгет Кошкар-оол, Монгуш Конгар-оол, ферма эргелекчизи Билисмаа Монгуш, бригадир Ондар Кошкар-оол, Монгуш Дамбаа, Монгуш Севилбаа, Иргит Анай-Хаак, Светлана Ондар мурнакчы будүүлгелиилер, олар партия организациязының берген даалгаларын күүседип, хөй-ниитти ажылдарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Эге организацияда бактаап турар коммунистер янзы-бүрү өөредилгеде өөренип турарлар. Олар марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада, болгүннерде болгаш кежээки школада хаара туттунган. Аныяк коммунистер-биле ажыл эжижип, оларга партийжи даалганы берип, политиктиг билинин доктаамал бедидип турар.

Колхозтуң ажыл-ишчилери мал чемин бүрүн белетизээш, тарга ажаап алыышкынынче калбаа-биле кирипкен. Күсиу дүүшүт ажаап алыышкынының үезинде хову бригадаларынга партия болүктерин тургускан, политинформаторларны тус-тус бригадаларга быжыглаан. Кампания үезинде масса-политиктиг ажылдың планын амылдап кылып, коммунистерни ажаалданың харыысалгалыг ажылдарынга тургускан.

С. ТАСПАЙ.

Улуг үлүүн киргеннер

Бажың-балгат бүрүзүнге чылыгны бээринге болгаш электри чырыын алырынга хөмүр-даштың ужур-дузазы улуг. Одаар чүүлдүң бир кол хевири хөмүр-дашты казып болдуруунуң шалыпчы коллективи «Кызыл-Хаваа» шахтазында тургустунган. Чылдан чылче ажыл-иштиң шалыпкынчаанының түнелиинде күш-ажылчы чедишкиннер чедип алдынган. Эрткен чылдарнын көргүзүглерин тодарадырга мындыг. 1957 чылда дөртен ийи муң тонна хөмүрүң тыпкан. А 1968 чылда 188 муң тонна кастынган. Эрткен чылга чедир шахтаның ажылының бүдүүлгечүлүү каш кээп өскен.

Шахтаның иштин механизастаазының ачызында чер иштинден хөмүрүң казып тыварының берге ажылдары база чиигээн. Ооң түнелиинде чер иштинде ажыддан турар бир ажылчының ажылының бүдүүлгечүлүү дыка бедээн. Соолгу чылдарда хөмүр тыварыга тааржымчалыг дериг-хемирекселдер, машина-техника немешкеп. Тывыш ажылының технологиязының шынары экижээн. Чер иштинде кадыг-берге ижинге дадыккап кижилерниң амыдырал-чурттазының экижидериниң чугула хемчеглерин ап чоруткан ажылчын бүгүдези чурттаар арга-хемчеглерин алганындан бажың-биле хандыртынган. Оларның дыштанылгазын культурлуг болгаш утка-шынарлыг эрттирери планда кордүнүп, херек кырында боттөнүп турар. Ажылдаар участоктарда техниканың айыыл-халавын болдурбазының негелделерин сагып, дериглерни шын теарыштырып тургусхан.

Август 31-де Совет шахтёрларның хүнүн демдеглеп эрттирериниг уткуштур ажыл-иштиң түнелиин үндүрген бис. Бистиң дагжыларывыс чедип айның дургузында үүлгедиг планнарывыс 128,1 хуу боттандырган. Планда көрдүнгенинден ангыда 28376 тоннаны белеткээн. Соолгу айда ажылдың бүдүрүкчүлүү 26 хуу чедир бедээн. Бир тонна хөмүр-даштың ботүнези 17,5 көпеекке чиигээн.

Хөмүр-даш тывыкчыларының бо байырлалдыг хүнүнде хөй чылдар иштинде ажылдап, аныяк кадрларны өстүрүүнге улуг үлүүн киирип белген хоочуун кижилеривистен Оюн Бадыргыны, Федор Рязановту, Кыргыс Күтту, Белек Чагар-оолду, Михаил Калчанны болгаш өске-даа шалыпчыларны шаңнап-мактаар бис. Оларның хөй кезии шаандан турааза Эдербектиң база Элегестиң шахталарынга ажылдап, чер иштин үттеп, чаза тепсип чораап хөмүр-даш тыварының арга-мергежилиин кончуг эки билир кижилер болур.

Бистиң мурнакчыларывыс күш-ажылды эртемге үндезилеп башкарарының херээнге, хол-биле кылыр берге ажылдарының харыын ап турар. Ам коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны 74 кижи четкен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырганы, ажыл-херекти эртемге үндезилеп организастааны, ажылчыннарның коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинин, оларның техниктиг билиг-мергежилин бедиткени, улуг-даа, бичиидаа хемчээлдиг ажылдарны механизмнерниң дузазы-биле кылып турар апарганы болгаш өске-даа арга-хемчеглер салдынган соруглаарны күүседиринче улуг күштүг быра апарган.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл болур байырлалынга төлептиг ужуражырының чарыжында дагжызар найыралдыын, чаңгыс чүве база билдингир. Совет социалистиг күрүне фашистиг дайынзырактарны чылча шаварынга, кижи төрелгетейни фашистиг күлдаңгының айылыыдан хостап алырынга шиитпирлиг рольду ойнаан. Гитлерлиг Германияны болгаш Англияны болгаш Францияны дайынзырактарының планнарын чажырбаан. Ол реакциялыг дөрбечи соруглаарны чедип алырынга герман фашизминиң, фашистиг күүсүлелер — Германияның, Италияның, Японияның бүгү политиказын, экономиказын болгаш идеологиязын чагырты тургускан. Фашистиг дайынзырактарның соксавайн турган дайың аватораларының айылыынга улустар таварышкан. 1935 чылда Италия Эфиопияны эжелеп алган. 1936 чылда Германия биле Италия Испанияже интервенцияны организастаан. 1937 чылда Япония бүгү Кыдатты эжелеп алыр соруга-биле дайынны катап эгелээн. 1938 чылда немец-фашистиг шериглер Австрияже халдап киргеп, мынчангаш Австрияны герман рейхтин составынга киирип алган. Олда 1938 чылда Францияның болгаш Англияның чагырыкчы болүктери Мюнхен дугуржулгазын. Гитлер-биле чаргаа болгаш Чехословакияны герман фашистерге үстерледирибиле берипкен. 1939 чылда Германия бодунуң шериглерин Прагаже киирген болгаш бот-тускайлаң күрүне болуп Чехословакияны уткаан. Бо бүгү делегейниң ийги дайынынның үезинче делегейни чоокшулаштыр кел чыткан.

Совет социалистиг күрүне дайынзырактарны кынчыктырбас дээш, делегейниң чаа өртүн болдурбас дээш шиитпирлиг демисежин турган кара чаңгыс күрүне болган. Чогумга харын Совет Эвилели коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дээш, фашистиг агрессияга удур демисеелге бүгү улустарның күжениишкиннерин каттыштырар дээш идепкейлиг, шудургу, чайгылыш чокка демисешкен. Ындыг болза-даа Англияның болгаш Францияның империалистиг чагырыкчы болүктери коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дутайында Совет Эвилелиниң саналдарын хүлээп алырындан ойталаан. Чижээ, 1939 чылдың августуң ортан үезинде Москвага ССРЭ-ниң Англияның болгаш Францияның шериг төлээлериниң араазында болган чугаалажышкынынарга Совет Эвилели Европага агрессия болган таварыгарда ол чурттарның чепсектиг күштериниң хөделиишкиннерни каттыштырарының тодаргай планын киирген. Чүү болганыл? Англия биле Франция ол планны хүлээвээн, дайын чорудулгаларын кады чорударындан ойталаан.

Ам барыын талакы ажылдакчылар ол бүгүнүң дугайын «суттуп» турарлар. Бо база таварыга эвес. Ол төөгүлүг фактылар барыын талаанын империалистиг болүктериниң алыс соруглаарын илередип турар. Англияның, Францияның, АКШ-тың — монополистери герман милитаризмни, герман шериг күчүзүн боттарынга удур демисежир кылдыр өндейтпээн болбайн аан. Гитлериниг дайынзырак чилбиин детквишпаан. англи-француз болгаш америк империалистер фашистиг Германияның шериг күжүнүң дузазы-биле Совет Эвилелиң узуткаарынга кордал салып турган. Одаар Совет Эвилелиниче халдаар хүлээлге дээш бир янзының төлевири кылдыр Чехословакияны гитлержилерге берипкен. Польшага хамаарыштыр Англияның болгаш Францияның чагырыкчы болүктери Гитлерлиг Германия дайынны өөскүдүп үндүрген таварылгада «магадылалды» аңаа берген. Ындыг болза-даа фашистиг Германия Польшаже халдап киргеп үезинде англи-француз магадылалдар сазын кырынга хоозун бодал боон арткан. Англи-француз империалистер гитлержи агрессияны боттарынын чүүл дугаатүүп көргенин ол хоозун магадылалдары-биле чажырып чаап турган. Англи-француз чагырыкчы болүктер Польшаның аштырарын күзеп, Совет Эвилелиниче гитлержи армиязының маң-биле халдаарынга идеген турар деп чүвени Гитлер билген. Франциялың болгаш Англияның Германияга удур дайынны чарлааны бо талазы-биле чүү-даа өскертпээн.

Төөгүүнүң шынныг чүүлүнүң-дүр. Барыын талакы империалистиг күрүнелерниң чагырыкчы болүктериниң политиказы ындыг болган. Ол политика — дайынзырактарны детквээн, коллективтиг айыыл чок чоруктан ойталаан политика, калчаарап баргаа англисоветизминиң политиказы улустарга аар чидириг, когарадды таварыштырган. Польша аштырышкынга таварышкан соон дарый дораан-на Дания, Норвегия, Бельгия, Голландия, а ооң дараазында Франция, Барыын Европаның барык бүгү чурттары фашистерниң дарлалынга таваржы бергеп.

Мынчангаш делегейниң өөскүп үнген ийиги дайынының империализминиң дайынзыраак, реакциялыг политиказының уламчылазы болган.

Барыын Европага дайын чорудулгаларын доозкаш, фашистиг чагырыкчылар ССРЭ-же халдаарынга белеткелээ шуут эгелээн. Оор өзу-биле дөрбечи халдаашкынын ажыраажылгаларын организастап турар. Делегей байдалының, республиканың ажыл-агый, культура база перспективтиг хөгжүлдезининг дугайында, чоннуң амыдырал хандырылгазының албан черлериниң ажылының дугайында ол ужуражылгаларга чугаалап берип турар. Анаа СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, харылзаа белдириниң начальныгы, районнуң кол эмчизи, автотранспорт бүдүүлге черинин начальныгы, амыдырал хандырылгаза комбинадының директорлары, милиция начальныгы болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар киришкен.

Коммунистер садыг, амыдырал хандырылгазының, үүлгер албан черлериниң четпес ажылдарынга дугайында өлээн шүгүмчүлелиг саналдарны берген. СЭКП райкому, райкүүском ол саналдарның, дилегларнинг күүселдезин хынап турар. Болуп турар

Танды районнуң «Тиилелге» совхозта Шамбалыг салбырының шөлдеринде тараа культуразы бо чылын чаагай үнген. Бо чурукта көргүзүнеп шөлде 1500 ажыг га кызыл-тасты мергежилиг комбайнерлер Д. Сарыглар, О. Маадыр-оол шалыпкын ажаап ап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Кызыл туктуг коллектив

Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы суурунда ажылчы кооперациязының коллективи беш чылдың дөртку чылында саврылга планын хуусаа бетинде боттандырар талазыбиле социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүседип турар. Эрткен айларның бараан саврылгазының планын 116,6 хуу, орулга планын 171,2 хуу күүсеткен. Республиканың хереглекчилер ниитилелиниң садыг организацияларында социалистиг чарышка чартык чылда эки көргүзүглериг болгаш коллектив Кызыл тукпиле шаңнаткан.

«Большевик» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарның дескээрлериниде ажылчын кооперациязының 19 садыг четкизи ажылдап, ажылчы чоннарны хандырып турар. Шеминиң, Чыргакының, Хорум-Дагның үлеттүр бараанналарының магазиннеринің садыгжылары Ондар Борбаа, Ооржак Дугур, Сарыглар Сундуп, аъш-чем магазиннеринің садыгжылары Пионер Монгуш, Монгуш Биликмаа, Александра Ондар, автолавкаларның чолаачы-садыжылары Донгак Даш-оол, Ондар Седи олар эрткен айларның бараан саврылгазының планнарын 105—119 хуу чедир күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар. Мурнакчы садыгжылар садыгаың культуразын бедидип, бараанның ассортиментизин үргүлчү көвүдедип, өртек-үнезин коску кылдыр бижип, садыг алыкчыларга таварымчалыг байдалдарны тургузуп келген. Автолавкаларның садыгжылары малчыннарның чагыларын күүседиринче кол кичээнгейни салып, одарларны кезии садыглап турар. Чолаачы-садыгжылар үлеттүр болгаш аъш-чем барааннарын чүдүрүп алгаш кадарчыларны, мал чеминиң белеткелинде болгаш дужут ажаалдазында ажыл-ишчилерни кезип, оларны эки хандырып турарын демдеглээри чугула.

Ажылчын кооперациязының баштаар черинің даргазы Донгак Маадыр-оол коллективти билдилиг удуртуп, садыгжылар ажылчы чоннарның хандырылгазынга эки бараан болуруун чедип алган. Садыгда мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле организастыг ажылдарны доктаамал чорудуп келген. Ажылчын кооперациязының мурнакчы садыгжылары С. Сундуп, Д. Даш-оол, О. Борбаа олар «Совет садыгның тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчилери болгаш район база көдээ Советтериниң депутаттары.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Делегейниң ийиги дайыны эгелээнден бээр үжен чыл болган

ИМПЕРИАЛИЗМ—ДАЙЫННАРНЫҢ ҮНЕР ДӨЗҮ

Үжен чылдың мурнунда, 1939 чылдың сентябрь 1-де, фашизминиң күрүмүүт кара крестизин ылгавыр демдек ылгаан саваа четпес үтер-боолардан, танкылардан, самолёттардан бүлгүрүүн үнген оттуң болгаш металлдың өлүмүт кешкези польша хоорайларже болгаш суурларже куттуулуп батхан. Ол хүн — гитлержи Германияның Польшаже халдаанының хүнү — төөгүге делегейниң ийиги дайынының эгези боон киргеп.

Ол дайынның айылдыг кеяу ооң тыптып келирининг ырак мурнунда-ла хорлээлел эгелээн. Чүгле хорлээлел эгелээн эвес, харын чер бомбурээдээ-биле терүттүнгени фашизм делегейниң чаа өртүнче кижи төрелгетеинин кижи тыртарынче үткүп турар деп чүвеге улустар улам-на бүзүрел турган.

Делегейниң ийиги дайынының тыпылганы болгаш ооң өөскүп үнгени дээш ооң ёзулуг бүрүүлүгүлерин болгаш кыпсыкчылаанын эвес, харын кымны-даа бо бүрүүлүгүлерин орландажып турар политиктиг болгаш шериг амылдакчыларының даап бодаашкыннарын хүл-ыйбалаандыр бүрүү шаап турар.

• • •

Кандыг-даа дайын аңаа киржип турар аңгыларның болгаш күрүнелериниң политиказының уламчылалы В. И. Ленинниң чугаалаанывыбиле алырга, ол политика ооң болдуунуң турары үк политиктиг тургузуут-биле шуут холбаалыг. «Билдингир күрүне, билдингир аңгы дайын мурнунда тр үениң дүргүзүнда үк күрүненің иштинге чорудуп келген ол-ла политиканы ол-ла аңгы ооң хөделиринин хевирин чүгле өскертип алган, дайын үезинде чайлаш чок болгаш ыяап-ла уламчылап турар». (Чогаалдарының долу чыындызы, т. 32, арын 79).

1933 чылда эрге-чагыргаяы холга алган болгаш немец улустуң тайбыңга ынакшылдыг демократтыг күштерин чоорту чылча шапкан герман фашистер боттарының мурнунга кандыг сорулгаларны салганы билдингир. Олар Европаны чаалап алыр, делегейге тергиндөшкүнүн тургузар. Совет Эвилелин, социализминиң болгаш демократияның чаалап алыышкынларын уаткаар дээр боттарының планнарын, боттарының империалистиг адаанакчылары — Англияны болгаш Францияны чайладырының планнарын чажырбаан. Ол реакциялыг дөрбечи сорулгаларны чедип алырынга герман фашизминиң, фашистиг күүсүлелер — Германияның, Италияның, Японияның бүгү политиказын, экономиказын болгаш идеологиязын чагырты тургускан. Фашистиг дайынзырактарның соксавайн турган дайың аватораларының айылыынга улустар таварышкан. 1935 чылда Италия Эфиопияны эжелеп алган. 1936 чылда Германия биле Италия Испанияже интервенцияны организастаан. 1937 чылда Япония бүгү Кыдатты эжелеп алыр соруга-биле дайынны катап эгелээн. 1938 чылда немец-фашистиг шериглер Австрияже халдап киргеп, мынчангаш Австрияны герман рейхтин составынга киирип алган. Олда 1938 чылда Францияның болгаш Англияның чагырыкчы болүктери Мюнхен дугуржулгазын. Гитлер-биле чаргаа болгаш Чехословакияны герман фашистерге үстерледирибиле берипкен. 1939 чылда Германия бодунуң шериглерин Прагаже киирген болгаш бот-тускайлаң күрүне болуп Чехословакияны уткаан. Бо бүгү делегейниң ийиги дайынының үезинче делегейни чоокшулаштыр кел чыткан.

Совет социалистиг күрүне дайынзырактарны кынчыктырбас дээш, делегейниң чаа өртүн болдурбас дээш шиитпирлиг демисежин турган кара чаңгыс күрүне болган. Чогумга харын Совет Эвилели коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дээш, фашистиг агрессияга удур демисеелге бүгү улустарның күжениишкиннерин каттыштырар дээш идепкейлиг, шудургу, чайгылыш чокка демисешкен. Ындыг болза-даа Англияның болгаш Францияның империалистиг чагырыкчы болүктери коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дутайында Совет Эвилелиниң саналдарын хүлээп алырындан ойталаан. Чижээ, 1939 чылдың августуң ортан үезинде Москвага ССРЭ-ниң Англияның болгаш Францияның шериг төлээлериниң араазында болган чугаалажышкынынарга Совет Эвилели Европага агрессия болган таварыгарда ол чурттарның чепсектиг күштериниң хөделиишкиннерни каттыштырарының тодаргай планын киирген. Чүү болганыл? Англия биле Франция ол планны хүлээвээн, дайын чорудулгаларын кады чорударындан ойталаан.

Ам барыын талакы ажылдакчылар ол бүгүнүң дугайын «суттуп» турарлар. Бо база таварыга эвес. Ол төөгүлүг фактылар барыын талаанын империалистиг болүктериниң алыс соруглаарын илередип турар. Англияның, Францияның, АКШ-тың — монополистери герман милитаризмни, герман шериг күчүзүн боттарынга удур демисежир кылдыр өндейтпээн болбайн аан. Гитлериниг дайынзырак чилбиин детквишпаан. англи-француз болгаш америк империалистер фашистиг Германияның шериг күжүнүң дузазы-биле Совет Эвилелиң узуткаарынга кордал салып турган. Одаар Совет Эвилелиниче халдаар хүлээлге дээш бир янзының төлевири кылдыр Чехословакияны гитлержилерге берипкен. Польшага хамаарыштыр Англияның болгаш Францияның чагырыкчы болүктери Гитлерлиг Германия дайынны өөскүдүп үндүрген таварылгада «магадылалды» аңаа берген. Ындыг болза-даа фашистиг Германия Польшаже халдап киргеп үезинде англи-француз магадылалдар сазын кырынга хоозун бодал боон арткан. Англи-француз империалистер гитлержи агрессияны боттарынын чүүл дугаатүүп көргенин ол хоозун магадылалдары-биле чажырып чаап турган. Англи-француз чагырыкчы болүктер Польшаның аштырарын күзеп, Совет Эвилелиниче гитлержи армиязының маң-биле халдаарынга идеген турар деп чүвени Гитлер билген. Франциялың болгаш Англияның Германияга удур дайынны чарлааны бо талазы-биле чүү-даа өскертпээн.

Төөгүүнүң шынныг чүүлүнүң-дүр. Барыын талакы империалистиг күрүнелериниң чагырыкчы болүктериниң политиказы ындыг болган. Ол политика — дайынзырактарны детквээн, коллективтиг айыыл чок чоруктан ойталаан политика, калчаарап баргаа англисоветизминиң политиказы улустарга аар чидириг, когарадды таварыштырган. Польша аштырышкынга таварышкан соон дарый дораан-на Дания, Норвегия, Бельгия, Голландия, а ооң дараазында Франция, Барыын Европаның барык бүгү чурттары фашистерниң дарлалынга таваржы бергеп.

Мынчангаш делегейниң өөскүп үнген ийиги дайынының империализминиң дайынзыраак, реакциялыг политиказының уламчылазы болган.

Барыын Европага дайын чорудулгаларын доозкаш, фашистиг чагырыкчылар ССРЭ-же халдаарынга белеткелээ шуут эгелээн. Оор өзу-биле дөрбечи халдаашкынын ажыраажылгаларын организастап турар. Делегей байдалының, республиканың ажыл-агый, культура база перспективтиг хөгжүлдезининг дугайында, чоннуң амыдырал хандырылгазының албан черлериниң ажылының дугайында ол ужуражылгаларга чугаалап берип турар. Анаа СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, харылзаа белдириниң начальныгы, районнуң кол эмчизи, автотранспорт бүдүүлге черинин начальныгы, амыдырал хандырылгаза комбинадының директорлары, милиция начальныгы болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар киришкен.

Коммунистер садыг, амыдырал хандырылгазының, үүлгер албан черлериниң четпес ажылдарынга дугайында өлээн шүгүмчүлелиг саналдарны берген. СЭКП райкому, райкүүском ол саналдарның, дилегларнинг күүселдезин хынап турар. Болуп турар

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыл үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 3 СРЕДА № 207 (8053).

Өртээ 2 көп.

МОСКВА. Чоокта чаа ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чеднишкиннериниң делегезинге машиналыг саалдарның бирги Бүгү-эвилел конкурузу доозулган. Маргылдаага чүртүүн сүт фермаларының бүдүн чартык миллион ажылдакчыларының эң ажы 30 төлээлекчилери киришкен. Чарыштың киржикчилери саалда аппараттарын эки билирин коргүзер (оларны дүрген адырып, чазар болгаш чыын эптээр, ажылдаарыпса белеткээр), дөрт инекти мергежилдиг саар ужурлуг турган. Инектерни саалдага белеткээри, сүттүг саарры, эмгелерин болгаш саалда аппарадыны ажаап тежээри дээн ышкаш ажылдарга мергежилдиг кайы хире бедиин анаа үнелеп корген.

Иниги конкурсуг алды тиилекчилери түнгел маргылдаага киришкен болгаш бот-боттарының аразынга. Тиилекчилер бо-дур (аалдээ черлериниң аайы-биле): Мария Шауленс (Литва ССР-ниң Каунас районунуң «Пергале» колхозу), Нина Мипочкина (Москва областың Чапаев аттыг колхозу), Стасе Оржекаускене (коозө ажыл-агый механизациязының болгаш электрижидилгезиниң литва эртем-шинчилел институдунуң дуржулгалыг ажыл-агый черп). Екатерина Овчинникова (Свердловск областың «Бардымский» совхозу), Анпа Шевчук (Киев областың «Тарасовский» совхозу), Дина Бибко (Амур областың «Сергеевский» совхозу).

Олар конкурстуң медальдарын, УАЧД-ниң медальдарын, ортектиг шаннавларны алганнар.

ЧУРУКТА (солагай талдан): конкурстуң тиилекчилери Д. Бибко, Н. Мипочкина, С. Оржекаускене, М. Шауленс, Е. Овчинникова, А. Шевчук.

В. ЕГОРОВ биле В. ХУДЯКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ниң фотохрониказы).

ҮРЕЗИННИ ӨЙҮНДЕ БЕЛЕТКЭЭР

Бедик дужүтту алырының кол негелделериниң бирээзи — райончүткен, сорттуг, бедик шынарлыг үрезиннер-биле тарырыры болур. Агротехниктиг ажаалданың бүгү турумнарын сагывышаан, дужүтту чогуур өйүнде ажаап ап, сорттаарын, бедик кондициялга чедирерин болгаш шын кадагалаарын хандырар болза, чүгле мынаарда мындыг үрезиннер-биле хандыртымын болур.

Бо чылын республикага тараа болгаш тараа-бобы культураларның 84,2 хуузун сорттуг үрезин-биле чажып тараан, оон иштинде райончүткаңы — 80 хуу. Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарда сорттуг үрезин-биле тарырыры 82—83 хуу чедирген, дуржулга станциязының — 100 хуу болган.

Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйлар бо айтырыгже ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. Чиижээ, Бай-Тайганың «Тээли» совхозта сорттуг тарылга чүгле 8,2 хуу, Барыын-Хемчиктиң «Барлык» совхозта 27,2, Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозта — 51 хуу. А райончүткан үрезиннер-биле чажып тарааны оон-даа эвээш.

Республиканың ажыл-агыйларында арбай, суланы сорттуг үрезиннер-биле чажып тарырының айтыры ам-даа долузу-биле шинтипрлеттинмээн. Сорттуг кызыл-тас-биле тарырыры 92 хуу турда, арбай биле суланы мырыңай-ла эвээш. Ынчангаш, келир чылдың тарылга планын хандырар төлээде, боттарынга райончүткан, сорттуг үрезиннерни үрүп алырынче тускай эртемнигленнің кичээнгейин күштелдирер ужурлуг. А мындыг аргалар бар.

Бо талаазы-биле дуржулга станциязының үрезинни харылаар кнадизинниң тускай эртемнигleри улуг ажылды кылыр ужурлуг. Кызыл-тастың, чинге-тараанның, суланың болгаш арбайның сорттуг, райончүткан үрезиннерни бээр вол чер ол болгай.

Совлгу чылдарда республиканың ажыл-агыйлары мындыг үрезиннер талаазы-биле чагыглаарын долузу-биле ап чыдавайн турар. Ажыл-агыйларның агрономнары база үрезин талаазы-биле улуг ажылды кылыр хүлээлгелиг, тодаргайлаарга, боттарының үрезин участоктарының ажылын бедик деңнелге тургузары чугула. Районнарның үрезин айтырыын харылаар апробаторлары үрезиннерни чогуур өйүнде шилип тывар талаазы-биле ажыл-агыйларда ажылды шынгыы контрольдаар херек.

Ынчаарта бо ажылды чамдык ажыл-агыйларда ыракта-ла четпес чорудуп турар. «Барлык», «Дөң-Терезин», «Тес-Хем», «Улуг-Хая» совхозтарда бо ажылче херек кырынга кирбээн. «Чыраа-Бажы», «УТКА 25 чылы», «Найырал» болгаш «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда үрезиннерни шилип белеткээри долу кылдыымаан, оларда кол агрономнар эптер Петров, Малоев, Бойдарь болгаш Монгуш олар бо айтырыгже кичээнгейин күштелдирер ужурлуг.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары келир чылдың дужүдүнге чазын тарыыр культураларның 56 муң тонна хире үрезинин үрүп алыр ужурлуг. Бо сорулгага үрезин шыгжаар черлерни, тараа арыглаар машиналарны болгаш механизастаттынган пунктуларны ажыл-агыйларда белеткээп болгай.

Агаар-бойдустуң байдалы нарын-даа бол, тараа, мал чеми культураларның болгаш картофельдиң үрезиннерин үрүп алырының планын долузу-биле күүселеп алыр арга республиканың ажыл-агыйларында бар.

Амгы үеде үрезин участоктарын ажаап алыр ой келген, оларны хамыктың мурнунда чидириг чокка ажаап алыры аргежок чугула. Келир чылдың дужүдүнге бедик шынарлыг үрезиннерни үрүп алгаш, оларның арыглаашкынын, сорттаашкынын кодээ ажыл-агый хүнүнге болгаш Совет Тываның 25 чыл оонга чедир доозуп, оларны үрезин хынаар лабораторияларга киирер ужурлуг.

Бүгү ажыл-агыйлар тараа арыглаар болгүн-даа, нарын-даа машиналар-биле хандыртыган. Ажыл-агыйларда тараа арыглаар механизастаттынган 23 пунктуну белеткээн, чүдүрүп дужүрер машиналар четчири-биле бар. Үрезин материалдарын янзы-бүрү бокталп арыгларын орай күсче соцгаарладып чыпгайн, харын ажаап алышкынның соонда ол-ла дораан кылып, сорттаары эң ажыктыг болур. Бо айтырыгже «Межегей», «Кок-Тей» совхозтар, дуржулга станциязы болгаш Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозта чогуур кичээнгейни селып турар.

Ол ажыл-агыйларда бо талаазы-биле ажылдап турарларның материалдыг сонуургазын кодуреринің хемчеглерни ажылдап кылган: үрезин тарааны сорттап турарларның ажыл төлевирни октябрь 1-ге чедир 30 хуу остүрген, ынчаарга үрезинин бирги класс чедир арыглап сорттаан болза, ажыл төлевиринге 20 хуунуң база немен бээр.

Ынчангаш, бүгү черлерге үрезин урар талаазы-биле эдлеп бүрүзүнге график-оналаганы ажылдап кылыр болгаш ону канчаар күүселеп турарын үзүктел чокка контрольдап турар ужурлуг. Үрезиннер ажылдап кылырынга ажыл-агыйларда тараа арыглаарының бар бүгү-ле машиналарын киирер, оларны ийи эдлеп кылдыр ажылдадыр, доктаатгынган нормаңы эдлеп бүрүзү бедик шынарлыг-биле күүселеп турарын чедип алыр, тараа арыглаар машиналарга дуржулгалыг механизаторларны бижиглаар херек. Оларның арааынга социалистиг чарышты улам калбартып, үрезин белеткээр талаазы-биле ажылдың түңнелдерин чогуур өйүнде үндүрүп, мурнакчыларның дуржулгазын оскелерге пептередир ажылды күштелдирери негеттинип турар.

Ажыл-агыйларның, колхозтуң ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдеринің, үүш камгалал станцияларының болгаш үрезин хынаар лабораторияларның агрономнары үрезиннерни арыглаан, сорттап турарының шынарын контрольдаарын күштелдирер ужурлуг, оон-биле кады үрезиннерни үнүүлелип ону үрарының болгаш сорттаарының аразында шынгыы хынаар.

Бо бүгү негелделерни боттуг күүселир болза, келир чылдың дужүдүнге эки шынарлыг үрезиннерни бүрүнү-биле белеткеп ап болур. Колхозтың ажыл-ишчилери, түскай эртемнигleр бо чугула ажылды партийжи, күрүне ёзуу-биле көрүп, ажыл-агый бүрүзү боду үрезиннерлиг болурун хандырар дээш бүгү күжүн салып ажылдаары чугула.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чылынга үткүптүр алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүселир дээш, партия организациялларының удуртулгазы-биле чүткүлүг ажылдап тургаш, колхозтың ажыл-ишчилери келир чылдың дужүдүнге эки шынарлыг, четчир санныг үрезиннерни белеткеп алыры—келир чылын бедик дужүтту алырының үндезини ол болур.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин эштер Хо Ши Мин, Ле Зуан, Чыонг Тинь, Фам Ван Донг оларга телеграмма чорудуп. Вьетнам Демократтыг Республиканың 24 чыл оонга холбаштыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден чүректиң эң ханызындан байыр чедиришкинни Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединге, ВДР-ниң Национал хуралынга болгаш ВДР-ниң чазаанга, акы-дүшка вьетнам улуска болгаш вьетнам удуртукчуларга дамчыткан.

Вьетнам Демократтыг Республиканың улузу кайтамчык байырлалын бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чорду дээш, империалистиг агрессияга удур деминселге Вьетнамның алдарлыг Ажылчы чоннар партиязының удуртузгазы-биле чедип алган чаа-чаа тиилелгелер-биле үткүп турар дээрзин телеграммада чугаалаан.

Пролетаржы интернационализмниң ленинчи принциптерин удуртулга болдурбушаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары вьетнам улустуң чөптүг демселгинге ону өскерилге чокка детпип турар. АКШ-тың агрессиязын ойтур шавар талазыбызе бүгү талалыг дузалажмчыны Совет Эвилели Вьетнам Демократтыг Республиканга доктаамал көргүзүп, вьетнам улустуң чардымзае эргелерин болгаш эрте-ажыктарын бармидаалаан, вьетнам айтырыын тааржыттыр шинтипрлээрине оон утландырган күжелиишкиннерин детпип турар. Совет кижилер боттарының акы, утба, дуңмаларының маадырлыг чедиишкиннеринге пзиг байырын чедирип турар. АКШ бодунуң шериглерин болгаш эвилелчилериниң шериглерин Вьетнамдан үндүрерин, бодунуң иштики херектерин боду шинтипрлээрин вьетнам улуска шаптыктаазын олар иегеп турар.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ КАМГАЛАЛЫНЫҢ СОВЕТ КОМИТЕДИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

Делегейниң ийиги дайынының эгелээн хүнүнден бээр 30 чыл болганынга холбаштыр Тайбың камгалалының Совет комитеди делегейниң чаа дайынының айылынга үлүг, коллективтиг айыыл чок чоруктуң дээштиг болгаш идегелдиг системазын тургузарынга бүгү организациялларның болгаш бүгү хөй-ниитиң күштерин хөделиишкиннерининг чангыс ави даап улам идепкейлиг демисежирнче чазгай сеткилдиг бүгү кижилерни бодунуң медеглелинге совет хөй-ниитиниң өмүнээзинден кыйгырган.

Делегейниң ийи дайынныңның кичээндириглери чамдык кижилерге ажыктыг болбазыны харааданчыг: улустары Совет Эвилели-биле дем каттыштырып алгаш, фашизмге удур демиселди кады чорудуп турганы барыын талакы күрүнелер шериг блоктарын бөлүглеп тургузарының оруунче кирген деп, медеглелде чугаалаан. АКШ-ка баштаткан реакциялыг күштер Вьетнамда дайынчы чорудуп, чепсегленишкиннерни эдлере бүдүрерин күштелирип, социализм чурттарынга удур идеологтуг хоралакчы чоруктарны үүлгедип турар. Барыын Германияда неонацисти күштер эрге-чагырганы долга алырынче бар шаа-биле дутуп турар. Догуннаан кызыгаарларны хүлээп көөрүнеп, ядролуг чепсекти нептерептес дугайында керээге ат салырындан ГФР-ниң чазаанын ойталаанны Европаның улустарыы ыыбүрежип турар.

Ынчалза-даа делегейниң үшкү дайынының айылынга удур социалистиг чурттарга баштадып алгаш түрүүн шыпаар күчүлүг күштер делегейде бар деп, медеглелде чугаалаан. Милитаризминиң болгаш агрессиянның политиказынга удур чоннуң улам калбак болуктери кодуруп, тайбың талалакчыларының хүрээлеңи быжыгып, шимчээшкини калбарып турар.

Тайбыңны болгаш кады ажылдажылганы чедип алырынга эң калбак демократтыг күштерниң каттышкан күжениишкиннери, чаа дайынның айылынга удур оларның быжыг, чайгылыш чок демисели эргежок чугула даарынге совет кижилер ханы бүзүредигит. Чедиишкинниң магадылалы ол чангыс эптеп деп, медеглелде демделаан.

(СЭТА).

АКШ-тың Компартиязының 50 чыл оюнга

АКШ-тың ажылчын зангызының дайынчы авангарды — АКШ-тың Коммунистиг партиязының тургустурган хүнүнден бээр 50 чыл болган. Москваның хөй-ниитизиниң хуралын делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкинниниң төөгүзүнде ол кайгамчык хүнге бараан болзурган.

Хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, АКШ-тың Коммунистиг партиязының Национал даргазы Генри Уинстон, Канаданың Коммунистиг партиязының Национал даргазы Тим Бак, АКШ-тың болук коммунистери.

СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директорунуң оралакчызы Г. Д. Обичкин хуралды ажыткан. АКШ-тың Коммунистиг партиязының эрткен оруу чиик эвес болганын Г. Д. Обичкин демделаан. Партияның ажыл-чорудулгазы азрберге байдаддарда, капиталистиг монополиялларның дарлалының байдалдарынга, делегей империализминиң төөрүне, кадыг-дошкун истеп сүрүүшкүнүң болгаш дерзин үүлгедиглерниң байдалдарында калбарып келген болгаш ам-даа калбарып турар. АКШ-тың коммунистери монополистиг капиталга удур демиселдиң мурнуку шугумунга кезээде чоруп келген. Маркстың—Энгельстиң—Ленинниң өөредилинге, пролетаржы интернационализминиң принциптеринге ынчы АКШ-тың Коммунистиг партиязы марксизм-ленинизмге үндезилээп, делегейниң коммунистиг шинчээшкинниниң чангыс эвн дээш идепкейлиг, чайгылыш чок демиселди чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

АКШ-тың Коммунистиг партиязының Национал даргазы Генри Уинстон АКШ-тың Коммунистиг партиязының эрткен оруунун кол уе-чаалаарының дугайын айтып, бөгүнгү хүнүнүн айтырыгларынга доктааган. Америк империализминиң агрессчи политиказынга удур, Вьетнамда буржар-чүдек дайынны соксадыр дээш, АКШ-тың негр чонунун дең эргелөлээзи болгаш хамааты эргелери дээш демиселге чурттуң ажылчын ангызының бүгү күштерин каттыштырар дээш АКШ-тың коммунистериниң демиселиниң чугулазын ол демделаан. Бистиң партиявыс Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы-биле болдунуң эң сырый харылзааларынга чоргаарланып турар деп, Генри Уинстон түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Совет партия-чазак төлээлери Болгарияга баар

БКП Төп Комитединиң болгаш БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар совет партия-чазак төлээлери СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный баштадыр Болгарияга социалистиг революциянның 25 чыл оонуң байырлалынга киржири-биле Болгария Улус Республиканга баар.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ТЕМП, ШЫНАР — КОЛ ЧҮҮЛ ОЛ

Сентябрь 2-ге чедир медээлер ёзугаар алырга, республиканың шолдеринде 48 муң гектарның тараазы кестингеп. Ол планга оналаштыр 19,5 хуу. Кестингеп шоллуң 27500 гектарының тараазы бастыртыпган. Күрүнеге 10230 тонна тараа саттынган, ол болза планның 17,1 хуузу-дур.

Ажаап алышкынны Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарның база Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары бүгү эвес эгелээн. Ынчалзажок, совлгу беш хоноктарда республиканың тараа шолдеринде ажаап алышкынның темпиан үлеш-биле кудулаан. Мында чоптуг чылдагаан бар бе? Совлгу хүннерде үргүлүүлелдиг чаастар шаптык боон турар болбайн аан. Моон кадында элээн хей ажыл-агыйларда комбайнарны болгаш кижилерни агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында бо ажылды чорударынга белеткевейн турар.

Шүптеп чоруктуң кол чылдагаанын бо эвес боон турарын айтыр херек. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, түскай эртемнигленнің таваарлаашкыны, оларның талаазындан хыналда чогу бо чугула ажылды ала-чайгаарлаашкынче киирген. Кол чылдагаан ол-дур. Ынчыг байдалды Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарның хову шолдерниден көрүп болур. Чогум-на харын бо районнарда кодээ ажылагый будурүлге эргелелдерининг база ажыл-агыйлар удуртукчуларының «ам-даа үе четчир, ажырбас» дээр хөөн-биле шолээн олуруп турарының чылдагаанын-биле ында дужүт ажаап алышкыны оожумнап турар.

«Россия» совхозтаан мындыг фактыны айтып болур. Ол ажыл-агыйның Чагытай бригадазының комбайнинары эртken субботада агаар анаа турда-ла ажыл чок чартык хүн тура хүнээннер. Ол хүн хову турлаанга совхозтуң директору эш Дежнёв база партком секретары эш Панкратов олар турган. Олар кандыг-даа чогуур хемчег албаанвар. Дужүттүң салым-чолу дээш совхозтуң кол агроному эш Зайпел, кол инженер эш Брокертлаа база хемчег албайн келген. Комбайнвар дужүт ажаап алышкынын четчес белеткеттингеп, оларның дерилгезин четче чорутпаан.

Шаңнарда белеткеттингеп тараанны күрүне шыгжамырынче чүдүрүп чорудар ажыл ам-даа четчес тургустунган. Чамдык ажыл-агыйларның шаңнарында ажык черлерде тараадар амыгташтан-на үрелип эгелээн. Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының дөрткү бригадазының[1] хову тураанда бо хүннерде 600 тонна тараа бар. Ажыл-агыйның удуртукчуларының бодап турарын ёзугаар ялырга, күрүне шыгжамырынче оны чүдүрүп чедирерге транспорт чогулдаан болдунмайн турар. Оон кадында тараанны чүгле үүдүрүп чүдүрүп турары-биле транспорт чаңгыс эдлеп-дерге ажыглаттынып келген.

Бар четпестерни дарый чайладыр, ажаап алышкынның темпизин дүргедиңер, ону агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында чорудар! — ажыл-агыйларның, кодээ ажыл-агый будурүлге эргелелдерининг удуртукчуларының, түскай эртемнигленнің мурнунга моон чугула соруга түрбас.

Тараа садып алыышкынының чыл планының күүселдези

(1969 чылдың август 31-ге чедир. хүү-биле)

РАЙОННАР	БҮҮСЕТВЕЕНИ
Кызыл хоорай	100,0
Улуг-Хем	16,0
Таңды	15,8
Каа-Хем	6,3
Бии-Хем	7,0
Барыын-Хемчик	6,2
Бай-Тайга	6,0
Чөөн-Хемчик	4,2
Республиканың ниитизи-биле	13,1
Зиир чылын мыынан турганы	5,5

Ажыл үргүлчүлевишаан

«Торгалыг» совхозтуң Чаламтыда дөрт салбырлары мал чеми белеткээр талаазы-биле ашгы-аңгы черлерде сигеп кестирип ажылдап турар. Салбырлар арааында социалистиг чарышты ажыл эгезинде-ле организастаан. Торгалыг салбырда Чөөн биле Кара-Тал малчышларының Тумат Дамбажапка удуртқан бригадазы улуг күжениишкин-биле ажылдап, чарыштың ийиги дугаарында чоруп турар. Бо салбыр кышка удур мал чеминиг хереглээри-биле 1002 тонна сигенин белеткээр планын август 25-ке чедир 76,5 хуу күүселип, 827 тонна сигенни белеткээн.

Салбырның сигенчилери амгы үеде Ак-Чыраанның сигенштелдиринге белеткээри-биле чоокта чаа олче көже бергеп, совлгу каш хоноктарда ол кавынын сигенин кестирип доозкан. Салбырның чамдык малчынары боттарының чайладарының чүм сигенин-биле дээп ап, кышка удур шыгыы белеткээдп чорудуп келген. Бо хүннерде совхозтуң экелээ салбырларында мал чеминиң күрлавырын тургузар ажыл организастыг үргүлчүлевишаан.

В. ТЮЛЮШ.

Пландан артыкка

Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы хову күрүнеге дүк садарының чыл планын 102 хуу күүселкеп пиикке 62 центнер дүктү хойну сатказ. «Октябрь 30 чылы» колхоз 200 центнер дүк садар планынлап 3 центнерин хойну, а «Сут-Хөл» совхоз планын 107 хуу күүселкеп, азы 5,7 тонналы артыкка киргерген. Ажыл-агыйлар күрүне складтарынче дүк киирерин ам-даа үргүлчүлеп турар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ!

„Сүт-Хөл“ совхозтуң директору эш ТҮРГЕН-ООЛГА
Парторганизация секретары эш САРЫГЛАРГА
Ажылчын комитединиң даргазы эш ТАСПАЯККА
Комсомол организациязының секретары эш ОНДАРГА

Күрүнеге дүк садарының планын 107 хуу күүселтиишаан, кукуруза ажаап алышкынның чедиишкиннинг дооскан дугайында «Сүт-Хөл» совхозтуң эр, херээжен ажылчыннарының, түскай артемнигленнің рапортун СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели сеткил ханышкын-биле хүлээп алган.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң эки ажылын демделевишаан, сүт-хөлүүлер кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар база будурер талаазы-биле планнынг онаалдаарын чедир болгаш ажыр күүселир дээш моон соцгаар-даа чүткүлдүг ажылдаарлар дээрзинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ханы бүзүредип илередип тур. Ол бүгү ленинчи юбилейге Совет Тываның 25 чыл оонуң байырлалынга күш-ажылчы белек болур.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Каа-Хем районда „Тиилелге“ колхозтуң даргазы эш ЕВТУШКОВКА

Партия организациязының секретары эш ФУНТИКОВКА
Комсомол организациязының секретары эш ИРОДОВАЯГА
Местком даргазы эш САВИНГЕ

Сигеп белеткелиниң планын 100 база силос белеткелин 151,7 хуу күүселтиишаан, иниттиниң малынга 220 тонна сигенни. 1000 тонна силосту немей белеткээр патвотчу чүткүдүг илереткени дээш «Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң эр, херээжен колхозчуларынга, түскай эртемнигленнің, СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур.

«Тиилелге» кодээ ажыл-агый артелиниң хову ажылдакчылары, механизаторлары, мал ажылдакчылары, түскай эртемнигleри мал чеми белеткээр талаазы-биле чаа хүлээлгезин күүселир дээш бүгү күжүн салырлар, ол ышкаш дужүт ажаап алышкынын, келир чылдың тарылгазынга үрезин болгаш чер белеткелин, шолдер чеминчидлигезин чедиишкиннинг эрттерелер дээрзинге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бүзүреп турар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы иниттиниң малынын баш санын остүрүннің планын, күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садар талаазы-биле социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннинг күүселтиишаан, оон-биле ленинчи юбилейни, Совет Тываның 25 чыл оонун күш-ажылчы соңнуг ужуражырлар.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

ЛЕНИН АТТЫГ КОЛХОЗТА

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң сигенчилери 395 тонна сиген белеткээр тургаш, 600-тү будурүп ап, азы 205 тоннаны артыкка кылган. Мал чемининг белеткели ам-даа уламчылап турар. Колхозтуң хову шолдеринге тараан 200 га кукурузаны бүрүн ажаап, оон 4500 тонна ногаан массаны алган.

* * *

Колхозтуң тараажылары Хараганныг-Ховуда 350 га чинге-тараанны тавычалай кестиртеш, бөлүп бастырган. Тараанның дужүдү багай эвес, га-дан 12 центнер болган. Бөлүп бастырарынга комбайнер Монгуш Өлзей-оол тавычалай кестиреринге Ондар Шүлмек, Ооржак Мартаажык олар оолга шимак ажылдап турарлар.

Бо хүннерде 13 комбайн 2 жатка ыыл-таа ажаап алышкынынга киргеп.

М. СЕВЕП.

ХАНДЫР ПРОПАГАНДАЛААР, ӨӨРЕНИР

К. ШОЙГУ,
СЭКП обкомунун секретары

Делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын партиялары-ның Москва Чөвүлел хуралы соолгу үеним иштинде бүгү делегей амыдыралында кайгамчык улуг болуушкуннарның бирээзи болган.

Коммунистиг шимчээшкинниң делегейде канчаар-даа ажок улуг политиктиг башкарыкчы күш боон, улам өлүп турарын болгаш тайбын, демократия, тускай хамаарышпас чорук, социализм дээш демиселче бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетенниң баштап, ана шинтпирлиг роллу ойнап турар кара чангыс күш болуп турарын ук Чөвүлел хурал база катап бадыткаан.

Революстуг пролетариаттың баштынчылары К. Маркс, Ф. Энгельс, В. И. Ленин кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези дээш демиселге делегейнин ажылчын аңгыланың сырый каттыжылышкынын, оон башкарыкчы күжү болур коммунистиг шимчээшкинниң чангыс эвин улам быжыглаарының чугулаазын бирги чергениң айтыры кылыр санап турган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, марксизм-ленинчи өске-даа партиялар пролетаржы интернационализмниң түгүнүп адаа-биле чоруп, пролетариаттың улуг баштынчыларының ол чагыларын күүседип келген. Чөвүлел хуралды чыыдыраринын мурнунда улуг белеткел ажылдары чоруттуунган. Белеткел үезин дыка нарын болган берге оруктарны эрткен. Бергелерни ажып эртер талазы-биле бистиң партиявис база-ла кайгамчык улуг ажылларны кылган.

Ынчангаш Чөвүлел хуралдың чедиишкинниг эрткени-биле холбаштыр, оон белеткелдеринге-даа, чорудуушкунунда үезинде бистиң партиявыстың алдар-хавыяазы улуг болган дээрзин айытпышаан, ол болуушкунну Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының улуг тиилелгези-дир деп чүвени чүгле бистиң өөнүктеривис эвес, харын бистин дайынарывыс безин миннир ужурга таварышкан. Бистиң партиявыс бо талазы-биле кайы хире улуг ажылдарны кылганыл деп айтырыгга шын харыны бээрде, Чөвүлел хуралга белеткел ажылдарының кандыг байдалга эгелээнин айтыры чугула.

Агрессчи үүлгедиглерин улам-на чидиглендирип турар империализмге улуг демиселди күштелдирер төлээде, делегейнин коммунистиг шимчээшкининге, антиимпериалистиг бүгү күштерге чангыс эпти быжыглаары эргежок чугула апарган. Ол ышкаш эртем-техниктиг революциялың шапкын хөгжүлдезинге үндезилеттинген амгы делегей хөгжүлдезинде политиканың, экономиканың чаа болуушкуннарынга марксизм-ленинчи ёзулуг шын харыызын бээри негеттинип келген. Оон-биле чергелештир Мао Цзэ-дуннуң болүүнүң хоралакчы ажыл-чорудулгазынга шинтпирлиг харыыны бааа бээр ужурлуг апарган.

Делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын партияларының 1960 чылда болган Москва Чөвүлел хуралының соолунде Кытайның амгы күрүне башкарыкчыларының улуг күрүнезирек, антиленинчи үүлгедиглери коммунистиг шимчээшкинге айылдыг күш апарган. Кандыг-даа аргаларны хереглеп тургаш, коммунистиг шимчээшкинге тергинделди алыр соруглга-биле Мао Цзэ-дуннуң болуу нүүл мегелеп эгелээш, оон-даа бүжарбак үүлдерни үүлгедиринден ыяпастап туруп берген.

Олар хамыктың мурнунда революсчу чангыс эпти бузар, ылангыя бистиң партиявыстың ат-алдарын бужартадыр дээш болдунар-ла хемчеглерни алган. Пекинниң удуртукчулары бодунуң сорулгазын чедип алба-даа, коммунистиг шимчээшкинниң чамдык отрядтарынга дыка улуг хораны чедирген. Ажылчын шимээшкинге барыын болгаш «чоон» үеледиг оппортунистер база хоразын чедирип, бажын ковайтып үнүп келгеннер.

Олар болза маосчи болуктүң бүжар-бак нүүл мегезинге дээнып алгаш, маркснзм-ленинизмнин үндезиннерине үдур шавар халдаашкынны кылып эгелээн. Марксизчи-ленинчи эртемде үндезин кол айтырыглар болур—төөгүнүң хөгжүлдезинге пролетариаттың, ажылчын аңгының партиязының ролю, революцияның шимченичи күжү, баштыны кым болурул, революстуг хөгжүлдеге дүрүм ёзугаар болуушкуннары дээн чергелиг айтырыгларга ужур-дүрүм чок тайылбыр кылып, марксизчи-ленинчи эртемге долу ревизия кылыр, ону биче бүржуазтыг национализминиң идеялары-биле солуурун оралдажып туруп бергеннер.

Моон айылдыг салдары маркснсчи-ленинчи чамдык партияларга безин халдап эгелей берген. Чамдык партиялар-ның иштинде биче бүржуазтыг национализмнин хөөнүнге алзып, маркснсчи-ленинчи эртемге «чаа хеп» кедирер оралдажыышкыннар бар апарган турган. Ындыг байдал турда, маркснзм-ленинизмнин дайынарыы, барыын чүктүң империалистиг бодуктери хоралакчы ажыл-чорудулгаларын чидиглендирип, коммунизмге удур ажык халдаашкынны улам-на күштелдирип турган.

Бо бүгү болза Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын, маркснсчи-ленинчи өскедаа партияларны дүвүретпес аргажок болу бергеп. Пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үндезилеттинген эп-сеткил каттыжышкынын быжыглаарда, делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын чыыдырары аргежок чугула апарган.

Чөвүлел хуралды белеткээринге безин элээн каш чадалар эрткен, оон үезинде турган бергелерни маркснсчи-ленинчи партиялар эртип шыдаан. Империализмге удур демиселге коммунистиг шимчээшкинниң амгы теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларын коллективтиг чугаалажып турарының үезинде коммунистиг шимчээшкинниң хүрээлени улам-на көвүдеп турган. Будапештиге болган консультативтиг ужуражышкынга 67 партияларның төлөөлекчилери киржип турган болза, Чөвүлел хуралга 75 партиялар киришкен чорук ол бүгүнү херечилеп турар-дыр.

СЭКП ТК-ның июнь 26-да боон эрткен Пленумунга ук Чөвүлел хуралның түннелин чугаалашкан. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң делегейнин коммунистиг шимчээшкинин быжыглаар талазы-биле политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, ол ышкаш Чөвүлел хуралга киришкен төлөөлерниң ажыл-чорудулгазын Пленум чүүлдүг деп көрген.

Бистиң партиявыстың, бүгү совет улустуң бодаалдарын илергейлевишаан, Пленум болза Чөвүлел хуралдың чедиишкинниг эрткени-биле холбаштыр ону коммунистиг шимчээшкинниң болгаш делегейде бурунгаар депшилгелиг күштернин тиилелгези деп санаан.

Коммунистер болза империализмге удур тайбын, демократия дээш демиселге ажылчы чоннуң калбак-массаларының бажында чоруп турар күш боон турарын Чөвүлел хуралдың түннелдери база катап бадыткап турар. Мындыг үнелээшкинни бо хүннерде акыдүмалышкы бүгү партиялар кылган, оон иштинде чамдык чайгылчак байдалга турган партиялар безин ам миннип турарлар.

Чөвүлел хуралдың документтилеринде кирген кол айтырыглар маркснсчи-ленинчи эртемге үндезилеттинген, коммунистиг шимчээшкинниң амгы үе-чадазынга дүүштүр стратегиязың болгаш тактиканың кол-кол айтырыгларынга шын орукту партиялар бүрүзүнге берип турар. Ол документилер революсчу теорияның революсчу практика-биле тудуш харылзаалының база катап бадыткап турары чугаажок.

Ынчангаш, Чөвүлел хурал чангыс аай эп-сеткил каттыжышкынынга улуг тиилелге болганы-биле чергелештир ниитилел хөгжүлдезинің амгы үе-чадазынга дүүштүр маркснсчи-ленинчи эртемге чта салыышкынны кирген төөгүлүг болуушкун болган дээрзинин барымдаалары мындыг-дыр.

Чөвүлел хуралдың үндүрген түннели-биле алырга, улурланышкак күштерниң — социализм биле империализмниң, депшилгелиг күштер биле реакциянын аразында чөрүлээлер улам-на чидигленген болгаш ол демиселге бурунгаар депшилгелиг күштер мурнавышаан турар. Бистиң үевис — капитализмден социализмче шилчиириниң үези. Ону бадыткап турар кол-кол факторларны көрээли.

Экономика талазы-биле социализмниң туружу улам-на быжыглып, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйның продуктуларын бүдүрер талазы-биле бүгү делегейге социалистиг чурттарның үлүг-хуузу көвүдеп, эртем-техниктиг депшилгенин ажылдап келген бедик мергежилдиг тудугжу бодунуң байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, оларга арга-сүмезин хүн бүрүзе берип турар. Шеверлел ажылдарының күүседир бригадада аныяктарның хөй нуруузу Бызылдың үжен беш дугаарлыг профтехучилишезин өөренип доосканнар. Ынчалзажок, Билчирмаа Салчаковна аныяк доозукчуларга өртектиг сүмезин күзелдии-биле берип келген.

Хүн бүрүде норманы ажыр күүседир, тудуг материалдарын камныг ажыглаар, шеверлел ажылдарының бот-үнезин чиигедир дээш чарыш бригада кежигүннериниң аразында улам калбарган. Бо талазы-биле дээре түннелдерни Светлана Оюн, Галина Морожникова, Ирина Өпей-оол олар чедип ап, чарыштың мурнуку олуруунда чорун. Билчирмаа угбазындан хожудавайн турарлар.

Тудугжу—ол чоргаар дыналыр сес. Чүге дээрге, тудугжу дээ тускай эртем болза кижиниң ажыл-чорудулгазында эң-не чаагай, эң-не буянныг профессияларның бирээзи. Бо дугайын Шомбүл Билчирмаа кончуг эки билир. Ынчангаш ол бодунуң тускай мергежилинге чүрээнин ханызындан ынак. Оон холу-биле тутчуп каан хөй каът бажыңнары чалгынналган хостуг күш-ажылдың турасказалы болуп чүс-чүе чалдарга артып калыр. Баян-Колга алы-сурга үнмейн чораан араттың бөдүүн уруу бодунуң шилип, мергежип алган тускай эртеминге ынчангаш чоргаарланыр.

«Бижини оон күш-ажылы каастаар болгаш алдаржыдар» деп, пролетариаттың улуг чогаалчызы Максим Горькийниң оттуг сөглээн чугаазы бар. Тыва араттың уруу Билчирмаяны чогум-на оон ак сеткилдиг, чүткүлдүг күш-ажылы каастал болгаш алдаржыдып чоруур. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң Президиумуу республиканың тудуг организацияларынга хөй чылдарның дургузунда ак сеткилдиг болгаш бедик үре-түнелдиг ажылдап келгени дээш база Тудугжунуң хүнүн таварыштыр Кызылдың 48-ки тудугмонтаж эргелелиниң штукатуржузу Билчирмаа Салчаковна Шомбүлге август 8-те бодунуң Чарлыы-биле Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп бедик атты тывыскан.

Тудуг херээнге моон мурнунда чылдарда болгаш бөгүнгү үлүүн бедии-биле үнелеп көргенинге алдарлыг тудугжу сеткилинин ханызындан өөрүп четтирбишаан, моон соңгаар улам дээре ажылдаарын бедик шаннал, хүндүлүг ат хүлээнгирип турарын билир.

А. ДУГЕРЖАА.

ЧУРУКТА: алдарлыг тудугжу Б. С. Шомбүл.

Авторнуң фотозу.

Ажыл-чорудулгаларын чидиглендирип, коммунизмге удур ажык халдаашкынны улам-на күштелдирип турган.

Бистиң партиявыстың, бүгү совет улустуң бодаалдарын илергейлевишаан, Пленум болза Чөвүлел хуралдың чедиишкинниг эрткени-биле холбаштыр ону коммунистиг шимчээшкинниң болгаш делегейде бурунгаар депшилгелиг күштернин тиилелгези деп санаан.

Коммунистер болза империализмге удур тайбын, демократия дээш демиселге ажылчы чоннуң калбак-массаларының бажында чоруп турар күш боон турарын Чөвүлел хуралдың түннелдери база катап бадыткап турар. Мындыг үнелээшкинни бо хүннерде акыдүмалышкы бүгү партиялар кылган, оон иштинде чамдык чайгылчак байдалга турган партиялар безин ам миннип турарлар.

Чөвүлел хуралдың документтилеринде кирген кол айтырыглар маркснсчи-ленинчи эртемге үндезилеттинген, коммунистиг шимчээшкинниң амгы үе-чадазынга дүүштүр стратегиязың болгаш тактиканың кол-кол айтырыгларынга шын орукту партиялар бүрүзүнге берип турар. Ол документилер революсчу теорияның революсчу практика-биле тудуш харылзаалының база катап бадыткап турары чугаажок.

Ынчангаш, Чөвүлел хурал чангыс аай эп-сеткил каттыжышкынынга улуг тиилелге болганы-биле чергелештир ниитилел хөгжүлдезинің амгы үе-чадазынга дүүштүр маркснсчи-ленинчи эртемге чта салыышкынны кирген төөгүлүг болуушкун болган дээрзинин барымдаалары мындыг-дыр.

Чөвүлел хуралдың үндүрген түннели-биле алырга, улурланышкак күштерниң — социализм биле империализмниң, депшилгелиг күштер биле реакциянын аразында чөрүлээлер улам-на чидигленген болгаш ол демиселге бурунгаар депшилгелиг күштер мурнавышаан турар. Бистиң үевис — капитализмден социализмче шилчиириниң үези. Ону бадыткап турар кол-кол факторларны көрээли.

Экономика талазы-биле социализмниң туружу улам-на быжыглып, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйның продуктуларын бүдүрер талазы-биле бүгү делегейге социалистиг чурттарның үлүг-хуузу көвүдеп, эртем-техниктиг депшилгенин ажылдап келген бедик мергежилдиг тудугжу бодунуң байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, оларга арга-сүмезин хүн бүрүзе берип турар. Шеверлел ажылдарының күүседир бригадада аныяктарның хөй нуруузу Бызылдың үжен беш дугаарлыг профтехучилишезин өөренип доосканнар. Ынчалзажок, Билчирмаа Салчаковна аныяк доозукчуларга өртектиг сүмезин күзелдии-биле берип келген.

Хүн бүрүде норманы ажыр күүседир, тудуг материалдарын камныг ажыглаар, шеверлел ажылдарының бот-үнезин чиигедир дээш чарыш бригада кежигүннериниң аразында улам калбарган. Бо талазы-биле дээре түннелдерни Светлана Оюн, Галина Морожникова, Ирина Өпей-оол олар чедип ап, чарыштың мурнуку олуруунда чорун. Билчирмаа угбазындан хожудавайн турарлар.

Тудугжу—ол чоргаар дыналыр сес. Чүге дээрге, тудугжу дээ тускай эртем болза кижиниң ажыл-чорудулгазында эң-не чаагай, эң-не буянныг профессияларның бирээзи. Бо дугайын Шомбүл Билчирмаа кончуг эки билир. Ынчангаш ол бодунуң тускай мергежилинге чүрээнин ханызындан ынак. Оон холу-биле тутчуп каан хөй каът бажыңнары чалгынналган хостуг күш-ажылдың турасказалы болуп чүс-чүе чалдарга артып калыр. Баян-Колга алы-сурга үнмейн чораан араттың бөдүүн уруу бодунуң шилип, мергежип алган тускай эртеминге ынчангаш чоргаарланыр.

«Бижини оон күш-ажылы каастаар болгаш алдаржыдар» деп, пролетариаттың улуг чогаалчызы Максим Горькийниң оттуг сөглээн чугаазы бар. Тыва араттың уруу Билчирмаяны чогум-на оон ак сеткилдиг, чүткүлдүг күш-ажылы каастал болгаш алдаржыдып чоруур. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң Президиумуу республиканың тудуг организацияларынга хөй чылдарның дургузунда ак сеткилдиг болгаш бедик үре-түнелдиг ажылдап келгени дээш база Тудугжунуң хүнүн таварыштыр Кызылдың 48-ки тудугмонтаж эргелелиниң штукатуржузу Билчирмаа Салчаковна Шомбүлге август 8-те бодунуң Чарлыы-биле Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп бедик атты тывыскан.

Тудуг херээнге моон мурнунда чылдарда болгаш бөгүнгү үлүүн бедии-биле үнелеп көргенинге алдарлыг тудугжу сеткилинин ханызындан өөрүп четтирбишаан, моон соңгаар улам дээре ажылдаарын бедик шаннал, хүндүлүг ат хүлээнгирип турарын билир.

А. ДУГЕРЖАА.

ЧУРУКТА: алдарлыг тудугжу Б. С. Шомбүл.

Авторнуң фотозу.

ажылдаар чүүл ам империалистиг чурттарның күрүне политиказы болу берген. Империалистиг күрүне аппарады, шериг машиназы, ол чурттарның экономиказы, эртем ажылмышкыннары, ылангыя идеологиязының, массалыг информациязының бүгү-ле чепсектери антикоммунизмниң эрге-ажылынга чагыртып турар.

Ынчангаш делегейнин коммунистиг шимчээшкининге чангыс эп дугайында айтырыг болза маркснзм-ленинизмниң оон дайзынарындан камгаларының дугайында айтырыг болур.

Маркснзм-ленинизмни ажылчы чоннарның калбак массаларынга пропагандалаарының айтырыы, бо таварылгада — Москва Чөвүлел хуралының материалдарын өөренир болгаш пропагандалаар дугайында айтырыг делегейнин коммунистиг шимчээшкинин быжыглаарының база бир кол айтырыы болур.

Партияның область организациязының мурнунда бо талазы-биле канчаар-даа ажок чугула соруга салдынып турар. Партия комитединиң чаынга илеткелчилер, лекторлар бөлүктериниң кежигүнеринден эгелээш, хөй санныг политинформаторлар, агитаторлар бо чугула материалды кижи бүрүзүнге чедир билдингири-биле тайылбырлап чедиреринің мурнунда, ону боттары ханызы-биле билген турар ужурлуг. Ынчангаш партия чыдыышкынынга өөредилге чылынын мурнуу чарында пропагандистерниң болгаш политинформаторларның семинарларын район бүрүзүнге эртирери эргежок чугула. Оон-биле калы улус чыдыышкын албан чөрлериниң шугуму-биле обществоведение башкыларының тускай өөредилгеселинарларын база чоруткан турар ужурлуг.

Чөвүлел хуралдың материалдарын пропагандалаарының айтырыын хүн бүрүнүң практиктиг соругалаарынга дүүштүр, бистиң мурнувуста ажылчагый болгаш культура тургузуушкуның айтырыгларын чедиишкинниг шинтпирлээринче ажылчы чоннарны мобилизаетээры чугула.

Ам бо хүннерде чугула кампаниялар — мал чемнери белеткээрни болгаш дүүгүт ажаалдазын организастыг, бедик деннелге чорудары, күрүне мурнунга бүгү-ле планныг онаалгаларны хуусаа бетинде күүселирп республиканың ажылчы чоннарының мурнунда эң-не кол соругла боон турар. Бо чугула ажылга идеологиязының фронтузунуң хөй санныг армиязы улуг салыышкынны киперп чугаажок.

Күс болгаш чугула кампаниялар

Темпини дүргедедири—чедиишкин ол

Пиитиниң малынга чем белеткелиниң фронтуву Чөөн-Хемчик районунуң колхоз, совхозтарының шөлдеринде улам калбарбышаан. Районда пиитиэн-биле 9197 тонна сиген белеткеттинген ийикпе, планның 74,3 хуузу күүсеттинген. План ёзугаар алырга район ам-даа 3180 ажыг тонна сиген белеткээрни арткан.

Сиген белеткээр планын ажыл-агыйлардан мурнай дооскан Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели пландан ажыр 146 тонналы белеткен. планын 137 хуу күүсеткен. Ол ажыл-агыйда сиген белеткели ам-даа тулуктевишаан, кукуруза болгаш тарымал сиген кезилдезин чорудуп турар. Ында 168 га кукурузаны ажаап, оон 3260 тонна ногаан массаны силостаан. Көк-Теректе Ооржак Бопуңнуң звенозу 160 га кукурузаның гектар бүрүзүнден 255 центнер, Монгуш Дарын-оолдуң звеноу гектардан-па 188 центнер ногаан массаны ажаап алган. Ооржак Бопуң-биле Түлүш Эртинеңиң башкарганы комбайн агрегаттары ажыл опаалгазын хүн бүрү ажыр күүседип, кукуруза ажаалгазын доозар чыгаан.

Дүүгүт ажаап алыышкының чогуур үеде, шынарлыг эрттирери, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерип база кезилдезин чорудуп турар. Ында 168 га кукурузаны ажаап, оон 3260 тонна ногаан массаны силостаан. Көк-Теректе Ооржак Бопуңнуң звеноу 160 га кукурузаның гектар бүрүзүнден 255 центнер, Монгуш Дарын-оолдуң звеноу гектардан-па 188 центнер ногаан массаны ажаап алган. Ооржак Бопуң-биле Түлүш Эртинеңиң башкарганы комбайн агрегаттары ажыл опаалгазын хүн бүрү ажыр күүседип, кукуруза ажаалгазын доозар чыгаан.

Дүүгүт ажаап алыышкының чогуур үеде, шынарлыг эрттирери, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерип база

Вера Будакинаны өөрү «бодунуң ажының мастери» дээрлер. Ол шынап-ла ындыг. Улуг чунар-бажыңның иштинги, даштыкы штукатура ажылын Вера эштери кыстар-биле кады дооскан. Вераның ажылгыры, кызымза дораан илереп келген. Ыраккы Пензадан Тывага кээп, бодунуң ыва-биле күш-ажылчы салыышкынынга киирген. Самагалдайжылар ону өөрү-биле келир чылын катап кээрин чалааннар.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

Тудугда шалыпчы

АЛДАРЛЫГ КИЖИ

Бин-Хемниң Баян-Бол чурттуг бөдүүн араттың уруу Билчирмаанын амыдыралынга 1954 чылдың август 9-та онзагай улуг өскерлиишкин болган. Кызыл хоорайга тудуг черинге ол хүн ажылдап эгелээн. Мурнунда улуг хоорайга чурттаваан, тудугга ажылдап көрбээн кижиге баштайгы хүн берге болбайн канчаар. Тудугга киргеш, баштайгы ийи-үш ай иштинге мен базала бергедеп, бичии-ле болза, тудуг ажылын каштар часкан мен. Чаа бажыңны штукатурларын, чугайларын, шалазын, сонгазын, ажынга будуурун көңгүе билбес турдум. Дуржулгалыг эш-өөрүмнүн, мастерлериниң дузалааны-биле чартык чылдың дургузунда шуудап өөренип бердим. Сеңээ шыдаар шаам-биле дузалаар мен, Билчирмаа. Келир чылдың мынчага чедир ёзулуг штукатуржу болу берген турарыңга бүзүрээр мен...

Ажыл шагы ол хүн доозу берген. Чаа бажыңның шеверлел ажылдарын кылыр тудугжулар тарап чаныпкан. М. Пичугина биле Билчирмаа ийилээр артып калган. Тудугга ажылдап киргеш, кезек үезе бергелерге таваржып, «кылган ажылын шынары чавыс-тыр» деп шүгүмүүлеп, хоочун штукатуржуларның, малярларның сүмезин ап, кайы хире кызып тургаш, тудугга чаныгып, өөренип алганын Матрена Алексеевна далаш чокка Билчирмаага катап-катап көөреп берген. Бажың чугайларынга, штукатурлааринга Билчирмаяны дараазында хүндеп эгелеп өөредир, үргүлүү кадыг ажылдаарын ыяк кылдыр дуглуржуп алганнар. Хоочун тудугжунуң назыны ынчаарда-ла элээн доогуй берген турган. А Билчирмаяның хары база-ла элээн апарып, үжен ажа берген.

Оон бээр ам он беш чылдар эрткен. Матрена Алексеевна Пичугинаның өөренимкизин чораан Шомбүл Билчирмаа ам хоочун тудугжу болган. Бо аразында ол хөй тудугларга киржип, республиканың иэйыбеш чыл планының дөртку чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы улам калбарган 1969 чылдың эгезинден бээр Билчирмаа болган оон өөрү сорук киришкинниг ажылдап турар. Штукатуржуларның бригадазын мергежилдиг мастер Августа Шолешова удуртуп келген. Бригада кежигүннериниң улуг назылыы Билчирмаа Салчаковна. Ынчангаш сырый каттышкан, найыралдыг бо коллективтиң бүгү кежигүннери ону хүндүлээрлер.

Бо чылдың эгезинден бээр ол бригада 28, 48 аал иштн чурттаар дөрт каът ийи бажыңнарның тудуун доозуп, ында нарын шеверлел ажылларын бедик шынарлыг кылыр күүсеткеш, ажылгалга киирген. Ам ол бажыңнарда 96 өг-бүле чурттай берген. Политиктиг чыдыышкын Бажыңы—ол дээрге беш чыл планында көрүнген Тывада улуг тулугларның бирээзи. Хоочун тудугжу Б. Шомбүл болган оон кады ажылдап турар өөрү бо чылдың ийиги кварталынын соңгаар ол бажыңның туруун кылчып чайлаан. Ында шеверлел ажылдарының колдуун дооскан.

Тыванын найысылалы Кызыл хоорайның тудугларынга он беш чылдарның дургузунда сылалы Кызыл хоорайны улам мындай сайзыраарынга боттуг үлүүн киирип келген болгаш киирип-даа турар. Тываның түбдиспансери дээр хавак кырында эмнелгенниң үш каът бажыңының, 96-96 аал иштн чурттаар ийи улуг бажыңның, бичии ургуларның элээн каш садтарының болгаш яслилеринин тудугларын кылышкаан.

Кажан Билчирмаа тудугга ажылдап кирип турда, Кызыл хоорайның амгы 26-гы кварталының девискээри эң чыткан. Ам бөгүн ында колдуунда дөрт-дөрт каът чурталга бажыңнар, оларның чоогунда магазиннер, аптека, ургуларның албан черлери бар. Доңчулап чугаалаарга, ол квартал дээрге—республика найысылалының чечектелдир сайзыраан будуну болу берген. Чаарбы алдыгы квартал тудуунга Билчирмаа төлептиг үлүүн киирген.

В. И. Ленинниң тарттүнген хүнүнден бээр үче чылынга чедиишкинниг ужуражыр.

ШЫН ● Ийиги арын ● 1969 ч. сентябрь 3

«Тыва тудуг» трестиң үлетпүр будурулгелер комбинадында Михавл Киесльге удурткан комсомолчу аныяктарның чазаныкчылар звенозу ажылга эки түнелдерни чедип ап турар. Бiяш дилдирер болгаш чондурар станоктарны кампыг ажыглавышаан, бедик будурулгүлүг ажылдап турар оолдарның колдуу Кызылда № 35 училищезиниң доозукчулары болур.

ЧУРУКТА: комсомолчу звеновуң кежигүнү Владимир Монастыршын.

В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

«Шынның» почтазындан

Ногаа дүжүдү

«Х Улуг хурал» колхозтуң ногаа бригадазы (бригадири Х. Дүшкүн-оол) бо чылын ногаапы 6, бахчи культураларын 10, картофельди 10 га черлерге тараан. Бригаданың кежигүннери кижи бүрүзү быжыглаттынган участокторын суттарып, бок үнүштерин аштап, хоралакчылар-биле демиселди чорутпушаан, чаагай дүжүт дээш кылымак ажылдааннар.

Районуң белеткел конторазынга ногааның баштайгы дүжүдүн дужаап эгелей берген. Амдызында 6 тонна капуста, 4 тонна огурец, 2 тонна помидорну дужааган. Ол ышкаш ногаа аймаан колхозтуң иштики хереглелиниге база ажыглап турар.

Колхоз га бүрүзүнден 150—200 центнер дүжүттү алырын, а кижи бүрүзү быжыглаттынган участогунуң бир чүсчүүнден 150—200 кг дүжүттү алырын үлээнген. О. Хуна, С. Оюн, Д. Тончаа болгаш комсомолчулар С. Сүр-оол, В. Түвен-Бады, Л. Донгак болгаш өскелер-даа быжыглаттынган участогундан чаагай дүжүттү остүрүп ап, бир чүсчүктен 170-ден 270 кг дүжүттү ап турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ТЕМП ДҮРГЕДЭЭН

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбыры бо чылын инвтиза-биле 663 тонна сигенни белеткээр планныг. Ол дээрге эрткен чылдыындан үйн катап хөй. Салбырның ажыл-ишчилери мал чемнеч четчир кылдыр белеткеп алыр дээш кыымак ажылдап. Хендергеде сигенниң дүжүдү хиреинг-даа болза, хараган, арга-арыг арааныдан ойук-деликтеп тургаш кезип турарлар. Ам планын 57 хуу күүсеткен. Ынчангаш сигеп белеткелиниң талазы-биле Хендерге салбыры совхозтуң салбырларындан мурнап турар.

Малчыннар бригадазы 128 тонна, хову бригадазы 259 тонна сигенни белеткээн. Малчыннар Х. Кыргыс—15, Х. Темир— 14, Б. Санбоо— 12, Б. Хуурак — 10 тоннаны түс-түс белеткеп алгаш, мурнакчылар болганнар. Трактористер Д. Бичe-оол, М. Лакпа, машинист О. Маскыл-оол, сараат салыкчылары Д. Бюрбү хүн нормазын 105—120 хуу күүседип, тилекчилер болганнар.

Д. ШУЛУУ.
Улуг-Хем район.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН ЭКИ БИЛИР

Таңды районда «Элегес» совхозтуң № 3 фермазының ыракузак одарларда малчыннарында харылаа салбырының почтачызы коммунист Андрей Вовуун-оолду четтикпейн мактап, өөрүшкү-биле уткуп, хүлээп, үдеп турарлар. Ферманың Чазы, Доргун-Арыг, Онгажа, Дүвүрең болгаш Кара-Суг шнчаар чурттап, мал маарын чоруур аалдарны почтачы кезип, оларның чагаан солуннарын, журналдарын болгаш чопнуң хуузунда чагаа-бижиин от-бүрүзүнге бодуу-биле чедирип турар. Почтачы ол чораан чүгле почта чедирери-биле кызыгаарлатынмайн партия эге организациязының даалгазы агитатор хүлээлгезин база бөгөй эвес күүседип турар.

Чаа 1970 чылдың солуннар, журналдарының чагыдылгазын кылырының хуусазы келген. Бо харысалгалыг херекке совхозтуң хоочун ажылчыны, дуржулгалыг почтачы, хой-нинтичи тарадыкчы А. Бовуун-оол баш удур белеткеннп келген.

С. ТАМЧАЯ.

Сагышка тааржыр бараннар чүге чогул?

Садыг четкилериге бараанварның ассортиментизин көвүдедир, садыл алыкчыларны эки бараанчар-биле, чогуур хемчээлдиг ишк-хеп-биле хандырар дээш садыг организацияларының ажылдакчылары бар-ла арганы хереглеп, чок баравнарны чагып, ой-шаанда чедирип алгаш магазиннерге киирип делгеп, хереглекчилерни хандырып турар. Совет кижилер эки шынарлыг бараанарны, таварымалыг чараш, шевергин хептерни садып алырын күзээрлер.

Ак-Довурак хоорайда белеп хеп талазы-биле байдал кандыгыл, допчуу-биле көрекаптаалыңар, аргын номчукчу. Хоорайның үлетпүр бараанарының магазиннеринде белеп хеп аймаа хөй, садып алыр дээрге хемчээли черле таарышпас боор-дур. Улуг-даа, бичии-даа кижилерниң даштыкы хептери — тоннарның, идиктериң дугаары 30-ден өрү болур, 48-тен куду, 34-тен өрү дугаарлыг күсиү, кышкы тонпар, костюмнер, идиктер чок. Садыгжыларлан айтыраргa, келбейн турао деп каар. Ак-Довурак хоорайда ажылчыннар хандырылгазының киллдээн чонпуң хереглелн чогуур дугаарлыг эр, хереэжен даштыкы хептерни келдирер талазы-биле организастыг ажыл, чагыг кылбайн турары ажылчы чонпарның хандырылгазынга таарымча чок байдалды болдуруп келген. Хомудал дептерлерни ажып көөрге хереглээн хептеринин дугаарын көргүзүп, чагыг кылган кижилер-ле хөй. ажылчыннар хандырылгазының киллдээнин ажылдакчыларының дептерлерни хынап, садып алыкчыларның чагыларын ооренип көрбейн турарын хомудал дептерлеринде демделел чогу хереглел турар. Хереглекчилер-биле харылаазны доктаамал тудуп, олэрнің чагыларын хүлээп ап, организастыг ажылдарны чорудар болза таарымчалыг ндик-хептер магазиннерге турары чугаажок. Уруглар хевн эвээш кээп турар, соолгу үеде харыпдаа көзүлбестээн, ада-лелер сураглап чоруп турар апарган.

Чонпуң культуразы бедээн тудум-на хереглелп өзүп турар болгай. Бажың иштининң эт-херекселдери хоорайның садыгларынга база ховар келгилээр. Хевис, даараныпга машиналары, шала, соңга, хаалга будуур будуктар чок, хамдык улус таныш-көрүштерипге чагыларны кылып тургаш, өске хоорайлардан, суурлардан саттырып ап турар. Улуг будурулгелиг хоорайда ажылчыннар хөйү-биле чурттап, чаагай ажыл-херектерни бүдүрүп турар болганда, садыг организацияларының оларны хереглелдің чугула барааннарыбыле үзүктелишкин чокка хандырары чугула.

С. СЕПДАА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЕВРОПАГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

БЕРЛИН. (СЭТА). Делегейниң ийнги дайынының эгелээнинден бээр 30 чыл болганынга холбаштыр телевидение дамчыштыр чүве чугаалап тургаш, демократтыг Германияның Национал фронтузунуң Национал чөвүлелиниң даргазы Э. Корренстиң медеглээни: Чүгле Совет Эвилелиниң улустарының маадырлыг демиселиниң ачызында Германия болгаш бүтү Европа 1945 чылда гитлердиг фашизминиң дарлалындан адырылган. Герман империализм болгаш милитаризм немец улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга, бүгү делегейниң тайбынга ынакшылдыг улустарының күзелсорууга чүүлдешпес — делегейниң ийнги дайынының төөгүлүг түнелги ыңдыг деп, ол чугаалаан.

Боннуң милитаристчи-өжээнзирек угланышкынының тайбыңның херээнге айыылдыын демдеглээш, Э. Корренстиң медегээни: «Бистиң улузувусту дайын халавыыче ийи удаа чыгап киирген ол-ла күштер бөгүн хоп-нүүлдүү болгаш «тайбынга ынакшылдының» бүзүредиглерн-биле чаа шериг авантюразынга белеткенип турар».

Моон-биле холбаштыр Э. Корренс Европаның айыыл чок чоруун хандырарының айтырыының талазы-биле нинтиевропа конференциязын чыылдырар дугайында Будапешт чөвүлел хуралының кыйгырыының улуг ужур-дузазын айыткан.

Төөгүнүң кичээндириглери

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак парлалга гитлерлиг Германияның өөскүдүп үндүргени делегейниң ийнги дайынының эгелээн хүнүнден бээр үжен чыл болганынга холбаштыр хөй материалдарны парлаан.

«Делегейниң ийнги дайынының бүдүүзүнде барыын талакы күрүнелернин политиказы делегей кереэлерин үсперлээр, герман аг-шериглерни чепсеглээр, кожазы бичe күрүнелерни бодунуң империязынга күшбиле каттыштырып алыр арганы Гитлерге берген» деп, «Руде право» солун айыткан.

Гитлерлиг Германияны чылча шаварынга Совет Эвилелиниң болгаш Совет Армиязының киирген аажок улуг салыышкынын чүүлде демдеглээн. Дайынга бодунуң 20 миллион ажыг оолдарын оскунган ССРЭ эвес болза, кижи төрелгетен фашизм-биле демиселге ажып ыыдавас турган ийик.

«Делегейниң ийнги дайынынга Совет Эвилелиниң фашизмни ашкан тиилелгези бүгү делегейге депшилгелиг болгаш демократтыг хогжулдениң перепективазын камгалап алган» деп, чүүлдүң түнелинде бижээн.

ЧАА ДАЙЫННЫҢ АЙЫЫЛЫНГА УДУР

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Делегейниң ийнги дайынының эгелээнинден бээр 30 чылынга холбаштырган мурнуку чүүлүнге «Непсабадшаг» солунуң демдеглээни болза, гитлерлиг фашизминиң аштыганының соонда 25 чыл эртседээ, маргылдалыг айтырыгларны чугаалажыышкыннарның аргазы-биле эвес, а күштүң дузазы-биле шинтпирлээрин күзеп чоруур бөлүктер ам-даа бар.

Бөгүн-даа дайынның айыылы 30 чыл мурнунда дайынның өөскүп үнген черинде база катап бооп турар деп, солун айыткан.

Варшава Керээзиниң киржикчилеря күрүнелерниң Будапешт чөвүлел хуралын тазырымчалыг кылдыр чүүлдүгүнүп көрген чорук, Европага тайбың болгаш айыыл чок чорук бүгү делегейге тайбынны камгалаарының иледе чүгүла чүүлү болур дугайын херечилеп турар деп, чүүлде демдеглээн.

Чүүлде демдеглээни: социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазы тайбынның эң быжыг магадылалы болуп турар. Социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазы, бир талазында, дайынны болдурбас дээш чайгылыш чокка демисежип, өске талазында харысалга чок авантюристерни оожургадыр күш бооп турар.

ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода Варшавада

ВАРШАВА. (СЭТА). Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи Л. Свобода найыралдың аян-чоруун кылып, сентябрь 1-де Варшавада чеде берген. Л. Свобода ПҮР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы М. Спыхальскийнин чалааның ёзугаар Польшага кат хонукта аян-чорук кылыр.

—◆—

ВДР-ниң ДХМ-иниң удурланыышкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Август 30-де американнар Виньлинь районда ийи соңгу-вьетнам кодзсуурну далайдан бозгаш киргаг черден бооланыпга холбаштыр ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу шинтпирлиг удурланыышкынын Американың Каттыштыкая Штаттарынга медегээн деп, Вьетнам информас агентилел дыннаткан. Бооланыышкынның түнелинде кижи талазы-биле чидирнг болган, чурттакчыларга материал талазы-биле когаралды таварышгырган. Вьетнам Демократтыг Республиканың түскай догуна-ашкынынче болгаш аймал чок чоруунче ыңдыг янзылыг халдаашкыннарны доп-дораан соксадырып ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу Американың Каттыштыкая Штаттарындан петээн.

—◆—

МАР радиозуның 35 чыл ою

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол радиозуның тургустунган хүнүнден бээр 35 чыл болган. Улусчу Моолда радио дамчыдылгазының хөгжүлдези — ооң национал культуразының болгаш экономиказының чечектелиишкиннин база бир херечизи. Радио чурттун эң кыдыг-кызыгаар черлериниде пептерээп. Аймак бүрүзүнде радио станциязы, а сумуларда, күражыл-агыйларда, харын чамдык улус бригадаларда бээп амгы техниказ-биле дерээп радио белдирлери бар.

Моол радиозуның пептерээшкини ооң хүн бүрүде дамчыдылгазы 1934 чылдыы-биле деңнээрге, 12 катап көвүдээп. Моол радио бодунуң программаларын Болгарияның, Германп Демократтыг Республиканың, Польшаның, Совет Эвилелиниң радиозу-биле солуп турар.

ВЬЕТНАМ ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА. Ханойнуң чурттакчылары найысылал солуннарын дораан садып ап турар. Кижи бүрүзү чурттуң Мурнуу чүгүнде тулчуушкуннар дугайында медээлерни, вьетнам улустуң күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында медээлерни, акы-дуңма социалистиг чурттарның амидыралының дугайында дыңнадыгларны сонуургаар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникази).

Вьетнам улустуң национал байырлалы

ХАНОЙ. (СЭТА). Сентябрь 2-де вьетнам улус хамаарышпас чорукту чаалап алган күнүнден бээр 24 чыл ооң демдеглээн. Сентябрь 2-де коммунистерниң удуртулгазы-биле күш-ажылчы улус эрге-чагыргапы бодунуң холунга ап, Мурнуу-Чөөп Азинга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы күрүнезин тургускан.

Боо-чепсекти холга туткаш, бодунуң төрээн чуртун империалистиг ажелектилерниң халдаашкыннарындан камгалаар ужурга таварышкан вьетнам улустуң маадырлыг чоруун болгаш шудургу, турушгуун эрткен чылдар бүгү делегейге көргүскен. Ол берге демиселге вьетнам улус француз колонизаторларны ашкан тиилелгени чедип алган болгаш ам америк дайынзыракгарның агрессиязын чедиишкиннг ойтур шаап турар.

Дайынның нарын байдалында ВДР-ниң ажылчы чонпары Вьетнамның Аазылы чонпар партиязының удуртулгазы-биле социалистиг тургузуушкунну боттандырып турар. Эрткен 24 чылдың чартык кезиниден хөй үеде дайын чуртка хөй үредел, хоозуралды чедиртеп. Ол байдалдарда ВДР-ниң ажылчыннары, тараачыннары, күш-ажылчы интеллигенциязы бөрлелерни эрес-маадырлыг-биле ажып артып, боттарының мурнунга тургустунган соруларын алдарлы-биле күүседир дээш демисежип турар. Оларның эрес-маадырлыг күш-ажылының дугайын Вьетнам Демократтыг Республиканың экономиказының болгаш культуразының байдалының дугайында саннаар хамыктың мурнунда тодаргай көргүүп турар. Чуртта чуруг үлетпүрүнүң муң хире будурулгези, ус-тывыш үлетпүрүнүң ийи муң хире кооперативи, 18 муң колхоз ажыл-агый кооперативи чедиишкиннг ажылдап турар.

Демократтыг Вьетнамда 10 муң кижиге-ле дээди өөредилге черлериниң 34 студентизи, техникумнарның 62 студентизи, ниити эртем школаларының 1.891 өөренчизи опаажып турар.

Вьетнам Демократтыг Республиканың киностудиязы чылда 100 чедир чечен чогаал, документалдыг, эртем-тайылырлыг болгаш уруглар фильмин будурүп, профессиональ театрлар, ыяның болгаш талдынын күрүне ансамбли чедиишкиннг ажылдап турар.

Демократтыг Вьетнамның партия, профсоюзтар болгаш хой-ниити организациязары, бүгү ажылчы чонпары хүн бүрүде будурулгенің тодаргай чедиишкиниерин чедип алырын болгаш күш-ажылдың будурукчулуун доктаамал бедидерин хүнүүн ажыл-агыйжы соруязы кылдыр көрүп турар, ол чорук чаа социалистиг тургузугнуң тиилелгезинге, агрессорларны ажар тиилелгеге шинтпирлиг ужур-дузалыг.

Сайгон чалчаларның чаа чазаа

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң Сайгондан дыңнатканы-биле алырга, сентябрь 1-де ында чаа «чазакты» тургускан.

«Президент» Нгуен Ван Тхиеу генерал Чан Тхпен Кхием баштаан «министрлер кабинединн» томуйлаан, генерал Чан Тхпен Кхиемге «иштики херектер министрлиин» албан-дужаалын база берген.

Шагда бууран бөйлаан сайгон чалчалар үр үеде үргүлүүлеп келген чажыт сүүлчээлерниң соонда чаа «чазакты» составын бөлүглээр аргалыг болган. Чаа «чазакты» алыс ужур-утказы мурнуку хевээр, чондан ол ырак болгаш олеан ындында эдлерниге барнан болган. Даштыкы хайгаракчыларның үнелээни-биле алырга, АКШ-ка өртемин чедип алган доктор Фан Куанг Дан чаа «чазакты» өң салдарлыг кежигүнү болган факт безин ол дугайын тодаргай херечилеп турар-дыр.

Сайгонда чазакты үргүлүү солчур туруш чок бөйлалы Сайгонуң улуска удур ёзу-чурумунуң бууран дүшкен дугайын база катап херечилээн.

Ливияда байдал

РИМ. (СЭТА). Бенгази радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, сентябрь 1-де Ливияга күрүне эргилдези болган— армия эрге-чагырганы эжелеп алган болгаш ам Туркпида [illegible] Ливияны республика кылдыр чарлаан.

Чуртта комендант шагын тургускан, бүгү аэродромнар болгаш далай порттары хагдынган, ножалы чурттар-биле [illegible] телеграф харылаазы ажыглаан.

РИМ. (СЭТА). Ливияга күрүне революстуг командылал чөвүлелиниң удуртулгазы-биле армия ботгандырган деп, Триполя радиозу дамчыткан. Чөвүлелдиң составын чарлаваан. Эртилде Ливияның иштики хераэ болур болгаш кайы-бир даштыкы күрүненнң эрге-ажыктарынга удур үлгаамаан, а ол ыяшкаш Ливияның чаргай делегей кереэлериниге салдарын чедирбес деп, дыңнадиеда чугаалаан.

Амдан эгелээш Ливияны «Ливия Араб Республика» деп адаар дээрэин радио чарлаан.

ДЕЛЕГЕЙ НЕДЕЛЯ ДУРГУЗУНДА

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК: БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНМИШААН

Суэц каналының кавызынга болгаш Иордан хемниң шынаазынга атылажыышкын дугайында, Иорданияның болгаш Ливанның чурттачылыг черлеринче израиль самолёттарның халдаашкыннарының дугайында, тайбың араб чонга удур израиль эрге-чагыргаларның кадыг-дошкун дерзии үүлгедиглериниң дугайында дыңнадыгларны солуннарның арыннарынга парлаваан хүн хаая болуп турар. Израильга эжелеткен араб девисизэрлерде ук эжелеп үргүлүүлеп турда чонпуң удурланыышкын шинчээшкини өзүп база калбарып, араб нүрүнелерниң хөй-ниитизинге детюитпен палестин партизан организацияларның ажыл-чорудулгазы идепкеймип турар.

Он үш чүс чыл ажыг үеде туруп келген болгаш мусульман чонпуң чүдүлге, мөргүл кылыр эң ыдыытыг черн Аль-Аксa дээр эрте-бурунгу хүрээге үнген ерт Чоокку Чөөн чүкте байдалды улам чидиглендиргеп. Иерусалимниң израиль эжелеичилерге эжелеткен кезинде ол хүрээни узуткаар орлдамжыышкынны сагыштыы-биле кылганы дээш израиль эрге-чагыргаларны араб хөй-ниити буруудаткан. Чоокта чаа Израильге келген болгаш хүрээни ерттеткен деп шэмнаттырган аныян австрали кижини тудуп хорудаан дугайын дыңнатнан израиль эрге-чагыргалар араб хөй-ниитининң ол буруудажыышкынын хүлээвейн турзажок, хүрээге үнген ерт Араб Чөөн чүктүг политиктиг болуушкуннарының төөнде артары үргүлүүлевишаан.

Август 25 — 26-да араб чурттарның Лига чөвүлелиниң онза сессиязын Каирге далаштыг чыылдырарынга ол ерт чылдам болган. Сессияның амыылынга Лиганың кежигүннери бүгү он дөрт араб нүрүнелерниң даштыкы херектер министрлери киришкен. Араб чурттарның наттышкан намгалаа чөвүлелин бо чылдың ноябрьда чыылдырарынга дугайын, араб, а ооң дараазында бүгү мусульман нүрүнелерниң баштыңнарының ужуражыышкынын белетиксэр дугайын, израиль эжелеичилер-биле демисеилге база палестин партизан организацияларын детюириинге араб делегейниң шериг болгаш экономинтиг курлавырларын мобилизастаар дугайын ол сессияга хүлээп алган шинтпирлерде чугаалаан.

Аль-Аксa хүрээге болган ортке хөлбашкан чүүлдерни тодаргай тайылбырлап турганының херээ-даа бар деп бе. Ындыг болза-даа эжелеткен райониарда байдал дээш, ында турар төөгү болгаш шажынчудулге турасказалдарының бурун турары дээш харыысалганы Израиль шуут хүлээр ужурлуг деп санаар херек. Бир эвес израиль удуртукчулар 1967 чылдың июньда эжелээн бүгү араб девисизэрлерден израиль шериглерни үндүрер дугайын негээн Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын күүсетнен чүве болза, Аль-Аксага болган халапгыг чөңгээни болдурбайн барып болур турган ийик.

АКШ-тың болгаш өске-даа чамдык чурттарның деткимчезин ажыглаан израиль чагырыкчылар боттарының дайынырын болгаш эжеленчи планнарындан ойталаан болза, Чоокку Чөөн чүкте кризисти шагда таарыштыр шинтпирлеп болур турган ийик. Чогум-на харын ол районда чаа нарыызаашкыннарның болгаш шериг месилдеттиишкиннериниң тыптып келириниң айыылының ам-даа бар бооп үргүлүүлеп турары дээш харыысалга израиль чагырыкчыларга [illegible] мыр апаар.

АГРЕССОРЛАР БОТТАРЫН СОЙГАЛААН

Командылал черинин дужаалынга чагыртырындан болгаш мурнуу-вьетнам патриоттарга удур шавар халдаашкынче баарындан ойталаан америк ротаның солдаттарының үйиээнин АКШ-тың хөй-ниитизиниң ортузунга калбан чугаалажылганы болдурган. Сураглыг америк тайыгбырлакчы Рестонның бижээни болза, солдаттарның сагыпга-чурумы болгаш хүлээйгези ханныг хемчеглериниң угаан-сарыыл чөгүн медереп биляр чоруктун уламындан сандараан. Президент тайбың дээш туржуп турар мен деп чугаалаан тудум-на, боттарының амы-тынын өскүнарынче солдаттарны албадаары улам бергедеп бар чоруур деп. Рестон айытнан. АКШ-тың амгы стратегиязы ооң «тайбынга ынанкшыдыг декларациязы»-биле ханы чорушкек деп түнелди америк тайылбырлакчы кылган.

Шынында президент Никсон Мурнуу Вьетнамда америк шериглерни «чоорту кызырар» дугайын бүгүдеге ыңнадыр медеглээн болгай. Ол үеним дургузунда туснай медээлерни ёзугаар алырга, 22 муң салдатты дедир келдиртиен, ынчалза-даа... барык 20 муң чаа солдат Вьетнамда чеде берген.

Август ортан үезинде Мурнуу Вьетнамда америк шериг албанныгларның саны 534 муң ажыг кижи болган. Шериглерни дедир келдирерин сонсаткан дугайын чоокта чаа чарлаан, ол чорук президентиниң мурнундагы медеглелдериниң шуут пропагандисчи утказыг болганын бадыткап турар.

Дайынны «вьетнамчыдар», тодаргайлаарга америк шериглерни мурнуу-вьетнам чалчаларның шериглери-биле сөлүүрүнче АКШ-тың чүткүлдеринин дугайында бадыткаашкынар база-ла хөөзун чүүл болган. Шериглерниң ындыг сөлчүлгазы мурнуу-вьетнам чалчаларның шериглериниң байдалындан хамаармыр деп. Пентагонның телээлекчилери соглепкен, а чалча шериглериниң боттарының билингеин-биле алырга дыка багай. Разведкаларының отчёт иледгелиниге үндэзилээш, «Вашингтон пост» солуннуң бижээни болза, мурнуу-вьетнам шериглер американнарны сөлүүр арга-шинээ мырыңай чок, командирлер ол хире кошкан, шериглериниң дайынчы угаан-бодалы ол хире куду. Ынчаарга америк шериглерни «сөлүүр» болгаш «үндүрер» дугайында ол пропагандисчи шуугаазының ужуру чүдэл? деп, айтырар апаар.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаазының төлээлериниң «баштыкы Нгуен Тхи Биньиниң ыяаган түнелиниң чөптүүн хүлээвейн барып болбас. Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни «мөөн сөңгаар үндүрериң» сөңгаарлаадыр деп АКШ-тың президентизиниң шинтпири «Мурнуу Вьетнамда америк экспедиция корпузунуң туразын моңгежидер» дугайында АКШ-тың чазаанын бодаларын база катап бадыткап турар деп, ол чугаалаан.

АКШ-тың Вьетнамда политиказын долгандыр америк пропаганда бедун боду-на сойгалап турар.

А. СТУПАК,
С. ИВАНОВ.
(СЭТА).

ЛЕНИН ЭКВАДОРЖУЛАРНЫҢ ЧҮРЕКТЕРИНДЕ

1924 чылдың январьның соолгу неделязында үнген көктешкилиг кол эквадор солуннарны алып ора, В. И. Ленинниң мөчээн болган орнукшуткан дугайында чүгле дыңнадыгларны эвес, харын база делегеректиг редакция чүүлдерин оларның арыннарында коскү черлериниге парлаанын помчаан бис. Ол бүгү бистерни кайгатпаан. Ол чүүлдериниң авторлары социализмче болган коммунизмче бээр орукту кижи төрелгетенге ажыдып берген пролетариаттың гениалдыг баштыңчызынга болган удуртукчузунга хүндүткелдиг ёлүлээлиг кылып, ацаа тураскаал болдурганы ол.

«Ооң гениин чыриткыланчак хүнге дөмей болган, ооң херелдерп дерзин ёау-чурумнуң дарлалының адазынга бектеттирген болган хилинчектеттирген кижилерниң медерелин оттурган» деп, «Универсо» солуннуң 1924 чылдың январь 24-те үнген номеринге бижээн. «Телеграфо» солуннуң парлап үндүрген чүүлүнде чугаалаанны: «Чаа делегейниң тургузукчузунуң мөчээн дугайында медээ бүгү делегейниң ажылчыннарының чүректерин, хоозураан бүгү кижилерниң, улустар аразынга ынакпылдың болган ак-дынмазыкы чоруктуң идеяларынга шынчы бүгү кижилерниң чүректерин саргыдып, халы кажыдалын болдурган. Бистен кезээде чарылган ол кижи бодунуң утаанны-биле келир үениң пиитилелиниң шинчи байдалын айтып, бодунуң аажок улуг күжениишкин-биле ындыг пиитилелди тургуаарының өндүр чаагай сорулгаазын күүседпринге эгеии салган».

Владимир Ильич Ленинни эквадоржулар, колдуунда эквадор ажылчы чоннар шагдан бээр ынак болгаш хүндүлеп чораан дугайын өске-даа хөй фактылар хереченлеп турар. Марксизм-ленинизмниң идеяларының тугунуң адаа-биле, Октябрьның социалистиг революциязының салдары-биле эквадоржулар боттарының аңгызы болур дугайын бүгү чидинбиле чарлаан болгаш 1922 чылдың ноябрь 15-те баштайгы улуг тулчуушкунун эгелээн.

Эквадоржулар Ленинниң өөредии-биле канчап танышкан дугайын бистиң чүс чылывыстың баштайгы он чылдарында чурттап чораан кижилерден айтырып, чугула хөй фактыларны база билип алыр аргалыг болган бис. Хоотуң коммунист, 1918 чылдан бээр профэвиилел ажылдакчызы 72 харлыг Флоресмило Ромеро мынча дээн:

«Ленинниң мөчээн чылынгала биске эки билдингир болгаш сурагжаан ооң ады 1917 чылдың революциязының үезинден бистиң төрүттүнүп эгелээн ажылчын шимчээшкининиске идиг болган. Бис ынчаарда хүнде 12, харын-даа 14 шак үргүлчүлээр ажыл хүнүн кызырар дээш демисежин турган бис».

Эквадорның Коммунистиг партиязының үндезилекчилериниң бирээзи, ам Компартияның Пичинча можуда организациязының комитединиң чиргиве секретары болуп ажылдап турар типографчы Сесара Эпузараның чугаазы солун. Ооң сактып чугаалаанны: «20 чылдарда-ла Ленинниң гениин-биле танышкан бис. Ол гениийниң салдары-биле бистиң аңгы талазыбиле медерелиивс отчун база быжыглыг турган. Ленинниң чамдык чогаалдарын, ооң иштинде «Пролетар революциязы болгаш ренегат Каутский», «Аъш-чем үндүрүүнүң дугайындаг» чогаалдарын өөренип ягелээн бис. Бо чогаалдарны Испаниягга «Нуэва» дээр ном үндүрер чер парлаан чүве болгай. Ленинниң мөчээн дугайында медээ кижилерниң чүректерин, ылангыя ажылчыннарның чүректерин сагыдып, хөны кажыдалды болдурган».

Эквадорга ленинизмниң салдарының көргүзүү болза чуртка коммунистиг үүрлериниң тургустугаапы социалистиг партиявың үндезилеттингиин болур. Соолзүредир, 1926 чылда, Социалистиг партия Коммунистиг партия болган. Организастыг ажылчын болгаш таваржыг чивес. Ол чемнерге хөпүүн чок-тур деп ол чугаалаап, ол-ла дораан: оларны мооң мурнунда кажан-даа чип көрбээн кижи мен деп, мынчап кагды.

Эмчи кирип келген. Бо аарыг кижиниң балыы кандыгдыр?—деп, ооң айтырган мен.

— Балыы хагдыып турар, кызыгаар үрекчизи удавас аарыг кижи эвес апаар, ооң аарыының төөгүзү хагдынар — деп, ол чугаалады.

Кандыг аарыг деп? Эгинде балыг угаан-бодалда аарыгдай белен эмнеттинер. Ол оолчугашты катап-катап көрүп олургаш, өске бүгү чүүлдерден аңгыда, ону аажок-ла хараадап олурдум. Арган, ырымза боорга хараадап эвес, чүге дээрге ындыг ырымзалар улуг шыырак кижилерден багай эвес боолап болур болгай. Угаан-бодал талазы-биле ооң мынчаар ядарап, аңаа чудук дег апартанынга хараадап турдум. Чүвени шүүмүлелдиивбиле бодаар хамаанчок, мырынай боду тускай бодаарын белиин ооң угаанындан үндүр шаап каапкан. Бодалдыг кижи эвес-тир ол. «Хүнперниң эң-не кылыы» деп Кылатта адаар Маонуң төөреткен чүүлүн кезээде чугаалаар чүве—деп харылады.

Сактырымга, шээжиледи берген харыларын ол сактып чугаалап органзыг болду. Салган айтырыглар хөй чүвеге холбаалыг эвес болза, ол кылат ыыт чок орар. Ол ооң дээрге, утаанныг кижи эвес, харын шоолуг эвес программалыг, чүү бир башкарылгалыг машина дег сагыпдырар. Баскыыжын базыптарга-ла маопсчи пропаганданың парлап каапы билетчигеш үне халып кээр чүве дег, ооң боду ындыг херексел ышкаш кижээ боданыр. Ынчалза-даа ындыг базыышкыннар эвээш, ынчангаш ол колдуунда олурар. Оов чиир чүвезин чүгле сугга хайындырып каап рис. Эът, сарвиске идиг болган. Бис ынчаарда хүнде 12, харын-даа 14 шак үргүлчүлээр ажыл хүнүн кызырар дээш демисежин турган бис».

Эквадорның Коммунистиг партиязының үндезилекчилериниң бирээзи, ам Компартияның Пичинча можуда организациязының комитединиң чиргиве секретары болуп ажылдап турар типографчы Сесара Эпузараның чугаазы солун. Ооң сактып чугаалаанны: «20 чылдарда-ла Ленинниң гениин-биле танышкан бис. Ол гениийниң салдары-биле бистиң аңгы талазыбиле медерелиивс отчун база быжыглыг турган. Ленинниң чамдык чогаалдарын, ооң иштинде «Пролетар революциязы болгаш ренегат Каутский», «Аъш-чем үндүрүүнүң дугайындаг» чогаалдарын өөренип ягелээн бис. Бо чогаалдарны Испаниягга «Нуэва» дээр ном үндүрер чер парлаан чүве болгай. Ленинниң мөчээн дугайында медээ кижилерниң чүректерин, ылангыя ажылчыннарның чүректерин сагыдып, хөны кажыдалды болдурган».

Эквадорга ленинизмниң салдарының көргүзүү болза чуртка коммунистиг үүрлериниң чүректерин сагыдып, хөны кажыдалды болдурган».

Владимир Ильич Ленинни эквадоржулар, колдуунда эквадор ажылчы чоннар шагдан бээр ынак болгаш хүндүлеп чораан дугайын өске-даа хөй фактылар хереченлеп турар. Марксизм-ленинизмниң идеяларының тугунуң адаа-биле, Октябрьның социалистиг революциязының салдары-биле эквадоржулар боттарының аңгызы болур дугайын бүгү чидинбиле чарлаан болгаш 1922 чылдың ноябрь 15-те баштайгы улуг тулчуушкунун эгелээн.

Эквадоржулар Ленинниң өөредии-биле канчап танышкан дугайын бистиң чүс чылывыстың баштайгы он чылдарында чурттап чораан кижилерден айтырып, чугула хөй фактыларны база билип алыр аргалыг болган бис. Хоотуң коммунист, 1918 чылдан бээр профэвиилел ажылдакчызы 72 харлыг Флоресмило Ромеро мынча дээн:

«Ленинниң мөчээн чылынгала биске эки билдингир болгаш сурагжаан ооң ады 1917 чылдың революциязының үезинден бистиң төрүттүнүп эгелээн ажылчын шимчээшкининиске идиг болган. Бис ынчаарда хүнде 12, харын-даа 14 шак үргүлчүлээр ажыл хүнүн кызырар дээш демисежин турган бис».

Эквадорның Коммунистиг партиязының үндезилекчилериниң бирээзи, ам Компартияның Пичинча можуда организациязының комитединиң чиргиве секретары болуп ажылдап турар типографчы Сесара Эпузараның чугаазы солун. Ооң сактып чугаалаанны: «20 чылдарда-ла Ленинниң гениин-биле танышкан бис. Ол гениийниң салдары-биле бистиң аңгы талазыбиле медерелиивс отчун база быжыглыг турган. Ленинниң чамдык чогаалдарын, ооң иштинде «Пролетар революциязы болгаш ренегат Каутский», «Аъш-чем үндүрүүнүң дугайындаг» чогаалдарын өөренип ягелээн бис. Бо чогаалдарны Испаниягга «Нуэва» дээр ном үндүрер чер парлаан чүве болгай. Ленинниң мөчээн дугайында медээ кижилерниң чүректерин, ылангыя ажылчыннарның чүректерин сагыдып, хөны кажыдалды болдурган».

Эквадорга ленинизмниң салдарының көргүзүү болза чуртка коммунистиг үүрлериниң чүректерин сагыдып, хөны кажыдалды болдурган».

Владимир Ильич Ленинни эквадоржулар, колдуунда эквадор ажылчы чоннар шагдан бээр ынак болгаш хүндүлеп чораан дугайын өске-даа хөй фактылар хереченлеп турар. Марксизм-ленинизмниң идеяларының тугунуң адаа-биле, Октябрьның социалистиг революциязының салдары-биле эквадоржулар боттарының аңгызы болур дугайын бүгү чидинбиле чарлаан болгаш 1922 чылдың ноябрь 15-те баштайгы улуг тулчуушкунун эгелээн.

Эквадоржулар Ленинниң өөредии-биле канчап танышкан дугайын

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эгелээнзин

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 4 ЧЕТВЕРГ № 208 (8054).

Өртээ 2 көп.

ЭРТИНЕЛИГ ОРАННЫҢ ЭРТЕМИ

Литва ССР-ниң лениичи эртем хүнерин Москвада эгелээн. Ол болуушкунга таварыштыр байырлыг кежээ арткен. Кежээге ашысылалдың бүдүрүлге черлериниң, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, эртем, культура ажылдакчылары чыылган.

Чыылганнар Литва ССР-ниң төлээлерин адыш часкап утказын.

Кежээни академик Ф. В. Константинов эге сөөт-биле ажыткан.

Төлээлерин Москва черинге чоннуң өөрүкчүт уткуп алганынга Литва ССР-ниң Компартиязының ТК-зының болгаш республиканың чазааның омуналгаларынга өөрүп четтиргенин Литваның КП ТК-зының бирги секретары А. С. Баркаускас чүректиң ханызывдан илергейден чугаалаан.

— Москвага лениичи эртем хүнерин биетиң республикавыстың улут байырлалы болган —деп, А. С. Баркаускас чугаалаан. Литва ССР биетиң хүнерливисте бедик сайзыраңгай экономиканы, эртем культуралыг республика болу берген деп, оратор демдеглээн. А. С. Баркаускас бүдүрүкчү күүнерин республиканга кодуреринге, иштинде харылзаалардың чаартырынга болгаш культураны хогжүдеринге эртемниң кииргеи улуг үлүг-хуулун демдеглээн.

— Литваның эртемденнериниң чедиишкиннерин СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың хүн бүрүде, сагыш салыышкынының, чүрттүң эртем төптеринниң дузаламчымышың түнелеи болган—деп, А. С. Баркаускас чугаалаан.

Эртинелиг ол черниң эртемденнериниң чедиишкиннерин Литва ССР-ниң Эртемнер академиязының президенти, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүү, Социалистиг Күш-ажылдың Мөдыры Ю. Ю. Матулис чугаалаан. Эртиел ус-биле деңнеп көөрге, ол чедиишкиннер оңза коску. Ам Литва ССР-де ооң Эртемнер академиязы, 80 ажыг эртем черлери бар. 12 дээди өөредилге черн ажылдап турар.

Кадрлар белеткээринге болгаш шинчилел ажылын эрттүрүнге Москваның, Ленинградтың, Киевтиң болгаш чүрттүн өске-даа хоорайларының эртем төптеринниң ажылдакчыларының дузалаи турарынга өөрүп четтиргенин президент ук республиканың эртемденнериниң омуналгаларының чугаазының түнелиилге илергейлээн. (СЭТА).

Ужудуушкунда «Космос-297»

СЭТА-ның эмнээдиы

1969 чылдың сентябрь 2-де Совет Эвилелиниң Черниң кылымал «Космос-297» спутизиги салып үндүрген. Спутникте космос делгемни шинчилээрин уламчылаар эртем аппаратуразын тургускан.

Спутник Чер кырындан 334 километр чедир ыраар. Чер кырын чоок долганыры 211 километр бедир.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда, 19, 995 мегагерц частоталыг ажылдап чоруур радиодамчыдыкчы, орбита байдалын илаи хемчээр радиосистема, приборлар биле эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында Черже медээ дамчыдар радиотелеметрия системазы бар. Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарыга-сакалда төөү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

Чаъс-бораңга-даа торулбайн...

Алтайның делгем хөндүлериңде тараа ажаан алыр ажыл массалыг чоруп турар. Ийи миллион 600 муң ажыг гектар шөлдүң тараазы кестингеи. Төрээн чүрттүн шыгжамырыңга баштайгы 600 муң тонна тараа урдунган.

Усть-Пристань районуң «Төрээн чүрт» колхозунуң ажылагый артелиниң колхозчулары ажыл-ишчи улуг тиилелгени чедип алган. Олар күрүненин план-чагыын кранга мурнап күүседкеп. Хүлээп алышкылап черлеривге оларның чедирип берген тараазы 40 муң ажыг центнер. Колхозтуң ажыл-ишчилери күрүнге планнаи ажыр он муң центнер кыылтас садар деп шиитпирлээн.

Алтайда тараа кезер ажыл бо чылын агаар-бойдустуң нөрын байдалынга эртип турар. Дүжүттү шалыкып болгаш чидирип чок ажаан алырынга чаъс-чаагыкын үргүлүү шалтык таварыштырып, тараамызар дүжүт ажаан алырының ийи чартык катап улгадыр.

БАРНАУЛ.

(СЭТА-ның корр).

ТАРААЖЫЛАР! ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ДҮРГЕН БОЛГАШ БЕДИК

ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДУП, ТЕХНИКАНЫ БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫГЛААЛЫҢАР!

Межегейниң тараа шөлдеринде

Тараалаң район Тандының ажыл-агыйлары чаа дүжүттү ажаап алырының изиг кампаниязында хаара туттунган. Дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр, үрезинерни четчирп-биле урар, социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле республиканың ажылчы чоннарынга кыйгырыгны «Межегей» совхозтуң ишчилери үндүрген.

Чарыштың эгелекчилерп бо хүнперде хүдээлгелерни күүседир доозу күжениишкининг ажылдап турар. Совхозтуң Оңгар-Ховуда № 6 бригадазының шөлдеринде дүжүт чаагай үнген. Ында хайыыккан ажылдың дугайын пааң эргелекчиан Василий Ткачев мынчаар тайылбырлаан:

— Баштайгы каан хүнперде 10 комбайн ажылдап эгелээн чүве. Каш хонук иштинде 1400 га черниң тараазын кескеп. Ылаңгыя чиңге-тараанның дүжүү эки болган, а кызыл-тас культуразының гектардан-на ортумаа-биле он центнер чедип турар. Ажааган чаа дүжүттен 880 тонна ажыгны күрүне шыгжамырыпче киирген.

Соолгу хүнперде агаар-бойдус дыка бакыраап, ынчалзажок бүгү участоктарда ажыл соксавааи. Чижээ, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырының үшкү курузунуң сургуулдары Андрей Бегап, Монгуш Бюрбю олар тараапы арыглап турда. Сат Алдын-оол, Анатолий Морозов олар дораан-на машиналарже чүдүрүп четтиргеп турган.

Кескеп черлерниң саваның дораан болгеш, оон соон дарый күскү чер аңдарылгазын чорудуп эгелээн...

Чаашкыныг хүнперде хову ажылдакчылары кол күштү мал чемининг белеткеличе моогнээн. Ооң түнелиинде межегейжилер сиген белеткээр планын 60 хуу чедире бергеп, а силос салырып районда хамыкты мурнай доозупкан, азы план күүселдезп 115,2 хуу четкеп. Бо ажыл ам-даа үргүлүвишээн, мал чемининг курлавыры улам немежип турар.

Совхозтуң № 1, № 3 бригаларында кукуруза ажаалдазынче улуг сагыш салган. Үйгу-дыш чок ажылдап турган, социалистиг чарышка шылгараан кижилер ында хөп. Трактористер Иван Лыков, Михаил Оюнаров, Владимир Кошкар-оол, повар Галина Поштаренко болгаш оскелерлаа эзлчег нормазын бүдүп чартыктап ажыр күүседип турар. Силос сөөртүлгезинге «Сельхозтехниканың» автобазазының чолаачылары эки ажылдап турар. Тыва АССР-ниң чер ажылының алдарлыг ажылдакчызы Петр Алексеевич Ермолаев удуртқан № 3 бригадага ажылдап турган чолаачылар чамдык хүнперде күн нормазын 325 хуу чедир күүседип турган. А № 4 бригадага силос сөөртүп турган чолаачылар эзлчег пормазын 200 хуудан кудулатпайн келген.

«Межегей» совхозтуң ишчилери боттарының сөзүнге аа болуп, эрес-кежээ ажылдап турары үлегер-чижек болуп турар. Оңгар-Ховуда совхозтуң № 6 бригадазы-биле кожа районда база мурнакчы ажылдыг ажыл-агыйларның бирээзи «Коммунизмниң черели» колхозтуң хову бригадазының турлаа бар. Ында бригадир Юрий Кудрин болгаш колхозтуң кол агроному Герман Таль бистиң айтырыгларывыска мынчаар харылаан:

— Бистиң колхоз бо чылын күрүнеге 800 тонна эки шынарлыг тараапы садар хүлээлгелиг улус бис, херек кырында 500 тоннаны Кызылдың тараа сайгарар базазынче чоруттувус. Иштп байдалды көөрге тараа культуралрының үнүжү черле эки. Баштайгы удаазында, дүжүттің шенеп көөрү-биле таарыы үнген тараалыг черлерни кестирдивис. Түңнел багай эвес—гектардан-на 9 центнерден эвээш эвес болган. Тараанның хөй кезиң сыпта хевээр, ооң гектар бүрүзүнден-не 14 центнерден эвээш эвести алырынга бүзүреллиг бис.

Тараа-биле чергелештир мал чемининг белеткелиичо кичээнгейни колхозчулар кошкатпаан. Чүгле кукурузадан 6000 тонна ногаан массаны ажаап алырын көрген. Ам дээрезинде 3000 тоннаны салган. Иштп байдалды ап көөрге ажылдың темпизин дүргедедип турган, кукуруза силостаашкынын чоокку 4—5 хонук иштинде доозуп болур арга бар-дыр. Ам безин эрткен чылын белеткээнинден 6 катап хөй силосту салган.

Чамдык чедиишкиннер күүлдер-биле чергелештир ол ийи ажыл-агыйларда, ооң бригадаларында күш-ажылды организастаар талазы-биле четпестер бар болуп турар. Ажаап алышкында хаара туттуштан кижилерниң хүн бүрүдеги амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни салыры бирги чергенің айтыры. Ынчанмыже «Межегей» совхозтуң чамдык бригадаларында, «Коммунизмниң черели» колхозтуң хову бригадазында ажылдап турар кижилерниң культурлуг дыштанылгаашынче, амыдыралчы негелдезин хандырарынче кошкак кичээнгейни угландырганының тодаргай чижектери бар болган.

Ажыл-агыйларның партком нары (секретарлары эштер Дардаш болгаш Аракчаа) тараажылар ортузунга чорудар политмассалыг ажылды эп-даа чедир тургуспаан. Лекция, беседаларның ховар болуп турарын тараажылаар чугаалап турар. «Коммунизмниң черели» колхозтуң бригадазынга кино үнмес, механизаторларның хостуг шак эртпрер овонары: шыдыраа, шашки, бомбук болган өске-даа түүлдер чок. Ол дутайын: «чем чигеш-де, чалгаараш, чаашкын шалбазынче кайгап орар улус-тур бис» деп, бир механизаторнуң чугаазын өске оору «ыдыгындыг» деп, шыызыттылар.

Межегейниң № 4 бригадазынга ажылдап турган повар дезип чоруй баарга, ооң орнунга кижи тывар турган. Совхоз дирекциязы опу кылбаан. Ында ажылдап турар механизаторлар, чолаачылар кожазында № 3 бригададан Доора-Хадың суурда бажыңнарындан чемненип чоруп турар.

№ 3 бригадада повар Галина Поштаренкону ховунуң ишчилери мактап турдулар. Шынап-ла ол столовоолда чаашкаан ажылдап турар хирезинде ол арыг-шеверни тудуп, амдалныг чемнп белеткеп турар. Ажылдаары бергс, ооң бир дузалакчылыг болзумаи деп, ооң күзелин деткивес аргажок.

Келир чылдың эдбек дүжүдүн магадылаарынга күскү чер аңдарылгазы улуг рольду ойнаар турбуже бо ажыл кайы-хаа ажыл-агыйда чедир организастаатгынмаан. «Коммунизмниң черели» колхоз бо күүн 5079 га черни аңдарар тургаш, ам 700-ту аңдарган. Бо темп-биле ажылдаар болза план күүсеттинмеин баары илдең-дир. Ол хирезинде колхозтуң төвүнде ДТ-54, ДТ-75 марканың күүлүг 12 трактору ажыглал чок, үрелик чыдып турар, ону септеп кылган ажылдаар механизаторлар чок.

Ажаап алышкынче мобилизастаан автопарктың ажыглалында, чолаачыларның күш-ажылын организастаанындан четпестер кайы хөй. «Сельхозтехника» автобазазы бо ажыл-агыйларже план ёзугаар чорудар машиналарны чедир чорутпаан, а ында барган чамдык чолаачылар ажыл ышкын үзер, чаашкыныыг хүнперге сылдаглап алгаш, суурлар аразында анаа маңнаткылап турар таварылгалар бар.

Кол-ла сорулга — ажылды организастаарын экижидип, бар аргаларны ажыглаап, чаа дүжүттү кыска хуусаада ажаап, күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүседир. Ооң-биле кады эрткен чылдың мал кыштагладышкынынган шын түңнелдп үндүрген, малга четчир сапныг чем-суурну тургузары болур.

М. ДУЛУШ,
А. АПР.

ЧУРУКТАРДА: «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору А. Оюн чер аңдарар эзлчегже кирер деп тур. (Үстүнде). «Межегей» совхозтуң силос салмышкынынга эки ажылдаан «Сельхозтехника» автобазазының болук чолаачылары. (Адаанда).

Авторларның фотолары.

Күрүне шыгжамырынга

(Сентябрь 3-нче чедир, хуусаада)

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕНИ	РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕНИ
Кызыл хоорговет	385,7	Чоон-Хемчик	11,8
Улуг-Хем	22,7	Бии-Хем	10,7
Тандың	18,7	Каа-Хем	10,3
Бай-Тайга	18,0	Барыын-Хемчик	8,3

Сентябрь 2-нин хүнүнде республиканың ажыл-агыйларындан күрүне шыгжамырынче 834 тонна тараа киргеп. Ол хүн «Тылелге» совхоз 194, «Межегей» 88, «Элегес» 56, «Саян» 40, «Бүрен» 40, «Тыва» 35 тонна тараапы дужаап, күрүне шыгжамырынче эң хөй тараапы киргеннер. Бо хүнперде республикада күрүне-биле бир дугаар үзе санашкан «Кок-Тей» совхоз пландан ажыр тараа дужаарын үргүлчүдеп турар.

СИЛОСТААШКЫН

«Улуг-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери малга хөлүзүг чем кукурузаның ногаан массазындан силос салырын организастыг эгелээн. Арыг-Бажының Кош-Талда, Кок-Хакта 1544 тоннаны чер кырында силостаан. Ол дээрге 214 гектар шөлдүң дүжүду. Трактористер К. Чалбаакай, М. Долаан, С. Бора-Тараа колган машиналарның силозун дүжүрбүшаан, силосту таптай бастырып турар. Силостаашкында нормазын хүн бүрү ажыр күүседип, ыыманан ажылдап турар комбайнерлер, трактористер бар. Оларга С. Балган, Х. Ангакпан, М. Ыйна, Д. Монгул-оол, М. Бора-Тараа хамаарыжыр.

Кок-Чыраа салбырының механизаторлары 190 гектар кукурузаны ажаап ап, 1681 тонна ногаан массаны Алдыы-Шынаа фермазының кыштаанда силостаан. Бо ажылга трактористер К. Кандан-оол, С. Кызыл-оол олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчылар болуп турарлар.

О. ТАВАА.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Кодаа турлаларны долгу материалдары-биле, сонга болган ажык кастыктары-биле, бажың дериглезиниц оске-даа кызыгаары-биле хандырары—«Кодаа тудуг» трезиниң Туранга ыыш белеткээр участогунуң коллективиниң кол хүлээлгези болуп турар. Ук коллектив будүрүлгениң чыл планын декабрьның 25-тин бетинде күүседир деп социалистиг хүлээлгеин алган. Ол сөзүнге эө болур дээш ында ажылчыннар кызымак ажылдап турар.

Чазаныла цегин механизастаан ачызында күш-ажылдың будүрүкчүлүү коскузу-биле дедээн. Ук цехтиң ажылын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Наксыл удуртуп турар. Ында социалистиг чарыштың эки организастаан. Станок ажылчыны Нина Краева, чазаныкчы Петр Шульгин олар ол чарыштың мурнакчылары болу берген.

Балдыргапда ыыш белеткээр участоктан ыыш өөрүп турар чолаачы Валерий Пусов, ыыш белеткээр черде тракторист Александр Зубарев, дилдиракчилер Иван Минько, Василий Суякин болгаш будүрүлгениң оске-даа хөй-хөй мурнакчыларын ол коллективтен адап болур.

Ийи-Талдың хойжулары

Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Талда хойжу бригадазының кежигүннери колхозчулардың Бүгү-эвилел съездизинге чедиишкиннир үжүражыр, алган хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир доозу күжениишкининг ажылдап турарлар. Бригаданың хойжулары бо чылын күрүнеге дуң садар планын 7 айда-ла 107 хуу күүсеткеп.

Хойжулар малды хүр ыыш ажырар дээш Хендергенин, Өдеп-Шөллуг, Барыктың, Чээктиң эки оттуг, серпин тайгаларынга семиртилгени эки организастыг чоруткан. Амгы үеде хойжулар мал чемининг белеткеличе мээгеш, 140 тонна сигенни, 10 тонна ажыг будук-бүрүнү белеткээнер. Мал чемининг белеткелинде хойжулар С. Хопур-оол, Т. Сюрюнчаа, А. Дайбың, М. Хуурак олар идепкейлиг киржип, түс-түзүнде 8-8 тонна сигенни белеткээнер.

Бригаданың кежигүннери мал чемининг белеткели-биле холбаштыр тарып боозалыганы чорудуп турар. Бо чылын 6000 баш хойну тарып боозадыр сорулгалыг, амдыгында 322 хойну тарып боозаткан. ам бо ажылды дүргеп, эки шынарлыг доозар сорулга-биле тарып боозадылганың бир пунктузун немей тургузуп, белеткеп турар. Хөй чуулдазын мал амчызы И. Сейзан-оол эки организастап чоруткан.

А. СОСКАЛ.

Улуг-Хем район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Элегестиң № 22 сонгулда округундан сонгулда талазы-биле округтуң сонгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулда талазы-биле округтуң сонгулда комиссиязы «Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулда дугайында» «дүрүмүнүң 37, 38 болгаш 39 чүүлдерин барымдаазаш, хөй-нийтп организациларының болгаш ажылчы чоннар иштилелдериниң даргазында төлөөлекчилерп составтыг кылдыр бадылаар:

Округтуң сонгулда комиссиязының даргазы Семёнов Юрий Павлович—«Кызыл-Хавак» шахтаның коммунистиг организациязындан.

Округтуң сонгулда комиссиязының даргазының орлакчызы Оюп Битей Чазанович—«Кызыл-Хавак» шахтаның профвилел организациязындан.

Округтуң сонгулда комиссиязының секретары Елисеева Любовь Федоровна — Элегес-Аксы суурунуң ясля-садының кажаиндикчилериниң болгаш хандырылга ажылдакчыларындан.

Округтуң сонгулда комиссиязының кежигүннери:

Доржу Татьяна Дамбаевна —Элегес-Аксы сес чыл школаның башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Сонпова Мария Дмитриевна —«Кызыл-Хавак» шахтаның ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Диденко Людмила Петровна —Элегес-Аксы суурунуң девискээр аайы-биле коммунистиг организациязындан.

Ковалёв Александр Ананьевич—«Кызыл-Хавак» шахтаның ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчызындан, албан-хаакчыларындан.

Кунцына Александра Иосифовна—Элегес-Аксы суурнуң девискээр аайы-биле коммунистиг организациязындан.

Гаврилов Василий Кузьмич —Элегес-Аксы суурунуң девискээр аайы-биле коммунистиг организациязындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың сентябрь 2.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

ӨӨВҮР РАЙОННУҢ «КОММУНИЗМЧЕ ОРУК» колхозунуң сигенчи 5 бригадазының аразынга малга быжыг чем-суурну тургузар дээш социалистиг чарышты чарлаан. Чоокта чаа колхоз баштаар чери болгаш ында партия комитеди чарыштың түңнелиин үмдүргеш бирги черни алган Бора-Шай салбырының сигенчилеринге бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тукту тывыспышаан, 250 рубльдиң акша шаңнадын берген. Бора-шаймылар 522 тонна сиген белеткээр планын август 25-те 528 ыыдыр күүседип, планын 101,1 хуу күүсеткеп. Ол ышнаш 10 тонна будук-бүрү чыыр тургаш база күүседип апкан турган. Олар шаңнаады ап тура планнан дашкаар 150 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгеннер.

Колхоз баштаар чери болгаш партия комитеди, салбыр эргелекчизи Шойдак Сандыйның, ында партия эге организациязының секретары Монгуш Кактүң мал чемининг белеткелинче күштү эки организастап, шудургу ажылдаанын демдеглээн.

Чарыштың ийиги черинде Хандагайтының Шын бригадазы (бригадири Сат Хунай-оол) 70 тонна сиген белеткээр планын 65 чедирип, азы планын 93 хуу күүсеткенин демдеглеткеп. Артельдиң бүгү сигенчи бригадалары сентябрь 10 чедир сиген планын күүседип алыр дээш күженишкинниг ажылдап турарлар.

М. ЭРЕС-ООЛ.

«ТЕС-ХЕМ» совхозтуң Сарыг-Тал деп черде Сомолов Базырның удуртканы механизастаттынган бригадазы мал чемнге сиген белеткээр талазыбиле районда сигенчи бригадаларның мурнуку сдуруунда чоруп турар. Бригаданың составында он чеди кижи. Олар 280 тонна сигенни сараатгаан.

Бригаданың кежигүннери Чурукпан Почта, Төмүр-оол План-оол, Таан Диңг-Карз олар хүн бүрүнүң амыыл нормазын 120—130 хуу күүседип, чарыштың мурнакчылары болуп келгеннер.

К. МААДЫ.

СОВЕТ-ГЕРМАН АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫҢ АЙЫ

Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл оюнга таварыштыр сентябрь 2-де Москвага эртем сессиязы ажыттынган. Сессияга ап улуг совет болгаш немец төөгү эртемденнери-киришкен. Ону ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленининм институту болгаш Иштилел эртемнериниң академиязы, ГДР-биле найыралдың совет иштилели оргапизастаан.

Ол сессия-биле капсырлаштыр бистиң чуртувуска советгерман найырал айы эгелээн.

Эрткен чылдарның дургузунда Совет Эвилели биле ГДР-ниң аразында найырал улам хөгжээш, быжыккан. Партиялар биле улустарның акы-дуңма кады ажылдажылгазы ону хереченлеп турар деп, ГДР-ниң ССРЭ-де бүрүн эргелиг министри, вличи черинің чөвүлекчизи Люцкендорф болгаш ГДР-биле найыралдың совет иштилелиниң Тоо баштаар черинаң эргазының оралакчызы, профессор П. Ф. Ивашин олар чүве чугаалаан демдеглээн.

ГДР-ниң 20 чыл оюнуң байыралалыңга миллион-миллион совет кижилер киржир. Советгерман найырал айының программазында ГДР-ниң радио хүнперин, телевидение демаларын эрттирерин киргеп. Россия Федерациязынга ГДР-ниң культура хүнперин эрттирер, акы-дуңма ол чуртка совет төлээлер, бөлүк-бөлүк, туристер ажыл-чоруктар кылып бээр, бистин чуртувуска немец кежилы чоннарның төлээлери-биле учураашкынар болур. ГДР-биле найыралдың совет иштилелиниң коллективтиг кежигүннери үлетпр будүрүлгелериңе, албан черлеринге, институттарга болгаш школдарга ук байырлалың кежээрин, хуралдарын эрттирер.

КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫНЫНЫҢ АЖЫГЛААЛЫ

Улус ажыл-агыйын улам ынай хогжүдер болгаш коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузар талазы-биле Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазактың салган сорулгаларын боттандырарынга капитал тудугну кадбартырының чугулазын СЭКП Тыва обкомунун аппараты пленуму онаалап демдеглээн.

Эрзин район катап тургустунганындан бээр дөрт-ле чыл эрткен. Ол кыска үенин дургузунда чурттакчы чонуун культура болгаш амыдырал хандырылгазының талазы-биле эвээш эвес чаартылгалар болгулаан. Эрзин суурда чадгыс аай төлевилел-биле туттунган чуртталга бажыннарлыг чаа квартал немешкен. «Студент-комсомолчулар» аттыг будумчу база тургустунган.

Сөөлгү чылдарда күрүнеиң капитал салыышкынының ажыглалы алаан экижээн. Эрткен ажыл-агый чылында районнуң хереглекчилер ниитилели 34,6 мун рубльдин будуруге болгаш чуртталга тудугларын, улус өөредилгезинин болгаш казык камгалалының шугуму-биле 60 орунгуг интернатты база 15 орунгуг участок эмнелгезин болгаш башкылар бажыннарын база оон-даа өске тудугларны ажыглалга киирген. Эрзинге албан черлериниң үш кат тудуунга кордүнген турган 111 мун рубль долузу-биле ажыглаттынган. Чүгле сөөлгү ийи чылдарда Эрзин суурга 40 ажыг өг-бүле чаа бажыңнарже көжүп киргеи.

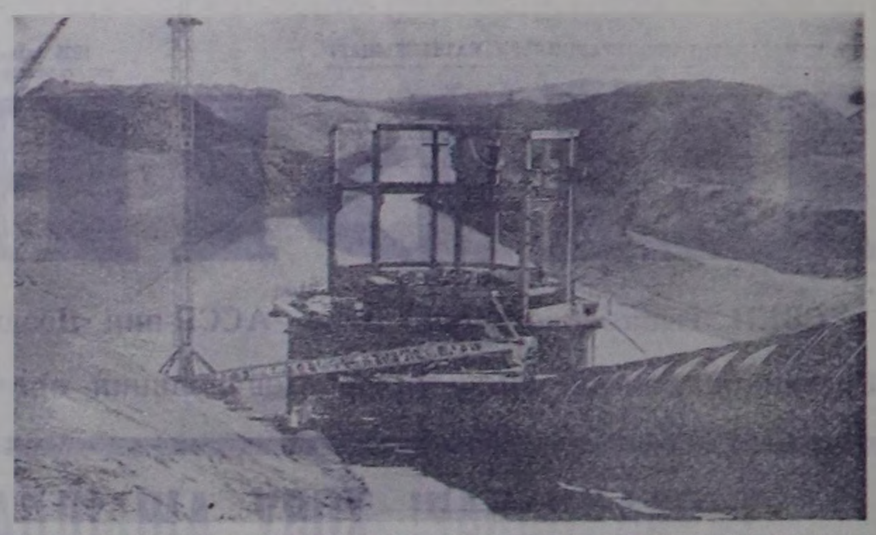
Районнуң колхозтарында чуртталганың, культура, амыдыралдың тудугларын ап көөр болза, капитал тудуг ажыглалының багай эвес түңнелдиин фактылар көргүзүп турар. «Чаа орук» колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың чедн айларында 400 баш инек кирер 2 кажааны, 8000 баш шөлер малга 20 кажааны, хойжу бригадалар төптеринде 2 чунар-бажыңны, 300 тонна тараа складын ажыглалга киргизээн. Бо бүгү ажылдар бо чылын колхозтуң кылза чогуур капитал тудугларынга кердүнген хөреңгинин долузу-биле ажыглаар арганы берген. Ол ышкаш Ленин аттыг, «Коммунизмче орук», «Мөрен» колхозтар малчын-нарга чуртталга бажыңнарын, дыка хөй мал кажааларын тудуп доозкан. «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтар шөөр мал кажааларының хөй кезиин чаартып кылгаи. Бо ажыл-агыйларда малга таарымчалыг байдалды тургузуп, кажаалардың шынарын экижиткенииң түңнелинде малдың соокка алыскаш, олуп хоораар чоруу болгаш мал төлүүн чидирии дыка эвээжээн.

Капитал салыышкыннарны чогуур хуусаазында чедир ажыглаар талазы-биле район иштинде чамдык ажыглаар кылдының турза-даа, бо талазы-биле улуг четпестер барын база чугаалавайн барып болбас. 1968 ажыл-агый чылында район иштинде күрүнеиниң капитал салыышкынынга кордүнген акша-хөреңгилериниң шингээлдези ниитизи-биле 72-ле хуу күүсеттингеи. Эрзин суурга столовая тударынга кордүнген 78 мун рубльдиг чүгле 28 муңу, Ленин аттыг колхозтуң төп суурунга школа тудуунга планнаан 25 мун рубльдиң 14 мун хирези ажыглаттынган.

Күрүнеиниң капитал салыышкынының күсели-биле кылдының турар тудугларның шынары куду, техниктиг байдалы чавыс болуп турар. Республиканың көрөө тудуг төөзининң 62 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колонназының инженер-техниктиг ажылдакчыларының райондан тудугларны Совет Тывазының 25 чыл оюн таварыштыр доозуп ажыглалга киирер ужурдут бис. Чижээлээрге, Эрзин суурга тудар ийи-ийи квартиралдыг сес чуртталга бажыңнарындан ам арткан үш бажыңны, Мөрен суурда 50 орунгуг интернаттың түтүүн, Кызыл-Сылдыс суурда 60 олуттуг школаны, Бай-Даг суурда Культура бажыңының тудуу дээш оон-даа өске тудуглар бар. Оон аңгыда Эрзин суурда ийи кат аалчылар болгаш культура бажыннарының тудугларын уламчылаар болгаш ол тудугларга бо чылын кордүнген капитал салыышкынның арткан хөреңгилерин бүрүнү-биле ажыглаар дээш бүгү күштү салыр, бот-туг хемчегин алыр апаар бис. Келир чылдарда Ленин аттыг болгаш «Мөрен» колхозтарның төптеринге культура бажыннарының тудугларын, барыкла колхозтар бүрүзүнге ясли-садтарны амгы үенин чаагыг аай төлевилели-биле тударын планнаан, амдыгаштан оон проектилерин чагыырын чоозта чаа болуп эрткен райончуң партия активиниң хуралы колхозтар баштаар черлерииге сумелээн. Малчыннарга тургталга тудугларны чугула черни эзлеп турар. Келир чылдан эгелээш, сүт-бараан фермаларынга, ылангыя хойжулар кыштагларынга таарымчалыг чуртталга бажыңнарының тудуун эгелээрин база бир чүгүлә сорулгавыс кылдыр саналар бис. В. И. Ленииниң төрүттүнгениниң бээр чүс чыл болур оюнуң байырлалынга чедир ниитиниң малын таарымчалыг чылыг кажаалар-биле хандыңган турарды социалистиг хүлээлгелеривисте кордүнген.

Капитал салыышкынны чогуур ой-шаанда чоп ажыглап тургаш, үстүнде кордүнген сорулгаларывысты чогуур хүүсаазында боттандырып, В. И. Ленииниң төрүттүнген түңүнден бээр 100 чыл болур оюн база Совет Тывазының 25 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры —районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган эң-не кол сорулга ол.

А. МОНГУШ,
Эрзин райкүүскомнуң дазргазы.

Иртыш-Караганда аразының каналының тудуунда ажыл бо хүннерде кайгамчык хайныышкыынаг. Ында насос станцияларының эптеиге ажылдарын чорудуп турар. Владимир Ильич Лениннің төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болурунга төлептиг ушуражыр дээш чарышпышаан. тудугмудар ол нанаяды хуусаа батинде ажыглалга киирерин хүлээзинген.

ЧУРУКТА: № 17 насос станциязының чаа тудуп турар бамыңы.

Я. ТУРИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кооперацияның материал-техниктиг баазазы

Совет күрүнеиниң бүгү чопу болгаш делегейниң депшилгелиг кижи торелгетеии 1970 чылдың апрельде Владимир Ильич Лениниң төрүттүгениниден бээр 100 чыл оюн демдеглеп эрттирер. Төөгүлүг юбилейге толептиг ужуражыр дээш совет улус хаиы утказыг япзы-бүрү ажылдарны кылып, белеткел ажылдарны калбартып турар. Тываның кооператорлары ленинчи юбилейни күш-ажылчы белектерииге уткуур сорулганы салып алган ажылдап, ажылчы чоннарның садыг хандырылгазының деиселин бедидер дээш алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес боттандырып турар. Беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүсеидир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүсеидир дээш кооператорлар социалистиг чарышты улам калбарткан.

Лениичи юбилейге тураскаткан социалистиг чарыштың негелделерии күүседиринге болгаш ажылчы чоннарниң пегелде хереглеглерии чогумчалыг хандырарынга специализастаттынган садыг будурүлгелери улуг рольду ойнаарын практика көргүзүп турар. Тываның хереглекчилер ниитилелиниң шугумунда специализастаттынган садыг четкилери сөөлгү чылдарда элээн ковүдээн, универеалдыг болгаш бот-хандырылгалыг магазиннер, столоваялар саны озуп, садыгның деиилгелиг аргалары ажыглаттынып турар апарган. Садыг болгаш ниитиниг чемнелиге будурүлгелери специализастаттынып турары-биле кады садыгжыларның болгаш кужин ажылдакчыларының мергежилэн бедип, мурнакчы дуржулганы шингээдип ап, саврылга планнарын, социалистиг хүлээлгелерни хуусаазарында күүсеидип турар апарган.

Садыг болгаш ниитиниг чемнелиге будурүлгелерии специализастаарынга кол айтырыг болза, садыгның материал-техниктиг базазын тургузары болур. Бөш чылдың эрткен чылдарының дургузунда кооперацияның материал-техниктиг базазын калбартырынга барык-ла 4 миллион рубль чарыгдаттынган. 78 садыгны ажылдаар 30 магазинии, 15 мун дөрбелчии метр шөлдүг 16 складты, хары угда 140 кижи чемнелир 3 столоваяны, 70 тонна шикир хемчөлдүг соодукчуларны, хүнде он тонна даргаи кылыглар будүрер хлеб бижырар 2 черии, 17 чурттакчы баазыгны, 15 автомашина кирер ийи гаражты болгаш өске-даа тудугларны кылып, ажыглалга киирген.

Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем райполар столоваяларынга сүттеи чем будүрер болгаш кондитер цехтерии ажыктаан. Будүрүлге цехтерии ажыктаан чорук аъш-чемниң ассортиментизии ковүдеидир арганы берген, саврылга планнарын күүсеидиринге дөгүм болгаи. Бар турган садыг будүрүлге-лериниден элээн магазиннерии, столоваяларны, буфеттерии эде дерип, чамдык специали-зированный комбинаттар база тутгунган. Анчылар эки шынарлыг хөй өлүктү, ак эъдии белеткел черлеринге киирип турар.

Беш чылдың үш чартык чылында Тываның хереглекчилер ниитилели пландан ажыр 675 мун рубль орулгалыг болган. Кооперацияның материал-техниктиг базазының оожум хөгжүдеи болгаш дуглдал, самчыгдалдар ары орулганың өзүлдезии кудуладип турар. Бо чылдың бирги чартымында республиканың хереглекчилер ниитилели бараан саарылгазының планын 101,6 хуу күүсеткен болгаш ажылчы чонга пландан ажыр 499 мун рубльдиң үлетүр болгаш аъш-чем бараанын саткан. Үшкү кварталдың баштайгы айында бараан саарылгазының планы 105,8 хуу күүсеттингеи болгаш Эрзин, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Таңды, Монгүн-Тайга-райполар, Чырва-Бажы, Арыг-Узуу ажылчын кооперацияның коллективтери социалистиг хүлээлгелерии боттандырган. Чээрби ийи хереглекчилер кооперациязының 17-ги эртken ийлерииң бараан саарылгазының планын күүсеткении демдеглээе чогуур.

Таңды районнуң хереглекчилер кооперациязывың материал-техниктиг базазы бижигын, специализацияны чорутпуун келгени-биле магазиннер, столоваялар эки деритпгеи, ында. бараанларны кескү кылдыр делгеп салган. Таңдының кооператорлары совет садыгда деиилгелиг чүүдерии калбаа-биле ажыглап турар апарган. Эрзин райпозунуң ажылдакчылары материал-техниктиг базазы тургуспушган, кооперацияның хөреңгизии камгалаар талазы-биле демиселди күштелдирген. Кадрлар-биле ажылды райпо баштаар черн, партия, профсоюзтар организациялары эки тургускан. Кадрларның политиктиг болгаш техниктиг биилиг бедидериие хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черлери кичээнгейии салып, коллективтерге политиктиг болгаш техниктиг белгүмнерии организастаар, ажылдакчыларны хаара тудары чугула.

Бараанларны садыг четкилериие ай-шаанда октаврыига транспорт бирги черни эзлеп турар. Республиканың хереглекчилер ниитилелиниң системазывда бар автопарк негелденп ыяктә-ла хандырбайн турар. Бар автомашиналар эргижирээн, ажылдалы дыка куду. Кооперацияның материал-техниктиг базазын калбартырынга транспорт чугула черни эзлээр чүве болганда, хереглекчилер ниитилелиниң автопарктын хөгжүдерии, оон ажыглалын бедидерии истеттинип турар апарган.

В. И. Лениниң төрүттүгениниден бээр 100 чыл болур оюн күш-ажылчы белеткелдиг ажылдарын улам өзүп, хавыалаар дээрани бүтүрел-биле чугаалаан болур.

Ол чорук хамыктың мурнунда делегейниң коммунистиг шүүлганының чугаалашкан айтырыгларының өйү келгеии-биле таймылбыраттынар. Чөвүлел хурал империзимге удур демиселдиң сорулгаларын, коммунистериин, антиимпериалистиг бүгү күштериң хөделиишкиниериин чаңгыс эвиин айтырыгларын бүгү талазы-биле хандыр чугаалажып көрген. Чүге дээрге, империализм бүгү улустарның эмдыралчы әргежыктары-биле таварлажып, бүгү чурттарда ажылчын ангының, демократтыг болгаш депшилгелиг күштериң кол дайзыны болу берген, ниитилел хөгжүдезиниң оруунга кол мөөнүк боон артган.

Бистиң үевисте империализмге удур үш кол күштер: социализмниң делегей системазы, делегейниң ажылчын аңгызы болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкин хөделип турар. Бо үш революстуг агымнарның күүүзү, империалистиг системага олариың согуушкуннар таварыштырар күзүү олариың сырый каттыжышкынының болгаш дем кадыш хөделиринииң хире-чергезинден элээи тодаратгынып турар. Амгы байдалда антиимпериалистиг фронтуиуң чаңгыс эвиниң негелдези эң сонгаарадаттынмас сорулга болуп турар.

Социализмниң делегей системазы — делегейниң ажылчын аңгызының кол төлү, төөгүлүг улуг чаалаи алышкыны. Социализмниң делегей системазы революстуг кол күш, антиимпериалистиг демиселдиң, бүгү улустарның хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң чөлегиижи болуп турар. Ол чорук хамыктың мурнунда социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының экономиктиг, политиктиг болгаш камгалаа күүзүнүң оскейи-биле тодаратгынып турар.

Материалдыг будүрүлге адырларында удурлажышкын демиселиниң перспективалары социализмге таарымчалыг кылдыр салдынып бар чоруур деп чүвеии делегейниң ийи системаларының арасында экономиктиг чарыштың чорудулгазы көргүзүп турар. 1937 чылда делегейниң үзетпүр продукциязының 10 хуузу социализмниң үзүмгө онаажып турган болза, ам чүгле Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниде бактаган чурттар бүрии ол продукциязының үштүн бир кезии хиреени будүрүп турар. Ынчаарга олар делегей девискээриниң чүгле 18 хуузун эзлеп турар болгаш чер бомбүрээниң чонуунуң 10 хуузу болуп турар. Сөөлгү он чылдың дургузунда ол күрүнелериниң национал орулгазы 93 хуу, а ол үеде капиталдың сайзыраңгай чурттарында — 63 хуу өскен.

Ам социалистиг чурттар боттарының индустриа күчүзүн, хосталгаларын база күзүлдезиниң чорудулгазыиы дыка улам ынайгы улуг базымны ажылагтырып турар.

Чөвүлел хуралга хөй партияларның толээлекчилериниң демдеглээни-биле алырга, делегейниң ацгы демиселиидеи чоруу дээш, колониализмниң кандыг-даа хевирлериниг удур демисежии турар улустарга политиктиг, экономиктиг болгаш шериг деткимчелии шуут көргүзериигө оларның аргалаирылгазының салдарын улгатг

Колхозчуларның Бүгү-эвилел үшкү съездизинге уткуштур

ЧАҢГЫС ҮН-БИЛЕ

Ульяновск области «Революцияның маягы» колхозтуң тараажылары бо чылын эки дүжүттү өстүрүп алган болгаш гектардан-на 23—24 центнерни бастырып ап турар. Ажыл-агыйның өске-даа адырлары база бедик коргүзүгүт.

Көдээ ажыл-агый артелиниң Чижек уставының төлевилелин колхозчулар чоокта болган нинти хуралынга чугаалашкан. Көдээ ажыл-агый артелиниң хөгжүлдезинин дөртен чыл оруун анализтээр, колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизин болгаш В. И. Ленинилиң торүттүнген хүнүнден бээр алдарлыг оюн төлеттир үткүүр арганы ажыл-агыйга берип болур курлавырларыны илередир соруулганы ол хурал бодунуң мурнунга салган. Нинти хурал чаа-чаа чедишкиннерниң организакчызы болзун дээш хөвүларда күш-ажылчы кыптыгымшкынны партия организациязы, колхоз баштаар чери улам-на сорук киирген.

Колхозтуң чоокта чаа тутуушган Культура бажыңынга кежээкинде сес шакта кижилер чык долуп келген. Ульяновск областтың ажыл-агыйларының бирээзи болур «Революцияның маягы» колхозтуң эрткен чиик эвес, ынчалза-даа алдарлыг оруунуң дугайын колхозтуң даргазы В. М. Дементьев бодунуң илеткелиниге тодаргай чурагайлар болгаш бадыткалдар-биле бүзүредир көргүкеен. Көдээ ажыл-агыйның коллективизапязы турбаан болза, ленинчи кооператив планы чок турган болза, бистиң чедишкиннеривис, бистиң тиилелгелеривис бодаттынмас-даа турган иймек— деп ол чугаалаан.— Мынчангаш чаа уставты хүлээп алыры колхоз тургузуунуң чедишкиннерин чүгле бижыглаар эвес, харын оон улам мынайгы хөгжүлдезин база хандырар.

Каттышкан коллективтиг күш-ажыл магалыг чагай үүлеп бүдүрүп келген. Артель эки черге ажыл-ижин эгелээр-дир. Аът андазыны, сиген, тараа кезер хол кадыры, каш аът. Кулактардан хавырын алган амбаарлар. А дүжүттү алыр болза, чадаг кижи чүүктен алгаш-даа баар чыгыы турган. Артель төөгүзүнүң арынары оон шаанда даргазы чораан П. И. Цигановтуң сагыш-сеткилинден ам-даа үттүндүрбээн. Ажыл-агый оон караанга өскен. Ынчангаш ол бодунуң саналынга ол озулдениң чурагайларын адаарга, ол чурагайлар гимн дег чаңгыланып турган. Көдээ ажыл-агый артели ам 65 тракторлуг, 52 комбайнныг, 58 автомобильдиг, өске-даа хөй техникалыг. Бодунуң агрономнарлыг, зоотехниктерлиг, инженерлиг, механизаторларлыг...

Колхоз бүдүрүлгезиниң хоочун ажылдакчызы П. И. Цигановтуң Чижек уставтыг төлевилелиниң өскерилделер киирерин саналдаан. Колхозтуң башташ черин, даргазын, ревизия комиссиязының кежигүнерин түгле ЧАЖЫТ БАДЫЛААКШЫН-БИЛЕ соңгүүр. Ол дээрге улам-на демократчы болур дээш, ол чугаалаан.

Ленин орденниг херээжен кижи индирге үнүп келген. Сазычы Надежда Григорьевна Беленкова ол болган. Колхозтуң хоочун ажылдакчызы дегги кижиниң бодалын ол үргүлүлээн чугаалаанындыг болган:

— Колхоз — тараачыларга коммунизминиң школазы-дыр— деп, уставтың киирүзүнде келээнде плын бижээн-дир. Меңээ көдээ ажыл-агый артели — мээң бажыңым, мээң чаагай чоруум, мээң келир үем апарган.

Бодунуң байдалының ээзи болур дегдентер совет кижизе улам улуу-биле илергейлеттинип, камныг болуру бистиң кижилеривистиң коммунистиг демдээ болуп бар чыдарының дугайын ол сазычы чугаалаан. Кижилер дээрге кижилер-ле болгай, ынчангаш олардың арааныдан кым-бир кижи алдагдалдарны база кылган туруп болур. Бодунуң чадгаа азы кам чок чоруунуң уламыдан колхозтуң эт-хөреңгизин бакшырадып азы чидирип каар болза, ол когаралдың орнун тургузуп төлөөр апаар деп, уставтың төлевилеливде шын-на бижээн-дир.

Үзээбп чыл стажтыг комбайнер Анатолий Павлович Максимов хураага шуут-ла тараа шөлүнден келген. Устав дугайын ол бодунуң мурнундам-даа, кады ажылдан туралры ог-бүлезиниң кежигүнериниң мурнундан-даа хан-даныдындан хөрээ киидыр чугаалаан.

— Төлевилел—шыпкыг болгаш херектиг документ-тир. Ой-шаанда болган-дыр. Оон кайы-даа одуруунда нинтиниң ажыл-агыйын хөгжүдер дугайында, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң амыдырал-чурттаалгазын экижидер дугайында сагыш салышкыны сиңиккен-дир. Ындыг уставка кижи канчан өөрүүсе боор!

Ажылгыр кижилер харын ажыл-ишчи ёзу-биле чугаалажыр-дыр. Колхозчу бүрүзү чугула айтырыгларны күрүне ёзуу-биле көөр болду. Колхозтарның черлеринге үзеттир бүдүрүлгелерин болгаш өске-даа объектилерин тудар дээш болза, ТӨЛЕВИЛЭЭРИНИҢ МУРНУНДА ОЛАРНЫҢ-БИЛЕ ДУГУРЖУП алган турар ужурлуг деп, чаа уставтың «Чер болгаш ону ажыглаары» деп пунктузунга киир бижилирин ульяновчулар саналдаан. Өске хереглелдерге кайы черни бээрин тараажылар баш бурунгаар шиитпирдээр ужурлуг.

Аныяктар дугаймда үргүлүү чугаалап турар бис. Ол черде билдингир. Аныяктар бистиң келир үевис болгай. Оларны кадыы-шыырак, эрес-шудургу, ниидыг-даа шыгалдаларга неезеде белеп болур ыядыр өөрүп күүзер бис. Нина Кадакова шыкаш ыядыг аныяктарга чоргаарлаанын болур бис.— Бистиң адаларывыстың оруу-биле базыңар!— деп, бо хуралга оон чугаалаан сөстери аңаа эвес болдур ийин. Ол — даңгырак-дыр. Көдээ ажыл-агый артелиниң күш ажаакчызы ол уруг ам көдээ ажыл-агый техникумунда база өөренип кирген. Будуруглеге ол ажылдавышаан өөренир. Оон өөрү дыка хөй кыстар база ыядыг.

Уставтың бүгү пунктулары ажыдыраддың боду-биле бижиттингеп-дир деп чүве «Революцияның маягы» артельдиң колхозчуларының нинти хуралынга оныза тодаргай көзүлген. Колхозчу көдээниң эң эки кижилери чаа документиниң абзац бүрүзүн, домак бүрүзүн боттарының күш-ажылы-биле белеткээни бо-дур деп чүве киижи сагыжынга кирип келир болду. Бо хуралга саналл, шүгүмчүлел база дыңзыг болган. Машина үргедээр дээш комбайнер Кузнецовту шыңгыы шүгүмчүлээн. Артель баштаар черинниң кежигүнеринге эң бедик негелдеринп тургускан. Көдээге суг дамчыдыгалыг болур үе келген, стадионшу тудар, кудумчуларны асфальтылаарының дугайын бодаар хереп деп база чугаалап турду. Колхозтуң план-экономика калдынга тургузарын-да саналдады.

Нинти хуралдың резолюциязы дээш артельдиң 500 кежигүнү чаңгыс кижи дег бадылады. Тарааның беш чыл планын колхоз бо чылын чүгле долдур күүседир эвес, харын күрүнеге беш чыл планындан ажыр 5 муң центнерден эвээш эвес тарааны садар, эът белеткелинпң талазы-биле беш чыл планын 1970 чылдың апрелыге чедир күүседир, ажыл-агыйның ырыг оруглазын 1.500 муң рубль чедирер деп ол резолюцияда бижээн.

«Чаа Чижек уставтың төлевилелин чаңгыс эң-еткилдиг түүлдүгүнүшаан, «Революцияның маягы» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчузары партияның болгаш чазактың көдээ ажыл-агыйны көдүрериниң үгланган хемчегларын нзин-биле деткип турар болгаш В. И. Ленининиң торүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болзунга алдар кылдыр алган хүлээлгелерип күүседир дээш идепкейлиг демисежир. Бистиң съездивисе болгаш чыруткылыг ленинчи ыйнлейге чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерниг ужуражыр дээш бо чылын улам эки ажылдаалыкар, эштер!— деп, бүгү колхозчузарга бистиң сөөгүүе од-дур»— деп, нинти хуралдың резолюциязының үүлдерип алыр чедиг.

Аныяктар дутаймда үргүлүү чугаалап турар бис. Ол черде билдингир. Аныяктар бистиң келир үевис болгай.

Н. ГРЕБЦОВ.

Ульяновск область.

делегей бо хүннерде

ВДР-ниң 24 чылы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың догуннаан тургустунганың чарлаан хүнүнден бээр 24 чыл оюнга тураскаал болдурган байырлыг митинг Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал хуралынга болган.

Митингиге Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Вьетнам Демократтыг Республиканың Премьер-Министри Фам Ван Донг делегерегей чүве чугаалаан. Делегейниң ийнги дайынынга фашизмни ашкан Совет Армиязының тиилелгезиниң түлелиндэ тургустунган таарымчалыг байдалдарда Вьетнамга 1945 чылдың август революциязы тиилелгезин чедип алган төлээн ол демдеглээн.

Эрткен 24 чыл чергелеп чурттуп хамаарышпас соруу болгаш хосталгазы дээш вьетнам улустуң демисселиниң чылдары. ВДР-ге социализмни тургузарының чылдары болган деп, Фам Ван Донг чугаалаан.

Вьетнам айтырыгны шиитпирлээнге төлээде, АКШ-тың чааза бодунуң агрессия дайынын кандыг-даа негелделер чокка соксадыры. Муруужьетнам улус бодунуң иштики херектерин дашпыкының холгаарлаашкыны чокка шиитпирлээрнге америк шериглерин болгаш эвилелчи чурттарның шериглерин Мурнуу Вьетнамдан бүрүн үндүрери эргежок чугула деп. Фам Ван Донг демдеглээн.

ВДР-ниң Премьер-Министрнин демдеглээни: «Бистиң улузувус ажок улуг детпкимчези дээш социалистиг лагерьге болгаш делегейниң улустарыга бодунуң кыагаар чок хүлээп көрүүшүнүң түректең ханызында доктаамал илергейлеп турар. Вьетнам улустуң революстуг демисели делегей улустарының революстуг ажыл-херээнден чарлымас, бистиң күштеривис болгаш тиилелгелеривис социалистиг лагерьниң, чер кырының бүгү улустарының күштери, тиилелгелери-биле сыры холбашкан деп үзеңге бистиң улузувус билир».

Бодунуң чугаазының түлелиниде Фам Ван Донг тиилелгеге бижыг бүзүрелиг илергейлээн.

Ливияда байдал

РИМ. (СЭТА). Триполи радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, Ливияның революстуг чөвүлели чуртта эрге-чагырганы бодунуң холунга бүрүнү-биле алганын чарлаан. Чазактың чамдык солунналарын хаггаан. Бодунуң бир кыйгырыынга революстуг чөвүлелдиң баш бурунгаар сагындырганы болза, «революцияга удур хөделир дээр кандыг-даа оралдажышкыннарны доп-дораап шыгыы келгелир апаарго. Революстуг чөвүлел «революстуг Ливияны — колониализмге болгаш расизмге удур демиселди чорудар социалистиг, демпилгелиг Ливияны тургузарын» чедип алырын оралдажып деп, Триполи радиозу дамчыткан.

КАИР. (СЭТА). Каттышкан Араб Республика Ливияда республиканчы ёзу-чуруумну хүлээп көрген дугайын ында албан ёзуу-биле чарлаан. Ливия Араб Республиканы хүлээп көрген дугайын Ирак, Судан болгаш Сирия база чарлаан.

Реформалар негеттине берген

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Устименковуң дамчыткаңы болза:

Алды харлыг Кинен Баррыт дээр оол бодунуң бажыңының чанынга карак чажы тогүлдүрер «Си-эс» дээр газ гранатазының куруг холазын көрүп каан. Бичии уруглар сонуургаар түүлдерин көргенде кандыг ийик, оларны дораан сегирип алыр-да болгай. Бо таварылгада Кинен Баррыт база-ла ындыг болган: холаны тудуп алгаш, сонуургап турган. А наш секунда болганда алгы-кымны-биле авазынга маннап чеде берген. Оон ыжык карактырындан борбак чаштар төктүп турган...

Бо чорук август 18-те — соңгу-ирланд полиция Лондондеррининң шажычылар кварталынга удур карак чажы тогүлдүрер газтыг гранаталарны болгаш холаларны ажыглаан соонда беш хонганда болган. Полицияның миниигени-биле алырга, «Си-эс» дээр газтыг муң ажыг холаны болган гранатаны ажыглаан. Полиция ындыг «хемчеглерни» ийи хонукта үргүлүлеп келген болгаш он йуң хире кижи чурттап турар сырый чурттакчылыг районче хорэн бүдүмелдерни октаан.

Алдыг харлыг Кинен ам-даа эмчиде. Оон-биле кожа өрөштде алдан харлыг Джордж Макдоуал чыдар, «Си-эс» газтың айылындан оон өкпеэя аараан. Лондондеррининг эмчилери хоран газтың айылынга таварышкан оя-он үрүтларның бүгү болгаш кыргынарның качыгдаашкынын чиидип, аарыын намдадыр дээп чай-шөлээн чок хөлзеп турар. Хоран газ кустурар болган иженге халдаар айылыдыг газ-дыр.

Ам анган чазак Соңгу Ирландияда болуушкуннар дээш харысалтадан чайлаары-биле бүгү чүвени кылып турар. Аңаа болган болуушкуннарның түүнелиниде каш чүс кижи балыглаткан болгаш тос кижи өлүрүкеп. Полицияның ажыглаан «Си-эс» газтың түүнелдерин «өөренип көөр» тускай комиссияны Лондондеррияже чорутkан. Ындыг болзада-да Ольстериниң ажылчы чоннарынга ол инспекторларның дуза кадар чүвези чок. Ажылчы чоннар каттышкан хаан үзүүлелиниң ол кезиниде социал-экономиктиг чидиг айтырыгларны шиитпирлээрнере боттуг реформаларның белгеренгей программазын боттандырарын негеп турар.

Безфастың болгаш Лондондеррининң шажычылар кварталының чурттакчылары кудумчу тулчуушкуннарының үезинде тургускан мөөндак, оңгуларын быжыглаарыя үргүлүлеп турар. Ажылчын кварталдарда чон бот эргелелдиң чаа органнарын сонгаан. Полицияның кара туразында ажылаашкынындан качыгдаан кижилерге дуза-лажычы көргүзеринің айтырыгларын бот эргелелдиң органнары шиитпирлеп турар. Олар солуннарны үндүрүп, бичии радио дамчыдыкчызын ажыглап турар. Улусчу милиция кудумчуларда таңнын албалын күүседип турар. Кандыг-бир реформаны чорудар деп ужуру билдиннес аазаашкынның орну кылдыр «баррикадаларны дүжүрүнер» деп. Соңгу Ирландиниың премьер-министри Чичестер-Кларктың негелдезинге ажылчы чоннарның харызы бидыг.

ПХЕНЬЯН. Бо чылдың сентябрь тоста Корей Улус-Демократтыг Республика бодунуң догуннаашкынының 21 чылын демдеглээр. Ынчангаш Соңгу Корейниң ажы-дуңма улузу бодунуң национал байырлалынга бо хүнүерде соруктуг белеткенип турар. Улусчу эрге-чагырганың чыдарында КУДРИҢ пайысылалы — Пхеньян хоорай таныттынмас ындыр өскерилген. Күүлүг Тэдонган хеннинг ийи талазы эриниде амгы шагның бажыңнарының кварталдары туттуунган.

ЧУРУКТА: Тэдонганның оң талазы эриниден хоорайның нинти дээ оргузунуң шинчизи.

В. СОБОЛЕВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Л. Свободага орден

ВАРШАВА. (СЭТА). ПҮР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Дургазы М. Спычальский ЧССР-ниң Президентизи Л. Свободага Польшаның патап торүттүнгенининг Улуг крест орденин тывыскан. Польша Улус Республиканың Күрүне чөвүлели сиилерни эжелекчилер-биле демисселге, Польшаның болган Чехословакиянның улустарының арасында ыйырадыы база кады ажылдажылганы быжыглаарынга шылгараңгай ачы-хавыяазы хөөн ону шаанаан деп. ПАП агентилел дыңнаткан.

Орденни тыпсыр үезинде ПКАП ТК-ның Бирга секретары В. Гомулка, ПҮР-нуң Министилер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич, Польша партия болган күрүшенни өске-даа улуг-туктулары олурушкан.

Патриоттарның халдаашкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Муруу Вьетнамны хостаарының Улуг-чу чепсектиг күштери америк шериглериле чедишкиннинг согушкунналыы таварыштырарын үргүлүлеп турар. Вьетнам информас агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, август 10-дан 20-ге чедир дайынчы чорудулгаларының үезинде чгүле Бенче мөкуга бөлүнө патриоттар дайынының 1.000 солдат, офицерни саидан үндүрген, он-он шериг машинадан, 105 миллиметр хемчеалдыг дорт үгер-боону улуткаан, 5 америк вертолётту дужүр аткан. Кунигнам мокуга август 21 болган. 22-де муруу-вьетнам патриоттар дайынының 200 хире солдатнга олүрген болгаш балыглаан, сес самолётүн дүшүр аткан, оон иштинде 5 реактивтиг ымыкчы самолёт бар болген, хөй санныг шериг техникалыг хүнаан алган.

Мексиканнарның негелдези

МЕХИКО. (СЭТА). Нацинга чыл бүрүде үндүрер бодунуң чанчы болган угуулгазынга Мексиканың президентизи Диас Ордас тайбыдың камгалазары амгы үениң бирги чергелиг сорулгазы дээп. Мексика ядролуг шенелделерин бүгү-нинти хоруур дээш, дээлайлар дүвүн шериг корулгаларынга ажыглаарын хоруурун дээш туржун турар аргар айтырыг Мексиканга амыдыралчы чугула айтырыг боон артышаан.

Күш-ажыл биле капитал

400 муң кижи ажыл чок. Франциядa июльда дацамылаткан ажыл чектарның саны 332 муң кижи четкен, тодаргайлаарга, арткен айнын-биле деңнээрге, 2,3 хуу көвүдэн. Ажыл чоктарның санының көвүдэни өөредилге чылының доозугланы болган аныяк кижилериниң ажыл тып алырының шуут бергези-биле хөлбашкан. Тускай мөзөлөр ажыл чоктарның хөрек кырында санын тодаргай айыттайн турар үжүрүмда «Юманите» солун Франциядa ажыл дилеп чоруур кижилериниң санга 400 муң хире дең санаа турээр.

Ажыл төлевири өскее, концаалар көвүдеп турар. Улуг голланд концерниериниң болгаш монополияларының концаалары дүрген техникалар-биле ажыл-ишти чедип алыры белдүүмээс. Ол партияларның чаңгыс эвиинң негелдези хайы-бир айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарының ылгалы оларга туруп болбас дээш канчап-даа ол эвес болбайн аан. Компартияларның үзелбодалдарының болгаш чүткүлдериниң ялзы-бүрүзүн.

Удурланыышкын

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Камбоджаның КНО-да доктаамал толээлекчи чери Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга чагаа чоруткан. Камбоджага хамаарыштыр америк-сайгон дайынзырактарның үргүлүлеп турар чепсектиг чоңгээлериге шиитпирлиг удурланыышкынны чагаадаа илергейлээн.

1969 чылдың август 9-тан оңче дүве америк-мурнуу-вьетнам шериг-агаар күштериниң ийи вертолёту камбоджа кодээ сууларже ийи удаа халдаан деп, чагаада айыткан. Оон түүнелинде 27 чурттакчы балыглаткан, а тараачыларның эт-хөреңгизинге улуг когаралды чедирген.

үүректеринге ажок улуг салдарны чедирип, коммунистиг идеяларның хандыдыкчы күжүн улгаттырып турар.

Чогум-на харын делегей болуушкуннарының хөгжүдезинге социализминиң чедирер салдарының хемчээли болгаш ханызы социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуун чедишкиннеринден хойүнде хамаарыжып турар. Социализм империализмниң күүнден кажан-даа коргпаан болгаш коргпас, ол бергелерни ажыып эртериниң нүштерин бодундан иезеде тыш ап, бодунуң улуг-хуузунга онаагпан бүгү дошкуур шылгалдардан улам күштүг болгаш бижикпан боон үнүп турар чорук — ол шимчээшкинниң өөрүүнде буржуаз пропаганда акы-дуңма партияларның арасында харылзаалларга бар бергелерни сагыштыы-биле шын эвес өөскүдүп, хөөредип турар. Бо талазы-биле хоозун үүлдер Москва Чөвүлел хуралының үезинде бүгү бурнуза парлалгага онаа долган турган. Коммунистер боттарының арасында бир чөрүүдээрни шуулгалыңга ажыл-ишчи, ак сеткилдэн-биле чутаалажып, оларны уэутказарының оруктарын болгаш арганарын нинти күш-биле дилеп тывэрып чорудуп турзажок, буржуаз пропаганда ол чөрүүдээрни сагыштыы-биле соора ажыглаарын күштелдиргеп. Коммунистиг шимчээшкин демисел чоруп турда тыптып келир бергелерни ажыы-биле чугаалажып коо-рүүден кажан-даа коргпаан болгаш коргпас, ол бергелерни ажып эртериниң нүштерин бодундан иезеде тыш ап, бодунуң улуг-хуузунга онаагпан бүгү дошкуур шылгалдардан улам күштүг болгаш бижикпан боон үнүп турар чорук — ол шимчээшкинниң ашытырбае болганының база бир чугула чылдагазы чогум-на ол боон турар.

Бодунуң сактыышкыңнарынга делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң хоочун ажылдакчызы И. Копленигтиң бижээни болза: «Коммунистер болур бистер социалистиг чурттарда акыдуңма партияларның мурнунда тургустуган бергелерге кичээнгейни бодал чок салыр чоруткан чайлаар ужурлуг бис. Эрге-чагыргада турар парлалгаларны, бүтүүлгелерни шиитпирлээринде чүгле башгайгы белеткелдерни болгаш идегелдиг үндезинге даянып турар. Оларның сырый каттыжымшкыны бижыг болгаш идегелдиг үндезинге даянып турар. Оларның каттыжканының экономика талазы-биле үндезинп социалистиг будуруге харылзаалары, политика талазы-биле күрүне эрге-чагыргазының чаңгыс хевирлиг харакгери, идеология талазы-биле марксизм-ленинчи өөредиг боон турар. Оларның эчис сорулгазы нинти—чаа нинтилелди тургузары, нинти дайзыны — империализм.

Социализминиң бүгү делегей системазының эрге-ажыктары социалистиг чурт бүрүзүнүң национал эрге-ажыктарынга чөрүшпес, а бүрүн дүжүп турар. Ол эрге-ажыктарны чаңгыс зай кылдыр дүүштүрери бүгү системаның ажытизи-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазында бантаагаи күрүне бүрүзүнүң соксаал чок депшилгезин хандырып турар. Социализм чурттарының арасында харылзааларны дең эргенин, боодунуң иштики үеректеринге холгаарлатпастың принциптеринге, эки-турага, бот-боттарының шиитпирлээринин чүгле башгайгы белеткелдерин болгаш идегелдиг үндезинге даянып турар. Олар бир күрүненің өске күрүнеге чагыртырын шуут болдурбас.

Оон-биле кады социалистиг чурт бүрүзүнүң бот тускайлап чөрүү болгаш тускай эргеги делегейниң социалистиг системазын эң сырый каттыжымшкынын быжыглаары-биле шуут хөлбаалыг. Чөвүлел хуралга Венгриниың Социалистиг ажылчын партизының ТК-ның Бирги секретары эш Я. Кадарның демдеглеп турганы болза, башкарыкчы бүгү коммунистиг партилар бот тускайлап, бүгү социалистиг күрүнелер бот эргелиг болгаш хамаарышпас. «Амгы төөгүлүг үе-чадада бистиң чурттарывыстың тускай догуннаашкынын, оларның национал хамаарышпас чоруун хамыктың мурмунда оон өске социалистиг чурттар-биле бистиң эвилеливис, а ол ышкаш бистиң нинтилелдиң социалистиг үндезинниринің быжыы болгаш улам ынайгы хөгжүлдези хандырып турар» деп, ол демдеглээн.

Мынчангаш бистиң нинтилелдивистиң чурттарының арасында антагонистиг чөрүлдөлдерге үндезин, хөрөүн социализминиң мөзүү, будужүнде чок. Харын күрүнелериң экономиктиг, политиктиг болгаш идеологтуг чаңгыс эвин дохтаамал быжыглаарынга эргежок чугула негеттинер боттуг байдалдар болгаш башгайгы белеткелдер социалистиде бар. Күрүне бүрүзүнде чаа нинтилел соксаал чокка сайдырыкчы хөделишкиннерниң, фракциыны демисселдиң, бужар-чүдек национализминиң туружунга оларны чедирген, социалистиг чурттарның кызыгаарларынга хаанныг чонгээлерин организастаарынче чыгап кирген.

Империализмге удур демисселди оппортунизмге удур демисел-биле шуут холбаштырбас болгаш, ол хоозун болгаш чөрүүдээрнеге шиитпирлиг удурланыышкынны чагаадаа илергейлээн.

1969 чылдың август 9-тан оңче дүве америк-мурнуу-вьетнам шериг-агаар күштериниң ийи вертолёту камбоджа кодээ сууларже ийи удаа халдаан деп, чагаада айыткан. Оон түүнелинде 27 чурттакчы балыглаткан, а тараачыларның эт-хөреңгизинге улуг когаралды чедирген.

(Төөчүзү 4-ну арыда).

Хову-Аксының чаа тудуунда

АДА КӨРБЭЭНИН ОГЛУ КӨӨР

Шаазда эвя чытпан Кара-Хаяның баарында Хову-Аксыга шак мындыг ажылчын суур тургустуне бээр деп арат оглу Хойтпак-оол феодалдыг Тываның үезинде дүжеп белиг көрбээн. Холу-буду хорлагыже доор ол анаа байларның хоюн кадарып, кыштың чыккылама соогунда кулаа үжүгүже чедир чытпызын мөнөп чораан.

Октябрь революциялының, Коммунистиг партияның, Совет эрге-чагырганың ачыхавыязында Хову-Аксында ажылчын суур чыл келген тудум улам-на чечектелип, сайзырап турар. Тываның ан үнелиг казымал байлактарының бирээзи — кобальтыны шинчилеп тыварынга идепкейлиг кирешкен болган оон соонда Күргүне шахналының лауреады болган Кыргыс Хойтпак-оол ам Хову-Аксы суурда, оон чаа ажылчын хоорайжыгажылың чаагайжыдыр туттунган, бус-биле чылыдар, кыжын, чайын шиг, соок суг белеп турар, делгем өрөөлдериг пөк-шиг кат бажыңнарының бирээзинде чурттеп олурар.

Феодалдыг Тываның үезинде хөлечик чораан Хойтпак-оол —Хову-Аксында ам ан-не хүндүлүг хамзаты. Тывага национал-хозяйалгалыг шинчээшкинге болган чаа, аас-кежиктиг амыдырал дээш демиселге идепкейлиг кирээни келгеннериң бирээзи болур Кыргыс Хойтпак-оолдуң бөгүнгү амыдыралын кыры-биле допчулаарга мындыг-дыр. Чеден хар чеде берээ-даа, коммунист Хойтпак прей ажылчын суургун хөй-ниитпин амыдыралынан чыдып калбаан. Чеди он чылда эрткен оруунун тоолгаш, бөгүнгү Совет Тывада өөрүшкүлүг, чечектелген болган хайынышкынның чаа амыдырады, келир үеде чырыткылыг сорулгаларны ол аныяктарга, пионерлерге, школаныларга күзелдин-биле чугаалап берип турар.

«Тыва кобальт» комбинаттың чер өрүнээр ажылчының Павел Седеннин хууда өөрүшкүзүп, иштики сагыш-сеткилин, чалгынналган эвес сорулгазын, аас-кежиктиг богунгу амыдырал-чуртталгазын Хойтпак-ооллуундан өске деп санап болур бе, ыпчаш? Чок! Оларның амыдыралы, оруу чангыс. Седеннин адазы Сымзын прей эрги Тываның үезинде Чал-Кежиктиң, Хендергинниң, Межегейниң бойларынга базала хөлечиктеп чораан. Оон оглу Седен бе-вин молчугленип ужу-бидын безин хоре калнаан.

— Кара-Хаяның дагларынга эртине-байлак тывылган мындыг чүве болгай. Чер шинчилээр эртөмденнерге үк байлакты Кыргыс Хойтпак-оол айтып берген. Бо Хову-Аксынга бажыңнарны чаа тудуп, чер шинчилээр ажыл эгелээри белек-ле маңаа чедип келдим. 1949 чылда баштай тудугга ажылладым. 1950 чылда даргa ажылдап киргеш, чер өрүмнеп турдум. Ам-даа ерүмневиннээп мен. Бо черниң эртине-байлаа болур кобальтының үүжезин ажыдып турдувус. Кара-Хаяның «үүжези» бай-дак. Черниң кырында-даа, адазында-даа бар. Комбинатты бо чылын ажыгларга киирер мындыг чүве. Даг иегинниң ажылчыннары биктер бо чаа бүдүрүзегни руда-биле хандырар болгаш башкы Ленининиң торуттунген хүнүнге эки белек сөңнээр сорулгалыг бис — деп, Павел Сымчаанович чугаалап турар.

Тываның өңнүг металлургиязының баштайгыны болур «Тыва кобальт» комбинаттың даг ажылдарын П. Седен ам чээрби чылдарның дургузунда үзүктелишкин чок кылчын келген. Ол ам дагның хоочун ажылчыны болган. Дагны деп түскай мергежилдиг. Шак ыпчаар мергежин, кадржаап тыва дагжылзыр Хову-Аксында хөй. Седеннің кады ажылдап турар өөрү Чамбал Дуңгар-оол. Сат Аракчаа. Иргит Кара-оол олар база мурнакчы дагжылар. Оларның ажылдап турар даг цеги чыл эгезинден бээр планын ай санында үргүлүү ажыр күүседип келген.

Даг ажылчыны Седеннің кадайы Сүрүнмаа ашаандан бичии-даа дудак чок кежээлерниң бирээзин. Хову-Аксында оон кылыштыйлы кол-кол тудутлар ховар. Штукатуржу болгаш маляр тудутжу Сүрүнмаа хүндүс ажылдап хүнээзин, кежээ өөренип, бодунуң мергежилин бедидип, мастерлерге башкыладып келген. Бодунуң ажыгын ол ам мастерлерден дора эвес билир. Чыл бүрүде оон разряды бедип турар.

1969 чыл болза, Сүрүнмаага болгаш оон тудугжу эш-өөрүнге ән-не чымыштыг чыл болуп турар. Чүге дээрге, комбинатты беш чыл планында көрдүнгенин ёзугаар бо чылын ажыглалга киирер, ынчаарда Хову-Аксы үнелиг продукциязын Төрөөн чуртка берип эгелээр. Дуржулгалыг тудугжу Сүрүнмаа амгы үеде Л. Соколованың удуртканы штукатуржулар бригадазында ажылдап турар.

А бригаданың кежигүннери, олардың аразында Сүрүнмаа комбинаттың кол корпузунуң дөртен дөрт метр бедик черинде шеверлел ажылдарын шалыпкыны-биле бедик шыварлыг кылып турар. «Пионер» деп кран-биле дөртен дөрт метр бедикче көдүртүп эккелген эмлдиригин Сүрүнмаанның хүзээп ап турары кедергей шалыпкыны. Бригада бо чылдың эгезинден бээр ай санында планын 130—(60) хуудан кудузадып көрбээн. Чамдык хүннерде 200 хуу ажа бээр.

Бөдүүн араттың уруу Сүрүнмаа, оон ашаа Павел Седен, тоску классчы Сазазы, дөртку классчы Геназы 1969 чылды кажаидаз үшас, кезээде сактып келгилер: «Тыва кобальт» комбинат бо чылын ажыглалга кирер. Моон улуг тудуунга Сүрүнмаа бодунуң төлептиг үлүүн киирген болгаш киирип-даа турар. Оон күш-ажылы бедин-биле үнелеттинген. Тудугга хөй чыздарда ак сеткилдиг, үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база тудугжунуң хүнүп таварыштыр Тыва АССР-нин Дээди Советининиң Президиумуну бо чылдың августа 8-те Сүрүнмаа Ензаковна Оюнну Тыва АССР-нин Дээди Советининиң Президиумунуң Хүндүлүг бижин-биле шаңналаан.

Уруу шак ыпдыг сураглыг кижи болуп, Тыва черге коммунизминиң өөдүр-чагырай улуг тудуунга үлүүн киирип, идепкейлиг киржи бээр деп Элегестиң Чал-Кежиг чурттуг ядыы арат Ензак прей кайыы бодап, билип чораан боор. «Ада көрбээнин оглу көөр, не көрбээнин хызы көөр» деп чүве бо-дур ийин!

Ажылчын хоорайжыгаштa эмнелге бажыңнары, химиктит лабораториялың бажыңы, чүс кижи хары үзүн чемнелир столовая, чуртталганың ийи-ийи каът хөй бажыңнары, Культураның бажыңы, школалар Сүрүнмаанның Хову-Аксынга үлүүн киирген тудутларының үүлге чамдыызы ол-дур. Оон тудугжу деп чаагай мергежилин, бодунуң эрин бларлыг арыг сагыш-сеткилин ишкаш оон бүзинныг күш-ажылын бедин-биле үнелеп көрбес аргажок. Ындыг болза-даа, аңаа тывыскан бедик шаңнал, чаагай мактал болза, моон соңгээрдаа улам дээре ажылдарын, бүдүрүлгеге, хөй-ниитпинин ажылынга, хуузунда амыдырал-чуртталгазынга төлептиг үлегерли кезээде көргүзерин аңаа хүлээндирип, оорган иеген турар дээрзин Сүрүнмаа Ензаковна Оюн кончуг эки билир.

Д. ПРГИТ.

БЕЛОРУС ССР. Витебск хоорайның № 2 музыка школазында 300 чыгаа оол, кыс уруглар өөренип турар. Олар чоокта чаа ийи каът чырык болгаш делгем чаа бажыңче көжүп киргеп. Улуг залды, фойени, кичээлдер эрттирер класстарны тергиин эки шимеп класгаан. Эртенден орай кежээге чедир ол бажыңга музыка чаңгыланып келир.

ЧУРУКТА: бирги класстың өөреникчизи Наташа ЕЛЕВИЧ ойнап олур.

Г. УСЛАМОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

НАЦИСЧИ ХЕРЕКТЕННЕРНИ ХАРЫЫСАЛГАЖЕ

ССРЭ-ниң Прокуратурузының болгаш ССРЭ-ниң Дээдиктыг херектер министерствозунуң Пэрлалга килдизиниң организастаан пэрлалга конференциязы чоокта чаа Москвага болган. Пэрлалга конференциязын «Дайын талазы-биле кеминг үүлгедиглер болгаш кижи торелгетенге удур кеминг үүлгедиглер талазы-биле хуусаа аргажыраан дээр чоруктуг хүлээп көрбезинин дугайында» айтырыгга баран болдурган.

ССРЭ-ниң чиңгине прокурору Р. А. Руденко совет болгаш даштыкы журналистерниң мурнунга чүве чугаалаан. Эвилелчи күрүнелериниң Потсдам дугуржулгазы болгаш өске-даа шиитпирлери, делегейниң шеригн «трибуналының уставы болгаш Нюрнбергке шиитккел доктаалы нацизмниң идеологиязын болгаш практиказын хоойлудан дашкаар тургускан, амгы делегей эргезинге принципти дуруумчүткен, ол принцип агрессчи дайынзарны планнаарын болгаш өөскүдүп үндүрериң, нацизмниң болгаш фашизмниң кижи көөр хөөн чок идеяларын пропагандалаар болгаш боттандырар дээр оралдажыышкынар делегейниң кеминг үүлгедиглери болур деп айыткан дээрзин ол медеглээл.

Эртеи үениң халапшы болуушкуннары турзажок, агрессорлар цыңгыы ижээн алышкынынга таварышкан турзажок, делегейни халапче чыган киирериңе, боо-чепсеэни ажыглап, агрессияны өөскүдүп үндүрериңе белеп бөлүктер делегейде ам-даа бар деп, Р. А. Руденко демделээн.

Дайынны нацисчи кеминг херектеннерип суд истелгезинге чайылыш чокка киирип, түүлүнга чедир боттандырар дугайында улустарның чүүлү хуусаазы эргижирген дээр чоруктуг оларга хамзарыштырбас дугайында тускай хоойлуларны амдырапга боттанырарын нетеп келген. Ындыг хоойлуларны ССРЭ-ге, Польшага, Чехословакияга, Венгрияга, Францияга, Бельгияга болгаш өске-даа чурттарга хүлээп алган. Дайынның кеминг херектеннериңе чолтуг кеземчени оларынга хамаарышкан хүлээлгелерни Потсдам дугуржулгазын болгаш делегейнин өске-даа документилерин ёзугаар Германи Демократтыг Республикага амыдыралга боттанырган.

ГФР-де байлал сыр өске. Ында нацисчи кеминг херектеннерни камгалаар болгаш оларны истелгеге киирерни собсадырынче үлгээндирген шугумну чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. ГФР-ниң Юстиция министерствозунуң медээлерии ёзугаар алырга, барыын-германи күрүнеиин туруп келгенинин 20 чылының дургузунда, өлүрүкчү чорук даап ГФР-ниң кезеччe хоойлузунда көргүнген кеземченин дээди хемчээ — назы иштинде кара-бажыңга олурту-руу-биле судка киирген алды мун нацисчи кеминг херектеннериниң иштинден 90 кижини барыын-германи шиитккечилер шиитккен дээрзин ССРЭ-ниң чиңгине прокурору ынналган. Өлүрүкчү харыысалга хүлээвес дээр хөй теориаларны чогаадып алганнар. Мынчангаш ГФР-де херекти ынчаар көрүп турар үелиие нацисчи кеминг херектеннерни иетеп сүрер хуусаазын үзадып дугайында бо чылын июнь 26-да үндүрген хоойлуынлыг идегеттерге херек кырында айылдыг эвес болуп турар.

Нацисчи кеминг идегеттерге кеземчеия онзары ГФР-ниң канчап-даа иштики херээ эвес дээрзин Р. А. Руденко медеглээл. Фашистиг өлүрүкчү чорукка киришкен мун-мун кижи Барыын Германияда хөстүү-биле аажылап, күрүне политиказын чогаадырынга киришпишаан турда ак сеткилиг чаңгыс-даа кижи дүвүрээзин чок олуруп шыдавас. Европада база бүгү делегейде тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуг эрге-ажыктары нацисчи кеминг херектеннерни шаажылаарын негеп турар.

АГИТКУЛЬТБРИГАДА

Барыын-Хемчик районуун Кызыл-Мажалыкта Культура бажыңының агитқультбригадазы ажыл-агыйларның сигеи-чилеринге аалдап чедериниң графигин тургускаш, үшүүшкүнүүр концерттерни көргүзүп, лекцияларны номчуп турар. Лекцияның темалары В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оонга болгаш Тываның Совет Эвилелиниң составында киргенинден бээр 25 чыл оонга төлептиг ужуражыр дугайы болгаш өске-даа хүнүнүң чугула айтырыглары болуп турар.

Бот-тыныгыр артистериниң концертинден автоклуб эргелекчизи Зоя Хомушкунуң болгаш Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының директору Монгуш Дырыпаанның ырларын, Культура бажыңының ажылдакчызы Клавдия Кууларның танцызын көрүкчүлер онаа сонуургап, катап-катап адыш часкап, дилеп турар. Агитқультбригадаяың артистери сөөлүү хүннерде районуун бүгү сигеи бригадаларын 4 хүн иштинде иезип, 9 кезек черге 400 ажыг кижиге концерт көргүскеп.

М. ЧҮЛЬДҮМ, районуун культура килдизиниң эргелекчизи.

БАЗА БИР УТКАН

Бо сезоияда Москва «Динамозунуң» футболистери — чүртүүп чемпионадынга хөй санныг удуг алган, хөй ышкөлгелериг болганнарга тыыс-сыр шаңналды алыр магадыдалдыгларының бирээзи. Ол шаңнаа дээш маргылдааның сентябрьда баштайгы хүнүнде олар Кутаисиниң торпедочуларын 4:0 санныг уткаш, база бир үнелеглиг санын алган. Маргылдаа 7 минута үргүзүүлеп чорда, бөмбүгтү Сёмин өттүр тепкеш, бир удугну дооскан. Ооц соонда торпедочу Блиников бөмбүүн бодунуң хлоглагымче өттүр «теп» алган. Чапсарлаарынга бир минута четкелекте, Ларин бөмбүктү үүкү удаада өттүр тепкен. А маргылдаа доостурунуң медээзи дыпнаар дей берген турда, Маслов бөмбүктү дөртку удаада өттүр тепкен. Яшиниин хамгалаап хаалгазынга бөмбүк-даа чоокшулаваан.

(СЭТА-ның корр.).

Редактор К. Н. ДИПГА.

ЧАРЛАЛДАР РЕКЛАМАЛАР

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

«Тыва кобальт» комбинат кежээки профессионал-техникпиг училищеге сургуулдар хүлээп ап турар. Анаа дараазында мергежилдерге өөредир: электрослесарьларга, дериглелер септээриниң слесарьларынга, металлург-аппаратчиктерге.

Училищеге 7 класс дескан кижилерни киреринің шылгалдазы чеңна хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы—1 чыл. Профтехучилищеге сентябрь 1-дем 30-га чедир киирер. Өөредилге бо чылдың октябрь 1-дем эгелээр. Өөренирин күзээнкеп мындыг документилерниг болур:

директорнуң адымга билдирилишкин;
паспорт;
шериг биледи;
билиниң дугайында шынзыга.

Өске черден келген кижилерни училищеге хүлээп алырының чуруму мындыг. Өскээртен келгеннерден чүгле эр кижилерни училище алыр. Олар куш-ажыл сташтыг болгаш Совет Армияга айбан хүлээлгезин эрттирипкен турар ужуглуг. Оларны чурттаар чер, ашыл-биле хандырар.

Бистиң адрезивис: Хову-Аксы суур.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

МӨӨГҮЛЕР ЧЕМГЕ АЖЫКТЫГ ПРОДУКТ

Мөөгүлер чүгле эки ажданныг чем болдурубан аңыда, оларның хоолчулуг ажыы улуг. Мөөгүлерде белоктар, үстер, витаминнер, глюкогеннер, минералдыг дустар, микроэлементилер коиңгуй хөй.

Белоктар болгаш үстериг кезээ мөөгүлерниң ногаалар, чимистерден хөй. Мөөгүлерниң белоктарында аминдырапга ажыктыг чугула аминокислоталар бар.

Ногаалар, чимистерге бодаарга, мөөгүлерде С витаминиг шуут чок, ынчалаа-даа оон өске В, РР витаминнер бар.

Мөөгүлер онзагай үнүштерге хамаарымр: оларда үнүшке демей чүүдеп аңыда, дириг организмнерге демейлешкек чүүлдер база бар—глюкоген база гитин. Мөөгүлерде амыдыруу чүктер, эфирлиг үс бар. Оң чүүлдер ижин-шөйүндү аарыг кижилерге ажыы ээзээ, ынчангаш ижин-шөйүндү, бүүрек, бөөрү аарыг кижилер мөөгүлерни бодунуң рационунга (чемнеге) киириштирбес болза эки.

Мөөгүбен кылган хүн кижиниң чемее хөөнүн хайыыктырар, ижин чүүлүү ылгап үндүрер аргалыг. Ынчангаш ижин чүлүүнүң илгилары багай улуска мөөгүнүң (мөөгү чокка) мунун бээрин сүмелээр.

Мөөгүлер — үреллиг продукт болур, ынчангаш оларнең чыын алгаш, дараан белеткээр. Мөөгүлерни дугаи ажаан аарыкпан аңыда оларны кадырып база алыр.

Осиновиктер, березовиктер, маслята, опята деп мөөгүлерни дузаан, ажыттыглаг аар болгаш ак мөөгүлерни — курлардыр. Рыжиктер, грузди, волнушки, волнушка деп мөөгүлерни дулаар. Дулаар мурнунда үш хүн бурунгаар ол мөөгүлерни шыгыдып алыр.

Эки белеткен ажаан алган мөөгүлер кышкы столуңарны өзүл-чемниг бир неэк болуп кластаар. Мөөгүлээриңерде өөредимчилиг болуулар. Хорап мөөгүлерни ачаа чемее хереглээр мөөгүлерден эки ылгап билир херек. Чүгле эки билир мөөгүлериңерни чыын алыңар.

СВЕКЛА, МОРКОВЬ

Ногааларда, ылаңгыя морковьта, свёклада хоолчулуг түүлдер бир дөмей эвес. 100 грамм морковьта 35 калория, а свёклада 40 хире-ле калория бар. Ыпчаштаан кажан бис ногааларның ажыктыын чугаалажып турувуста оларның чүгле калорийин эвес, а витаминнериниң, минералдыг дустарының болгаш үбүштүг клетчатказарның шыпарын коор бис. Ногааларның амданы эки болгаш эът, балык эъдя-биле катай чем белеткеттингенде организмге шилгээчел таарымчалыындан коиңгуй ажыктыг.

Чемге хереглээр свёкла фосфор, кальций, магний, демир дустары-биле база чигыр, органиктиг кнелоталар-биле — яблоко, арага, суг, лимон болгаш өске-даа чүүлдер-биле байдак.

Үнүш үзү-биле хомуксаалыг быжырган свёкла, хендир үзү-биле холуп кааида атеросклероз, бедик хан базышкынның, бүүрэ болгаш баары аарыг, ижин-шөйүндү аарыг кижилерге эки дузалыг.

Морковь база-ла ажыктыг. Кызыламмаар сарыг морковьта 8 хуу чигыр болгаш крахмал, үс шоолуг эвес, азоттуг бүдүмээдер бар болгаш суг 89 хуу чедип турар. Морковьта каротин — провитамин А база бар. Кызыл морковьта витаминнер хөй, олар морковьтуң даштыкы картында турар.

Морковьтуң каротин (провитамин А) кижиниг организминге А витамин кылдыр чүгле кандыг-бир үе барда хайыыр. Ыпчаштаан эмчилер чиг морковьту эртенги кандыг-бир үеттүг чемнең чемнеген соонда чиирип сүмелээр. Ылаңгыя ак саржат азы үнүш үзүлге быжырган азы хайындырган морковь чидиртингир болур.

Ногаа, чимисти чуп чиңер

Дизентериядан бодуң канчаар камгалаар дугаиында хөй сүмелерни эмчилер кылып турар. «Чугдунмаан ногааларны болгаш кат-чимистерни чиңгер» деп база сүмелеп турар.

Дизентерия тывылдырар микробтар ногаага болгаш кат-чимистерге база чорудур.

Рынокка (базарга) садын турган редисти, салатты, морковьту, огурецти, помидорну, сливаны, грушаны, яблокону болгаш виноградты бактериализация лабораториязынга эмчилер үргүлүү шиңчилеп келгеммер. Шиңчилээн ногааларның 57 хуузунга, кат-чимистиң 73 хуузунга шөйүндү палочкалары — кижиниң ижин-шөйүндүзүнге чоруур микробтар чорланы илгээн.

Ынчангаш ногааларны болгаш кат-чимистерни ярыа сугга эки чүүл болзаш ишки суг-биле слара күдерп чугула.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымыды 11, «Капитан Зириконуң шагы» 12.30, 2.15, «Угбазы Керрв» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оттуг версталар» 10, 12, 13.50, «Өлүрүкчумастер» 16, 18, «Дзю-до гешй» 20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ыраккы чурттар» 3, «Герсчи» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Джульбарс» 15, «Аннычка» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ» КИНОТЕАТРГА: «Жижканың дайынчы тергезинге» 17, 19, 21 шактарда.

РЕВОЛЮСЧУ КОЛ КҮШ

(Төмүүзү. Эгези 3-кү арында).

луушкуннар-биле холбаштыр база туткан. ЧССР-де социализмниң туруштарын коткадыр, а оон дараазында социалистиг дем каттыштырылгазындан ону хоорулдурар доор реаксылыг күштериниг оралдажыышкыннарынга удур акы-дуңма бөш партилының алган шиитпирлиг болгаш сырый каттыштырган ходелиишкиннери чыхословак улустуң революстуг чаалап алышкының камгалап алган.

Чөвүлел хуралга хой партияларның төлөөлериниң демделеп турганы болза, делегейниң социалистиг системазын камгалаарры коммунистериниң интернационалчы чугула хүлээлеэн болур, чүге дээрге, ол системаның салымчулуңо чүгле шында бактаазган чурттарның улустээры эвес, харын өске-даа бүгү чурттарның ажылчы чоннарын база сонуургалыг. Бо тезисти делегей коммунистериниң бижыг бүзүрели кылдыр Чөвүлел хуралдың документизинде бижээн.

* * *

Сөөлгү үеде чаңгыс эвче чүткүл коммунистиг бүгү шимчээшкинде тергиндевчи чорук болу бергени бүгүдеге билдингир. Ыланғыя ол чүткүл Варшава Керээзиниң киржикчилери болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери социалистиг чурттарның партияларының аразында оваа ылаптыыбилә илерээн. Каттыштырган күжешишкиннериниң ачызында ол чурттар боттарының политиктиг, экономиктиг болгаш камгалал кады ажылдажылгазын хөгжүдеривге бурунгаар ырак базымны кылган. 1969 чылдың майда Москвага Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң болуп эрткен Тускай сессиязының шиитпирлери, экономиктиг кады ажылдажылганы быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле социалистиг чурттарның хөгжээн ийи талалыг харылзаалары аңаа чугула ужур-дузалыг болган. Ол күрүнелериниң экономиктиг харылзаалары оларның политиктиг чаңгыс эвин быжыглаарынга чугула үүлү болуп турар. Акы-дуңма чурттарның сырый каттыжыышкынының илереи Варшава Керээзиниде бактаазган күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чоокта чаа эртken чөвүлел хуралы база болган. Социалистиг чаалап алышкыннарны камгалаарының хандырар талазы-биле оларның быжыглы турар кады ажылдажылгазы социалистиг нацияларны удам сырый чоокшулаштырып турар.

Акы-дуңма партиялар коммунистериниң делегей Чөвүлел хуралын белеткээриие болгаш чедиишкиннииг эрттээриниго улуг салымшкының киирген. Компартиялардың бүгү-делегей шуулганы башкарыкчы партияларның удуртукчуларының чугааларын хаиы сонуургал-биле уткаан. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң амгы делегей байдалын, антиимпериалистиг демиселди, коммунистиг шимчээшкинде байдалды болгаш ону хөгжүдериниң перспективаларын бүгү талазы-биле аналиэтээн чутаазын делегейниң коммунистиг шимчээшкиниң бедии-биле үнелээн. Социалистиг эвес чурттарның коммунистери СЭКП болгаш социализмниң өске-даа күрүнелериниң партиялары-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазының ёзугун көргүзүп, империализмге удур демиселге оларны авангард деп чөптүү-биле айтып турган.

Чөвүлел хурал социалистиг чурттарның коммунистиг партияларының улам чоокшулажырынга дузалаан болгаш оларның аразында акы-дуңма харылзааларны бүгү талалыг хөгжүдеринге күчүлүг идиг болган. Польшаның «Трибуна люду» солунунуң чөптүү-биле демделээнин болза: «Социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарының хөй айтырыгларынга, бүгү ажылчын шимчээшкининиң инити чаалап алышкыннарынга хамаарыштыр байлак чогаадыкчы чугаалажылга социалистиг чурттарның улам ыдайты хөгжүлдезиниго болгаш империализм-биле демиселге оларның ужур-дузазының олуулдезиниг боттуг салдарны чедирери чиглээнин чок».

Чөвүлел хуралдың түүнелинде делегейниң коммунистиг шимчээшкиниииң бодунуң иштики эң күчүлүг чардынмас кезииниң — социалистиг күрүнелериниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының аразында харылзаалар быжыглып турар. Социализм чурттарының акы-дуңма партиялары боттарының чаңгыс эвин быжыглаары-биле эргожок чугула бүгү чүвеин кылып турар. Ол бүлиниг ажылчорудулгазынга олар чүгле боттарының чурттарының салым-чолу дээш эвес, харын база бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкиниииң салым-чолу дээш, улустарның антиимпериалистиг демиселиниң үре-түңнели дээш зажок улуг харысалганы медерел билип турар.

Ю. НИКОЛАЕВ.

Редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНПАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60 бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00704

БҮГҮ ЧҮРИТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 5 ПЯТНИЦА № 209 (8055).

Өртээ 2 көп.

БИР ДЕСКИ ЧОРУДАР

Бии-Хем районда мал чемниң белеткелги болгаш дүжүт ажаан алымшкыны калбаа-бile чоруп турар. Районнуң культура албан черлери хөөнүң ажыл-ишчилериниг дузалаар, оларның культура талазы-бile негелделерин хандырар дээш ажылдаар үжүрүлүт.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация бөлүмү-биле райүскомнуң культура килдизи хөөн ажылдакчыларын ажаан алымшкыны үезинде кайчаар хандырар талазы-биле планны тургускан. Районнуң Культура башкымының чанында 11 кижи кирээкчилиг агитбригаданы четчелеп организастаан, оюн директор эш М. Оюн баштап турар. Сиген казылдевиниң ишкинээ бригадаларга барып, он ажыг концертти тараажыларга, сигенчилерге көргүскен. Концертиен ангыда беседаларны, диафильмнер көргүспүшаан, кыдыгаан агитхуудустарны үлүргүлээн.

Районнуң киночетин дирекциязы көжер киноларның маршрут-графигин, бригадаларны, фермаларны хандырарын улам экижилерин барымдаалап, чаарты тургускан. Көдээ библиотекалар көжер библиотекажыгаштарының санын көвүдедип, оларны хөөн тураларынче, бригада, фермаларже чедиргилээн. Бо талазы-бile Суштуң көдээ библиотеказы эки үүлдерин кылган. Ынчалзажок, бригадаларда чедиргеи номнарны номчукчуларның кайчаайн туроры хараадаачыл.

Күскү кампанияда ажылдаан турар кижилерни хандырарын экижилер дээш районнуң культура-чымдыкшкын албан черлери бүгү үүлдерин кылган деп амдыгында чуваалын болбас. Чамдык көдээ культура бажыңнарында болгаш клубтарда агитбригадалар тургустунмаан. Өөк суурга тургускан агитбригада ажылын ара соксаткан. Культура-чымдыкшкын албан черлериниң ажылдакчыларының чамдыктары хөөн бригадаларынга хөвар барып, ажаан алымшкынче кижилерни мобилизастаарынга, культура-массалыг ажылды калбарыгырынга партия организацияларынга багай дузалажыр турар.

Көдээ ажыл-ишчилерни чугула кампания үезинде хандырарын экижидерп-биле кады, культура албан черлериниң сеткелгезин, кыпкка белеткелин хынамчалыг чорудары чугула болгай. Бии-Хем районнуң культура одагларының эң хөй нуруузу сеткеттингеп, одаар үүлдүн-биле хандыртынган. Ам колдуунда чамдык черлерде үүрмек ажылдар арткан. Ынчалзажок, районда ам-даа чедир кылдынмаан, сагышка дүүрежир үүлдер эвээш эвес.

«Хадын» колхозта Культура бажыңында сеткелгеп багай эвес чоруткан болза-даа, оюу кыпкы үеде ажылдаарынга белеп деп санаар барымдаа чок, чүге дээрге, одаага төөү шүүт белеп эвес, ында кылыр ажылдаар хөй. Одаар чүүл база сөөртүнмөөн. Аржаанда клуб албан черинiң сеткелгеп кыдынмаан, дээвириниң, ханаларының штукатурказы дүжүп турар.

Хүтте клубка чорудар үжүрүлүт капитал сеткелге эгелевээн, ажаа тутса чогуур 200 олуттуг клубтуң таваа белеп салдынмаан. Ынчангаш ол сеткелге чугула. Ленинка суурда бичии клуб арыг-сиг, капитал сеткелге шаанмаас, ынчалза-даа оон талазын сеткелге черле албан турда, ол эгелевээн, оларга үүлдүн база чедиртинмээн. Районнуң культура албан черлеринге одаар ыяштың үүлге кезии чедиртинген. Моон аңгаш көөрге, районнуң культура ажылдакчылары кыпкка белеткелди дүргедедир дээш шалыпкын хемчеглерни элээ эки.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткелдер-биле хозбаштыр культура-чымдыкшкын албан черлери бүгү ажылдарны дески чорудар үжүрүлүт. Маңаа бирге эштелге культура-массалыг ажылдарның утка-шынарын бедидип, оюу хөй янзы хевирлерге кылбартырын хамаарыр. Бо талазы-бile эки үүлдер клуб албан черлеринде кылдынмаан турза-да, чамдык черлерде байдал ыңдыг-ла эки эвес.

Моон бир чылдагааны болза, районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының көдээ клубтарга методиктиг дузаны эвээш чедирип турарында. Ол ышкаш чамдык клубтарның ажылдакчылары удаа-дараа солчуп турары, культура ажылының тэлээ-бile тускай эртемниглерниң чедишпейн турары маңаа база тылдагаан болуп келгеп. Чижээ, Ленинка клубунуң эргелекчиниг бо чылын үш кижи солчуп ажылдаан. Клуб ажылдакчыларындан үүлге Суш клубунуң эртелекчизи тускай эртемниг. Методиктиг төп болуур районнуң Культура бажыңынга ам-даа тускай эртемниг беш кижи херек.

Кадрлар четчелээшкининиң мындыг байдалдыында клуб албан черлеринге төрүттүнген культура-массалыг хемчеглерни сай-түүг бөлүп кылдынмаан, чоннуң ногалде хереглелдери бармдаалаттынмаан. Байдал мындыг турда көдээ клубтарга методиктиг дузаламчы, кадрларны ээредиргө болгаш кижилерни чугула черни эзлээп турар үжүрүлүт. Колхозтарның болгаш совхозтарның партия, профсоюзтар организацияларының культура одагларының ажылчорудулгазын хүн бүрү удурлуу, оларның ажылынга үргүлүү дузалаары күзелчиг.

Л. БЕДАРЕВА.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг Партиязының Төп Комитединден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи, Совет Эвилелиниң улуг өөнүү эш Хо Ши Миниң 80 харлаан бар чораан назылыында.

1969 чылдың сентябрь 3-те Ханойга берге чүрен ажылынга таварышкаш мөчээн дугайын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарынга ханы намыйдал-биле дыңнадып тур.

Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединге Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал фронтузунуң Доктаамал комитединге Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаанга

Ханой хоорай

Эртим эштер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, совет коммунистер, бистиң чуртувустуң бүгү улузу Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентиниң, ВАП ТК-ның Даргазы бистиң шупшувуска эргим эш Хо Ши Миниң мөчээнинге холбаштыр силер-биле, бүгү вьетнам улус-биле кады кажыдап тур.

Маадырлыг вьетнам улустуң улуг оглу, делегейниң коммунистиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, Совет Эвилелиниң улуг өөнүү бистен чарылды.

Револючуу эш Хо Ши Миң бодунуң бүгү кайгамчык амыдыралын, бодунуң бүгү талантывын бодунуң улузунуң келир чырыткылыг үезин дээш, марксизм-ленинизминиң тиилелгеп дээш демиселдиң хөрээнге бергеп. Вьетнам улустуң оон хосталга болгаш социализм дээш демиселинге хүзээн көрдүлгеп баштыңчызы болуур Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязын марксизм-ленинизминиң принциптеринге үндезилээп тургузарынга оон кинргеп салыышкынын үнелеп чедери берге. Оон удурлугазы-биле август революциязын болгандырган, Мурнуу-Чөөн Аңнада баштайгы социалистиг күрүне Вьетнам Демократтыг Республика ол революциялыг одурга төрүттүнгеп. Эш Хо Ши Миниң соруу кинргеп вьетнам улус болза Вьетнам Демократтыг Республиканы удур империалистиг агрессияга алүмнүг согуушкунну таварыштырган. АКШ-тың болгаш оон чалчаларының интервенциязынга удур, Мурнуу Вьетнамны хостаар дээш күүлүг демиселди калбаргап.

Эш Хо Ши Миниң хайыыскан энергиязы, оон демир дет күзел-соруу, чалданыш, чапшаң-сыңыш чок эрес-маадырлыы оон-биле кады бөдүүнү болгаш кижизин Вьетнамга, Совет Эвилелиниге, бүгү делегейниң коммунистеринге болгаш депшилеп кижилеринге ханы мнакшылы болгаш хүндүткелди чедип алган. Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет кижилер ВАП биле СЭКП-ниң араазында, Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның улустарының араазында акы-дуңма найырадыы хөгжүдеринче эш Хо Ши Миниң үзелиндырган мотаг чок күжениишкиннерин бедин-биле үнелеп турар. Турүүтүг марксизм-ленинизм, бистиң партиявыстың, бистиң чуртувустуң улуг өөнүү болуур оон дугаймында чырыткылыг тураскаал Совет Эвилелиниг кезээде кадагалаттынып артар.

Бо агр чидириг-биле холбаштыр хаңы камыдалды илерейлеевишаан, бис Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы, бүгү вьетнам улус эш Хо Ши Миниң чагыларын быжыы-бile удуртулга болдуруп, Вьетнам Демократтыг Республиканы социализмни хөгжүдерип болгаш быжыглаарын чедип алыр, Вьетнамның хосталгазының, хамаарышпас чоруунун, чаңгыс эвиниң болгаш депшилеринiң хереэн шиитпирлиг кампаалаар, совет-вьетнам найырадыы, социалистиг дем каттышпырылгазының болгаш бүгү делегейниң коммунистер шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаар дээштинге бүзүрээр бис. Бо талазы-биле вьетнам коммунистер, Вьетнамның улуг улузу СЭКП-ниң, бүгү совет кижилериң бүрүн детпкимчезинге кезээде даянып болуур

Москва, Кремль
1969 чылдың сентябрь 4.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

АВТОМАШИНАНЫ ЭКИ АЖЫГЛААР

Дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаан алыры—амгы үениң эң бол сорулгаларының бирээзи. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйның чугула кампаниязынче үүгле тараажылар эвес, а бүгү чонну хаара тутkан. Дүжүт — бистиң байлаашыыс. Бо хүннерде республиканың хову-шөлдеринде хайыыскан ажыл-иште чолаачылар боттарының эвээш эвес үлүг-хуузун кипиштирип турар.

Дүжүт ажаалдазынга кирижир автомашинаның ажыглалын экижидип, бүдүрүүчелиг ажылдаарыңче Тываның автотранспортчуларын СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлели кыйгырган болгай. Бистиң чолаачыларывыс, сеткекчилервиие оюу ниин-биле деткип, социалистиг чарыштыг калбарткан. Кызылдың № 2 АТБ-зиниң коллективи ажаан алымшкын кампаниязынга шудургу ажылдаарын шиитпирлеп, социалистиг хүзээлгени алган. Оларның эгелекчи саналың республиканың бүгү автотранспортчулары детпээн.

Хову-шөлдерде ажылдаан, силос, тараа сөөртүүнге шалыпкын, бедик бүдүрүүчүүлүг кирижир турар чолаачылар эвээш эвес. Чадамнаның № 1, 2, 3 автотранспорт бүдүрүлгелериниң чолаачылары нүш-ажылчы тура-соруккуун көргүзүп, улуг үүлени күүсединп турорын солуннар бижип, радио, телевидение дамчыдып турар.

Ажаан алымшкында чолаачыларның ажыл-иже-биле танижар дээш тараалаң Таңдының «Межегей» совхозка, «Коммунизминиң херели» колхозка чордувус. Ол ажылагыйларны шилип алганывыс таварылга эвес. Ында чаңгыс коллективтиң автомашиналары дыка турар.

Танижылга «Коммунизминиң херели» колхозтуң Оңгар-Ховуда бригадазындан эгелээн. Ажаалда эгелээриниң ырак мурнунда-ла республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаатканын ёлүүгаар «Сельхозтехниканың» автобаазазы 26 автомашинаны ынаар чорударын көрген турган.

Чаъе-бораң болган ужурунда турлагга тараажылардың хөй кезии-биле хары угда ужураштывыс. Колхозтуң колагроному Герман Юганович Таль база ол үеде аңаа келген.

Ажыл-херек дугайында чугаанын кол кезиин автомашиналарның, чолаачыларның ажылы эзлээп чүве. Автомобильдер чедишпезинден силос салыры-дээ узаадыгып, тараа бастырып турган комбайнчыдээ аңаа туруушкунга таварышпаанын факт, чижектер-биле бадыткап чугааладылар.

Август 8-тең бээр автомобильдер кээп эгелээн. Ол үеде агаар-даа элээп тарымчалыг турган. Манап турганы 20 машина шупшуу келбээн, доктаамал он-на хире машина ажылга киржип келген.

Чолаачылар турлагга доктаап, шаг-үеин бүрүн ажыглаар, бүдүрүмчелиг ажылдаар хүзээлгелиг келген. Ынчалза-даа келген дузалакчылар колхозтуң турлаанга хаан хонуп, Кызылда аалдарынче чанып, эртен ол аразының оруун эртеринге база эвээш эвес үеин, кывар-чаар бүдүмелдерин чарыгдап турганын канчап таарымчалыг деп санаарыл.

Август 31-иң хүнүнде Оңгар-Ховуга чаңгыс-даа машина келбээн. Ол хүн кукуруза кезиин турган комбайнварның хөй кезии аңаа турган. А тараа шөлүнге байдал база дүүреңнир болган. Колхозтуң тракторларынга кожугаар кылып, таарыштырган, бүгү автомашиналарны (мал ажылындан безин хостаан) ховуже чорударта-даа ажыл чер албайн турган.

Моон аңгаш көөрге, «Сельхозтехниканың» автобаазазы (директору эш Симонов) көдээ ажыл-агый кампаниязынга киржир автомашиналарның ажыглалын эвээжедип дээш, шоолуг кичээлгей салбайн турар-дыр деп түүнел үнер.

Ынчалза-даа колхозтуң ковазында «Межегей» совхозта байдал-биле танижаалы.

Улуг ажыл-агыйже чорудар машинаның савы база көвей. «Межегей» совхозка 50 машина ажылдаар ужурлуг. Ол хире четпес-даа болза, 40 ажыгны совхозче чоруткан. Оларга ажылдап-даа турарлар.

Чолаачыларның аразында күш-ажылга шылгарап, кыымаап, соруккурун көргүзүп турар кижилер эвээш эвес. Силос салымышкынга киржип турган чолаачылар Г. Зворыгин, А. Паравицын, А. Пузанев, А. Дмитриев болгап осклер-даа хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип келгеннер. Оларның эдилеп турары машиналарның техниктиг ажаалдазы эки, аңаа туруушкунга таварышпаан. Совхозтуң № 6 бригадазынга ажылдап турган чолаачыларның бригадири Александр Сергеевич Тюкпин бо чыл-биле 16 катап дүжүт ажаалдазынга киржип турар. Ол күш-ажылды таарыштыр организастаар талазы-биле улуг дуржулгалыг. Ынчангаш оон удуртуп турары бригада бедик көргүзүглерни чедип алган.

Автоколоннаның начальниги, транспорттуң хоочун ажылдакчызы Николай Алексеевич Колупаевке ужурашкыжып, чугаалаштывыс.

— Совхозтуң талазындан бистиң ажылдаарывыска таарымчалыг байдалдарны тургусаавын дедиглекседим — деп, ол чугаазын эгеледи.

Силос салырынга ажыл организазе чок болуп турганы, оңгарларже автомашина таарыштыр келир чер чок, аңаа быжыглаан тракторларның марказы таарышпас үүлдер тургулаан. Оон улампыдан машиналар үрелир, аңаа турар чоруктар чайлаттынмаан.

Бирги бригадага иогаан масса соөртүп турган машиналар бешин кудуп аймр дээш ай-дедир 28 километр орунга халмдар ужурлуг. Ол орууну кызырып болзурунуң аргазы турган.

Чеменилгеннiң, чолаачыларның дыштанылгазының айтырыглары база чедир шиитпирлеттинмээнин олар демдеглеп турганнар.

Автобаазаның талазындан чедир көрбээн үүгле болза кидрлар-биле четчелеттинмээни болур. Оон хараазындан «Коммунизминиң херели» колхозче болгаш өске-даа ажылагыйларже четчир санныг машиналарны чорутпайн бартаның эш Колупаев чугаалаан.

«Межегей» совхозтуң кол агроному Григорий Васильевич Бондаренко база чолаачыларга негелделиглиг. Ус-шагны чеп ажыглаан, күш-ажылдың сагыыра-чурууун сегыырының айтырыглары чолаачыларда багай. Агаарга сылдан алгаш, ол-бо черлерже бөттүң хуузунда хереэн будурун халыдып турар, чок болза Кызыл кайы сең дээш чоруптар үүлдер барын ол шугумчүдээп. Шынап-ла, мурнунда күн сүттур чаъс чаттанындан, ажылды тур соксаткан турган. А эртенинде, ааы сентябрь 2-де, чаашкыннап-даа турза силос салып болур арга турган. Ынчалза-даа чолаачыларның хөй кезии ажыынче үмнээп. Дүүш соонда ажыл эгелээн.

Бо чижектерден чамдык түүнделерни ыялып болур. Ажыл-агыйлар, автотранспортчулар коллективтери бот-бодунга дузалажып, организастиг хемчеглерни баш удур-ла алыр турган. Ынчаарга четпестерни инаги күш-биле, буруунуу ол-бо талаже чаа баап турбайн, деминг ажылдап турган, чайладып болур иинк.

Чолаачыларның ортуузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, ёзулуг хей-аът киирикчи социалистиг чарышты калбартырыы чугула. Ол ажылды бөлээның партия организациязы-даа, совхозтуң парткому-да чорудар ужурдуг. Чүгле кыымак ажыл, чүүгүл, кижизидилге эки түүнелдн бээр. Ынчан автотранспортчулар дүжүт дээш демиселге улуг салымшкының киирер.

Агаарның байдалы эвээш орар. Мал чемниң белеткели адакталып бар чоруур. А тараа дээш ажыл улам хайыыгар. Бистиң демдеглээнивис чамдык четпестерни деминг үзүткап, эки ажылдаары пегеттинип турар.

М. СМИРНОВА.

МУРНАКЧЫЛАРГА ИЗИГ БАЙЫР!

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оонга болгаш Совет Тывазының 25 чыл юбилейинге үтүкүштүр калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, бо чылын күрүнеге дүн дужаарының чыл планнарын: Каа-Хем—124,5 хуу, Бии-Хем—117,6, Улуг-Хем—100,7, Тожу—108, Чөөн-Хемчик — 102,1, Таңды — 101,3 хуу күүсеткен. Күрүнеге дүн дужаары бо районнарда ам-даа үргүлүүлевишаан.

Бо болза юбилейге үтүкүштүр алдынган социалистиг хүзээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш үстүнде районнарның ажыл-ишчилериниң, ылаңгыя малчыннарның, көдээ ажылагыйның туспай эртемниглериниң, партия болгаш совет организацияларның күменишкининиг ажыдының түкнели-дир.

Оон-биле кады республиканың чамдык Бай-Тайга, Маңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнары күрүнеге дүн садарының чыл планын күүсетпейн, хожуудан турарлар. Олар үстүнде мурнап турар районнарның үлегеримбиле күрүнеге дүн дужаарының планын дарый күүседиринiң хемчеглерин бөттандырары чугула.

* * *

Кызыл хоорай Совединиң «Кара-Хаак» совхозунуң эр, херээжен ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери күрүнеге мал ажылының продуктуларын дужаарының чыл планын сүттү 101,4, эттги 115,3, дүнгү 120,4 хуу кылдыр чедишкинниг күүсеткеннин база Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелининiң колхозчулары күрүнеге дүн садарының чыл планын 108,5 хуу, сиген белеткелиниң планын 101,3 хуу, тараа садарының планын хуусаа бетинде күүсеткенин СЭКП обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттааннар.

«Кара-Хаак» совхозтуң коллективиниң 270 центнерден эвээш эвес сүттү, 374 центнер эттги күрүнеге немей дунеңнилзынга удур, Мурнуу Вьетнамны хостаар дээш күүлүг демиселди калбаргап.

Эш Хо Ши Миниң хайыыскан энергиязы, оон демир дет күзел-соруу, чалданыш, чапшаң-сыңыш чок эрес-маадырлыы оон-биле кады бөдүүнү болгаш кижизин Вьетнамга, Совет Эвилелиниге, бүгү делегейниң коммунистеринге болгаш депшилеп кижилеринге хаңы мнакшылы болгаш хүндүткелди чедип алган. Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет кижилер ВАП биле СЭКП-ниң араазында, Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның улустарының араазында акы-дуңма найырадыы хөгжүдеринче эш Хо Ши Миниң үзелиндырган мотаг чок күжениишкиннерин бедин-биле үнелеп турар. Турүүтүг марксизм-ленинизм, бистиң партиявыстың, бистиң чуртувустуң улуг өөнүү болуур оон дугаймында чырыткылыг тураскаал Совет Эвилелиниг кезээде кадагалаттынып артар.

Бо агр чидириг-биле холбаштыр хаңы камыдалды илерейлеевишаан, бис Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы, бүгү вьетнам улус эш Хо Ши Миниң чагыларын быжыы-бile удуртулга болдуруп, Вьетнам Демократтыг Республиканы социализмни хөгжүдерип болгаш быжыглаарын чедип алыр, Вьетнамның хосталгазының, хамаарышпас чоруунун, чаңгыс эвиниң болгаш депшилеринiң хереэн шиитпирлиг кампаалаар, совет-вьетнам найырадыы, социалистиг дем каттышпырылгазының болгаш бүгү делегейниң коммунистер шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаар дээштинге бүзүрээр бис. Бо талазы-биле вьетнам коммунистер, Вьетнамның улуг улузу СЭКП-ниң, бүгү совет кижилериң бүрүн детпкимчезинге кезээде даянып болуур

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Ногаан үүже

Чөөн-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхоз хөй малдыг, улуг ажыл-агыйның бирээзи. Эрткен чазын совхоз 700 га кукурузаны тараан. Соолгу хүннерде ол хоолулуг чемни бүрүн ажаан ап, 9897 тонна ногаан үүжени шыгжаан. Ол культурадан гага онаштыр 160 центнер дүжүттү алган.

Ажыл-агый бөлүүн чем-сиген белеткээриниң планың 81 хуу чедирип, 3400 тонналы белеткээн. Сиген белеткелинде 400 ажыг кижиниң 300-ээ хол кадырлыг. 4 трактор агрегады, ааттың 10 машинаы туруушкун чок ажылдап турар.

ШАЛЫПЧЫЛАР МУРНАВЫШААН

Тараа культураларын ажаап алырын Таңдыда «Тиилелге» совхозтуң тараажылары шалыпкынчыдып турарлар. Ылангыя, чеди дугаар бригаданың шөлдеринде 2230 гектар тарааның бир муң тозан үш гектар хирезин ажаап алган. Мында мурнакчыларны ээредиир, социалистиг чарыштың тиилекчилерин тодаратkан. Мурнунда-ла мурнап турган механизаторлардан Куулар Эрес-оол, Куулар Дадар-оол, Оюржак Эзир-оол олар шылгарап үнген. Күскү сезонда Эрес-оол 600 ганы кезиин ажаарын хүзээнгеш, бо хүннерге чедир 270 ганы кезиин, ажаап четтигипкен. Шалыпчылырның ажылдаарынга чаашкыныыг хүннер шаптыктавлап болза, күш-ажылчы көргүзүглер оон-даа бедик болуур турган. Ол бригаданың авыяк тараажылары кезилдеин болгаш ажаалданы бедик агротехниктиг деңнелге эрттирип, тараанның баш бүрүзүп черге нагбае дээш, эң-не шалыпкын, бүдүрүүчүлүг ажылдарын хүзээнип ап, кожазында шөлдерде беш, алды, чеди дугаар бригаданың механизаторларын күш-ажылчы чарышка кыйгырган.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: чеди дугаар бригаданың эрес-кежээ комбайнерлери Куулар Эрес-оол, Куулар Дадар-оол, Оюржак Эзир-оол олар-дыр.

Авторнуң фотозу.

САДЫП АЛЫЫШКЫН

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садып алырының чыл планының күүсеттинип турарын сентябрь 1-ниң медээзи-биле көргүзерге мынаар (хуу-биле):

РАЙОННАР	СҮТ	ЭЪТ	ДҮК
Бии-Хем	86,2	44,9	117,5
Кызыл хоорай Соведи	82,4	46,5	96,9
Тожу	73,9	54,4	108,0
Чөөн-Хемчик	64,2	38,0	102,1
Каа-Хем	64,2	53,4	124,5
Таңды	63,8	53,2	101,3
Барыын-Хемчик	60,1	61,5	84,8
Улуг-Хем	50,6	38,3	100,7
Өвүр	54,1	28,4	94,2
Бай-Тайга	53,5	38,5	90,6
Эрзин	48,5	52,7	96,4
Тес-Хем	39,9	55,2	86,8
Маңгүн-Тайга	—	16,2	83,8
РЕСПУБЛИКА	67,3	43,9	99,2

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садып алырының чыл планының күүсеттинип турарын эртвеи чылдың бо үезинде турганындан дыка кудуп болуп турар-дыр. Эрткен чылын сүт планы 78,1, эттин 54,0, дүнгүү 102,5 хуу күүсеттинген турган.

Муң тоннаны немей дужаар

Бии-Хем районнуң «Сады» совхозунуң тараажылары бо чылын 2 муң тонна тараны күрүнеге дужаар хүзээлгелиг. Тараанның дужудун ыңнап көргеш, оон-даа хөйну күрүнеге садып болур деп совхозтуң ажыл-ишчилери шиитпирлээн. Ынчангаш 3 муң тонна тараны күрүнеге садар дээш ажылдап турарлар.

Комбайнерлер аразында бедик көргүүг дээш чарыш калбарган. Ол чарыштың коммунистер башкарып, боттарының күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп эгелээннер. Партия бөлүүнүң организациязының Кочиев лафетчиктер эвенозун удуртуп, боду хүннүнге норманы күүседип турар. Ажаап алымшкын эгелээнден бээр ол 300 ажыг га чернин кыылтазын кестирген. Звеноның кежитүүнери бо сезонда кижи бүрүзү 450 га чернин тараазын кестирер деп хүзээлге алган.

Хүлээлге күүсеттинген

Өвүр районда «Горгалыг» совхозтуң аныяк малчыны Куулар Чечексаа бо чылын түс хойга онаштыр тоолан бештен эвээш эвес хураганны өстүрүп алырын. 2,7 килограмм дүктү кыргымырын болгаш бодунуң өг-бүлезиниң күжү-биле 25 тонна сигенин мал чемниге белеткээрин хүзээлгеп турган.

Хоочун малчыннарның дуржулгазын ээреним, шиитпирлээн алган ол хойжунун соозу черек кырында ажылынга бодытканнынган: түс хойдан-на түс ийи хураганны өстүргеп болгаш хой бүрүзүнден оргунаа-биле 2,9 килограмм дүктү ол кыргын алган.

Чолаачы тараада

Кызылдың № 3 АТБ-де «К-608» маркалыг күчүлүг түүк машиназының чолаачызы Виктор Кузьмич Лукин ук бүдүрүлгеге ажылдап киргеле үр болган. Ол бо аразында бүдүрүлгенiң мурнакчыларының одуруунга кирип, түүк сөөртүлгезиниң ай, квартал планнарын үргүлүү күүседип келгеп. Ол эрткен августуң бүдүрүлге планын 115 хуу күүсеткеп.

В. Лукин беш чылдың дөртку чыдынын байлак дүжүдүн ажаажыры-биле Таңды районда «Элегес» совхозтуң албек дужудун ажаажып аштаныпкан.

С. ТАМТАЙ.

Межегейниң бешки бригадазында

Фоторепортаж

— Дуу бар чыдар силос комбайнымда кым ажылдан турарыл?— деп, «Межегей» совхозтуң бешки бригадазының бригадири Сергей Пантелеевич Тюленеевтен айтырдым.

— Михаил Очур-оол — деп, ол харыылады. — Очур-оолдуң соонда үш-даа машина чораан, оон кескен кукурузазын оңгарже чедирип четтикпес, кайгаччык эки ажылдан турар эр боор!

Бригадир оон соонда Михаил Очур-оолдуң дугайын тодаргай чугаалап берди. Бригадада силос кестирип турар дөрт комбайнардан оон комбайнында

ҮНДЕЗИНИ-БИЛЕ ЭКИЖИДЕР

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш эртикен өөредилге чылында Тес-Хем районнуң школалары алаан ажылдарны кылган деп чооктө эрткен башкылар хуралынга демделеттинеген. Юбилейни демделээринниң дээре аргазы шинтпирлеттинмээн сорулгаларны боттандырары болур деп улуг баштыңны чагып чораан. Школаларның мурнунда ам сорулгалар болза, бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырары база 1970 чылда бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилгедирнге белеткел, башкылаашкылының шынарын экижилип тургаш, өөреникчилерниң билиглериниң деңнелиң бедлдери болгаш партияның революсчу херээнге кызыгаар чок бердинген чорукту кижилдери дең районнуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчиин Ш. Кочага илеткелинге чугаалаан.

Районнуң Самагалдай, Чыргаланды школаларында эртемнер аайы-биле методиктиг каттыжышкынынарның хуралдарынга В. И. Ленинниң чогаалдарын кичээлдерге болгаш класстан дашкаар ажылга ажыглаарының аргаларын сүмележип, ону боттандырып эгелээн. Кичээлдерге ленинчи темага кино коргузуглерин организастап турган. Чыргаланды сес чыл школазында Ленинниң чогаалдарының долу чыылдазы бар. Самагалдай ортумак школазының башкылары Э. Ишзал, С. Сат төөгү болгаш обществоведение кичээлдеринге ленинчи ажылдарны, төөгүвүң болуушкуиларын шын сайгарырына болгаш алдагдал чок үнелел бээрнге, партияның болгаш ажылчын аңгының маадырлыг демиселин чырыдарынга билдилиг ажыглап келгеннер. Барык-ла шупту школаларда кылдынган ленинчи база чурттынчилел булуцнарының өөредилгеге дузалыы коскү. Хөөчүн коммунистер дайын болгаш партиязын шимчаштыкпининиң киржикчилери-биле 24 ужуражылгалар школаларга эрткен.

Чаа өөредилге чылынга белеткелди Шуурмактың сес чыл болгаш О. Шынаанаың эге школалары эки чоруткан. Ында школа болгаш интернат бажыңнарын чылыг, шевер кылдыр эки септээн, одаар ыяштыг четчиги-биле сөөртүп алган. У. Шынаа школазының септелгези өөредилге эгелээринниң бичии-ле мурнунда арай дең доозулган. Одаар ыяжы көнгүс сөөртүнмээн. Самагалдай школазының интернадын, столованың септээри хожудаан.

Кызыл-Чыраа болгаш Чыргаланды кодээ Советтери уругларны школага хаара тудар ажылды багай эвес чорудуп, өөренир назы четкенериниң үчүдүн эки тургузуп алган болза, Берт-Дагда болгаш Самагалдайда байдал оон өске. Эрткен чылын ол Советтериниң девискээринде школалардан 15 өөреникчи чылдагаан чок школазын каган. Эмчи-педагогиктиг комиссияның пинтиири чожка школалардан 27 өөреникчи «аарыг» деп чылдагаан-биле өөренмейн баргынын немей айтыр херек. Шуурмак сес чыл школазының 8 доозукчузу, оон иштинден дөрт кижи кандыг-даа чылдагаан чок школазын ияптарга, ынчвардагы директор В. Никитин бичии-даа дүвүреэн. Доозукчу класстың арткан каш өөреникчилериниң дөрту күскү шылгалдага артып калган. Бир эвес өөредилге чылының эгезинде районга бүгү-ниитиң өөредилге планы күүсеттинген турган болза, чылды сөөлүүредиг ол хуу дыка эвээжээн. Ону бо чылын болдурбазының чугулазын санал бергеннер демделээн. Багай өөренир болгаш катап олурар чоруктарны чеднишкинниг ажыл эртип турарларның сапында Н. Седен, Л. Күрзүү, Е. Чындыгыр, С. Тараачы, М. Герасимова (Самагалдай школазы), А. Монгуш, А. Чамыян (Берт-Даг), К. Балданай (Чыргаланды), О. Чыдаг-оол (Кызыл-Чыраа), К. Дарбаа (О. Шынаа) дээш өскелер-даа бар.

Самагалдай, Берт-Даг оргумак школаларының өөреникчилериниң 12—12,5 хуузу, Шуурмактың — мыңнай 43 хуузу багай өөренгени, 5—10 класстарның 730 өөреникчизиниң сразында чаңгыс-даа тергиин өөредилгелиг кижи чогу улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын дүвүредир ужурлуг. Мурнунда класска өөренгеви материалдары-биле сырый хелбээлиг математика, орус болгаш тыва дыл эртемнеринге өөреникчилерниң билиглери эң-не кошкак боон турарын анализ коргускен.

Багай өөредилгениң чылдагааннарының бирээзи школаларда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның четпези, өөреникчилерин кижи бүрүзүнүң бүдүжүнге, билиинге даянып өөретпези, уругларның ог-бүлезинге кижизидилгезиниң байдалын башкыларның билбезинде, ада-иелер-биле чүткүлдүг ажылдың чогуда деп хурал түңнээн. Чамдык Д. Сарыглар, В. Монгуш С. Болтовская, А. Араккаа шынкаш башкылар өөредилгениң болгаш кижизидилгениң чаа, ажыктыг хевирлерин болгаш методтарын ажыглавайн, өөреникчилерниң чедир шинээлээн чүүлдерни илередир болгаш ону билип алган турарын чедип алыр талазы-биле ажылды кошкак чорудуп келген. Харын-на ындыг башкыларның өөредип турганы эртемнерге өөреникчилер багай демдектерни алганнар. Арагалаар, аморальдыг чоруу дээш, башкы авторитедин чидиргенниден Бараан, Доруг-оол, Пронкин, Маады, Хуна Байыр оларга шыгыы харыысалганы хүлээткен. Удуртулганы хандырып шылгааны дээш чамдык директорларны ажылындан хостаар ужурга таварышканы оларны шилип алырда бүгү талалыг өөренип кербээнин илдең.

Бо өөредилге чылында ажыглалга киирерин хүлээнип алган, «Тес-Хем» совхоз (директору Н. Балчий-оол), V. Шынаага эге школа тудуун чүтле эгелеп чоруй, ара соксаан. «Ак-Эрик» колхозта 2 аал чурттаар башкылар бажыңы 5 чыл иштинде «тугтупмушаан». Берт-Даг, Ак-Эрик, V. Шынаа школаларының хойнай башкылары чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны амдаа албаан. Школаларны, башкылар бажыңнарын одаар ыяш-биле хандырарын, ону сөөртүп бээрин ажыл-агыйлар үзүп, моон контролюн кодээ Советтер кошкаткан. Август 25-ке чедир V. Шынаа школазынга чаңгыс токпак-даа дүжүртүнмээн. А Кызыл-Чыраа школазынга херек муң кубометр ыяштың түгле 185 кубометрин тайгадап сөөртккен.

Уруглар садтарының аяызында мурнуку чылдарны бодаарга алээп экижилде бар деп хуралга айыттынган. Кижизидикчи башкыларның үжеп хуузу дээди болгаш ортумак түскай эртемниг, өскезин бот-өөредилге-биле өөренип турар. Самагалдайда болгаш Шуурмакта садиктерде кижизидилге ажылы эки.

Бот-өөредилге консультпунктуларынга база кежээн школага эртеп өөредилге чылында 156 аныяктар өөренип турган. Оларның 45-жи ортумак, 27-зи сес чыл школазының программаларын чедиптикинниг дооскан. Ынчалза-даа бо ажылда четпестер эвээш эвес. Өөренир аргалыг кижилер хөй турбуже, кежээки школага контингент планнарын район күүсетпейн турар болгаш өөренип болур кижилерниң тодаргай данзызы чок.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

делегей бо хүннерде

БУДАПЕШТ. Ажылчып шимчээшкининиң венгр институ делегей пролетариадының улуг башлыңчызы — В. И. Ленинниң чогаалдарының долу чыылдазын парлап үндүрер дээш белеткен турар.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң ажылдарын үндүрериниг белеткеп турар ажылдакчыларның бирээзи.

МТИ—СЭТА-ның телефотозу.

В. И. Ленинниң номналы ГДР-де

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА). В. И. Ленинниң өлүм чок идеялары Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарының чүректеринде чурттап чоруур. Немец республикага ленинчи чогаалдарны 12 миллион ажыг ниити тираждыг кылдыр парлап үндүргеи болгаш ГДР-ниң калбак улус массаларының доктаамал эдилели болу берген. Ол дугайын Лейпцигтиң күскү делегей ярмарказының хемчөлдеринге ында эрттирип турар пом ярмарказындан бүзүрел-биле көрүп болур.

В. И. Ленинниң немец дылда Чогаалдарының аразында Владимир Ильичиниң Чогаалдарының 40 томнуг чыылдазы хамыктың мурнунда онзалаңып турар. Республикага «В. И. Ленинниң шилиндек чогаалдарын» үш томга 400 мүң тираждыг кылдыр алды удаа парлап үндүргеи. «В. И. Ленинниң намдарын», «Империализм капиталнзминиң дээди чадазы болуру», «Улуг эгелээшкин» деп ленинчи ажылдарны 660 мүң болгаш 640 мүң тираждыг кылдыр үш удаа парлаан.

Ильичиниң төрүттүнгеи хүнүндеи бээр 100 чыл оюнда В. И. Ленинниң чогаалдарының 10 томунуң эзелчиг ийи тому, Ю. А. Красинниң «Ленин, революция, амгы үе» болгаш И. Н. Вольперинниң «В. И. Ленинниң шола аттары» деп номнары парлаатган үнер.

«Делегей ному» деп совет каттыжышкынының Лейпцег ярмарказында делгээни Ленинниң оруе болгаш даштыкы дылдарга 200 түс-түе аттарлыг чогаалдарының болгаш Ленин дугайында помларының аразында «В. И. Ленин дугайында сактышкыларар» деп беш том болгаш «Мацаа Ленин чурттаан, ажылдаң чораан» деп альбом коруктүлерниң кичээнгейнин онза хандыткан. Ленинградтың пом үндурер черинниң «Ленин ам-даа бүгү дириглерден артык дириг» деп плакаттары база улуг сонуургалды болдурган.

Венесуэлада ленинчи делгелге

КАРАКАС. (СЭТА). В. И. Ленинниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тускаал болдурган делгелге Каракаста «Кантакларо» дээр залда ажыттынган. Делгеледе В. И. Ленинниң фото-чуруктарын болгаш Венесуэлага мынчага чедир билдинмейн келген өске-даа материалдарны делгээн.

В. И. Ленинниң чажыт байдалга ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан турар докумеитилерниң фото-хоолгаларын болгаш өске-даа фото-чуруктарны коруктүлерниң онза сонуургалын болдурган.

Венесуэланың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Хесус Фарна делгелгени ажыттан. Хой-ниитиниң болгаш профэвилелдериниң аңаа чыылган хой санныг төлээлекчилериниң мурнунга ол чүве чугаалаан. Империализмге удур улустарның амгы демиселинге ленинчи идеяларның онза ужур-дузалыын Хесус Фарна демделээн.

ЧАА ИЗРАИЛЬ ЧӨҢГЭЭ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль чепсектиг күштер Ливанга удур база бир эвлчеглиг агрессчи үүлгединн кылган. Ливан шериг командылалының төлөлекчизиниң дыңнатканыбиле алырга, израиль артиллерия Аркуб районну (Ливанның мурнуу талазында) бооладап.

Ливан шериглер бооладаш-кын-биле харыылаан. Аткылажышкын бүдүн чартык шак ажыг үеде үргүлчүлээн. Израиль артиллерияның бооладаның түңнелинде Ливанның Рашейа-Фахар дээр кодээ суурун когаралга таварышкан. Кодээ суурнуң чурттакчыларының аразында балыглатканнар бар.

АЧО-нуң бирги сорулгазы

АДДИС-АБЕБА. СЭТА-ның корреспондентилери Б. Васильев биле А. Осипов оларның дамчытканы болза:

Намибияда, португаль болгаш испан колонияларда национал-хосталгалыг шимчээшкининерге шинтпирлиг болгаш бүгү талалыг дузаламчыны коргузеря Африка чаңгыс эп организациязының (АЧО-нуң) бирги чергелиг сорулгазы болуп артышпаан. АЧО-нуң Министрлер човүлелиниң Аддис-Абебада эртеп турган XIII сессиязының Политиктиг комитединиң кежигүннери ындыг түңнелди кылган. Комитет Намибияда, португаль болгаш испан колонияларда байдалдың дугайында АЧО-нуң секретариадының плеткелин дыңнаан болгаш чугаалажып көрген.

Эш Хо Ши Минниң мөчээни

ХАНОЙ. (СЭТА). Эш Хо Ши Минниң мөчээн дугайында тускай дыңнадыгны сентябрь 4-түң эртепинде парлап үндүрген. Дыңнадыгда чугаалалыны болза:

«Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди, Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал хуралының Доктаамал комитеди, Вьетнам Демократтыг Республиканың Министрлер Човүлелн болгаш Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп Комитединиң Президиуму Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизин эш Хо Ши Минниң чүректиң хенертен келдилиг берге азрыының түңнелинде 1969 чылдың сентябрь 3-те эртенгинин 9 шак 47 минута турда 79 харлыында мөчээнии бистиң бүгү партиявыска, бүгү вьетнам улуска эң ханы кажыдал-биле дыңнадыр тур.

Президент Хо Ши Минниң азарының бүгү үезинин тургузунда бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң удуртукчулары хүн, дүн чок оон чанынга турун, ону эмнээрнче бүгү аргаларны ажыглаарынга аргежок чугула чүүлер боттарының эргезинде бар бедик мергежилиг профессорлар болгаш эмчилер коллективинге идеген турган. Президент Хо Ши Минни эжиктер эмнээрнче болдунар бүгү чүвени кылган, ындыг болза-даа оон назылап кыраанының болгаш азарыгның бергезинин чылдагаанында оон амызын камгалап алыры болдунмайн барган.

Президент Хо Ши Мин бистиң вьетнам ажылчын аңгывыстың болгаш бистиң чуртувустун шылгарадгай, пзиг ынак баштынчызы чораан. Ол бодунуң бүгү амыдыралын революцияга, улус чонга, ада-чуртка бердинген-биле бараан болдурган. Ол, Индий-Кытайтың Коммунистиг партиязын, амгы Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязын үндезилээн, Каттышкан национал фронтуну болгаш Вьетнам улус армиязын үндезилээн, август революциязын организастап, ону тиилелгеге чедирген болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканы тургускан. Шаанда ол бистиң улузувусту фрапцуз колонизаторларга удурлаңышкын дайынынга баштаан, а ам Мурнуу Вьетнамны хоеглаар, Соңгу чүктү камгалаар болгаш чурттуң тайбың катап каттыжарының орунга бурунгаарлаар, сорулга-биле АКШ-тың империалистеринге бистиң удурланыышкын дайынынысты удуртуп турган. Национал хамаарышпас чорук, улус демократиязы болгаш социализм дээш демиселге алдарлыг тиилелгелерни оон удуртулгазыбиле чедип ап келген.

Президент Хо Ши Мин делегейнин коммунистиг шимчээшкининиң туруштуг, шылгарадгай демиселчиин болгаш боттарының хамаарышпас чоруу база хосталгазы дээш демисежин турар делегейнин от чурттарының чоок оңнүү чораан.

50 чыл ажыг үениң дургузунда Президент Хо Ши Минниң бодунуң шылгарадгай мөзү-шынары болгаш революстуг угаан-бодалы вьетнам улустуң амыдыралы болгаш демиселинбиле сырый хелбээлиг боон келген. Оон мөчээни— бистиң партиявыска болгаш улузувуска агитгинниес эң аар чиирнр.

Бистиң кажыдалывысгың болгаш Президент Хо Ши Минге бистиң хүлээп коргүшкүнүвүстүн демээ кылдыр Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди, Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал хуралының Доктаамал комитеди, Министрлер Човүлели болгаш Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп Комитединиң Президиуму каттышкан тускай хуралынга дараазында шинтпирни хүлээп алгаш:

1. Президент Хо Ши Минниң күрүне орнукшулулгазын бистиң чуртувустун эң хүндүткелдиг ёзулалын сагывышаан, организастаар.

2. Бистиң бүгү партиявыс, бистиң бүгү чепсектиг күштеривис болгаш улузувус 1969 чылдың сентябрь 4-тен 10-га чедир, чеди хүнүн дургузунда Президент Хо Ши Минге кажыдалды сагыыр.

3. Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди, Национал хуралдың Доктаамал комитеди, Министрлер Човүлели болгаш Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Төп Комитединиң Президиуму Президент Хо Ши Мин-биле чарлырының хүндүткелдиг ёзулалын эрттирер.

4. Президент Хо Ши Минниң күрүне орнукшулулгазын эрттирери-биле партияның, күрүненин, Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң болгаш шессалыг өске-даа организацияларының дээди удуртукчулары киришкен комиссияны тургузар.

Бо кажыдалдыг хүннерде Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди, Национал хуралдың Доктаамал комитеди, Министрлер Човүлели болгаш Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң Президиуму бо кажыдалды революстуг ажыл-херектерниң боттанышкынны болгурар, ап-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар болгаш АКШ-тың агрессорларын ажар тиилелге, бистиң чуртувустун Мурнуу чүгүн хостаар, соңгу чүкке социализмни чедишкинниг тургузар дээш демиселинг улуг херээнге боттарының бүгү күзел-соруун болгаш күштерин бээр, мынчангаш тайбыңга ынакшылдыг, чаңгыс аай, хамаарышпас, демократтыг, чечектелген болгаш күүлүг Вьетнамны тургузар дугайында Президент Хо Ши Минниң кыриткылыг алыс күзелин амыдыралга боттандырар дең, угуулганы бистиң бүгү партиявыска, Чепсек күштерге болгаш улус чонга чорудуп тур.

Улуг Президент Хо Ши Минниң ады болгаш угаан-бодалы бистиң чүректеривиске кезээ-монгезе чурттаар! Оон революстуг херээ үргүлчүлээр болгаш бүрүн тиилелгеге чедерн чиизиниг чок!»

ЧАҢГЫС ЭП—АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ МАГАДЫЛАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаже гитлерлиг Германияның халдаанының болгаш делегейниң ийги дайынының эгелээнинден бээр 30 чыл болганывга холбаштыр Варшавага болган митингиге ПУР-нуң Күрүне човүлелиниң Даргазы Польшаның маршалы М. Спыхальскийниң медеглээни болза, айыыл чок чоруктуг болгаш тайбыңны, Польшаның Одерде болгаш Нисте кызыгаарларының, Чехословакияның болгаш өске-даа эвилелчи чурттарның кызыгаарларының бузулабаын хандырары акы-дүңма социалистиг күрүнелериниң чаңгыс эвин серемчилелдиг хайыралап, оларның эвилелин быжыглаарын бистерден иеген турар.

ПАП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, М. Спыхальскийниң демделээнү: ГФР-де өжөнзиврек чүткүлдер узуткаттынмаан. Дайынзырак герман империализминиң ёзузу ам-даа илерен турар. Маңаа холбаштыр Польшаның айыыл чок чоруунуң дугайында, Европаның өске-даа улустарының айыыл чок чоруунуң дугайында айтырыг мурнуку хевээр ам-даа чугула болуп турар.

Варшава Керээзинниң киржикчилери күрүнелериниң айыыл чок чоруктуг болгаш каады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле напити-европа төвүлел хуралын саналдаан Будапешт човүлел хуралы Европаның бүгү улустарының эрге-ажыктарынга дүүшкен перспективазы ажыдып турар деп, М. Спыхальский чугаалаан.

Польша бодунуң салым-чолун социализм-биле холбаштырган болгаш оон хөгжүдеэнге база камгалалыгга төлептиг салымшкының доктаамал киирип турар дээрзин ПУР-нуң Күрүне човүлелиниң Даргазы демделээн. Польша бодунуң хамаарышпас чоруунуң болгаш ааыыл чок турарының магадылалын делегейниң социалистиг күрүнези, тайбың камгалалыында турар Совет Эвилели-биле эвилелдеп, Чехословакия болгаш ГДР-биле сырый кады хөлеиишкинилеп, Варшава Керээзинниң кежигүннери акы-дүңма күрүнелер-биле, социалистиг бүгү чурттары-биле кады ажылдажылганы көрүп турар. Бистиң системамыстың чаңгыс эвин, оон камгаланыр аргазының быжыыканын экономиктиг харылзаалараның калбартанын, даштыкы политика талазы-биле болгаш бистиң ажыл-чорудулгавыстың бүгү адырларынга эп-сеткил каттыштырылгазын тайбыңны камгалаарынын принципиалдыг чүүлү кылдыр санаап турар бис.

Ол чаңгыс эвти быжыглап, империализмниң өжөнзиврек болгаш агрессчи планнарынга удур демиселиивиссаан, социалистиг күрүнелериниң сырый каттыжышкынын кошкадырынче утландырган идеолоттуг хоралакчы, үргедекчи чоруктарга удур идеядлыг моондактыг тургузуп турар.

Польшада албанның аянчоруун кылып чоруп турар ЧССР-ниң Президентизи армия генералы Л. Свобода митингиге база чүве чугаалаан.

Делегейниң ийги дайынының чылдарында болдунган аар-берге даржыктыг дуржулга ужун бистиң ийи чуртувустун улустары улуг коларалды үндүрер ужурга таварышкан деп, Президент чугаалаан. Моон соңгаар ол болуушкуннарниң катаптарын кажан-даа болдурбазы-биле ийи чурттуң дараазындагы салым-чолунга эргежок чугула кичээндиргилерни ол дуржулгадан өөренип көөрүнге оларның бүрүн шинтпирлинишиң ужуру-даа ында. Бистиң улустарывыс буржуаз чаазактарның катап тургустунарын болдурбаан. Олар боттарының чурттарын чаа социалистиг ёзу-биле хөгжүлүп турар. Чаа, быжыг үнделинге олар боттарының күрүнелериниң делегейде айыыл чок чоруун үндезилээн.

Герман фашизм бистиң ийи чуртувустун улустарын бүрүн уэуткаарывга белеткенин турганын, гитлерлиг Германияга удур чүгле Совет Эвилелинин эрес-маадырлыг улуг демисели ол планнарны үзе шапканын уттуп болбас деп, Л. Свобода чугаалаан.

30 чыл мурнунда өскүп үнген болуушкуннардан мындыг тодаргай болгаш маргын чок түңнелди кылза чогуур—бистиң ийи чуртувусту хостаан болгаш олариың айыыл чок база хамаарышпас чоруунун быжыг магадылалы болур Совет Эвилели-биле бистиң эвилел, найыралыысты хайыралап, моон соңгаар-даа быжыглаар, социалистиг өске-даа чурттар-биле эвилел, найыралды, социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин моон соңгаар-даа быжыглаар. Варшава Керээзинниң камгалал организациязын. Экономиктиг Дузаламчыга Човүлелинде экономиктиг кады ажылдажылганы быжыглаар ужурлуг бис. Барыын Германияда чамдык күштер өжөнзиврек чорукче, делегейниң ийги дайынының түңнелдерин эде мөөрүнче кыйгырарын үргүлчүлээп турар ужурунда ол улуг ужур-дузалыг деп, Президент демделээн.

Социализмин улам ындай быжыглаарынче болгаш бистиң чуртувусту улам ындай хөгжүдеринче угландырган сорулгаларны бөгүн чиик эвес байдалдарга шинтпирлээр ужурга таварыш турар бис деп, Л. Свобода чугаалаан. Политика болгаш экономика талазы-биле тааркыштыр катгыштырылганы чедип алыры—бистиң кол сорулгавыс ол.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле ЧССР ийи улустуң чаагай чоруу, бүгү делегейге социализмниң болгаш тайбыңның эрге-ажыктары дээш чедишкинниг хөгжүдеэнии оруу-биле моон соңгаар-даа чоруур.

ДЕП ЧҮЛ?

күрүне бачыттыг, ындыг күрүне кижи төрелгетенин бүзүревес чорукче болгаш дайынче книр чыгап, делегейниң буянныг хорум-чурумунче орукту моондактап турар» деп, ол профессор ыят чокка чугаалаан.

Резкылыг теорияларның оон өске угланыышкыны — модиализминиң үндезинн база-да күрүне суверенитединден ойталаары боон турар. Ниитилелдиң амгы байдалы оон чаа хереглелдеринге дүүшпес апарган, амгы атомнуг чүс чылда дайынны болгаш бүгү-ниитиң узуткаашкынны делегей харылзааларында туруп турар «сандаргай үй-балай чорукту» «бүгү делегей тургузуу-биле» үгле солаанының түңнелинде болдурбайн барып болур, ындыг тургузуг күрүнеден дашкаар организациядан детките турар ужурлуг дээр чүвени мондиализм неитередип турар.

Колдуунда америк буржуаз идеологтарның неитередип турары ындыг хоозуп бодалдар үндезин барымдаа чок болгаш дайынарның тыптып келириниң айылын бодунда сиңиргени, амгы делегейде чидириг кризистерниң алыс чылдагаанын бо хоозуп бодал херекке албайн турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1969 чылдың июнында Москвага делегей Човүдел хуралының документилеринде демделээнн-биле алырга, ол чылдагаан империалистиг күрүнелериниң политиказында, хамыктың мурнунда империалистиг кол күрүне — АКШ-тың дайынзырак чоруунда.

«Делегей күрүнезинин» дугайында теория ниитилел хөгжүдезинниң дүрүм ёзугаар болур боттуг чүүлдериие шуут төрүшкек болгаш ылангыя Африкада, Азияда, Латин Америкада тыптып кээп турар национал күрүнелерин тургузарынче болгаш быжыглаарынче амгы чүткүлдерни тоомча чок көрүп турар. Ындыг болган ужурунда «делегей күрүнезинин» дугайында теория эртем талазы-биле үндезин барымдаа чок болгаш реаксылыг.

Ниитилел хөгжүлдезинниң чорудулгазынга суверенитединг ажжок улуг ужур-дузазын амыдырал бүзүредиг көргүзүп турар. Национал болгаш күрүне суверенитединн чаалап алыры база быжыглаары—удур дарлаткан улустарның империализмге демиселинин эчис сорулгазы, алтынмперналистиг болгаш антифеодалдыг национал-хосталгалыг революциялярның тугу. Күрүне болгаш национал суверенитетти камгалаары база быжыглаазы АКШ империализминиң экономиктиг болгаш политиктиг эжелекчи чоруунга таварыжып турар капиталистиг сайзырангай чурттарга база амыдыралчы чугула айтырыг боон турар.

Амгы байдалдарда ёзулуг национал болгаш күрүне суверепитедя дээш демисел улустуң суверенитедя дээш, ниитилелдя социализмге үндезилээш, революстуг чаарты тургузар дээш демисел-биле чайлаш чок холбаалыг болур.

Адактың сөөлүнде суверенитеттиң принцивин чайгылыш чокка сагыырының байдалында чер кырынга тайбыңны камгалап база быжыглаар арагалыг, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догуннаашкынының, чурт-девискээрнинң бүрүн-бүдүн болурун хүндүлээриниң, иштики херектерге холгаарлашпастың принциптерин амыдыралга оң чединишкининг боттандырып болур.

Сөөлгү үеде, ылангыя Чехословакияда болуушкуиларга холбаштыр. Барыын таланың парлалгазы, а ол ышкаш пекин пропаганда болгаш ревизионнисчи угланыышкының пом үндүрер черлерп социалистиг чурттарның аразында харылзааларга «кызыгаарлаттынган суверенитеттиң доктрипазын» Совет Эвилели кодүрүп үндүргеи дээр чүвенин дугайында хоозуп бодалдарны болдунар-ла аргабиле тарадып турар. Ол хорагаа нүүлдээшкининиң кол темазы болза, ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар долу суверенитеттиң принцивии болгаш ол принциптиң делегей норма-чижектерин хүлээвес апарган дээр бодал бооп турар.

Оон артык ыят чок хоп, нүүлдүү бодап тывары чегейле боор! Советтер чурту бодунуң догуннаан келген башгайгы хүннеринден эгелээш, суверенитеттиң шынчы талалакчызы бооп турар. ССРЭ бо принциптерни бодунуң дашткы политиктиг ажыл-чорудулгазынга: социалистиг чурттар-биле-даа, колонналыг хамаарылгалыг чоруктан хосталган чурттар-биле-даа харылзааларга, капиталистиг чурттар-биле харылзааларга чайгылыш чокка удуртулга болдуруп турар.

Социалистиг чурттар күрүнедернин бүрүн эвес, а кандыг-да бир кезик чамдык суверенитедя дээш туржуп турар дээр таап бодаашкыннарны шинтпирлиг ойтур шаанда эргежок чугула деп, ССРЭ-нин Дээди Соведнинн чоокта чаа болган сессиязынга демделээн. Улустуң шилип алган оруупче ажыт-чажыт, ажык кандыг-даа арга-биле халдаашкыннарга удур, ол оруктан ону чайлады идер. социалистиг өске-даа чурттар долу суверенитеттиң принципии болгаш ол принциптиң делегей норма-чижектерин хүлээвес апарган дээр бодал бооп турар.

Ниитилел хөгжүдеэнинин принципии чайгылыш чокка сагыырының байдалында чер кырынга тайбыңны камгалап база быжыглаар аргалыг, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догуннаашкынының, чурт-девискээрнинң бүрүн-бүдүн болурун хүндүлээриниң, иштики херектерге холгаарлашпастың принциптерин амыдыралга оң чединишкининг боттандырып болур.

Сөөлгү үеде, ылангыя Чехословакияда болуушкуиларга холбаштыр. Барыын таланың парлалгазы, а ол ышкаш пекин пропаганда болгаш ревизионнисчи угланыышкының пом үндүрер черлерп социалистиг чурттарның аразында харылзааларга «кызыгаарлаттынган суверенитеттиң доктрипазын» Совет Эвилели кодүрүп үндүргеи дээр чүвенин дугайында хоозуп бодалдарны болдунар-ла аргабиле тарадып турар. Ол хорагаа нүүлдээшкининиң кол темазы болза, ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар долу суверенитеттиң принципии болгаш ол принциптиң делегей норма-чижектерин хүлээвес апарган дээр бодал бооп турар.

Оон артык ыят чок хоп, нүүлдүү бодап тывары чегейле боор! Советтер чурту бодунуң догуннаан келген башгайгы хүннеринден эгелээш, суверенитеттиң шынчы талалакчызы бооп турар. ССРЭ бо принциптерни бодунуң дашткы политиктиг ажыл-чорудулгазынга: социалистиг чурттар-биле-даа, колонналыг хамаарылгалыг чоруктан хосталган чурттар-биле-даа харылзааларга, капиталистиг чурттар-биле харылзааларга чайгылыш чокка удуртулга болдуруп турар.

Социалистиг чурттар күрүнедернин бүрүн эвес, а кандыг-да бир кезик чамдык суверенитедя дээш туржуп турар дээр таап бодаашкыннарны шинтпирлиг ойтур шаанда эргежок чугула деп, ССРЭ-нин Дээди Соведнинн чоокта чаа болган сессиязынга демделээн. Улустуң шилип алган оруупче ажыт-чажыт, ажык кандыг-даа арга-биле халдаашкыннарга удур, ол оруктан ону чайлады идер. социалистиг өске-даа чурттар долу суверенитеттиң принципии болгаш ол принциптиң делегей норма-чижектерин хүлээвес апарган дээр бодал бооп турар.

Оон артык ыят чок хоп, нүүлдүү бодап тывары чегейле боор! Советтер чурту бодунуң догуннаан келген башгайгы хүннеринден эгелээш, суверенитеттиң шынчы талалакчызы бооп турар. ССРЭ бо принциптерни бодунуң дашткы политиктиг ажыл-чорудулгазынга: социалистиг чурттар-биле-даа, колонналыг хамаарылгалыг чоруктан хосталган чурттар-биле-даа харылзааларга, капиталистиг чурттар-биле харылзааларга чайгылыш чокка удуртулга болдуруп турар.

Социалистиг чурттар күрүнедернин бүрүн эвес, а кандыг-да бир кезик чамдык суверенитедя дээш туржуп турар дээр таап бодаашкыннарны шинтпирлиг ойтур шаанда эргежок чугула деп, ССРЭ-нин Дээди Соведнинн чоокта чаа болган сессиязынга демделээн. Улустуң шилип алган оруупче ажыт-чажыт, ажык кандыг-даа арга-биле халдаашкыннарга удур, ол оруктан ону чайлады идер. социалистиг өске-даа чурттар долу суверенитеттиң принципии болгаш ол принциптиң делегей норма-чижектерин хүлээвес апарган дээр бодал бооп турар.

Оон артык ыят чок хоп, нүүлдүү бодап тывары чегейле боор! Советтер чурту бодунуң догуннаан келген башгайгы хүннеринден эгелээш, суверенитеттиң шынчы талалакчызы бооп турар. ССРЭ бо принциптерни бодунуң дашткы политиктиг ажыл-чорудулгазынга: социалистиг чурттар-биле-даа, колонналыг хамаарылгалыг чоруктан хосталган чурттар-биле-даа харылзааларга, капиталистиг чурттар-биле харылзааларга чайгылыш чокка удуртулга болдуруп турар.

Социалистиг чурттар күрүнедернин бүрүн эвес, а кандыг-да бир кезик чамдык суверенитедя дээш туржуп турар дээр таап бодаашкыннарны шинтпирлиг ойтур шаанда эргежок чугула деп, ССРЭ-нин Дээди Соведнинн чоокта чаа болган сессиязынга демделээн. Улустуң шилип алган оруупче ажыт-чажыт, ажык кандыг-даа арга-биле халдаашкыннарга удур, ол оруктан ону чайлады идер. социалистиг өске-даа чурттар долу суверенитеттиң принципии болгаш ол принциптиң делегей норма-чижектерин хүлээвес апарган дээр бодал бооп турар.

ЛЕНИНЧИ СӨСТЕР

1920 чылдың март 8-те Москвага Сахалиндеп телеграмма келген. Владимир Ильичиниң адынга шуут чоруткан телеграмма-биле кады өске-даа далаштыг документилерни Улус Комиссар Чөвүлелиниң Даргалыгга чедире берген. Телеграмманы кичээнгейлиг ноичуп көргеш, Ленин кок өңнүг карандаш-биле «Удурланыышкынны чорутказ бе, Караханның харыызын бижиир» деп бижип каан.

Ол-ла хүн Даштыкы херектер улус комиссарының орлаачызы Лев Карахан ырак ортулукта тургустунган дарбергө байдалдың дугайын Георгий Чичеринге илеткээн.

Од хүннерде Сонгу Сахалинге чүү-бооп турганыл? Ильичиниң бодунга чоруткан телеграммада эчүүнүң дугайын чугаалаанмы?

1920 чылдың январь ортаа үезинде ортулуктуң сонгу талазынга колчакчыларның эрге-чагыргазын дүжүргеп болган большевиктер А. Цапко биле Г. Войтинский баштаан революстуг комитетти тургускан. Большевиктериниң чедиишкин-биле доозулган тура халыышкынының дугайында медээ ол-ла дораан Японияга дамчыалы берген. Сахалинниң мурнуу талазын болгаш Совет Приморьени эжелээн японнар боттарының тыылынга, мырынай кожа, революстуг Россияның эрге-чагыргазының догуннаашкынын бодаар бөлүн хөөн чок турган. «Миссими» крейсерни болгаш «Микасо» броненосецти Отару портче даваш-биле чүдүрүп чоруткан. Оны база-ла даап бодап алган.

Владивостокка шеригдер дүжүрериниң мурнундагызы Отаруда болгаш Иокогамада солуннар тура халыышкын үезинде япон чурттакчылар качыгдалга таварышкан, кыдыр херектиң байдалын ынчаар көргүсүүшаан. Александровск-Сахалинскиде болуушкуннарны долгандыр шуугаазынны көдүрүп үндүрген. Сахалинниң ревкому од чөңгөлиг дамчыыр чугаа-соотту шинтипиринги-биле хүлээвээн болгаш япон хамаатыларының айыыл чок чоруун магадылаарын Мурнуу Сахалинниң губернаторунга, Японияның даштыкы херектер министривге болгаш шериг министривге радио дамчыштыр дыңнатса-даа, ревкомнуң удурланыышкынын кичээнгейге албаан. Александровск-Сахалинскиде 40 япон ог-бүлевиң «камгалаары-биле броненосецти. крейсерни болгаш муң япон далай чадаг шеригни чоруткан...

Март 4-те япон адмирал шеригнерни дүжүрерин оралдашкан, часкы дош кылын болган ужурунда эриксе чоокшуулаар аргажок болган. «Миссими» биле «Микасо» Отарагаугы хөө келир ужурга таварышкан. Ынаыр болза-даа аттаарының байдалы экижиири-биле дораан эжелекчилер боттарының бодалдарын чедип алырын оралдажыр деп чүве чигинииг чок турган.

1920 чылдың март 8-те Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң Даргазынга сахалин большевиктерниң телеграммазында чугаалааны болза: «Шеригнерни дүжүрериниң сорулгазы эжелээр дээш ол деп бодап тур бис. Эвилелчилерниң мурнунга удурланыышкынды илергейленер. Делегей ужурдузалыг хөмүр-даштың болгаш нефтинниң байлак үнер дөзүн эжеледирин болдурун болбазын тайылбырлаңар. Моон соңгаар медээ бээр аргажок апаарывыс магат чок...»

Дараазында хүнде Даштыкы херектериниң улус комиссариадынын ажылдакчылары Ленинниң айтышкынын ёзулаар Чичеринниң ат салган потаны япон чазакка чоруткан. Ында чугаалаана: «Россияга хамаарыштыр күчүлээшкинниң үлегеттингеп ол үүлгединиге шинтипиринг удурланыышаан. Россияның Совет чазаа ийи улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга эң дүүшкен турушту япон чазак эзлээр болгаш Россия-биле бодунуң харылзаалариңга агрессиядан, халдазшкынадан ойталаар база Совет чазактың шагда саналдап киирген тайбың чугаалажышкынарның оруунче киирер боор дээрзинге идегелден ойталаавайн тур...»

Владимир Ильич бүгү байдалды тодазы-биле билип турган. Ол дээрезинде Сахалин ревкомга шуут шериг дузалажмчызын көргүзер аргажок. Советтер чурту берге хүннерни чуртталп эртпирип турган. Дипломаттыг шугумнарны ажыглаар, бүгү чүвени империалистерниң талазындан чаа агрессияның үүлгединиинң дугайын долгей билген турар кыдыр күүседир, эжелекчилерге удур хөй-нинтининң бодалын көдүрүп үндүрер ужурлуг турган. Ыраккы Чөөн чүкө кайы-бир чурттуң кара түрээвискээр талазы-биле кандыг-даа дүжүп бериишкинии болдурун болбас» деп демдеглээн. А 1924 чылдың февраль 18-те Михаил Иванович Калинин Сонгу Сахалинин Приморье губерниянын составывга киирер дугайында Бүгү-россияның Төп Күүсекчи Комитединиң докладывга ат салган.

Совет чазактың быжыг, чайгылыш чок туружу чедиишкинии чедип алган. Бүгү делегейге киленээшкинниң болгаш кайгашкынының шуургазы эжелээн девискээрден үйүп чоруурунче япон эжелекчилерни азбадаан болгаш 1925 чылдың май 15-те Сонгу Сахалинин кырынга Советтер чуртуунун кызыл тугу база катап нипискип үнген.

Евгений БАБКИН.

«Совет Эвилелиниң элчини» деп фильмни тырттырып турар

«Мосфильм» кипостудиязында А. болгаш П. Турларының сценарийин ёзугаар «Совет Эвилелиниң элчини» деп кинофурукту тырттырып турар. Режиссёр-тургузукчузу Георгий Натансон, кол оператору Владимир Николаев.

Ленинчи большевиктер хүрээлениниң кижизи Александра Михайловна Коллантай бистиң киновустуң маадыры Елена Николаевна Кольцова болган. Оон амыдыралының төөгүзүү магадапчы. Хаан генералының уруу, хөреңгитен мыгуурлуг Коллантай хып дээн аныяк чораан-ла, мергежилдиг революсчу болу берген. Революция соонда Коллантай эң баштайгы улус комиссарларының бирээзи болган, оон соонда Совет күрүнениң даштыкыга бүрүн эргелиг төлээзи — совет дипломатиянын төөгүзүнде кара чаңгыс херээжен ол апарган» — деп, бодунуң чаа ол чогаадылыын дугайында Г. Натансон чугаалаан.

Кольцова кылдыр ССРЭ-ниң улустуң артизи Юлия Борисова ойнап турар.

Чогаадыкчы коллектив бодунуң ол ажылын В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатказ.

ЧУРУКТА: кинону тырттырып турары. Оң таладан солагай таваже — Елена Николаевна Кольцова болуп ойнап турар кижи ССРЭ-ниң улустуң артизи Юлия Борисова, швед үлетпүр хөреңгитени кылдыр ойнап турар артист Гуннар Цилипский, граф атайы Рупгени көргүзүп ойнаан артист Ада Лундвер.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Базаар садыы

Өвүр райпозунуң баштаар чери дыштанып хүннерде Хандагайты суурга базаар садының доктаамал организастап келген. Садыгның мындыг хевири садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузуп, саарылга планын күүседиринге дөгүм болуп турар. Райпо бараан саарылгазының чартын чыл планын 150 хуу, августа айның планын 130 хуу күүсетткен.

Август айның 30-да болгаш 31-де дыштанып хүннерде эрлбек ассортиментилиг аъш-чемниң болгаш үлетпүр барааннарының базаар садыы болган. Ийи хүн Хандагайты суурнуң чурттанчылары 3 муң ажыг рубльдиң үлетпүр барааннарын болгаш аъш-чемнин садып алган. Бухгалтер Валентина Дамбар, склад эргелекчизи Ольга Моңгуш олар базаар садының эки организастап келген.

Беш чылдың дөртку чылының эртнен айларында саарылга планын чедишкинниг күүсеткеш, райпонуң мурнанчы амыдапчылары респатребсоюзтуң баштаар черинден акша шаңналдарын алган. Оларның аразында Х. Шавырза, М. Зайцев, В. Дамбар 50-50 рубль-биле шаңнатнан.

С. УСПУНДАЙ.

Редактор К. П. ДИПГА.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

1969—1970 өөредилге чылында Кызыл хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищезинге дараазында тускай эртемнер аайы-биле немелде сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Тудуг машиналарын септээр слесарьлар өөренир хуусаазы	2 чыл
Слесарь-сантехниктер	2 чыл
Бызанчы-чазаныкчылар	2 чыл
Штукатур-малярлар	2 чыл
Дашчылар	1 чыл
Штукатурлар	1 чыл
Электрогаз-биле каннакчылар	1 чыл

Училищеге 8 чыл школазын дооскан кижилерни хүлээп алыр. А 7 класс дооскаңнарны дашчылар, штукатурлар болуунге киирер. Училищеге киргеп 7 класс билиглиг өөренекчилер 8 классты доозар болгаш сес чыл школазын дооскан дугайында херечилелди алыр. Ийи чыл хуусаалыг черлерге киргеп өөренекчилер шилип алган тускай эртемнериниң эңгыда, ортумак эртемнең база чедип алыр.

Училищеге өөренип киргевиерни хүнде 3 катап халас чемтерер, тускай ажылчын хеп-биле, чурттаар чер-биле хандырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренип турган үезинде ниитп ажыл стажынга киирер санаар. Училищени дооскан соонда тускай эртемнериниң аайы-биле организацияларже ажылдадып чорудар.

Тергиин эки өөредилгелиг дооскаңнарны техникумнарже азы, институттараже өөредип чорудар.

Училищеде тускай эртемнер аайы-биле техниктиг чогаадылга болгумнери ажылдап турар. Культура бажыңы база бар. Ында бот-тывынгыр уран чүүл болгумнери (пянги мурнын, таңмыларның, хындыг болгаш үрер хөгжүмүнүң, баянистериниң) доктаамал ажылдап турар.

Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, баскетбол, хлак секциялары ажылдап турар.

Училищеге кирер кижилер өөредилге керекселерин (кыдыраш, демир-үжүк, карандаш, готовальня, пиугум, спорт хевш: трико, тапка) 8—10 класстың өөредилге номарын четчелеп алыр.

Директориүң адынга чорудар биллирипшкинге дараазында документилерни кожар: школа дооскаңының дугайында хереченел, төрүттүнгенинин дугайында хереченел азы паспорт, шеригге келдирир дугайында хереченел (ооллдарга), Кызыл хоорайның № 1 поликлиниказындан медицина справказы, ВЛКСМ райкомундан шынзылга, школадан характеристика, төрелдеринден уруглары өөредир дугайында хүлээлге, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Училищенің адреси: Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер. Телефон 21-09.

Ленин дугайында ийи рассказ

ЧОННУҢ САГЫШ-СЕТКИЛИНДЕ

Кремльге олар албан эрттирип турганындан бээр хөй чылдар эрткен. Сергей Алексеевич Соколов биле Петр Сергеевич Пашков — Кремльдиң курсантылары чорааннар. Кремльди, революцияның баштыңчызы В. И. Ленинни каңгаларын ол шагда Төрээн чурт оларга бүүреткен турган.

Революцияның ол бүүрелдиг солдаттары Совет эрге-чагырга дээш семиселдиң мурнуу одуруунга туржуп, Төрээн чурттуң мурнунга хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип келгеннер. Амыы үеде С. А. Соколов Москвада, а П. С. Пашков Карелияда чурттап турар.

С. А. СОКОЛОВ

Таңнылыл-дээп болбас кижи

1919 чылдың мартта бистиң ийиги ротадан В. И. Ленинниң квартирязын болгаш кабинединиң камгалаары-биле таңнылыл албанныга курсантыларны үүлүп чоруткан. Оларның бирээзи болган мен.

Таңнылыл албанының баштайгы хүнүн коичуг эки сактыы аарак чаңгыс мен. Таңнылыл албанныга Пашков биле ийилээн 23 шакта барып киргеп бис.

— Владимир Ильич биле Надежда Константиновна бажыңында. Мария Ильинична келбээн — деп, бистиң солаанывыс таңнылыл бистерге чугаалаан.

Таңнылыдаашкынны хүлээп алган мен. Ийиги таңнылыл коридорже киреп ажыкты үзеп алган. Улуском Чөвүлелиниң херектер эргелекчизи Бонч-Бруевичиниң кабинединиң аңаа тургап.

Владимир Ильич Лениниң квартирязының чанынга таңнылыл албанын эрттирерин эң хүндүлүг болгаш харылсалгалыг хүлээлге кылдыр санаан тургап бис. Өөредилгениң баштайгы курузун эрткен курсантылар, партия кежигүннери ол албанны эрттирип тургап чүве.

Ыржым Өй-өйде Курантыларның катыжын болгаш киреп ажыкты таңнылыдың кылажының дээжин мен. Ус-шак ынчалдыр эртпп туруп бээрге: «Таарымча чок шактарда таңнылыл албанныга киргеп-дир мен. Ильич бажыңында, үе-шак орайтаан. Оңу бо кежээ көөрүм-даа чегей-ле-дир» деп хомудай аарак бодап тургап мен.

Курантылар дүнекиниң 12 шакты, оон соонда 12 шек 15 минутаны каккан. Владимир Ильичиниң квартирязындан ажыкче чоокшулаан базымнарны хөнертеп дыңнап каап мен. Кеткеп хевимни эде туткулаш, карабинимни бутка деңнештир тутказ, «томаанныг» дээп байдал-биле турупкаш мен.

Ажык ажыттыны бергеп. Болувун журуулайында-ла кедип чоруур костюмун кедип алган бажын шаап хоңгайын алган. Ильич кичээнгейлиг коичуг үнүп келди. Улус оттуп келир ийин дээнзиг, коичуг оожум базып үнүп келген. Арны бирле чүве бодаанзыг, сагышсыралдыг болган. «Мындыг орайда үнүп келир, ажыл-херээ-не бар болган-дыр ийин» деп бодаан мен.

Таңнылыл чүнүң дугайын бодап турганын Владимир Ильич билип каан хире, чүге дээрге ол менээ хөмертеп мынча деп оожум чугаалаан.

— Ур болбас мен, аш курсант.

Чугаалаш, коридор таварты бодунуң кабинединиче эрте бергеп. Коридорнуң ужунда өске таңнылыл база көрүнүп келген. Ильич кабинединде баарды деп, аңаа караам-биле шиглеп, көргүзүп бергеп мен.

Кремльде ыржым дүн. Ынчалза-даа Ильич Улуском Чөвүлелинде. Ильич ажылдап орар, чүге дээрге чуртта дуурениг болгай. 1919-чы чоруп турган.

База бир ужуражышкын... Март үштө эртеп эрте бистиң взвод Бүгү-россияның Төп Күүсекчи Комитединиң бажыңынче чорупкан. III Коминтерниң Интернационалдың бирги конгрези аңаа эртер ужурлуг турган.

8 шак 30 минута турда тус бүрүвүсте боттарывыстың таңнылыдаар туруптарывысты эзлеп алган бис. Германиядан, Франциядан, Венгриядан, Болгариядан, Австриядан, Польшадан болгаш өске-даа чамдык чурттардан делегаттар аалче шуужүп кирип турган. Оларның чамдыктары коридорга саадап, чамдык кижилерни манагамның турганзыт болган. Олар Владимир Ильичиниң маңнап турган хире.

Оон харын коридорнуң бир ужунга хөй өвес бөлүк делегаттар-биле кады Владимир Ильич көстүп келген. Бир-ле чүвениң дугайын ол хандыкшылдыг чугаалап, хүлүмзүруп чораан. Ол бөлүк ажыкке чоокшулап келирге, Владимир Ильич аалчыларны эалче иинней аарак чалаан. Венгриядан келген делегат таңнылыдап турган курсант чанынга келгеш:

— Бо кижи революциянын солдады ийиви? — деп айтырган.

— Иет. Кызыл Армияның дайынчызы, курсант-тыр — деп, Ильич харылаан.

Ол делегат чазык-чазаган хүлүмзүргеш, таңнылыл курсантының куспактаарын күзеп, оон чанынга чедип келген.

— Таңнылыл кижи дээрге кижи дээп болбас кижи-дир— деп, Владимир Ильич шыңгыы чугаалаан.

Оң-ла дораан Владимир Ильич бодунуң шынзылга бижиин көргүскеш, ол делегат база шак ынчалдыр кылырын санаалдаан. Венгриядан келген аалчы үгенн бергеш, Ильичиниң айтыышка киргеп.

П. С. ПАШКОВ.

. . .

Ол соруктуг-ла ажылдаан

Ильичиниң квартирязының болгаш кабинединиң чанынга таңнылыл албанын эрттирерин эң-не хүндүлүг болгаш харылсалгалыг албан-хүлээлге кылдыр санап турган бис деп, Сергей Александрович ынаы чугаалаан-дыр. Ол албан-хүлээлегеин эрттирер алдарлыг болган ынаыг кижилерни апаяк курсантылар чугаа салында-ла оны кичээнгейлиг, хандыкшылдыг дыңнап турган. Олар Ильичиниң хүниүңне көрүп турган болгаш оларның дыка хөй-биле Ильич чугаалажып-даа турган. болгай.

Моон чугаалаарын күзеп турарым хүнүң дугайы бүгү кижилерниң сагыш-сеткилинде онза сиңиккен.

1920 чылдың майның бири. Бүгү-россияның субботнигин чарлаан. Кремль курсантылары база аңаа ад идепкейлиг киришкен чүве. Ажыл эгелээнинең бээр-ле мурнуу чарыында казарма баарынга бистн чыскаапкан турда, бистиң чыскаалывыска Владимир Ильич чедип келгеш, мынча деп чугаалаан:

— Силерге каттыжып алырын менээ база чөпшээреп көрүңер.

Бистиң курстарывыстың комиссары И. И. Борисов чыскаалыкан курсантыларның оң талакы бажыңга барып туруп алырын Владимир Ильичиге саналдаан. Ол туружун барып эзлеп алган. Ильичиниң чугаалааны болза:

— Чүнү кылыр ужурлуумуну менээ айтып бээр силер.

Хөгжүм аялгазы-биле Кремльдиң кол шөлүүче утпаңдыр чорупкан бис. Октябрь тулчуушкуннарының үезинден бээр-ле аңаа бок овааластыпып, кандыг-да бир турасказалдың артынчылары, чудуктар-даа чыткылаан чүве. Изиргендир ажылдап киришкеп бис. Балыглаттырып турган болгай дээш Владимир Ильичиже бүдүү үргүлчү көрүп. Владимир Ильич аар чүвелер кодүрө бээр ийне дээш коргуп турган бис. Курстар комиссары Борисов-биле кады чудук көдүргеш, оон барып-барып чоон ужундан тудуп алганын көрүп каапп, курсантыларның бирээзин аңаа дузалажыр дей берген. Ильич ол дуазадан шуут ойталаап, Борисов-биле база маргыжа берген. Курстар комиссары ол чудуктуң чоон ужундан тудуп алыр дей бээрге. Владимир Ильич оңу мурнакаш, орнун чайлап бербеин барган. Комиссар бүүредиксеп чугаалаан:

— Маңаан шын-на болгай, Владимир Ильич. Мен чээрби сестиг мен, а Силер беженииг болгай силер.

Владимир Ильич дүжүп бергеп:

— Аар чүвелерни менден хөйну көдүрер апаэр боор силер — деп, Ильич чугаалаан.

Ол олчаан туружун Владимир Ильич бербээп. Ол онзада соруктуг ажылдап турган болдур ийин! Барык бүгү чүүлдерни маң-биле кылып турган. Ильичиниң көргеш, оорган тудавас дээш бот-боттарывысты база эртир маңнажып турган бис.

Чаңсар соонда Ильич бистерниң биле кады база дагыы ажылдап киришкен. База дагыы хындыкшылдыг, соруктуг, дүрген ажылдап турган. Лениниң канчаар ажылдап турганы маңаан сагыш-сеткилимде ол-ла хевээр артып калган. Оон соонда, Владимир Ильич бистиң казармавыска, клубувуска көөп, бистиң-биле чугаалажып, аъш-чемивистиң кандыг байдалдыын сонуургап, кедээде төрелдериңер түүдеп чагаа бижип турар-дыр деп айтырып турда, ол-ла маң бирииң хүнү, кааң хүн, сеткил ханып ажылдаан Ильич караамга ол-ла олчаан көстүп келир чораан.

„ШЫН“ СОЛУННУ

ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

1970 чылдың солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы бо чылдың сентябрь 1-де эгелей берген. Чагыдылганы даштыкы парлалгага октябрь 1-ге, Совет Эвилелиниң журналдарынга ноябрь 20-ге, төп солуннарга—ноябрь 25-ке чедир, Тыванын иштики парлалгазынга—декабрь 25-ке чедир чорудуп болур.

«Союзпечатьтың» бүгү-ле салбырларын, харылзаа белдирлерин, киоскилерин болгаш ажылдап турар черлериңерде хөй-ниитининг парлалга тарадыкчыларын дамчыштыр чагыдып ап болур силер.

«ШЫН» СОЛУННУ ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЫҢ ӨРТЭЭ: ЧЫЛДА — 6 РУБЛЬ; 6 АЙДА —3 РУБЛЬ; 3 АЙДА—1 РУБЛЬ 50 КӨПЕЕК.

СОЛУННУ БАШ БУРУНГААР ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

КИНО

СЕНТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Алдырбас өмээн негенчилери» 11, 12.50, 2.40, «Далаш өглениишкин» 4.35, 6.20, 8.05, 9.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыында 10, «Жижиканың дайынчы терезинге» 11.50, 13.50, «Угбазы Керри» 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыында 10 «Фронт камгалаада турда» 3, «Героин» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ырааның чурттар» 15, «Аннычка» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Чайгы кинотеатрга: «Өлүрүкчү мастер» 17, 19, 21 шактарда.

Продуктуну шын шыгжаңар, аъш-чемни арыг-шевер белеткеңер

Бүгү шагда хораллыг чаңчылдар эвээш эвес турган.

Чаш уругларны бир хар чедин чорда кара хлеб-биле чемгерип өөредир деп чүвеге дыка хөй иелер шынап-ла бүүреп турган. Иезин элеткп дайнап-дайнап, ону эмискикке долдур тыраап, эмиг эмер уругнуң аскынче суп каар чораан болгай. Дайпаан чүвези биче боорга-ла ажый бээр, эмискин хирлеп бээр, оларны сээктер үглей бээр.

Аик-саваларын хайыыл турар суг-биле, ногааларлыг хаймындырган суг-биле чуур ажылды бажыг эзлери херээженнер херек чок болгаш артык үүле деп чораан.

Ам колхозчу тараачымнар шын эвес ол будуудук чаңчылды каггап. Колхозчу херээженнериниң чаңгызы-даа дайнап алган чеми-биле уруун чемгербес. Бажың букгары бар деп бүүрээр чорук читкеп. Ам санитар культурazын калбаа-биле нептередирип болгаш бодуңуң амыдырал-чурттагларынга арыг-шеверлиг чурумун колхозчу бүрүзүнүң күүседир дугайын чугаалажып турар бис.

Ол чурумнуң аъш-чемге хамаарылгалыг кол-кол чүүдерп мындыг.

1. Продуктуларның үрелип-баксыраар чоруун болдурбаңар. Ылаңгыя баксыраачал продуктуларны эки ажаап кадагалаар дээш чайгы үеде бажыңыңар чанынга чер каскаш, чайны чем сугар черден кылып алыңар, мынчангаш мнаар кыжын доштан азы хардан моөңнеп алыңар. Картофельди болгаш ногааларны суг-биле эки чуңар, хирлеп холга аймылдыг шарыгларны өскүдер микробтар эвээш эвес турар деп чүвени утпаңар.

3. Чем белеткеп турган, арыг-шевер болуруп сагынар: ону эки сивирип тургап чуп каап чем кылыр столга белеткеңер: продуктуларны арыг бижек-биле кезиңер. Чем кылыр черпп болгаш чем каап чинир савааларны ишпп суг-биле чуңар.

6. Чаңгыс савадан чем чиңеңер: өг-бүленнің кежигүн бүрүзү түе-түе аик-савага чем чинир ужурлуг.

7. Холдарыңарны чуңуп албайн, хирлеп хеп-биле столга кажап-даа озурбаңар: чемнеңир мурнунда холдарны көөрге арыг-дээ болза, эки савапнан чупар. Дыка хирлеп бергеп хевиңерни үштүңар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫП БАЖЫҢЫ.

редакциянын адреси

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОНЧАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизининиң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 23-54, культура киллизининиң 37-12, кодээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизининиң 21-27, информация киллизининиң 20-60 бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефончe долгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографизы, (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00706

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эгидилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Сентябрь 6 | СУББОТА | № 210 (8056) | Өртээ 2 көп.

ВДР-ниң ЭЛЧИН ЧЕРИНГЕ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ УДУРТУКЧУЛАРЫ ЧОРААН

Вьетнам Демократтыг Республиканың Москвада элчин черинде ажыыдал кылдыр күрүне тугун мөгейтир аскан.

Элчин черинге 17 шакта эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Н.В.Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф.Д. Кулаков, М. С. Соломенцев чораан. Оларбиле кады ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги орлаачызы В. В. Кузнецов келген.

Делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажыдакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи, Совет Эвилелиниң улуг өөнүү эш Хо Ши Минниң мөчээнниге таварыштыр олар хаяы кажыдалын ВДР-ниң ССРЭ-де херектеринге тур бузурваттырган төлээ Нгуен Тьен Тхонгка, Мурнуу Вьетнам Республиканың ССРЭ-де элчизи Данг Куанг Миньге, элчин черелериниң ажыыдакчыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өөмүнээзинден илергейзээн.

Эш Хо Ши Минниң кажыыдал богаазында шимектеп портредин тургускан бедик туруш чанынга партияның болгаш чазактың удуртукчулары каш минута дургузунда ыыт чок кажыыдалыг турган, оон соонда кажыыдал дептериниге бижиглээ кылган.

(СЭТА).

ПАРЛАЛГАНЫ—МАССАЖЕ

Совет парлаалга—чоннуу болуп. Партияны чон-биле ол хүн бүрү сырый харылзаштырар, коммунистиг тургузуушкунның чугула сорулгаларын баттандырарынче массаларның бүгү күжүн эвилелдээр күчүлүг чепсек. Совет нижилериниң билиг медерели, культурлуг деңнели үргүлүг өзүп, оларның парлаалгага негелдези база улам улгатканы. Парлаалга совет нижиге аъш-чем, агаар-биле дөмей чугула апарган. Ынчангаш ам республиканың кандыг-даа булуңнарындан чагыгга чон өг-бүлүни тывары берге.

1969 чылда бистиң республикада парлаалга чагыдыычыларынга 1968 чылга деңнээрге 17.646 кижи немешкени, солун, журналдарның ниити тиражы 168.640 зиземпляр, азы 12 хуу иовудээнни парлаалгага чоннуң негелдезининң кайы хире улгадып турарын тодаргай херечилеп турар.

1970 чыл ленинчи юбилейниң чылы. Совет кижи бүрүзү юбилейге чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражып, боттарының алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде долдуу болгаш ажыр күүседир дээш аажок күжениишкинниг ажылдап турар. Чон ортузунга парлаалга тарадыылгазы дээрге идеологтуг ажылдың чугула участогу, чоннуң күжениишкинниг ол ажылынга дузалааны болуур дээрзин СЭКП ТК хөй удаа демдеглеп келген. Ынчангаш харылзаашың, «Союзпечаттың» ажылдакчылары бо чугула политиктиг кампанияны чугуур үезинде бедик деңнелге эрттирер дээш белеткел ажылдарын чорутпан. Бисте 1300 ажыг хөй-ниитичи парлаалга тарадыычылары ажылдап турар. Республика төвү Кызылга болгаш район бүрүзүнге хөй-ниитичи тарадыычылар-биле харылзаашың, «Союзпечать» ажылдакчыларының чөвүлел хуралдарын эрттиргилээн. Парлаалга тарадыылгазынга дузалаачы чөвүлелдерни 6 райондa тургускан. Хөй-ниитичи тарадыычыларны эргежок чугула каталог, прейскурант, квитанция, янзы-бүрү өөнүү плакаттар-биле хандырган болгаш ескерээ белеткел ажылдарын чорутпан.

Чон ортузунга парлаалга тарадыылгазының талазы-биле тайылбыр ажылдарын чорудуп, бодунуң харылзап турар участоктарында ег-бүле бүрүзүнүң чагыдылгалыг турарын чедип алган хөй-ниитичи тарадыычылар, почтачылар кайы хөй. Ынчангаш парлаалга бижидилгези калбаа-биле чоруп турар. Сезүн, журнал бижидилгези ажылдың чугле эгезээ-дир, оон ыңай чагыткан солун, журналдарын чагыдыычылар чогуур ей-шаанда четче алган турарын хандыраары эргежок чугула. Бистиң республиканың Төөгү, Өөвүр, Моңгүн-Тайга ышкаш ыраак райониарынче парлаалганы самолёт-биле чедирип бээр, ынчангаш ол районнарның ажылчы чоннары солун, журналдарны чогуур хуусаазында номчуп турарлар. Ол аъзүре партия чазактың парлаалганы чон чогуур үезинде алган турзун дээш сагыш салып турарының ачызы-дыр.

Колхоз, совхозтарда, будуурулгелерде, албан черлериңде партия организациялары номчукчулар чагыдылгазын озал чон, четче алган турарын, бижидилгени эки тура барымдаалаарын, почтачының ажылынга дуза кергузерин чугулага көрзе чогуур. Бисте чамдык ыраак одарларда чагыдылгазын улуг озалдазашкын-биле ап турар чоруутар ам-даа бар. Чижээ, Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң Терезхөлге чайлаан малчыннары чагыттан солуннарын 7—10 хенгаш алыр, ол кээрде чамдык дугаарлары четче эвес болуп турган. Мындыг четпестерни доп-дораан эдерп чугула. Оон ыңай «Союзпечать» харылзаа ажылдакчылары чагыдылгазының хуусаазын узадырынче сагыш салза чогуур. Чыылдың ийиги чартыынга чагыдыанның саны чыл эгезинде турганнынаан дыка кудулай бергилээр. Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга, Өөвүр ышкаш үндезин тыва чүрттакчылары хөй районнарда, «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарның чагыдылгазы эвээш болгаш чылдың ийиги чартыында оон-даа эвээшкей бергилээн чүүлдер бар. Ынчангаш чагыдылганың хуусаазын узадыр дугайында тайылбыр-массалыг ажылды түр үениң кампаниязы кылдыр көрбейн, харын үргүлүүг чорудары чер-чеде партия, комсомол, профсоюзтар, хөрээжиниер организациларының чугула сорулгазы.

Парлаалга бистиң амыдыралывыстың чарылбас кезээ. Ол номчукчу бүрүзүнүң ажыл-ижинге, өөредилгезинге, амыдыралынга илередиир дузалаачы. Ынчангаш юбилейлиг чылда шупту кижилер чагыдылгалыг турарын чедип алыры чугула.

АЖЫЛДЫ ЭКИ ОРГАНИЗАСТАП, ТЕХНИКАНЫ ЧӨП АЖЫГЛААРЫ— ТАРАА АЖААЛДАЗЫНГА ЭҢ-НЕ ЧУГУЛА СОРУЛГА БОЛУР

Агроном чугаалап тур

ТАРААЖЫНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Тараа—бистиң байлаашыс. Ону чидириг чокка, чогуур үеде ажаан алыры чүгле комбайнерлер эвес, тараажы бүргүүдел оннаа хамаарыжыр. Чер ажылының бо кампаниязында бүгү ажылчын күжүн, техниканы олче утландырары, ажаан алышкын-биле холбаштыр ук ажылды күүседир кижилериниң материалдыг сонуургалын деткиири чедишкинни хайдыр. Дүжүт ажаан алышкынының хемчеглериниг хамаарыштыр бистиң колхозтуң практиказындан чамдык чүүлдерни чугаалаксадым.

Таңды районнуң оске ажылагыйларынга бодаарга, бистиң «Революцияның чалбыжы» колхоз тараа база ямал чеми культураларның багай эвес дүжүдүн чыл бүрү өстүрүп ап келген. Ажыл-агыйның тарылга шөлдери делгем. Тэгга өдээ болганда, чамдык кан чыылларда бегна өлүшк тараанын үнүүн-дүжүт-күргүнге улуг салдарны чедирип, эки түңнелдерни берапттер. Оон кадында күскү лоңаттар база ханы эвес эрте болгулаар. Моону барымдаалаан, часкы тарылганы чогуур агротехниктиг хүүсаларда эрте доозарыпте, ол шыкаш күскү дүжүт ажаан алышкынының база-ла ында хүүсаларда эртпиргенинге көлкиээнгейни угландырыры турар бис.

Артельдиң бүгү тарылга шөлдери түс-түс бригадаларда хүваатгыган. Оң шөлдерни часкы, күскү кампаниялар-да база-ла түскай организастаттынган тракторнистер, комбайнерлер звенолары ажылдап кылып турар. Олар түгле часкы, күскү хову ажылдарында киржирип-биле ышкаваатгынмайн, шөлдерни үнүүн-дүжүгүр болдурарының хемчеглерни ап турар. Оон аңгыда дүжүттүң байлыгына хамаарыштыр ажаан алышкыманы шиңгээ аргабиле чорударын баш бурунгаар тодаратказ, ону комбайнер бүргүүнге чедирер, күүселдеги херек кырында чедип алыр дээш ажаан алышкын ажылдарының бүгү талазын контрольдаар кижилерни бригадаларга быжыглаарын ук ажылдың бедик шыырымын, темпизин хандырар.

Бо сезонда ажыл-агый 10372 гектарның, оон иштинде 5000 гектарның тараазын тавычалай кестирип ажаар. Бо ажылче августың тоңчүүзүнде шупту 48 комбайнны киирген. Херек кырында бир комбайнга онаашпар ажылдан кылышкынны 460 гектар кылдыр бүгү сезон дургузунга хуваай саналып, бистиң колхозка дүжүт ажаан алышкының база-ла ында хүүсаларда эртпиргенинге көлкиээнгейни угландырыры турар бис.

Бо хүннерде дүжүт ажаан алышкының ийиги трактороховy бригалазында үргүлчүлеп турар. Бо бригаданың тараазы баштай быжыкпаны барымдаланып, оске бригадаларынга комбайнерларын ийиги бригаданың шөлдериниге киирген бис. Кыдыынган ажылды беш хонуктан түңнеп ашаан, мурнакчыларга немелде төлевирин тыыпкырын боттандыргаш. Ол чорук кижилерниң ажылга солуннуралыын болдурганы ажыл-херектиң түңнели хереченип турар. Ам үеде бригадага 750 гектарның тараазы ажаан алдынган. Оон бастыртынган 1200 тонна тараанны колхозтуң топ шаңында эккеп уругаш, ону күргүнеге дүжаарыбиле арыгаан белеткээр 24 кижи составтыг дорт звеноны ийи захчеге ажылдаар кылдыр организастаан бис.

Колхоз баштаар черп дүжүт ажаан алышкынын агаарбойдустуң кандыг-даа бүдалында чорудар хемчегерни ап турар. Чижээлээрге, чамдыс № 2 бригадада бөгна ажаан алышкынын ажылдарында 58 кижини эвилелдээш, чаъстыг хүннерде чыпкыр кестиргедиг, а кээде түңнерде оң черлерни болгусаан алгаш, бастырарын домбайнерлер ортузунда организастаан. Бо чорук ажылга үзүктелиниккинни болдурбайн турар. Маңаа мындыг фактыны айтып болур. Дүржүлелиг комбайнерлер Владимир Кенден, Михаил Чистобаев олар бир хүн чыпкыр кестиргедиге, оске хүн шупту кестиргедиге бөгна ажыктап турган. Тенгтердан-на 10—11 центнер дүжүттү алдыпаан, бир хүнде 28—32 гектарның тараазын кестирип турганнар.

Колхоз бо чылдың дүжүдүнден 4800 тонна тараанны күргүнеге дүжаар планныг. Ону 5000 тонна чедирерге колхозтуң тараажыларының кол сорулгазы.

Колхозтуң бүгү тараажылары бо хүннерде: «Ажаан алышкынга бедик темп, шыырып—кол түүл ол» деп дозунгуг адаа-биле хову ажылдарын чорудун турар. Комбайнер, холаачы бүргүү тараажының бедик алдар адын сагыышаар, чогум-на ынчаар ажылдаарын бодунуң ыыпкыт хүлээлгези кылдыр көргүп турар болгаш ажыктың кол утланышкынының алган солиалистиг хүлээлгези күүсеприиче утландырган. Күскү кампанияның чедишкинниг эрттиргени, оон-биле ленинчи юбилейни, Совет Тыванның 25 чылынын байырлалын кушаажылчы чугула сорулгазы.

О. ЧҮЕВА,
колхозтуң кол агроному.

Күргүне шыгжамырынга

Сентябрь 5-ке чедир республиканың тараа күлээп алыр черлеринге кирген тараа чыл планының 21,5 хуузу болур. Райониар талазы-биле алырга, Таңды 22,1, Бай-Хем 12,2, Каа-Хем 13,1, Улуг-Хем 24,7, Чөөн-Хемчик 14,3, Барыын-Хемчик 13,0, Бай-Тайга 81,0, Кызыл хоорай Совели 387,5 хуу болган.

Сентябрь 4-түң хүнүнде күргүне складтарынга 1059 тонна тараа киргеп.

Кижи күжүн болгаш ажаан алышкын техниказын чөп ажыглап, күш-ажылды эки организастап, ажылдың бүдүрүкчулүүн улам бедидип турган, хову ажылдарының темпизин дүргедедип, шыырарын бедидерин, күргүнеге тараа дужаалдазын соксаал чок чорударын үе-шаг шынгы негеп келгенин утпаңнар, эштер тараажылар!

ИЙИГИ ТАРАА

Картофельни ийиги тараа деп адап турары черле шын. Оон чемниге крахмал 15-тен 20 хүнү эзелеп, а гектарган 3 тонна чедип турар. Мурнакчы ажыл-агыйлар гектардан 160—200 центнер дүжүттү ап турар. Картофельдиң түрмек чемни болган чүүлдүн уреленнин мал чемниге ажыглаар, а бүрүлүг сывын силостаар.

Аъш-чемге болгаш үреэнниге кереглеер картофельни шыгжап кадгалалдарын сейлыынгайжадары оске чүүлгө. Ол үреңнингчел - продуктуну, чаа дүжүттү алырынга чедир, шилгээр кышнын, часкы үелерге адаглаларын үлүг харыысалгалыг ажыл болур. Картофельни челиишкинниг кадгалаарын ону шын ажаан алырындан, сорттаарындан эгелээр. Ону эки кадгалаарынга хамыктыг мурнуда мындыг үш кол чүүл херек: температура, аз-ыыты, вентилящия. Холуң эртпээн шиг, азы соок черге таарыппас, температура тикке чоок, бичии чылыг болуур чүүлгө. Азарның аз-ыыты үлүг; 85-95 хуузарның аразында турар, ындыг болза-даа картофельни даштыкы курган болуур үжүрлүг. Картофельни шыгжап турган үеде чылыгны оон чайлаар, ылаңгыя ажаан алышкын соонда болгаш агаар чыдыг турар үеде ишекледир вентилящия-биле салгынныг-дыр турары чүгүлү.

Температураның чылыы нормадан ажыг болур болза, картофельдиң чеми чымчап, микроорганизмнер күүтүүг тынып, хөй чемиттиг өдүмделдерни чарыглаар апаар. Оон түңнелинде картофель ирип бакпаарар, азы кадгаралары үнүп эгелээр. Ынчаар болганда, ону кадгалап турган үеде температурузы болгаш аз-ыыгы доктаамал ей-тавыында турар үргүлүг.

Картофельни кадгалап турган үеде оон бот-үнезин бодаары чугула. Бир эвес багай кадгалаан, хөй чарыгаал үнүрер, иридин бакпаарыының хүүгү хөй болур болза, картофельдиң бот-үнези ааргалар, а эвээш чарыгаал-биле шын кадгалалар, треп бакпаратпас болза, бот-үне чиик болур.

Картофельни бир үзүкке хелеп эртпир хөйнү үрбас үжүрлүг. Бир эвес бир черге 60 тонналап хөйнү үрүпкер болза, аңаа чылыг болгаш аз-шык хөй тургустунуп, дүрген үрелир апаар. Ону ей-тавыында кылыр үрүп болза, ол белен пиивес-даа, үрелип бакпаравас-даа.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары картофель кадгалаарының эки тижээн кергүзүп турар. Чижээ, «Элегес» совхозка (ко нормадан эң 10. Атавоо) бо чылын картофель урар чаа өраэлди дериг кылган. Оон ыңай «Межегей» совхоз болган кедээ ажыл-агыйның дүжүлгө станциязы картофель урун кадгалаар шору ораи-сабалыг болуп турар.

Чамдык ораи-сава белеткеп албаан болгаш үстүнде негелдеперни күүсетпээн ажыл-агыйлар мурнуку чылдарда эвээш эвес картофельни үреп, үнүүр төгеринге ейлежип турган болгай. Ажыл-агыйлыг эвес ыыны чорук таи чайлаар төлөөле, картофель ыыгжаар черлерни дезинфекциловр болгаш үе-үениң байдалынга таарыышкан температуралыг турар кылдыр белеткээр үжүрлүг.

Республиканың ажыл-агыйларынга картофель ажаан алышкынны удавас массалыг эгелээр болгай. Арткан хонуктарда бо дүжүттү шыгжап кадгалаар черлерни белеткээри сонгаарлаттынмас сорулга болдур.

В. БАБАЕВ,
үнүштер хамгалалының отряд начальниги.

Республикада мал чеминиң белеткелининиң хүн демдеглели

АРБЫН СИГЕН БОЛГАШ СИЛОС ДЭЭШ

Кыш—малчынарга шыңгыы шыгалга. Чылдың ол дошкун үеэнинге чүгле чогуур үеде, ээ ёзу-биле белеткеңген киэри оң чедишкинниг тудуп эртер. Мал кыштагладымышкыны чедишкинниг эрттиреринің бир кол магадылалы малдың быжыг чем-сууру болур. Кайда-ла ниитининң малынга четчир санныг чем курлавырлары тургустунган болдур, ында кыштың дыңзыг сооктарында безин малдың продуктуулуу кудулазас, улуг-даа, чаш-даа мал олоп хоорзас, мал ажылының продуктуларын будуреринин планы чедишкининг күүсеттинер.

Сигеп белеткелиниң планын Чөөн-Хемчик район 86 хуу күүседипкен. Бо районда Ленин аттыг болгаш «Искра» колхозтар эртken чылга бодаарга, ийи-үш катап хөй, будун чартык чылга четчир хире хемчеглиг мал чемнеринің курлавырын тургузун, силосту садыл белеткээн.

Мал чемнеринің белеткелининң талазы-биле чарыштыг ийиги черин Бай-Тайга район эзелеп турар. Ында планның 83 хуузу күүсеттинген. Үшкү черде Өөвүр район.

Сооңгу медээлер ёзугаар алырга, республиканга ниитпанбиле 73,8 муң тонна сигеп белеткеттинген. Од планның 63 хуузу болур. Силос кылдыр 232,5 муң тонна иогаан масса салдынган. Од дээрге планның 41,3 хуузу-дур.

Мал чемнеринің белеткелин Тес-Хем район оскелердеп дора чорудун турар. Ында ниитя планның үштүң бир иезин хире сигеп белеткеттинген болгаш ажаан алаа чогуур бүгү кукурузаның чартык хирези ам-даа сыпта турбушаан. Ол шыкаш Эрзин, Бай-Хем районнар сигеп белеткелиниң планын 50 хуу чедир безин күүседип албаан.

Республикаңың колхозтарында, совхозтарында 10 муң гектар хире шоодуң кукурузазы сыпта турбушаан, алаан хөй шөлдериңи чайгаар үнгеп болгаш тарымал сигенпери кезип алдынмаан. Оожум темпиниң чылдагааны күш-ажылды четпес организастаалы, техниканың чоп ажыглаттынмайн турары болгаш ажыл-агыйлар удуртукчулуруның, бригадирлериниң талазындан харыысалга чогу болур. Борта имдыг чижектя айтып болур. Эрзиниңиң Ленин аттыг база «Мөрен» колхозтарының мал чеми белеткээр талазы-биле байдалы мырыңай домей турбуже, «Мөрен» колхозтуң А. Монгушка удуртқан хойжу бригадазы 304 тонна сигенни сараэттап. планын 88,2 хуу күүсеткен турда, Ленин аттыг колхозтуң С. Сотпага удуртқан бригадазы чүгле 44 тонна сигенни белеткеп, планын 21-ле хуу күүсеткен.

Таңдының «Коммунизмниң херели» колхоз бо талазыбиле хожудашкындың үштүнмаан. Мал чемнеринің белеткелиниге ажылды бакшыратканы, бо чүгүла ажылга харыысалга чок болганы дээш «Улуг-Хем» совхозтуң Хайыраан садбырының эргелекчизи ажылыңдан дүжүрткен.

Эш Хо Ши Минни орнукшударынга баар совет партия-чазак төлээлериниң дугайында

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели делегейниң коммунистиг, ажылчын, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажыддакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи эш Хо Ши Минни орнукшударынга киржирип совет партия-чазак төлээлерин эштер А. Н. Косыгин (төлээлериниң удуртукчузу), К. Ф. Катушев, М. А. Яснов болгаш ССРЭ-ниң ВДР-де элчизи И. С. Щербаков составтыг кылдыр бадылаан.

Эш Хо Ши Минни орнукшударынга баар совет партия-чазак төлээлери чорупкан

Делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажыддакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи эш Хо Ши Минни орнукшударынга киржирип-биле СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет партия-чазак төлээлери сентябрь 5-те Москвадан Ханойже чорупкан.

Төлээлер СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлаачызы, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов, ССРЭ-ниң ВДР-де элчизи И. С. Щербаков олар составтыг.

* * *

ВДР-ниң ССРЭ-де элчизи Нгуен Тхо Тан база ол-ла самолёт-биле Ханойже чорупкан.

(СЭТА).

СЕМИНАР-ХУРАЛ

СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация кылдистериниң удуртукчуларының семинар-хуралын СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдизи догуст 4-те эрттиргеп.

Партия чыылымышкынының өөредилге чылының белеткелиниң дугайында айтырыгны анаа чугаалажып, районнардан келген төлээлекчилерниң түс бүрүзүнүң информацияларын дыңнаглаан, оларга чогуур сүмелерни берген.

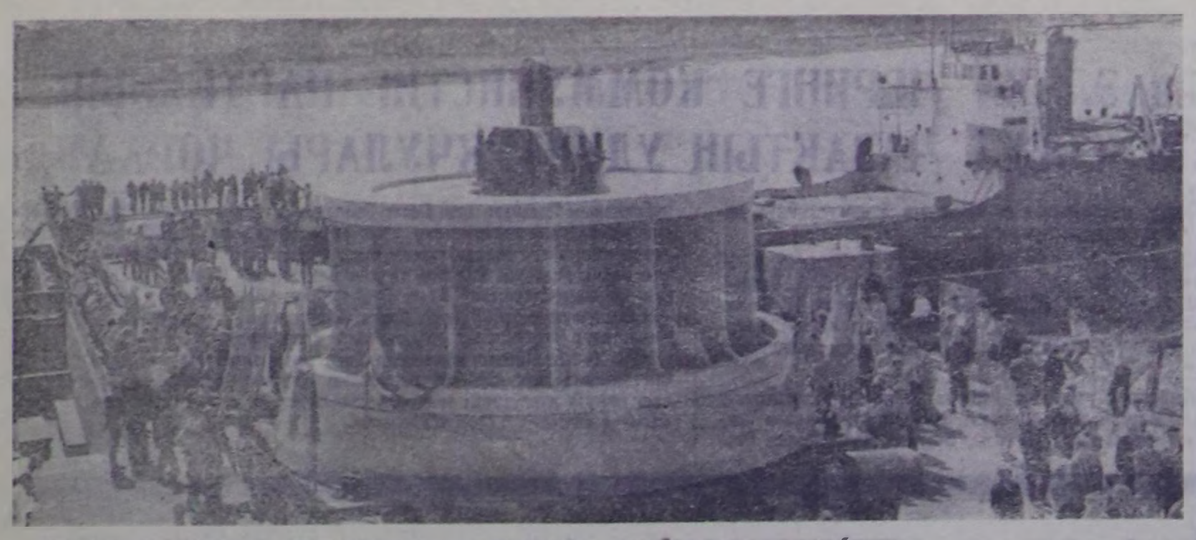
Партия чыылымышкынының четкиниге өөредилге чылын эгелээн соонда кандыг чүүлдерже көл кичээнгей салыры, дыңнакчыларга хереглеттинер өөредилге номнарының, көргүзүү херекселдериниң таламы-биле байдалын хамдыр болуп турарын орта чугаалажыкан. Ленинчи темаларга хамаарыышкан ном-дептер-биле хандырылганың талазы-биле информацияларны база солуннаан.

Партия чыылымышкынының четкиниге өөредилге чылын үлетелгиг эгелээр төлөдеге, дыңнакчыларны, пропагандистерни четчелээр талазы-биле кылыр ажылдарны семинар-хуралга тодаргай чугаалаткан. Хурал доозугай соонда оон киржикчилери «Орбита» станциянын Кызыл дооргай хаанында түлүгүн көрүп чоруаннар.

Хуусаа бетинде

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу сентябрьның баштайгы беш хонгу четпээнде-ле ушку квартанда күүрүнеге эъдадарының планын 118 хуу күүсеткен. Малчынар ажыл-Дамбуу, Варин, Толзат олардың кадарган малы-оскелериниңден ылгалдыг, семис, шыырак болган.

И. ГРИБКОВ.

ЛЕНИНГРАД. СЭКП-ниң XXII съезиниң аттыг металл заводунуң коллективи Енисейде Красноярск ГЭС-тиң 9 болгаш 10 дугаар турбиналарынга ажыглавар ийи шинчи дугуй бүдүрүп бээри — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга аздар болдурган хүдөлгезин күүседеткен.

ЧУРУКТА: турбинаның 10 дугаар шинчи дугуйун чүдүрүп чорудар дээш «Лодьмаю судвога эккелгеш.

С. ГИРГОРЬЯНИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Партия амыдыралы

АВАНГАРДЧЫ РОЛЮ БЕДЭЭН

Ленинчи күш-ажылчы эзэчеглиг чыда «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери улуг кедүрээлүшкүнүүр ажылдап турарлар. Олар социалистиг хүдөлгелерни алгаш, оларның күүселеэри дээш шудургу турушкан.

Коммунистер совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында ажылдап, боттарының авангардчы роюн көргүзүп турарлар. Мал ажылында 60, механизаторларда 22 коммунист бар. Арткыннары эске адырларда бымыгаттынган.

Коммунист Сергей Ашак баштаан партбөлүк коммунистерниң өнаашкан ажылынга харыысалгазын бедиткенииң түңнелинде оларның малы хүр кыштавышаан, малдың чаш төлүн онча-менди дөрүктүрүп өстүргеннер. Коммунистер Оюдар Мурзуука, Монгуш Натпит-оол чүс башка өнааштыр 105 хураганны, а Сорбак Дажы-Намчал, Сергей Ашак, Монгуш Оттук, Оюдар Чимит-Доржу 103 хураганны камгалап алган. Ынчангаш Манчүректиң хойну бригадазының ниити көргүзүү черле эки болган.

Мал ажылының чамдык хөй күш херегледиттинер ажылдарын механизастаарын аныяк коммунист Куулар Экер-оолга дааскан. Ол ажылын партийни ёзу-биле көрүп, коммунистиң бедик адын төлептиг бүзүредип турар. Бо чазын хөй кыргылдазын молдуунда механизацияның күчү-биле чоруткан. Хөй кыргыыр 7 пунктуну механизастаан. Оон түңнелинде кыргылда эки шынарлыг эрткен. Совхоз чартык чыда күрүнеге дүжаар дүк планын ажыр күүсеткен. Мында коммунист эш Экер-оолдуң улуг улуг-хуузу киргеп. Ол партком кежигүнү, чон өртүзүнга масса-политиктиг ажылды дээштиг чорудуп турар. Часны тарылга, суггарылга үезинде үре-түңнеэдиг ажылды кылган.

Киров салбырынга ферма эргелекчизи турган коммунист эш Тойлуг-ооляу Бора-Тайга салбырының эргелекчизинге ажылдарын совхоз диремциязынга партком сүмелээн. Ук салбыр эш Тойлуг-оол эргелекчилеп кирип турда, кешкек ажылдыг турган. Салбырда партия организациязы хөй-ниити организациялары-биле быжыг харылзааны тудуп, оларга даянып, удуртулганы таварымчалыг башкарып эгелээн. Ол коммунист хүлээп алган ажылын ак сетиилдиг удуртуп, ажыл-агыйны болгаш организаичы чоруун көргүзүп, партномнуң идегелиин бадыткап турар.

Киров салбырының ажыл-ишчилери чайлагаашкынны организастыг эрттирип, малга четчир санныг чем нурлавырларны тургузар дээш, шудургу ажылдап турар. Партия эге организациязы салбырның мурнунда салдынган сорулгаларны чедишиминиг күүседир дээш социалистиг чарышты дээштиг организастап турар. Совхозта сазынчылар Кара Сарыглар, Сереш Дөнгак, Шөндайты Ховалыг болгаш өскелер-даа бедик көргүзүүлгелиин чедип алганнар. Коммунистерниң авангардчы роюнуң дугайында чижектерни хөйну көргүзүп болур.

Оон-биле чергелештир өнаашкан ажылынга харыысалга чок, ажылга мергежилии бедиттпес, харын-даа совхозка көгараады чедирип турар коммунистер база бар. Алдан-Маадыр салбырда коммунист Монгуш Макай-оол удурткан хойну бригада чүс хойга өнааштыр чүгле 68 хураганны алган. Мурнакчы ажыл-ишчилер-биле домей байдалга тургаш, куду көргүзүлгелиг болуп турар таварылгалар оон-даа өскелерде бар.

Партком, партия эге организациялары коммунистерниң мурнакчы роюн ам-даа күштелдирер, өнаашкан ажылынга бедик харыысалгалыг болурун чедип алыр талазы-биле ажылдарны ам-даа чорудуп турар.

Т. САРЫГЛАР,
Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозта партком секретары.

Улусчу контроль боттанылышкында

ХЫНАЛДАНЫ КОШКАК КЫЛБАС

Улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының киржилгези чокта улус ажыл-агыйының адырларынга дээштиг контроль болдунмас. Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитеди болгаш партия организациялары янчангаш бөлүктериниң, постуларының ажыл-чорудулгазынче кичээнгейни салып, оларны партия, совет болгаш ажыл-агый активтери-биле быжыглап келген.

Районда 25 бөлүк, 68 доктаамал болгаш түр постулар ажылдап турар. Оларда 570 контролёр хаара түттүнган, оларның иштинде 155 коммунист болгаш комсомолчу бар. Улусчу контролёрларда 147 херээженнер ажылдап турарын демдеглээри чугула. Улусчу контроль бөлүктериниң дергаларының хөй нуруузунда партия эге организацияларының секретарьларының оралакчылары болгаш бюро кежигүннери сонгуттурган. Улусчу контролёрлар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуларынга контрольду боттандырып, күрүне ужур-дузалыг улут ажылдарны кылып, районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга дузаны көргүзүп, күрүнениң план-чагыларының, социалистиг хүдөлгелериниң күүселеэзинге боттарының улуг-хуузун киирип турар.

Улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары ажыл-агыйга хыналданы чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларының, профэвилел организацияларының, «Комсомолчу прожекторларының» штабтарының болгаш отрядтарының киржилгези-биле чорудуп, түнелин партия, профэвилел организацияларының, Советтериниң күүскомнарының, коллективтериниң хуралдарынга тургузуп, илерээн четпестерни чайладырының хемчегларын ажылдап кылгаш, күүселеэзин организастап турар. Бөлүктериниң болгаш постуларының чорутаан ажылдарының түңнелин улусчу контроль комитединиң хуралдарынга көрүп, үндүрген шиитпирлерни контролёрларга таныштырып келген бис.

«Бүрен» совхозта партия организациязының секретары эш Ч. Катчина, улусчу контроль бөлүктүң даргазы эш В. Ламзин контролёрларны ажыл-агыйның участок бүрүзүнде тазарыштыр тургускан. Мал чеми белетээр бригаданың ажылын эш Ламзин болу хынап келген. Бригада енген кезээдезинге организастыг торулуп, 1124 тонна ситен белетээр планын 90,7 хүү чидир күүселеп алган. Ситен кезээдезинде машина-техниканы сөөлээл чок ажылдарын эш Р. Биче-оол хынап келген. Контролёр эш Баталов ам-дүжүт ажаалдазында техниканың ажаалдазын хайгаравышаан, контрольду боттандырып, ажылдың шынарынче кол кичээнгейни салган.

Коммунист улусчу контролёрлар өскелерге үлегерин көргүзүп, кол ажылынга болгаш хыналдага эки түңнелдерни чедип ап турарлар. «Бурулгаар» совхозта коммунист эш Н. Божков удуртқан бөлүк бодунуң ажылын активке дегдиргаш чорудуп келген. Хыналдаларга түскай эртемнигларни киништирип, оларның сананалдары-биле айтырыгны шиитпирлеп, илерээн четпестерни чайладырының хемчегларын ап турар. Улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери эштер Н. Белекпи, В. Абрамов, В. Хангаев дүжүт ажаалдазында болгаш мал чеминиң белетеелинде комбайнынарның, тракторларның болгаш өске-даа техниканың септелге, эдиглеринге контрольду боттандырып, үре-түңнелдиг ажылдарны кылып турарлар. Совхозтуң кукуруза кезээдезинде автомашиналарның ажылын контролёрлар эштер Т. Зубов биле Н. Божков хынаап, чүхүрүлгеде четпестер барын илереткен. Кызылдың № 2 АТБ чолаачылары эштер Путинцев, Кинтеев, Астапов олар машиналарын долуур чүдүртпейн турганнар. Контролёрлар сагындырган соонда кукуруза массазын долуур чүдүргеш, силос салыр черге чедирип ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүселеп турар апарганнар. Контролёр эш Зубов кукуруза массазын ыяш-ла ценэлеткеш, силостадып келген.

«Ленинчи оруқ» колхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы эш Е. Норкина дүжүт ажаалдазында немелде постуну организастап тургускан. Постуну удуртукчузу эш А. Попов, контролёрлар эштер А. Карпов, В. Попова олар теп шаңда ажылдап, тарганы арыглап кургадырын, күрүне шыгжамырынче чоруларын кыпап, тараажыларга дуганы көргүзүп турар. Колхозтуң Хөйырлыгда хөвү бригадазында постуның контролёрлары күрүнеге салар тараанның шынарынга болгаш кукуруза силостаашкынынга контрольду күштелдирген.

Дүжүт ажаалдазының болгаш мал чемининг белеткелиниң талазы-биле контрольду боттандырып турар бөлүктер, постулар улуг ажылларын кылган болгаш моон соңгаларга кылыр апаар. Ажыл-агыйларның планныг сорулгалары болгаш социалистиг хүдөлгелер күүселеэзиниң даап районнуң улусчу контролёрлары ажыл-агыйның бүгү участогунга контрольду күштелдирери чугула. Партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының деткимчезинге даянып алгаш, хыналданы күштелдирер херек.

Районнуң совхозтарының, колхозтарының дүжүт ажаалдазы кидиң түлүк чоруп, мал чеминиң белеткелин үргүлчүлеп турар болганда, улусчу контролёрларның харысалгазы улуг, кодээ ажыл-агыйның чугула кампаниаларының чорудулгазын доктаамал хайгаравары биргн чергенин сорулгазы болур. Беш чылдың дөртүү чылында районнуң мурнунда салдынган сорулгаларны чемининиң боттандырары В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оонга толептиг бедик болтурүп контролёрлар утпас ужурлуг.

Я. САВКИН,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Чаартынган чер

Терек хөлиниң суунуң шыгаларга келгенинден бээр 30 чыл өртөн. Теректиң ол Алханчурт каналының тудугжуларым Чечен-Ингушетияның тараажылары мактап чугаалажып турар. Улуг-делгем болзада, өртөн үеде кандөвашкынныг чораан Терск биле Сунжен сынарыкның аразында калбара берген, ол оргу хөвү ам чаагай дүжүттүг. Ол черлерге биегде мал одарладып чораан колхоз, совхозтар ам чонга ногаа, чимис өстүрүп бээр, улуг ажыл-агыйлар болу берген. Суурлар база чараш сайзыраан, ногаан үнүш каастагалыг апаргап.

Ачылыг суг чүгле Чечен-Ингушетияның чери хамаанчок, харын ачы-дүмда Сөңгү Осетиялың черин база чаартқан. Ук канады Алханчурттуң республикалар аразының тудугсуггат системазы деп турарында база ужур-ла бар.

Ол системаны ажыглалга кииргенинин хүнүндем бээр 30 чыл болганынга холбаштыр хөй тудугжулар, ажыглакчылар Чечен-Ингуш АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлүг бижитери-биле шаңнаткан.

Суггат шугумунуң ажылдакчылары ам улуг ажыл сезонунга белеткенип турар. Олар келир чылдың дүжүдүнге белеткел болур суггат ажылын чорудар.

(СЭТА-ның корр).

ГРОЗНЫЙ.

Кезээде кады

Совет улус болгар улустуң амыдыралында алдарлыг хүн — Болгарияга социалистиг революциянның 25 чыл оюн калбаа-биле демдеглеп турар.

Сентябрь 4-те Украинниың найысылалының хөй-ниитининг байырлыг хуралы болган. Хуралды ол болуушкунга тураскаатқан. Чыылганнар БҮР-нуң ССРЭ-де элчизин Стоян Гюровтуң чугаазын адыш часкап үткааш, сонуургап хынаан.

Москваның Лихачёв аттыг автозаводунга байырлыг кежээ улуг кодургуушкунуут эртөн.

Ставропольдуң эң улуг «Экран» кинотеатрының фойезинге фотоделгелге ажыттынган. Делгелгени аксы-дүнма улустуң амыдыралында кэйгамчыктыг ол хүнге тураскаатқан. Делгелгенің көргүзүүлерин ында аалдан чоруп турар төлөзелериң кежигүнери ажылчы чоннарта белек кылдыр берген. Төлөзелер БКП-ниң Базарджик округ комитединиң секретары Меладин Шатаровка баштаткаш келген.

Чурттуң хөй-хөй бүдүрүлге черлери БҮР-да оңнуктериниң чагыларын хуусаа бетинде күүселеп бээрнче чуткүлүн салып турар. Ровнонуң улуг күштүг электри аппаратуразы бүдүрер заводу Плевно чоогунда нефть-химия комбинадының электри улаштырар дериглерни чорудуп берген. Луганск биле Перник — алышкылар болган хоорайлар.

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ УНИВЕРСИТЕТ

Тянь-Шаньда бедик даг девискээрлиг Аксуй шыналаашының малчын-кадарчылары кожуп чоруур ленинчи университетте шуптү өөренип турар. Олар Владимир Ильичиниң револючуу ажыл чорудуп эгелээнииниң дугайында хөй-хөй лекцияларны дыңнаан, баштыңчының амыдыралының оң үезин көргүскен. Ленин дугайында кинолаарны көрген.

Ленинчи университет түскай дериттинген автомобильдиг. Кожуп чоруур университетте казах хылче очулдуртунган В. И. Ленининиң чогаалдарының бичче библиотеказы, совет чурукчуларның Владимир Ильичиниг турасказаткан чурумал чогаалдарының хөөлгелери, Ленининиң үнүн бижээн магнитофон лентазы бар. Кичээлдерни он хонукта бир катап эрттирер.

Малчыннарның дилээн ёзугаар университеттиң программазынга Ильичиниң ынак хөгжүм чогаалдарын база ажылчы чонларның улуг баштыңчызының дугайында казах улустуң алдар-сураглыг шүүлүкчүлериниң чогаалдарын чоокку айларда дыңнаар кылдыр киирген. «В. И. Ленин болгаш Казахстан» темалыг кичээлдер эрттирер деп шиитпир үнген. Ол кичээлдер-биле валемрлаштыр «Казахфильм» киностудиязының документтилер ёзугаар тургуступ турган киноларын көргүзер.

Кожуп чоруур ленинчи университеттер ам Казахстанның бүгү областарында ажылдап турар.

(СЭТА-ның корр).

АЛМА-АТА.

УЛУГ СОНУУРГАЛ-БИЛЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторларының чоокта чаа ажыттынган клубунга суурнуң аныяктары кежээ шыгырт долу кылдыр чыглып келгеш. «Эп-найырал болгаш ынакшыл» деп лекция болуруп чарлап каанын көргеш, оларның четкилеп келгени ол, анаа улуг кижилер база хөй болган.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң херээженнер өртүзүнга ажыл чорудар килизининг эргелекчизи эш Куулар Серемаанын лекцияны номчаны солун болган. Залга олурганнар хензиг-даа шимээн үнүлүрбейн, чоннуу-биле чугаалажыр, безин үлгаттыр тынмайн олурганнар.

О. СЕВЕН-ООЙДУП.

БЕДИП УНГЕН КОРПУСТАРДА

БЕШ ЧЫЛДЫҢ УЛУГ ТУДУУНДАН РЕПОРТАЖ

СЭКП-ниң XXIII съезиниң Директивазында «Тыва кобальт» комбинаттың улуг тудугларын онзалап айыткаш, бо беш чылда ажыглалга киирерин тодаргайлааны биледингир болгай. Республиканың партия болгаш ажыл-агый органнары Тываның өөрүг металлургиязының баштайгызын 1969 чылда ажылдап турар бүдүрүлгезиниң санынга киирерин шиитпирлээн, ону амыдыралга боттандырарының салым-хүүзү Хову-Аксының тудугжуларының кыйыктыг херээ, хамаатты хүдөлгезин апарган. Кара-Хая бларында комбинаттың улуг-улуг корпустары торааш-туруулар дег дээрже бедип үне берген, күскү хүнүүн изиг хереглерниге чайынналып, кайын-бээр көтүп турар. Бо беш чылдың эгезинден бээр 19 улуг объектини дүжзаганын малаа сеткиз-сагыштың улуг өөрүшкүзү-биле чугаалап, чонга дыңнадыры солуун-дур.

Август-тың сөөлгү хүннери. Эртенги хүннүң алдын-сарала хередлери Таңды-Уланың бедиктерингe чаа-ла ойнап эгелээри билек, улуг тудугларда күш-ажылчы хүн эгелей бээр. Капитал тудугларны чүс-чүс ажылчыннарлыг, инженер-техниктиг ажылдакчыларлыг кашкаш тудуг эргелеэдери болгаш тудуг-монтаж коллективтери кылып турар. Тудугнуң девискээрин хайгаарап көрүп, мастерлер болгаш ажылчыннар-биле чугаалажып, байдалды билдип алганывыс сөөлүнде эш Балдан Кара-оолдуң чугаазыбиле чептиээрештивис. Шынапла, «Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудугларының доостурунуң кырында келген. Уненг металл — тыва кобальтыны Төрээн чуртка бээр комбинаттың тудуунга Кара-оол Кыргысович Балдан 1953 чылдан бээр ажылдап келген хоочун ажылчын. Кобальт комбинатының тудугларын холубиле тудуп, карга-биле көрүп келген бодуун тудугжу Кара-оол Балдан ам бригаданы удуртуп, тудугну доозарының харыысалгалыг үезинде улуг үүлени бүдүрүп турар. Бо хүн болза орайталыр, даарта болза эртежик ажыглалга киирерининг кырында-да келген «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда Кара-оол Балдан болгаш оон бригадазының солуун намдары биетинг аныяк республиканың ажылчын ангыының намдарының бир көзээ болуур. Бригадада 15 ажылчын бар. Тыва хүреш талазы-биле Хову-Аксы суурнуң ийи дапшыр чемпионы Николай Дадар-оол дээрге бригаданың шалыпчызы, ажыл дөнде алырымбас аныяр кижи. Бо бригадада эштер Докпак, Саган-оол, Таскараков болгаш Чойбалсан Монгуш чижектиг тудугнуң шолбаннары ажылдап турарын демдеглээри оортунчуг-дур. Эш Балдан Кара-оолдуң удурткалы тудугжу бригаданың ажылдап турары гидрометаллургия корпузунуң вакуум насостар тургузар кезээнге кандыг-даа школазын доозуп турарларының саны аазаш, 1959—60 өөредилге чылында бирги класска киргеннериниң чүгле 39,3 хүүзү 10-гу классты дооскан. 1961 чылда бирги класска хүлээп алган өөреникчилериниң чүгле 50 хүүзү 8-ки классты дооскан.

Орус дыл болгаш математиканга өөреникчилер хөй багайларны ап турарын бо чылын район школаларынга Чыргыышкын министерствозунуң болгаш районнуң чорутқан хыналдалары бадыткаан. Бо эртемнерниң башкылаашкынынче сагыш салыры оваа чугула. Ылаңгыя школа бүргүзүп орус дылдың, математиканың башкылары-биле четче хандырары чылдың-на болбайн келген. Ылаңгыя бо өөредилге чылында шак мындыг фактыларны натаптавас болза чогуур.

Ыры, музыка, күш-культура ышкаш чамдык эртемнериниң башкылаашкынынче кичээнгей салбайн келген. Оларның методиктиг каттыжыышкыны тургустунмаан. Тээли сес чыл школазынга ийи чыл дургузунда ыры, музыка башкызы турбаан. Моон чылдаганы-биле бо школа чыл бүрүнү бот-тывынгыр ураң чүүл көргүзүүнге ики түңнел чедип ап шыдаавайн турар.

Школа ажылының экижиири башкы кадрлардан улуубиле хамаарыжыр. Доктаамал ажылдаар башкы кадрлар-биле хандырылга кончуг чугула айтырыгларның бирээзи. Ылаңгыр турбуже башкы кадрларны быжыглаар, оларны эки оран-бажыңнар-биле хандырар, таарымчалыг байдалдарны тургузар айтырыг багай шиитпирлеттинип келген. Ырак-узак төп областардан келген башкыларның чоруур, өске школаларже шилчинир, доктаамал ажылдавас чылдагааны ында.

Юбилейлиг чылда өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга дээре көргүзүүлерни чедип алыр бижыг тура-сорук-биле бай-тайгажылар чаа өөредилге чылын эгелээннер.

Б. БАРБА.

Кезээде кады

Совет улус болгар улустуң амыдыралында алдарлыг хүн — Болгарияга социалистиг революциянның 25 чыл оюн калбаа-биле демдеглеп турар.

Сентябрь 4-те Украинниың найысылалының хөй-ниитининг байырлыг хуралы болган. Хуралды ол болуушкунга тураскаатқан. Чыылганнар БҮР-нуң ССРЭ-де элчизин Стоян Гюровтуң чугаазын адыш часкап үткааш, сонуургап хынаан.

Москваның Лихачёв аттыг автозаводунга байырлыг кежээ улуг кодургуушкунуут эртөн.

Ставропольдуң эң улуг «Экран» кинотеатрының фойезинге фотоделгелге ажыттынган. Делгелгени аксы-дүнма улустуң амыдыралында кэйгамчыктыг ол хүнге тураскаатқан. Делгелгенің көргүзүүлерин ында аалдан чоруп турар төлөзелериң кежигүнери ажылчы чоннарта белек кылдыр берген. Төлөзелер БКП-ниң Базарджик округ комитединиң секретары Меладин Шатаровка баштаткаш келген.

Чурттуң хөй-хөй бүдүрүлге черлери БҮР-да оңнуктериниң чагыларын хуусаа бетинде күүселеп бээрнче чуткүлүн салып турар. Ровнонуң улуг күштүг электри аппаратуразы бүдүрер заводу Плевно чоогунда нефть-химия комбинадының электри улаштырар дериглерни чорудуп берген. Луганск биле Перник — алышкылар болган хоорайлар.

(СЭТА).

Кызылдың түүйбу заводунда электри-дуңзаалакчы Сергей Баскаулов тергиин кызымак ишчилериң одуруунда. Ол түүйбу белеткээр машина-техниканы шалыпкын болгаш бедик шинарлыг септеп кылырының мергежилин чедип алган. Коллективте бо мурнакчы продукция бүдүрериниге толептиг үлүүн киирип, ай санында даалгазын эрестиг күүселеп турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

— Мендэ бо тонну коргузуперем?

— Келир чылын оп тутаар доозар оглумга чараш болгаш быжыг костюм садып алыр кузелдир мен. Чүнү сүмелеп болур силер?

— Бо кышкы сезонда кедер пальтоларның модазы кандыгыл?

— Мендэ каш размерлиг плащ болза таарыжыр ден бодаар силер?—дээш, келген кижилер кандыг айтырыгларны оон ылгаар даар.

Бо бедүүн ишчи, чонунга соксаал чок бараан болуп чоруур эштен сонуургаан айтырымдарга долу болгаш тодаргай харыыны алыр силер.

Оюу Иргит Намчылович Содунам дээр. Кызыл садыгның бирги универсалдыг магазинининг эң улустар хени садар салбырының эргелекчини кижи.

Размерин тыпкаан кижиниң чогум кандыг хемчээлдиг костюм кедерин дараан-на тыптар, амгы үениң модазын тайыбырлай каапкаар, чаңгыс сое-бile чугаалаарга, салбыр-га келген кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин хомудатпас, чагаай-зоддек сүмезь-биле дуза кадар—бо бүгү чаагай шылгаар Иргит Намчылович! Ол оон айтырдым.

— Часпадымаар. Тапты-за үжеп чыдым шүүрүкке үеткен ажылдап чор мен—ден, ол чугаалаваа, садыгның шугуу-му-биле эртжен оруун сонуургадым, мынчаар уламчылдады.— Шаанда садыгзыраан белеткээр күре доозаан-ла, бо ажылымга биштайбаа базымнаа кыдым. Оны бодап көөрге содуп-даа, алдептиг-даа. Кедээ суурларга магазин эргелекчинден, дерги садыы кылып, склад эргелекчилеп келгеш мындыг мен. Мактанырым-даа эвес —багай ажылдан тур ден ден чемнеп дыннаанымны биизбее мен. Чонум билир-ле болгай. Аргалыг-да болза чоп кылес, чараш, коруштуг кылдыр кеттинзин, хептиң каазын кедип, чемнеп эккеп чыдым деп бодап чоруур—бозалыын-на ол. Ак сеткилдиг шынчы ажылдаарга чоп кижиниң хүмдүзээр, чоок кижизи кыыдыр сонаар апаар де. Чиизеҗ, чвлби, мегечи, хоптак кижиге бараан ыпак эвес, бодуг-да торгаар, шиидер. Үжеп чыл иштинде кандыг садыгжылгаларны корбедим дээр.

— Садыгның ажылын эң чиик, ажыктыг деп санаарлар кайы хей. Оларның ооцу часпырыг. Бистиң ажылывыс харыысалгалыг, а ам турар ажылывыстың ноор болза, белик мергежилдиг даараныкчылардан ковудевее боор. Ынчаарга садыгжылаарны чиижең болгаш иегечи кижилер кылдыр дорамчылап ноор, тоомга чок ийи-чаңгыс кижилерни корбеп, хомудаар мен. Чүвени чедир билбес, амыдыралды хынамчалыг хайтаараве кижилер ол. Ындыг турамыктар келгенде: «Ап бер!», «корүүге!», «чүге чок чүвеэ?» дээш хөректеңгилеп тургудаар. Ындыгларны бурууддаар, кижизидеп бистиң ишти херээвес. Ынчалзажок, чонның культурлуг деңгээли, медерели белдүнинден садыгжылгаларның ажыкшыгы хүндү болгаш алдар эки келген түү дээш ажыын турары оорунчуг. Садыы алыкчы-биле садыгжы удам-на чоокшулажып, бот-боттарын билчии, хүндүлежип, дузалажып турар эвээргеп—деп, ол түүнеди.

— А планшадарны кайы хире күүседип турар силер?

— Универмагты ажыктаан хүнден бээр ай, квартал планын үрүлүүр ажыр күүседип келгеп бис але, кыстар?—деп, ол ажылдан турар оорүнден ол айтырды. Бир салбырда кады ажылдап турары Нина Варыдина. Инна Бекерь, Ольга Суворова олар Иргит Намчылович үүгүлээн бир үе-биле бадыткаан.

Эки кижиниң эштери хей. Садыгжы бо Содунамның дүгайында эштериниң чугаазы мээң демдеглел дептеримде мынчаар бижиттингеп:

Нина Варыдина: «Иргит Намчылович бүүлүг садыгжы. Оон-биле кады ажылдаарга эки».

Ольга Суворова: «ол бистиң ажыктарывыс чонга культурлуг баранын болурунга хүн бүгү оореди турар. Оон ооредип кааи он-он ооренчилерин Иргит Намчыловичиниң бүгү-ле эки шынаарывын салгап алган».

Бажыңында хей санныг Хүндүлел бижиктери, «Садыгның шылгараачайы» деп хөрек демдээ, «Эң эки садыгжы», коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп үүндүлүг аттар Иргит Намчылович Содунамның чонга херектиг, хүндүлүг күш-ажылының бедик үнезелеп.

Бо бүгүге база бир чаа, хүндүлүг ат чоокта немеэтти. Ында АССР-ниң садыгның алдарлыг ажылдакчызы деп хөрек-биле дамчыдылар.

Америк улустуң ортузунга өтаарзымнас чоруктуу, аймаарыралды болгаш күштүг чадыылдырымышының» болдуруп турар дыка хей чидиг айтырыглар чүүлүн мурнунда херек кырында - тургустуунаның президент инээнгеп. Ынчалза-даа чаа социал программаны ажыпаланды рарынга нететтинер хөрөнгүлерни дээйин сорулгаларынга чаргыдарны кызырарының күселиг чүүлдерни ол чүүлдерни ол чүүлдерни ол

ЧУВАШИЯНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Воронеж чогаалчыларының төлээлери Чувашияга чогаадыкчы отчёдун кылып берип чораан. Аалчылар Волгада Чебоксары ГЭС-тиң тудуу-биле танышкан, будурулге черлериниң цехтеринге, завод, суур клубтарынга, эстрада шолдеринге чогаалдарының помчулгазын арттырген.

Воронежчилериниң чогаалчы оңучкери-биле ужуражымшыкыны сонуургаачыг эртген. Ук ужуражымшыкын орус болган чуваш литературазының чогаадыкчы демкаттыштырылгазын улам бижыглаарынга тураскаадтынган. Чечен чогаалдарны солчуп ап турган парзалгага үнүүрүп турар деп шиитпир үнген. Чуваш прозачылар биле шулукчүлер харыы кылдыр Воронеж обласка аалдап баар. Воронеж чогаалчылары Воронежке чогаадыкчы ажыл вайы-биле аян-чоруктар кылып келир. Ол аян-чоруктар Ленин дугайында чогаалдар бижип турар литераторларга дузалыг болур. Олар В. И. Ленинниң адазы Илья Николаевич Ульяновтуң чырыдыкчы ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан черлерге баар.

Чебоксарыга түнней кежээ эртип турда, аалчыларга Чуваш АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин тывыскан. Аксы-дууна литераторларның төлээлекчилериниң чогаадыкчы харылзааларын улам бижыглаарыныче углантан үре-түңнелдиг ажылды кылган дээш, Воронежтиң чогаалчылар организациязы ол хүндүлел бижиктери-биле шаннаткан.

(СЭТА-ның корр.).

ЧЕБОКСАРЫ.

Антителолар болгаш мээ

Совет эртемденнерниң ажыдыышкыны

ССРЭ-ниң медицина артемнериниң академиязының шенелде медицинязының институдунуң эртемденнери, медицина эртемиериниң доктору Е. А. Корнева биле медицина эртемериниң кандидады Л. М. Хай улуг ажыдымышкын кылган. Ол ажыдымышкын организмге антителолар тыптырының үжурун улам тодарткай билип алырынга дузалыг. Ол будумелдер кижиниң болгаш амытаннарның ханының бактерияларның, вирустарның хоралыг салдарындан камгалаарының аргазы кылдыр тыптып турар. Хоралыг салдар чедирер белок будумелдеридеп «бот-камгалалдыг» ышдыг аргазы конуш үр үе дургузында эрткен сайыралдың түңнелинде тыптып келген. Бойдус будужунуң ышдыг болуушкунунуң үжурун тып алырынче делегейниң эртемденнери шагдан тура сонуургалын салып келген.

Шенелде медициназының институдунуң шинчээчилери амытаннарга шенелде кылыр улуг ажылды боттандырган. Амытаннарның баш мээзиниң гипоталямус ядрозу дээр артыы кезээнде тускай зоназы камгаланыр үүле будурериниге, тодаргайларга, антителоларның тургустунарынга ажок салдарлыг деп түвени ол эртемденнер тодаргайлаан.

Баш мээзиниң ол хенаш участогун электри күжү-биле доңолдурарга, антителолар тыптырынга идиг бээр, а ол участок үредирге, ындыг болуушкун соксай бээр деп чүвени олар бүзүредип көргүскен.

Совет эртемденнериниң ол ажыдымышкыны эртемге болгаш практикага ажыглаттынар тергиин улуг ужур-дузалыг. Организмниң камгалаңыр аргазын күштелдиреринге салдар чедирер арганы ол бээр. Организмниң бойдус болуушкуннарын башкарар перспектива тыптып келген. Ылангыя органнарны чедиишкинниг солуптур олуртурунга ооң ужур-дузазын үнелеп чедеп бээн бергге.

Е. А. Корнева биле Л. М. Хайның үре-түңнелдиг теориязы шенелде шинчилелиг эртемниг медицинаның хөй-ниитиин бедип-биле үнелеп. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында чогаадылгалар болгаш ажыдыышкынар херектерииң комитединиң шинчээчилериниң ол ажылын эртем ажыдыышкыны деп саналып, ону күрүне данзыларынга киирген.

(СЭТА).

МАРШРУТКА БЕЛЕТКЕНИЛЕР

Бистиң кадбак делгем Төрээн чуртувустуң ажылчы чону сөөлгү үеде туризмге аян-чоруктарга болгаш төөгүлүг черлерже экскурсияларга балырын дыка массаныктаан. Бо бүгү чонның чүгле дыштанылга хевирииге аныглаттынмайн, харын оларның культурлуг болгаш идебилиг кижизидилгезинге улуг салдарны чедирип турар.

Делегейниң хосталгага ынажылдыг чонунуң башкыгы болгаш баштыңгызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыдының байырлалы чоокшулаан. Түүдүм бистиң республиканың ажылчы чону Владимир Ильичиниң хаан чазак үезинде шөлүлгеге турган черп — Шушенское сууже экскурсиялар дыка калбарткан. Чыл эгезинден бээр бо хүнниңге чедир 1000 ажыг кижи ол төөгүлүг черге чедип, кижи терелгезиниң чырыткылыг хевир үезин доңоң хей-хей үйгү чок хүннерин эртир олуруп, ажылдан турган бажың базалдынга кирип, дыштанып, селгүүстен турган черлеринге барып, баштыңгыга ужурашкан дег ханышкыныны алганнар. Бо төөгүлүг черже Эрзин, Кээ-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Кызыл хоорайның будурулге, албан организация, школа, өөредилге черлериниң хей кижилер чораан.

Кызылдың садыг училищезиниң 20 ажыг сургуулу ында күш-культура башкызы П. Горбуновтуң удуртулгазы-биле Кызыл — Ак Довурак — Абаза — Шушенское — Кызыл деп хей хонуктуг туристи маршрутту эрткен. Устунде өөредилге черинин директорлыгы (директору З. Курченко), ында комсомол комитедиң (секретары З. Ондар) оларның туризм, экскурсия айтырыгларынче улуг кичээнгейин салып турарын демдеглээр апаар.

Августуң сөөлгү хүннеринде Кызылда ургуларның спорт школазының 20 өөреникчизи Шушенское четкеш келген. А чоокку үеде хоорайның № 3, 6 школаларының өөреникчилери болгаш аныяктарның кежээки школазының башкылар коллективи, садыг ажылдакчылары ленинчи черже чоруурун планнап алган.

Ырак-узак черлерже экскурсиялардан аңгыла, бистиң аныяк республикавыстың наймысалды Кызыл хоорайның эртекен төөгүзүнден болгаш амты база келир үедегги санаырадыңга тураскаткан темалыг экскурсияларны организастап, ооң планын тургускан бис. Хоорайның база чоок кавы суурларның болгаш ырак-ырак районнарның школаларындан өөреникчилер хоорай масштабтыг экскурсияларга эки киришкен. Ынчалаа-дээ ол экскурсияларның организастыг байдалы ам-даа четпес, анаа-ла хоорай кезиишкинниг-биле кызыгаарлаттынып турар. Экскурсияже улус чоруудар организация баштай облпрофчөвүлелдиң чанында экскурсия бюроу-биле харылажып, азы экскурсияны удуртур кижизин түс бюро-биле харылажыры сүмелээр херек.

Чаңчыл болган туристи поезд бо чылын Абакан—Херсон — Одесса—Севастополь—Киев — Волгоград маршрутут уданас, октябрь 15-те, бистиң республикадан аътаныр. Поездилиг аян-чорук 22 хонук ыргылүлең, туристи бо маршрут мурнукузунга болгарга азбек болгаш солун материалдар-биле аян-чорукчуларны таныштырар.

Поездилиг туристи аян-чорукка республиканың колхозтарының, совхозтарының, будурулгелериниң мурнакчылары чоруур. А бо аян-чорук-биле чурттуг төөгүлүг черлериниче экскурсияларын күзээнер облпрофчөвүлелдиң чанында экскурсия бюроу-биле харылажыр, ында комсомол комитедиң (секретары З. Ондар) оларның туризм, экскурсия айтырыгларынче улуг кичээнгейин салып турарын демдеглээр апаар.

Августуң сөөлгү хүннеринде Кызылда ургуларның спорт школазының 20 өөреникчизи Шушенское четкеш келген. А чоокку үеде хоорайның № 3, 6 школаларының өөреникчилери болгаш аныяктарның кежээки школазының башкылар коллективи, садыг ажылдакчылары ленинчи черже чоруурун планнап алган.

Ырак-узак черлерже экскурсиялардан аңгыла, бистиң аныяк республикавыстың наймысалды Кызыл хоорайның эртекен төөгүзүнден болгаш амты база келир үедегги санаырадыңга тураскаткан темалыг экскурсияларны организастап, ооң планын тургускан бис. Хоорайның база чоок кавы суурларның болгаш ырак-ырак районнарның школаларындан өөреникчилер хоорай масштабтыг экскурсияларга эки киришкен. Ынчалаа-дээ ол экскурсияларның организастыг байдалы ам-даа четпес, анаа-ла хоорай кезиишкинниг-биле кызыгаарлаттынып турар. Экскурсияже улус чоруудар организация баштай облпрофчөвүлелдиң чанында экскурсия бюроу-биле харылажып, азы экскурсияны удуртур кижизин түс бюро-биле харылажыры сүмелээр херек.

Чаңчыл болган туристи поезд бо чылын Абакан—Херсон — Одесса—Севастополь—Киев — Волгоград маршрутут уданас, октябрь 15-те, бистиң республикадан аътаныр. Поездилиг аян-чорук 22 хонук

ААС ЧОГААЛЫ

Киргизиянның композиторлар эвилези республиканың улустуң аялгаларының улуг чымыдалын парлап үндүрер. Анаа-дас чогаадарлыг чыыр эксперциянын даг группаларынга чыыш бижээн беш түс ажыг чогаалдарын киирген. Тамыжыгы биле Талас девискаарлеринин 105 аялгазын, улустуң хөгжүк херекселдеринге ойнаар мырзыны киирген чыышты чогаалар номчук парлап үндүрген.

(СЭТА-ның корр.).

ФРУНЗЕ.

*

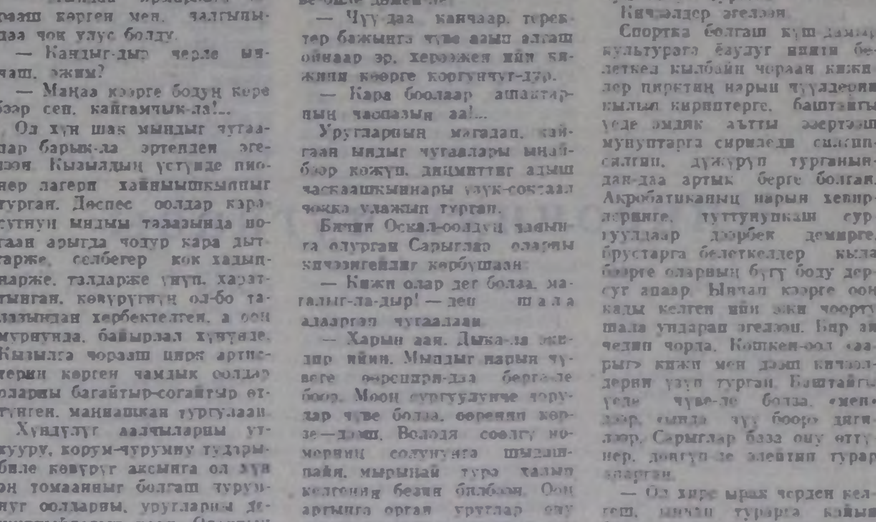
ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдыг Сергей Бондарчук «Ватерлоо» кинону Закарпатьеде тырттырып турар. Ол кинону Италияның «Дино Де Лауретис» фирмазы биле «Мосфильм» студия кады тургузуп турар. Италияга шимелде коргузуглерин тырттырган. А чогум коргузуглерин Ужгород хоогунда тырттырып турар.

Чурукта: кино тырттырарының ажыл үези — Наполеон солдаттарының дыштанып турары.

Л. КОВГАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

*

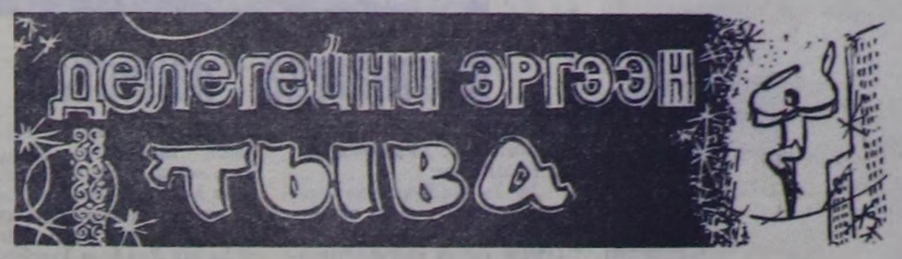

Совет цирктиң

50 чылынга

Эзимнинде, артазында
Элин-хүлбүге аңы долган
Эртжен кижи мактап эртер
Элбек байлак Хөндергейим.

(Ырыдан)

I. ЧОГУМ ЧУРТУ ХӨНДЕРГЕЙ

Бистиң таныжар маадырывыстың чогум чурту кайдал диже, Хөндергей-дир. Ынчаарга мен ол атты кажан дыңнаан кижи боор мен? Хөндергей бугазы. Хөндергейниң узуң оруу, Хөндергейниң улуг арты дишкилээн чугаалэрээ бичимде-ле дыңнаан мен. Ылаңгыя кырган-ачам дуставр деп бартанда, Хөндергей артын канчап ажып аар ирги мен деп, олургулаар чүве ийин. Шынап-ла, ол шагда машина турган эвес, аптараштыр оюп каан дустар чүдүргеп шаарыларга дыка халаалыг тургаң арт болбайн канчаар дээрзин сөөлүнде кээп, бир катап күскээр, билип каан мен.

Солтур сумузунга оюн коргузуп чораан болүк артистер башкы Таңдының ол артыпын кырынга үнүп келген бис. Арт кырынга дүжер деп буруңгу тывааларның чаңгылын сактып, машинавыстан уурукссуурук дүшкүлээш, тоо бидарадыр маңнажы бергилээн бис.

Черде кызыл чинчилер айырадыаан— топтап көөрүмге, киш-кулаа. Бир арбакты аскымче урупкан, кыр кырынга мадагар пөштерже чөруп каан мен. Дизим кагылаан мочургалар ышкаш, ылчирлир бышкан көк-каттар карааның кужуралыпкан. Сук-супум хандыр чип чорумда, демги пөжүмде көөргеннер әде берди, маң-биле келдим. Үш көөрген хоюн ужарда, кончуг улуг «ыыт-хаай» дээр тооруктар мурнумга кээп, бизирелдир дүшкүлээп. Өөрүм сеткилим амырадыр дээш, тооруктарны шала-буда чыыш алган мен.

Элээн узун малташтыг черни кырлай салгылап каан чиңге-чиңге дыт чудуктар кырладып, чинденелиш бады кээривиске, кызыл хая баарындан кара суг аттыгып үүнүп чыдар болду. Бичии бооп чоруй, бир кижи хоюндадыр каргыраалай-дыр, топтан дыңнап, эргий көөрүмге, хорулаап болган де-дээн. Ында дээрбе кылыр калбак даштар эңдерик чыдар дээрзин чоланачы чугаалай-дыр. Хөндергей хемниң баазы оон үлгеш, бир черте чорумалдардан чаштып, чер алдынче кирип, бир черге алдын-сарала чакпалыг кадыргыларын көөргеткен чүве дег, мойтуладыр өрү октай кагылаптар, ол-ла ынчап дыйлаңнадып баткаш, Хемчикке барып каттыла бээр.

Ол-бо үележе көөрге, эңмең турлаа тайгалар болгаш чите хүн үзүр чүкте Кошкарлыг-Тайга биле чите барыын уунда Курбустуг-Тайга мөңгү баштарын каракты чылчырыктадыр харап олургулаар чораан.

Чаңгыс дыңнаан-ла, кижи сагыжынга хевээр арттар олдеп аттыг даглар, аргалар, өзеннер бар. Хөндергейлеп каш-даа чораан болгаш ол аттарны утпаан мен, мичээнгей ооң девискээринде кирген, аттарны оске бир черинө-биле деңнексээн мен, ол бодал астыгып калган, чогум каяан ону уттуп аар ийик мен, оске албан-ажыл кылып чоруй барган мен.

Ам Хөндергей—«Тыва» совхозтуң бир салбырының малчыннар турумчаан девискээри. Ында бир эргя кыстаттыңның адын Чаш-Терек дээр. Ол чуртка мээң бижип турар маадырым Оскал-оол, ол чиртип, хаартын турар декабрьның бир кышкы хүнүнде төрүттүнген. Ол дээрге ег-сымас хөй урут-дарыгта чаза бастырган. Базыр-оолдарның ажы-төлүнүң ол үшкүзү, а оолдарының эң бичези болган. Доора чутааны ара соксаткаш, хартыга дег кашпагай ооң Хөндергейге төрүттүнгеш, тываларның алдар-адын делегейни дескиндир тарадып турар апарган ураа сөөлүнүң допчу төөгүзүн чугаалап көрейн.

II. УЛУГ ОРУКТУҢ ЭГЕЗИ

Күзээнин чедип алыр
Сураанын тывар.
(Үлегер чугаадан)

— Цирк, цирк!

— Илбилээр кижилер келдиле!

— Экизин, экизин, ой!

— Машиназының дооскузу бурунайнып кел чор, көр даяң, ооп.

— Чок, олар машинага олурбас, ужугуп чоруур улус дижир чорду чээ, ооп. Сен мегелеп тур боор сен?

— Мындаа ярмарказа чораан көрген мен, халгынындаа чок улус болду.

— Кандыг-дыр черле ынчаш, эким?

— Маңаа көөрге бодуң көрө бээр сен, кайгамчык-ла!..

Ол хүн шак мындыг чугаалар барык-ла эртелдең эгелээн. Кызылдың үстүнде пионер лагери хайнышкынныг турган. Дөспес ооллар карактунун мындыг талазында погаан арыгда чодур кара дыттарже, селбегер кок хадыңнарже, талдарже үнүп, харагтынган, көөргүнүң ол-бо талазында хербектелген, а ооң мурнунда, байырлал хүнүнде, Кызылга чораан цирк артистери көрген чамдык ооллар оларны багайтыр-согайтыр өттүнген, маңнашкан тургулаан.

Хүндүлүг аалчыларны утпууру, корум-чуруумну тударыбиле көөрүг аксынга ол хүн ээн томаанныг болгаш турумнуг ооллары, уругларны дежурныйладып каан. Оларның аразында шилгедек дурт-сынныг, эът-хаанын, мага-бодуун көөрге тырып каан чүве дег, уузуузумаар болгаш ак ариныг, мындыг-ла чугаакыр эвес, арыг-силиг кеттингеш, цирктиң залын көчээнгейлиг хайгаарап, эмин эрттир онтактаны бергеп оолларны соксадып каап чорун тургап.

Удавазында артистер келген. Латерьиниң артыы талазынга нотаан шыкы концерт эгелээн. Оларның оюну уругларга тоолда чүве дег сагындырып, деңнеп солуп болган:

— Ах, шөй көдүрер ыяларның мегезин, адыгдар-ла!

— Ялобой алышкыларны көр, ойнап турда, чүве чок чүве-биле дөмей-ле!

— Чүү-даа канчаар, тереңтер бажынга чүве аяын алгаш ойнаар эр, хөрөзээн ийи кижини көөрге коргунчуг-дур.

— Кара боолаар ашактарның часпазын аа!..

Уругларның магадап, кайгаан ындыг чугааларны ынайбээр кожуп, дыңмиттиг адыын часкаашкынынары улук-соксал чокка улажып турган.

Бичии Оскал-оолдуң хамынга олурган Сарыглар оларны кичээнгейлиг көрбүшаан:

— Кижи олар дег болза, малгыг-ла-дыр! — деп шала адаарган чугаалаан.

— Харын аан. Дыка-ла экиндир ийин. Мындыг нарын чүвеге өөренири-даа берге-ле боор. Моон сургуулунче чоруглар чүве болза, өөренип көрзе—дээш, Володя сөөлгү номерниң солунунга шыдалыпайн, мырыңай түрө халып келгенин безин билбээн. Ооң артынга оргап уругларга ону экилеңнеп олурту ийлп каарга, оларже хомудаан хевирлер иогген.

Удавазында лагерьге база бир өөрүнүг чүве болган. Москвада Бүгү-эвилелдиң цирк сургуулунче өөренир кижилер шилип алыр комиссия келген. Оларның аразында мурнунда маңаа чораан цирк артистери база эмчилер болгаш ескилер кижилер бар. Шылгалда нарын-даа, бергедаа боон, шилгилге барык-ла будуң хүн дургузуунда үргүлчүлээн. Аңаа бүгү дээрең киришкен. Адакты соонда харыга дег кашпагай, азыр дег өрес үзүн ооолду шилип алган. Оларның бирээзи — Оскал-оол болган. Бичиизиңде-ле өскүс калган, неви чок ооолдуң келир үеде хүү-салымының дугайында шилгилге комиссиязының кежигүнүнериниң кылган түүнели чазыг болбаан.

Кижиниң аңмыралынга үр, үттүвүдүрбес артар ыдыг хүнер түргузаар. Владимир Оскал-оолга 1936 чылдың чайынында Кызылдың пионер лагеринге болгузаан ол хүннер база-ла ыдыг болган. Ол-ла чылдың күзүүнде делегейниң түрээ — Москваже өөренирябиле хаакан. Аңмыралдың улуг чаагай оруунче ооң ыяш кирериниң эгези ол болган.

III. ТУРУШТУГ КҮЗЕЛ-СОРУН

Мурнунда Москваның бешки Ямск-Поля чудумчузунга эрлижирей берген 2-дугаарлыг бажың тургаш, 1927 чылдан эгелеп аңаа аваңгырлашпагай болгаш эрес-дидим кижилер өөренир цирк уран чүүдүнүң школазы үндезилеттинген. Сөөлүүредир ооң цирк артистерин дарганнап үндүрер улут орду кыдыр эде туткан. Ынчаарга Владимир Оскал-оол өөренип эгелээр үеле ол школа биезги-ле эрги бажыңынга турган. Ыракты Тывадын бартан ооллардың чогум-на аңаа аалчы ёзу-биле хүлээп алган.

Башкан оларны шиитпир кайгамчык чүрээ кыдыр дерип каан, адилел херекселдери шил дег көрүнчүктелип турар кабинетке аккелген. Ооң дериңде маска хевирлиг кыдыр салдыр каан дөрбелчин столдуң артында аажок узун, делгем хоректиг чоон кижи тура халаспа, ооллардың үдел келген кижизиниң болгаш оларның холун дыңзыг тудуп мендилешкеш, олурарыңче чалаан.

— Стулдарже саадын көрүнер деп чалап тур. Силерниң өөренир школаңар директору бо тур — деп, хелемечи тайылбырлаан.

— Адыы кым дээр ирги?

— Иван Васильевич Конюшин деп кижи мен дидир. Хелемечиин дамчыштыр директор-биле оларның аразында оруг-суур канчаар келгенинден эгелээш, цирк сургуулунга өөренирининң чурумуна чедир чугаа-соңгу хөй болган. Адак соонда директор:

— Өөренирп берге-даа, нарын-даа болур. Чүгле кызымаккай, шудургу өөренинер — дээш, оредилгеге улуг педишкинниг болгуун оларга күзээн.

Башгайгы хүннерде ыракны Тывадын келген ооллардга Москваның кайгамчык тоолчургу черлерин көргүүш, цирк училищезиниң иитии бөлүдалын таныштырган. Оскал-оолга болгаш ооң өөрүнге ол бүгү чүүдер эдектиг, солун болуп турган.

Ынчалдер эгелээн.

Спортка болгаш күш-дамыр культурага баулуг иитии белеткеп кылбайн чораан кижилер цирктиң нарын чүүдерин кылып киришкеш, башкыгы уеде эмдик аътты ээртээш мунуптарга сириледи силиписилгеп, дужүүрүп турганындан-даа артык берге болган. Акробатиканың нарын хевирлеринге, түттунупкан сургуулдаар дээрбек демирге, брустарга белеткелдер кыла бээрге оларның бүгү боду дерсут апаар. Ынчап көөрге оон кады келген ийи экп чоорту шала үндараш эгелээн. Бир эй чедип чорда, Кошкен-оол «аарыг» кижи мен дээш кичээлдерни үзүп турган. Башгайгы уеде чүве-ле болза, «мен-дээр, ында чүү боор» дигилээр, Сарыглар база оңу өттүнер, довгун-ле элейтин турар апарган.

— Ол хире ырак черден келгеш, иитии турарга кайын боор, ооллар экп кылып өөренип корээлинер — деп, Оскал-оол өөрүнге коргузуп турган. Ынчаарга Сарыглар улам хедерленир. Ол-даа дуза болбаан. Бир эй эртеңде Кошкен-оол, а алды эй эртеңде Сарыглар «аарыг улус бис, өөренип шыдавас бис» дээш, чанышкан.

Ынчаарга Владимир Оскал-оол бодунуң сорулгаан сорулгаын чедип алыр дээш, өөредилгезин күжениишкинниг үргүлчүлеп артып калган. Циркпиң уран-чечен нарын чүүлдериндеп аңгыда, иитии эртемнерин база өөренир апаар. Орус дыл биибес, иитии биле школазынга өөреникээн кижиге ол дээрге оңаа берге болган. Ынчалзажок ооң кадыг өөренип турган өөрү — орус, казах, украин, грузин, белорус болгаш еске-даа ооллар, кыстар ооң үгба-дүнмаалары, акылары дег болуп, олче ходуп суныл дузалажып келген. Оскал-оол школазынга ааланында дег чаңчыга берген.

Чылдар эртип, ол өөренген сургуулунга иергеживишкээн, жонглёрга болгаш чиңге дежмир кырлаарынга чаа-чаа берге хевирлерни күүседип киритперге, улам нарыңдан турар апаарган. Маңаа чүгле күш-дамыр талазы-биле сайыраңгай болурундан аңгыда, математик кижиниң санын кавчаар часпас бодаарыдег, ындыг ылаптыг чүүлдер, кайгамчык аваангыр-кашпагай чорук негеттинер. Бичии-ле таймыс түттүчар, шын эвес хеделир болза, кандыг-ла бир чүве болу бээр. Оскал-оол бэла чамзыкта ындыг чүүлдерге таварышкылаш турган.

Бир-ле белеткел үезинде ол чиңге демир кырынга чиджеж үнүп турган ооң андырылган, ходадан эгелээш доңмекпиң ханызынче кеш дыка-ла сывырлып чоруткан. Ооң бичии ыяйлаан болза ат-ла боор часкак. Оскал-оол миниин кээрге эмвелге пунктузунуң өрээлинде, чанында эмчи, башкыларга аажок дүвүрээн хевирлиг, ону хүрээлеп алган турган. Ооңум шимчетпиин кээрге он талаак будун эм сыкыртаан, хүттүлмас кылдыр шарып каан.

Ындыг таварылгада ооң кол эртеминиң башкыгы аажок ээлдек эвилеп. Ынчалзажок өөреникчизинге-даа, будунгадаа иегелеглиг Татьяна Николаевна Палаш чедип кээр, Оскал-оол биле ол бодунуң оглу дег, сеткил ханызындан чугаалажып, аңаа сүмезин бээр.

— Кадыг-берт, бедик артыы ажар дээ кижи бергелерге таваржыр, хей күштү үндүрер, дериң төгер болгай, Оскал — дээш, — цирке өөренири дээрге база-ла ындыг берге, сургуулунуу эки уламчыла, артист атты чедип алгаш, чонуң чоргаарадыр сен — деп, чагып, сорук киирген.

Чылдар эртип, Владимир Оскал-оол цирк артизиниң нарын чүүлдериниге мергеживишкээн, театрга болган коңцерттерге киржип, школазын доозар чоокшулаш орган. Өөредилгезиниң үш чылдарында үндүргеп күжениишкиннер, дер халас барбаан. Тускай эртемниң башкылары — Т. И. Палаш, В. В. Захарчин, Г. И. Филатова ооң чедишкиннериниге соруң, чоргаарланып, ону школа доостурарынга белеткеп турган. Узаваанда күрүне экзаменнериниң уйгу-дыш чок күжениишкинниг хүннери эгелээн. Башгайгы экзамен анда-аяан сүрээлеңчиг болуп эртесе-даа, тускай-даа, иитии-даа эртемнерин ол чедишкинниг дужаапкан. Ол дээрге Владимир Базыр-оолович Оскал-ооллуң амыдыралынга база бир чаагай, өөрүшкүлүг хүн болган. Ынчангат 1952 чылдың чайынында ССРЭ-ниң цирк школазын Москвага дооскаш, байырлалдыг улуг концертке киришкеш ол кежээ ооң угаа-бодалынга кезээде уттундурбаан-биле тураскаал боор артып калган.

С. ШОЯГУ.

(Уламчылыг).

Ажылын түңнээн

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозта хереженнер чөвүлелиг бодунуң ажылының дугайында информацияны кылган. Чөвүлелдиң даргазы С. Дыртыпна хереженнерниң колхоз будурулгезинге, хей-иитии ажылдарынга киржип турарын тозаргайы-биле чугаалаан.

Анаа уран кылыглар, чечектер делегезиниң организастаан. Ооң соонда бичии могелер хүрежип, концерт болган.

КУСКУ ЧАГАА

Часкы черни
Чарып тургаш, «Сарыым» дээнин—
Сагыжымга
Частып өзер үрезин дир.
Чашкан тараан
Шаңда богун овааланды,
Чаңгыс сөзүг
Сагган чечээ хөрээм долду.
Сырыналган
Хектер үнүм дыңнаармыга,
Сылдыстарны
Кежээлерде кайгаармыга.
Чайлаг чечээн
Чаасканаан эргин чоруурумга,—
«Сарыым» дээнин
Чалгыы чүрээм ыстадып көөр.
Чайгы бүрү
Сарыг кылдыр хуула берди.
Чарлыышкынны
Чанар күштер ырлажы-дыр.
Кылыр сында
Харлар безин көстүп келгш,
Кажанга дээр
Хайыра сөзүң хинчектээрил:
Ылчыңнавайн,
Ынакшаалтын ынча дээп сен,
Ындыксап,
Ынча дыка пөрүктенме.
Оолдар чаңы —
Орлап болур чүве дижин.
Чагаам помчаш.
Чассыдып кел, сарыын шын мен.

Владимир СЕРЕЙ-ООЛ.

СПОРТ

Тиилекчилерге шаңналдар

1969 чылдың чаа чемпиону Ак-Довурак хоорайның «Асбест» командазы-биле Чадаана хоорайның ийнги чер алган «Восток» командазы Кызылдың «Хүреш» стадионунга чаа ужурашкан.

Ук оюн 2:2 биле хаймышкан.

Ук ужуражылганың соонда бут бомбүүтүне Тыва АССР-ниң бирги чери дээш болган маргылдаанның түңнелин үнүүрген, шаңналдарны тывыскан. Бир дугаар чер алган Ак-Довурак хоорайның «Асбест» авиям командазынга шилчиир кубокту, тураскаадлыг вымпелди болгаш бирги чергенниң дипломун тывыскан. Команданың кежигүннери Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанынга күш-культура болгаш спорт комитединиң мактал бижиктери-биле чемпион ленталары болгаш хол шахтары-биле шаңналаан.

Ийнги черде үнген «Восток» командазы ийнги чергенниң диплому-биле болгаш тураскаадлыг вымпел-биле шаңналаан. Ойнакчыларны комитединиң мактал бижиктери-биле шаңнаан. Ол ышкаш судья Михаил Гамидов республиканың бут бомбүүтүне бирги чери дээш маргылдаанны ышы, чеп судьялааны дээш спорт болгаш күш-культура комитединиң мактал бижиктери-биле шаңнаткан. Ол-ла бижик-биле «Асбест» командазының тренери Виктор Филиппов команданы кыска хугсаада республика чемпиону чедир удуртканы дээш шаңнаткан.

Г. МИХАЙЛОВ.

Редактор К. Н. ЛИҢГА.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Табордан келген өөнүктер» 11.30, 1.20, 3, «Оруктуң оңгу кезии» 4.40, 6.20, 8, 9.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Жизнаның дайынчы тергеавинге» 11.30, 13, «Угбалы Керри» 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дүш болган таварылга» 2.30, «Дали чуректиг кижиниң ооллары» (ийи сериязы катай) 4.40, 8.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ногаан отчугаш» 15, «Героин» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: КИНОТЕАТРГА: «Аныычка» 17, 19, 21 шактарда.

Редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының болгаш пропаганда килдизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийкн амытырал килдизининиң 23-54, культура килдизининиң 37-12, кодээ ажыг-агый килдизининиң 21-47, үлетпур килдизининиң 22-64, чагза база совет тургузуг килдизининиң 21-27, информация килдизининиң 20-60 бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында пархалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00708

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 7 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 211 (8057).

Өртээ 2 көп.

Колхозчуларның съездизинге уткуштур

КОЛХОЗЧУЛАР ЧУГААЛАЖЫП, САНАЛДАП ТУР

Көдээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставының чаа төлевилелин колхозчулар болгаш бүгү чон чугаалажып көрүүбиле парлалгага чарлаалдан бээр элээн кап айлар эрткен.

Уставтың төлевилелин баш бурунгаар бүгү чонга чарлаан чорук ону түгле танымжып алзын дээш эвес, ооң-биле кады чонуң санал-оналын алыр, съездиге чаа саналдарны киирип чугаалажыр сорулга-биле калбак танымдылганы, чугаалажымышкыны чорудуп турар.

Тыва АССР-ниң колхозчулары амга чедир Чижек Уставтың төлевилелин бригадаларга, фермаларга болгаш оскедаа участоктарга чугаалажып, танымжып келген. Олар ону чугаалашпышаан, аңаа саналдарны, эдилгелерни киирип турар. Августуң тоңчүзүнге чедир республикага 9 черге колхозчуларның ниити хуралы, бригадаларга, фермаларга 143 хурал болган. Оларга 9 муң ажыг колхозчулар киришкен болгаш 300 ажыг кижи санал берген.

Хуралга санал берген колхозчулар Уставтың төлевилелин аажок чүүлдүгүнүп деткиишаан, ооң чамдык чүүлдеринге немелделер, эдилгелер киирер дугайында саналдарны киргизээн. Ол саналдарның кол-колун алырга мынайт:

БИРЗЭДЕ, колхоз кежигүнү кижи колхозундан үнген таварылгада ооң бажың чапының участогун казып казытпайн, оске хемчегни алаа кандыгыл. Чижэ, элээн өрүлеткен үндүрүг төлээр кылгаш, ол черни хевээр артыр.

ИЛЛЕ, колхозтуң черин эдилээни дээш, колхоз кежигүнү эвес ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан кандыг-бир төлевирни тыртса кандыгыл.

ҮШТЕ, колхозчуларның бажың чапының участогун кызырбас. Бир эвес мынаг нормадан ажып турар артык шөл бар болза, ол артык черниң үндүрүгүн ковудедир болза чогуур.

ДӨРТТЕ, мянп байлактарын болгаш бүгү мяштыг черлерни шын ажыглаар сорулганы барымдаалаш, мынаг черлер кайда-даа турар болза, оларны көрүнеңиң мяш ажыл-агый черниге шилчидип берзе чогуур.

БЕШТЕ, колхоз кежигүнүнден кижи үндүреринің чурумун оскертпи чугула. Ылаңгыя колхоз баштаар черниң ол дугайында шиитпирни оюун күштүг болдурар. Колхозтан үнген кижиниң шүүт санажылгалын колхозтуң чыл отчёдун бадылаан соопа бир ай болганда эвес, а ол дораан кылза чогуур. Бир эвес колхозтан үндүрген кижи баштаар черниң шиитпири-биле чөпшээрешпес таварылгада, ооң билдиришкинин үш ай хуусаа иштинде колхозчуларның ниити хуралынга көөр апаар.

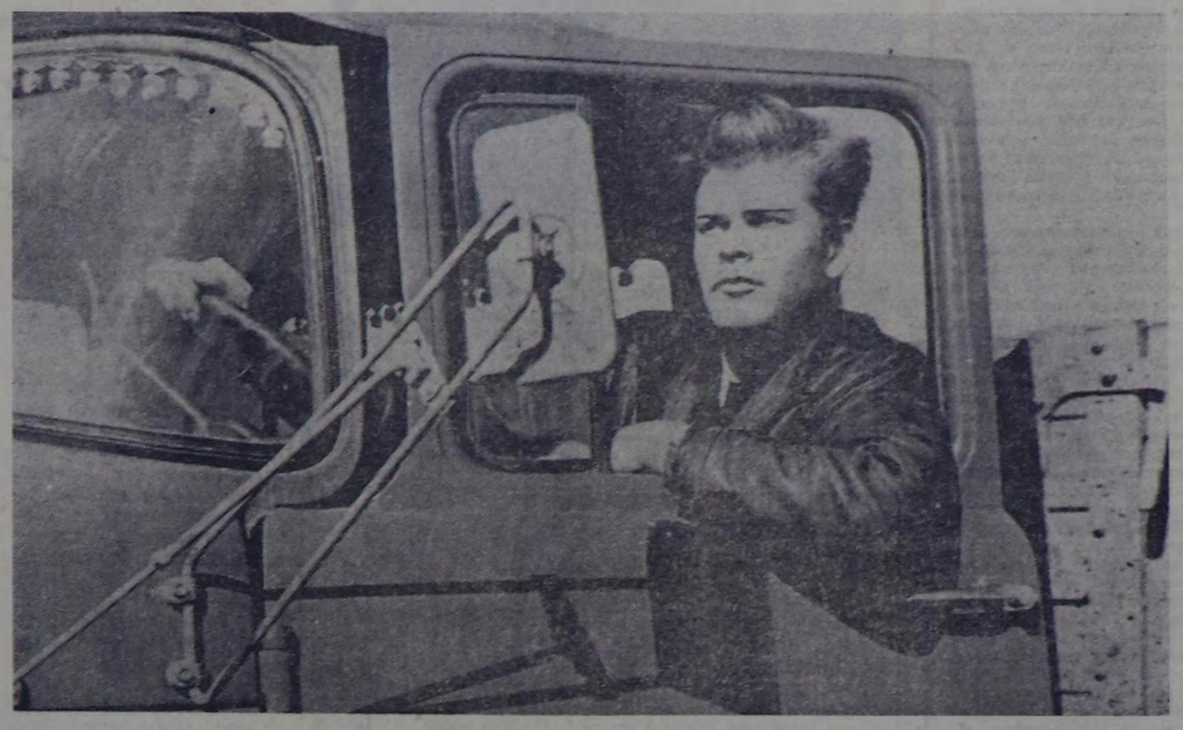
АЛДЫДА, колхозка чедирген когарадыг бүрүүлүг кижиден бүрүн төлеттирер болгаш ооң айда алыр кол төлевирининң үштүң бирээзинден хой эвестн тыттар. Колхозка чедирген мындыг когарал дугайында баштаар черниң шиитпирин колхозчуларның ниити хуралы бадылаан соопа түүт күштүг болур. Ооң соонда улус судунга хомудал турбас болза чогуур.

ЧЕДИДЕ, чамдык колхозчулар саар яңек садып алырыбиле болгаш оске-даа сорулгабиле күрүме чээлиин алыр болгай. Ындыг чээлиглит кижи колхозтан үнер апараа, ол дораан санажылганы кылза чогуур. Амгы үеде колхозтан үнүп чорутқан кижилериниң төлевээн чээлилерни колхозтуң хөреңгиин-биле төлээр таварылгалар бар болгай.

СЕСТЕ, колхозка чурттап, ажылдаары-биле оске черлерден кожуп келген кижилериниң хой пурузу чаа черге доктаамал, ак сеткилдиг ажылдап турар. Ооң-биле чергелештир чамдык кижилер хой рубль сүрүп, кодаате чедип келгеш, кэш ай ажылдап тургаш, кайнаар-даа чорутқаны билдинмейн баар түүл база бар. Ынчаарга оларның көжерине күрүне хой акша-хөреңгиин база үндүрген болгай. Кожуп келген кижиниң ол черге ажылдаар хуусаазын чаа Уставка тодарадыр болза, черле эки болур. Бир эвес керээлиг хүлээлгезин үрээр болза, ол кижи материалдыг харысаалганы хүлээр, көжерде күрүнеден чүү алган болдур, ону дедир чандырар апаар.

Моон-даа оске саналдарны колхозчулар киирип турар. Республикада ам колхозчуларның ниити хуралдары эгелээн. Ол хуралдарга колэ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставының төлевилелин чугаалажып, колхозчуларның район хуралынга баар төлээлерни сонгуур. Ооң-биле кады Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тыванның 25 чылынга төлептиг ужуражқыры-биле алган хүлээлгелерниң күүсеттинип турарын база чугаалажыр.

ЧОЛААЧЫ! ЧАА ДҮЖҮТТҮҢ ТАРААЗЫН ЧИДИРИГ ЧОККА, ДҮРГЕН СӨӨРТҮҮЛ!

«Сельхозтехника» автобаазазының мурнакчы чолаачызы Александр Мамонтов ук мергежилиглиг 10 чыл улаштыр ажылдап келген.

Техниканың нарын кезектерин ол эки билир кылдыр шинээдип алган. Ажылдан турар машиназынга камнаг, ак сеткилдиг чолаачы техниктиг көрүлдеңи чогуур үезинде кылып, үүрмек септелгелерни кылып ап турар.

Александр бо хүнде «Межегей» совхозтуң үшкү бригадазынга силос массазын сөөртүр ажылды күүседип, эдилчет нормазын 150 хуудан ажырып турар. Сөөлгү беш хонукта ооң көргүзүү 325 хуу болган. Социалистиг чарыштың (5 хонуктуң түңнели-биле) тиилекчизи А. Мамонтовка акша шаннадып тывыскан.

ЧУРУКТА: чолаачы А. Мамонтов эдилчилиг ребе үезинде.

А. АПРИНЦ фотозу.

МУРНАКЧЫЛАРГА ИЗИГ БАЙЫР

Сиген белеткелиниң планын база күрүнеге тараа садарын чедиишкинниг күүсеткени-биле «Сукпак» совхозтуң эр, херээжен амыдчылыннарынга СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедиргени. Малды садып алыр база сайгарар талазы-биле планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш сукпакчылар моон соңгаардаа күжениишкинниг амыдаарын, малдың семистилгезин таарымчалыг организастап тургаш, немелде деңзинни хөйнү алырын, дүмүт ажаап аяыышкынын кысна хуусаада шазыпкын доозарын, келир чылдың дүмүдүнге черни, четчиө болгаш эки шынарыг үрезинни, мал чеминге хереглээр арбын тараны уруп алырын, ооң-биле ленинчи юбилейге, Совет Тыванның 25 чылының байырлаанынга нуш-ажылчы сөңүүр ужуражыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бүзүреп турар.

Кызыл хоорай Совединиң «Кок-Тей» совхозу — дүжүт ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа садарының талаазы-биле республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи. Чаа дүжүттүң тараазын күрүне шыгжаммырынче сөөртүп чедирерге чолаачыларның ажылы улуг ужур-дузалыг боон турар. Дүн-хүн дивейн, уйгу-чыдын чок ажылдап, социалистиг чарыштың мурнакчылары боон турар чолаачылар совхозта хой.

ЧУРУКТА: солагай талада—мурнакчы чолаачы Алексей Назаров, оң талада—тараа чүдүүлгезин.

Г. СИРОТИННИҢ фотолары.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ ДҮРГЕН ДООЗАР

Бо кыш харысаалгалыг. Ленинчи юбилейни төлептиг уткуур дээш, бистиң Төрээн чуртувуста социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың шиитпирлиг үе-чадазы кышкы айларга онаажыр. Ынчангаш ол үеде үлетпүр бүдүүлгелерниге, тудуг, транспорт организацияларынга болгаш оске-даа албан черлерниге ажыл күжениишкинниг болуру чугаажок. Кышка белеткелди дүрген доозары эргежок чугула.

Республиканың үлетпүр бүдүүлгелери, тудуг, транспорт организацияларының В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга тураскаатқан социалистиг хүлээлгелерин ап тура, үе-шаг бүрүзүн бүдүрүкчүлүг ажыглап, эвээш чарыгдаадарны үндүргеш, эң хөй продукция кылырын шиитпирлээн. Ону бүрүн күүседир дээш, арга-курлавырларның ажыглалын экижидип, чылдың кайы-даа үезинде дең-дескн ажылдаары чугула. Ол сорулганың чардынмас бир кезээ болза кышка белеткел болур.

Кышкы үеде таарымчалыг байдалга ажылдарынга белеткелдиң планнарын организация бүрүзү шагда-ла тургузуп алган. Оларның хөй кезии ап чорудар хемчегларниң графигин бадылап, ооң күүселдезин хынаар, харысаалар кижилерни, кылдыстерни тодаргайлаан. Ажыл-чорудулганың мындыг хевирин чылдың-на ажыглап, ону бүзүлаар ажылдап турар.

Моон мурнудагы кыштарның, ылаңгыя эрткен кыштың кичээндиргилерин утпайн, ажыл-агыйга чугула, улуг ужурдузалыг хемчегларни ыяк чорудар айтырыг ам чидин-биле тургустунуп келген. Эрткен кышка удур чамдык үлетпүр бүдүүлгелери, тудуг организациялары четпес белеткенген, бүдүүлге чорудулгазының чурумун үреп, хөй продукцияны белеткеп шыдавайн барган.

Бо чылдың баштайгы айларында тудуг организацияларының түүйбуга хереглели хандырынмайн турган. Кызылдың түүйбу заводунуң бүдүүл турган продукциязының шынары база дыка багай болган. Ооң чылдагааннарын тодарадырга, хамык ужур заводту кышка четпес белеткээнин илереэн. Дой-довуракпың курлавырын чер эриг, чылыг үеде белеткеп албаанындан, түүйбу хептээр, орттедир цехтерге технологтуг чаартылгаларны кылбаанындан ажылдың түңнели багай болган.

Тудуун бо чылын доозар «Тыва кобальт» комбинаттың корпустарын эртken күүн кышка белеткеп, соок үеде-даа тудугжуларның ажызын соксатпас хемчегларни алыр дугайында шиитпирни ында партком, тудуг комитедн-даа шиитпирлээн. Ынчалза-даа ооң күүселдезин чедир контрольдавайн барган. Үе эртип бар чорда далаштыг ажылдар-биле кышка белеткелди дооскан. Ооң уламындан ол хемчегларни чедимче чок боттандырган. Кыжын гидрометаллургия цехиге тудуг ажылдары үзүктелип турган таварылгалар бар.

Үстүнде айчтканывыс чергелиг четпестер оске-даа будүүлге коллективтеринге эртken кыжын турган. Оны келир кыжын катаптавас, белеткелдиң кошкаандан будүүлге чорудулгалын соксатпас дээш, чамдык ажыл-агыйларның партия организацнялары, администрация черлери-биле кылыр чүүлдерни планнаан. Кышка белеткелче партийжи сагыш салып, ажылдарны дес дараалай кылып, будүүлгениң ажыктың бедидерпиниң хемчегларни боттандырып турар коллективтер эвээш эвес.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтерни кышкы байдалга таарыштыр ажылдаарынга белеткээринің комплекстиг планын техчевүүлел хуралынга хүлээп алган. Ажылдың чорун турарының дугайында медээнн августа белин пйн катап дыңнаан. Парткомнуң, профсоюлел комитединиң харысаалгалыг ажылдакчылары кышка белеткелди контрольга ап, ажыл-херекти үргулчу сонуургап турар. Одалга системазын септеп чаартырының, чамдык цехтерин чылыглаарының айтырыглары шала соңгаарлыксаар хөөннерни буруу шаап, графиктп сагыырын чедип алган.

Ак-Довуракта улуг будүүлгениң коллективи даг-дүгүн кыжын-даа четчири-биле арыглаар, мурнундагы чылдарда дег, продукцияны оске айлардан эвээш бээр практикадан хоспталырын шиитпирлээн. Ынчангаш руда кургадыр барабанны немей тургузуп эгелээн. Ында ажыл график ёзугаар чорун турар.

«Тыва кобальт» комбинатта база кышка белеткелдиң айтырыын чугаалажып коргеш, дөртеи хире хемчегларни планнаан. Ол будүүлгениң кышка белеткелинден дувуренчиг байдал хомур-даш-биле хандырылгада тургустунган. Келир кыжын комбинат продукция бээрине белеткеп, хой энергияны хереглээр. Ону барымдаалаш, 50 муң тонна ажыг хомур-даштыг садын алырының керээзин чаргаш. Ооң 22 муң тоннаын республиканың одаар чүүл сайгарар конторазы чедирип бээрин хүлээнген. Артканын комбинат бодунуң транспорту-биле соөртүр ужурлуг. Амдыызында транспорт цехинің кылыр ажылының объёму улуг, ынчангаш одаар чүүл соөртүлгезинче книрер автомашина чок деп будүүлгениң удуртукчулары санап турар. Транспорт бнсте чедиишпезин билдингнр. Ынчалза-даа «Тыва кобальт» ажылдаар ужурлуг. Ооң ужурунда комбинат боду-даа, «Тыва автоторуктранстың-даа» удуртукчулары айтырыгны чогумчалыы-биле шиитпирлээринің аргазын тывар ужурлуг.

Кышка бүгү талалыг ыяк белеткеприн кампания хевирлнп, кыска хуусаада доозур болур сорулга кылдыр бодап, ол чугула хереқти кыдыра корун турар будүүлгелер база бар. Кызылдың түүйбу заводунда ол ажыл эрткен чылдыңнан коскүзү-биле дээредээп-даа болза, кылыр чүүлдер ам-даа хой. Эң ылаңгыя дой-довуракпың курлавыры чокта кыжын капчап ажылдаарын? Тудуг материаллар үлетпүрүнүң эргелеп. Кызыл хоорайның удуртур органнары түүйбу заводунга чер казар техника, автомашиналар тывырынга боттуг дузаны чедирери негеттинин келген.

Бай-Тайганың Самагалдайның ажыдырал хандырылга комбинаттары будүүлге ороолдерин чылыглаан септеэзн. Одалга системазының ажылын хынап шенеэзн, ооң арыглалын база чорутпаан. Одаар чүүлду базэ четпес курлавырлап алган.

Одаар чүүлдүң соөртүлгезин чайгы үеде организастарын будүүлге удуртукчулары херекке албайн келген. Күскү хову ажылдары түлүктээн бачым үеде хомур-даш соөртүрүн кызыдар чүүлдер Кызылдың будүүлгелеринде тургулаап. Ол дугайында солунга элээн кап материалдар үнгүлээн болгай.

Наймылалда чупар-бажыңнар комбинады, алгы заводу хомур-даштыг ам-даа эвээшти экнеп алган. Ону удуртукчулар «Кызыл-Хавак» шахтаның продукциязының шынарының багайы-биле таймлбырлап турар. Шахта коллективи хомур-даштың шынарып экижилер хемчегларни дарый ап чорудар ужурлуг.

Кышка белеткелди доозар үе эвээш арткан. Ынчангаш будүүлге бүрүзүнде партия, профсоюлел организацнялары ол хереқти контролыга ап, администрация черлерниге боттуг дузалы чедирер хүлээлгелиг.

Ажыглалга кирер тудугда

Бажыңнар тудар завод

Минскиниң барыын тадакы кыдыында улуг бажыңнар тудар завод тургустунган. Чурттуң ындыг ан улуг заводу ол. Ооң хол будүүлге корпузувүн турар шөлү 14 муң дөрбелчин метр. Будүүлге черн чылда чүс муң дөрбелчин метр чурттарга шөлүн тудар күүлүг. Завод бажыңнарның хем кылыр, санитар болгаш оске-даа өрээлдерни тудар белеп блоктар будүрер. Дериглерниң ажылдаарын шуудалыр шенелде эгелээн.

МАЛГА ЧЕМ

«Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан суурунуң чүрттакчылары мал чеминнн белеткелинге идепкейлиг кирипгеп. Сиген белеткелинде 24 кижиден тургустунган бригада, ангы-авгы звеноларга үстүп алгаш, ниитизи-биле 61 тонна сиген белеткээн. Моторист Д. Конгаржап, школа таныылы Б. Доспай-оол олар 10, И. Дагбалдай 5 тонна сигенни белеткээн.

Суурнуң пенсионерлери мал чеминнің белеткелинге база бнче эвес улуг-хүүзүн киирген. Шлаңгыя Г. Баян, И. Тюлюш олар 7, Д. Бичс-оол 8 тонна сигенни кескен. Ук ажылды коммунист Т. Сундуй эки башкарып, белеткээн сигенни хүлээп-ап турар.

Я. ОНДАР.

ШУДУРГУ АЖЫЛДААННАР

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажыңда № 1 салбырының Арыг-Бажы сүт-тараан фермазының коллективи беш чылдың дөртүү чылында, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр түс чыл болур ооңга болгаш Совет Тыванның 25 чыл ооңга төлептиг ужурлыг тээш алган социалистиг хүлээлгезин эрткен сес айларның дургузунда багай эвес күүседип, күжениишкинниг ажылдаан.

Ферманың коллективи ниити сүт саалдазының сес айлар планның 103 хуу күүсеткен. Күрүнеге сүт садарының планын база күүседип алган. Ферманың-мурнакчы саанчызы Дугар Эник-кыс эрткен сес айларда болунга быжыглаан 19 инектерниин бирээзиндеи-не 1302 кг сүттү саап ап, саанчылар аразында социалистиг чарыштың түнелекчизи болган. Ол ышкаш саанчылар Серен Сүгежик, Бирбю Кара-кыс, Нуржат Олчей, Мария Сүктерниң бирээзиндеи-не 931 — 973 кг сүттү саап, бедик көргүзүглүг болганнар.

Ферманың күрүнеге дүжээп турар сулуун шынарының кудуазундан 7 тонна ажыг сүттү Шагаан-Арыгда сүт хүлээп алыр пункт албаан, дедир келген. Ынчангаш ферманың коллективи сүттүн шынарынче кичээнгейни салза чогуур.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

Сиген белеткелиниң мурнакчыларынга деңнежиңер

Бай-Тайга районнуң «Таэли» совхозумал чеминге сиген, көк-сула белеткээр планын күүседир чоокшулаан. Бай-Тал, Кызыл-Даг салбырларны сиген белеткээр планын 90 хуу ажымра берген турда, «Найыралг» салбыр чүгле 60 ажыг хуу.

Хойжу бригадаларлан Тейлерде аныяк хойжуларның бригадазы (бригадирн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Маадыр-оол Мукаайлы) 80 тонна сиген планын 98 тонна, Эдер-Куйнуң хойжу бригадазы (бригадирн Иргит Содунам) 135 тонна планын 136 тонна, Бай-Талда комсомолчу-аныяктарның бригадазы (бригадири Доңгак Допчул-оол) 120 тоннаны 135 тонна кылдыр ажыр күүсеткилээн. Социалистиг хүлээлгелерннге 15—15 тонна сиген кезер дээш, Кызыл-Дагда С. Кандан 25, Х. Деспи 27, С. Ары 20, Балы-Назын 16 тоннаны белеткээн. Бо айыткан бригадалар болгаш түс-түс хойжулар сиген белеткелиниң мурнакчылары болуп, оскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

«Найырал» салбыр кукурузаның ногаан массазындан 5189 тонна силосту, аны эрткен чылгыйындан ййн катап хөйнү белеткээн. Ак-Довуракпың автоажыл-агый будүүлгезиниң 16 машиналыг автоколоннавының 3500 тонна ногаан массаны соөрткенин эки деп демдеглээе чогуур. Чолаачылардан О. Байлак-оол 440 тонналы соөрткеш, бергн черни эдээн. Ооң ыяш түс ажыг тоннапы соөрткен чолаачылар бар. Комбайнерлерден С. Азыгрбилге, Ш. Семис-оол, Ч. Сереэдир, С. Хүреп, М. Ким-оол олаэ хүн нормазын үргулчу ажыр күүседип келген.

Ажылдың түңнелнн ййн удаа үндүрген. Комбайнерлер, чолаачылар болгаш ажылчынар 8 кижиге совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитедн шаннал бижиктер тывыскан, 28 кижиял эртектнг үүлдер-биле шаннаан, эң шылгаашнарга шилэлир түктү беш хонук сазында тыпсын турар.

Моон-биле кады мал чемнериниң белеткелинде хомудап турарларны база демдеглеэе чогуур. Ыпыгларга Эер-Халай фермазы, Туралыг, Шат, Саамчыр, Оруг, Шивилиг деп черлерде шээр мал бригадаларды хамаарнжыг.

Мал чемнериниң белеткелинге бүзүеиишкинин бичии-даа кошкатпайн тургаш, салбыр, бригада, ферма бүрүзү онаашкан планын ыяап-ла күүсеткеп турарын чедип алыр ужурлуг.

Х. БИЧЕ-ООЛ.
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

Аңы-дуңма улустуң байырлалы

Корей Улус-Демократтыг Республиканың тургустунганының 21 чыл ооң Москванын хөй-ниитининиң төлөөлекчилериниң уткаан хуралы Даштыкы чурттар-биле варымал бажынында сентябрь 5-те болган. КУДР-ниң Совет Эвилелиниге херектерниге тур бүзүреттирнеп делээзн Ким Чан Сун, КУДР-ниң ниити ооредилге министриниң оралакчызы Ли Хи Донга баштаткан Корей-совет пайырал ниитилелиниң төлөөлери, элчин черинин ажылдакчылары болгаш оске-даа корей өнүүштер москвачыларның аалчылары болган.

Президиумга корей эстербиле кады СЭКП ТК-ниң секретары П. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Э. Дымшиц, күрүнеэнн болгаш хөй-ниитининң оске-даа ажылдакчылары турган.

Хуралды СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары В. Я. Павлов ажыткан.

Совет-корей пайырал ниитилелиниң Төп баштаар черниң даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрификацияга министрнниң оралакчызы А. П. Максимов эдлеп кнлган.

(СЭТА).

Дүжүттү өстүрериниң үндезиннери

Черкассы областың Жашковск районуң чер ажылының бедик культуразының районуң кыдыр дүрүм ёзугаар адап турар. Шёй чыл мурнунда анда тыбыскан ол хүндүлүг ат кодээ коммунистериниң, ажылагый удуртукчуларының, агрономнарының, механизаторларның, районуң бүгү тараажыларының шудургу ажыл-ижи-биле чалдап алдынган. Оларның чогаддыкчы ажылының үре-түңнелдиин тараавың, чигир свёкланының болган еске-даа культураларының чалгай дүжүттери, колхоз экономиказының кескү өзүлдези тодаргай бадыткап турар. Бо-даа чыл бедик коргузуглерлиг болган — тараажыларың шолдерге ажыл-ижи халас барбаан: гектар саңындан-на ортумаа-биле 33,6 центнер тараазы алган. Ортумаа-биле гектардан-на 30 центнерден эвээш эвес дүжүт алган чаңгыс-даа ажыл-агый бо районда чок. Бедик дүжүттер, бүгү колхозтарда шолдерниң үнүш-дүжүткүр чоруунуң өзүлдези районуң партия организациязының, совет болган кодээ ажыл-агый органнарының ажылдакчыларының алдарының херээ апарган.

Гектардан-на 20 центнер тараа деп соруланы чурттуң хей-хей ажыл-агыйлары шагда-да ажыл эрткен. Чижэа, Оренбург областа «Искра» болган XI Кавдиниэия аттыг, Казахстанда «Алма-Ата», Литвада Ленин болган Черняховский аттыг, Винница областа СЭКП-ниң XXII съездиэия аттыг колхозтар болган еске-даа чүе-чүе ажыл-агыйлар ышкаш чылдың-на тараа-ның бедик дүжүттерин ап турар ыңдыг колхозтар ап эвээ бүрүзүнде, бүгү-ле областарда болгаш республикаларда бар. Партияның XXIII съездиэиниң болган СЭКП ТК-ниң Пленумнарының тараажыларың интенсивтиэиэниэ болган чогаддыгазынга калбак аргаларны ажыдып берип турар шинтпирлерин чеднишкиниг боттандырып, кодээниң техникти тепсетеленишкинин күштелдирип, материалдыг болган моральдыг деткишкиннерин шын ажыглап турары чер ажылының культуразын бедидер, анаа үндезилеэп, тарааның туруштут, магадылалдыг чымаданын чедип алыр арганы кодээнин ажыл-ишчилерине берген. Эң чоокку чылдарда-ла тарааның дүжүткүр чоруун гектар саңынгала беш-алды центнер немей бедидер деп СЭКП ТК-ниң октябрь (1968 чыл) Пленумунуң тараажыларының мурнунга салган соругаалын бистиг колхозтарывыс болган совхозтарывыс күүседип шыдаар дээрэни дээре коллективтериниң чеднишкиннери бүгү тодазы-биле бадыткап турар-дыр.

Мурнакчы ажыл-агыйлар боттарының чеднишкиннерин кандыг-бир онза хандырылгалырың уламындан чедип ап турар эвес-ле болгай. Оларны база-ла еске бүгү ажыл-агыйларны ышкаш шак-ла ыңдыг машиналар болгаш чеминчидилгелер-биле хандырып турар, оларның черлери база еткелерни ышкаш шак-ла ыңдыг болгай. Түңнедер чүге ыңгалдыгы? Хамык ужур бүдүрүлгени канчаар организастап турарында, кижилериң мергежилинде, курлавырларны, ниитизи аргаларны үре-түңнедип ажыглап биливинде-дир. Мурнакчыларның онзагай демдээ чүл дээрге оларның эртем сүмелерин чүткүдүг нептередип, чаңгыс талайдаар чоруткка удур шинтпирлиг демисеэжин, күш-ажылды организастаарының болгаш төлээрининг системазын шенеп, сайзырангайжыдын турары болур. Биргээр чугаалаарга, ажыл-агыйның башкарарының кол негелдемерин күүседип турарында болур.

Тарылга эалчештирилгелерге, чеминчидилгелер, үрединнер, ус-шаг болгаш хоруунуң бедик шынарлыг ажылдан кылыры, суг болгаш хат эрозиэизынга удур, үнүштериниң хоралакчыларынга болгаш аарыгларынга удур демисел шолдериниң дүжүткүр чоруун бедидеринге кандыг чугула розльду ойнап турарын кандыг-даа агроном билир болгай. Ол айтырыгларны черниң партия ажылдакчылары, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары база ам эки сайгарып билир апаргап, оларның хей нуруузу дээди азы түскай оргумак эртеминиг болгай. Бедик дүжүттүң үндезини болур кол факторларны оларның тус бүрүзү алдагдал чок адаар. Бир эвес домей байдалдарлыг тургаш. ажыл-агыйларның чамдыызы чамдыктарының коргуулгелериниге чоокшулап безин шыдавас болза, ол чорук дээрге бүдүрүлгениң дешпилгелиг технологиязын херексеп корбестиң, кижилер-биле организачгы ажыдды чедир үнелеп корбээниниң түңнели ышкажыл.

Бо чыл чурттуң чамдык районнарынга кедергей таарымча чок болган. Ставропольдуң тараажыларынга агаар-бойдуе шыңгыы шылгалда болган. Доозунуг шуурганнар, соок чае болгаш дендин изиг чай тарылгаларга улуг когаралды чедирген. Крайның дыка хей ажыл-агыйлары чавыс дүжүттү алган. Ынчаарга Совет районуң СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг колхозу эрткен чылын ышкаш, гектарданына 22 центнер ажыг тараазы ажаап алган. Күрүне чагыын ажыр күүсеткен: элеваторже он муң чартык тонна тараазы чорутkан. Чайгаар болуушкунарга удур деминселге тиилекчилер болуп үнерде ол ажыл-агыйның тараажыларынга чүү дузалаанын? Арга-ыыштыг куржаглар, шолдерни бедик шынарлыг ажылдааны, чеминчидилгелерни чогуур үезинде үндүрүп төккенин тарааларыны камгалап ап, оларны шыдал кылдыр, оларга эки өзүп үнер арганы берген. Чаа чүүлдерни ында көрүңгүр эскерип, дидим ажытпан, дешпилгелиг арга бүрүзүн тургустунган байдалга дүүштүр нептередип турар. Эргелеп башкарарының системазы бо артельде тергиин эки таарыштыр тургустунган. Бүдүрүлгениң участок бүрүзүн специалист баштап турар. Ол ону удуртуп, ол дээш бүрүн харыылаар.

Колхозтуң партия организациязы база удуртуп башкарарының талазы-биле бодуңуң «технологтуг». Артельдиң хереэинге, бүдүрүлгени хогжүдеринге болгаш колхоз экономиказының өзүлдезинге ооң салдары коскү. Коммунистер — адыр бүрүзүнүң бажында. Оларның шудургу ажыл-ижи, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чүткүдүг чоруу — эдерип салгаарынга эки үлегер. База бир онзагай чүве бар: еске-даа мурнакчы ажыл-агыйларда мышкаш, колхоз уставының чаа телевилелинде бижиттинген кол негелдемериң бирээзи болур — бүдүрүлгени эргелеп башкарырынга бүгү колхозчуларның киржилгезин мында шыңгыы сагыш турар. Ынчангаш ажыл-ишчи бүрүзү бүдүрүлге планнары шевергин күүсеттинген турарынга, тараалардың дүжүдү чылдың-на чаагай болурунга, ниити экономика быжыккан турарынга сонуургалдыг. Колхозтуң чемининнериниң чажыт чүвези харын мында: беш чылдың дөрткү чылында чагыг-планнар хуусаа бетинде күүсеттинип келген, ооң акша орулгалары чылдың-на бештен алды миллион рубль чедип турар

Чер ажылының культуразын бедидеринге, тараанын ниитти чылдааларын ковудедиринге, Төрээн чурттуң тараа курлавыларын немей долдурарынга бистиг колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс кандыг улуг аргаларлыг болуп турарын чаршыпкы мурнакчылары керек кырынга бүзүреткен. Ол курлавыларны ажыглалга киирери — партия организацияларының, чер-черниң совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының кол соругазы. Мурнакчы коллективтериниң чедип алган байлак дуржулгазын келир чылын безин шолдериниң дүжүткүр чоруунга бир чада бедик базымны кылыр, дүжүттүң өзүлдезинге чаа базымны кылыр төлээде, ниитизе чеминиг болдурар ужурлуг.

Хой тараа — тараажыларның күш-ажылы болгаш чоргаараныышкыны-дыр. Ам чурттуң шолдеринде тараа кезилдези үргүлчүлеп турар. Амгы дүжүттү ажаап албышаан, тараажылар дараазындагы дүжүттүң дугайын болап турар: ооң үндезини амдан — күстеп эгелеп салдынар-ла болгай. Күзүн чажып тарыыр тараалары эки хуусааларда болгаш эки үрезиннер-биле тарыыр херек, чазын тарыыр черлерни аңдарары эрте доозар ужурлуг. 1970 чыл бистиң чуртувуска онза — юбилейлиг чыл. В. И. Ленинниң төрүттүнгенин хүнүнден бээр 100 чылынга алдар кылдыр тарыыны калбартыышаан, тараажылар Төрээн чуртка улам-на хей тарааны болгаш еске-даа продуктуларны бээр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырын күзеп турарлар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

ХООЧУН ЛИНОТИПИСТ

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында парлалга эргелеэнниг республика типографиязында бүдүрүлгеге хей чылдарда ажыдап келген полиграфист катрларының юбилей чылдарын демдеглеп, хоочуннарның одуруунга киирип, юбилярларга турускааткан белек, шаннадлыг түскай кежээлерни бүдүр коллективи-биле демдеглеп эрттирери чанчыл болган.

Типографиягa 1949 чылдың сентябрьдан 1969 чылдың сентябрьга чедир линотип пегнизе ажыдап келген Нина Николаевна Ткачеваның юбилей кежээзинге бүдүрүлгенин бүгү полиграфистери чыглып келген. Типографияның клуву шыгырт долу. Юбилярның байырлал кежээзин бүдүрүлгеде партия организациязының секретары В. Я. Горбунова ажыткап, директор В. П. Чемков сөс берген.

Виктор Иванович Чемков партия организациязының болгаш бүдүрүлгениң администрациязының мурнунда Нина Николаевна Ткачеванын күш-ажылчы оруун чугаалаан. Ол Новосибирскиниң полиграфия училищезинге дооскаш, ыракка Тывага барып ажылдаары-биле чөзүп чыл бурунгаар келген. Нина Николаевна боду бодүүн, биче сеткилдиг, ажыл-ишке кызымак, бедик мергежилдиг линотипист. Оон бир онзагай чүүлү болза сеткилинден дузаргага. Бодунуң арга-сүмезин эш-оорунге берип, чаа чүүлү билип, тыпканда, ону өскелерге дамчыдар. Н. Н. Ткачева бүдүрүлгенин мурнакчыларының баштайгы одуруунда, ону коллективтиң хүндүлел самбыразынга каш-даа удаа киргеп. Болунга алган социалистиг хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип чанчыккан. Эки кижиниң алдар-ат, хүндүлел бүргей бээр. Нина Николаевна коллективинде хүндүлүг кижилериниң бирээзи. Н. Н. Ткачева ай бүрүзүнүң бүдүрүлге программазын 105 хуудан кудулаттайын келген, кызымаккай, хоочун линотипист деп чугаалавышаан, аңаа ам-даа үр чылдарда эки ажыдап, кадык чаагай болурун күзеэн чыл-ыг сөстерлиг адрести директор юбилярга сунган.

Коллективте профэвилел комитединиң даргазы Владимир Борисович Рачковский хоочун линотиписке үр чылдарда үлегер-чижектиг, кызымаккай ажылдап, бодунун бедик мергежилдиниң көргүзүп келгени дээш, байыр чедирген.

Бүдүрүлгеге 20 чыл ажылаанын демдеглеп, коллективиниң улуг сагыш салганынга, белек-селекти тыпсып турарынга Нина Ткачева улуу-биле өөрүп четтирбишаан, аңаа харыы кылдыр ам-даа кэш-лакныр күжениишкин-биле ажылдаарын хүлээнеген.

С. ТАМЧАЙ.

Кезилде шапкынчаан

Россияның ховуларында тараа кезилдези бүрүн калбарган. Республиканың ажыл-агыйлары тараа культураларын кезиринде, тавычалар болдурүп, бастырарының темпилерин эртнеп неделя дургузунда улам улгатырган. Республикачың колхоз, совхозтары тарыттынган шолдериниң чартык кезии — 39 миллион 771 муң гектар тараа болгаш бобы-тараа культураларын кезип алган. 32,5 миллион гектар тараа бастыртынган.

Ортаа, Волга-Вятка районнарының, Урал биле Ыракы Чөөн чүктүң ажыл-агыйлары тараа шолдериниң чартык кезиниң тараа культураларын кезип алган. Барын Сибирьде тарыттынган шолдериниң үштүң бирээзинде, Сибирьниң соңгу-барын болгаш барын талазында үштүң ийи кезиндеде тараан. Баштайгы 11 муң гектарда күзүн чажар кыдыл-тасты Донда тараан.

Республикада күзүн чажар культуралар планнаттынганының 46 хуузу — 10 миллион гектарда тарыттынган. Волга-Вятка девискээринде, Уралда оларны тарыза чогуур шолдериниң барык бештиң дөрту кезиниде, Сибирьниң соңгу-барын болгаш барын талазында үштүң ийи кезиндеде тараан. Башкыдыгы 11 муң гектарда күзүн чажар кыдыл-тасты Донда тараан.

Россияның ховуларында дүжүт ажаап алыр ажыл үргүлчүлевишаан.

(СЭТА).

Хову-Аксы: монтаж чоруп тур...

Беш чылдың шалыпкын тулуу — «Тыва көвзьят» комбинадында мурнакчы коллективиниң «Сибирь-техмонтажтың» тудугчулар бригадазы хамаарымыр. Олар турилуктурулга цегимиң соолгу монтаж ажыддарын шалыпкын кылып турар. Бо чугула объектиде Семён Чилчигетев баштаан бригада ажылдап, хүнде кылыр кормазын каш катап ажыр күүседип келген.

Бо чурукта Валерий Лебедев, Виктор Рогалев, Виктор Ступин, Виктор Майдан — бригаданың шалыпчылары-дыр.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ҮЛҮҮН КИИРЕР

Таңды районнуң колхозтарының, совхозтарының болгаш кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының механизаторлары, тараажылары бо чылын багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. Ажыл-агыйларда дүжүт ажаап алышкыны тулуктаан, күрүне шыгжамырынче чүе-чүе тонна тараа кирип турар апарган. Дүжүт ажаалтазы-биле чергелештир мал чеминиң белеткели үргүлчүлевишаан. Өске ажыл-агыйларны санаваска безин «Межегей» совхозтуң, дуржулга станциязының, «Коммунизминиң хереэи» колхозтуң тарылга шолдеринде чүе ажыг комбайн тараазы кезип, бастырып турар.

Кодээ ажыл-агыйның чугула кампаниязы — дүжүт ажаалтазында ажыл-ишчилериниң база ниитизин малын ажаалтежээп турар кижилериниң садыг талазы-биле негелде хереглелдерин хандырар сорулга-биле райпонуң бүгү ажылдакчылары организастыг ажылдарны чорудуп. бар аргаларны ажыглап турар. Хову ажылдакчыларына болгаш малчыннарга бараан чедирер дөрт автолавканы тускайлаан бис. Садыгы-чолаачыларда үр үеле ажылчы чоннарның хандырылгазынга бараан болуп келген дуржулгалыг кижилер быжыглаттынган. Хову турлаанын алды бригадазында, малчыннарның чээрби ажыг ходанында чолаачы-садыгжы Н. Шуров быжыглаттынган, дуржулгалыг садыгжы ажылчишкилерни хомудатпайн хандырып турар. Николай Степанович бараан алырда аъш-чемче, ажылчын идик-хепче кичээнгейин салып, механизаторларның, тараажыларның болгаш кадарчыларның чагыгларын барымдаалап барааннарны шилип алырынга чаңчыккан. Кодээ ажыл-агыйның чугула кампаниялары — мал чеминиң белеткелиниң түлүк үези июнь айда болгаш дүжүт ажаалтазынче эгелеп кирген августа айда 60 муң рубльдиг аъш-чемин болгаш үлетпүр барааннарын хову болгаш мал ажылында ажыл-ишчилерге чедирип саткан.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия, профэвилел организациялары болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары-биле дугурушкаш, төп суурларда магазиннерниң, столоваяларының ажыл шагының графигин өскерткен бис. Садыг бүдүрүлгелериниң ажылдаар шахтарын тааристырганывыс-биле дүжүт ажаалтазында болгаш мал чеминиң белеткелиниде ажылдап турар ажыл-ишчилерниң садыг хандырылгазы улам-на экижип турар. Садыг четкилериниң ажылдаар шахтарының үргүлчүлелин уэатса-даа садыгжыларның саны хевээр артган.

Кодээ ажыл-агыйның кампаниялары эгелээриниң мурнунда хүн бүрүнүң эргежок чугула бараанларының курлавырын тургускан бис, ол магадылалды үстпес сорулга-биле аъш-чемин болгаш үлетпүр барааннарын садыг четкилеричке үргүлчү чорудуп турар бис. Транспорт бистее чедилгепейн турары-биле чамдык чугула барааннар магазиннерге ховартай бээр таварылгалар бар. Райпога келир барааннар Абаканнан шуут келир, ол чорук чамдыкта таарымча чок байландырны тургуза бергилээр, ону болдурбас дээш райпонуң ажылдакчылары хемчеглерни ап турар.

Харыысалгалыг болгаш чымыштыг ажылдарда кижилерниң садыг хандырылгалында четпестер барын айыткаш чогуур. Чамдык садыгжылар харыысалга чок ажылдап, ховуга шолдерде, малда ажылдап турар кижилерниң хүн бүрү хереглелдерин тоол көрбес чоруктар бар. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының механизаторларын, тараажыларын болгаш малчыннарын хандыларының садыгжылар М. Лантухов биле А. Алеев олар ховуга турлагларынга, кадарчыларның кодаиларынга ховар барып, чымыштыг ажылда кижилерни багай хандырып келген. Райпонуң садыг болгаш ниитизиниң чеминиглге бүдүрүлгезиниң бүгү ажылдакчылары, ол ышкаш баштаар чернин аппарады боттарының харыысалгазын бедидип, дүжүт ажаалдазында, мал чеминиң белеткелиниде болгаш мал ажылында ажыл-ишчилерниң хандырылгазынче кол киичээнгейин угландырарын районнуң партия, совет органнары негеп турар.

Ажылывыста кыдыгнаан ажылдарны болгаш четпестерни хуралывыска чугаалажып көргеш, совхозтарның, колхозтарның ховуга турлагларында ажыл-ишчилерниң садыг хандырылгазын экижидериниң хемчеглерин ажылдап кылгаш, дүжүт ажаалдазының, мал чеминиң белеткелиниң шинтпирлиг айы — сентябрьда үнүүшкүнүүт садыгжылашкыны үргүлчү организастарын шинтпирлээн бис. Дүжүттү чидирип чокка ажаап алгаш, күрүне шыгжамырынга хей тарааны киирери, ниитизиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга болгаш Совет Тывазының 25 чыл ойнга төлептиг белек болур. Ындыг болганда кооператорлар, бистер база күжениишкиниг ажылдап тургаш, боттарывыстың улут-хуувусту ол чаагай белекке киирер ужурлуг бис. Таңды райпозуның бүгү ажылдакчылары беш чылдың дөрткү чылының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде боттандырар дээш социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Хүлээлгелерниң күүсеттинер барымдаазы бистее бар, чүгле организастыг ажыл болгаш харыысалгалыг чорук негеттинип турар. Таңдының кооператорлары дүжүт ажаап алышкынынга боттарының үлүүн киирер.

М. КОЛОМЫСОВА,
райпо баштаар черинин даргазы.

Хойжуларның ижи

Кара-кара булуттар дыргелип келген соонда, суггур чашкын Тарлашкын уну чайлагга кудуп эгелей берди. Ногаан эзим-биле кажаланган оймак черде аккыр өг ыракган-на коступ кээр. Кезек чашкынны бо өгге эртиритер-дир дишкеш, олче хаптыыс.

Тутса моге, тураа узун, кижи ортузу ажа берген кижи бистиг уткуп алды. «Чаа орук» колхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Хүлер-оол Чоодур дээрэин ооң-биле таныжып хөөрешкенивис соонда биливис алдывыс. Оон ажылагыйын, амыдырал-чуртталгазын хөөрежип, аяк шайын аартап ора:

— Эрткен чылын кайы хире чеднишкиннерлиг болдунар?—деп, сонуургап айтырдывыс.

— Эрткен кыш малчыннарга улуг өөредилгелиг болган чүве. Дыка хей малчыннарга сиген-шырбиныш чедишпеэн. Дендин соок болган кыштың халавыныган кадарчылар хей санныг малын оскунган. Ынчалза-даа кышка баш удур ыяк белеткенген малчыннар орта алыспаанныар.

Мен эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 103 хураганы камгалап ап, дүктү бир хойдан 2,100 граммны кыргыын алдым. Бо чылын 100 хойга онааштыр 100 хураганны алыр хүлээлгелиг мен. Шылаптар-ла боор мен—деп, ол чугаазын доосту.

Малчынның кадайы Ензак Билина ооң шынчы дузалакчызы, хей уругларның неэи, малчынның мурнакчы чеднишкининде кадайының ажык-дузазы улуг.

Малчын өг-буле-биле байырлашкаш, оруувус уламчылап чоруптувус. 4 дугаар хойжу бригаданың бригадири, анмакдаа болза дуржулгалыг малчынарының бирээзи Севилбаа Байыр-оол-биле ужуражы бердивис.

— Малдың эътжир, сүткүр, дүккүр чоруун бедидер дээш хойжу бүүдүзеэн эрткен чылын эвээш эвес чеднишкиннерни чедип алганнар. Бригада эрткен чылын ниитизи-биле төрүүр 100 хойдан 122 хураганны камгалап алгаш, малдан төл камгалап алыр талазы-биле районга бирги черни бүзүреллин-биле чаалап алган. Бо чылын олар база-ла бедик коргузугну чедип алыр дээш аразында социалистиг чарыштыг. амгы хүннерде шулуруу ажылдап турарлар — деп, ол бистиң сонуургаан айтырывыска кысказа-биле мынчаар тайылбырлады.

Бригаданың мурнакчы малчыны Иргит Кара-Хуна кадарчылаа-ла 12 чыл болу берген. Бо чылларның дургузунда хойжунуң ажылынга мергежилин өскен. Бо чылын төрүүр 100 хойдан 110 хураганны камгалап алыр, бир хойдан-на 2 кг 800 грамм дүктү кыргыырын социалистиг хүлээлге кылдыр алган. Малчын эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 104 хураганны ап, бир хойдан 2 кг 100 грамм дүктү кыргыып алган болуп турар. Ынчангаш бо чылгы хүлээлгезин ол күүседиптер дээрзинге бүзүреп улуг. Бригадада бо дег ажылынга чүткүлдүг, мурнакчы малчыннарны хөйүү-биле адап болур.

Малга быжыг чем-суурну баш удур белеткеп алыр дээш малчын бүүдүзеэн колхозтуң сиген бригадазының докталмал кежигүннери апарган. Малчыннарның аразында социалистиг чарыш калбарган. Аналитиклекчи болур дээш кадарчылар бо хүннерде үйгу-чылын чок ажыддап турар. Оларның кылыр ажылы-ла хей. Кыштагларында бажың-балгадын, кажааларын чылыглап септеэр, оттулар ыяжын баш удур белеткээр, кезип алган сиген-шырбинижин кыштатта чедирер дээш, чүгү чок дээр. Баш удур белеткел — малчын бүрүзүнүң чеднишкининиң үнер дозу.

Малчыннар өртүзүнга лекция, беседа, кино, конперт барык-ла болбайн турар. Ол ышкаш кадарчыларның ажы-төлүнге хереглээн өөредилге херекселдерин, таажыр идик-хепти болгаш продукт аймаан автолавкалар соөртуп экселбейн турары малчыннарже кичээнгей салбайн турар чоруктун фактызы.

Совет Тываның 25 чыл ойнн күш-ажылчы чеднишкиннер-биле үткүүр дээш Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң 4 дугаар хойжу бригадазы бо хүннерге шудургу ажылынчи чоруун коргузуп турар.

С. КУУЛАР.

Өг-бүлеге күш-ажыл

Өг-бүлеге кылыр күш-ажылды канчаар хуваажыры? Бо айтырыгны чамдык ада-иелер чедир билбейн, бажың иштинге кылыр ажылдарны шын организаставас, аңаа боттарының уругларын эки киништирбейн турар. Өг-бүленин күш-ажылынга уругларны кижиндер талазы-биле бодуунуң чамдык сүмелерими берип, бо талазы-биле өске башкыларның болгаш ада-иениң үнүн дыңнаксадым.

Бажың иштинге кылыр бүгү ажылды өг-бүленин кежигүннери — ада-иези, уруглары тодаргайы-биле хуваажып алыры чугула. Ынчалза-даа ындыг хувааладан чамдык мынчаар хомудалдар база үнүлеп кээр: «мен бодумнуң кылыр ажылымны доозалып кылып алган мен, а өскелер меңээ хамаарышпас», азы оглу өрээл иштин айлап, чүп каап, а стол кырында хирлиг аяк-савага ол дегбес, ол оон херээ эвес болур. Ийнде, өг-бүлеге бүгү-ле ажылды хувааладга чокка доозазы дембиле кылыр кылдыр уругларны кижиндерге база улуг дузалыг. Ындыг болза-даа моон база четпес талалары тыптып кээр. Бүгү-ле ажылды хувааладга чокка доозазы кылып турун бээрге, кандыг бир ажыл уттундура бээр таварылга база турун кээр: чижээлээрге, хлеб садары. Оон ында мындыг ажыл хувааладга чогундан кайы бир кижиге хей үүрге база онаажып турун бээр. Ынчангаш эң-не кол чүве чүл?

Борта кол чүве өг-бүлеге күш-ажылды хуваары болгаш ону ниити дем-биле кылыр. Бо ийи арганы каттыштыр ажыглаарынга уругларны кижиндери чугула. Ону канчаар чедип алырыл? Ону чедип алырда, уруглар бичии турда эгелээри эң ажыктыг. Уруглар бичии турда өг-бүлеге күш-ажылды шыдаар шаа-биле оларның албан кылыр хүлээлгези кылдыр хувааш бээр. Ынчан оларга бажың ажылы сонуурганчыг болур. Кандыг бир ажылды аңаа берип көөрга, ол ону сонуургал-биле үргүлчү кылып турар апаар болгаш өг-бүлезиниң мурнунга хүлээлгем дээрэин ол медереп билип, сагыш сала бээр.

Уруглар өзүп, улгадып келгээ-ге күш-ажылды ниити дем-биле организастаар, чижээлээрге, кандыг-бир байырлалга белеткелди, ырак-узак черже чоруур дээнде «бүгү-ле чүвени шупту» деп принцип-биле өөрется эки. Эң ылангыя үстүкү классчың өөреникчилериниге «бүгү ажылды шупту» кылыр кылдыр чаңчыктырар болгаш боттарының кол хувааларга ажылын улам ынай хаңнаадып өөредирин чугула: чижээлээрге, хлеб садары уруунун хүлээлгези, а оглу оон школдада саадай бергенин эскерип каап, хлеб садын чоруктар кылдыр. Ынчан ам «мен бодумнуун кылып алдым, а өскелер ажыл херек чок» дээр чүве уруглар арааныга турбас.

Өг-бүлеге күш-ажылды хуваап, орта уруглар-ны кижиндерин кол черни ада-иениң үлегери улуг роль-дуг болур. Бир эвес бажың иштинге бүгү-ле ажылды ада-иези деңге үлежип алган, ону деңге кылып турар болза, уруглар боттарының ажылын кайы бир кижиже чая хаарыдан дидинмес. Ынчангаш ада-ие күш-ажыл кылырда кыдыынга улуг уругларынга үлегер-чижек коргузуп-биле аяэн овааарымчалыг болза эки. Бир өг-бүленин бажыңынга кады чемненгеш, мындыг чүүлү эскердим. Шупту столга олуруп-кан. Чанында шкаф турда-ва, бажыңның эр ээзи дустуг боду ап албайн, чемненип орган кадайынче шүтүлдээн байдалдыг чугаалап үнүп: «дус чоп чогул?». Оон-биле домей-ле ажылдап чораан ава дустуг боду эккеп берди. Аланың мындыг «дужаар» хөөрэнг байдалы оон уругларының мурнунга авторитедин кудуладып, багай үлегер коргузуп турары болур.

Өг-бүленің улуг уругларын күш-ажылга, илаңгыя бажың амылыңга шын кижиндирбес болзувусса оларның келир үезе тускай амыдырал-чуртталгазынга бергелер таваржып кээр. Харын-даа кедээнде барып чамдык өг-бүле тутканы аныяктар бажың ажылын хүлээлгем дээрэин ол медереп билип, сагыш сала бээр.

Уруглар өзүп, улгадып келгээ-ге күш-ажылды ниити дем-биле организастаар, чижээлээрге, кандыг-бир байырлалга белеткелди, ырак-узак черже чоруур дээнде «бүгү-ле чүвени шупту» деп принцип-биле өөрется эки. Эң ылангыя үстүкү классчың өөреникчилериниге «бүгү ажылды шупту» кылыр кылдыр чаңчыктырар болгаш боттарының кол хувааларга ажылын улам ынай хаңнаадып өөредирин чугула: чижээлээрге, хлеб садары уруунун хүлээлгези, а оглу оон школдада саадай бергенин эскерип каап, хлеб садын чоруктар кылдыр. Ынчан ам «мен бодумнуун кылып алдым, а өскелер ажыл херек чок» дээр чүве уруглар аразында турбас.

Өг-бүлеге күш-ажылды хуваап, орта уруглар-ны кижиндерин кол черни ада-иениң үлегери улуг роль-дуг болур. Бир эвес бажың иштинге бүгү-ле ажылды ада-иези деңге үлежип алган, ону деңге кылып турар болза, уруглар боттарының ажылын кайы бир кижиже чая хаарыдан дидинмес. Ынчангаш ада-ие күш-ажыл кылырда кыдыынга улуг уругларынга үлегер-чижек коргузуп-биле аяэн овааарымчалыг болза эки. Бир өг-бүленің бажыңынга кады чемненгеш, мындыг чүүлү эскердим. Шупту столга олуруп-кан. Чанында шкаф турда-ва, бажыңның эр ээзи дустуг боду ап албайн, чемненип орган кадайынче шүтүлдээн байдалдыг чугаалап үнүп: «дус чоп чогул?». Оон-биле домей-ле ажылдап чораан ава дустуг боду эккеп берди. Аланың мындыг «дужаар» хөөрэнг байдалы оон уругларының мурнунга авторитедин кудуладып, багай үлегер коргузуп турары болур.

Өг-бүленің улуг уругларын күш-ажылга, илаңгыя бажың амылыңга шын кижиндирбес болзувусса оларның келир үезе тускай амыдырал-чуртталгазынга бергелер таваржып кээр. Харын-даа кедээнде барып чамдык өг-бүле тутканы аныяктар бажың ажылын хувааажып шыдавайн будалыр чоруктарга чедер.

Чамдык адалар бажыңның бүгү ажылын, уругларын кижиндилгезин «аваларның хереэ-дир» дээр хөөнөер база бар. Амгы үеде ажылдавайн олурар ындыг аваларлар чок болгай. Ажылдан ол база-ла турупкан чедип кээр, а кээрге база-ла ажыл... Адазы бажыңга келгеш ном, солун, сеткүүл туткаш олуруптар, а харын-даа «киноже, од-бөже бараалы» деп, кадгыыр чалаар. «Чаймы чогул, чүүр аяк-сава, идик-хеп эдерилгин» дээрге, «эртем кылып аар сен, ажырбас» дээр. Кажан-даа «кады кылып аар бис» дээн сөстерни чугаалавас болгулаар. Ынчангаш чамдык аваларлар ындыг адаларга сеткилин хомудап, хорадап эгелээр. Чүгле адалар ындыг «авырадыкчы» хөөнүүт эвес, а чамдык авалар боттары чүү-даа кылбас, бажың ажылын эр кижиже доозазын чүүй кааптаап олурулаар.

Бажың ажылын кылып бидир кылдыр бистер боттарывыстың улуг уругларывысты эки өөредип, олардан негелдени күштелдирер ужурлуг бис. Бир эвес оларны ынчаар өөредип, кижиндирбес болзувусса олар өскенин ачазы-биле чурттаксаар кылдыр өөренип каар. Чамдык ада-лер улгады берген уругларын күш-ажылга кижиндирбес, бажың-даа ажылын, өске хөйниити ажылын-даа ийи болу кылыр, а уруглары көрүп олурар, белеп чүве алырын бодаар. Ынчаар кижиндерге ол кижилер неделеде барып чалгаа кижилер болур. «Кижи болуру чажындан» деп үлегер чугаа бар болгай. Бир эвес бис уругларны бичии чажындан эгелеп ада-иениң, улуг улустарның сөс-домаан дыңнаар, күш-ажылга шнак кылдыр кижиндип алыр болзувусса, олар өзүп келгеш база ажыл-агыйынга-даа, амыдырал-чуртталгазынга-даа кадыг-бергелерин ажыр эртер, келир үениң төлептиг кижилери болуру чугаажок.

Х. МОНГУШ,
башкы.
Барыын-Хемчик район.

Бөгүн — нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн бистиң чуртувуска чаңчыл ёзугаар бешки удаа демдеглеп турар. Нефть болгаш газ үлетпүрүнүң ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш болупкан байырлалын күш-ажылчы чиниишкиннер-биле уткуп турарлар.

Бистиң чуртувуста тывылган газ курлавыры 9 триллион кубометр ажып турар, а чыл бүрүде тывыш 171 миллиард кубометр ажыг. Газ үлетпүрүнүң хөгжүдези түгле экономика талазы-биле ужур-дузалыг эвес, харын аажок улуг социал ужур-дузалыг хөгжүлде болуп турар. Совет арге-чагырганың чылдарында, ыланғыя сөөлгү он чылдарда коммунал хандырылга будуруглелериңге, ажылчы чоннарның квартираларынга газ киңерип массалыы-биле боттандырган.

В. И. Ленин газ одалгазының ужур-дузазын бедии-биле үнелээн. «Техниканың база бир улуг тиилелгелериниң бирээзи» деп статьязынга В. И. Ленин мынча деп айыткан: «Газ одалгазынче шилиишкин күш-ажылдың байдалын улам экижидер болгаш чыптан, довуратан база хир-чамдаи миллион-миллион ажылчыннарны адырар».

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак нефть болгаш газ үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп ап, оон күүселдезин партия, совет, профэвилел, комсомол, ажыл-агыйн органнарының, бүгү совет улустуң соңгаарладып болбас соруглазы кылдыр айыткан.

Бистиң республиканың ажылчы чоннары газты база ажыглап турар. Газты ажыглаарын пептередип өгелээдеп бээр чүгле үш чыл эрткелде оон ажыктыын болгаш эптиин ажылчы чоннарның хой кезии билген. 1967 чылдан эгелээп, республикада 6 муң ажыг квартирага газты киңирген, оон 4 муңун Кызыл хоорайда тургускан. Бажыңнарга газ киңирерин районнарның хой кезинде боттандырып турар. Тәңды, Каа-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның чажыл чоннарының бажыңнарынга газ киңирери дүрген темпбиле чорүп турар. Чүгле Тәңды районда 1000 ажыг газ тургузугларын, оларның хой кезиин «Тиилелге», «Межегей» совхозтарда, дуржулга станциязында тургускан.

Чамдык колхозтар болгаш совхозтар газты мал кажаларын чылдарынга ажыглап турар. Бо чылдың йнгги чартыында Кызыл хоорайның 1500, а кодээниң 100 бажыңына газ одалгазын киңирер, а ниитизи-биле республикага 1969 чылда 3860 газ тургузугларын киңирер. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары газификация ажылын бо чылдан эгелеп, план ёзугаар чорудуп эгелээн.

«Тыва газ» конторазы газ ажыл-агыйын башкарып, республиканың бүгү ажыл-агыйларын газ-биле чогуур өйүнде хандырып турар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейинге белектиг ужуражыры-биле коллектив бедиткен хүлээлгелерин алган болгаш ону алдарлыбиле күүседип турар. Газ сайгарар талазы-биле бо чылдың баштайгы чартыының планы 112,2 хуу күүсеттинген.

Болдунуң ажылын эки билир, ак сеткилдиг ажылдап, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган мурнакчылар бисте бар. Оларга слесарь-хынакчылар Зара Вертипрахова, Альбина Нефедова, чолаачылар Виктор Корников, Александр Неволин, диспетчер Лидия Орловская, АДС-тиң слесары Евгений Бударев, «Өөк» совхозта слесарь Дмитрий Тимаков, «Революцияның чалбыжы» колхозта слесарь Усман Шампаев болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Республика найысылалын газчылар база көдээниң ажылчы чоннарынга, ылаңгыя одалгадан ырак-узак черлерде турар аалдарлыг малчыннарның бажың, өглериңе газты киңирер талазы-биле улуг соруглалар бистиң мурнувуста тургустунган. Оны алдарлыы-биле күүседип, коммуннам тургузуушкунуңуң ниити хөрээнге төлептиг үлүгүү киңирер эргелер, курлавырлар «Тыва газ» конторазының ажылдакчыларының коллективинде бар.

Г. НОВИКОВА,
инженер.

Казань — үлетпүр болгаш культура талазы-биле бистиң чуртувуста эң сайзыраңгай хоорайларның бирээзи. Ол хоорай Төрээн чуртка япазы-бүрү машиналарны, приборларны болгаш дериг-херекселдерни, химия продукциязын, киноплёнкаларны, медицина херекселдерин, ндик-хөлүн, алгы-кештен кылган продукцияны берип турар.

ЧУРУКТА: Казаньда газ аппаратуразының эптелге цеги. Конвейерде аныяк ажылчын Роза Варламова газ печказын эптеп тур.

Б. МЯСНИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

делегей бо хүннерде

НАЙЫРААЛДЫҢ ИЛЕРЕЛИ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы М. Спыхальскийниң чалааның ёзугаар ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода Польшага найыралдыг аалдаашкын кылып чоруп турган. ПУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы М. Спыхальский-биле Л. Свободаның чугаалажыышкыннарынга, ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка-биле болгаш ПУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич-биле ооң ужуражыышкыннарынга ийи таланың сонуургап турар айтырыгларының талазы-биле санаа-оналды үре-түнеледир, бүгү талазым-биле чугаалашкан. Амгы үеде, ылаңгыя барыыгерман дайынаырак болгаш өжээнзирек чоруктуг катап тургустунуп турарының уламындан боттуг айыыл кыжаныышкыны тургустунуп келген турда, Польша биле Чехословакияның сырый кады ажылдажылгазы оларның аймыл чок чоруунга, ол ийи күрүнеде социализмниң чаалап алышкыннарын камгалаарынга база оларның ийилдиравиниң улам чедиишкинниг хөгжүүрүнге улуг ужур-дузалыг деп демдеглеттинген.

Польша-чехословак кады ажылдажылга ийи чурттуң улустарының бузулбас акыдуңма найыралының илерели болуп турар. Ол кады ажылдажылга төөгүдүг дуржулгага болгаш чогуур өйү келген хереглелдерге холбаштыр тыптып келген, социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң чаңчылчаан найыралдыг харылзааларын болгаш чаңгыс эвин бижыглаарынга дуза чедирип турар. Польша болгаш Чехословакия ССРЭ-биле сырый харылзаа тударынга, бижыг эвилелдиг болурунга даянгаш, Европага бижыг тайбыңны тургузарының хереэинге улуг үлүгхүүну киңирип турар. Амгы үеде айыыл чок чоруктуг болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле Европаның пинти чөвүлел хураалын чыыдылгар дугайында Будапешт Чөвүлел хурал-лыңга чарлап үндүрген идеяларны боттандырары ол соруглазы чедип алырынга чугула ужур-дузалыг деп, Л. Свободаның аалдап чоранын дугайында дыңнадытда демдеглээн. Дыңнадыгны ПАП-агентилел дамчыткан.

Ол идеяларны шалыпкын боттандырары Европа динче келир үеде коллективтиг айыыл чок чорук системазының үндезинлерин тургузуп бээр.

Чугаалажыышкыннар чүректиң ханызындан акы-дуңма найыралдыг эрткен, чугаалашкан бүгү айтырыгларның талазы-биле сагыш-бодалдың чаңгыс айыыл коргускел. Маркстыг-Ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализминиң принциптерин барымдаалап, социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң чаңгыс эвин, кады ажылдажылгазын бижыглаары социалистиг өске-даа чурттар-биле база бир дөмей Польшага болгаш Чехословакияга үндезинге-биле ужур-дузалыг деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Фашизмге удур иниги демиселге, чаңгыс аай соруглаларга, эрге-ажыктарга каңнаттынган найыралдыг, кады ажылдажылга харылзаалагры Польша биле Чехословакияның улустарының бижыг чаалап алышкыны болуп турар деп чүве чугаалажыышкыннарга чаңгыс эп-сеткилдиг-биле демдеглеттинген. ПУР биле ЧССР-ни каттыштырып турар бүгү талалыг харылзааларны бижыглаар дээш улам идепкейлиг ажыл чорударының эргежок чугулазы база демдеглеттинген деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Аалдаашкын кызырынга Л. Свободаны ЧССР-ниң национал камгалал министри генерал-полковник М. Даур, Даштыкы херектер министерствозунуң күрүне секретары В. Плесков үдеп чораан. Польшаның талазындан чугаалажыышкыннарга Даштыкы херектер министри С. Ендриховский, национал камгалал министри армия генералы В. Ярузельский киришкен.

СЕНТЯБРЬ 9—БОЛГАРИЯГА ФАШИСТИГ ДИКТАТУРАНЫ ДҮЖҮР ОКТААНЫҢЫҢ 25 ЧЫЛЫ. БОЛГАР УЛУСТУҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ—ХОСТАЛГА ХҮНҮ. Шумен хоорайда автозаводтуң бир цеги. Болгар чүүк машиналарын Горькийниң автозаводунуң бир толевилелин ёзугаар будуруп турар болгаш ол чүүк машиналарын «Мадара» дээр.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Ленинчи юбилейге

ДАМАСК. СЭТА-ның корреспондентизи К. Аминловтуң дамчытканы болза:

Депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен-биле кады Сирия В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн калбаа-биле демдеглээринге белеткенип турар. Алдарлыг юбилейге бараан болдурган хемчеглерни чуртта боттандырып турар. Кино фестивальдарын чорудуп, делгелге аалдарында фото болгаш чечен чогаал делгелгелерин организастап, ленинчи темаларга лекцияларны болгаш плеткелдерни культура төптеринде кылып турар.

Хомс хоорайда «Чурулга ураи чүүлүнде Ленинниң овуру» деп ураи чурулга делгелгези ажыттынган. Ооң мурнунда организастаан көжүп чоруур делгелге Латакиянын, Алеппонуң болгаш Дамаскының чурттакчыларының улуг сонуургалын болдурган.

Тус червиң парлалгазы юбилейге холбашкан материалдарны парлап турар.

Араб катап төрүттүнүүшкүн партиянын органы — «Аль-Баас» төп солуп «Ленинчи юбилейге уткуштур» деп тускай булуңду тургускан. Солун «Ленин болгаш араб делегей» деп чүүлдү парлаан. Араб чурттарда национал-хосталгалыг шимчээшкинниң хөгжүдезинге ленинчи идеяларның болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының салдарының дугайын ол түүлде чугаалаан. Ниитилелде болуп турар чоруудугларны эртем ёзуу-биле тайылбырлаарын арабтар Ленинниң ажылдарындан көрүп турар деп, солун демдеглээн. Олар ленинчи ажылдардан билигни болгаш чаа амыдыралды тургузарының дуржулгазын өөренип ап турар. Ылаңгыя КАР, Сирия, Алжир ышнаш чурттарга ленинчи ажылдарга улуг сонуургал ооң ужурунда тавырылга эвес.

Ливияның Революстуг Чөвүлелиниң даргазының медеглели

КАИР. (СЭТА). Каирниң «Аль-Ахрам» солупунуң корреспондентизинге Ливияның Революстуг чөвүлелиниң даргазы полковник Саад эд Дин Абу Швейрибтиң медеглээни: «Чаа республиканчы ёзу-чурум чуртта байдалды бүрүн контрольдап турар. Улус чон аңаа бүгү талалыг болгаш долу деткимчени көргүскен». «Революция кандыг-даа удурланыышкынга таварышпаан болгаш тиилелгени дораан чедип алган» деп, ол демдеглээн. Революстуг чөвүлел чүүлдүргэүүшкүнүү болгаш деткимчени илергейлээн чагааларны чурттуң бүгү черлеринден ап турар. «Дүвүрээзин чок чорукту болгаш корум чурумну хандырар, республиканчы ёзу-чурумну деткирипбиле эртип турар чыскаалдарны реаксылыг идегеттер боттарының кемниг соруглаларынга ажыглаарын болдурбазы-биле комендант шагын тургузар ужурта таварышкан бис» деп, ол чугаалаан.

Полковник Абу Швейрибтиң дыңнатканы болза, бо үеде Революстуг чөвүлел чуртта амыдыралды чогумчударының болгаш республиканчы ёзу-чурумну бижыглаарының айтырыгларын ажыдап кылырынга улуг күжениишкиннерни салып турар. Хоругдаттырган кижилериниң саны шоолуг эвес дээрзин ол демдеглээн.

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң Триполиден дыңнатканы-биле алырга, Ливияның премьер-министрлери чораан Ванис Эль-Каддафи биле Абдель Хамид Бакуш, ол ышкаш чазактың шаандагы составынга турган элээн министрлер республиканчы ёзу-чурумну боттарының деткип турар дугайын медеглээн.

Элчинни оорлапкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сентябрь 4-те Рио-де-Жанейрога АКШ-тың Бразилияда элчиниң Бэрк Элеритти чепсектиг болгаш таныттынмэс ийи кижи келгеш оорлап алгаш барган. Америк информас агентилелдериниң Бразилиядан дыңнатканы-биле алырга, дүштө хоорайның төп кудумчуларының бирээзинге элчинни оорлаан.

Элерижке бодунуң бүүредир бижиктерни каш-ла неделяның мурнунда тывыскан турган.

Совет Эвилелиниң павильонунда

ДАМАСК. (СЭТА). Ярмарка күрүнелер аразында салыгны калбартырынга дузалап турар дээрзин сирий фирмаларның төлээлекчилери демдеглээн. Чижээ, сөөлгү 7—8 чылдарның дургузунда Сирия биле Совет Эвилелиниң аразында бараан сааырылгазы 12 катап ажыг көвүдээн.

Совет павильонда «Дириг Ленин» болгаш «Россияга шынчы оолдар» деп кинофильмнерниң көргүзүү көрүкчүлериниң ортузунга улуг чедиишкинниг эртип турар. Көрүкчүлериниң демдеглел дептеринге Совет Эвилелиниң улустарының чедиишкиннерин магадааның болгаш хамаарышпас чорукту, депшилгени чедип алыр талазы-биле дуаламчыны өске-даа улустарга көргүзүп турары дээш ССРЭ-ге өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Юбилейниң бүдүүзүнде

СОФИЯ. Болгарияның ажылчы чоннары боттарының национал байырлалын шалыпчы ажыл болгаш күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле демдеглеп турар. Бүдүрүлгеге улуг тиилелгелериниң дугайында дыңналыглар чурттуң бүгү черлеринден наймыслалда кээп турар. Велико-Тырнов округтуң аныяк хоорайы Гражицада заводтуң бирги ээлчээ ажылгаага кирген. Завод сут-биле чылдар одалгага хереглээр тудуш радиаторларны чыл бүрүде 800 муң хире дорбелчин метрни будурер.

Сентябрь 3-те Старозагорга улуг байырлал болган. Ол хүн хоорайга дөрт чаа будуруге: химия волокноларының заводу, амыдыраа хандырылганың электри дериг заводу, хлеб заводу болгаш бажың тудуг комбинадының чаа бажыңы ажыглаага кирген.

Кюстендильск округта керамика заводу ажыллап эгелээн. Ол будүрүлгенниң керамиказы болгар хоорайларның хой бажыңнарын каастаар. Первомай хоорайда (Пловдив округ) куштуң чаа фабриказы. Плевеньде пиво заводу база ажыглаага кирген. Пловдивте ыыш чондурар станоктарның заводу бүрүн, шүүзү-биле ажылдап эгелээн. Продукциянның хемчээлин 5 катап көвүдедир арганы бээр чаа цехтер заводта ажыглаага кирген.

Сауд Аравияда хоругдаашкын

БЕЙРУТ. (СЭТА). Сауд Аравияда туруп турар хаан ёзучурумун дүжүрениче угландырган сүлчээге киришкев дээш буруудаттырган 136 кижини тудуп хоругдаан деп. «Аравия чартык ортулуктуң улустар эвилелиниң» дыңнадымында чугаалаан.

Хоругдаттырганнарның аразында министерстволарның албан-хаакчылары, шериг кижилер бар. Хоругдаттырганнарны чажыт полицияның кара-бажыңнарында олуртаан болгаш оларны кадыг-дошкуну-биле эттеп, эрнидеп турар деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Бүрүн деткип, ханы өөренип турар

Улустуң угаан-бодалыга, сагыш-сеткилинге уттундурбазы-биле артар онза чугула, төөгүлүг улуг болуушкуннар тургулаар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болуп эрткен делегей Чөвүлел хуралы чогум-на ындыг болуушкуиларның бирээзи болган.

Чер бөмбүрзээнин бүгү диптериниң 75 акы-дуңма партияларының төлээлериниң киришкени ол шуулганның ажылын Совет Тываның Каа-Хем районунуң бүгү ажыл-ишчилери бүрүн деткип турар. Аңаа хүлээп алдынган төөгүлүг документилериниң талазы-биле тодаргай болгаш билдингир тайылбырлалды берген.

Оон аңгыда, колхоз, совхозтарга лекторларның, политинформаторларның, агитаторларның семинарларын партия организацияларының секретарьларының, «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының удуртукчуларының болгаш лекторларның, пропагандистерниң, политинформаторларның семинарын СЭКП райкому организастап эрттирген. Аңаа СЭКП ТК-ның пропагандистер бөлүүнүң кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң ажылдакчызы эш А. Н. Жилкин киржип, Чөвүлел хуралдың, оон хүлээп алган

УРУГЛАР УРУГЛАР-ЛА БОЛГАЙ...

Чаъс соонда... ынак ыяжын суггарын турлар.

Эштин алган соонда...

Далай... маймытан.

Транспорт хевирлери.

Г. СИРОТИННИҢ фотоэтюдтары.

Школаның бешки классын Барыс-Хөө Кок арай боорда дооскан. «Хупурай бер, өөренири чалгаранчыг-дыр, ам болзуң» деп ол бодай бергеп. Чаа өөредилге чылы тоокшулай бергеп. Ынчалзажок школа, өөредилге, эш-оорұ уруглар, оолдар, эргим башкылары Коктуң сагыжында-даа кирбзок.

Бичe дүзын чедип чорда Кок туруп, чүнгаш, эртенги чемни ацаа назынын дотуң бергеп иези делгеп бээрин манап, эзеп каап олурган. Шыпап-ла күжүр не изиг шайын, эртенги чемни уруунга сагыш-биле бир домей сала каапкан.

— Школаң база катап ажыттынган, эш-оорұ уруглар он ажыг хонуң бурунгаар өөрепи берди. Сен чүү болдуң бо, чүге аалыңга аналы олурұп бердиң? Орайтавалакта дүрген барып өөренип көр, бүгү белеткеликтиң бис догерип берзээлиривүүм — деп, иези, адазы ажок дилээн.

— Өөренир, өөренмези мээң херээм-дир. Ол сеңээ бичидда хамаан чок. «Эрге-шолаа хоодьа турда, эртем-суругул кай-ла бээрыл» дел ырны дынзаан сен бе, авай?—деп, хоокүй иезин уруг кыжырып каан.

Өөредилгези-даа, орта кылган ажылы-даа чок Кокке чылдар билдиртпейн эртип келген. Мөрен чүрттүг күдер кара бир оол-биле ол таныжы бергеп. Ону Учурал Самбуу дээр. Чалар от дег чалыы назыныңга ийи чүрээ ужураажы бергеп. Башпайы кинжилыдың кыпкан оду Самбуунуң сагыш-сеткилин чырдыл, өөртүп, мага-бодуун чылыыш келген. Самбууга «мөңгеү» ынакшылыы Кок база ажыттчажыг чогу-биле илергейлээн.

— Шын-дыр уруум. Кижи болур херек. Ейдинныг оглу топтуг-томаанныг, ажыл-ишчи үреп болгай — дел. Алимаа ынчаарда уруунга чугаалаан. Кыстың адазы болгаш оолдуң улустары база-ла детпээнер.

1960 чыл үнүп келген. Барыс-Хөө Кок он сеткээн, февраль 2-де күдазы дүшкеп. Оолдуң болгаш кыстың адыелери, төрел-доргулуң «Ажыл-төлу ковей, азыраан малы арбын болзуң, найыралдыг чурттазыңнар, наадымга мактатсыңнар» деп өөрээн кааннар.

Аныяк өг-бүле шынап-ла удаваанда оол уругулуг болган. Оозун Вася деп адап алган. Ийи чыл болганда база бир оол кестүн келген, оолуң Олежка деп адаан. Оон соонда ийи чыл болганда база бирээ немешкен. Оозунуң адыы Уля дээр.

Күш-ажылга ынак, өөредилгеге сүңдулуг оол трактористиң болгаш чолаачылай тускай эртемни хары угда шиңгээдип алган. Колхозка карак кызыл трактористен ажылдаан, мактадың-даа, шаңналдың-даа келген. Сөөлгү үеде колхозтар аразынга тудуг организациязының Эриндеге салбырында чолаачылай бергеп.

Өөредилгейиң-даа, ажылдың-даа үезинде Самбуу 1960 чылдың февральдың ийизинде-ла сакпын келир. Өг-бүле

Тоолдан ыдып берем, ирей

Дүктүг-Хөрек ирей Хайыраканның үстүү кыйынга турган турар дуңмазынга мынтап бээр дээш, аа кырында ушкан черии теректи балды-биле чарып-чарып, чарган ыяжын оваалаңдыр чыып каап, изиг шай аартап алыры-биле демги дуңмазы-Аскак-Бадайның өөнге кылаштап келирге. Базын-Колдун улуг бугазын кастып, аштажып чораан, кежээгиткей четкилеп келген хөй улус от чанында селбеңгер, чоон терек хөлегезинде шайлаан олуруп турлар.

Дүктүг-Хөрек амыр-меңдизин айтырып, мендилешкеш, суксаан болу ийи шажаа шайны дыштанмайын аартапкач, ам оожургаа, алаян боданып олурган-дыр эвесте.

— Дүктүг-Хөрек акый, бис-ке тоолдан ыдып берем, ана сымнайны бээр кижи-ле болгай сен — деп, олурганнар дилеп-тир.

Хүнге, изиг шайга борбаңгаш-борбак кылдыр арыында халлынайнып келген дерин кыпыл пес курұ-биле чөтпүлээл, хөрээн алгызыр чөдүре каапкан, ирей чугаалап үнген:

— Бистиң чүрттап турарывыс шынза болза Хайыраканның Үстүү-Кыйыы деп чер болгай, артыңыста күүлүг Улуг-Хем агыы бадыл чыгтыры бо. Бисче чазык, чаагай хуулумзуруп көрүп турар, дүдүст кежер аразынче шымныг үне берген бедик таңды Хайыраканывыс бо-ла болгай.

Бээр көрген бедик таңдым, Беримчелиг Хайыраканым, Аттывар көрген ак-ла Дүүн Ачыыг-ла Хайыраканым. Улуг-Дагже үткүй көрген Үжуралдыг Хайыраканым, Эзирем хемче эзегин киргген Элдеппейлиг бай-ла таңдым.

Чонның шаг төөгүден бээр ынчаар мөлээжип турары бирле ужурлуг чүве болдуур пийин бо. Ол дугайында улустуң тоолдан турары мындыг чүве болгай.

— Бурунгүнүң-даа мурнуңда, эртегинин-даа эртелеңде Хайыракан даа биле дөө хем ол чарыында бедии үне бергеи, өлүр булуттар-биле бажын аржыылаңып алган харап турар ужурлардыг Улуг-Даг кудажыктар болуруи дугуруштаанар дээр эвесте.

Хайыраканның үстүү баарында чыыпыр турулгаи, Улуг-Хемниң агыымиче үлүг көрүп алган, төөгүден бээр Кыс-Даг деп адаттынып келген кочуғур-ак дагны моон көрүп олур бис, оны Хайыраканның уруу дээр. Ол уругну ужарлардыг Улуг-Даг болгуиу Боом-Оглуига кадай кылыр кудалап бээри-биле Хайыраканга суй белээн сугаан. Улуг-Дагның оглу дээрге дөө ол чарыкта Эжимиң Улуг-Хемче киргеи аскының адаанда Боом дээр борбак кара тей эл. Суй белеткти Хайыракан тудуп алгаш, Улуг-Дагга мынча дээн:

— Баштарывыс бедик, баарывыс чоон, байлаттыг шыырак-даа, аралажып одергирде, алдажып аргыжарга аал чүрүүвүс араазы ырта-даа эвес болганда, бис ийи ыяка таарыжыр-дыр бис, мынчаңгы суй белекти хүндүлеп-биле хүлээп алгаш, сеңээ кеймер, чассыг уруумну келип кылыр бээр-дир мен, куда.

Улуг-Даг тура:

— Силерге сунган суй белээминиң чаагай кылдыр бүткеин дээш, сетказилимниң мрак ханыныңдан өөрөнимни айыткавышпаа, эң-не идегелдиг, шынзы кудаңар болуруумну күдүүлер баарыңга мегейип шын-ыяттым, куда — дээш, Хайыраканга мегейип каан чүвем иргии.

Белеткелди чорудуп турда, үрүтүну аппарып бээр айы, хүну чоокшулап олурган.

Куда дужуреиирге Улуг-Даг база-ла бедик чидага белеткеиип турган чүвеи иргии. Үрүтиу аппарып бээр айның чазы, хүнүиүң ажызы чедип келирге, үрүтүи аътказарыиың чүрүүзү чарыиында, Хайыракан болдуунаа аъттыг, ак тоонуг Ак-Тейии Улуг-Даггга кудажылар селдии деп сөглээр медээлекти ыыдыр коичуг дүрсеи чорутуткан-тыр эвесте.

Кыс-Даг дээр үрүүнга аяк аскы хаалыг ак торгу тоиуи келиргеи, араалажып чеңгер ак-дайын мундургап, ар-алаатты. төрел-дорғул хамык улуу-зуи болу баштап алгап, омак хөглүг, ыр шоорааг чорүп олурган-дыр ол.

Медээлекчи чер оргүүнга бар чорда, Улуг-Дагның, Боом-Оглуң кел чораан кудажыларыиы үткүүр дээш бо хаи олургаи. Үжуражы бергеи, аңыр-меңдизии, адыи чолуң, херек чорүүи айтыржып, чүгаалажыр дээш доктаап турушканнар.

Ол аразында Хайыракан болуиуп Кыс-Даг дээр үрүүи Улуг-Даггга келии кылдыр апларып бээр дээш, амытан улуу-зуи болу баштап алган кел чорлар деп медээ Улуг-Хемге ыыналы берип-тир ийии.

Улуг-Хем ол медээии ыыпай тыртып алгап, доп-доораи-на:

— Олар болбас чүве кылып турлар. Хайыраканның Кыс-Даг үрүүи мен оглуунга кудалап бээр дээш киижи мен. Оларның ол кудазын черде болдурбас мен — деп айыылыдыгаи, дүвү дазаи-биле мөгүлеп тура халазы, каичыг-даа күштеке аштырбас күүү күжүи тыртышып, кара черии каш-каш кулап хаиы кылдыр чөгаалаидыр каскаииавышпаа, ийи кудашкылардыиы арызынче, үрүүи доза, хая-дажыи казыралыр ыяалыдыр чара эттеп бадыпкан-дыр оо.

Улуг-Хеминиң күүлүг, шапкыи, доштуи, терең агыыларыиан кортканы, кудажылар чорүп олургаи ол-ла черниге шыгырт турупкаинар. Хайыракан хорадаас болу хораган, ажыннас болу ажыыиы келгеи:

— Чоп хораныт Улуг-Хем боор бө, киижиниң бүдүрүп турган чараш чаагай керээиге моогдактап турар. Улуг-Хемге черле базыныргбас мен — деп, Улуг-Дагже холуи кедүрееп, хорадап алгыргап.

Чап-чаа болу бергеи коргунчуг болуушкуину, доктаап туруп алган кудаларыи көрүп турган, Улуг-Даг база-ла хорадао, ажыиганыидаи азыг-диижии арзайты зайнаиы, дүвүреп туруп бергеи дээр. Хайыракан үргүнче, куда теределгиичe көрүпгеш: — Дүвүреивеңер! Кортпанар! деп сагыныдырып, ол чарыкта хорадап, дүвүреп турган Улуг-Даг кудалыиче көрүпгеш, холуи колуруп, кыйгы салган-ыр эвесте:

— О-ой, о-ой, кудагай! Дөка дүвүреп, ажыичайи көрүпер. Силер көрүп турупчардала өжээнимни иегеп алтар мен. Улуг-Хемни курганнар дуй турупгарым бө, көөр силер — дээш, шуут-ла дошкун Улуг-Хемче Хайырзкан чоргаар сүзүп кирипкеи-дир ол.

Хайыракан кудазының Улуг-Хемче сүзүп кирипкеиии Улуг-Даг көрүп, өжээи иегеп алыр мен дээи оон ыыпсыиыыс кыйгысыыл дыиналп. Хайыракан кудазыиче көрүп, улуг кыйгы салган-дыр:

— Э-эй, э-эй, кудагай! Болгаалынар, бичe маиап, болдыпнар, херек бергедээи-дир! Өжээи иегеп алыр деп чораиы, өлүрүп каапнар, кылыс иегеп алыр деп чораап, кыргыырып каапнар төөгүде хөй болгай. Улуг-Хемни дуй турупгарыиарга, силериии бажыңнарыиа ажыл шыдавас-даа болза, бастыктарыидарыи чире ага өзер чадавас, күчүлүг хем болгаи туру. Оон орнугга келир үеии бодап, өскее чаа найырлыгы арга бодалгаран тывар болза, ол кедилиг, чаагай болуур ыыпкан-тыр, кудагай.

Кудазы Улуг-Дагның ол кыйгы сүмеиии Хайыракан ыыпнаап, Улуг-Хемии өртү чедир сүзүп кире бергеи хирезиидe-зе, доктаап турупкаи, бодыиы бергеи оргии. Элээи бодаиып алгаш, Хайыракан ыыпнаап:

— Улуг-Даг кудагайның ол кайгамчыктыг, чаагай сүмеиии ыыпнавас болза кайыы боорул, ол шын чугаалап тур. Шынап-ла. Улуг-Хемни ам кым-ла моогдактап шыдаазыын чап-чаа көрдүвүс. «Шаг шаа-биле турбас, чавыдык коргу-биле чыттас» деп үзеген чугаа бар болгай. Бир шагда баргаш, моөң-даа, Улуг-Хеминиң, Улуг-Дагның-даа ажык байлаашкыны, ачы-дузаашкыиииии чаңгыс үлегге найырлыг хереглээр чаагай шаг-че бар апаар чадавас боор. Мынчаңгаи аиаан эгелээи, бис үи кажаи-даа үзүлбес, быжыг найырлыг болур үжурлуг болгаи-ыыр бис.

Күүлүг, терең Улуг-Хеминиң ортүзүнде Хайыракаи дээрге, болдуиуи бедик, улуг, ыыпнак күчүзүнге чорлаар-лаигаи чүве дег. Улуг-Хемии моогдактай аарак, ыыгыыр гурупкаиы бөгүи көрүп туру бис чоңгун.

Бойдустуң ажы-төлү болур ол үш күчүлүгтер аразынга ажыгтеннер болуп артыш калбаинар болзур ийии. Чаагай үе-шаг болзуга, аиаа найырлыг бараап болзуруүс чадавас дең Хайыракаиның кыйгызы ам шыиыктынган дег сагыныпар-дыр эвесте...

Дүктүг-Хөрек ирей төөгүй ыыпчаар доозуп каап, Хайыраканның, Улуг-Дагның, Улуг-Хеминиң эгээртиимес хөлек байлаап улуг башкымыс Ленинниң чалаа тургусканы Совет күрүневаниие, оон чолуңга үзүм болуузу-биле бараан бодурары амгы аныяк ажыл ажыкнерин силерииң төлуңарда-ыр — дээш, ыыпнакчыларын тарлдып, ажыл-ишкинерже киргирер, оолдарын деп каапкы.

Михаил КОНГАР.

Мерелдейле чугаалар

Иениң ыят чогун

Школаның бешки классын Барыс-Хөө Кок арай боорда дооскан. «Хупурай бер, өөренири чалгаранчыг-дыр, ам болзуң» деп ол бодай бергеп. Чаа өөредилге чылы тоокшулай бергеп. Ынчалзажок школа, өөредилге, эш-оорұ уруглар, оолдар, эргим башкылары Коктуң сагыжында-даа кирбзок.

Бичe дүзын чедип чорда Кок туруп, чүнгаш, эртенги чемни ацаа назынын дотуң бергеп иези делгеп бээрин манап, эзеп каап олурган. Шыпап-ла күжүр не изиг шайын, эртенги чемни уруунга сагыш-биле бир домей сала каапкан.

— Школаң база катап ажыттынган, эш-оорұ уруглар он ажыг хонуң бурунгаар өөрепи берди. Сен чүү болдуң бо, чүге аалыңга аналы олурұп бердиң? Орайтавалакта дүрген барып өөренип көр, бүгү белеткеликтиң бис догерип берзээлиривүүм — деп, иези, адазы ажок дилээн.

— Өөренир, өөренмези мээң херээм-дир. Ол сеңээ бичидда хамаан чок. «Эрге-шолаа хоодьа турда, эртем-суругул кай-ла бээрыл» дел ырны дынзаан сен бе, авай?—деп, хоокүй иезин уруг кыжырып каан.

Өөредилгези-даа, орта кылган ажылы-даа чок Кокке чылдар билдиртпейн эртип келген. Мөрен чүрттүг күдер кара бир оол-биле ол таныжы бергеп. Ону Учурал Самбуу дээр. Чалар от дег чалыы назыныңга ийи чүрээ ужураажы бергеп. Башпайы кинжилыдың кыпкан оду Самбуунуң сагыш-сеткилин чырдыл, өөртүп, мага-бодуун чылыыш келген. Самбууга «мөңгеү» ынакшылыы Кок база ажыттчажыг чогу-биле илергейлээн.

— Шын-дыр уруум. Кижи болур херек. Ейдинныг оглу топтуг-томаанныг, ажыл-ишчи үреп болгай — дел. Алимаа ынчаарда уруунга чугаалаан. Кыстың адазы болгаш оолдуң улустары база-ла детпээнер.

1960 чыл үнүп келген. Барыс-Хөө Кок он сеткээн, февраль 2-де күдазы дүшкеп. Оолдуң болгаш кыстың адыелери, төрел-дорғул «Ажыл-төлу ковей, азыраан малы арбын болзуң, найырлыг чурттазыңнар, наадымга мактатсыңнар» деп өөрээн кааннар.

Аныяк өг-бүле шынап-ла удаваанда оол уругулуг болган. Оозун Вася деп адап алган. Ийи чыл болганда база бир оол кестүн келген, оолуң Олежка деп адаан. Оон соонда ийи чыл болганда база бирээ немешкен. Оозунуң адыы Уля дээр.

Күш-ажылга ынак, өөредилгеге сүңдулуг оол трактористиң болгаш чолаачылай тускай эртемни хары угда шиңгээдип алган. Колхозка карак кызыл трактористен ажылдаан, мактадың-даа, шаңналдың-даа келген. Сөөлгү үеде колхозтар аразынга тудуг организациязының Эриндеге салбырында чолаачылай бергеп.

Өөредилгейиң-даа, ажылдың-даа үезинде Самбуу 1960 чылдың февральдың ийизинде-ла сакпын келир. Өг-бүле

Фото-чурук буруудадып тур

Техниканың харааданчыын

Чыраа-Бажы суурлуң теп кудумчузуның алдыы ужунда стаиоктарның, техниканың шимээи-даажы мрактан-на дыңналыы турар объект бар. Ол совхозтуң МТМ-ии-дир. Оон херамниин шиттинче кире бээрге, үрелген эт-херексел барык кижи базар чер чок деп тугаалап болуур. Ийидыг-бир техниканы үрелп бээрге, тур када тургузуп каар, туралыг кижилер артык кежигтерии адырып ап тургаш, хайыраан этти сандаа үндуруп, тоймаглап каар.

Харадаачыг хой эт-херексел МТМ-ның хериижиие сынмастаап дашкаар үндур сөөртүүп, өлүг капитал болуу берген чыгыыпаар.

Совхозтуң үдуртукчуларының чугаазы-биле алырга, ук техниканы актылап, үндур бижээн болуп турар. Ол үрелген техникаларны часкаап, складдиг дужаап, артык кежигтерге ажыттарларының аргазы бар болгу дег.

ЧУРУКТА: үрелген эт-дереисел.

Куулар ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

Г. МИХАЙЛОВ.

Мээң чуртум

Чәэрбя ажыг аллендарлар үлүглүже
Черии базым, чемни ижии чүрттап келдим.
«Үзүг эвес чуртум адын Тыва дээр» деп
Үжуралган, айтыргапта сеңээн чөрүүм.

Ынчалзажок,
Назы дөгээн кижилер дег, диштери чок
Атпаңайның эгелээлек чашка душтум:
«Сээң чуртуң чырык хүнүг, чымыш
иштиг
Чер деп улуг планета ол бөөр» дидя.
Пөрээп кагдым.
Хенче-Кара МОНГУШ.

Амур дүвүнде музей

Амур сымгай бээрге, суттэ түс-чүс чылдарда улучуктур хөөгүлдүп казыкан, кылаң кара инек-даш оорлаары суггаи көстүп келген турглулаар. Оо тывызыктыг даштар эдертиг чуруг, үтүлаалар-биле ккастаттыкган болгулаар. Хөй-хөй аии-чорукчулар, шинчээнчилер биле эртемденнер ол даштарны сонуургап турар.

...Тоолдазыг дуктүг курт чураи дүрзү бо кестүп турар. Оон сыгтыыр үштарлыг, шинчеш дивес кылдыр чуруттурган даш каракгары ооваарымчалыы ажжок кайгзи турганыыг-даа. Аваангыр пар шуураар дей бергеи олчаан-на турар. Коичуг чараш сымнынып, мөйгастары шаарааиайның турганзыг. Чер биле дээр зоэи — хүн үлүүг «Мудур» дайлаидайның турар кылдыр чуруттурган.

Олаар Амурнуң хоочуи чурттакчыларының амыдыралын, оларның ёзуулалдарын, ажыл-ишкинерже киргирер, оолдарын деп кагзы.

Михаил КОНГАР.

Амур дүвүнде музей

Амур сымгай бээрге, суттэ түс-чүс чылдарда улучуктур хөөгүлдүп казыкан, кылаң кара инек-даш оорлаары суггаи көстүп келген турглулаар. Оо тывызыктыг даштар эдертиг чуруг, үтүлаалар-биле ккастаттыкган болгулаар. Хөй-хөй аии-чорукчулар, шинчээнчилер биле эртемденнер ол даштарны сонуургап турар. Коичуг чараш сымнынып, мөйгастары шаарааиайның турганзыг. Чер биле дээр зоэи — хүн үлүүг «Мудур» дайлаидайның турар кылдыр чуруттурган.

Олаар Амурнуң хоочуи чурттакчыларының амыдыралын, оларның ёзуулалдарын, ажыл-ишкинерже киргирер, оолдарын деп кагзы.

Михаил КОНГАР.

Редактор К. Н. ДИПГА.

Бирги чер дээш

«Спартак» эки тура спорт пиитилелиниң бут бөмбүүнге бирги чери дээш маргылдаа сентябрь 4-те эгелээи. Маргылдаада Ак-Довурак хоорайның «Асбест», Мииусиискиниң «Мотор», Хову-Аксының «Кобальт», Кызыл хоорайның «Саян», «Луч» мындыг 5 команда киржип турар.

Бир дугаарында «Мотор» биле «Кобальт» ужурашкан. Кэйы-даа талз баштайында деп күштүг ойнап тургап, түңелиидe аалчылар 2:1 санга уткан. Ол ужуражылганың соонда шолче «Саян» биле «Асбест» үнген. Оон ийи таланың чидир бурунгаразашкыны-биле эгелээн. Хаддыктылар санны эжидирип чеже-даа чыгатса түңнел чок болуп турган.

Оюнуң 38 минутазында «Саяның» төп халдакчызы Михаил Гамидов асбестчылерниң хаалгазынче күштүг тевиг-биле бомбуктуң киирген. Ол санның соонда «Саян» командазы удурланыкчызының хаалгазынга удаа-дараа чоок шулаи чедип турза-даа, чашсарга чедир сан оскерилбээн.

Дыштаган соонда «Асбест» командалының ярагары баштайгызында дег күжениишкиниг камгаланып киришкеп. Оюнуң баштайгы 4 минутазының иштинде база бир сан немежин, 2:0 апарган. Оон орту чедип турда ак-довуракчылар инициатива кирип, санны немээн. Ынчаигаи түңнел 3:2 бооп. «Асбест» командазының тапделгеи-биле доозулган.

Г. МИХАЙЛОВ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыыпды 9.50, «Оттуг керегалар» 11.20, 1.10, «Оруктуң онгу кезии» 3, 4.40, 6.20, 8, 9.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыпды 10, «Жижаның дайынчы тергезинге» 11.20, 13.20, «Үгбазы Керри» 15.20, 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Удаан арзылаң» 11, 1, «Олурукчу мастер» 3, 6.40, «Шуут чажыды-биле» 4.50, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Капитан Эриңоңуң шагы» 10, 12.40, «Герои» 14.30, 16.20, 18.10, «Алдын бызаа» (ийи сериизы катай) 20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Дубровский» 11, 13, «Аннычка» 15, 17, 19, 21 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдыр-бастарлыг чаа ужуралдары» 10, 2, «Сельвада сылдыстар чок» 12, 4, 5.40, 7.30, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Биледимее лама» 10, 11, «Далаш өгленишкин» 12, 16, 17.50, 19.40, 21.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алёшаның ацнаашкыны» 3, «Үгбазы Керри» 5, 7, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң ынак кижим» 2.40, «Фараон» (ийи сериизы катай) 18.20, 20 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Герои» 17, 18.50, 20.40 шактарда.

Тыва республиканың «Зооветхандырылга» каттыжышкынының складтарын 1969 чылдың октябрь 1-ден 15-ке чедир эт-хөреигни даңзылалын кылыр дээш хагдынар. Оны ук каттыжышкын бүгү колхоз, совхозтарга, ветстанцияларга болгаш өске-даа организацияларга дыңнадып, эргежок чугула эм аймаан складтар хагдынар хуусаанын бетинде алырын дилээн.

редакциянын адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдазының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймырал кылдазының 23-54, культура кылдазының 37-12, көрөө ажыл-агый кылдазының 21-47, үлетпүр кылдазының 22-64, чагаа база совет түргүзүг кылдазының 21-27, информация кылдазының 20-60 бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаида 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында партколлегия эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—00710.

БҮТҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНДАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 9 ВТОРНИК № 212 (8058)

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛЭЭЛЕРИ СОФИЯДА

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Болгария Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар совет партия-чазак төлээлери СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный баштадыр сентябрь 7-де Москвадан Софияже чөрупкан.

Ол төлээлер Болгарияга социалистиг революцияның 25 чыл ойнуң байырлалынга киржир.

* * *

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный баштадыр совет партия-чазак төлээлери сентябрь 7-де Софияда барган.

Болгарияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Болгарияның Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Болгарияга социалистиг революцияның 25 чыл ойнуң бәйырлалынга киржири-била ол совет төлээлер ында барганы ол.

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙНИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА, ССРЭ-ниң МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ПРОФЕССИОНАЛДАР ЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ТӨП ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышта түннелдерни үндүрериниң чурумунуң дугайында болгаш ол чарышка тиилекчилерни деткип шаңнаар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Хүлээп алган доктаалынга СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС Маркстың болгаш Энгельстиң революстуг өөрединиин үениалдыг уламчылакчызы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштынчызы, делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң тургузукчузу—Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда, албан черлеринде болгаш организацияларда улам калбарганын күзелдиг улуг хаңышкыны-биле демдеглээн.

Чуртта политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн совет улустуң бедик идейлиг чоруунуң, Коммунистиг партияның политиказын ооң хандыр билип база деткип турэрының, коммунизмниң улуг херээнге ооң чайгылыш чок шынчызының бүзүрелдиг илереди болур.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели совет кижилерниң эрес-маадырлыг күш-ажылын бедии-биле үнелеп көрбүшаан, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың киржикчилериниң чеднишкиннерин демдеглеп, тиилекчилерни деткип шаңнаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Ленинчи Юбилейниниң Хүндүлел Бижиин тургускан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң каттышкан доктаалын ёзугаар Ленинчи Юбилейниң Хүндүлел Бижиктерин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга белеткел чоруп турда бедик көргүзүглерни чедип ап, юбилейлиг чарышка эң шылгараан үлетпүр бүдүрүлгелерниң, транспорттуң, харылзаанын, тудугнуң, садыгның, колхозтарның, совхозтарның болгаш организацияларның коллективтеринге тыпсыр.

Ленинчи Юбилейниң Хүндүлел Бижин-биле шаңнаар дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын чарлаарын база тиилекчилерге ону тыпсырын байырлыг хуралдарга, аңаа хуралдарга, митингилерге чорударын доктаатkан.

Ленинчи Юбилейниң Хүндүлел Бижиктери-биле шаңнаарынга төлептиг болган бүдүрүлгелерниң, колхозтарның, совхозтарның болгаш организацияларның коллективтеринге бүгү-эвилел акша шаңналдарын Бүвү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түннелдерин ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл Туктары-биле шаңнадыр коллективтерге көрдүнгеш хемчээлдери-биле тыпсыр.

Ленинчи юбилейге белеткел чоруп турда күш-ажылдың бедик үлегер-чижектерин көргүскен мурнакчы ажылчыннарны, колхозчуларны, улус ажыл-агыйының тускай эртемниглерин, хөй-ниити организацияларының ажылдакчыларын, эртемнин болгаш культураның ажылдакчыларын шаңнаары-биле «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн демдеглээри-биле» деп Юбилей медалын тургускан.

Софияда байырлал

СОФИЯ (СЭТА-ның тускай корр.). Сентябрь 8-те Софияның «Универсиада» дээр ги улуг залынга Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Болгария Улус Республиканың Улус хуралының Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, Аза-чурт фронтузунуң Национал чөвүлелиниң болгаш өске-даа организацияларның Болгарияга социалистиг революциязының 25 чыл ооңга тураскаа болдурган байырлыг хуралы ажыттынган.

Хуралда залчыларның арасында социалистиг болгаш өске-даа чуртталарның төлээлери бар. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный баштаан совет партия-чазак төлээлери хуралда олуржуп турар.

БҮР-нүң Улус хуралының Президиумунуң Даргазы Георгий Трайков байырлыг хуралды ажыттыган.

ББП ТК-ның Бирги секретары, БҮР-нүң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков «Чаярби беш чылда социализмниң оруу-биле» деп ылеткелди кылган.

ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери Ханойда

ХАНОЙ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-ның Даргазы, ВДР-ким Президентизи эш Хо Ши Миниң орнукшуларынга киржирпбиле Ханойда чеде берген.

Аэродромга төлээлерни ВДР-ниң Национал хуралының Докгаамал комитединиң Даргазы Чыонг Тинь, ВАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-Министри Фам Ван Донг, ВДР-ниң ламтыкы хереқтер министри Нгуен Зуй Чинь, ВАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-Министриниң оралакчызы Ле Тхань Нги болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Аэродромга хүндүлел таңныылын кажыдал тугунуң аразына чыскаарган.

Тускайлаан резиденциягa төлээлерни ВАП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуан уткаан. ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери биле вьетнам эштерниң аразынга беседа болган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, бүгү совет улустуң өмүнээзинден А. Н. Косыгин, совет төлээлериниң кежигүннери ВАП ТК-ның Даргазы, ВДР-ниң Президентизи, вьетнам улустуң баштынчызы, делегейниң коммунистиг болгаш национал-хостелгалыг шимчээшкиниинин шылгараңгай ажылдакчызы, Совет Эвилелиниң шынчы өөнүү эш Хо Ши Миниң мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыдалын илергейлээн. Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязын долгандыр сырый каттышкан вьетнам улус эш Хо Ши Миниң чагыгларын удуртулга болдурбушаан, социализм тургузуушкунунга, империалистиг агрессияны өйтүр шаварынга, бодунуң национал сорулгаларын ламтыкының кандыг-даа холгаарлашкыны чокка шиитпирлээринге чаа-чаа чедишкиннерни болгаш типлелгелерни чедип алыр даарзынге быжыг бүзүреэри илергейлээн. Совет Эвилели пролетаржы интернационализмниң принциптерин хажык чокка удуртулга болдурбушаан, ақы-дүнэа Вьетнам Демократтыг Республика-биле сырый кады ажылдажылганы моон сонгаарда чорудуп, империалистиг агрессияга удур демнеселге вьетнам улуска дузалажып, социалистиг тургузуушкунуңу хереңге боттуг деткимчени көргүзер.

ВАП ТК-ның, ВДР-ниң Национал хуралының чазагның, чурттуң ажылчы чоннарының өмүнээзинден Ле Зуан, Чыонг Тинь, Фам Ван Донг, Нгуен Зуй Чинь бо кажыдалдың хүнеринде эң-сеткил каттырылгазын илергейлээни дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, ССРЭ-ниң чазаанга, бүгү совет кижилерге четтиргенин илергейлээн. Совет партия-чазак төлээлерин Ханойже чоруткаңы совет улустуң вьетнам улус-биле найыралың илергейлээни болур. Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы, вьетнам улус эш Хо Ши Миниң чагып чорааны социализмнин оруу-биле быжыг-биле баар, империалистериниң болгаш оларның чалчаларының агрессиязынга шиитпирлиг ойтур шавыжыкшыны бээр. Вьетнамның хостелгазын болгаш хамаарышпас чорууп, вьетнам улустуң бодунуң херээн боду шиитпирлээр ыяктыг эргелерин чайгылыш чокка камгалап алыр.

Беседа найыралың болгаш ақы-дүнэа эң-сеткил каттыштырылгазының байдалынга арткен.

* * *

ХАНОЙ. (СЭТА). Сентябрь 7-де Ханойга ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери биле Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаның удуртукчуларының аразынга беседа болган.

Беседага совет таладан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы М. А. Яснов, СЭКПниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, ССРЭ-ниң ВДРде элчизин И. С. Щербаков киришкен.

Беседага вьетнам таладан ВАП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуан, ВАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВДР-ниң Национал хуралының Докгаамал комитединиң Даргазы Чыонг Тинь, ВАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВДРниң Премьер-министри Фам Ван Донг, ВАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВАП ТК-ның секретары Ле Дык Тхо, ВАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Премьер-министрниң оралакчызы болгаш национал камгалал министри Во Нгуен Зиап, ВАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Премьер-министрниң оралакчызы Ле Тхань Нги, ВАП ТК-ның секретары Суан Тхюи, ВАП ТК-ның кежигүнүнге кандидат ВДР-ниң ССРЭ-де элчизи Нгуен Тхо Тяи киришкен.

Талалар америк агрессияга удур вьетнам улустуң демнеселинге холбашкан айтырыгларның талазы-биле санал-онаалдарын солушкан болгаш СЭКП биле ВАП-ниң аразында, Совет Эвилели биле Вьетнам Демократтыг Республиканың аразында ақы-дүнэа найыралды болгаш сырый кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүлериниже утланыдырган хемчегларни чугаалажып көрген.

Беседа найыралдың болгаш бүрүн билчир чоруктуң ёзугунга эрткен.

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНГА ЧАРЫШТЫ УЛАМ-НА КАЛБАРТЫЫЛЫҢАР!

Сөөлгү хоноктарда доктаай берген чылыг хүннер иал чеминиң белеткелиниң болгаш дүжүт дээш демиселдиң темпизин улам шалыпчытkан.

Ажаап алыышкынга улуг рольду ойнап турар бистиң чолаачыларывыстың «аъттарының маңы» база дургедээн. Ооң бир тодаргай херечизи бо: республиканың «Сельхозтехника» автобазазының «Межегей» совхозта ажылдап турар чолаачыларының будурулгечи черлээри болган. Олар ук ажылагыйда ажылдап ылган социалистиг чарыштың негелдезин ёзугаар хүн бүрүнүң эзлээр нормазын 150 хуудан ажыр күүседирин шиитпирлээннер.

Дүржулгалыг чолаачы эш Мамонтовна удуртнан болуп чолаачылар совхозтуң Успенка суурда № 3 бригадазынга кукурузаның негаан массазын сөөртүп тургаш, чамдык хүнерниң нормазын 325 хуу чедир күүседип турганнар. Совхозта ажылчын комитеди беш хонуктуң түннелин ёзугаар ук чолаачыларга ажыа шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: кукурузаның негаан массазын сөөртүрүнге шылгараан чолаачылар (солагай талазындан) Анатолий Чугумов, Виктор Кузьмин, Афанасий Паравицын, Владимир Манаенко олар.

А. АЙРНИҢ фотозу.

Күрүне шыгжамырынга

Сентябрь 8-не чедир республиканың тараа хүлээп алыр Черлеринге 16822 тонна тараа киргеи. Ол болза планның 28 хуузу болур. Сентябрь 7-ниң хүнүнде күрүне шыгжамырынга 1534 тонна тараа киргеи. Бай-Тайга район планын 118 хуу күүсетkеи. Кол тараалаң районнардан Таңды планын 28,7 хуу, Улуг-Хем—28,5, Чөөн-Хемчик—28,6 хуу күүседип турар.

Совхозтардан күрүнеге тараа дужаар планын «Көк-Тей» 253,5 хуу күүсетkеи, азы 1014 тонна тараазы дужаагаи. Көк-тейжилер пландан ажыр муң тонна тараазы күрүнеге садар дээш сөзүн быжыы-биле эзлеп турар. Ол ышнаш күрүнеге тараа дужаар планын «Күш-ажылдың хостуу» совхоз 141 хуу, «Тээли» — 127,1 хуу, «Сүт-Хөл» — 108 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турар.

«Өөк», «Чыраа-Бажы», «Шөнпээр» совхозтар амга чедир күрүнеге чаңгыс-даа тонна тараа дужаавзан.

АЖЫЛ ИЗИГ ТҮЛҮК

«Тээли» совхоз ийи муң ажыг тонна мал чемин белеткеп алган, планын күүседиринге чоокшулай берген. Ажыл-агыйның Бай-Тал, Кызыл-Даг салбырлары мал чемин белеткээриниң планын ажыр күүсеткеп, салбырлар аразында социалистиг чарыштың мурнакчылары деп санадып турар.

Бай-талчылар үш чүс тонна хире сиген белеткээр планын ийи катап ажыр күүсеткеп, үш чүс тонна ажыг көк-сулаңы база ажаап алган.

Республиканың Хүндүлел самбыразында кирген Дарғын Дүгүл-оолдуң сиген белеткээр комсомолчу-аныяктар бригадазы эки түннелдерни чедип алган. Бригаданың кежигүнперн 120 тонна сиген белеткээр деп хүдээлге алган, 160 тонналы сараатгап алган.

Салбырның Даштыг-Тейге хойжу бригадазының партия бөлүүнүң удуртукчузу Даржаа Сенденмаа келир кыжын хоюн тургузу азыраар: хойжукоммунист чүгле бодунуң күжү-биле безин 15 тонна сиген кезип алырын хүлээнгеп, ам 60 тонналы белеткеп алган. Республиканың алдарлыг малчыны С. Конгар 45 тонна мал чемин белеткээш, кыштаанда чедирип алган.

«Тээли» совхозтуң Тейлерде хойжу комсомолчу-аныяктарның бригадазы малын кышкы үеде азыраварынга четчир чемин белеткеп алган. Бригаданың кежигүнү Хертек Сандыжап бодунуң күжү-биле үжен тонна хире сигенни белеткеп алган. Бригаданы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Мукаайлы Маадыр-оол удуртуп турар.

Совхозтуң Найырал салбыры кукуруза ажаап алырын доозуп турар. Аңаа кукуруза ажаап алыр комбайннар чедиппейн турал-даа, мал чемин белеткээринге шаптык болбаан: хөй санныг шефчилер силостаашкынга дузалажкаш, кукуруза массазын кыска хуусаада ажаап алырын хандырган. Ам Ээр-Хавак фермазында алды муң тонна хире ногаан масса силостаттынган, а совхозтуң силозу эрткен чылдаазындан ийи катап хөй болган.

Ам районда мал чемин белеткээринин доостур чоскшуталыны-биле чергелештир тараа кезиидеги түлүктевиишээн. Ажыл-агыйларның ажаал ап турар дүжүду чаагай. Чижээ, «Мурнакчы» колхоз бир гектардан-на 10 центнер дүжүтту ажаап ап турар.

М. ҚЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Таңдыда «Революциянның чалбыжы» колхоз бо сезонда 10372 гектар тараа культураларын ажаап алыр. Бо хүнерде артельниң комбайнерлери № 2 бригаданың тараа шолдеринде 5000 гектарның кызыл-тазын дорт кестирип ажаап турар. Колхозта дүжүтту ажаап алыры-биле чергелештир, келир чылдың дүжүдүнге үредин белеткелин 24 кижи состаатмыг үш звено дүнекп, хүндүскү ийи эзлегле чорудуп турар. Сөөлгү хүннерге чедир чаа дүжүттүң 420 тонна тараазы келир чылдың дүжүдүнге хереглээр кылдыр арыглаттынып урдунган.

ЧУРУКТА: колхозтуң төп шаңында тараа арыглаашкыны.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

Мурнакчыларга байыр чедирген

Сиген белеткелиниң планын 100,2 хуу кылдыр чедиишкинниг күүсеткени-биле «Бүрен» совхозтуң эр, херээжен ажылчыннарынга болгаш тускай эртемниглеринге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирген. Көдээ ажыл-агый продуктуларын будуруер база күрүнете садар талазы-биле планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир дээш бүренчилер моон сонгаар-даа күженишкиниг ажылдаарлар, дүжүт ажаап алышкынын чидириг чокка чогуур үеде эрттирерлер, ооң-биле ленинчи юбилейни, Совет Тыванын 25 чылының байырлалын күш-ажылчы белектиг ужуражырлар дээрзинге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели быжыг бүзүрелин илередип турар.

КУДР-ниң партия-чазак төлээлери-биле А. Н. Косыгинниң ужуражыышкыны

ХАНОЙ. (СЭТА). Сентябрь 7-де Ханойга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери Көрейниң Күш-ажыл партиязының ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, КУДР-нин Дээди улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Цой Ен Ген баштаан КУДР-ниң партия-чазак төлээлери-биле ужурашкан.

Ийи талага соңуургалдыг алдэн айтырыглар талазы-биле санал-онаалларның солчулгазы найыралчы беседа чорун турда болган.

СОВЕТ-ЮГОСЛАВ КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

ССРЭ-ниң ламтыкы хереқтер министри А. А. Громыкомуң албан ёзуазунуң алга-чоруу доозулган соонда совет-югослав кады кылган дыңнадыгны ЮСФР-ге парлап үндүргеи. Дыңнадыгда чугаалаавы болза, сентябрь 2-деп 6-га чедир Югославияга чорун турган үезинде А. А. Громыкону ЮСФР-ниң Президентизи И. Броз Тито, ЮСФР-ниң Эвилел күүсекчи вечизиниң Даргазы М. Рибичич хүлээп алган. ЮСФР-ниң ламтыкы хереқтер талазы-биле күрүне секретары М. Тепавац-биле делгереңгеи айтырыглар дугайында чугаалажылышкынар кылган.

ССРЭ биле ЮСФР-ниң аразында ийи талалыг харылзаалар чугаалажып көргүнче онза кичээнгейни салган дээрзин дыңнадыгда чугаалаан. Совет Эвилели биле Югославияның аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдери дээш ийи тала саналдаан. Совет-югослав харылзааларның амгы турар байдалын үнелеп көрбүшаан, ийи тала 1955 чылда Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның чазактарының Белград декларациязының принциптериниң ужур-дузазын демдеглээн, 1965 чылда Москвага Совет Эвилелиниң удуртукчуларын Президент И. Броз Титовуң ужуражылышкынын үезинде ол декларацияны база бадыткаан. Ынчаарда тайылбырлаан принциптер ийи чурттуң аразынга кады ажылдажылганың быжыг үндезини болур дээрзинге ийи тала чаңгыс аай болган.

Дыңнадыгга экономика, эртем-техника, эртем, культура болгаш өске-даа адырлар талазы-биле кады ажылдажылганың чүгээр түннелдерин демдеглеп, оны моон соңгаар-даа хөгжүдеринге белеңнин илергейлээп.

Талалар делегей айтырыгларының талазы-биле санал-онаалдарның калбак солчулгазын кылган. Моон-биле кады Европага кады ажылдажылганың болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларынга онза кичээнгейни салган. Инитн-европа хуралын эрттирери Европаның айтырыгларын шиитпирлээринге ажыктыг базым болур ийик деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Ийи тала агрессияга удур вьетнам улустуң демиселин деткиирин база катап илергейлеп, вьетнам улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин боттандырарын магадылаар шиитпирлерин парлык чугаалажышкынынарга үндүрериниге күзелин илергейлээп.

Ажелеткеи араб девискээрлерден нараиль шериглерни соңгаарладышкын чокка үндүрериниң эргежок чугулазының дугайын ийи тала база катап медеглээн.

Санал-онаалдарның болган солчулгазы совет-югослав харылзааларны улам ынай хөгжүдериге болгаш быжыглаарынга үре-түннелдиг ужур-дузалыг болур деп бүзүрелин дыңнадыгда илергейлээн. Ийи чурттуң чогуур төлээлекчилериниң аразынга харылзааларны болгаш сүмележилгелерни калбартыры дээш ийи тала саналдаан.

ССРЭ-ниң ламтыкы хереқтер министри А. А. Громыко ЮСФР-ниң ламтыкы хереқтер талазы-биле күрүне секретары М. Тепавацты Совет Эвилелиниге келзин деп, чалаан. Ол чаладганы күзел ханышкыны-биле хүлээп алган. Ала-чоруктуң үезин немей дугуржур болган.

УЛАМ КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

Тываның тараажылары дүжүттү дүрген болгаш чидириг чокка ажаап алыр, Төрээн чуртка хөй тараапы бээр дээш бүгү күжүн салып турар. Беш чылдың дөрткү чылында олар күрүнеге 80 муң тонна тараапы садар деп социалистиг хүлээлгени алган болгай Бо чылдың агаар-бойдуе байдалы берге болажок, ол хүлээлгени күүседип болурунуң аргазы бар. Республиканың тараалаң районнарында багай эвес дүжүт үнген. Чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда гектардан-на дүжүт 11—12 центнер чедип, а чамдыктарда оон-даа хөй болуп турар. Тараажыларның сорулгазы чүл дээрге сыпка чаңгыс-даа тараа калбайн, дүжүттү эң-не кыска хуулаада бедик шынарлыг ажаап алары болур. Харын ол таварылгада күрүнеге тараа садар хүлээлгевисти чедиишкиннинг күүседип, келир чылдың дүжүдүнге ажыглаар аки шынарлыг үрезиннер-биле ажыл-агыйларны хандырып, мал чеми тараалариың фондуларын тургузуп ап шыдаар бис.

Таңды, Каа-Хем болгаш Улуг-Хем районнарның колхозтарының болгаш совхозтарының хөй нуруузу дүжүт ажаап алышкынынга багай эвес белетвелдиг ужураашаң болгаш бо чугула кампанияны хову ажылдарының башгайы хүннеринден эгелээш, алаан организастыг болгаш бедик шынарлыг чоруда берген.

«Кан-Тей» совхозтуң тараажылары дүжүт ажаап алышкының бир дугаарында эгелээп болгаш темпизин ам-даа нудуластайн турар. Бо ажылагый дүжүт ажаап алышкының болгаш тараапы күрүнеге садарының таланы-биле республикада бирги черде чоруп, тараа хүлээп алыр черлерже 1000 тонна ажыг тараапы чоруткан. Улуг-Хем районуң Жданов аттыг колхозу база чедиишкиннинг ажылдап, ам тараапы пландан ажыр садып турар. Таңдының тараалаң совхозтары база тараапы күрүне шыгжаммырынче үзүктел чок чорудуп турар. Тываның тараажылары бо хүнге чедир 17 муң тонна тараапы күрүне шыгжаммырында урган. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинде турганындан дөрт катап хөй-дүр.

Ынчалзажок дүжүт ажаап алышкыны болгаш күрүнеге садары чамдык черлерде кедергей оожум чоруп турар. Чоон-Хемчик районуң ажылагыйлары дүжүт ажаап алышкынынга четпее белетвелдиг ужураашаң болгаш бо чугула кампанияны хову ажылдарының башгайы хүннеринден эгелээш, алаан организастыг болгаш бедик шынарлыг чоруда берген.

«Кан-Тей» совхозтуң тараажылары дүжүт ажаап алышкының бир дугаарында эгелээп болгаш темпизин ам-даа нудуластайн турар. Бо ажылагый дүжүт ажаап алышкының болгаш тараапы күрүнеге садарының таланы-биле республикада бирги черде чоруп, тараа хүлээп алыр черлерже 1000 тонна ажыг тараапы чоруткан. Улуг-Хем районуң Жданов аттыг колхозу база чедиишкиннинг ажылдап, ам тараапы пландан ажыр садып турар. Таңдының тараалаң совхозтары база тараапы күрүне шыгжаммырынче үзүктел чок чорудуп турар. Тываның тараажылары бо хүнге чедир 17 муң тонна тараапы күрүне шыгжаммырында урган. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинде турганындан дөрт катап хөй-дүр.

Ынчалзажок дүжүт ажаап алышкыны болгаш күрүнеге садары чамдык черлерде кедергей оожум чоруп турар. Чоон-Хемчик районуң ажылагыйлары дүжүт ажаап алышкынынга четпее белетвелдиг

кенгенинең уржуундан, комбайнарның аңаа туруушкуну көвүдеп, машиналарның техниктиг хандырылгазы кончуг кошкак болуп турар. Агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарында кижи күжүн болгаш ажаап алышкын техниказын чоп ажылаарының шинтпирдиг хемчегларын, ажыктыг аргаларын ажыл-агыйларның удуртукчулары албайн турар.

Барымн-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарда база дүжүт ажаап алышкының кончуг оожум чорудуп, үе-шактың бүдүрүкчүлүг ажылаарының хемчегларын албайн турар. Чамдык ажыл-агыйларда агрономнар, инженерлер, механизаторлар ажаап алышкын ажылдарының шынарынга чогуур контрольду тургуспаан болгаш тараапың чидириивге удур дээштиг хемчег чорутпайн турар.

Тараа кезилдезинде ажылдап турар кижилериң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны чамдык ажыл-агыйлар тургуспайн турар. Каа-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларының хову бригадаларының столоваяларында аяк-сава безин чедишпейн турарының фактылары бар. Ындыг байдалдарны доп-дораан эдер ужурлуг. Тараажыларга дузалажып барган студентилерге, чолаачыларга ажылдаарынга эки байдалды тургузуп, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, партия болгаш профсоюзтар организацилары, кодээ Советтер ол кижилерже онза кичээнгейин салыр херек.

Дүжүт ажаап алышкының дүрген чорудуп, социалистиг чарыпты улам калбартып, мурнакчыларны деткип шаңнаарының түүл бүрү аргаларын бүрүн ажыглаарындан артык чугула сорулга бо хүннерде чок. Дүжүт ажаап алышкынынга кандыг-даа байдалдар шаптын катпас ужурлуг.

Беш чылдың дөрткү чылының дүжүдүн бүрүн ажаап алыр, күрүне мурнуна хүлээлгени долдур күүседир, ажыл-агыйларны үрезин фондуларын-биле бүрүн хандырар, мал чемн тараларның чогуур курлавырларын тургузуп алыр дээш бүгү тараажылар, ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, партия, совет органнар эң-не хайнышкынныг болгаш долу харымсалгалыг ажылдаарын үе-шаг шинчы неген келген.

Маңаа Ленин ажылдап турган.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң кабинединде номнарлыг, «долганыр»-этажерка.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЫЛ БАШКЫЛАРЫНЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Төрээн дыл шынап-ла уругларның баштайгы материалынчи билиишкиннерин хевээрлеп, оске эртемнерни чедиишкинниг шиңгээдип алырынга улуг ужур-дузалыг. Тыва школаларда төрээн дылдың өөредилгези быжыг турушту эелеп, сөөлгү чылдарда бурунгаар бавыннарны кылган. Школаларга дыл башкылаашкынын шынаржыдары, бир дугаарында, ында ажылдап турар дыл башкыларындан хамааржыр.

Улуг-Хемниң бүгү школаларының тыва дыл башкылары чаа өөредилге чылының эгезинде методиктиг каттыжышкынның баштайгы чыжын эрттирген.

Баштайгы хуралды РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Ак-кыс Ашак-ооловна Оюн удуртуп, район школаларында тыва дыл башкылаашкынының байдалын база чаа өөредилге чылында чугула сорулгаларны тодаргай таныштырган. Баштайгы каттыжышкынның киржикчилери эрткен чылдарга болаарга секцияның ажылынга идепкейлиг киришкен. Арыг-Узуу школазынга элээн каш чыл улаштыр ажылдап, тыва дылдың өөредилгезин шынаржыдарынга көскү чедиишкиннерни чедип ап келген Мария Түлүшевна Сарыгбай «Өөреникчилерниң бижимел чугаазын системажыдып сайзыраңгайхыдарының дугайын» тодаргай чижектер-биле бадыткап чугаалаан. Торгалыгдан келген тыва дыл башкызы өөреникчилерниң коммунистиг кижизидилгезинге тыва чогаал кичээлдериниң улуг ужур-дузазын айтып, ханы уткалыг илеткелди кылган.

Хайыракан, Ак-Туруг, Булун-Терек болгаш өске-даа школаларның төлээлери түстүзүнде дыл башкылаашкыннарында чедип алдынып турар чүүлдерни көргүспүшаан, моон соңгаар уругларның төрээн дылга сонуургалын көдүрериниң дугайында солун бодалдарны илереткен. Оон ангыда тыва дыл башкыларынга улуг харыысалга онаажып, чыл бүрү чаа негелделер тургустунуп кээп турар. Башкылаашкынның шынарын сайзыраңгайхыдарының оруктарын айытпышаан, моон соңгаар коллективтиг сүмележиишкиннерни үргүлүү чорударын дуглурушкан.

1969—70 өөредилге чылының бирги чартыында ийи удаа чыгып, Арыг-Узуу болгаш Ак-Туруг школаларынга дүржүлге солчушкуннарын эрттирерин планнаан.

Оон ынай тыва дыл башкылаашкынынарында улуг бергедээшкиннерниң барын башкылар айытkан. Тыва дыл башкылары чүгле өөреникчилерге класстар аайы-биле үдүргүлээн тыва дылдың грамматиказының болгаш тыва чогаалдың өөредилге номнарын кол удуртулга болдуруп турар. Методиктиг өске литература, орус дылга бодларга, ыракта эвээш бооп турлры билдингир.

Тыва чогаалдың тус-тус маадырларынга дүүштүр чогуур шын үнелээшкиннерни бээринге база-ла үр үенп үнлүрүп, улуг бергедээшкиннерге таваржып турарлар. Программа өзүгаар өөренип артип турар чогаалдарның дугай-ында методиктиг кыска айтышкынынар безин бар эвес. Башкы бүрүзү «бодунуу-биле» башкылаар таварылгалар бар болгулаар. Республиканың Чырыдыышкын министерствозу моон соңгаар бо айтырыгны канчаар көрүп турарын Улуг-Хемниң тыва дыл башкылары сонуургап турар.

С. НОРБУ.

Ленинниң чагаазы

ХОВУ ТАРААЗЫ

Эрги шагда сайт дээр саваскан, күйт дээр кускун-даа чок, кандаан оран чораан Саль ховузу ам — Доннуң тараалаң чери. Биеэде «тараа тарымыр дээрге чылан чылгаар шыгы. өрге чылгаар өлү чок» дириип чораан ол черниң ховуларында ам салбак баштыг тараа быжып, хат отпес мяш куржаглары бедип, одарларның өзт-сигени чидигир могаан үнүп турар. Кандавчал Саль ховузунуң чаартыганы-биле «Ленинчи орук» кодээ ажылагый артелиниң төөгүзүү чарылбас холбавалыг.

...1920 чылда Донга хамаалы дайын диңиирел тургап. Сүрлүг ол чылын Пролетарская станцияның демир-орукчулары кодээ ажыл-агый коммунаын тургузуп алган. 1921 чылдың январь 20-де «Владикавказ демир-оруунуң ажылчыннарыңа, мастерлериңе, албан-хаакчылары биле компартия үүрүнге» чорудуп берген чагаазында В. И. Ленин тараа фронтузунга ол кодээ ажылагый коммуназының патриоттуг ажыл-хереектерин бедиңбиле үнелээн.

Ашка таварышкан Москвага пролетаржылар 2002 пуд кызыл-тас, 1869 пуд 29 фунт арбай, 35 пуд далган чорудуп берген. Ол продуктуларның чамдыызын коммунарлар боттарының эзээш-биче аъш-чем курлавырындан үдүрүп берген. Ол черниң холдери хой дустуг. Олар оортан дуставышаан, субботниктер бава эртирген. Москваже баар орукка чораашаң, дүзүн тараа биле далганга ориан, москвачыларга чедирип бээр белээн улам арбыдадып алган.

Ол тараапы чедирип бээриниң оруун эртери берге болган. Коммунарларга бижээн чагаазынга далган, тараапы алганын бадыткавышаан, В. И. Ленин мынча деп бижээн: «Чүгүдүңер орук ара саадааш туруп алган. Аңаа бурузулар силерниң айбылап чоруткан эштериңер эвес-тир. Ол чүүктү Аъш-чемниң Улус комиссариадынга чедирип бээр дугайында айтышкынны бердивис. Чорудуп берген аъш-чемниңерниң шупгузуу Москва хоорайның ажылчынарынга дамчыдып берген турар».

Боттарының айбылап чоруткан төлээлери Москвадан чаныы келирге, коммунарлар оларны оорушкулуг уткаан. А оларның Владимир Ильичиден чагаа эккелгенин улуе дыңнажып каанда, В. И. Ленинниң дыңнаксаашаар клубка сыңыпастай берген.

Ильичиниң ол чагаазы коммунарларның салгакчыларынга энерелдиг тураскаал болу берген. Ам Ленинниң үк чагаазының одуругларын Пролетарская станцияның өртээл шолүнде, колхоз клубунуң коргүзүг самбыразында улуг үжүктер-биле хоолгалап бижээш, азып каан турар.

Владимир Ильич мынча деп бижээн: «Коммунистиг кодээ ажыл-агыйны тургузуп эгелээниңер менээ онза-ла сонуургапчыг болду. Ам кодээ ажылагыйны сайзырадыры болгаш кодүреги республиканың мурнунга тургустунган кол сорулгаларның бирээзи болур... Агрономния эртемниң айтып турарын ёзугаар кодээ ажылагыйыңарның шын организастаттынган турарынче сагып салыр үжурлуг силер. Ону барымдаалаш, ажыл-херээнерге билиглиг агрономдан киириштирерин силерге сүмеледим».

Донга коллективизация эгелей бээрге, чаа амыдырал тургузарының эстафетазын «Ленинчи орук» колхоз хүлээп алган. Оон төп Уютный суурунда хоочун коммунарларның ажы-төлдери, оларның уруглары төрээн ажыл-агыйының чоргаар, чагай чаңчылдарын уламчылавышаан, чурттап турар.

— Бистиң богунгу амыдыралывысты, Владимир Ильичиниң чагыын ёзугаар тавартынган черивисти ол көрген болза, та кайы хире амыраай эртик — деп, Потап Васильевич Ткачёв чугаалаар. Ткачёв хамааты дайындан чаныы келгеш, коммунар, оон соонда колхоз үндезилекчилериниң бирээзи болган.

— Коммунавыс баштай 18 аъттыг, 14 шарымыг болгаш 12 төвелиг турду. Кур черни шак ындыг «тыртар күш-биле» тарып турдувус — деп, Потап Васильевич сактып чугаалаар.

Ам колхозтуң ажыглал черлери — 10 муң гектар. Ажылагый 55 тракторлуг, 25 автомашиналыг, 23 комбайнныг. Мал фермалары муң ажыг инектиг, 12 муң хойлуг, 25 муң дагаалыг.

Биеэде казак болганы-ла бижик биливр чораан эвес. А бөгүн ол көдээ ажыл-агый артелинде агрономнардан аңгыда, ийи инженер, үш зоотехник, мал эмчизи, хой-хой механизаторлар ажылдап турар. Колхозтан стипендия ап, 18 оолдар, кыстар дээди ооредилге черлеринде, техникумнарда өөренип турар.

В. И. Ленин ажыл-агыйны «агрономня эртемниң айтып турарын ёзугаар» сайзырадыр деп, пролетаржыларга сүмелээн. Бөгүн колхозчуларның ховуларга чаагай дүжүт өстүрүп алырынга техника-биле эвилелдешкен эртем дузалап турар. Ам ол ажыл-агый кужурлуг шөлдерни безин ажыглалга киирип ап, оларга чаагай кызыл-тас, тарымал тоорук дужудуп болгаш өске-даа культураларны өстүрүп ап шыдаар.

Биеэде Саль ховузуң тарыырга, үреэнн шаа чедер тараа безин үнмес чораан. Ам аңаа бир гектардан-на чүс центнер дүжүт алыры ындыкы хемчээл болбастай берген. Маныч хемниң суу-биле суглаар ховуларда помидор, огурец, капуста... үнүп турар. Тараан чимис аймаа хову чонунга вишнязып, яблогун, грушазын бербишаан, хатпуургаңга безин торулбайн, кайгамчык үнүп турар.

В. И. Ленин «... культурачырыдышкын болгаш школа ажылынче улуг кичээнгей салыр» деп, коммунарларга бижээн чагаазында сүмелээн. Культураны бедидип, ямыдырал-чурттаганы улам чаагайжыдары колхозтуң үргүлүү сагыш салыр ажылы болу берген. Кодээ чурттакчыларга бараан болур, хөй помнуг библиотека бар. Суурнуң улуг пазылыг чону, школачылары барык шупту — оон номчукчулары. Клуб артистерлиг — бот-тывынгыр уран чүүл коллективи ажылдап турар, анаа бодунуң мергежилии чонга кижи бүрүзү коргүзүп шыдаар.

Ховуда чаа тудуглар — чаңчылчаан ажыл-пш болу берген. Ажыглалга мындаа чаа безин бир столовая, магазин киргеп. Ийи каът ортумак школа бажыңын тударынга колхоз 220 муң ажыг рубльдн чарыгдаан. Ында чаштарже база сагыш салып турар. Оларның төрээн бажыңы дег уруглар сады, ясли-зи бар.

«Ленинчи орук» кодээ ажылагый артелиниң чылдың-на алыр орулгазы миллион ажыг рубль. От-булелер шыдалдыг, бай амыдыралдыг. А бүгү байлактың үпер дозу—колхоз тургузуунуң хоойлузун ёзугаар чурттап турар кижилериниң хостуг ажыл-ижи. Колхозчулар В. И. Ленинниң торуттуунеп хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган чарышка идепкейлиг киржип турар. Олар ол тураскаалдыг хүнүү болгаш бүгүзвилелдиң колхозчулар сьездиинн тарап, эът болгаш оскедаа продукция бүдүрериңе чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуур деп шинтпирлээн.

К. ФИЛИППОВСКИЙ.
(СЭТА-ның корр).

ПРОЛЕТАРСКАЯ СУУР,
РОСТОВ ОБЛАСТЬ.

МООН ЧУГУЛА АЖЫЛ-ХЕРЕК ЧОК

Материалдыг деткиишкин—ажаап алыышкынны болгаш күскү чер аңдарылгазын чедиишкинниг чорударының үндезини

Россия Федерациязының тараажылары амгы дүжүттү нарын байдалдарга ажаап ап турар болгаш келир чылдың тарылгазынга база белеткенип турар. Үргүлчүнүң чаъстаашкыннары бүгү-ле хуусааларны, телевилеттинген ажыл планнарын үрээп. Бүгү-ле көдээ ажыл-агый культураларының ажаап алышкынының болгаш күскү чер аңдарылгазының темпилери эрткен чылдаазындан ынчангаш дыка хожудап турар.

Мынаыг байдалдарда көдээ ажыл-агый организациларының ажылдакчылары, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары база специалистери ажыл-агый бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларын эң-не үре-түнелдиг ажыглаар үжурлуг. Материалдыг деткиишкинниң совхозтарга күш-ажыл төлевириниң дугайында дүрүмнер-биле көрдүнген хемчеглерин ан калбаа-биле ажыглаары бо талазы-биле улуг ажыктыг болур.

Ажылдаашкынның нормаларын ажыл-агыйга ажылдап кылыры болгаш үстүнде турар организацияларга бадылаары билдингир болгай. Ынчаарга Сир эвес бүдүрүлгениң технологизы азы байдалдары өскерли берген болза (чижээлээрге, чыдыпкан тараалларны ажаап алыры азы тараанын шыгы улуг байдалдарда ажылдаары), ажылдаашкынның нормазы чингеттинген, а аңаа дүүштүр төлевир бедээн туруп болур.

Сибирьянң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Уралдың болгаш Повольжениң ажыл-агыйларынга дүжүт соортулгезинде ажылдап турар чолаачыларга шаңналлар төлевири ээлчег онаалгазын күүседткени дээш кылганын барымдаалаар ажыл төлевириниң 20 хуузу болгаш ээлчегниң ажыр күүсеттинген онаалгазының хуу бүрүзүнүң үш чедир хуузу болурун күштүг болуп турар дүрүмде көрген.

Ынчалзажок материалдыг деткиишкинниң ол бүгү хемчегларын чамдык ажыл-агыйларда ыракта-ла чедир ажыглаавйн турар. Үстүнде айыттынган областарга, крайларга, АССР-лерге болгаш Поволжьениң күр черлер районнарынга ажылдаашкынның сезон нормазын күүседипкенде дүжүт ажаап алышкынынга багай белетвелдиг ужураашаң болгаш бо чугула кампанияны хову ажылдарының башгайы хүннеринден эгелээш, алаан организастыг болгаш бедик шынарлыг чоруда берген.

«Кан-Тей» совхозтуң тараажылары дүжүт ажаап алышкының бир дугаарында эгелээп болгаш темпизин ам-даа нудуластайн турар. Бо ажылагый дүжүт ажаап алышкының болгаш тараапы күрүнеге садарының таланы-биле республикада бирги черде чоруп, тараа хүлээп алыр черлерже 1000 тонна ажыг тараапы чоруткан. Улуг-Хем районуң Жданов аттыг колхозу база чедиишкиннинг ажылдап, ам тараапы пландан ажыр садып турар. Таңдының тараалаң совхозтары база тараапы күрүне шыгжаммырынче үзүктел чок чорудуп турар. Тываның тараажылары бо хүнге чедир 17 муң тонна тараапы күрүне шыгжаммырында урган. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинде турганындан дөрт катап хөй-дүр.

Ынчалзажок дүжүт ажаап алышкыны болгаш күрүнеге садары чамдык черлерде кедергей оожум чоруп турар. Чоон-Хемчик районуң ажылагыйлары дүжүт ажаап алышкынынга четпее белетвелдиг

Чадаанаңың шалыпчызы.

ЧАДААНАНЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

Аныак тудугжу Хомалыг Дуван-оол Чадаананың көжүп чоруур механизастаттынган 463 колонналыга ажылдаа-ла үш чыл чедип турар. Кызымак чүткүлдүг, ыш-ажылга сонуургалдыг аныак тудугжу, «Искра» колхозта 320 өөреникчи өөренир школаны, Хөндергей сазбырында «Тыва» совхозтуң кырганнар бажыңнарын ажыглалга кииреринге бодунуң үлүг-хуузун киириштирген.

Мурнуку чылдарда «Искра» колхозка чазаныкчылап турган, соонда тудугжулап ажылдап кирген. Ол бодунуң тудугжу арга-мергежилии бедитпишаан, шевер чазаныкчы, бызанчы болурундан аңгыда, дашчы болуп ажылдаар мергежилдя кызыыакайы-биле өөренип алган ажылдап турар. Чадаана хоорайда 640 өөреникчи өөренир школаның тудуунда дашчылап, ажыл нормазын ай санында доктаамал 115 — 130 хуу күүседип келген.

Созуу, фотозу С.ЧЫЛБАК-ООЛДУУ.

ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИН КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА НЕПТЕРЕДИР ДЭЭШ

— Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның көдээ ажыл-агыйны бедик механизастаттынган көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгеэн болуп оскеризбишаан, республиканың экономиказының кол адыры болу берген—деп, көдээ ажыл-агый дүржулга станциязының директорунуң эртем талазы-биле орадакчызы Владимир Дамбаевич Назын-оол чугаалап олурар. Шынап-ла, эртемниң чедиишкиннерин көдээ ажыл-агыйга ажыглаары-биле дүржулга станциязы ажылдап турар.

Бо чылын көдээ ажыл-агый дүржулга станциязы 35 харлаан. Чадаананың үлегерлиг станциязы деп ат-биле 1934 чылдан 1962 чылга чедир Чөөн-Хемчик районуң девгескөрүнге эртем-шинчилел ажылдарын чорудуп, республиканың көдээ ажыл-агыйының хегжүдениңе ачы-дузаны чедирип келген.

Найысылаа — Кызылдан 75 км ырак черде «Кызыл партизан» совхозтуң баазазынга дүржулга станциязын 1962 чылда көжүрүп ыкелген. Дүржулга станциязының Таңдыга келгени эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин көдээ ажыл-агыйга улам чоокшуладып, төп районнарның колхозтары, совхозтары-биле сырый харылзаалыг ажылдап, мурнакчыларның аргадүржулгазын бүгү Тывага нептередирииге таарымчалыг болган.

Амгы үеде дүржулга станциязында 11 кидзисте, бир агрозоотехниктиг лабораторияда шупту 59 кижи эртем-шинчилел ажылдарын боттандырып турар. Олар эртем-шинчилелдерин дүржулга ажыл-агыйларынга чорудуп, ындыг ажылдарның материал-техниктиг базазының тудуун база мал, чер ажылынга холбашкан эртем-шинчилелдерни боттандырып келген. Симменталь уксаанның инектерииге уксаажыдылга ажылын экинниткенииң ачызында, инеперииң сүтүкүрү бедээн. Симменталь инектерии чайгы одарларга кадарып, кыпкы үеде түс черниң будүртеии мал чемнери-биле семиртириниң шенелдеерии кылган. Тываның төп районнарынга эътпир уксаанның буталарын задержилгеге ажыглаарын 1966 чылдан бээр шинчилеп келген.

Тываның мурнуу зоназының бөдүүн дүктүг хойларын нарын дүктүг уксаанның кошкарлары-биле хайнакташтырар ажылды 10 чыл дургузунда массалыы-биле боттандырган. Хайнак хойларның бирээзи-ле 3—4 кг дүктү берип турар. Дүржулга станциязының эргеинде уксаажыдылганың түскай базазы чок болганы-биле кошкарларны Красноярск крайдан экелгеш, бистиң байдалывыска нептередип, өстүрүп келген. Ында «Учум» совхозтан бир харлыг 990 кошкаржыгаштарны Тывага экелген. Кошкарлар бо чылын 2,5 харлыг, бирээзи-ле 4—6 кг дүктү берген. Кошкарларны уксаажыдылга ажылынга ажыглап, Тываның агаар-бойдус байдалдарынга чаңчыктырып өстүрген. 1971 чылдан эгелээп республиканың колхозтарынга, совхозтарынга дүржулга станциязы чылдың-на 300—400 баш уксаалыг кошкарларны садар аналр.

Чер ажылының талазы-биле «Беш шөлдүг тарылга эелчеш тирилгезиниге мал чемнери болгаш тараа культураларны өстүрериниң шинчилелдерин» деп эртем ажылын кодаан чорудуп келген. Ховулар болгаш арга-ыяш зоналарынга чер ажылын ан-не чиик бот-үнелиг продуктулар бээр кылыр чорударының аргаларын дилеп турар. Мал чемнериниң чемгерилге единицазы 0,8 көпеек бот-үнелиг туруп болурун тыпкан. Хөрүүнү каш ииэы аргалар-биле сайзырадыры, күсүү аңдарыышкынны, илиартээшкинни, бок үнүштер-биле демиселдң, ширкти аңдара октавас аңдазын-биле чардырып, тарылгаиы чорударын эртем-шинчилелдериниге ажыглаан.

«Ховү зоназынга хөрүүнүң хатган үрелиин-биле демиселдң сайзыраңгайжыткан методтарын» деп эртем ажылы кол рольду ойнап турар. Аңаа тарылга аргазы-биле гектардан 7,6 центнер, Мальдевтин аргазы-биле 8,5 центнер, дүржулга станциязының сүмезинбиле нүүн аңдарган черге, хөрүүнүү катоктаан тарылгага 10 центнер дүжүттү берген. Хөрүүнүүн хатган үрелиран болдурбас аргаларны шинчилеп, шенеп тургаш, чамдык түнелдерни чедип алган.

Тываның байдалдарынга тарылга эелчеттирилгезиниге болгаш хөрүүнүүң дүжүткүрүи бедидериниге органиктиг болгаш минералдыг чемнинчилдителерии ажыглаарыпыи эртем-шинчилелдерин кылып турар. Суперфосфатты гектарга 60—90 кг чарыгдаары, өдекти 30—40 тонналы төгерн эң-не ажыктыг деп эртем-шинчилел ажылдары тодаткан. Сиген кезер шөлдериин мал одарларының хөрүүнүн экижидер ажылдарны шинчилеп көрген. Дазыр шөлдерге сиген тарыыр, хөрүүнүү быжглаарын шенеп турар.

Анаа ажыл-агыйларга картофельдиң гектардан өртүмак дүжүдү 60—70 центнер турда, дүржулга станциязынга 189,5 центнер чедип турар. Ындыг дүжүттү чедип алырының арга-хемчээн бүгү-ле колхозтарга, совхозтарга нептередириинң ажылы чорун турар.

«Тываның черлик кат-чөөнистерии ажыглаары, аргамыштыг бойдус камгалалыгына өстүрери» деп эртем ажылдары бар. «Баштайгы тыва хайнак-кат» деп инек-караан өстүргеш, 10 муң дөстү белеткээн. Тес-Хемде чыжыргананы ажыглаарын шинчилээн. Чыжырганаиың чаа аарыглары болгаш хоралакчыларын тыпкаш, хоралакчылээр-биле демиселдиң аргаларын шинчилеп турар. Ховуларда хатган кожер алезиннер моондактаар ыыштарны болгаш чадаң ыыштарны шилип тып, олурлурунуң экн хуусааларын дүржулга-биле шенеп кылган.

Малдың бөдүүн чемнерин белеткээрин сайзыраңгайжыдарын, сиген сараатгаар херекселдериниң чаа хевирлерин шенеп турар. «Межегей» совхозта үрезиннер арыглаар тараа шашын, концентраттыг мал чемнерин белеткээр пуминтуну база тудуп дооскан.

— Эрткен чылдың эртем-шинчилел ажылдарының тематиктиг планнарын күүсеткен бис —деп, Владимир Дамбаевич өөрүшкүлүг чугаалады. — Экономиканың болгаш мелиорацииниң чаа киилистерии чедиишкиннинг ажылдап келген. Дүржулга станциязының эртем ажылдакчылары «Чөөн Сибирьниң зоназынга көдээ ажыл-агыйны чорударының системазы» деп номну бижиирииге идепкейлиг киржип турар. Бистиң станцияның эртем ажылдарының тускай чыылдалары 4 удаа үвгеи. Эртем журналдарынга болгаш солуларга 100 хире ажылдарны парлаан бис.

Көдээ ажыл-агый дүржулга станциязы улуг келир үелиг. Эртем ажылдарының чамдык планнары мындыг: дүрген өзер эътпир шээр болгаш бода мал ужасазын шинчилээр, төрүүр хойларның кодаиларын ковүдедир, эъттиг, сүттүг, дүктүг бот-үнезин чингедир чаа аргаларны өөреиир, шенээр, амыдырадга нептередир, ол ышкаш хой ажылының эртем-шинчилелдерин улам калбартыр.

Чер ажылының талазы-биле «Бок үнүштер-биле демиселдиң агротехниктиг болгаш химиктиг хемчеглери», «Хөрүүнүн хатган болгаш үрелири-биле демиселдиң хемчеглери» деп темага эртем ажылын күүседир. 1970 чылдан эгелээш чеминчидилге-

БӨГУН — БОЛГАР УЛУСТУҢ БАЙЫРЛААЛЫ

АЛДАРЛЫГ ЧЭЭРБИ БЕШ ЧЫЛ

Ака-дүмэ болгар улус социалистиг Болгарияның 25 чыл ооң сентябрь 9-та байырлаалдыы-биле демдеглеп эртиирер. Улусчу эрге-чагыргалың чылдарының дургузунда ажылунза болгар улустуң чедип алган чедиишкиннеринге совет кижилер сеткил-сагыжының ханызындан өөрүп турар. Бо хүннерде совет кижилер байырлалга холбаштыр болгар улуска чүректиң ханызындан байырын чедирип, чаа-чаа үүле-ишти бүдүрериң аңаа күзеп турар.

СЭТА-ның корреспондентизи С. Шишков алдарлыг чээрби беш чыл дугайында болдуунуң бодаалдарын чугаалап баарын **БУР-ның ССРЭ-де элчизи Стоян Гюровтан** дилээн.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында Ада-чурт Фронтузунуң тугунуң адазынга каттышкан чүүлдериниң хемчээлдериниң болгаш түннелдериниң талазы-биле бүдүш чүс чылга деннежир. Ол дугайын саннар тодаргай чугаалап турар. 25 чыл дургузунда үлетпүр продукциязы 30 катап хире өскен. Ам Болгарияның үлетпүрү 1939 чылдың бүтүн дургузунда бүдүрүп үндүргени хире продукциязын чүгле 10 хоонукта бүдүрүп үндүрүп турар. Социализм тургузуушкуну дээрге, болгар экономиканың болгаш культураның шапкын хөгжүлдези, улустуң чаагай амыралының экижээни, бодунуң салым-чолунуң эвэн, чаа амыралының медерелдиг тургузукчузу болгаш чогаадыкчызы болур кижиниң алдар хүндүзүнүң бедээни-дир.

Улус ажыл-агыйының күчүлүг өзүлдезиниң национал орулганың өзүлдезиниң темпилериндир. Бо шугуи социализмниң «катап төрүттүүшкүнүнүң» болгаш «гуманизациязының» дугайында буржуаз баба бичe буржуаз кыйгырыглар болгаш хөөвүн чудчуруушкуннар-биле канчаадаа чүүлдешпес. Буржуаз болгаш бичe буржуаз мыдыг кыйгырыглары болгаш хоозун чулчуруушкуннарны Барынын таланың чамдык болүктери ажыглап, антисоциалистиг чамдык идегеттер боттарының сезиктиг, сорулгаларынга катаптап турар болгай.

Болгар улус бодунуң хөгжүлдезиниң оруунга чедип алган бүтүү тиилелгелери улуг Совет Эвилелиниң догуиаашкыны өвес болза, делегейниң социалистиг системазының бар турары өвес болза болдуунмас деп чүвени тодаргай билип турар.

Софияда В. И. Ленининиң шолу. БТА-СЭТА-ның фотозу.

Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга бистиң улуг өвес чүртүвуска аажок улуг ужур-дузалыг. 1944 чылдың сентябрь 9 соолунде Болгария Улус Республиканың социалистиг экономиказын тургузары чүгле ССРЭ-нин дузалаачызының ачызында боттанып аргалыг болган.

Совет Эвилели электроэнергетикага, кара болгаш өңүү металлургияга, машина тудуушкунунга, химия үлетпүрүнге болгаш үлетпүрүнүң оскедаа адырларынга кол бүдүүлге күчүлерин тургузарынга үнелеп четпес дузалаачыны биске көргүзүп турар.

Болгария Улус Республика делегейниң социалистиг системазының чардынмас кезии, а Болгарияның Коммунистиг партизы ажылчын шимчээшкинниниң чардынмас кезээ болур дээрзин Стоян Гюров удамчылап чугаалаан.

Бодунуң интернационалчы хүлээлгезин чайгылыш чокка күүсетишпээн, бистиң партиявыс социалистиг чурттарның чаңгыс эвин, найыралыг болгаш сырый каттыжыышкының быжыглаарынга бүгү күштерибиле дузалажарын, олардың аразында кады ажылдажылганы эң бедик чадаже көдүрерин бодунуң биргы болгаш эң чугула хүлээлгези кылдыр кезээде санап турар.

Болгарияның Коммунистиг партизы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын белеткээринге болгаш арттиреринге идепкейлиг киришкен. Империализмге удур демиселге делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң күрээлениң сырый каттыштырарынга Чөвүлел хуралдың дузалаары чигзинниг чок.

Бөт-бодун хүндүлежириниң, чаагай ожа-хелбээ турарының болгаш иштики хереглеринге холгаарлашпастың принциптеринге үндезилеттингең база тайбың догуиаашкының сёзүзү сиңниккен бодунуң чайгылыш чок политиказы-биле Болгария Балканнарга тайбыныың чугула фактөру болу берген.

Болгар коммунистер болгаш бүтүү болгар патриоттар күчүлүг Совет Эвилели-биле, Ленининиң удуг партиязы-биле хол-холундан туттунчуп алгаш чоруурун боттарының ыдыктыг хүлээлгези болгаш бедик адыр хүнүзүү кылдыр санап турар.

Амгы делегейниң кол бүгү айтырыгларының, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң бүгү айтырыгларының талазы-биле үзел-бодаллар Болгарияның Коммунистиг партиязы биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аразында, Болгария Улус Республика биле Совет Эвилелиниң аразында бүрүн чаңгыс аай бооп турар. Совет Эвилелинге болгаш СЭКП-ге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының херээнге хамаарылга бүүлүг интернационализмниң эң ыыныы чүүлү болур дугайында Георгий Димитровтуң чагыын бистиң партиявыс болгаш бистиң улузувус удуртулга болдуруп турар.

Ол чагыны удуртулга болдурбушаан, Болгарияның Коммунистиг партиязы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле акы-дүмэ харылзаларны, а ол ышкаш болгар хөй-ниити организациялары, культура албан черлери-биле чогуур совет организацияларның болгаш албан черлериниң аразында харылзаалары улам калбаа-биле хөгжүп турар.

Социалистиг Болгарияның төөгүлүг чедиишкиннери дээртагы хүнге бүзүрээр чорукту биске берип, бүүдүлдиң, ажылчы чоннарның, интеллигенциязының, бүгү улустуң чогаадыкчы идепкейжизиниң байдалын тургузуп турар деп, элчин түңнелинде чугаалаан.

Болгарияга социалистиг революциязының 25 чылыга, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга белеткениишаан, бистиң чүртүвустуң ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш ССРЭ-нин улустарынга боттарының сеткил-сагыжының ханызындан ынакшылды болгаш хүлээп көрүүшкүнүү. Болгария Улус Республиканың чаа-чаа чедиишкиннеринге болгаш чаа-чаа тиилелгелеринге чедип алыр дээрзинге бижыг бүүдүлдиң ылгерейлеп тур. Бо дугайында СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың деткимчезинге кезээде идеген болур.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Эш Хо Ши Минниң мага-бодун кадагалаан хааржак чанында

ХАНОЙ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүү, ССРЭ-нің Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштаан совет партия-чазак төлээлери ВАП ТК-ның Даргазы, ВДР-ниң Президентизи Хо Ши Минниң мага-бодун кадагалаан хааржакка чечектиг салган.

ВДР-ниң Национал хуралының хуралдаар залынга мочээн кижиниң хааржаанын чанынга совет партия-чазак төлээлери кажыдалдың ёзулалын кылып, кеш минутада мыт чок турган.

Эш Хо Ши Минниң мага-бодун кадагалаан хааржактың чанынга кажыдалдың ёзулал үезинде ВАП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуан, ВАП ТК-ның политбюрозунуң кежигүү, ВДР-ниң Премьер-министри Фам Ван Донг, ВАП ТК-ның Политбюрозумуң кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-министриниң орлалакчызы Ле Тхань Нги, ВАП ТК-ның секретары, министр Суан Тхюи болгаш албанның эске-даа кижилери хүндүлел таңнымалынга турган.

Совет партия-чазак төлээлери — А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев, М. А. Яснов, П. С. Щербаков кажыдалдың дептеринге дараазында чүүлдерни бижээн:

«Вьетнам улус-биле кады совет улус ВАП ТК-ның Даргазы, ВДР-ниң Президентизи эш Хо Ши Минниң мөчээнинге холбаштыр кажыдап тур. Совет кижилер делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң шылгаранга ажылдакчызы, туруштуг марксизм-ленинчи, Совет Эвилелиниң шынчы өөнүү, вьетнам улустуң баштыңчызы болур эш Хо Ши Минге ынак болгаш хүндүлел турар.

СЭКП, Совет улус Вьетнамның Ажылчы чоннарының маадырлыг партизын болгаш ВДР-ниң чазаан долгандыр сырый каттышкан вьетнам улус эш Хо Ши Минниң чагыларын күүсетпишаан, социализм тургузуушкунунга, империалистиг агрессиядан бодунуң торээн чуртун камгалаарынга чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр дээрзинге бижыг бүүдүрелин илергейлеп тур. Бо дугайында СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың деткимчезинге кезээде идеген болур».

Вьетнам Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары 1969 чылдың күүне планын чедиишкиннииг күүседири дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Күш-ажылга чедиишкиннерлиг болган 3598 бүдүрүлге коллективтеринге ВДР-ниң чаза социалистиг күш-ажыл коллективтери деп атты тывыскан.

ЧУРУКТА: Ханойдуң техниктиг постер бүдүрер фабриказынга чарыш тиилекчилерин аргымчылар (солагай талаадан оң талаже): Данг Тхи Тхок, Чан Тхи Бам, Нго Тхи Нгуа.

В. Кошевойдуң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кады ажылдажылганы хөгжүдер дээш

БЕЛГРАД. (СЭТА). ЮСФР-ге А. А. Громыконуң аян-чорууга байыр чедирбишаан, «Политика» солуннуң бижээни болза, «Даштыкы херектерниң совет министриниң аян-чоруу ийи чурттуң аразында харылзаларны экижидеринге чугула рольду ойнап шыдаар болгаш ойнаар-даа ужурлуг».

«Международна политика» журналга Р. Петковичиниң демдеглээни: Югославияның болгаш Совет Эвилелиниң улустары фашизмге удур хан тогүүшкүнүг дайынга баррикадаларынга чаңгыс талазынга турган. Ийи чурттуң үзел-бодаллары чүүлдешкек, чаңгыс олгна туруп, эрге-ажыктар, сорулгалар дээш туржуп турары делегейниң, ылангыя Европаның айтырыглары тургустуунуң келген деп, Р. Петкович бижээн. Ийи таланың экономика, культура солчулгазының талазы-биле харылзаларда чүгле калбак арга бар өвес, харын база кады ажылдажылганы улам шинай хөгжүдери эргежок чугула бооп турар.

Югославияның болгаш ССРЭ-нин улустары Европага болгаш бүгү делегейге тайбының быжыглаарынга ханы сонуургалдыг деп, «Борба» солун редакция чүүлүнге бижээн. Совет-югослав харылзаалар чүгле янзы-бүрү болгаш чорулдээлер-биле характерлеттинип турар өвес. Бистиң үзел-бодалларывыс чоок азы дүгжүп турары делегейниң ыыныг улуг айтырыгларының хөй.

Югославияга А. А. Громыконуң беседазынга хамаарыштыр «Рад» солуннуң бижээни: кандыг-даа чигзиниишкили чок байдалга совет-югослав чугаалажыышкыннарның эрткен бүрүн ак сеткилдиг чоруу бот-бодуң эң дээре билчиринге дузалаан.

Дүшкүүрлүг байдал күштелбишаан

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Устименковуң дамчыткаңа болза:

Соңгу Ирландияда дүшкүүрлүг байдалдың күштелиш турарының чылдагаанында Премьер-министр Чичестер-Кларк «ача чазыдырышкынны болдургу дег чугаа-соотту болгаш хөделиишкиннерни болдурбас» деп чонну ыйгырган.

Ам Белфаста болгаш Лондондерриде 160 хире баррикада санаттыыны турар. Баррикадаларның камгалакчылары ол баррикадаларны узуткаар дээш чазактың айтышкынынга удураашкын турар, чүге дээрге, чазак чоннуң хөлзээшкининиң кол чылдагаанында — чоннуң шажынчылар кезии ылгай көөр чорукту, түрегни болгаш ажыл чокталыр чорукту узуткаар талазы-биле хемчегларни мынчага чедир албаан.

Фашисчи дээрбечилер чоннуң шажынчы болүүнге удур өлүрүкчү чорукту үүлгеткен. Бажыңнарны арттедир, халдаар, үштеп-дээредээр чоруктар катап эгелээн, кудумчуларда боо даажы дыңналып турар.

Бо чылдың августа чоннуң хөлзээшкиннерни истеп хынаар талазы-биле чазактың томуйлаан тускай комиссиязының баштыңының мынчагеп: Соңгу Ирландияда өлүрүкчү болгаш коргудар чорук ментерээн. Хөй хереглер өчүк бээрииден аймылаимыш турар. Судка коступ кээрге, хереглизеп дээш амы-тынын өскүнүп болур деп олар санап турарлар. Белфаста байдал ыңгыырааи. Англия армиязының 2 муң хире солдаттыг 4 батальону хоорайның кудумчуларында таңмылядап чоруп турар.

ДЕЛЕГЕЙ НЕДЕЛЯ ДУРГУЗУНДА

ЛИВИЯНЫҢ ИЙИ УДАА ТӨРҮТТҮНҮҮШКҮНҮ

Сентябрь 1-де Ливияның төөгүзүнүге кайгамчык болуушкун болган. Монархияны дүжүрген дугайын болгаш Ливияны республика кылдыр чарлаан дугайын ол соңгу-әәрика чурттуң чурттакчыларынга дыка эрте турда радио дамчыштыр дыңнаткан. Тура халымшкынга үнгеннериниң ливия радиозунга дамчыткан үгүүлгазында чугаалаамы: «Армияның удуртулгазы-биле боттандырган хан төгүүшкүүү чок ол революцияны деткиринче улус чонну кыйгырып тур. Африка нацияның тугун бедик көдүрүп үндүрер дээш улустуң хосталгазын болгаш төлептиг чоруун камгалаавы-биле тура халымшкынче үнген бис».

Ливияның ийи удаа төрүттүнүүшкүнү КНО-ның шинтпирин өзүгаар оон хамаарышпас чоруун чарлаан соонда барык 18 чыл болганда боттанган. Аңаа чедир Италияның колониалдыг тергиндээшкини хөй чылдарда үргүлүлеп келген, а 1942 чылдан англи болгаш француз эжелеп эгелээн.

Ливия хамаарышпас чорукту чедип алза-даа даштыкы тергиндээшкининден хосталып шыдаваан турган. Чуртту керээлер болгаш дугуржулгалар-биле доңнаштырган. Бо керээлер болгаш дугуржулгаларны өзүгаар Каттышкан Штаттар болгаш Англия ооң девискээринге хөй улуг шериг баазаларын тургускан.

Оон аңгыда, кажан Ливияга нефтининг байлак курлавырлары чыгар черлер ажыттынган үезинде, даштыкы, биргн ээлчегге америк монополиялар чилбиан хайныгып эгелээн. Туе черинин чиик хөлезилиг ажылчын күжүн молчувушаан, олар чурттуң национал байдалдарын араатанзыг өзү-биле ажыглап, эгээртинмес кончаазларны ап, байып турганнар. Ам Ливия делегейде нефтининг база бир кол хандырычызы болу берген болгаш Чоокку Чөөн чүктө чүгле Иракган дудап турар. Эрткен чылда америк, англи болгаш барыын-герман компаниялар чурттан 112,5 миллион тонна нефтини алган.

Чоокта чаа колониалдыг хамаарылгадан хосталган болгаш депшилгелиг хөгжүлеппиң оруунче кирген чурттарның улустары Ливияга республиканы тургусканынга изиг байырын чедирип турар. «Колониализмге болгаш расизмге удур демиселди чорудар социалистиг депшилгелиг Ливияның тургузарын бодунуң сорулгазы кылдыр салган дугайында Ливияның Революстуг чөвүлелинин медеглелин олар чүүлдүгүнүүшкүн-биле уткаш.

Ынчаарга Ливияга монархияны дүжүргени Каттышкан Штаттарның болгаш капиталистиг ооң-даа чурттарның нефть концерннерин дүзүредип үндүрген. Пентагонда америк стратегтер база дүвүреп турар. Дипломаттыг тайылырлакчыларның демдеглээни-биле алырга, ол чуртта болупум баазаларын Каттышкан Штаттар хевээр арттырып алыр аргажок боор деп, ында айтыжып турар. Мынчангап аныяк республика бодунуң оруунга барыын талакы күүлелериниң талазындан эвээш өвес мөөнүктерге таваржыр магат чок. Ынчыг болза-даа улус чон революстуг эрге-чагыргаларга калбак деткимчени көргүзүп турар дугайын айыткан ыңнадыглар Ливиядан кээп турар. Ол болза бо араб чуртта чаа республиканчы тургузугнуң быжыының магадылалы-дыр.

АНГЛИ ПРОФЭВИЛЕЛДЕР ВИЛЬСОНГА УДУР

Англияга күс — конференциялардың түлүктээр үези. Британ тред-юниониарының (профэвилелдериниң) чыл бүрүде болур конгрезин тургустунган чаңчыл ёзугаар сентябрьның баштайгы неделязында чыылдырар. Лейборист партияның чыл бүрүде болур 68-ки конференциязын сентябрь 29-та ажыдар дээш. Оон аразында консерваторларның болгаш либералдарның конференциялары болгулаар.

Ынчыг болза-даа Күш-ажылдың британ конфедерациязының Портемутка сентябрь 1-ден 5-ке чедир бооп эрткен ээлчеглиг, 101-ги конференциязы бо чылын ол бүгү конференциялардан артык улуг ужур-дузалыг болуп турар. Англи профэвилелдериниң хөй миллион армиязы политика талазы-биле улуг күш болу берген. Профэвилелдериниң кежигүннери чагырыкчы лейбористиг партияның хөй мурузу. Олар коллективтиг кежигүннериниң эргезин ёзугаар партияда бактаглаган. Оларның партия кассазынга киирер дазыры партия бюджединиң аажок хөй кезии болуп турар. Күш-ажылдың британ конфедерациязының конгрези бо чылын онза ужур-дузалыг чугула болу берген, чүге дээрге, лейбористиг чазак Англияның капиталистиг экономиказының хоочураан аарыг ышкаш бергелерин ажылчын акчазының күселп-биле шинтпирлээрин ораалдажып турар. Ол сорулгабиле чазак ажыл төлевирин өстүрбезинин политиказын чорудуп, ажыл соксадыр аргени кызыгаарлаар дугайында болгаш «албан ёзузунуң эвес дээр ажыл соксадыышкынларының» киржикчилеринге кеземче кәргүзер хемчеглер дугайында ажылчыннарга удур хоойлудурумну үндүрериниң эгелекчизи болган.

Анаа харыы кылдыр англи ажылчын аңгы боттарының эргелери дээш демиселди күштелдирип, Күш-ажылдың британ конфедерациязының болгаш лейбористиг партияның барыын удуртукчуларының политиказынга удур хөделип турар. Профэвилелдериниң 250 муң ажыг кежигүнү лейбористиг партияның фондузунга дазывыр төлээринден өйталаан.

Ол байдалдарда барыын удуртукчулар кажарлар ужурга таварышкан. Коргударының болгаш авыястаарының чанчыл болган аргаларын ажыглаан. Соолгу үш чыл дургузунда лейбористерниң удуртукчузу премьер-министр Вильсон боду конгресстиң ажылының баштайгы хүнүнүлеле оон индириилеп чүве чугаалаан. Ынчыг болза-даа капиталистерниң эрге-ажыктарынга бүрүн дүүштүр лейбористерниң чоруудуп турар экономиктиг болгаш социал политиказын Вильсон агаргырын ораалдашса-даа, байдалдан ушпүүп чадаан. Конгрессе хүлээп алган профэвилелдери ажыл төлевирин өстүрбес политиказы болгаш ажыычыннарга удур хоойлу-дүрүмнери шинтпирлин-биле күзээп албаан. Шериг чарыгалдарын кызырарын болгаш Барыын Германиям англи шериглерни үндүрерин чазактан негээн резолюцияны хөй нуруузу үүлээп алган. Ажылчыннар вьетнам улуска удур Каттышкан штаттарның агрессиязын база шинтпирлиг буруу шапкач.

Портсмутка барыын удуртулга база бир чугула айтырыгнын талазы-биле айтырышкынга таварышкан. Британ Күш-ажылдың конфедерациязының кол чөвүлели Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның профэвилелдери-биле бүгү харылзааларны үзер дугайында резолюцияны хүлээп алырын антисоветтиг бүгү күштериниң деткимчеаи-биле чедип алыр дээш бар шаа-биле оралдажып турган. Конгресстиң делегатарының хөй нуруузу кол чөвүлелдиң ол ыдалаашкынчы киленнээшкин-биле буруу шапкан. Эң салдарлыг болгаш улуг профэвилелдериниң төлээлекчилери барыын удуртукчуларының резолюциязынга удур бадылаан.

Британ тред-юниониарының 101-ги конгреви чурттуң политиктиг амыралынга чугула болуушкун болу берген. Барыын профэвилелдер болгаш лейбористиг удуртукчуларының политиказынга удур ажылчын ангының быжыкган ойтур шадыышкынын конгресс бүзүрелиг көргүскен.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Чээрби чыл мурнунда Болгарияга химия үлетпүрү барыы чок турган. Ам химия үлетпүрү бүдүп чартык муң ажыг янзы-бүрү продуктуларны бүдүрүп турар. ССРЭ-деп болгаш социалистиг өске-даа чурттардан келген машиналар-биле болгар химия заводтарының кол кезиин дерээн.

ЧУРУКТА: эртем ажылдакчылары Димитровград химия комбинадындан алган продукцияны хынаш көөрү-биле ап тур.

Централфото—СЭТА.

(Уламчызы. Этези № 210 «Шында»).

Делегейниң эргээн Тыва

Эң баштайгы тыва цирк артизи! Бо сөстер бичиизинде ол дугайын бодавайн-даа чораан аныяк кижиниң үүгле болуурга эвес, харын оон чоңгээ чоргаар, соруктуг дыпнавайн канчаар!

Сургуул хооскаш, төрээн черните чанып келирге, өөрүнчүг-даа, бир-бирде бодзарга, оргазында чалгынныг-даа мышкаш кылдыр сагындырар болган. Москванын цирк артистериниң Тывага ийи болүүбиле Кызылдың парыгының кинотеатрынга баштайгы көргүзүүнү кылгаш, ону чоңнуң мурнунга отчёду кылдыр бодаан. Оскал-оол алзоп сүртексээн.

Кандыг-даа мергежилдиң түскай эртемнииг кижизи баштай ажылдап эгелээрде, оон ажыл-ижи чазаглыг дөрт оруктка машинаның сыгайындыр маннап эрте бээри дег, болен чүве турбас, анаа шаптырааныңар хөй болгулаар. Оскал-оолга база-ла ындыг болган. Бети дээрге Тыва пирк театры, белеткелдер кылыр түскай черлериниң чогун, калы ажылдаар, сүмележир артистериниң чогун безин бодап корээлп. Мунгак, салдыгжак, шүүшпең кижи болза, ындыг таварылгада «Хүнүрай бер, чаңгыс кижи чүүү кылыр боор, хей чүве-дир» дээш ол чаагай ажыл-херекти каапкаптап болур ийик.

Владимир Оскал-оол ыллыг болбаан, улам чүткүлүг болган чогаадыкты бодалдар-биле ажылдавышаан, жонглерга болгаш чиге демир кырынга самнап-таныылаарынга мергежилии могаг чокка болбаазырангайжыдыл. хөгжүм-шии театрының артистериниң концерт бригадазы-биле кады Тываның төп-даа, ырак-даа районнарынга үргүлүг чоруп келген. Чоорту Владимир Базыр-оолович цирике таарыжыр, талантылыг аныяктардыя шилип алгаш, улуг эвес болүктү тургузарын шинитпирелеп алгаш, ол планын боттандырып эгелээн. Ада-чурттуң улуг дайынга эгелээш, бир чыл ажып, чуртка аар-берге хүнер турзажок. Кызылга тыва хөгжүм-шии театр студилазының цирк болүүн тургузуп алган.

Ол-бо булуннардан шилитинген оолдар, уруглар баштайгы үеде цирк үүлдүбиле кады инити-әртемнерни база өөренип киришкен. Кирген үш кыс чамдык кичээлдерге ийи ай ажып чорта келбейн баргылаар апарган. Оон ужурун тывар дээш оларның башкызы Оскал-оол, партия организациязының секретарыбиле кады беседа кылган. Ынчан олар шупту-ла чаңгыс кижи дег мынча дээн:

— Цирктиң ажылы хереэжеп кижиге черле таарышпас, кадыг-берге ажыл дижир чүве-дир, минчаңгаш эрте дээре өскээр өөренир деп бодап тур бис. Кедизинде үүү-даа чок болуп, сотка олурза кавчаар боор.

— Черле үүү кижи ынчаар дедир сурган турар чүвел, цирктериниң аразында алдарлыг чүс-чүс хереэжеп артистер бар. Оодя сен канчап барганың ол Шалых, акробат кылып, демир кырлап туруда оолдардан тудак чок шыкажыгай. Ол дээрге үүле өгезин-дир. Сөөлүнде барып боттарынар хомудай бээр силер —деп, уругларга ол билиндирерин бодап, шыгыы чугаалаан.

Ол үүлдүң барык-ла эгелекиин болган кыстарның ви улуу куду көрүп алган ыыт чок олурган.

— Силер черле канчап өөредилгенер каар деп балдыдар, сен улуг кижи чугаалап көрем Салчак?—деп, олурганларның бирээзин айтыргап.

Салчак чүнү-даа ыыттаваан. Ынчаарга оон-биле кожа олурган чүгүртүленээш карактыг Наташа «мен өскө салбырже киреэин шинитпирлеп алдым. Цирке шылавас мен» деп каан.

Владимир Базыр-оолович-даа, анаа олурган өске-даа кижилер оларны канчаар-даа сургаап чадап каан.

Бөлүктүң сургуулдары кыжын өөренип кыштаап, чайын чоңга көргүзүүлер кылырга чон аажок сонуургаар, кайган магадаар тургап. Мыңдыг бир таварылга болган. Бир күүн Сүт-Хөлдүң Суг-Аксынга көргүзүү кылып барган. Оскал-оолдуң бөлүү чиге демир кырлаарын доозуттарга, селбер баштыг, бопгүүр чаактыг, эрес-шоваа карактыг бичии оол эдерткен, бажының дүгү соңгаар калчайып чоруй барган, сегел салдыг, эгиннери бүшүүе бөрзежок, метнегер семис, доора калбак, чолдаксымаар болгаш кызыл шыва тонпут, чымчак тулуп идиктиг кырган келген. Оскал-оолче кайган алган тургап. Владимир Базыр-оолович оон-биле мендилешкеп:

— Че, үүл кыргап, үүнү үүлаалаар бодай-дыр силер? — деп айтырган?

— Чок, оглум. Оонуңарның солуну-даа дендин-дир. Ынчаарга силериниң бо демир кырынга самнап турар идиниерде кандыг-ла бир сорууза азы хырба дег чыпшыныл турар чүве-даа бар ышкаш-тыр — дээн.

Оскал-оол олче хүлүмүзүрээп:

— Анаа идик деп чүвеге бүүреевес болаңарза, көрүңер—дээш, түтсүн бергеп. Ашап оон уллуңун сүйбагылаап:

— Уваа, алдеп-ле чүве-дир аа! Ам-на бүүредим. «Суглуг карак-биле көөр, судалдыг хол-биле сүйбаш бүүрээр» дижир болгай, минчаңгаш ынчап тур мен. Мындыг чиге-демир хамаан чок, кара сүт кежиир ужа берген чоон чудукту безин кырлаап, бажым дескине бээр кижи мен. Ковчуг-ла нарын, берге үүлээге бүүседип чоруур улус-тур силер, оолдарым — дээш, ол сеткилги ханып, оюн көөрүп үргүлүүдей берген.

Таланттыг аныяктарның улуг эвес болүү Тываның бүгү черлериниң улам сурагжып. Күжүгет Хензиг-оол, Алексей Хуурак болгаш өске-даа салыныг артистер илереп келгилээп. Оларның чогаадыкчы мергежилии өзүү, цирктиң школазының дараазында чылын доозарынга белеткенип турган. Көргүүен концертиниң программазын чогаадып тургузарынга, үдээп хөгжүмүү бижиириге театр талазы-биле түскай эртемниглер: режиссёр И. Исполиев, балетмейстер А. Шатин, композитор А. Аксенов, дирижёр Р. Миронович олар улуг дузаны чедиргеп.

Тыва цирк артистериниң мурнунга улуг перспектива ажыттынган. Бөлүктүң келир үедеги хуу-салыны таарымчалыг кылдыр шинитпирлеттингеп. Оскал-оолдуң бөлүү белен-селеп чүвеге торлуп дивес, цирктиң улуг театрының спеналарынга-даа дидимп-биле ойнап болур хире апарган. Оон түскай сургуулуп Кызылга талантылыг бөлүк оолдар доозушкан.

Улуг күчүдүг, наймыралдыг өг-бүле — ССРЭ-ниң составынга Тываның киргенииң соонда, оларны 1946 чылда, бистиң чурттуң хөй национал улустарының циркгери-биле бир дөмей кылдыр ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң Гөп цирк эргелелиите киргеним оларга карак четпес талыгыр ховузларга хартыга дег чүгүрүк аттың чүгенииин дыныи тыртып-тыртып, суглук билзин дээш салыпканыбиле дөмей болган.

Владимир Базыр-оолович эң нарын болгаш берге номерлерни, чиңге демир кырынга дээрбек демирлер эртерии, чадалыг акробат кылырын, бөлүк кижилериниң жонглерун белеткеп киришкеп. Оиу кылырынга хөй күжениишкиннер шудурсу, шыдамыккай ажыл, ылаптыг чорук негеттинер. Белеткелдер үеэнде шаңг маргылдаалар, чамдык тазрымча чок үүлдер база тургулаан болбайн аан. Деминг бөлүк оиу шудургузу-биле ажып эртип, шилиидек цирк артистериниң номерлеринге киржир дээш көргүүглерии чогаадыкчы бодал-биле улам байыдып, сай-зырадгаймыктаннар.

— Барып-барып Москвага чурттуң эң шилиидек циркгериниң көрүүдезинге киржир чүве төлээде, анаа багай ойнаар болаа, бистиң бодувустун-даа, өстүрүп кижизиттиргеп чонувустун-даа ат-алдарынга багай болур — деп, Владимир Базыр-оолович өөрүнге чагып тургап. Оон өөрү база оиу бедик харыысалгалы-биле медереп билгеннер. Көрүүдеге киришкеп соонда, тыва циркгериниң дугайында чаагай алдар бүгү чуртка суурагжаан. 1947 чылдың март 10-да «Правда» солун ол көрүүдеиниң дугайында үүлүүге циркгиң тыва артистери көрүкчүдериниң бедии-биле үнелээнин онзалап демделгээн.

Кандыг-бир эдилел чаа-зе чартып, тигленип эгелеп чорда, ону баш үдур эптеп хырбалавас болза, ол удаткан чок сандан үнер болгай. Ынчан Оскал-оолдуң бөлүүнге ындыг «тиглер» база көстүп келгилээнин ол эскерип каан. Баштай дооскан он кижиниң ийизи ажылга тура чоктанып, а база бирээзи «кызын карак»-биле өңнежир апарган. Болудаа, ниити күш-биле-даа оларны адап алыр дээш дыка-ла оралдашкан. Тура-соруу кошкак, төлеп чок кижилер алдарлыг бөлүккө кайын тааржыр ийик. Оларны арыглаар ужурга таварышкан.

Ынчалзажок бөлүктүң тергиин артистери: аваңгыр-дидим, өде-чара, үргүлүү тывыңгыр бодалдар-биле ажылдаар, чугаакыр болгаш мага-боду бичежек болза-даа, эът-ханы тырып каан чүве дег. Төрээ мөгелериии ышкаш Күжүгет Хензиг-оол-биле, шала метнегер мага-боттуг, бодунуң аваангыр-тудунгуру-биле онзалавчак Алексей Хуурак олар бөлүктүң кол өзээ болуп артып калган. Владимир Базыр-оолович артистериниң сәнын көөредирип-биле ажылдавышаан, өөренир талантылыг аныяктарны немей шилип алган.

Байыр-ыаадым хүнниринде хүрештерге аттыр-датчыр тудушкаш, шүүлүп үнер аныяк мөгениң эът-ханы четчип, шыдал киргении дег быжыгып, күш кирип келген бөлүкке ындыг шаптараашыннар улуг-ла багай уржук чедирбээн. Чаа немешкеп аныяктар-биле шудурсу ажылдавышаан. Барыын чүкте Балтийден, Чөөн Чүкте ыраккы Сахалиниге чедир, Сонгу доштуг океандан Азия төвүнүң ырак ындыга чедир чаптылган калбак-делгем Төрээн чурттуң хоорайларынга Оскал-оолдарның чорбаан, четпээн чери-даа чок! Чурттуң хөй национал цирк артистери-биле кады оларның ураи-мергеи хуулгаазын оюнун Москванын, Ленинградтың ажылчыннары, әртемденнери, Уралдың дагжылары, Украинаның, Казахстанның тараажылары, Кыргызтың, Туркменияның, Таджикистанның хөвөнчилери, Бакунуң нефтичилери, Грузияның шайжылары, Сочиниң курортчулары, Сахалиниң балыкчылары, төрээн Тывазының малчыннары, ыраккы Якутияның алмас тывыкчылары даэш черле кымны көрбээн дээр! Ол чүсче муң кижилер концерт бүрүзүн сеткил ханыышкыныбиле, улуг өөрүшкү-биле магадап, изиг адыш часкаашкыны-биле үткүп турар.

Владимир Базыр-оолович-биле ужурашканывыс санында-ла чугаа солуи болур. Сеткил ханзыр хөөрежир башгак, мерген чугаалар бо-ла куттуглуг кээр чүве. Бир катап июльдуң каан аас хүнүнде, оон мынчап Кызыл гостиницазында дыштанып турарын билгеш, шала кежээликтей чеде бердим. Мендилешкинивис соонда артизим диван сандайга эптей олуруп алгаш, хөй-ле чүүлдерии чугаалап ор он. Бодунуң дугайында чаңгыс сес-даа чок. А менээ чогум-на ол дугайы херек турган. Черле мынчап ону эвээш биче-даа болза билип алыр-дыр дээш, ол-бо дозуп, сегирткилээримге-даа чүве бүтпес болду.

— Оон чамдык чүүлдерии көрүп көр — дей-дир. Оон ажылдап эгелээн чылдарының дугайында демделгелер болду. Ынчалза-даа чедир бижиттиимээни-ле харааданчыг. Оон ындыг бижимелдерии номчаан мен. «1939 чыл. Москвага сургуул дооштум. Оон соонда кижи болуп, бир тыва кыс-биле өг-бүле тудуп алдым. Ам мээң амыдыралымның чамдыызы, чүлдү-чүрээм болу берген кижи — Элегес чурттуг Суван ашактың уруу Оюн Дүзенкмаа-дыр. Ол ам күрүшеннің хөгжүм-шии театрының ыраажызы кижи. Катыжөглүг, эвилеп-оолдек, алыс боду утаанныг кыс-биле чуртталга эгелеп. Бот-боруун амыдырал соң-биле доозулду. Мурнувусга улуг аас-кежии, делгем ак оруктар...» деп каан. Ону номчаап, бо каш одуруглар хөй чүүлдериниң дугайын чугаалап турарын бодап орган мен.

Бүүредиг, шынчы амыдырал бодунуу-биле чоруп, чылдар эскет чокка артып турган. Оскал-оолдар ада-иениң чоргааралы болур ажы-төлдүгдээ апарган. Ынчаимыже Оскал-оол дирк артизи, а Дүзенмаа театр артизи. Көрүкчүлерге бараан болуп, чыл-чылы, ай-айы-биле ийи аңгы чоруп каарга, амыдыралга-даа, уругларның кижизидилгезинге-даа бергелер тургулап ээрп апарган. Ону ажып эртериниң артаиы чоорту тывыпган. Дүзенмаа Суваповна баштай Оскал-оолга дузалакчылап эгелээш, 1948 чылда оорү-биле кады жонглёрге ойнап турар болу берген. Ону чедип алыры уругларр иеэп, улгады бергеи кижиге база-ла амыр эвес болган. Хүнзедир саваштар чайып, тавактар дээрбейтей октап кээрге хол-бут шылап, аартап кээр болгаш чамдыкта карап шокарандай бээрге, Дүзенмаа шыдаштайн олургулаптар. Ынчап баарга Владимир Базыр-оолович:

— Олутта олча чок-ла дээр болгай аваазы. Шудурту ишмчеиип, хөделип турза дээре боор — деп каар. Ол шак-ла ынчаар хүн бүрү шудургу белетиеиин тургаш, жонглёр ойнаар мергежилдиг артист болу берген.

— Эң-не чаагай чүве ада-иениң иишпилел мурнунга хүлээлгеэии күүсеткеииивис ол— дээш, Дүзенмаа Суваповна— уругларывыс барык-ла «көөркүн» амыдыралга ессе-даа, ам шунуу эртем-билиглиг кижилер апарган — деп, өөрүшкүлүг чугаалагылзар.

Бодунуң амыдыралыиың дургузунда ол-бо хоорайларны, ораннарны кезип, аян-чорук кылып чораан, уругларын өөредип, кижизидил алганы ада-иеге чоргаарал болбайн канчаар. Ам Владимир Базыр-оолович-иииң улуг уруудан өскеэи өг-бүлеэиинии кежигүиилери шупгуу цирк артистери. Ада-иениң дугайын үстүнде чугааладывыс. Оларның оглуу Юрий Оскал-оол Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи. Ол дээрге цирк ураи үүлүндө эң нарын көргүүгүү күүсеэир, чиңге-демир кырынга самнап тура, дөрбек демирии аткан ок дег илдик чокка өде халый бээр. Уруу Лозовик-Оскал-оол Москванын цирк школазын дооскан баштайгы тыва кыстарның бирээзи. Көрбес силер бе, бүдүн өг-бүле шупгуу цирк артистери, боттарының чогаадыкчы ажыл-херээ-биле чонга бараан бооп чоруур. Ындыг таварылгада кижиниң мынчаар ырлакгаары кээр:

Делгем ак оруктап, ак-кек хем-биле
Дегбес шуут эштип ор бис...

Дамырактан далай тургустуглар деп улустуң мерген чугаазы бар. Баштайгы чаңгыс тыва цирк артиилиден эгелээп ол бөлүктеи элээп каш сурагглыг артистер өзүп үнгенин, талантылыг аныяктарның аңаа немежии турарын чугаалаар болза, бо база-ла ындыг-дыр.

Чер болганга цирктиң улуг ордуларының, оон кежүп чоруур «шапитозунуң» майгын өргээзиниң маиежиие Москваның улуг цирцииниң парады эгелээр. Олче артистер бөлүк-бөлүү-биле үнүттер. Оларның аразынга Владимир Оскал-оолдуң өөренпкчилери РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Юрий Оскал-оол, талантылыг артистер Хомушку Безек-оол, Борис Оюи болган оон-даа ескелер боттарының турушгээрии ээлептер. Тоолчургу уранмергеи оюнчар бот-боттарын солчуп, каржып-ла турар. Бодиите херип каан чиигс демир кырынга таныласаи, өзүр дег эрес тыва кыстың илдик чок самнап таныласарын көрүкчү база оиза сонуургал-биле сеткил ханып көөр. Ол болза Москваның цирк сургуулунуң доозукчузу мергежилдиг артист, Клара Данчай-оол-дур.

— Бисиө ындыг кыстар амдаа көвүдээр — деп, оларның удуктукчузу Оскал-оол бүүредиг чугаалаар. Тыва кыстарның цирк ареназынче дидим кирипкеии черле магаданчыг-дыр. Аңаа бүгү чоп өөрүүр апаар.

С. ШОЯГУ.

(Уламчылыг.)

СЕМИПАЛАТИНСК ОБЛАСТЬ. Совет-кыдат кызыгаарда чурттакчылыг Жаланашколь деп черде. Аңаа август 13-те иаоистериың чептеиг чоңгээзии ойтур шапкан.

Дайынчы Владимир Знарищиының аткан огу дайынның гранатазынга деттеп, граната чазылгап, ындат гранат октакчызыи чок кылган.

ЧУРУКТА: В. Знарищиның ол тулчуушкун соонда удаазында авазынган кедеп чагаазын номчуп турарм.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

Театр амыдыралындан

БАШТАЙГЫ БАЗЫМ

Бай-Хаакта улустуң театрыны эрткен чылдың сентябрьда организастаан. Театрның режиссёру ниижи болганымда баштайгы үеде менээ-даа, ишии ойнаары-биле келген аныяк оолдар, кыстарга-даа адаан берге болганыи сактып тур мен. Шииге ойнаар хамаан чок, спенага безин үнүп чорбаан кижилер чыылган чүве.

Ынчалзажок В. Дыховитыйиың болгаш М. Слободскийиың «Факир на час» деп шииии февраль айга чедир белеткеп доозан. Маңаа республиканың хөгжүм-шии театрының режиссёру Людмила Бузина улуг дузаны чедирип, ажыктыг арга-сүме катпаныыга өөрүвес аргавыс чок.

Шииии үүлээп алырыиың баштайгы көргүүүнге чедирее оон ииржикчилери боттарының талантызыига, белеткеиии алганының илаптаг чедишиииинге шоолуг-ла бүүревээи ышкаш турганнар.

Ук комедияны Бай-Хаакка бир-ле дугаар көргүскеиивис соонда «арнывыс чазылган». Ус-шиктыг халас эрттирбээн, чаа ажылыы кылган-дыр бис, оон-биле чаа коллектив тургустунган-дыр деп чүвеге бүүрел тургустуна берген.

Иет, чогум-на коллектив тургустунганы ол харын. Оон башка ол хире улуг хемчээлдиг шии канчап тургустуна бээрил? Шиинии эрткеиинээ, эстрада болгаш уран чүүлдүн өске-даа адырларының дугаймында элээп ханы чугаалажып, маргыжып-даа турдувус.

Ол чугаалажыышкыидан кым-даа чоруксавааи, харын тус-тус рольларны улам эки белеткеэп, сценаже катап үнүксээи бодалдар шиилип киржикчилерии сорук киире берген. Ол хүн биске байырлал шинчилиг, уттуңдурбас хүн болуп арткан. Оон-биле кады бистиң ойнакчывыс Володя Буряковтуң, а Володя Прокопьевтиң оглуу Игорьиуп төрүттүнгеи хүнү болган. Канчап өөрүвезиз?

Шиинии «Межегей» созлеатүн тавуиге. Дүргеи суурааун чонунга көргүстүвүс. Ол черлерде клубтарның сценазы тар болганда шиинии чурук шимелдезиин таарыштырар дээш элээп-не кыскан бис. Чоннуң сонуургааны-даа ажок, надарчылар, саватчылар безин чылыг сестеии чугаалап, бодалдарын илередп бээр үүрбү.

Районуң түрттакчылыг өскө черлеринге бо шиинии көргүзер арга чок болган, ол үеле шаандагы үеде хоорайлап турган «аарыг» «машина чок» дээр чугаа катап тыпты берген. Харааладп-даа турдувус, ынчалза-даа изиг күзелдиглер аңаа алыпгаан. Харын чаа шиинии белеткеп эгелээн.

В. Киршоиииуң «Чудесный сплав» деп шиинииге ойнаары-биле чаа кижилер база иемешкеп. Оон белеткелп-даа, шимелдезп-даа жп болгаи. Ону «Межегей», «Эдегее» совхоттарның, Дүргеи Кочетово, Хову-Аксы суурларның чону сонуургап көргеп.

Бо хүннерде улусчу театрның коллектизи шии бижикчиэи Ида Эвальдтың «Январскпй ветер» деп шиинии чонга барааалгадып, көргүзеринге белеткеиии турар. Ук шиинде Коммунистик партияның болгаш Совет курчшеиің үдеэилекчизи В. И. Ленинниң ажыл-ирүүлгазындан болуушкуиларны тоожулап турар. Улуг баштыиччыиың 100 чыл болур юбилейиште бистиң белээзис мындыг.

Районда тургустуглган баштайгы улусчу театрның ажыл-ижиижиерии шоолуг сагыш салбас, оон кижилдиичи ролюи билии тура-ла, эргежок дуза чедирериидеи ойталай бээр таварылгалар болгулай бээрии демделгээр апаар. Сөзүмге эң болуру-биле бир чижекти маңаа чорээйн.

Кажаа ВЛКСМ райкомуиуң ажылакчызы Людмила Сапрыкинаны шии көргүзүп чоруурут-биле ажылдаан тур хоорааарын дилеп, комсомол райкомуиуң секретары эш Монгушка чеде бээрииске, дараазыи оиу деткиир хамаан чок, харын арны ыыдып келгеп: «ооруур болза чоруиар хамыт, а элчеглиг шалээиерде Болгарииже баар дээиинерии сокседыр бис» деп коргудуя иаан. Элчок-ла болган, ынчалза-даа шии чүве. Люсяметтиң хомудааиы-даа зажок, арга карааиын чажы борбак-кайыын бодып турган. Эжиис чорбайн барган болза, шии көргүзери устур тургап, оон ооруругиа Люся төрааш-даа келген, а Болгария баар айтырыгны СЭКП райкому чаптуг шиитпирлээн.

Шии көргүүп чоргаи хүиериии ажыл төлевирии бербейн баар, азы будурулге планы күүседирипге киришпейн чыткап, шиигс кижи берген деп бурудатпап, чамдык ойиачылзарны ажылдан үлүүреиинге чедир кыжаны баар чамдык удуртукчулар бар.

Баштайгы базым кылдыгаан. Бистиң ажылывыста чедер, четпестер бар. Райоида кара чаңгыс улусчу театрның ажылын улам ажыкпзерде бот-тывынгыр артистериң чогаадыкчы ажылдаарынга, турттарынга, өөреиирипге таарымчалыг байдалды тургузары, детпкмелерии көргүзерии эргежок чугула. Бо чөзекке партия райкомуиуң болгаш райаүскомиуп, райоиуп культура кидизиииің талазындан боттуг дузаны чедирерия ам-даа иегеттиииа турар.

Т. БОБКОВА,
театрның режиссёру.

Редактор К. П. ДИПГА.

Кымның кадыыры чидигил?

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Археология институдуиуң Ленинград салбырының чанында баштайгы амыдырал иитпилелиинің техиика лабораториязының эртем ажылдакчылары Одесса областың Роксоланы суурунуң чоогунга сонуургапчыг шенелде кылган. Олар Одессаның археология музейинден тур ажыглаар кылдыр хүлер тараа кадыырларын ап алгаш, бурунгу шагның чер ажылының ол хереккеидерии чаарты дерээн. Ыиш кадыыр сыптарынга даш бистер суп алырга, база-ла чедя-сес муң чылдар мурнунда кижилерниң ажыглап турган кадыырлары дет кадыырлар боау бергеп.

Эртем ажылдакчылары шенелде кылыр кызыл-тас тараан пиозу деп-деп участоктар кылдыр хуваагылаап, бөлүк удуртукчузуиуң командылаанып ёзугаар тараа кезе бергеп. Чер ажылының эртеии Триполи культуразының үеиипде ажыглаттынып турган даш кадыыры чогумчалыг болгаи ажылдаттынгыр болган деп чүве кезиидеден билдиигеп. Ол кадыыр ашгы үеиің демир кадыырындаи ийи-ле катаи эвээп түиелдиг болган. Кодээ ажыл-агыйның хүлер чепсеектериидеи «навваа будуштуг» дээр кадыыр тиилекчп болган. Ол кадыыр Шигул базырындан тывылган. Кызыл-тас биле сула кезеринге даш болгаш хүлер шупту үзеэрбп кадыырны шенеп көргеп. Ортаа Азияның, Украинаның, Кавказтың, Чоонну Чөөп чуктуң, Трансильваниякың девиссээринге бурунгу шагның культураларының артычыларын базырыктардан кезип турган, ол кадыырларны археологтар түе-түе үелерде тыпкылаан.

— Бистиң шенелдевис бурунгу шагның чер ажылының тараа кезер аргаларын шинчилээр сорулгалыг. Чүүл бүрү кадыырларны шинчилээп, ажылдаарынга оларның чогумчалыын хынаан, ашгы үеиің демир кадыырлары-биле деңнеп көргеп бис. Оон билип алган барымдаалаарывыс бурунгу шагның кижи төрелгеген ниитилелиниң экономиказының дугаймында боттарының билиглерии эртемденнериң улам ханыладырынга дузалаар. Ук шенелде баштайгы амыдырал ниитилелиниң техиика лабораториязының бо чылын Литвага бурунгу шагның чер ажылының чүүл бүрү чепсеек-херекселдерии болгаш чер болбаазырадыр аргаларын шепевишаан, тоогу эртемнериниң доктору С. А. Семеновтуң удуртулгазыбиле кылып эгелээн улуг ажылының база бир кезии чүве—деп, эртем болүүнүң удуртукчузу, тоогу эртемнериниң кандидады Г. Ф. Коробкова чугаалаан.

Ю. МИХАЛЮК.

СПОРТ

«АСБЕСТ» ТЕРГИИДЕП ТУРАР

Футболга республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдаа сентябрь 5-те үлемчылаан.

«Луч» биле «Асбест» командаларның оюну ак-довуракчыларның шалыпкыи халдаашкынары-биле эгелээп. 20 минута эрткенде оларның солагай талакы кыдыкы халдакчызы Попов баштайгы мичиии киир тепкеп. Оон чидирдеии берген. 35 минута эрткенде, «Асбестиң» хаалгазының аскыига дүшкүүрлүг байдалдың үезинде Ж. Сат («Луч») санны деңнештиргеп.

Оон соонда Ак-Довуракчың футболистери инициативаны холга бүрүп ап, ийи мичиии улай-улай киир тепкеп. Чаңсар соолүнде олар «Лучиниң» ойнакчыларын оюиу шөлдүң ортузундан эгелээриие база катап албадап, 4:1 санга чилк уткан.

«Кобальт» биле «Саян» командаларның ужуражылгазының баштайгы чартыныида кайы-даа тала мяч киирип шыдавааи, а иигпи чартыида кобальтыжылар мичиии үш улай киир тепкеш, боттарының хаалгазыиче ийи мичиии эрттиргеп, тиилээп.

Маргылдаа дараазында хүи база уламчылаан. Ынчаарда «Саян» биле «Мотор» (Минусинск) командаларның ужуражылгазының баштайгы минуталарындан эгелээп, саяичылар идепкейии холга бүрүп хунаап ап, удурланыкчыларын 3:1 санга чиик уткан.

Оларның соонда шөлге «Луч» биле «Кобальт» (Ховуаксы) командаларның ойнакчылары үнүп келгеш, чараш, шимченгир оюнну эгелээп. 12 минута эрткеиде Владимир Табцев («Луч») санны ажыткан. Олар удаа-дараа демиир халдап кирип туруа-даа, «Кобальтының» вратары болгаш камгалакчылары эрестиг ойнап турганнар, минчаңгаш оюнуң баштайгы чартыныида сан кевээр арткан.

Командалар чаңсар соолүнде оюнуң темпизии элээп дүргедедипкеп. Кобальтыжылар санны деңнештирип алгаидаа, «Лучиниң» ойнакчылары мичиии 4 удаа улай-улай киир тепкеп, «Кобальт» оларга харыы кылдыр чаңгыс-даа сан киирип шыдавайн, чаа уткан.

Эрткеи дыштаныр хүиде болган ужуражылгалар база солуи болган. минчаңгаш көрүкчүдер хөй чыылган.

Ол хүи шөлге бир-ле дугаа-рында эрги адаанналжыкчылар «Луч» биле «Саян» командалар үнүп келген. Саяичылар дидим халдап эгелээш, 18 минута эрткенде оларның оң талакы кыдыкы халдакчызы И. Майдуров баштайгы мичиии киир тепкеп. Ынчалза-даа олар темпизии улам дүргедедип, мичиии удурланыкчыларының хаалгазынче удаа-дараа үндүрүп чедирип турза-даа, чаңгыр тевиглер сорулгазынга четпейн турган. Ынчаигаш оюнуң баштайгы чартыныиың төнчүзүиге чедир сан өскерилбээн.

Чаңсар соолүнде «Лучиниң» ойнакчылары деминг ойнап, ийи санны кииргеш, уткан.

Оларның соонда шөлге үнүп келген «Асбест» (Ак-Довурак) биле «Мотор» (Минусинск) командаларның ужуражылгазынга ак-довуракчылар бүгү гала-биле артык күштүүн көргүзүп, боттарының хаалгазынче чаңгыс-даа мяч эрттирбейн, удурланыкчыларының хаалгазынче мичиии 6 катап улаштыр киир теп, аалчыларын чаа үдуп алган.

«Асбест» команда мурнап турар. Түүнел оюнчар дараазында хүннерде болгулаар.

М. ГАМИДОВ.

БИЛИП АЛЫҢАР

Кызылдың садыг черииин №№ 9, 40, 20, 13, 38, 22, 56 магазиннери чемге хереэлээр мөөтүүлерии бир килограммны 35-тен 50 көпеек чедир; кижкулавыың бир килограммы—50 көпеек; наш тоорууң—бир килограммы — 70 көпеек ортек-биле чежени-даа хүлээп алар турар.

☆ ☆ ☆

Кызылдың садыг черииин саае хүлээп алыр черлери арала-сүмсүң шилдерии даштыида бижиин барымдаалаавайн хүлээп ап турарын дыыпадып тур.

—◆—

Аъш-чемге хереглээр ооң холумактыг 1967 чылда кылып үндүрген дооз дуству хоорайның санэпидстанциязы иоду сулеваи деп шлеретке» болгаш оиу чүдеп дозаалар дуварынга ажыглап болуурун Кызылдың садыг черн садыялыкчыларга дыыпадып тур.

Арыг-шевер турзун

Уреличел аъш-чем продукгуларын түгле соок черге шыгжаңар!

Аъш-чем белеткеринге арыг сугиу ажыглаңар!

Түүл-бүрү продукгуларны аңгы черлерге иезип белеткеңер!

Белеткеттиигеи чемии үш шактап ур үеде шыгжаваңар!

Чаа белеткеттиигеи чемии мурнунда кылдыгаи чем-биле холуваңар!

Белеткеттиигеи чеман чиг продукгулар-биле кады кадагалаваңар!

Аиж-сабаиы сода холаап наиг сут-биле суггаш, тускай черге кургады салыңар.

Чем кылыр черииң чоогун бокталдырбаңар! Аъш-чемии сээктерден болгаш хир-чамдан камгалаңар

АРЫГ-ШЕВЕР АЪШ-ЧЕМ — КАДЫКШЫЛДЫҢ ҮНДЕЗИНИ!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

КИНО

СЕНТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Алдырбастарның чаа ужураллары» 10, 2. «Сельмаш сылдыстар чок» 12, 16, 17.45, 19.30, 21.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бичии оол ужун улуг шүүделдер» 10, 14. «Далаш оглениишкин» 12, 16, 17.50, 19.40, 21.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Суг дүвүнде аквалангилер» 3. «Угбаны Керриа» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чажыт лама» 14.40, 18.20. «Металлдың өске талазы» 18.20, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТРГА: «Ынакшыл дээш бадыпап тур мени» 18, 20 шактарда.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының болгаш продагаида киллзизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал киллзизиниң 23-54, культура киллзизиниң 37-12, кодээ ажыл-агый киллзизиниң 21-47, үлетпур киллзизиниң 22-64, чагаа база совет тургузу киллзизиниң 21-27, информация киллзизиниң 20-60 бухгалтериялың 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доогар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлаага эргелелиинин типографиязы (Кызыл, «Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ІС—00776.

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 10 СРЕДА №213 (8059).

Өртээ 2 көп.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮ УЛАМ БЕДИДЕР!

СЕНТЯБРЬ 9-КА ЧЕДИР МЕДЭЭЛЕР ӨЗҮГААР АЛЫРГА, РЕСПУБЛИКАДА ПЛАНТИЗИ-БИЛЕ 83,5 МҮҢ ГЕКТАРНЫҢ ТАРААЗЫ КЕСТИНГЕН, ОЛ БОЛЗА ПЛАНГА ОНААШТЫР 33,7 ХУУ БОЛУР. 53 МҮҢ ГЕКТАРНЫҢ ТАРААЗЫ БАСТЫРТЫНГАН, ОЛ КЕСТИНГЕН ШӨЛДҮҢ 63,4 ХУУЗУ-ДУР. БИР ГЕКТАРГА ОНААШТЫР ОРТУМАК ДУЖУТ 7 ЦЕНТНЕР. 18585 ТОННА ТАРАА КҮРҮНЕГЕ ДУЖААТТЫНГАН АЗЫ ПЛАН 31 ХУУ КҮҮСЕТТИНГЕН.

Эртиен беш хоюкта күрүне шыгжамырынче тараа сөөртүлгези элээн өскен. Сентябрь 5-те хоюкта шыгжамырже 1052 тонна киргеи болза, сентябрь 9-та ол 1796 тонна чедир өскеи. Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Улуг-Хем районнар күрүнеге тараа дужаарының темпизин хүн келген тудум дүргедедип турар.

Тараа белеткелиниң мурнуку одурүүнде «Күш-ажылдың хостуу», «Кок-Тей», «Сут-Хөл», «Сукпак» совхозтар, Улуг-Хемниң Ждаков аттыг колхозу чоруп, күрүнеиниң план-онаалдазын чедиишкинниг күүсетпишаан, планнан ажыр тараа дужаарын үргүлчүлеп турар.

Ынчалзажок дужут ажаан алышкынының темпизи амдаа куду боор артпыспан, хүниүн негелдезинге бола ажыл-агыйларның бәр аргаларынга ыракта дүүшпес. Чижээзэрге, Барыын-Хемчик районда беш хоюктуң дүргүүнүде тараа хүлээп алыр черлерже хүнде бет-ле машина чүүгү — 78 тонна тараа киргеи. Сөөлгү хүиверде СЭКПниң XXIII съездизи аттыг, «Найырал» совхозтар шыгжамырже тараа киирбээн. А «Чыраа-Бажы», «Шекпээр» совхозтар күрүне шыгжамырынче мынчага чедир сравмдаа тараа дужаавааннар.

Шаннарда ажылдарны бүгү организастаанындан, тараанны кезеринең болгаш бастыгарының аразында улуг үүктелиишкин болуп турарындан чамдык ажыл-агыйларда тараа садары саазап турар. Чижээзэрге, «Революцииниң чалбыжы» колхозта 2483 гектарның тараазы кестинген хиреде, бастыртынганы түгле 57 гектар болуп турар. Ажыл-агыйның удуртукчулары кол чыдагаанны өлүшкка шаңнап турары чептүг эвес. Оларның кожалары «Тиилелге» совхозтуң хову шөлдериие база-ла ол хире чаъстар боон турган, ынчаарга олар мурнакчы ирганы ажыглавышаан, дужут ажаан алышкының агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында чорударын чедип алгаанар. Моны барымдаалаарга, хамык үжүр агаар-бойдусте, ол-шыкта эвес шиилеп.

Ажылды түдүп кылып турар кижилер дүгаймда сагыш салымшкын кайда-ла кошкагыл, ажылдың түүпелин доктаамал үндүрбейн, социалистиг чарыштыг сула организастап турар болдур, ында дужут ажаан алышкыны багай чорүп турар дээрэи биилдиигир. Мындыг байдалды «Тээли» совхозтан көрүп болур. Чогум-на мындыг чылдагаавдан совхозтуң Бай-Тал салбыры тараа культураларының түгле 20 хуузун ажаан алганы ол. Оларга кожазы «Мурнакчы» колхозтуң дүржүлгези канчап үлегер болбазыма?

ДУЖУТ АЖААП АЛЫШКЫПНЫҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИРЕР — ХҮННҮҢ ЧҮГҮЛА СӨРҮЛГАЗЫ ОЛ.

АКЫ-ДУҢМА БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Т. Живковка, БУР-нуң Улус Хуралының Президиумунуң Даргазы эш Г. Трайковка эттер Л. И. Брежнев биле А. Н. Косыгин сентябрь 8-те байыр чедирген телеграмма чоруткаш, Болгарияга социалистиг революцииниң 25 чыл ою — тураскаадыг юбилейин таварыштыр болгар удуртукчуларга, оларның күүрүнде БКП-ниң Төп Комитединге, БУР-нуң Улустуң хуралының Президиумунга, Министрлер Чөвүлелинге, акы-дуңма болгар улускa СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден, бүгү совет улустуң база бөттарының өмүнээзинден чүректиң эң ханызындан пэпг байыр чедирип, эң эки күзээшкиннерни дамчыткан.

Болгарияның коммунистери удурткан патриоттуг, дешпилгелиг, Ада-чурт фронтузу кылдыр эвилелдешкен күштери чуртка монархи-фашистиг ёзу-чурумну дужүргеш, улусчу эрге-чагырганы тургускан. Ооп бээр чээрби беш чыл болган. Солернің Төрээн чуртуларның амыдыралынга тоогулуг эртилде болган — чаа ниитилелди тургузарының үези эгелээн. Ону чедип алыр дээш болгар улустуң хей-хей салгакчылары демисежин чораан. Болгарияның ажылчы чоннары болгар улустуң ондур улуг оглу, делегейиниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкинниниң шылгараңгай ажылдакчызы Георгий Димитровтуң чагыгларын күүсетпишаан, улусчу эрге-чагырга чылдарының дургузунда социалистиг оске чуртгарның улустары-биле сырый кады ажылдажылгага боттарының төрээн чуртун амгы үениң чаа үлетпүдүг, кооперастаан кодээ ажыл-агыйлыг, бедик культуралыг, сайзыраңгай, социалистиг күрүне болдурган деп, байыр чедирген чагаада чугаалаан.

Болгар Улус Республика социалистиг дем каттыштырылгазында төлептиг черни эзлеп, социализмниң акы-дуңма чурттарының политиктиг, экономиктиг болгаш камгалал талазы-биле кады ажылдажылгазын улам быжыглазар, империализмге удур, тайбыңнын, демократииның бедик идеалдары дээш демисеилге бодунуң үлүг-хуузун киирип турар. Болгария социалистиг күрүнелериниң коллективтиг организацияларының — Варшава Керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазынга коскү рольдуг.

Болгар Улус Республика Улустар аразында тайбыңнын болгаш найыралдыг политиказын боттандырбышаан, делегейге бедик алдар-хүндүткелди чаалап алган. Европаның айыыл чок чорук системазын тургузары дээш ол ылап болгаш чайгылыш чок туржуп, Балкан улустарның аразында найыралдыг харылзаларны хогжүдери дээш, Балкапнарны база бүгү Чер ортузу далайны ядролуг болгаш ракета чепсээ чок девискээр болдурары дээш демисеилге идепкейлиг киржип турар.

Социалистиг интернационализмниң херек кырында боттанганының чайыпанчак үлегери — бузулбас совет-болгар найырал чылдың-ня улам быжыглып турар. СЭКП биле БКПниң, Совет Эвилели биле Болгар Улус Республиканың аразында харылзааларның доктаамал хогжүп турарындан ёзулуг акы-дуңма найырал, бүрүн билчиишкин, чаагай сеткилдиг дузалажылга илереп турар. ССРЭ биле БУР-нуң аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында кезээде быжыглаттынган совет-болгар харылзаалар улам ханы, хой талалыг найырал болуп турар деп, байыр чедирген чагаада оон ыцай демдеглээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет чазак Совет Эвилели биле улусчу Болгарияны каттыштырып турар акы-дуңма харылзааларны улам хогжүдеринге углаган шугумну моон соңгаар-даа база чайгылыш чок боттандырар.

Социалистиг тургузуушкунга, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыцны, айыыл чок чорукту хандырары дээш, марксизм-ленинизмниң олүм чок идеяларының тиилелгеан дээш демисеилге болгар удурткучуларның, коммунистерниң, акы-дуңма болгар улустуң чаа-чаа шылгараңгай чедиишкиннерлиг болуруп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, бүгү совет улус күзеп тур деп, байыр чедирген чагаада демдеглээн.

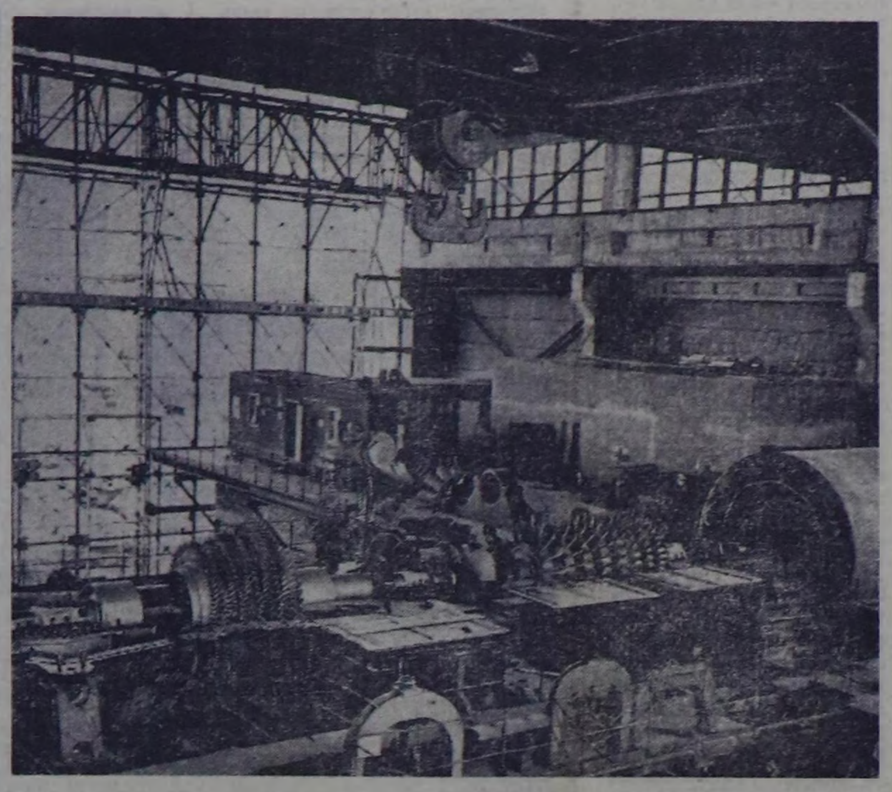
* * *

Корейиниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Чингиие секретары, КУДР-ниң Министрлер Кабинединиң Даргазы эш Ким Ир Сенге болгаш КУДР-ниң Улустуң Дээди Хуралының Президиумунуң Даргазы эш Цой Ен Генге эттер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин телеграмма чоруткаш, КУДР-ниң тургустуганының 21 чыл ою — корей улустуң алдарлыг папиопаз байырлалынга таварыштыр оларга болгаш оларның күүрүнде социалистиг Корейиия бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден база боттарының өмүнээзинден найыралдың иизит байырын чедирген.

Бистиң партиларывыстың болгаш күрүнелеривистиң аразында марксизм-ленинизмге, социалистиг интернационализмге чайгылыш чок үндезилеттинген акы-дуңма найыралдың, бүгү талалыг кады ажылдажылганың быжыглып, хогжүп турарынга сеткил ханганын совет улус илергейлеп тур. Бистиң улустарывыстың болгаш бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарынга оп дүгжүп, империализмниң лайызырак чимзеиишкиннеринге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук, социал дешпилге дээш демисеилге революсчу күштериниң сырый каттыжышкынын быжыглаарынга бараан болуп турар деп, телеграммада чугаалаан.

Телеграммада социалистиг тургузуушкунга, төрээн чурттуң тайбың каттыштырары дээш демисеилге Корейиниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының, КУДР-ниң Улустуң Дээди Хуралының Президиумунуң, Министрлер Кабинединиң, бүгү ажылчы чоннарының чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруп күзээн.

(СЭТА).

Чуртта ховар дээн бир дугаар газ турбиназының (100 мүң киловатт күүчүлүг) эптелгези Краснодар ТЭЦ-те эгелээн. Ону ажылдап турар бүс турбиналыг дөрт дериг-биле кожа тургузар.

Турбинавы Ленинградтың СЭКП XXII съездиин аттыг металл заводунга кылган. Бо чылдың төнчүзүнде ол тогуи бээр ужурлуг.

ЧУРУКТА: газ турбиназының эптелгези.

Е. ШЕЛУПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырда дужут ажаан алышкынынга дузалажыры-биле Хову-Аксының автотранспорт будурүзегезиниң чолаачылары чедип кижи кукуруза ажаан эгелээри билек комбайнындан силос сөөртүп ажылдап турар. Оларның ажылга кыпмаан, чурумнуун салбырының ажыл-ишчилери мактап турар. Совхозтуң мал чемниң белеткелинге боттарының үлүг-хуузун киирип турар. Сорулгазын олар эки күүседип турар. Баштайгы хүннерден эгелээш-ле силос комбайнарын бичии-даа тургуспайн, ногаан массаны сөөртүп келген. Оларның аразында эттер Иванов, Идиатулин чарыштың типлекчилери.

О. ТАВАА.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ — ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

Совет Тывaның 25 чылын байырлап эрттирериие чедир чүгле санныг хонуктар артган. Ол теогулуг болушкунга күш-ажылчы чедиишкинер-биле ужуражыр дээш, Эрзинде «Мөрен» колхозтуң ажыл-ишчилери социалистиг хүлээлгелерии чыл эгезинде алгаш, ферма, бригадалардан эгелээш, ийи-чаагыс кижилерге чедир чарыштыг ажылдап турар.

Колхозтуларның чогаадыкчы идепкейиниң бедээни-биле артельдиң мурнакчылары көвүдээн. Хойжу коммунистер Баажый Самбил төрүүр 100 хойдан 121, Намзал Орүс 103, хойжулар Бартя Калак 100, Ынаалай Чызылаа 100 хураганны менди камгалап алганнар. Сыын-Мыйыс фермазы төрүүр 100 баш инекке онааштыр 83 бызааны камгалап алган.

Чолаачылар Базыр Шойжап-оол, Чалзырай Монге, Ижи Чараш-оол кызымаккай ажылдап, планын 100 — 130 хуу күүседип келгеннер. Комсомолчу Шоомбуу Борбак-оол часкы хову ажылдарынга эң идепкейлиг киржип, оске трактористерден мурнак келген.

Инекчилерниң күжү-биле кайызы-даа 100 баш инек киирер 3 кажааны, бир бызаа кажаазын түдүп дооскан. Инек фермазының эргелекчизи Чыпсынап Дамба онаашкан ажылы дээш бедик харыы-салгалыг, негелделиг ажылдап турар.

Чайты үеле семиртири-биле 15 кодан шээр малды, 8 кодан инекти тайгалаткан. Бо хүннерде мал чеминиң белеткелинде 7 звеноолар ажылдап, ында 73 кижилер хазаа туттунган, 7 трактурлар, 3 ать машиналары-биле ханцыртынган.

Мал чеминиң белеткелинде № 3 хойжу бригада (бригадири Моң Александр), хову бригазазы (бригадири Допчут Анай-оол) база инек фермазы оске бригадалардан мурнап турарлар. Бо бригадалар черден чайгаар үнген сиген белеткээр планнарын ажыр күүсеткеш, ам ногаан сула ажаан алырынче киргеннер.

Мал чеминиң белеткелинде коммунистер Мекее Соян, Даларыкпай Амырты, Намзал Орүс доктаамал эки киржип турар.

Ынчангаш черенчилер бо чылын ниитиниң надыгга четчир санныг элбек мал чемни тургузуп турар.

Е. НАҢ-ООЛ.

ВЦСПС-ТИҢ ПЛЕНУМУ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр). Күш-ажыл ордузунга сентябрь 9-тә ВЦСПС-тиң пленучу ажыттынган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар кылдыр будурулге черлериниң, организацияларның коллективтеринің алган социалистиг хүлээлгелерин күүседки турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бирги илеткелди металлургия үлетлүрүнүң ажылчыннарының профэвилел ТК-зының даргазы И. П. Бостыков кылган.

Пленумга профэвилелдерниң Горький область Чөвүлелиниң даргазы М. Ф. Муравьев, Ленинградтың металл заводунуң профэвилел завкомунуң чүдүлээзи В. П. Аккуратов, Ивановo областың пос-таавы аргыыр 2 дугаар Фурмановск фабриказының профэвилел фабкомунуң даргазы З. П. Цветкова, Херсон областың «Кызыл Перекоп» совхозунуң ажылчын комитединиң даргазы В. Я. Феклин база илеткел кылыр болгаш пленум оларның илеткелдерин чугаалажыр.

Акы-дуңма болгар улустуң улуг байырлалы

СОФИЯ. СЭТА-ның корреспондентилери Д. Бочэров биле Б. Лукьянов оларның дамчытканы болза:

Болгарияга социалистиг революцииның 25 чыл ою-на тураскаал болдурган байырлыг хүрээл Софияга болган.

Болгар пайысылалдың «Универсиала» дээр залын байырлал шинчи кирер шимээн. Анаа партия, күрүне болгаш хой-ниитп ажылдакчылары, эртемденнер, культураның ажылдакчылары, болгар-совет найыралдың активчилери, улус армиязының дайынчылары келген.

Хуралдың президиумунга БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, БУР-нуң Улус хуралының Президиумунуң Даргазы Георгий Трайков, өске-даа болгар удурткучулар, болгар улустуң байырлалынга келген совет партия-чазак төлээлериниң баштыны СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кожлугүү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, акы-дуңма социалистиг болгаш найыралчы чурттарның төлээлериниң баштыннары көстүп келгеи. олурушканнар оларны пэпг аттыг часхаашкыны-биле утказын.

БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков «Чээрби беш чылда социализмниң оруу-биле» деп илеткелди кылган.

Илеткелиниң эгезинге 25 чыл дургузунда Болгарияның хогжүдезиниң танылбырлавышаан, Тодор Живковтуң чугаалааны:

25 чыл мурнунда болдунуң Коммунистиг партиязыгга удурткан болгар улус бистиң ийи катап хостаан чурт — улут Совет Эвилелиниң эгээртинмес болгаш ак сеткилдиг деткимчезиниң ачызында, социалистиг оске-даа чурттарның улустары-биле сырый найыралга болгаш кады ажылдажылгага социалистиг тургузуушкунуун оруунче бүзүрелдиг киргеи.

Экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың бүгү алырларынга болгар улустуң улуг чедиишкиннерни илеткелчи демдеглээн. Кодээ ажыл-агыйның ниитп продукциязы ийи ажыг катап өскеи.

Болгарияның үлетпүр хогжүдезиниде чаартылгаларның шинчизи улам кайгамчык деп, Т. Живков чугаалаан. Бо чылдың бирги чартынында 1953, 1954, 1955 чылдарының катай алырга бүдүрүлгенің ниитп хемчээлиниге дең үлетпүр продукциязы бүдүрүп үндүрген. 1953—1956 чылдарның үезинде чылда национал орулга ортумаа-биле 5,4 хуу өзүп турган болза, 1957—1968 чылдарда 8,1 хуу ковудээн.

Партияның Төп Комитединиң июль пленумунуң шиитпирлерии ёзугаар бис улус ажыл-агыйын улам ылай интенсификастаар сорулга-биле, кодээ ажыл-агыйга болгаш үлетпүрге улуг мөөнелгени кылыр сорулга-биле, бистиң чуртувуска ниитилел эргелелиниң бүгү системаларын сайзырангайжыдар сорулга-биле эртем фронтузунга хемчеглерииң делгеренгей программазын боттандырыр эгелээн бис.

Т. Живков болгар улустуң амыдырал байдалдарының доктаамал бедии турарын чугаалаан. Ылаңгыя 1953—1968 чылдарның үезинде боттуг орулга чонпуң кижи санынга онааштыр алырга, барык үш катап өскеи. Илеткелчи улус өөредилгеннде чедиишкиннерге доктааган.

Т. Живков илеткелиниң элээп кезиинге Болгарияның даштыкы политиказының айтырыгларын тайылбырлаан.

Бистиң даштыкы политиказывыстың үндезиннериниң үндезини болза, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле, хамыктың мурнунда бүгү делегейде коммунизмниң чөлениишкин, бистиң ийи катап хостаан чурт — Совет Эвилелибиле Болгарияның харылзааларын бүгү талалыг быжыглаар болгаш хогжүдериие углаган тодаргай болгаш чайгылыш чок угланыышкын болур дээрэин Т. Живков демдеглээн.

Болгарияның үндезин эрге-ажыктары делегейниң социалистиг системазының чурттары-биле бистиң харылзаларывысты база тодарадып турар. Ол үндезин эрге-ажыктар ниитп салым-чол, ниитп эчис сорулга, ниитп демисел — коммунизмниң тиилелгези дээш демисел бистиң холбаштырган Варшава Керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар-биле бистиң эвилелчи керээлеривистиң база үндезини болган.

Хогжүп орар чурттар болгаш ниитилел тургузуу капиталистиг чурттар-биле харылзаалырга бистиң политикавыс база чайгылыш чок болгаш биилдиигир. Ол болза, боттарының национал хамаарышпас чоруун кампалаар дээш, боттарының экономиказын быжыглаар дээш, хогжүдериие углаган тодаргай болгаш чайгылыш чок угланыышкын болур дээрэин Т. Живков демдеглээн.

Болгарияның үндезин эрге-ажыктары делегейниң социалистиг системазының чурттары-биле бистиң харылзаларывысты база тодарадып турар. Ол үндезин эрге-ажыктар ниитп салым-чол, ниитп эчис сорулга, ниитп демисел — коммунизмниң тиилелгези дээш демисел бистиң холбаштырган Варшава Керээзиниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар-биле бистиң эвилелчи керээлеривистиң база үндезини болган.

Хогжүп орар чурттар болгаш ниитилел тургузуу капиталистиг чурттар-биле харылзаалырга бистиң политикавыс база чайгылыш чок болгаш биилдиигир. Ол болза, боттарының национал хамаарышпас чоруун кампалаар дээш, боттарының экономиказын быжыглаар дээш, хогжүдериие углаган тодаргай болгаш чайгылыш чок угланыышкын болур дээрэин Т. Живков демдеглээн.

Болгарияның үлетпүр хогжүдезиниде чаартылгаларның шинчизи улам кайгамчык деп, Т. Живков чугаалаан. Бо чылдың бирги чартынында 1953, 1954, 1955 чылдарының катай алырга бүдүрүлгенің ниитп хемчээлиниге дең үлетпүр продукциязы бүдүрүп үндүрген. 1953—1956 чылдарның үезинде чылда национал орулга ортумаа-биле 5,4 хуу өзүп турган болза, 1957—1968 чылдарда 8,1 хуу ковудээн.

Партияның Төп Комитединиң июль пленумунуң шиитпирлерии ёзугаар бис улус ажыл-агыйын улам ылай интенсификастаар сорулга-биле, кодээ ажыл-агыйга болгаш үлетпүрге улуг мөөнелгени кылыр сорулга-биле, бистиң чуртувуска ниитилел эргелелиниң бүгү системаларын сайзырангайжыдар сорулга-биле эртем фронтузунга хемчеглерииң делгеренгей программазын боттандырыр эгелээн бис.

Т. Живков болгар улустуң амыдырал байдалдарының доктаамал бедии турарын чугаалаан. Ылаңгыя 1953—1968 чылдарның үезинде боттуг орулга чонпуң кижи санынга онааштыр алырга, барык үш катап өскеи. Илеткелчи улус өөредилгеннде чедиишкиннерге доктааган.

Т. Живков илеткелиниң элээп кезиинге Болгарияның даштыкы политиказының айтырыгларын тайылбырлаан.

Бистиң даштыкы политиказының үндезиннериниң үндезини болза, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле, хамыктың мурнунда бүгү делегейде коммунизмниң чөлениишкин, бистиң ийи катап хостаан чурт — Совет Эвилелибиле Болгарияның харылзаалырын бүгү талалыг быжыглаар болгаш

Комсомолда отчёттар болгаш соңгулдалар

Комсомол организацияларында отчёт-соңгулдалыг хураалар эгелээн. Ол, комсомол организациязы бүрүзүнүң политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазының улуг шылгалдазы болур. В. И. Ленининиң төрүттүнген күнүнден бээр 100 даза Совет Тывазының 25 чыл оюн толептиг үткүүр дээш ажылчы чоннар бедик көдүрүүшкүнүг ажылдап турар үеде ол хураалар эртип турар.

Республиканың комсомолчулары ленинчи зачётка киржип, боттарының амыдыралын, өөредилгезин ильчиндеп үлегерлеп ап турар. Ленинчи зачет дээрге комсомолчунуң политиктиг, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитижи идепкейниң көрүлдези. Зачётту организастаарын болгаш эрттиреринде дыка хөй комсомол организациялары чедиишкиниг чоруткан. Ам болуп турар отчёт-соңгулдалыг хураалдарга ленинчи зачёттуң чоруп турарының, социалистиг чаруштуң түңнелдериниң дугайында чугаа улуг черин эвээр ужурлуг.

Каа-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарының Кызыл, Ак-Довурак хоорайларның комсомол организацияларында отчёт-соңгулдалыг хураалар бедик идей-политиктиг деңнелге эртип турар. Ол хураалдарта комсомолчулардан ыңгыда партия организацияларының секретарылары, партком кежигүннери болгаш өскедаа партия, совет, ажылагый организарының удуртур ажылдакчылары олурушкыннар. Комсомолчулар ажыл-херекчи принципиалдыг байдалга боттарының организацияларының ажылын хамыы-биле аналиэтеп, амыдыралчы чугула айтырыгларны көдүрүп турарлар. Комсомол организациязының секретарының, комитеттиң отчёттуг үеде чоруткан ажылын түңнеп, четпестерни илередип, моон соңгаар кылыр ажылдарын комсомолчулар тодарадыр.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта комсомол организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы бедик идепкейжи чоруктуң байдалынга эрткен. Алдарлыг ленинчи юбилейге - белеткел ажылдарының чоруп турар байдалы чугаалашкан айтырыгның ков черин эвээр турган. Дүжүттү чедиишкиниг ажаап алырынга, ниитиниң малын хүр кыштагладырынга, малчыннарның амыдырал-чуртталгазын улам экижидеринге комсомолчу аныктарның сорулгаларын айтып, бар турар курлавырларны болгаш аргаларны илередип, оларны чоптуг ажыглаарын, коммунистиг кижизидилге айтырыгларын илеткелге-даа, саналга-даа кедүрер болза эки. Чүге дээрге кижизидилге ажылының экижидерин

Акы-дуңма болгар улустуң улуг байырлалы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

олурушкавнар чылыы-биле үткээн. Залга иэнг адыш часкашкыны болгаш «СЭКП-БКП!», «Мөңге, найырал!» дээн йөрээлдер салыышкыны диңмиреп турган.

Н. В. Подгорный СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Совет чазактың өмүнзээнден, коммунистериниң, бүгү совет улустуң өмүзээнден хуралдың киржикчилериниң чаа, хостуг, социалистиг Болгарияның чээрби беш чылы-биле холбаштыр түрептиң ханызындан иэнг байырны чедирген болгаш социалистиг тургузуушкунга улам улуг чедиишкиннерни, ас-кежиктиг болгаш чаагай чоруукту күзээн.

Байырлал хүннеринде болгаш богүн байырлыг хуралга совет улустуң болгаш оон Коммунистиг партиязының дугайында чылыг болгаш сетхил ханыышкыныыг хөй состуң эш Тодор Живков чугаалады деп, ол демдеглээн. Ол чаагай сөстерни бис ханы хүндүткелдиң болгаш оорун четтириишкиниң сеткил-биле хүлээп ап турар бис.

Болгарияга Сентябрь революциязы чүгле болгар улустуң амыдыралынга төөгүлүг ужур-дузалыг болган эвес. Ол революцияга улустарның хосталгалыг демисселиниге улуг болуушкун болуп, капитализмге шыңгыы согуушкунуу таварыштырган, социализмниң идеалдары дээш делегейниң ажылчын аңгысының демисселинге Болгарияның ажылчы чоннарының чугула салыышкыны болган деп, совет делегациязының баштыны демдеглээн. Болгар армия Сентябрь сөөлүнде фашистиг Германияга удур дайынга идепкейлиг кирешкен. Чамдык европа чурттарны гитлержи эжелеттен хостаар дээш ол армия совет шеригләр-биле кады арестиг тулчуп турган.

Совет болгаш болгар улустуң фашизмге удур демисселинге төрүттүнген дайынчы дем каттыштырылгазы Шипканың болгаш Плевнаның алдаржаан төөгүлүг чаңчылдарының, бистиң чурттарывыстың улустарының чүс-чүс чылдардагы найыралчы чаңчылдарының үргүлчүлели болган.

Бүгү совет улустуң чүректеринде болгар акы-дуңмаларынга, болгар улуска шак ындыг чаагай сеткилдиг, арыг болгаш чыырткылыг бодал чурттаа чоруур дээрзин Н. В. Подгорный демдеглээн.

Эрткен чээрби беш чыл болгар улустуң салыы-чолунга ёзулуг-ла төөгүлүг болгаш эргилделиг болган. Чүртүнарда кайгамчыктыг оскерилгелер болган, социализм амыдыралдың бүгү талааларында тиилээн, киижилериниң амыдыралынче болгаш медереликче бижыы-биле кирип турар. Болгар улустуң демисселиниң болгаш күш-ажылының үреттүнелдери оон ёзулуг бүгү өөһүктериниң дүрүм ёзугаар өөрүшкүзүп, ажылчын аңгы дээш, күш-ажылчы тараачыннар болгаш интеллигенция дээш, ажылчы чоннарның шылгаттынган удуртукчузу — Болгарияның Коммунистиг партиязы дээш, оон шынчы соратныгы— Болгарияның Чер ажылының Улусчу эвилели дээш чоргаарадыг сеткилин боддуруп турар.

Болгар улустуң чедиишкиннери, ас-кежиктиг болгаш чаагай чоруукту күзээн.

Байырлал хүннеринде болгаш богүн байырлыг хуралга совет улустуң болгаш оон Коммунистиг партиязының дугайында чылыг болгаш сетхил ханыышкыныыг хөй состуң эш Тодор Живков чугаалады деп, ол демдеглээн. Ол чаагай сөстерни бис ханы хүндүткелдиң болгаш оорун четтириишкиниң сеткил-биле хүлээп ап турар бис.

Болгарияга Сентябрь революциязы чүгле болгар улустуң амыдыралынга төөгүлүг ужур-дузалыг болган эвес. Ол революция улустарның хосталгалыг демисселинге улуг болуушкун болуп, капитализмге шыңгыы согуушкунуу таварыштырган, социализмниң идеалдары дээш делегейниң ажылчын аңгысының демисселинге Болгарияның ажылчы чоннарының чугула салыышкыны болган деп, совет делегациязының баштыны демдеглээн. Болгар армия Сентябрь сөөлүнде фашистиг Германияга удур дайынга идепкейлиг кирешкен. Чамдык европа чурттарны гитлержи эжелеттен хостаар дээш ол армия совет шеригләр-биле кады арестиг тулчуп турган.

Совет болгаш болгар улустуң фашизмге удур демисселинге төрүттүнген дайынчы дем каттыштырылгазы Шипканың болгаш Плевнаның алдаржаан төөгүлүг чаңчылдарының, бистиң чурттарывыстың улустарының чүс-чүс чылдардагы найыралчы чаңчылдарының үргүлчүлели болган.

Бүгү совет улустуң чүректеринде болгар акы-дуңмаларынга, болгар улуска шак ындыг чаагай сеткилдиг, арыг болгаш чыырткылыг бодал чурттаа чоруур дээрзин Н. В. Подгорный демдеглээн.

Эрткен чээрби беш чыл болгар улустуң салыы-чолунга ёзулуг-ла төөгүлүг болгаш эргилделиг болган. Чүртүнарда кайгамчыктыг оскерилгелер болган, социализм амыдыралдың бүгү талааларында тиилээн, киижилериниң амыдыралынче болгаш медереликче бижыы-биле кирип турар. Болгар улустуң демисселиниң болгаш күш-ажылының үреттүнелдери оон ёзулуг бүгү өөһүктериниң дүрүм ёзугаар өөрүшкүзүп, ажылчын аңгы дээш, күш-ажылчы тараачыннар болгаш интеллигенция дээш, ажылчы чоннарның шылгаттынган удуртукчузу — Болгарияның Коммунистиг партиязы дээш, оон шынчы соратныгы— Болгарияның Чер ажылының Улусчу эвилели дээш чоргаарадыг сеткилин боддуруп турар.

Болгар улустуң чедиишкиннери социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чедиишкиннериниң ниити эртинезинге каттыжып кирип турар.

Бистиң партияларывыс болгаш күрүнелеривис делегейниң социалистиг күш-ажыл хуваалдазының бүгү артык шынарларын улам-на долузубиле ажыглаарынче, политиктиг, экономиктиг болгаш культуразуг кады ажылдажылгазың бүгү эң-не ажыктыг болгаш эптиг хевирлеринче чайгылыш чок чоруп орар деп, Н. В. Подгорный чугаалаан. Олче Совет Эвилелиниң, Болгарияның Улус Республиказының болгаш өске-даа акы-дуңма социалистиг чурттарның күжениишкиннери угланган.

Социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының бүгү хевирлерин сайзырангайжыдарының, оларның сырый каттыжылгазын бижыглаарының чугулазы оларның иштики хөгжүлдезиниң боттуг хереглелдеринден тыптып изөп турар. Оң болза империализмниң, хамыктың мурнунда америк империализмниң, социализмнан чурттарын чарыдырар, оларның чаңгыс эвин божаннадыр дээр ораддажыышкынарын соксатпайн турарындан база тыптып кээп турар.

Империализмниң күштери чүден-даа чалданмайн турар: вьетнам улуска удур дээрбечи агрессияга-даа, көрей, куба болгаш өске-даа хосталгага ынакшылдыг чурттарга удур өжөзинирек үзүгедиглерге-даа, эң-не реакциялыг ёзу-чурумнарны деткиринге-даа, делегейниң аңгы-аңгы булуңнарында дайынзырак дүшкүүрлүг чоруктуг күштелдиргеринге-даа чедип турар деп, Н. В. Подгорный демдеглээн. Делегей реакциязы социалистиг чурттарны иштинден түрэ тепсирин, ниитилелге партияның болгаш күрүнениң удуртулгазын кошкадырын, национализмчи, чарылдырыкчы болгаш антисоциалистиг угланышкынарны күткүүрүн кызымак орландажып турар.

ГФР-де политиктиг аренада милитариственно-өжөзинирек бөлүктер идепкейлиг хөделип, неонацистер бажын үлам-на ковайтып турар. Үшкү рейхтиң кызыгаарын катап тургузар дугайын ажыы-биле чугаалап, барыын-герман империализм Европага кол судал болур бэйдалды эөлээп турарын кызыдып турар.

Болуушкунарның ындыг хөгжүлдезин Европага айыыл чок чоруктуң бижыг системазын тургузарының сорулгазын онза чугула болдуруп турар. Европага тайбыңны хандырарының ылап болгаш тода программазын Варшава керээзининң киржикчилери чурттарның Бухарестиге болган Будапештиге болгулаан бижидингир Чөвүлел хуралдарынга индип үндүргүлээн.

Агрессчи бөлүктер Балканнарны база кылап Европаның дары уургайы кылып алырындан, балкан улустарның аразынга өжөзинежишкинин кыпсырындан ойталавас дээрзи чажыт эвес.

Бо чугула девискээрге тайбыңны хандырарынга, балкан күрүнелериниң аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзаалар-ны хөгжүдеринге болгаш бижыглаарынга Болгария улуг салыышкынны киирип турар. Маңаа атом чок зонаны тургузары дээш ол идепкейлиг туржуп турар. Оон боттуг политиказы тайбыңның ёзулуг талаазакчыларының хүндүткелин болгаш детпимчезин алган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Болгарияның Коммунистиг партиязы амгы үениң нарын айтырыгларын шиитпирлээринге боттарының найыралын, хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин, ыкы-дуңма кады ажылдажылгазын чайгылыш чок бижыглап турар деп, Н. В. Подгорный демдеглээн. Пролетаржы интернационализмниң ленинчи принциптеринге шынчы бистиң партияларывыс бирги черге социализминиң болгаш дешиилгенниң ниити эргежыктарын, империализмге удур демисселдиң ниити эргежыктарын тургузуп келген болгаш тургузуп-даа турар.

Коммунистерни сырый каттыштырарынга, антиимпериалистиг демисселдиң фронтузун бижыглаарынга бурунгаар улуг базым болза коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болуп эртикен Чөвүлел хуралы болган. Оон түнелдерни коммунистиг партия бүрүзүнүң болгаш делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининиң эрге-ажыктарынга бүрүнү-биле дүгжүп турар. Акы-дуңма өске партиялар-биле кады БКП коммунистериниң ол чугула делегей чыыжының чедиишкинин хандырган аажок улуг ажылды кылган. Делегейниң коммунистерин, амгы үениң бүгү революстуг күштерин сырый каттыштырары — империализмге удур бистиң ниити демисселивистиң чедиишкининг болурунуң чугула магадылалы.

Бөгүн совет киижилериниң аажок улуг тургузукчу күш-ажылында онза калбарыышкын киертейлеттинин турар. Ол болза Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде бистиң турарывыс-биле холбашкан. Ол — делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкининиң, дешиилгелиг бүгү киижи төрелгетенниң ниити байырлалы. Ленинизм— миллион-миллион ажылчы чоннарның бодалдарының залекиван болган, делегейниң идепкейлиг чаартыш турар материалдыг күчүзүг күш кылдыр хуузган.

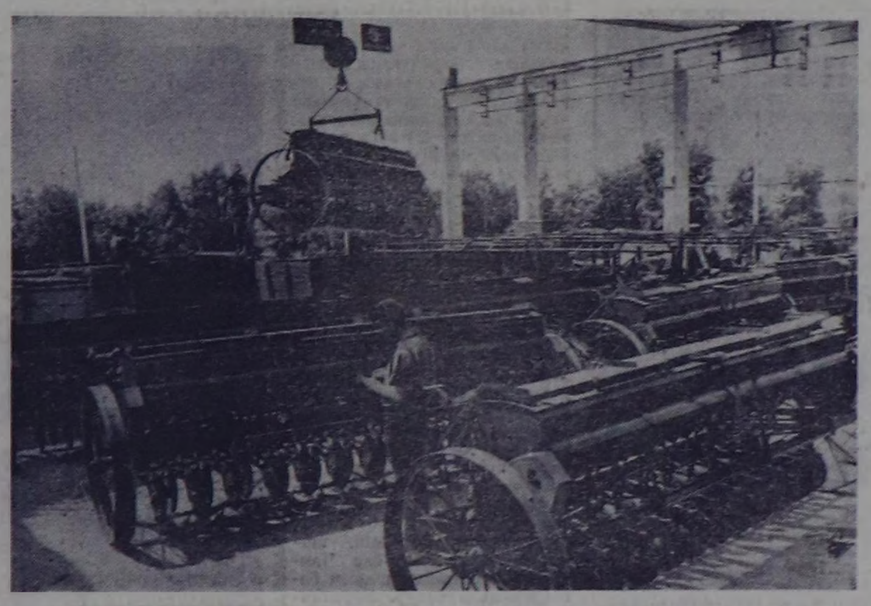
Бистиң коммунизмче оруувуска бистиң күштеривис социалистиг чурттарның улустары-биле, болгар улус-биле найыралга болгаш кады ажылдажылгага улам өзүп турар деп, Н. В. Подгорный чугаалаан. Силерниң магадашчыг наймысылыларның сүлдезинде «Өзүп турар, ынчалаа-даа кырывас» — деп биижип каан-дыр. Ол состер бөгүнгү бүгү Болгарияга черле тааржыр. Ол сөстерни бис, күрүне керээзи-биле бижыглатынган совет-болгар найыралга база бүрүн үндезилиг хамаарыштырып болур бис.

Чугаазының түнелинде Н. В. Подгорный СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чедирген байырын номчаан. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң бөлээн — В. И. Мухиналның «Ажылчын болгаш херээжен колхозчу» деп скульптуразын ол дамчыдып берген.

Түнелинде Н. В. Подгорный болгар улус бодунуң алдарлыг Коммунистиг партиязының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң кежүү ажылдакчызы Т. Живковка баштаткан оон Төп Комитединиң удуртулгазы-биле боттарының шилип алган оруунга төөгүлүг чаа тиилелгелерже моон соңгээрдээ бүзүрелдиг чоруур дээрзинге идегелди илергейлээн.

* * *

Өске-даа даштыкы делегациялардың баштыннары болгар улуска чүректиң ханызындан байыр чедиргилээн.

БОЛГАР УЛУС РЕСПУБЛИКА. Чирпан хоорайда «Быдащность» деп металл заводунуң девискээринде дашкаар үндүрер сеялкаларны чүдүрүп турары. БТА-СЭТА-ның фотозу.

Турисчи чайның демдеглелдеринден

МӨҢГҮН-ТАЙГАЖЕ АЯН-ЧОРУК

Бистиң станциниң аныяк туристери хөй походтарны кылза-даа, Мөңгүн-Тайгаже бир-ле дугаар барып турар.

Бо походка эрткен өөредилге чылының эгезинден бээр белеткенип эгелээн бис. Ол районга хамаарыштыр литератураларны номчуп, карталарны көрүп, дагже поход кылыр бүгү чурумнарны баш удур өөренип алган бис. Бо походка эң шыырак, дуржулгалыг туристерни шилип алган.

Походка бергелерни ажып эртерде чиик болуру-биле Бай-Тайга районнуң Шүй 8 чыл школазының «Робинзон» отряды башкызы эш Х. Шидов-биле дугурушкап, каттыжып алган бис.

ОРУК БАШТААН ДАРЖАА АКЫЙ

Бергелерни халаа чокка ажып эртерде, аян-чорукчуларга кандыг орук баштакчызы хереги билдингир. Ынчаа киижиниң тып алыры белең эвес. Бистиң идегелдиг орук баштакчывыс Даржаа ол черге төрүттүнүп, өзүп келген. Ол база оон кадайы Сержиң оң бир ургларның ада-иезиң. Сержиң—Маадыр ие. Оларның хары чаа-ла дөртен ажып чоруур. Ажы-төлү ажылдап, өөренип турарлар. Даржаа, Сержиң активчи аревэчилер чораан.

Даржаанын ада-иезиң бичии назыла азар-бергени көрүп өскенин дыңнадывыс. Олар революция тиилээже байларга хөлечиктеп, амыдырап чорганнар. Даржаанын адазын аныяк оол турда, Делегже салыпкан, Мөңгүн-Тайгаа бир бай киижи орук ара арттырып ап калган, дараазында чылда Даржаанын иезин садыпкан. Бодаган инак кызын танып каан, демги байга сөгүрүп турган, артыртып алган. Өскээр чугаалаарга, ол бай орук ара демги уругну садып алган. Ол байга үш чыл хөлечиктээш, оон ийи бөгөө алган, чавыдактап алгаш, берге оруктап, ийилээн төрээн Шүювга дедир чанып келген. Өг-бүле болуп алган соонда 12 уруглуг апарганнар. Оларның бирээзи Даржаа. Хөйхөй легендаларны Даржаа билир, эки ыраажы, топтуг-томаанныг киижи. Бис аңаа дыкала тааржып, хүндүлээр болган бис. Ол бистерни коңчуг эки баштап чорду.

БЕРГЕЛЕРНИ ТИИЛЕДИВИС

Мөңгүн-Тайгаже чадаг чорууру ам шуут албан эвес. Мынчалза-даа, эрте шагдан чонның оруу бүтпес. Баштай Шүй хемниң оң талазын оруу базыптывыс. Ооргада аар чүк. Шүй бойдус чурумал талазы-биле коңчуг байлак, оон эриинде малина, инек-караа, кызылкат, кызырак-караа, чодураа, казылган-кат үнүп турар. От үзүн чоруурувска орук янзыбүрү болуп турган: дагже үнүп, чүрек синилээр көкпаларга-даа кээр, чечектиг аянчар-даа чаттылар, сугнуң адырыктарын үргүлүү кежер, кадыр туругларны-даа магалап көөр...

Кежээ Дустуг-Хем деп шимээн-даалтыг хемге үстүвүс. Олче артери берге. Бистер хая кырлап эртивис. Коргунчуг, айылдыг. Дустуг-Хемниң суу сарыг, аржаанныг. Удавайн аржаанга кээп хондувус.

Дустуг-Хемниң Белдир деп черинден Мөңгүн-Тайгаже углай базыптывыс. Бедик, кадыр, пештуг каътта Аът-Оруу деп орук-биле үнүпкен бис. Туманнап, суггур чаъс кутсада, бистер тооруктап чип чоруй үне берген бис. Орайтай берганде ам арт кырынга үнүп келдивис. Ында оваа. Оон оргу апарды. Дүне өөр сарлыктар көрдүвүс. Бис бир өг чанында хонар ужурлуг турган бис. Тулаа ягелээрге, орук читти. Оон бир ужун дүне тып алыры берге чорду. Оруувустан аза берген бис. Туманнаш, чүүдээ көстүр ужур чок. Соок хат бисти дидиредир хадып тур. Ол-ла бедиктен туман өттүр бүргет дүне бисче Ак-Довурак хоорайның сайгылгааннары чоргаары-биле карак базып турган ышкаш. Дүне, туман аразынга, даг кырынга базым бүрүзүн овазымчалыг тып ап чор бис. Хенертен каалама оруувус бо чыдыр. Өөрүшкүвүс аажок. Оон база тулаа ягеледи. Оруувус чиття. Азимут ёзугаар базып тур бис. Аъргa адаанге келгеш, ууг дыт доразынга одаг кыпсын алдывыс. Бергелер тиилеттингеп. Эртен аас хүн үнүп келген. Чоогувуста, 600 метр хире черде, от тур. Ол Кыпыы-Мөңгүдек болду. Ында «Мурнакчы» колхозтуң кадарчылары мал семиртип турар. Ол хүн Ортаа, Кыдыы Мөңгүдектер ынчаар чоруп тур бис. Анаа малчыннар Хертек Оолаккай, Бааздың Хертек, Оюржак Самбуу болгаш өске-даа малчыннар чайлаан. Бистер Хертек Оолаккай сугга баштай кирдивис. Кырган биске чин шайын хайындырып, аъш-чемин салган. Үстүү-Мөңгүдектен артен Тоолайлыгже кинр базар бис. Ол эң-не берге орук. Чүге дизе, ынаар тергини бедиктер бар. Ында амыырал чок. Ыяш, аъргa ам төнген. Чанагаш сыннар, хар, тумаан.

Маганаты, Казанаты хемнер бистерни үдеп үнүзеп. Алак соонда Мөңгилиг дагнып чушкуузунун артында чыпшыр келириивиске, чеңги суу кара суг хостуу-биле ырлап балып чыдыр. Оон кыдыын дургаар үнген янзы-бүрү чечектериниң элбээн, кадзын деңнээр чүүдээ тывылбас. Эриивес мөңге мөңгиин кырлап, көрүп чор бис. Чаъс иезек-кезек бистиң хөме таварып, тумаң ол-бо талавыстан хайыра чок «кедеп» кээп, бажывыс кырында ойбак каяң дээрдеп аяс хүн хүлүмзүрүп кээп тура хүнээзи. Ында өөр чыгты чораан. Ыракта чылгычыны көрдүвүс. Хол быягаарывыска көрбейн чоруй барды. Өөнмарны эртериивиске чырыдай сын кыры ол. Оон бедиин далай деннелиниден 3000 метр ыракта ажып турар. Ам оон-даа бедик Көк-Тайга сыны мурнувуста. Көк-Тайга — көңгүс тас тайга чорду. Ында чүгле даштан өскө чүү-даа чок. Ында улуг овааже базыптывыс. Кижи бүрү далаш-биле даштар немеп ыглыыс. Ол овааа — Бай-Тайга. Мөңгүн-Тайга девискээриниң кызыгаары. Ам бистер Мөңгүн-Тайга районче Хоолаан хемниң бажын таварты киириптивис.

КҮЗЕП КЕЛГЕН ОРАН, ЭКИИ!

Сорулгавыс Тоолайлыг хемге четкеш, ында Чаглак-Даш чанында хонар. Ам-на шуут берт кудургайлап бадып-бадып, чоорту-ла хемче чавыдап кел чор бис. Көк-Тайганың килеңи артывыста чыдып каан чораадаа, суггур чаъс кудуп-ла тур. Бис Хоолаштың берт оруу-биле Тоолайлыга дүн-биле деңге кедивис. Көк-Тайганың килеңи Тоолайлыг бажыңче тырыза-тырызза, хар чаап эгеледи. Соок дээрге, нояврьда дег. Бистер өзөк өттүр суг улус Чаглак-Дашка, ыяш чок черге хар араазынга ийиги эң бергээ үстүвүс. Ам бистер кортыстай берген бис. Чаяан болуп, геологтар турлаа тур. Оортан курттаг ыяштар алгаш, арай бооргаа, одаг кыпсын алган бис. Харлыг дүнүү эки эртип алдывыс. Хар-даа чытышпаан, соогу кедергей. Харны канчан эртерил?

Хүн костүп, чидип, булуттар дескилежип, ойлуп-ла тур. Оон хенертен аъттыг кижи дең чор. Ол болза, «Мурнакчының» чылгычызы Хертек Баир болду. Эрес чылгычы бисче эртер оруувустун эки чыдарын дыңматты. Амырай бергеш, доп-доораан базыптывыс. Ол дээрге, алдарлыг Балыр-Орук арты. Ол кадыр-даа, бедик-даа. Бис оны 2 шак 30 минута иштинде эңне дүрген үндувус. Ында овааа. Ол сөөлгү овааа. Анаа кезек олурдувус. Тоолайлыг бажында Бара-Чүрек тайгазын магадап ор бис. Ол үш ожук дажы дег. Тоолайлыг-биле байырлаштывыс.

Оон ёзээн чавызап эгелээн бис. Удавайн калбак деягем чурумалдыг Каргы хем, сүртенчиг ак бөрттүг Мөңгүн-Тайга мурнувуста үткүп чыыырлар. Сорулгавыс күүсеттивис. Оон чиге улуг базырында отте келдивис. Ол болза, «Малчын» колхозтуң малчыны Хертек Делбиштиң ао болду. Өөнүң херээжен ээзи Өшей бистиң хүлүлеп орда. Делбиш боду чедип келди. «Ырак черден келген аалчыларывыс» дээш олар бистиң кончуг эки хүлээп алган.

Делбиштиниден үнгеш, Каргыны кулу баткап, Мугур-Аксыга кежээ келген бис. Мугур-Аксыдан Арыаан деп черге база четтивис. Мугур-Аксы суур биле танышкаш, оон «демир ээзирге» олурупкаш, Тываның бир ужундан барык бир ужунга чедир каас-чаражы магалап, дедир ужуп чаныы келдивис.

Берге орукту айыылга, аарыгга таварышпайн кончуг эки чоруп чораап, көрбээнивисти көрүп, билбээнивисти билип, бергелерни тиилээринге дадыктывыс.

Е. МЫНДРИМА,
аян-чорукчуң удуртукчузу.

Хо Ши Минниң тураскаалын мөңгежидери

Делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентиниң, Совет Эвилелиниң өөнүү эш Хо Ши Минниң тураскаалын мөңгежидер дээш база совет киижилериниң күзелдеринге дүүштүр:

ажылчы чоннар депутаттарының Москва Советиниң күүсекому Москва хоорайның чаа шөлдериниң бирээзин Хо Ши Минниң ады-биле адаар деп шиитпирээн;

ССРЭ-ниң Дээди болгаш орттуман түскай өөредилге министерствозу Хо Ши Минниң адын даштыкы дылдарының Иркутскиде башкы институтулунга тыпсмр деп шиитпир үндүрген;

ССРЭ-ниң Далай Флодуның министерствозу тудуп тургузуп турар лайнерлериниң бирээзин Хо Ши Минниң ады-биле адаар деп шиитпирлээн.

ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Эгези 3-ги арында).

чээшкининиң политиктиг шугумун кады ажылдап кылганы, ниитилел хөгжүлдезиниң амгы чадазынга демисселдиң бирги чергениң сорулгаларын дутуржуп алганы, империализмге удур демисселге бүгү дешиилгелиг социал күштерни организастаарының аргазын болгаш оларның ходелиишкининиң чаңгыс эвин тодаргайлааны болур.

Делегейде амгы үениң социал-политиктиг байдалы болза империализмге удур демисселдя чаа деңнелге көдүргү, империализмге удур шазар халдаашкыны күштелдирер, аңаа удур артык күштүг болурун шиитпирлин-биле чедип алыр, оон агрессчи болгаш дайын өөскүдер дээр политиказынга аштырыышкыны тәварыштырар арганы берээ турары болур деп, Чөвүлел хуралдың шиитпирлериңде чугаалап турар.

Империализмге удур демисселдиң төдаргай болгаш практиктиг хемчегларын Чөвүлел хурал айтып, демократтыг база дешиилгелиг күштериниң антиимпериалистиг хөделиишкиннериниге тодаргай эчис сорулганы салып берген. Антиимпериалистиг демисселдиң программазының эң чугула чүүдери болза: маадырлыг вьетнам улусту бүгү талаа-биле деткиири; антиимпериалистиг күштериниң хөделиишкининиң чаңгыс эвинің кол звенозу кылдыр көрүп, делегейге термоядролуг дайынның айыылынга удур демисежири; тайбың кожахелбээ догуиаларын империалистерге албадап чыгаары, а бо чорук аңгы демисселиниң хөгжүлдезинге, хөгжүп орар чурттарның экономиктиг болгаш социал айтырыгларын чедиишкининг шиитпирлээринге таарымчалыг байдалды хандырар; неоколониализмге удур демисел; ядролуг чепсектиң тарап нептерээрин болдурбазы; колониализмниң сөөлгү одагларын чок кылыр дээш идепкейлиг демисежири; фашистиг айыылга удур демиселди күштелдирери; расизминиң кижи көөр хонуу чок идеологиязынга болгаш практиказынга удур демисежири; ниитилел амыдыралының бүгү талааларын демократчыдары дээш демисежири.

Бо программа болза чер кырының бүгү нацияларының үндезин эрге-ажыктарын, бөмбүрзек кырының бүгү ажылчы чоңунуң амыдыралы чүткүлдерин, бүгү дешиилгелиг, демократтыг организацияларның, кижи торелгетенниң эрге-ажыктары дээш бүгү демиселчилериниң политиктиг эчис чүткүлүн болгаш сорулгаларын илередип турар.

Ажылчыннарны, тараачыннарны, албан-хаакчыларны, аныяктарны, сургууулдарны, интеллигенцияны, херээженнерни төлээлеп турар бүгү организацияларга, аңгы-аңгы политиктиг, философия, шажынчүдүлге үзелдерлиг бөлүктерге болгаш кезектерге, капиталистиг чурттарның шын утаап бодап турар политиктиг ажылдакчыларынга, демократтыг бүгү партияларга, национал болгаш делегейниң дешиилгелиг хөй-ниити организацияларынга дүшкүүрлүг чоруиту чавырылдырары, тайбыңны камгалаар дээш коммунистиг партияларның күжениишкиннерине боттарынарның күжениишкиннериниң наттыштырыңар деп кыйгырыгны Чөвүлел хуралдың киржикчилери кылган.

Бо калбак ниити-демократтыг, боттуг программаны ажылдап кылган чорук болза коммунистиг шимчээшкиниң бүгү киижи төрелгетенниң авангарды, политиктиг ёзулуг бүянныг күш болуп хөделип турар деп чүвени база катап көргүскен. Делегейниң политиктиг өске чаңгыс-даа организациязы шак ындыг программаны боттандырарды дээш демисселди баштаар хамаан чок, саналдап үндүрер безин артазы чок. Оон-биле кады империализмге удур, тайбың дээш демисел болза коммунистиг болгаш ажылчын партияларга социалистиг эчис сорулга дээш, капиталзмнин дүжүрер дээш, социализмниң тиилелгеин дээш демисселден чарданган туруп болбас дээрзин Чөвүлел хурал онзалап демдеглээн.

3.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвинің айтырыы болза делегей хемчээлинде болуп турар социал-экономиктиг, политиктиг, идеологтуг чорудулгалар-биле калбак холбаазыг болуп, тайбың, демократия, социализм дээш, болбаазыралды камгалап алыры дээш, кижи төрелгетенниң чыырткылыг келир үезин дээш демисселге коммунистерниң улам өзүп турар төөгүлүг харыысалгазын хүлээп көрүп база билирин барымдаалап кордүнүп турган.

Делегейниң ниитилел хөгжүлдезин болгаш коммунистиг шимчээшкининиң хөй-хөй чугула айтырыгларын янзы-бүрү байдал-биле көрүп турары Чөвүлел хуралга илерээни билдингир болгай. Ынчалаа-даа кол болгаш шиитпирлиг чүве болаа, чамдык партияларның политиктиг ол онзагай бодалдары эвес, харын оларны катыштырып турар кол чүүл болуп турар.

Партияларның аразында харылзаалардың чидигленирин-ге аңгы демисселиниң үлезин айтырыгларының, партиялар аразында харылзаалардың талазы-биле чорудээлериң күштелиринге, оларның аразында эң-найыралы баксыран чарлырынга инперналистер кордал салып турганнар. Ынчалзажок империалистерниң ол идегели бо-даа удаада хоозун чүве болуп артып калган.

Марксизм-ленининизмниң, пролетаржы интернационализминиң принциптеринге сырый каттыжар дээш демисселди күштелдирери эргежок чугула деп Чөвүлел хуралдың киржикчилери чарлааннар.

Коммунистиг шимчээшкининде маовстерниң чарылдырыкчы ажыл-чорудулгаларын ККП-ниң удуртукчуларының антисоветтиг, улуг күрүнезирек, шовинисчи туружуун улуг хоралыын Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң хой ыруууу шиитпирлин-биле шүгүмчүлээннер.

Пролетаржы эң-сеткил каттыштырылгазының үгланышкынында хөделип турар шыңгы фактор болза Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң дыка хөйүнүң чугаазынга илереп турганы, коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвинге национализминиң айылын ханы болгаш бүгү талалыг шүгүмчүлээнин болуп турар. Национализм болза марксизм-ленининизмге, пролетаржы интернационализмге дүүшпес, чүзүн-базынын хажыдыышкынарны, чайгылыышкыннарны, тендириишкиннерни чемгерип турар идеология болгаш политика-дыр деп Чөвүлел хурал ону херек кырында буруу шаап көргеш. Чөвүлел хурал чоруп турда, барыын база «чөөн» оппортунизмниң, ревизионизмниң болгаш догматизмниң чүзүн-базын илереэшкиннерин буруу шаткан.

Чөвүлел хуралдың материалдарын өөренгеш, амгы үениң оппортунизмни оон барыын-даа азы «чөөн-даа» илереэшкиннерни мораль,идея болгаш политика талазы-биле улуг аштырыышкынга тавварышкан деп долу үндезинибиле чугаалап болур. Чогаадыкчы марксизм-ленининам, коммунистиг партияларның революстуг политиказының болгаш экономиказының эң чугула болуушкуннарын, революстуг база коммунистиг шимчээшкининиң дружулгазын каттыштырып түнээзин болгаш марксизм-ленининчи теорияның хөгжүлдезинге улуг салыышкынны киргени болур.

Чөвүлел хуралга амгы үениң ниитилел хөгжүлдезининиң мындыг эң чугула айтырыглары калбаа-биле чугаалажып көрдүнген: амгы үениң капиталзмнинің онза чүүлдери; капиталистиг ниитилелдиң база социалистиг тургузуушкунуң социал дешиилгезинге эртем-техниктиг революциянның долю болгаш ужур-дузазы; ниитилел харылзааларында капиталистиг чурттарда аңгы демисселгиге социализмниң салдар дээштин; социал чаартылгаларның үе-чадазы болуп турар национал-хосталгалыг шимчээшкининиң амгы үе-чадазының онза чүүлдери; революциянның болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң шимчедикчи күштерни бүгү талалыг илередип тодаратканы; социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезининиң айтырыглары; капиталзмге удур революстуг шимчээшкининиң чөленгижээ болган социализминиң делегей системазының ролю болгаш өске-даа.

Делегейниң революстуг шимчээшкининиң дүрүм ёзугаар ниити чүүлдерин болгаш онза чүүлдерин теоретиктиг ханы түнээр талазы-биле эртем ажылын бүгү хемчег-биле улам ынай хөгжүдеринге, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң, делегейниң ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкининиң хөгжүлдезининиң эң чугула теоретиктиг айтырыгларын ажылдап кылырының амыдыралчы эргежок чугулазын Чөвүлел хуралдың түнелдерин көргүскен. Хөй партияларның күзүүбиле, коллективтиг-биле амгы үениң эң чугула теоретиктиг айтырыгларын ажылдап кылырын организастаарының, дискуссия чорударының, чугула теоретиктиг айтырыгларны калбаа-биле чугаалажып көрүнүң, марксизм-ленининамның чогаадыкчы хөгжүлдезин коллективтиг-биле хандыроның эртежок чугулазының дугайында саналдарын Чөвүлел хуралдың хөй киржикчилери киргеннер.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы Чөвүлел хуралдың белеткелиниг болгаш ажылының бүгү үезинде идепкейлиг рольду ойнаан. Бодуунуң интернационалчы хүлээлгезин күүсеттивисээн, СЭКП Чөвүлел хуралдың чедиишкининиң эртеринге, оон идейтеоретиктиг деңнелин бедидеринге бүгү тала-биле дузалажып турган, чугаалашкан бүгү политиктиг болгаш теоретиктиг айтырыгларны ажылдап кылырынга киришкен. Чөвүлел хуралдың чедиишкининиг болурунга, оон ажылының чугула айтырыгларын шын шиитпирлээринге, пролетаржы интернационализминиң принциптерин бижыглаарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Чөвүлел хуралга чугаазы шылгарангай ужурдузалыг болган.

СЭКП-ниң июнь Пленуму Чөвүлел хуралдың ажылының түнелдерин бедии-биле үнелеп, ол болза антиимпериалистиг демисселди улам ынай калбартырынга, делегейниң демократтыг күштериниң чаңгыс эп-сеткилдиин, эң калбак хөделиишкининиң тургузарынга улуг салдар дээштинин көргүзер, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжышкынын бижыглаарының оруунга чаа үе-чада болур деп онзалап демдеглээн.

Делегей Чөвүлел хуралының түнелдери-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң партия организацияларының идеологтуг ажылының сорулгаларын пленум айытkан.

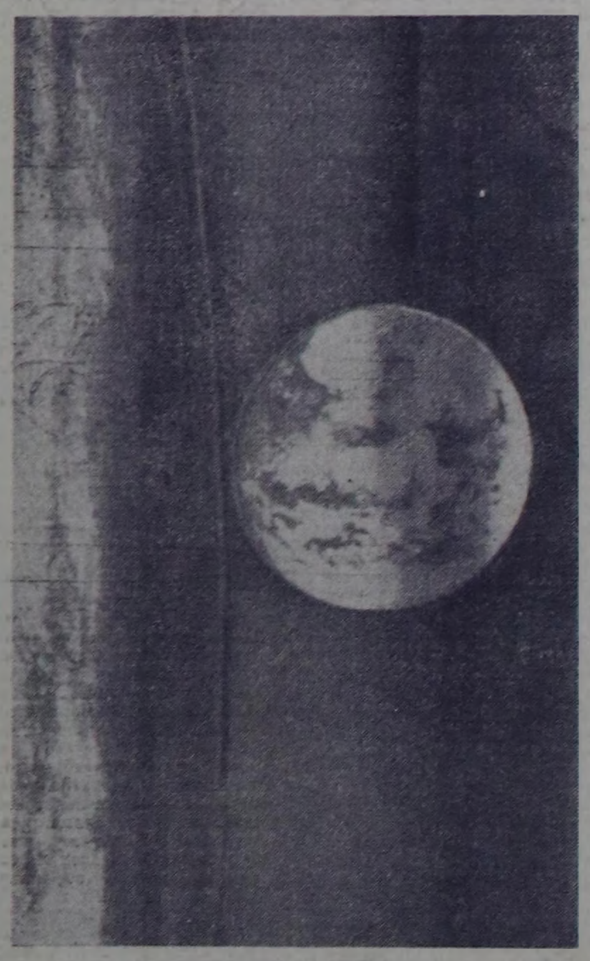
* * *

Чөвүлел хурал эрткенинден бээр шоолуг үр үе болбаан, ынчалаа-даа ук хурал соолгу үениң эң улуг төөгүлүг болуушкуну, реакцияның күштеринге күчүлүг согуушкун болган деп соглеп болур. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга Чөвүлел хуралдың түнелдерин чугаалажып көргени ол хурал делегейниң коммунистиг шимчээшкининиге политиктиг чаа бэйдалды тургускан, коммунистиг шимчээшкининиң ат-алдарын база салдар дээштинин улам быжыглаан, бүгү делегей харылзааларынга оон туружу, масаларга оон салдары чарылдырыкчыларны чаасканзыратканын болгаш бүгү чурттарның коммунистериниң чаңгыс эвин быжыглаарынга бурунгаар улуг базым болган.

А. СОБОЛЕВ,
философия эртемденининг доктору

Автоматтыг „Зонд-7“ станция Черни болгаш Айны чурукка тырттырган

Автоматтыг «Зонд-7» станциянын ужудуушкупунун үезинде өөнүг кылдыр Чер биле Айны чурукка тырттырары эртем шенелделериниң бирээзи болган деп, моон мурнунда-ла дыңнаткан болгай. Черни баштай 1969 чылдың август 8-те 8 шак 52 минуттадан 9 шак 26 минутага чедир үеде чурукка тырттырган. Ынчап станция бистиң планетавыстан 70 муң километр хире ырак ужуп чораан.

Чурук тырттырып эгелээлекте станцияда тургустунган фотоаппараттың хараалданыышкыны Черниң дал ортузунче углангаи турар кылдыр станцияны чигелендирген. Чурук тырттыра бээриниң үезинде станция Каспий далайның дужунга ужуп чораан. Тырттырган чурукта Черниң дал ортузу солагай талаже арай тыртыла берген. Ол далайның үстү болгаш оон ынай чөөн тала булут чок көстүп турар. Ортаа Азия республиканың Араал далай биле Балхаш көлдүң аян-шинчизи эки көстүр. Памир биле Тянь-Шаньның тайга сыннарының көстүрү тодаргай. Чөөн талада, булуттар үзүктелген аянс черлерде Алтайның заиманг даглары, оон ынай — Байкал көлдүң бараавы көстүр.

Кавказтың шуптузуп булут бүргей азы берген, ону оттур Кара болгаш Алов далайлар, Крым чартык ортулук, курлаңгы булуттар ындында Ботнический мугулдурнуң, Карелия биле Ак далайның бараны көстүр. Соңгу Доштуг океанның бүгү агаар делгеми булутталдыр бүргей берген турар.

Совет Эвилелиниң мурнуу талазында Иран биле Афганистанның, Иракның, Бичө Азия биле Арави чартык ортулуктуң девискээри көстүр. Ол кезекте бодуң кежилдир эрткен Тигр, Евфрат хемнерлиг Месопотамияның аяш-шинчияан сонуургапчыг.

Кызыл далайның ындында Соңгу Африканың делгеми. Нилдиң Египет биле Суданның кежилдир аккан барык бүгү унунда оон шынаазы болгаш оон ынай Африканың элезиниг ховулары көстүр.

Чер ортузу далай биле Балкан чартык ортулуктуң кыры арай бүргеп. Атлант океандан кел чоруур булуттар Пиреней чартык ортулуктуң кырында бүргей берген. Чурук тырттырып турган үеде термпнатор шугуму (дүн, хүн кызыгаары) Атлавт океанны таварты эрткен.

Ийиги эзлчегде Айны тырттырары август 11-де Москваны-биле 5 шак 28 минутада эгелээш, он минута дургузунда үргүлчүлээн. Чурук тырттырып эгелей бээр үеде станция Айдан 10000 километр ырак чораан. Ай кырының солагай талазын Хүн чайыналдыр чырыткан. Оң талакы кезээ караңгы. Чурукта термпнатор көстүп турар. Дүпеки талада Шуурганнар океаны девискээриниң барын талазы (оңнүг чурукта ол девискээр погаан херел чайнап турар куу-хүрец өөнүт, оон ооскө девискээрлериниң оңү—куу-сарыг).

Шуурганнар океанының улуг дээн бүдүмелдери. Рассел болгаш Струве дээрбектери тода көстүр. Барын талдан оларны Черниң даглары долганып эрткен. Эдлингтон дээрбээндеи чөөн талада — термпнаторда — Бригс кратери, а оон мурнуу талазда Крафт болгаш Кардан кратерий пайлээ тодаргай көстүп турар.

Чуруктуң мурнуу талазында үнүп орар Хүнге чырыттырган Кавальери болгаш Гевелий дээрбектериниң чалдары молдук-калдык көстүр. Чуруктуң оң талакы алдыы булунунда Гримальди дээрбектиң делгем дуву көстүр, а оон соңгу-барыын талазында Гедин болгаш Риччиоли дээрбектериниң чалдары көстүп турар.

Чуруктуң орту хиреэзинде соңгу таладан мурнуу талаже Айның Чердеи көстүр болгаш көәүлбес талазының кызыгаары эрткен. Көәүлбес талазы солагай талада турар. Чуруктуң ан алдыы талазында Шлютер кратер көстүр. Оон оң талазында Хартвиг дээрбектиң барааны бүлүртүң көстүп турар. Чуруктуң бүгү барыын талазын Хүнге чайыналдыр чырыттырган эмгежок хой кратерлер биле дээрбектер доза берген. Ортаа кезээнде Васко-да-Гамо дээрбээ көстүр, оон барын талазында Эйнштейн дээрбээ, а соңгу талазында — Мосли болгаш Бальбоа дээрбектери көстүп турар. Чурук узун дургаар Ай кырының 30 градус хире, а доора дургаар 40 градус хире девискээрни хаара туткан.

Үшкү эзлчегде чурукка тырттырары ийиги эзлчегниң доозулган соонда бир шак хире үе эрткенде, «Зонд 7» Айның радиохолегеазинге каш-ла минута болгаш кирер дей бергенде эгелээн. Чигеленишкил системалары-биле автоматтыг программа-башкарылда бээр дериглер космоска чурук тырттырар системаның бүгү блоктарының коңчуг ыны, идегелдиг ажылдаарын хандырган. Үшкү эзлчегде чурук тырттырар хараалданыышкын бала-ла бирги эзлчегдээи дег, Черниң дал ортузунче шыгаттынган. Айның артыы талазын Ай кырындан 2000 километр ырактан чурукка тырттырган болгаш «Зонд-7» Ай орбитазының Ай кырында эң чоокшулаш келирин эртер үеге чедир үргүлчүлээн.

Черни, чоорту ажып бар чоруур Айны үшкү эзлчегниң эгезинде-ле өөнүг кылдыр чурукка тырттырган. Черниң аңаа көстүп турар аян-шинчизи оон мурнуудаазындан арай өске. Тырттырган чуруктуң ортузунда Индостанның мурнуу кезии болгаш Индий океанның соңгу эрик кавыаы көстүп турар. Мурнуу-Барыын Азияда болгаш Соңгу-Чөөн Африкада булут барык чок.

Автоматтыг «Зонд-7» станциянын ужудуушкунунуң үезинде чурук тырткан шенелделериниң түңнелдерин сайгарып ажылдап турар. Өөнүт чуруктарны журналдарда парлап үндүрген.

(СЭТА).

Ленин чоннуң сеткил-сагыжында

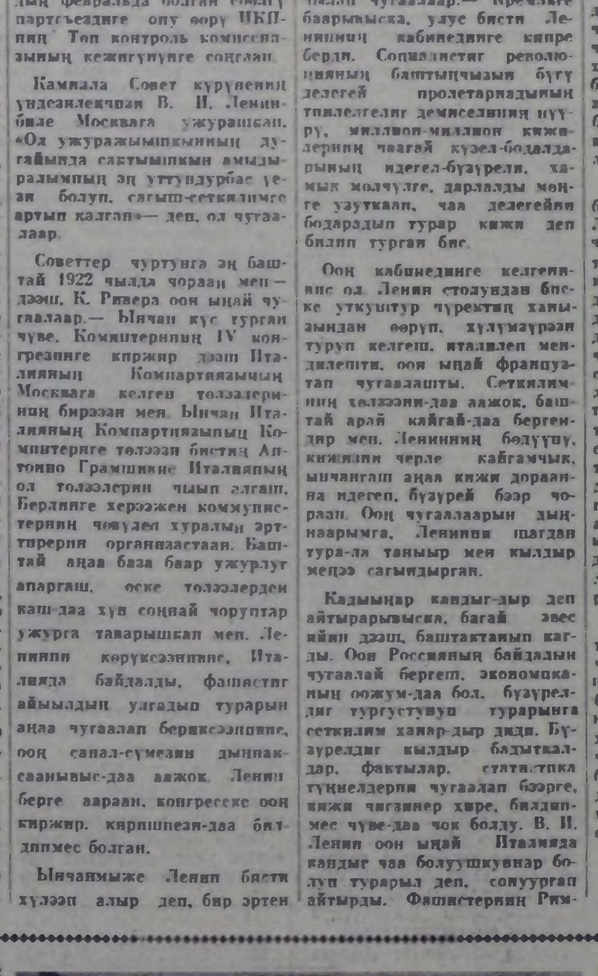
„АМЫДЫРАЛЫМДА УТТУНДУРБАС ҮЕ“

Камилла Риверанын Ленин-биле ужурашканын чугаалааны

Рим Октябрьдан ырак эвесте, шаг-шаа-биле үр туруп келгенинге өңү безин карара берзе-даа, ам-даа быжыг, эрги бир бажың бар. Өрү-күду артышкан улус дажыглаар бүүлүг лифт даап чок кылдыр хенертен сылаадып чоктаап, бешки каътка чедире бээр. Бедин коңчуг, дуб ыяштан кылган ажык турар. Улус бажын-балгатка шагда-ла ыңдыг ажык кылбастай берген. Медээлептерге, ол ажыкты кок баштыг, чинге дурт-сынныг, кылын көстүктер оттуур овааырымчалыг көөр карактарлыг, чолдаксымаар эвей ажыдыптар. Ажык кастыңмының улуунга ол энейниң бичии дурт-сыны артында-да көәргенчиг кылдыр сагыдырар.

Италияның фашизмге удур болгаш ажылчын шинчээшкиниинің эң хоочун ажылдакчыларының бирээзи — Камилла Ривера ол. Чээрби чылдар соолаүреп турда, Италияның девискээринге эң дерзин фашистиг террор хыдылгазы дендеп турган үеде Компартияның чажыт ажыл-чорудулгазын организастаар болгаш баштаар, аар-берге, харыысалгалыг сорулганы күүседирп оон улуг-хуузунга онаашкан, «Айыылдыг коммунист организакчы»,—кадыы кошкак, көәргенчиг кылдыр көстүп аян-шинчилиг болза-даа, коңчуг шудургу, демир дег турасоруктуг, партийжи «Микели» деп ер болгаш «Сильвия» дээр херээжен ийи моолалыг ол херээженин тып, тудуп алыр деп оралдашкаш, фашистиг аглакчылар ынчан падыы барап тургаи.

Камилла ыңдаа чаа 80 харлаан, фашистиг кара-бажыңнарга болгаш шолулгеге 13 чыл хоругдаткан, демисел-

КЫЗЫЛ БОГҮН. Улуг-Хемин кежилдир ковуруг.
В. АЛЕКСЕЕВТИҢ фотозу.

чиниң берге амыдыралын чурттап эрткен. Ам-даа чыргал-тамчык күзевейн, партияның амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Бо чылдың февральда болган соолгу партсъездиге ону өөрү ПКП-ниң Төп контроль комиссиязының кежигүнүнге соңгаан.

Камилла Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинбиле Москвага ужурашкан. «Ол ужуражымышкынның дүгаймында сактыышкын амыдыралымның эң уттундурбас үези болуп, сагыш-сеткилимге артып калган»— деп, ол чугаалаар.

Советтер чуртунга эң баштай 1922 чылда чораан мен— дээш, К. Ривера оон ынай чугаалаар.— Ынчан күс турган үве. Коминтерниниң IV конгрезинге киржир дээш Италияның Компартиязының Комитеринге төлээзи бистиң Антонио Грамшиниге Италияның ол төлээлерин чыып алгаш, Берлинге херээжен коммунистерниң човуулел хуралы эртперинге организастаан. Баштай аңаа база баар ужурлуг апарган, оске төлээлерден каш-даа хүн соңнай чоруптар ужурга таварышкан мен. Ленинни көрүксээнивис, Италияда байдалды, фашистиг айыылдың улгадыр турарын аңаа чугаалап берикседивис, оон санал-сүмезин дыңнакседивиыыс-даа аажок. Ленин берге аараан, конгресске оон киржир, кирпишпези-даа билдинмес болган.

Ынчанмыже Ленин бистиң хүлээп алыр деп, бир эртен улус биске дыңнаткан үве. Ынаар баар дээш белетиени бээриниң меңээ өөрүнүүнү чугаалавазка-даа билдингир болгаш — деп, К. Ривера уламчилап чугаалаар.— Кремльге баарывыска, улус бистиң Ленининиң кабинединге киирe бердим. Социализмниг революцияның баштыңчызын бүгү делегей пролетарнадының тнилелгелиг демиселиниң иүүрү, миллион-миллион кижилериниң чаагай күзел-бодалдарының идегел-бүзүрели, хамык молчулге, дараалды мөңге узуткаап, чаа делегейни бодарадып турар кижи деп билип турган бис.

Оон кабинединге келгенивис ол Ленин столундан биске уткуштур чүректиң хамыамнан өөрүп, хүлүмзүрээн туруп келгеш, италиялеп мендилептп, оон ыңай французтап чугаалашты. Сеткилимниң хөлээни-даа аажок, баштай арай кайгай-даа бергендир мен. Ленининиң бөлүүшү, кижилии черле кайгамчык, ынчангаш аңаа кижи дораанна идеген, бүзүрей бээр чораан. Оон чугаалаарын дыңнаарымга, Ленинни шагдаан тура-ла таныыр мен кылдыр меңээ сагындырган.

Кадыңнар кандыг-дыр деп айтырарывыска, багай эвес ийин дээш, баштактанып кагды. Оов Россияның байдалын чугаалай бергеш, экономиканың оожум-даа бол, бүзүреллиг тургустуунуң турарынга сеткилим ханар-дыр дидп. Бүзүреллиг кылдыр бадыткалдар, фактылар, статистика түңнелдерни чугаалап бээрге, кижи чигаанер хире, билдинмес чүве-даа чок болду. В. И. Ленин оон ыңай Италияда кандыг чаа болуушкувнар болуп турарыл деп, соңуурган айтырды. Фашистерниң Римче походтаанын, эрге-чагырга холгаарлап алганын аңаа чугаалап бердивис.

Италияның коммунистерине коңчуг берге, үр демиселдиг үе таварыжыр апаар, ыпчангаш ажылчыннар, тарачыннар-биле, бодуун чон-биле харылаажазын кажан-даа, эң берге үелерде белии оскупмазы кол горузга болур деп, бистн үдеп тура, В. И. Ленин коңчуг топтуг чагып чугаалады.

Оон бээр чартык үе чыл бичe-ле четпес үе эртсе-даа, Ленининиң ол допчу, коңчуг чугула чагыы кажан-даа уттундурбас кылдыр сагыш-сеткилимге шиңгээген. Оон соонгу болгаш мыңгыя чажыт демиселдиң берге чылдарында ону удурутулга болдуруп чораан мен. Конгресс эрткен соонда Италияга чанып келиримге, Компартияның удуртукчуларынга удур фашистерниң кажарлап тургускан судтаашкынынга буруудатырганнарның бирээзи кылдыр олар мени нүүлдей берген үве. Чажыт чурттап, ажылдаар байдалче шилчип кире бергеш, туттурбайн бардым, оон бээр-ле партия ажылын кылырынга бодумну бүрүү-биле бараалгаткан мен.

Камилла Риверанын сактыышкынының түңнелинде чугаалаары мындыг: ам Ленининиң меңээ ужур-дузаазы база-ла мээң чалым пазынымның ыраккы эртkeи ол хүнпериндээзи дег, кайгамчык улуг. Бүгү амыдыралым, бүгү ажыл-чорудулгам ол өндүр улуг кижиниң, улуг демиселчиниң, улуг бодалчымның салдары-биле эрткен.

РИМ. Ю. ЛОЦАТИЙ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Кыжалаар аарыг дугайында

Малдың ижин-шөйүндүлеринге лента азы хендир хевирлиг курттар чамдыкта чоргулаар. Ол — малдың кыжалаар аарыы-дыр. Оон-биле чергелештир кижа аарыглары кижиниң кадыынга хораны база чедирип турар.

Кыжа аарыгларын тывылдырар гельминтлериниң үүс алдан хире ялзы-бүрү хевири бар. Тургузуг, хевир аайы-биле болгаш халдавырлыг хоразының талазы-биле олар калбак лента азы хендир хевирлиг маңгыс курттар болгаш сорар «маңгыстар» деп ылгалыр. Оларның чуургажыгаштары, хой нуруузунда, довуракка, хевирлиг сугга чугдунмаан погаа, кат-чимис аймаанга балык, хаван болгаш мал ъдинге, аарыг кижиниң чутбаан холунга, ыткын, моортайның дүктеринге чоргулаар.

Оларны ижин аңаа көрүп ыңдавас, үүге дизе чуурга чадазының үеанинде олар азарганчыг, үүгле микроскоп-биле улгаттырган, эскерип каап болур. Ол чуургажыгаштар чамдык байдалдарда кижиниң аксыиче, оон улуг хырын шөйүндүлерже чем-биле кадыы кирип турумчуп, оъүл чедишкеш, улуг кижа курттарже шилчээш, тускай кадалыр диштери-биле шөйүндүлерге ызырныш, кижи организминде чем бүдүмелдерин, хаиын соруп чивишаан, хоралыг ылгалыр бүдүмелдерин тарадып турар. Чамдык хевирлерия дан дамчыштыр бааржe, төп мээже, өкпеже кирип, орта улгадып өспүшаан, органнарны кемдедип, кижилерни ажыл кылып шыдавас инвалид болдуруп турар таварылгалар ховар эвес. Оон аңгыда ол маңгыс кижа курттар аарыг кижиниң иштинге чурттавышаан, салгакчы чуургаларын муң-муңу-биле ылгап турар. Олар шөйүндүден хан-биле кадыы таарымчалыг чымчак органнар: баар, өкпе, төп мээже ханылап кирер. Хан дамырын дамчыштыр ол органнарның мырыңай иштин орта турумчааш, чоорту улгадып, хоранын ылгап, маңгыс хевирбпле соруп чурттавышаан, эхинококк ыйлаңгызы болу бээр. Ол улам-на улгадып, тус органнарны кемдедип, организмни иишгизи-биле аартыр болгаш хомудавчыг дүнелге чедирип турар таварылга ховар эвес болгулаар.

Республиканың кезер эмнелге салбырында бир райондан шинчидери-биле ийи адалышкы чедип келген. Уруу ам он бир харлыг. Мурнунда кадык турган. Ийи чыл бурунгзар чемге хөөн чок, шагзыраар, чем соонда хөөнүү булганыш, кустурар апаргаи. Чоорту оң талакы сакпак дужу аарыыр болу берген болгаш баар чоорту улгадып олурарын эскерип кааннар. Район эмнелгези бичии уругнуң баарында эхинококк барын карап, ылап тодарадыры-биле төп эмнелгеже чоруткан турган. Бүгү талазы-биле хынамчалыг, долу шинчилгеии эртиргенинің түңнелинде баарның кыжа аарыы — эхинококкоз тодараттынгаи. Кезии эмнээринің тускай аргалары-биле баардан кыжаны ап каапгар болза, ынчан кадык боон болур. Хынамчалыг, чогуур хемчегларни баш удур чорудуп турган болза, аарыкаи барып болур турган ийик. Аарыгларны баш удур болдурбазы — ону эмнээриидеи белен болгаш коңчуг ажыктыг.

Чинге шөйүндүге тыптыр пепень болгаш лента шыкаш кыжаларның чуургаларындан ижинге бир, ийи метр болгаш оон-даа узун кыжалар тыптыр. Ооң түңнелинде оларның ижининг диштери-биле кемдедиринден аңгыда, шөйүндүто тырлып болур. Ыңдыг таварылгада ижинге кезиишкин кылгаш оларны уштуп каапгар болур. Кыжалар кижиниң организминде аарыгларга удур камгалал күштерин кошкадып, аарыычал болдуруп турар. Чижээлээрге, кадык кижилерге дегнээрге гельминтозтуг хамаатылар согур шөйүндүнүң ыжар аарыы — аппендицииттен болгаш от-хавыныи, ижин-шөйүндүнүң халдавырлыг аарыгларындан болганчок-ла аарыыр.

Лямблиоз, описторхоз деп кыжа аарыглары чедир дузаттынмаан балыктарны чемге ажыглаарындан нептереп тараар. Күскү дүжүт үезинде чемге хөй кат, ногаа ажыглаттынары-биле холбаштыр ижин-шөйүндүнүң халдавырлыг аарыглары-биле чергелештир кыжалаар аарыг база кеәүдээр. Чылдагааны — ногаавы чугбайн чиирииде. Бо бүгүнү аскерип, баш удур болдурбазының аргалары бар болгаш ол түгле кижилерден хамаарыжыр.

Бичии уруглариың база улуг-даа кижилериниң кадыг албанынга бичии курттар, лента хевирлиг калбак кыжа кезектери чоруурун аскерип болур. Мындыг таварылгаларда эмчиге ыиап-ла аскерии шинчидер болгаш арте эмнедир ужурлуг. Кыжадын аараан кижи арыптар, дүне уйгу хаиы эвес, харып-даа аастан каразымаар суг текүр, диштерии кыжырадып, кегжээр таварылгалар бар. Чамдык таварылгаларда арын база хавацнап болур. Каразынчыг таварылгаларда эмчи хынаидаын эртип турар болза ажыктыг болгаш гельминтлерни тодарадыры берге эвес. Кыжалаан кижилерни эмнээринге экп шынарлыг, күштүг эмнер бар болгаш чедишкинниг эмнеп турар.

Кыжа аарыы колдуунда бичии чаш назыда тыптып. Ынчангаш ону болдурбазы-биле бичии уругларны арыг-силиг чоруккa кижиидип, чемненир мурнунда чуиар, ногаа, кат-чимисти хирн-биле чивес, ыт, моортай-биле ойнавас кылдыр чаңчыктырар херек. Ол ышкаш ог-будеге, чуртталга черлерииге арыг-шеверии үргүлчүнүң тургузар. Кыжалаан кижилерни эмнээриниң курсгарын эрттирип, тускай диспансер учёдунга бүруткеп, ейшаанда эмчи хынаидазын эрттирип турар. Ону ыяап-ла сагып, эмчиниң чагыг сүмезин күүседир херек. Ниитиниң суг, аъш-чем хандырылгазын, кижилерниң боттарының, аалкоданының арыг-шеверии шыңгыы сагыры — кыжалаар аарыгны болдурбазының болгаш узуткаарының эң чугула аргазы болур.

О. МАРТАН-ООЛ,
терапевт.

Газ айыылдыг

Изиг хүиперде газ плиталарының ыш үпер хоолайларының тырттары баксыраар болгаш газты ажыглаары айыылдыг болу бээр.

Ынчангаш угларлыг газтанхоранпанмазы-биле, суг иэидер газты ажыглаар бетииделе 2 катаи ыш тыртып үндүрер хоолайларының ажылдаарын хынаар ужурлуг. Ону хынаарда кымыскан оттуг, ыяшты суг пэидер үттерге тудуптар. Баштай газты ажыттайн, оон соонда ажытканының соонда 3—5 минута болгаш хынаар.

Бир эвес ол хос үттер чалбыраашты тыртпас болза, газты кыымыспас. Бир эвес ийиги хынаашкында база-ла чалбыраашты тыртып үндүрбес болза, газты шуут ожүргеш, чурталга бажыиивар эргелелиниң ийикше хоорайның газ одалгазының хандырылга эргелелиниң газ талазы-биле тускай мергежилдиг кижилерин ыш хоолайын аштап арыглаары-биле болгаш газ плитаның ажылдаарын хынаары-биле бажыңче чалап келдирер.

Газ долган агаарга от кыпсыры коңчуг айыылдыг, оон үржуунан орт-халап болгаш частымышкын-даа болуп болур. Ынчангаш газ чыттыг черге сайгылгаан база оскс-даа электрилиг үүлдерни кыпсып болбас. Газ чытталып турар бажыңга от кыпсып, таакпыларын безин коңчуг айыылдыг. Ыңдыг таварылгада краиларны хатгаш, ораалдн агаарладырын-биле соңга форточканын ажыткаш, № 04 телефонбиле «Тывагаз» конторазынче телефоннап дыңнадыр

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Ыры, танцы улашсын-на

Бай-Хаакта Культура бажыңының чанында 7 кижи составтыг агиткультбригадаиың бот-тывынгыр артистери мал чеминиң белетиелиидe болгаш дүжүт аажаан алышкыпында ажылдап турар ишчилерге солун программалыг концертти көргүзүп турар.

Көдээ артистер баштайгы хүнперде дуржулга станциязының болгаш «Межегей» совхозтуң хову бригадазынга чораан. Ховунуң ажыл-ишчилерни «Бистиң орук айтыкчы шолбаннарывыс» деп литература-музыкалыг монтажты, партия райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдиаанның эргелекчизи Н. Тыртык-Караның тургускаиы «Тыва полька» деп танцыны, Полина Шелкунованың, Оюн Кызыл-оолдуң ыры күүседелерни бедии-биле үнелеп турар.

Л. ТЫРТЫК-КАРА.

— Арай оожум! Бригадир отту бээр...

— А сен касты черлик деп бүзүрээр сеи бе?

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруктары.

МОНУ БИЛИП АЛЫҢАР

ИНЕК-КАРАА

Инек-караанда С деп коңчуг хөй витамин бар, тодаргайларга 100 граммда 300 миллиграмм хире витамин турар. Бир эвес инек-караан ыны консервилеп алыр болза оон С витамини дыка хөй айларның ииитинде үрелбес болур.

Инек-караан шын белетиеп алырының аргалары мындыг:

Инек-караан хөлчок үүрмектелдир чуурун алгаш, эът тырттар машинага долган эрттиргеш, бир килограмм катка ийи килограмм чигирии холуур. Кат биле чигирии эки холлаш, шил банкаларга кудар. Банканы спиртке оттурген саазын-биле дуглаш, олла саазын-биле долгандыр шараш, караңгы, курган черге шыгжаар.

Варепьени соок арга-биле белеткээрде арыглаан болгаш чуттап катты чууруп, хөөрткаш, бир килограмм каттың кырынга 1,6 кг чигир суун кудар. Ыңдыг варепьени элээн каш айларда соок черге шыгжаарга үрелбес. Ол варепьени үш ай дургузунда шыгжаваш, хынап көөрге 100 грамм варепьеде 70—80 миллиграмм С витамин бар болур.

КАТТЫ ПАСТЕРИЗАСТААРЫ

Чуттап каттың дөрттүң үш кезээн сут кутkан шилге кудуп алгаш, оон аксын экп дуглаш хайындырган сугга 15 минута хире тургузар. Оон соонда ол шилди адаанда пос азы саваң дөжээн савада соок сугга суп каар. Ол сугну чоорту чылыдар болгаш хайны бээрииге чедирбес. Чылыг температуралыг сугга 30 минута хире ылап-ла тургузар. Варепьелиг шилдер чылытkан ол саваны оттан чайлаткаш, чоорту соодар. Оон соонда шилдерииң аксын парафин азы воск, чок болза саат-биле ыяк кылдыр чаап каар.

Инек-караандан ыпчаар кылган варепьеге С витамин оң хөй болур. Инек-караан хүнге, печкага азы духовкага кургадып болур. Ону кылып пос-биле шыпкан ыяш рамалар кырынга кургадырга каттың амданы ажыг апаар.

Чылыг печка кырынга кургадырда катты чаткаш, оон белен азы белен эвеиин салаалар-биле базып тургаш, хынаар. Катты базарга суук чүве үимес болза катты кургатtынган деп билир.

Кургаткан катта С витамин оң хөй болур. Ынчангаш ону болдурбазы-биле бичии уругларны арыг-силиг чоруккa кижиидип, чемненир мурнунда чуиар, ногаа, кат-чимисти хирн-биле чивес, ыт, моортай-биле ойнавас кылдыр чаңчыктырар херек. Ол ышкаш ог-будеге, чуртталга черлериие арыг-шеверии үргүлчүнүң тургузар. Кыжалаан кижилерни эмнээриниң курсгарын эрттирип, тускай диспансер учёдунга бүруткеп, ейшаанда эмчи хынаидазын эрттирип турар. Ону ыяап-ла сагып, эмчиниң чагыг сүмезин күүседир херек. Ниитиниң суг, аъш-чем хандырылгазын, кижилерниң боттарының, аалкоданының арыг-шеверии шыңгыы сагыры — кыжалаар аарыгны болдурбазының болгаш узуткаарының эң чугула аргазы болур.

О. МАРТАН-ООЛ,
терапевт.

Кыпка белеткел четпес

«Сут-Хөл» девискээр, чоп-даа талазы-биле республикада улуг совхоз. Ыңдыг болганда ында культура одалгаларының саны база-ла хөй. Тодаргайларга, чедн клуб болгаш бир Культура бажыңы бар. Ук культура одалгаларының амгы үиперде кыпка белеткелиниң дугайын каксы-даа болгаи мөрээлиидер.

Август-сентябрь малга чем белеткээрииің болгаш дүжүт ажаалдаашының эң-ле хайнышкынынг үези. Бо чугула клубтарның кыпка белеткелп ажылдарга каспырдаштыр чоруп турар. Мындыг байдалдың таарымча чогу кымга-даа билдингир. Чүге дээрге клуб ажылынга хамаарышкан кижилерден аңгыда, оске-даа аныяктар сентелгеже чардыгар апаар. Ол ышкаш хову турлагларында ажылдап турар кижилерге оюн-конпертпиг аалдаашкыннар болдурмас чоруктуң чылдагааны база ында. Сентелгеин сезоиныг ажылдарга каккыаштырбазы-биле таварымчалыг үени клуб чөвүлелдери баш бурунгаар планнап кылыр турган.

Редактор К. Н. ДИПГА.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Канның күйиүң чажыды» 11.30, 13.30, «Дөрт сүнезин» (1 болгаш 2 сериялары) 15.20, 18.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ужуру билдинмес лама» 15, «Далаш өглеииишкин» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдырбастарның чаа ужуралары» 14.40, 16.30, «Үгбазы Керри» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ» КИНОТЕАТРГА: «Пароль херек чок» (1 болгаш 2 сериялар) 17, 20 шактарда.

СЭКП кежигүзү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңгыыр-тывыш ажыл-агыйының эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы

Анатолий Максимович
ХАЙДЫПТЫҢ

олал-ондакка таварышкаш, элекке мөчээнии Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңгыыр-тывыш ажыл-агыйының эргелелиниң. Бойдус камгалалының Бүгү-россия ниитилелиниң республика салбырыпың база Аңчыларның болгаш балыкчыларның республика ниитилелиниң коллективтери ханы кажыдал-биле дыңнадып, оон ог-бүлезиниге, төрелдериие болгаш чоок кижилериие ханы кажыдалын илергейлеп тур.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киидизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыырал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлегпүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киидизиниң 21-27, информация киидизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографизазы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС — 00779

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮ ТУРГАНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделип турган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. Сентябрь 11 | ЧЕТВЕРГ | № 214 (8060) | Өртээ 2 көп.

ТАРААЖЫ, ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕТ!

ЭЛЕГЕСЧИЛЕРНИҢ ТИПЛЕЛГЕЗИ

«Элегесс» совхозтуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг типлелгени чедип алганнар. Күрүнеге 1500 тонна тарааны садар планның тургаш, херек кырында 1600 тонна тарааны сатпаан, силос салыышкынының планын база ажыр күүсетпишээн, күрүнеге 898 пентнер дүжүт дужааганнар.

Дүжүт ажаап алыышкынын дооспушаан, коллектив кыштаглаашкынны бүрүн белеткелдиг ужуражырыпче, келир чылдың дүжүдүнге черни болгаш четчир салгыг үрезинни белеткеп алырынче бүгү күжениишкинни салып турар.

Күш-ажылчы улуг типлелге-биле совхозтуң ар, херээжен ажылчыннарынга база тускай эртемнигленирге байыр чедирбишаан, СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели элегесчилер ленинчи юбилейге, Совет Тывазының 25 чылының байырлалынга үткүштүр алган социалистиг дүүзээлелерин чедиишкинниг күүседирлер дээрзинге бүзүреди илередип турар.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Сентябрь 10-га чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 20419 ТОННА ТАРАА КИРГЕН, азы чыл планының 34,6 хуузу күүсеткенигеп. Районнар-биле алыр га мындыг:

РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ	РАЙОННАР	КҮҮСЕТКЕН ХУУЗУ
Танды	33,6	Чөөн-Хемчик	36,5
Бии-Хем	28,0	Барыын-Хемчик	47,3
Каа-Хем	25,4	Бай-Тайга	118,0
Улуг-Хем	31,0	Кызыл хоорай Советти	407,2

Сентябрь 9-та 1834 тонна тараа кирген. Бо даарга мурнуку хүннерниидеп элгеп хей болган. Ындыг болза-дпа сүнде 2000 тонпадан эвээп авес тараапы күрүне шыгжамырынга киирер дээп соруулгага четпээн-дир.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң соонда коммунистерниң болгаш партия кежигүнү авес активтиң марксизчи-ленинчи өөредилгезин, идея талазы-биле дадыгыышкынын улам экижидеринче угланган улуг ажыл кылдынган. Өөредилгениң ынаы-бүрү хевирлеринге марксизм-ленинизмниң кол кезектерии шиңгээдип алырының талазы-биле кижилерниң белеткелиниң деңнелин, совуургалдарын барымдаалап турган тодарадыр партия чырыдыышкынының ындыг системазын СЭКП ТК ажылдап кылган.

Партия чырыдыышкынының чаа өөредилге чылынга биетиң республиканың партия организациялары эртеп өөредилге чылы доостурар билек-ле белеткеии берген. Чижээ, СЭКП Чөөн-Хемчик райкому дыңнакчыларының, пропагандистериниң кол составын четчелээр ажылды чорутқан, ам-даа ону шлавылап турар болгаш партия организацияларының отчёттуг хуралдарынга партийжи өөредилге дугайын ниити айтырыг кылдыр тургускаш, пропагандистерии орта бадылаар. Каа-Хем, Бии-Хем, Тандың районнарда база ынчаар эгелеп, дыңнакчыларың, пропагандистериниң четчелюшкинин колдуунда доосхан. А СЭКП Тес-Хем райкому, партизның эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып турары, ацаа контрольду дыңнадыры, кичээлдерге олуржуру, шуут теоретиктиг айтырыгларны сонуургап, коммунистерниң билиинии кайы хире өзүп турарын, өөредилге номнары-биле оларның хандырылгазын көөр херек.

Чаа өөредилге чылында партийжи өөредилге системазынга дыңнакчыларның республиканга ниити саны колдуунда эртеп чылдың деңнели-биле артар, а пропагандистер муң ажыг кижи болур. Ынчангаш пропагандистерже кичээнгей салыры— бир кол айтырыг. Оларны шилип алыр, белетээр талазы-биле СЭКП Кызыл хооркому, Улуг-Хем райкому, Ак-Довуракта партком боттуг ажыларыны кылган. Ылаңгыя Ак-Довуракты парткому партия чырыдыышкынының школаларынга шуптузу дээди эртемниг пропагандистер ажылдарын хандырган, ол-да партком болгаш СЭКП Тес-Хем райкому база оске-даа чамдык райкомнар школа бүргү ийи пропагандистиг болуруп хандырган.

Пропагандистериниң чугула соруулгазы — дыңнакчыларга бот-өөредилгениң чанчылдарын сиңдирери, марксизм-ленинизмниң чогаалдары-биле, политиктиг номнар-биле боттары тускай ажылдап өөренирииң аргаларын шиңгээдип алыр талазында оларга дузалаары болур. Дыңнакчыларның шын организатоттуңган бот-өөредилгелиг ажылы — револючу теорияны бүгү талалыг өөренип шиңгээдирииге дүлүүр болур дээрзин пропагандистер доктаамал бодаар ужуруут.

Пропаганданың өөредилге-педагогика талазы-биле төлтерии болур политчырыдыышкын бажыңнының, кабинеттериниң ролю улуг. Оларны кадрлар-биле бижыглаар, өөредилге базазының калбартыр, техниктиг херекселдер-биле чепсегээр дугаймда болдунар-ла хемчеглерии алыр. Техниктиг херекселдер талазы-биле байдал бистиң хөй районнарывыста коңчуг четпес. Партия райкомнарының пропаганда болгаш агитация киидистериниң ажылдакчыларының СЭКП обкомунга чоокта чаа болган семинар-хураалынга саналбергеи кижи бүргүү бо айтырыгны чедиишкиниг кылдыр шиитпирээрии опаалап демдеглегилеп турганы тавариға эвес-тир.

Комсомолдуң политчырыдыышкынынге улуг кичээнгейии салыр. СЭКП ТК-ның «ВЛКСМ-ниң 50 чылының болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидиргелиниң сорулгаларының дугаймда» доктаалынга үндезилээш, бо ажылды партия организациялары холга алза эки. Оон-биле кады бот-өөредилгеде турарларга хамаарыштыр контрольду кошкан турганын арткеи өөредилге чылының түңнели көргускеп. Оларга айдап ийи удаа теоретиктиг конференция кылыр, рефераттар бижиттирер болгаш оске-даа аргаларыны ажыглап тургаш, оларның өөредилгезин боттуг болдурар.

Будүрүлгеге авангардчы роль, идепкейлиг хөй-ниитичи ажыл-чорудулга, ажыы-чаңның бедик шынарлыы, буржуаз идеологияга, моральга, будүрүлгеде болгаш амыдыралда бай үүлдерге удур демиселге эптеш чок болуру — коммунистерниң теория талазы-биле өөредилгезиниң ‘дээштиниин кол негелдези болурун барымдаалааш, боже партия организациялары улуг кичээнгейии салыр ужуруг.

Ажаап алыышкынның хүн демдеглели

ТАРААНЫ—ШЫГЖАМЫРЖЕ, КУКУРУЗАНЫ—ТРАНШЕЯЖЕ!

Сентябрь 10-нуң оперативтиг медээзи-биле ажырта, республикада 94,7 муң гектар шолдуң тараазы кестинген, азы тарылганың 38,3 хуузу болур. 59 муң гектарның тараазы бастыртынган. Гектардан ортумак дүжүт 7,6 центнер. Күрүнеге 20419 тонна тараапы сатпаан — планның 34 хуузу. 23,3 муң гектар кукурузаны кескен — тарылганың 81,1 хуузу.

Ажаап алыышкынга чарыштың **БИРГИ ЧЕРИНДЕ** Кызыл хоорөүүскомнуң ажыл-агыйларының тараажылары чорүп, тараа культураларының 70 хуузун ажаап алган.

ИЙИГИ ЧЕРДЕ Каа-Хем районнуң чеэ ажылдакчылары чорүп, тараанның 47 хуузун ажаап алган.

ҮШКҮ ЧЕРДЕ Тандың районнуң шолдериниң ажылыштилери чорүп турар.

Сөөлгү беш хонукта Тандың районнуң ажыл-агыйларында бастырылга эки чорүп, гектардан 8,8 центнер дүжүттү алган. Каа-Хемниң тараажылары гектар бүрүзүидеп 8,3 центнерии ап турар.

Тандың, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда күрүнеге тараа садарын өскелерден дээре организастаза, а Кызыл хоорөүүскомнуң ажыл-агыйлары ам күрүнеге тараа садарының дөрт плап-чагыын күүсеткеп.

Республикада ниитизээ-биле ажаап алышкына ажылдары болгаш күрүнеге тараа садары эң оожум чорүп турар. Сентябрьның ийиги декадазы эгелээн, а 140 муң гектар тараа кестинмээп. Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарда келялдениң темпизи ажжок оожум. Эрзин районуң шолдеривде 2170 гектар тараа культураларынга ам-даа хол дегбээп, чүгле 20 га кукурузаа кескеп.

Эрзин районуң көдээ ажыл-агый эргелелиинин начальныгы эш Сан-Хөө калдыг ажылды удуртуп турарың? Хову ажылдарын организастап чорударының харыысалгазы аңаа онаажыр авес чүве бе? Эрзининиң хову турлагларында болгаш көдээ сууразыңда арагалаашкыя иептерел. ажаап алышкыя техниказы аңаа турар.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хову турлагларында механизаторларының амыдырал хандырылгазын багай тургускаш, ниитизиниң чемнелиглеэзии эки организаставзап. Чижээ, сентябрь 5-те аңаа столовайга продукт чок болуп, механизаторларны чемгербозиниден 10 кожайн чартык хүнде аңаа турган.

«Барлык» совхозка ажаап алышкыя ажылын ала-чайгаарлаашкынче киирген. Совхозтуң кол агроному И. Килия ажаап алышкынны удуртпайн, өстүүл алган дүжүтү соокка доңурарының айылдынга чедиргеп, оон ужун оны албан хүлээлгезиндеп хостаан.

Сыпта ам-даа 6000 гектар кукуруза бар, оон ниитизиле Тандыда 1300 гектар, Тес-Хемде 400 гектар ажыг.

Шолдериң ажыл-ишчилер! Сыпка чаңгыс-даа молдурук баш, чаңгыс-даа тараалыг сыл артырбаңар. Тараапы —шыгжамырже, кукурузаны — оңгарже болгаш траншеяже!

Алдан алды харлыг, 1928 чылдан бээр кежигүн, хоочун коммунист Амырты Көк-оолович Дадарыкпай Эрзин районнуң «Мөрен» совхозунда ажылдап, чурттап турар. Азы-харыы улгатпаан, пенсионердаа болза ол аңаа олуруп чыдавас.

Амырты Дадарыкпай № 1 дой бригадазының малчынарын тускай звено кылдыр организастап алган, мал чемнинің белеткелинде идепкейлиг ажылдап турар. Бо звено ам 140 тонна ажыг сигенни белеткээн. Звено сигеп белеткелин ам-даа үргүлчүлевишаан, көк-суланы сарааттап турар.

ЧУРУКТА: Коммунист А. Дадарыкпай (бетинде) болгаш көпээн салыкчызы Баанай Намаын.

Сөзүү болгаш фотозу
Х. ОЙДАН-ООЛДУУ.

ЧИДИРИГ ЧОК АЖААР

«Тиилелге» совхозугуң Шамбалыг салбырында трактороовү ажылының үш бригадазы бар. Оларның тарылгазының шеддери кедээ черлерде болганының ужурунда, чазын хар орай эриирда-биле часкы тарылга ескерелдардан соңгай эгелээр. Ынчангаш күскү дүжүт ажаап алышкынынга база озалдап кирер. Чижээ, 8 биле 9 дугаар бригадалар ажаап алышкынны доосхан турда, бистиң № 3 бригадада бо эң чугула кампания чаа шуудап турар.

Ынчала-даа бистиң бригадада бо чылын дүжүт совхозтуң дээре дээн черлериниң санынга кирер. Тараа культураларының гектар бүрүзүидеп 8 центнер дүжүт алыр деп планнаан болзувусса, ам баштай кескен черлериң ортумак дүжүду 10 центнер, чамдык участоктарының оон-даа ажыг болуп турар.

320 га кукуруза кестинген болгаш силостеттинган. 2700 га тараа-культураларының ам 300 ажыг газы ажаап алдынган. Бригададаи 100 тонна ажыг тараапы күрүне шыгжамырынче чүдүрүп чорутқан.

Тараа кезилдезинде 10 комбайн ажылдап турар. Комбайнерлер эртен ажылга үнериниң мурнунда техниктиг ажаалданы хынамчалыг чорудуп турарындан, хову корабльдериниң аңаа туруушкуну барык болбайн турар. Комбайнер М. Дарын-оол күн нормазын доктаамал 100—120 хуу сүүседип, мурнуку одурүлга чорүп турар. Күскү чер аңдырылгазында Ч. Ондар ДТ-75 трактор-биле хүнде бүдүн чартык нормаңы дооскан турда, бистиң № 3 бригадада бо эң чугула кампания чаа шуудап турар.

Ынчала-даа бистиң бригадада бо чылын дүжүт совхозтуң дээре дээн черлериниң санынга кирер. Тараа культураларының гектар бүрүзүидеп 8 центнер дүжүт алыр деп планнаан болзувусса, ам баштай кескен черлериң ортумак дүжүду 10 центнер, чамдык участоктарының оон-даа ажыг болуп турар.

320 га кукуруза кестинген болгаш силостеттинган. 2700 га тараа-культураларының ам 300 ажыг газы ажаап алдынган. Бригададаи 100 тонна ажыг тараапы күрүне шыгжамырынче чүдүрүп чорутқан.

Тараа кезилдезинде 10 комбайнерлер эртен ажылга үнериниң мурнунда техниктиг ажаалданы хынамчалыг чорудуп турарындан, хову корабльдериниң аңаа туруушкуну барык болбайн турар. Комбайнер М. Дарын-оол күн нормазын доктаамал 100—120 хуу сүүседип, мурнуку одурүлга чорүп турар. Күскү чер аңдырылгазында Ч. Ондар ДТ-75 трактор-биле хүнде бүдүн чартык нормаңы дооскан турда, бистиң № 3 бригадада бо эң чугула кампания чаа шуудап турар.

Бистиң бригадага Кызылдың пединститудунуң студенттилери кээп, тараапы дүжүрер, чүдүрер ажылдарга улуг дузаны чедирип турарын демдеглезе чогуур.

Тараажылардың болгаш студентилериниң чамдык хостуг үелерде культураат дыштанылгазын хандырары чугула. Ындыг түрбүже бригадада оран-сава чедиишпезиниден кызыл-булуң турустуунмаан, янзы-бүрү ойнаар үүллер, помар, журналдар чок, радио приёмник-даа чок. Салбырының баштаар чериидеп болгаш партия организациязындап бо талазынче кичээнгей салза чогуур.

Дүжүт ажаап алышкынны бисте орайтаза-даа, бар күүптерии эки ажыглаан, комбайнарның үредир аңаа турар чоруун болдурбайн тургаш, бүгү тараапы ажаап алырын сентябрьда дооскар соруулганы салып турар бис. Чидириниг болдурбазывче кол кичээнгейии салыр. Бо талазы-биле комбайнерлерии, толаачыларның болгаш шаңда ажылдап турар кижилериң харысалгазын бедидер, хыналданы күштелдирер бис.

О. КАЙ-ООЛ,
бригадир.

СЭТА-ның дыңнадыглары

ТӨЛЭЭЛЕР ЧАПЫШКАН

ХАНОЙ, сентябрь 10. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң башталкап, совет партия-чазык төлээлери богун Ханойдан Москваже чаңыпкан. Төлээлер Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Даргазы, ВДР-ниң Президиумунуң Хо Ши Минин орнукшударынга кижиэп чораан.

* * *

ДЕЛИ, сентябрь 10. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге башталкан ССРЭ-ниң партия-чазык төлээлери богун Калькутага база кээп доктаагап.

—●—

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

БКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Болгар-совет ийи-ниитиниң бүгү улус комитединиң даргазы эш Цола Драгойчевага башталкан Болгар-совет ийи-ниитиниң бүгү улус комитединиң төлээлерии эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов сентябрь 9-та хүлээп алган. Төлээлер Болгарияга социалистиг революциянын 25 чыл ооңга таварыштыр чорудар ажылдарга кирежир дээш Совет Эвилелиниг келген.

Совет удуртукчуларың болгар улуска чаагай күзелдерии чугаалаанынга эш Ц. Драгойчева туректиң ханызындан өөрүп четтиргенин чугаалаан.

Беседа туректиң ханызындан пайырадыг эрткен.

—⊙—

МУРНУУ ВЬЕТНАМНЫҢ ТӨЛЭЭДЕКЧИЛЕРИ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ХАНОЙ. (СЭТА). Совет партия-чазык төлээлери сентябрь 9-та Ханойга Мурнуу Вьетнам Республиканың Револючу Тур чазаанның болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузуунуң төлээлери-биле ужурашкан.

А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев, М. А. Яснов Хосталганың национал фронтузуунуң ТК-зының Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Револючу Тур чазаанның чанында Консультативтиг Чөвүлелдиң Даргазы Нгуен Хыу Тхо-биле, Мурнуу Вьетнамның Улусчу-Револючу партиязының мөңгү комитединиң секретарыңы оралакчызы Нгуен Бан Линь-биле, Мурнуу Вьетнам Республиканың дашпыкы туректор министри Нгуен Тхи Бинь-биле ужурашкан.

Совет кижилер Мурнуу Вьетнамның улузунуң маадыр демиселиң, ажелекчи дайынга удур демиселге оон улуг үнделелгелерии магадап турар болгаш оон чөптүг херээнниң үнделәринге быжыг бүзүреди дээн, А. Н. Косыгин медеглээн.

Беседа туректиң ханызындан пайырадыг эрткен.

—●—

СОФПЯГА БОЛГАН ПАРАД, ЧЫСКААЛ

СОФИЯ. (СЭТА-ның тускай корр). Болгарияга социалистиг революциянын 25 чыл ооңга таварыштыр Софияга сентябрь 9-та шерии парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы болган. Георгий Димитровтуң мавзолейиниң индирииге БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, Улустуң Хуралының Президиумунуң Даргазы Георгий Трайков, оске-даа болгар удуртукчулар, совет партия-чазык төлээлериниң удуртукчузу, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, Болгарияның байырлалынга келген, оске-даа дашпыкы чурттар төлээлериниң удуртукчулары турган.

Миллионнарның шалыпчы күш-ажылы

ВЦСПС-тиң пленумунда

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга алдар кылдыр калбаргап социалистиг чарыш миллион-миллион совет кижилериң шалыпчы күш-ажылын хайыктырып үндүрген. Заводтарның болгаш фабрикаларның, будүрүлгелериниң, транспорттуң болгаш тудуттарының коллективтери, нефть тывыжының болгаш океанларга чорүүр судволарының экипажтарының ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары —бүгү ажылчы төп ол кайгамчык улуг боюуштукка күш-ажылчы белеткерии белеткеп турар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Ленинчи Юбилейиниң Хүндүлел Бижиин болгаш Юбилей медалын тургускан дугаймда кадыг үндүрген докгаалы чонуң күш-ажылчы чаа кедүрүлүшкүнүң хаймыктырган.

Сентябрь 9-та Москвазга ВЦСПС-тиң пленуму ажылдап эгелээн. Пленум ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң канчаар чорүп турарының дугаймда айтырыгны чугаалажып турар. Пленумну СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин ажылдап.

Пленумнуң киржикчилери эш Хо Ши Минниң гурасказыны минута шитинде бүт кырынга ыыт чок турупп ёөрүлээн.

Пленумга металлургия ажылчыннарының профсоюзилел ТК-ның даргазы И. Н. Костюков, Горький областың профсоюзилелдер Чөвүлелиниң даргазы М. Ф. Муравьев, Ленинградтың СЭК II-и и н XXII съездиин аттыг металл заводунуң профсоюзилел завкомунуң даргазы В. И. Аккуратов, Иваново областың Фурмановск пос-тазавы аргымыр фабриканың профсоюзилел фабкомунуң даргазы З. П. Петкова, Херсон областың «Кызыл Перекоп» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы В. Т. Феклин олар идепкелдер кылгылаан.

Кара болгаш өңнүг металлургияның будүрүлгелериниң коллективтери беш чылдың үш чартык чылынның дургузунда юбилейжи хүлээлгелериниң санынга киирипгир 155 муң тонна шойлу, 681 муң тонна кадны, бир миллион тонна ажыг прокатты, а ол ышкаш дыка хөй санныг кан хоолайларны, өңнүг болгаш ховар металлдарны будүрериң боттандырганнар. Ынчангаш В. И. Ленининиң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган социалистиг чарыш чогаадыкчы ботинделкейниң массалыг шлортейлээшкинии-биле, будүрүлгениң идиг бериишкинии бедидерии дээш демиселдиң идепкейжээии-биле, курлавырларны бүрүн ажылгазары-биле улам онзагайланыл турар деп, эш Костюков медеглээн. Болгаштың даг-металлургия комбинадының коллективи беш чыл планының төнчүзүнде чедип алыры-биле планнаттынган күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң деңнелии 1970 чылдың апрельже чедип алыр дээш чарыштың эгелекчизи болган. Магнитогорск комбинадының металлургтарының үлегери-биле агрегат бүрүзүнге техниктиг деңнелгениң планнарын неитередиишкиния эгелээн. Ажылдап турар болгаш ам ажыглалга киирип турар металлургия цехтериниң болгаш агрегаттарының төлевилел күүдерии хүүсаа бетинде шиңгээдип алыры Барыын Сибирьиниң металлургия комбинадының коллективи эгелээн. Челябинскиниң металл заводунда Иван Панфиловтуң болгаш «Электросталь» заводта Василий Постниковтуң ады бүгү чүрттә сурагжаан. Оларның бригадалары «Юбилейжи» зааларигнын камнап алган материалдарынын болгаш электроэнергияның күсели-биле чорудар» деп кыйгырыгны үндүрген.

Амгы үеде Горький областа ажылдап турарларының 50-дан хей хуузу арагында социалистиг чарыштыг. Будүрүлгениң планның даалгалары челиишкинниг күүсеттинип турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге үлетпүр продукцияның саарыгазының хемчээли дыка улгатган, күш-ажылдың будүрүкчүлүү 7,9 хуу улгатган.

Областың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараа садарының беш чыл планын чогуур хуусаазындан ийи чыл эрте күүсеткен болгаш арткеи чылын Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилер Кызыл тутуп чаалап алган. Бо чылын бедик дүжүттү өстүргеп. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының бирги партия чыл планы ажыр күүсеттингеп.

Металл заводунда организакчы болгаш киижиндилге ажылының дүржүлгазының дугаймда эш Аккуратов чугаалаан. Партком, заиком болгаш ВЛКСМ комитеди хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинин турарын үргүлчү контрольдап турар. Техниктиг деңнелгеии дүргедимнче утланган артем-шивчилел болгаш дүржүлга-конструктор ажылдарывче опаа кичээнгей салдынган. Чаа машиналарны, дериглерии иептередир, куш-ажылдың мурнакчы аргаларын шиңгээдип алырда ажылчыннарга дузалаар талазы-биле хемчеглериниң планнарын ниженерлер, техниктер кылып турар.

Арыг орулганы улгаттырары, ындыг болганда материалдыг деткимче бээрииниң фондузун база улгаттырары ажылдап турар кижи бүрүзүнүң хууда киирер ажылшчын улуг-хуузуундан хамаарыжыр деп чүвеге коллектив бүдүрээн. Моралъ талазы-биле болгаш материалдыг идиглер бээрии шын дүүштүрерге, чарыштың эки түңнелдиг болур шынары заводка бедээн.

Заводтуң профсоюзилел комитеди ийи талазыг керээлер ийи-биле чарыш хогжудериниче улуг кичээнгейии салып турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. В. Морозов биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ф. Е. Кириллов удуртқан токарь-карусельчилер бригадалары чарыш керээлерии башгай чарган. Ам бот-боттарының арагында ийи цех, 43 участок, 137 бригада чаржып турар.

Фабрика, цех комитеттери-ниң болгаш профбөлүк организакчыларының бүгү кичээнгейии бүдүрүлге курлавырларын ажылчын бүрүзүнүң четче ажылгаларынга, продукция шынарын бедидерииге дуза чедирериче утланган дел, эш Цветкова демдеглээн.

Фурмановскиниң пос-талазы аргымыр фабриказының аргакчыларын В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга чедир артқан айларда 71 тонна ховеннн, 40 тонна аргылда удазының камнап алыр деп шиитпирлээн. Аргылда удазының будүрер шинчилериниң бир хүн, аргакчыларның — ийи хүн ажылдаарын ол хандырар. Юбилейге оларның белээ ол болур.

«Кызыл Перекоп» совхоз — ажыглаар 23 муң гектар черлиг, бедик орулгалыг, улуг адырлардыг ажыл-агый. Оон ажылчын комитеди алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинин турарын үргүлчү контрольдап турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын бир гектардан-па 24 центнер тараапы, оон ниитизиде күүнү тарыыр кызыл-тасты 27 центнер дүжүттүг кылдыр өстүрүп үндүрер хүлээлгеии алган. Тараа культураларының дүжүдү бир гектардан-па ортумаа-биле 26, а кызыл-тас дүжүдү 28 центнер болган. Тараа садар талазы-биле чылга онаалтыр алган хүлээлге будүн чартык катап ажыр күүсеттинигеп деп, эш Фёклин дыңнаткан.

ВЦСПС-тиң пленумунуң ажылында СЭКП ТК-ның аппаратының харыысалгалыг ажылдакчылары, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң министрлери, ССРЭ-ниң Курлавының, ССРЭ-ниң Күрүлүүлүүн, оске-даа төп организацияларның ажылдакчылары киржип турар.

ВЦСПС-тиң пленуму сентябрь 10-да ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Мурнакчылар чедиишкинин рапорттап турлар

Ленинчи юбилейге, Совет Тываның 25 чылының байырлалынга үткүштүр бүгү улустуң күш-ажылчы чарыжынга киришпишаан, «Торгалыг» совхозтуң эр, херээжен ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери сентябрь 1-ге чедир күрүнеге дук садарының планын 101, мал чемнеринин белеткелин 100 хуу күүседипкен дугайын, мал чемнеринин белеткели ам-даа үргүлчүлеп турарын СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан.

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң ажылишчилери мал чемнеринин белеткелин 100 хуу күүсеткенин, пландан ажыр ам-даа 150 тонна мал чемнерин немей белеткээрин хүлээнип турар дугайын рапорттаан.

КОЛХОЗТУҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

Совет кодээниң улуг социалистиг ажыл-агыйже шилчилгээн үндезини эргилде болган. Тывага быдарай хуу ажыл-агыйларның орнунга бүгү улустуң эрге-ажыктарыбиле дүгжүп турар коллективтиг ажыл-агыйлар тургустунгулаан. Оларның бирээни төөрби үш чы.. бурунгаар организастаттынган Чодураанның колхозу болур. Анда баштайгы үеде он чеди ере ге каттынган, ооң тарылгазының шөлүү 400-ле га, үш кодан шээр малдыг, он ийи свар инектиг турган. Мындыг эвээш күш-биле коллективтиг ажыл-агыйны чорудары берге турган. Ынчалза-даа кожа турган Киров аттыг колхоз чодураажыларга улуг салдарны чедирген. Ында үр болбаанда-ла улгаттыр каттынган чаңгыс колхоз болу берген. 1963 чылда Ийи-Талга турган Жданов аттыг колхоз каттынкан, улуг шыдалдыг кодээ ажыл-агый будурүлгези болу берген.

Жданов аттыг колхоз ам таныттынмас кыдыыр чаартыпган. Колхозтуң төөү амгы Чодураа суур артель баштай организастаттынып турар үеде каш-ла санныг чыгыгыр бажыңнар, ооң ыңай өглер кодээн турган. Амгы кодээ суур ортумак школалыг, кижи эмнелгелиг, кодээ клубтуг, библиотекалыг, уруглар садтыг, столоваялыг, кодээ ажыл-агыйның машиназарыг сентэр мастерскаялыг болу бергеи.

Артельдиң тарылгазының шолу ам 6700 га апкан. Ооң техниктиг күжү улуг: 35 трактор, 29 автомашина, 18 тараа комбайны болгаш кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү хевирлиг чеден ажыг машиназары бар. Бо дээрге Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң кодээниң тараачыларынга коргүскен эгээртинмее улуг ачы-хавыязазы-дыр.

Колхозчуларның йиити Бүгү-эвилел съездизинге хүлээп айтыы кодээ ажыл-агый артелиниң Чижеп Уставы колхозтарны бызыглаарынга болган хөгжүдүлгеге улуг ролдуг болган, ону Жданов аттыг колхозтуң бүгү ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп келген. Колхоз бо аразында экономика болгаш организастаттынган талазы-биле улуг хөгжүдүлгелиг болган. Ооң чамдык чижектерни көргүзүп болур.

Артельдиң экономиказының кол адыры мал ажылы болур. Мал ажылынга хамаарыштыр ништики тускай угландырыышкын чоруттунган. Ийи-Тал бригадазынга хой ажылын хөгжүдери-биле кады эът бээр угланыышкынныг бода малды база тургускан. Чодураанның Оймак болгаш Харагаи фермаларын суг будуреринь ковуддиринче угландырган. Хендерге бригадазы чайгы үеде малдың семиртилгезинге кол чер болу бээрин барымдаалаашк, ында аныяк малдарны тургускан. Эрткен чылын колхозка кирген бүгү орулганың чеден сес хуузу мал ажылындан алдынган.

Эрткен кыштың берге байдалы тура-даа, малды кыш ажырарының хемчегларин ап турган, Ийи-Талдың хойжаазары багай эвес коргүзүглерниг болган. Партия, комсомол организациялары колхозтуң баштар чергинге бөттүг дузалыг чедирген, малчыннарнып ортузунга масса-политиктиг ажылдың бүгү хевирлерин ажыглаан. Ооң түңнелинде колхоз мурнакчыларынга Аратына Кызыл-оол, Сергей Томүр-оол, Тюлюш Чанчынмаа, Чүлдүм-оол Сүрүнчап, Сендин Сарыг, Фанна Дадар-оол, Сентябрь Сандак-Доржу, Седина Маадыр-оол болган өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Колхозчуларның ам болур үшкү Бүгү-эвилел съездизинге үткүштүр калбарган белеткел, кодээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелии калбак-биле чугаалажып турары демниг, уреттүнеедиг күш-ажыылыг дузалап турар. Артельдиң Чижек Уставы солуун парлаттынган соонда, колхозтуң Чодураа, Ийи-Тал, Хендерге бригадаларынга болгаш Харагаи суг-бараан фермазының колективинге танылыгга хураалдарын чоруттаи. Ол хураалдарга 296 колхозчу олурушкан, он алды кижи санал бергеи. Партия организацияларының агитаторлары колхозчуларның ортузунга таймылбыр-масалыг ажылдарны күштедирген. Баштайгы хураалдарны чорудуп турар үеде чамдык санал берген колхозчулар Чижек Уставтың чаа төлевилелинге колхозчуларның дмштанылгазын тодаргай бижиир, ону калбарып бижиирин сананып турган. Оң мынаан колхозчуларның ниити хураалын чыдда дөртеен эвээш эвес катап чорударын деткеп турганнар. Ооң-биле кады колхозчулар колхозтуң экономиказын быжыглаары дээш, ниитининг байзаан өстүрери дээш боттарының харыызаалгалыын хамызы-биле медерел билип турарлар. Колхозтуң бригадалар тептеринге Уставты чугаалажып танылжар хураддар база катап эртикаазам.

Д. ДУГУР-СЕРЕН,
Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң дарганы.

★ ★

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Калчан-Орукта Монгуш Очур-оолга удуртқан хойжаг бригадазы мал чеми белеткээр пазының ажыр күүсеткен. Бригада ам сараатарының ажаавалларын тудуп доосканы, кыштаглар септелгезинче гирип, кодаиларга мал чемин чедирер сорулгазы салган.

ЧУРУКТА: бригаданың ажыдаан турары.

КҮҮЛАР ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

★ ★

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

ЧАА ШКОЛА

Улуг-Хем районнуң Арыг-Узуу суурда он чыл школазының бажыңының таваан № 586 мехколонналаның тудугжулары салып турар. Ол тудуг нарын болгаш харыысалгалыг. Он кижи составтыг бригаданың кежигүннери тудугну эгелеп тура, социалистиг хүлээлге алган. Ону ёзугаар кол тудуг ажылдарын В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болдуруга чедир доозуукаш, ол үдүг баймаалды күш-ажылгы белектиг үткүүру көрдүнген.

Бызаңчылар бригадир Т. Шивидек, С. Домаажык, Т. Шактар-оол, Д. Ойдун-оол хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип турар.

Ажылдың амгы темпиан хүлээлгевис күүсеттинер дээрзинге бүзүреди берин турар.

К. СЕДЕП.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛГАН

Чаданында септелге-тудуг организациязы хоорайны чаагайжыдар талазы-биле коску ажылдарны кылган. Участоктуу тус-тус звеноларга хуваагаш, чаа тудугларда болгаш сентелгеде бажылаан.

Хоорайның Интернационалыкая, Советскиз кудумчуларында ийи-ийи ала чурттаар бажыңнарны участок тутнан. Ам үеде чурттаалга бажыңнарының сентелгезин доозарынче оныа кичээнгейни салган.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ БИР ЗАВОДУНДА

Хлеб заводунуң коллективинде Совет Тывазының 25 чыл оюнга үткүштүр бедик көргүзүлер дээш социалистиг чарыш калбарган. Бригадалар аразында чарышка хлеб цегинде эң Золотухинаның удуртқан бригадазы шылгаран, хүн болгаш ай нормаларын доктавмал ажыр күүседип турар.

Од бригада бир ээлчегде 10 тонна хлеб быжыыр нормазын 10,5 тонна чедир күүседип турар. Заводтуң директоризы ол бригаданың бедик бүдүрүмчүүр ажылдан турарының аргадуржулгавын оске коллективтерге пептередир хемчегларын ап турар.

ХӨЙ МЕРГЕЖИЛДИГ КЕЖЭЭ КИЖИ

Улуг-Хем ыяш үлеттүр ажыл-агыйының Черби салгырында эш Крыловтуң удуртқаны ыяш белеткеп бригадазында Михаил Хорунаан дээр кончуг аныяк оол бар. Ооң кылбас, тутпас чүвези чок, шалыпкыныл, ажылыгырын магадаар бис.

Михаилдиң кол хүлээлгези болза эстанадага келген ыяштыг машинага чүдүрериниге белеткей незери болур. Ынчалза-даа Хорунай чүгле ол мергежилди эвес, а ыяш белеткелгинии бүгү ажылдарын шингээдип алган. Тракторвет чокта ол трактору башкарып, ыяштыг ажыж черже үндүр сөөртүр, а үжүрүкчү чокта, ыяш кезе берген туралын бо-ла көөр бис. Ооң черле анаа улургаанын кижи көрбес. Бешин чаддарда ыяштыг машинажже чүдүрүү берген турар. Чай тыпты бергеңде, будук база аштажы бээр.

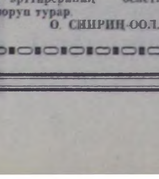
Трактор, «Дружба» хирээ үрелип, саадан үнгенде, Миша болгачок-ла боду септеп каар кижи. Кылган херээн ыяк кылыр, улуг-нормазын үргүлүү 150 хуудан кудулаттаан күүседири анаа чаңчыл болган.

Ооң ажыл-чаңында база бир эки чүүл болза эш-өөрүнге дузалажып, сүме кадыы, оларның дугайында сагыыл човаа чоруурун болур. Чаа келген кижилерге будукту кайчап дүрген чымырын, тоңнак кагарынның аргаларын айтып берген турар.

Ындыг аныяк кижиниң төлептиг мөзүүн дыка магадап, анаа чоргаарлаавыр бис. Ол күш-ажылга ынак. Тудуг школазының база дооскан, өртем-биличиже чүткулдуг оол. Амыдыралдан чыдын калбас даош солуи-сетиүүл, ураи-чечен номнар номчуурунга хандыкшылдыг. Оозун бригадада эштериие бо-ла тайылбырлаан, сонуургаткан орар.

Төлептиг эштэ бригаданың улуг, биче кижилери хүндүлээр.

Р. ОЧУР-ООЛ.
Черби суур.

КИЧЭЭНГЕЙНИ ТУДУГЛАРЖЕ

СЭКП Тыва обкомунуң хуралдаар залынга республикада тудуг организацияларының ажыл-херээнии, улус ажыл-агыйының ол адырының моон соңгаргы хөгжүдезиниң перспективаларының дугайында партия обкомунуң секретары В. И. Поповтуң, тудуг организацияларының удуртукчуларының ыңаңдыгларын журналистер сонуургаан.

Партийзи-политиктиг информацияны улам сайзыраңгайжыдарының дугайында СЭКП Төп Комитединиң докладын амыдыралга боттанылырын, республиканың амыдыралының дугайында долуу болган чугула медээлер-биле парлалга, радио, телевидение ажылазакчыларын чепсеген, партия, совет, ажыл-агый удуртукчулары-биле журналистернии, ижүүжилгелгээнии дугайында, медицина темазынга лекция, бесседалар ховар болгузаи турар. Херээженнериниң иштинден арага-дарыга хандырар, чалчыбузук кылыр, уруглариның кижизидилгезинче сагыш салбас кижилер бары хомудалчыр. Оларның чижээнге Д. Оючей, С. Ошку-Саар, О. Дээкцен оларны адап болдур.

Херээженнериң од хураалының соонда шүгүмчүлелдиг саналдарга таварышкан ажылдарны экижидер хемчегаер чорутгунуп эгелей берген. Түс-түс агитквартираларга хураалдар эрткээн. Будурүлгеге, хой-иишти ажылдарында херээженнериң киржилгеи идепкейжээн. Мал чеми белетээринге, чагаржыдыгага шефтээшкинии организастап турар. Тематиктиг кежээлерии, делгелгелерии, кудумчу, бажыралдарын эрттиреринің белеткел ажылдары ам чоруп турар.

О. СИПРИН-ООЛ.

ЭКИЖИП ЭГЕЛЭЭН

Чоон-Хемчик районда «СЭКП-ниң XXII съездизин» соңхотуң херээжен ажыл-ишчилери боттарының човуулелиниң ажылын чугаалажып коргеиир. Ленинчи юбилейге толептиг ужуражыр, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга соңхотуң херээжен ишчилериниң киржин турарының дугайында човуулелдиң даргазы Л. Куулар илеткээн.

Бүгү-ле планныг онаалгаларны күүседир керекке херээженнериң киирген үлүг улуг. Оларның иштинден соңхоз будурүлгезинге үре-түнелелиг ажылдан, мурнакчы үелериин коргүүнүң турарларының одуруу ковуден турар. Саанчылар М. Аддын-кыс, А. Севээн, М. Саңгы-Бадыраа, С. Хаплак, хойжулар С. Маидарый, М. Бойдуваа, Д. Хорлуу күш-ажылчы улуг чедишкинерлиг.

Хой-иштиниң ажылынга херээженнериң киржилгеии идепкейжээн. Херээженнер човуулеи уруглар кижизидилгезинии, чагаржыдылганын, арыг-шеверииң, порум-чурум камгалалының секцияларын тургузуп, оларның ажылынга практиктиг дузаны чедирип келгеи. Агитквартиралардың ажылын чорудар харыысалгалыг ажилерии бижыглаан.

Ындыг болза-даа човуелдиң ажылында будурүлгезинде мурнакчыларының ажыл-херээн сессии демдеглээн. Саанчылар К. Таан, Х. Кувискаал 7 айлаг дургузунда бир иненген 1798 кг, М. Ошку-Саар, М. Көк олар 1654 кг сүттү саттан. Семиртир мадыың кадарчызы С. Самдан хүнде оргумза-биле 600 грамм немежде дээлеп алган, М. Очур-оол, Д. Биличии төрүүр 100 хойдан 96 хураганны, М. Домүр-оол бригадазы 86 хураганны дорулургаан.

Кыпка белеткелче кичээнгей салдынган. 176 тонна будурбуру, 800 тонна одек, 2290 тонна сиген, 3700 ажыг тонна силос, 70 тонна саван белеткеттингеи. Бүгү малчыннарның хой кезии бажыңнарга чурттаар.

Кыпка белеткелде кыдыыраи ажылдар-биле кады четпестер эвээш эвес. Чамдык мал кажаалары, чурттаага бажыңнары түттүнмаан. Кыштаглар соңгаларының шили, печкалары чок, шалазы тырыттынмаан, чыдыглаттынмаан бажыңнар хой. Совхоз дирекциязы, мал ажылының специалистери кыштаглардыыштынының тодаргай ажылчы планын кыйбаан.

«Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» болгаш оске-даа ажыл-агыйларның мал ажылын механизастаар, малчыннарның болгаш специалистериниң ажылынга практиктиг дуза көрсүзер талазы-биле райончуң кодээ ажыл-агый эргелели (начальниги эш В. Борисов) боттуг удуртулга бербейн, кыштов белеткелди эрееигей удуртуп турулга санал бергеи депутаттар, тускай эртемнигнер шыдыыл шүгүмчүлээн. Хайыракан кодээ Советтиниң даргазы эш Ө. Сат, «Чыраз-Бажы» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири М. Чола, «Большевик» совхозтуң саанчызы К. Бакаан, «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның даргалары Д. Настыг-Доржу, М. Мирина, «Тыва» совхозтуң директору М. Дүктүү болгаи оол-даа өскелер боттарының саналызыга кыпка белеткел ажылдарының дурүлгаларын а й ы т т ы к а п, кыштаглашкыныы үдегерлиг, бүгү тала-биле организастыг чорударын чугаалааннар.

Кыштаглашкыиға белеткелди кыска хуусада доозар дугайында алдынган хүлээлгелерии күүседир талазы-биле тодаргай сорулгаларны айыткан шиитпирии сессия хүлээп алган.

М. СЕВЕН.

ФЕРМАНЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

Анна Александровна Захарова Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туранда теп сүт-барваи фермазының мурнакчы саанчызы. 1969 чыда ол инекие онаашты 2500 кг сүт саарын хүлээнген. Совет Тывазының 25 чылынын болгаи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылынын байырлалын телептиг, күш-ажыылчы белектеринг үткүүр дээш Анна Александровна алган хүлээлгезин чогуур үезинде күүседир сорулгалыг, күжениишкинниг ажылдап турар.

Чөөкта чаа ол фермага бүгү районнуң саанчыларының механизастаттынган саалдага маргылдаазы болган. Анда А. Захарова ийиги чернии эзилээн.

ЧУРУКТА: саанчы А. А. Захарованың саалдага белеткеиип турары.

Ю. ЗАХВАТКИННИҢ фотозу.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕ

Чоон-Хемчик район Советиниң чоокта чаа болуп эрткеи сессиязынга В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болур юбилейниге үткүнүүр мал ажылының талазы-биле алдынган хүлээлгелерии каичаар күүседип турарының дугайында «Сүт-Хөл» совхозтуң директору эш А. Түрген-оол биле «Чыраз-Бажы» совхозтуң кол зоотехниги эш К. Өнер-оол оларның илеткелдерии дыңнап чугаалаакан.

Сессиига депутаттардан ажыда мал ажылының тускай эртемнигнери, колхозтар, совхозтарның директорлары киришкен, олар чугаалашкан айтырыг талазы-биле саналдарын бергилээн. Сессиининң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока киргеи, ленинини юбилейге, Совет Тывазының 25 чыл баймаалынга күш-ажылчы сөөңү бараалгадарыбиле салдынган сорулгалыны күүседир дээш районнуң ажыл-ишчилериниң шудуургу демиселии, чедип ап турар чедишкиннерии демдеглеишаан салдынып турар улуг сорулгаларны айытнан.

Беш чыл планын хуусаа бетинде, 1970 чыдың ноябрь 7-де күүседир дээш москвачыларның болгаш ленинградчыларның патриоттуг эгелээнинии деткеп эдербишаан, «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери улуг гениий В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыры-биле белиткеи социалистиг хүлээлгелерии ап алган. Совхоз районда мал ажылдыг улуг ажыл-агыйларның биргээи. Малдың бай саның өстүрери-биле кады ооң бедик продуктулуг болуруи чедип алыр дээш совхозтуң малчыннары, мал ажылының специалистери, партия, профсоюзтар база хой-иишти организациялары, совет органнар күш-ажылчы демиселии ковуштайбай келгеи. 1968 — 1969 чыдың кыжы ширии тураада, чамдык организастыг хемчегler алдынган. Ынчангаш кыштаглазашкын бүгү эвес эртжеи. Ооң түңнелинде совхоз мал продуктулары бүдүрер болгаш ону күүседип садарының чартык чыл планнарын күүсеткеи. Күүдээге дүк садар чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүседип, 1968 чылга денгээрге 73 центнер дүктү хөйжу сатткан. 4000 ажыг га тараны суглат-биле хандырган.

Сүт-хөлчүлер мал ажылының мурнакчыларының чедишкиннериие чоргаарлаиын турар. Төрүүр 100 баш малга онаашты 120 хураган алган Оюржак Доржу, 127—130 аиай алган О. Дакпай, О. Доржу болгаш ооң-даа өскелерии чоргаарал-биле адап болур.

Эртжеи кыштың аар уржукгары ажыл-ишчилериин киичээнгейлиг болзурунга эрееткеи. «Сүт-Хөл» совхоз 1969 — 1970 чылдың кыжыылында бодаиы 78, шээр малдыг 189, чылгыиы 10 ходанга кыштадыр. Ында 450 ажыг малчын от-бүле ажылдаар.

Фермалар төөтеринде болгаи кыштагларда 300 ажыг чурттаага бажыңнары бар. Ында 10 чуиар-бзиың, 8 кыыл-булуң, 4 ясли ажылдап турар. Малчыннарның ап турган шалыпының кырынга 40 хуу немежде төлевирии база апрель, май, июнь, июль айларда малдың арбын продуктиизын алганы дээш немелде төлевир акшаны база тавыскаан. Социалистиг чарыштың бирги чартык чыл түңнелинде ыыштараннардан 10 кижиниң Москвазже, 20 кижиниң Шушенскоеже, 23 кижиниң Ак-Довуракче экскурсиялаадыы чорутканы.

Совхозта келир кышка белеткел организастыг чоруп, кышкы турлагларда 6875 тонна курраг одек белеткеттингеи, бода, шээр малдың, быяза, молдурганың, аиай, хураганның кажаалары септеттингеи. Фермалар, кыштаглар чоогунда 8500 ажыг тонна сиген белеткеттингеи болгаш кыштагларже сиген чедирилгеи эгелээн.

Кыш удавас келир. Адаа удур белеткелдерде четпестер хөй. Бода болгаш шээр малдың чамдык кажааларыига септелге чорудары иететтинип турар. 700 баш бода, 1300 баш шээр малдың кыштаа чок. Чаш мал кажаазарының тудушкуну ооңум.

Ниитининг малын ажаап кадагалаар харыысалгалыг ажылга тоскеи чок чамдык кижилер бо чылын хөй баш малды дудаадын будургаан. Ыланғыя Алдан-Маадыр салдыида 7 ходандан 200 ажыг хой четпестээн. Малчыннар М. Аккыс, М. Коргеи-оол болгаи ооң-даа өскелерден мал базыы-биле хевээр төлеттирерииң хемчээи алган.

Малдың баш санын өстүрериие, продуктулуун бедидериие кол чүве—тарын боозадылга. Ындыг турбуже тарын боозадылганы шыиарлыг чорударига чугула иететтинчер чаңгыс ай төлевилел ёзугаар туттунган пунктуар чок. Ацаа ажылдаар мергежилдиг специалистер чедиишкеи тураар.

Чыраа-Бажының ишчилери бо чылын чамдык чедишкиннерии чедип алган. Совхоз будурүлгезиниде мурнакчыларының ажыл-херээн сессии демдеглээн. Саанчылар К. Таан, Х. Кувискаал 7 айлаг дургузунда бир иненген 1798 кг, М. Ошку-Саар, М. Көк олар 1654 кг сүттү саттан. Семиртир мадыың кадарчызы С. Самдан хүнде оргумза-биле 600 грамм немежде дээлеп алган, М. Очур-оол, Д. Биличии төрүүр 100 хойдан 96 хураганны, М. Домүр-оол бригадазы 86 хураганны дорулургаан.

Кыпка белеткелче кичээнгей салдынган. 176 тонна будурбуру, 800 тонна одек, 2290 тонна сиген, 3700 ажыг тонна силос, 70 тонна саван белеткеттингеи. Бүгү малчыннарның хой кезии бажыңнарга чурттаар.

Кыпка белеткелде кыдыыраи ажылдар-биле кады четпестер эвээш эвес. Чамдык мал кажаалары, чурттаага бажыңнары түттүнмаан. Кыштаглар соңгаларының шили, печкалары чок, шалазы тырыттынмаан, чыдыглаттынмаан бажыңнар хой. Совхоз дирекциязы, мал ажылының специалистери кыштаглардыыштынының тодаргай ажылчы планын кыйбаан.

«Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» болгаи оске-даа ажыл-агыйларның мал ажылын механизастаар, малчыннарның болгаи специалистериниң ажылынга практиктиг дуза көрсүзер талазы-биле райончуң кодээ ажыл-агый эргелели (начальниги эш В. Борисов) боттуг удуртулга бербейн, кыштов белеткелди эрееигей удуртуп турулга санал бергеи депутаттар, тускай эртемнигнер шыдыыл шүгүмчүлээн. Хайыракан кодээ Советтиниң даргазы эш Ө. Сат, «Чыраз-Бажы» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири М. Чола, «Большевик» совхозтуң саанчызы К. Бакаан, «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның даргалары Д. Настыг-Доржу, М. Мирина, «Тыва» совхозтуң директору М. Дүктүү болгаи оол-даа өскелер боттарының саналызыга кыпка белеткел ажылдарының дурүлгаларын а й ы т т ы к а п, кыштаглашкыныы үдегерлиг, бүгү тала-биле организастыг чорударын чугаалааннар.

Кыштаглашкыиға белеткелди кыска хуусада доозар дугайында алдынган хүлээлгелерии күүседир талазы-биле тодаргай сорулгаларны айытнан шиитпирии сессия хүлээп алган.

М. СЕВЕН.

А Ж Ы Р КҮҮСЕТКЕН

«Тыва даг-дүгү» комбинатының болбаазырадыпга фабриказының коллективи август айда улуг чедишкиннерлиг болган. Беш чыл планының дөрт чылдарының будурүлге программазын хуусаа бетинде күүсеткеи. Юбилейиг 1970 чылдың үлүүнге киирипгиир 492 тонна сорттуг даг-дүгүн ук фабрика Терзэн чүртиз берген. Августуң иштинде планнан ажыр 300 тонна даг-дүгүн берген.

Бо чылын алган социалистиг хүлээлгезиин фабриказының ажыл-ишчилери база-ла рыиа ажыр күүседип, чыл планнын 1500 тонна сорттуг даг-дүгүн артыкка берген.

Ак-Довурак хоорайның энергетиктери база-ла эки ажылдаан. Планнан ажыр базыыла ийи чартык милиион чыгыы киловатт-шак электри энергизын берген. Даг-дүгү рудникиниң дагжылары августуң будурүлге планын база-ла бүгү көргүзүглерге ажыр күүсеткеи.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЧАГААЛАРЫНЧЕ

ОНЗА КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң Төп ревизия комиссиязында

ВЦСПС-ке ажылчы чоннарның чүс-чүс чагаалары хүнүң-не кээп турар. Оларның ажыл-ишчи саналдары, үнелиг сүмези, четпестерни шүгүмчүлээзни улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының ажылын зкижидеринге, совет кижилериң ажылдаарын, амыдырал-чуртталгазын улам шын организастаарынга дузалыг.

Хамаатыларның чагааларынга, билдиримшкиннеринге сагыш човангыр, кичээнгейлиг, эскерингир, дилегни кижиниң нүзел-сагышы, оңң негелде, херегжелдерни ылыдыр үнелээр мергежилдиг болур негелделерни партия кезээде салып келген. Ажылчы чоннарның чагааларын чугаалаштып ноор ажылды зкижидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы база ындыг негелделиг.

Ол доктаалды профэвилел органнарының амыдыралга канчаар боттандырып турарын ССРЭ-ниң профэвилелдериниң Төп ревизия комиссиязының хуралынга чугаалашкан. Хурал Москвага болган. ВЦСПС ажылчы чоннарның чагааларынга хамаарыштыр чорудар ажылды зкижиткен, оларны чүгээламып ноорүнүң хуусаазын кызырган, оларны ёзугаар үндүрген шиитпирлерни контрольдаарын, нүүселдениң хыналдазын күштелдиргеп деп, сос алган ораторлар демдеглээн.

Ажылчы чоннарның чагааларынче болгаш билдиришкиннеринче моон сонгаардаа база улуг кичээнгей салыры эргежон чугула деп, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң Төп ревизия комиссиязының даргазы И. А. Новиков түнгел сөзүнге чугаалаан. Комиссия алче углапган практиктиг хей-хей саналдарны хүлээп алган.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Вьетнам төлээлериниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанның париж човүдел хуралында төлээлериниң төлээлекчизи парлалга төлээлекчилеринге дараазында медеглелди кылган.

Хосталганың Национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның даасканын ёзугаар Мурнуу Вьетнамны хостаармның Улусчу чепсектиг күштериниң командылалы 1969 чылдың сентябрь 8-тен 11-ге чедир, үш хүнде шаап халдаашкыннығ хемчеглерни түр сонсадыр деп дужаалды бүгү шериг албаннығларга берген. Мурнуу Вьетнамның чону, чалча армияның солдаттары, сайгон администрацияның төлээлекчилери бодунуң бүгү амыдыралын Вьетнамның хамаарышпас чоруу, хосталгазы, чаңгыс ниш, аас-кежик дээш демиселге бараан болдурган, вьетнам нацияның улуг болгаш хүндүлүг удурткучузу Президент Хо Ши Минниң туразаалынга ханы хүндүткелди организастаарынга база кажыдалдың ёзулалынга киржир кылдыр таарымчалыг байдалдарны тургузарын бо дужаал бодунуң соруглазы кылдыр салган.

Каттышкан Штаттарның авиынга кирген Тхиеу-Ки-Кхиеминиң администрациязы шаап халдаашкыннығ хемчеглерин сонсадыр дугайынга Мурнуу Вьетнамны хостаармның Улусчу чепсектиг күштериниң командылалы 1969 чылдың сентябрь 8-тен 11-ге чедир, үш хүнде шаап халдаашкыннығ хемчеглерни түр сонсадыр деп дужаалды бүгү шериг албаннығларга берген. Мурнуу Вьетнамның чону, чалча армияның солдаттары, сайгон администрацияның төлээлекчилери бодунуң бүгү амыдыралын Вьетнамның хамаарышпас чоруу, хосталгазы, чаңгыс ниш, аас-кежик дээш демиселге бараан болдурган, вьетнам нацияның улуг болгаш хүндүлүг удурткучузу Президент Хо Ши Минниң туразаалынга ханы хүндүткелди организастаарынга база кажыдалдың ёзулалынга киржир кылдыр таарымчалыг байдалдарны тургузарын бо дужаал бодунуң соруглазы кылдыр салган.

Каттышкан Штаттарның авиынга кирген Тхиеу-Ки-Кхиеминиң администрациязы Мурнуу-Вьетнамны чонунуң, сайгон администрацияның болгаш армияның хей төлээлекчилериниң ханы ынакшылының болгаш хүндүткелиниң күүлүг илереливдеп, Президент Хо Ши Минниң өгелээнн национал херектерни камгалап алыр дээш, америк агрессиянга удурланышкын херээнни тиилелгеанн чедип алырынга вьетнам улустуң чайлыш чок күзел соруузундан Каттышкан Штаттарның болгаш сайгон администрацияның девидеп, халаазап дугайын ол хереченлеп турар.

Мурнуу-вьетнам чонунуң, а ол ышкаш бүгү делегейниң демиселгелиг улустарының оок иштинде Каттышкан Штаттарның улузунуң эң ыдыктыг сеткил-сагыжынга болгаш күзел-соруунга улур демисежин турар милитаристер болгаш реакционерлер кылдыр америк агрессорлар болгаш сайгон администрацияны боттарын база катап сойгалаткан. Оон оске туруштуг аалээринге күзел чок чоруузунуң уржуктары дээш бүгү харылсалганы олар хүлээр ужуруур.

К. Аитиниң ССРЭ-ге чоруп турганынга хамаарыштыр

Японияның даштыкы херектер министри Киити Аити Совет Эвилелинге Совет чазактың аалчызы болуп, 1969 чылдың сентябрь 4-тен 9-ка чедир чоруп турган.

К. Аити Москвага, Ленинградка чораан, ол хоорайларга культура черлери-биле болгаш совет улустуң амыдыралының чамдык талаалары-биле танышкан. Министрни чон аалчыга хүндүткелдиг ёзу-биле хүлээп алган. Бодунуң кожазы япон улуска совет улустуң чагагай сеткилдиишиң илерели ол болган.

Японияның даштыкы херектер министри ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин хүлээп алган, оок-биле найыралдыг беседа кылган. Ол беседага совет-япон харылсаалариың айтырыгларын болгаш делегей байдалының чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

К. Аити Совет Эвилелиниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги орлакчызы В. В. Кузнецов-биле ужураштынган.

Ужуражышкыннар болгаш беседалар болуп турда, совет Эвилели биле Японияның аразында харылсаалар айтырыгларының талазы-биле база ийи чурттуң сонуургап турар хей-хей делегей айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарны чугаалашкан. Талаалар чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле сағыш-бодалын илергейлээн. ССРЭ биле Японияның аразында садыг-экономика харылсаалариың сөөлгү чылдарда кажбаргаяы, культура, эртем-техниктиг болгаш оске-даа харылсаалариың хөгжөзүн база политика талазыбиле харылсаалар бары сеткил ханыышкын-биле деидеглеттинген. Ийи чурттуң аразында чагагай кожа-хелбээ харылсааларны быжыглаарын ийи таланың үргүлчүлээр күзелдиг бадыткаттынган. Түнелинде Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңнын, айыл чок чоруктуң айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынган.

Япония биле Совет Эвилели — ийи чуртка хамаарышкан айтырыгларның база делегей айтырыгларының талазы-биле санал-оналды ажыы-биле чугаалажыры ол айтырыгларның талазы-биле ук талаалариың сағыш-бодалы ацгы-анғы апарганда безин чурттарның аразында харылсааларны ханылаарынга дуза болган турар ужурлуг деп, талаалариың сағыш-бодалы чаңгыс аай болган. Шинчаган ийи таланың сонуурган турар айтырыгларының талазы-биле чогуур санал-оналды моон соңгаар-даа база чугаалажыр деп талаалар дугуушкан.

Талаалар ССРЭ биле Японияның күрүне ажылдакчыларының аразында харылсаалыг турарын ажыктыг деп санаан, ол харылсааларны тударын моон соңгаар-даа деткиринге белениң илергейлээн.

Ажылчыннар демиселин үргүлчүлевишаан

БОПП. (СЭТА). Барып Германияның ажылчыннарының ажыл соксадыышкыныг демиселиниң төвү Саар область болу берген. Ажыл соксадыышкыннарының киржикчилериниң хүрээлеңи 20 муң кижилиг кылдыр улгатган. «Саарбергверке» компаниязың бүгү шахталарының ажылы соксаан.

Сентябрь 9-та 4 муң хире казыкчылар Саарбрюкениин кудумчуларын дургаар чыскаалдыг эрткен. Чыскаалганнар ол компаниниң баштаар черинин бажыңының чанынга чыылган, ажыл төлевирин улгаттырар болгаш ажылдаарының байдалын экижидер дугайында боттарының негелделерин күүседип берииер деп негээн.

Демисел ГФР-ниң оок ескеда деиискээрлеринде база үргүлчүлеп турар. Бремёнда болгаш Оснабрюкта «Клеккнер» концерниин 10 муң ажылчыны биеэ-ле олчаан ажыл соксатпышаан. Сентябрь 9-та ол концерниң Хагенде ажлаар ажыл соксаткан. Соңгу Рейн-Вестфалия деп черге Гельзенкирхенде болгаш Дуйсбруктта «Рейншталь» концерниин заводтарының металлургтары катап ажыл соксаткаңын чарлаан.

Ажыл төлевирин улгаттырарын химпя үлетшүрүнүң бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары база негээн. Кельнде «Эссо» концерниин нефть тигер заводунуң химиктери ажыл соксаткан.

Демисел Баварияда бала нептерээн. Зульцбах биле Хайдкофтуң металлургия заводтарының бүдүрүлге ажылы соксаан. Ында 8500 ажылчын ажыл соксатканың чарлаан.

В. И. ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААТКАН

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). 30 чурттуң киржилгези-биле Стокгольмда артып турар делегей ярмарказынга швед найысылалдың мун-мун чурттакчызы чораан. Бо хүннерде Совет Эвилелиниң павильонунда кижилер онза хей. «Делегей ному» дээр Совет каттыжышкынның дерээн делгелгези көрүкчүлерниң кичээнгейин хандыдып турар. Делгелгениң кол темазы — В. И. Лениннің төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ою.

Владимир Ильичиниң ады-биле холбашкан тураскаалдыг черлер Стокгольмда хей. В. И. Ленин революция мурнундагы чылдарда анаа хей удаа чораан.

Ам, сентябрьның бо хүннеринде, Швецияга Ленин-биле ужуражып чораан кижилерниң уругларының болгаш оларның уругларының ленинчи чогаалдар болгаш оок дугайында сактыышкыннар-биле таныжар, делегейге баштайгы социалистиг күрүненің баштынчызының чугаларын пластинкаларда бижээн үнүн дыннаар аргалыг болган.

Шведтер делгинрге келгеш, В. И. Лениниң Чогаалдарының бүрүн чыылдазының томнарын камныг ажып, баштынчының овурун көргүскен түүлдерни көрүп турар.

«Ленин чурттап чораан, Ленин дириг, Ленин чурттаар» деп лозуннуг делгинр Ильичиниң олүм чок чогаадылгазы-биле Швецияның чонунуң эң калбаа-биле таныжарынга дузалаан.

МОСКВА. Американың Каттышкан Штаттарының Коммунистиг партиязының 50 чылынга тураскааткан делгелге К. Маркс биле Ф. Энгельстиң музейинде ажыттынган.

ЧУРУКТА: Вьетнамда американ агрессиязыны соксадырын чедип алыр дээш АКШ-тың коммунистериниң демиселиниң дугайын ол делгелгеде чугаалап турар болуктуг келген кижилер көрүп турлар.

З. ЕВЗЕРИХИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Чехословакияның эң улуг бүдүрүлге каттыжышкыны — «Гедва» фабрикаларының иштики рынокка болгаш даштыкы чурттарга сазар кылдыр чылдың-на бүдүрүп турар продукциязын ыракта-ла четче санаваска безин — 70 миллион метр пос, 2,5 миллион галстук, чүс-чүс муң моюн-ораарлар болгаш аржыылдар. Ол каттыжышкынның ажылдакчылары продукция бүдүрүп үндүрерин көвүдиринче, оок шынары биле ассортиментизин экижидеринче үргүлчү сагыш салып турар. Ам «Гедваның» бүдүрүлге черлеринде амгы үениң хеме чок 100 аргылда станоктарын тургузуп турар.

● ПОЛЬША

Колобжег хоорайны чамчык кижилер бүгү Польшаның курорту, оон ескелер — улусчу бүгү Польшаның санаторий тузуп турар чери дижир. Ында Бельска-Бялдың шахтёрларының, ном, парлалга, радио ажылдакчыларының профэвилел кежигүннериниң, чес рудазының Любин-Глогув комбинадының хей муң кижилиг коллективиниң кадыкшылылга черлерин тузуп турар.

● ВЕНГРИЯ

Бо чылын чайгы сезон дургузунда чурттуң кадыкшылыга черлеринге 440 муң венгр ажыл-ишчилер болгаш оларның уругларының келген.

Санаторийлер биле дыштанылга бажыңнарының четкизин улам калбартыры ажылчы чоннарның дыштанылгазын организастаарының база бир кол сорулгазы болуп турар. 1970 чыл соолгурээже чедир кадыкшылыга черлеринге турар кижилерниң санын үш муң ажыр көвүдедир деп турар.

● РУМЫНИЯ

Решиттиң машина бүдүрер ишчилери 2300 ажыт күштүг, 800-кү дизелин бүдүрүп үндүрген. Ада-чурттуң тепловозтары ол дизель-биле ажылдаар кылдыр дериттинип турар. Ону бүдүрүп үндүрери румын дизельдериниң бүдүртүнүп эгелээнинден бээр 10 чыл болганы-биле капсырлашкан. Ук бүдүрүлге черинің ам бир чыл дургузунда бүдүрүп турар ыдыг продукциязы ону бүгү 1960 чыл дургузунда бүдүрегниниң хей. Решиттиң машина бүдүрер ишчилери мындаа чаа 2500 ажыт күштүг дизель бүдүрген.

● ЮГОСЛАВИЯ

Югославияның бүгү республикаларының 48 ыяш кезикчизи чурттуң эң эки ыяш кезикчизи деп ат алырының чарыжынга киришкен. Бирги черни Хорватияның ыяш кезикчилери чаалап алган.

(СЭТА).

ФКП-ниң хүрээлеңиниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Сентябрь 6-дан 7-ге чедир «Юманите» солуннуң байырлалы болган. Францияның Коммунистиг партиязының болгаш Коммунистиг аныяктар шимчээшкинниң хүрээлеңинге ол байырлалдың үезинде бес муң чаа кежигүн кирген деп, «Юманите» дыннаткан.

ЯРМАРКА ХАГДЫНГАН

БЕРЛИН. (СЭТА). Лейпциг ярмарка хагдынган. Ярмарка идепкейлиг садыглажылганын, ажыл-ишчи ужуражышкынынарының, чугаалажылгаларның, симпозиумнарының төвү болган. Анаа делегейниң 55 чурттуңуң 6 муң бес чүс бүдүрүлге, организациязарының төлээлекчилери киришкен, делгелгелерге болгаш ярмарка павильоннарга 250 муң ажыг кижи чораан.

Лейпциг ярмарка калбак хереглелдиң бараанналарын бүдүрер талазы-биле социалистиг чурттарның найгамчык чеднишкиннерин илергейлеп, социалистиг чурттарның пайыралының болгаш кады ажылдажылгазының күүүн, быжыын, а ол ышкаш озарбиле садыглажырынга ескеда күрүшелериниң үлүг сонуургалдыын көргүскен. АКШ-тың, ГФР-ниң, Швецияның, Бельгияның, Англияның, Норвегияның, Францияның, Японияның, Канаданың, Австралияның, Турцияның, Австрияның, а ол ышкаш Баруын Берлиниң болгаш ескеда чурттарның улуг фирмаларының байдалының дугайында медээлер чыырынче овза кичээнгей салган. Ында америк разведкага сонуургап, чажыттар билир кижилер-биле кавчаар танышкар болгаш олар-биле ажылдаар дугайында «Тайбың корпузунуң» ажыл-чорудулгазын эргежон кежигүннеринге тодаргай сургаалдаларын берген.

Ол саавырда бижээн болгаш ук корпустуң кежигүннериниң шпиончу ажылынга удуртулга болдурар ыылдыр барымдаалар түүлдерин «Сигло» солуун санап турган айтыкан. Ол түүлдеринде чамдыызы мындыг: чазаалар дугайында чүүү бодап турар сылер? Силерниң денискээриңерде кандыг-кандыг байлак казып, оларны кавчаар ажыглап, дажыглап турарыл?

ДАЛАЙ ПАТРУЛЬДАРЫНЫҢ ДАЙЫЛДАЖЫЫШКЫНЫ

КАИР. (СЭТА). Сентябрь 9-та Суэцтен 20 километр ырак мурнуу-чөөн талага египет болгаш израиль далай патрульдарының аразында дайылдажышкын болган. Тулчуушкунга египеттер ийи израиль торпеда катеринниң бирээзин оок экипажы-биле катай сугже дүжүрүп киирген.

Делегей дугуржулгаларын үреп турар

СТАМБУЛ. (СЭТА). Кызыл Крестиң, Кызыл Чартык Айның, Кызыл Арыслаң биле Хүннүң Бүгү-делегей лигазының 21-ги конференциязы Стамбулда өртүп турар. Анаа хей-хей араб чурттарның, оок иштинде КАР-ның, Сирияның, Иорданияның, Ливанның төлээлекчилери эжелеткен денискээрлериң чонуң камгалаар болгаш анаа кижизиг болур деп айыткан 4-кү Женева керээзин чөрчүп үреп турар деп Израильды буруу шаңнап. Оозар ол керээни Израильдың чөрчүп үреп турарын бүүүрелдиг көргүскен фактыларны чыгаап парлаан бир номну конференция киржикчилериниң аразынга тараткан.

Иорданияның төлээлекчизи кижи эргелериниң комиссиязының хуралынга үндүрер кылдыр шиитпир төлевилеп киирген. Ук төлевилелде Израильге эжелеткен араб девискээрлериниң чонунуң байдалынга сагышсыраашкын илергейлеттингеп. Израильдың чагырга черлериниң үүлгелиглерни буруу шаңнап болгаш 4-кү Женева дугуржулгазының ёзугаар барымдаалар хүлээлгелерни сагырыяче Израильдың кыйгырган.

Ливияның чаа чазаа

КАИР. (СЭТА). МЕН агентиледдиң дыннатканы-биле алырга, Ливияда чаа чазаа тургустунган. Махмуд Сулейман аль-Магтрибы чазакты баштаан. Сан, кедээ ажылагай болгаш аграр реформа министри база ол болган.

Даштыкы херектер министрине Салах Буширинн томуйлаан. Полковник Адам аль-Хаувэз камгалаз министри, полковник Мусса Ахмад иштики херектер министри болган.

Ливия Араб Республиканың Революстуг човүдели полковник Моаммар аль-Кадафини ливия армиязының кол командылакчызынга томуйлаан дээрзин база дыннатган.

• • •

КАИР. (СЭТА). Республиканы деткээн чыскаалдар бүгү чүртта үргүлчүлеп турар. Иштики байдалдың чогумчун турарын барымдаалаан. Революстуг човүдел чүрмек хосчуг аргыжарын Ливияның халаатыларынга чөпшээрээр дужаайынга шиитпирни хүлээп алган. Триполи портта ой-тавында ажыл катап эгелээн дээрзин база дыннадып турар. Доктерлер судноларның чүгүн чүдүрер болгаш дүжүрээ ажылды кылып эгелээн.

„Тайбың корпузунуң“ шпионнары

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң чазаанның даштыкы херектер комиссиязы төп разведка эргелелиниң Чилиде салбыры деп бак чаяанныг сургажаан америк организация —америк «Тайбың корпузунуң» ажыл-чорудулгазын эргежон кежигүннеринге тодаргай сургаалдаларны берген.

Ол саавырда бижээн болгаш ук корпустуң кежигүннериниң шпиончу ажылынга удуртулга болдурар ыылдыр барымдаалар түүлдерин «Сигло» солуун санап турган айтыкан. Ол түүлдеринде чамдыызы мындыг: чазаалар дугайында чүүү бодап турар сылер? Силерниң денискээриңерде кандыг-кандыг байлак казып, оларны кавчаар ажыглап, дажыглап турарыл?

Армиязарны, оок офицерлер составын чүү деп бодап турар сылер?

«Тайбың корпузунуң» ажыл-чорудулгазы каш-ла чыл мурнунда шпиончу «Камалото» планны барымдаалап. Чилиниң хей-иштизиниң сагышсеткилин айтырар ажыл чорудуп турган, сойгаладың алган социология болгу дээр үүвенің ажыл-чорудулгазындан мырынай ылгалбас деп, ол солуун демдеглээн.

—⊙—

Чер шимчээшкини

ТОКИО. (СЭТА). Японияның чөөн. төп болган барыын кежектеринге сентябрь 9-та чер шимчээшкини болган. Чер иштинге болган дойлуушкуннар Токиога, Осакага, Нагояга, Гифага, Сидзуокага болган чурттуң оске-даа хей-хей хоорайларынга билдинген. Киодо шүсин агентиледдиң дыннадып турарын ёзугаар алырга, Нагояга чер шимчээшкини 4 балл күштүг болган.

Страхование чонга, күрүнеге ажыктыг

Күрүне страхованиезин Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің база бир улуг ужур-дузалыг политиказы. Страхование органнары колхозтарның, совхозтарның хөрөнгизин болгаш хамаатыларның хуузунда өнчүзүн күрүне камгалалынга ап, чайгаар болуушкуннарның чедирген материалдыг когаралдарының орнун күрүненің күсели-биле катап тургузуп бээр. Колхозтарның, совхозтарның хөрөнгизин болгаш хамаатыларның хуузунда өнчүзүн камгалаарындан аңгыда, страхование органнары хамаатыларның ам-боттарын база күрүне страхованиезинге алган.

Хамаатыларның хуузунда өнчүзүн болгаш ам-бодун камгаладырының дугайында чамдык тайылбырны кылары чугула. Хуузунда өнчүзүн болгаш ам-бодун хамаатылар боттарының эки туразы-биле камгаладыр. Өнчүзүн камгаладырын нүзээн хамаатылар бажың иштиниң эдилелдериниң ортээн 3000 рубль деп санаан болза, корүлде чокка камгаладыр, а үш муңдан ажыг деп санап турар болза, көрүп турган камгалалга алыр чурум бар. Страхованиениң дадывыры хей эвес. Хоорайга чылда 100 рубльден 25 копеек, кедээге 100 рубльден 30 копеек дадывыр алыр. Бир эвес автомашинаның камгалал түүү 500 рубль болза, чылда 15 рубльдн. 1000 рубль болза, 25 рубль дадывыр төлээр. Бир эвес 3000 рубль азы оок орү түүге камгалаткан болза, камгалал түүүнүң хемчээлин 1,5 хуу төлээр. Мотоциклдиң камгалалы 600 рубль болза 7 рубль, а 800 рубльден ажыг түүге камгалаткында оок түүү 1 хуу болур. Бажың иштиниң эдилелдерин болгаш транспорт аймаан бир ыял хуусаага камгаладыр.

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Бажың иштиниң эдилел түүлдерин болгаш транспорт чепсектерин камгаладырындан аңгыда ам-бот камгалазын страхование органнары база чорудуп турар. Ам-бот камгаладын керээ ёзугаар Совет Эвилелиниң бүгү чону боттарының эки туразы-биле кылып болур. Он алды хардан 65 харлыг хамаатылар 5, 10, 15 болгаш 20 чыл иштинде керээ-биле ам-бодун камгаладыр. Тайылбыр: 16 хардан 70 хар чедир назылыглар бир чылдан беш чыл чедир эмчи шынызыгазы чокка страхование керээзин чарып болур. Чеден хар четпээн бирги, ийги чергенниң инвалидтери база аарыгдан качыгдап чоруурлар-биле страхование керээзин кылбас. Беш чүе рубльге чедир камгалал кылырын нүзээнперин эмчиниң шынызыгазы чокта, 500 рубльден өрү камгалал кылдырарын нүзээнперин эмчи шынызыгазын ёзугаар страхование керээзин чарар. Страхование дадывырын камгалал түүнү болгаш назы-харлы барымдаалап төлээр.

Ам-бот камгалалының керээзин 3 муң рубль чедир чарар. Страхование керээзиниң камгалал түүүн күш-ажыл кылыр шимээзин ышкыларга болгаш амызындан когараанналарга төлеп бээр. Төлевирлерни тыпсырда мындыг таварылгаларны барымдаалаар: чаза теннишкинниден, транспорт шимчээшкинниден, орттеннишкинден, чаныктан, электри тогундан озал-ондак болгаш үжүүшкүн, хорааннаашкын база өске-даа айылдар. Арага уржуу-биле кемдеп-кергээннер болгаш олгеннерге страхование керээзинде көрүлгеп түүнү төлевес. Страхование керээзин чарарын нүзээнпер камгалал түүүн алыр төрел-дергүүн ийикпе аны таныш-көрүүнүн керээге айтып болур.

Ам-бот камгалалының түүнүүн дадывыры хей эвес, инженің профессиязындан хамаарыжыр, 100 рубль бүрүзүндеи чылда 25 копеектеи 1 рубль 20 копеекке чедир төлээр. Үш чыл хуусаалыг керээ чарган болза, дадывырны 3 хуу, 4 чылда болза 10 хуу, 5 чылда чарган болза 15 хуу чингелделиг болур. 1969 чылдан эгелеп бистин чуртувуска 8-тен 12 харга чедир уругларның ам-бот камгалалының керээзин ада-иелер чарып болур чурум тургустунган. Уругларның ам-бот камгалалының түүү 300-тен 500 рубль чедир кордунген болгаш ай санында 4 рубль 20 копеек дадывыр төлээр.

Г. МОРОЗОВ,
Күрүне страхованиезиниң Чөөн-Хемчик районда инспектору.

Үшкү арын ● 1969 ч. сентябрь 11 ●

V. Кыяа-даа алдар-хүндү

(Төнчүү. Эгези № 210, 212 «Шында»).

ДЕЛЕГЕЛЕРНИҢ оранжарын эрилдер, улут-улут далайларны болган өнөөшварны кежилдер аян-чорук кылырынга, янзы-бүрү диптерниң нижилерниле уранмерген оюн көргүзериниле Оскал-оолдуң бөлүү шуут-ла чаңчылгыны келган. Кыяа-даа бараында Совет чуртүү, төрээн Тывазының төлээн мен деп чүвени олар чоргаар бодап чоруур...

Күүлүт «ТУ-104» Ташкент аэропортундан көдүрүлгеш, ак-көк даарын делегелериниң илдик чокка ажыңмышаан, Памирниң бизең баштарынга чоошкулаш келген. Пассажирлер — Чөөн Азияның чурттарыныле баар цирк артистери.

— Көрбес сен бе, Хензиг — дээш, боданымышаан — шаанда тывалараның игил, бызаанчызының үнү, оларның уран чүүдү сагыннып бедик бажын ашкайн. Улут-Хемниң ол-бо талаларынга аян чүдүп чораан болза, ол ам чүгле бистиң улут чуртувуска эвес, харын ыракы Памир, Гималай, Карпат даглариның талыгыр бедиктерин ашкаш, делегейниң хей-хей чурттарынга сураглыжы берген — деп, башкызы чоргаар чүгаалаан. Оон неттередиичилери болган тараныкчылары дээре-ле олар боттары-дыр.

Оскал-оолдарның көргүзүүн улут симфония-хөгүүм-биле үлээр, таныш тыва аялга куттуглуп эгелей бээрге, кижи хей-аът кирип, хайныгын көөр. Ол сөрүк инаркыы хөгжүмге үледип алгаш, ынчан олар Индияның Делите, Бомбейге, Калькутага, Мадраска, Бирманың Рангунга, Туйнжиге, Мандалайга, Индонезияның Джакартага болган оскедаа хоорайларга ойнаан. Ол чердерге 25—30 муң олуттуг стадионнарга безин көрүкчүлер шуут сыныпшас болгулаар. Совет цирк артистериле кады Оскал-оолдарның 1956 чылда дашткыже баштайгы үүгүшкүнү мынчаар эгелээн.

Ынчан болган хей-хей солуун үжүралдар, алдентиг таварылгалар оон биржикчилериниң бодалынга таныластынып артқан. Кайы-даа чуртка баарга, кандыг-даа национал-соокту кижилер оларны аку-дүкма кылдыр көөр, аалчы дээрбиле үтүүр туртан.

Мурнуу Азияның ол чурттарының улустары Совет цирктиң мынчангы көргүзүглериниге улуг сонуургалдыг болган. Чурт бүрүзүнүң хей-хей парлалгазы, шаандыя Калькутаның солуннары ол дугайын онзалаан бижингилээн. Аңаа чеде бээрининг ырак мурнунда билетти 6 хонук бурунгаар-ла бижип, тараткан. Оон көөр дээш стадион чанынга өткилеп жип, мөөнөшкеш кижилерни көөрге, оонуң чанында сымнарлашкан кылыл-кымыскаяктыл.

ОСКАЛ-ООЛДАРНЫҢ амыдыралынга оон сөөлүнде чылдарда оон-даа улуг чугаа болуушкуннар, солуун чүүлдер болгулаан. Владимир Базыр-оолович Тывазыныңга чугаазыныле алырга, оларның эң дээдиин — төөгүлүг улуг шуулган — СӨКП-ниң XXII съездиниң киржикчилериге көргүскен концертке оларның киришкенин болур.

— Аңаа кирер номерлерни дыка шыңгыы шилээн, белеткелдиң үр, шулүргү кылган бис, чүвени канчап билир деп бодаш, мырынай концерт болгуже чедир съездиге Тывадан келген төлээлерге безин ол дутайны дыңнатпаан бис. Съездилер Ордузуун чык долдур олурган муң-муң көрүкчүлериниң аразынга кайы чурттуң кандыг кижизи олурбаан дээр! Олар концертниң оске көргүзүглери ышкаш, бистиң оюнувусту база дыңнаттыг адыш часкаашкыны-биле утпаан — деп, өөрүшкү-биле ол чугаалагылаар. Тываның ураң чүүлүнүң төлөөлекчилериниң ол хире бедик харыссалгалыг концертке киришкен, чедиишкиниг ойнаан — тыва улустуң культурazының Улуг-Хемниң шапкыны дег дүрген хөгжүү, чеченгелеринің база бир хереченидир.

...XXII съездиниң делегады, СӨКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока «Улуг чыыш» деп чүүлүнге мынчан мынчаар бижээн:

«...XXII съездиниң делегаттарынга улуг концерт көргүүн турда, Москвада оңаа ынылгаттынган артистер кайы хей-даа болза. Владимир Оскал-оол башкаан тыва цирктерге бодуңуң ураң чүүлүн көргүзериниң аргазын берген. «Хаа! Тываларның ураң чүүлү дыка-ла төдүрүлгеп-дир. Артында съездиге ойнаарын чөпшээреп ааанын бодаарга, илдең ышкаш чүл — деп, мээң бир делегат дыка-ла магадап чугаалаан...»

«Хүндүлүү-биле кирип моорлаңар оңүктер, бистиниге бодуларының аал-оранындарда кылдыр бодап көрүңер!..» Олар аку-дүкма социалистиг чурттарга барганда эштиң болгаш өңүүтүң шак ындыг чылыг сөстери-биле хүлээп алыр. Сөөлүг чылдарда Оскал-оолдуң цирк балүү Болгарияга, Венгрияга, Герман Демократтыг Республикага болгаш оске-даа социалистиг чурттарга чораан. Ол чурттарның цирктери-биле каттыжып алгаш, «Аврора» деп делегей программазынга кирижип, Болгарияга аажок чедиишкиниг ойнаан. Олар аңаа дөрт ай дургузунда 135 көргүзүтлерге киржип, 250 муң көрүкчүдерни сонуургаткан. Ынчангаш тыва артистер ол хире хей болгар өңүүктерлиг болганы ол-дур. Оларның чораан черлеринге бо чурттарның парлалгазы совет цирк артистерининг шылгарангай чедиишкиниерин демдеглээш, тыва артистер дугайын улуу-биле үнелеэн».

БИСТИҢ оскал-оолдарывысты бир дыңнаарга делегейниң барыын чүгүнде, аңаа каш айлар болганда оон чөөн чүгүнде, аны кайы-бир талыгыр ырак оске дингө ужудун чоруур болгулаар. Делегейниң диптериниң, чурттарының изиг, соогу база өлчыгы янзы-бүрү болгулаар. Аңаа дораан чаңчыгары, оку шыдажыл эртери базз белен эвес. Сураглыг ааң-чоруккү нанктан Джеймс Куктуң эң баштай ажыткан ораны, делегейниң бешки диви Австралияга эртиен чылын оларның чорааны черле амыр эвес болган.

— Январь ортан үезинде Москвадан үңүп турувуста аажок соок турган — дээш, Оскал-оол — «ИЛ-18» деп самолёт-биле талыгыр бедик даглар-ны ажыр, улуг-улуг океаннарны кежир 32 шак үжүткаш, Австралияга чедип кээривиске 47 градус чедип турар кончуг изиг чай болган. Шак ындыг хаартып турар изиг берге байдалга ол дипке ажылывыс 135 хонук үргүлүүлээн — деп, чугаалаан.

«Далайларны, океаннарны кежилдир бистиң черивиске келгеш, совет цирк ураң чүүлүн көргүскениңер дээш өөрүп четтирдивис» — деп, хүндүлээчел австрали чон оларны чер болганга мынчаар үткаан. Оон эгелээн, адыш часкаашкыны дингирел үнер, өң-баазын чечек спенаны долуп кээр турган.

Владимир Оскал-оолдуң удуртқан бөлүү делегейниң янзы-бүрү диптериниге тываларның, аңнар-адыш пеццерелиниң таратканың чугааларда, оон уруу цирк артизи Лозоанк Оскал-оол Латин Американың чурттары — Аргентинага, Бразилияга, Чилиге, Уругвайга чоразында, сураглыг цирк артизи Күжүгет Хензиг-оол хосталганың ортулуу—Куба-ның болгаш Кореяның акыдүнма улустарынга баран болган келгенин немеп каалыңар. Ынчангаш ам тыва кижи делегейниң бүгү диптерин эргээн-дир.

* * *

ДЕКАБРЬНЫҢ баштайгы чартыы Кызылга колдуун-да-ла чыккылама соок, кижиниң арны-бажын ажыктыг демир кырлаарынга чедир нарын чүүлдерин күүсемип турар. Дөрт кижиниң хары угда октаан тавактарын В. Б. Оскал-оол чааскаан эң шалыпкыны-биле чыып аптарга, көрүкчүлер дингиттиг адыш часкаан, байырлап үткаан. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Б. Хензиг-оолдуң мын согаан-биле күүседир жонглёру — күштүг адыш часкаашкыны-биле үткаан номерлериниң бирээзи болган. В. Б. Оскал-оолдуң кадыр тавактар, тырыкылар-биле ойнаар жонглёрун көрүкчүлер улуу-биле үнелээн».

БИСТИҢ оскал-оолдарывысты бир дыңнаарга делегейниң барыын чүгүнде, аңаа каш айлар болганда оон чөөн чүгүнде, аны кайы-бир талыгыр ырак оске дингө ужудун чоруур болгулаар. Делегейниң диптериниң, чурттарының изиг, соогу база өлчыгы янзы-бүрү болгулаар. Аңаа дораан чаңчыгары, оку шыдажыл эртери базз белен эвес.

ТЫВАНЫҢ ТАРААЖЫЛАРЫ! 80.000 ТОННА ТАРААНЫ КҮРҮНЕГЕ САДАР ХҮЛЭЭЛГЕВИСТИ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИИЛ!

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 12 ПЯТНИЦА № 215 (8061).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Бо чүрүктэ: «Элегес» совхозтуң Кулузуи болгаш Кара-Суг ховуларында кайгамчык чалгай кызыл-тазының ажаан алышкынында ажылдап турар мурнакчы комбайнерлер (үстүден куду) Павел Бутапаев, Аркадий Монгуш болгаш Виктор Мельник олар хүнделе бодуи чартык норманы күүседип, дүжүт ажаан алышкынының маадырлары болуп турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

«ШЫН» СОЛУН «АЖААП АЛЫШКЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ»

деп шилчиир тукту тургускан. Ажылга бедик көргүзүглери дээш ажаап алышкынның шалыпчызынга ол тукту тыпсыр.

«Тинделге» совхозтуң № 7 бригадазының комбайнери комсомолчу

Куулар Хүрешович ЭРЕС-ООЛ

ажаап алышкынның шалыпчызы болуп, ам 500 ажыг гектар черниң тараазын эки шынарлыг ажаагаан. Шилчиир тукту бөгүн аңаа тывыскан.

Күрүне шыгжамырынга

Сентябрь 11-ге чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 22286 тонна тараа киирген, азы планның 37,1 хуузу күүсеттинген. Оон иштинде совхозтарның тараа дужаар планының күүсеядези 42,7 хуу болган. Барыын-Хемчик район тараа садар планын 63,3 хуу, Чөөн-Хемчик 43,1 хуу күүседип, темпинии сөөлгү хүннерде аазап дургседи бергеннер.

«Нак-Тей», «Тээли» «Күш ажылдың хостуу», «Суг-Хөл» совхозтар күрүнеге пландан аныр тараа дужаарын үргулчулевишаан. Оларга ам «УТКА 25 чылы» совхоз каттыжыс. тараа дужаар планын 111,5 хуу күүсеткен.

Сентябрь 10-да күрүне шыгжамырынга 1876 тонна тараа киирген. Оон иштинде Таңды районуңун ажыл-агыйларындан 907, Каа-Хемден 472, Чөөн-Хемчиктен 252 тонна тараа киирген. Совхозтардан ол хүн «Тинделге» 195, «Межегей» 153, «Элегес» 179, дүрмүлга станцилазы 139 тонна тараа киирген.

2430 ЦЕНТНЕРНИ

«Хадын» колхозтуң тараажылары Кызыл-Хөлдө № 3 бригаданың муң гектар кызыл-тазын ажаап кирчикен. Автогуруп төөгүүдеп эгелеп «СК-4» комбайн-биле 630 га черниң тараазын кезип, оон 2430 центнер дүжүттү тоо шанче чоруткан.

Бригадада 3 звенону тургускан. Тараажыларның арезинда социалистиг чарыш казырып, кажан бүрүүт сезонда 350-ден 450 га черниң дүжүдүн чидирүг чок ажаап алыр деп хүлээлгеш. күжениишкинниг ажылдап турар. Башкайты беш хонуктуң түнүлиишкен алырга, хүн үзүүн В. Козлов — 153, М. Путинцев — 134, А. Кенденов — 128, С. Оюрмаа — 119 хуу күүседип, мурнакчылар болуп турарлар. Ажаап алышкын-биле чергелептир бригаданың ажыттынган шолдуг салыын болуп, күскү ангыс андырылазын база чорудуп турар.

Ю. СЮРЮН-ООЛ
Бии-Хем район.

Силостаашкын

«Тинделге» совхозтуң ажылыпчылары колир кышка мал чемин белетээрин оргинизастыг чорудуп, ажыг чеде малта хоолдуг чем — куруузаның ногаан массазындан силос салырын доолуп турар. № 7, 8 бригадаларның 342 га шолуден 840 топпаны, № 1, 2 бригадалар 300 га шалдуп дужудун силостаан. Совхоз ниитизи-биле 1940 тонна хоолгаш массаны аазап алган.

Совет партия-чазак төлээлери ВДР-ге чораан дугайында

ХАНОЙ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан, совет партия-чазак төлээлери эш-Хо Ши Минин орнукшударыңга келгеш, Вьетнам Демократты Республиканың сентябрь 6-дан 10-га чедир турган.

Партия-чазак төлээлери ВДР-ге турган үезинде, ылангыя Вьетнамның Ажылчы чөвнар партиязының болгаш Вьетнам Демократты Республиканың удуртукчуларыле-биле чүректиң хамыжыдан пайыралдыг бесседалар кылдыр.

Партия-чазак төлээлери америк империалистерниң вьетнам улуска удур ооскүткен, ажеелекчи дайынын шинитпирлиг буруу ышкаш, вьетнам улустуң демиселивге, Совет Вьетнамга социалнам туругазырыга. Мурнуу талаиы хостажырга болган төрөөн чүртүн тайбың каттыштыраргга эргежок чугула дузалажамчы, детпимес көргүзерин үргулчулээр шинитпирлиин бадыткаан. Совет Эвдезин Мурнуу Вьетнамны хостажарыны национал фронтузунуң болган Мурнуу Вьетнам Республиканың Президиумуу Түр чазаанын он чүүдеи туругустугаи угуулгазында тайбыпластыгаан бүгү талалыг программазы детпин. Вьетнамда ажеелекчи дайынны сонгазыры. Мурнуу Вьетнамдан АКШ-тың база оон чалчаларывын бүгү шеригзерин чугаа чок үндүгерин шинитпирлит неген турар: Каттыжыкан Штаттар вьетнам улустуң кол национал эргелерин хүндүлээр болгаш бодуунуң керектерин дашпыкмының маидыг-даа хөлгаарлашкыны ооскө болу шинитпирээр эргени Мурнуу Вьетнамның чонунга тыңсыр ужуруу деп, ун төлээлерниң Вьетнам Демократты Республиканың чораанынга хөлбаштыр кылган дынналыгда чугаалаан.

Вьетнам эштер америк империалистерге удур, чүртүн камгалазы дээш демисеглее вьетнам улустуң чедип алган улуг тиилелгелерин дынналткан. АКШ-тың администрациязының дайынын «американы эвес болдуглар», «вьетнамчыдаре хажагай чүткүлдүн сойгалаалы, АКШ-тың империалистерине удур, чүртүн бүрүн тиилелгее чедир камгалазы дээш демисеглее кужениишкиннерни садырын вьетнам улустуң үргулчулээр шинитпирлиин бадыткаан.

Вьетнам удуртукчулар амеларык эжеелекчилерге удур чүртүн камгалазы дээш вьетнам улустуң демиселивге база Вьетнам Демократты Республиканың социалнамнп тургузарынга бүгү талалыг дузалажарыны коргүүн келгеп болгаш коргүүн турар Совет Эвлелиниң партиязынга, чазаанга, улустуң чүректиң хамыжыдан өөрүп четтиргенин илерлейлөн деп, дынналыгда чугаалаан.

Бесседалар чүректиң хамыжыдан ажы-дүмда ылаштадыг, совет болгаш вьетнам улустарның эң-сеткил каттыштырылгазы болуп эрткен.

Аалчылар Варнада

ВАРНА. (СЭТА-ның түскай корр). Сентябрь 10-да Софиядан Варнага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга баштаткан, совет партия-чазак төлээлери чедип келген.

БҮР-га социалистиг революциялыг 25 чыл ооюун байырлалынга киржир дээш келген совет аалчылар хоорайның туразаалдыг черлери-биле таныштыкан. Варнаның чүрттакчылары ажы-дүмда совет улустуң төлээлеринге чүректиң хамыжыдан байыр чедиргеп.

СӨЗҮВҮСТҮ ЭЭЛЕДИВИС

Г. М. ЗВЕРЕВА,
«Элегес» совхозтуң директору.

Совет чүртүң миллион-миллион ажылыпчылары ышкаш, бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери база боттарының чедиишкиннерин, күжениишкиннерни Владимир Ильич Ленининң төрүттүрген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскаадып турар. Алдарлыг Ленинчи юбилей чоокшулаан түлүм-на, бистиң тараажыларывыстың болган малчынаарывыстың күш-ажылчы выптыгыышкыны улам хайнып турар.

В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылынга болгаш Совет Тываның 25 чылынга толептиг үнүраажыр дээш социалистиг чарышка киришкиннээн, бистиң «Элегес» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын багай эвес дүжүттү остүрген болгаш күрүнеге тараа садарының планын хуусаа бетинде күүсеткенивисти бурунгу хүн, СЭКП-ниң Тыва область комитединге болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан бис. Чүртка 1500 тонна тараазны бээр тургаш, ол хүнге чедир 1600 тоннаны тараа хүлээп алыр черлерже чүдүрүп чоруткан бис.

Күрүнеге дук садарының чыл планын ажыр күүседип, чүртка 898 центнер эки шынарлыг дүжүү бергенивисти болгаш 14,7 муң тонна силос белеткээр планны тургаш, 21,2 муң тоннаны белеткеп алганывысты база илерээни бис.

Ажыл-ишчи баштайгы бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш бистиң тараажылавыска болгаш малчынаарывыска СЭКП-ниң Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байыры бистерни улам сорук кииреп турар. Аңаа харыы кылдыр улам эки ажылдарын база дагын хүлээнип турар бис.

Бо чылын дүжүт ажаап алышкынынче кайы-да чылдардан дээре белеткедиг киргеп болгаш оны августа 20-дан эгелеп бергеп бис. Күскү хову ажылдарывыл эгелээрниң мурнунда-ла дүжүт ажаап алышкынының бүгү үезинин дургузунда чорудар организас-массалыг болгаш политиктиг хемчеглерниң планын база материалдыг деткиишкинниң арганарын ажылдап кылган, ол өзүгаар боттандырып келдивис. Партия, профсоюзтел, комсомол организацияларының болгаш кодээ Советтиң бүгү кичээнгей база күскү ажылдарны чедиишкинниг чорударынче мөөнеттиптиген. Социалистиг чарыштың негелеерлии болгаш бригадаларның ажыл планын чогуур үезинде ажылдап кылган, эң иеску черлерде аскаа.

Ол түүгү хемчеглер ажылдың баштайгы хүнненриден эгелээп-ле эки түнелеринге бере бергеп.

Беш чылдың дөртку чылының дүжүдүн чидириг чокка ажаап алыр дээш демисеглө комбайнерлер Аркадий Монгуш, Александр Бредихин, Степан Күжүгет, Илья Пахомов, Григорий Шевченко, Петр Ларионов, Виктор Мельник, Николай Подшивалов, Павел Бутанаев болгаш оон-даа өскелер өзулуг маадырлар болуп, түс бүрүүлде-ле 300 ажыг гектар тараазы кестирип, бастырган. Ындыгыы коммунист комбайнер Степан Күжүгет хүнде-ле нйи нормалы күүседип, 40 гектарлык тараазын кестиргеп, онза шыпгаран турар.

Совхозтуң чолаачылары Кадыр-оол Озоржак, Сергей Оюн, Барымаа олар эртелгинин 9 шактан дүнелиинге 11 шакка чедир бүнкерден тараа сөөртүлгенивисе эң-не кылымаа ажылдап турарлар. Оларның шалыпкын ажылдашкыны комбайнарның үзүктелишкинни чок ажылдарынга улуг идиглиг болуру чугаажок.

Бистиң совхозтуң партиюму коммунистерни дүжүт ажаап алышкынының эң харысалгалыг участокгарында тааржыткыр тургускан. Олар боттарының эвазагдыы ролюн чер болганда коргүүп турар, Агрономнар Вадим Оюн, Михаил Меркулов, Виктор Черных, салбыр эргелекчилерв Михаил Кокуденко, Владимир Шпряев, Константин Изместьев, хову бригадирлерн Иван Глызин, Гурий Никитин олар дүжүттү дургеп болгаш бедик шынарлыг ажаап алырыиче тараажыларны эки организастап, үйгу-ныш чок ажылдап турарлар.

Гектардан-на ортумаа-биле 10,5 центнер чедип турар бистиң албек дүжүдүвүстү чогуур үезинде ажаап ап, күрүне шыгжамырынга чедиреринге үшкү автотранспорт бүдүүлгезиниң тараа сөөртүр чолаачылары, башкы институдунуң студентилери, Элегес ортумак школазының өөрү классчының өөренликгилери улуг ачы-дузазын чедирип турарынга өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

Бистиң кукурузачыларывыс база бо чылын улуг чедиишкинниг болган. Гектардан-на ногаан масса 220—280 центнер четкен. Ону чогуур хоолдуг үезинде силостаан алырынга кукуруза ажаар агрегатгарның башкарыгчылары Чапп-оол Куулар, Алдын-оол Доңгак, Василий Радченко, Никита Яковлев, Чөвең-оол Оюн, Дуктуг-оол Оюн, Михаил Доржу болгаш оолдаа өскелер эрестиг ажылдаанвар.

Дүжүт ажаап алышкыны-биле чергелептир келир чылдың дүжүдүнге белеткекел ажылын база чергелептир чорудуп турар бис. 1700 ажыг гектар күскү черни андарган болгаш ол ажылды бо айның төнчүүнге чедер бүрүн доозар бис. 600 тонна үреэнн тараазы бүрүн уруп алыр болгаш ам бээнн 280 тонна хире тараазы ол сорулгага курлап алган бис.

Бисте дүжүт ажаап алышкыны кидин түүдүк. Ам-даа 8 муң гектар тараазы ажаап алыр апаар. Ол улуг ажыл. Дүргеи болгаш шынарлыг ажылдарывыл үе негеп келгенин билир бис. Ол сорулга-биле комбайнерлерниң, трактористерниң, чолаачыларның болгаш дүжүт ажаап алышкынында ажылдап турар бүгү-ле кижилерниң бедик бүдүүкчүлүг ажылдарыгага ан-не таарымчалыг байдалдарны хову турлаларында, бригадаларда тургузуп, талыбыр-массалыг ажылды, кижилерниң ажыл-чемин, дыштанылгазын төп оргинастаарынче улуг киткээнгейни салып турар бис.

Боттарывыстың бар арганарывысты сапап көргеш, Төрээн чүртка ам-даа 800 тонна эки шынарлыг кымыл-тасты садарын хүлээнгеш, аңаа киириштир ам бээнн чүс-чүс тоннаны чүдүрүп чоруттувус. Ол-даа немелде хүлээлгенисти алдарлыбыле күүседип, сөөгүвүске эе болур бис. Оон магадылалы бистиң чаагай дүжүгүвүс болгаш бо хүннерде тараажыларывыл наш дакпыр күженнишкинниг ажылы болур.

Беш чылдың дөртку чылында бедик көргүзүглерни чедип ап турар бистиң мурнакты малчынаарывыс Тас-оол Оюн, Бавун-оол Оюн-оол, Сергей Монгуш, Кыргыс Аванлываз, саалчыларывыс Таисия Монгуш, Бадарчы Апак-кыс Клара Долгат, Оланмаа Бичинина, Оюн Шатмак болгаш оон-даа өскелер совхоз бүрдүүлгезиниң бүгү адырларының кодуруулукшүнүнге чаагай үлүг-хүүнүн киирип турар.

Беш чылдың дөртку чылының төлер төөлүшулаазы бистиң мурнувска сонгаарадып болбас чүгүлэ сорулгаларны тургузуп турар. Кышкы байдалдарда ажылдазырынга бүдүрүлгени хынамчалыг белеткээр, остүрүп алган дүжүтту бүрүн ажаап алыр, улам-на хөй тараапы болгаш өске-даа продуктуларны чүртка бээр, чер болгаи мал ажылын улам ынай кодуруериниң быжыг үндезинниери тургузар сорулга салдынган. Ол-даа сорулганы чедиишкиннит күүсеткп шыдаарывысты аазап турар бис.

Ленинчи Юбилейнии Хүндүлел Бижинин болгаш Юбилей медалын тургускан дугайында медээ бистиң совхозтуң ажыл-ишчилерин улам-на күш-ажылчы сорук киирген. Ол бедик алдарны чедип алыр эрге дээш демисеглө бистиң кижилеривистиң чаа патриотчу эгелээшкинцеолии улам хайнып-турыры, ленинчи юбилейни болгаш Совет Тываның 25 чылдың толептиг үзүкүр дээш социалистиг чарыштың түгүн улам бедик кодурер. Ол чорук бистиң партиявыстың XXIII съездиниң кодээнең ажылгы чоннарының мурнуига салган сорулгаларын улам чедиишкиннит күүсединге идиг бээр дээрзинге хаиы бүзүредгиг бис.

Таңдының болгаш өске-даа тараалаң районнарның ажыл-агыйлары күрүнеге тараа дужаар хүлээлгеин чүгле доозур күүседир эвес, харын оон ажыр хөй тараапы бээрин бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери кыйгырып турар.

Мал чемнериниң белеткелиниң медээзи

Республикада сиген, силос белеткелиниң чорун турарын сентябрь 8-тиң медээзи-биле коргузерге мындыг (хуу-биле):

РАЙОННАР	СИГЕН	СИЛОС
Бай-Тайга	94,6	19,0
Чөөн-Хемчик	90,6	9,6
Өвүр	89,3	—
Монгун-Тайга	76,8	—
Барыын-Хемчик	76,4	9,3
Улуг-Хем	67,1	11,4
Каа-Хем	61,5	20,1
Кызыл хоорай		
Совели	57,8	12,9
Тожу	57,4	21,7
Эрзин	53,5	—
Таңды	52,0	30,5
Бии-Хем	51,8	8,6
Тес-Хем	36,8	—
Республика	65,1	15,9

Кочетовчуларның күш-ажылчы улуг чедиишкини

Таңды районнуң «Коммунизмиң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүнери бо чылын тараа будүүрини ковудедири дээш бүгү улустуң социалистиг чарышкынга киришкеш, остүрүп алган дүжүгүн ажаап алырын зң организастыг чорудуп турар. Төрээн чүртүнү шыгжамырынга 800 тонна тараапы урар дээн хүлээлгезин олар сентябрь 11-де алдарлыы-биле күүсетиккнер.

Колхозтуң чер амылдаичылары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга толептиг үжуражырынга белеткелди чорутпушаан, күрүнеге пландан амыр база 800 тонна тараапы садар дээп шиитпирлээннер.

Сиген белеткели үргулчүлевишаан

Өвүр районнуң «Кызыл тук» кодээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери беш чылдың өөртку чылында мал ажылынын продуктуларын будүүрини улам ковудедир, ниитининг малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, малга бодуун чемнерни белетиззрининң доктаатгынган онаалгазын чедиишкинниг иүүсетиен болгаш сиген белетиолин ам-даа үргулчүлеп турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ЛЕНИНЧИ ЭЭЛЧЭЭ

ВЦСПС-тиң пленуму доозулган

Сентябрь 10-да Москвага ВЦСПС-тиң пленуму ажылын доскан. Оон киржикчилер заводтар, фабрикалар коллективтериниң, организациялардың В. И. Ленининиң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болгурга алдар кылдыр хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүседеининиң дугайында айтырыгны чугаалажып көргеп. Ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыш хоорайларның болгаш сууларының ажылчы чоннарының күш-ажылчы кедүрүүшкүнүн хайныктырбышаан, ёзулуг-ла бүгү улустуу болу бергеп деп, пленумга идектекчилер болгаш чүве чугааланнар демделгеен. Үлегчур будүрүлгелериниң, кодээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының коллективтериниң күженнишкинии бөп чылдың планның даалгаларын хүүсаа бетинде күүседиринче уланган, Ынчангаш совет кижилер В. И. Ленининиң төрүттүгенинден бээр 100 чыл болгурга чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражырын ораалдажып турар. Моон-биле кадыгарыштыр организациязында чепшеттерии чайлаарының хемчегларын демделээне, юбилейжи хүлээлгелерни чедиишкинниг боттандырарына идиг бээр савал-оналдарны киирген.

Пленумга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин чүве чугаалаан.

Социалистиг чарыштың үдуртулгазын үлам бедик тулаарыпе, күш-ажылдың будүүрткүлүүн шудургу бедидерипче, продукциянның шынарын бүгү талалыг бедидерипче ооорайларын болган кодээнің ажыл-ишчилерин ВЦСПС-тиң пленуму кыйгырган.

(СЭТА).

ЮБИЛЕИГЕ УТКУШТУР

СОЛУН ЛЕКЦИЯЛАР

МАРЫ. (Туркмен ССР). Мары хоорайның улуг-улуг бүдүрүзге черлериниң болгаш чуртталга кварталдарының агитподлериге Ф. Э. Дзержинскийниң, М. И. Калининниң, В. В. Куйбышевтиң, С. К. Орджоникидзениң дутайында лекциялар эртиккен. Дыңнакчыларга «Ленинчи гвардия» деп нимтя аттыг лекциялар нөмчуп бээри оон-биле эгелээн. Помчулганы Туркменистанның Компартыязының хооркому болгаш «Билиг» нимтилелиниң организациязы эрттирип турар.

Агитподлер ажыл-ишчилерниң дыштанывысаар черлери болу бергеи. Лекциялар, бесседалар дыңнаксаан, аңаа хоорайның үзаа хой чурттакчылары кээп турар. Ленин дугайында лекциялар онза сонуургаачыг. 13 дугаар школның директору Р. Г. Гуманюк 1 дугаар микрорайонга, демироруктуулар клубунга болгаш оске-даа хой-хой бүдүрүзге черлерингге «Ленин — улуг революсчу, теоретик, баштыкты» деп лекцияны дыңнакчыларга нөмчуп берген. Ында түүн турар Мары ГРЭС—Ортаа Азиниң ең улуг электростанцияларының бирээзиниң директору — С. М. Нурыевтиң «ССРЭ-ни электрижилерининг ленинчи идеяларының амыдыралга боттанганы» лекциязын муң-муң ажыл-ишчилер дыңнаан.

Кудумчуларда музей

ЛЕНИНГРАД. Нева хоорайының кудумчулары, шөлдери аң Ильичиниң дугайында көргүзүг шимелделериг апарган. Тураскаалдыг он-он делгирнэер ондур улуг амыдыралды көргүзүп турар, үргүлүү чаартынар көргүзүгелериг.

Ленин музейиниң ажык черге турар база бир салбыры од болган. Садовая болгаш Дума кудумчуларының аразында Нева кудумчузунда В. И. Ленинниң амыдыралын, ажыл-чорудулгазының көргүзелериге бараалгатқан делгелге калбарган. Алчылар бабыжыңар мурнун дүргээр он-он метр черде 24 делегиир «чыскаалдыкка». Ында катап тыртырган фото-чуруктарны, портреттерни, плакаттарны, бижиглелерни, хөл-биле чураан чуруктарны көргүскеп. Олар 1870 чылдан 1904 чылга чедир үеэ-не көргүскеп. Көргүзүг «Чаш болган чалыы чораан үеэ», «Революсчу ажыл чорудун эгелээни», «Кара-бажыңга болган Сибирь шөлүглезинге», «Чаа хевирлиг пролетаржы партия дээш» деп дөрт салбырлыг.

Делгелгеде В. И. Ленинниң амыдыралын документалер бүзүлар көргүскеп. Нева кудумчузунда ол көргүзүглерни келир часка чедир кээп-даа катап чаартыр.

ЧАА НОМ

Барыын Сибирьниң ном үндурер чери парлап үндурер кылдыр будүрүзгеге «В. И. Ленин болгаш Сибирь» деп номпар таймылбыралын хүлээдип берген. Ук таймылбырлал келир чылдың эгезинде парлаттынып үнер.

В. И. Ленин Сибирье үш чыл дургузунда политиктиг шөлүзге хуусазын эрттирген. В. И. Ленин оон эгелээш-ле, Сибирьниң партия организациязы-биле үргүлүү харылзаа тудуп, Октябрь белеткелинин, ак гвардейжилерге болгаш эжелекчилерге удур демнеследиг үезинде од партия организациязының ажылын удуртуп келген. Сибирьниң үлетпор хогжуудезинин дугайында Ленининг айтыышкынары кайгамчык үнелиг.

В. И. Ленин Шушенскоеге үжеп ажыг чогаалдарын, оларбиле катай «Россияга капитализм хогжуудезин» бижээн. Ленининг Сибирь-биле холбашкан документилериниң чогуу саны оон дыка хой. Оларның утка-шынарынның дутаймын уе номда үш чүе он төс допчу таймылбыр бар.

Таймылбыралды Томскиниң В. В. Куйбышев аттыг Күрүне университединиң эртемденнери тургускан. Олар «Ленин болгаш Сибирь» темага хамаарышкан будун чартык муң ажыг чогаалдарны нөмнардан, журналдардан, солун чыылдалырындан тыпкылаан. Оларның аразында Коммунистиг партияның сураглыг ажыылдакчызы, Ильичиниң ажы болгаш кадайы — Н. К. Крупскаяның, Шушенское шөлүглезинге оларның кады турган эштериниң сайтышкыннары воску черни эзээн.

Номнуң оон оске арынларында Сибирь чогаалчыларының, шулукчуларының, драматургларының Сибирьге В. И. Ленин дугайында чогаалдары, чуруккулар биле скульпторларның чурумал ажыылдары парлаттынган.

Ол чаа таймылбырал нөмү плетекчилерге, пропагандистерге, школаларның, дээди өөредилге черлериниң башкыларынга, ленинчи эртинени өөренип турааларга ажыок дузалыг.

(СЭТА-ның корр).

САЛБЫР-МУЗЕЙ

Чоокта чаа Таңды районнуң Кочетово суурга республиканың Алдан-Маадырлар аттыг чүрт-шинчилел музейиниң салбыры ажыыттынган. Музей-салбырны 1920 чылдың июнь айдан 1922 чылдың декабрьга чедир С. К. Кочетовтуң шартынзан отрядының штабының база Тыва Арат Республиканың баштайгы Конституциязын хүлээп ап, 1921 чылдың августу айның 13-тен 16-ның үнүверинде Бүгү Тыванның Түргүзукчу хуралының эртекен бажыңында тургускан.

Музейниң чаа салбырында Тываның тоогүзүнүң болгаш бойдузунуң талазы-биле 500 хире экспонаттарны кызган. Фото-чуруктар болгаш эмыдыралдың оске-даа эт-херекселери революция мурнундагы Тываның чонунуң амыдыралын көргүзүп турар.

Делгиирлерниң кол стендизинден баштайгы Советтерниң түргүзутпанын, Цетыжан болгаш Крайчекончуң партизан армиязының аңаа түргаанының дугайын көруп болур. Тываның национаа үнүүр-бижиинниң тывыглаанны турааскаган көргүзүгү база ында делгеен.

Ада-чурт даймакчының киржикчилери маадырларны: Х. Чүгүй-оолду, М. Бухтуевти, аътты шериглерин, танкистерини, күш-ажыылдың бөгүүгү шалыпчыларын оон көруп болур. Улустуң үүн шеверлерин: Тойбуханың, Монгалбиинин, Хупанның ажыылдарын делгеен. Тываның казар байлаан, дириг эмыстаннарны, куштарны ында киирген.

Чаа музей—В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга база Совет Тываның 25 чыл оюнга белек болур.

Т. СКАКОВА.

ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛДАРГА КИЖИЗИДЕР

Партия амыдыралы

Партия хүрээлелиниң өзүлдези, аныяк коммунистер-биле политикжизидилгелиг ажыл оларга марксисчи-ленинчи дамдыгыышкынны бериш, коммунизм түргузуушкунугга кызыгаар чөп бердингеш чорукка кижизидер. Ленинчи партияның чаңчылдарынга аныяк коммунистерни баштайгы хүнерден-не эгелеп кижизидиринден коммунистиг книтиледдиң түргузуушкунунуң чедишкиннерин, партия организациязының авангардчы ролюнүң өзүлдезин улуг хамаарыктыр.

СЭКП Бии-Хем райкому партияның хүрээлелиниң өзүлдезинче болгаш аныяк коммунистерниң идейлиг кижизидилгезинче улуг кичээгенээн салып турар. Ленинчи партияның дамычызы шынарны партия кежигүүнүге чаа киргенилерге кижизидирин партия организациялары чедиш ап турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизинин Резолюциязында мынча дээн: «Партия Устанывыс шыгыы дүүштүр, коммунистиг түргузуушкунга идейлейлиг киржип турар мурвакчы болгаш бедик медеррелиг ажылчынар, колхозчулар, албан-хаакчылар СЭКП-ниң хүрээлелиниге хүлээп алдынар үзүлбүлүг. Ол шиитпирин удуртулга болдургаш, мурнакчы будүрүлгечилерни, эң-нинти ажылынын идепкейлиг киржиишилерин партияга хүлээп ап турар бис. Сөөлгү ийи чылда партия кежигүүнүге кандидатка хүлээп алганнарның иштинден ажылчынар болгаш колхозчулар 65 үүү болуп турар.

Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга белеткеддиниң хүнеринде партияга хүлээп алырының дугайында биллдириишиннер районнуң ажылчы чоннарындан дөйү-биле кирип турар. Бодуунуң бүгү чурттаглазын ленинчи партия-биле сырый холбаштырар, бүгү күүжүн коммунизм түргузуушкунунуң херээнге бээр, алдарлыг көбилейге үткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин телептиг күүседир дугайында олар бижип турар. Ындары нимыыт биллдириишинни «Өөк» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири комсомолчу Владимир Сундуй партия эге организациязына бижээн. Совхозтуң коммунистери эш Сундуйнуң биллдириишинни партия хуралынга үзүг кичээгей-биле чугаалажып корген. Салдынган айтыыларны ол ышкы харылаан партииның Устав. Программавын болгаш Программаны хаңызы-биле шиитседип ап турарлар. Партия кежигүнүге кандидаттар, үш чыл чедир партия стажтуг коммунистер ол школада хавга туттунган. Өөредилге программазының темаларында партия дугайында марксичи-ленинчи өөредиг, СЭКП—совет нитилелдиң болгаш коммунистиг нитилелдиң түргузары дээш демнеследиг удурткучу болгаш башкарыкчы күжү, партия түргузуунуң дугайында өске-даа чугула айтыыларны кирген. Кичээлдерни партия райкомунуң секретарлары, бюро кежигүнүнери, эге организациялар секретарлары, партиинг, хоочун коммунистер-биле ужуражылгалаарлыы организастан турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң делегады, «Өөк» совхозтуң кол экотехниги М. А. Сметанина-биле ужуражылга солун эртикен.

Аныяк коммунистер-биле ажыыл чүгле школа-биле кыыгаарлаттынмайн турар. Оларбиле партия эге организацияларынга тускайлаң ажылды база чорудуп турар. Чүге дээрге аныяк коммунистерниң идей-политиктиг ойлуунуң ниитилелдиг, ажыл-ишчилерниң школазын тургаушкыныңның ажылдап турар.

Башгайы 7 айларның түнелдерин бүгү эргим ажыл-ишчилер, канчалыышкыны ол организацияларга боттаавыр болгай. Олар аңаа партийжи дээштеңы күүседип, хөй-нинти организацияларының ажылынга киржип, политиктиг чыындыышкынның системазында өөренип турар. Партия кежигүнүнге кандидаттар-биле ажылды эжиктер денизөргө августуң башгайгы чылында күүседип турар. Дүн бүргеринде дуржулга станциязының хойжулары шыларап, хойдан-на 4,4 кг дүктү алган.

Дуржулга станциязының хойжузу Оюн Норбу төрүүр 100 хойга онааштыр 118, «Межегей» совхозта Оюн Сырат 117, «Коммунизминиң херели» колхозта Оюн Лаа-Сүү 115 хурааганны менди ап, остүрген. Районнуң 20 хойжуу чүс хойга онааштыр 100-тен ерү хураган алган.

Сүүрүүге эът салар талазы-биле үнүр-бижиг кижизидилгези болуурун экономиктиг санаашкынар көргүзүп турар. Ынчалза-даа мыйыстыг бода малды малды өстүрер, сүт будүрер болгаш садар талазы-биле хүлээлгелер багай күүседиттинип турар. Чижээ, август айның 1-ге чедир район төрүүр чүс иневке болгаш хуваажынарга онааштыр 34,6 бызааны, «Тинелгее» совхоз 20, «Коммунизминиң херели» колхоз 22 быза алган-дыр. А эртекен чылын бо көргүзүлер: районга—50 быза, «Тинделгее» совхозка болгаш «Коммунизминиң херели» колхозка 52 быза 64 быза турган болгай.

Мыйыстыг бода малдың олүн, хораар чоруу барык бүгү ажыл-агыйларда бар. «Тинелгее», «Элегее» совхозтар, дуржулга станциязы июль айда безин 85 бай мыйыстыг бода малдан когараан. Моон түүнелиниде хүлээлгеге кордүгенинге чедир 1200 баш мыйыстыг бода малдың четпейи турарын статистика херечилеп турар.

Сүт будүрер болгаш садар аажок моон-даа дүрүнчиг. Сүт будүрер план 54 хуу күүсеттинген, а эртекен чылга деңнөзөргө, бир инекте-не сүт саары 160 килограмм экээжээн. Байдал мындыг турда «Коммунизминиң херели» колхоз барык бүгү саар инектерин туберкулёзже таварыштыргаш, сүт-бараан фермазын хаап, сүт будүрерин барык сокпаткан.

Эртекен айның баштайгы он хонуунуң дургузунда сүттүг малдың ажаан, кадарарынга агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг болган. Ол хирезинде-ле ажыл-агыйлар инектерни тараан сигеннер болгаш кукуруза-биле чемгереринг колдаткаш, сүт дужаарын эвээжектенин агаарлар барында чок. Район нинтилп-биле июльдуң сөөлгү он хонуунга деңнөзөргө августуң башгайгы денизөргө августуң 10-на дүкүрерининг дургузунда сүт дужаарын 60 тонна, оонда 50 тонна, совхоз—29, дуржулга станциязы —20, «Тинделгее» совхоз—5 тонна кымыргаан. Мындыг чылдагаавынарны болгаш оске-даа ажыл-агыйлыың эвес чоруктарның түнелинде чүгле алган социалистиг хүлээлгенинг эвес, харын күрүне планның күүседиг шыдавайн барын болурунуң ышжанын диргелин келгеин ялдеп-дыр.

Хавага ажылын хөгжүдер талазы-биле хүлээлгелерниң күүседилеэн база таарыы. «Революциянның чазбыыжы» колхозта, «Россия», «Тинделгее» совхозтарда нинтилеп-биле барык муң чартыы чыыл чываан хүлээлге күүседилеэнинге четпейн турар.

Ажыл-агыйларның тускай эртемнигнери болгаш удуртукчулары районнуң иедеажыл-агыйлар эргелелиниң тускай эртемнигнери-биле нады социалистиг хүлээлгелерниң негелделерин ажылдап кылып турган, күүсеттинин болур хемчегленни аңаа кирген. Ынчалза-даа ол хемчегленнің эвээш эвес иезинин боттандырып шыдаваанындаа саналы кырынга арткан. Бистер малды менда кыш ажырар сорулгавы сазган бис, а «Тинделгее» совхозка июль айда өлген малдың саны январьда деңнел-биле домей болган.

Районнуң бүгү ажыл-агыйлары малды кадарып одарлаадымы-биле чаңгыс чылдыг сыгненнерин болгаш кукурузаны хөйүү тараан. Ындыг участоктарны «Элегее», «Межегей» совхозтар багай ажыктан турар. А «Тинделгее» совхоз кукурузаны болгаш кок-тараанны холуй тарыы белеткээе-даа, мал өске черде туруп турар. Үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары малды кунуруза массазы-биле чемгерерини төөлээп, арыг агаарлыг тарылга шөлүүге кадарып, чемгереринг илгавайн, оон кайымының улуг ажыылдың эскербейин турары тааржыппас.

Инектерни ылган, үзеринче шыгыы кичээнгейни үгландырарын социалистиг чарыштың негелделерниг киирип, быза албайн чыткан, чаңгыс-даа инек планга дужааваын аңаа керген. А бо чылдың бирги чартыында ажыл-агыйлар 1138, оон иштинде «Элегее» совхоз 168, «Тинделгее» совхоз 161 инекти дужааган. Бызаалариниң санының четпейн турар чылдагаавы мында-дыр, үстүнде дужаарган инектерден ол хире бызза алырын ылгана кииргеп болгай.

Малды өстүрер ажыылдарны экижилдери-биле мал тарыа боозадыр 8 чаа пунктуну тударын көргеп. Ам дээреминде оларның чаңгызыл-даа түнээн. Ындыг чоруктар социалистиг хүлээлгелерде көрүүгеен хемчегленни боттандырырынга шаптыктарны таварыштырып турары илдең-дир.

«Элегее» болгаш «Тинделге» совхозтарның чамдык тускай эртемнигнери күрүмеге сүт дужаар планның күүсеттингимейн баарының дугайында чугаа үндүрүп турарын бүрүү шавар керек. Эрткен кыштың берге эртекнин шын. Оон чүгле ивин түнелдиң кылып, ажыл-ды иеделеге дүүштүр организастарвы, чоңдан мыйыстыг бода малды массазыны-биле садын алыры болгаш оске-даа хемчегленни олутпай эвес алыр болза, мал ажыылының талазы-биле хүлээлгелер күүсеттинин болур.

Таңдының малчыннарының мурнунда чаңгыс-даа хүн соңгаарадыш болбас улуг сорулгалар тургустыгай. Малга четчир санныг чем-суурну тургузар, кыштагларны бүрүн белеткээр, тарыга боозадылны организастыр эрттирер. Бо чүүлдерни боттандырган түдүм-на, мал ажыылының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин хандыртынар.

В. МЕРКУЛОВ.
Таңдының коджо ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

★ ★

«Кызыл тудуг» эргезелинде хоочун тудугчу Михаил Шаповалениюнуң удуртун турары бригадада бедик шергежилдиг ажылчыннар көп. Ам ол коллектив Кызыл партизаннар кудумчузунда чуртталга бажыңының ханазын салып турар. Бригада ай саанының планын ажыр күүседип, графикти мурнап турар.

Дашчыларның шалмакын ажылдарынга хоюдуг белеткекчилериниң кижер үлүг улуг. Бригадага хоюдуг кылып турар эштер Л. Ф. БЕРЕЗИНАНЫ (чуруктуг оң талазында), М. В. ВАСИЛЬЕВА-НЫ тудугчулар мактаар. Хоюдугну шын кылыы, аңаа кижер холукаалларның нориазын сагыш, эки шынарлыг белекте-жериниң шктерзерине чоргаарап улуг.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

★ ★

Графикти мурнады

«Сельхозтехниканың» бүдүрүлге черлери бо чылын чеди ай планындан ажыр он дөрт тракторну сентээн. Комбайннар биле автомобильдерге ажыыглаар дыка хой санныг моторларны катап тургускан. Дески жетаниазастттынган фермаларның саны оон үштүң дүрт хевүдээн.

«Сельхозтехниканың» бүгү-эвилел каттыжышкычынның коллегиязының турааның оо сан-түннер адаттынган.

Область, район каттыжышкыннарга колхоз, совхозтарга материал-техниктиг хөреңни бээринең планын чедишкинные күүседкен. Сентелге кылыр бүдүрүлге черлериниге куш-ажыылдың бүдүрүлгечилерге база үлегдикен.

Оон-биле черлештирер чаңдык республика каттыжышкынналры боттарының онаалгаларын чаңдык коргузуулер талазы-биле күүседирээн. Трактор сентээринге Латвиянның, Молдавиянның, Азербайджанның бүдүрүлге черлери хожудаан, Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссиянның «Сельхозтехника» каттыжышкыннары тарыла шелдерин эжиктиреринің, торф тывыжының, хөрүннер чүзүлгелиндырарының технологиин дыка дүрүледир ужурлуг дең чүве коллегия тургылына демдеглеттингеп.

Коллегия илереттингеп четпестерни чайгадыр, ажыл-шиитп организастарын эжиктер техчеглерни телеелээр. Эртем биле мурнакчы практиканың чөдиишкиннерин бүдүрүлгеге дүрген нептередирининг арганарын чүгээлашкан.

(СЭТА-ның корр.).

ОДАРГА ЧУГАА

Ооран-Хавактың дургаар хойжуларының хөй-ле кодаңнары кожа-кожа. Ында Тыва АССР-ниң аздардыг малчының Доңган Седеңге бригадирлепкен хойжу бригадазының кодаңнары турар. Арбын шээр мал күскү деагем одарларда чаптыг одарлаан, оон кадарчылыкы кыш ажыр мал семискүүтүүр деңгиинең дээш хүчүүн-не чаа-чаа одарларга чедирип турарлар.

Шеми биле Чыргакының аңгылай шөйлүп бяткан улуг кара дагның Чыргакыже талаымдыва көзүнеп будунуң алдыы ийинде кодан хой ак ааржы дег тараң одарлаан чор. Оон кадарчызы кедиз тазаазында бедирээштө, алдын чанында өртей баглап алган ор. Малчынның ажылы-биле таныжып чүгаалажыр дээш, өлче үглай чорүүтүм. Чаптың одарлаан ыяшкар хөөп чоон үңү-биле дайгырылазып, чоогуна хаяга сандайланып олуруп алды.

Чоокшулаан чедип келдим. Чоонгаяның, кончуг таныжым хоочун малчын Ондар Кеңдегеевич болду. Таныштар ужуражып, оон ажыл-херээ-биле база кыдыштап чүве. Социалистиг чаршыпка Кулдар Сарбаа-биле кайгыршкан бис. Ол эштиң көргүзүү база-ла шору кижи чорваан. Оон-биле ужуражып, ажыл-хөлүлүвүзүү чугаалажып, арга-дуржулгабыста солуулуп турар улус бис.

Совхозта хоочун коммунистерниң бирээзи кижи мен. Менээ агитаторлаар партийжи даалганы салбырда партия эге организациязы

— Бо чылын алган хүлээлгелер чүү? Оон күүседизеги кандыгыл, Кеңдегеевич?

— Үзүг бышкыны болгаш башкы В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга күш-ажылчы соңум ылыдыр маадаан коданымны сиңча-менда күш-деңгилделиг болдурар, төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны, бир хойдан-на 2500 грамм дүктү алыр, кыштавыны үзегелрин сеңтээр, бодумнуң күжүм-биле 15 тонна сигенни белеткээр, чаш мал кажаазының иштинге херегээр курраг одекти болуп алыр деп хүлээлгемге айытпаа мен. Оон күүсеттинин турары ап кандыгыл. Ындары, малдың баш саны оңча, күжү багай эвес. Төрүүр 348 хойнуң 348 хурганы онча дорукпан, бир хойга онааштыр 2650 грамм дүк алдынды. 18 тонна сигенни кезии белеткээн, кажаалап алдым. Кыштаам Ак-Хаида чүве. Ында хой, хургаган кажааларын чазын чазаглазыр мурнунда коптарып, көржеңня отулазары-биле кургакап мен. Кажаалар сеңтелеер база кыдыштап чүве. Социалистиг чаршыпка Кулдар Сарбаа-биле кайгыршкан бис. Ол эштиң көргүзүү база-ла шору кижи чорваан. Оон-биле ужуражып, ажыл-хөлүлүвүзү чугаалажып, арга-дуржулгабыста солуулуп турар улус бис.

Совхозта хоочун коммунистерниң бирээзи кижи мен. Менээ агитаторлаар партийжи даалганы салбырда партия эге организациязы

Суурнуң чоңунга янзы-бүрү литератураны тарадыр, культура массалыг хемчеглер организастажыырга библиотека эргелелиниң Валентина Каверина идепкейлиг чорууп көргүзе берген. Оон эштери Валентина Булганова Кызыл-дың Кара-Хаакта, Татьяна Хлебова Сүт-Хөдүүн зона библиотеказында багай эвес ажылдап турар.

Кадрларның бир чамдызының дооруп кээп турда, өскелери өөренип чорүп турар. Библиотека ажылдакчылары, клубтар ажылдакчылары дээш өске-даа адырның культура ажылдакчылары белеткээр өөредилге черлери иончуктарстан дашкаар өөренип кирер арганы солгар, кыстарга берип турар. Бо чылын база элээш кижи өөренип чорутткан. Ам кол-ла чүве чүл дээрге, өөредилгени ара кааар чорүктарны болдурбайн, кызымак, турушпут болурунда.

М. ЧАМЗЫРЫП,
Культура министерствозунуң кадрлар талазы-биле инспектору.

ТАҢДЫНЫҢ МАЛЧЫННАРЫ

Бо чылгы социалистиг хүлээлгелериниң күүседизиниң чедип алыр дээш Таңды районнуң мал ажылдыгларын күзе-

жээн. Байдал мындыг турда «Коммунизминиң херели» колхоз барык бүгү саар инектерин туберкулёзже таварыштыргаш, сүт-бараан фермазын хаап, сүт будүрерин барык сокпаткан.

Эрткен айның баштайгы он хонуунуң дургузунда сүттүг малдың ажаан, кадарарынга агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг болган. ол хирезинде-ле ажыл-агыйлар инектерни тараан сигеннер болгаш кукуруза-биле чемгереринг колдаткаш, сүт дужаарын эвээжектенин агаарлар барында чок. Район нинтилп-биле июльдуң сөөлгү он хонуунга деңнөзөргө августуң башгайгы денизөргө августуң 10-на дүкүрерининг дургузунда сүт дужаарын 60 тонна, оонда 50 тонна, совхоз—29, дуржулга станциязы —20, «Тинделгее» совхоз—5 тонна кымыргаан. Мындыг чылдагаавынарны болгаш оске-даа ажыл-агыйлыың эвес чоруктарның түнелинде чүгле алган социалистиг хүлээлгенинг эвес, харын күрүне планның күүседиг шыдавайн барын болурунуң ышжанын диргелин келгеин ялдеп-дыр.

Хавага ажылын хөгжүдер талазы-биле хүлээлгелерниң күүседилеэн база таарыы. «Революциянның чазбыыжы» колхозта, «Россия», «Тинделгее» совхозтарда нинтилеп-биле барык муң чартыы чыыл чываан хүлээлге күүседилеэнинге четпейн турар.

Ажыл-агыйларның тускай эртемнигнери болгаш удуртукчулары районнуң иедеажыл-агыйлар эргелелиниң тускай эртемнигнери-биле нады социалистиг хүлээлгелерниң негелделерин ажылдап кылып турган, күүсеттинин болур хемчегленни аңаа кирген. Ынчалза-даа ол хемчегленнің эвээш эвес иезинин боттандырып шыдаваанындаа саналы кырынга арткан. Бистер малды менда кыш ажырар сорулгавы сазган бис, а «Тинделгее» совхозка июль айда өлген малдың саны январьда деңнел-биле домей болган.

Районнуң бүгү ажыл-агыйлары малды кадарып одарлаадымы-биле чаңгыс чылдыг сыгненнерин болгаш кукурузаны хөйүү тараан. Ындыг участоктарны «Элегее», «Межегей» совхозтар багай ажыктан турар. А «Тинделгее» совхоз кукурузаны болгаш кок-тараанны холуй тарыы белеткээе-даа, мал өске черде туруп турар. Үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары малды кунуруза массазы-биле чемгерерини төөлээп, арыг агаарлыг тарылга шөлүүге кадарып, чемгереринг илгавайн, оон кайымының улуг ажыылдың эскербейин турары тааржыппас.

Инектерни ылган, үзеринче шыгыы кичээнгейни үгландырарын социалистиг чарыштың негелделерниг киирип, быза албайн чыткан, чаңгыс-даа инек планга дужааваын аңаа керген. А бо чылдың бирги чартыында ажыл-агыйлар 1138, оон иштинде «Элегее» совхоз 168, «Тинделгее» совхоз 161 инекти дужааган. Бызаалариниң санының четпейн турар чылдагаавы мында-дыр, үстүнде дужаарган инектерден ол хире бызза алырын ылгана кииргеп болгай.

Малды өстүрер ажыылдарны экижилдери-биле мал тарыа боозадыр 8 чаа пунктуну тударын көргеп. Ам дээреминде оларның чаңгызыл-даа түнээн. Ындыг чоруктар социалистиг хүлээлгелерде көрүүгеен хемчегленни боттандырырынга шаптыктарны таварыштырып турары илдең-дир.

«Элегее» болгаш «Тинделге» совхозтарның чамдык тускай эртемнигнери күрүмеге сүт дужаар планның күүсеттингимейн баарының дугайында чугаа үндүрүп турарын бүрүү шавар керек. Эрткен кыштың берге эртекнин шын. Оон чүгле ивин түнелдиң кылып, ажыл-ды иеделеге дүүштүр организастарвы, чоңдан мыйыстыг бода малды массазыны-биле садын алыры болгаш оске-даа хемчегленни олутпай эвес алыр болза, мал ажыылының талазы-биле хүлээлгелер күүсеттинин болур.

Таңдының малчыннарының мурнунда чаңгыс-даа хүн соңгаарадыш болбас улуг сорулгалар тургустыгай. Малга четчир санныг чем-суурну тургузар, кыштагларны бүрүн белеткээр, тарыга боозадылны организастыр эрттирер. Бо чүүлдерни боттандырган түдүм-на, мал ажыылының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин хандыртынар.

В. МЕРКУЛОВ.
Таңдының коджо ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

Культура фронтунуң кадрлары

Өөгүп олурар аныяк республика — Тывага хой санныг кадрлар удуг ажыл-агыйлыың янзы-бүрү адырларынга дерелеттиинин турарын билир бис. Ылаңдыг культура албан черлеринге эртем-билиглиг кадрлар онза чүгүза. Бо адырлар талазы-биле чүрттүп өөредилге черлеринде Хой санныг оолдар, кыстар өөренип турар. Өөредилге черлерин доосканнар чыл бүрү биске кээп, мэнк-үзак хоорай, суурлаарже ажылдап чоруп турар.

Бо чылын биске хой кадрлар келген. Тускай эртемнигдерни хүлээп ап, ажыылдар черлеринге тус-тустә чоруткылаан бис. Тыва АССР-ниң культура министерствозунуң чагыын бүгүнге дээди болган оортумак өөредилге черия доосканнар специалистер бисте шеглеп. Москванның Луначарскиий аттыг театр уран чүүлүнүң институдун доосках Людмила болгаш Петр Коновалоотар республиканың хөгжүм-шин театрыңга ажыыдаары-биле чедип келген. Чоңгыл чүктүп культура институдунуң доо-зучулары Монгуш Өөрмаа Кызылда № 2 уруглар библиотеказында ажыылдап эгелээн, клуб ажыылдакчылары Владимир Воронов, Геннадий Тюрин Культура бажыңарынга барып ажыылдаар.

Чүрттүп ортумак өөредилге черлерин бо чылын оортумаа-биле биске хамаарыжыр 56 кижи дооскан. Оларның аразында 33 кижи Кызылдың уран чүүл училищеаин дооскан. Бистиң доозучуларывыс районнарның музыка школаларында, оо шыкаан Культура бажыңарында ажыылдап эгелей берген. Чижээ: училищениң доозучузу Чечек Серенова Тураанның Культура бажыңының методиин болган. Ондар Май-оол Өөрүүнү Культура бажыңында, Иван Семенов Тоора-Хемниң музыка школазында башкылай берген. Училищениң бо чылгы доозучуларының аразында Александр Лопсан Новосебирск консерваториязынче кирериниң экзаменин эки дужаал ап шыдаан.

Клубтарга ажыылдаар кадрлардан аңгыда, библиотека кадрларын белеткээр, оларның саңын остүрер ажылды чорудун турар бис. Омскиниң болгаш Канскиниң библиотека техникумнарынче чыл бүрү хой кижи өөренип чорүп турар. Бо чылын оон 25 кижи доозуп чедип келгеин. Оларның кижи бүрүзү районнарның хоорай, суурлаарлыга чигаа барааа боор эгелээн. Тес-Хемниң Ак-Эректе көдээ библиотеказы од чер чурттуг Кама Кандан өөренип чыдаан. Ола районнуң Культура ажыл-ыдамын көтөрүп, ажыл-агыйлар удуртукчуларын кичээнгейлиг, сагыш човаанггыр болуру мүзеңгиг.

Тываның культура албан черлеринге ажыылдаар кадрларны чалзарып эртекен чылдан бээр ковуудээн. Чүгле эртекен чылын безин 50 хире кижи биске кээнен. Оларны Тываның мэнк-үзак районнарынче, хоорай, суурлаарже хуваагаан бис. Аныяк тускай эртемнигнер кижизинин адымга телеттинг, ажыл-ишкинге мактадыг бергеннер оларның аразында бар. Ыраакы Тожуунуң Хам-Сыра-да көдээ библиотекага бар.

Культура албан черлеринин ажылын экижилдериге одааның кадрлар-биле хандырылагазы база ноп ролыкуг болуру чугаажок. Дээди болгаш ортумак тускай эртемниг кадрлар бисте чыл бүрү кээп турар болганда, оларны бижиг-лээ, ажылга хандыкшыдар, бүгү талазынга дузалы көргүзери чергее артыыр эвес. Бо ажылга районнарның культура кижилериге, көдээ Советтер, түс-түе ажыл-агыйлар удуртукчуларны кичээнгейлиг, сагыш човаанггыр болуру мүзеңгиг.

Тываның культура албан черлеринге ажыылдаар кадрларны чалзарып эртекен чылдан бээр ковуудээн. Чүгле эртекен чылын безин 50 хире кижи биске кээнен. Оларны Тываның мэнк-үзак районнарынче, хоорай, суурлаарже хуваагаан бис. Тус черниң кадрларындан аңгыда, ырак областтардан келгеннер база бар. Уралдан база Омскиден келген хоозучу кижитар Өөрүнүң Хандаргайтыда, Таңдының Хову-Аксында куш-ажыылчы оруун эгелээн.

Суурнуң чоңунга янзы-бүрү литератураны тарадыр, культура массалыг хемчеглер организастажыырга библиотека эргелелиниң Валентина Каверина идепкейлиг чорууп көргүзе берген. Оон эштери Валентина Булганова Кызыл-дың Кара-Хаакта, Татьяна Хлебова Сүт-Хөдүүн зона библиотеказында багай эвес ажылдап турар.

Кадрларның бир чамдызының дооруп кээп турда, өскелери өөренип чорүп турар. Библиотека ажылдакчылары, клубтар ажылдакчылары дээш өске-даа адырның культура ажылдакчылары белеткээр өөредилге черлери иончуктарстан дашкаар өөренип кирер арганы солгар, кыстарга берип турар. Бо чылын база элээш кижи өөренип чорутткан. Ам кол-ла чүве чүл дээрге, өөредилгени ара кааар чорүктарны болдурбайн, кызымак, турушпут болурунда.

М. ЧАМЗЫРЫП,
Культура министерствозунуң кадрлар талазы-биле инспектору.

ХҮТЧҮЛЕРНИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң Ыраккы Хүт участогунда сигенчи бригадаар болгаш звеноларда бо чылын 10 муң центнер сигенин, 2 муң тонна силосту белеткээр ужурлуг. Чоокку хүннерге чедир олар 6500 центнер сигенин сараастаан алган.

Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, Хүттүң ажыл-ишчилери шинтиниң малынга чем белеткели дээш эрес-шудуругу ажылдаавнар. Ында оът-сигеннин үнүжү кончуг ёжи болган. Шынгаш си-

геп белеткелиниң планын дыка ажыр күүседип болурунуң аргалары бар.

Сигенчилерниң арызында сараатакчылар Ховаалыг Байыр-оол, Григорий Бонос-ов, Вячеслав Чалбан, Иван Дунаяк, Вячеслав Кара-Топпуг, Маадыы Кускей, сигеи болдурукчулерни Бүрбүжаа Аңнадыр-оол, Владимир Сундуп, көпээн соорткучулерни Борис Анайбан, Семен Сундупей олар кончуг эки ажылдаан келгеп. Бо хүннерде ында кок-суда силостаашкыны кедиш-тулук чоруп турар. Ам 800 тонна кок-суданы силостап алган.

делегей бо хүннерде

Билбаа Херел төрээн колхозу «Мөренде» ам 9 чыл дургузунда механизатор боон, идепкейлиг ажылдан турар. Ам үеде од көк-суланы кестирип, соөртүп, сараатгажып-даа турар.

Дуржулгалыг механизатор бодунуп эрес-кежээ күш-ажылы-биле төрээн колхозунуп ажыл-ишчилериниң бедик хүндүтпелин чаалап алган. Ол каш чыл бурунгаар «Күр болгаш курушкан черлерни ажыглалга киргени дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Б. Херел хүнүнүне 80—90 тонна сигенин сараатгаары-биле соөртүп турар.

ЧУРУКТА: Билбаа Херел.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

ЧАГЫДЫЛГА ТҮЛҮК

1970 чылдың парлалга чагыдылгазы Бай-Тайга районнуң девискээринде түлүктүг эгелээн. Парлалга бижидилгезин организастыг чорудар талазы-биле баш бурунгаар хемчегня ап, планын кылган. Партия болгаш комсомол райкомнарынга эге организасия секретарьларын чыгаш, чаа чылдың парлалга тарадылгазының сонуургаан.

Ленинчи юбилейлиг чылдың парлалга чагыылгазын Совет Тываның 25 чыл ойнга алдар кылдыр октябрь айның 10-нүн бетинде бүрүн доозуп, өг-бүле бүрүзүнде кижи санынга онааштыр чагыдылгалыг тураның чедип алырын үк хуралга доктаатkан.

Районнуң ажыл-агыйларында, албан организасия черлеринде парлалга тарадылгазынга дузалаар чөвүлелдерни болгаш бөлүктерни тургускан. Парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчыларынга төлептиг кижилерни быжыглап, чагыдылгага хереглээр чугула материалдар-биле хандырган. Ам кайда-даа чагыдылга түлүктүг чоруп турар. Тээли суурда Тыва АССР-ниң алдарлыг харылзаачызы С. Дүү-Дарый база Шүйда почтачы С. Сыргыт-оол олар баштайгы хүнде-ле чүс ажыг рубльдиң чагыдылгазын түс-туста чорутkаннар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ТАҢДЫ КЫРЫНДА ХӨЛ

Бистиң кайгамчыктыг улуг Төрээн чуртувуста чурумалдыг кандыг каас, чараш черлер чок дээрил! Таңды сыныңың сиртининг кырында кылаңайныл чыдар бир хөл бар. Ооң ады Кара-Хөл. Шаанда улус ону «Алдыы чооду чурттуу» дижир турган. Ам ында «Тес-Хем» совхозтуң У. Шынаа салбырының малчыннарының чайлаа турар.

Артыы чартыын арга, зэминнер шуглапкан, өвүр талазын хая, даштар хээлеп каастаан Кара-Хөл шынап-ла шинк-чараш.

Чай шагның кайгамчыктыг магалыын кижи чогум-на Кара-Хөлге баргаш, магадап көөр. Хөл боду улуг эвес, суу дус чок, харын аржаан дег арыг, кылаң-кара. Ынчангаш ону «Кара-Хөл» деп адаан.

Хөлден бир дамырак мурнуу чүнче агып үнгеш, орун суур хөй-ле дамырактарны бодунга кадып, улам-на күш кирип алгаш, ол бедик сыннарда хамык хая, даштарны чара, буза чүткүп бадып, Таңдының өвүрүнде Тес-Хемче «Хөл-Өөжү» дээр ады-биле улдап кирип чыдар. Ооң унунда ам «Тес-Хем» совхозтуң У. Шынаа салбырының сууру туруп турар.

Хөлдү дескиндир төгерик ак аяңда чечек үнүш дээрге, торгу-маңнык чадып каан чүве дег, хөлбеңейнип-ле чыдар. Зэминнер адактарында хөлче агып кирип чыдар эмге сан чок бичии булак суглар бар.

Кара-Хөлдүң шынаазынга кандыг-даа мал эртен аалдан оттап үнгеш, өскээр кайнаардаа барбайн ол-ла чечен шыпкан аяңга хүнээр.

Кадарчылар эртен хоюн оъткарып үндүрүп кааш, аъдын эзертээш, баглаашка баглаашка, хоюнуң бараанын өөнүң иштинден-не көрүп орар. Кожа аалдарының хою-биле бодунуң хою арай чоокшулажы бээрге, аъттангаш, эде ай деп каар.

— Чайлаңар магалыг-ла эки чер чүве-дир але? —деп, хөл адаанда бир аалга, оя салбырның бригадири Д. Биче-оолга умуражы бергеш, айтырдым.

— Чүү дээр, магалыг чер боор — деп, ол харыылады.

— Маңаа семиривес малды, черле канчаар боор але? —дидим.

— Бо мал семириирининг ораны чер боор. Бо чыткан инеити безин көрүңер даан, мырыңай бодун үгбастаан. Энир чылын пенсионер Самнаар ашактың малдап турган инектериниң бызааларын күзүн деңзилээрге 180 килограммдан кудулавас, харын-даа чамдыктары 200 кг ажыр баскылап турган. Эртнен кыжын бистиң бо черге хүр ыыш болган. Малдың деңгел күмү эки ашкан. Ынчангаш бо чылын арай каак, изиг-даа болза, малдың семирилгези эки боон турар. Ам келир ыштың белеткели — сиген кезилдези дээш, бүгү малчыннарны мобилизастаан — деп, бригадир амыл-агыйын чугаалады.

И. БАДРА.

Хыналда түңнели

Комсомолдуң Бай-Тайга райкому сентябрьниң эге хүннеринде районнуң комсомол организасияларының чыл хыналдазын чоруткан. Хыналдадан райпода комсомол организасиязы (секретары Сазра Сарыглар), районнуң социал хандырылга черинде (Чимит Майын-Тараа) оларның организасиялары өскелерге үлегерлиг, эки ажылдааны илерээн. Түңнелиниң үстүнде ийи организасияның ажылын комсомол райкомунуң бюрозунга чугаалажып, оларның ажылының дуржулгазын районнуң оске комсомол организасияларынче тараткан.

Социал хандырылга коллективинде комсомол организасиязының бүгү кежигүннери шуптузу комсомолчу даалгаларлыг. Оларның кижи бүрүзү 1969—70 чаа өөредилге чылы-биле өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара тутунган болган. Эрткен өөредилге чылында олар база эки коргузуглерлиг турган.

Райпонуң 29 комсомолчузунуң 15-жи комсомолчу даалгаларлыг болган. Хынаада соонда 12 кижи янзы-бүрү даалгаларны алган. Бо организасияның комсомолчулары чаа өөредилге чылы-биле өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге мурнукузу ышкаш өөренир. Ылаңгыя оларның нургулайы аныяктарның кежээки школазынга өөренирлер. Комсомолчу кыстар өглеңген таварылгада фамилиязы солуттунар апаар. Ынчангаш бо талазы-биле үстүнде комсомол организасиязы негелдеге дүүштүр ажылды чорудуп, документилерни эде кылып келгенин бюрога демдеглээн.

ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырары, герман империализмни кыңчыктырбазы, Европа дынзе таңбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары социалистиг чурттарның чугула соруглазы болур деп, Венгрияның социалистиг Ажылчын партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Күрүне хуралының Даргазы Д. Каллаи Болгарияның хоставгаанының 25 чыл ооңга таварыштыр Будапешке болган митингиге медеглээн.

Социалистиг чурттарның сырый кады ажылдажылгазы болгаш каттышкан күжениишкининг демисел чорудары делегейниң революсчу шимчээшкининиң, империализмге удур бүгү күштериниң чедиишкинериниң эң чугула үлер дөзү болур деп чүвени коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага болган Чөвүлел хуралы демдеглээн деп, Д. Каллаи чугаалаан.

Социалистиг дем каттыштырылгазы, делегейниң ажылчын шимчээшкини болгаш бүгү делегейниң демшилгелиг күштери делегейниң чугула айтырыгларын кижи төрелгетеннинг эрге-ажыттарынга дүүштүр боттарының чаңгыс эптиг хөделиишкиннери-биле шиитпирлеп шыдаар деп чүвеге бүзүрелдиг бне деп, Д. Каллаи медеглээн.

Шуулган доозулган

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африканың чаңгыс эп организациязының күрүнелер, чазактар удуртукчуларының алдыгы шуулганы сентябрь 10-да эртен ажылын дооскан. Израильдиң КАР-га удур ажелекчи дайының шуулган бодунуп түңнел хуралынга шиитпирлиг бүрүү шапкан. Шуулган Чоокку Чөөн чүк кризизин КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинин 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шиитпиринге дүүштүр чогумчалыг шиитпирлээриниң аргазын тыварынче кыйгырган.

Шуулган түңнел хуралынга Африканың чаңгыс эп организациязының Консультативтиг комитединиң Нигерияга хамаарыштыр белеткээн шиитпир төлевилелин чүүлдүг деп санаан. Африканың чаңгыс эп организациязы Нигерилиың чаңгыс эвин камгалап эртыларының эргежок чугулазын ол шиитпиринге бадыткаан, дайылдажырын соксадырынче, чугаалажышкыннар кылып эгелээринче ийи таланы кыйгырган.

Шуулган ол шиитпирни күүседиринге дуза чедирипче болгаш Нигериянын кризизин шиитпирлээринің аргазын Африканың чаңгыс эп организациязының тыварынче салып турар күжениишкиннерине хора чедирип болгу дег кандыг-даа хөделиишкиннер кылырындан ооварырынче бүгү чазактарны, делегей организацияларын база бүгү делегейде политиктиг, шажын-чүдүлгелиг өске-даа организацияны кыйгырган.

«Күш көөргедии»

БОНН. (СЭТА). АКШ-тың армия штабының даргазы генерал Уэстморленд барынгерман армияның өөредилге эртирер «улуг аът кежү» девискээринде келген. Мурнуу Вьетнамга америк чепсектиг күштерин командылап турган Уэстморленд ол шеңелделерни эртирерин ГФР-ниң камгалал министри Шредер-биле болгаш НАТО-нуң өске-даа улуг шериг дужаалдыглары-биле кады хынап турар.

«Улуг аът кежү-биле» кылыр шеңелделериниң хемчээ улам калбарып турар. Олар ам Барыын Германияның Гессен, Алдыы Саксония болгаш Соңгу Рейн-Вестфалия — үш девискээринде калбарган.

Тайылбырлакчылар ол шеңелделерни канцлер Кизингериниң чазааның эрге-чагыргага холгаарлап келген үеанның дургузунда эң улуг «күш көөргедии» болган деп турар. Ол шериг өөредилгезин ГДР-биле кызыгаарның шуут чоогунда эрттирери турары үк өөредилгениң чөңгээлиин хереченлеп турар.

Барыын-герман парлалганың бижип турарын ёзугаар алырга, ол шериг өөредилгезин сентябрь 12-ге чедир үргүлчүлээр. Ацаа 65 муң солдат, офицер, олар-биле катай америк армиядан болгаш НАТО-нуң өске-даа армияларының составындан келген 10 муң кижи, куяктыг 15 муң тыртыглар, танкылар биле автомашиналар киржип турар. Ол өөредилгедо 160 америк болгаш барыын-герман самолёт, 104 вертолёт киржип турар. Үжаг чүүл кезектериниң аразында шүүргедекчи-бомбалакчы «фантом» самолёттар-биле чепсегленген эскадрильялар база бар. Ол самолёттар барыын-герман армияның чепсеглелинге удавас кирер.

Ольстерде байдал

ЛОНДОНДАН СЭТА-ның корреспондентиан Ю. УСТИМЕНКОНУҢ сентябрь 10-да дамчытканында мынча дээн:

Соңгу Ирландияның байдалы Ольстериниң найысталының хөй-хөй девискээринде чидинлеминиилаан. Белфастыда чон аргыжары хоруглуг үе тургустунган. Каттышкан хаан черинин ол кезээнче кинирген англи шеригнер командылалы биле полицияның төлөөлекчилериниң,Соңгу Ирландияның министрлериниң тургустунган составтыг, айыыл чок чорук айтырыгларының комитединиң буу-хаа чыылдырган хуралынга ыңчалдыр чарлап дыңнаткан.

Хуралга Соңгу Ирландияже англи армияның шериг кезектерин немей чорударын эргежок чугула деп санаан.

Ам англи шеригнерниң командылакчызы генерал Фрилэнд бодунуң эргезинде 18 муң солдаттыг болгаш вертолёттар, куяктыг машиналар болгаш артиллерия-биле чепсегленген, соңгу-ирланд полицейжиллерлиг.

Дүүн англи чазактың кежигүнү Лоуренс Орр «коруи-чурумну катап тургузарынче» болгаш «чедиишкинниг» оңгуларны узуткаарынче армияны кыйгырган.

Соңгу Ирландияның премьер-министри Чичестер Кларк оңгулар камгалакчыларынга удур чазактың алыр деп турар хемчегерин чарлаан. Ольстерниң хоорайларында бүгү кудумчу оңгуларын армияның болгаш полицияның ажаан, чемгерерин бо кижи-ле бап билияр. Ынчангаш улуг ачы-хаанныя кадайга онаажыр дээрзин улуска чугаалап олурар кижи мен.

— Меня дыка мактай бербе даан — дээш, Саңчатмаа каттырып кагды.— Кады ажаан турар болганда, үлүүвүстү денге-ле киирип турар ышкажыл бис.

— Мындыг-ла болгай, моң. Бодуңуп дугайында үүве чугаалаттыр эвес. Сеня мактавайн кымны мактаар мен. Сээң кежээ, кызымаанды улус кайгаар ышкажыгай.

— Че, дыка хөөревейн, бо алксаваны ыңай салгылап, шайдап аалчыларга кудуп корем. Бир үүве чугаалай бергенде, чүнү-даа уттуптар кижи боор.

— Мактап-даа канчаар йижи: мен — дээш, Шой-Сүрүң баштактаны аарак каттырып кагды.— Бистиң бо районга бир-ле дугаарында сээң Республиканың алдарлыг малчыны деп атты тывысчык чон. Олдур. Мурнакчы ажылдап турарыңны колхоз баштаар черн көрүп, билип турганы ол-дур.

— А сеңээ ыңдыг атты тывыспаан йижикпе?— дээп, кадайы хулумзуруп кагды.

— Тывыскан-на харын. Ынчаладаа сеңээн бир чыл соңгаар моңээ тывысты чон. А коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты бээ-ла сең мурнай чедип аптың. А менде ам-даа чок-ла болгай.

— Аныяк мал кадарарынга үр болган-дыр силер, ажылыңнар аргадуржулгазын чугаалап көрүңерем— деп, телевидение дамчыштыр ол медеглээн.

Ол кээшпеэнге буруладыр соруп, алээн боданып олурда, чугаалап эгеледи:

— Чайгы үеде эки семиртеп алыры-ла кончуг чугула үүве-дир. Аныяк мал болганда, эки оттуг черлерге сүрүп чедирип, таварыштыр кадарбааже хоржок. Улуг ынектер каяа оттаарын, кайда эки одар барын эдевес болгай. А бызаалар ыңдыг эвес. Кол-ла чүве кыпкы азыралы болур. Бис молдургаларны кыжын үүп болүк кылдыр үзүп алыр бис. Бирги болүкке шыпкан, ийнги болүкке оортумак деңгилгелиг, үүжүзүнге арган молдургалар турар. Кыжын оларны шуут тургузу азыраар болганда, болүктериниң аайы-биле бээр чеминиң рационну аңгы-аңгы болур. Шыпкактарынга сиген бээр, арган молдургаларга сигенден аңгыда суланы, чарбапы, холуксаалыг чемни берип турар. Ол ышкаш, арган молдургаларны кыжын эң чылыг кажаага тургузар, чылыг суг бээр. Шак ыпчаар таарыштыр азыраарга, кыжын күүжү шоолуг бакпаравас, хүр ажар, шала часкаар харын-даа дешкилежип, моорежип турар апаар.

Шаанда мал азырап, өстүрер хамаан чок, ону тапывас чыгыы чораан кижилер Шой-Сүрүң биле Саңчатмаа ам республикада ат-сураглыг алдарлыг малчыннар болу берген.

А. КУЛАРОВ.

Итали Компартияның ленинчи партбиледи

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Парлалга болгаш пропаганда киледиги келир чылын тыпсыр чаа партил билеттерин чер-черниң партия организацияларынче тарадып эгелей берген.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру демдегзээри-биле чаа партбилеттиң картында Владимир Ильичиниң портредин парлаан. Ооң үстүнде «Италияның Коммунистиг партиязы», адаанда «1970» чыл деп демдеглеп бижээн.

ИКП-ниң кежигүннерине келир чылын тыпсыр ленинчи партбилединг улгаттыр чураэп, бүгү-ниити коөр кылдыр Ливорно хоорайның топ черлериниң бирээзинде делгээн. Ында «Унита» солуннуң чаңчылчаан национал байырлалы эртип турар.

Ноябрь 7— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дүтайында хөй-хөй совет киноларны, олар-биле катай «Октябрь», «Ленин дүтайында үш ыяш болгаш 1917 чылдың октябрь хүннерин тырттырган өскелээ киноларны чонга коргузээр.

Чаңчылчаан байырлал

РИМ. Сентябрь 10. СЭТА-ның корреспондентиан Д. Степанченко мынчалдыр дамчыткан:

Италияның бүгү будуңнарындан келген муң-муң коммунистер, демократтыг хөй-ниитиниң төлөөлекчилери, хөй сөөнүг ядчылар Тоөнана областыңда Ливорно хоорайынга чыылган. Анаа Италияның Компартиязының органы «Унита» солуннуң чаңчылчаан байырлалын ажыларының дүтайында хөй-хөй совет киноларны, олар-биле катай «Октябрь», «Ленин дүтайында үш ыяш болгаш 1917 чылдың октябрь хүннерин тырттырган өскелээ киноларны чонга коргузээр.

Италияның ажылчы төөларының ак алдар-сураглыг солуну «Унита» боттарының амыдырал эргелери дээш оларның алдарлыг демиселиниң төөгүзүн 46 чыл дургузунда бижип келген. ИКП-ниң ол төп парлалга органның ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция калбаа-биле деткип турар. Коммунистиг парлалганың фондузунга хөреңги чырының ниити национал кампания үезиниң дургузунда 1 миллиард 479 миллион ажыг лир чыглынган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга тураскаатkан хемчегдер «Унитаның» амгы байырлалында кол черни төлеп турар. Италияның деңшилгелиг «Эдитори риунити» парлалга черинниң соөлгү үезе парлап үндүрген марксченленниң литературазын, В. И. Ленинниң чогаалдарын тускай делгиирлерде көргүскен.

Ук байырлалдың үезинде Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дүтайында хөй-хөй совет киноларны, олар-биле катай «Октябрь», «Ленин дүтайында үш ыяш болгаш 1917 чылдың октябрь хүннерин тырттырган өскелээ киноларны чонга коргузээр.

ЭКВАДОР. Чүрттүүн демократтыг болгаш деңшилгелиг күштери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң байырлалынга идепкейлиг белеткенип турар. Хоорайларга Эквадорнуң коммунистериниң саналын ёзугаар делегей пролетариадының баштыңчызының амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскаатkан конференциялар, хуралдар, митингилер, семинарлар эртер.

ЧУРУКТА: Амбато хоорайга болган «Ленин болгаш Эквадорнуң ажылчын аңгылыг» темалыг баштайгы семинарның үезинде.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АК-КӨК ХӨЛДҮҢ ЭРИИНДЕ

ОЧЕРК

Хол Даргазының кезек бай бичии чурумалдыг черлеринге, Шой-Сүрүң биле Саңчатмаа ам республиканың ат-сураглыг алдарлыг малчыннарынга чедип келгенимде, Ак-Көк хөлдүң эриинде Кол Даргазының ажыл-ишчилериниң бедик хүндүтпелин чаалап алган. Ол каш чыл бурунгаар «Күр болгаш курушкан черлерни ажыглалга киргени дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Б. Херел хүнүнүне 80—90 тонна сигенин сараатгаары-биле соөртүп турар.

ЧУРУКТА: Билбаа Херел.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

ПЛАННААРЫНЫҢ УЛУГ АЖЫКТЫЫ

Чаа өөредилге чылы эгелээн. Бо өөредилге чылының белеткели улуг баштыңчы В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнуң будуүзүнде эрткен. Шынчаңгы школа бүрүзү хүлээнген социалистиг чарыкшының күүседези дээш багай эвес ажылдаая. Бистиң хой-хой башкыларывыс, ооң иштинде районо-да, келир өөредилге чылында ким кандыг классчарга ажылдаарының айы-биле календарь, тематиктиг планнарын белеп кылып алгылаан. Бо болза башкының ажылының чедиишкинниг болурунуң бир кол үндезини. Бир эвес башкы кижи календарь планын будун чылга, улдуң аайы-биле хүваап турган, таптыг бодамчалыг кылып алыр болза, ол оон ажылынга улуг идиктин бээр. Чайгы дыштанылга үезинде башкы өөредилге программазын адыр-адыр аайы-биле сайгара белеткеп, тема бүрүзү өөредилге номунга канчаар бижиттингенин, ооң кырынга сөөлгү үеде эртемге кандыг ажылдыкшынар болганын немээр. Эрткен класчарга өөренген темалардан кандыг теманы, чүнү эки кактаптаарын планга айтып алыр. Өөредилгениң дараалашкан системалыг принциптерин, чүнүң-даа мурнунда башкы бүрүзү шынгыы сагып, планның кылып турар. Ханы бодамчалыг, үр хуусаада бодап тургускаа план башкының компазы болур.

Бистиң хой-хой школаларывыс, ооң иштинде районо-да, келир өөредилге чылында ким кандыг классчарга ажылдаарының айы-биле календарь, тематиктиг планнарын белеп кылып алгылаан. Бо болза башкының ажылының чедиишкинниг болурунуң бир кол үндезини. Бир эвес башкы кижи календарь планын будун чылга, улдуң аайы-биле хүваап турган, таптыг бодамчалыг кылып алыр болза, ол оон ажылынга улуг идиктин бээр. Чайгы дыштанылга үезинде башкы өөредилге программазын адыр-адыр аайы-биле сайгара белеткеп, тема бүрүзү өөредилге номунга канчаар. Бижиттингенин, ооң кырынга сөөлгү үеде эртемге кандыг ажылдыкшынар болганын немээр. Эрткен класчарга өөренген темалардан кандыг теманы, чүнү эки кактаптаарын планга айтып алыр. Өөредилгениң дараалашкан системалыг принциптерин, чүнүң-даа мурнунда башкы бүрүзү шынгыы сагып, планның кылып турар. Ханы бодамчалыг, үр хуусаада бодап тургускаа план башкының компазы болур.

Кататөөлгөшкинны ёзу барымдаалап чорудар чүүлдер хаая эвес таваржыр. Мынчап кээрге өөренинчилерниң билии кызыы, доозукчуларның билии кончуг кошкак болурунуң бир чыдаганы бо. Харын ооң уламынган бисте ийи-чанчыл

БАШКЫНЫҢ СҮМЕЗИ

рыы дээрзин эрткен өөредилге чылының сөөлгү чартымында дыннадыы, ооң белеткел ажылын чорудуп эгелээрин сагынгыры турар. Ол кончуг шын деп бодаар мен. Шынаарга бистең Эрзин районнуң чамдык школаларынга миндыг байдал аевээш. Кайы башкы кандыг эртемни чаа өөредилге чылында башкыларывыс дээрзин өөредилге чылының сөөлгү үеде эргелээрин дээрзин өөредилге чылының сөөлгү үеде эргелээрин дээрзин өөредилге чылының сөөлгү үеде эргелээрин

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

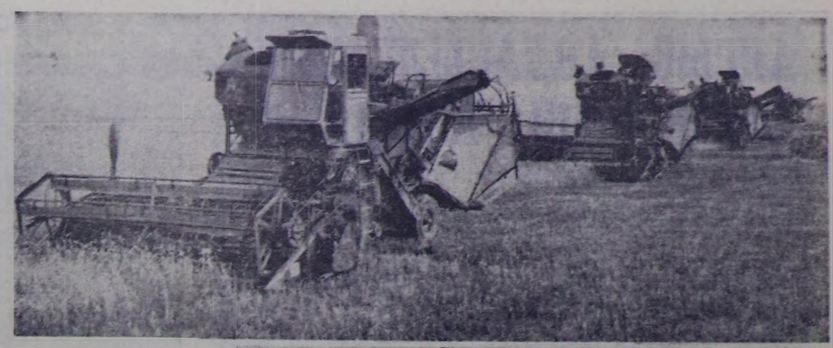
1925 чылда тӧзӧвилеттинген

ШЫН

1969 ч.
СЕНТЯБРЬ
13
СУББОТА
№ 216 (8092).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чӧвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

Колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизинге белеткел — бистиң чуртувуста болган экономиктиг амыдыралывда чугула болуушкун болур. Съездиниң делегаттары кодээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставын чугаалажыр болган хүзээн алыр. Ам үеде чуртуң колхозчу тараачыларының бодунуң съездизинге улуг кодураашкын-биле белеткенип турар. Кӧдӧӧ ажыл-агый продуктуларын будурерин ковудедир талазы-биле социалистиг хүзээлегелерин хүүсаа бетиндеге күүседир дээш социалистиг чарыш шөлдерде болган фермаларда улам калбаргап.

Чижек Уставтың чаа төлевилели парлалгага чарлаттының үнген соонда, бистиң бүгү чуртувуста ышкап, Тыва АССР-ниң колхозтарынга ону чугаалажып танывазы дораан эгелээн. Бригадаларга, фермаларга болгаш осе-даа участоктарга колхозчуга Устав төлевилелин чугаалажып, колхозчу тургузугчу улам ыяа быжыглап хогжүдериниң, колхозчуларның амыдыралын улам бай-шыдаалыг болгаш культурлуг болдурарының оруун айтып турар эң чугула документ ыяадыр чүүлдүгүнүн хүзээп ап турган. Төлевилелди колхозчулар чугаалашпышаан, аңаа санаадарны, немелдерин киирип турган. Чамдык черлерге колхозчуларның ниити хуралдарынга Устав төлевилелин база чугаалажып турган.

Оон аңгыда партия, комсомол организацииларының хой санныг агитаторлары, политинформаторлары болгаш пропагандистери Устав төлевилелиниң дугайында, Тываның бүдүргай хуу ажылдыг колхоз ажыл-агыйынга коллективизацияның чоруктан соонда болган улуг чаартылгаларның дугайында беседеллерни болгаш илеткелдерни чорудуп турар.

Ам үеде чер-черде колхозчуларның хуралдары эртип, Чижек Уставтың төлевилелин, колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизинге утказыр чүүл чедип ап турарын чугаалашпышаан, колхозчуларның район хуралдарынга төлөөлекчилерин сонгуп турарлар.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга төлептиг ужуражыы-биле 1969 чылда алган социалистиг хүзээлегелерин бодунуң съездизинге утказыр чедиишкинниг күүсегинир дээш демисешпишаан, бистиң колхозтарывыс ажыл-агыйның чамдык чугула соруглаларын чедип ап турар. Кандыг-бир чугула хүзээлегин хүүсаа бетинде күүсеткен болгаш чаа немелде хүзээлгелер алган дугайында мурнакчы колхозтарның рапорттарга чижек болур. Чөөн-Хемчик районда Ленин аттыг, Улуг-Хем районда Йөдалов аттыг, Бай-Тайга районда «Кара-Хол», Өвүр районда «Кызыл тук» колхозтар ниитиниң малынга сиген белеткелининң планын, Каа-Хем районда «Тинделге» колхоз сиген болгаш силос планын ажыр күүсеткен дугайын оскелерни мурнай рапорттаат, мал чемнерининң белеткелин ам-даа үргүлүлел турар. Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхоз күрүнеге тараа садар планын күүсеткен.

Оон-биле кады ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар, дужут ажаан алышкымның ой-планда, чидирит чокка чорудар, күрүнеге мал азылывыңы продуктуларын садар талазы-биле социалистиг хүзээлегелерин дамга четпес күүседип турар колхозтар республикада эвээш эвес. Ындыларга мурнуу талакы районнарның колхозтары кол хамаарыжыр. Ылаңгыя Эрзин, Тес-Хем районнарның колхозтары амга чедир дужут ажаан алышкымның шүүдан кирбээн. Эрзинниң колхозтарының ийи муң ажыг гектар бүгү тараазы кестинмээн. Сиген белеткелининң планы республиканга 65,1 хуу күүсеттинин турда, Тес-Хемде 36,8 хуу, Эрзинде 53,6 хуу болуп турар.

Амгы болуп турар хуралдарга Чижек Уставтың төлевилелиниң дугайында допчу илеткел кылыры-биле, колхозчуларның район хуралдарынче төлөөлекчилер сонгуруу-биле кызыгаарламайн, ленинчи юбилейже болгаш Совет Тывазының 25 чыл оюнга утказыр ажыл-агый соруглаарын чедиишкинниг күүседиринче, колхозчуларның санал-оналын коллартырынче, ажылда бар четпестерин илередиринче кичээнгейни салыр ужурлуг.

Республиканың колхозтар, совхозтар-биле кады бо чылын кодээ ажыл-агый культураларының багай эвес дужудун остурун алган. Сентябрь — дужут ажаан алышкымывыга болгаш күрүнеге тараа садар планывы күүседиринге шинтпирлиг ай болур. Сентябрьниң алг-кажы хүннеринде шак, минутта бүргеш улуг үнелиг. Ынчангаш дужут ажаан алышкымның график ёзугаар ой организастыг, бедик чымыралыг чорударын чедип алыр херек. Оон-биле кады келир чылдың дужудунуң дугайында база сагыш салыр. Эки кымпарлыг үрезинни урар, аңгыс аңдарылгазының планын күүседир херек.

Мал чемнериниң белеткелининң планын колхозтарның хой нуруузу ам-даа күүсеттизин. Малдың бодуун болгаш шыктыг чемнерин долдур белеткеп алырының аргалары бүгү ажыл-агыйларга бар. Мурнакчы ажыл-агыйларның бүдүн чартык чылдың чем курлавырын тургузар дээш, ажылдан турары ышкаш, өскелер база ынчаар ажылдаар ужурлуг.

Фермаларның, хойжу бригадаларның кыштагларынга белеткелин кадбартып чорудар херек. Ам үеде кыштаг кажааларның, малчынарның чурттарга бажынарының септелгезин белеткээн колхозтар эвээш эвес. Амгы чылыг үеде кыштаглаашкынга белеткелди чорударынче ферма ажылдакчыларының, хойжуларның, тудугжуларның күжүн эвилелдээр херек.

Колхозтар социалистиг хүзээлегелерин күүсетпишаан, ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозар, экономикажын улам быжыглаар, ажык оруглаашын коюдедир, продукциянын бот-үнезин чиңгедир дээш хемчеглерни алыр ужурлуг.

Артельдиң чаа Уставының төлевилелин танывазы амгы хуралдар-биле кызыгаарламзе. Бо чылдың ноябрьда болур колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге белеткедиң үезинде ону танывазын чугаалажырын улам күштедирер. Политиктиг агитациянып болгаш пропагандаңың янзы-бүрү хевирлерин ажыглавышаан, колхозчуларның партия организацияларының Устав төлевилелиниң утка-шынарын ажыл-шинчи бүргүзүүге танывыларын үргүлүлээр хүзээлеглиг.

СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомнуң шиитпири-биле киирип келгенин езугаар, дужут ажаан алышкыныңың моон адаанда мурнакчыларын «Шыңнын» Хүндулел самбыразынга киирери болза:

«ЭЛЕГЕС» СОВХОЗ (директору **Г. Зверева**, партком секретары **М. Дуктуг-оол**, кодээ Совет даргазы **В. Мельниченко**) — күрүнеге 1500 тонна тараа дужаар планын 1600 тонна кылдыр күүседткен. Пландан ажыр тараа дужаарын үргүлүлүп турар.

«Межегей» совхозтуң мурнакчы механизаторлары:

Геннадий ГЕЙЗАТУЛИН — «СК-3» комбайн-биле 467 гектар чернин тараазын ажаазган.

Иван КИШТЕЕВ — «СК-3» комбайн-биле сентябрь 11-ге чедир 447 гектарның тараазын кескен.

Виктор БАЛУХИН — «СК-3» комбайн-биле 427 гектар чернин кызыл-тазын ажаазган.

«Пландан ажыр бээр бис!» Мындыг күш-ажылчы деливиле ажылдавыпаан, «Элегес» совхозтуң комбайнерлери хову ажылдарын организастыг чорудуп турар. Комбайнерлер Аркадий Монгуш, Павел Бутанаев, Виктор Мельник олар хүн пормазын үргүлүү ажыр күүсетпишаан, хүннүң-не чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерин чедип ап турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери-биле кады школачылар база дужут ажаан алышкыныңда киржип турар. Шаң ажылыңга белек үлегерин хөрөзеңнер З. Колчина, А. Берсенева олар көргүзүп турадыр. Бо эштер хүнде 30 — 40 машинаны чудуруп четтирип келген.

Ажаан алышкында комбайнинарны болгаш совхозтуң төп планын бо чуруктарда көргүскен.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Хову ажылдарының хүн демдеглели

ИЙИ ЧУГУЛА АЖЫЛДЫ ЧЕРГЕЛЕШТИРЕР

СЕНТЯБРЬ 12-ГЕ ЧЕДИР СӨЛГҮ МЕДЭЗЛЕР ЕЗУГААР АЛЫРГА, РЕСПУБЛИКАДА 102,5 МУҢ ГЕКТАРНЫҢ ТАРААЗЫ КЕСТИНГЕН, ОЛ БОЛЗА БҮГҮ ШӨЛДҮҢ 41,4 ХУУЗУ БОЛУР. ООҢ ИШТИНДЕ 77 МУҢ ГЕКТАРНЫҢ ТАРААЗЫ БАСТЫРТЫНГАН. КҮРҮНЕГЕ 24352 ТОННА ТАРАА САТТЫНГАН АЗЫ ПЛАН 40,6 ХУУ КҮҮСЕТТИНГЕН. 19 МУҢ ГА НУСКУ АҢГЫС АНДАРТЫНГАН. ОЛ ПЛАННЫҢ 13 ХУУЗУ-ДУР.

Республикада дужут ажаан алышкыныңың фөөнтүзу сөөлгү хүннерде элээн кайбарган. Элээн хөй колхозтар, совхозтар агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалын ажыглап, ажаан алышкыныңың темпизин, күрүне шыгжамарыңче тараа дужаалаазын дүргедеткен. Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларында нүску хову ажылдары өскелерден аазаре чоруп турар. Олар күрүнеге тараа садар планын 440,5 хуу күүсеткен.

Ол ышнаш «Сүт-Хөл», «УТКА 25 чылы», «Тээли» совхозтардан, Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозунаан шыгжамырже пландан ажыр тараа киирери үргүлүлүп турар.

Ынчалзажок, дужут ажаан алышкыныңың байдалы республиканда ниитизи-биле дувуренчиг боор артпышаан. Бо чугула ажыл-херек ылаңгыя Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларында хомудаан турар. Куш-ажылдың көшкен организастыганыңаныдарын ажаан алышкыныңың техниказының аназ туруушкуну хөй, шаңнарза киргеп тараалар юнчуг оончуң сайгартынып турар.

Чиимзээзерге, Бии-Хемде хову ажылдарының хомудаашыныңың тараа шалдеринге эртпеп чүүтүрга бои үнүттер үнгенинге шамнап турар-дыр. Хамыың үжүр ыяда эвес. Комбайнның кестирер мөзүзинге ызырыңган бектарны үргүлүү аштаар херек. «Кок-Тей» совхозтуң механизаторлары чогум-на ынчаар ажылдаазш, бо хүннерде эки түннелдерни чедип ап турадыр.

«Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтар күсну хову ажылдарын багай чорудуп турарын республика солуннарының арыннарынга моон мурнунда-даа айыткан болгай. Совлгу күннерде ол ажыл-агыйларда ажылдың эки тазалзынче ындыг-ла оңза ажырлиишкиннер бөлбээн. Оон түнелди бо-дур: аларның биргизи нуруунге тараа думаар планын чугле 14,2 хуу, ийиги — оон-даа эвээш күүсеткен.

Херектиң үжүру чүдеп? Чыдагаан — механизатырлар оотузунда социалистиг чарышты түңнөвейн, ажаан алышкыш ажылының байдалын ажыл-агый удуртукчуларының, түсиай эртемниглерниң талазыынан контролдаавайн турарында. Моон соңгаар ындыг байдал-биле эптемнил болбас. Чөөн-Хемчиктиң партия райкому база районнуң недээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелели үстүнде адаттынган ажыл-агыйлар дужут ажаан алышкынын болур-чагуудуу-биле чорутсун азээш бүгү хемчеглерни алыры чугула.

Дужут ажаан алышкыны-биле чергелештир Тываның таразыларын күсну аңгыс аидарылгазын чогуур агротехниктиг хуусаалар доозар умурлуг. Ам ажыл-агыйларның тарыага шөлдери чаа дужуттен хостаныр турар. Ынчангаш бо ажылды калбак фронт-биле чорударының аргазы бар. Элээн хөй колхозтар, совхозтар бо ажылды чогум-на ынчаар чорудуп берген. Бо хүннерде күсну чер андарылгазының талазы-биле Бай-Тайга, Таңды райбмнар мурнуку одуругза. Хамыктың сөөлүнде — Бии-Хем район. Райондың келиг чылдың дужудуңге чер белетелининиң планы чугле 2,1 хуу күүсеттинген.

Боорта мындыг фактыны айтып болур. «Вок» совхоз мынчага чедир чаңгыс гектар-даа чер андарбаан. Ол ышнаш байдалды «Хадың», «Нысыл тараачын» колхозтардан көруп болур. Бо ажыл-агыйларда тараадан хостаган шөлдер хой хиреде-ле, аңаа турар тракторларны орта ажыглаавайн турары ыямның бүрүүзүн?

Аңгыс андарылгазының план күүселдезинниң талазы-биле Каа-Хем район база хомудаан турар. Мында планга аңаастыг күүсеттинген ажыл дөңгүп-ле 12,5 хуу. Улуг-Хемде Жданов аттыг колхозта, «Куш-ажылдың хостуу» совхозта хомукта чугле 5—10 гектар андартының турарын чүнүң-биле таныыбырлап болуруй? Ол хиреде районнуң ол ажыл-агыйларында ажаан алышкынын ажылдарындан хостаган тракторлар аңаа тургулаар-дыр. Ол ышнаш «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда, Чөөн-Хемчиктиң «Исира» колхозунда байдал база моон аазредевес.

Аңгыс андарылгазы келиг чылын бедии дужуттуң остуруп алырының бир кол нурлавышы. Кодээ ажыл-агый кампаниязында бо чугула ажылды чогуур агротехниктиг хуусааларда эрттирери дээш, ажыл-агыйларның удуртукчулары, түсиай эртемниглери бүгү организастыг хемчеглерни ап чоорудары чугула.

Болгар черде акы-дуңма ужуражыышкыннар

БУРГАС, сентябрь 11. СЭТА-ның түскай корреспондентизи Б. Лукьянов мынчалдыр зам-тыктаан:

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга баштаткан совет партия-чазак төлөөлери чүртка аян-чорук кылырын үргүлүүлевишаан. Төлөөлер ажылчы чонарның Варнада дыштанылга комплексиң-биле танышкан, бөгүн хоорай-порт Бургаска келген.

Аалчылар нефть-химия комбинадынче бар чорда, оларга хоорайның чүртакчылары өөрүшкүлүг баймар чедирген. Аңаа болгар-совет пайрага митингиге болган.

Митингиге БКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, комбинаттың директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Медаров, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков чүве чугаалаан.

Совет партия-чазак төлөөлериниң кежигүннери нефть-химия комбинадын ажжок сонуургап танышкан.

Бөгүн олар Болгарияның ажыл-ишчилери болгаш делегейниң хой-хой чурттарындан келген туристер дыштанып турар Кара далайның «Хүн изеректээн эриг» курортунга чораан.

Совет партия-чазак төлөөлери чанып келген

Делегейниң коммунистиг, ажылчы болгаш пашиозахостагларының шимчээшкинниң шылгараңгай ажылдазында, Вьетнамның Ажылчы чонар партизаның Төп Комитединиң Даргазы, Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи эш Хо Ши Минин ораныкшуларынга киржип чораан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан, совет партия-чазак төлөөлери сентябрь 11-де Москвага чанып келген.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязыныц дыңнадыы

1969 чылдың сентябрь 9-та округ соңгулда комиссиязы «Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында дурумнуң» 54 чүүлүүге үндезилээн Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттыг кандидадзынга «Кызыл-Хаваа» шаа.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязы.

ЭШ А. Ф. КРЫЩЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЫГ ЧЕР АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭДЭН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Кодээ ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыяалыг болганы дээш Улуг-Хем районнуң «Улуг хураг» колхозунуң хову бригадазының бригадири эш

Андрей Фёдорович КРЫЩЫНГА Тыва АССР-ниң алдарыг чер ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. ДОҢАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың сентябрь 10.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары эш А. САЛЧАККА, райкүүском даргазы эш Р. ХУНАЙ-ООЛГА, кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальныги эш Б. САРЫГЛАРГА

Күрүнеге тараа садарының чыл планын болгаш сиген белеткелининг планын күүседип алган — күш-ажылчы тиилелгези дээш, Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилеринге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирбишаан, күрүнеге планнаан ажыр тараа садар база ниитиниң малынга чемнер белеткелин уламчылаар дугайында шиитпирни деткип тур.

Районнуң ажыл-ишчилери мал ажылын хөгжүдеринин планын күүседир, малдың продуктуларын бедидер дээш моон соңгаар улам ажыл ажылдаар, малчынарга чурттарга бажынарын эки белеткээр, мал кыштагладыышкынынга улегергени белеткеңнер. В. И. Ленининиң төрүттүгенинден бээр 100 чылынга алдар кылдыр алган хүзээлегелерин күүседир дээш СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели быжыг бүдүрелин илередип.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

АНЫЯКТАР ҮЛҮҮ

«Улуг-Хөл» совхозтуң Арыг-Бажы сазбырында комсомол организацияның ленинчи юбилейже утказыр аныяктар ортузунга социалистиг чарышты улам калбарткан. Ажыл-агыйның чугула соруглаарын шиитпирлаарынге, аныяктар кижизидилеэнинге, комсомолчуларны болгаш аныяктарны бүдүрүлгеже мобилизастырынга комсомол организацияның активчилери организакчы чорууң көргүзүп турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниитиниң ажылынга киржилгези идепкейжээн. Сазбырда 50 ажыг комсомолчу бар. Оларның 40 хирези бүдүрүлгеде ажылдап турар. Хөй кезии механизатырлар. Комсомолчулар Бичеп-оол Удар-оол, Кундан-оол Менге, Оюн Ак-оол, Екатерина Домур-оол, Марина Сүктермаа сазбырның мурнакчыларының одурүүнде. Александра Саңмай-оол, Алдын-оол Шойдук, Данзан Сенек, Дас-оол Сүктермаа олар хөй-ниитиниң ажылынга идепкейже киржип турадыр. Комсомолчулар 120 рубль түңнүг янзы-бүрү посниарны тарткан. Трактористер Адыг-оол Саржай-оол, Бичс-оол Ховаалыг, библиотека эргелевчизи Александра Саңмай-оол олар ам СЭКП кежигүнүге кандидаттар. Малдың массалыг соолдашкынының үезинде, ешеп белеткезинге аныяктар ажи ажылдаанар.

О. ТАВАА.

Кур-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Премьери Чжоу Энь-лай-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгининиң Пекинге ужурашканы

ВДР-дан Москваже чанып кел чоруур, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ийи таланың дугуругушкын ийи таланың дугуругушкын ийи таланың дугуругушкын

АҢГЫС АНДАРЫЛГАЗЫН ШАЛЫПКЫН ЧОРУДААЛ

Тараның болган оске-даа кодаа ажылагый культураларының ниити чыылазын ковудедири чер ажылының культуразын кодтеринден, хорзунуң унуш-дужуткурун бедиериниден кол хамаржыр. Туруштуг дужуттерни алырынга, ид тааржыр культуралар тарын турган чердерге тарылганы чорударынга күскү аңгыс андарылгазы улуг ужур-дузалыг. Аңгыс андарылгазын ей-шаанда чорудары хорзунге ол-шыкты болган чемнитиг будумделерни моонеп алырын, бок унуштерни шолден арылдырарын хандырар, кодаа ажыл-агый культураларының хораланкчылары болган зарыглары-биле демиселди чорударынга дузалаар.

Мону барымдаалаш, аңгыс андарылгазынче онза кичээнгейни салыры чугула. Бо ажылдың ыңдыг чугулазын билбишаан, Таңды, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары моңа чыл бүрүде организастыг чорудуп, эки дужуттерни остурүп ап турар. Бо чылын «Межегей», «Элегес» совхозтар, Таңды районнуң «Коммунизминиң херели», Каа-Хемниң «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтары аңгыс андарылгазынга ой-шаанда кирген. Бо ажыл-агыйларда ылгырбе дугуйлуг трактордарны бо ажылга тускайлаан, ажылдың графигин тургускан болган оон чоруп турарын доктаамал контролдга алган.

Оон-биле чергелештир чамык ажыл-агыйларның, кодаа ажыл-агый будурүлге эргелелериниң удуртукчулары болган тускай эртемниглери аңгыс андарылгазын ой-шаанда чорударынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Амгы үеге чедир 30 мүң гектар шолде кукурузыны ажаан алган, 70 мүң ажыг гектар тараа культураларын бастырган, оон аңгыда чангыс чылдыг унуштерни хой шолдерге кезип алган, а аңгыс андарылгазы республикага чүгле 19 мүң га, азы планның 13 хуузу болган.

Сөөлгү чылдарда Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары аңгыс андарылгазының планын күүседип келген. Оон түңнелиниг 1968 чылда республикага аңгыс андарылгазының планы чүгле 60 хуу, а чамдык ажыл-агыйларга оон-даа кулу күүседиттинген. Бо чылын Эрзин, Өвүр районнарның ажыл-агыйлары бо чүгула ажылче мырынай кирбээнивер. «Куш-ажылдың хостуу» совхозта бо ажылды багай организастап, 3000 га планнан чүгле 100 га ажыг черни, «УТКА 25 чылы» совхоз 6400 галан 340 ганы, «Улуг-Хая»—6543 галан 342 ганы андарып алган. «Куш-ажылдың хостуу» болган «Улуг-Хая» совхозтарда аңгыс андарылгазының график-планын механизаторларга чедирбээн, бо ажылга тускайлаан чамдык тракторлар ана турар. «Тее-Хем», «Барлык», «Найырал», «Шекпээр» совхозтарда байдал базы ыңдыг. Бо ажыл-агыйларның агрономнары болган Барыын-Хемчик, Тее-Хем, Өвүр районнарның кодаа ажыл-агый будурүлге эргелелериниң кол агрономнары аңгыс андарылгазының шынарынче чогуур кичээнгей салбайн турадылар.

Тараа культураларының дужулу кузун андарып белеткээн чердерге тараанындан дыка хамаржыр даарын бо чылдың чижектери дээш катап бадыткап турар. «Межегей» совхоз тараа культураларының гектар бүрүүнден ортунаа-биле 10 центнер дужуттуг ап турар. Бо даарге колдуунда чер дугайында, оон үнүш-дужуткурун бедиер дугайында улуг сагыш салышкынының түңнели болур. Чазын чажып тарыыр культураларның тарылгазын эки шынарлыг андарып белеткээн чердерге чорудары совхозтуң ажылдакчыларынга хажык чок күүседир дүрүм болу берген.

Республикада ниитизи-биле аңгыс андарылгазының темпизи ид оожум чоруп турар. Анаа чүү четпейн турарыл? Бирги ээлчегде техниканы чавыс будурукчулуг ажыглап турар. Ажаап алышкынзын хоспталган тракторларны аңгыс андарылгазынче кончуг оожум киирип, агрегаттарның ийи ээлчег-биле ажылдаарын организаставайн турар. Оон туружук «Тинлелге» совхозтуң бригадаларының трактористер чеңишпезиниң харазы-биле тракторлар чаңгыс ээлчегде безин четче ажыглаттынмайн, олардың чамдызы анаа турар. Чижээ, № 3 бригадада 10 тракторнуң 5-жи, № 1 бригадада 16 тракторнуң хой кезии трактористер чогундан анаа турар.

Чер чарар агрегаттарны техника талазы-биле багай хандырып турарынга анаа турар чорук хей. Хей колхозтар болган совхозтар хүнүс оске ажылдарга турган тракторларны дүнеки үеле чер чарарынга ажыглавайн турар.

Аңгыс андарылгазының планын күүседирге, бо бар турар четпестерни дарый чайладыры эргежок чугула. Моңу кылырының бүгү аргалары бар. Чүгле ажыл-агыйларның удуртукчуларының, агрономнарының, бригадирлериниң организакчы ажылында ол хамаржыр.

Механизаторларны мораль болган материал талазы-биле деткинер чорук күш-ажылдың будурукчулуун бедиерингe улуг ужур-дузалыг. Аңгыс андарылгазынга сезон онаалдазын күүседкени дээш кол төлевирге 30 хуу немелээн бээр. Эки коргузуглерни чедип ап турар механизаторларны коргузуг самбыразынга, хана парлалгазынга демделээр болган оларга шилчинир вымпелди тыпсыр хемчегни алза чогуур. Ажылдың чорудулгазынга ыңдыг хемчеглер эки салларны чедирер. Трактористерниң чеңишкинниг ажылдарынга, ыштанырынга тааримчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгейни кошкаптас.

Келир чылдың дужулуне черни белет кеп турган, хорзунуң хат алырынга үүр хемчеглевни база бөттинидээр. Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында болган «Кок-Тей» совхозта циклинтээр арга-биле чарган черлерниң безин хорзунуң хат үрээшкинниге тааржыр турар. Суттарылгалыг черлериниң хорзунунде ам четчир ол-шык бар болганда, оларга аңгыс андарылгазын чорударын часкы үеже соңгаарлатпайн, күзүн чорудар херек.

Күзүн тараажылар чер андарылгазын октябрьга чедир чорудар хүзээлгелиг. Бо ажылды дүргедеир төлээде, механизатор бүрүзү шалыпкын ажылдаар ужурлуг. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болган агрономнары чер чарар агрегаттарны ийи ээлчег-биле ажыллаарын четпип алза чогуур.

Ленинчи юбилейге болган Совет Тываның 25 чылынга үткүштүр алган социалистиг хүзээлелерге келир чылдың дужулуне хорзунуң четчир-биле белеткээри база чугула черни ээлээр. Ыңдыг болгаада, ажыл-агый бүрүзү аңгыс андарылгазының планын долдур болган ажыр күүседкен турарын чедип алыр ужурлуг.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың кодаа ажыл-агый министрижин оралакчызы.

ЧАА УСТАВ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ТАНЫЖЫП ТУР

Тее-Хем районнуң колхозтарында кодаа ажыл-агый артелиниң чаа Уставының төлевилели-биле танышаар ажыл үргүлчүлел турар.

Чоокта чаа «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей суг-бераан фермазының коллективинге Чижеп Устав-биле танышкан. Фермаңың ажыл-ишчилери ону ийи-биле чүүлдүүлүнүп дедиргэн.

ЧУРУКТА: колхоз даргазы О. Кимниң беседа кылып турары.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

Пландан артыкка

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң тараажылары сентябрь 10-га чедир 150 га чиңге-тараанны, 195 га кызыл-тасты кестирип алган. Ажаап алышкын ажылдарынче 12 комбайн киргеп. Баштай ажаан алдынган кызыл-тастың га бүрүзүнден оруумаан дүжүду 19 центнер, а чиңге-тараанның — 13 центнер болган.

Хүнде он га черниң тараазын кестирер норманы комбайнер Доңгак Дадар 15 га, Сая Сүрүң, Хомушку Матпа олардың кайызы-даа 13 га чедир күүседип турарлар. Ол комбайперлериниң кижи бүрүзү бо сезонда 400 гадан эвээш эвес черниң нормазын кестирер деп бедиткен хүзээлгени алганнар. Колхоз бо чылын түе тонна тараанны күрүнеге сдлар планын сентябрь 10-да күүседипкен болгаш пландан ажыр тараа дужаарын ам-даа үргүлчүлеишаан.

—⊙—

Активке чугаалашкан

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийи дугаар эдлээлиниң үүрмектеп-сорттаар комплексиниң тудуун дүргедеир дугайын комбинаттың партия ажыл-агый активиниң хуралы шиитпирлээн. Ынчангаш амгы үеде бүгү-ле цехтерден болгаш бригадалардан тудугжуларга дузалажыр кыдыр түе ажылчыны чоруткан. Олардың хой кезии хоочуп тудугжулар, слесарьлар, каңнакчылар болгаш оске-даа мергежилдиг тудугжулары. Сентябрь 8-те комбинаттың ажылчынарыпдан тургустунган ийи бригада үүрмектеп-сорттаар комплексиниң тудуунче кирипкеп.

Аныяк коммунистер Зинаида Салчак, Галина Коляд олардың удуртқан штукатурлар бригадалары башкының иштики дериглелеринде эки ажылдан турар. Ол бригадаларда колдуунда-ла дуржулгалыг ажылчынар, мичээзадаа оолдар боттарының мергежилин бедидер талазы-биле ажылды сокатпаанар.

ШЫНАРЛЫГ ТУДУГ ДЭЭШ

Сөөлгү чылдарда тудуг ажылын шалыпкынчыдарын Чөөн-Хемчикте тудугжу коллективтер холга алган. Районнуң ажыл-агыйларында 500 ажыг тудугжуларны хаара тутқан бригадалар бар. Чадаанаңың 463 дугаар механизастатынган тудуг колонназы бирги чартык чылдың планын ажыр күүседкен. Тудуг-сергелге участогунуң ажылчынары 1233 дөрбелчин метр чурттатта шелүн ажыглалга киргеп. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң тудугжулары чунар-бажыңны, дөрт аал ишти чурттаар бажыңны ажыглалга киргеп. «Искра» колхозта 400 дөрбелчин метр шелдуг чеди бажыңны малчыннарга тудуп берген. Ленин аттыг колхозта 3200 тонна тараа кирер складты тутқан. Үш муң дөрбелчин метр төп шаңны бетонналаан. «Сут-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта хей бажыңнар, тараа складтары, мал кажаалары ажыгланда киргилээн. Кодаа ажыл-агый объектилериниң тудутларындан 1200 баш иңек кирер алды үлегерлиг кажаа, «Октябрь 30 чылы» колхозта 176 баш бызаа кирер кажаа ажыглалга киреринге четкен.

Культура албан черлериниң бажыңнарындан «Октябрь 30 чылы» артельде клубту тудуп дооскан, «Большевик» колхозта клубту дооскаар четкен. «Искраның» төвүнде бирээни тудуп турар. Баян-Тала суурда 30 олуттуг исликсадтың тудуу адакталыр четкен. Чадаана хоорайда быштак кылыр заводту тударын доозупкан.

Тудуг-суур кылырынга мергежээн шеверлериниң хүрээлеңи өскен. Ынчангаш ам-ты үеде бүгү-ле цехтерден болгаш бригадалардан тудугжуларга дузалажыр кыдыр түе ажылчыны чоруткан. Оларның хой кезии хоочуп тудугжулар, слесарьлар, каңнакчылар болгаш оске-даа мергежилдиг тудугжулары. Сентябрь 8-те комбинаттың ажылчынарыпдан тургустунган ийи бригада үүрмектеп-сорттаар комплексиниң тудуунче кирипкеп.

Аныяк коммунистер Зинаида Салчак, Галина Коляд олардың удуртқан штукатурлар бригадалары башкының иштики дериглелеринде эки ажылдан турар. Ол бригадаларда колдуунда-ла дуржулгалыг ажылчынар, мичээзадаа оолдар боттарының мергежилин бедидер талазы-биле ажылды сокатпаанар.

Сөөлгү чылдарда тудуг ажылын шалыпкынчыдарын Чөөн-Хемчикте тудугжу коллективтер холга алган. Районнуң ажыл-агыйларында 500 ажыг тудугжуларны хаара тутқан бригадалар бар. Чадаанаңың 463 дугаар механизастатынган тудуг колонназы бирги чартык чылдың планын ажыр күүседкен. Тудуг-сергелге участогунуң ажылчынары 1233 дөрбелчин метр чурттатта шелүн ажыглалга киргеп. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң тудугжулары чунар-бажыңны, дөрт аал ишти чурттаар бажыңны ажыглалга киргеп. «Искра» колхозта 400 дөрбелчин метр шелдуг чеди бажыңны малчыннарга тудуп берген. Ленин аттыг колхозта 3200 тонна тараа кирер складты тутқан. Үш муң дөрбелчин метр төп шаңны бетонналаан. «Сут-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта хей бажыңнар, тараа складтары, мал кажаалары ажыгланда киргилээн. Кодаа ажыл-агый объектилериниң тудутларындан 1200 баш иңек кирер алды үлегерлиг кажаа, «Октябрь 30 чылы» колхозта 176 баш бызаа кирер кажаа ажыглалга киреринге четкен.

Культура албан черлериниң бажыңнарындан «Октябрь 30 чылы» артельде клубту тудуп дооскан, «Большевик» колхозта клубту дооскаар четкен. «Искраның» төвүнде бирээни тудуп турар. Баян-Тала суурда 30 олуттуг исликсадтың тудуу адакталыр четкен. Чадаана хоорайда быштак кылыр заводту тударын доозупкан.

Тудуг-суур кылырынга мергежээн шеверлериниң хүрээлеңи өскен. Ынчангаш ам-ты үеде бүгү-ле цехтерден болгаш бригадалардан тудугжуларга дузалажыр кыдыр түе ажылчыны чоруткан. Оларның хой кезии хоочуп тудугжулар, слесарьлар, каңнакчылар болгаш оске-даа мергежилдиг тудугжулары. Сентябрь 8-те комбинаттың ажылчынарыпдан тургустунган ийи бригада үүрмектеп-сорттаар комплексиниң тудуунче кирипкеп.

Аныяк коммунистер Зинаида Салчак, Галина Коляд олардың удуртқан штукатурлар бригадалары башкының иштики дериглелеринде эки ажылдан турар. Ол бригадаларда колдуунда-ла дуржулгалыг ажылчынар, мичээзадаа оолдар боттарының мергежилин бедидер талазы-биле ажылды сокатпаанар.

Кижилер ажыл-ишчилерниң ажылдан үнер чоруу хей. Бо чылдың бирги чартыында 72 кижи ажылдан үнүп чоруткан. Мынчага чедир чүгле 13 кижини хүлээп алган. Үк колоннаның тудугжулары кылып эгелээн бажыңнарын доосплаңда, оске черге база бирээни эгелээр чаңчылдардан «Большевик» совхозта, «Искра» колхозта бажыңнар ам-даа ажыглалга кирбээн. Ол ышкаш сут ажыл-агый черинин Чадаанада участогунда машина-техника хей-даа болза, тудуг ажылын кончуг кошкак чорудуп турар. «Сельхозтехниканың» каттыжышкынының салбыры районнуң бүгү колхоз, совхозтарынга сут-биле нээдер одалга системазын кылырып, чамдык черлерге септелге кылырын хожудадып, күш четтикпейн турар. Ынчангаш Ийме, Бажың-Алаак, Чадаанадың № 3 школазында одалга системазы багай байдалда.

Партия, совет органнарының болгаш коллективтерниң удуртукчулары улуг-даа, бичии-даа тудугларны бедии шынарлыы-биле кылырынче сагыш салырын утпас ужурлуг. Ыңдыг турбуже кодаа суурларда чурттаар бажыңнарының тутқанының шыпары куду. Чадаана хоорайда 640 кижи өөренир школабың шала тудуп каан ханазын бүгү салгапындан оду бускаан, катап аде тудар ужурга таварлашкан. «Сут-Хөлде» иңек кажаазының тутқан шынары база куду. Районда аңмыдыраал хандырылга комбинадының бүдүрүп үндүрүп турар туүй-бүзүвүң багай шынарлыг болганындан оон хей кезии ажыглатпынмайн турар.

Тудуг коллективтериниң ажылын удуртуп турар партия организацияларының бригадалар аразында социалистиг чарыпты организастап, оон түңнелиг докладтаамал үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактаарын бөттандырары чугула. Күш-ажылдың сагыша-чуруумун бижыктырып, оон будурүкчүлүүн бедидерин чедип ап, ажылчыннар ортузунга лекция, беседаларны номчуп, кижиниидиг ажылынче кичээнгейни утландырары негеттинип келген. Дашчыларны, бетонщиктерни хөйүг-биле белеткээринче сагыш салып, тудуг-суур ышкынның мурнакчы технологизазын ажыглаарын коллективтерниң ишчилери үтпас ужурлуг. Чөөн-Хемчиктиң тудугжулары тудугларны дүрген болгаш безик шынарлыг кылырын чедип ап, ленинчи юбилейге баа Совет Тываның 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыры-ның чарыжынга идепкейлиг киржирлер.

Л. ХЕРТЕК,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң инструктору.

Бир бригада

Тее-Хемде «Чодураа» колхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Н. Данзурүң бригадирээн № 1 хойлу бригадазының ажылчыннары колхозтуң Чижеп Уставының төлевилелин ханы өөренип, ол дугайын бодунуң хуралында чугаалажып көргеп.

Төлевилел Уставта көрүүлеген чүүлдер колхозтарның экономиказын быжыглаарынга, колхозчуларның коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаарынга бүрүнү-биле дүгжүп турарын көргеш, ону бир үнбиле чүүлдүүлүнгеп.

Ол-ла бригадада 1970 чылдың парлалга чагыдылгазы эки чоруп турар, ында 17 кадрчы «Шын», «Тываның аминтары» солуннарны, кодаа ажыл-агый, уруглар журналдарын чагытқан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

—⊙—

Кыштаглаашкынга белеткел

Таңды районнуң ажыл-агыйлары малга чем белеткелин, дужут ажаан алышкыны-биле чергелештир, кыштаглаашкынга белеткелди деңге чорудуп эгелээн. Районнуң колхозтарында болгаш «совхозтарында 4—5 кижи составтыг звеноолар кыштаглаашкын белеткелинче кирген. Звеноолар нургулайында-ла мал кажаларынга, малга чем кааш бээр чердерниң, савааларның болгаш малчыннар бажыңнарының септелгезин кылып турар. Сентелге ажылы ылаңгыя «Элегес», «Межегей» совхозтарда эки чорун турар.

«Элегес» совхоз сентябрь 20-де, «Межегей»—октябрь 1-де мал тарып бооздаар чугула кампаниякке киреринг планнаан. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткел-биле капсырлаштыр түе ажыл-агыйларның мал тарып бооздаар 8 пунктуларында чамдык чедир ыылдыңнаан чүүлдерже совхозтарның директорлары чогуур кичээнгейни салып, четчелелди кылып турар.

—⊙—

Юбилей чоокшулаан тудум

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында Дарган Дугуй-оолга удуртқан аныяктар звенозу мал чеминиң белеткелиниге мурнакчы ажылдаан. «Шын» солуннуң Хүндүзел самбыразынга киргеп болгай. Чоокта чаа ол салбырда комсомол организациязының ленинчи партаңка хамаарыштыр кылып турар ажылының дугайында ында комсомол организациязының секретары Николай Делгеннің илеткелин комсомол райкомунуң бирозунга дыңнаан.

Салбырда комсомолчулар нургулайында хей-ниити даалгаларлыг. Чоокта чаа 20 кижиге комсомолчу даалгаларны бергеп. Комсомолчулар 30 ажыг кижи совхоз будурүлгезинде ажылдап турар адырларының аайы-биле бедиткен социалистиг хүзээлгелерин алган. Комсомол организациязы оон хынаадазын декада, ай, квартал саныңда чорудуп турар.

Салбырда бо хүннерде 1969—70 өөредилге чылы-биле кымнарның кана өөренирин четчелеп дооскан. Комсомолчулардан 34 кижи политболгүннерге, 35 кижи В. И. Ленинниң ажыларын бот-өөредилге-биле өөренирингe бижиткен.

В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чылзың байырлалы чоокшулаан тудум, Бай-Талдың комсомолчулары юбилейге төлептиг ужуражыр дээш бүгү аргаларын ажыглаан, планын чаарты көрүп турарлар.

Ажыл хайныышкынныг

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Армыскан салбыры (эргелекчизи М. Ак-оол) бешки чылдың дөртку чылында малга быжыг чем-суурну белеткээр ажылды хайнышкынныг чорудуп турар. Салбырның ажыл-ишчилери 820 тонна сиген белеткээр планны 100,5 хуута, 2585 тонна силос белеткелин 2451 тоннага, 800 тонна будук-бүрү белеткээрин 780 хуу күүседип, совхозтуң салбырларының мурнунда чоруп турар.

Сигенде трактористер Сат Шериг-оол, Кыргыс Маадыр, Шивитей Чечек-оол, сараат салымчызы Кошкендей Шактар, сараат ооргалакчылары Түлүш Осур-оол, Сат Барбанов, Даваакай Хирлиг болгаш силостаашкынга комбайнер-трактористер М. Самбу, С. Долааш ажылдың эгезинден бээр бо хүннерге чедир ид кызымак ажылдап, ниитизинин ажылын бедик деңнелге корүп, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп ажылдап турарлар.

Ногаан массаны сөөртүүрүге комбайнерлары бичии-даа турушкунга таварыштырбас дээш Шагаан-Арыг АТБ-зинниң чолаачылары (удуртукчузу Лопсан Чимит-оол) хүнде нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

Салбырның ажыл-ишчилеринге амданныг чемнерни белеткеп турар повар А. Бичеоол, дузалакчызы Д. Мандымоол улуг үүлүн киирген.

Мал чемниң белеткели-биле кады салбыр тараа кезиилезинче киргеп. Ында баштайгы ээлчегде 4 комбайн ажылдаан киргеп болгаш 131 га кызыл-тасты кестирип, бастырган 123 тонна тараанны Армыскада шаңда дүшүргеп.

Тараа ажаан алышкынында комбайнерлер Ома Довчаа, Дуктуг-оол Ховаллг олар «СК-4» комбайн-биле дүжүт ажаалдазынче киргеш, хүн нормазын 110—115 хуу күүседип турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Михаил ПРОКОФЬЕВ,

ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри

ШКОЛА БӨГҮН

Бүтүн үевис артемнин болгаш техниканың шапкын хөгжүлдези-биле онзагайланып турар. Делегей ажыл-агыйының амгы үе-чадазында кижиниң болгаш азырал амытаннарның үүлүүге энергия-биле чепсегленишкинин чүгле 1 хуузу кижиниң күш-ажылының, а энергияның 99 хуузун кижиниң күш-ажылының болгаш үгаанының ачызында тургустунган механизмнер болгаш машиналар берип турар деп санап үндүргеп.

Энергия-биле чепсегленилгенин бедиишкинин техниктиг дэвижилгее, артемнин болгаш техниканың бүгү адырлар аайы-биле хөгжүүрүнге ыңгыр болуп турар дээрзин ойаурыр херек. Энергия биле чепсегленилгенин өзүүшкүнүүн темпизи бедик болган тудум-на, техниктиг деңнелгенин темпизи бедик болур.

Астронавтиканың, ядро физиказының, астрофизиканың, электрониканың, оске-даа хой артемнерниң, медицинаның бежеп чылдар үезинде безин биилиимейн турган кайгамчык чедиишкиннериниң черечилери болган бис.

Үгаанымышкынныг тодаргай, шинчилеттинмээн адырларже удам хамылаа кирер. Ол болза ортумак болгаш дээди өөредилгеге дорт салдарлыг болган инженерлерни, башкыларны, эмчилерни, осно-даа тускай артемниглерни болгаш ажылчыл кадрларны безин белеткээрде ол утланышкынны кичээп көөрүн негеп турар. Шак-ла мынчангаш Коммунистиг партия болган Совет чазак чуртка бүгү-ниитизи ортумак өөредилгени киирери-биле кызыгаарлаарыы ыңгыр эвээ болур ийик. Школа болза идеп талазы-биле чепсегленген ылаптыг материалдарын белеткеп үндүрер ужурлуг. Ол чүл дээрге школа болуунун бүгү артемнерин, оон ниитинде ниитилел артемнерин сайгарлыгайжыдар ужурлуг. Амыдыралда чаа факторларның моонцелиишкинин, докталттынган билиишкиннер, теориялар аргижиреп, чаа билиишкиннер, теориялар илереп ажыттынып турар. Артемнең чүгле үстүкү каттырды дээшкинге таварыштыр турар эвээ, ортумак школага өөредилгенин чугула чүүлү болуп турар артемнин фундаментиин база дээшкинге таварыжын турар.

Ортумак школага өөредилгенин бүгү утка-шынарын эвээр, эргижирээн чүвелерниң, дамчыдарының методиказын ажылдан кылыр ужурга таварышкан.

Ол өскерилгелерниң биилдиг талазакчызы академик А. Н. Колмагоров болуп турар. Ниити математика өөредилгезиниң чаартылгазының талазы-биле оон энтузиазмы кавдыг-даа макталдан бедик деп бодаар мен. Делегейге ат-суралыг бо эң улуг артемден математиканың мурнакчы идеяларын школачыларга шиңгээттингир деңнелге дүүн бээр дээш ортумак школага хереглээр программалар болгаш өөредилге номнары тургузар талазы-биле хей ажылдап, үре-түнелдиг болуп турар.

Химия дугайын ап бээр болза, ортумак школага химия курузун XIX вектиң ийиги чартыынга чедиишкиннер-биле доозуп болбас. Бутлеровтуң кайгамчык ажылы — химиктиг каттыжышкынныңарын тургузуунуң теориязы — ол болза артемниң аажок улуг чедиишкини! Ындыг-даа болза химиктиг реакциялариың назарын механизминче, элементитөлээде, бир таварылгада бүдүмелдериниң каттыжа бээрин, эске таварылгада каттыжпайн баарын билип алыр төлээде, ортумак школаның химия курузунга атомнар тургузуунуң дугайында, бүдүмелдериниң дериглерге конфигурациязының дугайында амгы билиишкиннерни киирер херек. Богун, XX вектиң төнчүүнде, ортумак школаның үстүкү классчыларынга химиктиг бүдүмел дугайында, элементилериниң болгаш нарын каттыжышкынындарының, аразында хөделиишкиннерин башкарын тургар хоойлулар дугайында амгы билиишкиннерниң элементилерин билиидирер херек.

Биология артемниниң курстарынга алаан ханы өскерилиишкиннерни киирери көрдүнгеп. Бистиң биологиявыс аажок арбын фактылыг болганы-биле ылгалыг турган. Чер кырында муңмуң болгаш мун-муң янзыбүрү үңүштер, дириг амытаннар, микроорганизмнер вирустар бар. Оларның шуптуузун билип алыры өөреникчиге хамылап киирер төлээде, бир таварылгада бүдүмелдерниң каттыжа бээрин, эске таварылгада каттыжпайн баарын билип алыр төлээде, ортумак школаның химия курузунга атомнар тургузуунуң дугайында, бүдүмелдериниң дериглерге конфигурациязының дугайында амгы билиишкиннерни киирер херек. Богун, XX вектиң төнчүүнде, ортумак школаның үстүкү классчыларынга химиктиг бүдүмел дугайында, элементилериниң болгаш нарын каттыжышкынындарының, аразында хөделиишкиннерин башкарын тургар хоойлулар дугайында амгы билиишкиннерниң элементилерин билиидирер херек.

Биология артемниниң курстарынга алаан ханы өскерилиишкиннерни киирери көрдүнгеп. Бистиң биологиявыс аажок арбын фактылыг болганы-биле ылгалыг турган. Чер кырында муңмуң болгаш мун-муң янзыбүрү үңүштер, дириг амытаннар, микроорганизмнер вирустар бар. Оларның шуптуузун билип алыры өөреникчиге болдунмас болгаш оларның шуптуузун оон билген херээдээ чок. Дириг амытаннарның хөгжүлдезиниң дугайында биилиишкиннерни берип турар ниити дүрүмнерни билип алыры чугула. Бо талазы-биле чамдык чүүлдер кылдыңган. Дириг амытаннарның бөдүүн хевирлериниң эгелээш, кижиге чедир хөгжүлдезин өөреникчилерге чадып көргүзеринге орайдажыышкынныңарын кылган ниити биологияның чаа курстары кииртингеп.

Ындыг өскерилгелер оске артемнер талазы-биле база кылдынган.

Школаны сапзыраңгайжам-биле ажылды ээлчегиит эде тургузуушкун кылдыр хүзээп көрүп болбас. Артемниң хөгжүлдезиниң дугайында өөредилгенин утка-шынары база чайгаар-ла өскерлер апаар (ол өскерилгелерниң шураашкын чокка, аволюстуг арга-биле чоорту, өөредилге артемнерниге үе-үелеп киирип турар чаартылгалар-биле болуп турары ангы айтырыг). Ынчаннмас болза школа консервативтиг апаар, амыдыралзак, артемниң болгаш техниканың шапкын хөгжүлдезинден хоорлу бээр.

Школа өөредилгезиниң өскерилгелериниң болгаш оон утка-шынарының ниити утланышкынының, оон артемге үнделеливишкинин өөредилгенің методтарының характерин база тодарадыр. Өөреникчилерниң кичээнгейни ацыланчак айтырыглар, хоорулчак фактылар шиңгээдип алырынче эвээ, а ниити дүрүм ёзугаар болуушкуннарны билип алырынче мөөнцел билирин улам чугула болуп бар чыдар. Фактыларны доктаадып алыр кылдыр өөреникчиден негээри белен болбайн аан. Ынчаарга өөредилге чорудулгазының үндезининге, ылаңгыя ортумак школага өөредилгенің үстүкү чадаларынга, фактыларны ана-ла доктаадып алыры эвээ, өөренирингилерниң чүвени хамыгыбиле шиңгээдип билирге, бойдустуң болгаш ниитилелдиң дүрүм ёзугаар хөгжүлдезиниң алыс утказын ажыдып билирин салдынган өөредилге чорудуун идепкейжидери аазап нарын соруга болуп турар.

Чугаа болза бирги классстан эгелеп өөреникчилерниң логиктиг угаашкынын чүвени мерген билип аптар артылын чоорту сайгырадыр методтар дугайында чоруп турар.

Өске сес-биле чугаалаарга, школаны соруглавыс болза өөреникчини чүгле школага, класска олургаш, өөренирингe өөредир эвээ, а өөренирингe негелде оон бүгү амыдыралының дүргүүнде оон онзагай шынары болуу бээр кылдыр оон угаан энергизазын чепсегленүүнүн бээрииис болур.

Чырыдыышкып системазының сайгырангайжымдыгазының чамдык организастыг чүүлдеринге доктаап көрейн.

Оларны көөрүн школадан эвээ, школа назыны четпээн уруглар албан черлеринден эгелээрин чөпшээреп көрүнер. Бичии уруглары школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге кижизидери дыка чугула ниитилел болуушкуну болуп бар чыдар, 3-тен 6 хар чедир назылыг уруглары деп кезик хирээн амгы үеде уруглар садтарында кижизиттиниин турар. Кедир беш чыл-ла иймиң азы оон соонгызы чоокшу чылларда өг-бүле бүрүзү (бир эвээ күзээр болза) уруун уруглар садынга тургускан турарын чедип аптар боор бис. Школа назыны четпээн уруглары кижизидерин-

ОЛАРГА ИДЕГЕЛ УЛУГ

Кызылда хереглекчилер нинтилелиниң АТБ-зинге эртевгиниң сес шак четпээде чеде бердим. Ында-мында машиналарның ыыт-шимээни, ажылчын хептер кеткен кижилериң хоглуг чугаалары хоорайның эртенги ыржымын үреп тургулаан. Арааында бир-ле чүве маргышкан болуп чолаачыларга ужурашкаш, оларның кайнаар аъттанып-тар деп турарын сонуургадым.

— Бис кезек кижи Бии-Хем районунче чоруур деп тур бис. Чаагай дүжүт ажаарынга киржир улус машиналарны эки хынап албаска хоржок болгай — деп, АТБ-ниң мурнакчы чолаачыларының бирээзи Федор Хольшин чугаалай-дыр.

— Валерий Илихановка удуртқан 10 машина чолаачылары районнарже хереглел барааннары чедирер. Мен база-ла олар-биле хаптарынга белеп мен—деп, аныяк чолаачы Михаил Күрседи чугаага киришти.

Чолаачылар боттарының автомашиналарын хынап, чоруптарынга белетеңнеп, дүвүрелеле турлар. Машина бүрүзүн хынап албас болза, ажылга улуг шаптыкты чедирер дээрзин чолаачы бүгүдеи кончуг эки билир. Ынчангаш маңаа ажыл шагда-ла эгелээн деп чүве билдинө берди.

Машиназының мотору-биле үредешкен турган алээн уламы берген, чолдак сынныг тыва чолаачы кижини Урандай Узун-оолович Назытай деп адаар бозду. Бо коллективке 34 чыл дургузунда ол ажылдап келген. Оон-биле АТБ-ниң партия эге организациязының секретары Петр Семёнович Ковалёв ажылагый дугайында сүмелешкен тур.

— Петр Семёнович, АТБ-ниң чолаачыларының амгы сорулгаларының дугайын чугаалап берип көрүңерем — деп, оон дилеттим.

— Бистиң чолаачыларывыс Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Өвүр болгаш оске-даа районнарже чоңгуң хереглел барааннарын сеорүп чедирер сорулгалыг. Он автомашина беза 50 ажыг кижи дүжүт ажаан алышкынынче Хүлүмзеген ажытынга ак сеткилдиг, коллективтиң мурнакчы чолаачылары Николай Иванов, Степан Овчинников, Анатолий Морозов болгаш оске-лер-даа бо ажылга киржип турар. Ажылдап турда эрес-ле эрлер—деп, Ковалёв түүнеп чугаалады.

Автомашиналарның чыраккузак орунка чораан үредбес чоруу септекчилерден кол хамааржыр. Слесарылар Анатолий Бондаренко биле Леонид Власенко бо ажылга оске эш-өөрүүнден кызымаккай ажылнажи-биле ылгалып турар болдулар. Олар ай санында ажыл планын 150—250 хуу күүседи деп келгеннер.

Хереглекчилер нинтилелиниң автотранспорт бүдүрүлгениниң ажылдакчылары беш чыл планының дөртку чылын чүүн-ажылчы чедишкиннер-биле доозар дээш араазында бедиктеп социалистиг хүлээлгелерин алганнар. Коллектив чүүк соөртүрүнүң планын ийи-ги квартанда 107,1 хуу күүсеткен болгаш 5487 литр кыыар-чыаар материалды намнап ап шыдаан.

Автотранспорт бүдүрүлгениниң ажылдакчылары СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң транспорт ажылдакчыларынга болгаш чолаачыларга үндүрген кыйгырыг-чагаазын ниити хуралынга чугаалажыры көргеш, шүдүргү ажылдап турарлар.

К. САРЫГ-ООЛ.

Улусчу контроль

ДЭЭШТИГ ХЫНАЛДА

Каа-Хем районда үреглеп демир-дести чыыр кадагалаар болгаш белеткел черинге дужаар талазы-биле ажыл-агыйжы эвес чоруктар барын совхозтарга, колхозтарга улусчу контрольдарының чорудуп тургулаан хыналдаларынга илередип келген. Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралдарынга ажыл-агыйларның удуртукчуларының информацияларын дыңнап, чогуур хемчегларни ап келгенинiң түңнелинде демир-дес аймаан болгаш алгы-кештi кадагалап шыгаажары болгаш белеткел черинге киирерин элээп аксаан.

Ажыгладан үнген демир-дести чыыр кадагалаар болгаш белеткел черинге дужаар ажыл бо чылдың бирги чартында «Совет Тыва» совхозка кончуг багай организастаттынган турган. Улусчу контролдырлар хынаддаңы чорутка-ш, түңнелин районнуң улусчу контроль комитединге киирген. Комитет бодунуң хуралынга ук айтырыгны чугаалажып көргеш, үреглеп демир-дести чыыр дужаар дугайында совхозтуң директорлуу О. Түгөрге, инженери Г. Кимейге, комитеттиң доктаалының күүселдезин хайгаараарын совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы эш В. Намзынга даазакан турган. Хынаалда дээштиг болган, совхоз демир-дес чыыр дужазарының чартык чыл планыйдан ажырып, 16 тонна демирни белеткел черинге киирген.

Районнуң улусчу контролёрлары совхозтарга, колхозтарга болгаш бүдүрүлгелерге хынаддаларын довтаамал чорудуп, шимээшкин чок чыдар демир-дес аймаан белеткел черинге дужаар хемчегларни ап, күүселдезин хайгаарал келген. Чамдык ажыл-агыйлар үреглеп демир-дести чыгбайн, а чыгдырганнарын дужазавайн турары-биле планын күүсетпейн, орулганы чедир албайн турар.

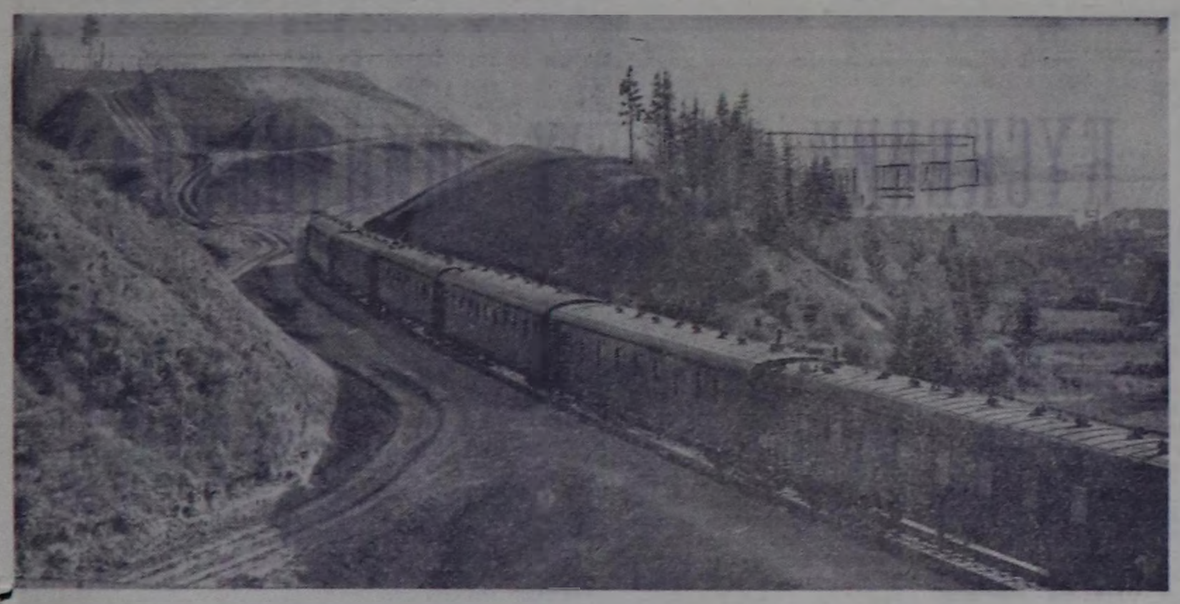
Районнуң чамдык колхозтарында алгы-кештi багай кадагалап, белеткел черлериңе киирбейн турары хынаддазын көзүлген. Улусчу контролёрларының үш колхозка чорутқан хынаддазындан ниитизи-биле 1376 санныг алгы-кештен түгле 528-ти белеткел черинге дужаганы илерээн. Дужаттынмаан алгы-кештиң хөй кезии үреглеп болгаш читкен. Үш колхоз ниитизи-биле алгы-кештен бир муң ажыг рубльди чедир албазын.

Районнуң улусчу контролёрлары шиитпирлаг хемчегларни алган соонда «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмиче орук», «Октябрь 14 чылы» колхозтарның даргалары эштер С. Балыкуулин, А. Моргун, П. Самороков олар организастаат ажылдарны чорудуп, колхозтарның баштаар черлериниң хуралдарынга чугаалажып көргеш, бар алгы-кештi белеткел черлериңе дужаар ажыды организастаан.

Күрүнеңиң эт-хөреңгизин самчыгдап, чарыгдаар кажиплерни контролёрлар база сайгалап илередип турардар. Сарыг-Септе сүт хүлээп алыр пунктуның мастери турган Г. Муравьевтуң сүт продуктуларын бодунга ажыглал, киргең сүттүң шын эвес хүлээп ап келгенин контролёрлар илереткеш, районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга тургускан. Колхозтардан, совхозтардан келген сүттүң денгелевейн хүлээп ап турган болгаш литр сүттүң килограммче шилчитпейн турган. Оон аңгыда сүт хүлээп алыр пунктудан садыг четкилериңче киргең продуктуларның шынары үргүлүг куду болуп келген. Бүдүн чартык чыл дургузунда литр сүттүң килограммче шилчитпейн турган, «Октябрь 14 чылы» колхозка 9,6 тонна сүттүң өртээ 738 рубльди, «Ленинчи орук» колхозка 55 кг сүттүң өртээ 88 рубльди чедир төлевээн. Муравьев түгле колхозтарга эвес, күрүнеге когарал чедирип турган Муравьевту районнуң улусчу контроль комитединиң шиитпир-биле ажылдан үндүрген болгаш оон херээн истелге органыныче киирген.

Районнуң улусчу контроль органнарының чорудуп турар хынаддазында четпестер хөй. Совхозтарның, колхозтарының болгаш бүдүрүлге черлериниң үдүртүкчуларынан негелде кошкак, хынадданы ханы кылбас, ёзу барымдаалаар чоруктар бар. Оон түңнелинде социалистиг өөнүү-хөреңгини самчыгдаар, төгчеглээр чоруктар үзүктаттырмайн турар. Черни, кодээ ажыл-агый техниказын чеп ажыглаар, совхозтарның, колхозтарның хөреңгизин камгалаар талазы-биле шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй.

Я. САВКИН,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Украинаның дээди өөредилге черлериниң 11 муң студентилери күш-ажылчы семестрин облаетның даш-шимээнниг тайгазынга, Соңгу чүүтүң тудугларында шалынчы күш-ажылга эртиргеп. Бо чуруктуг Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалынчы тудуунга — Тюмень — Сургуттуң 700 километр дурттуг демир-оруунга тыртыргап. Оруктуң эң байлак нефтилиг черлерже салып бар чоруур. Ында Харьковтуң 1000 студентилери ажылдаан.

Бо орук туттунуп-даа, ажылдап-даа турар.

И. САПОЖНИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

делегей бо хуннерде

ЧКП ТК-ның бюро хуралы

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозу сентябрь 10-да ЧКП ТК-ның пленумунга белеткенириниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан. Хуралды Бюронуң даргазы Л. Штроугал удуртқан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаадыг юбилейни чех областарга байырлаары ол конференция-биле илереер. Конференцияга болур кол ылеткелдерге амгы үеде даштыкы политиктиг болгаш иштики политиктиг байдалга марксизчи-ленинчи партиялардың, ажылчын ангының, хамыктың мурнай ЧКП-ниң ажыл-чорудулгазын барымдаалап, Ленинниң теория, политиктиг чагыгларын Чехословакияның Коммунистиг партиязының үнелеп турарын илерегйлээр.

Бюро кадр айтырыгларын база чугаалашкан деп, ЧТК агентилел дыңнаткан.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Соңгу Чехия — хөй хүрең хомүр-даштыг девискээр — чоокку чылдарда социалистиг Чехословакияның ең улуг энергетика базазы болу бээр. Ол девискээрге 5 миллион 300 муң киловатт ниити күүтүг чеди электростанцияны тудуп тургузары перспективтиг планда төлевилеттинген. Олар Чехословакия биле Европаның социалистиг чурттарының чаңгыс ай энергетика системазының составынга кирер.

Ам ЧССР-ге чылдың-на бүдүрер электри күжү 40 миллиард киловатт-шак болурунга чоокшулап турар. Чуртка электри күжүн бүдүрери чоокку үеде чылдың-на 50 миллиард ажыг киловатт-шак болурунга чедер деп, республиканың улуг ажыл-агыйын хөгжүдүрииниң планында айтыкан.

ГДР

ГДР-ниң улуг ажыл-агыйының кол-кол адырларын артем-техниктиг революцияның үезинде улам хөгжүдүрииниң сорулгаларын республиканың шинчилел чөвүлелиниң хуралынга чугаалашкан. Оон киржикчилери ГДР-ге социалистиг тургузуушкунунуң чаа-чаа сорулгаларын чедишкиннер шиитпирлээриңе Совет Эвилели-биле сырый эртем-техниктиг, экономиктиг кады ажылдажылганың эргежок чугаазын демдеглээн.

ЮГОСЛАВИЯ

Югославияның автономнуг крайы—Воеводинада эң баштай каскан нефть аттыгын үнген. Ам ында чылдың-на 700 муң тонна нефтини болгаш 300 миллион ажыт кубометр газты тып, нефть бозбазазыдыр ийи улуг будүрүлге чери ажыдап турар.

(СЭТА).

Дүжүр аткан

КАИР. (СЭТА). Суац мугулдурунуң барыын талакы эриинде Зафараниың болгаш Абу Эль-Дарагтың районунга Египеттиң арык кавызының туруштарынче агаардан халдаашкын кылып келирге, израиль агрессорларның бир самолёдун Каттышкан Араб Республиканың зенит артиллериязы дүжүр адыкан деп, МЕН агентилелдиң дыңнадының ёзугаар египет шериг төлээлекчи дүүн медеглээн.

Хугбай планнарның чаа билдинген кезектери

БОНН. (СЭТА). Барыын-герман «Штерн» журнал чажыт америк «10-1» шериг документизиниң чаа билдинген чажыттарын парлап үндүртеп. Ол документизде Европаның девискээринге химия, бактериология болгаш ядролуг чепсек даймының чорударының планнарын тайызбырлаан. Журналдың демдеглеп турарын ёзугаар алырга, ол планда Европаның шериг эвилелдеринде бактаан кирбээн, нейтралдыг күрүнелериниң девискээрин беазын «адептиг чепсектер күжү-биле дайын чорудар черлер» кылдыр айыткан. Ылаңгыя Финляндияны, Австрияны, Швеция биле Швейцарияны ол черлерге хамаарбыр дээн.

Ол документизде ядролуг чепсекти ажыглаар деп айыткан. Журналдың демдеглеп турганын ёзугаар алырга, «ыпдыг турбуже, НАТО талазы-биле эвилелчилериниң хорудал тургузар эргелиг болган туруп болур деп чүвени айытпаан. Оларның сагыш-бодалын айтырбас-даа, ынчангаш НАТО талазы-биле эвилелчилер «10-1» планның дугайында чүү-даа билбээн турар ужурлуг».

Документизиниң бир иезээнде химия болгаш бактериология чепсектерни ажыглаар дугайында саавыр тайызбырлаттынган. Ылаңгыя, мыштарның бүрүлерин уяткаар чепсектер болгаш тарылга шөлдерин уяткаар чепсектер ажыглаттынган турар дээн. Ол чепсектер Вьетнамга каш-даа катаң шенеттинген.

«10-1» документизде Чөөн Европа чурттарындан деазы үнген куурумчулардан тургустунган, үрегдеп болгаш сабогаж кылырының «тускай кезектери» ажыглаттынар деп, оон ында айыткан. Ол кезектер Вьетнамда «ногаан бөрттүлер» дээр оназа отрядтарның үүгедиглер кылын туралы дег үүгедиглер кылын хөделир ужурлуг.

Пентагон ГФР-ниң Гейдельберг хоорайында америк штаб-бажың-даа «ол документиниң бүүреддиг барымдаалыын» маргышпаан деп, ук журнал демдеглээн. Олар «чүгле ол чажыт документиниң шоодуг ужур-дузал чок кылдыр көргүүксээн орадаажыышкын кылган».

Европага ядролуг, биологии болгаш химия чепсээн ажыглаарының америк планнарының чаа билдинген чажыттарын «Штерниң» парлап үндүргенинге хамаарыштыр бодунуң сагыш-бодалын дыңнадырындан ГФР-ниң чазаа ойталаан. Ол чазактың төлээлекчизи түгле бо планнарның дугайында сагыш-бодалын чазаавыс чугаалап ыыдавас деп, медеглеп кылган.

Республика шериглериниң чедишкиннери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пемеңиң республика шерилери чурттуң соңгу талакы девискээрлерин монархистерден арыглаар дайылдажыышкынарын үргүлчүлеввишаан. Сауд Аравиязы-биле кыызгаардан 40 километр ыракта хөй-хөй улуг удурланышкын одагларын чок кылган.

Пемен Араб Республиканың соңгу талазында монархистериниң эң соолгу күштүг шиввээн— — Саада хоорай республика шериглериниң согуушкуннарынга дүшкен деп, моон мурнунда-ла дыңнаткан болгай. 1968 чылдың январьда монархистиг шериглериниң Санаажы шавар халдаашкынының бүүрээ дүшпеннииң үезинден бээр эң улуг чылча шавышкын ол болган. Республика шериглери Китаф хоорайның чоогунга роялистериниң баштынаарының бирээзи, кызыгууртан Ахмед Бен-Хусейниниң штаб-бажыңын тудуп алган. Оон отрядтары хөй санныг боо-чепсээн болгаш америк бүдүштүг дорилгелери кааптаан, буу-хаа деазы үнген даап дыңнадыглар каап турар деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентиэзи Аманден дыңнаткан.

Мурнуу Көрейде холера

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Мурнуу Көрейде халдавырлыг холера аарыг цептерээн. Сеулдан келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, ол халдавырлыг аарыг август 26-да Соңгу Чолла можуга тывылгаш, улам улуг девискээрлерде цептереп турар. Холерадан кижилер аарый берген таварылгалар Сеулда база илерээн. Ол аарыгга 500 ажыг кижи таварышкан. Оларның 42-зи өлген.

Тулчуушкуннар катап эгелээн

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуувьетнам патриоттар сентябрь 11-де америк-сайгон шериглериниң 30 ажыг туруштарын боолаан. Рейтер агентилелдиң корреспондентиниң дыңнадыг турарын ёзугаар алырга, Сайгондан 137 километр соңгу талада чурттакчылыг Сонгбе деп черинге чоогунда америк шериг лагери база АКШ-тың тускай шериглериниң бирээзи онза күштүг минометтер боолаашкынынга таварышкан.

Шаажылакчы чорук

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бразилияның чазаа шаажылап ёлүрер шиватказ тургузар дугайында чарлык үндүргеп. Ол чарлык «даштыкы чурт-биле дайын болганда, психология дайыны, революция дайыны ийикке хоралаккы ажыл-чорудулга болган таварылгалар» күштүг болур. Америк элчин Берл Элбриктиң мынаа оорлаттырыпкынынга хозбаштыр ол шиитпирин сентябрь 9-та үндүрген дең, Парзалга агентилелиниң корреспондентизи Рио-де-Жанейродан дыңнаткан.

• • •

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың элчинин оорлап тудуп алыры организастаанарны туткулап алыр деп шиитпирлээш, Бразилияның эргү-чагыргэ черлери ол элчинниң хосталыр үнгенинiң соонда сентябрь 7-де Рио-де-Жанейрога кежээ 40 хире кижини дораан тудуп хорутдаан. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи мынаазыр дыңнаткан.

Израиль халдаашкын

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдың хыдыкчы самолёттары сентябрь 11-де өртен Иордан хеминиң үстүү унунда Хусейн шейх көвүрүүнүң мурнуу талазында Махабат аль-Каркар девискээрин бомбалаан деп, Амман радиозу дамчыткан. Израиль ужудукчулар өрт үндүрер бомбаларын окталаа. Иорданнының агаардан халдаашкынга удур камгалал артиллериязы тулчуп киргеп, дайынның самолёттарын деазы чоруй бээрынче албадаан. Иордан тала когаралга таварышпаан деп, ол радионуң дыңнадында айытқан.

БОЛГАШ ДААРТА

ниң системазы соцмал болгаш педагогика талазы-биле аажок үнелеп турар ниитилел албан черн кылдыр хуулуп бар чыдар. Херектиң ужуру болза уруглар садыга ненинг бүдүрүлгете ажылдаарынга дузалап турарында эвес, ол база чугула-ла харын, а херектиң алыс ужуру болза уруглар садынга бичии урутну чогуур утланмышкынныг программабиле кижизидерин боттандырып болурунда. Иезн ажылдаар арганыг болуун дээш эвес, а уруглар садында коллективтиг кижизидилгенин артык шынарлыкын көргеш, уруун уруглар садында тургузуп турар ог-бүлелер бисте авазш эвес.

ССРЭ-ниң Педагогика Эртемнериниң Академиязының школа назыны четпээннер кижизидилгезинин институту уруглар садынга ажылдың сайымрангайжыттынган программазын доозуп киргеп. Ол программа хүлээп алдынган, үүлдүүгүнүүшкүнүү алган болгаш эвилел республиканарга уруглар садтарының ажылы сайызырангайжыдарының үндезинин кылдыр сүмелеттингеп. Тус черниң байдалдарын, национал харакгерлиг чамдык факторларны өөренип көрүп тургаш, бичии назылыг уругларны кижизидеринiң республикаларда амгы программазын сайызырангайжыдарынга үндезинн болуп шыдаар шак ындыг программаның үндезинниерин сүмелеп турар бис.

Уругларны 6 харлымыдан өтелеп өөретсе кандыгыл дээр дугайында чидиг дискуссиялар ой-ойде кыптыгып турар. Оны делегей практиказы билир.

Чамдык кижилер бо проблемага хамаарыштыр чугаалап тура, мынчаар бадыткаарлар: алды харлыгларны уруглар садынга ажаан тургузарының орнунга оларны школага өөредип эгелээри күрүнеге экономика талазы-биле ажыктыг. Ындыг-даа болза ажыл-херекти кара чаңгыс экономика башкарбас-ла болгай. Совет чуртка, ниитиниң школа назы четпээннер кижизидилгезинин системазы чонуң үүлдүгүүнүүшкүнүү алган чуртка, уруглар садынга кижизидилге-өөредилгелиг программаны сайызырангайжыдарының угланышкынын алыр болза акы, оон-биле ог-бүленiң, уруглар албан черлерининг болгаш школа кижизидилгезинiң арааында эки салгажылгалыг болуруп хандырар. Оон ужугурда бичии уруглар бижиринiң, жомчуурунуң, санаарының элементилерин шингээдип алган турары чаа программада киирттинген. Уруглар садыг-биле ог-бүленiң улам өзүп турар салдары бичии уруглары эге школага өөредип кижизидерин чинеедип болур чамдык бадүүн билигнер-биле чепсегленген бирги классчыларны берип болур.

Ог-бүле — бистиң ниитилелдиң эң чугула кижизидикчи үезы. Ашак-кадай болгаш ог-бүленiң чаа Хоойлуулу уруглар кижизидер талазы-биле ог-бүленiң хүлээлгелерни онзалап айытқан. «Ада-иелер боттарының уругларын коммунизм тургузуктузунуң моральыг кодекизинге дүүштүр кижизидер ужурлуг» — деп, Хоойлунуң 18-ки түүлүнде айытқан. А бир эвес уругларының кижизидилгези шын эвес тургустунган болза ада-иелериниң ада-не болур эргезин үк Хоойлунуң 19-ку түүлү каазы тур.

Бистер бүгү-ниитн ортумак өөредилгеже шилчилге дугайын чугаалап турувуста, бистиң кичээнгейивис хамыктың мурнунда сес чыл школазынче угланган турар ужурлуг. Мурнунда 1 класска өөренип эгелээннериниң 8 классты доозар хуузу 100-ке чоокшулаан турары чугула. Сес чылдың бүгү-ниитн өөредилгезин эжиитпишаан, оон-биле чергелештир аныяктарны кандыг-бир ортумак өөредилгеже хаара тударын орадлажыр болгаш өөренiкчилериниң эң хөй кезиин школа аттестадын азы техникум дипломун алырына чедирер. Ындыг аргалар четчириндеп артык.

Бирээде — ол болза школаның үстүкү классгары, пйпде — тускай өөредилге черлериниң системазы — техникумнар, оларның программазында ниитн ортумак өөредилге болгаш тускай белеткел көрдүүлген; үште — профтехучилишелер, оларда база-ла ортумак школаның хемчээли-биле ниитн өөредилгениң билигнерин берип турар. Бо адыр дүргеи хөгжүлдени ала бээр апаар. Амгы үенiң электроника азы нарын станоктар таарыштырар талазы-биле тускай мергежилдиг ажылчынынга физика, математика талазы-биле илаптыг билигнерни бербейн чыдга белеткел үндүрүп болбас. Ол болза амыдыралчы эйтырыг-дыр, оон шиитпирлеттинерн ёаулуг боттуг боттанышкын.

Ортумак школалардың класстарын специализастаар дугайында каш сөс. Олар боттарының үндезининге кол-кол эртемнерниң талазы-биле стандарттыг программалыг болур ужурлуг: физиканың, математиканың, химиянын, биологиянын, төөгүүн, орус дылдың болгаш төрээн дылдың. Ындыг-даа болза 15—16 харлыг аныяк кижилерге оларның ажыл-амыдыралының уг-шинн тодаралыштар кандыг-бир сонуургалдар хөй таварылгада назынның бо үеанинде тургустунуп келир болганда, хандыкшылганың хевирлеттинин чоруур адыры бар болуру чугаажок. Школа болза ол сонуургалдарны утку-ш, деткнир ужурлуг. Бир өөренiкчинiң төөгү талазыбиле, өскелиниң математика талазы-биле, үшкүзүүнүң бойдуе эртемниң талазы-биле ханылаарынга дузалаар, дерткүзүнге автодело, трактор, бижик машиналаары дээн ышкаш дузалаар мергежилдериниң айтырыын ханызы-биле бээр дээн ышкаш. Ындыг сорулгаларны шиитпирлээриңе факультеттиг курстар тургузарын харын-на ажытлап болур.

Школаны дооскан соонда аныяк кижи ажылдаар ужурлуг. Бистер ону эртемнериниң үндезининериниге өөредип, ону коммунистиг моральдың нормаларынга чаңчыктырып турар бис. Аныяк салгакчыларны амыдыралга, боттуг күзажылга белеткээр дээш орадлажып турар бис. Ынчаарга бо улуг сорулганы шиитпирлээри ындыг-ла белеп эвес болуп турар.

Аныяк кижи техникум дооскаш, техник азы уруглар садының кижизидикчизи ийикпе оске кандыг-бир тускай мергежилдиг кижизи болу бээр. Бүдүрүлге-техниктиг училищеге өөренген болза, ажылчынның квалификациязын чедип алыр. Он чыл школазын дооскан болза, билигнериниң үндезининерни чедип алыр болгаш харын-даа ол билигнерни улам хаңылаарының чүткүзүнге бодун кижизиттинип алган болур. А ындыг-даа болза ажылга, ылаңгыя күш-ажылга модерегтинген хереглелди, күш-ажылчы албан хүлээлгелерни ак сеткилдиг күүседир чаңчылды, материалдыг бүдүрүлге адырынга, материалдыг бүдүрүлгеден дашкаар-даа адырларга ажыл-херекке медередиг болуруң доозукчуларның чамдыызы чедип албаан болгулаар-дыр.

Оон кадында аныяк кижилериниң кижизидилгезинин оон ынай уламчылаар чергерни — дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлери, техникумнар, училищелер доозукчуларны ыракта-ла чедир хүлээп албайн турар. Чижээлээрге, эрткен чылын ортумак школаның 1,5 миллион ажыг доозукчулары улус ажыл-агыйынче кире берген.

Ындыг болганда ниити ортумак эртем дооскан аныяк кижилерниң арааындан ажылчыннарны курстар дамчыштыр белеткээрiниң системазын алаэп тодаргай ажылдап кылган турар ужурлуг. Ынчаарга бо проблемаже педагогиктиг туруштан көрүүрү чугула: башкы бүрүзү бодунуң өөренiкчилериниң эртемге сонуургалын сайызыратпышаан, оларның күш-ажылга хереглелин, хамаатты хүлээлгезин медереп билирин база сайызырадып билир ужурлуг. Школага политехнизмниң идеаларын чүткүлдүү-биле шиитээдирн маңаа дузалаар. Политехнизм — чажытта хевээр дүрүм ёзугаар болуушкуннарны кижи практикага ажыглап шыдаптар кылдыр өөредилгени шак мынчаар чорудуп билирн, кижи ниитилели, физиканың дүрүмнерин ажыглавышаан, бүдүрүлгени канчаар сайызырадып турарын көргүзүп билирн-дир. Ёаулуг политехнизм шак ында.

Ындыг-даа болза айтырыгның өскө талазы — өөренiкчилериниң күш-ажылчы базеткели база-ла чугула. Профессиналыг баэрн школага болдурмас-ла, мынчалзажок күш-ажылчы чаңчылдарны школаның баэрн албан.

ӨӨРЕДИЛГЕ чорудуунга төп болгаш эң чугула кижи болза программа тургузукчузу-даа эвес, өөредилге комунуң автору-даа эвес, а уруглары өөредип турар башкы болур. Барын-ла үш миллион составтыг башкылар армиязының эртем болгаш методтуг белеткединден школаны сайызырангайжыдарының чедишкинн хамаажыр. Оон ужугурда факультативтерни чорударынга-даа, профессия утланмышкынының талазыбиле чорудар ажылга-даа, өөренiкчилерге ыыжыг болгаш ханы билигнн бээрнге-даа башкылар белеп болуунар дээш ССРЭ-де улуг күжениишкинни үндүрүп турар.

Совет школа — чонуң херээ. Күрүнеңиң күчүлүг детkимчээн-биле, бодунуң эртем үндезининери-биле, бодунуң башкыларының энтузиазмыбиле болгаш бердингеен-биле ол күштүг. Ындыг-даа болза өөренiкчилерниң болгаш оларның башкыларының өөредилге дээш үнүүрүп турар күжүнге ада-иелериң дузазы болгаш деткимчезн биче эвес ужур-дузалыг.

(«Школа болгаш ог-бүле» журналдан доңчулап алдым).

Н. К. КРУПСКАЯ

Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

ШАК ОЛ ҮР АЖЫЛДЫҢ аргажок чүгүлазын Ильич билип турган. Ол бүгү бергелерни тодазы-биле көрген, ынчалза-даа ол айтырыгны шиитпирлиг деп санаан. «Черни чаалап алган чорук ажылчы чонларның өскө кандыгдаа чаалап алышкынарыбиле бир дөмей, түгле ажылчы чонларның боттарының бот-тывынгыр чоруушка, оларның боттарының организациязынга, шыдамык болгаш революсчу бижиг чоруушка даянып турар болза, ам бижиг болур.

Ажылчы тараачыннарга ол организацияга турган бе?

«Чогум харалаңныг, демисел-дин бүгү бергезинин үндезин дазылы, чылдагааны мында» (В. И. Ленин. ЧДЧ., 27 том, 176 арын.—*Ред.*).

Организастатты марынын оруун Ильич кулактар-биле демисежири болгаш ажылчыннар-биле каттыжары ол деп айтыкан.

«...Бир эвес кулакка дегбейн, ону арттырып каар болза, бир эвес бис мацыстарны тиилеп үнмес болзувусса, хаан болгаш капиталист катап чайлап чокка туруп келир.

Бир эвес тараачыннар кулактарның күштээшкинин тиилевес болза, революция чайлап чокка аштырар деп чүвени Европага мынчага чедир бооп тургулаан бүгү революцияларның дүржүлгазы тодаргай бадыткап турар.

Көдээ бодунуң дайзыннарын ажып тиилеп шыдавас турган, чогум-на оон ужурунда бүгү европа революциялары түнел чокка дооступ тургулаан. Хоорайларда ажылчыннар хааннарны дүжүр шаап тургулаан... ынчалза-даа чамдык үелер эрткен соонда эрги ёзу-чурумнар тергиндеп тургулаан» (база мында, 176—277 арын. — *Ред.*).

«Мурнуку революцияларга боттарының кулактар-биле аар-бергe демиселин чорударда ядыы тараачыннар кымтадаа даянып арга чок турган.

Тараачыннардан артык күштүг болгаш артык дүржүлгалыг организастатты-ваган пролетариат (аңаа ол дүржүлганы мурнуку демисели берген, ам Россияга бүдүрүлгенинг бүгү чепсектерин, бүгү фабрикаларны болгаш заводтарны, демир-оруктарны, судноларны болгаш оон-даа өскелерни эелевишаан, эрге-чагыртада туруп турар.

Ам оң ядыы тараачыннар кулактарга удур демиселге инаныштыг болгаш күштүг эвилелчилиг. Оң ядыы тараачыннар хоорай оон таллывында, аңаа пролетариат шыпзарла бүгү үүлдери-биле дузалаар — черек кырында дузалап турар деп чүвени билир» (база мында, 177 арын. — *Ред.*).

«Кулактар чехословакиязын-ны четтикпейн маңап турганнар, олар мөлчүлгени кара туразында үргүлүлээр дээш, хөлечиктиг эрги хевээр сы мунар, эрги хевээр шартайтыр байымыр дээш чаа хаанны күзелдин-биле олурту шаап алырлар ийик.

Көдээ хоорай-биле каттыжа берген, көдээнин пролетаржы болгаш чартык пролетаржы (өскенинг күш-ажылын ажыглавас) элементилери хоорай ажылчыннары-биле кады кулакторга болгаш мангыстарга удур поход ажыткан чоруктан кулактар аажок айыылаыпган» (база мында, 178 арын.— *Ред.*).

Ильич оон ыпай көдээнин бүгү уклад-тургузуун чаарты тургузарының перспективазын айыткан:

«Арга түгле черни ынытилеп-биле ажылдап болбаазырадырында... Коммуналар, артельдиг ажылдап болбаазырадылга, тараачыннарның эштелгелери — үүрмек ажылагыйның ажык чок чоруктарындан ангарлыышкын ыпда, ажыл-агыйны кодуреринин болгаш экижидеринин, күштүг намнаарының база кулактар-биле, маңгыс, чилби болгаш мөлчүкчүг чорук-биле демисежиринин чепсээ мында» (база мында, 179—180 арын. — *Ред.*).

1918 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ 16-ДА ажылтын хөрээженнерниң I Бүгү-россия съездинге ажыттынган. Ону РКП (б) ТК-ның ажылчын хөрээженнер оргузугга агитация болгаш пропаганда чорудар комиссиязы чыылдырган. Съездинг организастаар таласы-биле аштер Инесса, Самойлова, Коллонтай Сталь, А. Д. Калинина сутлар аажок күжениишкинниг ажылдаан. Съездиге 1147 делегаттар олурушкан. Ол дээрге ажылчын хөрээженнерниң съездиви болган: тараачын хөрээженнер аңаа кирипкиннэп; бичe-бууряй национал улустарның оргузугга ажыл дугайында айтырыгны-даа аңаа тургуспаан. Ынчанмыже съездиге сес алган, Ильич хамыктың мурнунда бодунуң сагыш зарын бодап чоруур түүлдерин: көдээге ажыл дугайын, шаандагы эрги байдалдан хөрээжең кижиин үгле социалнам адырып каап шыпаар хаар дугайын чугаалаан.

Каяа-даа чүве чугаалазында Ильич бүгү-ле черлерге тараачыннар дугайын, черни ынытилештиреринин дугайын чугаалап турган. Селгүүстеп чораан үелеринде чугааларынга ол 1856 чылда Ф. Энгельске К. Маркстың эгезалының дугайын сактыр турган, ынчаарда Маркс мынчаар бижээн: «Германияда бүгү херектиң байдалы пролетар революциязын тараачыл дайзынының база бир ядыы катаптаашкыны-биле деткип болурунуң арга-зынын хамаарыр апаар. Ынчан херек тергиин бооп бүдер» (В. И. Ленин. ЧДЧ., 28 том, 45 арын.— *Ред.*).

ШВЕЙЦАРИЯГА ТУРУВУСТА-ЛА мен боостан безинин аарыгындан аажок качыгдап чораан мен. Кезип эмзээнинин соонда дагыг черге турталганың байдалынга ол аарыг арай бооргда чүгээртээн, оон соонда чүреем бакшыраан, күш-шыдалым ынайташ калган. Ильичиниң балыглатканымның соонда, оон амы-тыны болгаш кадыы дээш дүвүрээнин түңделинде ол аарыг катап эгелээн. Эмчилер меңээ чүүн-бааның эмнер ижиртип, шуглактан турбас кылдыр чыттырып, ажылдавас деп албадап тургаш; ынчаза-даа дуза болбаан. Ынчаарда саваторийлер чок турган болгай. Мени Соколыниктерде арыг иштиниң кадыкшылга школазынче чорудуннан, аңаа ажыл-херек дугайын, политика дугайын чугаалап болбас ужурлуг чүве болгай. Аңаа бичии уруглар-биле оңнежип алган мен, а барык хүн санында кежээ Ильич колдуунда-ла Мария Ильинична-биле кады каап турган. Аңаа мен 1918 чылдың декабрының төнчүүнү, 1919 чылдың январының чыдып эрттирдим. Уруглар удаваанда мени кончуг чоок кижизи кылдыр санай берген болгаш сагыыш-сеткилин дөгеренип чугаалап бээр турган. Чамыктары чуруп алган чуруктарын-даа аккаап коргүзер, чамдыктары канчаар хаактап чораанының дугайын-даа чугаалаар болгайлар; тос харлыг оол ам оон авазынга чем белеткеп бээр кижи чок деп сагыыспырап орар. Аңаала авазынга чемни ол боду киллип бээр: картошкалыг мүн хаңындырар, сүтта картошка «хаарып» бээр кижи бооптур; авазы ажылдаап чедип кээрге, оол чемни кылып алган маңап олурар кижи-дир. Аңаа бир бичии урут турган, ону уруглар азырап каратаар черден калыкшылга школазынга эккелген. Азырап черинге турган, ол уругнуң өөренип алган чаңчылдары-да хөй: шыгыы башкыга авыяастап-даа, өскелерни мегелеп-даа билир. Оон Смоленск рыногунга чурттап турган авазы яңган кижи бооп-тур. Авазы уруунга, уруу авазынга кончуг ынак. Бир-ле катап авазы уруунга ыы-сыылыг чедип келген: авазының ынакшып турган кижизи оон иликтерни оорлап садыпкаш, арагалап каапкан, авазы кызылбут арткан, буттарын үжүдүп алган болган деп, урут меңээ чугаалап орар. Уруу үргүлүле авазын сактыр, чемин төвүр чивейн, авазынга шыгжап алыр, уруглар чемненнин каапкан соонда столдар кырындан чем тогланчызын чыгаш, база-ла авазынга бээр дээш шыгжап алыр турган.

Дыка хөй уруглар меңээ боттарының амыдыралының дугайын чугаалап берип турган, а школа дээрге амыдыралдан мрак турган болгай. Эртен өөренип, оон соонда хаактап чүгүржүп, кежээ ёлка каастаар чүвелерни ыыпын турган. (Хол-биле бижээнинде оон ыңай ыынча дээн: «Кодээде амыдыралдың дугайын бис кадыкшылга школазының таңнылыл. Нека заставазында кежээки-дыштанар хүн школазынга мээң өөреникчим чораан. Тула губерниянын Веневск уездизиниң тараатыны эш Бодров-биле чугаалажып турган бис. Ол шагда Бодров Ильичиниң белүүгүнге база барып турган. Ам Владимир Ильич меңээ ужуражып келгенде оон-биле базала каш-даа катап чугаалажып хөөрешкен.» — *Ред.*).

Ильич оолдар-биле бо-ла чугаалашкан, баштактанышкан турар, оларны аңаа аажок ынак, оон чедип келир чүвүн таварыштыр маңаан турар. 1919 чылдың эгезинде (эргинин-биле чаа чыл) школа уругларга ёлка тургузуун берген. Бистинге, Россияга, ёлка кажан-даа кандыг-бир чүдүлге сүүгүлеп дуулазы-биле холбашпайн келген болгаш ынаа-ла уруглар кежээн, оларның оон-тогларын болгай. Уруглар Ильичиниң боттарының ёлказынче чалаан. Ол кедир мен деп аазаан. Владимир Дмитриевич Бонч-Бруевичиниң уругларга чигир-чимистеп болдунар-ла хөйү-биле садып алыр деп, ол дилээн. Ильич бисче Мария Ильинична-биле кады кел чорда, оларже орукка дээрбечилер халдаан. Ильичиже халдааның билип каапп, олар арай ынчокчуна бергежок, машинадан Ильичиниң, Мария Ильиничизиниң, а ол ышкаш чолаачы эш Гильди. Ильичиниң камгалал чораан эштн дүжүргеш, оларның машиназынга боттары олурупкаш барган. (Ильичиже дээрбечилер 1919 чылдың январь 19-та халдаан. — *Ред.*). А кадыкшылга школазынга бистер Ильич биле Мария Ильиничнаны маңап, оларның оялдаанынга чиктагинин турган бис. Адак соолуде каап, олар школага чедип келирге, оларның арнизары чиктин аажок болган. Чүү болду деп, Ильичиден бүдүү айтыраарымга, ол мени дүвүртпес дээш баштай ол дугайын чугаалаваан, оон мээң өрээлимге кире бергенинисте ол болган түүдүн дугайын чугаалаарга, оон амыр-меңээ артканынга аажок өөрөөм мен. (Хол-биле бижээнинде оон ыңай ыынча дээн: «Ильичиниң сагыш салыр болгаш кызыр чүүлдери кончуг хөй, хамаатты дайын эм-даа кидиң-түлүк чиктиг чүве: адырлыр чок! Чилбиленнің хары-биле тип-ле кирген. Хайыран чем черге калбаан, логередиш тоду чиген: бажы дүүлээр, балдыр сириээр, караа чиктиг өлеренээр —кайгамчык-ла чүве болган!

Сагыжында, чырык черде шак ол ышкаш мээлыр-даа чок, чаражыгга, шилгедээнге чаржалдажыр амытан чок. Өөрээниден чүрээ хөөреп, өртküлу маннагылаан, аңаа-маңаа чүвээ үскеп, чаштай-даа бээр —аарышкылыг-даа эвес бооптур.

Дүн-даа дүшкен. Карангылаан. Шаг-даа төнген. Уңгуруиче дөгүүр бодап, үйгеп-сөөп чоруп-ла каан. Оруун доза оор аажок озан-моонлак таварышып-тыр. Демгилерниң каапкаш барган демир-хүүрээ чүвеи иргин. Долганырга ыраа кончуг, чалгаарангыг, дорттаар дээрге бедин аажок, артаттынмас. Далашпайн, шимчевейн, караан шимгеш, чыдып алган, таалаңчыг чаагайын түге денгээр. «Чоогланыым шак ол суксун сотка мепи олуртканы билдингир-дир. Ынчаза-даа мөге-шыырак, үгаанныг-даа кижилерден ылап-ла куштуг болган түве ол дүр бе! Тээнда-ла кайын ам аа. Каш-каш чылдар дургузунда харын бирле көрүп келдим: мындыг түве көрбээн мен ийин, мырынай-ла өлеп-тир аа... Адыр-адыр ...Кылган иш чок, хырын-даа аш, оран-сава соок хевээр. Ёралыг бак үн-не болду... Чок! Чо-ок! Батап-катап чооглары дег, каныыг чаагай суксунул ол? Харын-на моон чажыдын тыл, калы-кожа өөрүүге Шинчээчи деп катап база мактатсымза... Ох, үйгүм кээрин...

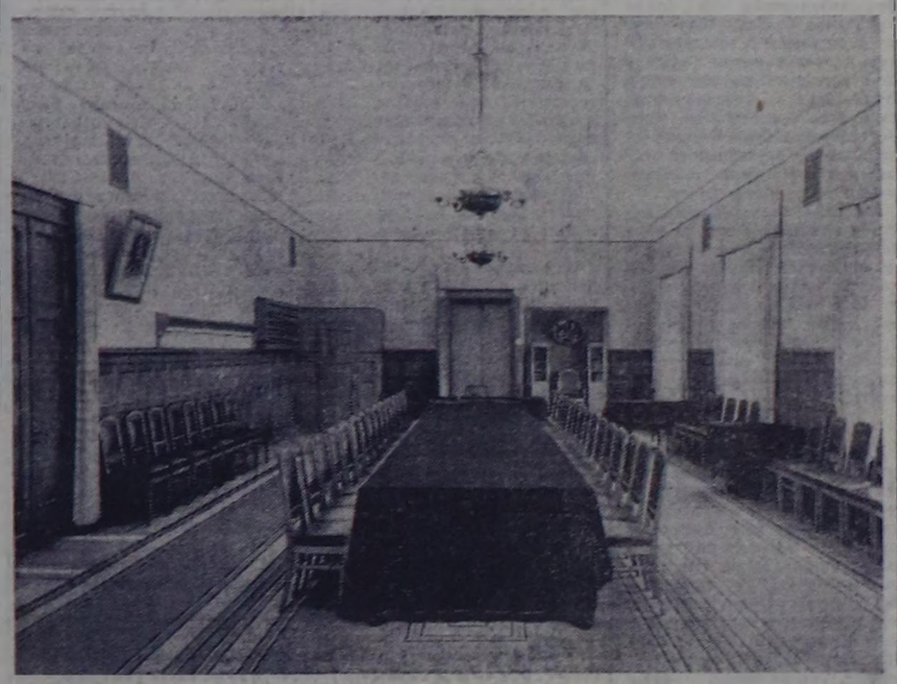
Кыштың соогу ол дуне хылыдыр тынып келген, кажар Чолдак ол-ла дуне, ол-ла черге калгып калган түвеи иргин. Бажаа сентээр Кижилерни кайда барыкы, ам-даа сураг.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

В. И. Ленин Девинкиге удур демиселче чоруп турган коммунист-дайынчыларга Моссоветтиң балконуундан байыр чедирип түве чугаалап турары. Москва, 1919 чылдың октябрь 16. Кинокадр.

(СӨТА-ның фотохрониказы).

(СӨТА-ның фотохрониказы).

МАҢАА В. И. ЛЕНИН АЖЫЛДАП ТУРГАН. Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң хураалдаар залы. Маңаа В. И. Ленин УКЧ-нин, Күш-ажыл болгаш Камгалал Чөвүлелиниң, РКП(б) ТК-ның Политбюрозунуң 1918 чылдың мартын 1922 чылдың декабрьга чедир хуралдарын удуртуп турган.

ЧАА МУЗЕЙГЕ КИРИҢЕР

Ус оруу, Өөктүң Кара-Ыяш, Белоцарск тулчуушкуну, Оттум-Даш тулчуушкуну, Торлашкын дайыны, Хөндергей оруу, Калдак-Хамар арты, Адар-Төш арты, Хем-Бөлдирги, Элегестиг Суг-Бажы дээш ышкаш оран-чурттуң чер аттарын хоочун салгалдың кижилери номчуй каапкаш, революциянын херээ дээш демисежин чораан чылдарын дораанна сактып кээрлер, ынчаарга аныяк салгалдың кижилери ол черлерге Тываның төөгүзүүне кандыг онзагай болуушкуннар болгуладыын ала-чайгаар билип алыксай бээрлер. Октябрьның херээ дээш ышкарангай коммунистериниң, кызыл партизаннарның база орус, тыва ядыы кижилериниң сүр-күжүн каттыштырып алган, иштикинниң феодалдарынга, даштыкының каргыстарынга удур октуг боону холга туткан, арыг ханын төп, ами-тынын хайыралаайн тулчуп чораан черлеринде төөгүүнүң мөңге турасмаалдарын база чоннуң музейлерин тургузуп эгелей берген.

Бо чылдың сентябрь эгезинде Таңды районнуң Кочетов суурунга, ук черниң чонунуң шаг-төөгүден бээр адап келгени Суг-Бажы деп черге кончуг өөрүшкүлүг хүн болган. 1921 чылдың август 13-те бүгү Тываның түс-түс кожуундарындан чыглып келген төлээлериниң улуг шуулганы болган черде. Тываның баштайгы Үндезин-хоойлузун хүлээп алган, Тыва Арат Республиканың хамаарышпас эргелиг түскай күрүне бооп тургустунганын чарлаан бажында чоннуң музейин ажыткан. Ол музей моон соңгаар Тыва АССР-ниң Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң Кочетовтә салбыры бооп артар.

Ол салбыр ийи өрээлдиг бажында туруп турар. Ында делгээн үүлдер арте-бурунгу шагдан эгелээш, ямгы совет үеге чедир Тываның төөгүзүн тончулай аарак көргүскен: Тываның агаар-бойдузу болган бурунгу амыдыралы, Тыва Арат Республиканың тургустунганы база Совет Тываның чедиишкиннери.

Бойдус булуңунда Тываның географтыг чуруун тускайлап аскаш, бир шилдиг хомдуда ховар таваржыр казымал байлантын чамдык гогланчыларын делген салгылаан, бо черге үргүлүлү чурттап турар база чазын келгеш, күзүн чылыг орандыва үжүп чоруй баар куштзарның тулуптай сойгулаш, кадырып каан хевирлерин, делгем ховуларның, бедик дагларның чуруктары база сутта, черге чоруур амытанарның допчу көргүзүү, харын-даа каш-каш үс чылдарның мурнунда Тываның девискээринге чурттап чораан мамонт деп кедергей улуг чертик буганың черден тывылган джизив безин салып каан...

Бурунгу төөгү булуңунда 5—8 вектерде бистиң бурунгу огбелеривистиң артыгын каапы бижимел тураскаалдарының улуг-улуг чуруктары, эрги Тываның үеинде чоннуң түренги аймдыралы, байларның ядыларыны бастып чораанны, оон тодаргай барымдаазы — актыг араттың ийи холуң, ийи будуң демир кинчи-биле бектеп каан чуруун көргеш, чүрек шимирт кыынныр. Чоннуң көжүп-дүжүп чораанын, тараазы канчаар тарып, ажаап чораанын көргүскен чуруктар бар. Кочетов суурда школамың (директору Шыырак-оол Оюн) школачыларының чылдың-чылдың чыып турган ховар чүвелерин: тыва эзер, уруг кавайы, бөөдүн идик, шүүр, бала, согаашт, хува аяктарны тускайлап көргүскен. Чоннуң эрги шагда эдилел чораан эт-севин көрбейн чыткаш, оон амгы амыдыралында чаа түүлдерин дениеп билдирп берге болгай.

ТАР төөгүзүнүң булуңунда Тываны Октябрьның төлү кылдыр көргүскен. Тывага бооп турган революстуг шинчээшкинниң иденкейлиг киржикчилери — хоочун коммунистерин, кызыл партизан чорааннарны, мурнакчы араттарны, школа, амнелгенниң тыптып келгенин, үлетүрүүн хөгжүп сайзыраанын. Адазыларын Н. Мөңге, С. Пташинский, С. Түмен-Хөө, К. Хомушку, Н. Хлревич — «Тывакобальт» комбинадының мурнакчылары болгаш түгле «Коммунизмниң херели» колхозтуң тергиннерин Достак Монгуш, Елена Чеботаева, Кулдар Седип-оол оларны баштадыр көргүкчүлерге базаалгадып турар. Бо булунда бир кайгамчык үүе болза үсшеверлериниң чонар-даштан сиилбин чазаан ажылдарының дээжилерин шилден турун кылган ийи улуг хомдуда делгеп каан.

Кочетов музейин кылырынга районнуң культура киллдин (эргелекчизи Н. Чылбак-оол), «Коммунизмниң херели» колхозтуң хөй-ниитизи (даргазы Ф. Благинин, партком секретазы Х. Аракчаа, комсомол организациязының секретазы Төгүс-оол Оюн, көдээ Совет даргазы О. Билчинир-оол) боттуг дузазы чедиртеп. Методиктиг арга-сүмеги бээрнче, делгелге өрээлдерин шимеп кылырынга республиканың төп музейиниң эртем ажылдакчылары, бизанчызы, чуруукчуузу хол тудуп киришкеннер. Кочетов музейиниң директорунга Алдын-кыс Ховалыговна Оюн ажылдай бергеп.

— Бо черге Совет арте-чагырганның дайзынзырынга удур тулчуп чордум. Бо черге тыва күрүнениң тургуступтаганын чарлаан Улуг шуулганың киржикчизи мен, уруглар. Бо шелге ынчан үш чүс ажыг кижи чыглып, үш хондур хураалдан турган бис. Дайзыннарны тиилеп каанывыс соонда арат чазаанның тургусгуунганын чарлаан бажында төөгүүнүң музейин кылып каавы кончуг өөрүшчүг болгаш магалыт-дыр. Аныяк-чаш ажы-төлүм! Бо музейни кажан-кеззеде кадагалап-камгаланар! — деп, хоочун коммунист, кызыл партизан, ам түскай пенсиялыг чурттап орар Семён Билчирниң буянныг сөстери ында дыңназып турзр.

М. КЕШИН-ЛОПСАН.

Тыва АССР-ниң Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң килдие эргелекчизи.

ШООДУГ

КҮСКЕНИҢ СӨӨЛГҮ ШИНЧИЛЕЛИ

(Тыва тоолдуң уланчызы)

Шыпан ам.

Быштаг черде оваа көржек алааңга кылып алган үнгүрүүге кымдан-чүден артык күштүг амытанны дилеп тыпкан, чоок-кавы күскелерден Шинчээчи деп шола алган Чолдак-Ой деп кырган Күске чурттай берген чүвен иргин.

Чоокта чаттан баштайгы хар кылыннаарга апчокчуун, карактарын шийип алган, хүнгүс кылыр ажыл-ижин эргий бодап, хүннээрекке чылырганыш таалап чыткан Күске иргин.

Хенертен-не даап эвес даап үнген, хээкчи-даа кортканынан үнгүрүнче караш дигеп. Ынчаза-даа шинчээчиниң сетки-хөөнү ындыдан-на дөстүнүрбээн, шыдап чаалаш, корга-корга бажын үнүп, баккылап каап, шыпырааннап, кулак салып дыннаазыкаап, көргүзээн-дир. Чүзү боор ийик, ала чайны, доңдак күсту өттүр келбээн аалчыларны уткуур ужур таварышкан мындыг бооп-тур.

Бедик-бедик челер, саак аътгар мунган, белен эвес мөге-шыырак үш ар, катыы-нтки-лиг хөөрежик, бо-ла келгеш, кажаага кээп чадагланнаш, тамчыктанып, хүннээрекке, чаакпылажып олургулаш алган-дыллар. Хар-даа чаттан, кыш-бо келген, кажаа-хораа сеттээр даштинп, мурнуу чүкте колхоз төвү суурундан бүүлаа дүрген аътгангылаан бызанчылар чүвен иргин. (Чежемейнин шинчээчи бол, Күске күжүр черле ону канчап бодап чедер деп аан).

Хүн-даа бедээн. Аал-оран чыыглаар деп бодап чыткан биеэ Күске ажыл-ишче үнериндеп дидинместээн. Аңаа-ла хей чыдар эвес, делегейде деннээр чүүл чок мөге-шыырак, кажар, мерген. Кижилериниң ажылдазарын сонуургаар деп бодап аптыр.

Бирги Кижи удатпаанда хойнун үжээш, бир-ле чүве кылаңнаалыр үштүп эккеп, ону көргеш амыраанзыг, аштеринге оозундан кудуп берип эгелеп-дир. «Ажылдаарда күш кинрер, хөөнүн чазаар аътчеми ыйнзан олэ деп амыдыралда» деп бодап чыткан.

Кижилерниң ажы-чаңы ангы бооп-тур: бирги кижи чемин алгаш, дамбыралаш, дүште-даа чок пактай каапгар; ийигизи ижериндеп дидинместеп пат-ла болур, арай деп-ле ажырыпкаш, аксын түдүп, арны-бажын бырыштырар, чолуургүлээр, сөөгүнге кинр доңган чүве ышкаш дидирээр-даа; үшкүзү-даа авыткаштың таалаанзыг, таалайын таккыладын, амданнангаш, аңаа дедир ийи холдап сунар болган. Ийи-үштү шак-ла ынчаар долгандырып ишкеп соонда, ыыт-шимээн, чугаа-соолу дам-на баргаш.

Хүн дал дүүш ажа берген. Амдыгылар олуруп үшаан, аъжын-чемин немей күдүп уламчылаан. «Элдептиин аа, кылган-туткан чүвеш чок, эртенден бээр суксунап-ла хүннээр чүүл» деп таарыннмастап, кайгап чыткан Күске иргин.

Удаваанда ийи Кижи улугулуг ыыттажып, хөректерден тутчуп алган, ходуң чайып, хөлзенчиг-ле апарганнар. Үшкү Кижи демгилерже ходуң булган, үлүү читкен, ыыны долгай, аксынан ак көвүк шурап, мезегейзиг хулумзурүп, аазын чыткаш, арай боорда ийи бутка турун келгеш, амдыларның кырында-ла барып-тыр оо!

Канчаар ажаок үш нанын тутчуп турда, харлыг дүүвү карак шывар ыыныт бооп-тур. Аразында месилдежип, меннип турган, аъш-чемнин төгүлгенин эскербээннер.

Даг бажын шона чоруй, дылаш хүн-даа чаныыткан. «Ажылчыннар» ам-на соксаап, аътгангаштың мурнуу чүкте караш дээнер.

Дүнг даажы хөөрту чидип ырай бээрге, дүрзээлээп Чолдак хөөкүй туруп кээп, херлип-көстүп, төгүлген чем чыын тыртып, довуичүктү кудуп алыы салып баткан. Чыт-ла авээс чыттыг болгай, чылган көрген — ажыксыг-даа, күргамныг-даа. Кадыынган чем хараданчыг, катап чылгаан, чиктиг чүве: адырлыр чок! Чилбиленнің хары-биле тип-ле кирген. Хайыран чем черге калбаан, логередиш тоду чиген: бажы дүүлээр, балдыр сириээр, караа чиктиг өлеренээр —кайгамчык-ла чүве болган!

Сагыжында, чырык черде шак ол ышкаш мээлыр-даа чок, чаражыгга, шилгедээнге чаржалдажыр амытан чок. Өөрээниден чүрээ хөөреп, өртküлу маннагылаан, аңаа-маңаа чүвээ үскеп, чаштай-даа бээр —аарышкылыг-даа эвес бооптур.

Дүн-даа дүшкен. Карангылаан. Шаг-даа төнген. Уңгуруиче дөгүүр бодап, үйгеп-сөөп чоруп-ла каан. Оруун доза оор аажок озан-моонлак таварышып-тыр. Демгилерниң каапкаш барган демир-хүүрээ чүвеш иргин. Долганырга ыраа кончуг, чалгаарангыг, дорттаар дээрге бедин аажок, артаттынмас. Далашпайн, шимчевейн, караан шимгеш, чыдып алган, таалаңчыг чаагайын түге денгээр. «Чоогланыым шак ол суксун сотка мепи олуртканы билдингир-дир. Ынчаза-даа мөге-шыырак, үгаанныг-даа кижилерден ылап-ла куштуг болган түве ол дүр бе! Тээнда-ла кайын ам аа. Каш-каш чылдар дургузунда харын бирле көрүп келдим: мындыг түве көрбээн мен ийин, мырынай-ла өлеп-тир аа... Адыр-адыр ...Кылган иш чок, хырын-даа аш, оран-сава соок хевээр. Ёралыг бак үн-не болду... Чок! Чо-ок! Батап-катап чооглары дег, каныыг чаагай суксунул ол? Харын-на моон чажыдын тыл, калы-кожа өөрүүге Шинчээчи деп катап база мактатсымза... Ох, үйгүм кээрин...

Кыштың соогу ол дуне хылыдыр тынып келген, кажар Чолдак ол-ла дуне, ол-ла черге калгып калган түвеи иргин. Бажаа сентээр Кижилерни кайда барыкы, ам-даа сураг.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Редактор К. Н. ДИПГА.

НЫЗЫЛДЫҚ АВТОШКОЛАЗЫ

III класстың чөлээчыларын будуруглеге амылдатпайн тургаш өөредир курска курсантылар хүлээп ап турар. Өөренирининг хуусазы — 5 ай.

Өөредилге 1969 чылдың октябрь 1-ден эгелээр.

Өөренирим күзээр киижилерниң харылзажыр адреви: Кызыл, Шевченко кудумчузу, 113-а бажың, телефон — 34-94.

ДИРЕКЦИЯ.

Кино

СЕНТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Биллиимес дамга» 11.30, 1.30, «Дириг сеңек» (ийи сериязы катаа) д. э. 3.20, 6.10, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алёшамның аңаашкыны» 10, 14. «Сельвада сылдыстар чок» 12, 15.50, 19.25, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Трембита» д. э. 3. «Оттуг бодумче кыйгырдым» (1-ги, 2-ги сериалары) 4.55, 8 шактарда.

«БОСТОН»: «Далай дувуиде акналантилер» 14.40. «Оруктуң онгу кезии» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Угбазы Керри» 17, 19, 21 шактарда.

редакциянын адрези:

Бызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийзи амыралал киллизиниң 23 51, культура киллизиниң 27-13, көзээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизиниң 21-27, информасиа киллизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында пархалга эргелелиниң типографиязы (Бызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00785.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 14 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 217 (8063).

Өртээ 2 көп.

БӨГҮН «ШЫН» СОЛУННУҢ «АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ»

деп шилчиир түгүн «Улуг-Хая» совхозтуң комбайнери

Петр Иванович КАБАНОВКА

тывыскан. Сентябрь 12-ге чедир ол 540 ажыг гектар чернин тараазын тавычалай кескен.

БОТТУГ АЖЫЛ-ХЕРЕКЧЕ

Ленинчи юбилей чоокшулаан тудум, аңаа белеткеелер улам хаңы утка-шыпарлыг болуп, чуруттуң политиктиг, экономиктиг болгаш культура амыдыралының бүгү кавыларын хаара тудуп бар чоруурун СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Ленинчи Юбилейиниң Хүндүлел бижиин болгаш Медалын тургузар дугайында доктаалында база катап айыткан.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, ооң иштинде культура ажыддакчылары, алдарлыг бүгү улусчу байырлаага болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин алгаш, оларның херек кырында күүселдеши дээш бедик көдүлүүшүн-биле ажылдап турар. Бистиң республиканың культура албан черн бүрүзү болуунга тодаргай хүлээлгелерин алгаш, культура-чырыдымышкын албан черлериниң Бүгү-эвилел болгаш республика, район көрүдээринге киржип, боттарының материалдыг баазазын экижиндер, чорудун турар культура-массалыг ажылдарының идей-политиктиг, уран-чечен утка-шыпарын бедидер талазы-биле улуг ажылдарны кылган болгаш кылып-даа турар.

Юбилейлерге тураскаатқан социалистиг хүлээлгелериниң кол үүлдериниң бирээзи культура бажыңнарының, клубтарының, библиотекаларның болгаш кызыл-булуңнарның тудугларды, септелгези, одаар үүл-биле хандырылгазы болгаш дериге, шимелдеэи болуп турар.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң тудугларын назбартыр, септелге-дерилгезин экижиндер, одаар үүл-биле хандырар айтырыгны Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнар чугулага көрүп, ленинчи юбилейге белеткелдиң бо чылдарында чаа тудугларны ажыглалга киирип, эргилеринің септелгезин, дерилгезин экижиткен. Клубтарның, библиотекаларның кышка белеткелин чорудар талазы-биле Эрзин район сөөлгү чылдарда эки үүлдерин кылган.

Таңды районда дуржулга станциязының төвүнде клуб, оран-бажыңы бичии-даа болза, аңаа дыштанып дээш баргаи кижиниң сеткилин өөртүр. Ооң иштии арыг-силиг, чылыг, дерилге, шимелдеэи эки. Бо бүгүге ында профсоюзтар комитеди акша-көреңгини четчирп-биле берип турар. Ынчангаш клуб ажылдакчылары бүгү күжүн бот-тывыышгыр уран үүлүче, культура-массалыг хемчеглерже угландырар аргалыг. Бии-Хем районнуң Сушь суурда Культура бажыңының болгаш библиотеканың септелгези корүдээлерге киржип эгелээнден бээр дыка экижээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга чедир чеди ай. Совет Тываның 25 чылынга чедир ай четпес үе арткан. Ол байырлаалдарга үткүштур алган хүлээлгелерде, ыланғыя культура одаглариың кышка белеткээринде, күүсеттинмээн үүлдер дыка хой. Клубтарны, библиотекаларны болгаш кызыл-булуңнарны септеп, кышка белеткеп албайн, чон ортузунга уран үүлдү, культура-массалыг ажылдарны канчап неперелирил деп шыңгыы айтырыг чамдык районнарның, кодээ Советтерниң, ажыл-агый коллективтериниң мурнунда чидин-биле тургустунуп келген.

Республиканы септелгезин бүрүн дооскан, одаар үүл-биле хандыртынган, шимелде, дерилгези четчелеттинген ыыдыг клубтар, библиотекалар бо хүнүнерде санныг. Ооң туржук Совет Тываның 25 чылының байырлалывың массалыг хемчегерни нава кылырыл деп дуурениир айтырыг тургустуун турар черлер бар. А ол байырлаа ленинчи чүс чыыче чугула базым кылыр тепкиш дээрзин билип турган болгай бис.

Культура одаглариың кышка белеткээр талазы-биле Бай-Тайга, Өвүр, Барыын-Хемчик районнар, мурнуку чылдардазы дег, ам-даа хожудавышаан. Бо дугайын парлаалгага хөй удаа бижип, хурал суглааларга шүгүмүүлеп турээ-дээ, ол районнарның партия, совет органнары чогуур түңнелди кылбайн туралын айтыр херек. Септелге чорударынга, одаар үүл белеткээринге Кызыл хоорайның культура албан черлерине бергедээр чүве чок болгу дег. Ол хирезинде-ле хоорайның бүдүрүлгелеринде клубтарның дыка хөйү кышка белеткеттинмээн. «Кара-Хаак» совхозтуң клуву, библиотеказы септеттинмээн, одаар үүл-биле хандыртынмаан.

Ажылчы чоннарның культурazыг, эстетиктиг негелдеерин хандырар, коммунистиг кижизидилгеэинге чугула рольду ойнаар ужурлуг албан черлериниң кышка белеткелиниң ыланғыя юбилейлиг чылда мынчаар хожудап турарын шынаыдар кандыг-даа чөптүг чылдагаан чок. Ол дээрге чамдык райүүсномнарның, оларның культура киидистериниң, профсоюзтар комитеттериниң бо айтырыгны ам-даа чедир үнелевейн турарының, кодээ Советтердең, ажыл-агый удуртукчуларының черле ынаавайн турарының, кодээ Советтерниң

Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

КОЛХОЗЧУЛАР ЧИЖЕК УСТАВТЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧУГААЛАЖЫП ТУР

1949 чылдың сеңгүү айларында Чоон-Хемчик районнуң Ийме сумузунуң хуу ажылдыг арттары Ленин аттыг колхозту тургузуп, коллективтиг ажыл-агыйның негизин салган. Оон бээр ам 20 чыл эрткен. Кызыл-Чыраага ынчан школа, интернат, магазин болгаш крычазы чок чеди санныг бажынчыгаштардан ангыда чүү-даа чок турган. Баштай колхозтакчан 57 ээре 1600 ажыт баш малдыг, 205 га тарылга шөлдүг, эвээш чепсек-херекселдиг турган.

Колхозтуң 20 чыл ооңгу байырлалы бо чылын Совет Тыванның 25 чылының байырлалы-биле кезээрлажып арткан. Ээн черге ажыл-херээн эгелээн каттыштыкан коллективтиг күш-ажыл чаагай үүлени бүдүрүп, организас ажыл-агый талазы-биле колхозту бажыглап, оон экономиказынга улуг хогжүлдени, колхозчуларның материалдыг болгаш культурулуг амыдыралынга кайгамчык чаартылганы чедип алган.

Колхозчу амыдыралдың кол хөйлүзүү — кодээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставының чаа төлевилелин чугаалажыр хуралынга колхозчулар чыыглаш, бистиң улуг Төрээн чуртувуска кодээ ажыл-агый артелиниң хогжүлдезинин артыкаа дөртен чыл оруун түнеп, чаа сорулгаларны чугаалажыр колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур чүү чедип ап турарын чугаалашканнар. Колхозтуң Чижек Уставының төлевилелин башлаар черниң даргазы эш М. Хунажын хуралдың киржикчилеринге номчуп таныштырбышаан, кодээ ажыл-агый артелиниң артыкаа 20 чыл иштинде хогжүлдезинин дугайында кол-кол чүрээгайларны болгаш чедип алган чүүлдерни чугаалаан.

Бо хүннерде колхозтуң ээлези 600 ажыг, 1969 чылдың сентябрь 1-де байдал-биле алырга, ниитининиң малының баш саны 16 мун ажыг, тарылга шөлү 6750 га. Бо чылдың бирги чартыында ажыа орулга 119.954 рубль болгаш. Мурнунда аът, шары-биле тараа тарып, чер ажылындан чаңыс дужут ап турган болза, Коммунистиг партия биле Совет чөвәктиң ада сагыш салыышкынының ачызында улуг машина-техника парктыг болуп, 22 автомашина, 24 трактор, 15 комбайн болгаш өскедээ техникалыг апарган.

Колхозтуң мурнакчы бригадирлериниң бирээзи, улуг назылыг колхозчу **Моңгуш Десумаа** индирге үптүп келди. Оон чугаалааны:

— Кодээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставын таныжып, ону хүлээп көрүп, санал-оналывысты киирип турар-дыр бис. Уставтың төлевилелиниң кайы-даа одуруунда ниитининиң ажыл-агыйын хогжүдер, колхозчуларның амыдырал байдалын акыжидер дугайында сагыш салыышкыны сиңнидикендир. Колхозчулар назылап кыраанда, инвалид апарганда, социал хандырыгганың өске-даа хевирлеринге дузаламчыны ында айтканы оруңчүг-дүр. Ол ам херек кырында колхозчу амыдыралда боттанып турар болгай. Бистиң колхозта назылап кыраан, инвалид болган 130 кижи дузаламчы ап турар.

Колхозчуларның хуула мал туларының Уставта айытқан нормазын сагыры чугула. Бистиң колхозта нормадан хөй малдыг кижилер бар болгай. Ындыг кижилер хуузунда эрге-ажыынче кичээнгей салгаш, колхоз будүрүлгезинин ажылынга четче кириишпейн турар. Уставтың төлевилелинде ажыл ажыдың дугайын айытпаан-дыр. Оңу тодаратса чөгүүр деп санаадыг мен.

Санал берген хөй колхозчулар Уставтың төлевилелин чүүлдүгүнүп ретсээнер.

— Ниитининиң херээнге, оңчүзүнге ээ болур чөрүк амгы күштүг болуп турар Уставта болгаш Чижек Уставтың төлевилелинде айытпышкан. Ниитининиң оңчү-херекпизинге ёзулуг ээ болуру колхозчу кижи бүрүзүнүң кезээде сагыш салып, күүседип чоруур херээ болуруң ында көргеп. Чазгаа болгаш кам-хайыра чок чоруунуң үламнындан колхозтуң эт-херегизин бакшыраар азы үреп каар болза, ол когаралдың орнун тургузар аппарын төлевилелде шын бижээн-дир. Бисте ынчыглар чок эвес-ле болгай. Чижээ, Т. Шөфер-оол бо чылдың майда хүлээп алган чаа автомашиназын кам чокка эдилеп, харын ооглу үеде үреп алган.

В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга коскү чедишкиннерлиг ужуражыр дээш бедиткен хүлээлгелерлиг ажылдап турар болгай бис. Богунгу байдал-биле шүгдүнүң көөрте, бистер колхозчулар ам-даа патсымаар ажылдап турар-дыр бис. Сес айларның түнелинде төрүүр 100 баш малга оңааштыр колхоз 64 хураган, 115 ангай, 54 быжа, 48 кулун, дунгуш хаван бүрүзүндем 4,7 хаван оглу, хөй бүрүзүнден 1890 грамм дүк, саар ииен саныңдан 748 кг сүт алган. Бо саннар бистиң сагыжывысты хандырбас-тыр. Ленинчи юбилейге, Совет Тыванның 25 чыл ооңга болгаш колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизинге күш-ажылчы санду бараалгалыр дээш, күжениишкиннинг ажылдарывыс шыңгыы негеттинип турар — деп, ревизия комиссиязының даргазы эш О. Аракчаа саналдаан.

Колхозчуларның хуралынга санал, шүгүмчүлелдиңдиг болган. Чамдык колхозчуларның саналдарынга колхоз баштаар черин, даргазын, ревизия комиссиязын үш чыл эвес, ийи чыл хуусаалыг сонгуурун, колхозчу демократиянны удам калбартырын барындаалаш, сонгулганы чажыт бадылаашкын-биле чорударын, хууда мал тударын амгы күштүг болуп турар Уставты-биле арттырарын, түскай эртемниглерниң негелдезин, харысалгазын дыңзылар кыдыр айтырын, ревизия комиссиязы колхозтуң ажыл-агый хан-дөө ажыл-чорудулгазының дугайында ревизиялыг чылда ийиден эвээш эвес катап кылыр дээнин чылдың квартал санында ревизия чорудар кылдыр айтырын колхозчулар саналдап турган.

Тудуг бригадазының бригадири эш М. Дамба сөс алгаш, ынча дээн:

— Амгы күштүг болуп турар кодээ ажыл-агый артелиниң Уставының негелдеринде өөрүлаар колхозчу туружуг улуг хогжүлдени чедип алган. Бистиң чуртувуска социализм бүрүн тиилээн болгаш коммунистиг тургузуушкунну калбартып турар. Амгы амыдырал чаа Уставты кыызырын негеп келген. Оон төлевилели эрги Устав-биле харылзаа-холбаалыг. Ол болза ленинчи идеяның улуг чайыынанчак тинделгези-дир. Көрбес бе, ленинчи номнал бистиң амыдыралывыста боттанып турар. Ээн чыткан Сесегеннің, Хараганныг-Ховунуң шөлдери эргээртинмес дужуттуг берип тур. Хемчик унунда Ийме суур, бригада, ферма төптери сылдыстар-биле адаанпажып чаймнанган. Колхозчулар байшыдалгыр, культурулуг амыдыралдыг.

Менде ыңдыг санал бар: колхозчуларны будүрүлге адырларынга быжыглап кааргa, чамык кижилер онаашкан участоктарынга доктаамал ажылдавайн баар фактылар бар боор-дур. Оларның харыысалгазын белидери-биле ол ажылдап турган участогуң калганнарга ажылдаан төлевирин төлевес кылдыр корээ кандыгыл. Колхоз будүрүлгезинге ажылдавайн турар ийикпе харыысалга чок колхозчуларны ажылындан хостап, хуусаа берээ кандыгыл?

Ленин аттыг кодээ ажылагый артелиниң колхозчулары Устав төлевилелиң чаңгыс эрлектилиг чүүлдүгүнүмүшаан, ленинчи юбилейге алдар кылдыр алган хүлээлгелерин күүседир дээш улам идепкейлиг ажылдаарын хүлээнгеннер.

Колхозчуларның район хуралынга баар делегаттарын хуралдан сонгаан.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

Чурттуң партия организацияларында

Партияның чугула даалгазы

Бо чылын Горький хоорайның он-он муң амыдчын, алдын-каанчылары политинформаторларның бесседаларын дыңнаан. Партияның ол чугула даалгазын СЭКП хөөрөкчү биле хөөрүүскенмүң амыдчылары, партия организацияларының секретарьлары, заводтарның ажыл-агый удуртукчулары күүседип турар. Совет районда түскай докладтаткан хүннерде ажыл-ишчилерге бесседалар ылап бээр амыдыы удуртукчу үш чүс хире ажылдаачылар, эртемденнер, дээди өөредиңге черлериниң башкылары чөрүдүп турар.

Ол фактывар СЭКП-ниң Горький обкомунуң пленумуниг чижектер болган. Пленумга партийнең политиктиг информацияны эниңмидер дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Илеткелчи — СЭКП обкомунуң секретары А. Ф. Горев болгаш санал бергеннер политиктиг информацияларны чөнге чугаалап бээрин организастаарынга, эртпиреринге бүгү удуртукчу амылдаачыларының кирииринiң эргежөн чугулазын демдеглээн.

Удуртукчуларның ажыыны чөнгерге информацияо чугаалап бээри инициативтиг негедир, дериглелдерин удам эки билип шыырынга, оларның шүгүмчүлелдиг сагындырыгларын чөгүүр өйүнде харыылаарынга, санаалдарны барымдаалаарынга, массаларны киижидер бүгү ажыыды чогумчалыг тургузарынга дузалыг деп чүве плекумга демдеглеттингеп.

Бесседаларның шынарын бедидеринге хамаарыштыр чорутнан амылдар хөй. Политинформаторларның доктаамал өөредиңгезин организастеп тургускан.

(СЭТА-ның корр.).

Горький.

Улуг тудугну сонуургадывыс

Чоңга барган болуру-биле узун оруувусту улам-на улап халдып ор бис. Ам бар чыдар черивис болза келир теде бистиң чуртувустуң база бир алдарлыг улуг аар үлетнүр төвү болур Хөөү-Аксы.

Сагыш-сеткиливис чиик. Элегестин ол-бо талазында кодан-кодан хөйлер оттаарынга тавырмчалыг кадар оттуг мээстерни сонуургап, элик-хулбустуң турлаа болган көш аргаларны көрүп каап, чөрүп олурдувус. Хөөү-Аксыдан үнген аар чүвөк сөөртүр болгаш чиик машиналар оваарымчалыг болуулар дирегзиг «дүүт-дүүт» деп, медээзин берип эртип турдулар.

Дөш-дөөүнчүктү үнүп, кудургайны куду эстедип чорун, удатпаанда арт кырынга үнүп келдивис.

Узун-узун ыштар арааныдаң Хөөү-Аксының 12 каът улуг комбинадының үстүкү каттары, оон чоорту металлургия будүрүлгезиниң бажыңнары шуут көстүп келди.

Машинавис комбинаттың баарынга барып турупту.

Комбинаттың тудугу, оон келир үези-биле танывырын күзеп чораан бис. Ол күзелдивис боттанган.

Бистиң болуувус «Өжээнө» деп шиинги Хөөү-Аксының чонунга корүүнүн чораан.

Шии болганының соолунде Хөөү-Аксының ажылчыннары ону сонуургаанын илередип, адыш часкаашкыннары-биле бисти хей-аът киирип турду.

Дараазында эртежик туруп, чоруурунга белеткекип алгаш, комбинат-биле танывыла болур экскурсияже чоруптуувус.

Тайылбыр бээринге кол инженер Д. С. Монгуш чөпшээрешкен чүве. Экскурсия эгелээн. Хамыкты мурнай комбинаттың кедизинде барып каидыг болурун көргүскен макетти сонуургадывыс. Макеттен көөрге безин ол будүрүлге дыка-ла марын чүве болду. Ында-мында досказвар, улуг хоолайлар, бажыңнар дээш чүнү чок дээр! Инженер кобальтылыг руданы тыпканының төөгүзүн чугаалады. Ону 1947 чылда күрүне шаңналының лауреады К. Хойтпак-оолдуң кыргижилгези-биле тыпкан. Инженериниң чугааны-биле алырга, бо «Тыва кобальт» комбинат Совет Эвилелинде хөөрү дээш тудуг болур. Оон төлевилелиң бегин чогаадырынга 40 хире заседтарның үлегерин ап, өөренип көрген.

Ам үдаттас черниң ямзы-бүрү элементилериниң холукседезындан кобальтыны арыглап эгелээр. Хөөү-Аксының рудазында кобальтыдан аңгыда хей ямзы кадар байлак минералдары барын билип алдывыс. А ынче солун чүве болза бо черден бүгү делегейде чок чаа минералдар бары илереэн.

Солун тайылбыр дээш инженерге өөрүп четтирдивис.

Д. МОНГУШ,
хөгжүм-шиин театрының артизи.

Чаа театр тудуу эгелээн

Тыванның хөгжүм-шиин театрының делгем малдыг (800 олуттуг), улуг сценалыг чаа бажыңының «башгайы түүй-бүзүн» салып эгелээн. Театр тудуун эгелээр, оон төлевилелин, ниитин хевиринүн дугайында медээлер бистиң солунувуска мурнунда үнгүлээн болгай.

Театр уран чүүлүнге ынак мүн-мүн кижилерниң үр үеде манап келгени тудуг сентябрь 11-де эгелээн. СЭКП обкомунуң бажыңының дужунга, Ленин кудумчузунга, Октябрьская, Чүлдүм кудумчуларының аразынга культураның улуг одаа тургустунар. Ам ында спорт садыының артыы талазында шөлдүг оргулап, бажыңның орнү турар оңгарны казып эгелээри-биле № 14 механизация эргелелиниң курнакчы ажылчыны Александр Соловьевтин башкарганы бульдозер ажылдап кирипкен. Эргелел чер ажылдарын чорудуп, оңгар казып, 7 мун кубометр хире довуракты үндүр сөөртүр хүлээлгелиг.

Оон соонда «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары келир. Театрның ханазын бетон фундаментиге эвес, а демир-бетон төжек кырынга салыры көрдүнгеп. Кызылдың хөрзүнү тулаалынчак. Ындыг черге бетон тавак салыры таарымчалыг чок. А төжектиг фундаментиниң тулаалынчак болгаш мөңгеде дөн хөрзүнүүр черлерге салыр. Ажылдың будүрүкчүлүү база бедик болур. Театрның ханазы 840 төжек кырынга бедип үмүп каар.

Тулугуну дуржулгалыг прораб Г. Чертов удуртур. Анаа ам Политчырыдыышкын бажыңының тудуун кылган эш Володиннин бригадазы ажылдаар.

Хөгжүм-шиин театры — улуг тудуг. Кызылда ам ажыглалга киреринiң кырында келген Политчырыдыышкын бажыңына 5,5 мун хире рубльди шингээткен. А театр тудуугга 3 млн. рубльдан ажыллаарын кылыр.

Республика найысылалының, бүгү Тыванын чонунуң күзээ турганы улуг театрның тудуу шалыпкын болзуун деп, хөгжүм-шиин театрының директору И. Комбуюн чугаазынга каттыштыпас аргажок.

М. ДУЛУШ.

Турлагның повары

«Тинзелге» совхозтуң төп хуурун эрткеш, Балгазынче баар оруктан чоруп олурарга, оон оң талазында хөө турлаа. Хоор-сарыг кызыл-гаста хөөүнүң корзбүлдери чеченештер шуушкан, тарлавын ажаап алган шөлде трактерларның моторлары дыңнавын, турлагның шаңынче тараа сөөрткен. шаңдан күрүве складынче тараа чүдүрген машиналар каржып-солушкан, шаңда тараа дужүрген, чүдүрген студентилериниң могаг чок ажылы — бо бүгү хайныышкынныг-ла чүве

Оон-биле кады ажаап алышкынын ой-шаанда, чаңдырыг чокка чорудары дээш демисселге хөөүнүң ажыл-ишчилериниң бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга чугула үшүр-дузалыг. Ынчалза-даа чамдыкта үстүнде хамык хайныышкынныг ажылдарның аразынга искертинмейн базар ажыл база бар. Ол дээрге поварларның ажылы-дыр Бо хөөү турлаанның столовоазының повары Екатерина Михайловна Оленникова биле оон дузалакчызы Тамара Георгиевна Жмак олар дүшкеки чем белеткээн, база чай чок-ла турлар.

Түскай кызыл-булүң чок-даа болза, столовоанның чемненнерге өрээлинде портреттерни, плакаттарны, ажаап алышкын ажылдарының планын, механизаторларның социалистиг хүлээлгелерин болгаш агитлистовтүн сөөлгү номерин делгеп аскан болду.

— Бистиң поварларывыс агитлистокка база мактадып бижиткен, кухняда дуу аайы каан дептерде мактадып-даа улус болгай — деп, самбынан олурган учётчик биске чугаалай-дыр. Ол дептерде чүнү бижээнин сонуургай бердивис. Ында бижээни мындыг:

«Чемни кончуг эки белеткеп турары дээш поварлар Екатерина Михайловна Оленникованга, Тамара Георгиевна Жмакка № 1 бригаданың чолдакчыларының болгаш комбайнерлериниң коллективинден өөрүп четтиргенивисти илередип тур бис...»

Бо байыр чедиришкинниниң адаанга 13 кижи ат салган болду.

— Чон байыр чедирип турар болганда, дыка эки ажылдап турар-дыр силер. Кандыг чемнер белеткеп турарыңарны чугаалап көрүүдерем? — деп, Екатерина Михайловнадан айтырдывыс.

Бо айтырыгга ол дончузу-биле мынчаар харыылады:

— Бистиң ажылывысты мынчаар үнелеп турары өөруүчүг-дүр. Чем продуктуңуп бар шаа-биле янзы-бүрү чемнерни шынарлыг белеткээрни оралдажып турар бис. Чемниң даңазызы чаңгыс аай эвес, чамдыкта өскерээн турар. Ынчалза-даа колдуунда мынчаар: эртенги чем—мүн, тефтель, какао, шай; дүшкеки чем —расольник, котлет, аазы гуляш, сүт, кисель; кежээки чем — ристиг мүн, пермячи, компот.

— Чемненнекчилер хөй бе?

— Оларның саны эртем, кежээ 60 хире, а хүндүс 70 авка баар. Хүндүс өске бригадалардан тараа сөөрткен чамдык чолдавчылар биске кээп чемненип, эки чемненген дугайында чылыг сөзүн база чугаалап, ынчангаш үеде-даа чемненнерни илередип турар.

Ынча кижиге чем белеткээр айтырыг белеп эвес херек. Поварлар кежээ орайга чедир ажылдаар, эртен кымны-даа мурнай ажылдап эгелээр болгай. Шынап-ла, поварларның эки ажылын үнелеп турары чөп. Комбайнерлериниң, трактористериниң, чолдавчыларның болгаш шанда ажылдап турар кижилериниң ажылдаарынга аъш-чем хандырылгазын эки-жидери база чугула болганда, ажаап алышкында планти чедишкинде поварларның үлүг-хуузу база бар. Ынчангаш оларның эки ажылын база мактап демдеглээри чугула.

ЧУРУКТА: повар Е. Оленникованың таа печказынга дүшкеки чемни белеткеп турары.

М. ЛЮНДУП.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Михаил Салчакович Курседи республикадан автотранспорт будурүлгезинге он чыл бурунгаар амылдап кирген.

Аныяк оол күш-амылга ак сеткилдиг киржилгези-биле ол улуг коллективтиг хүндүткелии чаалап алган. Михаилге кандыг-даа даалганы бээрге ону чогуур өйүнде күүсеткеш келир. Бодунга быжыглаттынган ГАЗ-51 марканың автомашиназын камныг эдилеп, эртнен он чыл иштинде хөй санныг кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Киниглелдиң хоорай болгаш район организацияларының чамында 150 кижи составтыг шериг секцияларын тургускан. Олар ажылчы чонуун шериг-патриоттуг кижизидилгезинге чамаарышкан темаларны таныбырзаарын калбарткан. Совгу үениң дургузумда 2 мун ажыг лекция номчуттунган, ажыктыг болгаш солун тематиктиг чүе-чүе кежээлерни, алдарлыг кижилер-биле ужуражылгаларны эрттирген, дайынчы алдарның черлеринге күштелдирер ужуралуг.

Шериг болгаш шериг-техниктиг билиглерин пропагандаларда В. И. Ленининиң шериг-теоретиктиг номналын, Чеңсектиг Күштериниң турган-дыр. Шериг-патриоттуг билиглерниң пропагандазында четпестер ам-даа барын демдеглевес аргажок. Таңды, Тес-Хем, Тожу, Эрзин районнарында номчуттунган лекцияларның саны эртнен чылдың ол-даа үезинден бо чылын дыка эвээш болган.

Бо ажылды бүгү талазыг калбартырының аргазы район, хоорай бүрүзүндө бар. Бистиң бүгү хөй-ниитү организацияларывыстың кичээнгейи оңча хаарга туттунган турары чугула.

«Билиг» ниитилелиниң шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле республика чөвүлели болгаш ниитилелдиң район база эге организациялары партия организацияларының удуртулгазы-биле социалистиг Ада-чурттуу камгалаарының Чеңсектиг Күштериниң тургузарының ленинчи идеяларының амыдыралдың боттанып турарын чер болгаш күштелдирер ужуралуг.

Шериг болгаш шериг-техниктиг билиглерин пропагандаларда В. И. Ленининиң шериг-теоретиктиг номналын, Чеңсектиг Күштерни тургузарынга, хөгжүдеринге болгаш удуртурунга СЭКП-ниң шинтпирлиг ролюн ханы тайылбырлаар, совет улустуң чаалап алышкынынарын, төөгүнүң аңгы-аңгы үе-чаалаарында Совет Чеңсектиг Күштериниң кавчаар камгалап келгенин, Европа улустарының салым-чолун шинтпирлээриниг болгаш национал-хостаалгалыг шимчашкинниниң хогжүдезинге оон салдарын тодаргай чижектерге, шынныг фактыларга көргүзер.

Армияның болгаш флоттуң дайынчы чаңчылдарын, совет кижилериниң хамаатыы болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынларының чылдарында массалыг маадырлыг чоруктарын, оларның Төрээн чуртунга, Коммунистиг партияга кызыгаар чок бердингенин аныяк өскенге солун, бүүрөнчиг кылдыр чугаалаар херек. Пропагандамыз бүгү хөөрзүүлерге коммунистиг тургузуушкунуң планнарын боттандырар дээш түе черинiң кижилериниң демисселин, ол черниң колхоз, совхозларындан, будүрүлгелериниден Совет Чеңсектиг Күштериниң үүреэлеринге баргаш, албан-хүлээлгезин эки эрттирип турар ооллардың амыдыралын, албанын тодаргай көргүзер ужуралуг. Хоочун салгалдың кижилериниң алдарлыг ажылкөрекгерин, Совет Армияның болгаш флоттуң дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниң тергиннеринiң ажыл-херээн боттуг чижектерге көргүзер.

Ол ажылды боттандырарынга клуб, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның өрээлинге, кызыл-булүң бүрүзүнге «Олар бөгүн Совет Армияның болгаш флоттуң хүрээлеңинде албан эртпирип турары» деп стендилерни кылгаш, анаа ажыл-агыйның, будүрүлгезиниң, өөредилге черiниң шеригже баргаң кижилериниң чуруктарын көргүзүп, оларның албанны эки эрттирип турарының дугайында командирлериниң мактадыг чагааларын көргүзерин сүмелээри күсеннүг. Ындыг стендилерге ам шериг албанынче баар дээн турар будүрүлгениниң мурнакчы оолларының чуруктарын база көргүзүп турар. Пропагандистер лекция, азы беседа кылып тургаш, тус ажыл-агыйның азы будүрүлгенiң шеригде албан эрттирип турар ажылчыларын албан-хүлээлгезин канчаар эрттирип турарының чижектерин көргүзер ужурлуг.

«Билиг» ниитилелиниң лекторлары америк империализмниң буужар үүлгелиглерин амгы үениң фактылары-биле илередип, империализмни көөр хөөн чок чоруккa бистиң кижилеривисти кижизидер, аныяктарны шериг болгаш шериг-техниктиг билиглерге өөредири-биле ол ажылды холбаштырар.

Бүгү-ниитининиң шериг хүлээлгезиниң дугайында Хоойлуга дүүштүр бистиң республикадан шериг албанынга баар оол бүрүзү албанга баарының мурнунда-ла аңаа эргежок чугула моралъ-политиктиг мозу-шынарны, шериг болгаш шериг-техниктиг билигни чедип алган турузун дээш сагыш салыры шериг комиссариаттарының чамында дузалал комитеттериниң ажылының кол аъзы болгаш «Билиг» ниитилелиниң хоорай, район болгаш эге организацияларының база шериг секцияларының шеригге-патриоттуг зажы-

(Уланчызы 4-кү армида).

Бөгүн совет танкистер хүнү

КҮЧҮЛҮГ КҮШ

Бөгүн бүгү совет улуе болгаш ооң аздарлыг дайынчылары танкистериҥ Хүнүн байырладдыы-биле демдеглээр. 1946 чылда ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Чарлыы ёзугаар тургускан ол байырлал Ада-чурттуҥ Улуг дайынының чылдарында совет танкистериҥ болгаш танк тургузуушкунукуҥ ажылдакчыларының ачы-хавыязын бедии-биле үнелээниниҥ, танк шериниҥ дайынчы күчүзүн быжыглаарының дугайында партияның болгаш бүгү совет улустуҥ улуг сагыш сагыышкыныҥ чайынналчан илергейлээшкини болур.

Амгы бо байырлалдың бүдүүзүнде ПМА-ның корреспондентиниҥ танк шериниҥ, танкистериҥ амыдыралыныҥ болгаш дайынчы середилгезиниҥ дугайында чугаалаарын танк шериниҥ генерал-полковниги Григорий Николаевич Оредаан дыҥнаан.

Ол бесседаны мында парлаан.

Танк шериниҥ генерал-полковниги Григорий ОРЕЛ-биле интервью

— Силерниҥ бодан турарыңар-биле ажыра, ССРЭ-ниҥ Чепсектиг Күштеринге танк шерии кандыг улуг-хуулу киирип турарыл?

— Совет Армияның танк шерии тургуступтуганының талазы-биле шеригниҥ аныяк кезектериниҥ бирээзи. Ооң тургуступтуганындан бээр түгле алдан хаш оң чылдар эрткен. Ынчалза-даа ол кыска үениҥ дургузунда танк шериниҥ хөгжүдүлгези кайчаар-даа аажок шалыпкын болган. Кургаг чер шеригленириниҥ кол согуг бээр күжү болу бергеш.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында тургуступтуган танк шерии агрессорларның кандыг-даа халдаашкыннарындан Совет күрүнеҥ амгы үеде намгаланыр эргалыының бир ең кол күчүзү ол.

Ада-чурттуҥ Улуг дайынының чылдарында танк шерии бодунуҥ бүгү талазы-биле бедиҥ мергежилдиниҥ болгаш улуг күчүзүн ажыглавышаан, шаап-халдап турган Совет Армияның кезээде мурнуку одуругуна чоруп келген. Олар немец-фашистиг эжелекчилерге түр эжелеттирген хоорайлар болгаш суурларже бир дугаарында-ла чаза таварын кирип, бир дугаарында-ла ССРЭ-ниҥ күрүне кызыгаарынга барып четкеп болгаш хамыкты мурнай-ла акы-дуҥма күрүнелер — Польшаның, Румыниянып, Болгарияның, Чехословакияның, Югославияның, Венгрияның девискээрлерин дайындан хостаарыпга киришкеннер.

Совет танкистер боттарының эрес-маадырлыг чоруу-биле өлүм чок алдарны чаалап алганнар. Оларга алдар кылдыр олардың дайынчы чорудулгаларны чорудуп тургулаан черлеринде тураскаадларны тургускулаан. Волгоградта болган Калачиде, Орелда болган Курскиде, Прохоровка чоогунда болган Белгородта, Борисовода, Минскиде, Львовта, Улуг Хинган сыныының даглыг артында, а ол ышкаш совет болган даштыкы хоорайларының шөлдеринде болган кудумчуларында бедиктээштер кымында тургускулаан танк-турасказалдар совет танкистериҥ чижеглээр чүве чок шылгарыңгай болган маадыр чоруун мөңгежидип турар.

Совет танкистериҥ хостаары совет болгаш даштыкы хоорайларның аттарын дыка хөй танк кезектериниҥ дайынчы туктарында бижигилээш.

Бистиҥ Төрээн чуртувустуҥ дайынында чылча шаварында Совет Армияның танк шерии шылгарыңгай ролдуг ойнаан деп, чоргаарлалның чугаалаар апаар бис. Олар дайын мурнундагы чылдарда Совет күрүнеҥ кызыгаарын төлептиг камгалааннар, фашистиг Германияны болгаш империалистиг Япониняны чылча шаварыпга өндүр улуг-хуулу киргеннер. Төрээн чуртунга кызыгаар чок ынакшылдың ёзугаага Коммунистиг партияга кижизиттирген танк шериниҥ дайынчылары бүгү совет улустуҥ ханы ынакшылып чаалап алганнар. Танкистериҥ дайынчы ажыл-хереглери бедик үнелелди алган: 250 мүң танкистер орденнер болгаш медальдар-биле шаңнатканнар, 1150 ажыг кижи Совет Эвилелиниҥ Маадыры деп бедик атты чедип алган, а олардың ишкинден оң алды кижиге ол атты пүп дакпыр тывыскан.

Дайынчылар-биле кады дайыныны тиилээринге улуг үлүгүү бистиҥ алдарлыг танк тургузуунуларывыс киирген. Чүгле Ада-чурттуҥ Улуг дайынының чылдарында олар 95699 танкыны болгаш боду чоруур установкаларны бүдүргеннер. Күш-ажылчы эрес-маадыр чоруу дээш 9000 танк-тургузукчулары орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан, олардың арказындан хөй-хөй кижи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты болгаш Күрүне шаңналдарын алгылаан.

— Бөгүн совет танк шериниҥ байдалы черле кандыгыл? Танкистер байырлалды кандыг чедиишкиннерлиг үткүп турарыл?

— Дайын сөөлүндеги үе бистиҥ бүгү Чепсектиг Күштеривиске шыпкаш, танк шериниге база-ла күш-хүчүзүнүҥ болгаш өзүлдезиниҥ шынарының талазы-биле чаа көдүрлүүшкүнүҥ үеэш болган. Эртем-техниканыҥ шапкын хөгжүлдези чепсектиг демиселдиҥ чаа дериг-херекселин кылдырын, олардың согуг бээр күжүн уламаттырарын, ыракшылыл болгаш чиге дээштиин хандырган.

Ада-чурттуҥ Улуг дайыны доостурунуҥ бүдүүзүнде совет эртемденнер болгаш конструкторлар чаа ортумак танкыны тургузарын ажылдап кыганнар, а үлетпүр ооң калбак бүдүүлгезин шиңгээдип алган. Ол танкылар ол үеде турган ортумак танкыларга бодаарга кончуг бедик танк-техниктиг коргузүүлерлиг. Ооң таарымчалыг чогаадыын кылымышкыны дайын соолунде дораан-на бодунуҥ бүгү коргузүүлериниҥ талазы-биле улуг күчүзүг танкыларны кылырын хандырган, олардың-биле совет танк шериглерин хандырарын боттандырган.

Ракета-ядролуг чепсектиҥ тывылганы-биле чергелештир куяктыг танк шериниҥ ролю болгаш ужур-дүүзү кончаррдаа аажок улгаткан. Күчүзүг чепсектиг, дүрген хөделир болгаш идегелдиг куяк камгалалдыг чүве болганда танкылар ядролуг согугну бергешиниҥ соон дарый доп-дораан-на хөделип болур аргалыг, ол ышкаш радиоактивтиг хорааннашкынныг участоктарны болгаш кончуг үредип-бүзуулган девискээрлерин эртип шыдаар. Танкыларның бедик дайынчы шынары дайзынга таварыштырган ядролуг согугнуҥ түңнелин ең таарымчалыг ажылдап болур арганы берип турар, ооң-биле кады дайзынны кыска хуусаада бүрүңүүбиле чылча шавар аргалыг.

Совет танк шерилери үргүлчүледдиг бурунгаарлаашкынны чорудуп, шаап халдаашкыны түгээ хүндүзү эвес, а дүне база кылыр, өрүкка таварышкан суг моондактарынга тура-даа дүшпес, ооң иштинде улуг далайларны-даа кежип шыдаар.

Совет танк шериниҥ күжү түгле ооң чаа техника-биле чепсегленишкинивде эвес-ле болгай. Ол күш хамыкты мурнай танк шериниҥ бактаан турар кижилерден даамаржыр. Эртем-техниктиг депшилгениҥ шериг хөгжөнге кылган революциязы ол чаа техниканы адилеп турар кижилерге бедик негелделерни салып турар. Ынчангаш дайынчы кижиниҥ мораль болгаш күш-шыдал талазы-биле быжыг турушпуг болуру кажангызындан-даа эргежок чугула.

Совет танкистер — бедик мозу-шынарлыг, бистиҥ улускa болгаш партияга кызыгаар чок берлинген солдаттар, сержаштылар болгаш офицерлер. Олар дээрге, бүгү тала-биле эртем-билиглиг инженер-техниктер, оларның политиктиг билиг шыырак, профессионал шериг болгаш шериг-техниктиг белеткелиг бедик.

Танкистериҥ хүн бүрүдегги күш-ажылы чиик эвес. Танк шериглериниге часпас аларының болгаш дайынчы машиналарны башкарарының мастердери — класстыг түскай эртемнилер, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдериниҥ төргиннери, ол ышкаш кончуг эки ажылдыг экипажтар, подразделениелер болгаш кезектер чылдың-на иевудеп турар. Танк шериглериниҥ чедиишкиннери дыка улуг. Ынчалза-даа оларның составтарының кежигүннери чедип алдынган түңнелдер-биле кызыгаарланып болбазын эки билирлер. Кезектериҥ болгаш каттыжышкынныларының бодунуҥ мергежилин, дайынчы аргалдың болгаш дайынчы белеминиҥ доктаамал бедидери танкистерге шуут-ла дүрүм.

Бо өөредилге чылында танкистер дайынчы сайзырагайжыдылганың чаа бедиктерин кызымаккай штурмлап турар. Бүгү совет кижилериҥ амыдыралында кайгамчык болдуушкун болур В. И. Ленинниҥ төрүттүгенининден бээр 100 чыл болуруп дайынчы болган политиктиг белеткелдер талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражырыпга дайынчылар-танкистер белеткенип турар. Дайынның чылдарында дег, эң-не харыысалгалыг участоктарда коммунистер, комсомолчулар туруп турар болгаш шеригниҥ мурнунга салдыгнаан сорулгаларны шиитпирлээринге командирлериниҥ ышкы болгаш идегелдиг дузалакчылары олар.

СЭКП-ниҥ болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттыштырган танк шериниҥ солдаттары, сержантылары, офицерлери болгаш генералдары Совет Эвилелиниҥ күрүне эрге-ажыктарының, бүгү социалистиг лагерьниҥ камгалалында серемчилелдиг туруп турар болгаш социалистиг чурттарның улустарының айыыл чок чоруунга халдаар даҥ кандыг-даа дайзынга кайы-даа үеде өлүмнүг согугчу бээринге белеп.

(ПМА).

делегей бо хүннерде

АКШ-тың Компартиязының төлээлери КУДР-де

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның Компартиязының Национал комитединиҥ Национал күүсенчи бюрозунуҥ кежигүнү, «Дейли уоряд» сөлүннүҥ көл редактору Джон Питмэнге баштаткан, АКШ-тың Коммунистиг партиязының төлээлериниҥ аалдап чоруп турганының дугайында кады кылган медеглел Пхеньянга чарлаттынып үнген.

Төлээлериҥ КУДР-ге август 19-тан сентябрь 10-га чедир аалдап чоруп турган үезиниҥ дургузунда олар-биле Корейниҥ Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ким Ир Сен уларашкан.

Ушурамышкын үезинде Корейниҥ Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Пак Сен Черге баштаткан, ККП-ниҥ болгаш АКШ-тың Компартиязының төлээлериниҥ аразынга чугаалажышкыннар болган. Талалар ийи партияның аразында найыралды хөгжүдериниҥ перспективаларын база ийи таланың сонуургал турар айтырыгларын чугаалашкан.

АКШ-тың Компартиязының төлээлери корей улустуҥ чуртун демократтыг ёзу-биле каттыштырары дээш демиселин бүрүнү-биле детким турарын илергейлээш, америк империализминиҥ чимзенишкиннерин шиитпирлиг буруу шапкын болгаш Мурнуу Корейден америк шеригленирин үндүрерин негээн.

Тайбыҥның бүгү делегей чөвүлелиниҥ кыйгырыы

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Тайбыҥның Бүгү делегей Чөвүлелии ВДР-ниҥ мөчээн Президентизи Хо Ши Миниҥ турасказалының айын сентябрь 10-дан эгелеп эрттиреринче тайбың талаалачыларының бүгү национал комитеттерин, тайбың дээш демиселдиг организацияларын болгаш чаагай тура-соруктуг кижилерни кыйгырган.

«Мурнуу Вьетнамдан америк шеригленирин болгаш оларның чаячаларының шеригленирин бүрүнү-биле, чугаа чок үндүрерин негеңер. Мурнуу Вьетнам Республикаҥың Революсчу Түп чазаан хүлээп көөр дугайында негелделни деткиңер, ооң мурнуу-вьетнам айтырыгны шиитпирлээриниге угланган, он чүүлден тургустунган саналын деткиңер» — деп, кыйгырыгда чугаалаан.

АТАКАМАДА

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниҥ Атакама моңгузунда опза байдал тургустунгал деп чарлаттынган:

Бүгү моңгуга студентилериниҥ массалыг чыскаалдары болгулаан. Аңаа киришкеннер полициниҥ дерзин үүлгедиглер кылырын соксадырын, өөредилге херегелдерлиге бюджеттен акша-хөрөнгө үндүрүп бээрин көөдедиринге Атакаманың чурттакчылыг черлериниҥ арыг-шевер байдалын экижидерин негээн.

Ливияда байдал

ТРИПОЛИ. Ливияның амыдралы чогумчалыг шуудап турар. Чурттуҥ бүгү аэропорттары катап ажыттынган. Даштыкы чурттардан делген туристериҥ болгаш студентилериниҥ боттарынга тааржыр кайы-даа үеде Ливиядан чоруурун төпшээрээн. Ливияның национал агентилелиниҥ мичалдыр дыңнаткан.

Ливияның министрлериниҥ чаа кабинедиҥ чурттуҥ бүгү ажылчыныларының шалыдың 100 хуу улгаттырар дугайында декрет үндүрген. Кабинет ооң-биле чергелештир ам улуг шалыңныг дүжүметтериҥ болгаш министрлериҥ шалыңын эвээжедир дугайында айтырыгны чугаалажып турар.

ЭҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың ажыл-ишчи болуктеринде Вьетнам дайынынга удурланыышкын улгадып. Мурнуу-Чөөн Азияда ол бужар дүржок үүлгедигни чазактың доп-дораан соксаткан турарының дугайында негелде улам күштелип турар. Ол болуктериниҥ органы — «Форчун» журнал хөй-хөй хөрөнгүтеннерге безин айтырыг салырга, олар Вьетнам дайынын Каттышкан Штаттарның мурнунга тургустунган, «соңгаярлатпайн шиитпирлээр ужурлуг болгаш ондактыг, ең шыңгыы айтырыг» дээн.

Вьетнам дайынынга эмгехалажок чарыгдалдар үнүп турарының ужурунда чуртта акшаның үнечокталыры кедерээш, чурттуҥ экономиказынга улуг когарадды таварыштырып турарынга холбаштыр ажылнишчи болуктер шыңгыы сагышсыраанын илергейлеп турар. Вьетнамда дайын «АКШ-тың экономика байдалынга эң улуг айыылдарның бирээзи болуп турар» деп, ук журналдың айтырыг салган хөрөнгитенериниҥ чартыктан хөй кезии медеглээн. Вьетнам дайыны херек кырында чурттуҥ бүгү айтырыгларынга багай салдарны чедирип турар деп үвени ажыл-ишчи болуктериниҥ хөй-хөй төлээлекчилери база айыткан.

Америкалыг ажыл-ишчи болуктериниҥ сагыш-сеткил хөөнүн бир страхование компаниязының төлээлекчизи чынчалдыр тодарғайдап көргүскен: «Каттышкан Штаттар күр хөрецгилерин болгаш күжүн болунуҥ социал айтырыгларын шиитпирлээриниге — ядаралтургедилди чок кылырынга болгаш кем-херек үүлгедир чорукторга удур демисежириниге ажыглаарының орнуна хейле Вьетнамда дайынга чарыгдап турар-дыр» —деп, ол төлээлекчи чугаалаан.

Ажыл тывылбастаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың чазаа акша үнечокталырын чавырылдырар болгаш экономика байдалын орталандырып алыр ораалажышкын кылбышаан, ажыл чоктарның санын ажегээр көөдедип турар деп, чурттуҥ профэвилелдериниҥ эң улуг каттыжышкыны бүдүрүлге профэвилелдериниҥ конфедерациязының кол экономизи Н. Голдфингер АКШ-тың чазаан бүрүү шапкан.

Бүдүрүлгениҥ күчү-шыдалдарын чазактың ажегээр кызырыныче угланган хемчегленирин «соолгу түңнелинде ажыл тывылбастаарын улам калбартырынга-ла чедирип болур» деп, Парлалга агентилелиниҥ корреспондентизи-биле чугаалашкан. Голдфингер медеглээн. Республиканчыларның эрге-чагырга холгаарлап алган үезиниден бээр чуртка ажыл чоктарның саны улам көөдээш, ажыллап турарларның нимти санының 3,5 хуузу болган деп, Голдфингер аңаа хамаарыштыр чугаалаан.

Англияның национал халавы

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның бир миллион ажыг ог-бүлелериниҥ баш сугар оран-савазы чок деп, бажың чоктарның айтырыгларының талазы-биле шинчилел кылып турар, англи хөй-нинтининҥ «Шиллер» организациязының чарлап үндүрген илеткелинде чугаалаан.

«Шиллериҥ» директору Д. Вильсон Англияда чурттаргга бажыннарының айтырыын «национал халавы» дээн. Ам үш миллион англичаннар түрелги казынактарда чурттап турар деп, парлалга конференциязынга Д. Вильсон айыткан.

Кино салдары-биле

ТОКИО. (СЭТА). Токионуҥ чурттакчылары алды харыыг школачы Масатоси Нокомидзо деп оол өлүртүп каан деп дыңнаш, кайгай берген. Бичии оол школаже бар чоргаш, билдиңнеп кижиге ооргаттыргаш, аңаа аразтанзыг ёзу-биле өлүртүп каан.

Полиция өлүрүкчүүниҥ изинге таварып берген. Ол өлүрүкчү доктаамал кылып турар ажылы чок, 19 харлыг оол болган. Уруглар оорлаар дугайында телевидение шиилеп болгаш киноларын көрүп-көрүп алган, ынчангаш ол бичии ооллу оорлаттар, ооң соонда ооллуң долуун негээр деп бодап алган кижи мен деп, байысаалгага ол өлүрүкчү өөгээн. Бичии оол удурланыр болгаш ыгаар болган. Ынчап баарга, оор ону өлүрүп каан. Оон үш шак эртип чорда, бичии ооллуң аданиеинче телефониаш, олардан ыятпайн-даа долуг негээн. Кеминг херек үүлгедии ынчалдыр илереэш, өлүрүкчү тутурган.

Ынчалдыр уруглар өлүрер үүлгедимишкин Японияда чаңгыс ол-даа эвес. Телевидение дамчыдыгазының дээрбечилер дугайында кинолар көргүзериниҥ калбаа-биле нептерээны Японияның хөй-нинтизинге сагышсыраачыг апаргап.

Делегейниҥ хөй-нинтизинге совет эртемденниҥ чагаазы

Сураглыг совет эртемден-медиктер В. Д. Тимаков, В. В. Ковалов, С. Р. Мардашев, П. К. Анохин, О. В. Бароян, Н. Н. Блохин, З. В. Ермольева, В. М. Жданов, Н. Н. Жуков-Вережников, И. А. Кассирский, Ф. Г. Кротков, А. М. Кузин, А. Н. Нестеров, В. В. Парин, Ф. Ф. Талызин химия болгаш бактериология чепсээн хоруур дугайында чагаа бижээн. Бистиҥ планетавыстың миллион-миллион кижилери америк дайынзырактарның «дайын болу берзе» массалыг ажыглаар кылдыр химия болгаш бактериология чепсээн белеткеп турар фактыларының дугайында дыңнадыгларга сагышсырап турар деп, шпда айыткан.

Ам АКШ-тың миллиард-миллиард кижилерни чок кылырынга четчир, хораннаар бүдүмелдер чепсээ бар. Өлүмнүг газтарның болгаш микроббтарның чаа-чаа хевирлерни тыварынга, бүдүрүп алырынга муңмуң эртемденнерни киирштирген. Химия болгаш бактериология чепсээн эңдере бүдүрериниге Англия, ГФР болгаш АКШ-тың НАТО талазы-биле өске-даа эвилелчилери киржип турар деп чүве кижилериниҥ салым-чолунга, амы-тыны биле кадынга сагышсырапчыг болуп турар деп, чагаада чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамда химия чепсээнин дайынының аймылынга херээженнер, кырганнар, уруглар амы-тынын оскунган. Онон муң гектар рис шөлдери болгаш эзимнер сандан үнген, чимис-дүжүт бербес апарган. Качыгдал-човалаңныг ол черже америк дайынзырактар химиянын хораннаар хөй-хөй тонна бүдүмелдерни то октаан. Делегейниҥ хөй-нинтизи удурланыр түрбүже, АКШ хостаалага ынак вьетнам улуска удур араатанзыг чепсек ажыглаарын үргүлчүлеппишаан.

Кижилериҥ амы-тынын болгаш кадынга кампгалаар хүлээлгелиг бистер химия болгаш бактериология чепсээн «кижижиг», «кончуг дургеи», «хан чок» өлүмге таварыштырар болгаш өске-даа шынарлыг деп, ооң болучукуларивиҥ араатанлыг бадыткалдар чугаалап турарынга хамыы-биле киленнеп тур бис. Империалистиг, шалчаарааи агрессорларның кеминг оң үүлгедиглери-биле ак сеткилдиг бүгү кижилериниҥ угаан-сарыылы, шүүрү эптежип шыдавас. Империалистериҥ химия болгаш бактериология дайынынга белеткенип турарынга шыңгыы удурланганын ак сеткилдиг бүгү кижилер, тайбыңныг херээн үнелээр бүгү чон чугаалавайн барып шыдавас.

Кижилериҥ кадыын болгаш амы-тынын камгалап турарларга, — медицина алырында ажылдап турар эртемденнерге, биологтарга, эм эртемденнериге, медицина сестраларынга, бүгү чурттарның медицина ажылдакчыларынга бо чагааны бистер, совет медиктер бараалгадып тур бис, тайбыңны болгаш кедир үениҥ салгакчыларының аас-кежиин үнелээр бүгү кижилерге деткиткен бистериҥ каттышкан күженишкиннеривисе кижи төрелгетенин химия, бактериология дайынының аймылындан чайладып шыдаар деп чүвеп быжыг бүзүрелдиг угуудуп тур бис. Дайын чорударының хораннаар будумелдерни болгаш бактериология чепсектерни ажыглаарын хораан 1925 чылдың Женева шиитпирин бүгү чурттарның шыңгыы сагыырын негээр ужурлуг бис.

Массалыг чок кылымышкының коргунчуг чепсээн хоойлуда чок деп чарлаарын бистиҥ миллион-миллион чурттаптарывыстың омунээзинден тайбың камгалалының совет комитединиҥ негээн медеглелии чаңгыс эң-сеткилдиг деткиң, чүүлдүг деп санаан тур бис. Химия болгаш бактериология чепсээн тургузуп алырының аргалын тыварын, будүрерии болгаш чыш мооцзэрии хоруур хемчегленирин Каттышкан Нацилар Организациязының соңгаярлатпайн алырын чедип алыр хүлээлгелиг бис.

Кижи төрелгетенин химия болгаш бактериология дайынының аймылынга таварыштырарынче үүткүп турар, империалистиг агрессорларның араатанзыг плединарнига бистиҥ удурланыышкынывысты деткиринче бистер, совет медиктер бүгү чурттарда өөңүктерпависти кийгырып тур бис.

Химия болгаш бактериология дайынының кеминг белеткелии чорудуп турарларга «хоржок» деп шиитпирлиг созаүүсту соглээлиңер! Массалыг чок кылымышкының чепсээн хоойлуда чок деп чарлаан турар ужурлуг! Кижиге буян болур, ооң аас-кежиниге болгаш амы-тынынга буян болур. Чер кырының тайбың турарынга буян болур бүгү үүлдериң кылыыл деп, совет эртемденнер чагаа бижээн.

Евдокия ЛОСЬ, белорус шүлүкчү

Ленинге аалдап кээрге, эки-дир...

Ленинге аалдап кээрге, эки-дир...
Хүндүлээчел мындыг черде келгенин дээш,
Хүннээреитээн Дүрүлелыгда хадыңнар дээш,
Хүнге чайнаан, хыыргыыш дуглаан Шушька четтирдим.
Дең хаязы мында хээчок чырык-тыр,
Оң чырыы аяңнарны шыва ап тур:
Дааш чок шелде
чүүден бедик Бодалдыг даг
Оранчонче харап алган — магалыг-дыр.
Оң кырынче үне берген, боданып тур мен...
Час болурга,
арга-ыяш эртеникте
Шак-ла мынчаар иетере бээр черлеримден
Шаг-шаандан
макаа кээр деп күзеп чердум.
Шаанда улус ыдыктыг дээн черлеримде
Күш аар дээш чоруп турган.
Мен база
Күш аар дээш келген мен.
Күзээнимни алдым,
Чалымнарның бертинден
ам иертпас мен.

Очулдурган Салим СУРУҢ-ООЛ.

ШУШЕНСКОЕ

Кара ногаан хилиң арга
Наастап чыдар чараш черде
Төөгүлүг «Шу-Шу» суурнуң
Төвүн өрта будум бастым.
Башны Ленин бө-ла чеоге
Муң-муң катап базым
кылган.
Башны Ленин маңаа база
Муң-муң катап тынып
турган.
Мындыг черге будун базаа
Алдар болгаш чоргаарал-дыр.
Мындыг черге агаар тыныр
Аас-кежик шаңналы-дыр.
Үш чыл дургу улуг Ленин
Чымыш, иштиг маңаа
чурттаан.
Үе чаартыр номналдарын
Шынга дүүштүр дарганнаан-
даа.
Шушенское ам бөгүнде
Хөөчүн-даа-дыр, чалыы-даа-
дыр,
Шуушкан чоннуң улуг
чалгыы
Хөнүң сакай уламып тур.
Дуруялыг-Даг, Чүглүг-
Хөлче
Чөлдуг башны изел каанны
Дуалуш, дыйлаң чиңге иекпа
Чоннуң моңге оруу болган.
• • •
Чечен тутнан пионерлер
Чаным-биле каржып эрти.
Чеже иатап хая корнуп,
Чарлыр хөөн чок
аъттаныптым.
«Баштыңчының мерген
хөлүн
Дыңзыг тудуп алырым кай...
Баштаитаныым, хүлүмзүрүүн
Дыңнап, иоруп алырым
кай...»

Виктор САГАН-ООЛ.

Шушенское—Кызыл.

ЧУРУМАЛ

ООЛДАРЫВЫС ЫНДЫГ

«Эш гвардейжи улуг сержант, чоокку хүиверзе лайынчы боодалга болуруи бааи силерге дыиналып олур мен. Кызып белетиенип тургаиыкыс хей барбас-ла болгай...»

Шолбан Көржүпей чагаазын салып каап, сандайындан туруп келгеш, өрээл иштиге бодаитылап баскылаан. Ол чаа медээ ооң сагыжын хөлзедипкен.

Шериг албанының чылларында гвардейжи улуг сержант Шолбан Көржүпей ындыг дарыы дыиалыгларга чадчыга бергеи болза-даа, Дайынчыларны ындыг дораан дайынчы өредилгеже үндүре бээр деп бодаваан. «Экипажым кандыг тур ирги?» деп, ол дүүрел бодаигаи.

Чепсектиң шыгаакчызы гвардейжи аиаа дайынчы Иван Сеиюктан келген чагааны Шолбан чүгүртү көргеп. Чагаанның допчу сестериинң артында ам болур күжеишпкиииың дайынчы өредилгелер чаштынып чыдарын ол билип орган. Дайынчы бооданалар танкистерии ыладыр-ла чүве. Шупту-ла чүвени мичаи хынамчалыг кылбас болза хоржок. Ооң экипажының өредилгези өскелерден дудак чок-даа болза, ол болу аажок хөлзеп, хей бодалдар бажыиа төөредип орган. Ол төрээн Тыиазыиче кыска хүүгээлыг шелээ алгаш чоруп тура, аиаа дайынчы Сеиюкка октакчы гвардейжи аиаа дайынчы Петр Кириллюкту таптыг өредип тур, хостуг үелениерде чалгааравайн, машинавысты экп чүлүп, үзеичаап туруулар дээш-ле хей-хей чагыларыны бээр турган.

Улуг сержант бодунуң чыгыргазында дайынчыларны гиа билир. Ол гвардейжи аиаа дайынчы Кириллюкче оиаа сагыш салып келген. Ол—тывынгыр, кызымак дайынчы, ынчалза-даа дуржулгазы аваэш, үгер-боо октаирда шүшпеиаимээр, бир-ле чүве таарышпайн баарга, ону дораи-иа эдип ап шыдавас турган, а ол чорук часпайн азарыига шаптыктыг.

Чолаачы-механик гвардейжи биче сержант Семён Исекиите бааа деткимче, сүие хөрек тургаи.

Шөлээлеп келген Шолбан өредилгезиия бодап келгеш таакпызыи кармактапкаш, чоруур дей бергеи.

Калайы кирип келгеш, ооя сагыш човаи айтыргаи:

— Хөлзээйиң аажок. Чүү болу бердиң?

— Богүи чоруур деп бодап алдым, шериг комиссариадыиыи-ла чыдып каар тургаи. Чамдык командирлер Көржүпейии порук, чугааккыр эвес, сес тооксавас дайынчы-дыр дээш оске кезекче чорулар деп-даа турган. Ынчалза-даа офицер Симоияи Көржүпейии деткип тургаи. Шолбан ол баштайгы командирии кажан-даа утпас. Офицер бо дайынчы чүге ындыг мунгараи, ынчаи боор? — деп бодап, ооң-биле хей удаа ажыт-чажыт чокка чугаалажып келген. Көржүпей бичезиие ада-иезиидеи чарылгаш, кырган-аваэынга өскеи ооп болгаи. Шериг албаныиче бавранының мурииупда кадай алган, ам кадайы божуур четкеи иптиг тургаи. ынчангаш аиаа оттуулар мяп-даа сөөртүп бээр, бажыиыя-даа чылыглап бөөр кижи чок апаартап болгаи. Офицер дайынчының ажылдап тургап, ооң ог-бүлеэи чүртээп орар колхозче, шериг комиссариадыиыа солдаттың кадайынга дуза көргүзериин дилеп чагаалаар бижээи. Ооң соопда удаваанда Көржүпей командириите өөрүшкүлүг маанаи келгеш, ог-бүлемге аажок-ла улуг дуза, деткимче көргүскен-дир деп чугаалаан.

Командир төлдуг болуру улуг аас-кежик болгай деп экипажтыи өске дайынчылары-биле будуу сүмелешкеш, аныяк иеге белек салдарын шиитпирлээиер.

Көржүпейиииң өөреиири экипажэи, ол удаваида эки өредилгелиг дайынчыларыиы бирээи апарган. Баштай ол шыгаакчының, ооң соопда экипаж командириинии мергежилээ шиитээдип алган. Оиу шиивэж командириите томуйлаан. Ам ол экипажының улуг-даа, бичии-даа ажыл-херээ дээш сагыжы аарып, сеткили хөлзеп чоруп турары ол-ла болгай. Ам бир-ийи хүи болгаш дайынчы өредилгелер эгелээр.

Дагларының худуреектээи биеэиери ырактан көгергилеп чыткылаар, а шыиааларда оибаазыи чечектер хөлбеңнээр. Шолбан Көржүпей дайынчылары-биле иады иөи ырыыга оргап, кыска чапсарда төрээи черлериинии, дөргүл-төреллериин, ынак дүштүүүиүң дугайын сактып орган. Көржүлей сумказыидан карттары үлдүреге бергеи иомчугаш ушкаи:

— Шүлүктерден иомчуп көөр бис бе, ооллар? — дээш, оожум иомчуп эгелей бергеи.

Кижилер, оруктар, ажыл-иш дугайында шугактер куттулуп турган.

— Тулчуушкуиче! — дээи дайынчы ыйгы хемертеи чаңгылаиы бергеи.

Дайынчылар дайынчы машиналарда олуттарын караи чиве дээр ораазында эрлепкеи. Кол шыгаакчының олудунда гвардейжи улуг сержант Көржүпей. Ол баштай бооллаар, командир үлегерии көргүзөр, дайынчыларын сорук диирер деп шиитпирлээни ол. Көржүпей сүрээдевээи-даа, чалыг чок азарында бүүреллиг-даа.

— Бурунгаар!

Машина сирлеш дээш, бурунгаар маииапкаи. Шолбан харааллче ээге бергеш, кичээигейлиг көрүп, оруктуң хайгаарап чораан. Дескп шелдеп чоруп органнар. Кара кайыа? Ол, биливя дөиүү арай боорда эскерип каап, «дайынчының» танкыга удур бооланар чеиеспе-дир эвесие оң деп бодап алган. Караже шалыпкии ыыгай бергеш, электрилиг машины базыпкаи. Ыи бергүг даан соопда, ок караны мырыиай хөме часты бергеи. Ооң соопда бааа ийи-үш улай боолагыланкан.

Дараазында кара. Оиу база хөме тудупкаи. Октөр дыка-ла чазыг чок дегдилээи! Ынчалза-даа өөрүүр ам-даа элек. Ам гвардейжи аиаа дайынчы Иван Сеиюк боолаар.

— Дүүреведеи, часпас адаар дээш ыыгар меи — деп, ол өөрүи ооижургаткаи.

Таиж база катап бурунгаарлап чорупкаи. Улуг сержант ыыга дүүгрел чораан. Баштайгы ашкыскыиаар тиилейиле бергеи. Улуг сержантының сеткили ооижургаи эгелээи. Сеиюк караларыиы часпайн боолаи чораан. Гвардейжи аиаа дайынчы Сеиюк база хоиүт эки демдек алган.

Гвардейжи улуг сержант Шолбан Көржүпейиииң экипажы чыскаадыпкаи турда, генерал ооң дайынчы бүрүзүиүй колуи быжыт туткаш, мынча дээ чугаалаан:

— Албан хүлээлгедерий эки эртирип турарыар дээш четтирдим.

Удаваида шериг өкрутуиуи командириидеи комсомолчу Көржүпейии ат бижээи хол шагы-биле шаииаар деп өөрүичүг медээ келгеи.

Шолбан Көржүпей шаииалды хүлээп ап тура, мынча дээи:

— Моон соигаар-даа Төрээи чүртүмга шыичы бараан болур мен!

Ындыг эр хей хилис сес этпес. Төрээи чурт, сээи тайбың ижиири ындыг төлеттиг оолдавын камгалаи турда, чоргаарлаиып болур сеи.

А. ГОРЯЧКИП.

«КОНЦЕРТТИГ» БУЛУҢ-ТЕРЕК

(Мергелдейге чагаа)

Ооң бээр 10 чыл арткеи. Ынчаарга Булуң-Терек даарге Улуг-Хем районда эиине быжыг корум-чуруумиуг суурларыиың бирээзи турган.

Үе өскерлиң, суурнуң чурумуу улам экижир түлүп, ач шуут дедир барган. Харыи-даа «концерттиг» Булуң-Терек дижир апарган.

Шыиында кинодан өске концерт, ооиы-тоглаа болур эвес, чүге «концерттиг» Булуң-Терек дижи бергеиии тодаргайлаарга мынаар.

Булуң-Терек суурда пйи-чаигыс кижилер аргииии артышкыиы— арагалаар, шоп-содаа, алгыш-кырыш үлүдер чорукка хандыкпаан. Арагага тыиың саткы дег чамдык кижилер дарёк-саиыта оотурга мөөилежип, маиазыиы бо-ла корүп болур. Ындыгларның ииитиге дузалыг ажылжи козулбес, чурумуудаа кошкак. Арага ижиипеиде олуг олурга албас, чыгын чыпас.

Ынчангаи мындыг шоодуг кожамыктың тыптып келгеиа таварылга эвес.

«Концерт-ле» аэвр—шөш-ла болуур

Хөптуг-чиптиг Булуң-Терек»

Бакка сурагжаан «концерт» программазының «күүселезиииге» каш удаа доктаавал киржип келген чамдык кижилерии ат, фамилиязын, бүжарчүдек үүлгедиин «Шынның» Мергелдейиигие каксы-даа бол, илеткезе эки боор деп бодайдыр мен.

Булуң-Теректиң Мир күүмчүзүиүи чүрттакчызы Анай Бегзи «садыг өөржүүр» адын камгалап, Даржай Анай-биле күүмчү оруузуига эки-бак саглежип, баш дүүгүи чүгле сакчүп шаг-ла болган. Ол «концерттиг» хамык үлүг кайгап турда, даазы жиирик чаңы-биле Саая Дазаа-Самбуу үүлгей оларны аяи киирегизиг, мрлей каапкам:

«...Ушпас ыыдыр, турбас ыыдыр паитап турган.
Улуг-Хемге сураан үнген
уруг бээр мен».

Ак-Довуракта Малчын кудумчузунда «Бижектээр» деп шолаалыг, арагачы, хулиган Намчай Дазар-оолду Булуң-Теректе билбес кижи чок. Ооң эки башкы Сайчай-оолдуң оглу Александр. Кайызы-даа ажыл чок, үргүлүг арагалаар, азиринкте эрткен-дүшкеи кижилерге шоралур, өттээр, саткан арагазын ыыласп ижер. Ооң ыиай Булуң-Терек 8 чыл школазының башкыларының болүүлежип арагалаар чыны бар. Башкы Арап Базыр совет башкының адынга таарыиыпс керекти үүдеткеи: ол аларии алгаш, дунмазы-биле ажылчын Аланды Монгушту өттеп алгаш, «ыатка кемдээи» деп меге демдеглеп ыыласп. Ух керекти Булуң-Терек сеиээ Сооваи истеп, хынап корбаан.

Булуң-Теректе Александр Кыыл-оол, Лиза Тюлюш, Дүгаржап Седеи, Салиа Ешпи, Күиземаа Доржу дег ажыл, сезоя үези дивес арагачы чалгаалларның ат-сураан кыч-даа билир.

Арагачылар санынга чаа ат, фамилия немелтирбес дизе, Булуң-Терек көвэ Совеэииия таргазы эш Монгуш Лавай-Самбуу масса чоннуң ортузииге кижизидилге ажылынче коя киизиттейии үгланырын. ажыл кылбас арагачы, хулиганнарга улуг эрге-чагырказын чоп ажыглап, демисеэлии күштелирери негеттиниң турар. Ол күзеэдии бүзериигге тузалап көрүнер. Мерген Мергенович.

А. САТ.

«Шыннының» материалдарының изи-биле

ПАРЛААН СООНДА...

Кыжын малга тудум-даа сиген үнелиг, ындыг турбуже безетиеттиигеи сигеиии хайтааравас, ону малдан камгалавае чорукту цыиғыы көөрү чөптүг. «Шыннының» мурнуку бир номериите «Хайыраан сараат» деп эгелиг дувуреишиг медээ парлаттынган.

Чөөи-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң директциязы, ында көдээ Совет бо дугайын хынап көргеиии, четпестерии чайладыр хемчегларии алганын редакциядга дыиаткан. Хам-Дыт болгаш Кара Суг шөлдериида таразаны камгалаан. ол девискээрде малчыиарының хайгаралын ыыгыыраткан.

Совхозтуң чер болганда малгына Хадың девискээриида бе-летиээн мал чеңиерии кыштагларже көөрүүрүя организастаи эгелээи. Чамдык сараатгарының кажааларын кыпган.

ШЕРИГ-ПАТРИОТЧУ КИЖИЗИДИЛГЕ

(Төнчүү. Эгези 2-ги арыида).

лының кол угланышкыиарының бирээзи болур. Шериг билигзерии пропагаидаларда болгаш чоннуң шериг-патриоттуг кижизидилгезиив организастаарда масса-политиктиг ажылдың шылгаттынган, солун, дээштиг бүгү хевирлерии ажыглаар херек.

Бо хевирлерде кол черии лекция пропагаидазы эзлеп турар. «Билиг» ииитилелиииң организациялары бо талазыбиле эвээи эвес дуржулгааы чыып алган. Ол иитилелдиң Ак-Довурак организациязы (секретары эш Л. Фандюшия) ажылды алдон эки-жиитккеи. Хоорайның ажылчыиарыига болгаш аныяктарыига «В. И. Ленин болгаш Совет Чепсектиг Күштер», «Ада-чурттуң Улуг дайыиының чылдарында тыва эки-турачыларының маадырлыг чоруктары», «СЭКП — совет улустуң фашистиг Германияны тиилээииииң организакчызы болгаш сорук кииижиктии», «Белоцарск тулчуушкуига ак дээрбечилерии чылча шапканының 50 чылы», «Ленинчи комсомол Төрээи чурту дээш тулчуушкуннарда», «Бүгү-иитилиииң шериг хүлээлгелииииң дугайында Хоойлу — СЭКП-ниң бистии Төрээи чуртувустуң камгалалың быжыглаар дугайында сагыш салышкыны» деп лекцияларны номчаап. Ииитилелдиң Кызылда, Каа-Хем, Таиды болгаш өске-даа районнарда организациалары шериг темага хамаарышкан бедик утка-шынарлыг лекцияларны номчуп турар.

В. И. Ленииниң төрүттүнеииинден бээр 100 чыл оюига уткуштур «Билиг» ииитилелиия хоорай болгаш район шериг секцияларының планнарынга «В. И. Ленин социализстиг Ада-чурттуң камгалаар дугайында», «В. И. Ленин Совет Чепсектиг Күштериң үндезиииииң болгаи төөгүлүг ужур-дузазының дугайында», «В. И. Ленииниң тургускаиы болгаш бергедерге каңнаалы Совет Чепсектиг Күштер — Октябрьның чаалап алышкыннарының шынчы камгалакчызы» деп темаларны киирери чугула.

Совет кижилер фашистиг Германияны чылча шапканының 25 чыл болур оюи 1970 чылда демдеглээр. Маида хамаарышпыр империалистиг пропаганда ийиги делегей дайынының төөгүзүи хажмлар, фашистиг Германияны болгаш империалистиг Японияны чылча шаварынга Совет Чепсектиг Күштериив болгаш бистии чоиувустуи төөгүлүг ролюи бичелелириив иделекейжиткеи. Ындыг үеде дайынчы, дээштиг пропагаидаиы улам калбартыры чугула.

«Билиг» ииитилелиииң орта хамаарышкан секциялары шериг-патриоттуг темаларга лекцийлэрии ажылдап кылыры болгаш пропагаидалаарыг күштелдирер ужурлуг.

СЭКП ТК-ныи «Улуска университеттериииң ажылын экижидер дугайында» доктаалыига үидезиилээп, бистии республиканың хоорайларында болгаш районнар тептериида, ортумак школаларда «Келир үеиии дайынчызының университеттериив» тургускан. Ооң программазы ийи чылдыг болгаш доктаамал дыиакчылартыг болур. Университеттериив чөвүлелдериив сентябрь 20-го чедир үеде тургускап, өөредилгеиң октябрь 1-деи эгелээр. Туран хоорайның № 1 ортумак школазында ындыг университеттиив. Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарының радиоуниверситеттериииң ажылының дуржулгазы эки түүиелдерии берген. Оларның дуржулгазын иептередип, университеттериив ажылынга бүгү талалыг деткимчеии көргүзер херек.

Аныяк-өскеиниң кижизидилгезиниг шыиарлыг организастаан тематиктиг кежээлер улуг салдарлыг. Революциялың, дайынналрның хоочуинары, алдарлыг кижилер хей киришкеи түүии ындыг кежээлер улам болуп эртер. Ындыг тематиктиг кежээлерии «Маадырлар моңге чурттаар!», «Бисте кижи бүрүзү маадыр болуп болур», «Маадырларның үлегери бистии маадырлыг чоруктарже кыйгырып тур», «Кызыл шеригден Совет Армиязе», «Тиилелге дээш тулушканнарны, аттары бистерии маадырлыг чоруктарже кыйгырып турар кижилерии сактып чор бис» деп темаларга эрттирериа сүмелеп болур. Ындыг кежээлерии организастаап эрттирериииң дуржулгазы бисте бар. ынчалза-даа бо ажылга чогаадыкчы ажыл, тывынгыр бодал херек деп чүвеии утпас херек.

Аныяк-өскеиниң шериг-патриоттуг кижизидилгезиниг хевирлери хей янзы болгаш бүгү талалырлыг. Оларны чер болганга долу ажыглаары, дээштиив бедидерии — идеологтуг ажылдың чугула сорулгазы болур.

С. ХИСАМИДЕНОВ.

«Билиг» ииитилелиииң республика организациязының шериг билиглер талазы-биле методиктиг чөвүлелиииң даргазы.

Алдын күс

Сентябрь бодунуң долу эргезиичe кирген. Дагларда эртем үнүп келгеш, дүүн чаа-ла иогаан өөнүг черии кырын ак хыраа шыва бергеиии эскерип каар бис. Бо ай хову-шөллериң, арга-арыгның өңүи өскертиптер. Сентябрь бойдус чурумалын шынап-ла бийер түткан чурукчу дег, өскертип каар. Баштай ол тап-биидээ, өң киирер черлерии шилип ап, ийи-чаңгыс ыыштарны «будуп» эгелээр. Хүиер эрткеи түүии ол улам дидимненип, долгандыр үнген өзт-сигеиии, мяңгаларны каастап эгелээр. Сарыг, кызыл, хүрек-кызыл өииердеи аиагыда күскү «ас аржыылчыгаштыг» база ыыштарга, чамдык үнүштерге «кедирее» бөөр.

Күс — чайгы чечектелишкиидеи, өткүт үнүг күштардаи чарлырының үези. Чайын өңүр чечектиг турган кипрей ам, сактырга, кырый бергеизиг бажы бедик мөңгүннелип келген, черже моогее бергеи турар. Аяда бичии-ле дээштер болза харлыг дүвү дег, ак үлазынчыгаштар ужуга бергеи дег...

Хоорай кыдыы үнген автобустар, а дыштаиыр хүииерде хоорайдаалары-даа моогу, кат, тоорук чыды-биле долган. Воскресеньеде эртежик автобус доктаар черге келгеш, рюкзак, чыраадан өрээи хүүиүар, кочал тутиан кижилериив хөйүзиси бүдүи хоорайның чурттакчызары каттап, моогулеп, ары агаарже дыштаныр чорушкаиы ол бе кыдыыр бодай бээр сеи.

Бажыига артар аргажок. Моогу дүжүүгүр болган. Арыгже чоруттар сеи. Дыыгыг доиат дүшкелекте, ыыштар дөзүиде, өзт-сигеи аразында чаштыныр олурупкаи моогулерии чыиы алырыиче далажыры чугула.

Моогулээри хандыкпыладыг. Баштайгыларыиың соолуидеи улам-иа хөйиу тывыкпаан келир.

Арыгның эдлери база далашкаизыг. Кээргеиии тоорук сайлаан даажын, киш-кулаа үиген черден аары-биле ужудуп үиген кара-кушту, бөлүк халыцнар, шарланнар аразында күшкүлдерии — бо бүгүиү хоорайның чурттакчызы дораина эскерип каар.

Чаа чанза-даа катап эргип келир, ону солаан алдын күс база-ла үеиии экизи, ажыл-иштп соок тыныш кирбээиде бүдуруп алырының таарымчалыг үези.

В. ВОЛЧЕНКО.

ЧУРУКТАРДА: «Бүскү арыг одунгалак» (солагай талала болгаш адаанда). «Кежээки халаа» (оң талада).

Редактор К. Я. ДИНГА.

Кино

СЕНТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кииочыыиды 10, «Джульбарс» 11.30, 1.30, «Дириг сеи» (ийи сериизы катай) 3.20, 6.10, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кииочыыиды 10, «Каииют куиииуң чажыды» х. э. 11.20, 13.20, «Сельвава сыидыстар чөи» 15.20, 17.20, 19.20, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Трембита» д. э. 11.30, «Отту бодумче кыйгырдым» (3-кү, 4-кү сериялары) 11.30, 8, «Спартак» (ийи сериязы катай) 4.35 шактарда.

ВОСТОК»: Кииочыыиды 11 «Оруктуң сигу иезии» 15.20, 17.10, 19, 20.40 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Кымга-даа хамаарышпас суглар» 13, «Угбазы Керри» 15, 17, 19, 21 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мухтар, меиче» 10, 2, «Тура халышнамнар» х. э. 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Карнавал дүнези» 11.20, 13.20, «Дириг сеи» (ийи сериязы катай) х. э. 15.20, 18.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Золушка» 3, «Сельвада сыидыстар чөи» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Жииканың дайынчы тергезиииге» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Бистиң эрага чедир миллиои чыл» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

редакциияның адрези

Кызыл, Шетиикин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаш пропаганда киидизиниң 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныыларал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузут киидизиниң 21-27, информацио киидизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефон че болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетиикин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 00796

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үнделеттингеп

ШЫН

1969 ч.
СЕНТЯБРЬ
16
ВТОРНИК
№ 218 (8064).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Бүгүн «Шын» солуунуң «Ажаан алышкынын шалыпчылы» деп шилчиир түгүн Бии-Хем районда «Саяна» совхозтуң мурнакчы комбайнерлери

Константин Иванович КОЧНЕВКА,
Виктор Ильич ГАЛАКТИОНОВКА

тывыскан. Оларның кайызы-даа ажаан алышкынының эгезинден бээр 500 гектар ажыг черниң тараазын ажаап, хүн нормазын үргүлчү 150—200 хуу күүсеп келген.

ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТЫР, ТАРАА ДУЖААЛДАЗЫН УЛАМ ДҮРГЕДЕДИР

Күрүне шыгжамырынга

Сентябрь 15-ке чедир республиканың тараа хүлээп алыр черлеринге 37771 тонна тараа кирген. Ол болза планның 51.3 хуузу болуп. Сентябрь 14-түң хүнүнде күрүне шыгжамырынга 2021 тонна тараа кирген. Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары планын 460,7 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Бай-Тайга район планын 120 хуу кылдыр ажыргап. Ийи тараалаң районнардан Барыын-Хемчик планын 94, Чаа-Хемчик 63,4, Таңды 50,4, Бии-Хем 45,0, Каа-Хем 43,4, Улуг-Хем 37,6 хуу күүсеидип турар.

Совхозтардан күрүнеге тараа дужаар планын «Кем-Тей» 313,0 хуу күүсеткен, азы 1252 тонна тараамы дужаагап. Ол ышкаш күрүнеге тараа дужаар планын «Күш-ажылдың хостуу», «Сүт-Хөл», «УТНА 25 чылы», «Элегес», «Барлын», «Тээли» совхозтар күүседипкеш, ам плапдан ажыр тараа дужаарын организастыг үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: башкы институдунуң студентилери «Тимирлеге» совхозтуң шаңында ажылдап турарлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тараа хүлээп алыр черде

Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Септе тараа хүлээп алыр черде ажыл бо хүннерде хайнықкан. Тараалыг машиналар тәгүтел чок шуужуп кээп турар.

Тараа хүлээп алыр черниң складтарының [illegible] тонна тараа хүлээп алыр. Амга чедир 2 муң ажыг тонна тараа хүлээп алдынган.

— Ажыл-агыйлардан кээп турар тарааның шынарыпче улуг хичээнгейин салыр ужурлуг — деп, тараа хүлээп алыр черниң удуртукчузу жп Тодиняков тутаалап турар.—Кээп турар тарааның шыгы 27—28 хуу чедир турар боор-дур, мынчаар тараапы кургадырының талазы-биле ажыл бисте ковүдээн. Байдалдың мындыгдан ажыл-агыйлар тараа өртээнден чогуур хуулараны казытырып, когароалга боттары-ла тараржып турар.

«Ленинчи оруу» колхозтан черге чыгаш, 25—30 хуузу үнүп келген тараапы дужаап турган.

Тараапы эки арыглап, кургадып алгап дужаар талазы-биле «Коммунизмче оруу» колхозтуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турар.

Складтарга үрезинге хереглээр 70 ажыг тонна тараапы хүлээп алган.

Сарыг-Септиң тараа хүлээп алыр бо төөгүте районнуң «Ленинчи оруу», «Кызыл туң», «Коммунизмче оруу» колхозтары тараапы киирип турарлар болгаш келген тараапы хүлээп ап турда, кайы ажыл-агыйдан тараапы шыгының, арыгының талазы-биле эң хөөре кылдыр дужаагапын ажыл-агыйларга дыңнадып берип турар.

(«Шынның корр.).

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозу күрүнеге 800 тонна тараа садар планын эрте күүсеткеш, ындан ажыр база 800 тоннаны садарын хүлээтеш, ам 1300 тонна ажыг тараапы сакпан болгаш Төрээн чуртка тараа садарын үргүлчүлевишаан.

СЭКП Таңды райкомунуң болгаш райүүскомнуң ажыл-агыйлар араазынга шилчиир Кызыл тугу ам бо колхозтуң Оңгар-Хову бригадазында киирип турар.

ӨСКЕЛЕРГЕ ҮЛЕГЕРЛИГ

Комсомолчу О. Мартажык биле аныяк комбайнер О. Шуннак оларның башкарганы «СК-3» комбайннары сентябрь 3-тен эгелеп Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң Хараганныг-Хову уезтогунда чаагай үнген чингетараапы дорт кезип киирипкен. Бо араазында комбайнерлер хүн бүрүде нормазын 120—130 хуу чедирип, өскелерге үлегерлиг ажылдап келген.

Хоочун комбайнер М. Өлзей-оол ол-ла марканың комбайны-биле беш хүн 67 га черниң тараазын эки шынарлыг ажааган.

О. АРАКЧАА.

ШАНДА АЖЫЛ

РЕПОРТАЖ

«Кызыл тараачын» колхозтуң теп шаны Туран хоорайның чоогунда. Кырында долдуп тараа чыдурген машиналар шаңче үзүлбээл доп кээп-ле турар. Оларның чүүгүн дужурери мырыңай саналбас, ол ажылды Кызылдың медицина училищезиниң ийиги курузунуң шефтеп барган сургуулдары кылып турар.

— Бо уругнар ажылдап турда, ана амыр чүве боор-деп, шаңның эргелекчизи Павел Корнеевич Сорнаков сургуулдарны мактап турар.— Чүүгүт келген машиналар саналбас. Болар дораан-на дужуруп каар. Сургуулдар шупту 24 кижи. Олар түс-түс звенолар кылдыр үстүп алган, тараапы арыглаарында, кургадырында, чыдурериңде болгаш дужуруминде ажылдап турлар.

— Бо шанда чеже тонна тараа барыл?— деп, Павел Корнеевичиден сонгуурган айтырыл.

— 250 ажыг тонна тараа бар — деп, ол харылады.— Моон сонгаар оон-даа көвүдээр аппар. Келген тараа шанга үр чыгпас. Дораан-на арыглап кургаткаш, күрүнеге дужаарыбиле чорудуп турар бис. Амдыызында ийи звенолел-биле ажылдап турар. Тараа көвүдээрге үш звенолел кылдыр, ажылды дүн-дүн чок уламныраар бис.

Бо чыл колхозтуң шөлдеринге тараа кандаан, ынчаган дужуду муруку чылдарныңдан дыка куду. Чоллах сыңгыр тараа сөөлгү чаъстарда адаандан хенчелеп үнген. Ынчангаш ажаары дыка берге. Колхозтуң механизаторлары чангыс-даа борбак тараа черге катбас деп, кызымак-шуудургу ажылдап турар. Ажаап алышкынны 27 комбайнизрбиле чорудуп турар. Колхоз ажаап алышкынга мындыл-ла үр эвесте киргеп-даа болза, 5 муң ажыг тараа культураларындан бүдүн чартык муң га черниң тараазын ажаап алган.

Шанда тараа арыглап турар кижилерниң эргезинде тараа арыглаар 5 машина болгаш 2 кургадыр машина бар. Ол техниканы бүрүн хүүгүүбиле ажыглап турар. Машиналарның үзүктел чок ажылдаарын механиктер Дмитрий Молчанов биле Николай Кислицын олар хандырып турар.

— Чаңгыс аппаг кургузунда чеже тараапы арыглап тыдыргы турарыл?—деп, Павел Корнеевичиден айтырдым.

— Долчагда 20 тонна тараапы кургадыл арыглаш, күрүнеге дужаары-биле белеткеп турар бис. Болдунар аргавыс оон-даа улуг. Ынчалзажок тараа шын болгаш бок үнүштүг болганы-биле ону арыглаары дыка бергедеп турар.

Тараа сөөртүп турар чолаачыларның Александр Петухов, Михаил Сычев, Виктор Федченко, Александр биле Николай Кочкин алышкылар оваа шалыпкын ажылдап турарлар. 20 ажыг километр черге олар хүнде 8—10 чедир рейстерни кылып турарлар.

Аар чүүгүт машина шаңның эжинээн оожум кирип келгеш, доннедыр төп каан тарааның чанында кээп дожаапты. Тараа арыглаар машинага ажылдап турган болук уруглар дораан-на ол машинага бардылар.

— Виктор биске бичии-даа чай бербес болду-ла — деш, Люба Федосеева аныяк оолче көргеш, хүлүмзүрүп калды.—

Хамыкты мурнай хап кээр кижи-дир бо.

— Ынчаар ажылдаар-ла болгай — дээш, Виктор Федченко түн дег ак эштерин көзүлдүр чаттырып чаап, уругларны хей-оът киирди.— Эр-хейлер, дүргеденер-ле! Ажылдап турда амыр-ла кыстар-дыр бо!

— Бо оол бээр шаңче дыыжыңыр, кончап баргаш мажыл — деп, бир уруг баштактаныпы. —Бо уругларның аразынган кым-бир кижите ынчашпый берген эвес мынаа.— Оон уруглар хөглүп чаттыржып калды. Ыя араазында машинаның чүүгү дужуртунген.

— Дүрген хавыл!— дишкеп, уруглар машинадан дүже халыштылар.

Колхоз бо хүннерге чедир 136 тонна тараапы күрүнеге дужаагап. Күрүнеге тараа дужаары үш келген түдүм үламна көвүдеп турар. Шанда ажыл-ишчи бичии-даа үзүктелбес. Колхозчулар күрүне-биле үзе санаажыр дээш, бо хүннерде хол салбайн ажылдап турар.

К. АРАКЧАА.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары мал кыштатлаашкынынга белеткел ажылдарын чорудуп эгелей берген.

«Большевик» колхоз малчыннар кыштагларының септелгелерин чорудар 13 кижилиг механизастаттынган бригадазы тургускан. Оон кежигүннерни бо хүннерде он ийи кыштаның септелгезин бүрүн доозаан. Бажыңнарны септеп, чугайлап, будүп, печказарын кылып, хей-ле ажылдарны чорутқан.

Кыштагларже сиген сөөртүлгезин организастап турар. Бүгүнге чедир 250 тонна сигенни кыштагларга чедирген.

Шиитиин малынга четпес чемнин белеткээр дээш ажыл ам-даа соксаваан. Хомушкуу Сталйның үдуртканы түдүгжүлар бригадазы түс тонна сиген белеткезин дээн опаалданы 110 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Бир дугаар сүт-бараан фермазының ажылдакчылары Хомушкуу Дагбының удуртулгазы-биле 20 тонна сигенни белеткээн.

Түс-түс хойжулар мал чемнин белеткелиниң талазы-биле база-ла опаалда агыллаан турган. Ынчангаш 15 малчыннының өг-бүле бүрүзү 10-дан 15 тонна чедир сигенни боттарының күжү-биле белеткээннер.

—⊙—

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Сырат Балдаровна Оюн шиитиниң малын өстүрер чаагай керекке 11 чыл ажыг уеде хүш-ажылды үзүүн киирип. Ганзының «Межегей» совхозка хей хойну өстүрүп, тоннатонна дукту кыргын берип келген.

Малчын Сырат беш чылдың дергы чылында төрүүр түс хойдан 95 хураганны хойдынна 2,3 кг дукту алырын хүлээнгеп. 117 хураганны. 27 кг дукту ап, сөзүнге ээ болган.

Сырат Оюнуң төөр малды өстүрериниң чүгүдүүр ажылын белии-биле үнелеп көрген, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуг анаа «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп атты тывыскан.

Ам С. Оюнуң коданында 720 баш хой бар. Олар эки семиреэн. Алдарлыг малчын Кара-Сугда күзээнче мажеонже белеткеэн берген.

С. ТАМЧАЙ.

Мөңгүн-Тайгадан медээлер

Кээр ажыл-агыйн артелиниң Чижек Уставын колхозчулар-ның ниитя хуралынга чугаалажып коорр Мөңгүн-Тайга районда дооступ турар. Сентябрьның 7-де «Мөген-Бүрен» колхозтуң кежигүннериниң ниитя хуралы болган «Малчын» колхозтуң ниитя хуралы дүүн болуп арткен.

Үк хуралдар Кээр ажыл-агыйн артелиниң Чижек Уставын чангыс эп-сеткилдиг деткээн. Колхозчуларның район хуралынга барып киржир 35 төлээлер «Малчын» колхозтан, 25 төлээлер «Мөген-Бүрен» колхозтан сонгуулу.

Колхозчулар боттарының бо хуралдарынга ленинчи юбилейге болгаш Совет Тыванын 25 чыл ойнга аллыр болдурган чарышка алган социалистиг үүлгэлелерининң күүселгезинин чорүп турар байлалын, моон сонгааргы соруулгаларны база чугаалажып көргеннер.

• • •

«Малчын» колхозтуң башкаар черя кыштаглар септелгелерин чорупар ийи бригадазы организастаан. Олар мал кажааларын, малчыннарның чурттаалга бажыннарын септеп, чугайлап, чылыпган турлар. Бо хүннерге чедир колхозчу малчыннарның бүгү кыштагларының 70 хуузу белеп.

• • •

Мөңгүн-Тайгайың түдүгжүлары Совет Тыванын 25 чылының байырлалын күш-ажылчы чедишкиннер-биле үткүп турлар. «Малчын» колхозтуң түдүгжүлары дөрт аал ишти чурттаар ийи түүйбү бажыңны ажыглалга киирген. Оон ынай 50 уруглар турар уруглар садының бажыңының кол түдүүн доозуп, ам крышазын кыла берген. Үк бажынны бо чылын ажыглалга киирер. Район төвүнүң түдүгжүлары сес аал ишти чурттаар дөрт бажыңны ажыглалга киирип турар.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

Колхозчуларның Бүгү-эвилел үшкү съездизинге үткуштур

Улуг-Хемнин «Х Улуг хурал» колхозунга колхозчуларның ниитя хуралы болуп, Кээр ажыл-агыйн артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелин чугаалашкан.

Фермалардан, бригадалардан, тараа шөлүнден келген малчыннар, механизаторлар, чоланачылар, ажыл-агыйның түскай эртемниглери колхозтуң «Совет Тыванын 25 чылы» аттыг чаа, ийи кааг клубунга дүүштө чыглып келген.

Хоочун колхозчу, Тыва АССР-ниң алдарлыг хову ажылдакчызы Андрей Федорович Крышын ниитя хуралды ажыткан. Колхозтуң эрткени берге болгаш алдарлыг оруктуң дугайын, оон өзүлдезининң чурагайларын ол чугаалаан.

Хоочун болгаш аныяк колхозчулар, артельдиң даргазы М. Ч. Шогжал эртken чаърбы ажыг чылдарның дургузунда артельдиң ажыл-агыйы канчаар өскерлип, чаартының келгенин ол хуралга тодаргай чижектер-биле чугаалаан.

Чамдык фактылар мындыг колхозтуң организастаттынганы 1941 чылдың июнь 13-те бо ажыл-агый 9 аът андазының, аът-биле сиген кестирее 4 машинадыг. 300 ажыг баш ишкер малдыг. 80 хире инектиг. 300 ажыг гектар тарылга шөлүүт турган. А бүгүн дээрге 29 тракторлуг, 26 автомашиналыг, сиген, тараа ажаан алыр 9 комбайнныг, кедээ ажыл-агыйның эске-даа хей янзы техниказыг. 26 муң ажыг шээр малдыг. 1200 ажыг баш инек. 600 чыгаа баш чылгы малдыг. 236 теверлиг. экономика талазы-биле чыл бүрү күш кирип олурар ажыл-агый апарган. Тарылга шөлү 1800 га четкен.

Ажыл-агыйның андазының эгелээн артельдиң ниитя байлаа ам 2,5 миллион рубль-биле ашкан, а беш чылдың дерткү чылында орулгазы 650 муң рубль чедер болгаш колхозчуларның ортумак ажыл төлевири чылдың өзүп орар. Ам колхозчуларның айлы ортумак ажыл-төлевири сезен рубль ашкан.

Колхозчуларның амыдырал-чурттаалгазы база үндезинивиле чаартынган. Оларның аажок хей нуруузу чаагайжыды туттунган бажыңнарже кажуп кирген болгаш радиоприёмниктерлиг, оон туружук элээн хей ярегедер телевизорларлыг, колхоз суурунда бажың бүрүзү радиолуг. Хеп даараар машиналар, чадаг-тергелер барык ярете бүрүзүнде бар болгаш чиик автомобильдерни, кожуглуг мотоциклдерни дыка хей колхозчулар садып алыр күзелин илергейлеп турар. Теп суурда колхозчулар ярете санымда ногаалдарны, картофельни тарып өстүрүп турар.

Колхоз төвү Баян-Кол суурда ам 400 ажыг өөреникчилиг ортумак школа, столовая, чаа туттунган ийи кават улуг клуб, үш садыгжылыг кедээ магазин, эмнелге пункчузу, электростанция, библиотека, почта, ажаадга кассазының салбыры болгаш чунар-бажын ажылдап турар. Бо айның төнчүзүнге чедир уруглар ясликаин болгаш садын ажыдар деп турар.

Совет эрге-чагыргазын, колхозчу түргүзүгүнүн ачызынга Коммунистиг партиянын мерген угаанныг удуртулгазы-биле чедил алган улуг чедишкиннерин колхозчулар чаа уставтың төлевилелин чугаалажып тура улуг оорушку-биле демдеглеп турганнар.

Мурнакчы малчыннары-Күржеп Кызыл-оол, Чоптуг Зинчеп, Артель Тас-оол, Кыргыс Чаш-оол, Сат Сенджажы, чоланачылары-механизаторлары Ховалыг Хирлиг-оол, Илишкин Чалаып-оол, Сумбаа Бачаап-оол, Байкара Сарыг-оол, Оруйгу Сарыг-оол, Ночукпаз Чоржей-оол, Темир-Хая Кара-оол, Сандан Ширииң-оол, Сенди-Хуурак Күзенмей, Федор Оюн, Борбак-оол Кара-оол, саамчылары Оюн Бок-кыс, Шактер-оол Чанчынмаа, Елизавета Беган оларны илеткелчилер болган санал бергеннер чоргаарлашкын-биле адап турганнар.

Чедишкиннерни чугаалаарыл-биле кызыгаарлаттынмайн, ларын четпестерниң дугайын база шынгыы шүүмчүлеп, ону чайгылырының аргаларын саналдап турган. Колхоз күрүнеге дук салдарының чыл планын 129 хуу күүсеткен болган.

эът садарының чыл планын бо айның төнчүзүнге чедир күүсеттир деп турар. Ынчаарга күрүнеге сүт садарының чыл планы чүгле 50 хуу чедир күүсеттингген. Оон кол-ла чылгаганы Отук-Даш фермазында саанчыларның болган кадарчыларның күш-ажылын тегшес организастап, сагыгачуруумну быжыг түптүп турарында болур. Чамдык кадарчыларның, чижээ, Кашкай-оол, Чудурукпай, Күске оларның арагалаар чоруумун улам-дан чамдык хүннерде 30—40 чедир инектер саалымайн баар таварылгалар бар. Малдың ужаазын эжиидер, продуктуулуун бедидер дээш демисел конччуг бошкак. Инек малдың баш саны өзерген, кыырлып турар чоруктуг хуралдың киржикчилери дыка четпес деп саналаан. Ажыл-агыйның экономиказының эң кол адыры болур мал ажылынче кичээнгейин улам күштелдиреринин эргежок чугулазын барык кижи бүрүзү чугулалап көрген.

Ажыл-агыйның бүгү-ле эрнине байдаан эп-харыысалгалыг, камнаг хөөрүн колхозчу бүрүзүнүң хүндүлүг үлегелези-дир деп, санал берген колхозчулар айтып турган. Машина-техниканы кам чок эдилээр, артык келектерни чер белгенге кааптар чоруктарны шынгыы шүүмчүлээн. Чер ажылының культуразы чавыс, оон уламынган тараанын дүжүткүр чоруу өспейн келген.

Кээр ажыл-агыйн артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелин бүрүнү-биле чүүлүүзүнүп турар резолюцияны ниитя хурал чаңгыс эп-сеткилдиг үлээп алган. Кээр ажылагый чылын чедишкининг доозуп, кышка белеткелди эң хынамчалыг чорударынче, сиген белеткелиниң планы күүсеттингген-даа болза, ол ажылды ам-даа үргүлчүлээринче, Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга, колхозчуларның Бүгү авилел съездизинге, Совет Тыванын 25 чылынга күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр дээш социалистиг үлээлгелерни чедишкининг күүселиринче бүгү колхозчуларны ол резолюцияда кыйгырган.

Төлээлекчилерниң район хуралынга баар кылдыр сонгуурган 31 делегаттың аразында колхоз будурулелиниң хоочунары Байкара Седипей, Анастасия Полева, Андрей Крышын, Сат Сенджажы, Оюн Семилбаа, Дүрбүлек Топ, эң аныяк саанчы Лиза Беган болган ооң-даа өскелер бар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Шынның» түсүнэй корр.

ЧУРУКТА: бо колхозтан колхозчуларның район хуралынга баар делегаттар.

КООПЕРАЦИЯ БОЛГАШ КҮРҮНЕ САДЫЫ

Коммунистиг партиэнын XXIII съездиниин Директивазарынга совет кижилериниң материалдыг болгаш культурлуг негелделерин долузу-биле хандырарын база бистиң күрүнивистиң экономиказын улам быжыглаарын оналап айытқан. Чонуң ниизу-бүрү хереглеедерин хандырары-биле бүдүрүп үндүрүп турар бараан продукциказын сайгарып саарар ажыл-чорудулганы улус аймак-агыйымның бир чугула адыры— садыг аймак-хөрек кырында боттандырып турар. Садыг организациларын тускай органнар кыдыр ангылаан чорук хей-нинтиниг фондузун экономиказынга, садыгның чарыгдалын аппаратырынга. эт-херекседелдерниң инженерлеринге улуг ужур-дузалыг болган.

Амгы үеде чурттакчы чонуң хуузунда хереглээр үлетпүр болган азы-чем база өске-даа бараан аймаанның 80 хуузу күрүне болган кооперация садыын дамчыштыр сайгартының турар. Бистиң республикада колхозтарывың сапаваска садыгның ийи системазы бар: биразы— кооперациялыы, өскези— күрүнениң. Хереглекчилер кооперациязы республиканың көзээ районнарын азы-чем болгаш үлетпүр бараанары-биле хандырбышаан, хей-нинтиниң чеменилге чеберин база балеткелдер ажылын удуртуп, башкарын турар.

Күрүне садыынын сайгыразы хей-нинтиниң өнүч-хөреңгиниинге үндезилеттинер болгаш ол колдуунда үлетпүр бүдүрүлгелиг топтеринь, хоорайларның чурттакчы чонуң бараан-биле хандырар. Ажылчыларны хандырар тускай өргелелдер, килдистер, нинтиниң чеменилге черлери, садыг организациялары, үүрмек бараанныр садар магазинер күрүне садыынга хамааржыр. Республикада күрүне садыы бараан саарылгазының 47 хуузун эзелеп турар.

Бир эвес бистиң республиканың байдалынга хамаарыштыр алыр болза, хереглекчилер нинтилели кол садыг организациязы болур. Тываның хереглекчилер кооперациязының база күрүне садыынның материал-техниктиг баазазы элээн экижээн. Кооперация шугуму-биле 19 магазинниң тутқан ажыглалга киирген, 10 ажыг автолавка немешкеп, 33 магазин садыгның чаа хевиринче шилчээн. А күрүне садыынның талазы-биле 765 олуттут 36 чеменилге черлерин, 124 садыгжы ажылдаар 9 магазинниң, ооң иштинде Кызыл хоорайда универмагты, уруглар магазининиң ажыглалга киирген. Ол ышкаш Ак-Довурак хоорайда, Хову-Аксы суурда аъш-чем, үлетпүр бараанныырының магазиннерин туттуунган. Садыг организациялардың техниканың талазы-биле эт-херексели база өскижээн.

Кооперацияның болгаш күрүне садыынның ажылдакчыларының саны чыл келген тудум өзүп, бараан саарылгазы дүрген темп-биле хөгжүп келген. Садыг министерствозу болгаш хереглекчилер кооперациязы эртекен чылдарның бараан сайгарарының планын күүседип келген. 8 айларның планын 105,2 хуу күүсеткен. Бо чылын чонга планнан ажыр 2988 муң рубльдиң бараанын сатқан. Тывага күрүне садыын тургускаанындан бээр (1966 чыл) бараан саарылгазы 136 хуу өскен. Бо чылын Кызыл хоорайга 52 олуттуг столовалыны, 72 олуттуг кафены болгаш 1 муң тонна ногаа ымгыкаар черни ажыглалга киирер сорулга салдынып турар.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда республиканың садыг организациялары чонга 6373 тонна картофельди, 2464 тонна чаа ногаа аймаан сатқан. Ам көдээ ажыл-агыйның ажылшчыларының өстүрүп каапы ногаа болгаш картофель аймаан садыг организациялары хүлээп ап, ону кышка белеткен, чонга четчир кыдыр садар хемчегерни ап өгелээн.

Күрүне садыында болгаш хереглекчилер кооперациязында күрүненің оныч-хөреңгизин камгалап, хүзээптеп ажылынга ак сеткилдиг, ызымак ажылдап турар мурнакчылар хей. Кызыл универмагының эр хеп садар салбырының эргелекчизи И. Солуңам, база-ла ол магазинде садыгжы Н. Гребенникова, Улут-Хем ресторанында А. Рыбакина, Тес-Хемниң О. Шынаада хоочун садыгжы М. Хажылай, Эрзинде автолавканың чолаачы-садыгжызы Д. Дажымба дээш ооң-даа өскелер садып алыкчылар ортузунда хүндүлүг кижилер апарган.

Бо чылдың эрткен сес айларында дыка хей садыг коллективтери эки түңнелдиг ажылдаан. Таңды райпозу, «Өөнө» совхозта рабкооп, республиканың хереглекчилер нинтилелиниң, ростехстильторгтуң базаалары планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Таңды райпозу нинти кварталда садыг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарышка мурнакчы боон тпилээш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң шилчилер Кызыл тугун чаалап алган.

Республиканың күрүне садыынның база хереглекчилер кооперациязының ажыл-чорудулганында ам-даа шинтпирлеттинмейн турар айтырыглар хей. Хереглекчилер нинтилелиниң шугумунда кооперацияның оныч-хөреңгизин самчыгдап будаар кижилер-биле эптеш чок демиселди садыг ажылдакчылары болгаш бүгү хей-нинти чорудар хүлээлгелиг.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенниинден бээр 100 чыл болур оюн төлептиг үүкүр сорулга-биле бүгү садыг черлерни амгы үениң чаа техниказыы-биле хандырары, күш-ажылды эртем ёзүзү-биле организастап чорудары, садыгның, хей-нинтиниң чеменилге черлериниң күлүтуразы бедидерп — садыг ажылдакчыларының база садыг коллективтериннең ыдыктыг хүлээлгези болур.

В. ЧИМДАН,
СЭКП Тыва обкомунуң аъш-чем, чиик үлетпүр болгаш садыг кылдызының эргелекчизи.

ТӨРЭЭН ЫНАК ИЕЗИ-ЛЕ

— Бистиң пайырадыг коллектививистиң кежигүүлери шеверни, чараш платьелерни даарап белеткеп турар апарган. Планныг даалгаларны ай санында ажыр күүседип, бедик көргүзүглерни чедип ап турар апарган үлүрүүзүн—күш-ажылды эртемге үндезилеп башкарарын херек кырында практикалап, хептя быжып белеткээрип, даарарыры болгаш өске-даа ямыздарны шалыпкын күүседирнинге дузалаар дериглерни тургузуп механизастаалымында— деп, Кызылдың даараныпта комбинадының мурнакчы даараныкчызы Ранса Сумбаа чугаалаар.

Ооң шевер даараныкчы болу бергенинге хоочун мастерлерден Наталья Бакрушева башпаан хоочун кижилер дузалаан, арга-нергежилин дамчыткан. Платье даарар цехте шилеп, дагжаан машинизарның бирээзиниң чанында бо бүдүрүлгеге 17 чыл ажыг үеде ажылдаан хоочун кижи Надежда Дмитриевна Сайгүүнна база-ла амыр-соксаал чонка ажылдаан орар. Ол ээ-не үстүкү—бешки разрядтың даараныкчызы. Ранса Сумбаа, Людмила Дроздова, Семис-оол Көк-кыс болгаш өске-даа аныктарны бо үгбай дааранырынга өөредип каан. Ооң өөреткен кижилериниң хей кезии коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алган.

Ажыл-ишке арга-сүме айтырып алыр дээн аныктар ооң чанынга бо-ла келир. Надежда Дмитриевна олардан кажан-даа ачыгзымнас. Оларны бодунуң кыстары дег чанынга олурту шээп аалгаш, сүмезин бээр. Коллективке дыштанылга межээлери болур. Өөредип-даа каап киетары, өөренип ап-даа турааразы база-ла ону долгаиы хонуп келгеш, кады хөөрежир, хөглээрлер. Дыштанылга-даа, ажылыш-даа үезинде ол аныяк ышчилериниң төрээн ыяк иези дег апаар. Беш чыдың планын кыска хуусавда күүсеткеп, алдарлыг байырлалга төлептиг ужуражырынче хоочун кижиниң өртектиг арга-сүмези аныктарны улам дидим сорук киирер. Хей-нинтиниң даалгаларын дыңнангыр кылып, шевер холдарының база мергей уставының дузазы-биле аныктырга-чурттаалганы навстажырын база бо үгбай сүмелеп бээр.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде даараныкчы Ранса Сумбаа, адаанда хоочун даараныкчы Надежда Сайгүүнна.
Авторнуң фотолары.

★ ★ ★

Кызылдың бүдүрүлгелеринде

НАЙЫСЫЛАЛ Кызылдың 26-гы кварталында хереженнерге хеп аймаа даараар ателиениң коллективи (эргелекчизи Людмила Олейник) В. И. Ленинниң төрүттүнгенниинден бээр 100 чыл болур юбилейинге болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга күш-ажылчы чеменилгиннерлиг ужуражыр дээш шалыпкын темп-биле ажылдап турар.

Центрер болгаш бригадалар арасында кажбаган социалистиг тарыштың мурнуку одуруунда хөмбылгаардан хеп аймаа даараар бригада чоруп турар. Ол бригаданың кежигүнү хоочун мастер Анна Васильевна Дулованың көргүүр бедик. Ол, хүн бүрүнүң эзелеп нормазын 150 хуудан өрү күүседип турар. Платьелер даараар мастер Мария Глухенконуң кылган продукциязының экн шынарлыын чагыгчылар улуу-биле үнелеп турар.

• • •

РЕСПОТРЕБСОЮЗТУҢ автотранспорт бүдүрүлгезинде комсомолчу Николай Усков аңаа ажылдап эгелээнден бээр үр болбаза-даа эш-өөрүнүң хүндүткелин бодунуң күш-ажылга кызымак, ак сеткилдиг болгаш топтуг чоруу-биле чедип алган.

Аныяк оол Совет Армиязының хүрээлеңинге албан эртиргеп соонда аңаа келгеш, дуржулгалыг улут аптерниниң дузаламчызы-биле база бодунуң кыптыгын чоруур тура-соруулаан. Эртикеп сезонда ол машиналар-биле 4702 тонна бүрүлерин чыгган болза, бо сезонда ындыг механизастаттынган арга-биле 17 муң тонна бүрүнү чыыр. Ынча хей шай бүрүзүн хол-биле чыып алыр дээр болза, 6 муң кижи негеттинер ийин.

Ингиринің Ленин орденниг шай ажыыдыг совхозу шай шөлдеринче хүн бүрү 40 чедир машинаны салып үнүүп турар. Шай кылыр фабрикаларже ам безин 1800 тонна бүрүнү чоруткан болгаш ам-даа 900 ышкыр тонналыы чорудар. Ингиринилер юбилейге алдар кылдыр 2500 тонна «ногаан алдыннығ» чуртка базырын хүлээнгеш, ук сезүн бышыг тудуп турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң шөчүнде шай бүрүзүн механизастаан арга-биле ажаап турары.

И. ДАВИТАШВИЛИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

Шалыпкын белеткел

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» көдээ ажыл-агый артели 825 тонна сиген белеткээр планын 865 кылдыр күүсеткен. Бо колхозта чүгле малчыннарның күзүү-биле безин 280 тонна сиген кылдынган болгаш ону кыштагларда чедирген.

Колхоз баштаар черн, партия комитедн болгаш мында көдээ Совет малга быжыг чем-суурну тургузары-биле чергелештир кыштаглаашкын айтырымынче онза кичээнгейни салып келген. Кыштагларда 470 тонна кургаг өдек белдүүген. Малчын бүрүзү сиген кезилдези эгелевээн эрте чайын-на кышкы кажаалары коптарып, керженин ажы оваалап, кодан девискээрин аштап, чурумчуткан.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылын дүргедедир-биле тускай харылаар тудугжу бригаданы ажыглаан. Бригада малчыннар чурттаар бажыңнарны сөптеп, чугайларры-биле чергелештир Булун-Терек сүт-бараан фермазында 200 баш инек кирер чаңгыс аай төлевилелдиң бир кажаазының тудуун дооскан. Ол ышкаш өске хонаштарда бода малдың 4, шээр малдың 2 кажаазының тудуун дооскан.

Сигенчилер мал чеминиң белеткелиниң ажыр күүсеттингени-биле оожургаваан, Хайыракан даваның базырындан Ээр-Хавак дургаар Хая-Бажы чедир сигенин кезип, хүн бүрү чаа-чаа саразттарны салып турар.

Районнуң «Искра» колхозу база-ла сиген, силос белеткелиниң планын ажыр күүсеткен. Тодаргайларга 950 тонна планын 1170 кылдыр күүсеткен. Силос салыышкынының планы 800 тонна артыкка белеткеттинген.

Артель эрткен чазын 900 гектарга суда тараан. Ооң чаагай үнгенинден 1800 тонна хире мал чемин алыр ийикпе гектарга онаапгыр 20 центнер дүжүт алдынар.

Кыштаглаашкынга белеткел бо ажыл-агыйда база-ла эки чоруп турар. Эрги кажааларны септеп, дерзини-биле капсырлаттыр 100 баш инекке, 1400 баш шээр малга чаа кажаазларны немей кылган. Колхоз эрткен үш чылда малчыннарга 30 чурттарга бажыңы кылган болза бо ажылагый чылында 8 чаа бажыңны немештир тутқан.

М. СЕВЕН.

САЯН СЫННАРЫН АЖЫЛДЫР ЭЛЕКТРИ ШУГУМУ

АК-ДОВУРАК, сентябрь 13. (СЭТА). Тываның аар үлетпүрүнүң башпайгы бүдүрүлгези «Тыва даг-дүгү» комбинат тургустунган Ак-Довуракта Барыын Саян сынныырыче, тулналыг шыналарыны, кадыр сын арттарын, шанкын хемнерни, хемзиргей элинерни кежилдар электри дамчыдылгазының бедик демир адаганнарын шуужүп чоруткан. Аба-ва — Ак-Довурак аразының 220 километр дурттуг, улут күштүг электри дамчыдылгазының шугумун ында тудуп турар. Красноярск ГЭС-тиң чиик өртектиг электри күжү ол шугумну дамчыштыр бо чылды соолзүредир республиканга келир.

Электри дамчыдылгазының шугумун ийи талаалап тудуп турар. Ак-Довуракта ыдай 100 километр дурттуг дамчыдылга шугумунуң участогун «Красноярскиниң электрочетки-тудуу» трестиң 72 дугаар механизастаттынган колонназында А. Валиулин биле Н. Елистратовтуң бригадалары тудуп турар. Боттарының Хакасиядан кел чоруур эштерниге уткуштур базарының чер ажылдарын болгаш демир адаганнар тургузарын олар дооскан. Дамчыдылга шугумунуң демир удаашпарын азаар ажылды Ю. Алеевтиң дамчыдылга шугумунуң ишчилери кылып эгелей бергеп.

Үлетпүрге ажыглаар электри күжү «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тывакобальт» комбинаттарга, республиканың хоорайларынга, суурларынга келир.

Грузин конструкторларның делегейге эң-не баштай тургусканы «Сакартвело» дээр машиналар шай тарыыр черлерниң чарыыбас чепсэ апарган. Шайның чаагай чыттыг бүрүлерин адырып алыр ол машиналарның хөлгир саазакары бүрү чыыр шүү-муң херээженнерниң хол-биле кылыр ажылын сеглээн. Эртикеп сезонда ол машиналар шай тарыыр черлерниң чарыыбас чепсэ апарган. Шайның чаагай чыттыг бүрүлерин адырып алыр ол машиналарның хөлгир саазакары бүрү чыыр шүү-муң херээженнерниң хол-биле кылыр ажылын сеглээн. Эртикеп сезонда ол машиналар шай тарыыр черлерниң чарыыбас чепсэ апарган. Шайның чаагай чыттыг бүрүлерин адырып алыр ол машиналарның хөлгир саазакары бүрү чыыр шүү-муң херээженнерниң хол-биле кылыр ажылын сеглээн.

Ингиринің Ленин орденниг шай ажыыдыг совхозу шай шөлдеринче хүн бүрү 40 чедир машинаны салып үнүүп турар. Шай кылыр фабрикаларже ам безин 1800 тонна бүрүнү чоруткан болгаш ам-даа 900 ышкыр тонналыы чорудар. Ингиринилер юбилейге алдар кылдыр 2500 тонна «ногаан алдыннығ» чуртка базырын хүлээнгеш, ук сезүн бышыг тудуп турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң шөчүнде шай бүрүзүн механизастаан арга-биле ажаап турары.

И. ДАВИТАШВИЛИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

Республиканың улусчу контроль комитединде

МАТЕРИАЛ-ТЕХНИКТИГ БАЗА

Республикада картофель болгаш ногаа шыгжаар, ажылдап кылыр материал-техниктиг баазаларның байдалын республиканың улусчу контроль комитеди чугаалажыр көрген. 1980 тонна картофель кирер 66 складтың чүгле 40, ногаа аймаан шыгжаар 98 складтан чүгле 44 склад белен болганы хынаддадан ылгаан. Картофель болгаш ногаа хүлээп алыр баазаларның байдалы Кызыл хоорайда, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарда белен эвес.

Респотребсоюзтуң баштаар черн, республиканың садыг министерствозу районнарга, үлетпүр төптеринге ногаа болгаш картофель хүлээп алыр баазаларны тудуп казбартырын чедип ап шыдаваан. Садыг министерствозунуң картофель болгаш ногаа складының тудуу кончуг багай чоруп келген. Ук тудугну кылып турар «Коммунтудуг» сентябрь бирде ажыглалга киирерин планназа-даа күүседип шыдаваан. Хову-Аксыга тудар картофель шыгжаар складтың тудуу үзүлген. Үлетпүр төвүнде ногаа болгаш картофель кадагалаар оран-сааваларның хемчээли бичии турда-ла, Хову-Аксы комбинаттың дирекциязы чаа тудугу тудуп, ажыглалга киирерин бодаваан. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчынар хандырылгазының килдизи, комбинаттың дирекциязы ногаа, картофель шыгжаар баазазже кичээнгей салбаан. Картофель, ногаа кадагалаар оран-сааваларның септелгезин чүгле чоокта чаа эгелээн. Садыг министерствозунуң садыг конторазы бар складтарын, сааваларын белеткеп, септеп, чуп, дезинфекциялаваан, курадып албаан.

Школаларга, эмнелге болгаш үүрлар албан черлеринге хөй картофель, ногаа хереглеттинер турда-ла, республиканың Кадык камгалал болгаш Чыридыышкын министерстволарыы материал-техниктиг баазаларны тударынче салыш салбайн келген. Республиканың эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң хереглелинге 787 тонна картофель болгаш ногаа негеттинер турда, кадык камгалал министерствозунуң системазында чүгле 569 тонна ишкир хемчээлдиг оран-сава бары хынаддадан илерээн. Хынаалда үезинде Чыридыышкын министерствозунуң системазында ногаа шыгжаар 77 оран-сааваның чүгле 45-жи септеттинген турган. Эрзин, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга районоларының эргелекчилери ногаа болгаш картофель садыы алыр талазы-биле керээ дугуржулга күштелдирерин садыг министрви эш Б. Будегечиевке, респотребсоюзтуң баштаар черниң даргазының орааналкызы эш О. Волченкога, садыг министерствозунуң картофель складын дүрген доозарын «Коммунтудугнуң» септелгетудуг эртелелиниң начальнигн эш Г. Самофаловка комитет дааскан.

Боттарының системазында картофель болгаш ногаа шыгжаар оран-сааваларның байдалын болгаш олардың белеткелиниң чоруун турарын хынап көөрүп чырыдышкын министрн Д. Ондарга, кадык камгалал министрн А. Любимовка, совхозтарда болгаш колхозтарда картофель, ногаа ажаалдаавын, оран-сааваның септелгезин чорударына контрольду күштелдирерин кедээ ажыл-агый министрн В. Серяковка дааскан.

Материал-техниктиг баазаларның белеткелинге болгаш ногаанын, картофельдиң соорлулгезинге хыналарны чорудуп, бо ажылга харылсалга чок болгаш картофельге, ногаага үреленгикинни болдурун турар удуртукчуларга шынгы хемчегни көргүзерин Кызыл хоорайның болгаш районнарның улусчу контроль комитеттеринге республиканың улусчу контроль комитеди сүмелээн.

ЧУРТТАКЧЫЛАРНЫҢ МЕДЭЭЗИН ЁЗУГААР

«Тыва тудуг» трестиң профессионал-техниктиг училищезиниң тудуп турар каналивация оруунуң чер иштинде чылыг шугумунуң үрелиш турарының дугайын Заречная кудумчузунуң бөлүк чурттакчылары Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединге медээлээн. Комитет медээнни ээп-биле хыналарны чорутқаш, чоокта чаа бодунуң хуралынга ооң түңнелин чугаалажып көргеп.

«Красноярскгражданпроект» институдунуң төлевилел кылдазының чер ажылын чорударының чурумун сагывайн № 187 болгаш № 188 кварталдарга тудуп кылыр каналивацияның төлевилелин кылаяы-биле ол кварталда чер иштинде чылыг шугумунуң 120 метри сандан үзүп үрелгеп. Ооң түңнелинде хей түңнүг когарал болган. «Красноярскгражданпроект» институдунуң төлевилел кылдазының № 14 механизация эргелелиниң «Кызылдың үлетпүр тудуг» тудуг эргелелиниң, «Сибирьтрансспецстрой» трестиң тудуг-механизация эргелелиниң инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш удуртукчулары эштер Демин, Голдырев, Пасохин, Спирин, Рожкевич олар каналивация төлевилелин харылсалга чок болгаш ажылагыйжы эвес байдал-биле кылып, чылыг шугумунга чер ажылы чорутқаш, күрүнеге когарал чедиргенин комитет шынгы айытқан.

Бо чылдың майда экскаваторщиктер Бессарабов биле Смирный олар чылыг шугумун дургаар казып, чер иштинде хоорааларны үреп турда кым-даа херекке албаан болгаш экскаваторщиктер тоон көрбейн чер ажылын үргүлчүлээш, чүс чээрби метр черге шийген хоорааларны үреп каан. «Кызылдың үлетпүр тудуг» тудуг эргелелиниң болгаш профессионал-техниктиг училищениң инженер-техниктиг ажылдакчылары хемчег албаан, каналивацияның чер ажылы үргүлчүлеп турары хынаддадан илерээн болгаш Заречная кудумчузунуң чурттакчылары бадыткаан.

Чер казып тудуг кылырының дурумун төлевилел болгаш тудуг кылыр организацияларның инженерлери удуртукчулары үреп, № 187 болгаш № 188 кварталдарга тудар каналивацияның төлевилелин кылырда чогуур организацияларның чөпшээрелин албайн кылгаш, тудугну ажаптар тургузарын олар дооскан. Дамчыдылга шугумунуң участогун «Красноярскиниң электрочеткн-тудуу» трестиң 72 дугаар механизастаттынган колонназында А. Валиулин биле Н. Елистратовтуң бригадалары тудуп турар. Боттарының Хакасиядан кел чоруур эштерниге уткуштур базарының чер ажылдарын болгаш демир адаганнар тургузарын олар дооскан. Дамчыдылга шугумунуң демир удаашпарын азаар ажылды Ю. Алеевтиң дамчыдылга шугумунуң ишчилери кылып эгелей бергеп.

Үлетпүрге ажыглаар электри күжү «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тывакобальт» комбинаттарга, республиканың хоорайларынга, суурларынга келир.

ЧУРТТАКЧЫЛАРНЫҢ МЕДЭЭЗИН ЁЗУГААР

«Тыва тудуг» трестиң профессионал-техниктиг училищезиниң тудуп турар каналивация оруунуң чер иштинде чылыг шугумунуң үрелиш турарының дугайын Заречная кудумчузунуң бөлүк чурттакчылары Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединге медээлээн. Комитет медээнни ээп-биле хыналарны чорутқаш, чоокта чаа бодунуң хуралынга ооң түңнелин чугаалажып көргеп.

«Красноярскгражданпроект» институдунуң төлевилел кылдазының чер ажылын чорударының чурумун сагывайн № 187 болгаш № 188 кварталдарга тудуп кылыр каналивацияның төлевилелин кылаяы-биле ол кварталда чер иштинде чылыг шугумунуң 120 метри сандан үзүп үрелгеп. Ооң түңнелинде хей түңнүг когарал болган. «Красноярскгражданпроект» институдунуң төлевилел кылдазының № 14 механизация эргелелиниң «Кызылдың үлетпүр тудуг» тудуг эргелелиниң, «Сибирьтрансспецстрой» трестиң тудуг-механизация эргелелиниң инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш удуртукчулары эштер Демин, Голдырев, Пасохин, Спирин, Рожкевич олар каналивация төлевилелин харылсалга чок болгаш ажылагыйжы эвес байдал-биле кылып, чылыг шугумунга чер ажылы чорутқаш, күрүнеге когарал чедиргенин комитет шынгы айытқан.

Бо чылдың майда экскаваторщиктер Бессарабов биле Смирный олар чылыг шугумун дургаар казып, чер иштинде хоорааларны үреп турда кым-даа херекке албаан болгаш экскаваторщиктер тоон көрбейн чер ажылын үргүлчүлээш, чүс чээрби метр черге шийген хоорааларны үреп каан. «Кызылдың үлетпүр тудуг» тудуг эргелелиниң болгаш профессионал-техниктиг училищениң инженер-техниктиг ажылдакчылары хемчег албаан, каналивацияның чер ажылы үргүлчүлеп турары хынаддадан илерээн болгаш Заречная кудумчузунуң чурттакчылары бадыткаан.

Чер казып тудуг кылырының дурумун төлевилел болгаш тудуг кылыр организацияларның инженерлери удуртукчулары үреп, № 187 болгаш № 188 кварталдарга тудар каналивацияның төлевилелин кылырда чогуур организацияларның чөпшээрелин албайн кылгаш, тудугну ажаптар тургузарын олар дооскан. Дамчыдылга шугумунуң участогун «Красноярскиниң электрочеткн-тудуу» трестиң 72 дугаар механизастаттынган колонназында А. Валиулин биле Н. Елистратовтуң бригадалары тудуп турар. Боттарының Хакасиядан кел чоруур эштерниге уткуштур базарының чер ажылдарын болгаш демир адаганнар тургузарын олар дооскан. Дамчыдылга шугумунуң демир удаашпарын азаар ажылды Ю. Алеевтиң дамчыдылга шугумунуң ишчилери кылып эгелей бергеп.

Үлетпүрге ажыглаар электри күжү «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тывакобальт» комбинаттарга, республиканың хоорайларынга, суурларынга келир.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МЕДЭЭЛЕР ИНФОРМАЦИЯЛАР

УЛУГ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанын дешинэгелиг пирлалтагы Ленинийн 100 чылынга турасхаттаан материалдар парлап үндүрери үргүлчүлеевишаан.

Неделя санында үнер «Аль-Ахбар» журнал Коминтерниин 1920 чылда болган II конгресиниге Ленинийн аграр айтырыгларынын талазы-биле тевистерииң хүтайында тайылбырлап сеспбрь 15-те парлап үндүргеп.

«Коминтерниин II конгреси хой-хой коммунистиг партиларынын тургустуунган башгайгы чылдарында оларга онаашкан чугула хой айтырыгларны шинтирлээп.

Эң чугула айтырыгларынын бирээзи аграр айтырыы болган. Ол айтырыгче конгрессгин киржикчилери болган В. И. Ленин улуг кичээнгейин салган.

Ленин од конгрессгин киржикчилериге бараалгатхан телистеригге кодээде айгы күштериинин эзлээн турушгарын хамызы-биле тайылбырлаш, кодээ нинтиледдиң чүлбүрү социал кезектерии капчаар кеер дугайында коммунистериин тактиказын төлевилээп. Чериң күрүче ончуу болдургаш, ону эң ядыы тараачыл чонга үлеп бээринге, улуг ончу-хереглелиг феодалдарга хамаарыштыр революсчу эрге-чагыргалың турушгарын база тодаргайлаан айытхан деп, ук журнал мурнуну чүлүнде биижээн.

«В. И. Ленинийн төрүттүнеен хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң будуузунде Ульгий хоорайның культура болгаш чырыдыышкыын төптериниң бирээзи болу бээр деп, МОНЦАМЭ агентилел дыпнатхан.

Чаңгыс эпти быжыглаарынче

Эфиопиянын наймысылалы Аддис-Абебага Африканың чаңгыс эп организациязының (АЧО) кежигүннери чурттарның күрүнелер болгаш чазактар удуртукчуларының алдыы шуулганы сентябрь 6-дан 10-га чедир эрткен. АЧО ол-ла хоорайга 1963 чылда тургустунган. «Африканың дээди деннелге чылдын-на эртер ужуражышкыннары» ол диптин улустарының империализмге болгаш колониализмге удур демиселиг чугула чечиилелер, Африканың хамаарышпас догунналган чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш чаңгыс авиа хөгжүдериниң оруунга демделлиг үелер болуп турар.

АЧО-нуң бо чылын эрткен шуулганы хой-хой айтырыгларны чугаалашкан. Оон чугаалашкан кол айтырыы Африкада сөөк-язы ылгаар дорамчылалга болгаш колониализмге удур демисел болган. Оон ужуру черле билдингир. Ол шуулганга КНО-нуң чиигине секретары У Танның чугаазынга демделгенин ёзугаар алырга, Африка диптө хамаарылгалыг болгаш колония чурттарга хамаарышпас чоруккту тыпсыр дугайында КНО-нуң үгүүлгазы амыгаа чедир күүсеттинизеп.

Шуулган оон киржикчилериниң Африкада сөөк-язы ылгаар дорамчылалдыг болгаш колония ёзу-чуруминарга удур демисежирин күштелдирер шинтирлиниң илергейлээп. Шуулган Анголада, Мозамбикте, Гвинея-Биссауда болгаш сөөк-даа девискээрлерде национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге дуалалмчыны калбартыр херек деп бодуунуң сөзүн сөглээп. Шуулган Мурнуу-Африка Республикада болгаш Мурнуу Родезияда сөөк-язы ылгаар дорамчылалдыг ёзу-чуруминарга хамаарыштыр Африканың хамзарылга чок догунналган күрүнелериниң политиказын тодаргайлаан түскай үгүүлгазын бадылаан. Ол ёзу-чуруминарның бар турарын хостуг Африкага чөнгээ деп айытхан.

Африканың «дээди деннелге арттирген чөвүлел хуралының» киржикчилери Израильдии араб улустарга удур чөнгээлериниң үргүлчүлеп турарын шынгыы буруу шапкан. Шуулган Каттышкан Араб Республика-биле болгаш сөөк-даа араб чурттар-биле эп-сеткил каттыштырарының дугайында доктаал үндүрген. Чоокку Чөөн чүктө байдалга хамаарышкан оон өске доктаалында ажелеттекен араб девискээрлердеп Израильдиң шериглерин доп-дораан үндүрерин негээп.

Шуулган Нигерияда байдалче улуг кичээнгей салган. Ында миллион-миллион кижилериниң ажы-тынын оскунарынга чедирген үржүктүг хамаалты дайын ийи чыл дургузунда үргүлчүлеп келген. Шуулган ол айтырыгның талазы-биле доктаал үндүрген. Ук доктаал Нигерияның чаңгыс авиа камгалап арттырарының эргежок чугулазын демделээп болгаш чаалажырын соксадырынче, чугаалажышкыннар чорудуп эгелээринче ийи таланы кыйгырган. Шуулганның саналдары Нигерияның халавын соксадырынче оруккa бурунгаарларының чугула базымы болган туруп болур деп, хой-хой парлалга тайылбырлакчылары санап турар.

Аддис-Абебага болган чөвүлел хуралдың түнелдери Африканың чаңгыс эп организациязының политика талазы-биле дадыкканын, ол диптин эң чугула айтырыгларын шинтирлээринин аргаларын тывазырынга оон ролюнуң улгатканын тодаргай көргүскен.

(СЭТА).

Камбоджага удур чөңгээ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Камбоджаның КНО-да доктаамал төлээ чери Айыл чок чорук Чөвүлелинин дергезинга Камбоджага удур америк дайынаыраптарның болгаш Сайгонуң чепсектиг күштериниң чаа-чаа чөнгээлер кылып турарының барымдааларын мында көргүскен.

АКШ-тың болгаш Мурнуу Вьетнамның самолёттары деп билдинер демдектериг шериг самолёттар июльда, августа Камбоджаның агаар делгеминче хой-хой удаа шургуп кирген, тайбың суурларны бомбалап, ракеталар-биле бооладаан.

Июль 18-те Камбоджаның кызыгаарын ужуп эртип келген шериг самолёду тайбың Чөнг суурже беш ракеталын салып дүжүргеп. База ол-ла хүн америк болгаш мурнуу-вьетнам үш самолёт Камбоджаның девискээринче каш-даа шургуп кирген. Июль 26-дан эгелээш, Камбоджаның кызыгаар чурумун барык хүнүнде үреп келген. Камбоджаның девискээрин мурнуу-вьетнам болгаш америк самолёттарының ракеталар-биле бооладаш, дээрбечи ёзу-биле шургуп киргенинин үржүүндан Чөнг суурнуң ийи таланы кыйгырган. Бир камбоджа балыгдакан деп, чагаада чугаалаан.

Камбоджаның бүрүн эргезин АКШ-тың болгаш Мурнуу Вьетнамның чөвүл үреп турарын ол чурттуң чаза Айыл чок чорук Чөвүлелинге каш-даа катап дыпнаткан. Камбоджага таварыштырган когаралдарын эгидип бээрин, чурттаар үш чурталга бажыны, 11 километр узун дурттуг суг дамчыдылгазы, 27 тонна чүк сөөртүр күчүлүг автомашиналар гаражы, когельная, административтиг болгаш хереглелдер комбинады, материалдар складтары, хөмүр-даштың казар чер, ийи насос станциязы база түр эдилээр бажыңнар болгаш будуруглелер. Моон алгаш көөрге, дыка улуг ажыл кылынган-дыр. Бо бүтүү дээрге Каа-Хемниң разрез-тудуг эргелелиниң ажылчыннарының күженишкиннинг ажылдаанының үре-түнелге болур.

Бо будуруглге чериге тудугнуң этелиинден бээр ажылдап келген, бодунуң алган даалгазыныга эң харыысалгалыг болгаш ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар ажылчыннар элээп хөй. Оларның санынга бызанчы-бетонщиктердеп эштер Бузыкаев, Черепанов, даштчылар Севостьянов, Кошкар-оол, Хемер-оол, экскаватор машинистери Андрияпов, Кузнецов, Кононалов, чер өрүмнээр машина башкарыкчылары Ворошин, Авчимаа, «БелАЗ-540» самосвалдар чолаачылары Ведерников, Овсяннинов, Яковлев, бульдозеристер Очур-оол, Бочкарев, электрик слесары Левехин дээш оон-даа ескелер хамаарыжыр.

Разрезтиң кол-кол тудугларының фундаментилерин тутхан соонда, оз объектилерин оон ыдай тудуп тургузарда ында колонналар хереглеттинге бергеп. Ынчан ол колонналарны Абакандаг сөөртүр ужурлуг турган. 1967—1968 чылдарда оларны разрез тудуу чаңгысты-даа катап албаан. Ажылчыннарның саналы-биле оз колонналарны тудуг шолүнүп болупга кылып бүдүрген болгаш амгы үеде гаражты болгаш одалга черин удавас ажыглалга киирер аргалыг болган.

Үстүнде айытгынган чамдык чедиишкиннерби-ле чергелештир, тудуг ажылында четпестер база бар. Чижээлээрге, черии чаза тепсир материалдар складтарының девискээринде чер эдилээда өртке удур суг резербуарын кылганы шынар чок болганындан ону катап кылырынга дыка хөй үе халаска чарыгдаттынган болгаш ол складтарны амгы үеге чедир ажыглалга киирбээнин даг ажылдарынга кончуг шаптыктыг. Бо четпес чүүл удавас баштайгы хөмүр-даштың бээр ужурлуг хуусаанны сонгаярладыр хире. Чуге дээрге чаза тепсир материалдар складтарже сөөртүнеен турган болза, мынчыг дүүреннир байлал турбас ийик.

Разрезте амгы үеде ийи күчүлүг экскаватор ажылдап турар. Оларның бирээзи-де бир айда 75—80 мун кубометр даг породазын чүдүрүп шыдаар. А баштайгы хөмүр-даштың каазын үндүрер төлээде, ам-даа 160—170 мун кубометр даштыг довуракты аштаары арткап. Автотранспортун чедиишпезинин ужурушдан улуг күчүлүг экскаваторларның бирээзи мынчага чедир анаа турбушаан. Хоорайның № 2 болгаш № 12 автоажыл-агый будуруглелери «ЗИЛ-555», «МАЗ-503» самосвалдар-биле разрезтиң хандырар болза, октябрь айның 20—25-ке чедир баштайгы хөмүр-даштың хереглекчилер ала бергеп турар ийик. «БелАЗ-540» деп 27 тонна чүк сөөртүр самосвалдардан амгы үеде разрезте 4 машина бар. Олар мында чүгле бир чыл ажыглаттынып турар, а ынчаарга оларның ажылынын будурукчүүү чүгле 25—30 хуу болуп келген. Сентеле кылыр чериңг база чылыг гараж чогунуң уламындан ол улуг самосвалдар чыскаалдан үнүп эгелээн. А бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг сентеле мастерскаяның тудуу шуут туруп бергеп болгаш 1967 чылда кудуп каан фундаментизи чашпан-сиген үнгенинден көзүлбестей бергеп. Чугула хереглиг демир-бетон кезектериин Абакан, Черногорск хоорайлардан келбейн турарының уламындан разрезте ол онза чугула тудуг база аваа туруп бергеп, а Каа-Хемниң разрез-тудуг эргелелиниң удуртукчулары «Красноярск хөмүр-даш тудуг» трезиниң эргелекчизи Н. А. Ходюяннын болгаш «Красноярск хөмүр-даш» комбинадының директору Г. С. Семикобыла оларның бо айтырыг талазы-биле кандыг-даа чогуур хемчеглерин мынчага чедир албайн келгенин маңаа шыңгыы айтыры чугула.

Разрезтиң турар чери Кызыл хоорайдан 25 километр ырак. Ынчангаш мында ажылдакчыларны хүнүнүн-не автобустар-биле дажыглаар. Бо талазы-биле Кызылдың пассажирлер автотранспорт будуруглези хүнүнүн-не ийи автобусту бөөр гургаш, чаңгысты бөөр азы шуут бербейн олар ол хөй ажыл шагы халаска эртип турар, а кышкы үеде ажылчыннарның соокка алдын аваш, чидирген ажыл хүннерин санаарга дыка хөй хүннер ажык чок эртип келген. Ол автомобиль чериниң ажылдакчыларының ажылынга эң-харыысалга чогу моон илдеп-дир.

Разрезтиң тудуунда амгы үеде 200 ажыг кижи ажылдап турар. Ынчангаш мында ажыктар буфеттиң моон соңгаар эки ажылдаарыпте хоорайнын ниити чемненизге чериниң удуртукчулары кичээнгейин салыры база чугула.

Тываның руда эргелелиниң удуртукчулары даг ажылчыннарының өөредилгезин бот-том» самолёттарының Каттышкан Штаттардан көөп турар апарганы-биле каңсырлашкан деп чүвени барымдаалаар болза, ол айтырыгның барымзы билдингир апаар. Израильдың «хартыгалары» ол самолёттарны оларга Каттышкан Штаттарның берип турарын чүгле шериг талазы-биле улуг дузалаамчы эвес, харын ажелекчи үүлгедиглер кылырынче улуг күткүлге кылдыр база билген деп чүве ырынай тодаргай.

Израиль ажелекчилерии чаа дайынзырак чөнгээлеринге делегейнин хөй-ниитизи сагышсырап, киленнээп. АКШ-тың дайынзырак белүктеринге деткиткен израиль ажелекчилерниң дайынзырак угланышкынны. Франциянын «Юманите» солунунуң бодап турарын ёзугаар алырга, «1967 чылдың июльда болган дайындажышкындан артык айыылдыг сегиржип алышкынга чедирип болур».

Ындыг болза-да тайбынга ынак бүгү күштерии деткимчези — араб чурттарының талазында, ынчангаш ол сегиржип алышкынга хамыкты мурнай ажелекчинин болу чылча шаптырар деп чүвеле чигзиниг чок.

(СЭТА).

Үениң байдалын Израиль чидиглендирбишаан

Совлгу хүннериниң дургузунда Израильдиң чөнгээлиг үүлгедиглер кылганының түнелинде Чоокку Чөөн чүктүң байдалы дыка чидиглеиген. Израильдиң куякты танк кезектери сентябрь 9-че дүне ужар түүлге деткиткеш, Суэц каналын Порт-Суэц хоорайдан 40 километр ырак мурнуу талага Суэц мугулдурунга десант судноларыбиле кешкеш, мугулдурнуң барыын талакы Африка эрииниге шериглерии дүжүрүп алыр деп ораддашкан. Ону барыын таланың чамык пәрлалга тайылбырлакчылары 1967 чылдың соонда эң улуг дайынзырак үүлгедиг болган деп турар.

Израильдиң ужар түүлү августа 10-да болгаш 11-де Зафаран болгаш Рас Абу Дараг девискээрге халдаар ужудуушкуннар кылырын ораддашкан. Ол черлер оон мурнунда Израильдиң десант кезектериниң хеделип турган девискээринде. МЕН агентилелдиң дыпнадып турарын ёзугаар алырга, Израильдиң самолёттары чогуур ойтур шавышкынны алгаш, дезип чоруур ужурга таварышкан.

КАР-ның шериг-агаар күштери израиль шериглериин ажелекчи үүлгедиглериниге харыы кылдыр сентябрь 11-де Синай чартык ортулуктуң орта, соңгу болгаш Чөөн талакы кезектеринде израиль турушгарга моонпеттинген үш согуушкунну таварыштырган. Египет самолёттар ракета болгаш радар туруштарын, артилерия батареяларын, ок-чемзек складтарын бомбалаан. Ол халдаашкыннарның үезинде агаарга шыгғы тулчуушкуннар болган.

Израиль дайынзыргактар чепсек күжү-биле чөнгээлээр үүлгедиглерии эртken чеди хонук дургузунда удаа-дараа кылбышаан, Чоокку Чөөн чүктүң байдалын шынап-ла чидиглендирген деп чүвеии ол бүгү болуушкуннар тодаргай көргүскен.

Чүге ындыг болганы? Израиль ажелекчилериниң ыят чок халдаашкыннарны катап-катап кылганы Тель-Авивке хыдыкчы-бомбалакчы «фантом» самолёттарының Каттышкан Штаттардан көөп турар апарганы-биле каңсырлашкан деп чүвени барымдаалаар болза, ол айтырыгның барымзы билдингир апаар. Израильдиң «хартыгалары» ол самолёттарны оларга Каттышкан Штаттарның берип турарын чүгле шериг талазы-биле улуг дузалаамчы эвес, харын ажелекчи үүлгедиглер кылырынче улуг күткүлге кылдыр база билген деп чүве ырынай тодаргай.

Израиль ажелекчилерии чаа дайынзырак чөнгээлеринге делегейнин хөй-ниитизи сагышсырап, киленнээп. АКШ-тың дайынзырак белүктеринге деткиткен израиль ажелекчилерниң дайынзырак угланышкынны. Франциянын «Юманите» солунунуң бодап турарын ёзугаар алырга, «1967 чылдың июльда болган дайындажышкындан артык айыылдыг сегиржип алышкынга чедирип болур».

Ындыг болза-да тайбынга ынак бүгү күштерии деткимчези — араб чурттарының талазында, ынчангаш ол сегиржип алышкынга хамыкты мурнай ажелекчинин болу чылча шаптырар деп чүвеле чигзиниг чок.

(СЭТА).

Загреб ярмарказы

Социализм чурттарында

ЗАГРЕБ. (СЭТА). Делегейниң Загреб ярмарказының эмгежок хөй делгелге оран-савазарының аразындан совет делгемиин тып алыры белеп. Кандаа, бетөсиин болгаш шилеп тудуп турусхан удуг бажыңның кырында Совет Эвилелиниң түгү кинокин турар, ССРЭ деп бижээн дөрт улуг үжүк бер.

Аңаа кажаи-даа хөй чөөн чылгаан турар. Делгемиде — станоктар, автомашиналар, ковүүген турары чаңчылчаан алук, үнден дүрген үжүр «ГУ-144» самолёттуң модели, чиик үлеттирүүн кыыгылары.

Хөй-хөй югославтар ставкаларны сонуургап турар. Совет ставкаларны делегейниң 60 чүрту садыы ап, оларны дашгыкы чурттарда хереглекчилер үргүлчү бедик-биле үнелеп турар деп чүвеии олар бага оон бижип ап турар.

Көрүкчүлер В. И. Ленинниң чурттап, ажыдап чораанын, революсчу ажыл-чорудулгазының, Совет күрүнеиниң үндезилекчизиниң төрүттүнеен хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң байырлалынга Совет Эвилелиниде белетиелдиг көргүскен чүүлдерии үр сонуургап көөр.

Хөй-хөй киижилер совет делгемиин көргеи соонда үнелелдер дептеринге боттарының көргеи түүлдерии демдеглеп турөр. Оларның демдеглээн түүлдери совет делгемиин магадаиы болур.

Кубаның радиотелескову

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң түскай артемингилери Кубаның девискээринге Хүнүүң кезикчамдыктап туттургаиын көөрүп ажыглаш. Хүнүү шинчилээриниң эң чаа радиотелесковун чедиишкиннинг шепээп. Ону Кубаның артемнер академиязынга Пулковонуң астрономия обсерваториязы чорудуп берген. Хүн туттурарын хайгаараарынга Кубаның артемнер академиязының президентизи Антонио Биньес Хименес болгаш астрономия, метеорология кылдыкиниң директору Луис Ларраготи киришкен. Ол радиотелескопту эптеп тургусканы Кубага астрономия артемин улам хогжүдериниң херээнге база бир чугула базым болган. Радиотелескопту баштай ажыглааны бөөнии чугула түнелдерии берген деп, «Гранма» солунга берген интервьюзунга Ларраготи медеглээн.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Словакияның чимис садтарында болгаш ногаа шөлдеринде чаңгай дүжүт быжа берген. Словакияның наймысылалының магазиннери биле рынокгары чаа яблок, груша, слива дүжүдүн хойу-биле садын турар. Садыг черлериие эмгежок перец, дыня, бышкан помидор делгеттинген. Бо чылын чимис дүжүду онза чаагай болган. Орук дургаар иостүп турар ыяштарның чимизиниң чаагай үнгениие оларның бүрүлери көзүлбес, будуктары черге чедир салбай берген тургузаар.

Ол черниң садыг организациялары биле кооперативтери чимизин шалыпкын садын сайгарар дээш, бо хүннерде оон өртээн чиигеткен.

ХОЛГААРЛАП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның автомобиль будуруер эң улуг компаниязы «Дженерал моторс» 1970 чылда чиик автомашиналарының өртээн 3,9 хуу үлгатгырарын чарлаан. Совлгу он чыл дургузунда автомашиналар сөөртүр күчүлүг үлгедиглер кылырын сокседыгын АКШ-тан негээн.

Камбоджаның чаза удурланыш турбуже, ол чүртке удур чепсектиг үүлгедиглер кылыры сокседайн турар деп, чагаада айытхан.

Эжелекчиниң халдаашкыны

КАПР. (СЭТА). Израильдиң ужар түүлү сентябрь 12-де эртен Кызыл дазайның эринде Зафаран, Рас Гареб болгаш Рас Шукейр девискээрлерде египет туруштарыны бомбалаар орадлажышкынларны кылган.

Израильдиң самолёттары зенит артиллериязының бооладаашкынындан деиипкен, ол халдаашкынның түнелиинде египет тала кандыг-даа когаралга таварышпаан деп, МЕН агентилелдиң дыпнатканын ёзугаар КАР-ның чепсектиг күштериниң төлөдекчизи медеглээн.

Ол черниң-биле хүндүскүнүң 12 шакта Суэц каналының соңгу кезээиге египет болгаш израиль шериглериң аразынга түүл-бүрү бөө-чепсек хевирлерии ажыглаан аткылажышкын болган. Бооладаыры кежээ Ажыг хөлдериң мурнуу талазында девискээрже калбарган. Дайзыииың хой-хөй бооданга черлери бастырган соонда, 20 шакта бооладаыры сокседаан деп, КАР-ның чепсектиг күштериниң төлөдекчизиниң оон өске бир медеглелиинде демделээп.

База катап

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Президент Никсон «В-52» самолёттар-биле Мурнуу Вьетнамны катап бомбалаш эгелээр дугайында айтымшкын берген деп, Ак бажың сентябрь 12-де мекээ чарлаан. Дужаал үнген соонда, ону күүседир үүлгедиглер дораан эгелей берген. Сайгондан Парлалга агентилелиниң корреспондентизиниң дыпнадып турарын ёзугаар алырга, америк аар бомбалакчы самолёттар сентябрь 13-че дүне хаидаар үш ужудуушкуину кылган. Сайгонның соңгуөөн талазында девискээрлерии бомбалаан.

Мексикада үер

МЕХЙКО. (СЭТА). Мексика мугулдурунуң ярик кавызының девискээринде чурттап турар 200 мун ажыг мексикаидар хөй түнней дургузунда ак-чаъстап келгениниң соонда үер болганының түнелиинде чурттаар орап-савааларын өскүнгеп. Чамдык черлерге сескеал чок ак-чаъстап келге-ле 40 хона берген. Хеммар эриктерии ажыр үеллээш, сыырларны хоне алы бергеп болгаш ярик кавызын дургаар Талпикодан Вильяэрмоска чедир барык мун километр делгем девискээрде сүү чаптыла бергеп.

„10-1“ план шынап-ла бар

РИМ. (СЭТА). Италияның салдарлыг «Мессаджеро» солуну чажыт америк «10-1» планның айыылдыын илереткен чаа барымдааларны көргүзүп парлаан. Ында Европаны Американың шураашкын кылыр туружу дээп. Ол чажыт документ дугайында 2 дугаар илеткел «стратегия сорулгаларын чедип алырын бодаан. Европаны айыылга таварыштырарынга американнар белеп турган» дээп деп, «Мессаджеро» бижээн.

«10-1» планда дайын болу берзе, Европаның 23 күрүнезиниң, олариың аразында Францияның, Швецияның, Австрияның, Италияның, Швейцарияның болгаш социалистиг хөй-хөй чурттарның девискээринге үреглекчи ажыл чорударының «зоналары» телевилеттинген. «Мессаджеронуң» айтып турарын ёзугаар алырга, америк план ол девискээрлерге ходелир, үредекчи үүлгедиглер отрядтарының атомнуг, химия болгаш бактериология чепсээн ажыглаарын айытхан.

Америк «10-1» планның херек кырында бары түзолугга чедир бүзүрелдии-биле илереттинген деп саналп, АКШ-тың камгалал министерствозу ону хөрлевээн деп, «Мессаджеро» айытхан. Ону барымдаалаш, ук солуи Европаның девискээринге ол хире айыылдыг чепсектиг ажыглаарын америкаидар планнап турар хирезинде. НАТО талазы-биле боттарының эвилелчилериниге безии ону дыпнатпайн турарынга сагышсыраанын илергейлээп.

БИРМА. Рангуниуң дал ортузунда Бандула шөлү. Солагай талазында — Хамаарышпас чоруктуң турасиазыы.
Н. НОВИКОВТУН фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ БОЛГАЙ

ЧУГУЛА ТУДУГЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИНДЕ

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң тудуу башгайгы чылдарда оожум чоруп турган. Санныг фактыларны алгаш көөрге мынаар. 1966 чылда тудутта чарыгдаар 200 муп рубль ажыглаттынган, 1967 чылда 600 мун рубль база 1968 чылга 1 миллион рубль ажыглаттынган турган болза, бо чылдың сес айларының дургузунда бегин 850 мун рубль түнүг тудуг ажылы кылынган болгаш чыл тоңчузүнге чедир ам-даа 800 мун рубльдин ажылдарын кылыры — тудугжуларның кол соруглазы болур.

Моон алгаш көөрге, тудуг ажылдарының темпизи 1969 чылда элээп бедээп-дир. Ындыг-даа болза тудуг ажылдарының ниити түнү сметазы ёзугаар 6 миллион 500 рубль. Амгы үеге чедир оон чүгле 2 миллион 700 мун хирези ажыглаттынганын алгаш көөрге, тудуг ажылдарының хөй нурузу ам-даа келир үеде кылдыпар апаар-дыр.

Кылынган ажылдарга мындыг объектилер киртен болгаш бо чылдың тоңчузүнге чедир киирер. Кызылдың электростанциязындан разрезке чедир болгаш разрезти долгандыр 22 километр узун дүрттүг бедик вольтулуг электрип шугуму база оон подстанциялары, разрезке чедир асфальтылаан автомашииз оруу. 12-12 авал иштин угуулгазы амыгаа чедир күүсеттинизеп.

Шуулган оон киржикчилериниң Африкада сөөк-язы ылгаар дорамчылалдыг болгаш колония ёзу-чуруминарга удур демисежирин күштелдирер шинтирлиниң илергейлээп. Шуулган Анголада, Мозамбикте, Гвинея-Биссауда болгаш сөөк-даа девискээрлерде национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге дуалалмчыны калбартыр херек деп бодуунуң сөзүн сөглээп. Шуулган Мурнуу-Африка Республикада болгаш Мурнуу Родезияда сөөк-язы ылгаар дорамчылалдыг ёзу-чуруминарга хамаарыштыр Африканың хамзарылга чок догунналган күрүнелериниң политиказын тодаргайлаан түскай үгүүлгазын бадылаан. Ол ёзу-чуруминарның бар турарын хостуг Африкага чөнгээ деп айытхан.

Африканың «дээди деннелге арттирген чөвүлел хуралының» киржикчилери Израильдии араб улустарга удур чөнгээлериниң үргүлчүлеп турарын шынгыы буруу шапкан. Шуулган Каттышкан Араб Республика-биле болгаш сөөк-даа араб чурттар-биле эп-сеткил каттыштырарының дугайында доктаал үндүрген. Чоокку Чөөн чүктө байдалга хамаарышкан оон өске доктаалында ажелеттекен араб девискээрлерден Израильдиң шериглерин доп-дораан үндүрерин негээн.

Шуулган Нигерияда байдалче улуг кичээнгей салган. Ында миллион-миллион кижилериниң ажы-тынын оскунарынга чедирген үржүктүг хамаалты дайын ийи чыл дургузунда үргүлчүлеп келген. Шуулган ол айтырыгның талазы-биле доктаал үндүрген. Ук доктаал Нигерияның чаңгыс авиа камгалап арттырарының эргежок чугулазын демделээп болгаш чаалажырын соксадырынче, чугаалажышкыннар чорудуп эгелээринче ийи таланы кыйгырган. Шуулганның саналдары Нигерияның халавын соксадырынче оруккa бурунгаарларының чугула базымы болган туруп болур деп, хой-хой парлалга тайылбырлакчылары санап турар.

Аддис-Абебага болган чөвүлел хуралдың түнелдери Африканың чаңгыс эп организациязының политика талазы-биле дадыкканын, ол диптин эң чугула айтырыгларын шинтирлээринин аргаларын тывазырынга оон ролюнуң улгатканын тодаргай көргүскен.

(СЭТА).

Эжелекчиниң халдаашкыны

КАПР. (СЭТА). Израильдиң ужар түүлү сентябрь 12-де эртен Кызыл дазайның эринде Зафаран, Рас Гареб болгаш Рас Шукейр девискээрлерде египет туруштарыны бомбалаар орадлажышкынларны кылган.

Израильдиң самолёттары зенит артиллериязының бооладаашкынындан деиипкен, ол халдаашкынның түнелиинде египет тала кандыг-даа когаралга таварышпаан деп, МЕН агентилелдиң дыпнатканын ёзугаар КАР-ның чепсектиг күштериниң төлөдекчизи медеглээн.

Ол черниң-биле хүндүскүнүң 12 шакта Суэц каналының соңгу кезээиге египет болгаш израиль шериглериң аразынга түүл-бүрү бөө-чепсек хевирлерии ажыглаан аткылажышкын болган. Бооладаыры кежээ Ажыг хөлдериң мурнуу талазында девискээрже калбарган. Дайзыииың хой-хөй бооданга черлери бастырган соонда, 20 шакта бооладаыры сокседаан деп, КАР-ның чепсектиг күштериниң төлөдекчизиниң оон өске бир медеглелиинде демделээп.

Үениң байдалын Израиль чидиглендирбишаан

Совлгу хүннериниң дургузунда Израильдиң чөнгээлиг үүлгедиглер кылганының түнелиинде Чоокку Чөөн чүктүң байдалы дыка чидиглеиген. Израильдиң куякты танк кезектери сентябрь 9-че дүне ужар түүлге деткиткеш, Суэц каналын Порт-Суэц хоорайдан 40 километр ырак мурнуу талага Суэц мугулдурунга десант судноларыбиле кешкеш, мугулдурнуң барыын талакы Африка эрииниге шериглерии дүжүрүп алыр деп ораддашкан. Ону барыын таланың чамык пәрлалга тайылбырлакчылары 1967 чылдың соонда эң улуг дайынзырак үүлгедиг болган деп турар.

Израильдиң ужар түүлү августа 10-да болгаш 11-де Зафаран болгаш Рас Абу Дараг девискээрге халдаар ужудуушкуннар кылырын ораддашкан. Ол черлер оон мурнунда Израильдиң десант кезектериниң хеделип турган девискээринде. МЕН агентилелдиң дыпнадып турарын ёзугаар алырга, Израильдиң самолёттары чогуур ойтур шавышкынны алгаш, дезип чоруур ужурга таварышкан.

КАР-ның шериг-агаар күштери израиль шериглериин ажелекчи үүлгедиглериниге харыы кылдыр сентябрь 11-де Синай чартык ортулуктуң орта, соңгу болгаш чөөн талакы кезектеринде израиль туруштарга моонпеттинген үш согуушкунну таварыштырган. Египет самолёттар ракета болгаш радар туруштарын, артилерия батареяларын, ок-чемзек складтарын бомбалаан. Ол халдаашкыннарның үезинде агаарга шыгғы тулчуушкуннар болган.

Израиль дайынзыргактар чепсек күжү-биле чөнгээлээр үүлгедиглерии эртken чеди хонук дургузунда удаа-дараа кылбышаан, Чоокку Чөөн чүктүң байдалын шынап-ла чидиглендирген деп чүвеии ол бүгү болуушкуннар тодаргай көргүскен.

Чүге ындыг болганы? Израиль ажелекчилериниң ыят чок халдаашкыннарны катап-катап кылганы Тель-Авивке хыдыкчы-бомбалакчы «фантом» самолёттарының Каттышкан Штаттардан көөп турар апарганы-биле каңсырлашкан деп чүвени барымдаалаар болза, ол айтырыгның барымзы билдингир апаар. Израильдиң «хартыгалары» ол самолёттарны оларга Каттышкан Штаттарның берип турарын чүгле шериг талазы-биле улуг дузалаамчы эвес, харын ажелекчи үүлгедиглер кылырынче улуг күткүлге кылдыр база билген деп чүве ырынай тодаргай.

Израиль ажелекчилериии чаа дайынзырак чөнгээлеринге делегейнин хөй-ниитизи сагышсырап, киленнээп. АКШ-тың дайынзырак белүктеринге деткиткен израиль ажелекчилерниң дайынзырак угланышкынны. Франциянын «Юманите» солунунуң бодап турарын ёзугаар алырга, «1967 чылдың июльда болган дайындажышкындан артык айыылдыг сегиржип алышкынга чедирип болур».

Ындыг болза-да тайбынга ынак бүгү күштерии деткимчези — араб чурттарының талазында, ынчангаш ол сегиржип алышкынга хамыкты мурнай ажелекчинин болу чылча шаптырар деп чүвеле чигзиниг чок.

(СЭТА).

„10-1“ план шынап-ла бар

РИМ. (СЭТА). Италияның салдарлыг «Мессаджеро» солуну чажыт америк «10-1» планның айыылдыын илереткен чаа барымдааларны көргүзүп парлаан. Ында Европаны Американың шураашкын кылыр туружу дээп. Ол чажыт документ дугайында 2 дугаар илеткел «стратегия сорулгаларын чедип алырын бодаан. Европаны айыылга таварыштырарынга американнар белеп турган» дээп деп, «Мессаджеро» бижээн.

«10-1» планда дайын болу берзе, Европаның 23 күрүнезиниң, олариың аразында Францияның, Швецияның, Австрияның, Италияның, Швейцарияның болгаш социалистиг хөй-хөй чурттарның девискээринге үреглекчи ажыл чорударының «зоналары» телевилеттинген. «Мессаджеронуң» айтып турарын ёзугаар алырга, америк план ол девискээрлерге ходелир, үредекчи үүлгедиглер отрядтарының атомнуг, химия болгаш бактериология чепсээн ажыглаарын айытхан.

Америк «10-1» планның херек кырында бары түзолугга чедир бүзүрелдии-биле илереттинген деп саналп, АКШ-тың камгалал министерствозу ону хөрлевээн деп, «Мессаджеро» айытхан. Ону барымдаалаш, ук солуи Европаның девискээринге ол хире айыылдыг чепсектиг ажыглаарын америкаидар планнап турар хирезинде. НАТО талазы-биле боттарының эвилелчилериниге безии ону дыпнатпайн турарынга сагышсыраанын илергейлээп.

Загреб ярмарказы

Социализм чурттарында

ЗАГРЕБ. (СЭТА). Делегейниң Загреб ярмарказының эмгежок хөй делгелге оран-савазарының аразындан совет делгемиин тып алыры белеп. Кандаа, бетөсиин болгаш шилеп тудуп турусхан удуг бажыңның кырында Совет Эвилелиниң түгү кинокин турар, ССРЭ деп бижээн дөрт улуг үжүк бер.

Аңаа кажаи-даа хөй чөөн чылгаан турар. Делгемиде — станоктар, автомашиналар, ковүүген турары чаңчылчаан алук, үнден дүрген үжүр «ГУ-144» самолёттуң модели, чиик үлеттирүүн кыыгылары.

Хөй-хөй югославтар ставкаларны сонуургап турар. Совет ставкаларны делегейниң 60 чүрту садыы ап, оларны дашгыкы чурттарда хереглекчилер үргүлчү бедик-биле үнелеп турар деп чүвеии олар бага оон бижип ап турар.

Көрүкчүлер В. И. Ленинниң чурттап, ажыдап чораанын, революсчу ажыл-чорудулгазының, Совет күрүнеиниң үндезилекчизиниң төрүттүнеен хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң байырлалынга Совет Эвилелиниде белетиелдиг көргүскен чүүлдерии үр сонуургап көөр.

Хөй-хөй киижилер совет делгемиин көргеи соонда үнелелдер дептеринге боттарының көргеи түүлдерии демдеглеп турөр. Оларның демдеглээн түүлдери совет делгемиин магадаиы болур.

Кубаның радиотелескову

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның болгаш Совет Эвилелиниң түскай артемингилери Кубаның девискээринге Хүнүүң кезикчамдыктап туттургаиын көөрүп ажыглаш. Хүнүү шинчилээриниң эң чаа радиотелесковун чедиишкиннинг шепээп. Ону Кубаның артемнер академиязынга Пулковонуң астрономия обсерваториязы чорудуп берген. Хүн туттурарын хайгаараарынга Кубаның артемнер академиязының президентизи Антонио Биньес Хименес болгаш астрономия, метеорология кылдыкиниң директору Луис Ларраготи киришкен. Ол радиотелескопту эптеп тургусканы Кубага астрономия артемин улам хогжүдериниң херээнге база бир чугула базым болган. Ради

АЛЫЗЫНДАН АЖЫЛ-ИШЧИ ӨГ-БҮЛЕ

Ондар Дажы-Сереп өскен шалыпкыны коччуг уне халыр. Оон черле чаңы мындыр. Даң бажында туруп келгеш, Чедериниң делгемнерин үр-ле көрүп, одунган хову-шөлдү магадаар. Хову куштарының тааланчыг үнү оны утхуп алыр. Чедер хөлү коруучук дет кестүп чыдар. Бышкап тараанын, оът-сигеннің чыдын арыг агаар-биле кады хөрек долдур тыныглаар. Оон соонда дуу ол, ишкөөр шык кыдыкпа бригада төөлүнче көөр. Бригаданың столованыының хөөлайындан көк мыш дында бажындан дет дыйлаңайнын, дзөрже аяар шойлуп үнүп турар.

— Аа, күжүр уруумну, әртежизи мындыг-ла болгай. Демин-не тура халаап, от-ховуп салып, аъш-чемни хайындырып эгелээни ол-дур — дээш, уруу Капазын хойжу чассыдып, хулумзуруп макгаар. Нимтиниң чыммажынга демин кадып, оозу ам совхозтуң № 9 бригадазында бешчыл улаштыр поварлап келген. Уруумнуң ажылдап турары кандыгыл дээш, ол Кананың ажылдап турар черинге баарындан ангыда, механизаторларның чугаазын ындаххаан кулак үжү-биле дыңнаан. Ооң черле чаңы мындыр. Даң бажында туруп келгеш, Чедериниң делгемнерин үр-ле көрүп, одунган хову-шөлдү магадаар. Хову куштарының тааланчыг үнү оны утхуп алыр. Чедер хөлү коруучук дет кестүп чыдар. Бышкап тараанын, оът-сигеннің чыдын арыг агаар-биле кады хөрек долдур тыныглаар. Ооң соонда дуу ол, ишкөөр шык кыдыкпа бригада төөлүнче көөр. Бригаданың столованыының хөөлайындан көк мыш дында бажындан дет дыйлаңайнын, дзөрже аяар шойлуп үнүп турар.

— Аа, күжүр уруумну, әртежизи мындыг-ла болгай. Демин-не тура халаап, от-ховуп салып, аъш-чемни хайындырып эгелээни ол-дур — дээш, уруу Капазын хойжу чассыдып, хулумзуруп макгаар. Нимтиниң чыммажынга демин кадып, оозу ам совхозтуң № 9 бригадазында бешчыл улаштыр поварлап келген. Уруумнуң ажылдап турары кандыгыл дээш, ол Кананың ажылдап турар черинге баарындан ангыда, механизаторларның чугаазын ындаххаан кулак үжү-биле дыңнаан. Ооң соонда дуу ол, ишкөөр шык кыдыкпа бригада төөлүнче көөр. Бригаданың столованыының хөөлайындан көк мыш дында бажындан дет дыйлаңайнын, дзөрже аяар шойлуп үнүп турар.

— Аа, күжүр уруумну, әртежизи мындыг-ла болгай. Демин-не тура халаап, от-ховуп салып, аъш-чемни хайындырып эгелээни ол-дур — дээш, уруу Капазын хойжу чассыдып, хулумзуруп макгаар. Нимтиниң чыммажынга демин кадып, оозу ам совхозтуң № 9 бригадазында бешчыл улаштыр поварлап келген. Уруумнуң ажылдап турары кандыгыл дээш, ол Кананың ажылдап турар черинге баарындан ангыда, механизаторларның чугаазын ындаххаан кулак үжү-биле дыңнаан. Ооң черле чаңы мындыр. Даң бажында туруп келгеш, Чедериниң делгемнерин үр-ле көрүп, одунган хову-шөлдү магадаар. Хову куштарының тааланчыг үнү оны утхуп алыр. Чедер хөлү коруучук дет кестүп чыдар. Бышкап тараанын, оът-сигеннің чыдын арыг агаар-биле кады хөрек долдур тыныглаар. Ооң соонда дуу ол, ишкөөр шык кыдыкпа бригада төөлүнче көөр. Бригаданың столованыының хөөлайындан көк мыш дында бажындан дет дыйлаңайнын, дзөрже аяар шойлуп үнүп турар.

Бистиң назбак делгеп Төрээн чуртувустуң туризчи орукгарында туризчи походтар алдын күстүң эгелээни-биле улам кадбарып турар.

Бистиң кожавыс Дағ-Алтай автономнуг областтың буурул ак баштыг меңгилеринде, терең суглуг хеммеринде, чечектери оңмаан шыналаларында аян-чоруктар, туризчи походтар үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: Дағ-Алтай автономнуг областың Катунь хемзе Манчүректиң ужары.

Ю. ЗАХВАТКИННИҢ фотозу.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГАГА ШИМЕЛДЕ

Чечектерни тарып өстүрери хоорай чаагайжыдылгазының база бир ыол хевири болур. Шагаан-Арыг хоорайның бүдүрүлге, албан чергелериниң коллективтери болгаш чурттакчылары чечектер тарылгазын чыл бүрүде-ле массалыбиле чорудуп турар.

Районнуң херээженнер төөлелги хоорай Советиниң күскому-биле кады ленинчи юбилейлиг чылга турасказадып, хоорайга чечек тарылгазының хынаалдазын чорудуп, оон түнелиин үндүрген. Мында 20 ажыг организациялар, оон иштинде үрүглар албан чергелери киришкен. Чечектер тарып, оны ажаап өстүрериниң талазы-биле чарыштыг тилекчиин кылдыр нефтебаза коллективиниң санаан. Бо коллектив чыл бүрүде-ле бирги черни эелеп келген. Ийи-гизи орук-тудуг эргелелиниң участогу алган. Оон ынай ДОСААФ-тың № 2 үрүглар садыыны, гостиницаның, мал эмнелгезиниң коллективтериниң экн ажылдаанны демдеглеттингеп.

Хоорайның барык-ла 500 ажыг чурттакчылары бо чугула ажылга киржип, бажыңнарының чанын ногаанчыдыл, янзы-бүрү чечектерни тарып олуртқылаанар. Чечектер тарып өстүрериниң талаазы-биле мергежээн, өскелерге үлегерин көргүзүп турар пенсионер Анна Федоровна Изотованы демдеглээри күзенчиг. Ол чаңгыс бот, назы хары улгады берген-даа болза, чыл-чыдыг чечектер делгелгезинге тилекчи болуп келген. Эш Изотова чүгле бо чылын чүс ажыг сорттуң янзы-бүрү чечектерин өстүргеш, оон иштинде георгина дең чечек безин 30 ажыг сорт болган. Оң-мышкан орук тудуг участогунуң электрик каначчызы Екатерина Алексеевнаның бажыңының чанында чеде бээрге, кижи шуут-ла магадап, кайгай бээр. Оон чечектериниң шынары тергини эки болгаш 120 ажыг сорттарны олуртқан. Эш Алексеева чыл бүрүде-ле оң-даазыл чечектерни ажаап өстүрер, оон үреэлиниринги чоруур үеинде ажаап ап, оны тарып олуртуру-биле албан организация чергелерине база хоорайның чурттакчыларынга дузалавышпаан, ажыктыг сүмелерин берип турар. Хоорайның чурттакчыларындан аптор Титенко, Грудинина, Мар-

Чаагайжыдылгага шимелде

Чечектерни тарып өстүрери хоорай чаагайжыдылгазының база бир ыол хевири болур. Шагаан-Арыг хоорайның бүдүрүлге, албан чергелериниң коллективтери болгаш чурттакчылары чечектер тарылгазын чыл бүрүде-ле массалыбиле чорудуп турар.

Районнуң херээженнер төөлелги хоорай Советиниң күскому-биле кады ленинчи юбилейлиг чылга турасказадып, хоорайга чечек тарылгазының хынаалдазын чорудуп, оон түнелиин үндүрген. Мында 20 ажыг организациялар, оон иштинде үрүглар албан чергелери киришкен. Чечектер тарып, оны ажаап өстүрериниң талазы-биле чарыштыг тилекчиин кылдыр нефтебаза коллективиниң санаан. Бо коллектив чыл бүрүде-ле бирги черни эелеп келген. Ийи-гизи орук-тудуг эргелелиниң участогу алган. Оон ынай ДОСААФ-тың № 2 үрүглар садыыны, гостиницаның, мал эмнелгезиниң коллективтериниң экн ажылдаанны демдеглеттингеп.

Хоорайның барык-ла 500 ажыг чурттакчылары бо чугула ажылга киржип, бажыңнарының чанын ногаанчыдыл, янзы-бүрү чечектерни тарып олуртқылаанар. Чечектер тарып өстүрериниң талаазы-биле мергежээн, өскелерге үлегерин көргүзүп турар пенсионер Анна Федоровна Изотованы демдеглээри күзенчиг. Ол чаңгыс бот, назы хары улгады берген-даа болза, чыл-чыдыг чечектер делгелгезинге тилекчи болуп келген. Эш Изотова чүгле бо чылын чүс ажыг сорттуң янзы-бүрү чечектерин өстүргеш, оон иштинде георгина дең чечек безин 30 ажыг сорт болган. Оң-мышкан орук тудуг участогунуң электрик каначчызы Екатерина Алексеевнаның бажыңының чанында чеде бээрге, кижи шуут-ла магадап, кайгай бээр. Оон чечектериниң шынары тергини эки болгаш 120 ажыг сорттарны олуртқан. Эш Алексеева чыл бүрүде-ле оң-даазыл чечектерни ажаап өстүрер, оон үреэлиниринги чоруур үеинде ажаап ап, оны тарып олуртуру-биле албан организация чергелерине база хоорайның чурттакчыларынга дузалавышпаан, ажыктыг сүмелерин берип турар. Хоорайның чурттакчыларындан аптор Титенко, Грудинина, Марселова, Горятенко, Сапарова болгаш өскелериң-даа чечектер тарып өстүрериниң хамыкшылдыын, оон-биле хоорайның чаагайжыдылгазынга күш-ажылчы үлуг-чүүзүн киришкиринги турарын демдеглээри чугула.

Хоорайның ногаанчыдылга, чаагайжыдылгазынга багай киржип, иллектиг чечектер тарып өстүрериниң сагыш салбас организациялар база бар. Оларга район амнелгезиниң, райпонуң, амыдырал хандырылга комбинадының, харылаза черинин, «Сельхозтехника» салбырының, шагдаа киллдизинин, көжүп чоруур механизастеттынган № 586 тудуг черинин коллективтери хамаарыжыр. Ол албан чергелериниң удуртукчулары, ында хейинги организациялары моон чөгүүр түнелиин кылыр ужурлуг.

Юбилейлиг ленинчи чылга оңза белеткелдиг ужуражыр дээш чарыш калбарган. Ынчыг болганда келир чылын чурттага бажыңнарывыг эелери, бүдүрүлге, албан организация чергелери чечектерни тарып өстүрериниң улам калбаттыр ужурлуг.

Ш. ТЫЛЛЫМАА.

Хандырылганың культуразын бедидер

Амыдырал хандырылгазы бисте ам сайзырангайжаан. Чурттакчы чонтуң (хоорайның-даа, көжөжин-даа) оң талаазы-биле негеледеери улуг. Ол чөптүг. Кижилериниң материалдыг чаагай чоруу, үгеалгедерели бедээн түдүм амыдырал хандырылгазын ында бүрү болдуңарлы, ол шугуминуң ажылдакчылары боттарының хүлээлгезин харыысалгалыг, культурлуг күүседирин негээр. «Шынының» бижикчилери чер-черде четпестерни илередип, оны хей-иинтинин кичээнгейинче киирип, оон-биле демнежиришче кыйтырып турарлар.

Республикада чонтуң орукчуур артыжыглазында чаартылгалар, эки чүүлдер элээп эвес. Чаа-чаа шугуминар немежин, орукту дескилеп, эжиштеп олуттуг чаа автобуктар кадыг олуттуг, таарымча чоктарын солуп турар. Ынчаа-даа пассажирлер чедирилгезинде шиитпирлеттинмээн айтыыглар ам-даа бар. Оң дугайында чагаалларны парладывыс.

АВТОВОКЗАЛДА БАЙДАЛ

Кызылдың автовокзалын дамчыштыр эрткен-дүшкен кижилериниң саны эдиекок. Ол черниң ажылын Кызылдың пассажир автотранспорт бүдүрүлгезин харыылын турар. Хонар чер тыпнайн, орук ара ол вокзалдың автобус маңаар залынга доктаар ужурга таварышкан бис. Ынчаарда Дус-Хөлге эмнедин чорааш, кежээки рейсче билет тыпнайн хоңдувус. Найысылалда дергүтерели чок, а аалчылар бажыңындан орун тыппаан, бис дег кижилер база эвээш эвес болзур чорду.

Вокзалга олура эскерген чүүлдерим мындыг. Эзирни кижилериниң ында зөрепейнип чоруп турарын кижи кайгаар. Одар ол-бо булуңнарда белүглешкен, ыыт-шимээн үндүрген, кижизит эвес ажыл-чагыл көргүзүп, ниитиниң черниң корум-чурумун үреэп турар болду. Арага аймаан кежээ-ле арбыны-биле садып белеткеп алган болур.

Кежээликтей милиция ажылдакчызы-даа, дружинниктер-даа көстүп көөр. Чогум оларның кайызы-даа ол зэрик кижилерни эскербес, тоомчага албас хевирлиг. А кежээкиниң 11 шак соонда милиционер-даа, дружинниктер-даа көзүлбейн баар чорду. Ону арагачылар база ажыглап, шынар-ла, ол үеден соңгаар чеппес чүве болза автобус Хемчик хемде ковүрүг чаңында четпес. Чедир ээп чоруптар. Ол арааныда чоруп турар кижилер эвээш эвес. Чаш үрүт-дарының эдерткен, аарыг-хоочуглуг, аар чүүлүүг, кырган дээш кандыг кижилер чогул! Ковүрүгден Суг-Аксының чедир орук база алдан үзүк болдур ийин: 6 км чеде бээр. Ам үшиүн-ле ол араазында шуушкан, ол байдалга таарыымаанын илереткен кижилерни көрүп болбур.

Чадаавадың автотранспорт будүрүлгези, райкүүском, «Суг-Хөл» совхозтуң дирекциязы Хемчик хемде ковүрүглеп автобус кежерин хандырар хемчегларни чүге албазың?

Д. ОНДАР.

«Суг-Хөлге совхозга 8 чыл школдумнуң башкымы.

ТЭЭЛИГЕ КАНЧАП ЧЕДЕР?

Бо хүннерде Тээлиниң аэропортунда чыыглаан кижилер хейүн чүү дээр! Самолөттар ужуп, саннын олуттарын долдургаш, чоруп турза-даа, пассажирлер сыңгавас.

Ооң чылдагаавы болза Тээлиден ынай-бээр чоруур дээш кижилер чүгле агаар транспорту-биле аргымаар аргалыы. Тээли чедер орукта Барлыкты кежер ковүрүгтүг суг хөмө алы бергилээр чүве. Ам суг сыңгаан, ынчаза-даа автобустар чорбайн турар. А чүктүг машиналар үзүк, берге орукту эртип, долганып чоруп турар. Ак-Довуракты АТБ та чүге автобустарны Тээлиже чоруткайн турар чүве ийин.

В. ДАНДАР.

Тээли суурлуг чурттакчызы.

Редактор К. Н. ДҮПГА.

Баажызы — Бай-Хаак биле Кызылда

«Межегей» совхозтуң Успенка суурлуң чурттакчыларында янзы-бүрү марканың телевизорлары садып алган кижилер-ле хей. Ам дозрезинде телевизиор садып албаан кижилер кожазында бажыңнарга барып, Кызылдың телестудиязының дамчыдылгаларын улуг сонуургал-биле көрүп турарлар.

Ынчалзажок ол суурлуң чамдык телекөрүкчүлерин хомудадып турар бир байдалдың эзээн үр үелеп бээр тыпты берген харааданчыг-дыр. Эш-лээр эт-даа болза элей бээр, а үрели берзе септеп-даа алыр болгай. Бо байдалды Успенка суурга хамаарыштыр алырга мындыг эвес ийин.

Телевизорлары ажылдавастаан бажыңнар-ла хей. Чижээ-миттер Малюченко, Ермолаев. Мандараа болгаш өскелериннээ телевизорлары барык май айдан эгелеп ажылдавастаан, а ону кылыр мастерлериң адреви Бай-Хаак суурда болгаш Кызылда.

Успенкаже баар хөңү чок мастерлерни чалап, Кызылга көөрге, «сиңерниң телевизорунарны Бай-Хаактың амыдырал хандырылга комбинадынга сентээр» деп каар, а Бай-Хаакка баарга «мергежилдиг мастерлер Кызылда болгай» деп каар.

Телевизорлар кылдыкмастаан, ам ону сентедир үшкү адрести кайнаар дилеэе эки ирги?

А. АЛЕКСЕЕВ.

Чечек-оол ДОСПАН.

Кино

СЕНТЯБРЬ 16-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Ак-көк чугуладуриуң капитаны» 10, 2. «Тура халышпаннар» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дүгүйлер кырында шинээ» 11.20, 13.50, «Дириг сек» (үшкү кезээ катай) 15.20, 18.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Женя, Женечка болгаш Катюша» 3, «Сельзада сылдыстар чок» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үрүглар албас бис» 15, 16.50, «Анжелика болгаш хаан» 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАПГЫ КИНОТЕАТРГА: «Оруктуң онгу иезии» 16.30, 18.50, 20.30 шактарда.

редакцияның адреви

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумзузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНЧАР: Редакторвуң 24-63, редакторвуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көжө ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузук киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериявыв 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн бергенза 32-75 телефон че болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумзузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01002

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыда үдезилеттингеен

ШЫН

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 17 СРЕДА № 219 (8065).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

АНЫЯК КОММУНИСТЕР-БИЛЕ АЖЫЛ

Владимир Ильич Ленин бистиң партиябыска аныяктарның кирип турарынга кезээде чоргаарланып чорааш, слаттанчыларының сырый харылзаазының, партияның револючу ёзугунуң, ооң даймачы чаңчылдарының салгалдыг болурунуң илередишкинин ында деп ол көргеш. Партияның шынар талазы-биле составы хоочун болгаш аныяк коммунистерниң дүүштүрүлгезин илергейлеп турар.

СЭКП-ниң хүрээлеңиниң өзүлдеэн партииның бедик аттарын болгаш совет улустуң аңаа кыызгаар чок бердингеин көргүзүп турар. Партиягa чаа киргеннер-биле ажыл түгле хүлээп алыпкын-биле кыызгаарлаттынмас. Аныяк коммунистерниң идейлиг кижиндилгезинге болгаш партийжи дадыгыпкынынга улуг кичээнгейин салып, партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектеринге оларны партия организацияларының кижилери ужурлуг. Партия райкомнары, хоорком аныяк коммунистерин кижилериниң айтырыгларын боттарының перспективтиг планнарынга киирип турар.

Партияның Бин-Хем райкому аныяк коммунистер-биле чорудар хемчегларын ажылдан кылган. Партия билеттерин болгаш кандидат карточкаларны үттүнгүрбас байдалга, партииның хоочун кежигүннериниң киржилгеэн-биле тыпсын турар. Бо чылдың апрезьде аныяк коммунистерге билет тыпсыр үеде хоочун коммунистер аныяк коммунистерге байыр чедирип, ленинчи партияның бедик адын шынчызы-биле ап чоруурун оларга күзээннер. Чамдык аныяк коммунистер партийжи амыдыралдың норма-чижектерин ам-даа эки билбес болгаш организастыг дадыгыпкынны четпес турган. Ынчангаш партия райкому аныяк коммунистерниң школазын организастаан. Ол школага СЭКП-ниң Уставын болгаш Программазын, партия тургузуунуң үндезинниерин өөренип турар. Партия кежигүнүге кандидаттар-биле ажылды экижиттикпиниң түңнелинде кандидат стажының хүүсээлээн эрттиргеннер районда ам чок. Аныяк коммунистерниң школазы өске-даа районнарда тургустунган.

Аныяк коммунистерниң хуралын партия райкомнары, парткомнар арттырип турар. Барыын-Хемчик районуң партия организацияларында 300 ажыг аныяк коммунистер бактаан турар. СЭКП райкому бүгү аныяк коммунистерниң хуралын арттырган. Партия райкомунуң секретары С. Орус-оол партия кежигүнүүнүң бедик ат-алдарының дугайында аныяк коммунистерге тодаргай чугаалап берген. В. И. Ленинниң төрүттүнгеннинден бээр 100 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарышка киржип. Ильичиниң теоретиктиг салгалын өөренип, партия организацияларының ажылынга киржип турарын аныяк болгаш хоочун коммунистер орта чугаалап турганнар. Ол-ла хуралга аныяк коммунистерге партия билеттерин тывыскан. «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда, «Тыва даг-дүгү» комбинатта партколарның чанында, район төңгене аныяк коммунистерниң школалары ажылдап турган. Бо чылын олар ажылын база үргүлчүлээр. Партия организацияларының секретарылары партия кежигүнүнге кандидаттар-биле ажылды суда чорудуп келгеннинден олар партия кежигүнүнге кирип шыдаайн баярының таварылгалары бар.

Партияның партия организацияларында аныяк коммунистер-биле ажылда кылдынган үүлдерден аңгыда, четпестер база бар. Чамдык партия комитеттери аныяк коммунистерниң школазын тургуспаан, оларның хуралдарын, слеттарын эрттирбейн турар. Партия кежигүнүүнге кандидаттар-биле ажылды суда чорудуп келгеннинден олар партия кежигүнүүнге кирип шыдаайн баярының таварылгалары бар.

Партияның район, хоорай комитеттери, оларның оргкилдистери партия эге организацияларының партияга хүлээп алышкынын база аныяк коммунистер-биле ажылын доктаамал түңнеп, ол талазы-биле чыгдынган арга-дүржүлганы партия активиниң семинарларынга чугаалажып, өске организацияларга пептеретип ужурлуг.

ТӨП ШАҢДА

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң төп шыкызында ам бо хүннерде ажыл бадым. Эртенгинин 7 шактан түнекинин бир шакка чедир-ле электри күжү-биле ажылдаар янзы-бүрү марканың тараа арылгылар машиналарының даап-шимээнге соксавайн турар. Дүржүлгалыг машинист Хомушку Данзыт-оолга үүрткан 18 кижилиг звено үе-шагын таарыштырып алган, амыр-соксаал чок ажылдап турары бо.

Звено удуртукчузунуң ажылдап турары «ОБ-20» база «ОС-3» маркалыг арылгычыларда ажылдап турар комсомолчу кыстар Ч. Чигжит, С. Даҗы-хоо, О. Чысыямаа олар хүн нормазын 100—125 хуу чедирип, мурнакчы ажылдап турарлар. Ол ишкаш колхозчу нелер Р. Шыырап, Х. Семистээр олар шаң ажылында кызымак ажылдап турарлар.

Күрүнеңиң Кызылда башкы институдунуң студентилери дүжүт ажаан алышкынында бо ажыл-агыйга дузалажыры-биле келген. Студент Т. Монгүн-оол шаңга келген машиналарның тараазын дүжүреринге ыка шалыпкын ажылдап келген.

Бо колхоз күрүне шыгжамырынга 85 тонна чинге-тараанны тырган, ам ажылдың темпизин үзүм калбарып турар.

О. АРАКЧАА.

ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛДЫҢ ҮНДЕЗИНИ

Бин-Хем районда «Кызыл тараачын» колхоз Тывада эң баштайгы каттышкан ажыл-агыйларының бирээзи. Ол колхоз экономика талазы-биле шыырак, хөй адырлардыг улуг ажыл-агый болгужете чедир барык-ла 40 чылдыг оруктуг эртикен.

Чаа амыдырал дээш, колхозчу тургузуунуң тиилелгеэн дээш, баштайгы чылдарда каттышкан тараачыннарының демисели кадыг-берге болуп турган. Оларның ажыл-агыйны бир демниг чорударынга аңгы дайзынналары, кулактар шаптыктап турганнар. Колхозтуң баштайгы даргазы турган Иван Андреевич Чертов кулактарның холуундан 1930 чылда өлген. Ынчалза-даа чаа амыдырал дээш шудургу демисели тараачыннар үргүлүлеп турган.

Ынчаларга байдалды амтыгы-биле деңнээр арга чок. Түгле кижилер эвес, харын артельдиң чери безин танытпынмас кыдыр чаартынган. «Кызыл тараачын» колхоз ам күүлүг экономикалыг, хөй янзы адырлардыг, миллионер ажыл-агый болу берген.

Сентябрьның чоокта арткен хүннериниң бирээзинде артельдиң кежигүннери колхозчу амыдыралдың үндезинин — чаа Чижек Уставтың төлевилелиин чугаалажып көөрү-биле Тураа хоорайның Культура бажыңынга чыгып келгеннер. Кижилер байырлал шинчи кирер, класс-шинчи кылдыр кеттинипкен. Оларның арын-шырайында өөрүшкү ыяан. Ат-сүргеглиг малчыннар, салгычылар, тараажылар, механизаторлар, тудугакшылар, түстай эртемнигилер дээш, бүгү-ле мергежилдин кижилери оларның арасында бар.

Кежээниниң 6 шак. Культура бажыңының улуг ааланын кижилер долдур олурупкан. Өрээл иштн ыржым апарган. Хөрээзиде Социалистиг Кушажылдың сылдысы чайнаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, колхозтуң даргазы Петр Васильевич Астафьев индирде. Колхозтуң ажыл-херектериниң дугайын ол артель кежигүннеринге илеткеп турган.

Колхоз бодунуң дөртен чылдыг төлүзүүнүң дургузуунда бурунгаар улуг базымны кылган. Ол дугайын илеткелчиниң чижек кылдыр киирген саннары тодаргай хереглеттеп турар. Ажыл-агыйның кол утпаныышкыны мал ажылы. Колхоз колдуунда-ла нарын дуктуг хойларны өстүрүп турар. Соолгу он чылдарның дургузуунда ажыл-агыйга хойнуң бат саны 16 мүң тураныңдан 30,5 мүң чедир өскен. Он чылдар иштинде дүк будурүлгези 28 тоннадан 95 тонна четкен, эттиг — 430 тоннадан 630 тонна, сүттүү — 207 тоннадан 1530 тонна четкен.

Мал ажылы-биле чергелептир колхозта чер ажылы база шапкын хөгжүп турар. Чижээ, тарылга шөлү эртикен он чылдарда 5567 га турганыпдан 8987 га четкен.

Артельдиң материал-техниктиг базазы быжыккан. 1930 чылда колхозка дугуйлуг чаңгыс трактор турган болза, ам автопарита 69 трактор, 28 комбайн, 69 автомашина саптаттынып турар. Колхоз будурүлгеэнде механизацияны калбаа-биле ажыглап турар.

Колхозчуларның чаагай амыдыралы чыл келген тудум улам-на кедүрүлүп турар. Ол дугайын мындыг саннардан көрүп болур. Бир эвес 1959 чылда чаңгыс кижи-хүнге 1 рубль 97 көпеек төлеп турган болза, 1968 чылда 3 рубль 95 көпеекти төлээн. Чаңгыс-ла 1968 чылда бөлүн колхозтуң үлешпес фондузунга 240 мүң хире рубльди шилчиткен. Эртикен чылын колхозчуларга пенсия кылдыр 25 мүң рубльди төлеп берген. Артельдиң иштн оруктазы 1968 чылда чаңгыс кижи-хүнге 11 рубль 50 көпеек кылдыр ованашкан. А 1959 чылда ажыл-агыйның ырыг оруктазы 803 мүң рубль турганындан эртикен чылын бир миллион 750 мүң рубль четкен. Колхозчу тургузуут мурнунда ядыы-түрегни чорааш тараачын кижилерге кайы хире өндүр-чаагай кежиктн бергенин бо сандарла чайгыналчаа-биле хереглеп турар-дыр — деп, эш Астафьев демделээн.

Даражында илеткелчи чаа Чижек Уставтың төлевилелиинге доктаагаш, Бистиң артельдиң колхозчулары Уставтың төлевилелиин улуг кичээнгей-биле танышып көргеш — деп, ол айыткан. Бо дээрге тоолгулуг документ-тир. Уставты ажылдан кылыр талазы-биле эш Л. И. Брежневке дарганатка комиссия улуг ажылды кылганын дорт чугаалаар херек. Чугаалажып көрүп турармыс бо документиде коллективизацияның түңнелдерин үндүрген, мурнакчы колхозтарның дүржүлгалын ниитижиткен, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай кедүрериниң программазы төлевилеттингеен.

Чаа Уставты түлээп алыры дээрге, түгле колхозчу тургузуунуң чедишкинниерин быжыглаары эвес, харын-даа ленинчи кооперативтиг планның улам ыдай хөгжүдерин, совет тараачыннарны коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киириштиреринге хандырарыдыр.

Социалистиг ажыл-агыйның ниитилел хевири болур колхоз кадзаге будүүргүчү күштерин улам ыдай хөгжүдериниң сорулгаларынга бүрүнү-биле дүжүүп, колхозчу демократизага үндезилээш, бүдүрүлгени колхозчу массаларның боттарының эргелеп башкарарын хандырып, колхозчуларның хуузуунда эрге-ажыктарын ниитиниң, бүгү улустуң эрге-ажыктары-биле шын дүүштүрериниң аргазын берип турар деп. Уставтың төлевилелиинде кончуг чөптүг бижээн.

Колхоз — тараачыннарга коммунизмниң школазы. Ол бодалды бистиң колхозтуң бүгү ажыл-херектерин, бүгү амыдыралы тодаргай бадытнап турар — деп, илеткелчи демделээн.

Бистиң ажыл-агыйывыстың догуунаан келген 40 чылдарының дургузуунда ол он-оя катап өскен болгаш мырыңай танылтынмас апарган. Ам бистиң колхозувус сайзырагдай мал ажылыдыр, механизастаттынган улуг ажыл-агый болу берген. Ылаңгыя Тыва советтиг болу берген соолгу 25 чылдарның дургузуунда оның улуг таартылгалар болгулаан. Ол үениң дургузуунда колхозтуң төп турлаавадан ацыда, Туранга, Билелиге болгаш Хүтке үш чаа суурлар төрүттүнген. Мурнунда чамгыс ортеп-даа чок турган черлерде ам магазиннерлиг, клубтарлыг, уруглар салгарлыг, радиолуг, электрилиг чаа суурлар бар апарылаан.

Төрээн колхозуун хөгжүдериниң хереезе хөй кружун үндүрген магалыг кижилер бисте бар — деп, илеткелчи түңнелиниде чугаалаан. Ол оон соонда Уставтың төлевилелиинге хамаарыштыр чамдык бодалдарын чугаалаан. Колхозка кежигүнүү түгле иштн хуралдан хүлээп алыр деп, төлевилелде бижээн. Оңу бистиң ажыл-агыйывыстың байдалывыга хамаарыштыр алырга, бергедээшкиниг болуп турар. Түге дээрге колхоз алаан кат салбырлардыг, оларның туруп турар черинин аразы ырак. Ынчангаш колхозчуларның иштн хуралын чыылдырары берге болгаш ажылга шаптыкты таварыштырып турар. Мону барымдаалаш көрген, кежигүн түлээп алырын колхозтуң баштаар черинге шиитпирлээр кылдыр Уставка айтыр болза чогуур ийик.

Хуралга олурушкан колхозчулардан бир-ле дугаарында хоочун колхозчу, коммунист, Ленин орденниг Ховалыг Бичче-оол сос алган.

— Ленинчи кооператив планын боттандырганының түңнелинде, бистиң черивис кайчаар тааргыланып, хуу ажылдыг чораан араттарның амыдыралы кайы хире бай-шыдалтыр апарганын бистиң колхозувустуң чижээнден боттарывыс караавыс-биле көрүп тур бис — деп, ол бодунуң чугаазын эгелээн.— Мегалыг амыдырал-дыр бо. Ам хамыктың хүүдээ колхозчу кижиниң ак сеткилдиг ажылдаарындан хамаарыжыр. Шаанда кандыг амыдыралдыг чоруур бис? Ыштыг, сөөк өгге чурттап, электри, радио деп түвени билбес чордувус. Ам малчын кижи бүрүзү чылыг, чырык бажыңда чурттап олурар-дыр. Электри хампочказы түгле бажыңда эвес, харын мал кажаанының иштинде безин чырып турар-дыр. Мындыг үеде кижи ажылдаарга тура-соруктуг, холу дыңзыг болур-дур.

Иштиниң ажыл-агыйы — колхозчуларның чаагай амыдыралының үндезини болгай. Ынчангаш колхозтуң өнүү-көренгизин саначыгдаар чорукчулар-биле шыңгыы демисеглер херек. Бо дугайын чаа Чижек Уставка оналаш айтыры чугула деп хууда санаадыг мен. Бистиң колхозтуң чижээнден алырга, иштиниң өөрүүн кеңгиг көрбес чорукчулар амдаа бар. Чижээ, мал кадарын турар чамдык кижилер хөй баш малды чидиреп каар. А колхоз баштаар черге мындыг кижилерге хамаарышкыр шыңгыы хемчет азбас, аңаа эртиреш каар таварылгалар бар болгулаар-дыр. Ол окта шын эвес. Иштиниң өөрүүн өстүрүп көөрүдеер, ону карак отту дег камгалаар ёзугу колхозчу бүдүүнүң харыысалгалын бедиер херек. Ынчангаш мен колхозтуң Уставын детпеп, хүлээп алыр деп санаадыг мен.

Индивде колхозтуң экономизин В. Михалёва, Ленинчи идеялар амыдыралда канчаар боттанып турарын ол колхозтуң чижээнден көргүзүп чугаалаан. Иштиниң ажыл-агыйы чыл келген тудум-на улам бедизи кедүрүлүп турар. Михалёва бодунуң санаалынга тодаргай экономиктиг анализти киргеп. Күш-ажылдың сайыта-чурумун дамчыдар, багай шынарлыг продукция базар чорукчулар-биле демисеглер күштедиреринге Уставка айтыры чугула деп, ол бодунуң санаалынга чугаалаан.

— Бистиң колхозта Уставта айытылган нормаңы ажыл турар малдыг кижилер бистө бар — деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан. Ол оон соонда Уставтың төлевилелиинге хамаарыштыр чамдык бодалдарын чугаалаан. Колхозка кежигүнүү түгле иштн хуралдан хүлээп алыр деп, төлевилелде бижээн. Оңу бистиң ажыл-агыйывыстың байдалывыга хамаарыштыр алырга, бергедээшкиниг болуп турар. Түге дээрге колхоз алаан кат салбырлардыг, оларның туруп турар черинин аразы ырак. Ынчангаш колхозчуларның иштн хуралын чыылдырары берге болгаш ажылга шаптыкты таварыштырып турар. Мону барымдаалаш көрген, кежигүн түлээп алырын колхозтуң баштаар черинге шиитпирлээр кылдыр Уставка айтыр болза чогуур ийик.

Хуралга олурушкан колхозчулардан бир-ле дугаарында хоочун колхозчу, коммунист, Ленин орденниг Ховалыг Бичче-оол сос алган.

— Ленинчи кооператив планын боттандырганының түңнелинде, бистиң черивис кайчаар тааргыланып, хуу ажылдыг чораан араттарның амыдыралы кайы хире бай-шыдалтыр апарганын бистиң колхозувустуң чижээнден боттарывыс караавыс-биле көрүп тур бис — деп, ол бодунуң чугаазын эгелээн.— Мегалыг амыдырал-дыр бо. Ам хамыктың дүжаатпырарының хемчегларын алыры тугула. Ол дээрге артельдиң Уставын хамыдыр турары ол-дур. Хуузунда хөй малдыг кижилер оозунга чиртир мал чемин боттары кезип албас, иштиниң малынга белеткеп мал чеми-биле алыран турар, а колхозтуң малы кышкы үеде чем чедишпелиинден өдүп турары ховар эвес. Моон соңгаар ону болдурбас херек.

Колхозчулар хуралдың түңнелинде, Чижек Уставтың төлевилелиин түүлдүг деп көрген ыыдыг шиитпирни хүлээп алган: «Колхозтуң Чижек Уставының төлевилелиин түүлдүг деп көөр. Мал болгаш чер ажылының продукциязын күүрүнеге садар талазы-биле бешчы планның хуусаа бетинде түүседир. Колхозчуларының III Бүгү-Эвилел съездиниңге алдар кылдыр камназа болгаш хумагалыг чорук дээш социалистиг чарышты илбартыр».

А. КУЛАРОВ.

ЧУРУКТА: Хурал болурунуң мурнунда болук колхозчуларның чугаалажып турары. Солагай талазындан саначылар А. Натыкина, А. Захарова, Г. Маады болгаш кадарчы Ш. Чаш-оол.

Авторлуң фотозу.

Чүрттүң колхозтарында колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездиниңге белеткел калбарган. Ульяновск областа баштайгы хуралларның бирээзин Мелекесск районнуң «Маяк революции» колхозунга болган. Аңаа кодээ ажыл-агый артелиниң Уставының төлевилелин чугаалашкан. Колхоз даргазы В. М. Деменковтуң илеткелиниге болгаш сес алтаннарның чугааларынга экономиканың хогжүлдезинде, амыдырал чагагайжыдылгазында, кодээ ажыл-шинчилерниң культурлуг өзүлдезинде ажыл-агыйның чедишкиннерин демделээн.

Беш чылдың үш чылының дургузуунда колхоз күрүнеге 200 мүң центнер тараанны, 20,5 мүң центнер эттиг, 63 мүң центнер сүттүг сатнаан. Соолгу он чылда орулга үш катаптаан ажыр өскен болгаш ам 2,3 миллион рубль боон турар. Коллектив В. И. Ленинниң төрүттүнгеннинден бээр түе чылынга эки көргүзүглериг ужуражыр деп турар. Гектар бүрүзүнден 20 центнер тараа алдынган, күш чуургалары бүдүрүмниң планы күүстүнгеен, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүг 2,5 катап бедээн. Баштайгы саналга ёзугаар алырга, продукция саваргынындан бо чылын алыр орулга бир миллион ажыр рубль болур.

Чаа Уставка немелдезер болгаш саналдар ук хуралга болгулаан. Район хуралынга баар төлээлерин хуралдан сонгаан. Ол хүндүткел ан эки ажыл-шинчилерге болгаш бүдүрүлгенин хоочун кижилериге таварышкан.

ЧУРУКТА: колхозчуларның район хуралынга баары-биле колхозтан соңгуткан төлээлер (солагай талдан) — комбайнер А. П. Максимов, токарь Г. И. Белахиев, агроном Е. В. Гулькина, хоочун механизатор В. М. Елизаров.

О. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хову ажылдарының хүн демделгели

ҮЕ МАНАВАС

СЕНТЯБРЬ 16-ГА ЧЕДИР РЕСПУБЛИКАДА 120 МҮҢ ГЕКТАР ШӨЛДҮҢ ТАРААЗЫ АЖААН АЛДЫНГАН. ОЛ БОЛЗА БҮГҮ ТАРЫЛГА ШӨЛҮНҮҢ 48,5 ХУУЗУ БОЛУР. ООҢ ИШТИНДЕ 96 МҮҢ ГЕКТАРНЫҢ ТАРААЗЫ БАСТЫРТЫНГАН. БИР ГЕКТАРДАН ОРТУМАА-БИЛЕ 7,8 ЦЕНТНЕР ДУЖҮТ АЛДЫНЫП ТУРАР. СӨӨЛГҮ ХҮННЕРГЕ ЧЕДИР КҮРҮНЕГЕ 33 МҮҢ ТОННА ТАРАА САТТЫПГАН, ОЛ ДЭЭРГЕ ПЛАННЫҢ 55,0 ХУУЗУ-ДУР.

Республикада иштизи-биле 94 гектарның картофели ажаан алдынган. Ол планның 6,8 хуузу.

Дүжүт ажаан алышкынының мурнуку одуруунда бүгү тарылга шөлүнүң 78,3 хуузунуң тараазын ажаан апкан Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары чоруп турар. Ийиги черни Таңды районнуң, үшкү черни Каа-Хемниң колхозтары, совхозтары эзелеп турар. Күрүне шыгжамырынге тараа урары үш келген тудум-на немежип турар. Соолгу беш хонуктарда Таңды районнуң ажыл-агыйларындан эң хөй тараа кирген. Бо районнуң тараажылары эки үш бүрүзүн чөп ажыглап турган. тараанны кестирери биле бастырарының аразына боон турган хожудаашкыннарны чайлаткан. Ам районда бирги черде чоруп турар «Элегес» совхозтуң комбайнерлери Павел Бутинаев, Түлүш Белекоол, Илья Черпышев олар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда кирген.

Совхозтуң шаңында ажыл база организастыг чоруп, механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган. Ол ышкаш мурнакчыларның дружулгалын үш бүрү үнүп турар агитхуудуска чырыдып, социалистиг чарыштың түңнелин доктаамал үндүрүп турар.

Ынчалзажок, чер болганда ажыл-херек ынчаар эки турустунмааны хараадавчыг. Чамдык ажыл-агыйлар чылдагаан чок черге ажаан алышткын техниказының аңаа туруушкунун болдуруп, социалистиг чарышты ёзу барымдаалап чорудуп келген. Мындыг байдалды Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларындан корүп болур. Ооң ужурундан дүжүт ажаан алышкынының талазы-биле район хамыктың соонда чоруп турар.

«Барлык», «Шекпээр», «Дон-Терезини» совхозтарның адрезинге чоокта чаа болган шүгүмчүзел ук ажыл-агыйларның удуртукчуларын дүүгеттээнин алдеттиг. Моон соңгаар ындыг байдал-биле эттеежин болбас. Ажаан алышкын ажыдарының темпизин дүргедедири-биле партия райкому болгаш районнуң колхоз ажыл-агый бүдүрүлгезе эргелеэн дарый хемчег алаа чогуур.

Дүжүт ажаан алышкынын, күүгү чер аңдарылгазы-биле чергелептир картофель ажаан алышкынын үттүп болбас. Элээн хөй ажыл-агыйлар үени чоп ажыглап турар-даа болза, республикада иштизи-биле картофель ажаан алышкынын оожум темпизиг чоруп турар. Бо талазы-биле Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары хожудап турар. Районда түгле «УТКА 25 чылы» совхоз картофель ажаан алышкынынче киргеп, а өске кандыг-даа ажыл-агый ол ажыллче кирбээн. Ол ышкаш Бин-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда бо ажыл оожум темпизиг. Картофельдың ийиги тараа дээрге кымга-даа билдиңгир. Ынчангаш ооң ажаан алышкынын эки организастаары чугула.

Улуг-Ховуда

Репортаж

Алс хүн. Ындыг хүннерде күүжү хову ажылдарының бүгү-ле киржикчилери күш-ажылчы соруктуг ажыллаары черле төп. Эки хүнде ажылдаарга кижи безин шылап турбас болур. Сентябрьның ыныг хүннериниң бирээзинде «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының Улуг-Хову трактор-хову бригадазының төп турлаавга чеде бердивис. Ажыл кидин-түлүк тур.

Мээң кадыг келгеним салбыр эргелекпизиниң хүлээлгезин күүседип турар бухгалтер эш Шожукпан кукурузалыг шөлүге айыткан: — Бо-ла болгай, бистиң таптай салып турар силозувус — деп. ажылдың будуу турарынга өөрээнн шыраймында илден апарган чугаалайдыр.

Машиналарга келген ногаан массаны дүжүрбүшаан, оңу таптай базарынга «ДТ-54» деп тракторлар «тейжигештин» дежээнден сиргинге чедир кырлап, бирде 180 градус тырыкы кылып, бар-ла шаа-биле «моөрен» чоруп-ла турлар. Оларның башкарыкчызары ажылиштин хоодукчулери, комсомолчу аныяктар Шыырап Байыр-оол биле Беган Смирнов база машиналарга келген кукурузаны дүжүреринге, оңу черге тарады октап бээрингe 50 харлыг Алексей Чоржей-оолга удуртказн звено хүн нормазын үргүлүү ажыр күүгe дип турар болду.

Кукуруза сөөртүлгезинде Шагаан-Арыг АТА-ның ыяла шефтеп турар чолаачылары М. Рыжиков, И. Степанов, Л. Куляков, В. Буденко олар улуг деңгей кырын черле күүтүлаттайн. деңзинчи А. Дамдынның тай алышдырбайн-на турлар. Чолаачылар ол ажылагыйда ам бүдүн чартык ай чыгаа ажылдан келгеннер. Бо аразында олар боттарының ажылга организастыг талазын көргүзүп, эки ажылдан турарын деңзинчи болгаш өске-даа кижилер чугаалап турдулар.

— Бо «үүжелеттинин» турар кукурузаның кестирилгезинде бистиң аныяк механизаторларывыс К. Биядың-оол, Б. Бурун-оол олар хүн нормазын 125—150 хуу күүседип келген улус. Чоокта чаа үнген түнелде социалистиг чарыштың бирги черин эш Кечил-оол алган. ам шилчиир кызыл вымпелдиң эдилекчиин болуп турары ол-дур — деп, эш Дамдың тайылбырлаан. Салбыр 6700 тонна силос салыр планныг. Соолгу хүннерге чедир 5550 тонна ногаан масса салдыгаан. Ол болза 320 гектарның дүжүдү-дүр. Кестинген шолдүң бир гектары-ла 150 центнер ногаан массаны берип келген.

Улуг-Хову бригадазының ажыл-ишчилери бо чылын эки дүжүттүг кылдыр үнген ол кукурузаның кыска хугсаазында чедирип чоокка ажаан алыр дээш бүгү хемчегларын ап турары бригаданың төвүүге чеде берген кижиге дораан-на эскертпе бээр. Ол, бо каржып, солушкан машинаторның даажы, кижилерниң хөлүт тугаа-сооду күсүнү камазының бир янзы аяның тургузуп турар болду. Хову шөлдерде ажылдап турар кижилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарыжчалыг байдалдарны тургылга тургускан. Механизаторлар ажыл соонда чунар-бажыңнап, хостуг үеэнн чөп ажыглап турардар. Улус чурттаар бажыңда оруннарны чыскаай салган. ак тоорганнары-биле иштилеп каан. Ооң аңгыда кызыл-буруунну база эки дээрээ. Оңу Ак-Туруг салбырда ам 16 чыл библиотекарылап ажылдап келген Тамара Жукова организастан, солуннарны, помпаржы деңгээн болду. А бажыңнар хаалаларында «Тараа — бистиң байлаавыс!», «Эжиңге дузалаш» дээн чижектиг лозунгнарны ыомчуп болур. Олар ажыл-ишчи кижилерни хейлеат киирип, күш-ажылчы күүжү немеп турар. Доктаамал үүнү турар агитхуудусту эш Жуковага удуртказн түскай агитküльтбригада үргүлүү таартып турар.

Бо хүннерде Улуг-Ховуунуң ажыл-ишчилери күкурузаны дүргеп ажаан алырынче кол куженишкинин салып турардар.

Х. ТОВАРИШТАП.

Парлалга чагылгазы

Чадаана АТБ-ниң коллективин 1970 чылда солуннар. журналдар чагыдылгазын калбарткап. сентябрьның баштайгы чартынында 630 келсиги чагыткан. Бо хүнперде түс коллективте парлалга чагылгазы уламчылап турар.

Ында парлалганың хөй ниитичи тарадыкчызы Валентина Булох кижи бүрүзү күзээн солуннарын, журналдарын чагыткан турарын чедип ап, оңза өлепкейлиг ажылдаан. Ынчангаш оңу Чөөн-Хемчик районнуң «Союзпечать» салбыры районда эң мурнакчы тарадыкчы деп мактап турар.

Юбилейлиг чылдың чагыдылгазын районуң кижи эмнелгезиниң коллективи эки эгелээн. Ында хөй-иниитчи тарадыкчы Полина Бочкарева ыяа хөй солуннар, журналдар чагыткан акпаны «Союзпечать» салбырынга дужаалган. Эмчилер келир чылын 450 хире экземпляр янзы-бүрү чагылгалыг турар, а ол сап мурнулайында күүсединнер четкен.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

УДУРТУЛГАНЫ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

Аңгы үеде партия организацияларының гол сорулгазы — СЭКП-ниң XXIII съездиниң тоогулуг шиитпирлерин, партия Төп Комитединиң даразындагы Пленумарының салган сорулгаларын амыдырапка боттандырары болур. Бо улуг сорулгаларны күүседиргеге бүгү масса чонну мобилизастаарынга партия организациялары болгаш коммунист бүрүзү улуг рольлуг. Партия организацияларының ажылы тодаргай болгаш амыдырапга чөөк, коммунист бүрүзүнүң авангардчы ролю бедик болган түзүм ажыл-херек үре-түмелдиг болур.

СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин амыдырапга боттандырбышаан, партия эге организацияларының хөйнүчү аргалыг улам бедиерииче угланган ажылларны СЭКП райкомунуң талазынган ап келген. Бир-ле дугаарында партиянып үстүкү органнарының, райкомунуң болгаш партия эге организацияларының хүлээп ап турар шиитпирлериниң күүселдезинче кол киичээнгейни угландырып турар. Эртекн чылын партия обкомунуң бюрозунга бистиң райкомнуң ажылын дыннап тургаланнаскаш, тодаргай доктаалды бүгү партия организацияларынга таныжып тургаланнаскаш, районнуң ажыл-агый, культура тургузуушкунунда бар чамдык четпестерни адаа болгаш партия эге организацияларының база СЭКП райкомунуң бюрозунуң ажылыгын стилин улам сайыргайжыдары-биле тодаргай хемчегларни ажылдап кылган.

Бо чылын оларны районнуң партия организацияларының кайчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны райкомнуң ээлчегниг пленумунга чугаалажып көрген. СЭКП обкомунуң болгаш райкомнуң пленумнар, бюроларының доктаалдарының күүселдезиниң талазы-биле тускай карточкаларны райкомга тургускан. СЭКП райкомунуң пленумарынга мурнунда пленумдан хүлээп алган доктаалдың күүселдезиниң талазы-биле информацияны кылырын ам ийи чыл иштинде доктаамал чорудуп турар, а партия эге организацияларында коммунистерниң хуралынга ындыг информацияларны кылырын бо чылын практикалап эгелээн. Ындыг хемчегler коммунистерниң сезүү-биле ажыл-херээнниң аразында ылгалды улам эвээжедип турарын амыдырал көргүскен.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 база Совет Тываның 25 чыл ооңга төлептиг ужуражыр, беш чылдың планнарын хүүсаа бетинде күүседир дээш ажыл-агый болган политика талазы-биле совет улустуң улуг колгузуушкунунуң байдалында, район чартык чылда мал өстүрериниң планын күүсеттишаан, күрүнеге ѳзү садарының планын 111, сүттү — 109,6 болгаш дүкүү — 121,9 хуу күүсеткен. Энир чылга деннээрге 555 центнер ѳзүттү, 109 центнер сүттү хойнуң, 279 центнер сүттү хойну саткан. Малдың олуп хораары өрткен чылдан 3020 башка кызырылган. Ажыл-агыйлар бо чылын малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш күжениишкинниг ажылдап, 100 баш төрүүр малга онаалтыр 95 хураганны, 85 анайны камгалап ап турар. Өрткен чылга деннээрге ниитиниң малы 17521 башка өскен.

Партийжи удуртулганын ажыл-херекке дээштиин партия организациялары чедип ап турар. «Торгалыг» совхозтуң Чөзада хойжу бригадазында партия болуу малчыннар-биле сырый харылзалыг, ында ажылдап турар коммунистер бригадада херектерни шиитпирлээрде баш бурунгаар хуруужуп, чугаалажып алган, план ѳзүттээр чорудуп турар. Степан Санчат-оол ол болуктүң ажылын каш чыл иштинде чогумчалыг удуртуп турар. Бригада сеолгү үш чылдарда 100 баш төрүүр хойга онаалтыр 94—95 хураганы менди камгалап ап, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,2—2,3 кг дүкүү кыргын ап келген. Ол бригададан 9 кижи өртекн чылын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. Ам ол бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы атты чедип алыр дээш демисежип турар. Коммунист Сендажы Макарга удуртқан «Төргалыг» совхозтуң Ак-Чыраада, Өчур Даваага удуртқан «Кызыл-тук» колхозтуң Көк-Тейге хойжу бригадалары бо чылын эки түүнелдерни чедип ап, 100 баш төрүүр хойга онаалтыр 96—98 хураганны менди камгалап алган.

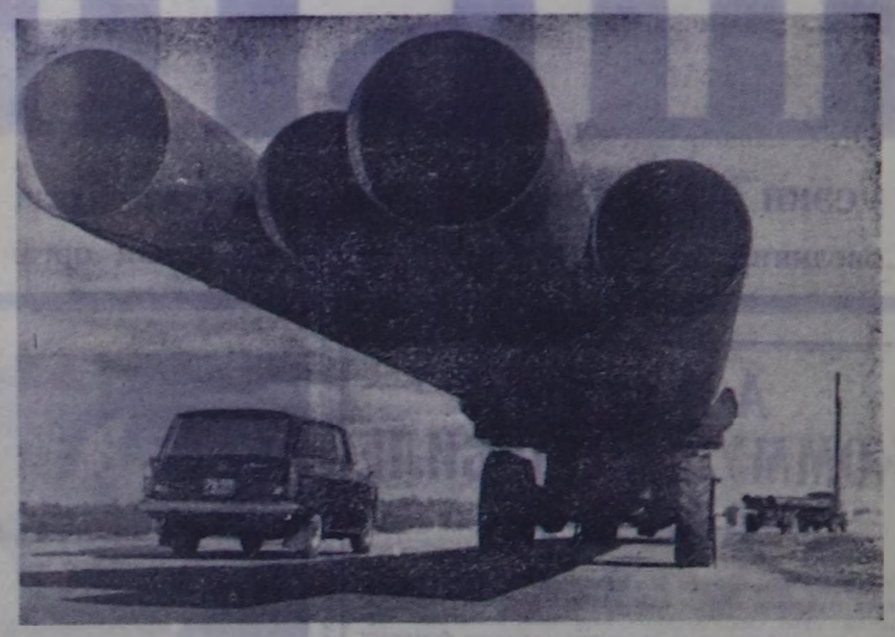
Ниитиниң чылына четчир санныг чем баазавын тургузарын чедип алыры — кодээнни партия организацияларының чугула сорулгазы болур. СЭКП райкомунуң бюрозу бо талазы-биле июль айның эгезинде тодаргай хемчегларни ажылдап кылган болгаш ажыл-агыйлар айы-биле механизастаттынган бригадалар, звеноларны партия, комсомолдуң түр болуктеринге быжыглаан. 3—5 хонуктап чарыштың түүнелдерин үндурүп, мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчелерни коргузүп турар. Кылып чорутқан ажылдарның түүнелинде, районда сиген дүжүүл мурнуку чылдардан куду-даа болза, «Торгалыг» совхозтуң Сарыг-Хөл, Ак-Чыраа салбырлары, «Кызыл тук» колхозтуң Көк-Тей, Чыраа-Бажы бригадалары болган «Коммунизмче орух» колхозтуң Бора-Шай фермазы сентябрь 1-де сиген белеткээрининг планнарын ажыр күүсеткеннер. «Кызыл тук» колхоз (даргазы С. Ооржак, партия организациязының секретары К. Домгак) 1475 тонна сиген белеткээр планын 1490 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Сентябрь 9-та байдал-биле алырга районнуң ажыл-агыйлары 9411 тонна сиген белеткээр планын 95,6 хуу, азы 8190 тонна сигенни белеткеп, 200 тонна силосту салган.

Юбилейге уткуштур болган беш чылдың дөртку чылында күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын саларының план-хүлээлгелерин күүседири ээлчегниг сорулгаларның бирээзи болур. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге ѳзү садарының план сентябрь айда күүседири-биле дүжээр малын сүрүп үндүрген. Ындыг-даа болза районда чаңгыс «Торгалыг» совхоз күрүнеге дүк саларының планын күүсеткен бөрдан башка, оске ажыл-агыйлар планны үскен. «Коммунизмче орух» колхоз 4-8 тонна, «Кызыл тук» колхоз 5,7 тонна дүктү чедир сатпаан. Ол колхозтарының баштаар черлери, ында партия организациялары дүк планнарын күүседир хээш ой-иидинде анализ, санаашкыннарны кылбаан болгаш күженнишкин чок ажылдап, күрүнеге садар хойларның дүгүн кыргып албайн сатканнар. Ол колхозтарның удуртукчулары бистиң партиявыстың үндезилекчизи болгаш баштың чызы В. И. Ленинниң даалырган ажыл-херээ база партиянып болгаш күрүменин сагыпга-чуруму дээш коммунист болгаш ажылдакчы бүрүзү бот-харыысалгалыг болур дугайында чагыын үтпас болза эки. Бистиң партиявыс кадрларга үгле оларның тодаргай ажыл-херээнниң түүнелинде үнелээшкинни берип турар.

Бар четпестерни чайлатпышаан, чедир кылыпмаан ажылдарны юбилей хүнеринге чедир кылыр дээш, районнуң партия организациялары, коммунистери партийжи удуртулганы дээштиг боттандырар ужурлуг.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары.

ГАЗ ДАМЧЫДЫЛГАЗЫ УЛЬЯНОВСКИЖЕ ЧОРУП ОЛУРАР

Ортаакы Азиядан Төнче угланган газ дамчыдылгазының бир аржыы Ульяновскиде чоокшулап келген. Специализастаттынган № 3 монтаж өргелелиниң № 4 участогунда кадыын улаар сөөлгү 8 километр арткан. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш чарышпышаан, удуртулар Ульяновскиге газты айтыкан хуусаадан бир ай мурнай — октябрьда бээр деп хүлээнген.

ЧУРУКТА: 36 метр узун хоолайлар сөөртүүчү шүүлүг автомобильдерни бо хүннерде СЫЗРАНЬ — Ульяновск оруунга хөйнү көрүп болур.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Тудуглардан чагаалар

ҮШКҮ КАЪТТАН

Шеверлекчилер бригадазынга дузалажыр деп келгеш, политчырыдымышкын бажыңның тудуунга ажылдаа-ла алаан болдувус. Херээжеен ажылчыннар чугайаар, будуур ажылдарны ѳрээлдерде шалыпкын кылып, ол бүгүнү колдуунда-ла дооскан. Мен хоочун чазанычы бызаңчылар-биле кады эргин, хаалгаларны эптеп, рамаларны шилдеп чоруп тур мен.

Алдарлыг ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл болуу улуг байырлалынга бистиң белээвис болур бо бажыңның тудуунда ажыл-ишти соңуургап келген «Шынның» корреспондентизин көрүп каап, үшкү каъттың сонгазының чанында бодумнуң баштайгы чагаамны солунче бижип олур мен. Бистиң шалыпчы оолдар, кыстарывыстың тудушкан 4—5 каът тудугларын көрүп, оларның кварталдар санай бедип үүлп, найысылалды аяк киришкенни магалап олур мен.

Чырыдымышкынның шак бо улуг өргээнниң ол-бо каъттарында ажылдаан шеверлеринең каткы-хөгдели үн бажыңның кылыр ажылдары кодуунда дооступ, бүрүнү-биле ажыглалга кирер деп бартаның илередип турар-дыр. Маңаа шалыпчы ажылдаан № 35 тудуг училишезиниң болгаш политехникумнуң доозукчуларының дугайында ѳөрүшкүнүң сестерни республиканың сураглыг тудугжузу, Ленин орденниг эш Августа үгбай иларедип турарын дыннап олур мен. Оларның ачызында 800 кижи олурар топ зал, номчулганың болгаш чемненилгенің залдары чараш, шевертин кылдыр балеткеттингеп. Ында эрестин-биле ажылдааннардан Люся Суровцеваны, Люда Опуэованы, Валя Кунгааны, Чыргал Сөржинмааны болгаш ѳске-даа кыстарны адап, санаш четпес мен. Мээң кады ажылдап турар ѳөрүмдеп Равиль Ахметов, Можей Кавайцев, Николай Скорняков олар соңгаларның, хаалгаларның тудаларын, иштин шоочаларын эки шынарлыг кылдыр быжыглап кылырын дооскаш, бөгүн үшкү каъттың чамдык соңгаларын шилдеп туру.

Өрээлдер бүрүзүндө дозулаар, каастаар ажылдар колдуунда бедик шынарлыы-биле доозулган. Ам бажыңның даштында чедир кылыр аап-сааң ажылдар арткан. Ындыг үүрмек ажылдарның шупгузун кызбаска будуруп турар үүленің шынары кудулаар болгай. Оон ашкыда бажыңның даштыкы талазын дескилеп, асфальтылаары база доостурунуң кырында келген. Мында кылыр үүлдерни доозуңаш, дөрт каът поликлиника бажыңын кылып киириптер бис.

М. ГОРБАЧЕВСКИЙ,
тудугжу.

МАКТАЛДЫГ ТУДУГЖУ

Республиканың сут ажыл-агый черинде тудугжулар бригадазы база бар. Ол бригаданың ишчилери районнар бары-бүтө-сумуннарны, кудухтарны кылып турар. Үк бригаданың удуртукчузу Ооржак Шөмбей-оолович Содунам ында алаан каш чылдар улаштыр тудуг ажылын башкарып келген. Чазанырынга болгаш даш, демир-бетондан тудуглар кылырынга бедик мергежилди чедип ап, алаан хей кижиниң ынак ажылынга өөреткен. Оон киржилгеи-биле Эрзиниң Сарыг-Булуңда, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта, Бии-Хемниң «Саян» совхозта, Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксында тутқан кудуктары болгаш оскедаа тудуглары бүрүнү-биле чонуң ажыглалында кирген.

Шевер ишчиниң ѳөренниктери болуп ажылдап турган оолдардан Сат Хөлчүк Кыялдың сайгарылга баазазының коллективинде бешки разрядтың тудугжузу болуп ажылдап турар. Оюн Комбу, Монгуш Белек болгаш ѳске-даа ѳштер найысылалдың улуг тудуларын идепкейлиг кылчып, үлегерлиг ажыл-ижи дээш, шаңнал мактанды ап турарлар.

Хоочун тудугжунуң Кызыл хоорайда тавааң, ханаларын салып, кылышкан школаларында келир үеним сагаткучылары оолдар, кыстар ѳртембилиган чедип ап турар.

К. САПАА.

БАЛДЫ-БИЛЕ ӨӨНУКТЕШКЕШ..

Чадаана хоорайда төнчүттүнүп тургустуган 463 дугаарлыг механизастаттынган кежүп чоруур тудуг колонназының бызаңчызы Хомушку Чимит-Доржу шевер ишчилериниң бирээзи. Шериг хүлээгелги арттырген келгеш, чуртталга бажыңнары тутчуп ажылдаар күзелин чедип ап, тудугжулай берген. Чидиг балды-биле өөнуктежип, үш чыл иштинде ажылдаан. Хылыш дег чидиг балдызы-биле ол чудук чонуп, бажыңнарның ханаларын немей салчып киргикенде оон шалыпкыны киткей бээр.

Эжик, хаалга болгаш соңга рамаларын чазаа белеткеп бергенде, ол бергедевес-даа. Оон тудуп кылган бажыңнары Чадаана хоорайның, Хайыракан суурнуң болгаш ѳске-даа ажыл-агыйларның төптеринде чергелештир турупкан. Чурттап турар кудумчузунуң чоогунда оон тудушкан бажыңнарының кылаңнашкан соңгаларын өттүр оттар чырып каап, тудугжуже чивеңнежип, өөрүшкүнү сөглээнзиг кынып келир. Чаартылганы болгаш сайыралды мактап алгаан үнвер оон кулаанга дыңналып келирге, оон өөрүшүүманнайы улам кыптыр.

С. ЧЫЛБАК-ООЛ.

Хову турлаандан репортаж

ХУУСААНЫ БЭЭРЛЕДИР

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозунуң Сарголда төп шаңы бо, ында колхозтуң тарва культуразының ажаан алырының кол бригадазы, Чедер ховузунда оон салбыры бар. Ынчангаш бригаданың механизаторлары бо чылын ниитизин-биле 3 муң 500 гектар черинң тараазын ажаан алыр ужурлуг, колхозтуң ажаан алыр бүгү тарва культурааны ол, мал чемин культуралар маңаа хамаарышпас.

Бригадир Михаил Семёнович Семонин-биле чугаалажып көрдүвүс.

— Сентябрьның эйиги чартымга чедир ажаан алмышкынынарның байдалы кандыг болуп турар ирги?

— Ол үеге чедир 2 муң 490 гектар черинң тараазын кестирген бис, оон иштинден 1802 гектарны аңгылаан ажаалган, минчаштап планның 84,2 хуузу кестикпеген.

— А бастырып алганы болгаш күрүнеге садары кандыг байдалда турарыл?

— 2 муң 100 ажыг гектарны бастыртырган, бо хүннерге чедир гектардан-на ортуман-биле 10 центнер дүңүттү ап тур бис. Күрүнеге 1 муң 200 тонна тараа садар планның улуг бис, амта чедир дужаганывыс—800 ажыг тонна болган, ол болза планның 67 хуузу-дур. Социалистиг чарыш ёвүглаар алган хүлээлгенивис — 1 муң 500 тонна тараазы күрүнеге садар үжүрлүг, ону аяар күүседиринге шүүт бүзүрелдиг бис.

Мурнакчы механизаторлар бригадага хой. Ол болза хамыктың мурнунда В. Семелюк, Ш. Маадыр-оол, П. Филимонов, П. Шавлак болгаш ѳскелер-даа-дыр.

Бригада төвүнден ырак эвесте тавычалаан тараны бастырып турар комбайнерлер бар. В. Семелюк башкаан 5 комбайнер боттарының хову воребзьдерин дистиндир чыскаап алган чүве дег башкарып чоруп турлар. Комбайнының бункеринден тараны ап, шаңче ону сөөртүр дээш автомашиналар оларны шүүт эдерип чоруп турлар.

— Бичии-даа саадал чок ажылдан тур бис, үгле дээрге тараа сөөртүр машиналар бүрүн четчиң — деп, В. Семелюк сеткил ханышкынынг чугаалай-дыр. — Оон-биле кады комбайнга бичии-даа, улуг-даа үрелиишкин болур болза, эдиичи-мастер ол дораан чедип келир, эмиглеп тургаш, ону эдип алыр-дыр бис.

Кежээ комбайнерлер чеменин алыры-биле шаңга четкилеп келген. Аңаа чугаалажып көргүвүске, ында ажылдап турар 12 комбайнерде күн нормазын күүсеткейн баар кижи чок болду. Оларның аразындан үстүнде адаттыганнар күн нормазын доктаамал 130 хуудан ѳрү күүседип турарлар. Кежээки чеменн чип алгаш, комбайнерлер база-ла шөлче үнүттүлер. Ам каранғылаан. Ол ѳйде оларга чеде бээрге, үгле комбайнарның даажы диңмирээр, аазап ырак бетинден көөрге оларның оттары мракта сылдыстар дег имиреңнегилээр, оларның-биле автомашиналарның оттары чаржалажып турар. Ол бүгүнү кижи көргеш, механизаторларның кызымак, чүткүдүг ажылдан турарын магадавас аргажок. «Тергин чүртүвүстүң мурнунга механизаторжу хүлээлевисти төлептиг күүседир дээш бүгү күжүвүстү берип ажылдаар хүлээлгени алган бис, улуг башкы Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооң-биле холбаштыр алган социалистиг күлээлгелеривисти үгле доодур эвес, харын ажыр күүседир сорулганы салган бис» деп, комбайнер Ш. Маадыр-оолдуң чугаалап турары бүгү комбайнерлерниң ниити үнү дег кылдыр аңаа сагындырып турду.

Бо эрес-маадырлыг ажылды көргеш, ажылда бар чамдык четпестерни айытпас аргажок болуп келир-дир. Кол четпес чүве — ажаан алмышкынның эгезинде социалистиг чарыш дугайында механизаторларга чугаалап турган-даа боо, мынчага чедир ооң түүнелин кылып көрбээн. Көргүзүп самбырызынга бир-даа удаа демдеглел кылбаан. Ажаан алмышкын ѳйүнде хана солуну, агитхуудуг чаңгыс-даа үнмээн. Комбайнерлер хүнеэдир ажылдаан четкилеп ээрге, ким чежеин кылганын оларга ким-даа чугаалап бербес.

Бо дугайын комбайнерлер боттары-даа чугаалап, негелдеп салып турар. Сентябрь 11-де өртен комбайнерлер ол дугайын чугаалагылай бээрге, учётчик М. Шейлп ыыт чок олурар болду, а бригадир М. Семонин колхозтуң партия организациязының секретары А. Д. Есиповче чүүл каганзыг харылаан каар. Оон-биле кады эш Есиповтан база айтырар херек: бригадада массаполитиктиг ажылга холбашкан бо бүгү четпестер түге болуп турарыл?

Бригаданың столовазынга кире бээрииевке, чаңгыс стол турган. СЭКП райкомунуң аңаа ол хүн чеде берген төлээлекчизин хемчегler алган соонда, ийи стол тып ажеел, тургускулап кагды. Чем кылырынга чаңгыс повар күш четпейн турар. Аңаа дузалаачы бээр дугайында айтырыг тургузарга, колхозтуң баштаар черинден «кижи тыныбастыр» деп харылаан болур.

Колхоз баштаар черн, ында партия организациязы үстүнде айытпаннган четпестерни узуткаар талазы-биле боттуг хемчегlерни алыр ужурлуг, ол дугайын механизаторлар база негеп турарлар.

— Ажаан алмышкынны Совет Тываның 25 чыл ооңга чедир бүрүн доозар деп хүлээлгени алган турган бис, минчалза-даа ол хуусааны бээрледип, сентябрьның 25-ке чедир ону бүрүн доозар дээш бүгү күжүвүстү үндүрүп ажылдаар бис — деп, механизаторлар бүзүрелдиг чугаалап турарлар. Ол минчаар бүдердээ.

С. САМБА-ЛЮНДУП,
«Шынның» тускай корр.

МОЛДАВ ССР. Леовоска районда Октябрьның 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыннары көдээ библиотекарь коммунист А. Д. Романны аажок хүндүлээр. Хову ажылдары эгелээри бизек, Анна Дмитриевна номчуп чоруур библиотекаларны организастаан. Номнарны ол мал ажылының фермаларынга, хову турлаглыларынга, трактор бригадаларынга болгаш шаңнарга доктаамал чедирип турар.

ЧУРУКТА: Анна Роман (сөлгай талдан ийи дугаарында) совхозтуң шаңында.

Е. ДРАЙШПЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Библиотекалар көрүлдези чоруп тур

Ном—кижиниң өөнүү

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕНИНДЕН бээр 100 чыл болур ооң төлептиг уткуур дээш ажыл-иш, күзелчүтүкүл кайда-даа хайнымкан. Балгазының көдээ библиотеказы ленинчи түс чыгга турасказаткан библиотекалар көрүлдезинге киржип, бо талазы-биле социалистиг хүлээлгени күүселдези дээш ажылдап турар.

Ленинчи юбилей— төөгүлүг улуг болуушкун. Оон ужурдузазын чонга чедирериниг библиотеканың ролю канчаардаа аажок улуг. Баштынчының амыдыралындан эгелээш, оон бүгү-ле ажыл-чорудулгазын бодүүн кижи бүрүү хире-чергези-биле билген турар чугула сорулгазы библиотека салган. Ильичиниң дугайын ыңдыалып, оон өлүм чок идеяларын кижилерни чепсегlээр ажыл мында чорун турар.

Көрүлдеге турасказаткан социалистиг хүлээлгеден чамдык пунктуларны мында көргүзеерге мынаар:

номчукчу бүрүзү В. И. Ленин дугайында литератураны, оон ажылдарын билген турарын чедип алыр;

баштынчының дугайында чогаалдарның болгаш оон дугайында литератураның пропагандавын калбаа-биле чорудар;

малчыннарны болгаш тараажыларны библиотекаже калбаа-биле хаара тудар;

кызыл-булуңнарга, хову турлаглыларынга Ильич дугайында плакаттарны тургузар;

улут кижилериниң библиотекаже хандырылгазын 65 хуу чедирер;

школа библиотеказы-биле кады өөренниктерни библиотекаже 100 хуу хаара тудар;

ном фондузунуң эргиндезин 1,6 чедирер.

1969 чылдың тоңчүүнге чедир номчукчулар саның 720 кижи чедирер болгаш 18500 кезек номну номчукчуларга бээр. Ыыткыр номчулгалар, бөседалар чорудар, ном делгелгелери, тематиктиг кежээлер арттырер, диспуттар, номчулга конференциларын дээш хөй түүлдер хүлээлгеде планнаттынган, олар эки күүселделиг.

Хүлээлгенин үнезин күүселдеде болгай. Ам бо хүннерге чедир чүү кылдынганыл?

Номчукчулар-биле ажылды калбарткан. Чон ортузунга ном пропагандазының кол өөрээ Ленин дугайында литература болуу берген. Бо талазы-биле библиотекада кандыг таварымчалыг байдал тургустунганыл? «Ленин амыдырал дег мөңге», «В. И. Ленинниң амыдыралын болгаш номпалын кижи бүрүзү билир ужурлуг» деп темалыг калбак полкаларны организастаан. Мында чугула литература каракка кескү. Номчукчуның сонуургаан аайы-биле шилип алырына эптиг. Чамдык библиотекаларга кирерге, ындыг чүүл белен көзүлбес болур, баштынчының дугайында чогум чүүү номчуурун чамдык номчукчулар ужуруун тыппас. Шак мынчаар каракка кескү болдуррарга черле таарымчалыг.

Оон аңгыда стол кырының делгелгелерин организастаан. Бо база кончут таарымчалыг деп бодаар мен. Номчулганы каңчаар организастыг, тускай угланмышкынның болдурарын кижи бүрүзү-ле эки билбес. Ылаңгыя аныяктарның номчулгага сунидугуушкунун ыны угаан, баштарды негеттинер. Аныяктарга үүлү номчуурунуң тематиктиг планнары мында бар. Сонуургалын, билиг-мергежилин ѳзүглаар туралаан номну шилип, тып ап болур.

Библиотека ажылының эки болуру ооң чон. масса-биле сырый харылзаалыында. Амыдыралдан хоорук кандыг-даа ажыл-иш турбас. Балгазының көдээ библиотеказы (эргелекчизи Ефросинья Фатеевна Егорова) чогум-на ол негелдеин барымдаалап, бүгү ыңдыалын чорудуп келген.

НОМ ФОНДУЗУ, КАТАЛОГ

БО ХҮННЕРДЕ библиотеканың ном фондузу 10655 кезек четкен. 1967 чылда 9 муң ажыг номнуг турган. Ном фондузун доктаамал хынап, эргижирей берген литератураны үндүр бижип турар. Чаа литература библколлектор дамчыштыр каап турар. Чаа номнарга номчукчуларның сонуургалы улгатқан. Ынчангаш харын-даа чамдыкта солун номнарны номчукчулар садыгдап дүрген садып алыр аргалыг апарган. Библколлектор дамчыштыр солун номнар чамдыкта келбейн баргылаар. Библиотекага киргеи чаа номнарны 5—6 хонукта сайгарып турар.

Номчукчулар литератураны боттары шилип алыр аргалыг. Номнарны адырлар аайы-биле тус-тус полкаларда делгээн. Кандыг темага үүлү шилип алыр дээн болдур, номчукчу кижиге ол ковчуг эптиг. Тускай тематиктиг полкалар база бар. Оларның аразында миндыг полкаларны адап болур: «Кижи—кижиге», «Ленинчи идеяларның чыры кайда-даа», «Кижи бүрүзү Ленинниин номчуур, оон өөренир», «Херээжеңнер, силергеп дээш ѳске-даа номчукчулар. Ылаңгыя тематиктиг полкалардан номнарны доп-дораан шилип алыр. Аңаа салыр номнарны үе-үеде солуп таартып турар.

Библиотекага номнарның эмгелиг болуру оның чугула. Бар бүгү-ле номнуң алфавит аайы-биле, оон аңгыда доктаамал каталогун тургускан.

Уругдар литературазы эвээш боон турары таварымча чөөк. Балгазын ортуман школазында тускай библиотека бар-даа болза, школамның дыка хөй өөренниктерин көдээ библчотека хаара тудуп шыдаан. Уругларның күзел, сонуургалынга дүүштүр хөй номнарны чорударын библколлектордан дилеп турар.

НОМЧУКЧУЛАР-БИЛЕ АЖЫЛ

БАШТЫНЧЫНЫҢ УЛУГ ЮБИЛЕЙИН чедилишкиниг уткуп, алган социа-

делегей бо хүннерде

„Унитаның“ байырлалы доозулган

РИМ. (СЭТА). Ливорно хоорайга сентябрь 14-те келээ Италиниың компартиязының топ органы «Үнита» солуниүн чаңчылчаан национал байырлалы доозулган.

Байырлалдың түңнел кезээнге чурттүң бүгү булуңнарындан келген 70 муң ажыг коммунист киришкен. Италиниың комсомолунуң төлээлекчилери, даштыкы чурттарның хөй сайыг авчылары, ооң иштинде «Правда» солуниүң кол редактору М. В. Зимниниге баштаткан, совет журналистериниң төлээлери байырлалга келген.

ИКП бүгү талалыг демиселди улам калбаа-биле чорудуп тургаш, Италиниың ажылчы чонунарының эң чугула эртеажыктарын база-ла мооң мурнундаавы дет шинтилирлиг камгалалар деп демдеглээш, ИКП-ниң Чиңгине секретары Л. Лонго чыыганнарга байыр чедирген.

Партизаннарның согуушкуннары

ДАМАСК. (СЭТА). Палестинаның каттышкан командылалы Израильдиң эжелээн девискээринде партизаннарның дайылдажып турарының дугайында дыңнадыг чарлап үндүргэн.

«Ас-Саика» организациянның партизан отряды сентябрь 14-те Голан кожагарларынга досхуулдашкын тургускан. Партизаннар ол дайылдажыышкынга автомашиналарлыг болгаш куяктыг тырттырлыг чоораан израиль патрульду үүлбүрү боолар-биле боолаан. Шолге танк курлавырының израиль күжү чедип келирге, партизаннар оон оруун боогдаш, тулчуушкун чорудуп эгелээн. Анаа дайзын 10 кижизин өлүрүп, 8 кижизин балыгладып когарган. Куяктыг бир машина болгаш бир автомобиль чок кылдыгран деп, дыңнадыгда чугаалаан.

«Улуг аът көжү» — улуг чөңгээ

Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринге барыын-герман армияның дээдги командылалының удурлашкызы-биле, НАТО чурттарындан келген 70 генералдың киржилгези-биле барыын-герман армияның сөөлгү чыл дургузунда эң «улуг аът-көжү» шенелдезин эрткен неделяның бүгү дургузунда дургызып эрттирген. Анаа Барыын Германияның 55 муң солдат, офицеринден ангыда, АКШ-тың болгаш Соңгу атлантика эвилелиниң кежигүннери, өске-даа хөй-хөй чурттарның шериг кезектерин база киришкен. Хөй санныг техника-биле катай 15 муң куяктыг тырттыг, танк, автомашина, 160 америк болгаш барыын-герман шериг самолёттары, 104 вертолёт, ракета дериглери, оон-даа өскелер ажыглаттынган.

Барыын Германияның парлалгазының бижин турарын ёзугаар алырга, ол шенелдениң үезинде «кортпактаар стратегияга» улуг үлүг-хуунуң киирген, «улуг делгемнерни кежилдир улуг-улуг шериг кезектерин октаарын» боттандырган.

ГФР-ниң девискээринге кылган ол бүгү дайынзырак көөргедиг бундестаттың сентябрь 28-те болур соңгулдазының мурнуу чарында эң дүшкүүрлүг үе-биле «капсырлажы берген» деп чүвени тавариыла болган деп черле болбас. Ол шенелдениң эгелээриниң бичеле мурнунда ГФР-ниң христиан демократтарының баштыны болгаш канцлери Кизингер Дортмунд хоорайга чүве чугаалаан. Оон ол чугаазын Рейтер агентилел «дыка шынгыы уткалыг» деп тайылбырлаан.

Канцлер ГДР-ни болгаш Одер-Нейсени дургаар эрткен кызыгаарны хүлээп көөрүнүң талалакчыларын каржы шүгүмчүлээр нүгүлдээшкинни кылган.

Герман Демократтыг Республиканың кызыгаарының мырыңай чоогунга дайынзырак база бир шенелдени кылганы — тодаргай-ла политиктиг, шериг күжү көөргедир чөңгээ болган дээрзинде чигзиниг чок. Ол көөргедиг барыын-герман монополистиг хөрөнгүтөөнниринң өжээнзирек болгаш дайынзырак бөлүктериниң дузазы-биле соңгулдага тиилеге чедип алыр деп кордап турар христиан демократтыг эвилел — христиан-социалистиг эвилелдиң баштынарының соңгулда мурнуу чарында чугаалары-биле бүрүн дүүшкен.

Бонның чагырыкчы бөлүктери оон-биле чергелештир ГФР-ниң девискээринге шериг күжү көөргедир шенелде болганын мактаар дээш, «чөөн чүктүң кыжаныышкыяның айыылы бар» деп нүгүлдеп турар. Ындыг авыяастаашкыннар шынаа-ла чаржычыг «аът көжү», политика талазы-биле билян четпестерин төөредир пропагандачы кажарлаашкын болуп турар. Герман дайынзырактарның үлтекчи халдаашкыннарының айыылынга хөй удаа таварышкан Европа чурттарының улустары, делегейниң хөй-нинтизи анаа мегелетпес. Олар Бонның дайынзырактарының Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүүрлүг байдал тургузуп турар политиктиг кажарлаашкыннарын, дайынзырак чөңгээлерин шинтирлиг бүрүү ыяап турар. (СЭТА).

Ливияда байдал

ТРИПОЛИ. (СЭТА). «Триполи миррор» солуниүң корреспондентизинге Революсчу Чөвүлелдиң төлээлекчизининг медеглээнин ёзугаар алырга, Ливияның чаа чазаа көгжүлдениң депшилгелиг программазын боттандырар сорулгалыг.

«Ливия Каттышкан Нациялар Организациязында, Араб чурттар лигазында болгаш Африканың чаңгыс эп организациязында бодунуң бактаап турарын барымдаалап, бүгү чурттар-биле кады ажылдажылга чорударынга белен. Кижининг эргелеринге хамаарышкан дугуржулгалар-биле катай делегейниң бүгү дугуржулгаларын Ливия хүндүлээр» деп, өске чурттар-биле Ливияның харылзааларынга хамаарышкан айтырыгларны харылап турган, ол төлээлекчи демдеглээн.

Индира Гандиниң чугаазы

ДЕЛИ. (СЭТА). Банкыларны күрүне өөчүзү болдурганы чурттуң экономика системазын социализастаарының» оруунга база бир базым болган. Ындыг базымнар массалар-биле харылзаазын быжыглаарын Индинның башкарыкчы Национал конгресс партизынга дагзып турар деп, Калькутага болган чон хүлээп алышкыныныңң улуг ёзулалынга Индияның Премьер-министри Индира Ганди медеглээн.

Индияда чери чок тараачынар ам-даа хөй, чурт бодунуң бөш чыл планнарын күүседиринге даштыкы чурттарның дузаламчызындан хамааржылгалыг болуп турар. Банкыларны күрүне өөчүзү болдурганы банкылардан олча-ажык тып ап турар кижилерниң холгаарлаашкынындан оларны хавырып алыр сорулгалыг. Ынчалзажок чурттуң бүгү экономика айтырыгларын чаңгыс-ла ындыг хемчег шинтирлеп шыдавас болгай деп, Индира Ганди оон ыңай демдеглээн.

Индира Ганди көдээ ажылагый болгаш үлетпүр продукциязын бүдүрерин көөдедиринче, шажын-община болгаш өске-даа чылдагаанныг барымдаалаан иштики демиселди сокладырынче, Индияның айыыл чок чоруун, чаңгыс эвин быжыглаарынче индий улусту кыйгырган.

Американың негр суурлары дойлуп үнген

НЬЮ-ЙОРК, сентябрь 15. СЭТА-ның корреспондентизи А. ПОРОШИН мынчалдыр дамчыткан:

Сентябрь 14-те улуг-хүнде ядыы-түрегни американнарның хамаатыг өргелерин камгалаан тулчуушкуннары катап хайыып үнген. Чикагога пуэрто-риканнар чурттаар кылдыр тускайлап тургускан девискээрлериниң чурттакчыларының черсектиг «корум-чурум камгалакчыларыбиле» шыңгыы сегиржип алышкыны алды шак ажыг үе дургузунда үргүлчүдеп келген. 30 ажыг кижи туттуруп хоругдаткан.

Улуг-хүн Иллинойс штаттың Кейро болгаш Индиана штаттың Кокомо хоорайынга хөлзээзининг өрткен. Кокомода оиза байдал тургустунган деп чарлаттынган. «Чурум чок хөлзээзиннерни» базарынче хоорайның бүгү полициязы мобилизастаттынган. Негрлер чурттап турар кварталлардан боо ыыды дыңналып, бажыңнар чалбыыштадыр хып, полиция массалыг тудуп хоругдаашкынынары кылып турар. Түгле дүүнгү хүнүң дургузунда безин 40 хире кижи туттурган.

Теннесси штаттың Сомервилль хоорайында болуушкунмар улам хөлзээзининг апарган. Хоорайга хөлзээзиннер дөрт неделя дургузунда үргүлчүдеп келген. Негр чонның хамааты өргелери дээш демиселчилер дүүн америк судтарының чөптүг эвес шинткелдер үндурериге массалыг удурланырының чыскаалын хоорай судунуң чанында организастаан. Негр чонның демиселии Теннесси штаттың ажылчынарының эвилели камгалап эгелээн. Ол эвилел удурланыы шкынны илергейлээриин деткинр кыздыр Сомервилльче үш муң кежигүнүн чорудар деп турар. Удурланыышкыны илергейлээнперге удур национал гвардияның отрядтарын октаан. Сомервилльдиң кудумчуларын полиция патрульдан. негрлер чурттаар девискээрлерде таныттынмас кылдыр кеттинген шивишкиннер чоруп турар.

Белфастың чурттакчыларының негелдези

ЛОНДОН. (СЭТА). Белфастың католиктер чурттаар кыылдыр ангылап каан девискээриниң 75 муң чурттакчызы кудумчу онгуларының камгалакчыларынга удур дерзиилелдер кылган турбас деп чүвениң магадылалы бердинээже, оларның негелдели бүрүн хандырынмаже, хоорай кудумчуларынга онгуларны камгалап арттырар шинтирлиниң медеглээн. Ол шинтирнри хоорайның католиктер чурттап турар квартылдарының чурттакчыларының митингизиниге сентябрь 15-те үндүрген.

Хамыкты мурнай Соңгу Ирландияның бүгү чурттакчыларынга деп хамааты эргелерни тыпсыры, Ольстерниң «тускай айыыл чок чоруу» күштерин дүжүрери, херек чок деп санаан кижилерин кыра шавар эргеии полицияга тывыскан «тускай даалгалар дугайында хоойлу» дээр чүвени күш чок болдурары болза политиктиг хоругдалда турар бүгү кижилерни доп-дораан хостадыры ол негелдерниң санында киргеи.

Иорданияның шериг төлээлекчизиниң дыңнадыы

АММАН. (СЭТА). Иорданияның шериг төлээлекчизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, иордан болгаш израиль шериглер сентябрь 15-те Ыржым далайдан 14 километр ырак соңгу талада Эль-Мундастың девискээринге 15 минута дургузунда боолашкан.

Иорданнар когаралга таварышпаан деп, ол төлээлекчи чугаалаан. Израиль шериглериниң туруштарын баштай иордан тала боолаан деп, Иорданияның чепсектиг күштериниң төлээлекчизи медеглээн.

НЕПАЛ. 150 муң чурттакчылыг Катманду бо шагныы-биле алырга улуг эвес хоорай. Сөөлгү чылдарда даштыкы автомобильдерни, ылаңгыя совет «Волгаларны» болгаш «Москвичилерни» книр сөөртөнниниң ужурунда хоорайның иштики шимээжишкин дыка идепкейжээн. Ол чорук Катмандунуң үүгле төп кудумчузу — Нью-Роудка болган, хоорайның өске черлеринде мурнуку шыпшың хевээр.

ЧУРУКТА: найысылалдың кол кудумчузу — бүдүн чартык километр дурттуг Нью-Роуд.

В. ОВЕЧКИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЙДА БОЛГАШ ЧЕРДЕ

Америк космос корабли «Аполлон-11-ниң» Айга хонгаш келгени-биле холбаштыр «Ол ужудуушкуниүн ужур-дузазыл канчаар шын үнелээрил», «Космос делегемнин шингээдир талазы-биле Совет Эвилелин АКШ-тан хожудан турары ол эвес бе?», «Ол ужудуушкун америк нинтилелдиң бодунга кандыг ужур-дузалыгтыг?», «АКШ-тың чазаа ону кымырда кандыг соруглаты салып турарыл?» дээш ыяхаш айтырыгнар редакциига кээп турар. Бо айтырыгларга хамаарышкан тайылбырны бээрин СЭКП обкомунуң лектор болүүнүң удурткучузу мн А. Емельяновтан редакция дилээн. Эш Емельяновтуң харыызын мооң адаанда парладывыс.

Космоо кораблин Айга хондурупкан чорукту буржуаз, хамыктың мурнунда америк, пропаганда чүгле эртем талазы-биле эвес, харын соңуургал талазы-биле кижилерниң угланыыга база улуг салдарлыг болурун билип турганы чугаажок. Ынчаңгаш америк космонавтарның Айга четкеш келгенин баш бууруңгаар бодап алган пропагандалыг кампанияга ажыглап турары билдингир. «Аполлон-11-ниң» ужудуушкуну болза космосту шинчилээр талазы-биле Совет Эвилелиниң чедишкинниериин балап турар деп бодалче кижилерни албадаарын олар оралдажып турар. Иланғыя социалистиг чурттарга хамаарыштыр дамчыдыгаларынга олар бо дугайын онза күштелдирип турарлар. А шынында херектиң алыс ужуру кандыгыл?

«Аполлон-11-ниң» ужудуушкуну кижи угланының сайзырапынга чугула ужур-дузалыг чедишкин болур дээрзи чугаажок харын. Ооң ужур-дузазын бистиң эртемденнеристиң болгаш космонавтарыстың чоруткан телеграммаларында демдеглегилээн-дээ.

Ынчаарга ол ужудуушкунну чүгле америк эртем-техникажының национал чедишкини дээр болза, ол шын эвес болур ийик. Шынында космос талазы-биле делегейниң, хамыктың мурнунда совет эртемниң улуг чедишкини эвес болза, ол ужудуушкун болдунмас-даа турган ийик. Ооң-биле кады космос корабльдериниң дузазы-биле Ай дугайында нинти билигни: Чөрден ооң кайы хире ырак хемчээлдиин, радиузун болгаш шинчилээринге эргежок чугула чүүлдерни хөй-хөй астрономнарның, математиктернин, шинчилекчилериниң үш чүс чыл бууругаар бижээн шинчилел ажылдарында база чугаалаан болгай.

Оон ачызында 1939 чылдың январьда космос ракеталарының болгаш планеталар аразының автоматтыг станцияларының дузазы-биле Айны шинчилээри эгелээн. Космоска ужударының ийнги дүргедээшкинин (секундада 11,2 километр дүргедээшкинин) Совет Эвилели хамыкты мурнай чедип алган. Черниң тыртыышкынын ажыл эртемнинге ол чугула, а бистиң «Луна-1» корабливис эң баштай Айның чаны-биле ужугун эртип. Хүн системазының база бир кылымал планетазы болу берген.

Оон удаазанда бистиң «Луна-2» деп корабливис Совет Эвилелиниң Сүлде демдээн чураан вымпелдя Айга чедиргеи, 1959 чылдың октябрьда «Луна-3» Айны долгангаш, оон Черден көзүлбес талазын чурукка тыртыргаи. 1966 чылдың февраль 3-те Совет «Луна-9» автоматтыг станциа Айга чымчаа-биле конупкан, а олла чылдың апрельде «Луна-10» деп Совет станциа Ай чанының орбитазынга бирги кылымал эдериичи болу берген.

Мынчаңгаш, «Аполлон-11-ниң» ужудуп үнериниң мурнунда-ла автоматтыг станцияларның чыгган материалдарынга үндезилээш, совет эртемденнер Айның кырын бүгү талалыг шинчилээп турган. Айның кырын кылын доозун шыпкан дээр бодал ам күш чок болган, метеорлуг айыыл шоолуг эвес, оортан космонавтарны кандыг-бир куяк-биле камгалаанының-даа хөрээ чок дээрзи тодаргайлаттынган. Радиациялыг байдалды болгаш өске-даа үүлдерни база шинчилээн.

Совет шинчилекчилериниң ол чугула медээлери болза космонавтарга херектиг тускай хепти, шимченирининң херекселдерин кылыр талазы-биле американнарга дузалаан. Черни долгандыр орбиталап ужугуп үнери, корабльдиң шимчээшкинин башкарары, космоска корабльдерни тудуштурары, кижиниң космосче үнери, тормозтуг ишмчелдикчилериниң дузазы-биле Айга чымчак хонуптары — бо бүгүнү бир дугаарында ССРЭ-ге боттандырган.

Мынчаңгаш «Аполлон-11-ниң» ужудуушкунунуң үндезинниде хөй-хөй чурттарның, хамыктың мурнунда бистиң чурттуң артемденнеринин улуг ажылы болган дуржулгазы салдынганы билдингирдир, а бистиң чурттувус космосту шингээдип ажырынга ам-даа мурнакчы турушта көөрүп болгаш ол талазы-биле пионер болуп артпышаан дээрзи тодаргай-дыр.

Совет Эвилели бир дугаарында делегейге космосту шингээдип ап эгелээн. Черниң баштайгы кылымал спутнигин Совет Эвилелиниге салып үндүрген, совет ракеталар хамыкты мурнай Айның кырынга четкеп, космосче үнген баштайгы кижи ССРЭ-ниң хамаатызы Юрий Алексеевич Гагарин болган, ажык космосче бир дугаарында совет кижи — Алексей Леонов үнген дээрзин «Аполлон-11-ниң» чедишкинин капчап-даа балап шыдавас.

Космосту шинчилээр талазы-биле бистиң чедишкиннеривис кайгамчык улуг, ынчаңгаш АКШ-тың чедишкиннери кайы-даа хире болза, маңаа бистиң туружувусту олар кошкадып шыдавас. Оны американнар боттары-даа мнинип турар. «Аполлон-11-ниң» Айга хоңуптарының хүнүнде америк информация агентилелиниң бижээни болза: «Бо кайгамчыктыг тиилелгени чедип болур арганы берген, космос шинчилелиниң пионерлерин уттуп болбас. Баштайгы кылымал спутник советтиң болган. Космосче үнген баштайгы кижилер советтин-дир. Айга «бүгү кол шинчилелдерни ССРЭ кылган».

Маңаа холбаштыр алырга АКШ болза алдар чедип алыр дээн нүзелден аңгыда бодунуң чуртунда айтырыглары: чонның түрегниин, чөптүг эвес чорукту, мөлчүгдезин, мораль талазы-биле хоозураашкынны бодүүн американнарын чажырарын оралдажып турар. Амгы үеде АКШ-та 50 миллион хире ядыыларның амыдырал деннели эң куду дээрзи билдингир болгай. АКШ-тың президентизиниң миннии чугаалаапы-биле алырга, «Американың 10 миллион көдээ чурттакчылары ядыыдан адыы чурттап турар, а миллион-миллион кижилер хөгжүлделиг чуртка таварышпас байдалда турар». А хоорай чурттакчылары кандыгыл дээрге, олла президентизиниң билигнеби-биле алырга, «20 миллион ажыг американнар бөгүн хамыктың дора, нормага чөрле таварышпас чурттарга чөрлеринде чурттап турар». АКШта дөртүү чаш уруг бүрүзү эң ядыы өг-бүлеге төрүттүүнүн, өзүп турар. Эмнелге дузаламчызын алырының өртөө улуг боорга, америкизнарның чартык иезин эмнелгеге кирип шыдавайн турар.

Ядыы чоруктуң айтырыын, социал айтырыгларны шинтирлээри хөй акша-хөреңгини негээр апаар. Тускай эртеминиглериниң саналының ёзугаар алырга, хоорайларга амыдыралды сегидеринге безин муң миллиардтан эвээш эвес доллар хөрек, а эрткен чылын АКШ ол сорулгага чүгле бир миллиард доллар берген. Ынчаарга космосту шинчилээриниге холбаштыр АКШ чонга ажоок улуг үндүрүгүү опаагаи. АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери чүгле «Аполлоннуң» программазын боттандырарынга безин 25 миллиард доллар чарыгдаан болган. «Нью-йорк таймс» солуниүң саналындан көөрге, космос шинчилээринге АКШ-тың чарыгдалы бүгү Американың чызда чиир чеминге деңнежип турар ийикле азы өөредилгеге күрүне чарыгдалындан ийи катап хөй.

Вьетнамда дайынны күштелдирип турары-биле кадыл космос шинчилелиниң улуг чарыгдалдары АКШ-тың шериг бюджединиң 1960 чылда 46 миллиард доллар турганындан 1968 чылда 80 миллиард доллар чедиртеи. Ол өөрлде чүнүң ужурунда көөдеп турары? Чондан үндүрүгүнүн көөдеп турары-биле өзүп турар. Чижээ, чондан үндүрүгүнүн миитн түңү 1960 чылда 132,6 миллиард доллар турган болза, 1968 чылда 252 миллиард доллар болган. Ол-ла өйде амыдыралдың үнези 18 хуу вартаан. Ындыг турбуже, ол чурттуң аазы улуг монополистер болуп турары-биле АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери ол бүгүнү чажырып, «Аполлон-11-ниң» программазына киирген 25 миллиард доллары монополистер үлежип шиңгээткеи.

Миллион болгаш оон-даа хөй хөреңгилиг чүс муң хөреңгитеи американнар боттарының бүгү америк, корпорацияларының капиталының бештиң бир кезиин холуда тудуп турар дээрзи билдингир болгай. АКШ-тың күрүнези монополистерге бараан болуп турар, шынчаңгаш улустуң эргеажының барымдаалавайн, монополистерге ажыктыг кылдыр ол бүгү чүвени кылып турар.

Америк нинтилелде хаиы чоруудээрии Айже ужудуушкун чүгле шинтирлеп шыдавааи эвес, харын улам чидиглендирген. Космоска чедишкиннериниң хаяазында ол чоруудээлер улам тодаргай болу берилээн. «Аполлон-11-ниң» ужудуушкуну-биле холбаштыр боттарының тээрзилимайн турарының дугайында шынныг үнмер сенаторларның, шериг кижилериниң аразында безин бар болган.

«Айже кижилерни чорударындан ядыымың болгаш аштың айтырыын шинтирлээри оранчок берге» деп, космос шинчилээр талазы-биле черинң администратору Томас Шейи медеглээн, а сенатор Проксмайер: «Бисте чоргаарланыр бүрүн эрге бар, шинчилээ-даа ол чедишкиндеи эргежок чугула кичээндиририн кылыр хүлээлгелиг бис. Өске кайгамчыктыг мындыг чүүлдү шинтирлээри биссе чогуур — бистиң хоорайларывысты буураашкын, суртээшкиндеи ядыыр, ачыглырга, кырып чөпээнперге, ядыыларга эмнелге дузаламчыаын көргүзер ужурлуг бис, улам чугула чүве болаа үзүктел чокка өзүп турар шериг чарыгдалдарындан хосталыр ужурлуг бис».

Нейл Армстронг Айга бирги базымны кылгаш, «Кижиниң бир бичии базымы — бүгү кижи төрелгетениниң ажок улуг базымы ол» деп бодүүн болгаш эки чугаалаан.

«Канчаар чурттап турар бис. Оиу канчаар бүзүренчиг кылдыр чугаалаарыл? Будувусту пат боорда-ла сөөртүп чоруудур бис —оон артык бүзүренчиг кыздыр канчаар чугаалаар боор» деп, ракетаны Айже салып үндүргеи чер бозүр Бревард графствоиуң чурттакчызы америк херээжен чугаалаан.

Амгы америк нинтилел шынаш, социал чорүүлдээлери бодуи мырыңай-ла тудуп чиген ындыг нинтилел космос делгемни хөй ажылдыг, хөй чылдарда шинчилээринің бижиг үндезинни болуп шыдавас дээрзи мырыңай-ла тодаргай-дыр. Шак ындыг сорулганы боттандырарыя чогум-на бүгү-нинтиниң космосту шингээдип азырының космодрому деп адап турары социалистиг нинтилел чүгле күш чедип шыдавр.

Космосту шинчилээриниге хамаарыштыр совет кижилер кажан-даа кызыы напиопал сорулга салбайн келген. «Космосту шингээдип алыр талазы-биле тиилелгеп чүгле бистиң улустуң чедишкиниң эвес, харын бүгү кижи төрелгетениниң чедишкини кылдыр санап турар бис. Бис ону дешилгеиин, ораи делегейдеги бүгү кижилериниң дас-кежиниинң болгаш чавгай чоруунуң херээ дээш, бүгү улустарга өөрүшкүлүү-биле бараан болдурар бис» деп, совет кижи Юрий Гагариниың бүгү делегейнин магадаткаш келген уттундурбас хүннеринде — 1961 чылдың апрельде СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээдги Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазактың Кыйгырыында мичаар чугаалаан.

Ыяш өңнүктери дуржулгазын солушкан

КУЛУНДА. (СЭТА). Кулунда — Хову Алтайының төвү, оон кол тараалаи девискээри. Оон ужу-кыдыы көзүлбес хову делгемнери сөөлгү чылдарның дургузунда ногаан үнүш шимелделиг апарган. Анаа аныяктар эвээш эвес ачы-дузалыг болган. Крайның комсомолчулары, пионерлери болгаш школачылары бойдустуң үргелдиг салдарынга удур дөрт чыл дургузунда могаг чок демисел чорудуп келген. Олар ыяштарның, чадаи үнүштериниң үреанниерин чыып, тарыыр ыяштар белеткээр черлериниң остүрген чаңыяштарын камныг ажаан ыяш куржагларын тарыы олурткаш, оларның байдалын хайгаарап, хоорай, суурларынга ногаан үнүштер тарып турар. Школачыларның ыяш өстүрер ажыл-пии кылыры, күшажыл, дыштанылга лагерьлери, өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадалары крайда ажок нептерээн.

Кандаашкындан камгалаанныг ыяш тарып остүрер талазыбиле бүгү-эвилелдиң семинар чөвүлеи хуралы сентябрь 13-те Кулундага доозулган. Ону ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ыяш ажыл-агый комитединиң болгаш Россия Федерациязының ыяш ажыл-агыйының министерствозунуң ганалын ёзугаар эрттирген. Эвилелдешкен республикаларның бөш чүс ажыг төлээлери, РСФСР-ниң бүгү автономнуг республикаларының крайлары биле областарының төлээлекчилери аңаа киришкен.

Олар ыяш мелиорациязының, хат, сутнуң хорааи үреанниге удур демиселдиң ажыл дүржулгазын чугаалашкан, чер камгалаарының ыяш тарылгазын удам хогжүдер, черниң үнүш дүжүттүүн бедидер, ол улуг ажылга чурттуң комсомолчуларын болгаш бүгү аныяктарын калбаа-биле киириштирер талазы-биле кылыр практиктиг базыминарны толевилээн.

Кулундага районнуң культура бажыңының чанында шелге хой кижилиг миттир болган. Оон киржикчилерге бо күзүн болгаш келир чазын ыяш ажылының бүгү-эвилел айынга ажылдап үнеринче чурттуң ооллар, кыстарын, пионерлери биле школачыларын кыйгырган. Хоорайларны, суурларны долгандыр муң-муң гектар чаа-чаа ыяш куржагларын, садтарны, паркгарны, скверлерни, ногаан үнүш зоналарын тарып олуртуру Ленининиң юбилейинге өөрүшчүг белеп болур.

К. ОЙДУП-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ХАРЫЛЗААНЫҢ МУРНАКЧЫ КИЖИЛЕРИ

Вера Ивановна Жигульская Бай-Хаактың харылзаа салбырында барык ийи чыл почтачылап турар. Ол кызымак, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле коллективтиң бедик хүндүткелин чедип алган.

Вера Ивановна ам юбилейлиг чылда өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг турзун дээш агитас-массалыг ажылды калбартып, парлалга бижидилгезин чорудуп турар.

Комсомолчу кыс Херелмаа Дажы ортумак школаны дооскан олчаан-на Эрзинниң харылзаа черинге ажылдай берген. Ол баштайгы удаада телефонистиң нарын ажылынга өөренип, тускай белеткел курузун эрткен.

Физика, математикага ооң шыырак билии телефон болгаш телеграф талазы-биле тускай мергежилдиг болурунга улуг деткимчени берген.

Ам комсомолчу Херелмаа бодунуң ажылдап турар коллективиниң чоргааралы. Харылзаа коллективинге аныяк кыс ам ийи чыл ажыг үениң дургузунда шалыпчы телефонист деп мактадып, эрестиг ажылдап турар. Ооң ажыл-ишчи үлегери шынап-ла өөрүнге чоргаарангыр.

Ынчан коллективиниң профэвилел организациязының бүдүрүлге хуралы чоруп турган. Мурнакчыларның одуруунга Херелмааның адын киирип, оон онаашкан ажылынга кызымаан, хөй-нийти ажылынга ак-сеткилдиг киржилгезин демдеглээн.

Херелмаа ажылдап олурда, ону тыртырган.

Х. ОЙДАН-ООЛДУН фотозу.

Хой чуулдазы

«Х Улуг хурал» колхозтуң бирги, ийиги хойжу бригадаларында 30 муң ажыг шээр мал бар. Малдың ходур аарынга удур-хуулданы үш катап чоруткан. Бо ажылды мал ажылының тускай эртеминглери эштер Күнзен-оол, Бадарчы олар эки организастыг эртиртеннер.

К. ОЙДУП-ООЛ

Шыныың почтазындан

Мурнакчы арга

Улуг-Хем районнуң ажылагылары тарылга шөлүн ээлчештирип тарыырын амыдыралга боттандырар талазы-биле тодаргай хемчегларын ап келген. Ылаңгыя чер ажылынга бүгү чурт ужур-дузалыг бо чаагай хереги «УГКА 25 чылы» совхозтуң тараажылары шинчээдип, чедип алган. Районнуң өдээ ажыл-агый эргелелиниң агроному Сергей Андреевич Малоев мурнакчы тус ажыл-агыйның кол агроному болуп үр-ле ажылдап келгенинден үеэниде тарылганы ээлчештирип база дилиндектеп тарыырының талазы-биле улуг ажылдарны кылып, сорулгазын чедип алган. Бо хүнүерде совхозтуң агроному Григорий Иннокентьевич Илларионов эки эгелээшкинни улам бурунгаарладып, чаа-чаа хемчегларын ап турар.

Совхозтуң тарылга шөлдеринде 1200 гектарны дилиндектеп аңдарган болгаш хорзуның хаттан үрели бээрингe удур 25 гектарны ажылдап кылган.

Тарылга ээлчештирилгенинин хемчегларын үстүнде ажыл-агыйдан аңгыда, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң болгаш Жданов аттыг колхозтуң тараажылары ап чорудуп турар.

—⊙—

СААНЧЫ

Тываның Таңды районда дуржулга станциязының сүт-бараан фермазынга комсомолчу саанчы Ирина Быдвакай ажылдап эгелээнден бээр ам үш чыл ашкан. Эрткен үениң дургузунда ол саанчыларның мурнакчы дуржулгазындан хөйнү өөренип алган.

Комсомолчу саанчы беш чылдың дөрткү чылының баштайгы чартында саап турар 16 инээнге онааштыр 9 тонна сүт саар хүдээлгезин 11 кылдыр күүседкеп, немелде төлевирни алган. Эрткен кыскы үениң иштинде аныяк саанчы бүдүрүлге мурнакчыларының одуруунга киргени-биле чергелештир идепкейлиг хөй-нийтичиин-биле база онза ылгалдыг. Хүн бүрүде сагдының турар сүттүң арыг-шевери, ооң продуктулуг шынарын экижидеri дээш Ирина Дембреловна бичe эвес ажылдарны чорудуп турар.

С. ТАМЧАП.

—⊙—

АЖЫЛЧЫ ӨГ-БҮЛЕ

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжулары Куулар Машпак кадайы Куулар Доок-биле бо чылын төрүүр 100 хойдан 102 хураганны, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү алгаш, социалистиг чарыштың мурнакчылары болганнар. Олар бо чылын 10 тонна сиген белеткээр хүлээлгe алган болза, ам черек кырында 16 тоннаны кезип белеткээнер.

Куулардың өг-бүлезин кышка белеткел ажылын эки чорудуп, кыштаанда кыза чогуур чүүлдерин шуптуун кылып дооскан. Өдек четчирибиле бөлдүнген, малдың чайы семиртилгезин эки организастаанындан малының күжү семис, шыырак.

О. САЙЫН.

Чоон-Хемчик район.

—⊙—

Багай эвес көргүзүглүг

Жданов аттыг колхозтуң малчыннары малдың чаш төлүн камгалап алыр, күрүнеге дүк дужаар талазы-биле багай эвес көргүзүглүг болганнар. Төрүүр 100 хойга онааштыр малчыннар Т. Сюрюңчап 104 хураганны, бир хойдан 3,6 кг дүктү, Д. Бадарчы — 94 хураган, С. Дадар-оол — 91 хурзган, 2,8 кг дүк, С. Эрес-оол — 92 хураганны ап, багай эвес ажылдаанар.

Малчыннар чайгы семиртилгени эки организастаанындан малдың күжү ыпырак, Кышка белеткелди эки чорудуп, кыштагларын септеп, одээн бөлүп, мал чеми — сигенне малчын бүрүзү тус-тузунда 9—10 тоннаны белеткээнер.

Н. СҮНДҮЙ-ООЛ

Улуг-Хем район.

Чөптүг негелде

Чонуң материалдыг байдалы улам-на чагаажыл, культурлуг деңнели бедээн түдүмна, оларның ол талазы-биле негелдези лыгзын турар. Совет кижи бүрүзү чуртта болгаш делегейде болуушкуннардан бичии-даа хожудавалыга чүткүлдүг, амыдыралда ва, улам-на хөй чүүлдерни билип алырынга кылымак.

Мындыг турбуже, чамдык черлерде чонуң бо талазы-биле негелдези четпес хандырыпып турары хараадаттыг. «Барлык» совхозтуң Хөнделен салбырында байдалды чижекке айтып болур. Суурда радио үнү дыңнавастаандан бээр чеди ай ашкан, телефон база үреливк. Бо ийи айтырыгның мынчага чөптүг шинтирлеттинмейн турарын кижи кайгаар чүве.

П. ООРЖАК.

Совет-кыдат кызыгаарга кыдат эрге-чагыргаларның чепсектиг чөңгээлериниң дугайында документилер

Кыдат чагырга чердиниң совет-кыдат кызыгаарга бо чылын чепсектиг чөңгээлер боттандырган байдалы черле билдингир. Ол чөңгээлер совет девискээрже шургуп киришкиннер болгаш Даман ортулуктуң девискээриниң март 2-де, 15-те совет кызыгааржыларга оор ёзу-биле чепсектиг халдаашкыннар ыылганы, Уссури хемде совет Киркин ортулукче июль 20-де чепсектиг шургуп киришкин, Амур хемге (Гольдин ортулукка) июль 8-те совет сүгжуларга дээрбечи ёзу-биле халдаашкыя кылганы, Семипалатинск областтың Тасты хемни биле чурттакчылыг Жаланашколь деп черниң девискээрinче майда, июльда, августа чепсектиг шургуп киришкиннер, месилдежишкиннер, өске-даа хөй-хөй үүлгедиглер болган.

Кызыгаар чурумуң кыдат таладан чөңгээлеп үрээр үүлгедиглер кылыры, кыдат шериг албаннығларның болгаш тускай белеткеттингeн өскеда кижилериниң совет девискээрже шургуп кирери херек кырында хүн бүрүнүң болуушкуну болу берген.

Чүгле бо чылдың августуң ортан үеэниден бээр безин ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын өжегээр чөрчүп үрээр 488 таварылга, шупту ийи чартык муң ажыг кыдат хамаатыларның киржилгези-биле чөңгээлер кылган чепсектиг месилдежишкиннер болган.

ССРЭ биле КУР-нуң аразында харылзааларның чидиглеженнiниң ужурунда харысалганы кыдат чазактан чайладыр деп оралдашпышаан, мегелээр, нүүлдээр, факгылар хажыдар кажарлаашкыннар кылыр дээш, Пекинде падын баран тураралар бар. Чөржымчыг. Совет чөрлерни былаажыр хоозун негелделер салып, боттарының жеелекчи планнарын боттандырып алырын бодаап, Совет Эвилели-биле чаалажыр деп ацаа кыжалгаш, маоистиг чөңгээчилер боттарын боттары-ла сылба сойгалап алган.

Кыдат чагырга черлериниң совет-кыдат кызыгаарга чепсек күжү-биле чөңгээлер кылырын шынында канчлар планнап, боттандырып турарын алгаш көөрге, ону хөрлеттирер арга чок черечилеп турар документ материалдары бар. Ук материалдар кыдат шургукчуларны ССРЭ-ниң девискээриндеn үндур сывырып турда, бистиң кызыгааржыларывыстың холунга киргеп.

Гольдин ортулуктуң совет кезинге маоистиг чөңгээчилер бо чылдың июль 8-те кызыгаар хемнериниң участоктарынга судиолар аргыжылгазының демдектеринге бараан болур ажылдар кылыр, хол-даяң совет сугжуларга оор ёзу-биле халдаан. Ол кара сагыштыг халдаашкынның түнелинде совет сугжуларның бирээзи өлүрткен болгаш үжү балыглаткан; орук ажылдары кылыр ийи катер дыка үрелген болгай.

Совет кызыгааржылар чедип келирге, боттарының кара сагыштыг хөрээн үүлгедип алган, маоистиг чөңгээчилер ук ортулуктан буу-даа дезип үнгеш, кеминг херек үүлгеткенинiң херечилери болур чүвелерин казыкаш барган.

Чөңгээге киришкеннерiниң шуптузу «Мао Цзе-дун идеяларын өөренирн» дээр чүвенн эрткен. Чөңгээ кылырының планын аңаа тодаргайы-биле чугаалажып алган. Ук ортулуктуң совет кезинден дезип үнерде, кызыгаар үрекчилериниң аңаа казыкаш барган документилери ону херечилеп турар. Ол документилеринiң бир чамдызы: «камгалаашкын балүүге 1969 чылдың июнь 24-те эрттирген сүмележишкиннiнiң протоколу»; июнь 28-те «дайынчы төлевилелди чугаалашканы»; чөңгээчилеринiң «даңгырактары», оларның хүн демдеглелдери. Анда оларга июнь 14-те полк командирлери келгеш, автомат, пулемёт, гранатомёт, оларның чемзектери, хол гранаталарны —чепсектер бергеш барган деп бижээн, мындыг болган.

Гольдин ортулукка кыдат чөңгээчилер орук ажылдактылары сугжуларны тудуп алыр ийикпе чок кылыр даалгалыг турган деп чүве документилерден билдинип турар.

Кызыгаар хемнериниң участоктарынга судиолар аргыжылгазын дугуржур талазы-биле холушкак совет-кыдат комиссинның чөвүлел хурэлын июнь 18-те Хабаровск хоорайга эгелээр кылдыр төлевилеттингeн турда, ол бүгү үүлгедиглер болган, кынчаарга ук чөңгээни чөвүлел хурал болу бергенде боттандырган деп чүвени демдеглээри чугула.

Документилеринiң чамдык үзүндүлериндe чугаалап турары мындыг:

1. «Бо дүне хенертен буурхаа дуңгаал келди: 14-түң хүнү келгелекте Гольдин ортулуктуң девискээринде Эрдаоцзянга чедe берилер дээп болду... 9 шакта — взвод шупту белен турду» деп, 1969 чылдың июнь 13-те хүн демдеглелинде бижээн.

2. «Бетүн дүште чеменгенивистиң соонда, ажок чай чогуп, уе-шак-даа барымдаатавайн, заводунуска улуг командир чедип келди. Партия удуртукчуу, улустуң база удуртуп турар. полк командири ол кижи бисче ажок-да сагыш салды. Дайынчы ёзу-биле улам белеп турары—партияга болгаш улуска бистиң харыывыс.

Полк командири тулчуушкунга бисти тиилелгелиг болуп дээш, медереливисти-даа быжыглады, биске пулемёт, 7,62 миллиметр аастыг автомат, чемзек, хол гранаталары, гранатомёт (хол үгер-бооларының) — чепсеглелди база экжеп берди. Шынгыы белеткенгенивистиң соонда дайынында узуткаттырар, дайын олүмүн тывар-дыр ийин!

Тулчуушкунга белеткенир, белеткенир-ле.

Тиилелге бистиң болбайында канчаар» деп, 1969 чылдың июнь 14-те хүн демдеглелинде бижээн.

Чөңгээчилер Гольдин ортулуктуң совет кезинге Амур хемниң унун дургаар судиолар аргыжар орукту кергүскен демдектер чанынга бүдүү чаштынып алгаш, ол демдектериниң медээ бээр чыыткызын үреп каапкан деп чүве ол ортулукка болган болуушкуннардан билдинген. Чөңгээ киржикчилериниң чөвүлел хуралынга чугаалашкан, баш бурунгаар тургузуп алган планының бир хевирн-биле ол үүшкен. Ук чөвүлел хуралга оларның чугаалашканы мындыг:

«—Чжан: Лобайга план кылырда чамдык санаалар болгай бис. Ам ынчан баар болзувусса, шыпап-ла алдагдал кылганывыс ол болур.

— Сы: дайын черле чем унунун 117 дугаар демдээге келир боор, ол угланышкынга боодалга күжүн таарыштыр тургузуп алыр херек. Чем унунун 114 дугаар демдээниң чанынга оңгулар казып алыр херек. (Ол демдектериниң турар черн совет талада—СЭТА-ның тайылбыры).

— Чжан Ди-янь: олар эрик кырынга үнүп келир кылдыр кажарлаптарының арганын черле тывар херек. Суг денелиниң демдектерин дайын билбес кылдыр ап каапгар херек, ынчаптарга судиолар ыяп-ла бистиң талавысче ээп келир (хайгаарал кылыр совет катерлерни ынча деп турганы ол. Суг унунун 114 дугаар демдээн чөңгээчилер өжегээр үреп каапкан турган — СЭТА-ның тайылбыры).

— Хань: хайгаарал кылыр чаңгыс ийикпе ийи катер келзе, оларның чепсээ бар бе деп чүвени тодаргайлап алыр. Чепсээ чок болза, кижилерни дириттe тудуп алыр, чепсектиг болза, оларның эриккe догере үнүп келирни маңнаар, ооң соонда шуптузуп чок кылып каапгар.

— Дин: хайгаарал катерлериниң аразында чепсектиг болгаш чепсээ чок-даа катерлер бар болза, чүнү-даа мурнай кижилерниң эриккe үнүп келирни чөпшээрээр, ооң соонда чүвенiң байдалын көрүп турган, дириттe тутукулап алыр ийикпе чок кылып каапгар.

— Ли: чаңгыс хайгаарал катери келзе, аңаа хем унунун демдектерни септетирип болур бис. Ооң аткаарлаар оруун үзе киригптер кылдыр кижилерниң чамдызын айбылап чорудуттар херек. Кижилерни дириттe тутукулап алыр үзер болзувусса, стратегия талавыс-биле улуг күш бистиң талавыска турар, бистиң күжүрүс ажыг болган турар ужурлуг. Баштай ортулукта кижилерни, ооң соонда катерде кижилерни тудуп алыр херек. Олар үдедип алган чоруур куяктыг катерлер-биле чепсеглеген болза, октар үзүк чок тарамык дүшкүлээр кылдыр боолаап, кижилерни тутукулап алыр. Бистиң камгалакчы белүүвүс катерлерни тудуп алгаш, оларның ооң өскелерiнге аткаарлап дезе бээр арганы бээр ужурлуг.

— Хань: хайгаарал катери куяктыг катерге үдедип алган келир, куяктыг катериң кижилеря эриккe үнмес, а хайгаарал катериниң кижилерн хем унунун демдектерин септей бээр болза, камгалал болуу дораан боолай бээр, кижилерни тутукулап алыр ужурлуг бис. Эриккe чедип келир катер совет-ле болза, ооң шериг шеригээзин барымдаалавайн, тулчуушкунга белеткенир. Четки садып ийикпе четки үштүп ап турувуста, катерге экамгалал белүүвүн гранаталар туткан кижилериниң белеткенип каапкан турары эргежок тутула. (Чөңгээчилериниң үүлгедиглерiн чажырар дээш, Гольдин ортулукка балыктаан кижилер кылдыр шеглүп авыластанар деп турганы ол— СЭТА-ның тайылбыры).

— Ли: ...Олар көскү, а бис ажыт черге турар, биске ол ажыктыг. ынчангаш бистиң төмө боолаарывыска таарыжыр черге оларның үнүп келирнин манап алгаш, боолай бээр херек.

— Чжан Ши-хай: хем унунуң демдектерни септээр ажыл кылыр дээш бир куяктыг катер эдертип алган үш катер келир болза, олар ортулуктуң эрээн хөй черлерiнге доктаар.

1. Олар келирн билен, саат чок хөделир ужурлуг бис.

2. Чүгле тиилээр бис деп бүзүрелдин-биле тулчуушкун кылып эгелээр. Аткаарлап дезер апарза, организастыг болур.

Харылзаа бөлүү дайзынның эриккe үнүп кел чыткының көрүп катаа, өскелерiнге дораан медээ бээр, ооң артканнары туруштарынга дужаал келирин манап чыдар.

— Дин: чеже катер келирiнден хамаарылга чокка тулчуп киртеш, ооң соонда чоруй баар...

— Ли: 1. Дайзынның катерлери бистеп ишудулдур доктаай берзе, камгалал бөлүү боолап эгелээр ужурлуг. Ооң боолаан октары челбиштелинир, авыйшавый баргылаар болган турар ужурлуг...

2. Дайзынның катерлери бистеп өрүлдүр доктаай берзе, турушту доп-дораан өскерткеш, база боолаш эгелээр.

3. Катерлер алдыы, үстүү таладан хары угда келгележе, шупту чаңгыс катерни боолай бергеш, ону чок кылып каапгарын бодаар, ооң соонда дезе бээр.

— Лю: Мао дарганың шериг тактиказын өөредириис, хөделиишкиннериниң планнаала алдывыс. Дайылдажылыкынар бистиң планывыстан өскээр өскүй бээр деп чүве база турун болгай, ону база баш бурунгаар бодаар ужурлуг-дур бис. Ынчан планывысты эдер апаар бис. Дайзыннар хөй болза, оларга демей-ле согуушкун таварыштырган, дезип чорүй баар ужурлуг бис, ындыг болза-даа бистиң чеже кижилиивистиң дайзынынарга билдинмейн баары эргежок чугула. Дайзынынар чыыдылга бээр дериглерiн солуур дээш ылап-ла куяктыг катерге камгаладып алган келир (хем унунуң демдектериниң медээ бээр чыыдылга батареяларын ынча деп турганы ол — СЭТА-ның тайылбыры). Куяктыг катерлерни боолаар, хайгаарал катерлерни тудуп алыр херек. Олардан кижи сестир хире эвес-даа бол, оларны ёзулуг араатаннар кылдыр бодап, согуушкун таварыштырар херек. Аңаа бүгү дужаалдарны күүседир болгаш оларга чагыртыр. Дайзынынарны алаактырар дээш, кижилерни тарамык кылдыр тургузар херек.»

Маоистер кызыгаарга чөңгээлер кылырының бүжар хөрээн чоокта чаа-ла хүнээйбиннер турган соддаттарга дагаарының бетинде оларны ажок төөреткеш, оларныц медерелин шовинизм үеалдери-биле хоранныар турар. Ынчалдыр төөреттирип алган соонда Гольдин ортулукка болган чөңгээнiң киржикчизи болган Пэн Хай-линь июнь 30-де бодунуң хүн демдеглелиниге мынчалдыр «даңгырек» бижип алган:

«Бетүн бистиң Эрдаоцзянывыска хүнээйбиннериниң Мао Цзе-дун идеяларын өөренирiн курузу болдунуң ажылын ынчелгелиг доосту. Аңаа Мао дарганың чогаалдарын өөренирiниң хөй дуржулгазын билип, сагылга-чурумувусту күштелдирип, пролетаржы эвес идеологиядан чарлып алдывыс.

...Мао дарга! Меня бетүн Бачадао ортулукче чоруттун. (Бачадао — Гольдин ортулук — СЭТА-ның тайылбыры). Ол аң хүндүлүг бүзүрел-дир, совет ревизионистери чок кылбаажевиске, оларның кырдырып каанының дутаймда сенээ өөрүнчүг медээ экжеп бербээжевиске, караавыс-даа шиммес, сени дээш туржур бис».

Гольдин ортулукка совет сугжуларга чепсектиг халдаашкын кылырынга киргеннерiниң аразында «улус баштыңчының» совет талага удур дуржок политикаазындан чигинер болгаш монстерiниң совет-кыдат кызыгаарга кылыр чөңгээлерiниң күүседиглерiн болурун күзеведстер база бир деп чүве ол документилерден көстүп турар. Ону хереглеп турар, мындыг база бир хүн демдеглели бар:

«Бачадао ортулукка амыдыраар, чурттаары кончуг-ла чымыштыг-дыр. Чиир чеми чүгле балык. Ногаа мырнай чок. Чамдыкта бажым ажок-ла дескингилей бээр-дир. Амдыгында тайбың-на тур бис. Чаалажыр хөделиишкиннер кажан-даа тыптып кээп болур. Бодаарымга, ам дайын болу берген болза, экн-даа ышкаш. Хүнүң-не оорга хөндүрбес чулдумак ажылдап келирiниң орнунга тулчуушкунга өлүп бериксээр-дир мен...

Кыдат чагырга черлери август 13-те Семипалатинск областтың чурттакчылыг Жаланашколь деп черниң районунга совет девискээрже шургуп киреринн болгаш бистиң кызыгааржыларывыска халдаарын организастаан деп, ол черге болгаш чепсектиг тулчуушкуннуң дутайында КУР-нуң чазаанга совет нотада дыңнаткан болгай. Чөңгээчилер чогуур ойтур шавыышкынны алгаш, совет девискээрдеn үндүр сывыртыптарда, тулчуушкун шөлүнге боо-чепсектери-биле катай чамдык документилерни, чүү-хоозун, тыртырган киноленталыг камераязын база каапкап барган. Ол материалдар кыдат чагырга черлериниң Жаланашколь девискээринге кылыр чөңгээлeринiң баш бурунгаар, ыяк белеткел алганын хереглеп турар.

Чөңгээге киришкен кыдат радистер дайын чорудулгаларынга гаарышпыр чогаатакан, чугаалажышкын кылырының тускай арга дараамы тывылган. Дараамда «ук чернии-биле— шак-минутада дайын-биле тулчуушкун эгеледи» (чажыт демдеглел дугаары 3921); «—дайзынны бэлыгладывыс», «— дайзынны тулуп алдывыс» (чажыт демдеглел дугаары 4728) дээн болгаш өске-даа домактарны дамчыдарының аргазын демдеглеп кааи. Кызыгаар камгалап турар аңаа-ла кызыгааржы кезектериниң ажылдап турар билиг, медээ дараамнары оон дилээорге-даа тыпсыбас. Ол кыдат радистиң чугаалажышкын дараамзын кызыгааржы ажылгаар кылдыр эвес, харын чөңгээ организастыг ажылгаар кылдыр таарыштыр чогаадып алган болгаш.

Ол дуржок үүлгедиглиниң удуртукчуларының совет талага удур дуржок политикаазындан чигинер болгаш монстерiниң совет-кыдат кызыгаарга кылыр чөңгээлeринiң күүседиглерiн болурун күзеведстер база бир деп чүве ол документилерден көстүп турар. Ону хереглеп турар, мындыг база бир хүн демдеглели бар:

«Бачадао ортулукка амыдыраар, чурттаары кончуг-ла ынчалдыр дээш, Гольдин ортулукка балыктаан кижилер кылдыр шеглүп авыластанар деп турганы ол— СЭТА-ның тайылбыры).

— Ли: ...Олар көскү, а бис ажыт черге турар, биске ол ажыктыг. ынчангаш бистиң төмө боолаарывыска таарыжыр черге оларның үнүп келирiн манап алгаш, боолай бээр херек.

— Чжан Ши-хай: хем унунуң демдектерни септээр ажыл кылыр дээш бир куяктыг катер эдертип алган үш катер келир болза, олар ортулуктуң эрээн хөй черлерiнге доктаар.

1. Олар келирн билен, саат чок хөделир ужурлуг бис.

2. Чүгле тиилээр бис деп бүзүрелдин-биле тулчуушкун кылып эгелээр. Аткаарлап дезер апарза, организастыг болур.

Харылзаа бөлүү дайзынның эриккe үнүп кел чыткының көрүп катаа, өскелерiнге дораан медээ бээр, ооң артканнары туруштарынга дужаал келирiн манап чыдар.

— Дин: чеже катер келирiнден хамаарылга чокка тулчуп киртеш, ооң соонда чорүй баар...

— Ли: 1. Дайзынның катерлери бистеп өрүлдүр доктаай берзе, камгалал бөлүү боолап эгелээр ужурлуг. Ооң боолаан октары челбиштелинир, авыйшавый баргылаар болган турар ужурлуг...

2. Дайзынның катерлери бистеп өрүлдүр доктаай берзе, турушту доп-дораан өскерткеш, база боолаш эгелээр.

3. Катерлер алдыы, үстүү таладан хары угда келгележе, шупту чаңгыс катерни боолай бергеш, ону чок кылып каапгарын бодаар, ооң соонда дезе бээр.

— Лю: Мао дарганың шериг тактиказын өөредириис, хөделиишкиннериниң планнаала алдывыс. Дайылдажылыкынар бистиң планывыстан өскээр өскүй бээр деп чүве база турун болгай, ону база баш бурунгаар бодаар ужурлуг-дур бис. Ынчан планывысты эдер апаар бис. Дайзынынар хөй болза, оларга демей-ле согуушкун таварыштырган, дезип чорүй баар ужурлуг бис, ындыг болза-даа бистиң чеже кижилиивистиң дайзынынарга билдинмейн баары эргежок чугула. Дайзынынар чыыдылга бээр дериглерiн солуур дээш ылап-ла куяктыг катерге камгаладып алган келир (хем унунуң демдектериниң медээ бээр чыыдылга батареяларын ынча деп турганы ол — СЭТА-ның тайылбыры). Куяктыг катерлерни боолаар, хайгаарал катерлерни тудуп алыр херек. Олардан кижи сестир хире эвес-даа бол, оларны ёзулуг араатаннар кылдыр бодап, согуушкун таварыштырар херек. Аңаа бүгү дужаалдарны күүседир болгаш оларга чагыртыр. Дайзынынарны алаактырар дээш, кижилерни тарамык кылдыр тургузар херек.»

Маоистер кызыгаарга чөңгээлер кылырының бүжар хөрээн чоокта чаа-ла хүнээйбиннер турган соддаттарга дагаарының бетинде оларны ажок төөреткеш, оларныц медерелин шовинизм үеалдери-биле хоранныар турар. Ынчалдыр төөреттирип алган соонда Гольдин ортулукка болган чөңгээнiң киржикчизи болган Пэн Хай-линь июнь 30-де бодунуң хүн демдеглелиниге мынчалдыр «даңгырек» бижип алган:

«Бетүн бистиң Эрдаоцзянывыска хүнээйбиннериниң Мао Цзе-дун идеяларын өөренирiн курузу болдунуң ажылын ынчелгелиг доосту. Аңаа Мао дарганың чогаалдарын өөренирiниң хөй дуржулгазын билип, сагылга-чурумувусту күштелдирип, пролетаржы эвес идеологиядан чарлып алдывыс.

...Мао дарга! Меня бетүн Бачадао ортулукче чоруттун. (Бачадао — Гольдин ортулук — СЭТА-ның тайылбыры). Ол аң хүндүлүг бүзүрел-дир, совет ревизионистери чок кылбаажевиске, оларның кырдырып каанының дутаймда сенээ өөрүнчүг медээ экжеп бербээжевиске, караавыс-даа шиммес, сени дээш туржур бис».

Гольдин ортулукка совет сугжуларга чепсектиг халдаашкын кылырынга киргеннерiниң аразында «улус баштыңчының» совет талага удур дуржок политикаазындан чигинер болгаш монстерiниң совет-кыдат кызыгаарга кылыр чөңгээлeринiң күүседиглерiн болурун күзеведстер база бир деп чүве ол документилерден көстүп турар. Ону хереглеп турар, мындыг база бир хүн демдеглели бар:

«Бачадао ортулукка амыдыраар, чурттаары кончуг-ла ынчалдыр дээш, Гольдин ортулукка балыктаан кижилер кылдыр шеглүп авыластанар деп турганы ол— СЭТА-ның тайылбыры).

— Ли: ...Олар көскү, а бис ажыт черге турар, биске ол ажыктыг. ынчангаш бистиң төмө боолаарывыска таарыжыр черге оларның үнүп келирiн манап алгаш, боолай бээр херек.

— Чжан Ши-хай: хем унунуң демдектерни септээр ажыл кылыр дээш бир куяктыг катер эдертип алган үш катер келир болза, олар ортулуктуң эрээн хөй черлерiнге доктаар.

1. Олар келирн билен, саат чок хөделир ужурлуг бис.

2. Чүгле тиилээр бис деп бүзүрелдин-биле тулчуушкун кылып эгелээр. Аткаарлап дезер апарза, организастыг болур.

Харылзаа бөлүү дайзынның эриккe үнүп кел чыткының көрүп катаа, өскелерiнге дораан медээ бээр, ооң артканнары туруштарынга дужаал келирiн манап чыдар.

— Дин: чеже катер келирiнден хамаарылга чокка тулчуп киртеш, ооң соонда чорүй баар ужурлуг...

— Ли: 1. Дайзынның катерлери бистеп өрүлдүр доктаай берзе, камгалал бөлүү боолап эгелээр ужурлуг. Ооң боолаан октары челбиштелинир, авыйшавый баргылаар болган турар ужурлуг...

2. Дайзынның катерлери бистеп өрүлдүр доктаай берзе, турушту доп-дораан өскерткеш, база боолаш эгелээр.

3. Катерлер алдыы, үстүү таладан хары угда келгележе, шупту чаңгыс катерни боолай бергеш, ону чок кылып каапгарын бодаар, ооң соонда дезе бээр.

— Лю: Мао дарганың шериг тактиказын өөредириис, хөделиишкиннериниң планнаала алдывыс. Дайылдажылыкынар бистиң планывыстан өскээр өскүй бээр деп чүве база турун болгай, ону база баш бурунгаар бодаар ужурлуг-дур бис. Ынчан планывысты эдер апаар бис. Дайзынынар хөй болза, оларга демей-ле согуушкун таварыштырган, дезип чорүй баар ужурлуг бис, ындыг болза-даа бистиң чеже кижилиивистиң дайзынынарга билдинмейн баары эргежок чугула. Дайзынынар чыыдылга бээр дериглерiн солуур дээш ылап-ла куяктыг катерге камгаладып алган келир (хем унунуң демдектериниң медээ бээр чыыдылга батареяларын ынча деп турганы ол — СЭТА-ның тайылбыры). Куяктыг катерлерни боолаар, хайгаарал катерлерни тудуп алыр херек. Олардан кижи сестир хире эвес-даа бол, оларны ёзулуг араатаннар кылдыр бодап, согуушкун таварыштырар херек. Аңаа бүгү дужаалдарны күүседир болгаш оларга чагыртыр. Дайзынынарны алаактырар дээш, кижилерни тарамык кылдыр тургузар херек.»

Маоистер кызыгаарга чөңгээлер кылырының бүжар хөрээн чоокта чаа-ла хүнээйбиннер турган соддаттарга дагаарының бетинде оларны ажок төөреткеш, оларныц медерелин шовинизм үеалдери-биле хоранныар турар. Ынчалдыр төөреттирип алган соонда Гольдин ортулукка болган чөңгээнiң киржикчизи болган Пэн Хай-линь июнь 30-де бодунуң хүн демдеглелиниге мынчалдыр «даңгырек» бижип алган:

«Бетүн бистиң Эрдаоцзянывыска хүнээйбиннериниң Мао Цзе-дун идеяларын өөренирiн курузу болдунуң ажылын ынчелгелиг доосту. Аңаа Мао дарганың чогаалдарын өөренирiниң хөй дуржулгазын билип, сагылга-чурумувусту күштелдирип, пролетаржы эвес идеологиядан чарлып алдывыс.

...Мао дарга! Меня бетүн Бачадао ортулукче чоруттун. (Бачадао — Гольдин ортулук — СЭТА-ның тайылбыры). Ол аң хүндүлүг бүзүрел-дир, совет ревизионистери чок кылбаажевиске, оларның кырдырып каанының дутаймда сенээ өөрүнчүг медээ экжеп бербээжевиске, караавыс-даа шиммес, сени дээш туржур бис».

Гольдин ортулукка совет сугжуларга чепсектиг халдаашкын кылырынга киргеннерiниң аразында «улус баштыңчының» совет талага удур дуржок политикаазындан чигинер болгаш монстерiниң совет-кыдат кызыгаарга кылыр чөңгээлeринiң күүседиглерiн болурун күзеведстер база бир деп чүве ол документилерден көстүп турар. Ону хереглеп турар, мындыг база бир хүн демдеглели бар:

«Бачадао ортулукка амыдыраар, чурттаары кончуг-ла ынчалдыр дээш, Гольдин ортулукка балыктаан кижилер кылдыр шеглүп авыластанар деп турганы ол— СЭТА-ның тайылбыры).

— Ли: ...Олар көскү, а бис ажыт черге турар, биске ол ажыктыг. ынчангаш бистиң төмө боолаарывыска таарыжыр черге оларның үнүп келирiн манап алгаш, боолай бээр херек.

— Чжан Ши-хай: хем унунуң демдектерни септээр ажыл кылыр дээш бир куяктыг катер эдертип алган үш катер келир болза, олар ортулуктуң эрээн хөй черлерiнге доктаар.

1. Олар келирн билен, саат чок хөделир ужурлуг бис.

2. Чүгле тиилээр бис деп бүзүрелдин-биле тулчуушкун кылып эгелээр. Аткаарлап дезер апарза, организастыг болур.

Харылзаа бөлүү дайзынның эриккe үнүп кел чыткының көрүп катаа, өскелерiнге дораан медээ бээр, ооң артканнары туруштарынга дужаал келирiн манап чыдар.

— Дин: чеже катер келирiнден хамаарылга чокка тулчуп киртеш, ооң соонда чорүй баар ужурлуг...

— Ли: 1. Дайзынның катерлери бистеп өрүлдүр доктаай берзе, камгалал бөлүү боолап эгелээр ужурлуг. Ооң боолаан октары челбиштелинир, авыйшавый баргылаар болган турар ужурлуг...

2. Дайзынның катерлери бистеп өрүлдүр доктаай берзе, турушту доп-дораан өскерткеш, база боолаш эгелээр.

3. Катерлер алдыы, үстүү таладан хары угда келгележе, шупту чаңгыс катерни боолай бергеш, ону чок кылып каапгарын бодаар, ооң соонда дезе бээр.

— Лю: Мао дарганың шериг тактиказын өөредириис, хөделиишкиннериниң планнаала алдывыс. Дайылдажылыкынар бистиң планывыстан өскээр өскүй бээр деп чүве база турун болгай, ону база баш бурунгаар бодаар ужурлуг-дур бис. Ынчан планывысты эдер апаар бис. Дайзынынар хөй болза, оларга демей-ле согуушкун таварыштырган, дезип чорүй баар ужурлуг бис, ындыг болза-даа бистиң чеже кижилиивистиң дайзынынарга билдинмейн баары эргежок чугула. Дайзынынар чыыдылга бээр дериглерiн солуур дээш ылап-ла куяктыг катерге камгаладып алган келир (хем унунуң демдектериниң медээ бээр чыыдылга батареяларын ынча деп турганы ол — СЭТА-ның тайылбыры). Куяктыг катерлерни боолаар, хайгаарал катерлерни тудуп алыр херек. Олардан кижи сестир хире эвес-даа бол, оларны ёзулуг араатаннар кылдыр бодап, согуушкун таварыштырар херек. Аңаа бүгү дужаалдарны күүседир болгаш оларга чагыртыр. Дайзынынарны алаактырар дээш, кижилерни тарамык кылдыр тургузар херек.»

Маоистер кызыгаарга чөңгээлер кылырының бүжар хөрээн чоокта чаа-ла хүнээйбиннер турган соддаттарга дагаарының бетинде оларны ажок төөреткеш, оларныц медерелин шовинизм үеалдери-биле хоранныар турар. Ынчалдыр төөреттирип алган соонда Гольдин ортулукка болган чөңгээнiң киржикчизи болган Пэн Хай-линь июнь 30-де бодунуң хүн демдеглелиниге мынчалдыр «даңгырек» бижип алган:

«Бетүн бистиң Эрдаоцзянывыска хүнээйбиннериниң Мао Цзе-дун идеяларын өөренирiн курузу болдунуң ажылын ынчелгелиг доосту. Аңаа Мао дарганың чогаалдарын өөренирiниң хөй дуржулгазын билип, сагылга-чурумувусту күштелдирип, пролетаржы эвес идеологиядан чарлып алдывыс.

...Мао дарга! Меня бетүн Бачадао ортулукче чоруттун. (Бачадао — Гольдин ортулук — СЭТ

БҮТҮ ТҮРТТЕРНИҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

1925 чылдан чыдаавылеттинген

ШЫН

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 18 ЧЕТВЕРГ № 220 (8066).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Бөгүн «ШЫН» солуннуң

«АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ»

деп ШИЛЧИИР ТУГУН Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң мурнакчы комбайнери

Арагачы Мөнгеевич БИЧЕКЕЙГЕ

тывыскан. Ол ажаап алыышкынның эгезинден бээр 550 гектар черниң тараазын дорт кестирип ажааган болгаш бо хүнерде хүн нормазын ажыр күүседирин үргүлчүлеп турар.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНДА АВТОТРАНСПОРТЧУЛАР ОРТУЗУНДА ЧАРЫШ

Тараа болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнге автомобиль бүрүзүн бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар талаы-биле чолаачыларның, септекчилериниң болгаш автотранспорттуң өске-даа ажылдакчыларының чогаадыкчы идепейин коргүзер дээш, социалистиг чарыштыг улам кажбартыр дугайында доктаалды республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлелдиң президиумуу хүлээп алган. Ону бүгүдээр:

1969 чылдың дүжүдүнүң тараазын болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүнүң үезинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тургузар. Ону чаалап алган коллективке 1000 рубльдиң акча шаңналын база тыпсыр.

Кызыл тукту болгаш акча шаңналын автоколонналарга болгаш автотранспорттуң өске-даа кезектерине он хонуктээ, тараа болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа чүктерин сөөртүрүнге бедик коргузүүлерлиг болганы дээш тыпсыр.

Шилчиир Кызыл тукту, акча шаңналын бодунуң составында 50-деп эвээш эвес автомобильдиг, республиканың бир районунга, азы бир ажыл-агыйынга сентябрь 10-дан эгелээш, октябрь 10-га чедир ажылдаан автоколоннага (автоажыл-агыйга) тыпсыр.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

АВТОАЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ БОЛГАШ АВТОКОЛОННАНЫҢ КОЛЛЕКТИВИНГЕ

Тараа болгаш өске-даа продуктуларын сөөртүлгезинде ажыдаан турар бүгү автоажыл-агыйларның, автоколоннадарның коллективтери социалистиг чарыштың кирежикчизи болуп болур.

Чарыштың тиилекчизин тодарадырда дараазында чүүлдерни кичээнгейге алыр. Он хонук иштинде дүжүт сөөртүрүнүң планын ажыр күүседирин хандырар. Республиканың кайы-бир районунга бот-тускайлаң ажылдап турган бот-оруглачарылгалыг автоажыл-агыйның, колоннаның коллективин тараазы-даа, өске-даа чүктерин чидириг чок, сөөртүр, озалаңдакка таварышпас болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун бедик деңгелге тургузар ужурлуг.

Социалистиг чарыштың түннелиин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң бадылаавы республика комиссиязы он хонуктаң үндүрер.

ЧОЛААЧЫЛАРГА

Он хонук дургузунда тараанды чидириг чок сөөртүп, орун чүрүмүн, күш-ажылдың сагылга-чурумун шын сагып, даалгазын ажыр күүседип келген чолаачыны бо чылдың дүжүдүнүң тараазын, силос массазын болгаш өске-даа чүктерин сөөртүрүнүң талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчизиниге саналаар.

Социалистиг чарышка аң дээре түннелдерни чедип алган чолаачыларга «1969 чылдың кодээ ажыл-агый продуктуларының дүжүдүн автомобильдиг сөөртүрүнүң тергиини» деп хүндүлүг атты тыпсыр. Тиилекчини Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бүжин-биле база шаңнаар.

ЭШТЕР Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БОЛГАШ А. Н. КОСЫГИННИҢ ЭШ О. ЧЕРНИК-БИЛЕ ЧУГААЛАШКАНЫ

ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы эш О. Черник ССРЭ-ге түр аалдап келген. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев болгаш СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин сентябрь 16-да оон-биле чугаалашкан.

Беседа эш-хүлүүнде чүректиң хаңызындан найыралдыг эрткен. Анаа Совет Эвилели биле Чехословакияның аразында кады ажылдажылганы улам хөгжүдеринин болгаш бижыглаарының айтырыгларын чугаалашкан.

Эш О. Черник төрээн чуртунче сентябрь 16-да чаңып чорупкан.

—⊙—

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ XXIV СЕССИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Сентябрь 16-да Каттышкан Нациялар Организациязының XXIV сессиязы ажыттынган. Оон ажылында КНО кежигүнери 126 күрүнениң телээлекчилери киржип турар. Чугаалажыр айтырыгларның баштайгы телевилелиинде 104 айтырыг кирген.

Сессияның ажыттынарынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкога баштаткан. Совет Эвилелиниң телээлери киришкен.

Сессия ажылдап эгелээн баштайгы үнүнде Ассамблеяның ажылдыр органнарын болгаш оон даргазын сонгаан.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Күскү чер андырылгазын дүргедедир!

Ам республиканың хову шөлдеринде күскү дүжүт ажаап алыышкыны орту кире берген. Тараазын ажаап алза чогуур бүгү тарылга шөлүүнүң барык чартыы хирезинин тараазы ажаап алынган, оон иштинде 100 мүн гектарның тараазы бастыртынган. Дүжүт ажаап алыышкыны-биле черге-лештир келир чылдың дүжүдүнүң дугайын база үүлүп болбас. Тараазын хезип апкан шөлдерниң саваның бөлериниче техниканы болгаш бижилерни хүн сонгаарлатпайн киирер ёй келген. Ол бүгү-биле катай күскү чер андырылгазын дүрген чорулары чугула. Күскү чер арте андыртынган түдүм-на аңаа ол-шыг үүшке ажыттыг бүдүмелдер хөй чыглыр, а ол дээрге келир чылдың дүжүдүнге эки салгарлыг үүлдер болур.

Совөлгү медиалер бауазар алырга, республикада күскү чер андырылгазы эрткен чылдыңкыдан дора чоруп турар, ол ажылче амдыгаа чедир кирбээн ажыл-агыйлар безин бар. Сентябрь 15-ке чедир республикада иштизи-биле 24 мүн 670 гектар аңгыс андыртынган, ол планның чүтле 16,7 хуузу-дур.

Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 20695 гектар эвээш боон турар. Эңир чылга деңнээрге Таңды районда 8100, Улуг-Хемде — 6273, Каа-Хемде — 4838 гектар эвээш чер андыртынган. Бо чүгүлә ажылче Өвүр районуң чамдык ажыл-агыйлары, Улуг-Хемиң «Х Улуг хүрээ», Бии-Хемиң «Кызыл тараачы» колхозтары ам-даа кирбээн.

Хожуласкыныңның кол чылдагааны — тракторларны чаныс будурүкчүлүг ажыглап, халас түрүүлүүнарны болдуруп турарында күш-ажылты өскүлээ организастап, агрегаттарның техниктиг хандырылгазын четпес тургускаанында. 1216 тракторлуң бо хүнде чартык кезии аңгыс хандырылгазында ажыглаттынып турар. Ажылдың хүнде будурүкчүлүү иштизи-биле 2800 гектардан ашпайн, чаңгыс трактөрга онаалтыр хүнде ажылдап кылыышкын 4,5 гектардан өрүлевейн келген. Чижээлээрге, сентябрь 15-тен 16-га чедир «Шекпээр» совхозка түгле 20, «Саян» совхозка 10, а Чаан-Хемчиктиң «Искра» колхозунга 7 гектар аңгыс андыртынганын чүүлүлеп биле тайылбырлаарыл? Ол хүнде ол-ла районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунга «Улуг-Хая», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтарга тракторлар аңаа тура хүнзээн.

Бо чүгүлә ажылды моон сонгаарлаып болбас. Колхоз, совхоз бүрүзүнге трактөр-ховү бригалаларынга келир чылдың дүжүдүнге чер белеткээр түскай звеноларны база тракторлар отрядтарын организастаар херек. Ол отрядтар доктаачыл ажылдаан турарын чедип алырда тракторларга кывар-ачар чүүлдү шелге барып чедирип баарын боттандырары, механизаторларның бедик будурүкчүлүүт ажылдарынга бүгүделе таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула.

Социалистиг чарыштың хемчээлиниг кылдыр организастарынга партия, профавилел, комсомол организациялары база болза Советтер бол. рольду ойнаар ужурлуг. Келир чылдың дүжүдүнге чер белеткелиниң дүжүт ажаал алыышкыны ышкаш ужур-дүзүлүг, быдыр көөр херек. «Шелдерни тараазын дүрген хөстээр, андырылгаже андазынны кииредир!» Мындыг кыйгырыг-биле бо хүннерде тывадың тараажылары ажылдаар ужурлуг.

ХҮННҮҢ ФОТОИНФОРМАЦИЯЗЫ

„ОРБИТА“ ТУДУУ ДООСТУР ЧЫГААН

Бо хүннерде Кызылдың телевидениезиниң студиязының дамчыдылга радиузуунда хаара түтүнүгүн чүүлтакчылыг черлерниң үнүү космоста «Молния-1» деп харылзаа спутнигин дамчыштыр Москваның төп телевидениезиниң программазын көөр аргазы бөөр «Орбита» станциязының тудуунуң кавчаар чоруп түрарын сонуургап турар.

— Москва дамчыдылгазы кайы үеден эгелеп көрө бөөр бис, мынчаш?

Маңаа шүүт дорт харазы бөөри арай-ла берге. Ам үеде станцияның кол тудуу барыы-ла доозулган. Ынчалза-даа чамдык шеверлел ажылдары үлемчилеп турар.

«Сибирь электромонтаж» трезвиниң Кызылда участогунуң Аркадий Устюгова удуртқан бригазазының кежигүннери шалыкшын ажылдаш, станцияның электри чыргыларын, электрилиг одалгаларын, электри дериглезин болгаш вентиляциязын эптээрин сентябрь 16-да бүрүн доозаган, ону чагыкчыга дужаагын.

Тудуучулар саны чоорту эвээжеп турар болганда, ам ында инженер-техниктиг ажылдакчыларның саны улам көвүдеп турары илдең-дир. Чүге дээш, «Орбита» спутнигиниң

(«Правданың» мурнуку чүүлү)

РЕВОЛЮСЧУ ТЕОРИЯНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ КҮЖҮ

ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунуңуң эрге-ажыктары, СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин чедишкиниг күүседир дээш демиседі, социализмниң бүтү делегей системаларныг болгаш делегейниң коммунистиг ишчезишкининиң аныдыралчы эрге-ажыктары марксчы-ленинчи бодалды чогаадыкчы үзүүлге ажыл-ижиниң ажы

ЧУРУКТА: аныяк кижи Тес-Хем районда дугаар хойжу бригадазының хойжузу Комина Коданмай. Бо чылын төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны, хой бүрүзүнден 3,8 кг дүктү ол кыргып алгаш, бодунуң социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседкен. Ам аныяк хойжу мал чеминиң белеткелинге ажылдавышаан, хойларын тарып бооздырының хойжузу Комина Коданмай. Бо чылын төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны, хой бүрүзүнден 3,8 кг дүктү ол кыргып алгаш, бодунуң социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседкен. Ам аныяк хойжу мал чеминиң белеткелинге ажылдавышаан, хойларын тарып бооздырының хойжузу Комина Коданмай. Бо чылын төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны, хой бүрүзүнден 3,8 кг дүктү ол кыргып алгаш, бодунуң социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседкен. Ам аныяк хойжу мал чеминиң белеткелинге ажылдавышаан, хойларын тарып бооздырының хойжузу Комина Коданмай. Бо чылын төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны, хой бүрүзүнден 3,8 кг дүктү ол кыргып алгаш, бодунуң социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседкен. Ам аныяк хойжу мал чеминиң белеткелинге ажылдавышаан, хойларын тарып бооздырының

Улусчу контроль

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУК

Кат-чимистиг садты республиканың кайы-ла ажыл-агыйларында ажаан өстүрүп турар. Бо чугула участок Чоон-Хемчик районуң мал семиртир «Тыва» совхозунда база бар. Ажыл-агыйның чимистиг участогу 7 гектар шөлдүг. Ында инек-караз, малина, вишня, ранетка, слива, яблоня 4 гектар черде тарыттынган, а арткаш ногаа культураларыныңы. Чимистиг сад дузалаар ажыл-агый болуп, арткан чылдарда совхозка өвээш эвес оруларны киирип келген. Участокка чимистиг садты тургузуп, оон өстүрүлгези болгаш дужуткуру дээш баштайгы чимисчилериниң сагыш човагыр кылымаккай ажаалгазының ачызында сад арбын дужуттуг берип келген. Садтың чимистиг үнүштериниң дужуг бериишкинин арткеи ийи чылдарның-биле алырга мындыг: 1967 чылда ниити дужут 79 центнер болган, а 1968 чылда 17 центнер алдынган. Ында тускай ажылчыннар (сад ажаакчылары), агроном бымжыглаттынган.

Районуң улусчу контроль комитединиң хураалынга совхозта чимистиг участоктуң ажаалга-тежээлиниң болгаш камгалалының дугайында айтырыгны чоокта чаа чугаалашкан. Ногаа культураларынан аңгыда кат-чимистиг садтың ажаалга, кадагалалы кончуг сандаргай, харысалга чок байгалда тургустунган. Совхоз директкиязы (директору эш М. Доктугу), кол агроном (эш Н. Миняев), участок агроному (эш Е. Солаан-оол), ажылчын комитеди (дарганы эш Содуна) дузалаар ажыл-агый болур кат-чимистиг участоктуң чугула ужур-дузазын чедир үнелевейи келген. Оон харазы-биле чимис бээр үнүштериң ажаалдазы база кадагалалы бакшраан. Оларны бок үнүштер үглеп, дүй алган. Ынчангаш янзы-бүрү үнүш зарыглары ында тывылган.

Ажаалданы болгаш камгалал кадагалалды экижидип, хөрзүнүнге органиктиг база минералдыг чеминчиндилгелерни, сугтарылганы агротехниктиг хемчеглер ёзугаар чорудуп, бок үнүштерге удур демисеелди күштелдирген болза, садтан арткен чылдыындан-дыа хой дужуттуг ап болур турган. Ында тарып остүрген чимистиг үнүштериң ээзуп долгандыр үнген бок үнүштериң эрыгазавайн турар. Үнүштериң болгаш ыяштарының күргаан будуктары арыглаттынмаан. Суггат-биле четче хандырбазындан күргап калган ыяштар, үнүштер хой. Олар база аптаттынып арыглаттынмаан. Сыйлын үредген сыптар база бар. Чимистиг үнүштериң сайгырылынга агротехниктиг чүрүмнар чоруттунмалны-биле үнүштериң өзүмү, чимизинин дужуткуру дыка куду болган.

Эштер Мяняев, Солаан-оол олар бок үнүштерге удур организастыг хемчеглер албаан. Бок үнүштер 55 дөс инек-караз, 14 дөс вишня, 10 дөс честек-кат сыптарының болгаш өскеда үнүштерниң өзөринге багай салдарны халдаткан. Бо үстүнде чижек бок үнүшке удур демисеелдиң чоруттунмалының чамдык фактылары-дыр.

Яблоняларның, сливаларның, вишняларның, инек-караларның чимис үнер адакты будуктарын өрү сайгара кодуртур тускай тепкиштер кыдынмаан. Оон түннелинде олардың чимистери черге төктүп, үрелип турар. Бозуунуң үдуртулгазында 18 ажылчын түлүп турар хирезинде участок агроному суггарылганы, өскеда ажаалгаларны кошкак организастаан. Бо-ла бүгү ажыл-агыйжы эвес чорук салка кандыг үржүктү халдатканы? Чимистиниң дужуткур чоруун кудулаткан. Чамдык үнүштерин дужут бербезинге чедирген. Чадап үнүштериң кат-чимизи алдынган. Ынчангаш участокка бо чылгы ниити дужут 5 центнерден аппас хире.

«Бок үнүштер-биле демисеели күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1962 чылның март 26-дагы Чарлыын күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглер албаан база кат-чимистиг участоктуң ажылынче чоруур кичээнгей салбаан дээш совхоз директору эш М. Доктугуга доңгулдыны, кат-чимистиниң агротехниктиг ажаалгазын бакшыраткан кол болгаш участок агрономнары И. Миняевке, Е. Солаан-оолга шынгыы доңгулданы хүлээткен.

Кат-чимистиг участокка бүгү байдалды «кижидериниң хемчеглерин улусчу контроль комитединиң хуралы айыткан.

М. СЕВЕН.

ЭРТЕНГИ СААЛДА

Репортаж

— Ажылда белен чүве кияа турарыл, чаңчыгып чор мен. Чамдыкта берге-дир, ажылга тааырымчалыг байдал-ла турар болза ажырбас — деп чугаалаар болду.

Галинаның ыңдында эң кымыкы үш аппарата ажылдап турар саанчының чанында чеде бердим. Үш инекти хары угда сагган тур. Саалда аппараттары соксаал чокка ажылдаан. Инектер дробленканы амданнанып чивиштаан, таалаш ышкаш турлар. Сагган инек бүрүзүн-не ол дораан ынай үнүлүүп турар. Оон орунгга өскеже инек кээп туруптар. Шак ынчаар өлүзүн каш инекти сагган соңнда, удаваанда оон сабазы долган. Учётчикке барып хемчеткен. Саанчының адынын дужунга сүттүң литрин бижип қалды. Кызыл-оол Норжунмаа бо саалда черинде чаа келген, оон мурнунда Красноярскта фермазынга ажылдап турган. Саанчылап ажылдаа-ла өлүзүн каш чыл болу берген. Ол эртен инек саап келген саанчыларның эң улуг ол болду. Оон хары 37. Ынчалза-дыа даштындан көөрге, оон аныяк кылдыр көстүр. Ажылдап турда оожум мыкаан сагыныдыр, ынчалза-дыа кылган чүвезин хол дапты-биле кылбас хире кижи болду.

Эртенги саалдага үстүнде алаанывыс саанчылардан аңгыда Раиса Суваң болгаш Оон Өшкү-Саар база кириишкен. Олар баяа-ла мында чаа ажылдаан улус болду. Бо ийи саанчы кожа ажылдап турдулар, бот-боттарынга хөнзигдаа болза, бо-ла дузалажыр: инээн акелетнип бээр, сүдүн чедиржир... Дуза, дем чокта кайгыгаа керек черде бүтпес. Демнит саалкан тепе тудуп чиир деп чугаалажырының ужуру-дыа ыпта.

Эртенгиниң тос шак үезинде саалда барык башкарылган, Галина Горелова инектерни баштай саал доозган. 34 инек сагган, оон 91 литр сүт саал дужаагаи болду. Сүдүн үжүттинге дужаагаш, саалдар аштап, арыгдап тур. Клетказарының иштии аштаан, инек кирер серп адаан шеверледи. Бүгү ажылды малынын доозунаан, өөрүдеп мурнап чорупкан.

Саанчылар Кызыл-оол Норжунмаа 40 инектен 128 литрни, Рая Суваң — ол-ла хире инектен 129 литрни түс-түста сагганнар. Шлапгыны бо саанчыларның инектериниң эразында чаа быжаалаан инектер база бар. Чаа төрээн инек, өскелерине бодаарга, оран чок сүткүр болур болгай. Чаа немелкен инектерни саанчы болгуна чаңчыктырып, эмнин массажтап, чемгерип тураргга, ол улам хөй сүт бээр.

Оон Өшкү-Саар инектерни эң соолуңде доозту. Бо саанчы база 40 хире инек саап турар. Саалда доозтуп турда, саанчының уруу аразынга маанан келген. Оон адын Валя дээр, 3-ку класстың өөренип турар. Саанчының уруглары беш. Үш кижи школдада өөренип турар, өскелери ам-дыа чаш. Ажылы чымыштыг саанчы кижиге уруг-дарыгны өөредип, кижизидип алыры ыңдыг-ла амыр эвес. Ынчалза-дыа ол четтиргени кызыдып турар. Валязы маанан келгеш, аразынга ол-бо дузалажып тур.

Саалда доостуру билек кадарны Оон Маңчык-оол инектерни одаже үнүтүре берди.

Баяаның бетинде ажаан каапкан күкуруза шолучче кадарып чорупкан. Дүүн база анда хүнээн деп саанчылар чугаалаптыг. Оон алгаш көөрге, инектериниң суду элбээр дээрзи илдең. Он эртен сагган сүттеп санаторийде дыштанысчылардже сүт соорткен.

Бо ферманың саанчылары шупту сес кижи. Эдээртиңге ажылдап турарлар. Бо эртен сагган саанчылар кежээ ажылдавас, даарта эртен келир. Ынчалар ажылдарга талармычалыг, хостуг үе-шак бар болур. Шак ынчаар үш хонук ажылдаан соонда ээлчег солтур. Таңдының «Революциянын чалбыыскы» колхозта Топ сүт-бараан фермазының бир эртенги саалдазы ынчаар эштеткен.

Б. ДИРЧИН.

делегей бо хүннерде

А. А. Громыконуң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының 24-ку сессиязынга киржир ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыкого баштаткан төлөөлери сентябрь 15-те кежээ Нью-Йоркка чедип келген. Нью-Йорк аэродромунга А. А. Громыко мынчалдыр медеглел кылган:

ССРЭ-ниң төлөөлери делегейниң болгаш Каттышкан Нацилар Организациязының мурнуну тургустунган чугула айтырыгларны бүгү улустарның күзел-бодалдарынга дүгүжүр кылдыр шинтирлээрин чедип алыр деп ылаш шинтирлиг болгаш күзелдинбиле КНО-нуң Кол Ассамблеязының 24-ку сессиязынга келгеп.

Совет Эвилеги бүгү-ниити тайбыңны деткирининң чугумчалыг чепсээ болур организациязы кылдыр КНО-ну үнелеп келген болгаш үнелеп-даа турар. КНО бодунуң долуунда келген чылдарының дургузунда делегейниң дүшкүрүүр байдалын чаварыладыр, эжелеп-дириг политиказынга удур, колония системазын үзүткээри дээш демнеелге ажыктыг өвээш эвес чүүлдерни кылган деп чүвени ол бүгү делегей организациязының үзөгүр беш чыл ою — келир юбилейниң будуүзүнде база катап демдеглээрин күзенчиг-дир. Бис бодаарымыска, КНО тайбыңны болгаш аймыл чок чорукту камгалап арттырарыңче угланган ажыл-чорудулгазынга болдуңуң бир арталарын амдаа четче ажылдаазын. Тайбыңны быжыглаарынга бараан болур чаа-чаа хемчеглерни Каттышкан Нацилар Организациязының ажылын үдээрын улустар күзел турар болгай. КНО-ну Кол Ассамблеязының ам болур сессиязының үндүрер шинтирлерин чогуумга олче угланган турар деп идеген турарыскы илередиксээн ийин бис.

Совет Эвилеги тайбың дээш, делегейниң дүшкүрүүр байдалын чаварымдырары дээш могаг чок болгаш чайгыыш чок демнеежин келген.

У Таннының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Чиңгине секретары У Тан Вьетнамда дайынны эң дүрген соксадырыңын эргежок чугулазын база катап демделээн. Вьетнам улус бодунуң хөреткерии даштыкының кандыг-дыа холгаралашкыны чокка боду шинтирлеп болур арганы алган турар үжүрлүг деп, Каттышкан Нацилар Организациязының болган парааза конференциязынга корреспондентилерниң айтырыгларын харыылап турган, У Тан сентябрь 15-те медеглээн.

У Тан Чоокну Чоон чүк талазы-биле дөрт талаалыг чугаалажышкынында КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының ажылдаар үезинде катап эгелезе чогуур дээн.

КИЛЕҢ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Водунуң химиля, бактериология болгаш ядролуг чепсеп дайынны чорудар планнының салдарын Финляндияның девискээринге АКШ-тың халдадыр деп турар сагыштынына Финляндияның чону хорадап, килеңнээй деп, «Касан уутисет» солуң бижээн.

Каттышкан Штаттарның шериг бөлүктериниң планнары Финляндияга «партиан дайынны» дээр чүвени чорударының үш америк баазазын тургускан турар ужуруг дээн. Ам Вьетнамда дайылдакыл турар үргедекчилер—«ногаан бөрттүглерня» «партизаннар удуртур» тускай эртемнигер кылдыр чорудар деп планнаанын үк солуп сөглаап бижээн.

Солунчуң дыңладып турарын ёзугаар алырга, Финляндияның Раутпохья, Тоурула болгаш Юске районнарының профэвилел каттыжышкынының организацияларының ниити хуралы америк планнарга удурланышкыны илерхейлээр деп шинтирр үндүрген. Хуралдың киржикчилери Финляндияның даштыкы херектер министерствозунуң хынаазда кылган, Каттышкан Штаттарга шыңгыы удурланышкынын медеглээрни ук министерствога барып оон иегээр шинтирни база үндүрген.

Ольстер дээр база бир аттыг Соңгу Ирландияда ханныг болуушкуннарның дугайында социлиарга дыңладыглар парлаттынары сонсаавайн турар. Соңгу Ирландияны Европада колония дээр бе? Бүгү делегейге национал-хостадгалыг шимчээшкин өөскүп турар үеде инда болуп турар ол болуушкуннарны анархизм дээр бе? Ол бүгү шынап-ла мындыг. Соңгу Ирландияны колония пёлюне чартык колония деп болгур.

Белфаста болгаш Лондерриде хын турар орттер биле кулдумчу оңгулары, протестант шажыннын Пэйсли ламазының фашист дээрбечилериниң дүрзөн үүгедигтери, оңза байлап тургустунганы, Ольстерже чорудун турар чаа-чаа ангын шериг отрилтарын, полициянның хоралыг «сп-эс» деп газ ажыглап турары — бо бүгү баштай Соңгу Ирландияның чонунуң хой кезии протестант шажыны-чудуралыглаан ангыларының болгуш турар. Католиктериниң кыдыгларын турлагларында чонунуң эң ядыңларының чурттап турарында үжүр-ла бар. Хамаатының эргелер дээш депшилгезинге шимчээшкинин пролетарий-католиктериниң хамыкты мурнай деткип турарында база үжүрла бар. Соолгу үеде ажаал ишчи протестанттылар биле католиктер профэвилегге демисеелдиг кыдыгларын, хамаатының эргелер дээш шимчээшкин комитеттериге болгаш оон-даа өскелерге кады ыңгыр, боттарының аразынга чоокшулаштырып турар апаргаи. Фашист Пэйсли чижектиг шажыныңгы ажыл-ишчи хүн эгелээлек. Суурда машина-балгат шимээнии безин мырыңай шыпшып. Түлүктүг ажыл үезинде орук баар чолаачылар артён эрте чоруурун билир бис. Амыыңында олар безин хөдедбээн. Эртенги ыржымны саанчылар үрепкен деп болур. «Революцияның чалбыыскы» колхозтуң ыракчоок фермаларынче баар саанчылар дан-биле хеделип эгелээни ол.

Баягзын суур-биле барык кожа турар саалда черинге суурдап баар саанчылар-биле кады кээп турувуста, хүн ам-даа үнмээн. Кадарчы инектерни шагда-ла кажаалапкан. Баштай келген саанчылар саалда аппараттарын белеткен, инектерге чемни дажын ап турдулар. Саалда аппараттарын башкарып турар моторист Александр Стериков удаваанда чедип келген. Аппараттарны хынап, ажылдадырынга белеткеп тур. Сүт хүлээп алыр савалар белеп, инек эмии чүп алыр сүт база белеп. Изиг сүүну база ап болур.

Таптыг-ла алды шак үези. Хүн чаа-ла кадурлуп үнүп олур. Чоок-кавының шыналарында туман ам-даа арылбаан. Шык, серинии ажаок. Инек турар улуг кажаа-биле кожа серп үзүнде саалда аппараттарын тургузуп каап. Инектер шида ажиктер дамчып саалда аппараттарның клетказарга барып туруптар. Дүүн кежээки-саалда орай доозулган-дыр деп саанчылар аразында чугаалаттылар. Чүге дээрге бир кижи аарлап, оон инээн база сагган.

Моторист аппаратты ажылдадыпкан. Шимээндааш хөлзенчиг-ле апарды. Бо эртен келген дөрт саанчының бирээзи Галина Горелова ажиикке чеде бергеш:

— Волга-Волга, бээр кел!—деп кыйгырган. Көөрүмге улуг эмиглиг куу ала инек кылаштап кирип келгеш, өөренген чаңчылын ёзугаар клеткага барып турупкан. Белеткеп каад чемни чий берди. Ол аразында саанчы клеткаңың соон хаггаш, инектиң эмнин аптаап, саалда аппарадын эмиглерге уланкан. 20 литр ишкир савааже инектиң суду сагдынып эгелээн. Сүткүр инек болду. Савааже сүт дамчыңар резинка кырланайнын турган ышкаш болду. Сүт-хөй дамчыырга мыдыг болур.

Галина саанчылаа-ла үр болбаан. Тывага бо чайын келген. Бо колхозта саанчылай бергени ол. Ажылдаарга кандыг-дыр дээрзин айтырарымга:

— Ажылда белен чүве кияа турарыл, чаңчыгып чор мен. Чамдыкта берге-дир, ажылга таарымчалыг байдал-ла турар болза ажырбас — деп чугаалаар болду.

Галинаның ыңдында эң кымыкы үш аппарата ажылдап турар саанчының чанында чеде бердим. Үш инекти хары угда сагган тур. Саалда аппараттары соксаал чокка ажылдаан. Инектер дробленканы амданнанып чивиштаан, таалаш ышкаш турлар. Сагган инек бүрүзүн-не ол дораан ынай үнүлүүп турар. Оон орунгга өскеже инек кээп туруптар. Шак ынчаар өлүзүн каш инекти сагган соңнда, удаваанда оон сабазы долган. Учётчикке барып хемчеткен. Саанчының адынын дужунга сүттүң литрин бижип қалды. Кызыл-оол Норжунмаа бо саалда черинде чаа келген, оон мурнунда Красноярскта фермазынга ажылдап турган. Саанчылап ажылдаа-ла өлүзүн каш чыл болу берген. Ол эртен инек саап келген саанчыларның эң улуг ол болду. Оон хары 37. Ынчалза-дыа даштындан көөрге, оон аныяк кылдыр көстүр. Ажылдап турда оожум мыкаан сагыныдыр, ынчалза-дыа кылган чүвезин хол дапты-биле кылбас хире кижи болду.

Эртенги саалдага үстүнде алаанывыс саанчылардан аңгыда Раиса Суваң болгаш Оон Өшкү-Саар база кириишкен. Олар баяа-ла мында чаа ажылдаан улус болду. Бо ийи саанчы кожа ажылдап турдулар, бот-боттарынга хөнзигдаа болза, бо-ла дузалажыр: инээн акелетнип бээр, сүдүн чедиржир... Дуза, дем чокта кайгыгаа керек черде бүтпес. Демнит саалкан тепе тудуп чиир деп чугаалажырының ужуру-дыа ыпта.

Эртенгиниң тос шак үезинде саалда барык башкарылган, Галина Горелова инектерни баштай саал доозган. 34 инек сагган, оон 91 литр сүт саал дужаагаи болду. Сүдүн үжүттинге дужаагаш, саалдар аштап, арыгдап тур. Клетказарының иштии аштаан, инек кирер серп адаан шеверледи. Бүгү ажылды малынын доозунаан, өөрүдеп мурнап чорупкан.

Саанчылар Кызыл-оол Норжунмаа 40 инектен 128 литрни, Рая Суваң — ол-ла хире инектен 129 литрни түс-түста сагганнар. Шлапгыны бо саанчыларның инектериниң аразында чаа быжаалаан инектер база бар. Чаа төрээн инек, өскелерине бодаарга, оран чок сүткүр болур болгай. Чаа немелкен инектерни саанчы болгуна чаңчыктырып, эмнин массажтап, чемгерип тураргга, ол улам хөй сүт бээр.

Оон Өшкү-Саар инектерни эң соолуңде доозту. Бо саанчы база 40 хире инек саап турар. Саалда доозтуп турда, саанчының уруу аразынга маанан келген. Оон адын Валя дээр, 3-ку класстың өөренип турар. Саанчының уруглары беш. Үш кижи школдада өөренип турар, өскелери ам-даа чаш. Ажылы чымыштыг саанчы кижиге уруг-дарыгны өөредип, кижизидип алыры ыңдыг-ла амыр эвес. Ынчалза-дыа ол четтиргени кызыдып турар. Валязы маанан келгеш, аразынга ол-бо дузалажып тур.

Саалда доостуру билек кадарны Оон Маңчык-оол инектерни одаже үнүтүре берди.

Баягзын бетинде ажаан каапкан күкуруза шолучче кадарып чорупкан. Дүүн база анда хүнээн деп саанчылар чугаалаптыг. Оон алгаш көөрге, инектериниң суду элбээр дээрзи илдең. Он эртен сагган сүттеп санаторийде дыштанысчылардже сүт соорткен.

Бо ферманың саанчылары шупту сес кижи. Эдээртиңге ажылдап турарлар. Бо эртен сагган саанчылар кежээ ажылдавас, даарта эртен келир. Ынчалар ажылдарга талармычалыг, хостуг үе-шак бар болур. Шак ынчаар үш хонук ажылдаан соонда ээлчег солтур. Таңдының «Революциянын чалбыыскы» колхозта Топ сүт-бараан фермазының бир эртенги саалдазы ынчаар эштеткен.

Б. ДИРЧИН.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели сентябрь 15-те Чоокну Чоон чүкте байдалды чугаалажыры дооскан. Оны чугаалажырының хуралын араб болгаш Азия чүрттарының хөй күрүнелериниң дилээн ёзугаар чыыдырган. Олар Иерусалимге Аль-Акса хүрээни өрттеткеи үүгедигниң үүжүктарын чугаалажып коорун негээн.

Сес алган хөй-хөй делегаттар Тель-Авивтиң эжелекчи политиказын шинтирлиг буруу шоңкап болгаш Израильдиң эжелекчи үүгедигтерин онемчидип турар АКШ-тың, Англияның турүштарын шүүмүлдээн.

КНО-нуң Иерусалим дугайында айтырыгның талазыбиле үндүрген бүгү шинтирлери КНО кежигүннери чүрттарының чүрө-соруун илерхейлеп турар, чайгыыш чок шугумну барымдаалаан. Ону тодаргайлап тайылбырларга, Иерусалимниң араб кежиин Израильдиң шериг күжү-биле эжелеп алганы шын эвес, Иерусалимниң корум-чүрүмүн эжелекчиин ёскертир, аңаа кара-турааның аажылаар эргези чок, ол хоорайның араб кезиинден эжелекчи үнүп чөрүүр үжүрлүг деп чүвени барымдаалаар түрүш ол.

Эжелекчи ёзу-чүрүмнүң күчүледдер, террор болгаш дерзиниледдер кылып турганының уламындан культура байлактарын үрегдээриниң база бир үүгедиш болган — Аль-Акса хүрээни орттеткен.

Чоокну Чоон чүкке бижыг тайбыңны хандырары дээш, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шинтирии ёзугаар политиктиг шинтирр үндүрериниң чогумчалыг ергээш тывары дээш чайгыыш чок түрүүн турар Совет Эвилеги Чоокну Чоон чүктүң амгы байдалын хөвөөр арттырар үзеэди тайбыңның дерзөнге таарымчалыг деп шыдавас болгаш санавас-даа деп, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын даргалаан ССРЭ-ниң төлөөзи Я. А. Малик медеглээн. ССРЭ-ниң төлөөзи Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шинтирии болгаш Чоокну Чоон үүктүң талазы-биле оон өскеда шинтирлерни Израильге күүсеттиреринче угланган, чогумчалыг хемчеглерн дораан алырынче Чөвүлелда кыйтырган.

Ук Чөвүлел мусульман 25 күрүнеңиң өмүнээзиндеп Пакистанның сападдан кииргеп доктаал төлөвилелин бадыралаашкынарының хөй нуруузу-биле хүлээп алгаш, Кол Ассамблеяның болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң Чоокну Чоон чүк талазы-биле үндүрген шинтирлерин Израильдиң күүсеттейн турарын буруу шапкан.

Аль-Акса хүрээни үреп, дорамчылаан бужар үүгедиг КНО-нуң шинтирлерин чорчуп үрөөр үүгедиглер кылырын Израильдин доп-дораан соксадырының болгаш Иерусалимниң корум-чүрүмүн ескертир сорулгалыг бүгү үүгедиглерин соксадырының эргежок чугулазын база катап демделээн деп чүвени Чөвүлел бадыткаан.

Р. Никсоннуң медеглели

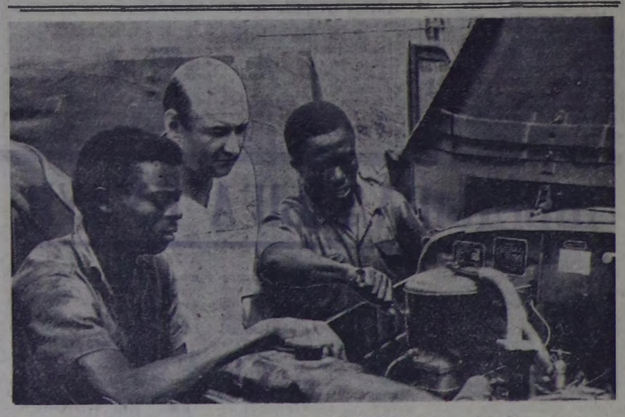
ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Никсон Вьетнам айтырыгга хамаарыштыр сентябрь 16-да медеглел кылган.

Президент Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революсчу Тур чазаанның Вьетнам айтырыгны делегейге шинтирлээрине хамаарыштыр саналдаан 10 чүүлдең тургустунган негелдениң чамдыкта-даа чүүлү-биле дүүшпес, моон мурнундагы америк саналдарны катаптаан. Ол он чүүлдең тургустунган негелдени чугаалажырында АКШ-тың белеңин дыңнаткан.

Президентниңиң медеглелинде тайбың арга-биле чогумчалыг шинтирр үндүрериниче. АКШ-ты чүткүл салып, вьетнам айтырыгны дайын аргазы-биле шинтирлээриниң ойталап турар кылдыр көргүзүлгээн оон өске бүзүредилер база бар болгай.

АКШ Мурнуу Вьетнамда шериглериниң санынган 35 мун кижини декабрь 15-те кызырарын күзеп турар деп, президент чарлаан. Ол үнүтүрер деп турар 35 мун кижиниң чүгле чартык кезии шериглер болуп турар деп. Ак бажың тайылбырлаан.

Ол санны Мурнуу Вьетнамда турар чартык миллион кижилиг америк армиязынге деңнээрге, чүгле дазайга дүшкен дамды дег. Мурнуу Вьетнамда америк шериглериниң санынган 25 мун кижини «кызырар» деп турарын делегейниң хөй-ниитизы кажарлаашкын кылыр сүртээл болгаш делегейниң хөй-ниитизин мегелээр арга деп көрген.

Экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулганы ёзугаар Совет Эвилеги хөй-хөй автомобиль заводтарының тускай эртемниглерн Нигерияга ажылдап турар.

Одаа Боттарының будуруүге мергежилин аныяк нигерийлерге дамчыдып бергинээн, оларның автомобиль техниказын өөренип алырынга дуза чедирип турар.

ЧУРУКТА: моторга баш бурунгаар хемчег алырының көрүлдезин нигерий механиктериң эрттиреринге Московскый биче литражтыг автомобиль заводунуң инженери Анатолий Губанковтуң дуалап турарры.

Ю. САВИЦКИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БАРААН ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Өвүр райпозунуң коллективи соолгу үеде чонуңар бараан хандырылгазын экижидер хемчеглерни ап, планныг онаалгаларны күүседир талазы-биле бирги чартык чылда эки түпнелдиг ажылдаан. Райпо бирги чартык чылда бараан садырылгазының планын 103 хуу, хой-ниитинин чемненилгезинин саарылга планын 132 хуу күүсеткен. Чонга плантан ажыр 38 мун рубльдин бараанын саарган.

Райониуң садыг ажылдакчыларының аразында планныг онаалгаларын кварталга санында теднишкинниг күүседиз, аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарынга чонуңар негелдехереглелин хандырар деэш кызымак ажылдап турар мурнакчы садыгжылар хой. Хандагайтыла үлетпүр бараанларының магазининин эргелекчиин К. Монгуш, 2 дугаар ларёктуң садыгжызы В. Дажымаа, Сагларыда кодээ магазин эргелекчиин Ч. Куулар, Чаа-Суурза садыгжы Шожал, Хандагайтыда пекарь Т. Пензина, повар М. Бапын олар үлегерлиг ажылдап келген. Бо чылын райпо коллективинге чаа күш немешкен. Респотребсоюзтуң кадрлар килдизин ортуизак тускай болгаш ээдээ эртемниг 14 кижини Өвүр райпозунче ажылдарды-биле чоруткан.

Ынчалза-дыа райониуң чамдык садыг болгаш хой-ниитинин чемненилге черлери чугула хереглеел бараанпары-биле чонну чедир хазырып шыдаавайн, саарылга планын күүсетпейн, садыглашкынның культуразын бедингейн турарын чугаалаар херек. Хандагайтыла ном магазини (садыгжызы М. Кошкендей) чартык чылда саарылга планын күүсетпеэн. Өөредилге эгелээр мурнунда бээнн 1—2 класстарның өөредилге номнары базада үстүүг класстарның физика, химия, география номнары магазинге чок турган. Ол ышкаш райпо складында-даа, магазиннерде-даа школа формалары чок болуп турар. Чылын-на райпо шугумунга өрелсамчыгдал эвээжевейн келген. Бо чылын, райпо хой түннүг акша-хөреңгинин өрө-самчыгдалын болдургап. Райпо баштар чери, профэвилел болгаш өскс-даа хой-ниити организациялары кооперация хөреңгизин камнаар, материалдыг харыысалга ажылынга кижилериниң ажылын контрольлаар хемчеглерни албаан келген.

Садыгның депшилгелиг аргаларын ажыглаар талазы-биле дүржулга солчулгаларын организаставышпаан, садыгжылар ортуузунга кижизидилге ажылын күштелдирер деэш боттуг ажылдарны ап чорудары негеттинип келген.

С. САНДАН.

ОЛЬСТЕРДЕ БАЙДАЛ

Соңгу Ирландияның ханныг болуушкуннарының дугайында социлиарга дыңладыглар парлаттынары сонсаавайн турар. Соңгу Ирландияны Европада колония дээр бе? Бүгү делегейге национал-хостадгалыг шимчээшкин өөскүп турар үеде инда болуп турар ол болуушкуннарны анархизм дээр бе? Ол бүгү шынап-ла мындыг. Соңгу Ирландияны колония пёлюне чартык колония деп болгур.

Белфаста болгаш Лондерриде хын турар орттер биле кулдумчу оңгулары, протестант шажыннын Пэйсли ламазының фашист дээрбечилериниң дүрзөн үүгедигтери, оңза байлап тургустунганы, Ольстерже чорудун турар чаа-чаа ангын шериг отрилтарын, полициянның хоралыг «сп-эс» деп газ ажыглап турары — бо бүгү баштай Соңгу Ирландияның чонунуң хой кезии протестант шажыны-чудуралыглаан ангыларының болгуш турар. Католиктериниң кыдыгларын турлагларында чонунуң эң ядыңларының чурттап турарында үжүр-ла бар. Хамаатының эргелер дээш депшилгезинге шимчээшкинин пролетарий-католиктериниң хамыкты мурнай деткип турарында база үжүрла бар. Соолгу үеде ажаал ишчи протестанттылар биле католиктер профэвилегге демисеелдиг кыдыгларын, хамаатының эргелер дээш шимчээшкин комитеттериге болгаш оон-даа өскелерге кады ыңгыр, боттарының аразынга чоокшулаштырып турар апаргаи. Фашист Пэйсли чижектиг шажыныңгы ажыл-ишчи хүн эгелээлек. Суурда машина-балгат шимээнии безин мырыңай шыпшып. Түлүктүг ажыл үезинде орук баар чолаачылар артён эрте чоруурун билир бис. Амыыңында олар безин хөдедбээн. Эртенги ыржымны саанчылар үрепкен деп болур. «Революцияның чалбыыскы» колхозтуң ыракчоок фермаларынче баар саанчылар дан-биле хеделип эгелээни ол.

Баягзын суур-биле барык кожа турар саалда черинге суурдап баар саанчылар-биле кады кээп турувуста, хүн ам-даа үнмээн. Кадарчы инектерни шагда-ла кажаалапкан. Баштай келген саанчылар саалда аппараттарын белеткеп, инектерге чемни дажын ап турдулар. Саалда аппараттарын башкарып турар моторист Александр Стериков удаваанда чедип келген. Аппараттарны хынап, ажылдадырынга белеткеп тур. Сүт хүлээп алыр савалар белеп, инек эмии чүп алыр сүт база белеп. Изиг сүүну база ап болур.

Таптыг-ла алды шак үези. Хүн чаа-ла кадурлуп үнүп олур. Чоок-кавының шыналарында туман ам-даа арылбаан. Шык, серинии ажаок. Инек турар улуг кажаа-биле кожа серп үзүнде саалда аппараттарын тургузуп каап. Инектер шида ажиктер дамчып саалда аппараттарның клетказарга барып туруптар. Дүүн кежээки-саалда орай доозулган-дыр деп саанчылар аразында чугаалаттылар. Чүге дээрге бир кижи аарлап, оон инээн база сагган.

Моторист аппаратты ажылдадыпкан. Шимээндааш хөлзенчиг-ле апарды. Бо эртен келген дөрт саанчының бирээзи Галина Горелова ажиикке чеде бергеш:

— Волга-Волга, бээр кел!—деп кыйгырган. Көөрүмге улуг эмиглиг куу ала инек кылаштап кирип келгеш, өөренген чаңчылын ёзугаар клеткага барып туруптар. Белеткеп каад чемни чий берди. Ол аразында саанчы клеткаңың соон хаггаш, инектиң эмнин аптаап, саалда аппарадын эмиглерге уланкан. 20 литр ишкир савааже инектиң суду сагдынып эгелээн. Сүткүр инек болду. Савааже сүт дамчыңар резинка кырланайнын турган ышкаш болду. Сүт-хөй дамчыырга мыдыг болур.

Галина саанчылаа-ла үр болбаан. Тывага бо чайын келген. Бо колхозта саанчылай бергени ол. Ажылдаарга кандыг-дыр дээрзин айтырарымга:

ШЕНЕЛДЕ КЫЛЫРЫНЫҢ «ҮНДЕН ДУРГЕН ЧОРУУР ПОЕЗДИЗИ»

ТОКИО. (СЭТА). «Мейдзи университеттиң инженерлер факультединиң эртеңнеринги «үнден дүрген чорүүр поездынга шенелдезин кылаан. «Поезд» 1600 метрни шакта 2535 километр ырнар дүргедээшкинниг эртеңи. «Поездиниң 110 сантиметр үзүн дүргүзүп болгаш доора калбаа 8 сантиметр дежир цилиндр кылдыр чогаатқан. Ол шенелде үнден ийи катап дүрсеп чорүүр болгаш Токио биле Осаканың аразында ырнаан (515 км) 12 минута дургузунда эртип шыдаар поезд төгүй тургузуп болдуруның практиктиг эрелеарын тывар сорулгалыг.

ҮЖЕН ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Бай-Тайга районуун Шуй ортуман школазы бо чылын үженги өөредилге чылын эгелээн. 1939 чылдын сентябрьда ол школа үндезилеттингеп. Эң-не баштай Шуй, Эрги-Барлык девискээриниң чылып келген хөй эвес санныг оолдар, уругларның хар-назынын, өөредилгеже сундуузуун барымдаалап 1 болгаш 2 класстарга аңгылаан, ийнги класска барганнарның аразынга эрги тыва бижикти бичии бижилерде бар болган. Ол ийи классты Күжүгет Сегбеевич Күргет дээр башкы чаасказан башкылап тургап.

Школаның баштайгы бирги классчызы, ам «Мурнакчы» колхозтуң чылгычызы Доржу Хертекович Шөмбүл-оол мынчаар сактып чугаалап орар:

— Чаа ажыттынган школга өөренири дыка берге турган. карандаш саазын чедиштпес, стол-сандай, парта бар эвес, интернат база турбаан. Оон уламыштан дүшкен-на черге үжүк шыйып, саазын аттыг-ла чүвеге бижиттинип, аалдарывыс ырак, тараамык болганындан орайтаан черивиске-ле хонуп турдувус. Ынчалза-даа өөредилгеже хандыкпылывысты ол бергелер моондактэп шыдаваан. Башкывыс Күжүгет Сегбеевич өөредилге программазындан аңгыда, улуг башкы Ленинниң дугайында, оон үндезилеп тургускаңы делегейде социалистиг күрүне — ССРЭ-нин хогжүлдезин бо-ла чугаалай бээр. Бис ону аажок сонуургап дыңнаар, ол магалыг чылыг сестер дугайын катап-катап айтырар турдувус...

Д. Шөмбүл-оолдуң өөнүп эзен Х. Сорук база школаның баштайгы өөреникчилериниң бирээзи. Оон аңгыда ол өг-бүле 1950 чылда тургустунган «Мурнакчы» колхозтуң ажылынга баштайгы хүнүнден бээр идепкейлиг киржип, бо үеде ажыл-агыйның мурнакчыларының одуруунда чоруп, келир чылдың март айда колхозтуң 20 чыл оюн демдеглээринге белетеннип турар.

Ук школа эртикен 30 чылдарның дургузунда хөй санныг оолдар, кыстарны аммырааның болгаш эртем-билгиниң делгем оруунче үзээн. Оларның аразында ол-ла школада чаярбы ажыг чыл башкылаан, улус өөредилгезиниң тергинни, РСФСР-нин школаларының алдарлыг башкызы С. Майны, композитор А. Чыргал-оол, Мөңгүн-Тайга райкүүскомуң дартазы Х. Эрес-оол, «Тээли» совхозтуң директору О. Кара-Доңгак болгаш оон-даа өске он-он дээди эртемниг башкылар, түскай эртемнигтер республиканың аңгы-аңгы районнарында ажылдап, чоныүң хүндүткелин чаалап ап чоруур.

Ам школада 496 өөреникти бар. Оларны колдуунда дээди эртемниг үжен ажыг башкы башкылап турар. Школаның кышка белеткели багай эвес. План ёзугаар 1000 кубометр оттулар ыяштыг хап белеткээн, оон 80 хуузун соортуң алган. Школа септелгезинге ажылчыннар Долума Майны, Хирлин Хертек, Валентина Хертек аң идепкейлиг киришкен. Д. Адыг-оол, С. Шыыран-оол, С. Хүлер-оол, Н. Мыйыт-оол состаавтыг башкыларның сингенчи звенозу «Мурнакчы» колхозка 110 центнер мал чемнив белеткеп бергеп.

Бо чылын күрүне хандырылгазында 140 өөреникчиниң киирген. Оон түңнелиниде 80 малчыннар уругларны интернатка чурттап турар. Үлеп чыл бурунгаар чалгыс башкылыг кап-ла өөреникчилерлиг турган школаның амгы байдалын деңнээргө, дыка улуг чаартылгалар, озулделер бардыр. Ол В. И. Ленинниң үндезилеп тургускаңы Коммунистиг партияның эдә-сагыш салышкыныңың ачызында ботканган. Ынчангаш школаның бүгү коллективи улуг башкызының төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл оюн телептиг уткуур сорулгалыг ажылдап турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Уругларның ҮЛҮҮ

Бо чайның эрткени уругларга, младшы школачыларга барык-ла билдинмээн. Ажыл-ишке хайыккан ыдыктыг-лыг чылда ол ыңдыг болурдаа ужурлуг. Серинп агаарлыг тайгаларга болгаш хемнерге малчыннап, сиген база тарва шөлдеринде ипчилерге дузалаан ажылдан турда магуенин эрткени шуут-ла билдирбес. Хостуг шактарда солуун йомнар,чаа журналдар комчуп, киноларга, сүтте эштип, агаарлап чорда магалыглаа.

Чаа өөредилге чылы эгелээриниң бээр үр болбаан. Билгилерни шиңгээдип алырынга бо чылын школачы бүрүзү онза сонуургалдыг. Чүге дээрге, өндүр улуг башкының, В. И. Ленинниң төрүттүнгенииниң алдарлыг юбилейи тооскулаан, Совет Тывазының 25 чыл оюн келген. Мындыг магалыг үеде ыям багайны күзээр боор, уруглар.

Теве-Хая сес чыл школазының 5—8 класстарының өөреникчилери, башкылары, ажылчыннары «Тыва» совхозтуң төп шаңына үш удаа шеф организастаан. Тараапты дужүрер, кургадыр, арыглаар, чүдүрер, өске-даа ажылга идепкейлиг киришкен.

Школаның коллективи совхозтуң шөлдеринге 24 тонна саваңны болуп, шарыгмыг сигенни чыып сараяттаан. Өөредилге эгелээнинең баштайгы дыпшаңар хүнүнде 6—8 класстарның сургуулдары ийнги сиген бригадазынга шефтээн. Коммунист башкы Ооржак Идамның удуртулгазы-биле олар 17 тонна сигенни сараяттаан.

Оңдар Седев-Соттуң ол ийи бригадазы 240 тонна сиген белеткээр планын 300 тонна кылдыр күүсетсинде Теве-Хая школазының өөреникчилериниң биче-даа бол, ажылшчы улуг-хуузу барын демдеглээри өөрүнчүг. Ана Салчак, Володя Комбу, Нина Ховалыг, Коля Оңдар, Володя Доңгак, Володя Оңдар ышкаш үлегерлиг ажыдааннарны хөйүү айтып болур.

О. ЧАҢ-ООЛ
Чөөп-Хемчик район.

БАЛЫКТААШКЫНЫҢ ЧАА ДҮРҮМҮ

ССРЭ-НИҢ балык ажыл-агыйының министриниң бо чылдың июнь 24-теги дужаалын ёзугаар Красноярск крайның болгаш Тыва АССР-нин девискээрлиг балыктаашкын ажылын чорударының чаа дүрүмүн ажылдап кылган болгаш ол дүрүм ам күштүг болуп, боттанып эгелээн.

Бистиң республикавыстың улус ажыл-агыйының бүгү алырларының хогжүлдезиниң дүргеи темпизи, эртем-техниктиг депшилгези, чоныүң өзүлдези, мурнунда ажыглаттынмайн турган черлерни болгаш бойдус байлаан дүргени-биле шиңгээдип ап турары хемнерниң, хөлдериниң балык курлавырын көскүзү-биле эдээжедирип болдура берген. Ол ышкаш улут үлетпүр бүдүүлгелери балык өөрү сугларны дыка хирлендирип, балыктың өзүп, ковудээринге аваат эвес хораны чедирип турар. Балыктаарынга хандыкпылыг кижилерниң хөй нуруузу чаа конструкциялыг күштүг моторлары-биле чепсегленип алгаш, эң ыракта даан сут хөлбектеринге чедип, балыкты хөйү-биле түдүп турар аппаратынаан балыктаашкын чурумунга оскерилгелерни киирерге албан апарган.

БАЛЫК КУРЛАВЫРЫН авааждеп турар бир чылдагаан болза балыкчы спортчуларга тывыш ажылын масалыы-биле чорудар хереклелди, чижээ, четкинип ажылдарын чөпшээрээн тургапы-дыр.

Мындыг янзылыг байдалдар балык камгалалының организарын болгаш хөй-ниитиниң калбак кезиин дүвүреди-бергеин таварылга эвес. Ынчангаш бистиң инициативавысты ёзугаар балык ажылының спецификалыг онза-биле ажыглаттынмайтыг черлерге балык ресурстарын ажыглаар, ооң организациялардың төлээлекчилери болгаш балык камгалалының хөй-ниити чөвүлелдериниң активчилери балыктаашкынны чорударының чаа дүрүмүнүң төлевилелии ажылдап кылган. Тыва АССР-нин девискээринге балыктаашкын ажылын чорудар талазы-биле чоныүң хөй санныг самолёдарын ол дүрүмниң кол өзээ болдурган.

ЧАА ДҮРҮМНҮ ёзугаар балык камгалалының инспекциязының төлээлекчилериниң, хөй-ниити инспекторларының алаан калбак эргелерни берген. Чижээ, балык камгалалының күрүне органнарынга болгаш оларның активчилериниң балык курлавырын камгалаар, балыктаашкынны таарыштырар, балык тударының, сүгнүң диряг амыдыралының болгаш үнүштериниң тывыжын чорудар чөпшээрелдерни бээр, балык курлавырын ковудээр болгаш мелиорация талазы-биле хемчеглериниң боттанышкынын хынаар эргелерни тывыскан.

Балык тутуушкунун чорудуп турар черлерниң, үлетпүр болгаш көдээ ажылагый бүдүүлгелериниң, организациялардың ажыл-чорудулгаларынга хамаарыштыр шыкгы контрольду тургузарын дүрүмде көргеп. Транспорт, балык тывыжы чорудар база өске-даа судноларның, салдарының балыктаашкын чорударын хоорай участкаларга салдап, доктаарын хораан. Хемнер үнүн дүй боор, хөлдериниң сүүн өске черлерже чайып аксырын база хораан.

БАЛЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ организарының чөпшээрежилелдерин, ында сонуургалдыг чөвүлелдериниң активчилерин балык камгалалының инспекциязының төлээлекчилерине ажыглаары-биле сүг мөөнүлерин тургузуп болбас, балык үүргенелээр черлериниң сайын база элезинии каспас, балыктавас зоналарның кулаазынун, өске-даа үнүштериң беспес. Гидрохимиктиг байдалды (сүг хөлбектериниң) янзылар сорулга-биле ында саваларны, машиналарны чуурун, эриктерже болган дон кырынче будурулгенин шын карты, ынаа эмээ болган өске-даа бокту төгерин хораан. Лосось хевирлиг балыктары өзүп турар черлерниң ыяжыя кезерде ол ажылдарны эриктен 1 км ырак черден эгелеп чорудар.

Балыктаашкынга хандыкшылдыг кижилер аразынга үүлдерни билзе чогуур. Балыкка хандыкшылдыг спорттулар күрүнениң балык тывыжы чорудары-биле ангылаза черлериндеа өске кала-даа болгалас балыктап болур. Тутулган балыкның чугле болдунун хереглеинге ажыглаар болгаш өскээр кайнаар-даа садыш болбас. Балык питомниктери, заповедниктерден ангыда плотиналар, шлюзтар, ковуруглер чөөгүлээн, балык кыштаар онгалардан балыктаарын чөпшээреевес. Частыр болгаш хораннаар будумелдерни ажыглап балыктаарын, ол ышкаш балыкты электри тогу-биле, боолар-биле өлүрерин, тыртпалаарын хораан.

БАЛЫКТААР кижилер бүгүде хевирлерниң болгаш системаларның хол сыырткыштары-биле балыктап болур. Спининг, блесна болгаш өскээ-даа хереклелдерни база ажыглап болур, мынгалаз-даа «торпеда», перемёт чижектиг хереклелдерге кожар сыырткыштың саны 5-тен ховудевес ужурлуг. Бүгү хевирниң четкилери-биле балыктаарын шыңгыы хорудаан.

Заповедник болуп турар **Азас хөлге**, а ол ышкаш үүргенелээшкин үезинде **Нөөн-Хөлге**, а Хамсыра хемниң үстүү агымының бассейнинде холдерге чылын-на **июнь 1-ден июль 1-ге**, Тыва АССР-нин өске хемнеринге болгаш холдеринге **май 1-ден июнь 10-га** чедир **балыктаарын шуут хораан.**

ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң 1964 чылдың март 28-теги Чарлыын ёзугаар балыктаашкын дүрүмүн хажыткан кижилер: хамаатылар 10, а эрге-дужаалдыг кижилер 50 рубль чедир торгадыр. Бир эвес балыктаашкын чурумун каржызы-биле хажыдар болза база ук херек Кеземче Хоойлугунга хамаарыштайн баргап таварылгада аңаа кижилерни 50, а эрге-дужаалдыг кижилерни 100 рубль чедир торгаарын чаа дүрүмде айыткан.

Эргежок чугула апарган таварылгаларда балыктаашкын турумун үрээн кижилерниң хераан прокуратура болгаш милиция органнарынче кеземче көргүзери-биле кирер. Чаа, үнелиг балыктарны тутканы дээш балык бүрүзүнүң өртээнге немей 2 рубль торгаал бээр.

БО ҮҮЛДЕ балыктаашкынның чаа дүрүмүнде киргеи үүлдер долуза-биле кирбээн оолганда чаа дүрүм-биле долу таныжары эргежок чугула.

Ф. СЕЛИН.
күрүнениң балык камгалалының улуг инспектору.

ЫНЧААР АЖЫЛДААР

Таңды районуң Балгазын ортумак школазында школачыларның мяш ажыл-агыйын эки организастаан. Эзээн воску ажылдарны кылган.

Балгазын ортумак школазының биологиялыг башкызы, дуржулгалыг организакчы А. С. Попеляева школаның мяш ажыл-агыйын башкарган. Мяш ажыл-агыйның профессиялы-биле өөреникчилерни сонуургадыр, бойдустуң байлаан — мяшты камгалаар, ону өстүрер болгаш мяш ажылынга эртем-техниканың чедишкинниери-биле танышар дээш өске-даа чугула үүлдерни кылып, өөредилге кижизидилгелиг ажылга идигни берип турар.

Школачыларның күжү-биле 30 гектарга 90 мүң хады үреэниерни чашкап, чаш үнүштерниң өзүлдезин хайгаарап, дуржулга кылып турар. Школаның 1,5 гектарда питомнигы бар, анда тарып олурткан аныяк хадыларны школачылар ажаап турар. Мяш тарыр техника, минералдыг чемиштидилгелер-биле школаны мяш ажыл-агый чери хандырган.

Мяш ажыл-агыйынга практиктиг ажылдарны чорударыбиле школачыларны инженерлесник удуртуп, бедик мергежилдиг сүмелерни берип келген. Өөреникчилериниң ажылынга ниитпан-биле 500 ажыг рубль толевирип берген. Балгазының школачыларының эки ажылы дээш Бүгү-эвилелдиң бойдус камгалал ниитилели 200 рубль-биле шаңнаан. Сескн классчы авыяк лесник Вася Соколов Москвага эртикен елётка киришкен. Школаның мяш ажыл-агыйынга идепкейлиг киржип турарларга Дава, Ложкина, Кыялоол, Голубцова, Чернова, Иванова болгаш өске-даа өөреникчилерни адап болур.

Мяш темазынга гербарийлер кылып, хады биле пөштү хайнакташтырып, арга-мяшка турасказаткан байырлал, кежээлер эрттирип, хөй-хөй ажылдарны чорудуп турар. Бо бүгү ажылдар өөредилгениң мынарынга салдарны чедирген.

О. КОРОДА.

СПОРТЧУ ЧАЙНЫ ҮДЭЭН

Эртикен суббота, воскресеньеде Чадаана хоорайның шилиндек командазы-биле мында № 1 ортумак школаның болгаш Чөөп-Хемчик районуун «Искра» колхозунуң төвү Бажың-Алаак ортумак школаның хол бембүүнүң командаларының спортчу чайгы сезонунуң хагдыныышкынынга тураскаатканы ужуражыышкыны болган. Спортчу чайны белик денгеледе эртиргенин бажың-алаакчылар бо маргылдаага хоорайга, хоорайның шилиндек командазын 2:0, № 1 школаның 2:1 санга удуп ап, тиилеп үнген.

Келир дыштанып хүнзерде ол-ла хоорайга Совет Тыванның 25 чылынга тураскаатканы хол бембүү, баскетбол болгаш спортчуның өске-даа хевирлеринге маргылдаа болур. Аңаа районуң колхозтарының, совхозтарының тешеринден, школаларындан болгаш өске-даа бүдүргүлге, албан организацияларның черлериниң шилиндектер чыглып, маргылдажыр. Бо удаада Бажың-Алаак школазының командазы ол маргылдаага эки белеткээдини баш удур көргүскен.

Хоорайның № 1 школазы биле Бажың-Алаак школазы бедик шынарлыг өөредилгекижизидилге ажылы дээш аразында чарыштыг. Ынчангаш үстүнде маргылданың түңнелинде ийи школаның командалары баскетболга эш-хуузунуң ужуражылгазын кылган. Аңаа база-ла бажың-алаакчылар (капитаны Монгуш Дадар-оол) 46:24 санга тиилээн.

Чайгы сезонунуң хагдыныышкынынга тураскаатканы маргылдаалар «Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнге болган. Маңаа хол бембүүнге совхозтуң салбырларындан келген 8 команда киржип. Сут-Аксы суурнуң командазы бирги черни алган. Маңаа Бора-Тайга, Алдан-Мавдыр салбырларының командалары база багай эвес ойнаазыннар.

М. СЕВЕН.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чалгай чорууна бараалаарыл турда, чаңдык черлерде (ийи-чаңгыс кижилерниң харыысалга чогундан) чоныүң амыдырал хандырылга аптырыы четпес болуп турары хараадаңныг. «Шынның» чоокта бир номеринге Бай-Тайганың Тээлиде аэропорт начальныгы Т. Гордеевтиң дугайында шүгүмүүлдиг чаала парлаттынган.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүскомуунуң секретары эш И. Седиптиң редакцияга дыңнаткыны болза:

— «Гордеевтиң билбези бе, туразы бе?» деп эгелиг материалда бижиттингеп четпестерни хынала бүрүн бадыткаан. Ажылынга харыысалга чок, аразачы Т. Гордееви ол ажылындан үндүрген. Тээли аэропорттуң начальныгында өске кижи киргеп.

Аэропорттуң ажылында четпестерни чайладыр, коллективте кижизидилге ажылын эки-жүдер хемчеглерни организастап турар. Ажыл мурнуузундан эки-жип эгелээн.

ШЫДЫРААЧЫГА БУЛУН

ТОСКУ КИЧЭЭЛ

Эртикен сес кичээлдерге шыдыраа дүрүминериниң барык шуптузу-биле танышкан бис. Ам солуушкунуун болгаш эртип чыдырда алырының дүрүмнери-биле танижаалыцар.

Чаңгыс көш иштинде чүгле чаңгыс бода шимчээр дээрзин билир бис. Ынчалза-даа салыг дургузунда чүгле чаңгыс катап ак-даа, кара-даа талага ийи дакшыр көштү — солуушкупну кылырын чөпшээрээр. Бо таварылгада ноян биле тергени солуштурар. Солуушкун — айыылдыг шол ортуаундан ноянны азыгже дестирерн база тергени дүрген эки турушче эккээри болур. Солуушкунну канчаар кылырып көрээлиңер.

№ 1 диаграмманың адакы талазында турушта ноян биле терге боттарының эге турушгарында хевээр. Актың көжү. Ол тала узун-даа, кыска-даа талазынче солуушкун кылып болур. Солуушкунну мынчаар кылыр: тергени ноян чанынга чыпшыр тырткаш, ноянны ол тергени арта халыткап, оон өске талазынга чыпшыр салыр. Ону чаңгыс көш дең санаар. Кыска солуушкунну — «О-О», а узун солуушкупну — «О-О-О» кылдыр бижиир. Көрүп турарывыс диаграммада ноян e1 шолде, терге h1 шолде турар-дыр, а кыска солуушкун соолунде ноян g1 шөлте, терге f1 шолге турар апаар. Узун солуушкун соолунде ноян c1 шолге баар, а a1 шөлте турган терге d1-ге келир.

Ноян биле тергенин аразында горизонтальда бода чок, хостуг турда солуушкун кылып болур дээрзин чугаажок. Ынчалзажок, ол горизонталь хостуг турда беанп солуушкун кылыры болдупмас таварылгалар бар: 1) ноян, азы терге ол салыгның иштинде көжүпкен турда; 2) бир эвес ноян шада турар болза; 3) ноянның эртер шолу удурланыкчыамның бодазының халдап турар шугумунда болза; 4) солуушкун соонда ноян удурланыкчының бодазының халдаан шолүнге баар апараза.

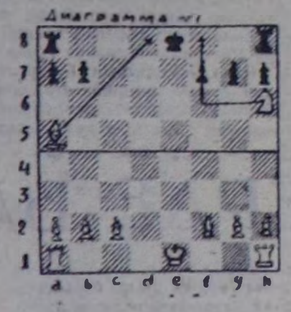
№ 1 диаграмманың үстүү талазын көрүңер. Кара тала кыска талазынче солуушкун кылып болур бе? Болбас! Солуушкун соонда ноян ак аътың халдаан шолүнге барып хонар апаар. А узун талазынче кандыгыл? База хоржок! Чүге дээрге ноян ак тевенин халдап турары d8 шолду таварып эртер апаар.

Шыдыраа хөлүнге мындыг турушган салып алынар: Ак тала — Ke1, Ла1, Лh1, Сg3, Кh6, оолдар a2, c2, f2, g2, h2 (10), Кара тала — Ке8, Фb5, Лa8, Лh8, оолдар a7, b7, f7, h7 (8). Ноянар болгаш тергелер көшпээн дижик. Актың көжү. Ол тала кыска талазынче солуушкун кылып болур бе? А узун талазынче? А ам караның көжү дижик. Ол-да айтырыларны харыылаңар.

Эртип чыдырда алыры деп чүл?

№ 2 диаграммада b2 шөлде эге турушта турар ак оол ийи шөл бурунгаар көштүп болур эргелиг. Ынчангаш оол 1. b2—b4 деп көжер болза, кара тала 1... e4: d2 деп харыылаар эргеин чок, чүге дээрге ак оол ол-биле чиирпп биллп алыры чугула. Эртип чыдырда албайн, өске көш сылыпкан болза, эртип чыдырда алыр эргезин оскунар. Ынчаарга эртип чыдырда алыры шилпла албан эвес. Чүгле ажыктыын барымдаалаар.

База катап № 2 диаграмманы көрээлиңер. Бир эвес ак тала бодунуң көжүнде 1. d3—d4 деп көжер болза, кара тала 1... e4: d2 деп харыылаар эргеин чок, чүге дээрге ак оол ол-биле чиирпп биллп алыры чугула. Эртип чыдырда албайн, өске көш сылыпкан болза, эртип чыдырда алыр эргезин оскунар. Ынчаарга эртип чыдырда алыры шилпла албан эвес. Чүгле ажыктыын барымдаалаар.

База катап № 2 диаграмманы көрээлиңер. Бир эвес ак тала бодунуң көжүнде 1. d3—d4 деп көжер болза, кара тала 1... e4: d2 деп харыылаар эргеин чок, чүге дээрге ак оол ол-биле чиирпп биллп алыры чугула. Эртип чыдырда албайн, өске көш сылыпкан болза, эртип чыдырда алыр эргезин оскунар. Ынчаарга эртип чыдырда алыры шилпла албан эвес. Чүгле ажыктыын барымдаалаар.

Ноянның эртер шолу удурланыкчының бодазының халдап турар шугумунда болза, 4) солуушкун соонда ноян удурланыкчының бодазының халдаан шолүнге баар апараза.

№ 1 диаграмманың үстүү талазын көрүңер. Кара тала кыска талазынче солуушкун кылып болур бе? Болбас! Солуушкун соонда ноян ак аътың халдаан шолүнге барып хонар апаар. А узун талазынче кандыгыл? База хоржок! Чүге дээрге ноян ак тевенин халдап турары d8 шолду таварып эртер апаар.

Шыдыраа хөлүнге мындыг турушган салып алынар: Ак тала — Ke1, Ла1, Лh1, Сg3, Кh6, оолдар a2, c2, f2, g2, h2 (10), Кара тала — Ке8, Фb5, Лa8, Лh8, оолдар a7, b7, f7, h7 (8). Ноянар болгаш тергелер көшпээн дижик. Актың көжү. Ол тала кыска талазынче солуушкун кылып болур бе? А узун талазынче? А ам караның көжү дижик. Ол-да айтырыларны харыылаңар.

Эртип чыдырда алыры деп чүл?

№ 2 диаграммада b2 шөлде эге турушта турар ак оол ийи шөл бурунгаар көштүп болур эргелиг. Ынчангаш оол 1. b2—b

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдо үдээлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 19 ПЯТНИЦА. № 221 (6067).

Өртээ 2 көп.

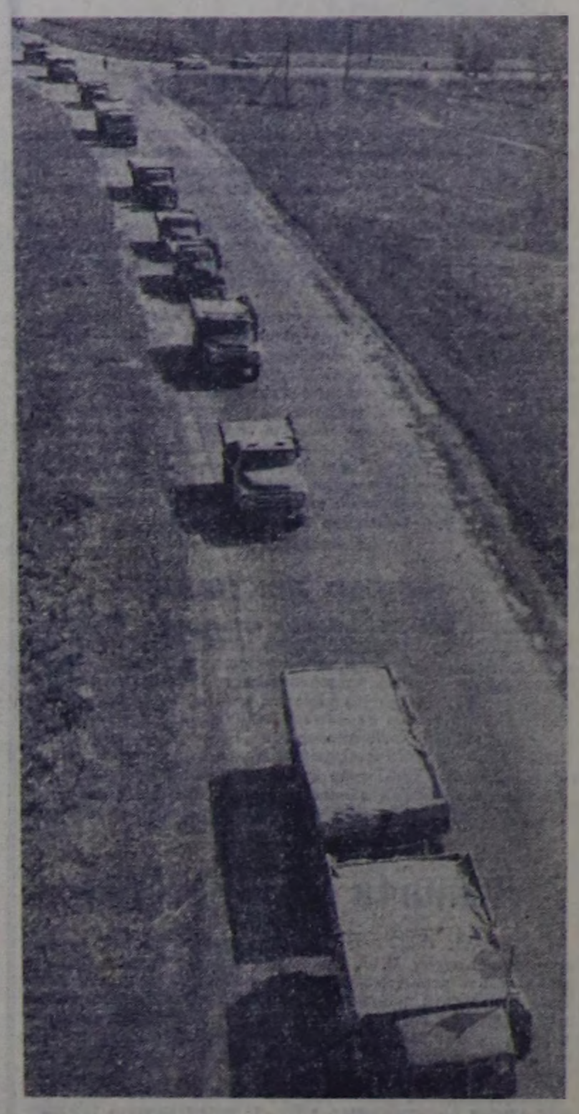
КҮСКҮ ШӨЛДҮҢ БЕЛЕКТЕРИН — КҮРҮНЕНИҢ ШЫГЖАМЫРЫНЧЕ!

УЛЬЯНОВСК ОБЛАСТЬ. Мелекесси районда чаа дүмүттүң тараазын сөөртүрүнге хүн бүрүде 300 ажыг автомашиналар ажылдап турар. Күрүне шыгжамырларынга хүн бүрүде-ле 3.5 мүң тонна тараа кирип турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга алдар ыылдыр районнуң ажыл-агыйлары Төрээн чуртка 100 мүң тонна тараазы бээр деп шиитпирлээн.

ЧУРУНТА: тараа сөөртүнген автомашиналар Мелекесси элеваторунче баар орунта.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

КАРТОФЕЛЬ, НОГААНЫ АЖААП АЛЫР

Картофель болгаш ногаа бүдүрелин көвүдедиринге партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып турар. Картофельдиң база ногааларының эрлеп турар төлү чыл бүрүде калбарып турар. Ол культуралар бо чылын бистиң республикада база-ла дыка көпүлээн. Колхозтарның база совхозтарның хөй пу-руузу багай эвес дүжүттү өстүрген. Ам сорулга болаа картофельди, ногааны шөлдерден чидириг чокка ажаап алыры, үреэлп фондузун тургузары, продуктуларның ол хемирлерибиле чоннуң хереглелин хандырары болур.

Картофель болгаш ногаа ажаап алырының түлүк үеэн этелээн. Ажыл-херекти эки организастаан болза, ол соруланы чедишкинниг күүседип болур. Бо культураларны ажаап алырын болгаш белеткээрин он-он беш хонуктар иштинде доозар, а ооп мнай ооң улуг кезиин чаа дүжүтке чедир кадагалаар болгай. Ынчангаш ол сорулга чиик эвес, шыңгыы хемчеглерни алырын, бедик организастыг чорукту пегеп турар.

Бистиң республикада чамдык ажыл-агыйлар чыл бүрүзүнде-ле картофельдиң чаагай дүжүдүн ап турар. Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы гектар черден 120—160 центнер чедир картофельди ап турар. Ында картофельди ажаап өстүрер ажылды улуг эртем ажылдакчызы М. И. Лебегина удуртуп турар. Бо чылып-даа дуржулга станциязында багай эвес дүжүтү өстүрген. Ында 30 гектар төлдүң 11 гектарындан картофельди ажаап апкан. Картофель казарында ажылдап турар кодээ ажыл-агый техникумунуң студентилеринге болгаш бодунуң ажылчыннарынга станция то-ларгай онаалганы берип, базар черни тускайлаап, звеноолар кылдыр тургускан. Күш-ажылды ыын организастаан чорук картофель ажаап алыышкынын бедик темп-биле чорударының аргазын берип турар.

«УТКА 25 чылы» совхоз картофель ажаап алыышкынын багай эвес чорудун, 50 хуузун иезып апкан. Ол ажыл Чөөп-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда биле-ле багай эвес чоруттуруп турар.

Ынчалза-даа республикада ниитизи-биле картофель болгаш ногаа ажаап алыышкынын оожум чорун турарын дем-деглээр херек. Олурткан 1372 гектар картофельден амдыы-ында үгле 150 гектарны ажаап алган, ол болза 11 хуу. Ногааларны ажаап алганы 21,3 хуу болган. Овур, Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары картофель болгаш ногаа-жаап алырыңе ам-даа кирбээн. «Барлык», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиниң совхозтар дээш ышкаш улуг ажыл-агыйлар беэин ол ажылды эгелевээн. Олар ажылчын күүсүнүң чедишпезинге сылдагаан турар. Ол ажылга кодээ шителлигенниляны, школачыларны, малчыннарны хаара тудар херек. Шефтеп турар организацилар картофель каларынга улуг дузаламчыны көргүзүп болур.

Сентябрь картофель болгаш ногаа ажаап алырының шиитпирлиг айы. Ам ооң ийги чартыы эгелээн. А республикада планнаттыпган 3585 тонна картофельден амдыызында 700 тонна хире белеткеттиниген. 605 тоола ногаа белеткеттипген, азы планның 23 хуузу болуп турар. Ол ажылга чүү шаптык болуп турарыл? Хожудашкыныңыл, кулу темпилиг чоруктуң кол чылдагааны күш-ажылды багай организастаа-ны болур. Хөй-хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглерп ол культураларны ажаап алырынга ам-даа ышгыы кичээнгей салбайн турар. Чижээ, «Межегей» совхозту ап көрээлиңер. Ол болза Кызыл хооралыга ногаа болгаш картофель-биле хандырар кол ажыл-агый-дыр. Ынчалза-даа ногаа садарының планын ол 51,3 хуу, картофельдин—8,2 хуу күүсеткен. Ногаа, еүт бүдүрер «Кара-Хаак» совхозта картофель болгаш ногаа ажаап алыышкынын бала-ла багай чорун турар. Совхоз ногаа садарының планын 44,3, картофельдин—30 хуу күүсеткен.

Картофель ажаап алыышкынының куду темпилиг болуп турарының бир чылдагааны чүдел дээрге, амдыызында ажылды колдуунда хол-биле чорудун, картофель казар машиналар, картофель ажаап алыр комбайннар дээп ышкаш, ындыг бедик бүдүрүкчүлүг машиналар белеткеттинмээнибиле ажыглал чок апаа туруп турарында болур. Бүгү бар техниканы ажыглалга киирериниң ойу келген, чүге дээрге ук маңнавас, удаваспоок дүжүттер.

Республикада белеткел организацияларының мырыңай четпес ажылдан турарын демдеглээр херек. Колхозтар болгаш совхозтар бо чылын картофельдиң база ногааларының багай эвес дүжүдүн өстүрген, ынчалза-даа ооң үгле бештиң бир кезиин хүлээп алгаш, стандарттыг эвес деп сылдаг-биле продукцияның хөй хуруузун хүлээп алырындан белеткел организациялары ойталап турар. Продукцияны белеткээрини-ге чагыны берген, ону хүлээп албайн бээр таварылгаалар кайы хөй. Чижээ, «УТКА 25 чылы» совхозка августуң тоңчүүнде 20 тонна капустаны белеткеп каан, ынчалза-даа Сал-дыг министерствозу оске ажыл-агыйлардан капуста четчир санныы-биле киргеп дээш, ону алырындан ойталаан. Ындыг чоруктар ында эвес. Моон соңгаар ону болдурбас ужурлуг.

Картофель болза үгле чемге хереглээр культура эвес, ону мал чемниге база ажылап турар. Ынчангаш ону хөйү-биле белеткээрингe онаа кичээнгейни салыр херек. Өстүрген бүгү ногааларны болгаш картофельди бүрүнү-биле ажаап алган турар ужурлуг. Чер-черниң партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый организары картофель болгаш ногаалар ажаап алыышкынның чедишкинниг эрттирериниче бүгү күштерни, аргаларны мобилизастаар сорулгалыг. Колхоз, совхоз бүрүзүнге картофель, ногаа ажаап ап турар кижилерни аеспозар кылдыр үекеш, хүн бүрүде кылыр ажылдың опаазагаын бээр, күүсеңдир графигни айтыр ужурлуг. Бедик бүдүрүкчүлүг техниканы ажыглаар, чидиригни болдурбас, үреэни болгаш аъш-чем фондуларын ажыл-агый бүрүзүнге тургузар.

Улуг күженнишкинни үндүрүп тургаш өстүрген дүжүттү будаанарын, шыжамыр черлеринге четпейн, шөлге ажлаттынмайн артып калырын болдурбас херек. Картофельди болгаш ногааларны ажаап алырын озалдаткапының хүн бүрүзү дүжүттүң чидиригниг болурунга чедирер. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери, будурулге эргелелдериниң белеткел организацияның ажылдакчылары бо культураларны шынарлыг болгаш чидирig чок ажаап алыр дээш, ону эки шыжамыр черлеринге урап дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг.

ТАРААДАН БИЧИИ-ДАА ЧИДИРИГ БОЛДУРБААЛЫҢАР!

Аяс хүннер манап турбас

Ажаап алыышкынның хүн демдеглели

Сентябрьның 18-те медээ-биле алырга, республикага ниитиал-биле 128 мүң гектар черниң тараазы кестинген азы 52 хуузу. 105 мүң гектарның тараазы бастыртынган — кестинген черниң 82,2 хуузу. Гектар чердеп ортумак дүжүт 7.7 центнер.

Күрүнеге 36.665 тонна тараазы саткап—планның 61,1 хуузу.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның, Кызыл хооркүүскомунуң ажыл-агыйлары күрүнеге тараазы планнаан ажыр садарын үргүлчүлеп турар. «Сут-Хөл», «Күш-ажылдың хостуу», «Кок-Тей» совхозтар планнаттыпганындан ийи-үш катап хөй тараазы күрүнеге саткан.

Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Чөөп-Хемчик районнар сөөлгү хүннерде тараа садарының темпизин кудуткан. «Ооке», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтар тараа хүлээп алыр черлерже чаңгыс кило-грамм-даа тараа чоруттаан.

Кызыл хооркүүскомунуң ажыл-агыйлары тараа кезилдезинге мурнуку хевээр мурнап, бүгү шолунуң 84 хуузун кестирген. Тараазының 64 хуузун ажаап алган Таңдының чер ажыдыглары ийиги черде чорун турар. Үшкү черде Каа-Хемниң тараажылары.

Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхоз. «Салин», «Элегес», «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтар ажаап алыышкынны организастыг чорудун турар. Ол ажыл-агыйларга сөөлгү хүннерде ажаап алыышкын агрегаттарының будурукчүүлүү дыка белээн. күш-ажылды организастазары эжиээн.

Хөй-хөй ажыл-агыйларның бригадалары болгаш звеноларының дүжүттү ажаап алыр дээш карак-кызыл демнеселди чорудуп, мурнакчы аргаларны ажыглап, тараазы кезерин база бастырарын кандыг-даа хүннерде чорудуп турарлар. Ынчалзажок республикада ниитизи-биле тараа ажаап алыышкынының темпизи үениң негелдезинге дүүшпейн турар. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери ажаап алыышкынны соңгаарладыдып, аяс хүннер болурун манап турар.

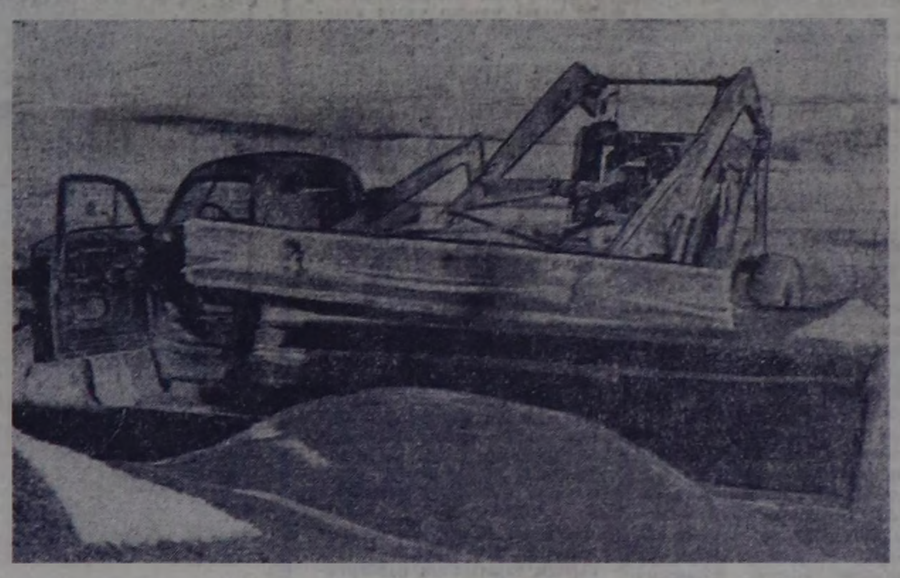
Ындыг практика үндезинниле ыын эвес. Аттар медээзин ёзутаар алырга, сентябрьның үшкү он хонуктарында аяс хүннер аввэп, чаашкын болур болган октябрьже уламжы бээр. Ындыг болганда, ажаап алыышкынны соңгаарладыышкын чокка чорудар херек.

Ажыл-агыйжы эвес, дүжүт дээш харысалгазын медерел билбес чоруктар чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда бар болуп турар. «Совет Тыва» совхозка эрткен бир хүнде шоолуг эвес чаашкын эрткен. Аңаа ажылга түр үлүктелиишкинни машина-техниканың ажаалгазынга, тавартыгырылгазынга ажыглавырынга орнунга, бүгү механизаторлар, бригадир, агропом башгадыр бажыңарынче ардып чана бергеп. А дераазында хүн тараа кургай бергеп. Кестиришкинни болгаш бастырымышкынны-даа чорудуп болур турган. Ынчалзажок хову турлаанга кым-даа эзи келбээн, бүгү техника аңаа туря хүнээп.

«Межегей» совхозтуң шөлдеринде ажылдың күженишкини кошкап турар апарган. Чижээ, сентябрь 17-де алдыы бригадага бичии чаашкын дүжүттерге, шуптуу механизаторлар арагалаан туруптан. Ол дээрге бужар-чүдек чоруктур.

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң шөлдеринде байдал чурумчуваан. Ол артельдиң даргазы эш Сапанов хову турлаарынга барбас, тараажылар-биле чугаалаппас, оларның негелде-херегледдерин шоолуг билбес. Ында комбайннар аңаа туруп турар, чүге дээрге техниктер ажаалда багай. Ажыл-агыйның удуртукчуларын дүжүт ажаап алыышкынынга хожудаашкын дээш партияның район комитеди чоокта чаа шыңгыы сагындырган. Ынчалзажок бот-тут оскерлиишкини ам-даа болбаан.

Тараанық чидирин ам-даа бар. «Россия» совхозтуң шөлдеринде кызыл-тасты тавычадан болгеш, бастыларда черге каап турар. «Үзүт-Хая», «Тес-Хем» совхозтарда чиңге-тараазы улуг чидиригниг кылдыр ажаап ап турар.

ХОНУКТА 750 ГРАММ

Үивүк-Кара Намчал-оол «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң малчынынга 1954 чылдан бээр ажылдап келген. Бо үениң дургузунда ол малды азырап ажаарынга, одарладып семиртиринге бичө эвес дүржултаны мөөнээн. Малчыл бодунуң ак сеткилдиг, кыымаккай күш-ажылы дээш мактадып турар.

Намчал-оол ам Хендергеде семиртир аныяк бода мал кадарып турар. Ооң кодазында 123 баш янек бар. Олар ортумактан өрү деңгилеглиг кылдыр семирээн. Бир инектиң дүн-хүнде ортумак немелде деңзинэн 750 грамм болуп турар. Малчын инектерин кадарбышаан, 5, 5 тонна сиренин кескеш сараатгаан, 15 тонна бүргат одекти белүп алган. Кыштаан сентеп алган.

Мурнакчы малчын Торгалыг кодээ Советтиң депутады.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күрүнениң белеткелдер комитединиң ССРЭ-ниң белеткелдериниң Эвилел-республика министерствозу кылдыр тургускан.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу эш Зия Нурпеевич Нуриевти ССРЭ-ниң белеткелдер министриниге томуйлаан.

ШИЛЧИИР ТУКТУ БЫЖЫГ ТУТКАН

Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң ажылынчылары бо чылын 800 тонна тараазы күрүнеге садар планныг. Ынчаарга сентябрь 13-ке чедир 1337 тонна тараазы күрүне шыгжамырынга киирген, планны ыракта ажыр күүсеткен. Бастыртынган ооң оске 571 тонна тараазы келир чылдың тарылгазынга үреэнин кылдыр үргап.

Ажаап алыышкын ажылдарының темпизин эрткен чылдыңдан шалыпкын чоруп турар. Комбайнерлерден Күүлар Седил-оол 156 тонна, Николай Неньков — 117, Михаил Рубцов — 101, Ооп Маңар-оол 112 тонна тараазы бастырганнаап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче шыларап үнгүлээп.

Колхозтуң механизаторлары дүжүт ажаап алыышкынынбиле чергелештир черни келир чылдың тарылгазынга белеткээр ажылды — күскү чер аңдарылгазын чорудуп турар. Трактористер Сергей Путинцев, Владимир Кулаков, Александр Сергеев олар чер аңдарарының хүн нормазын 150 хуудан куду эвес күүседип турарлар.

Районнуң ажыл-агыйлар аразында шилчип чоруур Кызыл тугун «Коммунизмниң херели» колхоз быжыы-биле тудуп турар.

Чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн

Колхозчу амыдыралдың чаа Чижек Уставының төлевилелин партлап үндүргеңде бээр дөрт ай эрткен. Ол документ кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң, бүгү совет улустуң кичээнгейниин төвүүде туруп турар.

Чаа Чижек Уставтың төлевилелин чугаалаттынган хуралдар ам республиканың колхозтарында эртип турар. Ындыг хурал Бии-Хем районда «Хадын» колхозка чоокта чаа болуп эрткен.

— Совет эрге-чагырга, коммунистерниң улуг партиязы колдээ чаагай чаартылгаларны болдурган — деп, ол колхозтуң даргазы Павел Иванович Ершов илеткелинге чугаалаан. —Мында олуруп турарларның хөй нуруузу 1941 чылдың чазында сактын олур боор. Ынчаш Хадың суурга хуу ажылдыг орус болгаш тыва 25 ореге колхоз кылдыр каттыштыкан. Хүнүүн дүнден ылгалдыы ышкаш, ол ыракы эрткен үе амгыыдан шак ындыг ылгалдыг болуп турар. Ам тараачын кижи бодунуң салым-чолдуунуң ёзулуг шиитпирлекчизи болу берген. Колхозтуң хөй-ниити ажыл-агыйы хогжээн. колхозчуларның амыдырал-чуртталгазы тамыттынмас кылдыр чаартыпган.

Ам колхозта 197 ореге, күш-ажыл кылып шыдаар 400 хире кижи бар. 5725 гектар тараа пюлуп он-он тракторлар-биле сайзырадып турар.

Артельдиң фермаларында 1400 ажыг баш мүйыстыг бода мал, 7 мүң ажыг хой, 320 хаваа, 400 чылгы мал бар.

Колхоз чыл бүрүде күрүнеге 500 тонна сүттү, 140 тонна эттии, 22 тонна дүктү садып турар. Ниитиниң байлавның өскени-биле ажык-оруга бээ-ла өзүп турар. Бир эвес 1960 чылда күрүнеге продукция саткавылаа артельдиң кассазынга 240 мүң рубль киргеп болза, 1967 чылда 800 мүң ажыг рубль киргеп.

Колхозтуң төвү Культура бажыңыг, магазиннар, эмнелгелиг, школалыг, үруглар садтыг, радиолуг, электрилиг чаагайжыттынган сүүр болу бергеп. Колхозчуларның амыдыралы бай-шыдалтыр апарган. Сөөлгү чылдарда колхозчуларның ажыл төлевилерин ийи катап өскен болгаш ам айда ортумаа-биле 100 рубль болуп турар. Бо бүгү чөлиишкинчиер болза, колхозту тургузугнуң артык күштүүнүң тодаргай хереглээн-дир— деп, илеткелчи бодунуң чугаазын доозкан.

Илеткел соонда хоочун колхозчу Константин Павлович Шишлин бир дугаарында сөс алган.

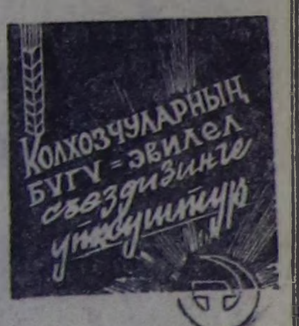
— Колхозчуларның ийиги съездиниң Чижек Уставты хүлээп алган хүндеи бээр 30 ажыг чылдар арткан— деп, ол чугаалаан.— Ол үениң дургузунда колхоз организас болгаш экономика талазы-биле быжыккан. Хой чүүлдер талазы-биле амыдырал чаартыынган. Мен чаа Чижек Уставтың төлевилелин бүрүнү-биле чүүлдүг деп санаар мен. Ындыг немелдени киирерин дилээр күзелдиг мен. Хөрээнүң ажылдап кылырының шынарында, тарылга эзлчөштирилелин шиңгээдип алырында, сиген болгаш одар шөлдерин экижилериниге колхоз баштаар черн улуг кичээнгейни салыры чугула. Күш-ажылдың сатылга-чурумун хажылар чоруктарны шыңгыы чайлдыр херек.

Колхозтуң агрономну Г. П. Дербин хоочун колхозчунуң сөзүлүн деткээн. Байлыгның кол үпер дөзү болур черни чамдык механизаторлар багай ажылдап кылып турар. Ооң уламында дүжүт куду болуп, тараазы чедир албайн турар. Моон соңгаар ындыг чоруку болдурбас, черни ажылдаарын экижилер херек деп, агроном бодунуң санаалын доозкан.

— Шаанда бистер, ядыы араттар, чурттаар ужурлуг хоойдувусту шак мынчаар хостуг, ажыы-биле чугаалажып шылдаар турган бис бе?— деп, П. Ажык чугаалаан.— Чок-ла болгай. Ленинчи кооператив планының күжү болгаш баш удур көөр чоруу моон көстүп турар-дыр. Чаа Уставтың төлевилелиниге хамаарыштыр солуннарга үнүп турган чүүлдерни мен катаптаргейлиг помчуп турдум. Ол материалдарда чугаа болза, бистиң амыдыралчы, колхозчу ажыл-херээвистиң дугайында болуп турар-дыр. Бистиң бүгү колхозчу амыдыралывыс мында тодаргай көстүп турар. Ол аас-кежиитиг амыдырал дээш, бистер туптувус, кыргаанар-даа, аныяктар-даа, хол салбайн ажылдаар ужурлуг бис.

Индирде — колхозтуң көл инженери Фёдор Горбунов.

— Социалистиг көдээ ажыл-

агыйның янитилел хевири колхозчуларның хуузунда эрте-ажыктары бүгү улустуң эрге-ажыктары-биле ыын дүүштүрбүшаан, тараачыныларга коммунизмниң школазы болуп турар — деп, ол чугаалаан.— Ол чорук амыдыралга канчаар илереп турарын механизаторлар коллективиниң чижээ чугаалап турар. Олардың бир демнег күш-ажылы бергелерни ажыл эртеринге дузалап турар. Чаъс-башкын болуп тураа-даа, комбайнерлерниң хөй нуруузу тараалы кезериниге болгаш бастырарынга хүн нормазын доктаамал ажыр күүселип турар. Тараа сөөртүрүнде ажылдап турар чолаачылар ол херекке эки дузалап турар.

Хуралга савал бергеп колхозчулар күш-ажылдың төлевирин сайзырангайжыларын, моральдыг болгаш материалдыг шаңналдың оске-даа хевирлерин бербес ужурлуг деп, савал бергеппер айыткан.

Ынчал хурал район хуралынга базар 32 төлөөнү соңгаан. Ук хуралдаа ындыг шиитпирни хүлээп алган «Чижек Уставтың төлевилелин чүүлдүг деп көөр. Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съезизинге болгаш депутат өөн-дейге алдар болдурүп, мурнуда алынган күлээлгелерни хүүсээ бетинге күүседип, ээдээ социалистиг чарыштыы бригадаларга болгаш фермалар аразынга келбартыр.

Н. ВАҢЬКОВ

Индияның даштыкы херектер министри Динеш Синхтиң ССРЭ-ге чорааны

Совет чазактың чаланың ёзутаар Индияның даштыкы херектер министри Динеш Сингх Совет Эвилелиниге бо чылдың сентябрь 11-ден 15-ке чедир албан ёзузу-биле аалдап чоруп турган.

Индияның даштыкы херектер министриниң Москвага чоруп турган үезинде ону СЭКП ТК-ныҢ Чингиие секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин хүлээп алгаш, ийи таланың сонуургап турар айтырыгларын оон-биле чугаалашкан.

Динеш Сингхти ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Н. Новиков олар база хүлээп алган болгаш ССРЭ-ниң Камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко-биле Динеш Сингх ужурашкан. Министр төөгүлүг Волгоград хоорайга база чорааң.

Д. Сингх биле ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң аразынга ужуражыышкынынар болгаш чугаалажыышкынынар болган.

Чугаалажыышкынынар чүректиң ханыңыдан пайыралдыг, билчиишкинниг эрткен. Ында совет-индий харылаалларының хөй-хөй айтырыглары база ийи таланың сонуургап турар делегей айтырыгларын чугаалашкан.

Талалар Совет Эвилелиниң Индияның аразында пайыралдыг кады ажылдажылганың бүгү талаларын чугаалашкан, политика, экономика, культура, эртем талазы-биле болгаш өске-даа адырларга ол кады ажылдажылга дыка хөгжээн, улам калбарып болур хөй аргалыг деп, сеткил ханып демделээн. Индияның даштыкы херектер министри Индияның экономиказын хөгжүдеринге Совет Эвилелиниң деткимчезин белип-биле үнелээн.

Талалар ук чугаалажыышкынынарның үезинде делегейниң чогуур өйү келген айтырыгларының талазы-биле санал-оналын чугаалашкан, оларның талазы-биле Совет Эвилелиниң, Индиялың туруштарының дүүшкелин ийикпе бот-бодунга чоогуп сеткил ханып бадыткаан. Олар күрүнелериниң аразында мөргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле, чугаалажыышкынынар чорудуп турган шиитпирлээри дээш, бүгү-шиитп тайбыңны камгалаары, быжыглаары дээш идепкейлиг демисежирипче боттарының чүткүлдүүп медеглээн.

Индия тала Ташкент угуулгазын Индияның улуг ужурдузалыг деп үнелеп турарын демдеглээш, ол угуулгага дүүштүр Индия биле Пакистанның аразында харылаалларны экижидер дээш Индияның кылып турар башымайрын дыңнаткан. Индия биле Пакистанның чазактары индий-пакистан харылаалларны улам чогумчалыг болдурарынче бүгү күженишкинниерин салыр деп бүзүреткен совет тала илергейлээн.

Индияның даштыкы херектер министриниң ССРЭ-ге чорааны, совет күрүне ажылдакчылары-биле оон ужуражып, чугаалашканы Совет Эвилели биле Индияның аразында чаңчылчаан пайыралчаагай кожа-хелбээ догуунаашкын харылаалларын быжыглаарынга, улам хөгжүдеринге дуза чедирер деп бүзүреткенин талалар илергейлээн.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

НОМНАР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

МОСКВА. СЭКП-ниң Москва область болган Москва хоорай комитединиң Политиктиг чыыдыышкын базазында «Төп партияга черлери — В. И. Ленининг төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга» дээн номнар делгелгези ажыттынган.

Бистиң чуртувуста бир минутада-ла 2000 улут, биче ном типографиядан бүдүп үнүп турар. Ам чурт баштыңчының тураскаадыг хүнүнге белетиниң турар үеде партияга черлери Ленин дугайында чогаал номнарын ковудедириниң онза кичээнгейин салып турар.

Политиктиг номнар үнүрер партияга чери делгелгеге В. И. Ленининг сөөлгү үеде парааттынып үнген — ажылчын ажыының тараачын чон-биле эвилелиниң, идеологиялыг ажылының дугайында чогаалдарын чыып партияга номнарны киирген. Баштыңчының чогаалдарын. Владимир Ильичиниң дугайында ооң үезиниң кижилериниң сактыышкыннарын партияга номнарны, «Мында Ленин чурттаан, ажылдап турган» деп альбомну болган оон-даа өскелерни делгээн.

«Москва ажылчыны» деп партияга черинең делгелгеде «Владимир Ильич Ленининг Кремльде кабинединде болган чуртта турган бажыңы», «Ленин Горкиде» деп номнар, «Ильичивиге» деп чогаалдар партияга ном бар.

Көжер лекторий

ХАРЬКОВ. Волчанск районнуң суурларынче Күрүшениң Харьковта тоолгу музейиниң көжер лекторийи чорушкан. Музейниң артем ажылдакчылары колхоз, совхозтарга «В. И. Ленин бодунуң үе-черге кижилериниң сактыышкыннарында», «Октябрьның болган хамааты дайынның маадырлары», «В. И. Ленин болган аныяктар» лекцияларны номчуур плеткелдерни кылыр. Лекторларның бээр черлеринге «В. И. Ленин документтиг фотографияларда» деп делгелгелер турүүлүнүп, Ильич дугайында киноларны чоогга көргүзер.

Көжер лекторийниң пропагандистери бо чылдың сес айының дүргүзүнүң 255 лекцияны ажыл-ишчилерниге номчуур.

Ленинчи номчулгалар

НОВГОРОД. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү М. Т. Иовчуктуң «Ленин болган философиялга ангы үениң идеяларының демиселе» деп лекциязыбиле Новгородта ленинчи номчулгалар өткөзөн. Ады-өөнүң идеология организацияларының удурткучулары, партияның район, хоорай комитеттериниң секретарьлары, пропаганда кылдыстериниң эргелекчилери, лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар чыылган.

Номчулгаларның киргинчилерге «Ленин болган ангы үениң атекши айтырыглары», «Ленин—пропагандист» темаларлыг, делегей байдалының дугайында оске-даа лекцияларны дыңнаар.

Москва—Ульяновск

УЛЬЯНОВСК. Москвадың Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунуң аныяк ажылчыннары шолозолээ үезинде Москва—Ульяновск аразында мотоциклдерлиг агитацияны ава-чөрүүн кылган.

Оолдар, кыстар В. И. Ленининг бажың-музейинге, Воводя Ульяновтуң өөредин тургаа школазынга, Ленинчи турескаал төвүнүң тудуунга чораан.

Москвачылар Ульяновскиниң-биле учурашкан, оларны заводунга Ильичиниң чоразын, боттарының бүдүргэлге черинең дугайын чугаалаан берген.

(СЭТА-ның корр).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ «БИЛИГ» нинтилелиниң организациялары СЭКП ТК-ның В. И. Ленининг төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында доктаалдың марксизм-ленинизминиң пропагандазын хөгжүдеринге чаа үе-чеда кыдыр хүзээп алган. Бо ажылды хүн бүрүде улам калбартып, пропагандаңың чаа хевирлерин тып турар. Ленинчи лекторийлериниң ажыл-дүзээн улгаткан.

Бо кончут чугула ажылды калбартып тура, амгы нинтилел хөгжүлдезиниң парын байдалдарын барымдаалавайн барып шыдавас бис. Социализм биле капитализмниң аразында идеологтуг демиселдиң онза чидигленгени амгы үениң идеологтуг ажылының характерин тодарадып турар. Буржуаз идеологтар социализмни бүтү-зе арга-биле бактаарын, капитализмни мактаарын кыдыып турарлар.

Делегейниң келир үеэн бүрүү-биле коммунизмге хамаарыжыр, ынчангаш бистиң күрүне тургузуувус, бистиң идеологиявыс капитализмче калбак болган идепкейлиг идей-политиктиг халдаашкынны калбартып турар. Пропагандистериниң болган лекторларның ол ажылга кииргэ чогуур үлүг улут. Марксизм-ленинчи өөредигнин пропагандалаары амгы үениң кол соруглазы болуп турар.

Нинтилелдиң республика, хоорай, район организацияларының партия организацияларының деткимчээ-биле бүдүргэлгелерде, өөредилге черлеринде, үлетөгүр, тудут, транспорт организацияларында, колхоз, совхозтарда 80 ленинчи лекторийни тургускан.

Республика организацияларының эртем-методиктиг чөвүлели лекторларның ажылын чинчедир соруглге-биле оларга дуза кылдыр 20, ооң иштикпе 10 лекция текстизин чүгле ленинчи темага хамаарыштыр белеткеп кылган. Оларның нинтиде «В. И. Ленин Совет Чепсектиг Күштерниң тургузукчузу», «В. И. Ленин болган Совет күрүнениң даштыкы политиказы», «В. И. Ленин дугайында сес», «Ульяновтарның өг-бүлезинге уруглар кижизидилгези» болган өске-даа темаларны тыва дылче очуулдурган.

«Билиг» нинтилели өөнүт плакаттарны өрус, тыва дылдар кырынга парлаткан, районнарже тараткан. Ленинчи темага лекция номчуп турар лекторлар демдеглеп кылыр «Ленинчи кыдыраалтарыны» парлап үндүрери дооступ турар. Бо бүтүү ленинчи теоретиктиг номналды пропагандаларын экижидеринге элээн идигни бээр.

БО ЧЫЛДЫҢ эрткен 6 айының дургузуунда «Билиг» нинтилелиниң лекторлары ленинчи темага 1353 лекцияны номчаан. Ол ажылды нинтилелдиң Тес-Хем, Тожу, Каа-Хем район, Кызыл хоорай организацияларының эки организастаан.

Республика организациязының баштаар черинең пленумуу бо чылдың июньда В. И. Ленининг төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткенир болган эртиирер талазы-биле хемчеглерни чугаалажып корген бадылаан. Нинтилелдиң район, хоорай болган эге организацияларының хөй нуруузу ук хемчеглерни чедиишкинниг богландырып турар. Президиумунуң хуралдарыгга Каа-Хем, Бай-Тайга, Тожу, Таңды район организацияларының чорудуп турар ажылының болган ленинчи теоретиктиг номналды пропагандалаар турарының байдалын чугаалажып корген.

Каа-Хем район организациязында (даргазы эш А. Дмитриев, харымсалдалыг секретары эш Ш. Сересдар) 30 ленинчи лекторийни тургускан. Партия, совет ажилдакчылар ленинчи идеяларны пропагандалаарынга идепкейлиг киргэнш келген. Олар бо ажылды түе-түе коллективтерниң ажыл, амыдыралы-биле сырый холбаштырып турар. Районнуң удуртукчулары кедээ чон-биле доктаамал ужуражып турар. Ындыг ужуражылгалар чонның амыдыралын ханнар биле алыраныга дыка ажыктыг. Педагогика институдунда, «Коммунтудугнуң» септелге-тудут өргелелинде болган Алгы академдунда, хоорайның чамдык школаларының шефтеп турар коллективтеринде ленинчи лекторийлерни организастап тургускаш эки.

Ленинчи теоретиктиг номналдың пропагандазынга идепкейлиг хөй лекторлар илерээн. Ол дээрге Дамчай, Шыңгыы (Бии-Хем), Жемуляева, Рамазанова, Хадаханэ (Кызыл), Кудуругпай (Бай-Тайга), Дарган (Эрзин), Маспык-оол (Таңды) болган өскелер-дир.

Ленинчи номчулгазы чылдан чылче калбарып турар. Лекторлар ырак одарларда маңчыларга чедип, эртем-билигин ажылчы чонларның кал-

В. И. ЛЕНИНИҢ ТЕОРЕТИКТИГ

Мал чемининг белеткелин кошкатпас

Республиканың колхозтары, совхозтары мал кыштагладыпкынынга бо чылын 126,9 муң тонна сигенни болган 367,7 муң тонна силосту белеткээр планныг. Сентябрь 15-те байдал-биле алырга, республиканың ажыл-агыйлары 138,6 муң га черинең сигенни кескен, ооң 121,2 муң газының сигенни болген, азы планның 69 хуузун күүсеткен. 316,2 муң тонна силос салдыган, азы план 90,8 хуу күүсеттинген.

Сиген белеткелиниң планын күүседириниң бүгү аргалары бар. Сигенни кестинмээн шөлдер ам-даа хөй, оларның гектар бүргүзүнден 8—10 центнер дүжүттү ап болур. Элээн хөй колхозтар болган совхозтар амга чедир чангыс чылдыг үнүштерни сиген планынга киирештир ам-даа кеспээн болган хөй чылдыг үнүштерниң ийиги кезилдезини чорутпаан. Ындыгыя чемгерилге баландысымзыда четпейн турар белокту долдурары-биле люпернаның ийиги кезилдезини чорудары чугула. Ындыг кезилдени түгле «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы», «Элегес» совхозтар чорудуп турар, а «Варлык» совхоз хөй люцерна тарылгалыг тургашла, ийиги кезилдеге ам-даа ёзулуг кирбээн.

Республикада мал чемнери белеткээр 122 звенону, 11 бригаданы болган чемнер белеткээр, сигең, саваң сөөртүр талазы-биле механизастаттынган 32 звенону тургускан болганы ол-даа. Ынчангаш ажылдап турар. Ынчаарга ам чамдык ажылагыйларда ол звеноларга дүжүп эгелээн, а мал чемнерин белеткээр план күүсеттинмээн.

Мал чемнери белеткээр талазы-биле амгы үе ээ харыысалгалыг болган шаптырдыг. Улуг соок-доңат дүжеринниң бетинде сигең кезер черлерниң бүгү сигенни, тарымал оът-сигенни кезип, силос культураларын ажаан алыры чугула. Иштики хаваларын быжыглап, азы цементилээн силос траншеяларын совхозтарга 18-ти, колхозтарга 10-ну кылыр ужурлуг турган. «Межегей», «Элегес», «Саян», «Өөк» совхозтарда, дүржүлге станциязында болган чамдык ажыл-агыйларда траншеяларны кылган.

Ынчалза-даа «Улуг-Хая», «Найырал», «Барлык» совхозтар силос траншеялары тударынче кичээнгей салбайн турганш, чүгле сентябрьда кээп тудуп эгелээн болган эки шынарлыг силос белеткээр ажылды үскеннер. Тес-Хем, Эрзин, Бии-Хем районнарның колхозтары, совхозтары сигең белеткелиниң планын чүгле 36-дан 54 хуу чедир күүсеткен. Республиканың хөй ажылагыйлары савак болуп саратгаар талазы-биле чогуур хемчеглер албайн турар. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары сигенни, саваңны фермаларже болган кыштагларже сөөртпейн, кышкы үеже соңгаарладып турары шын эвес.

Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары бо чылын силостаашкынны организастыг чорудуп, планын чедиишкинниг күүседип турда, Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга районнарда силос культураларының ажаан алышкыны болган силос белеткелдыка хожудап турар.

Сөөлгү чылдарда чамдык областтарда витаминниг сигең далганын мал чемниге калбаа-биле хереглеп турар апарган. Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхоз сигең далганын белеткээр «АВМ-0,4» деп машиналыг тургаш-ла, амга чедир ону ажыглаваан. Амгы үеде совхозта люцернаның ийиги кезилдезиниң үеэн келген болган витаминниг сигең далганын белеткээр ажылда чорудар арга бар турдала, ук ажылады соңгаарладып турар.

Белеткээн мал чемнерин камгалаар дугайын уттуп болбас. Сараатгарда, хөпээннерде сигеннерни мал үрегден чап турар таварылгалар эвээш эвес. Хөй сараатгар кажалаттынмаан. Ындыгыя Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында белеткээн сигенни малга чиртир чорук ковудээн. Чижээ, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Хем участогунда мал чемнерге тараан суганы мал оттап дооскан.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, чер-черниң кодээ ажыл-агый органнары, кодээ Советтер мал чемнерин болгаш тарылгаларны малга төгчегледип турар кижилер дугайында дээштиг хемчет албайн турарлар. Бүгү мал чемнерин кангалаш алыр дээш шынгыы хемчеглерни алаа чогуур.

Ажыл-агый, салбыр болгаш ферма бүргүзүнде мал чемнерининг белеткелиниң байдалын дарый хынаа корун, чайгаар үнген сигенни болгаш тарымал үнүштерни ам арткан үеде чүве артырбайн ажаан алыр дээш, сигең кезилдезин күштелдирер талазы-биле немелдээ хемчеглерни алыр херек.

Малдың чем-суурун быжыглаарынга хөй чылдыг сигеннерниң тарылгазын калбартыры чугула айтырыг болур. Бо чылын 1170 га үрезин участоктарынга чажар хөй чылдыг сигеннер үрезиннерин элээн хөй ажыл-агыйларта берген. Ам ажыл-агыйларының тускай эртемниглериниң болгаш комбайнерлериниң соруглазы болза дүжүттү дүрген ажаан алыры болгаш 1970 чылдың тарылгазынга үрезинни белеткээри болур.

Малдың продуктулуун бедидерингө чемнериниң шынары улуг ужур-дүзелиг. Чемниң шынары эки болган тудуң-на маадаң алыр продукция хөй болур. Бо чылын бо айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар. Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларындан мал чемнерининг шынарын эонаның агрохимлабораториязы чорудуп турар. Ооң-биле кады ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары болган тускай эртемниглери амгы үеге чедир мал чемнерининг дээжизин хынаалга эккелбейн турарын дедеглээр чогуур. Агровозынар зоотехниктер-биле кады мал чемнерининг дээжизин чогуур негелде бүргаар үзүп алган, эонаның агрохимлабораториязынга дарый кииреры чугула. Бо чорум ферма, бригада болган ажыл-агый бүргүзүнге чемгерилге нормазын шын тургузарынга чугула дузалыг.

Сигенни, силосту, саваңны болгаш сигең үрезиннерин четчирә-биле белеткеп алгаш, малга тодуг кыштагладыкшыны хандырып, оон-биле малдың баш санын өстүрер, 1970 чылда эът, сүт, дук бүдүрерин улам новүдедирер —республиканың совхозтарының, колхозтарының мал ажылында эң чугула соруглазы болур.

М. ХАЗБУЛАТОВ,
республиканың кодээ ажыл-агый министриниң орадакчызы.

ИШКЕ ЫНАК БОЛУРГА...

Бистиң улуг делгем чуртувуста сайгыралдың, хөгжүлдениң дүргени-биле шапкынчаанын магадап, коммунизминиң материал-техниктиг базазазын тургускурунга бодумнуң күш-ажылчы үүлүмүң киирип чор мен.

Чаа-чаа тудугларының ханаларын салыр туулбу кылыр бодүүн ажылчын болуп ажылдаа-ла элээн үр болдум. Ынак ажылымга арга-мергежилим өскен. Харыылаан турар ижин улуг хандикшыл-биле кылырга будүргөн продукциянның шынары бедик болурун эскерип чор мен. Туулбу заводунуң коллективи эрткен чылдарының чамдык үелеринде планны күүседип шыдавайн-даа турду. Бо чылдың эгезинден айлар, кварталдар планын ажыр күүседип эгелединиш. Чаа аргаларны ажыглаш, күш-ажылды шын организастап турарывыстан кылыр иживистең будүргүкчүүр өскен. Туулбунуң быжыг, бедик шынарлыг болурунче кол кичээнгейни салып турар бис. Ажыл-херекте дээре коргузуглерни ээс-домак-биле эвээс, чамдык сан-түлнер-биле бадыткап корейн. Эрткен сес айларның дургузунда 9 миллион 250 кезек туулбу белеткээр тургаш, 9 миллион 287

кезекти белеткээн бис. Ынчангаш бедик шынарлыг продукция будүрериниң планы 100,3 хуу, ону тарадып садары 104,6 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың будүргүкчүдүүнүң өскени 105,7 хуу болган.

Бригадалар аразының социалистиг чарыжынга Лидия Апрышкинаның бригадазы бирги черде болуп үнду. Хүлээзиген ажылынга кызымак кижилерге А. Максимов, В. Гук, А. Червапёва болгаш өскеда ажылдакчылар ханаарыр. Бо хүнерде будүрген туулбувусту тудут организациялары дүргеп чүдүрүп албайн турарындан, будүрүлгениң цехтери, өрээлдери туулбу-биле долдуунган. Хамык туулбуну шалынкын байдал-биле тудут шөлдеринче чедирип алырынче чүдүгүү коллективтер ноо кичээнгейни салыры чугула негеттинип турар-дыр. Моон сонгаар-даа салган соруглаларывысты ажыр күүседир дээш күжениишкиннинг ажылдаар бис.

Л. ГРУДИКОВА,
заводтуң ажылчыны.

ЧУРУКТАРДА: туулбу заводунуң шалынчы ажылчыннары Васса Гук биле Петр Потапову О. Охемчик чурукка тыртыргаан.

Баян-Колдуң оглу

Чылдар болгаш кижилер

КОЛХОЗЧУ КРЫЦЫННЫҢ телеитиг иезузун ооң кады ажылдап, чурттап турары оске колхозчулардан ондаладырып, хөредир дээр бодал менде чок. Ооң чугулазы-даа чок. Крыцыг мынаан шак ынчалыр ажыл-агыйынга эки баваан болуп чоруур ажыл-ишчилер Баян-Колдуң «Х Улуг хураа» колхозунга кайы хөйле болгай.

Ынчаныыже бо кижиниң бодүүн, ажылгыр, биче сеткилдиг чоруу кижини сорунгалыг чүве дег чайгаар-ла чыыра тудуп келир. Бо черге ажылагыйның баштайгы организакчыларының бирээзи болганынган ооң херээ бо кижиниң сагыш-сеткилинден ирааспас. «Колхозумну барык дүнеэниң-ниг дүжээр чем» деп ооң чугаалап орары таварылга эвээле болгай. Будүргүнгечи ижин түжээрден буянныг чүве кайза боор. Ынакпылдыг херээже, иштинниң эрге-ажыктарынга ооң чүү-биле бердингенинин, ындыг болганда, колхозчу иштин сорунзазы ооң ханыамырында сиңниге бергенинин демдээ харын ол эвес ийнеи! Ажыл-ижинге нага-болуу-биле бердингеп Андрей Федорович Крыцынны Баян-Колдуң бүгү кижилери везээде хүндүлээр болгаш ооң-биле артаүмезин бо-ла солушкан турар.

Ажыл-ин, амыдырал-чурттага-даа болдуунуң оруу-биле чоруп, чылдар эртип турган. Андрей Федоровичиннин от-бүдези-даа оске бүгү кижилер шыкаш, база-да ажыл-ижин кылып, амыдыралын башкарып турган. Ада-чурттуң Улуг дайынны эгелээн. Төрээн чурттуң хосталгазы болган ханаарынпас чоруу дээш шыктыг чага 1942 чылда болдуун кады төрээн аяы-дүмээларын-биле кады ол барын тулчуп киришкен. Андрей Федорович немец-фашистиг эжелекчилерге улуг эрес-хаадырлыг тулушкан болган Двина чанынга болган тулчуушкунаар үезинде аар балыглаттырган, ийиги болуктуң инвалиди болуп, 1944 чылда шериг албанындан ханажып чанып келген. Дайынчы-даа, тайбың-даа ишке ооң эрес соруктуун чазактың ооң хөрээнде чаймаан беш шанналы чырыткылаңнар бадыткап турар.

ААР БАЛЫГНЫҢ аксы халып, надыныың байдалы дээрежий бээри билек-ле. 1947 чылда Андрей Федорович «Х Улуг хураа» колхозтуң кежигүнүнге киргеп болгаш ол-да дораан хову ажылының бригадири болган. Ооң бээр-ле ол албан-хүзээгезин үзүктел чок күүседип келген. «Дүжүлгезинден дүшпес даргавыс» деп ол черинең кижилери баштантаныырлар. Колхозтуң хову ажылын ооң канчаар башкарып, дүжүттүр чоруктуң бедидер, чер ажылының культурazын көдүрер дээш канчаар демисежип келгенин «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп ийи медаль-биле ооң шаңнатханы хереченип турар. Баян-Колдуң арбузу бүгү Тывада алдарлаан, ооң өстүрүкчүзериниң бирээзи харын бо кижи-де болгай!

«Х Улуг хураа» кодээ ажыл-агый артелиң ооң карааңа өзүп, мандып келген. Колхозтуң экономиктиг шидалының өзүлдези болгаш колхозчуларның чаагай байдалының улам экижип орары хоочун колхозчунуң оорушкузун хайыктырып турар. Ындыг болур-даа ужуралуг. Ол бүгү чаагай үүлеге ооң уңут-хуузу баян киргеп болгай. —Ажылдазары-даа, чурттаазары-даа амыр болган-дыр—деп ол чугаалап орар. — Машина-техника көвүдээн, кижилерниң ажылга сүңдүзу дан барган. Бистиң колхозтуң ойдары чүү-даа сегирип алганда, дескедир-даа ужур чок. Ойырал Түмен-Бады, Монгуш Хунажык, Алексей Тас-оол мынаан ажылгыр кижилер-биле ажылдазарга, шуут чыргал-дыр. А ындыг кижилер биште ажоок хөй—деп, Андрей Федорович оорушкуу-биле чугаалаар болду.

АДА-ЧУРТТУҢ УЛУГ ДАЙЫНЫҢ киржинчизи, хоочун колхозчу Андрей Федорович Крыцынның төрүттүнген хүнүнден бээр бо айның 14 хүнүнде мугур алдан чыл болган. Бодүү ажыл-агый талазы-биле ачы-харамаалыг болганы дээш Андрей Федорович Крыцынга Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму Тыва АССР-ниң алдарлыг чер ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан. Алдарлыг атты бүзүредип турар бижикти колхозчуларның иштинде хуралы болуп турда ацаа тывыскан. — Мээң улут-ла эскерт чок ажылажинии бедип-биле үнелеп коргенин дээш партияга болган чазаалга сеткилиниң ханызындан сорун четтиргенинии илереттинмээн, ам-даа эки бараан болурунуу аазап тур мен—деп, Андрей Федорович чугаалаарга, бүгү колхозчулар бут кырынга туруп келгеш, диңмиттиг аныы часкап турган. Ол дээрге иштин кижини, күш-ажылды ол кижилерниң алдарлыгыын турарынын тодарай коргузуу-дур. Тус-тус колдективтерниң төлээлекчилерин аллап харлаан акызынга байыр чедирип, турасказал белектерин тывыспышаан, ооң дугайында ам-не чылыг сестерин чугаалап, чаагай күзэшкиннерин дамчыдып турган. Ёлулуг кижи деп чүве олдур дээрге аңаа олурган кижиниң сагыжынга чайгаар-ла кирип келир болду.

Хоочун колхозчу, сес уругнуң адазы Андрей Федорович күш-ажылчы ээлчегде ам-даа турушпушаан. Ооң үре-түлнелдиг ажыл-херээ, бичe сеткилдиг оскелерге үлегер болур. Иштинниң херээ дээш берингеп ажыл-иш ону алдарлаан, улам сорук киирип, чалыыттадып турар.

Күш-ажылды, иштилелдиң ленинчи ёзу-биле коорунуң принциптеринге бодун чаңчыктырып кижизиткеп болдуң кижиниң кылган үүлезин бистиң чуртувуста хүндүткеп көөр.

КРЫЦЫННАРНЫҢ ажылгынчи ог-бүлезининң дугайында бистиң чогаалчыларывыс романнар-даа бижип болурлар. Ол дээрге «Х Улуг хураа» колхозтуң дириг төөгүзү-дүр, коммунизмниң тургузуун турар совет кижиниң ханаатты хүзээлгезин тергиин эки медереп билириниң үлегери-дир. Ынчангаш Баян-Колдуң алыынган ажыл-ишчи оглу — Андрей Федорович Крыцынга ам-не чаагай күзэшкиннерни күзеп калдыы.

Сергей КЫЗЫЛ-ООЛ.

ДҮРГЕН ДООЗАР

Районнуң колхозтарындан болгаш совхозтарындан чаа дүжүттүүн тараанын хүзээп алырынга Туранның тараа белеткел пунктузунуң ажылдакчылары ыяк белеткенген. Тараа урар 10 склад бүрүн белеп. Оларга 30 муң тонна тараанны уруп болур. Бир чаа складтың тудуу удаваас доостур.

Белеткел пунктузунга тараанны машинадан дүжүрери, сайгара урары, арыглаш кургадыры бүрүнү-биле механизастаттынган. Ынчангаш холбиле кылыр ажыл хевар.

Пунктунуң ажылдакчылары шупту 38 кижи. Бо хүнерде ажыл-агыйлардан келген бүгү тараанны олар боттарының күжү-биле арыглап, кургадып, складтарже сайгара урун турар. Ажылды үзүктелиишкиниг чок болдурары-биле үш ээлчегни тургускан.

Тараа кургадыр үш агрегат бар. Олар шупгузу ажылдап турар. Шакта 8 тонна тараанны олар арыглап, кургадыр күчүлүг. Ынчаныа-даа колхозтардан болгаш совхозтардан кээп турар тараа шык, бокгут болганы-биле ол нормага чедирери белеп эвес.

Районнуң ажыл-агыйларындан «Саян», «Өөк» совхозтар болгаш «Хадына», «Кызыл тараачын» колхозтар күрүнеге тараа дужаап турар. Район 3400 тонна тараанны күрүнеге дужаар планныг. Ол планны бүтүседир дээш ажыл-агыйлар бо хүнерде болдунар бүгү хемчеглерни ап турар. Күрүнеге тараа дужаар талазы-биле «Саян» совхоз районнуң бүгү ажыл-агыйларындан мурнап турар. Бо чылын тургустунган ол совхозта тараанны дужуду эки, ажаан алышкынга белеткелди ацаа бигай эвес чоруткан болгаш бо хүнерде ажылды организастыг эрттирип турар. Совхоз 1330 тонна тараа дужаар планныг тургаш, ам 1172 тоннаны дужаан, күрүне-биле үзе саважырынга чоошкулай берген.

Ооң соонда «Хадына» колхоз чоруп турар. Ол ажыл-агый 260 тонна тараанны күрүнеге дужаараа болгаш планнын бээ-ла чоокку хүнерде доозар дээп турар. Тараа дужаар талазы-биле «Өөк» совхоз өске ажыл-агыйлардан соңгаш киргеп болгаш ол чугула ажылды суза чорудуп турарын айтыр херек. «Кызыл тараачын» колхоз күрүнеге тараа дужаалгазын бээ-ла үзүктелиишкинниг чорудуп турар.

Күрүнеге тараа дужаарын чоокку хүнерде доозары ажыл-агыйларның бирги хүзээгези болур. Ону күүседиринің бүгү болдунар аргаларын бар. Ындыг турбуже тараа дужаалгазы районда ниитилелиниң-биле чаа орту эртип турарын четпес дээп саваар ужуралуг. Бо ажылдың оожум чоруп турарын чамдык ажылагыйларның удуртукчулары тараанын ол-шык болуп турарынга, тараа сөөртүр машиналарның чедиишпезинге сылдаглап турар. Оон-биле чоп-шөзөрежи болбас. Ажылды шын организастаарынга, кижилерниң күжүн ол ажылга таарыштыр тургузуп, бар техниканы чөптүт ажыглаар, үеин кааннаар болза, ажаан алышкынны болгаш күрүнеге тараа дужаашкынын дүртедедип болур арталыт.

«Саян» совхозтуң шаңында 280 тонна тараа, «Кызыл-тараачын» колхозтуң шаңында 250 тонна тараа openалаттынган. Ол черлерге ажылды шалынкын организастаар болза, күрүнеге дужаары-биле тараанны чүдүрүп чорудары хүн бүрү ковудээри чугаа чок. Ам хамык ужур ажылды шын организастаарындан, шаг-үеин халас эрттирбейин ажыглаарындан хамаарыжыр.

Туранның тараа белеткел пунктузунуң ажылдакчылары тараанны изиттнес, чогуур ойлуже сайгарар, эки шынарлыг кылдыр ырыглап, кургадыр дээш, бүгү-зе хемчеглерни ап турар.

А. ЗАЙЦЕВ,
Туранның тараа белеткел пунктузунуң директору.

НОМНАЛЫН ХАНДЫР ПРОПАГАНДАЛААР

бая массазымта чедирип келген. Бо чылдың 6 айының дургузунда 8222 лекцияны номчаан. Клубтарга, фермаларга, малчын турлагларга, будурулгелерге хүп бүрүде 50 ажыг лекция номчуттуруп турар.

Республиканың «Билиг» нитилелиниң организациялары лекция пропагандазын калбартыр, ленинчи теоретиктиг номналды пропагандалаарының хевирлерин байидар талазы-биле чамдык эки түнелдерни чедип алган. Ам сорулга болза, ленинизминиң пропагандазының идей-теоретиктиг деңелин бедидеринде, ленинчи чагыгларны амыдыралга боттандырарыга совет кижилериниң чедиишкиннерин хандыр көргүзеринде болуп турар. Бистиң организацияларывыс марксизм-ленинизмниң теориязын, ооң кол үш кезектери болур философияны, политиктиг экономияны болгаш эртемниг коммунизмни пропагандалаарының чогуур идей-теоретиктиг деңелин ам-даа чедип ап шыдавааш, В. И. Ленинге турасказаткан хөй лекцияларга кол кичээлгейни ооң намдарын тайылбырлаарынче угландырып, ленинизминиң теоретиктиг айтырыгларын, ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкунунга, делегейниң коммунистиг шимчешкинниңге оларның ужурдузазын долузу-биле көргүспейн келген. В. И. Ленинниң чогаалдарының дугайында лекцияларны эвээш номчуп турар. Будурүлгелерде, колхоз, совхозтарда ленинчи темага деңиилар эвээш.

Лекцияларның идейлиг угланыышкыны, идея-эртемниг утка-шынары бүрүнү-биле лекторлардан хамааржыр деп ленинчи негелде бүгүдеге билдингир болгай. Ынчангаш лектор кадрларының эртем-биле болгаш методиктиг белеткели нитилелдиң организацияларының кичээлгейиниң төвүнге доктаамал турар ужурлуг. Бо херекке кол болгаш чугула негелде лекторвуң теоретиктиг биле болгаш ооң пропагандист мергежили болур. Назы-харында, билиг-мергежили аңгы-аңгы хөй дыңнакчыларга эки лекцияны номчуп бээри нарын херек. Ооң-биле чергелештир дыңнакчыларның билии хүп бүрүде бедип, улам сайзырап, ооң утка-шынары улам-на ханылап, парымдап кел чыдар. Дыңнакчылар лектордан эртемниң үндезинниерин оларга чугле билдингир болгаш бүзүренчиг кыдыр таймылбырлаар бээрии эвес, база ол ыйнакш оларның утка-шынарын хандыр тайылбырлаарын, эртемниң чедиишкиннерин амыдыралга канчаар боттуг ажыглап болурун чугаалап бээрии негэор.

Нитилелдиң хөй район организацияларында ону барымдаалаашт, лекторларның семинарларын үргүлчү эрттирип турар. Чижээ, СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш нитилелдиң Кызыл хоорай организациязы, Кыа-Хемниң партия райкому болгаш нитилелдиң район организациязы «Ленин — революсчу пропаганданың мастери» деп темага эртем-методиктиг конференцияны чоокта чаа эрттирген. Ындыг конференцияларны еске-даа районнарга эрттирерин планнап турар. 1969 чылдың бирги чартыында 27 семинарны эрттиргеш, анаа 900 кижини хаара туткан.

Удуртукчуларны болгаш идепкейлиг лекторларны Москва, Ленинград болгаш еске-даа улуг хоорайларже өөредириниг чорудары лекторларны өөредириниг болгаш оларның билиг-мергежилин байыдарынга улуг дузалыг болуп турар. Эртем-методиктиг човулелдерниң ажыдакчылары Д. Доңгак Донда-Гостовка, Ф. Житков Новосибирскиге, С. Хисамиденов Москвага чораан. Бо чылдың баштайгы чартыында нитилелдиң район организациязы «Ленин — революсчу пропаганданың мастери» деп темага эртем-методиктиг конференцияны чоокта чаа эрттиргеш. Ындыг конференцияларны еске-даа районнарга эрттирерин планнап турар. 1969 чылдың бирги чартыында 27 семинарны эрттиргеш, анаа 900 кижини хаара туткан. Ленинчи теоретиктиг номналдың айтырыгларын амгы үениң сорулгалары-биле холбаштырып билир лекторларны аныяктар күзелдиг дыңнап турар. Аныяк өскенниң кичээлгейин хамаалы хүлээдгезин билиринче. Төрээн чуртуңуң салым-чолу, ооң хераа дээш харыысалгалыг болурунче угландырары чугула. Ынчангаш лектор бүрүзү тус-тус комсомол организацияларының боттуг ажыд-херектерин сонуургап, ооң дугайын чыылганнарга чугаалап бээр ужурлуг.

Республиканың «Билиг» нитилелиниң бүтү организациязының чугула сорулгазы болза, ажыгчы чоннарның марксизм-ленинчи билиин бедидер, оларны партиниң херээнге бердинтеп, буржуаа идеологиягa эптеш чок кыдыр кижизидер херекке партия организацияларынга бүгү тала-биле дузалаары болур.

А. ПОЛЯКОВ,
Республиканың «Билиг» нитилелиниң баштаар черинiң харыысалгалыг секретары.

Республиканың найысылдында даарамнығ комбинадының журналчы даарашкыларының аразында Семиевся Кеи-кыстың (адазында чурумта) ады база кирген, ол платьелер кылырынга бедии көргүзүглерни чедип ап, будурүлгеде коммунистиг күш-гимылдың шалыпчызы деп бедии атты чедип алыр дээш цызыккан ажылдап турар.

Кыын хептер аймаан белеткеп даараар цехте чаа мурнакчы база бар. Ооң адын Монгуш Орүүнмаа дээр (үстүнде чурукта). Ол даарамнының таназы-биле дөртку разрядты чедип алган. Бо малакетивте беш чыл ажыр амылдаш, арга-дурумчулгазы бедээн. Шалыпчыларның чурукторын О. Ондар тыырткан.

делегей бо хүннерде

Социализм чурттарында

ПОЛЬША

● ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның эң улуг химия комбинаттарының бирээзи — Бжег-Дольный хоорайда «Роктав» комбинат 120 янзы продукцияны бүдүрүп турар. Ооң продукциязы эм, судно будуреө, аар болгаш чиик үлеттүрде, дозу, будук будурериңде, энергетикада болгаш көдээ ажыл-агыйда калбаа-биле ажыглаттынып турар. Комбинаттың даштыкы чурттарже—ССРЭ-же, Чехословакияже, Болгарияже, АКШ-че, Англияже, Францияже, Индияже чорудуп турар продукциязы чылдың-на улам көвүдеп турар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

● БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Чехословакияның кызыл-тэе тарып турар шолу 300 муң гектар. Чаагай дужуттуг кызыл-тэе сорттарын аңаа тарып турар. Оларның аразында совет «Мироновская», «Безостая», «Белоцерковская» сорттарны тарын турар төлдериниң хемчээни улуг. Үрезинии күрүне ажыл-агыйларынга болгаш кооперативтерге селекция станцилары берип турар.

Чөөн-Словак областың Ганиск хоорайының селекция станциязы кызыл-тэе сорттарын өстүрер талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ооң ажылдакчылары «Диана-II» болгаш «Диана-III» кызыл-тэе тың чаагай дужуттуг болдурүп чедип алган. Селекционерлер боттарының келир үе тараазы деп адап алган көктэра биле кызыл-тэе гибридинге ажоок ынанып турар. Словакияның хөй-хөй девискээрлеринге ол үнүш бир гектардан-на ортумаа-биле 60 центнер — тулган чаагай дужуттуг берип турар.

ВЕНГРИЯ

● БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның найысылдында совет тракторларның болгаш кээде ажыл-агый машиналарының делегээн оң хонук дургузунда ашыдап келген. Ол делгелгени хаарының үүк дүжүүрүп алыр ёзулалы болган. Делгелге кайтамчык чедиишкиннинг эрткен. Аңаа делгей көргүскен 60 янзы совет кээде ажыл-агый машиналарын-биле Венгрияның чүе муң ажыт тускай эртемнигерни болгаш кээде ажыл-агый ажылдакчылары танышкан. Совет Эвилелинде кээде ажыл-агый машиналарын будурүп турарының ноон соңгаарты утланышкынарының болгаш чедиишкиннериниң дугайында лекцияларны муң беш чүе хире янзы дыңнаан.

Делгелгениң ажылдан турган үезинде Венгрияга кээде ажыл-агый машиналарын болгаш деригларын будурүп бээриниң хөй-хөй керээлери чарлынган.

Улусчу армия 25 хар харлаан

Совет кижилер Болгарияның улусчу армиязының 25 чыл оюн болгар улуг-биле кады сентябрь 23-те байырлап демнеглеир. Ол хүнге алдар кылдыр ССРЭ-ниң Чептектиг Күштериниң Төп музейинге сентябрь 17-де акы-дүүжа ол чурттуң чепсектиг күштериниң эрткен алдарлыг оруун көргүзкеп делгелге ажыттынган.

Делгелге Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселге кады төккен ханга социалистиг ййи күрүнеиниң улустарының болгаш армияларының каңнаттынган, моңге бижиг найыралын көргүзүп турар.

(СЭТА).

Францияның парламентизиниң онза сессиязы

ПАРИЖИТЕН СЭТА-ның корреспондентизи А. Красиков мынчалдыр дамчыткан:

Бо дүне чазакка бүзүрел дугайында айтырыгның талазы-биле бадылаашкын национал хуралга болган. Чазакты бүзүрелдиг деп көөрү дээш 369, аңаа удур—86 бадылаашкын бердинген. Бадылаарыннан 8 депутат додагаланнаан, 15 депутат бадылаарынга киришпээн. Бодунга бүзүрел ылгеилеттирип алыр дээш бадылаашкын кылдырар деп саналарааш, чазак күзелин чедип алган.

Национал хуралдың депутаттарының хөй нуруузу чазак партияларының лагеринiң депутаттары болганда, ындыг болбайн барбас-даа турган.

Бөтүнгү бадылаашкын парламентиниң бурунгу кежээ ажыттынган онза сессиязының боттуг түңнели болган. Ук сессияны чылдырганы франктың үнезиниң августа кудулаашкынын соон дарый сентябрьниң баштайгы хүнеринде чазактың политиказын шынгыы шүгүмүүлкин медеглелдер кылган.

Чурттуң сеткил хөөнүүнү өскерниттир илергейлекчизин — сапаттырып алыр сорулгалыг турган.

Чазак бодун бүзүредиг деп сападырын национал хуралга чедип алаа-даа, чазак баштыңнарының боттарының безин миннип турарын ёзугаар алырга, «чаа утланыышкынның» чедиишкиниг ийикпе чедиишкин чок болуру алызында оюу француз массаларының деткиир, деткивезинден хамаарыжыр. Ажыл соксадыр демиселче ажылчы чоннарның улам хөй кезектериниң кирип турарының дугайында медеэлер клэп турар. Ынчангаш эрге-чагырга холгаарлаанларның онза өөрүүр барымдаазы-даа чок. Демир-орунчуларның болгаш судно септээр черлериниң ажылчынарывың соон дарый «Эр-Энтер» ужар чүүл компаниязының чер кырынга ажылдар бүдүрер ажылчыннары ажыл соксадыр берген, харылзаачылар ажыл соксадырынга белеткеши турар, металлистер биле химиктер федерациязы чазактың политиказын шынгыы шүгүмүүлкин медеглелдер кылган.

Чурттуң сеткил хөөнүүнү өскерниттир илергейлекчизи — Парижтиң фондулар биржазы хөй-хөй француз компанияларының олча-ажыының дыка экижээнин көргүзүп, болуушкунпарның өскүп турар үгланышкынын айыткан. Ол чорук «социал демиселди улам ыйнакчыларның билики хүп бүрүде бедип, улам сайзырап, ооң утка-шынары улам-на ханылап, парымдап кел чыдар. Дыңнакчылар лектордан эртемниң үндезинниерин оларга чугле билдингир болгаш бүзүренчиг кыдыр таймылбырлаар бээрии эвес, база ол ыйнакш оларның утка-шынарын хандыр тайылбырлаарын, эртемниң чедиишкиннерин амыдыралга канчаар боттуг ажыглап болурун чугаалап бээрии негэор.

Нитилелдиң хөй район организацияларында ону барымдаалаашт, лекторларның семинарларын үргүлчү эрттирип турар. Чижээ, СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш нитилелдиң Кызыл хоорай организациязы, Кыа-Хемниң партия райкому болгаш нитилелдиң район организациязы «Ленин — революсчу пропаганданың мастери» деп темага эртем-методиктиг конференцияны чоокта чаа эрттиргеш. Ындыг конференцияларны еске-даа районнарга эрттирерин планнап турар. 1969 чылдың бирги чартыында 27 семинарны эрттиргеш, анаа 900 кижини хаара туткан.

Ийи антифашист балыглаткан

БОНН. (СЭТА). Сентябрь 17-де кежээ Кассель хоорайга муң-муң кижилер неонацистиг национал-демократтыг партияның баштыны Адольф Фон Таденниң киржилгези-биле анаа НДП-ниң сонгуулда мурнуу чарыында чыыжы болуур кылдыр телевилеттингенинге удурланыышкын илергейлээриниң чыскаалынче үнген. Полицияның чагырга черлери демократтыг хөй-нитилиниң негелдезинин күштүүнге шыдашпайн, неонацистерниң митинг арттырерин хорун каан. Удурланыышкын илергейлээринин киржикчилери Фон Таденниң чоок кижилери-биле кады дектаганы гостиницаже чорун каан.

НДП-ниң баштыны ол гостиницадан бүдүү дезип чөрүүр үезинге таварышкан. Неонацистиг партиядан ылгаттынган депутатты Фишериниң бажыңынга ол хорун берген. Фашизмге удурланыышкын илергейлээринге киришкеннер ол бажыңга чоокшулап келирге, оларны хөл боозу-биле бөөлаар үүлгедиг болган. Ийи чыскаалчы балыглаткан. Оларны эмнелге черинче чоруткан. Херектен билдинмейн барган.

Чөнгээге антифашистер хөлөзү-биле киленнээн. НДП-ниң баштыны ол бажыңдан полиция шагдаалаарынга камгаладып алган дежип чорун барган. «Напистер, ырап чорунар!» деп, чыскаал киржикчилери кыйгылар салган.

Соңгу Ирландияда байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияда хамаатты эргелер дээш шимчээшкиннин киржикчилеринге удур база бир шавар халдаашкын кылырының белеткелин чорудуп турар. Соңгу Ирландияда эжелекчи күштерниң командылакчызы генерал Фриленд болгаш Соңгу Ирландияның премьер-министризиниң чанында тускай човулекчи Райт Лондонда келген. Олар Англияның премьер-министри Вильсон-биле, иштики хереңгер министри Каллагэн-биле, камгалал министри Хили-биле болгаш Англияның чепсектиг күштериниң кол штабының начальныгы генерал Бейкер-биле ужурлажыр.

Фриленд биле Райт ол черниң байдалын илеткээр болгаш «корум-чурум тургузар» хемчеглерни улам ыяй алырынга хамаарышкан айтышкыннарны алыр.

Белфастың болгаш Лондондерриниң ажылчын районнарында тургустунган кудумчу оңгуларын күчүлел-биле узуткаарын англи чазак белетиеп турар дээр дамчыыр чугаалар Лондонда үргүлчү дыңналып турар.

Ол черниң чонунун бодап турарын ёзугаар алырга, Соңгу Ирландияда байдалдың дугайында отчёттуг дыңналарын түгле англи чазак эвес, харын АКШ-тың чазаа база четтикпейн маңан турар. АКШ-тың чазаанның чепсектиг күштери британ ортулуктарның хөй-хөй девискээрлеринде, ооң иштинде Ольстерде, Белфастан ырак эвесте бала турумчуп алган.

НАТО-биле чажыт нерелүүлдериниң дугайында парлалганың дыңнадыгларын мичалдыр билдиниг турар. Ол керээни ёзугаар алырга, «иштики корум-чурум үрээр боруктар болу бергее», НАТО кежигүннери чурттарның иштики херектерин холгаарлаарынга НАТО-нуң хамыкты мурнай» Американың чепсектиг күштерин ажыглаттынган туруп болур.

Парлалга конференциязы

ДЕЛИ. (СЭТА). Чазак чаа экономика политиказын төлевилээн. Ооң аңаа хамаарыштыр баштай алган хемчээ чурттуң эң улуг 14 банкызын күрүне ончүүр болдурганы болган. Ол политика «чайгылыш чок болгаш тогумчалыг күүсеттинер» деп. Индияның Премьер-министри Индира Ганди Делиге болган парлалга конференциязынга медеглээн. Ол политиканы амыдыралга чедиишкиниг боттанырарынга администрация аппараттарын экижидеги эртежок чугула деп, ол дедиглээн.

Соңгу Ирландияда байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияда хамаатты эргелер дээш шимчээшкиннин киржикчилеринге удур база бир шавар халдаашкын кылырының белеткелин чорудуп турар. Соңгу Ирландияда эжелекчи күштерниң командылакчызы генерал Фриленд болгаш Соңгу Ирландияның премьер-министризиниң чанында тускай човулекчи Райт Лондонда келген. Олар Англияның премьер-министри Вильсон-биле, иштики хереңгер министри Каллагэн-биле, камгалал министри Хили-биле болгаш Англияның чепсектиг күштериниң кол штабының начальныгы генерал Бейкер-биле ужурлажыр.

Фриленд биле Райт ол черниң байдалын илеткээр болгаш «корум-чурум тургузар» хемчеглерни улам ыяй алырынга хамаарышкан айтышкыннарны алыр.

Белфастың болгаш Лондондерриниң ажылчын районнарында тургустунган кудумчу оңгуларын күчүлел-биле узуткаарын англи чазак белетиеп турар дээр дамчыыр чугаалар Лондонда үргүлчү дыңналып турар.

Ол черниң чонунун бодап турарын ёзугаар алырга, Соңгу Ирландияда байдалдың дугайында отчёттуг дыңналарын түгле англи чазак эвес, харын АКШ-тың чазаа база четтикпейн маңан турар. АКШ-тың чазаанның чепсектиг күштери британ ортулуктарның хөй-хөй девискээрлеринде, ооң иштинде Ольстерде, Белфастан ырак эвесте бала турумчуп алган.

НАТО-биле чажыт нерелүүлдериниң дугайында парлалганың дыңнадыгларын мичалдыр билдиниг турар. Ол керээни ёзугаар алырга, «иштики корум-чурум үрээр боруктар болу бергее», НАТО кежигүннери чурттарның иштики херектерин холгаарлаарынга НАТО-нуң хамыкты мурнай» Американың чепсектиг күштерин ажыглаттынган туруп болур.

ЧАА ЧӨҢГЭЭ

КАИР. (СЭТА). Израиль самолёттар сентябрь 17-де КАР-ның агаар делгеминче шуртун киргеш, Суэц шугуудурунда Рас Зафараннің девискээрине египет шериг кежектериниң туруштарынга халдаан. Эжелекчилер КАР-ның чепсектиг күштериниң зенит артиллериязының күштүг болдаашкынындан дезе бергеш.

КАР-ның шериг командылалының төлөөлекчизиниң медеглелинде дыннатканың ёзугаар алырга, Суэц каналын кежилдир Девесуарның, Исмаилияның болгаш Кантараның девискээрине артиллерия-биле болдаашкынның соонда израиль шериглериниң чөнгээлеп халдаашкынар кылганының түңнелинде оларның Рас Зафаран девискээрине оң халдаашкыны болган.

Израиль дайынзырактарының халдаашкыннарынга харыы кылдыр Девесуар дужунда израиль туруштарны египет артиллерия күчүлүг болдаан деп, КАР-ның шериг командылалының төлөөлекчизи айыткан.

АММАН. (СЭТА). Израиль лайылдажырын соксадырының иордан-израиль шугуумунга чөнгээлер кылырын үргүлчүлеп турар. Израиль самолёттар сентябрь 16-да Иордан шынаазының соңгу талазында Тивениад хелден 12 километр ырак соңгу талаға Ан-Нухан девискээрде иордан армияның туруштарынга халдаан. Иорданияның шериг командылалы ынчалдыр дыннатган.

Орулга көвүдээн

Бистиң комбинаттың шинчилери кёлдейге утпкүтүр алган хүлээлгелерин бүрүн күүседирип чедип алыр сорулгабиле тускай хемчеглерниң планын түргүс п. Ол план колдуунда-ан күш-ажылды эртемге үндезилеп организастарын шенгеедиргиче угланган.

Беш чыл илаимның эрткен үезиндеги ажылды түңнээш, хүлээлге чедиишкиннинг күүсеттинин турарын көрдүүр. Чамдык сеп-чурагайлардан киирейн. Продукция бүдүрери 3 чыл 8 ай иштинде 7.9 хуу көвүдээн, а белен кылыгларының сайгарары — 7.6 хуу өскен. Комбинат планнаандан хөй орулганы киирип ап турар. Ам ооң хемчээли 166,6 муң рубль четпес. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиг графиктен 64 хонук мурнай берген. Ооң ачызында садыг четкизинче планнаан ажыр 306 муң рубльдиң барааның чорудар арга тыныжын. Хүлээлге ёзугаар 104 муң рубльдиң даараачыл кылыгларын планга немей бээр көрдүүрен турган. Чөөнүң негелде-херелелиги барымдаазаш, 12 муң үөорган хевиш, хөй ак үөорганны, сыртын хевиш плэндан ажыр даарааш.

Продукция бүдүрери көвүдериниң артыкы болза шуңажылдың бүдүрүкчүлүүн үргүлчү өстүрүп келгени болур. Бистиң комбинатта шуңажылдың бүдүрүкчүлүү бир кижиге оналыгыр 6,2 хуу бедии. Ооң түңелиниде бистиң кол сорулгаларывыстың бирээзи — бүдүрүлгениң орулгазыг чорууның деңиели база өскен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерде ажыл-херекти эртемге үндезилеп организастарын шинчээдирип чугула деп көрген бис. Ооң чамдык чижектери мынчыг. Эрткен чылын хөй бижар техтын ажылынга чаартылгалар киирген. Ажылдаар шолду чон ажыглаар дээш, туруштарны оскерткен. Хөй бижар бир машинаны база немей тургускан.

Ооң-биле чергелештир белеткел цехиге база чаартылгалыг машинаны. Чаза салган посна үлегер чуруурда, хөй кежиктиң артырбазы-биле чангыс дай эвес, улуг, биче кежектерни киирештирип, ону барымдаалаан хөп бижар арганы шиңгээдип.

Постуң чарыгдалын эвээдедип, кампаталыг ажылдаар сорулганы база салган бис. Постуң херек кырында чарыгдалын техниглиг норма-биле дүүштүрүп, контрольдап, модель бүрүзүнге чеже метр пос үнерин үргүлчү хынаан турар.

Бир эвес камналгалыг болур болза, планнап-мактаарының чурумун база докпаатка.

Технологтуг чорудулгаларга киирген мындыг чаартылгалар даарап турар кылыгларының бот-үнезин чиңгедип, орулганы көвүдедир ёзугаа бээдингир.

Бо чылын бистиң бүгү бригадаларывысты түс-түе ёссортименглиг улуг, биче малынлыг кижилерге хеп даараарынга спецналанизация улуг ужур-дузалыг.

Бүдүрүлгениң бүгү цехтеринде, участоктарында социалистиг чарыныты калбартаан. Бөгүнгү социалистиг чарыныттың утказы болза ажылчынпарның, инженерлеринiң, албан-хаанчыларның кол сорулгазы — техниглиг дешилгенiң түгүн бедик кодургө, эки көргүзүглерни чедип ап, чаа техниканы ажыглаары болур. Чаа техниканы ажыглап, мурнакчы дүрүзүлганы, технологияны нептередип, эки шыпарлыг, хөй продукцияны бүдүрүп, күүт-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорүнге бүгү коллективти кижизидиргеге, пынал-ла, социалистиг чарыш боттуг рельсту ойнаар.

Бригадалар аразынга чарыныты бистиң комбинатка шагдаа бээр организастар келген. Местком ооң түңелинiң үргүлчү үндүрүп турар. Эң дээре көргүзүглерлиг болган ийи бригадага биргө, ийиги черiн хоорайнерге ыяшкелерiн тыпкыр. Оң ыяшкан чылда ийи катап бээр акша шагналыг база тургускан.

Комбинаттың коллективи бо чылдан эгелеп коммунистиг күш-ажыл дээш демиселiң киирипкен. Ам бешiн шупту алды бригаданың дортүнге, ийи участокка ол бедик атты тывысканын. 170 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызының бедик аңын эдилеп чоруур. Оларның түгле чамдыкызын бээрии адазырга мынчыг: О. Монгуш, Т. Борбак-оол, М. Кореллев, Е. Павлушкина, Р. Сандан, Т. Баяндына болгаш өскелер-даа.

Пролетарлаттыың улуг башыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнiң бээр 100 чыл болурун болгаш Совет Тывазының 25 чыл оюнуң бабырлалтын бистиң коллектив күш-ажылчы чедиишкиннерiнiң-биле үтүүр дээш, бүдүрелiг базын орар.

Е. МАСЛОВА.
Кызылдың даараныыга комбинадының улуг экономизи.

Айыылдыг негелдер

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министерстволу 1966 чылдан эгелээн, медерел мунчурадыр хораныг бүдүмелдерни болгаш бактериологиги чепсээн Гавай ортулуктарда үргүлчү шенеп турар. Гонолулуда үөрү турар «Стар-Буллетин» солунныг бижин турарын ёзугаар алырга, ол шенелделерни 1966 чылдың июнында, 1967 чылдың мартмайда база кылган. Пентагон ол өлүмүүт чепсектиг шенеерин велир чылын уламчылаар сагыштыг деп, чазак-чагыргага чергелиниң дыннадыгларын барымдаа болдурган, ол болуп айыткан. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң Гонолулудан дамчыдыр турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың камгалал министерстволу Гавай ортулуктарда 1145 акр чер участогун беш чыл хуусаалыг көвеанлеп алган. Аңаа «агаар шинчилелдерни чорударе» деп, ол черниң чурттакчыларынга чарлап каан. Кижи төрелгетеңге айылдыг химия болган бактериологиягa чепсээн Пентагон чогум-на ол шөлде шенеп турар.

Улуг тиилелге

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэлада америк «Лумус» фирманың ажылчыннары үр үе дургузунда ажыл соксадыр демиселди шудургу чорудуп келгейнiнiң түңелиниде ажыл телевирни болгаш ажыл нагыдан дашкаар кылган ажылдар телевирни узаттырар дугайында боттарының негелдеэнiн хандыртып алырын чедип алган.

1600 ажылчыннның ажыл соксадыры бир ай үргүлчүдеп келген. Администрацияның ажылчыннарны массалыг-биле ажылдан үндүрер деп кыжанганы, кортпактаашкыннар кылганы-даа оларның демиселiн бүрүн тиилелгелиг болурунга чедир үргүлчүлээриниге шаптык болбаан.

Венесуэланың ажылчын айгызының оң улуг тиилелгези бөө чангыс эптиин болгаш сырый каттыжыышкынның перечалаан деп, металлургия үлетүрүүнүң национал федерациязының даргазы Хосе Мольегас медеглээн.

Улуг тиилелге

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэлада америк «Лумус» фирманың ажылчыннары үр үе дургузунда ажыл соксадыр демиселди шудургу чорудуп келгейнiнiң түңелиниде ажыл телевирни болгаш ажыл нагыдан дашкаар кылган ажылдар телевирни узаттырар дугайында боттарының негелдеэнiн хандыртып алырын чедип алган.

1600 ажылчыннның ажыл соксадыры бир ай үргүлчүдеп келген. Администрацияның ажылчыннарны массалыг-биле ажылдан үндүрер деп кыжанганы, кортпактаашкыннар кылганы-даа оларның демиселiн бүрүн тиилелгелиг болурунга чедир үргүлчүлээриниге шаптык болбаан.

Венесуэланың ажылчын айгызының оң улуг тиилелгези бөө чангыс эптиин болгаш сырый каттыжыышкынның перечалаан деп, металлургия үлетүрүүнүң национал федерациязының даргазы Хосе Мольегас медеглээн.

АВТООРУКТАРГА ДОСКУУЛДААШКЫННАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары америк базаларга болгаш аргыжылга оруктарынга согуушкуннар тарыырыштырарын үргүлчүлевишаан. Патриоттар сентябрь 7-же дүне Тхүзаумот можуга болгаш Виньлонг можуда автооруктарга моторжуткан америк шериг кезектерин кедээр доскуулдаашкын кылган. Ол дайылдажыышкыннарның түңелиниде дайзын чүе-чүе кижизин өлүртүп, балыгладып когарааш, хөй-хөй үтер-боолларын, 27 танкызын, чүе хире кулактыг тыртыгларын сандан үндүрткен.

Хосталганың партиязы агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Тхыткиен можуга сентябрь 3-те болган тулчуушкуннарның үезинде патриоттар Хюе районда 101 дутаар америк ужар чүүл дивизиязының туруштарынга согуушкун таварыштырган. Патриоттарның боолдашкынында дайзының казармалары болгаш еске-даа орай-савалары, 10 танкызы үрелген. Чүе ажыг солдат өлүртүкен болгаш балыгладыган. Тайынь можунуң агаар делгемниге 20 хире самолёт, вертолёт дужур аттырган.

Айыылдыг негелдер

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министерстволу 1966 чылдан эгелээн, медерел мунчурадыр хораныг бүдүмелдерни болгаш бактериологиги чепсээн Гавай ортулуктарда үргүлчү шенеп турар. Гонолулуда үөрү турар «Стар-Буллетин» солунныг бижин турарын ёзугаар алырга, ол шенелделерни 1966 чылдың июнында, 1967 чылдың мартмайда база кылган. Пентагон ол өлүмүүт чепсектиг шенеерин велир чылын уламчылаар сагыштыг деп, чазак-чагыргага чергелиниң дыңнадыгларын барымдаа болдурган, ол болуп айыткан. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң Гонолулудан дамчыдыр турарын ёзугаар алырга, АКШ-тың камгалал министерстволу Гавай ортулуктарда 1145 акр чер участогун беш чыл хуусаалыг көвеанлеп алган. Аңаа «агаар шинчилелдерни чорударе» деп, ол черниң чурттакчыларынга чарлап каан. Кижи төрелгетеңге айылдыг химия болган бактериологиягa чепсээн Пентагон чогум-на ол шөлде шенеп турар.

Орулга көвүдээн

Бистиң комбинаттың шинчилери кёлдейге утпкүтүр алган хүлээлгелерин бүрүн күүседирип чедип алыр сорулгабиле тускай хемчеглерниң планын түргүс п. Ол план колдуунда-ан күш-ажылды эртемге үндезилеп организастарын шенгеедиргиче угланган.

Беш чыл илаимның эрткен үезиндеги ажылды түңнээш, хүлээлге чедиишкиннинг күүсеттинин турарын көрдүүр. Чамдык сеп-чурагайлардан киирейн. Продукция бүдүрери 3 чыл 8 ай иштинде 7.9 хуу көвүдээн, а белен кылыгларының сайгарары — 7.6 хуу өскен. Комбинат планнаандан хөй орулганы киирип ап турар. Ам ооң хемчээли 166,6 муң рубль четпес. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиг графиктен 64 хонук мурнай берген. Ооң ачызында садыг четкизинче планнаан ажыр 306 муң рубльдиң барааның чорудар арга тыныжын. Хүлээлге ёзугаар 104 муң рубльдиң даараачыл кылыгларын планга немей бээр көрдүүрен турган. Чөөнүң негелде-херелелиги барымдаазаш, 12 муң үөорган хевиш, хөй ак үөорганны, сыртын хевиш плэндан ажыр даарааш.

Продукция бүдүрери көвүдериниң артыкы болза шуңажылдың бүдүрүкчүлүүн үргүлчү өстүрүп келгени болур. Бистиң комбинатта шуңажылдың бүдүрүкчүлүү бир кижиге оналыгыр 6,2 хуу бедии. Ооң түңелиниде бистиң кол сорулгаларывыстың бирээзи — бүдүрүлгениң орулгазыг чорууның деңиели база өскен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерде ажыл-херекти эртемге үндезилеп организастарын шинчээдирип чугула деп көрген бис. Ооң чамдык чижектери мынчыг. Эрткен чылын хөй бижар техтын ажылынга чаартылгалар киирген. Ажылдаар шолду чон ажыглаар дээш, туруштарны оскерткен. Хөй бижар бир машинаны база немей тургускан.

Ооң-биле чергелештир белеткел цехиге база чаартылгалыг машинаны. Чаза салган посна үлегер чуруурда, хөй кежиктиң артырбазы-биле чангыс дай эвес, улуг, биче малынлыг кижилерге хеп даараарынга спецналанизация улуг ужур-дузалыг.

Бүдүрүлгениң бүгү цехтеринде, участоктарында социалистиг чарыныты калбартаан. Бөгүнгү социалистиг чарыныттың утказы болза ажылчынпарның, инженерлеринiң, албан-хаанчыларның кол сорулгазы — техниглиг дешилгенiң түгүн бедик кодургө, эки көргүзүглерни чедип ап, чаа техниканы ажыглаары болур. Чаа техниканы ажыглап, мурнакчы дүрүзүлганы, технологияны нептередип, эки шыпарлыг, хөй продукцияны бүдүрүп, күүт-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорүнге бүгү коллективти кижизидиргеге, пынал-ла, социалистиг чарыш боттуг рельсту ойнаар.

Бригадалар аразынга чарыныты бистиң комбинатка шагдаа бээр организастар келген. Местком ооң түңелинiң үргүлчү үндүрүп турар. Эң дээре көргүзүглерлиг болган ийи бригадага биргө, ийиги черiн хоорайнерге ыяшкелерiн тыпкыр. Оң ыяшкан чылда ийи катап бээр акша шагналыг база тургускан.

Комбинаттың коллективи бо чылдан эгелеп коммунистиг күш-ажыл дээш демиселiң киирипкен. Ам бешiн шупту алды бригаданың дортүнге, ийи участокка ол бедик атты тывысканын. 170 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызының бедик аңын эдилеп чоруур. Оларның түгле чамдыкызын бээрии адазырга мынчыг: О. Монгуш, Т. Борбак-оол, М. Кореллев, Е. Павлушкина, Р. Сандан, Т. Баяндына болгаш өскелер-даа.

Пролетарлаттыың улуг башыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнiң бээр 100 чыл болурун болгаш Совет Тывазының 25 чыл оюнуң бабырлалтын бистиң коллектив күш-ажылчы чедиишкиннерiнiң-биле үтүүр дээш, бүдүрелiг базын орар.

Е. МАСЛОВА.
Кызылдың даараныыга комбинадының улуг экономизи.

БАЙЫРЛААЛГА УТКУШТУР

Партияның Кызыл хооркомунга найысылаалдың Совет Тывазының 25 чыл оюнуң бабырлалтынга белеткелдер болгаш ону эрттирериниң талазы-биле комиссияның хуралы болуп эрткен.

Хоорайның коммунал ажыл-агый черлериниң, күрүне садыының удуртукчуларының мурнунда айыттынган хемчеглериниң күүселдезиниң чоруп турарының дугайында информациязын комиссия дыңнаан.

Кызылдың күрүне садыының бүдүрүлге коллективтери байырлалга белеткелдер талазы-биле улуг ажылдарны кылган. Сентябрьның 25-не чедир хоорайның бүгү садыг черлериниң чугайлаашкыны, будуушкуну болгаш девискээрлер ашталгазы доостур.

Сентябрьның 25-тен эгелеп хоорайның магазиниериниң өзүл-чем барааларының делгелге-садыглаашкыны болур. Октябрь 4-те байырлалдың улуг базаары болур.

Хоорай чаагайжыдылгазының байдалы четпес деп комиссия айыткан. План ёзугаар көрдүнген черлерни асфальтылаары боттанмайн турар. Хоорайның туралкалдыг болгаш төөгүлүг черлерин корум-чурумчудары болдуумаан. Септелге, эът, сүт заводтарының болгаш Садыг министерствозунуң базазының удуртукчуларының байырлалга белеткелдер дугайында информациларын комиссия базо дыңнаан.

К. МААДЫ.

ӘЛЬ-КУВЕЙТ. Кувейт университединiң бажыңнарының бирээзи. Ол өөредилге черiниң студентилериниң 47 хуузу кыстар боол турар.

Р. НАГИЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникazы).

КАРЕЛ АССР. Күш-ажылдың ленинчи валюзэя Верхне-оложецтиң шыш белеткел коллективи чедиишкиниинг арттырып турар. Сентябрьның эгезинге чедир пландан артыкка алды муң ажыг кубометр тергиин шыпарлыг карел шишуы чуртуун уже ажыл-агыйынга чүдүрүп чоруткан. И. Е. Невлетиң мастер участогунуң коллективиниң хонукта 204 кубометр шыш белеткээр нормалыг тургаш, үргүлчү-ле 215—220 кубометрни белеткеп турар.

ЧУРУКТА: И. Невлетиң мастер участогунда шыш белеткээри.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР!

Сонуурганчыг брошюралар

Эртем-билиг иштерадыр номнар парлаар «Билиг» деп ном үндүрер черге партиэга чуга номчуташтар студенттерге, колхозчуга, дайынчыга, ажылчыга, улусчу университетиниң дыңнакчыларыга, школачыга эртем-билиглиг далайындан оларның эң-не сонуурганы айтырыгларывга харыыларны билип алырынга дузалаар. В. И. Ленинниң төрүттүнгэн хүкүүден бээр 100 чыл болуруга үткүштүр ленинчи номналды пропагандалаарывге улуг кичээнгейни салыр.

«СЭКП-ниң төөгүзү болгаш политиказы», «Эртемниг коммунизм», «Философия», «Төөгү», «Экономика» деп сериялардың брошюраларывга марксизм-ленинчи теориянның айтырыгларын, бистиң чуртувуста экономиктиг реформаның боттанын турарын, чонуң болгаш партиэның коммунизмни тургузар дээш демисселин тодаргай тайылбырлал бижип турар. «Делегей амыралы» деп сериянның брошюралары база солуп. Сураглыг совет журналистер аңаа делегейниң бүгү-ле бүлүнгарында болуп турар болуушкуннарының дугайын хөндүр аналитем бижип турар. «Күүрүне болгаш эртем» деп сериянның брошюралары номтукчуларны совет хоойлуужудулганың чаа негелделеэри болгаш социалистиг күрүнениң хөгжүлдээниң айтырыгларывга-биле таныштырар.

«Техника» деп сериянның брошюраларывга социализм биле капитализмниң аразында чарыштың кол участогу болур эртем-техниктиг революцияның калбарын турарын, оок газетчылгаларын көргүзер.

Бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйының адырларының хей иткүүзү планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг-берилгениниң чаа системазынче шилчээн, ынчангаш фабрика, заводтарның дериг-тереккелдерин болгаш тудуг, сентелге организациялларының ажылының технологиязын сайгырарлыг-дары эртежок чүдүлэ апаргаш. Ынчангаш мурнакчы бүдүрүлгелерниң, тудугларның, автоажыл-агыйларның ажызының дүрзүлгазының, чаа арталарының дугайын бижиир «Үлетпүр», «Тудуг болгаш архитектура», «Транспорт» деп сериялларының брошюралары ажыктыг болгаш сонуурганчыг. «Кодээ ажыл-агый» деп сериянның брошюраларының тараажыларга болгаш малчынарга дузазы улуг.

Голография болгаш эртемчейниң хевиринниң дугайында чүүл дыңнаан силер? Космос шинчилелии ССРЭ-де канчаар чорудуп турарын? Шылгарлгай совет эртемденнер ол бүгүнүн дугайын «Физика, астрономия» деп сериянның брошюраларының арынарынга таныпбырлап бижиир. Шын эртемнерге сонуургалдыг кижилерге «Математика», «Кибернетика», «Радиоэлектроника болгаш харылаа» деп сериялларының номчуташтарын номчууру солуп болур.

«Амыдыралда, эртемде, техникада чаа үүлдер», «Улусчу университет» деп сериялларының брошюралары, «Эртем болгаш шажын», «Эртем-билиг — күш» деп журналларны парлап үндүрери база үргүлчүлээр. «Улусчу университет» деп сериянын брошюраларының материалдарын программа ёзулаар парлаар, ынчалаада бүгүдеге билдингир, сонуурганчыг кылдыр бижиттингеи ол материалдар чүгле улусчу университеттериин дыңнакчыларыга эвес, харын ог-бүле, кадык камгалалының айтырыгларын сонуургап турар кижилерге-даа демей-де солуп, ажыктыг болур.

Ук сериялларның материалдарының авторлары шылгарлгай эртемденнер болгаш улус ажыл-агыйының специалистери, хей-иннги ажылдакчылар. Оларның аразында 90 ажыг академиктер, эртемнер академияларның корреспондент-кежигүннери бар. Ынчангаш брошюраларның материалдары эртем-билиг бээр талазы-биле белек деңнелге, сонуургалчыг кылдыр бижиттингеи болур.

Ук сериялларның брошюралары, солуп, журналлар ышкаш, «Союзпечатьтың» салбырларын, парлалганың хей-иннги тарадыктыларын дамчыштыр чагыдып ап болур. Ол брошюраларны чагыдарывның хуусаалларының, үнезиниң дугайын каталогтан номчуп, билип ап болур. Ай сайында бир сериядан бир брошюраны парлап үндүрер болгаш ооң чылда чагыдар ортээ бир рубль 8 көпеек.

Силерге сонуургалчыг билиглер бээр брошюраларны чагыдып алырынче далажыңар, эртиң номтукчулар.

КЫВЫНГЫР ХӨМҮР-ДАШ ДЭЭШ

Хөмүр-дашты бүдүрүлгениң код хлеви деп адап турары аңаа эвес. Ынчангаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш еске-даа черлериниң одалгазынга ажыглаары-биле кирген хөмүр-даш эң шынарлыг болур ужурлуг. Ооң өл-шыгын, аразында дагның еске-даа породаларының холушканын, калорийлиин болгаш хүлүүң кайы хире болурун тодаратказ, шынарын билип ап турар болгай. Ол бүгүнү тодарадырын техниктиг дериглелериниң дузазы-биле илередип билип алыр.

«Кызыл-Хаваа» шахтада, Чадаананың хөмүр-даш разрезинде мындыг хыналданы ботталдырып турар.

Доктаатынган хемчеглер ёзугдар канчаар шын илередиринден хөмүр-даштың өртек-үнезин тодаратгынар. Продукциянның бот-шынарын эңне чиниг-биле прейскурантының түскай негелделерии барымдаалап илередирин чедип алыры — хөмүр-дашты казып белеткеп, турар бүдүрүлгениң кол сорулгаларының бирээзи болур. Ооң ук бүдүрүлгениң бедик шынарлыг продукция дээш сонуургалы бедирир ужурлуг.

Баш бүрүнгаар илереттингенин ёзугдар Тываның хөмүр-дажының хүлүт болуру ортумаа-биле 15 хуу, өл-шыктыг болурунуң үстүкү хөмчээля 7,5 хуу болуп турар. Бо чүтула оттулар чүүлдүң шынарын күүрүне стандарттарының чангыс аай дүрүмүтүтүнген негелделериниң ёзугдар тодарадырын Чадаананың. Кызыл-Хавактың бүдүрүлгелерии ам-даа четпес боттандырып турар. Ол черлериниң кайызында-даа техниктиг хыналданың киллистерии болгаш лабораторияларын чогуур негелделер барымдаалап тургустаан. Продукциянның шынарын хынаарын күүрүне стандарттарының чангыс аай дүрүмүн барымдаалап кылбайн келген. Хыналдалар кылырынга керектиг дериг-тереккелдер база машиналар чедишпес. Хөмүр-даш бүзүндуларын аңгылап салыр чер кылдынмаан.

Хөмүр-даштың шынарын тодарадып тура, тонна айтыбиле өртек-үнезин доктаадырында шын эвес фактылар эм-даа катаптаң турар. Аңаа мындыг чижектиг ап көрээл. Кызыл-Хавак шахтазының бир отчётындa 10,4 хуу өл-шыктыг хөмүр-дашты июль айда организацияларже түзүрүп чоруткан. Ол дээрге чогуур нормазындан ажыр 2,9 хуу өл-шыктыг болганы ол. Хөлүн эртивр кек суг хөмүр-дашты берип турганын илередип, чогуур хемчегии Кызылдың одалга чери алыр ужурлуг турган. Бо бүгү четпестерниң үжурында айда 14025 тонна хөмүр-даштың өртээ 4277 рубль болган. Организациаларга дашт болгаш довурак хөй холушкан хөмүр-дашты берип турары эм-даа катаптаң турар. Республиканың одалга черииң складынче августа чүгле чаңгыс хүнде киргеи хөмүр-дашның кадыкшы шынарлыг дээш, ооң он ажыг тонназын үндүр бижээн.

Кышкы үе чоокшулаакыбиле холбаштыр бажың бүрүзүнге одалганың эгелээр үезии келгеи. Үлетпүр бүдүрүлгелери, албан организациял черлери болгаш кижи бүрүзү кышка белеткелди чорудар болгай. Республикада хөмүр-даш эргелеги база хөмүр-даш чывыжының баштаар черлери бүгү-ле одалга черлериие эки шынарлыг кывынгыр хөмүр-дашты бээр дээш, күжениишкиниг ажылдап, продукцияның шынарын бедик деңнелге тодарадып илередир техниктиг хыналданың киллистериниң ажылын экижидип, бар лабораторияларны чугула дериглелер болгаш дуржулгалыг кадрлар-биле быжыглаары негеттилип келгеи.

Г. ГРЕШНЫХ,
Күрүненің Тывада хынында лабораториязының стандарттар киллизиниң эргелекчизи.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕТКЕЛ

Кызылдың күрүне садымының ажылдакчылары август айда планда көрдүтенинден 245 муң хөй рубльге бараанарны садып саарган. Бараан сварылгазының планын түүседиринге 12, 11, 18, 20, 22, 9 болгаш 13 дугаар магазиннер эң эки түңнелдерлиг болгулаан.

Хоорай садымының ажылдакчылары ам Совет Тываның 25 чыл ооның байырлалынга утказтүр садыглаашкын чорударынга белеткеиип турар. Магазиннерде бараанарның ассортиментилерии ковудээн. Байырлал таварыштыр базаар болгаш бараанар келгелгээн болур.

М. КАРА-ТОННУГ.

—⊙—

Ажылчы чонга

Чадаана хоорайның агиткультбригадазы сөөлгү үеде районуң колхозтарының болгаш совхозтарының сиген, тараа шөлдеринде ишчилериие массалыг үүгүшкүнүү каабарткан. «Тыва» совхозтуң Белдир-Шатта, СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң Бора-Хөлде хову туралгаларынга, «Большевик» колхозтуң Дашпыг-Тей, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг сүт-баранн фермаларынга, ол-ла совхозтуң кунируза аймаан аймышкымында звеноузунга болгаш «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарга барып кысна, солуп программалыг концертии барааргатаан. Ооң программазында 15 эң шилиидек номерлер бар.

Оюн Кара-кыстың «Эзидек шыңгыраашты» танцылаарын, ыраажылар, таптырчылар Рамза Ананды, Зоя Назыты болгаш өскелериниң-даа ураң күүселдезин көрүкчүлер адыш часкаашкыны-биле үдеп турар. Ылаңгыя көрүкчүлер «Шеми-Бажы», «Бора-Хөлүм» деп ырларның күүселдезии катап-катап дилеп турар. Шилиидектериниң концертии көрүкчүге удаа чедилгир, эки болдуң дээш баянист Ондар Хүрештиг-оол чогаадыкчы ёзу-биле идепкейлиг ажылдап турар.

Агиткультбригада-биле лекторлар ыяы чоруп, В. И. Ленинниң ажыл, амыдыралынга болгаш делегей байдалының дугайында лекцияларны номчуп келгеннер. Ылаңгыя соолгу бо үнүүшкүүде ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары О. Бедек-оол районуң, республиканың ажыл, амыдыралы-биле холбаалыг солуп лекцияны ажылчы чонга бараалгаткан.

С. МОНГУШ.

ПОЭЗИЯ КЕЖЭЭЗИ

Кызылдың № 4 школазының пионер дружиназы Совет Тываның 25 чыл ооңга алдаржыткан солуп хемчегленнің планын чогаадып алган. Оларның бирээзии чоокшу хүннерде эртиргеи.

Школаның залы шүлүкчүлериниң чаңыг, чиге сөстериң кирип бижээн плакаттар, лозуннар, чечектер-биле шиметтингеи. Тываның шүлүкчүлери-биле ужуражылганы өөреникчилер, башкылар четтикпейн мазал турган. Библиотекарь Т. В. Хвостенко, башкы И. Л. Тарасенко поэзия кежээзин эки организастаан.

Ол кежээ № 4 школаның хөй чылдарда найырадажып келгеии № 2 школаның пионерлери база келген. Тыва школаның оолдар, быстары республиканың шүлүкчүлериниң, композиторларының чогаалдары-биле чыглып келгеиннерии таныштырган.

Шүлүкчүлер С. Козлова, А. Емельянов, А. Даржаа уруглар-биле ужурашкан. Тыва поэзияның хөгүүдезиниң, анда классиктиг орус чогаалдың, ең ыламгыя А. С. Пушкиниің салдарының дугайында тайылбырны өөреникчилер улуг сонуургалбиле дыңнаан. С. Сарыг-оол, С. Пюрбю, Л. Чадамба, Б. Хөвенмей, Ю. Күнзегеш болган өске-даа шүлүкчүлер классжаның магалыг чанчылдарынга шыгчы болуп, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг чогаалдарны бижээн болгаш бижип-даа турар.

Шүлүкчү болгаш очулдурукчу А. Емельянов Сергей Пюрбюнүң «Чечек» шүлүглелиниден үзүндүнү номчуурга, зал кичээнгейлиг дыңнаан.

Чогаалчы А. Даржаа «Тывадан байыр» деп ам бижип турары тоожузундан үзүндүнү номчаан. Ол-ла авторнуң шүлүктериниң очулгалы-биле С. Козлова уругларны таныштырган.

Аалчыларның шүлүктерии уруглар база аннаар, ураң-чеченнге-биле номчаан. Н. Саниккованың, Г. Ярославцеваның, Ф. Медведеваның, М. Норбунуң ураң номчулгалы шүлүкчүлерии магадаткан. Ол уруглар шүлүкчүлер боттарының номнарын белекке бергеи.

Совет Тываның байырлалынга турасказаткан шүлүк, чогаадыг конкурузуң школада чарлаан. Оларның дээрегии школаның чыл бижимелиите киирер.

Л. ГАЛАКТИОНОВ,
башкы.

КУДУМЧУ ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ ДҮРҮМНЕРИН САГЫҢАР

ШКОЛАЧЫЛАРГА СУМЕ

Бистиң налбак Төрээн чуртувуста автомобиль транспортунуң розю улуг.

Ол үрезин тараа культуралары, аш-чем аймаан болгаш үлетпүр бараанарын, тудуг материалдарын, миңай-бээр аргышкан кижилерии сөөртүрүнге база өске-даа хой-хой сорулгаларга ажыглаттынып турар.

Хоорайларның, мында кижилерниң хүн, чыл бүрү одуругшүү-биле холбаштыр транспорт хүн бүрү өөрүп турар, оорган транспорт шимчээшкинин улгадып турар. Ооң-биле кады кудумчуларга озал-ондактыг тавармылгалар болуп турар.

Транспортта аймыздыг тавармылгаларның бүрүүлүглары чүүле автомашиналар чоланчылары болбайн турар.

Кудумчу кежээшкиниериниң чылдагааннарын тодарадып көөрге, ооң бүрүүзүнүң 13 хуузу транспорт чоланчыларында болуп турар, а 85 хуузу аймыгга тавармышканнарның боттарының кудумчу шимчээшкинииниң чурумун үргэминден болуп турары илереэл.

Ооң-биле холбаштыр моңу билири чүтула: кудумчуга канчаар кылаштаарыл, кудумчуну, шөлдерии, кудумчу бездирлерии кайылап, канчаар эртерил, доктаап турган автобустуң, өске-даа автомашинаның кайы талазы-биле оюп эртерил база чадаг тергелиг кыяа, канчаар чоруурул?

Чадаг кижилер чүгле тротуарның (чадаг улус оруу-биле) оң талазы-биле удур кел чыдар чадаг кижилерге шаптыш тавайн кылаштаар.

Тротуарга болүглежип чыглып алташ кылаштажып, чуваалажып болбас. Ол болза чадаг кижилерниң шимчээшкинииге моондак ужураштырар болгаш оларны транспорт чоруп турар кудумчуже кирер кылаштарывче алгадаар.

Тротуарга болгаш машиналар маңнаар оруктарга хаактап, конькилеп, чадаг шанавтыг чорун болбас. Чадаг кижи тротуарга чорааш: «автомобильден камгалап, автобустан камгалап» деп бижээн орук көргүскеи демдектерии оваарымчалыг көрүп чоруур ужурлуг.

Оруктарга болгаш автомашиналар маңнажыр тротуар чок чазаглыг орукка чадаг улуг оруктуң солагай эриинге (транспорт шуушкан шимчээшкинге утказтүр) кылаштаар ужурлуг. Ол болза удур кел чоруур машиналарны чогуур ойүнде көрүп, херек апарганда аңаа орук чайлап бээри-биле ийиичe ырадыр кылаштай бээр арганы бээр.

Кудумчуну шүтүмнар азы айтыр демдектер-биле көргүскеи черлеп кылаштап эртер. Мындыг демдектер чок болза, чүгле белдирлешкеи черлербиле орукту кежер.

Кудумчу кежерде аймыга таварыжы бербеи-биле баштай ошу кежерде солагай талаже көөр, ооп кудумчу ортузуна чорааш оң талаже көөр. Ол болза чадаг кижиге кел чоруур машинаны чогуур ойүнде көрүп, ону эрттирипкеш, ооп кежип болур арганы аңаа бээр.

Кандыг-даа таварылгада чоок эртип бар чыдар машиналарның мурну-биле маңнап эртип болбас: чолаачы кижи чоруп орган машинаны ол дораан-на доктаадын шыдавае болгаш доктаатса-даа ол машина демей-де аяэн маңнай бээр деп чүвеин билир херек.

Транспортка орукту чайлап берип чоруңар. Бичии уругларлуг кодекалыг чорааш тротуарлап кылаштаңар. Бичии уруглар эдертип чорааш кудумчу кежериидерге, оларны маан-ла холуудан чедип алыңар.

Бир эвес кудумчу кежериидерге орууларда автобус азы машиналар турза, оларны чүгле арты-биле оюп эртиңер. Ооң мурну-биле эртип бар чоруур болзуңарза, ооң-биле чергелештир чоруп орган машинаны көрбейн баар болгаш ооң адаанче кире берип болур.

Орукка, кудумчуга чоруп орган автобусче кирип, оорган дуже халып болбас. Ол чорук аңы-тыңга эң аймыздыг.

Назы-хары чадаг-тергеге тавармышпас, ушкаштыг бичии оолдарны, дугаарны, медээлээр коңгулуурун чок, доктаадыр тормазы (черн) багай чадаг-тергеге-биле, база карацгыда чырыы чок, соңгу дугуюнда кылыг оду чок чадаг-тергелиг кижиниң чоруурун чөпшээревейн турар.

Чадаг-тергеии башкарарынга шаптыктыг үүлдер сөөртүрүн чадаг-тергелиг кижилерге аймыг тавармышпыр болгу дег үүлдер сөөртүрүн чадаг-тергелиг кижилерге чөпшээревес. Чадаг-тергеии холга сөөртүп идип чоруурун чүгле орук кыдыы-биле чоруп болур кылдыр чөпшээреэр.

Чадаг тергеиниң башкарар черинден хол-биле тудуп албайн чоруурун азы чадаг-тергеден туттунуп, халбактанып алгаш чоруурун, а ол мыкаш тротуарга чадаг улус оруунга чадаг-тергe-биле чоруурун хорудуг.

Чадаг-тергелиг үүлгe чайгыс одуруг-биле орук азы тротуарның кыдыынга чоруурун чөпшээреэр.

Кудумчу белдирлериин чадаг-тергe-биле дорт угланыышкынның эртериин чөпшээреэр. Херек апарза, солагай талазынче эзи тыртар болгаш дедир эттеп, чадаг-тергеден дужер болгаш оны холга чедип алгаш, чадаг кижилериң эртер черииң кыдыы-биле эртер.

Уругларың кудумчуның машина оруунга кандыг-даа оюнарыны ойнаары, конькилээри, шанаи болгаш өске-даа чүүлдер-биле чоруурун хорудуг. Эртип чыткан транспорттан хол-биле халбактанмыры болгаш мтвая демир-биле малыртынып туттунары хорудуг.

Автобус чоруп орда ыяар кирери, оон дужери, транспорт хевирлериниң бир черинден халбактанып туттунары хорудуг.

ШКОЛАЧЫЛАР!

Кудумчу шимчээшкинии хамыдары аймыздыг таварылгаларга чедирер.

Кудумчуга школачы бүрүзү ажаармычалыг болгаш кичээнгейлиг чоруур ужурлуг. Чижээ, бичии уруг кудумчуну автобус мурну-биле калып эртериң бодаан. Машина коңгуг дүрген маңнап орган, чолаачы оны дораан доктаадып шыдаваан. Ооң түңнелиинде ол уруг аар бертингеивиидеп үр аарааң.

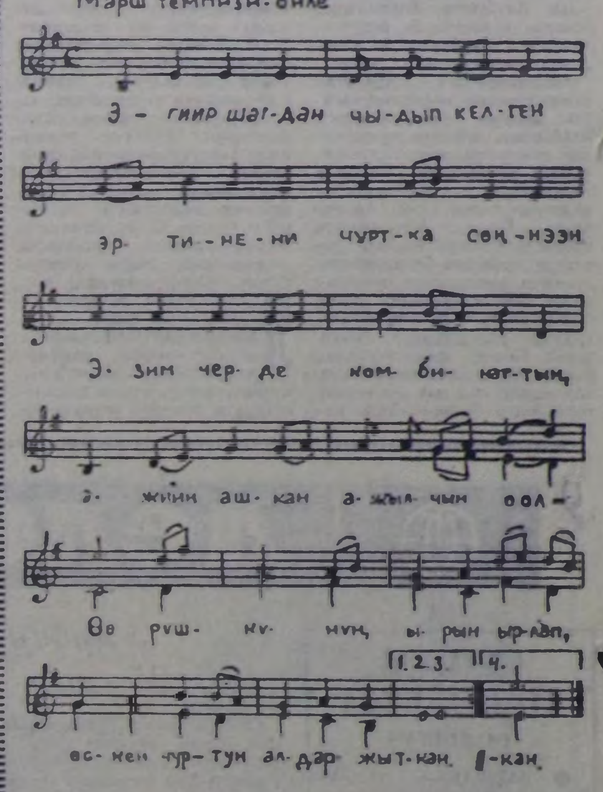
УРУГЛАР, ШКОЛАЧЫЛАР!

Кудумчу шимчээшкинииниң дүрүмнерии шыгыы сагып чоруурун үтпаңар!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫЫ БАЖЫҢЫ.

ӨӨРҮШКҮНҮҢ ЫРЫ

Сөзү Ондар ОХЕМЧИКТИҢ. Аялгазы Александр ЛАШТАННЫҢ

Эгиир шагдан чыдып келген
Эртиинии чуртка сөңнээн
Эзим черде комбинаттың
Эжиин ашкан ажылчын оол—
Өөрүшкүнүң ырын ырлап.
Өскен чуртун алдаржыткан.
Хүлээгеин-даанганы
Күштүг быра болу бээрге.
Хүнден хүнче дидим кирип.
Күзел-соруу күштыкаа оол—
Өөрүшкүнүң ырын ырлап.
Өскен чуртун алдаржыткан.

Соруктанган өөрү-биле
Социалистиг чарыш салгап,
Тудуп, кылып киргиндеге
Тура дүшпес шалыкшы оол—
Өөрүшкүнүң ырын ырлап.
Өскен чуртун алдаржыткан.
Алаш хемде валындан
Аътталыпкан хүнүнден бээр
Аас-кежиин дарлаңнажып,
Ажыл-ишке канчаалган оол —
Өөрүшкүнүң ырын ырлап.
Өскен чуртун алдаржыткан.

Өвүрден медээлер

● ӨВҮРНҮҢ СОВХОЗ, колхозтарында, бүдүрүлге, албан черлериндe болгаш школаларында бо чылдың солуннар болгаш журналдар чагыларының масселазы-биле эгелей берген.

Баштайгы медээ ёзугдар алырта, 420 экземпляр ажазыбүрү аттарлыг чагыларының номчукчулар бижидип алган. Солуннар болгаш журналдар чагылгалары Хандагайты суурда дээре чоруп турар.

* * *

● РАЙОННУҢ ПРОФЭВИЛЕЛ организацияларының отчёт-сөңгүдээлиг хуралдары доозугган. Ам партия эге организацияларында отчёттар болгаш сөңгүдээлер чоруп турар. «Торгалыг» совхозта парти Белүүтериниң болгаш бригадаларда партия эге организацияларының отчёт-сөңгүдээлиг хуралдары дооступ турар.

* * *

● ХАНДАГАЙТЫ СУУРГА районнуң политинформаторларының семинары болуп эртеен. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгeнiнiң 100 чыл болуру юбилейиите үткүштүр ленинчи темаларга, делегейдe болгаш төрээн чуртта болуушкуннар дугайында тайылбырмасселаар ажыыдарны ажыктыг чоннуң ортузунга узаа күштедирии чорударының аргаметодтарын семинарның киржиичилери өөренип эрткеи.

Редактор К. Ч. ДИҢГА.

ӨВҮРДЕН МЕДЭЭЛЕР

● ӨВҮРНҮҢ СОВХОЗ, колхозтарында, бүдүрүлге, албан черлериндe болгаш школаларында бо чылдың солуннар болгаш журналдар чагылгалары масселазы-биле эгелей берген.

Баштайгы медээ ёзугдар алырта, 420 экземпляр ажазыбүрү аттарлыг чагыларының номчукчулар бижидип алган. Солуннар болгаш журналдар чагылгалары Хандагайты суурда дээре чоруп турар.

* * *

● РАЙОННУҢ ПРОФЭВИЛЕЛ организацияларының отчёт-сөңгүдээлиг хуралдары доозугган. Ам партия эге организацияларында отчёттар болгаш сөңгүдээлер чоруп турар. «Торгалыг» совхозта партия Белүүтериниң болгаш бригадаларда партия эге организацияларының отчёт-сөңгүдээлиг хуралдары дооступ турар.

* * *

● ХАНДАГАЙТЫ СУУРГА районнуң политинформаторларының семинары болуп эртеен. Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгeнiнiң 100 чыл болуру юбилейиите үткүштүр ленинчи темаларга, делегейдe болгаш төрээн чуртта болуушкуннар дугайында тайылбырмасселаар ажыыдарны ажыктыг чоннуң ортузунга узаа күштедирии чорударының аргаметодтарын семинарның киржиичилери өөренип эрткеи.

Редактор К. Ч. ДИҢГА.

АРХАНГЕЛЬСК. «Беломор хөлдерниң» фирмазы — область төвүнүң улусчу чурукчуларының даа бүдүрүлгези. Дойдан, маштан болгаш даштан кончуг чараш кылыгларны ол бүдүрүп турар. Бүдүрүлге черн тургустунга-да тыл чаа ажыл турар, а ооң кылыгларын бүгү чурт болгаш дашты-кида-даа биилир.

ЧУРУКТА: фирманың мастери кылыгларны хереглекчиже чорударының мурнунда хынаап турары.

С. ГУБСКОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КИНО

СЕНТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Демиселлэ үүлет» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кинолыминды 10. «Ырактың экипидиитте» 12, 14, «Тура халыышкаанчаар» 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак-көк мүгүлдүрүүң капитаны» 10, 3, «Дирил сен» (ийи серияны кады) 5, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аскыр дагаа» 15, 18.50, «Ынакшыл дугайында баллада катап» 18.30, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Сельвада сылдыстар чок» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

Кызылторг Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң садыг училищезиниң садыгжылар белеткээр талазы-биле салбырынга өөренирилер хүлээп алырын чарлаан тур.

Өөренир хуусазы 1 чыл.

Сургуулдарга айда 30 рубль стипендия төлөөр.

Училищениң садыг салбырынга 8—10 классчыны доозукан, 17 харган ору назылыг.

Кызыл хоорайда чурттап турар хамаатыларыңа хүлээп алыр.

Документтерии (паспорт, билииниң дугайында хереглелел, медицина шынызылгазы, 3х4 хемчээлдиг 2 фото-чурук) Кызыл садыгның кадрлар киллизиниге дужаар. (адреси: Октябрьская кудумчузу, 29).

редакциянын адрези

Кызыл, Шегиикин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-51, культура киллизиниң 37-13, көзээ ахыч-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизиниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-11. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парталга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шегиикин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—01008

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыл.е чидевилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 20 СУББОТА № 222 (8068).

Өртээ 2 көп.

РОССИЯНЫҢ ХОВУЛАРЫНДА

Россия Федерациязының ховуларында тараа кезериниң шинтпирлиг үе-чадазы эгелээн. РСФСР-ниң Төп статистика эргелиниң дыннатканының өзугаар алырга, сентябрь 15-те республикага 55 миллион 50 мун гектар шелдериниң тараа болгаш бобы-тараа культуралары кестингеш. Республиканың тараа шелдериниң бештин дөрткү кезиниден ол шоолут эвес-ле эвээш болган. Кескен тараа шелдериниң оннуң тос кезиниң тараа культуралары бастыртынган.

Төптүн. Поволжьениң, Урал биле Ыракы Чөөн чүктүн ажыл-агыйларының комбайннары ховулардан чоруп турда. Чөөн Сибирь биле сонгу-барыын таланың ажыл-агыйларында — тараа кезери кидиш түлүк чоруп турар. Ол девискээрлерде тараа культураларының тарыттынган шелдериниң чартык кезиниң дүжүдү ажаап алдынган.

Россияның мурнуу талазында дүжүт ажаап алыры ооскүммавайн турар. Ажыл фронтузу кызыл-тас ховуларынган тарымал тоорук, читпир свёкланың, рис шелдерниче шилчээн.

Республиканың колхоз, совхозтары күзүн 22,6 миллион гектар черни андырган. Күзүн чажар тараа культуралары 13,8 миллион гектар шелде тарыттынган.

(СЭТА).

ПЛАННЫ 108,4 ХУУ

Каа-Хем районда «Кызыл тук» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садар планын сентябрьниң 18-те 108,4 хуу күүсеткенин СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге рапорттаан.

Янгы дужаалган тараа 975 тонна. Боттарының аргаларын санап көргеш, пландан ажыр 450 тонна тарааны садарын совхозтуң ажыл-ишчилери хүлээнген.

ОРУКЧУЛАРНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

Тыванық орунчулары орук тударының база септээриниң материалдыг баазаларыяг болгаш машина-техника-биле хандыртынган. Республика ушур-дузалыг автомобиль оруктарын тударының шапкын хөгжээн. Нинтизи-биле республикада автомобиль оруунуң узуну 4493 километр четкен. Сөөлгү беш чылда Ак-Довурак — Чадаана аразында орукту тудуп кылгаш, экономика талазы-биле улуг ушур-дузалыг Ак-Довурак — Абаза аразының чазаглыг оруун кылып доозуп турар.

Орук тудуун уламчылаар черлерни дескилеп ап, сайны болгаш өске-даа тудуг материалдарын белеткеп, чогуур негелдер ёзугаар делгем, дескилеп асфальтылаан орукту бүрүн ажыглалга киирери нарын-даа, берге-даа. Алдарыыг лениниң юбилейге, Совет Тыванық 25 чыл болур байырлалынга куша ажылынчы белеткерлиг ужуражыры-биле бистиң орукчуларывыс бедиткен хүлээлгелерни ап, ылаңгыя республиканда оруктарны улаштыр кылырын база септээрин дүргедедир дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң июнь айда болуп эрткен сессиязының шиитпирин ажыл-херек кырынга боттандырарынче бир дем-биле кадураын үнген. Орук-тудуг эргелеринниң болгаш участоктарының коллективтери алган онаалгаларын сорук киришкин-биле күүседип келгенинниң ачызында сес айлар дургузунда оруктарны ажыл-агыйлыг арга-биле тудуп кылырының планы 102,7 хуу, септеп кылыры 100 хуу күүсеттинген. Сөөлгү айларда № 1 орун-тудуг эргелери чер-черде тудуушкун ажылын шалыпкынчыткан. Оң ишчилери бар курлаавырларны, машина-техника аймаан шын ажыглап, күш-ажылдың организастыын, будурунчулуунуң бедиткенинниң түңнелинде Кызылдан Каа-Хем хөмүр-даш разрезинге чедир асфальтылыг орун ажыглалда киргеп. Ол-ла эргелелдиң механизастаттынган бригадалары Таңды районда «Элегес» совхоз — Бай-Хаак—Баягазын аразының орууп сай шывыг-биле кылырын доозарының кырында келген. Күш-ажылчы теөгүзүү солун ол тудуг эргелелиниң шалыпчыларының чамдыызы бо хүннерде Шагаан-Арыг — Чадаана аразының, беш чылдың улуг тудуу — «Тыва кобальт» комбинадынче углаган оруун кылырын дайынчы шалыпкыныбыле уламчылап турар.

Хөөрай, суурлар аразының аргыныягазын хүн бүрү зиилдер соруга-биле Таңдының Баягазында № 2 орун-тудуг эргелелин организастап тургускан. Ол чаа коллективтиң ажылчыннарны материалдыг баазаны тутпушаан, Баягазын—Шуурман аразында орукту берге черлерин дескилеп, сайлап эгелээн. Оң тудугмулары хөөчүн № 1 эргелелдиң күш-ажылчы мурнакчы үлегер-чижээн ажыглаап, чаңгыс деминг ажылдаар соруганы салган.

Районнарда суурлар, бригадалар аразының машина-техника аймаа чөрүүр черлерин ангыдып, септээрин күүседир оруктуг участоктарда машина, трактерлар, кижи күжү немешкен. Туранның, Улуг-Хемниң, Кызыл-Мажалыктың, Самагалдайның орукчулары септелге ажылын багай эвес деңнелге чорудуп келген. Оларның удуртукчуларындан эштер Шалдыг, Даваа, Нурзат болгаш өскелер-даа үрелиг ковүргелерни, оруктарның оңгуй-чиңгия черлерин сай, довураи-биле дескилеп, кызаа черлерни делгемчидеринче чогуур өйүнде сагыш салып, ажыл бүрүзүн эчизинге чедир күүседирии чедип ап келген. Ылаңгыя Туран участогунуң бригадалары оруктарның кырын сай-биле шывырын эки шынарлыг боттандырып турар.

Үлетпүр будурүлгелер төптеринче, өө-бо хөөрайлар, суурларже янзы-бүрү чүүктерни өзал-өндак чокка дүрген чедирерии хандыранда чүгле шаптараазын чок, дески орук негеттинер. Орук жиде ажыын-иш-даа будункүр, бүгү-ле машиналарның үр үеде үрелиишкинин чок ажылдаарынга улуг идигни бээр. Ындыг турбуже аргыныганың чугула шугумнарын септеп, ажаарында, ону ажыглаарында улуг четпестер бар. Абакан — Кызыл, Кызыл — Тээли, Кызыл — Эрзин, Кызыл — Сарыг-Сеп, Чадаана — Хандагайты аразының оруктарының техниктиг байдалынче, ажаалдазынче кошкак сагыш салдынып турар. ХемнериҢ үерлээшкининиҢ база чаъс-чайынтың уриуу-биле үрелгеи черлер чедир кылдынаан. Бузулган черлеп машиналар эртерге үрелиишкининиҢ хемчээли улам-на калбарып бар чоруур. Автотранспорт будурүлгелери үрелии черлерни дүрген дескилеп кылырынче орун эргелелдериниҢ, участоктарының кичээнгейии олче углап, шыҢгыы негелдени кылбайн, ажылга шаптараазынныг четпестер-биле эптемип турары нанчап-даа шын эвес. Тес-ХемниҢ, Улуг-ХемниҢ ЭрзинниҢ, Чөөн-ХемчиктиҢ чамдык көдээ Советтери, колхозтар, совхозтарның баштаар черлери, будурүлгелериҢ удуртукчулары түс чер умур-дузалыг оруктарның байдалын зииидеринче чугула кичээнгейии салбайн келген. Оон аңгыда республиканың орук тударының болгаш септээрииҢ эргелели база районнарның күүсекчи комитеттери оруктарны ажаап, хайгаараарынче доктаамал сагыш салып, бо талазы-биле чогуур шыҢгыы хыналдаларны чорутпайн турарындан ылаҢгыя чазаглыг оруктап илчирбе дугуйлуг тракторлар эртип, асфальтылаан болгаш сайлаан шывыгны хөөрэ бастырып турар. Чамдык черлерде орук демдектери база ыыдынмаан.

Үлетпүр будурүлге черлери, колхозтар, совхозтар оруктар септелгезинге идепкейлиг киримип, тудугга, септелгеге хереглээр материалдар, машина-техника-биле орук участоктарын, эргелелдерни хандырар дугайында Тыва республиканың Министрлер Чөвүлелиниң күүзээп алган доктаалын амыдыралга боттандырып, дуза чедирерин хамаарышкан организацияларның удуртукчулары утпас умурлуг. Барыын-Хемчикте «Большевик», Бай-Тайгада «Кара-Хөл», Кызыл хөөрай чагыргазында «Тере-Хөл» колхозтарның баштаар черлери ол доктаалды херек кырында боттандырып эгелээни есие амылагыйларга эки үлегер-чижек болур. Ол артельдер бир дугаарында боттарының девискээринде аргыжылганың чугула черлеринге орукту тудуп, септеп киришкен.

Ол-бо черлерже чугула чүүк чедирген чолаачылар өзал-өндакка, үрелиишкинге таварлашпайн, шалыпкын амылдазын дээш, оруктарның байдалын эмижидериниҢ бүгү-ле аргалары, янзы-бүрү хевириҢ күчүлүг техникалары, мергежилдиг кадрлар бисте бар болгай. Ындыг болган төлээде, ам чүнү кылыры база билдингир. Ынчангаш орун-тудуг эргелелдери планныг даалгаларын ажыр күүсетпишаан, орун кылырын планнаан черлеринге нол ворганын кышкы үеде сайлап, шывыг кылырынга белеткеп алырын, тудуг материалдарын элбэз-биле белеткээри чугула негеттинер. А районнар төптеринде участоктарның соруглазы, орук бүрүзүн кышка удур эки белеткеп алыры. Септээр черлерни дүрген хойдан үндүрүш, амыглаар техниканы септээринче сагыш салыры болур.

АЖААП АЛЫЫШКЫНДА ХҮННҮҢ МААДЫРЛАРЫ

ИЙИ ПЛАН ДЭЭШ ДЕМИСЕЛИВИС

АВГУСТУҢ 12-де Оңгар-Ховуга беш чылдың дөрткү чылының ажаап алыышкыны эгелээн. Бо дээрге бистиҢ «Коммунизмниң херели» колхозтуң № 1 трактор-ховуажылының бригадазының кол тараалаң черн, а № 2 бригада чүгле мал чемнерн белеткээр хүлээлгелиг.

Баштай аңгылап ажаап алыышкын эгелээн. Беш-алды хонганда тавычаларны белдүрүп бастырбышаан, шуут ажаап алыышкыны база чоруда берген бис. Баштай бастырган тарааларны шаңга арыглап, Кызылдың сайгарылга баазаанынче сөөртүп эгелээн. Элээн шуудан чоруй хүн бүрүде 130—140 тонна тарааны бригаданың шаңынган чүдүрүп чорударын чедип алдывыс. Күрүнеге 800 тонна тараа садар план-чагыг сентябрь 11-де күүсеттингеп. Колхозтуң тараажылары бо баштайгы чедиишкининге улам сорук киргеш, боттарының бар аргаларын сапап көргеш, күрүнеге тараа садар таламбиле база бир планны күүседир — 800 тонна тарааны планнан ажыр садар деп хүлээлгени алганнар.

Ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг чарышка баштайгы түңнелдп чедип алганынга кижилерниҢ өөрүшкү маннайы кыттыгын, ажаап алыышкын фронтузунда ажыл-иш улам хайныкхан. Тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдү 9—10 пентнер.

Бо чылдың байдалында Оңгар-Ховуның суттарылга чок шелдериие дүжүт мылдыг болуп, күрүнеге тараа садар план-чагыгның эрте күүсеттингени чүдел?

Часкы тарылга кол нуруузунда 1968 чылда белеткээн черлерге, чогуур агротехниктиг хуусааларда чоруттунган. Кол культура — кызыл-тастың тарылгазын кызаа олуруглаар арга-биле чоруткан. Тарылга сооида 2500 га тарылгага авиахимиктиг пропоканы чорутkан болгаш 500 га-га минералдыг чемнинчидилгении төккен. Одуруглар аразының ажылдап кылыышкының үш катап чоруткан.

Оон-биле кады ажаап алыышкынга белеткелди хынамчалыг чоруткан. Шуптуң 19 комбайнны бодувустуң мастерскаявыска септеп алдычыс. Тракторларны болгаш өскелээ чепсек-керекселди септеп белеткээн. Хову турлаалын белеткелин база өй-шаанда чоруткан. Ажаап алыышкынның ажыл планын тургускан, баштай колхоз баштаар черинин хуралынга, оон соонда бригаданың хуралынга чугаалашкан. Механизаторлардан аңгыда, турлагга, ылаңгыя шаңга ажылдаар кижилерни четчелеп алган.

Ажаап алыышкынны пак мындыг белеткел-биле эгелээн чорук баштайгы хүннерден эгелээш-ле, ажылдың организастыын, бедик будурүкчүүн, ажыл-ишчилериниҢ бижыг сагыыга-чурумнуун, улуг тура-соруктуун хандырган. Сезонда СК-3 болгаш СК-4 комбайн бүрүзүге онаажыр норманы берип турда, комбайнерлер немелде хүлээлгелерни алганнар. Комбайн агрегаттарының аразында социалистиг чарышты калбаткан.

Кайы участоктуң тараазын кажаан, кандыг арга-биле ажаап алырын тодарадып, олче хүн бүрүүн хайгаараалы салдынган. Ажаап алыышкын эгелээнден бээр комбайн агрегаттарынга бичии эдилгелерден аңгыда, ажылга шаптык болуур хире улуг үрелиишкин болбаан. Бо дээрге септелгенин шынарын, комбайнерлерниҢ техниканы мергежилдиг башкарып билирин көргүзүп турар.

Комбайнерлер ажылга белик харымсалгазын медерел билип, дүжүттү өй-шаанда чидирип чокка ажаап алыр дээш эрес-шудургу ажылдап турарлар. Оларда ажыл нормазын күүсетпейн турар кижи чок, маңгыя К. Седип-оол, Н. Миньков, О. Манар-оол, П. Станковский болгаш оондаа өскелер хүн нормазын 120-ден 160 хуу чедир күүседип турарлар.

Тараазын ажаап алган шелдериниҢ савазын удур болуп аңгыс аңдарылгазын улаштыр-ла чорудун турар. Аңгыс аңдарылгаанында трактористер В. Кулаков, А. Шагнев, С. Путинцев, С. Кок-оол олар хүндө өйн норманы күүседип турар.

Ажылдың түңнелиия беш хонуктан үндүрүп, кижилерниҢ моральдыг болгаш материалдыг сонуургалын бедидерииң хемчеглерин ап турар бис. Мурнакчыларның көргүзүлерин агитхуудустуң номерлериие болгаш көргүзүг самбыразынга бижиридиден аңгыда, чарышка доктаадын алган нетелдеиис ёзугаар ажыл чаан. Чижээ, беш хонукта ажыл нормазын 110 хуу күүсеткенде 5 рубль, 120—130 хуу болза 7 рубль, 150—170 хуу болгаш оон өрү болза 10 рубль тыпсыр. Оон ынай шилчир вымпелди беш хонук сайында эң мурнакчыга тыпсыр. Чер аңдарып турар мурнакчы трактористерге акша шаңналын база тургускан. Оон ынай 30 хонук иштинде 240 га аңгыс аңдарар планын күүседипкен болза, гектар бүрүүн дээш 2 кг тарааны халас бээр. Ону сөөлгү түңнелде көөр.

Кымалдың политехниктиг техникумунуң сургуулдары 38 кижи шаңга тарааны дүжүрер, чүдүрер, аритаажар, шелдерде савап белер, картофель казар ажылдарны кылып, биске улуг дузаны чедирип турарын өөрүп демдеглезе чогуур. Ол ышкаш Кымылда «Сельхозтехниканың» автобаазазының чолаачыларының тараа сөөртүр ажылга кол күш болуп турарын база демдеглезе чогуур.

Бригада төвүнде ажыл-ишчилерниҢ чүүттарынга, культурлуг дыштанылгазынга тааырымчалыг байдалдарны тургускан.

Бо бүгү чүүлдер ажаап алыышкын ажылдарын организастыг чорударын, күрүнеге тараа садар планны хуусаа бетинде күүседирин хандырган. Ам Оңгар-Ховуның 1300 тонна эки шынарлыг тараазы күрүне шыгжамырынга киргеп. Оон кол нуруузу «Саратов-29» деп сорттуң кызылтазы. Ийи план күүседир дээш хүлээлгеваиске ам 300 тонна четпес.

Бригаданың шелдериндө 5023 га тараа культураларындан ам 2532 га кестинмейн арткан. Шанда 200 тонна үреэип арыглаттынган. Ам кызыл-тас, чиңге-тараанның 300 тонна үрезинии арыглаар. Бо чылын 5000 га аңгыс аңдарар планның сентябрь 16-га чедир 2000 газы күүсеттингеп. Оон чылдагаанын трактористер челишпезинден 10 трактор анаа турар болгаш өскелерн үүлге чаңгыс эдчет-биле ажылдап турар. Комбайнерлер эртенгиниҢ 8 шактан кежээкиинин 10—11 шактарга чедир чаңгыс эдчет-биле ажылдап турар. Бир эвес комбайн агрегаттарын болгаш бүгү тракторларны ийи эдчет-биле ажылдаткан болзувусса, тараанын кежилдези доостур четкеп, ам-гыс аңдырыгазы дыка дөгүй берген турар иймк.

Ажаап алыышкын эгелээиден бээр бригадага бир комперт болган, кииэ көрүлдеэи недедя самында болуп турда. Автолавка каймы-даа келбеэн. Биске хомудаичыг чүве бо.

Сентябрь 16-да ховуда ажылдап турар колхозчулардың хуралы болган. Анда кедээ ажыл-агый артелиниҢ Чижек Уставының төлевилелин танывыш чүтээлдшкан. Колхозчуларның Бүгү-аилел съездиниҢ чедиишкинии ужуражыры-биле ол хуралга бригаданың ажыл-ишчилери күрүнеге планнан ажыр садар тараазы дүрген күүседир, ажаап алыышкынны, үреэии уруушкуиуң октябрь 1-де доозар, ажаап алыышкыидан хостанган механизаторларны аңгыс аңдарылгазынче киирер деп шиитпирлээн. Ынчангаш Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тыванық 25 чылынга ут-куштур алган хүлээлгевистин эки күүседээни чедип алыр дээш улам организастыг, бир деминг ажылдаар соруглалыг бис.

Ю. КУДРИН,
бригадир.
Г. ТАЛЬ,
кол агроном
Таңды район.

—⊙—

Күрүне шыгжамырынга

Сентябрьниң 18-не чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүне шыгжамырынга 38360 тонна тараавы үргаи, азы планның 63,9 хуузу. Сентябрь 18-те бүгү-ле хүлээп алыышкын пунктуларынга 1695 тонна тараа киргеп. Оон иштинде Таңды район 803, Каа-Хем район — 595, Улуг-Хем район — 110 тонна тарааны дужаагаи. Тараа дужаашкының күүсеттээн районнардан Таңды планның 64, Каа-Хем — 57,8, Улуг-Хем — 43,8, Чөөн-Хемчик — 72,4, Бии-Хем — 54,2 хуу чедире берген.

Совхозтардан сентябрьниң 18-те чаңгыс хүн «Тиилелге» 280, «Межегей» — 385 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга үргаи. Тараа дужаар планын күүседипкен совхозтардан «УТКА 25 чылы», «Сут-Хөл» болгаш «Бүрен» совхозтар планнан артыкка тараа дужаарын үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТАРДА: Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң хүн нормазын 120—160 хуу чедир доктаамал күүседип турар мурнакчы комбайнерлери О. Манар-оол (солагай таладан), Н. Миньков, К. Седип-оол, П. Станковский.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Мал чемин белеткээриниҢ хүн демдеглели

КЫШКА ЭКИ БЕЛЕТКЕНИР

Сөөлгү медээ өзугаар алырга, республиканга ниитизи-биле 91 муң тонна сиген белеткеттингеи — планның 71,6 хуузу. Силос салыры онаалганың 91,3 хуузу кылдыр күүсеттингеи.

Тыванық малчыннарының хурнунда берге шылгалда — мал кыштагладыышкыны. Дошкун кыштың үткуурунга ажыл-агыйжы ёзу-биле белеткеиип алган кижилер ол шылгалдаиы чедиишкиниг түүп шыдаар. Маиаа шиитпирлиг ролдуу быжыг чем баазазы ойнаар. Сигенни, силосту, бүрү болган сиген далганың четчири-биле белеткеп алган ажыл-агыйларга малдың продуктулуу кышкы соокта безин күдүлвас. Ындыг болганда, мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле планнар-даа чедиишкиниг күүсеттинер-дир.

Мал чемин белеткээриие күш-ажылды эки организастаарының үлегер-чижээн Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары көргүзүп турар. Сиген белеткелиниң планын ол район республикага бир дугаарында күүсеткеп.

Бай-Тайганың болгаш Өвүрүүн малчыннары келир кыш дугайында улуг сагышты салып турар. Сиген белеткелиниң планын олар база күүсеткеп. «Бүрен», «Дөң-Терезин», «Межегей» совхозтар, Каз-Хемниң «Тиилелге» колхозу сиген белеткелин чедиишкиниит дооскан. Ол черлер чүгле планны күүсеткеп эвес, харын-даа мал чемиинң эргежок чугула магадылал курлавырын тургускан.

Тараз ажаап алыышкыны-биле болгаш аигыс аңдарылгазы-биле холбаштыр, республиканың чамдык ажыл-агыйлары мал чемя белеткээриинин темпизин дыка кудулаткан. Ындыг чорукту болдурун болбас. Амдыызында сигенни кезии болур аргалыг турда, малга четчир сигенни курлавырлап алыр дээш, бүгү аргаларны ажыглаар херек.

Тес-Хемде болгаш Эрзинде сиген эки үнген. Ынчалза-даа сиген келилдези бо хүнге чедир-ле багай чоруп турар. Ынчангаш ол-районнар мал чемни белеткээриге сөөлгү черде турүп турар. Ында планның кезии безин күүсеттинмээн.

Херектиң ужуру чүдел? КижилериҢ күш-ажылын кошкак организастазыны, техниканың ажыглаттынмайн турары — кол чыллагаан ол-дур.

Сиген белеткээр талазы-биле ажыл «Тес-Хем» совхозта оиза багай. Ол ажыл-агыйга 3434 тонна сиген херек. Оон белеткеп алганы чүгле 1312 тонна. Планны ажыл-агый күүседип болур аргалыг бе? Күүселип болур. Кестинии болур бүгү шөлдерни кезер херек, а ындыг черлер аиаан эвес, бүгү савааны болуп, сараатгаар.

Хынамчалыг әлдер сиген курлавыры хөй-даа болза, савааны болуп сараатган, кыштагларга чедирип ап турар. Каз-Хемниң, Таңдының, Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары ынчаар кылып турар. Ынчалза-даа немелде чем болур савааны чамдык черлерде кичээнгейге алдайн турар. Республикада 105 муң гектар черниң тарааны ажаатгынган. Ынчангаш, ол черлерге савын бөлүүшкүнүн чорудуп болур. А савынын болуп сараатгаан черлер чүгле 10 муң гектар.

Сооп эгелээн. Чамдык черлерде хар чаашкан. Кышка чедир ырах эвес. Амдыызында ие бар турда ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай артемиглери ииитиниң малынга четчир чемни белеткээр даап болдунар бүгү түүлдерни кылыр херек.

ГДР-ниҢ РСФСР-ге культура хүннери

Социалистиг туртгарның культура болгаш уран чүүл мастерлериниҢ чогаадыкчы ужуражышкыннары чаагай болгаш бажыг чаңчыл болу бергеи. Национал культураларның хөгжүлдезиите, акы-дуңма улустарның аразында найыралды быжыглаарынга чогаадыкчы харылзаалар-ның чаагай салдарлыын Россия Федерациязынга ГДР-ниҢ культура хүннери бо-за катап көргүзүп турар.

Герман Демократтыг Республиканың сураглыг коллективтери Москва биле Ленинградка, Смоленск биле Новосибирскиге, Иркутск биле Братскиге баар. Сентябрь 18-те Москвага ГДР-ниҢ культура хүнериниҢ ажыттынарының бажырлыг өзулалы болгаи. Эвилелдер бажыныын Колонналыг залынга найысылалдың ажылчыннары, хөй-ниитиниң толээлекчилери, культура, уран чүүлүн сураглыг ажылдакчылары, Совет Армиязының лайынчылары тыылган.

ГДР-ниң культура ажылдакчыларынга РСФСР-ниҢ Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Комаиов оиаг байыр чедирген. Россия Федерациязынга Герман Демократтыг Республиканың культура хүннерин ол ажыткан.

Немец национал классиканың болгаи ГДР-ниҢ амгы үеде чогаалчыларының тогаалдары Эвилелдер бажыңынга болган кежээге ыыңдалган. Олар-биле москвачыларны Лейпциттиң Гевандхауз деп симфония оркестри таныштырган (дирижёру Кур Мазур). ОркестриҢ мергежилдии республикадан ырак черлерде даяаи сураглыг. Моон мурнунда оон Москва биле Лондоига, Варшава биле Амстердамга, Будапешке, Зальцбург биле коргүзүглер кылганы чедиишкиниҢ эртээ.

(СЭТА).

Ам кыштагларже сөөртүп эгелээн

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң мыйыстыг бода мал бригадазының 8 кодан аалы болгаи теве, чылгы малдың бир-бир кодиилары каттыжып алгаш, мал чемнинг белеткелинче июнь айның баштайгы декадазында киргеп. Малчыннар 1481 пентнер сиген белеткээр дээп планын 3572 кылдыр күүсеткеп. Олар Шара-Нур чоогунуң сигенни кезип, күкурузаны Улуг-Кузег сут-бараан фермазынга аппарып силостаарынга, сула ажаарынга эки ажылдааннар.

Сигенчи малчыннар сиген кезеринге техниканы аңгыда ол ажыгга ажыл тевелерин чеп ажыглаан. Ол ышкаи малчыннарның уруглары школа ажыттынарының бүдүүзүнге чедир ада-иезилиин сиген белеп, мал казарар ажылынга эки тузалашкан.

Бо бүгү организастыг иштин түңнелинде Дамчын Сагаан, оон аалының иштн Ак-кыс Сагаан (бригадага поварлап), инекчи Кызыл-оол Сагаачы, тракторист Солаан Хөөмейлээр-оол олар оиза идепкейлиг ажылдааннар.

Ам сигенни кыштагларже үзүктел чок сөөртүп эгелээн.

Бистиң корр.

Силостаашкын доозулган

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДА «УТКА 25 ЧЫЛЫ» СОВХОЗ БО ЧЫЛЫН 357

гектар черге кукурузаны тарааи. Оон иштинде 152 гектары суттатгыг. Суттатгыг черлерни Алексей Чержей-оол часкаан чай дургузунда суттарып, ажаап келген.

Бүкурузаны силостаи алырын чогуур өйүнде эгелээш, ону ем организастыг дооскан. Шуптуң 5890 тонна силос салыныган. Суттатгыг черниң бир гектарынган негаан массазын хужуу 170 пентнер болган.

М. ЛАМА.

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР

Сентябрьда болгаш оок дараазындагы айларда партия эге организацияларының хей нуруузунга отчёттуг хуралдар болгаш удуртур органнарның соңгулдалары болгулаар. Моок мурнундагызы дег, ол хуралдар ам 412 муң деп санаттынып турар партия бөлүктерингө, оок соонда — ам оларның саны 330 муң чедип турар цехтериң партия организацияларынга эртикилээр болгаш эге организацияларның ниити хуралдарыбиле доостур.

Амгы отчёттар болгаш соңгулдаларның ноя онзагай чүүлү чүл дизе, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзүнде, чуртта улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүлүүшкүннүң байдалында эртип турарында болур. Совет кижилер коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү участокторынга ленинчи юбилейге чаа-чаа чедиишкиннерниг ужуражырын орлардашпышаан, боттарының нүүлеңиишкинин СЭКП-ниң XXIII съездизиниң идеп үндүргени чугула соруглаларны боттандырарынче мөөңнеп турар.

Бөш чылды хуусаа бетинде нүүседири дээш бүгү улустуң хей-аът кириишкинниг бо ажылынга, социализмниг чарыштың улам-на нелбарыышкынынга боттарының хүрээлеңинде 14 миллион хире коммунистерни каттыштырып турар партия эге организациялары канчаар-даа аймок улуг рольду ойнап турар. Олар боттарының идей-политиктиг болгаш организачы ажыл-чорудулгазы-биле, партия кежигүннериниң хууда үлегер-чижээ-биле күш-ажылчы коллективтерни сырый каттыштырып, кижилерниң бот-идепкейин хөгжүдүп, оларны эчис соруглаже углап баштап турар.

Бистиң чедиишкиннеривис бүгүдеге көскү, ол чедиишкиннер-биле оомургаар болгаш мактанып дээш чугаа чөрүтпейн турар-ла болгай бис. Боттарының үнелеңдеринге, коммунистер боттарының ажыл-чорудулгазынга ышкаш, бо ленинчи чагыгны удуртулга болдуруп турар: партияның баштайгы дуржулгавыстың биске берип турары аргамөргежил-биле кызыгаарланмайн, а улам-на бурунгаар чөрүүр, улам-на хөйнү чедип алыр ужурлуг бис.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар — парторганизацияларының амыдыралында чугула үе-чада. XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин нүүседириниң талазы-биле соңгулдалыг органнарның, бүгү коммунистериң ажылын бүгү талалыг анализтевишаан, чедип алдынган чүүлдерни шыны-биле үнелевишаан, четпестерни илереткишаан, чедип алдынган дуржулганы бүгү-ниитинниң болдурбушаан хуралдар организацияларга чаа-чаа күштү немеп турар. Отчёттуг үени «бис оон ыңай чоруурунуң материалы, дуржулгазы, тепкижи ылыр ужурлуг бис» деп, В. И. Ленин өөреткен.

Үлептүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның коммунистериниң хуралдарынга эртем-техниктиг депшилгеге үндезилээш, бүдүрүлгениң, оок оон ыңайгы хөгжүлдезиниң болгаш сайзыраңгайжыдылгазының айтырыглары хөй черни эзлеп турар. Ол ындыг болур-даа. Чүге дизе, экономика, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези, бүдүрүлгениң идиг бериишкинниниң соксаал чок өзүүшкүнү — бо бүгү чурттуң күчүг-шыдалын быжыглаарының болгаш улустуң чаагай чоруунуң көдүлүүшкүнүнүң үндезини ол. Экономиктиг реформаның байдалдарында партийжи контрольдуң хевирлери болгаш аргалары кайы хире дээштиг болуп турары, кадрларны шилип алырының болгаш кижизидериниң практиказы, күүселдениң хыналдазы, даандырган ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң харыысаалгазын күштелдирер, сагылга-чурумну быжыглаар дугайында сагыш салыышкын — бо бүгү коммунистерниң кичээнгейинниң төвүнге турар ужурлуг.

Көдээниң дыка хей партия организациялары отчёттар болгаш соңгулдаларны хөвү ажылдары доозулганының соолунде чорударлар. Хуралдарга белеткелди чорудуп тура, ол ажылдарны чедиишкинниг доозар, көдээ ажыл-агый продуктуларын нүрүмнеге садарының планнарын болгаш хүлээдгеверин күүседир, мал ажылын көдүрер дээш бүгү түүлдерни кылыр херек. Чылдың түңнелдерин ылап анализтээш, коммунистер бүдүрүлгениң улам ыңайгы идиг берииишкинниниң, колхозтарның болгаш совхозтарның амыдыралынга парторганизацияларның ролюн күштелдириниң хемчеглерин амылдап кыларлар.

Эртем-шинчилел институттарының, төлевилел болгаш конструктор организацияларының, дээди өөредилге черлериниң коммунистери боттарының улуг соруглаларын чугаалажып көөрлер. Оларның кичээнгейин хамыктың мурнунда эртем шинчилелдериниң дээштиин бедидери, үнелиг ажылдап кылыышкынналрны бүдүрүлгөге нептередири, кадрларның, ылаңгыя аныяктарның чогаадыкчы өзүлдези дээш чергелиг айтырыглар хаара тудар.

Аңгы-аңгы партия организацияларының ажылдап турар байдалдары болгаш соруглалары янзы-янзы-даа болза, коммунистериң салдарының дайынчы арга-мергежилдиинден, күжүндеи боттарының коллективтериниң амыдыралының, болгаш күш-ажылының бүгү талалары хамаарлыр, оларда ниити болгаш эң чугула сагыш салыышкын бар. Ол болза, партияның иштики амыры болгаш идеология ажылы болур.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң соонда партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижээн чайгылыш чок боттандырганының болгаш хөгжүткенииның түңнелинде коммунистериң бот-идепкейи өснен, организацияларның ажыл-чорудулгазында тодаргай, ажыл-херекчи, бот-шүгүмчүлеичи чөрүк улам уягатнан. Ынчалза-даа бүгү организациялар боттарында бар күштерин болгаш аргаларын долу ажыглап ажылдап турар дээни ол эвес. Хуралдарга партияга чаа кежигүннер үдээп алырының практиказын, аныяк коммунистериң кижизидилгезин, бүдүрүлгеге болгаш ниитилел-политиктиг ажыл-чорудулгага коммунистериң башкарыичы ролюн бедидериниң оруктарын ынчээнгейлиг көөр апаар.

Идеология ажылының айтырыглары онза ынчээнгейни көрүп турар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга белеткөл ленинчи теоретиктиг нимнадлы, бистиң партиявыстың төвүлүг дуржулгазын, оок политиказын өөредилгөө коммунистериң болгаш партия кежигүнүң эвестериниң сонуургалын улам күштелдирген, чуртта бүгү идейлиг ажылды чаа чаламе кедүрген. Кадрларның марксиечи-ленинчи дадыгыышкынын, коммунистиг бүзүрелдиг чорүктүң, чаябыыштыг совет патриотизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң өзүзунга, дайзынның идеологиязынга эптеш чок чорүктүң ёзузунга бүгү ажылчы чоннарны кижизидерин күштелдириниң хемчеглерин ажылдап кылыр телээде, партийжи өөредилгениң, политиктиг пропаганданың болгаш агитациянның байдалын отчёт-соңгулдалыг хуралдарга хаяы анализтээр херек.

Хуралдарның харыысалгалыг соруглаларының бирээзи болза, удуртур органнарны соңгууру болур. Оок ноя чүүлдерин партия нежигүнү кижи бүрүзү эки билген турар ужурлуг. СЭКП ТК-ның инструкциязынга шыңгыы дүүштүр чорудар херек. Бюроларга болгаш комитеттерге кандидаттарны депшидерде, чугаалажып көөрде бедик харыысалгалыг болур, удуртур органнарга политика талазы-биле бышкан, алдархүндүлүг болгаш энергиялыг организачыларны соңгууруп хандырар херек.

Отчёттар болгаш соңгулдалар партия райкомнарындан, көөркомнардан улуг негелдеерни салып турар. Олар хуралдарны белеткээринге эге организацияларга дузалаар болгаш ол хуралдарны политиктиг болгаш организачы бедик дең нелге эрттиржир хүлээлгелиглер. Партияның политиказын, ажылагыйның болгаш культура тургузуушкунунуң планнарын боттандырарынга коммунистериң идепкейниниң өзүлдезинге улуг-хууну киирер нылдыр хуралдарны ынчаар эрттирөөр херек.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

СОРУЛГА ЧАҢГЫС, ТҮҢНЕЛДЕР ЫЛГАЛДЫГ

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтарының бо хүнөрде ажылдап турарын деңнеп көргүүксээн мен. «Ленинчи орук» колхозта ажаан алышкын эгелээринең мурунда-ла кылыр ажылдарның планнарын ажылдап кылган болгаш оларда көрдүгеп чүүлдерни амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турар. Колхозтуң Хайырлыг бригадазының (бригадири В. Чуман) тарвазы 2 муң 444 гектарда, оок ажаалгаанын сентябрь 25-тиң бетинде доозар дээш, механизаторлар кызымак ажылдап турар. Комбайнерлер Салчак Даш-оол, Иван Полежаев, Владимир Поляков олар бригаданың чоргаарланыр кижилери, хүн нормазын олар доктаамал ажыр күүседирлер.

Мында солун чүве чүл дээрге, тарааны ажаап апкан соонда, ол дораан савацны бөлүп сараяттай бээр. Оок соонда ол арыглаттына берген шөлче тракторлар кирипкеш, черни ардарып эгелээр. Күскү чер ардарыышкынында механизаторлар И. Дамбин, В. Кашин болгаш өскелер-даа үлегерлиг ажылдап турарлар.

Келир чылдың дүжүүдээш сагыш салыышкыны бригадада узуг. Үрезин уруушкуну кидип чоруп турар. 460 тонна үрезин белеткээр турда, ам ону долузу-биле күүседиринің кырында келген. Үрезинин ол дораан арыглап, чогуур кондициязынга чедирип турар, колхозтуң агроному И. Тараканов, шаң эргелекчизи С. Сафиров үрезин ажылдап кылырының шыпарын шыңгыы хайгаваап турарлар.

Машина-трактор парыгының дугайында сагыш салыышкыны эки, бо аразында чүгле чаңгыс комбайнга үрелиишкин болган, ону дораан адып алган. Ажылдан хостуг үеде техниканы тускай черинге чыскаай тургускулап каар, машиналарны карталып дүшпес кылдыр будуглаан.

Колхозтуң баштаар черинде партия организациязы сөөлгаларны механизаторларга «йүүнде чедирген болгаш материалдыг сонуургалга хамаарышкан хемчеглерни база алган. 10 хонгаш-ла социалистиг чарыштың түңнелин кылып, колхоз баштаар черинин, парткомнуң болгаш профэвилел комитединиң каттышкан хуралынга ону чугаалажып, кымның чарышка бирги черде болганын, кандыг шөлөлдары типсырын шиитпирээр.

Ындыг шиитпирин даугаар чоонта чаа колхозтуң планови Г. Ярина бригадага кээп, дүштеки чем үезинде тиилекчилерге шаңналдарны, немелде толевирлерни тывыскылаан. А аңаа чер ардарып чурар механизаторлар чок боорга, ол дораан машинага олурупкаш, оларга чеде бергеш, раа чыгы берген, тараа изип турар фактылар-даа бар. Оок чылдагааны чүдел дээрзин айтыраргa, тараа соөртүр машиналар чок-тур деп харыылаар. Ол бүгүнү ким харыылаар ужурлуг? Бо дугайын мында ким-даа эки билир, ынчалза-даа далаштыг хемчеглерни албайн турар. Ылаңгыя агроном эш Андреев чүнү бодап турарыл?

«Октябрь 30 чылы» колхоз биле «Ленинчи орук» колхозтуң хову ажылдарында мындыг ылгалдыг болуп турарының кол чылдагааны чүдел? Ол болза «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хову бригадазында күш-ажылдың организастаашкынының кошкаанда-дыр.

Колхозтуң баштаар черинге айтырыгларны коллективтиг-биле шиитпирлеп алаа-даа, ону боттандырарда демнинбиле ажылдавас болуп турар. Бо колхозта ажаап алышкынның мурнакчыларын безин сөөлгү хүнперге чедир билбес турган.

Бо бүгүнүң хараазында колхозта ажаап алышкын оожум чоруп турар, ажгыс ардарылгазын саадап эгелээн.

Адаттынган колхозтарның ажаап алышкында байдалы чер-даа, техника-да талазы-биле дөмей болажок, ажылдап турарының байдалы мындыг ылгалдыг болуп турардыр.

Ажылга кол күш — кижилер-механизаторлар болганда, оларның дугайында сагыш салыышкыны бедик дең нелге турар ужурлуг. Маңаа холбаштыр механизаторларның чемненилгезин ап көрээлиң. «Ленинчи орук» колхозтуң бригадазында бо айтырыгны эки шиитпирлээн: чемни повар А. Леонова шынарлыг белеткээр, чемниң ассортиментизи янзы-бүрү, механизаторларда бо талазы-биле хомудалдар чок. А «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бригадазында механизаторларның чем хандырылгазында четпестер хөй.

Соруга чаңгыс турда-ла, түңнелдер мындыг ылгалдыг болуп турар бо чорук биске хөйнү чугаалап турар.

И. ГОРБУНОВ.
көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң күртеххайгаарал талазы-биле инженери.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

КЕЖЭЭ КИЖИ

Мария Семеновна Лопатина респотребсоюзтуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң диспетчер албанынга 18 чыл ажыг үениң дургузунда үзүктел чок ажылдап келген хоочун ишчилериң бирээзи.

Диспетчер албаны — нарын болгаш чымыштыг ажыл. Ынчалза-даа коммунист эш Лопатина бодунуң хүлээлгезин эң сеткилдиг күүседип, коллективтиң мурнунда салдынган соруглаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге үлүүн харам чокка киирип келген.

Хүнүүк-не чол а а ч ы бүрүзүнге маршрутче чоруурунуң путёвкаларын бижимир, к ы л ы н г а н ажылдарның түңнелин үндүрер, кывар-чаар материалдарның чарыгдалының хыналдазын чорудар, ооң-биле кады партия организациязының бюро кежигүнү хүлээлгени күүседири болгаш өске-даа ажылдарла хөй. Мария Лопатина оларның шупту үзүнге четтигип, коллектив кежигүннериңге бодүнүң хууда үлегерин көргүзүп турар.

Диспетчер албанынга хөй чылдарның иштинде эки көргүүглүг ажылдап келгени дээш АТБ-ниң администрациязы болгаш партия, профэвилел организациялары эш Лопатинаны Хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг бараннар-биле наш удаа шаңнаан.

А. АЛЕКСЕЕВ.

Эрткен үе эгиттинмес

«Кызыл тудуг» эргелелиниң ийиги участогунда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, коммунист эш Санданың удуртуп турар бригадазында республика тудугларынга хөй-хөй чылдарда ажылдап, тудугжунуң нарын болгаш хүндүлүг ижин чүткүлдүү-биле шингээдип ап, салдынган соруга, шиитпирни төлептиг күүседирипге чаңгыга берген кижилер хөй.

Олар Кызыл хоорайда сөөлгү чылдарда тургуступуп келген улуг тудугларның хөй кезиниге киржилгелиг болуп, бүдүрүлге, амыдырал-хандырылга, чуртталга корпустарының чогуур хуусаларда ажыглалга киреринге улуг үлүг-хуулуг болганнар. Күш-ажылга бедик бүдүрүкчүлүг көргүзүүлеринге чедип алганы дээш бригада кежигүннериниң хөй кезиниге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тывыскан.

Бо хүннерде ук коллектив Кызылдың 12-ги кварталында 120 аал иштиг чурттаар бешки корпустуң бир талазының (60 аал чурттаар) тудуун чорудуп турар. Олар аңаа бо чылдың май айдан эгелеп ажылдаан. Бистер чүгле хонук, декада, ай, квартал түңнелдерин эвес, харын эдээр нормазының капчаар күүсеттингенин сайгарарынга, оон чогуур түңнелдерни үндүреринге чаңгыга берген бис. Бо принципти удуртулга болдургаш, ук бригаданың май айдан бо хүнпорге чедир киирген ажылдарының түңнелин үндүрери-биле бригадир эш Сандаңга сөстен берээл:

— Маңаа ажылдан эгелээниивистен бээр дөрт ай ажа берген. Тудугжуларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп келген чайгы үениң дургузунда аввааш эвес ажылдарны бүдүрген турар ийик бис. Ынчалза-даа биске хамаарышпас чылдагааннарның уржуунда сеткил хандыр ажылдап шыдаваан бис.

Шынап-ла ук бригаданың ажылдап турар объектизинге баргаш көөрге, кижи эскере берги дег өскерлиишкин амдаа болбаан ышкаш сагындырар. Чуртталга бажыңының фундамент тургузар оңгарын апрель айда-ла казып эгелээн, а бо хүнперде фундамент бөзин четче салдынмаан. Ажылдың төмпизин дүргедедиринге хөй шаптыктар аңаа саат катканы.

Эң-не баштай фундамент тургузары-биле каскан оңгардан чер адаанның суу үнүп эгелээн. Ол сугну доктаадып, дуй боорунга, оңгарга хөлденген чүс-чүс кубометр сугну насостар-биле үндүр сордуруп, өскээр чайладырында, оңгарның таваан кургадып, ажылдың эгезин белеткээринге ай ажыг үе эрткен.

Ажылды эгелеп, фундаментин блоктардан салып эгелей берип болур апарган-даа болза, кижи сагыжы дег чүве кайда боор, блоктар көдүртүр кран тывыдбасташ туруп берген. Бригадир эш Сандан кран айтырыын шиитпирледип алыр дээш падын бараан; оок барбаан, чорбаан чери-даа чок. СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорхомунуң үлетпүр киддистериниң ажылдакчыларының киржилгези-биле харыя ол айтырыгны шиитпирлээн. Ук кранны тудут шөлүнге сентябрь 11-де экжелген болгаш ону эптеп, тургузарын эгелеп турар.

Бүдүрүлгениң мандыг-даа адырыпга, ылаңгыя тудугларга чаа ажылды эгелээрде оок белеткелинче кол кичээнгейни угландырары эргежок чүүл турда-ла, борта ындыг эвес болганы үстүнде ийи чижектен плден-дир. Моок ужурунда ол бригаданың кежигүннери ажыл чок аңаа олурбазы-биле хоорайның өске объектилеринге барып ажылдап турганнар.

Бир эвес бо объектиге ажылды эгелээрин шын организастаап болза, тодаргайлаарга, тудар бажыңның турар черин өрүмнээшкининиң дузаазыбиле казып, суг үнер, үнмезин шинчилеп, көдүртүр кранны чогуур үезинде тургускан болза, ажылдың түңнели сыр өске турар ийик. Ол дугайын бригаданың кежигүнү, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу О. Калзаң мынчаар тайылырлады:

— Мындыг янзылыг таварылгалар чүгле ховар эвес, харын шуут болбас ужурлуг. Кижи кайгаар чүве, ажылагыйжы эвес чоруктуң түңнели ыпдыг боор-тур. Бир эвес эрткен дөрт айда янзы-бүрү шаптыктар чокка ажылдаан болаувусса, адак дизе-ле үшкү каътты дөгүде берген турар бис.

Эрте берген үе-шактың кажан-даа дедир эгидип ап шыдавас бис. Ол — чүгле факт, хөрөчи болуп, бистиң угааныбыска арттар. Оон шын түңнелди үндүргеш, ол тудугну дүргедедиринің хемчеглерин ап, боттандырары кол соруга ол. Маңаа хамаарыштыр бригадир Сөмён Санданның шиитпири мындыг.

Бригада кежигүннери кылаа чогуур ажылдарның планнарын билир болза-даа ону бригаданың ниити хуралынга база катап чугаалашкаш, хуусааларны эде көөр. Ажылдап турар 22 кижилерин дең үзеш, ийи эдлчег-биле ажылдаарын организастаар болгаш оон-даа өске. Бо хемчеглерни боттандырып болурунуң аргалары бригадада бар.

Ынчаарга ажылга бо хире дүвүрээзиниг байдал тургустуна берген турда ону эдериниң хемчеглерин «Кызыл тудуг» эргелелиниң (начальниги эш Остапец) талазындан чогуур хемчеглерниң дээштиг эвес ап келгениниң ужуру чүү ирги? Кызыл хоорайның даа тудуглар чоруп турар өске-даа объектилериниде ажылга саадаашкыннар болдурар, оон-биле объектилерниң ажыттылга киреп хуусааларын соңгаырладыр таварылгалар мурнундагы чылдарда бээр-ле уламчылап кээп турары чажыт эвес. Ону кызыгаарлаар ей келген.

А. АИР,
«Шынның» тускай корр.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, хоочун тудугжу Монгуш Доржуның ажыл-ижин мактадыг. Чыраа-Бажы — Чөөн-Хемчик районда чараш суурларның бирээзи. И. Доржуның шевер холу киришпээн тудуг ол суурда ховар деп болур.

ЧУРУКТА: Монгуш Доржу. К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу

УДУРТУЛГАНЫ КОШКАТКАН

— Ажылчы чоннуң хуралдарын чурталга участоктарының айы-биле каш удаа чылдырганыл?

— Клуб болгаш культура амыдыралдың өске-даа объектилеринге септелге база тудуушкун чүге хожудаапыл?

— Көдээ Советтиң талазындан бюджет күүседир дугайында чүү кылдынган пргы?

— Хөндергей салбырда күш-ажылга хаара туттунмаан кижилер бар бе?

Мындыг болгаш өске-даа айтырыглар эш О. Сундуйның илеткелинге хамаарыштыр салдынган. Айтырыгларга тодаргай болгаш чедингир харыы бердинмээн. Бо айтырыгты Чөөн-Хемчик район Советиниң күүскомунуң хуралынга чугаалашкан. Хөндергей көдээ Советиниң эрткен черчер Советтерниге соңгулдалардан бээр чоруткан организас-массалыг ажылының дугайын Советтиң күүскомунуң даргазы эш Сундуй чугаалап, кылдынган ажылдарны, четпестерин айтып тураа-даа, ажылчы чон-биле канчаар ажылдап, депутаттарның болгаш активтиг күжүнге даянгаш, организас-м а с с а л ы г ажылдың талазы-биле чүү кылганынга тодаргай анализ берип шыдаваан.

Эрткен беш айлар дургузунда 5 удаа болган күүскомхуралдарынга база үш катаң болган сессияларга чугаалашкан айтырыгларның шиитпирлерин күүседир дээш организастыг ажылдар багай зорут тунган. Мал чеминиң белеткелининиң дутайын күүскомхуралынга чугаалашса-даа, шиитпирниң күүселдези дээш контроль чоруттупмаан. Оон харааза-биле «Тыва» совхоз сиген белеткээр планын август 27-ге чедир 55-ле хуу, силос салыышкынын 48 хуу күүсеткен.

— Көдээ Совет, совхоз директизиязы, партком, комсомол, ажылчын комитеттери-биле харылзаа чок, чааскаанзыраан байдал-биле ажылдап, ажылчы чоннуң ортузунга организастыг кижизидилге ажылын сулараткан. «Тыва» совхозтуң бүгү ажылчыларының хөй пуруузу Хөндергейде чурттап турда, ында хөй кижи күш-ажылче хаара туттунмаан, а чамдыктары (30 ажыг ор улус) совхоз бүдүрүлгезинге ажылдавайн, хуу өнчүүрек хөөнбиле чурттап, совхозтуң одар-белчиринин, тарылга, сиген шөлдерин хуузунда малынга чаза бастырып турда, көдээ Советтиң талазындан кандыглаа ажыл чорутпайн турар. Көдээ Советтиң күүском кежигүнү эш Доржу Советтиң ажылынга кириштейн, тайгада чурттап олурар.

Ажылчын, элбан-хаавчыларының хуузунда малы докгаттынган нормадан көвүдеп, хуу-өнчүүнде хөй малдың ажылчыннар Хөндергейде болгаш Теве-Хаяда хөй. Совхоз сиген белеткелиниң планын күүсетпейн турда, Хөндергей салбырда сиген белеткелиниң ажылы соксаан болгаш хөй кижи боттарының хуу хереглелдериге сиген кезип ап турар. Ындыг бәйдал-биле көдээ Совет эптежип турар.

Культура-чырыдыышкын албан черлериниң септелгези Хөндергей салбырда багай. Клуб септелгезин доозулбаан. Столовалның ажылы ындыгла эки эвес. Чунар-бажың ажыглалда кирбээн. Хөндергей школазының одалга илжы дүжүрүүнмээн. Ажылчы чоннуң хуралдары чаңгыс-даа катаң болбаан. Хөндергей суурнуң чурттакчыларының хууда иалының кададын багай организастаанындан суур чоогунда, илангыя Кара-Сугда тарааларны мал саза базып, чип төткеп. Янзы-бүрү үндүрүт чылдаларының планы күүсеттинмейн турар. Ажылчыннарны хереглел бараннары-биле хандырары эки-живейн келген.

Суур чаагайжыдылгазының керээн көдээ Совет багай удурткаңы-биле кудумчуларның, кажаа-херимнериниң үрелген черлерин септеп чаартпаан, Теве-Хая суурнуң чаагайжыдылгазы аажок багай.

Күүскомнуң иштики ажылдары эки тургустунмаан. Күүском хуралдарының, сессияларның документилери эге-сеске чок. Депутаттарның соңгуулчулар мурнунга отчёттары болуп турза-даа, ол дугайында протоколдар тургустунмаан. Ажылчы чоннуң чагаа, хомудалдарын үзе шиитпирлеп харыылавры ындыгла эки эвес.

Улусчу дружина чүгле байырлал үезинде шимчевир. Эш-хууйуң суду шуут ажылдавастаан.

Советтиң организас-массалыг ажылын амгы үениң негелдеэнинге дүүштүр эде тургузуп, экижидериниге хүүсвалыг үени айытпышаан, Хөндергей көдээ Советиниң даргазы эш О. Сундуйга район Советиниң күүском хуралы хемчегин хүлээткеп.

М. СЕВЕН.

Үргүлчүлеп турар

Тес-Хем районнуң партия эге организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар үргүлчүлеп турар. Ам партия бөлүктеринде отчёт-соңгулдалыг хуралдар доозулган. Ол бөлүктерде бактаап турар 50 коммунистен 44 кижи хуралдарга олуржуп, 23 кижи санал бергеп. «Чодураа» колхозтуң бирги хойжу бригадазында коммунист Серен Шимит удурткан партия бөлүүнүң отчёттуг үеде чорудуп келген ажылын бригаданың коммунистери эки үнелээн. Эш Шимит ам үш чыл улай партия бөлүүнүң удуртукчузунда соңгудуп турар.

Школаларда партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары доозулган. Амгы үеде бригадаларда партия организацияларында хуралдар эртип турар. «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырында партия организациязының хуралы шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалынга эргеткеп. Коммунист Арбак Шалык салбырда радио дамчыдылгазы үр үеде ажылдавайн турарын, солунналрны, журналдарны озалдашкынныг чедирип турарын чайладыр талазы-биле чогуур хемчет албайн турарын шүгүмчүлээн. Эш Моторк Дирчин машина-техниканың кампалгазынче кичээнгей салбайн турарын, салбырда отчёт-учётту чогууру-биле тургузепаанып шыңгыы шүгүмчүлээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Шупту чагылгалыг болур

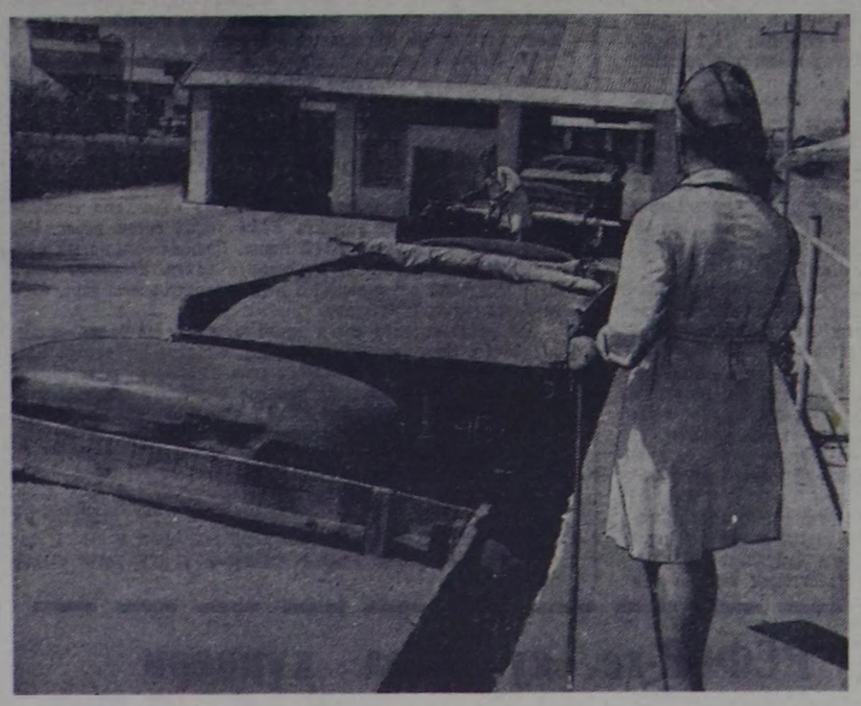
Совет кижилериниң медерели, культуразы бедээн тудумна, оларның парталгага хандыкшылы аажок улгатканын. Моок чижээн «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырындан көрүп болур.

Коллективтиң кежигүннери, илангыя механизаторлар болгаш малчыннар 1970 чылдың парталга чагыдылгазынга кижи бүрүзү шупту киржирип сүмелешкен. Бо ажылды организастаарын коммунист эш К. Доржуга дааскан.

Чаа чылдың солунналрын болгаш журналдарын чагыдып эгелээн башгайгы хүнниринде «Шынны» 73, «Тываның аныяктарын» 13 экземпилярны бижиткен. Топ солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы база организастыг чорун турар.

Коллективтиң бижиткен чагыдылгазының барык нуруузу чыл хуусаалыг. Ак-туруг-жулар парталга чагыдылгазынга шупту идепкейлиг киржир.

Д. ШЫНАРАП.
Улуг-Хем район.

ДАГЕСТАН АССР. Оруктарга автомобиль моторларының даамы дүне, хүндүс-даа соксавас — чаа дүмүт тараазын соөрткеп машиналар чоруп турар.

Республиканың тараа хүлээп алыр эң уяуг пунктуларының бирээзи— Хасавьюрт районнуң тараа хүлээп алыр черинде машиналарнын соөртүп келген тараазын дүмүрери болгаш сайгарары механизастатынган, автоматтыг.

ЧУРУКТА: Хасавьюрттуң тараа хүлээп алыр черинге тараа соөртүп экелген машиналар.

Р. Диктиң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Айтырыгларга харыылар

Отчёттар, соңгулдаларга хамаарыштыр

Амгы үеде партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары эртип ягеләэн. Удавас ол хуралдар массалыыбиле эртер. Партия эге организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдарга хамаарышкан чамдык айтырыглар тургустунуп турар. Оларның чамдыктарына харыыны адаанда парладывыс.

ОТЧЁТ-СОҢГУЛДАЛЫГ ПАРТИЯ ХУРАЛДЫ АЖЫК ЭРТИП БОЛУР БЕ?

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистер партияның иштики ажыл-херектерин чугаалажыр. Янчангаш отчёт-соңгулдалыг партия хуралдары үгле коммунистерниң киржилгези-биле эртер.

ОТЧЕТТУГ ИЛЕТКЕЛДИҢ СӨЗҮН БИЖИИРИ АЛБАН БЕ?

Партия бюрозунуң, комитединиң отчёттуг илеткели — чаңгыс илеткелчиниң эвес, соңгулдалыг органның ажыгын болгаш саналын илередип турар чугула документ болур. Анаа шын, хынаттынган фактылар, чедип алдынган дуржулгадан эки бодаттынган түңнелдер, чугула айтырыглар көдүртүнген турар үжурлуг. Янчангаш илеткелди активти киришгирип тургаш, коллективтиг тургузар болгаш комитеттиң азы бүронуң хуралынга бадылаар.

ХУРАЛГА ОЛУРУШПАЙН ТУРАР ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮН ПАРТБЮРОГА СОҢГУП БОЛУР БЕ?

Партия кежигүнү чоптуг чылдагаан-биле (эмнедип турар, командировка) отчёт-соңгулдалыг хуралга олуржуп шыдавайн баар таварылгалар турар. Бир эвес коммунистер ол эштиң политиктиг, ажыл-херекчи болгаш моральдыг шынарларын эки билир болза, ону партия организациязының составында боду чокта соңгуп ап болур.

ХЕМЧЕГ ХҮЛЭЭТКЕН ПАРТИЯ КЕЖИГҮНҮН ПАРТБЮРО КЕЖИГҮНҮНГЕ СОҢГУП АЛЫР БОЛЗА, ПАРТИЯНЫҢ УСТАВЫН ХАЖЫТКАНЫ ОЛ БОЛУР БЕ?

Хемчег хүлээткен партия кежигүнү СЭКП-ниң Уставының коммунистерге берген бүгү эргелерин ажыглаар, ооң иштинде партия организациязының соңгуур болгаш аңаа соңгудар эргелиг. Ындыг эштиң соңгууруунуң эргежогун коммунистер боттары шиитпирлээр.

ПАРТГРУПОРГТАРНЫ КАНЧААР СОҢГУУРУЛ?

Бир эвес коммунистер хаалгыг (чажыт) бадылаашкын-биле соңгуурун негевейн турар болза, партгрупоргту ажык бадылаашкын-биле соңгуп болур.

делегей бо хүннерде

Индия В. И. Ленинниң тураскаалын хүндүткеп турар

ДЕЛИ. (СЭТА). Харнан штаттың культура харылзаалаларын хөгжүдер индий-совет комитединиң салбыры В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң чүс чыл оюн байырлап демдеглээр деп шиитпир үндүрген.

Байырлалдың программазында ленинчи өөредиглер тураскаатканы семинарларны, чөвүлел хуралдарны, өске-даа ажылдарны штаттың школаларынга, дээди өөредилге черлеринге чорудар дээн.

Карнал хоорайның ук комитединиң конференциязынга ол шиитпирни чаңгыс эпсеткилдиг үндүрген деп, «Пэтриот» солун дыңнаткан.

Конференция чаңгыс аай бадылаашкын-биле хүлээп алган шиитпиринде Индия биле Совет Эвилелиниң аразында ажылдажылганы калбартырынга болгаш найыралдыг харылзааларны быжыглаарынга байыр чедирген деп, ол солун демдеглээн.

Конференция тайбыңы камгалаарывың, улустарның империализмге удур хосталгалыг демиселин деткиргилиң болгаш чаа хөгжүп турар чурттарның хамаарышпас догуннаарын быжыглаарының херээнге ССРЭ-ниң улузуңун, чазааның ужур-дузазын бедин-биле үнелээн.

Политика, экономика, культура талазы-биле индий-совет кады ажылдажылга В. И. Ленинниң үндезилеп тургускан принциптерин үндезин болдурган деп, конференция сеткил ханып демдеглээн.

Индий-совет найырал чылдың-на улам быжыгып, Индияның экономиказын хөгжүдеринге дуза чедирип турар. ССРЭ-ниң техниктиг дузазы-биле 70 хире бүдүрүлге черлерин тудуп тургусканы ону херечилеп турар деп, конференцияның киржикчилери боттарының чугааларынга демдеглээн.

Делегейниң журналистер конференциязы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Сентябрь 18-те Пхеньянга делегей конференциязы ажыттынган. Конференцияны америк империализминиң эжелекчи дайынында удур демиселге бүгү делегейниң журналистериниң сорулгаларын чугаалажырынга бараалгаткан. Конференцияның ажылында Совет Эвилели-биле катай 87 чурттуң, делегейниң хөй-хөй организацияларының төлөэлекчилери киржип турар.

Конференцияны Делегейниң журналистер организациязының чиңгине секретары Иржи Кубка ажыттыган. Депшилгелиг журналистер бистиң хүннеривисте империализмге удур демиселге улут күш болуп турар деп, ол демдеглээш, империализмге удур демиселди улам идепкейжидеринче бүгү күжүн салырынче делегаттарны кыйгырган.

Көрейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының чиңгине секретары, КУДР-ниң Министрлер Кабинединиң Даргазы Ким Ир Сен байыр чедирип чүве чугаалаан.

Ылаңгыя америк империализм эжелекчи үүлгедиглер кылырының болгаш дайынының кол күжү, делегей реакциязының баштыңы, амгы үе колониализминиң шивээзи, национал хосталганың, хамаарышпас чоруктуң боогдакчызы болуп турар. Империализмге, эрги болгаш чаа колониализмге удур улам шиитпирлиг демиселжирин, ылаңгыя каттышкан күштүг атакаларны америк империализмге удур утландырарын бек диптиг революцчу улустарындан амгы байдал негеп турар деп, Ким Ир Сен чугаалаан. Бо конференция америк империализмге удур демиселге бүгү делегейниң депшилгелиг журналистериниң ролюн улам бедидер, социализм биле национал хамаарышпас чоруктуң ниити хөрээнге улут-хуузун киирер деп, Ким Ир Сен демдеглээн.

—⊙—

ХАЛДАКЧЫЛАР СЫВЫРТЫПКАН

КАПР. (СЭТА), Сентябрь 16-да израиль самолёттар Кыпыл далайның эрик чоогунга Эль-Сохна болгаш Заафаран девискээрлеринде египет туруштарга халдаашкын кылыр деп кежээ орадашкаш, египет зенит артиллериязының боолаашкынындан дезе берген деп, КАР-ның чепсектиг күштериниң төлөэлекчизи МЕН агентилелдиг дыңнатканын барымдаа болдургаш медеглээн.

Чехословакияның коммунистериниң хуралы

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның хоорайларының, районнарының болгаш түе-түе бүдүрүлге черлериниң партия организацияларында партия активиниң хуралдары эртип турар. Коммунистер чурттуң иштики политиктиг байдалын чугаалашкан, ЧКП-ни болгаш партияның удуртулгазын бүрүн деткиргени илергейлеп турар.

Партия активиниң Трутновка болган район хуралынга Чехословак Социалистиг Республиканың иштики херектер министри И. Грессер чүве чугаалаан. Бо чылдың августа чурттуң хөй-хөй хоорайларынга реакцияның контрреволюцчу ходелиишкиннер кылырын белеткеп турганын чугаалаашш, Чехословакияга контрреволюцчу болуктериниң ажыл-чорудулгазын даштыкы чурттардан удуртуп турганын хереглеп турар документилер ук министерствода бар деп, Й. Грессер медеглээн. Чурттуң амыдыралының бүгү адырларынга партияның удуртуучу ролюн быжыглаарын, экономиканы быжыктырып каттыштырарын, оппортунистиг барыын үзелдиглерге удур демисежирин ол министр коммунистерниң журнунга тургустунган эң чугула сорулгалар дээн. Трутновтуң коммунистери Чехословакияның Коммунистиг партиязының политикказын боттарының бүрүн деткип турарын активтиг хуралының ЧКП ТК-га чоруткан доктаалында медеглээн.

Лабада-Усть хоорайга Соңгу-Чех областың хоочун коммунистериниң хуралы болган. Партияга кризис тыптып келгенинең чылдагааннарын болгаш ол байдалдан уштунарының аргаларын ЧКП ТК-ның кежигүнү В. Новы болгаш партия обкомунуң бирги секретары А. Кручек олар чугаалаан. «Партияга, чазакка, ажыл-агый организларынга ийикпе ниитилел амыдыралынга кайы-бир кижилериниң эдилеп турган дужаалдарындан, арын-бүүрүнден чалданыр дивейн, оппортунистиг барыын үзелдерге удур чайгылып чок болгаш шиитпирлиг демиселди партияның чоруткан турарын бистер, бистиң коммунистиг партиявысты үндезилеткен коммунистер, негеп тур бис»—деп, ЧКП-ниң Төп Комитединге ол хуралдың чоруткан доктаалында демдеглээн. ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусакка баштаткан ук партияның амгы удуртулгазын хуралдың киржикчилери деткип турарын ооң түңнелинде илередип чугаалаан, социалистиг Чехословакияның чечектелиишкинин дээш демиселге бүгү күжүвүстү бээр бис деп медеглээн.

Лабада-Устиге хоочун коммунистериниң хуралы-биле чергелештир Соңгу-Чех областың школаларын болгаш профессионалдыг училищелер ажыдакчыларының актив хуралы база болган. Анаа ЧКП ТК-ның школа, эртем болгаш урей чүүл киидизиниң эрегелекчизи И. Седлак өөс алган. Аныяктарның алды чүе ажыг кижизидикчилери амгы үеде уруглар, аныяктар ортузунга чорудар ажылдың чугула айтырыгларын чугаалашкан, доктаал үндүрген. Ук доктаалда мынча дээн: «Школаларывыстың чамдык өөреникчилериниң бодалында тыптып келген алдагдаа, чаңгыларны улам дүрген өдериге харымсалгалыышты бүрүнү-биле медерел билип тур бис. Өөреникчилеривистиң угаан-сарыылы дээш политиктиг демиселди шиитпирлиг чорударынга белен бис».

«Татра-копршивице» заводтуң партия активиниң хуралының киржикчилери партияның чуртта байдалды, ниитилелге болгаш күрүнеге ЧКП-ниң удуртуучу ролюн быжыглаарынче, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле, хамыкты мурнай Совет Эвилели-биле интернационалчы харылзааларны улам быжыглаарынче угланган политиктизын бүрүнү-биле деткип тур бис деп, ЧКП ТК-га айткан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сентябрь 18-те КНО-нуң Кол Ассамблеязының эртенги хуралынга ниити-политиктиг чугаалажышкыннар эгелээн. Амгы үениң делегей байдалының айтырыгларынга хамаарыштыр АКШ-тың президентизи Р. Никсон чүве чугаалаан. «Сөөлгү чылдар дургузунда АКШ-тың делегейге ап турар хүлээлгелериниң хемчээнге болгаш түңнелдериңге хамаарышкан шүүмүүлелдер Каттышкан Штаттарда дыңналып турар апарган» деп, ол мынап чугаалаан. Президент оларның аразынга Вьетнамда дайынны онзалап чугаалаш, оон өске кандыг-даа айтырыгга «ынча хөй үе-шак артпирип, күш үндүрбейн турардыр мен» деп демдеглээн. «Чечен сөстер боттуг үүле бүдүрерин солуй албас, а чазагай уткалыг чугаа-соот эки түңнеллерни чедип алырының магадылалы болур әвес» деп, Никсон демдеглээн. Ындыг турбуже, Никсон КНО-нуң индиринден тайбың дугайында үгуулга болур медеглелдерден оске чүве-даа чугаалаваан.

Никсон Вьетнамның тайбың турарынче АКШ-та түткүл салып турар деп медеглээш, бо чылды сөөлүредир Вьетнамда америк шериглерни америк чазактың шоолуг әвес кызырар деп шиитпирлээнин чапчаа чарлааның барымдаа болдурар деп оралдашкан. Ол шиитпирни АКШ-тың чону безин тайбыңче боттуг базым әвес, харын АКШ-тың чепсектиг халдаашкынын доп-дораан соксадырын шудугу негеп турар хөй-ниитиниң сагыш-бодалын оожуктурар болгаш алаактырар дээн оралдажыышкын деп көрген.

АКШ коммунистиг чурттарбиле харылзаалар тударынга удурланышкак фронтулар тургузарының үезинден чугаалажышкыннар чорударының үезинче шилчирер ужурлуг деп, Никсон президент дужаалдыг болурда бодунуң чугаалаан бодалын катаптап чугаалаан. Президент ынча деп турган хирезинде-ле, делегейге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары-биле холбашкан, ән чугула айтырыгларны шиитпирлээрингe АКШ-тың херек кырында мынчага чедир шаптык таварыштырып турарының ужурун тайылбырлаваан.

Никсон АКШ-ты ССРЭ-биле чугаалажышкыннар кылырынга белен деп угуулга чугаалаан хирезинде, ССРЭ биле АКШ-тың аразында чугулачугула айтырыгларга хамаарышкан маргылдаа-чөрүлдээлер бар деп демдеглээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шиитпири «чогумчалыг шиитпир үндүрериниң аргазын төлевилеп турар» деп, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери — улут күрүнелериниң төлөэлекчилериниң Чоокку Чөөн чүк талазыбиле дөрт талалыг чугаалажышкыннарынга хамаарыштыр президент чугаалаан. Янчанмыже Израильдин ол шиитпирни хүлээп көөрүнден болгаш күүседиринден үргүлчү ойталаарынга АКШ херек кырында дуза чедирип турар. АКШ реактивтиг хыдыкчы-бомбалакчы «Фантом» самолёттарын болгаш шавар халдаашкын чепсектериниң оскедаа хевирлерин Израильге катап бергеш, ооң эжелекчи ажырымнының улам күштелдир деткип турар.

База бир оптуг кажарлаашкын

АКШ-тың Президентизи Р. Никсон бо чылды сөөлүредир Мурнуу Вьетнамдан 35 мүң америк солдатты үндүрер деп шиитпир чарлаан. Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революцчу Түр чазааның төлөэлери ону делегейниң хөй-ниитизининң сагыш-сеткилин оожургадырынче угланган кажарлаашкын деп тайылбырлаан. АКШ-тың, бүгү делегейниң-даа хөй-ниитизи америк чазактың вьетнам улуска улур дайынны үргүлчүлеп, херек чок өлүмче улам хөй санныг аныяк американнарны чорудуп турарын шиитпирлиг буруу шаап турар.

Мурнуу Вьетнамда америк неоколониализмнин чепсээ болдур Тхиеу Ки Кхиемниң дерзии болгаш ирий берген администрациязын деткиир, ажелекчи дайынны үргүлчүлээр болгаш калбартыр дээш, Мурнуу Вьетнамга америк шериглерниң турарын АКШ-тың узамдыктырар сагыштыын ол шиитпир база катап сойгалап көргускен деп, Революцчу Түр чазактың төлөэлериниң Парижке тараткан медеглелинде демдеглээн.

«Мурнуу Вьетнам Республиканың чону болгаш Революцчу Түр чазаа вьетнам улустуң кол национал эргелерин болгаш бодунуң салым-чолун мурнуу-вьетнам чоннуң боду шиитпирлээр эргезин камгалавышаан, АКШ-тың чазааның кандыг-даа негелде сылбайн, бодунуң шериглерин, америк лагерьниң өске-даа чурттарының шериглерин Мурнуу Вьетнамдан дүрген, бүрүнү-биле үндүрерин негеп тур. Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революцчу Түр чазааның 10 үүл негелдеден тургустунган үгуулгазын шиитизи-биле шиитпирлээри мурнуу-вьетнам айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээриниң шын, үгаангыр үндезини болур. Вьетнамга тайбычыны катап тургузарыга ол дузалыг»— деп, ук медеглелде чугаалаан.

(СЭТА).

Фотообъективте—Ангола

Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшиниң патриоттары чурттуң хосталган девискээрлеринде боттарының хамаатты эрге-чагырга черлерин, школалар четкизин, чонга медицина дузаламчызының черлерин тургузуп, революцчу өөредиглө төптөрин организастап турар.

ЧУРУКТАРДА: Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшиниң патриоттарының хосталган девискээрлөр чонунуң эге өөредиглө кичээлин эрттирип турары. (Үстүнде).

Дайылдажышкын планнарын чугаалажып турары. (Адаанда).

СОҢГУ ИРЛАНДИЯДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Белфастан кээп турар сөөлгү дыңнадыларны ёзугаар алырга, сентябрь 18-те ол хоорайга, Крамлин Роуд районга бөө ыяды дыңнадып турган болгаш өрттедир бомба частыышкынындан католиктер чурттап турар квартала бир бажың үрелген.

Англи командылал болгаш ол черниң эрге-чагыргалары оңгуларны доп-дораан чайладыр деп дужаал берзе-даа, тончуп тургузуп алган камгаланыышкын быжыглаашкыннары Белфастың кудумчуларында турбушаан.

Чамдык районнарга шериглер кудумчу оңгуларын чайладып апса-даа, оңгулар оон өске кудумчуларга дораан тургустувып турган.

Англияның буржуаа парлалгазының чамдык органнары амгы ол кризистиң чогум чылдагаанарын миннип турар. «Соңгу Ирландияны Англияның колониязы дээрден башка, чүү дээр боор. Ол колония база-ла өске кандыг-даа колония дег, багай амыдыралдыг болгаш коңчуу сүргей дорамчылалга чагыртып турар болгай»— деп, «Дейли миррор» солун бижээн.

ДАШТЫКЫ фельетон

ЧАҢГЫС КАТАП ТУЛДУР КӨРГЕШ...

БАРЫЫН ГЕРМАНИЯНЫҢ ХРИСТИАН-ДЕМОКРАТТАРЫНЫҢ ПАРТИЯЗЫ НЕОНАЦИСЧИ НДП-БИЛЕ, ООҢ «ФЮРЕРИ» АДОЛЬФ ФОН ТАДДЕН ДЭЭРЗИ-БИЛЕ АЖЫЫ-БИЛЕ ДЕТКИЖИП ТУРАР.

(СОЛУННАРДАН).

Диш аарыры биле ыпак-шылды чажырары берге.

Ону бир дугаар-ла коргеш, ол сыныи чазап, коргулчун солдатчыгашкылаштыр турупкаш чугаалаап:

— Бажыңның дүгү чараш болгаш платьең безин онзадыр.

Ол кыяңнап чоруй харыылаан:

— Бо мээң төрүмелимденге бажым дүгү-дүр. А платьеңни океан ажылдыр ыракта чурттап тура сагыл четтирген адам белекке берген чүве.

— А ол адаң бай кижи бе? —деп сонуургаан.

— Бай-ла дижир чораан. Хөй-ле белектер чоруткан. Аайындан эртпес боорумга меңээ холчок ыпак. Чүпү-даа кыл дээрге күүседип турар кижи мен.

— Сагыл четтирген адаңның ады кайыыы боор?

— Ким деп чээ? Ону дөмейле билир эвес сен! Мистер Джоя Нато дээр ийин.

— Нато! Ол мээң база сагыл четтирипкен адам-дыр! Дыңнап көрем, күжүрүм, улам хандыр таныжып алганывыс дээре-дир. Мен база сеп дег дыңнангыр улуска ыпак кижи мен. Адың кымыл?

— Кристина.

— Кандыг коңчуг чараш ат боор! Дораап-па сагыжымга христианчы арыг сеткил кирип келдиң.

— А мен христианчы ог-бүледен төрүттүнген мен— дээш, бодупуң ээлчээнде ол айтырган:

— А сээң адыңпы ким дээрил?

Ол шериг ёзу-биле тургаш, оң, солагай талаларынче көрбүшаан:

— Меня Адольф дээр!

— Адольф!— деп, Кристина магадап алгыра каапкап.— Меңээ сээң адың коңчуг-ла таажыр-дыр. Ол ат хөй-ле кайгамчыктыг сактыышкынчарны, национал хөөрем хоонну болгаш өг-бүлеңиң чоргааралын меңээ сагындырып көөр-дир.

— Мээң адамны база Адольф дээр турган. Ону дээрбечилер өлүрүп каан. Каргыштыг дээрбечилер! Олардан өжээним негеп алыр мен. Билип тур сен бе: негеп алыр мен!

— Эргимим... Меня өршээп кор, күжүр, Адольф. Сен хөлүп эрттир шимээргево. Кожаларывыс дыңнап кааптар.

— Дыңнаайлар-ла! Кожаларымны көөр хоңнум чок! Олар мээң улуг адамның адын бужартатканнар. Олар ол дээш кеземчени көре бээрлер. Кандыг-бир арга-билеоларның сүпезинин үндүр шааптар мен.

— Ах, кандыг коңчуг дүрген кижи сен! Эрес-дидимиң! Оок-чемзектиг эвес сен ыйнаап?

Адольф карманындан хол боозун ушта соп эккелгеш, агааржо өрү адыпкаш, чугаалаан.

— Адамның дугайын бодаашш, үргүлчү чепсектиг чоруур апарган мен.

— Хол бооңну ырат! Кожаларывыс көрүп кааптар. Ол кайгамчык боону кайыш алган сен? — деп, Кристина дүвүрексеп айтырган.

— Сагыл, четтирткен адамдан. Мен дидим боорумга, меңээ хөлчок ыпак. Оон аңгыда мен демократ болгай мен, ёзулуг национал-демократ... Сен меңээ таарыынардыр сен, Кристина... Сээң бажың дүктериниң кайгамчыктыын, христианчы сагыш-сеткилиниң арыын... Сени ошкап каар ийик мен...

Адольф база-ла шериг аяк кире бергеп соонда, Кристинаны чыыра тыртып, тыкпыштыкпыш тынмышаан чугаалаан:

— Бис бот-бодувуска чаяттынган-дыр бис...

— Чок, чок... Маңаа эвес... Меня салывыт, Адольф!.. Кожаларывыс эскерип каарыйна. Ачыг, хоптажырлар... Меня самыын-садар дей берзе, мээң христиан ог-бүлемге хай болур. Дыңнап кор, Адольф... Мепп сал...

Адольф адырылбастаап мустаандан Кристинаны салыпкаш, эрин салын ызырбышаан, шыңгызы сүргей айтырган:

— Кристина, меңээ ынак сен бе. Дорту-биле харыыла: ынак сен бе?

Кристина корга аарак, ыңай-бээр көргүлээш, сымыранган:

— Ынак мен... Ынчалза-даа кожаларымдан сестпр ужурлуг мен...

— Бир эвес сээң сагыл четтирген адаң мистер Джоп Нато болза, кожалардан сезиигеп херээн-даа чүү боор. Мен оларны хөрекке-даа албас мен. Синяль кислотазыбиле адырлып ап болур кызыл клоптар-дыр силер деп, оларның арнынга-ла чугаалап болур мен. Кристина... Сээң-биле чугула чүве чугаалажыксап тур мен... Бо кежээ «Ганномаң» деп аалчылар черинге чедип кел, аңаа ужуражыр бис. Адольф фон Гитлертроптуң номерин айтырарынга-ла меңээ чедирип кээр.

— Диттигер ирги мен бе, билбес-тир мен...

— Ындыг болза, ындыг саналым база бар. «Ганномаңга» бир номерден ээлей шаап ал, мен чеде берейн... Кежээ балконга олургай бис, сеңтябрьның кайгамчыктыг дүнүнге таалап, келир үевистиң дугайын,.. а харын өгленип алыр дугайты дугурушкай бис.

— А кожаларывыс көрүп каага...

— Оларның дугайын меңээ чугаалава! Бис бот-бодувуска ынакшып болур-даа, ынакшыжар ужурлуг-даа бис, чүге дизе бистиң сагыл четтиргеи адавыс чаңгыс-тыр. Кристина... Сеңээ ынак мен, бажың дүгү чараш, карактарың кайгамчык-тыр...

— А сеп аныяк болгаш күштүг-дүр сеп — деп, Кристина оожум сымыранган.

— Четтирдим, Кристина!.. Мээң адам база күштүг кижи чораан. Бүгү делегей-биле-даа тулчурунга белен чораан.

— Ооң эрин салдары база мындыг чараш турган ирги бе?

— Ындыг турган... Ооң хапында дамды-даа хире өске хан чок турган. Ындыг чүве, эргимим. Харыла: «Ганномаңга» кежээ келир сеп бе? Хары угда чоокшу үеде болур сонгулдалар дугайын-даа дугуржуп алгай бис. Меня буядестага кандидат кылдыр дешпиткен болгай.

— Мен база соңгудар мен— деп, Кристина сергек харылаан.

— Коңчут-ла эки-дир, коңчуг эки-дир, эргимим! Ындыг болганда бистиң сонуургалывыс чүүлдежип турар-дыр. Бурганым-на бо, кандыг коңчуг угаанныг кижи боор сеп! Кристина, бис бот-бодувуска таажыр-дыр бис... Кежээ келир сен аа?

Ооң коруужу Адольфтуң кылаңайның турар кылдыр аптап каан сапогтарынга доктаап, хөрек-чүректи хайныктырып кээр кылдыр сымыранган.

— Чеде бээр мен, эргимим...

Мартти ЛАРНИ,
фин чогаалчы.

Хельсинки.

«СООК» ДАЙЫНЗЫРАК ҮЗЕЛ

ТОКИО. (СЭТА). Национал камгалал эргелели Токиого «Ак дептер» төлевилелин чарлап үндүрген. Ук төлевилел чепсектиг күштерин улгаттырарының калбак программазын боттандырарыга Японияның чонун белеткээр сорулгалыг. Японияның хөй-ниитизи аңаа сагымсырааи. 452 арын хемчээлдиг ол улуг документ дайын соонда чепсектиг күштер айтырымын чугаалажыр айтырыг кылдыр тургускуваан, эң ажык оралдажыышкын болган. Ону тургусканнар чурттуң нейтралитеттиг болурунуң идеязын хүлээвейн, кожа чурттарның талазындан Японияга удур «халдаашкыны», «иштикиден бүдүү халдаашкыны» база болган туруп болур дээр бодалбиле японнарны сургап төөредириин оралдажып турар.

Даллестиң «күш дөгээр» үзели нептереп турган 50 чылдарның эң баак «соок дайын» чанчылдарын барымдаалап, «Ак дептериниң» төлевилелин тургускан деп чүвени Японияның консерваативтиг парлалгазы безин демдеглеп турар.

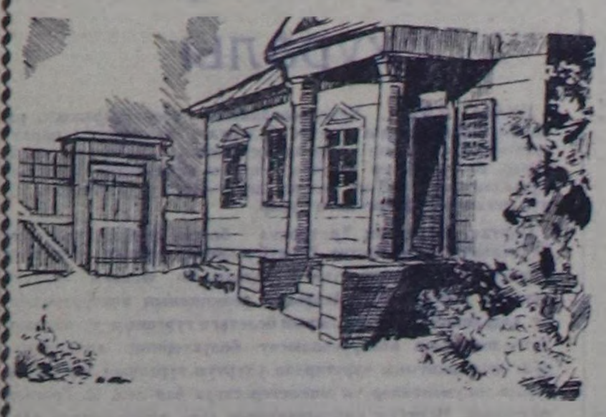
Ук төлевилелде көргускенин ёзугаар алырга, дайынзырак политика бижиг тайбыңны чедип алыры — национал кол сорулганың бирээзиндеп обталарынгала чедирип болур деп, бурмуастыг эң улут «Асахи» солун бижээн.

Япония нейтралдыг болу бээр болза, Ыраккы Чөөн чүктүн тайбың турарынга кыжаныышкынның айыыл тургустуна бээр дээр бадыткалдар «Ак дептериниң» төлевилелинде бар. Японияга оон бодупуң «айыыл чок чорук системазын» бижиглаары эвес, Совет Эвилели-биле катай бодунуң кожа-хелбээ чурттары-биле найыралдыг харылзааларын бижиглаары харын чугула деп, солун ол бадыткалдарга хамаарыштыр бижээн.

«Ак дептериниң» төлевилелип чогаалганнарының дайынзырак планнарын политиктиг кол-кол оппозистиг партиялар база шыңгыы шүүмүүлээн.

Баштыңчының чурттап, ажылдап турган черинде

Саян эдээ Шушенскоеде

Хаан чазак В. И. Ленинни хей удаа кезеп сүрүп келген. Каргыс шагдаалар «Ажылчын ангыны хостаары дээш демисел авилелиннн» Петербургска турган болүүнүп бажыңынче 1895 чылдың декабрь 9-тун дүнезинде халдаан. Ленинни тудуп алган. Петербург кара-бажыңының чаңгыс кижи олурар камеразынга оңу суп каан. Хаан чазак Ленинни анаа 14 ажыг айның иштинде хоруглап келгеш, оңу Чөөн Сибирьже шөлүпкен. Шөлүдегеге оон турар черн демир-орустан барык 400 км ырак Шушенское деп суур болган.

Доктаамал турар черинче баар хүнүү маңан, В. И. Ленин Красноярск хоорайга ийи ай иштинде хоруглалга чыткан. Үлүг-Хемге хем оруу ажыттына баарге, ол 1897 чылдың апрель 30-де [illegible]ның Николай» пароходка олурупкаш, Красноярскиден чорупкан. Соолдуредир, 1898 чылдың сентябрьда В. И. Ленин крайның губернаторундан Красноярскиже баар чөпшээрелдә алташ, социал-демократ П. А. Красиковка кээп турган, ол хоорай чурттуг социал-демократтар-биле элээн каш үзе ужуранчкан.

Ленин Минусинскиге базып ийи хүн иштинде чорган. Владимир Ильич анаа ол хүннерде үк хоорайга ол үеде чаңгыс-ла культура черн болуп турган Мартыновтуң музейинге чоргаш, оон библиотекалы-биле танышкан. Шушенскоеге шөлүдегеге турган, ол үк библиотекадан номнар чагытып ап, номчуп турган.

В. И. Ленин Шушенскоеге май 8-те чедип келгеш, Зырянов деп тараачының бажынынга туруп алган, анаа 1898 чылдың июльга чедир чурттаан. Надежда Константиновна иезн-биле кады чедип келирге, чаа бажың дилээри чугула апарган, ынчангаш олар Петрова деп дуңгуяк кадайның бажыңынче көже берген.

Ленин тараачынар-биле хөөрежип, оларның амыдырал-чуртталгазын билип ап турган, ынчангаш ол оларга хүнүгүкелдиг кижи апарган.

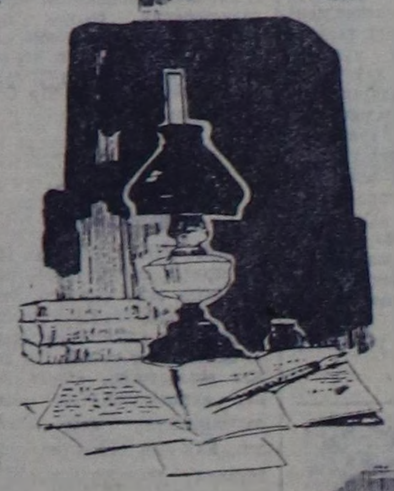
Владимир Ильич күжениишкинниг үгаам ажылын балыктаар, конькилээр, аңнаары база арыг агаарга анаа-ла селгүүстээри-биле угаазылалдыг аралаштырып билир турган. Ильичиниң ынак черлери Дуруналыг, Сайырлыг деп дагларны. Перово хөлду чон хүндүлээр болгаш камнаар. Перово хөлдүң ярнинде чадыр бала бар. Анза Ильич тараачынар-биле кады хөөрежип орарынга ынак турган.

В. И. Ленин биле Н. К. Крупская шөлүгенин хуусаазын ол суурга эртиргеш, чурттуң төп кезинче 1900 чылдың январьза көже берген.

В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл болур оон демдеглээринге белетеңнип турар бо хүннерде оон ады, ажыл-чорудулгазы-биле хөлбашкан бо черлерге чүс-чүс экскурсантылар кээп, оон амыдыралының бөдүүнүн, могаг-шылаг чок ажылгырын магадап, ол дугайында демдеглелдерни аалчылар дептеринге бижип турарлар.

В. ВОЛЧЕНКО.

Юлия ДРУНИНА.

„Зыряновтун бажыңынга“

Ыдыктыг дээн чүү-даа дивин,
кижилер
Ырам черден хараайн,
чамыдаш кээп.
Ылавыпан көөрүп аяа,
эки-дир деп.
Шушенскиеге келгеш,
ылап-да бидим.
Бо башыңга Ленин
чурттап турган-дыр.
Бе орун,—
дээ дежек соңуу-дур.
Кадайынга
Шушь дугайын моортан бижээн,
Хавакта катташкан
маңаа тывылган деп.
Чүректиң сегары дыңналыр ышдыр
Чүү-даа ыыт чок,
шимээн тура, билири эки-дир.
Кижилер турда,
ырлыын-шышпың аскс болур,
Кижилер чонта,
кара чааскаан туруксадым.
Хамын улус
моортан тарап чорувудар.
Хайынган чон
шимээн-даажы сөксап калыр.
Чааскаан артиаш,
кезек када турар мен.
Чаныңга мен кады турайн, Ильич.

Очулдурган С. СҮРҮҢ-ООЛ.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНЧЕ КИРИП ТУРА

В. И. Ленинниң төрүттүүгеинден бээр 100 чыл болуруның бүдүүлүнде эгелээн чаа өөредилге чылын Тандының Балгазын ортумак школазы организастыг эгелээн. Оске чылдарга бодаарга өөредилгенинд баштайгы хүнү бээн утундурбас солун эртиен. Бистиң школавыс ортумак школа болганнан бээр каш чыл болган. Ам ында 600 ажыг кижи өөренип турар. Малчыннарның уругларының интернатта чурттап турар. Интернатты азыткавы, ылаңгыя малчыннар уругларының өөренирингге таарымчалыг апаргап. Күрүненнң долу хандырылгазынга тургаш, уруглар өөредилгезинге коичут кызыр бөөр-дүр.

Эрткен өөредилге чылында сески классты доосканнарның 28-ин ам тоску класста өөренип турар. Оон оскелери тускай ортумак өөредилге черлеринде киргеп. Бо чылын онгу классты дооскан 8 өөреникчивистиң арказынган 4 кижи дээш өөредилге черлеринге өөренип киргеп, бир кижи ажылдап турар, оскелери ортумак өөредилге черлеринде өөрен бергеп.

Өөредилге-кижизидилге ажылының календарь планнарын өөредилге чылы эгелээр ырак мурнунда-ла кылып алган бис. Ук планнарда кол черни өөредилгенің бедик деннелеп дээш коллективтиң демиселп база уругларны культурлуг аажы-чанга кижизидерн эзлеп турар. Эге класстың өөреникчилерни культурлуг аажы-чанга чаңчыктырарын онзалап көргеп бис. Пионер организациязын дамчыштыр уругларны кижизидеринче улуг сагыш салдынган.

Школаның хей-нинти амыдыралынга комсомол организациязының ролю улуг. Тустус класс болуктеринге комсомол хуралдары шагда-ла эрткеп. ВЛКСМ комитединиң сонгулдазын эрткеп өөредилге чылының төнчүзүнде-ле эрттирген. Комсомолчулар школаның хей-нинти амыдыралынга эң идепкейлиг киржип, солун ажыл-херектерни кылып турарлар. Школада комсомолчу патрульду тургускан. милицияның аныяк онаучу деп болук база бар. Субботаны бистиң школавыста клуб хүнү кылдыр доктаатка. Ол хүн янзы-бүрү темалыг кежээлер, ужуражылгалар эртип турар. Оны үстүнү классчылар боттары башкарып чаңчыккан.

Ленин темазынга хамаарышкан солун чүүлдерни бисте эрттирип турар. Ангыаңгы класстар аайы-биле чүүү чорударын гускай планнаан. Үстүкү классчылар ленинчи зачёттуг бо чылын эрттирер. Кандыг темага чүүү эрттиргерин планнап алган бис. Ленин дугайында шүүлтерни эң эки номчуурун дээш конкурсту база эрттирер. Башкынчывың дугайында кииолары көөр. Ильичиниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында беседалар, класс шактарын школа библиотеказа болгаш кодээ библиотека башкылар-биле кады чорудар. Сентябрьның төнчүзүнде «Бойдузу ленинчи дээ-биле кампалаар» деп темага кежээни организастары көрдүгеп.

Совет Тываның 25 чылы удавас. Интернатта чурттап турар уруглар ол хүнге солун концертти белеткеп турар. Ол концертти уруглар бригадаларга, хойжуларга барып көргүзер. «Совет Тыва бегун» деп делгелгени кылган. Ол юбилейин таварыштыр школачылардың боттарының кылган чүүдерининң делгелгези болур. Анаа илепкейлиг киржир дээш, өөреникчилер эки белеткеннп турар.

Башкылар коллективи найыралдыг, ында шуптуг 35 кижи бар. Хоочун-даа, аныяк-даа башкылар бистиң арабыста бар, боттарының билиин, энергиязын уругларны өөредирингге, кижизидеринге бараан болдурган мурнакчыларга коллективи онза чоргаарлавыр. Оларга хамаарыжырлар болза М. П. Калоицева, П. И. Ососкова, А. С. Попеляева, Е. К. Арапчор, А. Т. Күдерек дээш өскелер-даа. Биолог А. С. Попеляева уруглар ның күш-ажылга кижизидилгезинче онза кичээнгей салып, школаның ыяш ажылагыйын эки удуртуп турар болгай. Бистиң школаның аныяк десиктерни эки ажылы дээш Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинде хүндүлел дептерде книр бижээн.

Школаның иштики дериазе шимелдезинче сагыш салып турар бис. Кичээддээринге таарымчалыг байдалды тургускан. Ленин темазынга касталгалар хей. Коридорда точектерни тургускан. Ленинчи залды бо чылын чаа ажыттывыс. Күш-культура залынга кичээлдер эртип турар. Балгазын ортумак школазының коллективи чаа өөредилге чылын организастыг эгелээп, моон соцгаар-даа демнинг ажылдаар сорулгазы салып алган.

Е. СОЛОМАТОВА,
Балгазын ортумак школазының директору.

Олар амы-тынын артынга каггаш тулушкан

Маадыр шиизэ Брестиң девизиязинде олум чөп гарнизонга тураскаая тудуп тургузары-биле хөлбашкан ажылдар эгелээн.

Чөөн талакы хаалганың чанынга экскаваторшу Е. И. Заишмевский оңгарлар казарын дөзүп турда, каскан чер хөрзүүнүнге бичии солдат, кочаа, аяк, атнан хөлдар костүп келген. Оларның тывылган черинге Брест шиизэзинин маадырлыг кангалзылынын музей ажылдамчылары келген. Черден олган чаш дайынчының соогун, бөөларын, парлап каан бижиктиг савзыннар артылын үштүп үндүрген. Иштинде саазын суп каан ийи солдат медальон тывылган.

Таныкга удур 98 дугаар тускай артиллерия дивизиязинуң бөлүү дайынчылары ол участокка дайылдалып турган. Ол бөлүү улуг политрукторукчу Н. В. Нестерчүктүң, лейтенант И. Ф. Акимочкинниң удуртулгазы-биле дайынга удур дең эвес күштүг тувчүүшкүн чорудуп турган. Артиллеристер ол участокту ийи неделя ажыг уе дургузунда камгалаап келген.

Өлген маадыр-дайынчыларның аттары тодаргайлаттынып турар.

(СЭТА-ның корр).

Пульсарлар космос херелдериниң үнер дөзүү эвес бе?

Уе-үеле аажок чырып каап турар сыдыстар — пульсарлар космос херелдериниң үнер дөзү эвес бе? Ол айтырыгныы харыызын тыварын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Крымда астрофизика обсерваториязының эртемденнери шинтпирлеп турар. Астрономия эртеминде ол айтырыгга хамаарыштыр лыка хей янзы бодаалар бар.

— Бистиң лабораториявыста кончуг дүрген хөделир чоруктуг космос кезекчигештерни демдеглээр, ховар бүдүштүг дериг ажыглалда киргеп. Ындыг кезекчигештер Черниң агаар каъдынга келгеш, агаар атомнарының изролары-биле дем каттыштырып хөделир. Анаа хей саның чаа-чаа кезекчигештер-биле катай электроннар тыптып келир. Олар база кончуг күштүг болгаш дүрген хөделип шимчээр.

Черниң агаар каъдын хередениң келген ол кезекчигештер эртерге, кыска-кыска чырык кынныр херел кызаңнаштары тыптыр. Ол кызаңнаштарны ылередип тыпкан совет эртемден П. Черенковтуң хередери деп адаан. Кончуг күштүг, дүрген шимчээр ол кезекчигештерни боттарының ортузунда хары угла хей чурук тырттырар херекселдиг көрүнүктердең тургустуткан херинге демдеглеп турар.

Чаа аппаратураның дузазы-биле Арзылан сыдыстарда пульсарларның бирээзин шинчилеп көрген. Нейтроннарлыг ол сыдыс улуг (он муң миллиард ажыг электровольт) күштүг, электросоруналыг хередериниң үнер дөзү болуп турар деп чүве шинчилелдерден бүзүреллиг билдинген — деп, обсерваториянның эртем талазы-биле улуг ажылдакчызы А. Степанян СЭТА-ның корреспондентизинге дыынаткан.

Ам эртемденнер оон оскө белүк сыдыстарда пузьсарларның электросоруналыг хередерин тывар шинчилел кылып турар. (СЭТА-ның корр).

РЯЗАНЬ—МАТЕМАТИКА ЭРТЕМНЕРИНИҢ ЧАА ТӨВУ

РЯЗАНЬ. (СЭТА-ның корр). Башкы институдунга сентябрь 15-те дээн өөредилге черлениинин математиктер конференциязы ажыттынган. Анаа Россияның төп областарының он сес башкы институдунуң чүс үжен эртем ажылдакчызы киришкен. Дифференциалдыг деңделгедерниң шынар теориязының талазы-биле чүс ажыг эртем илеткелдерин дыңнаары төлевилеттингеп.

Математиктерниң эртем талазы-биле чөвүлел хуралының Рязанга чыылганы таварылга авес. Ол черниң эртемденнери дифференциалдыг деңелгелерниң шынар теориялларының айтырыгларының талазы-биле шинчилел ажылын он беш чыл ажыг үениң дургузунда кылып келген болгаш шинчилелдерниң кылырының хей дүржүлгазын чедип алган. Рязаньның башкы институдунуң чанында «Математика кафедраларының төп „зоналар каттыжыышкыны» тургустунган.

РСФСР-ниң 1969 чылда акша-бараан лотереязының эң «олчалыг» билеттериниң эзлери келир айның эгезинде «Волга» автомобильдерлиг апаар. Лотереяның ол үеженнің тиражы октябрь 2-де Петрозаводскиге болур.

Оон оске улуг-улуг ойнаашкыннарның санында «Москвич» болгаш «Запорожец» автомобильдер киргеп. Акша-бараан лотереязынга мотоциклдер биле мотороллер, чем соодучулары, транзисторлуг радиоприёмниктер, магнитофоннар, алдын корпустуг, херээжен «Заря» шактар база ойнаттынар.

БАРААН ойнап алырынга таварышкан билеттериниң эзлери боттарының күзээнин ёзугаар ойнап ажыышкыннарның өртээн акша-биле ап болур деп, лотереяны эрттиреринин чурумуна айыткан. 1969 чылда үндүрген бүгү лотереязарга 1000, 500 болгаш 300 рубль чижектиг улуг түңнүг акша ойнаашкыннарын эң баштай киргеп деп, Россия Федерациязының Сан министерствозундан СЭТА-ның корреспондентизинге дыынаткан.

РСФСР-НИҢ акша-бараан лотереязын даразында — чеди дугаар үндүреринин ойнаашкыннар тиражы ноябрь 13-те Владимирге болур.

Тыва найысылал сүлделиг болур

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскому хоорайның сүлде демдээн чогаадырының конкурузуун чарлаар деп шиитпирлээн. Найысылалдың төөгүлүг болуушкуннарын, партияның, Советтиң, комсомолдуң, профсоюзтуң, онза аян-шинчизиниң илередиш көргүзкен тураскаалдар. Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың найысылалының амгы байдалы сүлде демдекче көргүстүгген турган болур.

Конкурсту бо чылдың сентябрь 15-тен эгелээш, ноябрь 1-де доостур деп чарлаан.

Конкурска хүлээп алыр деп үзелеткен төлевилелдерге тыпсыр бирги шаңналды 150, ийиги шаңналды 100 болгаш үшүү шаңналды 50 рубль хемчээлдиг кылдыр доктаатка.

Сүлде демдектин төлевилелин оңнуг кылдыр чураап, хоорай Советиниң күүскомунга чорудуп бээр. Сүлде демдектин утказын болгаш чураан оннеринин ужур-дузазын тайылбырлаан турары эргежок чугула. Төлевилелди чогаадыкан кижиниң фамилиязын, адресин айтыр.

Конкурс эрттиреринин комиссиязын хоорай Советиниң күүскому Е. Д. Удуровина (дартазы), С. Ланцы, Ю. И. Аранчын, С. М. Будажы, В. Д. Бельков составтаг кылдыр бадылаан.

,,ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА“ 1970 ЧЫЛДА

СЭКП Төп Комитединиң неделя санында үнер «Экономическая газета» солунунуң чагыдылгазы эллээн.

Совет Эвилелиниң улустары, делегейниң бурунгаар деннелгелиг кижи төрелгетеени Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүненин үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүгеп хүнүнден бээр 100 чыл оон 1970 чылда демдеглел эртиргер. «Экономическая газета», бүгү совет парлалга шииташ, «Ленинчи экономиктиг лекторий» деп ниитп эгелиг болук чүүдерни парлаарын узаамчылаар. Оон авторлары коску эртемденнер, партия болгаш күрүненин удуртукчуларыы болур. «Ленинчи экономиктиг лекторийниң» сорулгазы маркеснчи экономиктиг теорияны, коммунистиг ниитилел түргүзуушкунуун практиктиг айтырыгларын ажылдан кылырынга В. И. Ленинниң ролюн көргүзери болур. Социалистиг экономиканы түргүзар дугайында ленинчи өөредигни ажыдырелга боттандырар дээш деннелинде совет улустуң чеднишкинниң көргүскен тускай үндүрүглелерни бөөр.

«Экономическая газета» маркеснчи-ленинчи экономиктиг теорияны пропагандалаарынче улуг кичээнгейлен салыр. Солунуңун армиязынга техниктиг деннелгелеп дүргедериниге, будүрүлгезинең ажыктыын бедидерингө, ажыл-агый реформазының үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда, тудугда, транспортта боттанын турарының айтырыгларынга түрээскаткан материаллар хей черни эзлээр.

Келир чылдан эгелеп комсомол организациларынга дузаламчы кылдыр болук материаллары парлап эгелээр. Солунуңун армиязындан номчукчулар аки-дуима социалистиг чүрттарының будүрүлгелерининң ажылының арга-дүржүлгазын сонуургап-биле танышып болур.

И. КРАВЧЕНКО.

В. И. Ленин А. Д. Зыряновтуң бажыңында 13 дөрбелчиметр шөлдүг дакпыш өрөөлчигешке чурттап турган. Бажың (үстүнде) иштининг эт-херекселдеринден аңаа чүгле болуун ышкы орунчугап, номнар салыр үлүг, нес шымыт чаткан стол, оон кырында хаалытыг керосин лампазы, ээрт маңгавидай бар, а шала кырынга тараачын чадыглар чаткылап каан чыгаан. (Оны бо чуруктардан көрүңер).

Авторуңуң чуруктары.

Янзы-бүрү чемнерни чиңер

Продуктуларның чемнижир болуру ында белоктар, үстер, углеводтар, витаминнер, минералдыг дустар дээн ышкаш чеминтиг бүдүмделерниң кайы хире барындан хамааржыр. Чамдык продуктуларда үс хей боор, а өскелинде — минералдыг дустар азы углеводтар. Мал продуктулары эът, сүт болгаш сүт продуктулары белок-биле бай болгаш эки шинарлыг дүргедир болгаш чем кылыгларны, крупалар үнелиг минералдыг будүмделер болгаш углевод, витаминнер-биле бай.

Кижиниң организминиң орта ажылдаарынга бүгү чем продуктулары дузалыг. Ынчангаш чем янзы-бүрү болуру чугула.

Аъш-чемге үстүн, углеводтарның дузазы

Үстер кижиге эргежок чугула. Үс чок чем чиир болза, кижиниң организминиң ажылдаары үрелир, чамдык органнарның, бирги эдчегеге төп нерв системазының хемиктиг кеэзэ өскерли бөөр.

Чүгле сүт аймаанын үстерин ажыглаар эвес, а мал болгаш увуштуң бүгү үстерин ажыглаары чугула. Үвүш үзүнде кижиниң организмиге эргежок чугула үстүг кислоталар бар. Углеводтар кедүүнда үвүш аймаанда: хлебте, крупаларда, ногаа, катчымас аймаанда хей чоруур. Мал продуктуларындан углевод чүгле сутке чоруур. Углеводтар кижиниң организминиң күжүнүн үнер дөзү болур. Ызангыы шыгган эттерниң күженишкинниг ажылдап турган үезинде кончуг ажыктыг. Чүректиң ажылдаарынга углеводтар улуг ужур-дузалыг.

Белоктарны, углеводтарны болгаш үстү шын таарыштырары чугула. Ол дээрге, ылаңгыя бичии уругларга чугула. Чемде 1 гр белокка 4—5 гр бар турар. Хүнде 100 грамм хире чигирни болгаш чигир аймаан чиири чугула. Ол дээрге хүнде углевод болгаш 1 гр хире үс ажылгаар углеводтуң эргежок чугула хемчээлинни барык-ла бештиң бирээ хиреэн болур. Чигирзиг чүүлдерни дендин хей чиир болза, үстүгө шинчаарни шаптыктаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КЫЗЫЛТОРГ садыгжыларны, кассирлерни, ногаа аймаа саарарынга ажылдаар садыгжыларны, экспедиторларны, костелиишэ (хеп кадагалаар кижи) болгаш магазиннерге ажылдаар ажылчыннарны, антакчыларны, инвентаризаторларны (даңды, бүрүткел чорудар кижилер), электриктерни, бызаңчыларны, слесарь-сантехниктерни, маляр-штукатурларны ажылдаары-биле чалап тур.

№№ 9, 13, 15, 19, 20, 38, 22, 40 магазиннерде картофель болгаш ногаа аймаан бажыңнарга чедирип бээрининг талазы-биле чагыгларны чурттанчы чөнгэн хүлээп ап турарын садып алыкчыларга дыңнадып тур.

КЫЗЫЛТОРГ.

Чаралдар

Кызылторг Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң садыг училищезининң садыгжылар белеткээр талазы-биле салбырынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлаан тур.

Өөренир хуусаазы 1 чыл.

Сургуулдарга айда 30 рубль стипендия төлөөр.

Училищеңиң садыг салбырынга 8—10 классчыны дооскан, 17 хардан өрү наалыг. Кызыл хоорайда чурттаан турар хамаатыларынга хүлээп алыр.

Документилерни (паспорт, бижиниин дугайында черечилел, медицина шынаылгазы, 3х4 хемчээлдиг 2 фото-чурук) Кызыл садыгнын кадрлар килдизинге дужаар (адрези Октябрьская кудумчузу, 29).

Кино

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Далай дээрге мандыгып?» 10, 2, «Ийи кижиниң илетказы» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оюнум енеңгага» 10, 14, «Демиселди уургет» 12, 4, 12, 16, 17.45 19.25, 21.35 шактарда.

«ХАА-ХЕМ»: «Силерни ам кым дээрин» 3, «Тура хаалыш-каннар» 1, 3, 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алёшаның аңнаашкыны» 2, 4, «Дисиг сек» (ийи сериялы кады) 17.50, 20.40 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Том аайның чадыры» (ийи сериялы кады) 17, 20.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң оралакчыларының болгаш пропаганда силдизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжа амыдырал силдизининиң 23-54, культура силдизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый силдизининиң 21-47, үлетпүр силдизининиң 22-64, чагаа база совет түргүзүг силдизининиң 21-27, информация силдизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефончө долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01011

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үнделеттингеннин

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 21 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 223 (8069).

Өртээ 2 көп.

ЧУРТКА ХӨЙ ТАРАЗЫ БЕРЭЭЛИ!

Республиканың тараа шөлдеринде

БАЙ-ТАЙГА районнуң тараа шөлдеринде ажыл-иш бо хүнүнде хайнылышкынныг. Район нитизи-биле тараалынып 65 хуузун кезии алган. «Мурнакчы» колхозтуң болгаш «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының тараажылары дүжүттү чидирип чок ажаал алыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Шилдэ найырлачылар 643 тонна тараны савалаан.

«Мурнакчы» колхозта механизаторлар Николай Хертек сезонда 220 гектар черниң тараазын кестирер планның 264, Кара-Сал Чамбай 260 ажы кылыр күүсеткеннер. Ол шыкаш «Тээли» совхозтуң комбайнерлери Хомушку Дыртык районда көрүнген ол норманы 275, Монгуш Данзын-оол 230 гектарга күүседип, мурнакчы ажылдап турар.

Келир чылдың тарылганыга утказытыр район 1700 гектар черни андырар планныг. Бо үеге чедир 535 гектарны белеткээн. Совхозтуң Найырал салбырының механизатору П. Бугалдыр хүнде 6,5 гектар черни андырар турган 10 чеирип, планның 154 хуу күүседип турар. Районда черниң күскү андырылганы үлүмнилап турар.

• • •

КАА-ХЕМ район тараалынып 68,8 хуузун, тодаргайларга 50537 гектар шөлдүн 31840 ажыын кезии алган. Оон 23413 гектары кыпыл-тас бээр.

Тараа ажаал алышкыны «Октябрь 14 чылы» «Ленинң орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарга болгаш «Бурунгаар» совхозта шалыпкын темпилиг чоруп турар.

Районнуң ажыл-агыйларында күрүне аймаарынче алдын сарыг тараа хүн бүрү тонналгаш-биле үргүнүп турар. «Ленинчи орук» колхоз ажаал үжүрүг тараазының 94 хуудун, «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы» колхозтар 62-ден 87,5 хуу чедир ажаал, шалып ажылдап турар.

УЛУГ-ХЕМ район нитизи-биле күрүнеге тараа дужаар планның 42,6 хуу күүсеткен. Жданов аттыг колхоз тараа дужаарының күрүне планның 4, «Күш-ажылдың хөстүү» совхоз 2 катап ажыр күүсеткен. А «УТКА 25 чылы» совхоз планның 186 хуу чедирген. күрүнеге тараа дужаары амзаа тргуичүлел турар. Тараа дужаалдары оске ажыл-агыйларда база-да багай эвес, ылангғы «Улуг-Хем» совхоз 800 тонна тараа дужаар планының улуг кезиин күүсеткен.

Бол культура кызыл-тастыг район 2900 тонналыг күрүнеге дужаар, оон 1970 тонна ажыы күүсеткиннген.

• • •

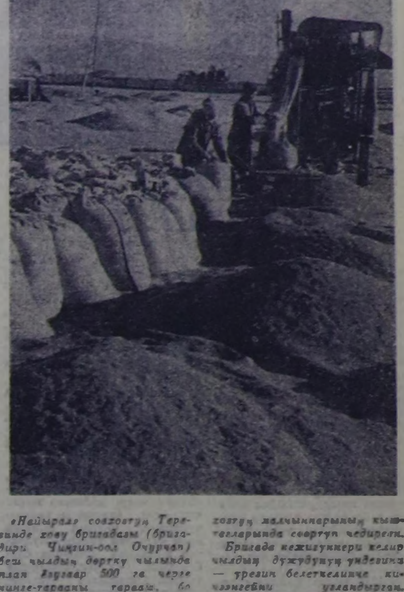
ЧӨӨН-ХЕМЧИК район күрүнеге тараа дужаар планның 78,8 хуу чедирип, азы 2750 ажыг тонна тарааны күрүне аймаарында урган. «Сүт-Хол» совхоз 250 тонна тараа дужаар планны 597 кылдыр күүседип, мурнукы одургуда үнген. Сүт-холчулар Совет Тываның 25 чылыының байырлалынга белек кылдыр күрүнеге тараазны 700 тонна чедир дужаар дээш сорук киргеи ажылдап турар.

Районда «Большевик» совхоз тараа дужаар планны 94,6 хуу чедир күүседип, эки ажылдаан. Мал семиртир «Тыва» совхоз күрүнеге тараа киирер план чоо-даа болза, 533 тонна эки шынаарлыг тараазны күрүне ышкаарыынче уруп, инициативни болган.

Бо хүнүнде Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузунде «Сүт-Хол», чылеб бергеи «Большевик» совхозтардын, «Искра» колхозтан тараа сөөртүкен машиналар дүн-хүн чок дистинчилеп ыяштуг турган.

Совозлу неделяда Ленин аттыг колхозтан чангыс-даа машина тараа пунктуга кирбээн. Оо ышкаш СЭКП XXII съезинин аттыг совхоз күрүнеге тараа дужаар планны 18,2 хуу күүседип, кончуг шүүлгээн ажылдап турары чеппеп.

С. ТАС-ООЛ,
М. СЕВЕН.

«Найырал совхозтуң Терезинде хөөу бригадаам (бригадири Чыырын-оол Очурчап) беш чылдың дөртүү чылында план йорлар 500 га черге чинге-тараазы тараан, бо хүнүнде оон 225 гектарын ажаал, гектар бүрүзүнден-не 11 центнер дужуут алган. Артыын чинге-тараанын үнүүжу четпес болуп, чылеб бергеннинде оны жаа чеми кылдыр ажыглаарга-биле кезии доссаан болгаш саваанын совхозтуң малчыннарының кыштеллиринде сөөртүп чедирээн.

Бригада кежиктиери келир чылдың дүжүүнүң үйлевиин — үрээш белеткээнге кичинге-тараанны тараан, бо хүнүнде оон 225 гектарын ажаалыннар Татьяна Аракчаа, Хола Кулак болгаш ескелер-биле бо ажылга шалыпкы ажылдап турааннар.

ЧУРУКТА: бригаданың шөлүнде үрээш аргылаашкының кыдыр чорар турары.

А. ЛИРИЙ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕГЧИЗИНДЕ

СӨГЛЭЭН СӨСКЕ ЭЭ БОЛУР

Каа-Хем районнуң «Тилелеге» кодээ ажыл-агый артели бо чылы республиканың колхозтарынга, совхозтарында дүжүп ажаал алышкывын, күрүнеге тараа садарын болгаш нитизиниң малынга чемнер белеткээриң организастыг чорудар талазы-биле социалистиг чарыштың эгелекчилериниң бирээзи.

Колхозта мал чемнери бүдүрер болгаш белеткээр тускай бригада бар. Бригадир эш Цветкоолуң удурутталазы-биле бригаданың кежигүннери бо чылын мал чемнинг белеткелинге конучуг организастыг ажылдаан, согланы созуун эдлеп ыыласпаннар. Сентябрь 10-нуң түнелеп-биле алырга, 1500 тонна сигеи белеткээр планны 1680 тонна, 10500 тонна силос салыр планны 12491 тонна кылдыр күүсеткен. Колхозчулар бөттөрынын кыйгырынга планнаан ажыр 220 тонна сигеинни, 1600 тонна силосту белеткээр деп хүлээптеп. Бо немелде хүлээптеңнң күүседээнга алырга, силосту ажыр күүсеткен, а сигеи талазы-биле 40 тонна артыкан. Моңу күүседип алыпкы-биле сигеи белеткээнга үлүмнүлеп турар.

Бо арткан сигеинни күүседиптер болза, колхозчулар согланы созуунге эе болуп ыыласны ол. Оны ынчаар күүсединдээ ыыдаарлар.

Силосту кукурузанын ногаан массазындан болгаш тарымал тоорукчан салган. Ынчангаш хереглеглге четчир хемчээлдиг болгаш хоолуудуг ыыктыг чем үүжелеттингеп-дир.

К. СРАТ-ООЛ.

Чадаанага семинар

Чадаана хоорайга Чөөн-Хемчик, Өөвүр райониларның партия, комсомол-чырыдыышкынының пропагандистериниң чаа өөредиглге чылынга турасскаткан семинары болуп эртикеп. 1969—70 юбилейлиг өөредилге чылы-биле политөөредилгени канчаар организастаарының дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң политчырыдыышкын Бажыңнының эгелекчизи Д. Тимжей адаа-биле занятиялар болуп эртикеп. Политиктиг эге болгаш марксизм-ленинизмниң үндезилиннери өөредип школаларның база теоретиктиг семинарларының программазы-биле пропагандистерни лектор таныштырган.

Кызыла күрүненин башкы институдунуң башкыны, тоогу эртемненирин кандидады Э. Бичө-оолдуң «Чөөн оюпторуунистерге удур СЭКП-ниң демисели» деп лекциязын, лектор М. Маннадайның коммунистиг болгаш ажылчын партиязының Москва чөвүлел хураалының документилериниң дугайында почтаан лекциязын семинарның киржикчилери хандыкпыл-биле дыңнаан. ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары А. Кандай комсомолдуң политчырыдыышкынны таа өөредилге чылында партияның дугайында кабтаар эгелээриниң дугайында семинарга делегеттерни чүве чугаалаан. Ол шыкаш семинарның киржикчилерин делегей байдалының дугайында лекциниң база дыңнаннар.

Түнелиглге дүжүүлге солчуттинар болган. Партияның Өөвүр райкомунуң секретары В. Очур-оол, «Сүт-Хол» совхозта парткомнуң политчырыдыышкын кабинединиң эргелекчизи О. Маспый-оол олар арткан өөредилге чылының түнелиглге болган моон сонгаарга кылын чорудар дээш ажылдарында тодаргай доктаап, түве чугаалааннар.

С. МОНГУШ.

КОММУНИСТ—ТАРАА ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧИ

Коммунист бүрүзү тараа дээш идепкейлиг демиселчи. Оларның соруглазыны СЭКП-ниң XXIII съездиин болгаш партия Төп Комитединиң оон сөөлүнде болгулаан Пленумнары тодаргай айыткан. Механизатордан, директордан, кодээ ажыл-агый ажылдакчызындан болгаш хоорай чурттакчызындан тараа дээш демиселге идепкейлиг киржир негелде улуг болгон харыысалгалыг.

Дүжүт ажаал алышкынының бо хайнышкынныг хүнүнде партия организацияларының бүгү талазы организакчы ажыл-чорудулгазын күштелдирери болгаш хамыладыры оюза чүгула болуп турар. Оон соруглазы Тываның төлдеринде үнген тарааны кыска хуусада, чидирип чокка ажаал алыры, күрүне шыгжамырыга хөйүг кирери болур. Ол бүгүге массаполитиктиг ажылдың хевирлери, арганизазы, социалистиг чарыштың удурутталазы, мурнакчыларны материал болгаш мораль талазы-биле дэтиин, шаңнаарының хемчегери чагыыртикеп турар үнүүлүүр. Эртикеп болгаш бо чылдың партийжи-организадыгыг ажылының дүржүглелиндан алган көөрге, кайы партия организациязы негелдеге дүшкен улуг организакчы база политиктиг ажылды чорудун, коммунист, ажыл-ишчи бүрүзүнүң харыысалгазын, идепкейлиг база дайынчы аргалыын бедиңнээн, политиктиг болгаш күш-ажылчы чорууп кодуруп турар болдур, мында салдыгаан соруглга чедиишкинниг шинтиирзеттинер.

Бистиң республикада тараа дээш демисеелче ажыл-чорудулгазын моонсеп, эки ажылдап турар партия организациязы эвээн эвес. Орта Кызыл хооркүүскомнуң «Көк-Тей» совхозта партия организациязының (секретары эш В. Смышляев) хамаарыштыыры болур. Совхоз республикада бир дугаарында күрүнеге тараа дужаар планны күүсеткеп, рапорттаан. Олар планнан ажыр 800 тонна тарааны дужаатаан. Партия организациязы дүжүт ажаал алышкынынга ажылдаары-биле коммунистериниң 80 хуузун быжыглаан. Олар бүгү-ле участоктарга партийжи хүзээлгезин негелде ёзугаар боттандырып, ескелериң күш-ажылче соруг киирип келген. Социалистиг чарыштың мурнакчылары, четпестерге удур демисеелчилер коммунистер болган. Кол агроном коммунист А. Глазырин чалгай тарааны өстүрер, чидирит чокка ажаал алырынга бигче эвее үзүүн киирген. Коммунист комбайнерлер И. Штейнберг, Н. Бабкин, Н. Васильченконың сезонның нормазын күүсеткен. Тараажылар оргузунда агитмассалыг ажылды, культурлуг дыштанылганы эки чорудуп турар.

«Элегес» совхозта партия комитединиң (секретары эш М. Дүктүг-оол) организакчы ажылын демделээр үжүрдүт. Тараа ажаал алышкынынче киреркинг муурында механизаторларның бо сезонда соруглазын тодарадыы, политмассалыг ажылдың хемчегерин, социалистиг чарыштың негелдезерин совхозтуң байдалынга тааржыттыр тургускан, ол ёзугаар чорудун келген. Баш бурунгаар кыдыынган партийжи ажыл-керек түүнелдиг болган. Күрүнеге 1500 тонна тараа садар планның доосказын, элегесчилер 800 тонналыг күрүнеге бээр немелде хүлээлгени алгаан, чедиишкинниг боттандырып киришкеен. Салбырларга, бригадаларга коммунистерни быжыглаан, олардан тараа дээш негелде харыысалганы бедиткен. Ол партийжи даалганы коммунистер агроном В. Оюн, салбыр эргелекчизи М. Кокуденко, бригадир Г. Никитин ажыл-ишчи, организакчы чорууу-биле бадыткан, мактадып турар.

Таңдынып «Коммунизминиң херези» колхозта, «УТКА 25 чылы», «Сүт-Хол», «Күш-ажылдың хөстүү», «Тээли» совхозтарда партия организациялары болгаш эскелер-даа ажыл-ишчилериниң күжүн тараа ажаал алышкынын чедиишкинниг чорударынче багай эвес организастаан.

Ажаал алышкын үезинде автомобиль транспорту улуг рольду ойнаар. Ынчангаш СЭКП Тыва обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели тараа болгаш оске-даа кодээ ажыл-агый продуктуларын соортургуже автомобиль бүрүзүн бедик бүдүрикчилүг ажылгаар талазы-биле чолаачыларга, септекчилерге болгаш автотранспортуга оске-даа ажылдакчыларынга кыйгырыгны үндүрген. Ону республиканың автотранспорт ажылдакчылары ышкыбиле деткээн. Бо талазы-биле чарыштың эгелекчилери Кызылдың № 2 АТБ-ниң коллективи болган. Оларның 55 машиналары дүжүт ажаалдазынга киржип турар. Машиналарның техниктиг ажаалдазы эки, чолаачыларның ажылдан турарынга хамаарышкан хомудал киргээн. Партия организациязы (секретары В. Петрунин) чолаачыларның оргузунда политмассалыг, кижизидилге ажылын, социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Тараа ажаал алышкынында чолаачылар П. Сысоев, М. Щеглов, А. Отев болгаш ескелер-даа мактадып турар.

Дүжүт ажаал алышкынында киржип турар кежиктерниң ажылдаан хандырылгазын экижидер, культурлуг дыштанылгазын шын организастаар хемчегерин алыры партия организациязының кол азылының бирээзи. Ону чогуур негелдеге дүүштүр тургузары, ажылдың чедиишкинниг болуруун хандырар.

Дүжүттү чидирит чокка, быска хүүседа ажаал алыр дээш демисеежин турда, чамдык партия организациялары тараажыларның оргузунда партийжи-политиктиг, организакчы ажылды, социалистиг чарышты дээштиг чорутпайн турар. Таңдының «Революциянның чалбыжыы» колхозта, «Россия» совхозта партия организациялары социалистиг чарыштың багай удуртун келтеп. «Межегей» совхоз сөөлгү хүннерде дүжүт ажаалдазының темпизин кудулаткан. «Улуг-Хем», «Тее-Хем» совхозтарда чиңге-тараа улуг чидирингге таваржып турар. Шак ынчаар чорактар-биле партия организациялары, оон коммунистер эптеп чок демисеежин, боттуг хемчегерин алыр ужурлуг.

Бистиң республиканың тараажылары күрүнеге 60 муң тонна тараны дужаар планныг. Ынчангаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүүден бээр 100 чыл болур оюнга, Совет Тываның 25 чылыгга толеттиг ужуражыр дээш бүгү хемчегерин ап турар. Партия организацияларының, коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези болза, дүжүттү чидирип чокка дүрген ажаал алыр демисеелче бүгү күштү баштаары болур.

БӨГҮН «ШЫННЫҢ» «АЖААЛ АЛЫШКЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ»

деп **ШИЛЧИИР ТУГУН** Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң мурнакчы комбайнери

САЛЧАК ЧҮЛДҮМОВИЧ ХҮРЕККЕ

тывыскаан. Ол ажаал алышкын үезинде дөрт бастырбышаан, 300 ажыг гектар черниң тараазын ажаал алган болгаш хүн бүрүүнде нормазын ажыр күүседирини үргүлүчүлеп турар.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хоочун чолаачызы Александр Путинцев дүжүт ажаал алышкынында кызымак, чүткүлдүү ажылдап турар. Комбайнардан тарааны сөөртүрүнге хүн нормазын ол доктаамал 150—170 хуу күүседип, мурнакчыларның одургуда кирген.

ЧУРУКТА—чолаачы А. Путинцев.

Ш. СЕРЭЭДАРНЫҢ фотозу.

Бөгүн—Арга-арыг ажылдакчызының хүнү

Ногаарарган делгем шөлдер

Чүрттүн «ногаан цехтериниң» ажыл-ишчилери Арга-арыг ажылдакчызының хүнүн дөртеу үзаа демдеглеп турары бо.

ССРЭ-де чыл бүрү 400 миллион кубометр тудуг ыяжын белеткеп турар. Оорган үлегпур продукциязын 20 муң наименованиядан ылгеп материалдан, саазылган, мебельден ягеэлээш, пластмассаларга, кылымал торгуга болгаш глюкозага чедир чүүлдерни ажылдап үнүүрүп турар.

Арга-арыг байлактары үргүлүү көөдеп орар. Чүгле бо чылын безин маштарның үреэниннерин тарыырын болгаш оларны олургуруун 1,3 миллион гектарда чорутқан.

Хөвүларның «ногаан камгалалы» улам быжаан. Колхозтарның болгаш совхозтарның черлеринге чазын барык 90 муң гектар арга-арыг курлагларын тургускан. Оңгарлар-лыг, чалдарлыг, ағезининг черлерде ыяш олурткан шөлдерни 300 муң гектар кылбарткан. Чаа парктарны, сеерликтерни тургускан.

Төлевилеп алган ажыл-ишчи планнарын боттанзырар дээш арга-арыг ажылдакчылары чүткүлүг ажылдап турар. Олар боттарының беш чыл планын 1970 чылдың тазылыышта чедир боттандырып доозар сорулганы салганнар.

Бөгүн—Арга-арыг ажылдакчызының хүнү

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ДЕТКЭЭН

Колхозчулар Чижек Уставты чугаалажып турлар

Сентябрь 17. Кочетово суурунуң Культура бажыңының улуг залынга чыглып олуруп турган колхозчуларның киэзөгейин «Колхозтуң Чижек Уставының чаа төлевилелиин изин-биле деткиири. Колхозчуларның III Бүгү-эмзел съездиниң төлептиг ужуражылы!» дээш доозуларны чандыр албас турган. Хурал эгелээн.

Таңды районнуң «Коммунизминиң херези» колхозтуңун даргазы Федор Лазаревич **Благинин** кодээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставының чаа төлевилелиниң дугайында илеткелдиг кылган.

— Кодээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставының парлалгага чарлаан чаа төлевилелиниң болгаш СЭКП ТК-ниң колхозчуларның Бүгү-эмзел съездиниң чыыдыраар дугаайында докладының бистиң колхозтуң кежигүннери хамы сектикил ханышкыны-биле хүлээп алган. 1935 чылда колхозчуларның ийиги Бүгү-эмзел съездиниң Чижек Уставты күдээп алгандан бээр колхозчу амыдыралда сан болган шынар талазы-биле улуг өскерлиишкинер болгулаан. Колхозчу кодээге кандыг бурунгаарлаашкынныр болганын бистиң «Коммунизминиң херези» колхозтуң чижээнден көөрүп болур—деп. эш Благинин илеткелиг эгелээн.

Коммунистиг партиивын, совет чазактың материал-техниктиг дузалазымчыныын, колхозчу түргүзүү дугайында сагыш салышкынынын ачызында бистиң колхоз ийи он чыл бурунгаар турганынган ам таныттынмас кылдыр өскерилген. 1952 чылдан бээр тарылга шөлү чеэ катап өскен. Ынчан мал эвээш турган болза, ам хөй 25 муң баш, мыныстыг бода мал 2 муң баш четкен. Малдың болгаш чер ажыылының продуктулуу өскен. Сентябрь 16-га чедир колхоз 1300 тонна тарааны күрүнеге сатнаа. Колхозтуң ниити акша орулгазы 1952 чылда 409,1 муң рубль турган болза, 1967 чылда 1 миллион 337 муң рубль четкен.

Артель техника талазы-биле бай-шыдалдыг апарган, 52 трактор, 29 автомашина, 25 тараа болгаш силос комбайны, 473 муң рубль түңнүг кодээ ажыл-агыйның өске машина чепсээ колхозта бар. Колхозчуларның материалдыг байдалы өскен. Оларның айда ортумак ажыл төлевири эм 95 рубль. Баштайгы үеде колтөөгүларның кол нуруузу боттарының худаг ажыл-агыйының күсели-биле чүүртеп турган болза, ам олар кол ажылчоренгнин ниитизин ажылатыйындан ап турааннар.

1952 чылда колхозка ажыл кылып шыдаар кижи 297 турган болза, ам 606 апарган. Оларның кол-ла нуруузу колхозтуң ниити байлаан көөгүдер дээш ак сеткилдиг ажылдап турар. Хойжулар Ласуу. Доктеп, Алдай-оол, Сокпай, Маадыр-оол, саазчы Чеботарева, түдүгүжү Данзан-оол, механизаторлар Манаа-сол, Кошкар-оол, Седип-оол болгаш оон-даа өскелер күш-ажылга кайгамчыктыг үлегер чижекти көргүзүп турааннар.

Колхозтуң акша орулгазы өзүп, материал-техниктиг базазы көөдеп турарының түнелиндэ колхозчу суур база чаартының турар. Сөөлгү каш чылдарда суурга 30 ажыг чуртталга бажыңын, 25 машина киреер автогаражты, машина-трактор мастерсказын. Культура бажыңын, ниити чурттална бажыңын, чунаа-бажыңны, эмнелге бажыңын, тараа пунктуун, нефтебазаны, хой кыргыыр черни болган оске-даа түдүгларны кылган. Колхозчу суур моон сонгаар улам чаартының сайгыварарының орунда киргеп.

Эш Благинин оон мында Чижек Уставтың төлевилелиниң кол-кол чүүлдерин таймзбырлап таныштырган.

— Бөгүн Уставтың төлевилелии чугаалашпышаан, аңаа савал-оналдыысты киирер ужурлуг бис—деп, илеткелчи уламчылаан. — Херээжеңнер колхозка улуг күш болур, бистең бүгү колхозчуларның базын-дең кезии херээжеңнер болгай. Уставтың төлевилелиниң 57 болгаш 58 чүүлдериниң ойл-ниити чөвүлелдерни турузар дугайын чугаалап турар болгай. Аңаа мынчыг немелдени киирер деп савалдыг мен: колхозтарга херээжеңнер чөвүлелдерни өске ажылдан хостаткан дараалардыг кылыр тургузар деп саналдым мен.

Семиртилге бода малының фермазының эргелекчизи эш **Н. Демиденко** саналында Чижек Уставтың төлевилелии чүүдүгүнүүн хүлээп албышаан, мынча дээш: «Колхозтарнаачыларга коммунизминиң школазы болгай. 1929 чылдан бээр колхоз кежигүнү болуп келдим. Мында келгеш, ийи ай ажыг ажылдап тур мен. Колхоз эки материал-техниктиг базазалыг, делгем девискизирлиг, ниитинниң ажылын канчаар-даа чорударының аргалары бы бар-дыр. Уставтың төлевилелиңде колхозчулардың хүзээлегелерни тодаргай айтыкан-дыр, а мында чамдык колхозчуларның байдалы аңаа дүүшпес: дээштеп ажылдыына карыысыга чок, сагыыра-чуруу четпес. Ажылга чүгле көстүп кааргга, ол хүн ажылга үнген кыдыр сананайын, кижиниң черек кырында кыпсаң ажылын көрээ чогуур.

Колхозта партком секретары эш Х. Арапчаа колхозчу амыдыралдың кол хоолйлуу болур Устав төлевилелиин бүрү деткээн. Чылда 290-дав эвээш эвес хүнде ажылга үнген, күш-ажылдың сагыыра-чуруумун үреэзоп колхозчуга шелээ бээр деп. Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң даргазы эш Шаалының бөлүгаш ыяда түскай эртемненирининң саналын эш Арапчаа деткээн. Колхозтуң баштаар черии, оон даргазын, ревизия комиссиязын төлевилелдеп чыл чуусазалыг соңгуур дээнии хевээр артырар. Улуг коллективтиг ажыл-агыйның удуртун башкарарының, мергежилдии бедидериниң ыяды чуусаа чугула. План күүсеткени дээш 20 хуу немелдеп сан-ыяда эвес, чыл төнүү хүнде көрээ тогуур деп ол саналдаан. Ол колхозка херээжеңнер чөвүлелиниң даргазының штаттыг кылдыр тургузар деп саналга ол база кагышкан.

— Бригадирни бригадаының хураалыдан баштай идип үе дүрер, оон соонда баштаар черге көөр дээш болгуг ыяш. Устав төлевилелиңде хүүда-мал тударының нормазын айтыкланыга база кагчыр мен. Бисте хууда малынче көрүнгеш, ниитинниң ажылынче шоолуг күш салбас, харыы-даа малыга тараа, сагеи чиртир кижилер чок эвес болгай—деп, № 2 хойжу бригадаының бригадири эш О. Бичө-оол чугаалаан.

Мурнакчы комбайнер эш **К. Седип-оол** санал бергеш, ленинчи юбилейге, Совет Тываның 25 чылыына болгаш колхозчуларның үшкү Бүгү-эмзел съездиниң үткүштүр механизаторларының соругларының чугаалаан. Хамыктың курлуунда дүжүт ажаал алышкынының сентябрьда доосказ, оон улаштыр аңгыс аңгырлаттырынын планнан артканын күүседир дээш бүгү күштү салыр. Комбайнер, тракторист бүрүзү чылда ажылдан кылырының онаалдазын ажыр күүсеткеи турарын чедип алыр.

Өске-даа савал берген колхозчулар Устав төлевилелиниң бүрүн күжин бодуунга колхозуның экономиказын улам быжыглаар дээш эки ажылдаарын хүлээнип турган.

Хураалдың түнелиглге колхозчулар ымыдыг шинтиирни хүлээп алган:

Кодээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставының чаа төлевилелиин бүрүн үүгүдүг деп деткиир;

колхозчу түргүзүүнүң улам мындай хогжудун, быжыглаар дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың улуг сагыш салып турарынга колхозчулар өөрүп четтиргенин илеретпишаан, колхозтуң ажыл-агыйының хогжудээнга улам бүрүнгаарладып, беш чыл планын чедиишкинниг күүсединиң күүлээнир;

Ленинчи юбилейге төлептиг ужураныры-биле ажыл-агыйның бүгү адырларынга социалистиг чарышты калбарыр;

дүжүт ажаал алышкынын сентябрьның 30-ынга бетинде, мал кыштагладышкынынга белеткелди октябрьда доозар.

М. ЛЮНДҮП.

БӨГҮНГҮ МЕРГЕН: КИЖИЛЕР ДЭЭШ АЖЫЛ-ИШ

1. ТӨӨГҮ ЧҮГААЛАП ТУР

«Бо арыг болгаш аас-кежиктиг дээрниң адаанга бистиң амыдыралывыс чүге мындыг ажыл-шүжүглүг болгаш чырык чок дүмбей, бистиң тос чадырывыс чүге мындыг ядыы болгаш самдар болган чоор дээрээ бодаар дээрге, ынчаарда эмин арттыр чаш турган мен» деп, «Араттың созүү» чогаалынга С. Тока биженнээн. Каа-Хемниң Мерген, Терзигиин чонунуң революция мурнуундагы амыдыралынга хамаарыштыр шак ынчаар чигээн-биле соглегилээн.

Ам бөгүүнү Мерген, Терзиг кандыгыл? Оны «Октябрь 14 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилериниң амыдыралындан коор бис. А бо колхоз канчаар тургустунганыл? Ол дугайын Сарыг-Сеп школазының төөгү бижилгезинден билип ап болур.

— 1931 чылда коммунистер Пичугин, Елисеев, Нелюбов, Шиыров, Лубошников, Соколов олар колхозка каттыжарын шиитпирээнинер — деп, ында чүгаалап турар.— Ынчангаш аажок суртаал салып турган. Ленииниң кооперативтиг планы деп үүвени-даа тайылбырлап турар. Совет чүрттүң тургустунган колхозтарының чижээн-даа чугаалаглаар. Чигзинер, мал-маганың кадарындан харамнанырлар-даа турган. Ынчангаш баштайгы 26 ореге колхоз болуп каттыжый алган.

Мал эвээш. Аът андазыннары, ыяш шлирлер—«техниканың бо-ла. Чемиичидилге деп үүвени билбес-даа. Терге чедиишпес болганда, чүктү шыгалаар. Мал кажаазы чок, инектерни кыжын-даа даштыгаа сазай бергилээр. Эвээш тарааны тарып алгаш, хол кадыры-биле чулар, аътка, шарыга бастырып ажаар.

Оон туржук, 1942 чылды бээп көрээлээ. Ынчаарда колхозка инек чүгле 79 баш, 40 аът, 400 хире куш аймаа, 30 хавай, 50 ажыг хой турган. Ажыл кылып шыдаар кижилер 93. Колхозтуң орулгазы— 35368 рубль. Архивтен көөрге, 1941, 1942 чылдарда автомашина чок, чангыс трактор бар турган. Колхозтуң 115 кижизинниң үүгле үзүрүнүн биижии билир, бижикти шуут билбестер—47. Кылып турган планнарын ажаалтыныш турар. «Мильтурум-555» оон арай эвээш.

Шында ажыл хайныккан. Ында шаандагы дег хой кижилер-даа чок. Оларның орнунга машиналар ажылып турар. Ажаан алышкынның технологиязы бо-дур: «ЖВН-6» жатказар тараанны тавычалай мезиитер. Оон кургаарының хирези-биле СК-4 комбайнар-биле ону чыып, бистырар. Самосвалдар тараанны алгаш, эң чаа конструкциянның тараа арыглаар машиназының улуг бункерине эккеп уруптар, ол машинаның күүзүү — шакта 20 тоннаны арыглаар. А бортан арыг тараанны күрүне шыгжамырынче азы колхозтуң складтарынче алгаш баар, ол-ла.

Хову кораблдериниң туразында комбайнерлер Г. Бычков, И. Филимонов, Г. Волов, Н. Мельников олар ёзулуг машинанар-ла. Олар кидиш ажылдап турар. Үүгле дүштеки чаңсар өйүнде олар-биле чугаалажып болур. Ол өй келген, олар чугаалажып берген:

— Тарааны канчаар ажаарыл?

— Сөөлгү чашкынзырга чашпаннар бедидәп өзе берген черлер база бар, ол — техниканы ажаатөп дайзын болгай. Ынчангаш дөрт ажаашкын хоржок, ангылап ажаан кирер керек. Тараа тавычага чыдырда, чашпаннар кургап казар, тараа база кургаар, ынчаарда болуп бастырарга техникага айыыл чок болур.

Комбайнерлер шак ынчаар дугуржуп алган. Баштайгы хүннерден шелээш-ле ажыглап ажаан киргизээн. Комбайнарыны баштай шенеп, чаңчыктырар төлээде, дөрт ажаап киринкеш, дөрт кижи доңгуп-ле 51 гектарны үш хүн иштинде ажаагаан. Чашпаннар моондактап турар. Харын ынчаарда:

— Хоржок-тур — дишкеш, ангылап ажаап киргеш ол. «ЖВН-6» жатказар чаагай оруувче үнген.

— Харын бо-ла болгай — деп, агроном чугаалаан. — Ажылга ажаок доозуннуг апарза-даа, ажаык улуг.

Саргалда бо кижилерни колхозчулар маадырлар дижип турары чөптүг. Үүгле дээрге дүжүттү олар тулчуушкун-биле ап турарлар-дыр. А тулчуушкунга үүгле үүкүл-биле, билиг-биле тиилеп болуру билдиингир.

Июльдуң эгезинде колхоз кодаанга ийи өңнүк душчу берген. Шогду Маадыр-оол биле Прокопий Шаалак. Мурнунда олар бөзээде кады ажылдап чораан, аът ажакчыларындан комбайнерге чедир. Соолүнде Прокопий ылгыл ажыл-агыйынга чолаачылай берген, а Шогду биээги черинде. Ам кээп Прокопийниң дүжүт мыпда кыйгыртып келгени ол.

— Дыңнам, өңнүк — деп, аңаа Шогду сеткилин кирип чугаалаан. — Бо № 12-ге орта ажылдай аябас сен, үрелии улуг, кылып четтикпээн.

Прокопий бодунга айыткан агрегатты долгандыр кылаштап, үреҥниҥ кайы хирезин тодаратқылаш, хавааның кирбиин дүндүйтүп кээп, чугаалаан:

— Хожудаарлар сашыга кирер хөңнүм чок кижи болгай мен, ону билир сен, Шогду. Ам канчаар дээрил, комбайнны белеткээйн деп.

Ынчангаш ийи өңнүк ону эмиглежип белеткеп турган: кезек бүрүзүн, эзирил бүрүзүн, мырыңай чүве арттырбайн хынап, эдип, эптеп турганнар.

— Ам белен болдум — деп, каш хонганда механикке Прокопий чугаалаан. — Биче шенеп көрген болза. Ылавылаарында хора бар эвес.

Ажаан алышкынның баштайгы күнүнде дөрт ажаап алдынган демги 51 гектар шенеде харын ол болган. Оон соонда өңнүктерни ацылап ажаарынче киринкеп. Үшкү — Самеловтуң агрегады база чедип келген. Жатказар үзүктеп чокка шимээргеп үнген.

Комбайнерлер эртенгиниң 5 шакта-ла «Саратов-29-туң» тереҥинче кораблдерин эжиндирип киринтер. Эртенги, дүштеки, кежээки чемнерни далаштыг чимр. Дүнеиниҥ бирийи шакта, турлагда кижилер кылын уйгуда чыдырда, олар ажылдавышаан турар. Норма хүнде 17 гектарны кестирер турда, эрлер 30—40 чедирер. А Прокопий биле Шогдуюу 50-даа четкилей бээр.

Дүн, хүн-даа дивес, ынчаар ажылдап кээрлер. Чаашкын чок, хүннүң чаагай үелерин долузу-биле ажыглаар болгай. Төрээн чүрттүң шыгжамырынче леииичи юбилей чылының бетиниң тараазын өйүнде урар. Улуг чаашкын болу бергенде чүгле олар доктаай бээр. Шагыраан эрлер ынчаарда чоорган иштинче кире бээрлер. Дүне оттуп келирге, соңгадан бичии-ле хүн чыры бакылап кээр-ле болза, комбайнерлер, шеригге дүүрээзии чарлапкан чүве дег, туре халыглаашкын, комбайнарынга чүгүржүп чедип, мурнун булаажып шөлче үнүптерлер.

Бир дүште бажың эжининиң эргининге олургулапкаш, Прокопийбиле кыска чугаалаштывыс:

— Ажыл-херек кандыгыл, моң?

— Экп-дир.

— Ажаап алышкын эгелээнинден бээр каш гектар чедириптиң?

— Алды чүс хире.

— А өскелер?

— Шогду база ол-ла хире, а өскелер оон биче эвээш.

Ынча дээш, ол базып чорупту. Оон соонче көрүп олургаш, Тывага оон ийиги черни эзлеп турган үелерин сактып олурдум. Моңа сактыышкынымны Г. Бычков үзе киреберди:

— Ону маңаа канчаар хомудадыпканын Прокопий чугаалап бердиби?

— Оон мөзүзүн билбес эвес сен. Канчаар-даа хомудаан болза, чугаалавас кижи-ле болгай. Чүү болган чүвел?

А болган чүве мындыг. Комбайнерлер В. Грехов, П. Иаосимов, А. Болдырев олар Шогду биле Прокопийниң ажылының түңнелин көргеш, химиреичи бергеппнер:

— Олар эптиг, эки черлерде-дирлер. Биске жатказардан бериңер, база ынчаар көргүзүптер бис.

— Бериптинер, көргей бис аан— деп, өске комбайнерлер база агрономга сүмелээн.

— Жатказарны ап алыңнар, бис бастырып кириптээли, көргейле—деп, Шогду биле Прокопий ынча дээн.

Агроном чайгылып турган: бастырыкчылардан олар хожудап маарлар чадавас, ынчаарда черек баксираар болгай. Ынчалаа-даа комбайнерлериҥ дилээнге шыдаашпайн, агроном чөпшээрепкен. А түңнел? Демги химиреиип турганнар үш хүн иштинде чүгле 75 гектар ыяш-тас кестирген. Бастырыкчылар оларның таваигай чарынга базып четкилеп келген. Тавычалар курган четтикпестээн. Ам канчаар боорул:

— Маадыр-оол Шолак, Самелюк, жатказарыңар дедир алгаш, кестирип киринер — деп, агроном комзидә берген.

Өске комбайнерлер агрономнуң ол шиитпирин деткип, шимээргеп бергеппнер.

— Шавлак чаасказан-даа оларның ынча хүнде кылган ажылын будуң чартык хүнде будүрүп каар.

— «Кырганнарга» жатказарлы эгидиңер!

Ажаап алышкынның маадырлары бо-дур. Саргалга чеде бээрге, оларның башкаргап техникаларының дааш-шимээнии бир-ле хөгжүм дег сагындырар. Ол хөгжүм мурпакчыларның күш-ажылын, ажаап алышкынның маадырларын йөрээп ырладып турар.

Бо маадырлар ажаап алышкынны сентябрь 25-тиң бетинде доозар соруларны салган, ол дээрге моөң мурнуиидагы, Совет Тываның 25 чыл оюнга чедир доозар дээнин бээрлеткени ол-дур.

— Саргалды ажыглап эгелеп турда, шөл кызыгаары кылдыр турдузуп турган ширик адаганы тывавалыңарам, чыдыр чадавас — дижи бергеш, дилегнеднивис, кайыл тывар йөнк бис. Эрткен үе черинде чинчаардагы кызыгаарын эштап каапкан. Баштайгы 5 чүс гектар тарылга шөлу 5 мун гектар четкеп.

Маадырларның ажылы-биле Саргал бодушуң байлаан биске ынчаар берип турар.

П. ПОПОВ.
журналист.

2. КУЛЬТУРАЗЫҢ БЕДИДИП ТУРГАШ...

В. И. Ленин мынча дээн. «Социализмниң кара чаңгыс материалдыг сууру болза чер ажылын база чаарты организастап шыдаар улуг машина үлетүрү болуп болур... Эң чаа техниканың деңнелинге дүжүп турар болгаш чер ажылын чаарты организастап шыдаар улуг үлетүр дээрге, бүгү чүрттү электрижидери болур». Улуг баштыңчының бо бодалы амыдыралга боттанганы-биле, бистиң улуг Төрөөн чүртувустуң бүтүдезинде ышкаш, шаандакы Мергениҥ богүнгү чүрттакчыларының «Октябрь 14 чылы» колхозу бистиң республикада мурнаачы ажыл-агыйларның бирээи болу берген.

Бөгүн ол 20 трактор, 10 комбайн, 24 автомашинаглыг. Чер ажылының бүгү чүүдери механизастаттынган. Бо чылын база 2 трактор, 3 комбайнны садып алыр.

Колхозтуң тарылга шөлү сөөлгү ийи чылда доктаамал болу берип, ортумаа-биле 3000 гектар болуп турар. Моон соңгаар чер ажылы тарылга шөлүң кажбартырының эвес, харын чер ажылының культуразының бедидеринии күсели-биле хөгжүүр. Оон суурун каш чыл бурушаар салып эгелээн, ам уламчылап турар. Чижээ, тарылга эзлечештирилгезин 1953 чылдан эгелеп, чыл-чылы-биле боттандырып келгел. Оон тургустунар хемчеглери доозулган болгаш аңаа үүгле чылы ол болур. Ам күскү аңгыс аңдарылгазы чоруп турар. Ында болза-даа оон темпизи ам-даа куду дээрээн айытпас аргажок. Ону колхозта база эки билип турар, ынчангаш маңаа байдал экижнир дег идегээр херек. Тараанны бастырган соон дарий-ла саван белүүшкүнүн организастап тургаш, чер аңдарылгазынче тракторларны ол дораан киирип турар кылдыр ажылдаары — хүнүң чугула айтырыы.

Мынчаар ажылдап турарының хараазында колхоз бо чылын күрүнеге тараа садар планын ажыр күүседир деп шиитпирээнн: план 1200 тоннаны дужаар турда, аңаа немей 300 тоннаны киирерин колхозтуң ажыл-ишчилери азаваан. Оон чогуур өйүнде күүсеттинген турары ам чигзинит чок болуп келген.

Колхозтуң беш чыл планын ёзугаар, 1970 чылда ниитизибиле 43560 центнер тараапы бүдүрер болгаш күрүнеге садар тараанның деңнели бо чылдыы-биле дөвээр артар кылдыр көрдүгген. Ында болза-даа чер ажылының культуразын үлам бедидер талазы-биле хемчеглерни ап турган, ол хемчээлдерни черле алаан көвүдедирии колхозта бодап турар.

Колхозта Ш. Маадыр-оол, П. Иаосимов, С. Шиыров, Н. Башманов болгаш өске-даа олар дег, ында шыырак билиглиг, үлегерлиг хөй механизаторлар турда, айытты-гаа планнар, хүлээлгелер күүсеттинген турар дээримге шуут бүзүреп болур. Маңаа уламтыр, эртекен чылын болгаш бо чылдың чеди айларының түңнели-биле алырга, колхозчуларның ажылга үнериниң доктаттынган хемчээлин күүсетпээн колхозчуларның чок болганы чедиишкинниг болурунуң бир кол магадылалы болур.

«...Пролетариаттың хөй-хөй миллион үүрмек болгаш эң үүрмектелчек тараачыннар-биле эвилели, тараачыннарга хамаарыштыр ол пролетариатка удуртурун хандырып берип турары болгаш өскедаа үүлдер — бо бүгү кооперациядан... херектиг болуп турар шупту үүл ол эвес чүве бе, долу социалистиг ниитилелди тургузарынга эргежок чугула чүве шупту ол эвес чүве бе?...

(В. И. Ленииниң «Кооперация дугайында» деп үүлүнден).

3. ПРОДУКТУЛУУН КӨВҮДЕДИП...

Мал ажылының байдалын ап көөрге, оон өзүлдө байдалы мындыг: мыйыстыг бода мал 1966 чылда 882, 1967 чылда — 962 болгаш эрткен чылын — 1106 баш болган, олла чылдар аайы-биле хойлар 4153, 4018 болгаш 4343 баш. Чыагы мал улаштыр өзүлдеиг болган.

Мыйыстыг бода мал талазы-биле — оон өзээ Мерген сүт-бараан фермазы болуп турар. Ында байдал кандыгыл? Бир инекке онааштыр чылда сүт саалдазы 1967 чылда 1340 литр турган болза, эрткен чылын — 1366 литр болган. Мында улуг чедиишкин бар деп чугаалай албас бис. Баш санының өзүлдези эвээш-тир. Оон чылдагаанын— чүе башка онааштыр бызаалар алыры 1967 чылда чүгле 70 болган. А 1968 чылда ол 86 бызаа киидыр көвүдээн болза-даа, мыйыстыг бода малды эътке дужаарының талазынга илавылалдыг саналга чок болганы-биле мында норма ажар талазынче чайлы берген чүүл бар, ынчангаш баш санының өзүлдези эвээш болганы ол-дур.

А эът талазы-биле: 1967 чылда күрүнеге оны 1326 центнерни сатказ турда, эрткен чылын 1193 центнер болган. Ол чүге ындыг болганыл? Бо дугайында колхозтуң баштаар чери, мал ажылының түскай эртемниглери ханы сайгарылганы кылыр ужурлут. Сүт садарын ол-ла ийи чылга деңнеп алырга, эрткен чылдың хөй болган. Ылгал ажок хөй: 1967 чылда 2959, а эрткен чылын 4220 центнер болган. Ол чедиишкин-дир.

Ындыг болзажок, бо чылын сүт бүдүрелиниң ниитп планының хемчээли күүсеттинмес хире байдал турун келген. Чүге дээрге фермада күш-ажылдың сагыга-чуруму кошкак. Үчёттү четпес кылып турар. Чижээлээрге, он хонуутуң, айның-даа сүт саалдазының шимчээшкинии үчёттаи көрүп тургаш, кудулаапкын костүп келген болза, колхозтуң зоотехнигги аңаа ол дораан чедө берип, хемчеглер алыр кылдыр ажылдап, маңаа ёзулуг бижиг чурумну тургузарынче кичээнгей салдынмайн турар.

Ленииичи юбилейиниң мурнуу чарында бо четпестерни айтыры таарымча чок-тур. Ындыг болза-даа мыйыстыг бода малдың продуктузуун бедидер талазы-биле каш удаа чугаалажып көрүп, чамдык хемчеглерни ажылдап кылганын ап көргеш, бо талазы-биле байдалды адыш ээлир арга бар дээрии колхозтуң удуртукчулары чугаалап турар. Маңаа ылаңгыя мурпакчы саанчыларның, кадарчыларның дужулгазын фермаиың бүгү ажылдакчыларының херээ болу бээр кылдыр ажылдап, зооветеринарлыг чурумну шыңгыы сагып тургаш, ажыл чедиишкиниг болган турарын чедип алыр сорулга ферма ажылдакчыларының мурнунда туруп турар.

Оны ынчаар боттандырарының магадылалы бар. Ол чүл дээрге, бо чылын мал чемнинге кукурузаны, тарымал сигеннерии план ёзугаар тараап. Ылаңгыя 366 гектар кукурузаны шымаржыг кылдыр силостап ап турары аңаа хамааржыр. Оон шолүиге чыл бүрүде 2 муң тонна органиктиг чемиичидилгенi төп турары, оон одуруглар арааиы ажылдап кылып турда. 25 тонпа хире аммиак селитразын немелде чемгерилге кылдыр төп турары мактанчыг херек болур. Хөй чылдыг үнүштер тарылгазы база бар. Бо чылын мал чемнериниң белеткелии ажыр күүседириие бүзүредии база улуг магадылал.

Хойжуларның чедиишкиии поскү. Хойдап-па 2,33 кг дүк алган, ол болза планда көргүстүшеиидеи ажып турар-дыр. Ындыг болза-даа чүс хойга онааштыр хураган алыры эвээш болуп артышаан. Колхозтуң мурпакчы хойжузу Допгак Макпай-оол бо чылын чүс хойга онааштыр 93 хураган алган, а дүк кыргааны хойдан-на 3 кг болган. Ындыгларның дужулгазын бүгү-зин сактып олурдум. Моңа сактыышкынымны Г. Бычков үзе киреберди:

— Ону маңаа канчаар хомудадыпканын Прокопий чугаалап бердиби?

— Оон мөзүзүн билбес эвес сен. Канчаар-даа хомудаан болза, чугаалавас кижи-ле болгай. Чүү болган чүвел?

А болган чүве мындыг. Комбайнерлер В. Грехов, П. Иаосимов, А. Болдырев олар Шогду биле Прокопийниң ажылының түңнелин көргеш, химиреичи бергеппнер:

— Олар эптиг, эки черлерде-дирлер. Биске жатказардан бериңер, база ынчаар көргүзүптер бис.

— Бериптинер, көргей бис аан— деп, өске комбайнерлер база агрономга сүмелээн.

— Жатказарны ап алыңнар, бис бастырып кириптээли, көргейле—деп, Шогду биле Прокопий ынча дээн.

Агроном чайгылып турган: бастырыкчылардан олар хожудап маарлар чадавас, ынчаарда черек баксираар болгай. Ынчалаа-даа комбайнерлериҥ дилээнге шыдаашпайн, агроном чөпшээрепкен. А түңнел? Демги химиреиип турганнар үш хүн иштинде чүгле 75 гектар ыяш-тас кестирген. Бастырыкчылар оларның таваигай чарынга базып четкилеп келген. Тавычалар курган четтикпестээн. Ам канчаар боорул:

— Маадыр-оол Шолак, Самелюк, жатказарыңар дедир алгаш, кестирип киринер — деп, агроном комзидә берген.

Өске комбайнерлер агрономнуң ол шиитпирин деткип, шимээргеп бергеппнер.

— Шавлак чаасказан-даа оларның ынча хүнде кылган ажылын будуң чартык хүнде будүрүп каар.

— «Кырганнарга» жатказарлы эгидиңер!

Ажаап алышкынның маадырлары бо-дур. Саргалга чеде бээрге, оларның башкаргап техникаларының дааш-шимээнии бир-ле хөгжүм дег сагындырар. Ол хөгжүм мурпакчыларның күш-ажылын, ажаап алышкынның маадырларын йөрээп ырладып турар.

Бо маадырлар ажаап алышкынны сентябрь 25-тиң бетинде доозар соруларны салган, ол дээрге моөң мурнуиидагы, Совет Тываның 25 чыл оюнга чедир доозар дээнин бээрлеткени ол-дур.

— Саргалды ажыглап эгелеп турда, шөл кызыгаары кылдыр турдузуп турган ширик адаганы тывавалыңарам, чыдыр чадавас — дижи бергеш, дилегнеднивис, кайыл тывар йөнк бис. Эрткен үе черинде чинчаардагы кызыгаарын эштап каапкан. Баштайгы 5 чүс гектар тарылга шөлу 5 мун гектар четкеп.

Маадырларның ажылы-биле Саргал бодушуң байлаан биске ынчаар берип турар.

П. ПОПОВ.
журналист.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозу. Оон ажыл-ишчилери чогаалачы С. Токаның «Араттың созүү» тоомузунда бижип турар чонунуң девискээринде чурттап, ажылдап турар. Бо кадаа ажыл-агый артелиниң ажыл-херээ лениичи кооператив плэчыныҥ амыдыралда боттанып турарының чижээ. Ол дугайын бо арында киирген.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ XXIV СЕССИЯЗЫНГА

А. А. ГРОМЫКОНУҢ ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК, сентябрь 19. **СЭТА-ның тускай корреспондентиси Г. ШИШКИН мынчалдыр дамчыпаан:**

КНО-нуҢ Кол Ассамблеязының бөгүн болган эртепги хуралынга делегаттар **ССРЭ-нип Даштыны херектер министри А. А. ГромыконуҢ чугаазын** аажок сонуургап дыпланаан. КНО-нуҢ Кол Ассамблеязының индирииге ооң көстүп келгении олар үр адыш часпап уткаан.

ДелегейниҢ ийиги данышпын өөскүдүп үндүрген фашистиг эжелекчилериниҢ чылча шаптырганының 25 чыл ооюуң бүдүүзүпде Кол Ассамблея бо чылын бодунуҢ ээлчеглиг сессиязынга чыглып турар-дыр.

Дайынны эҢ дүрген тинелеглиг доозарынче, быжыг, чайгылып чок тайбыны тургузарынче кымнар-даа бистиҢ чуртувустуҢ улузу дег күштүг түгүл салбаан. ӨскелериҢ күжениишкиннери чежемейнин-даа улут болза, дайынны ажар тинелегени чедип алырын бодаам, бүгү кур иштерин кымнарнын-даа мобилизастааны ону бистиҢ улузувустуҢ боттандырганы дег калбарыышкыныыр болгаш халы болбаан, совет кижилериниҢ үлүг-ыяазынга дайын чылдарында таварышкан мачыгдалдар дег качыгдалдарга кымпар-даа таварыпшаап.

Оныза эргелериниг болуксалның төөгүҢүн фактылары биле үндезилеп бадыткаар-даа дээвейн, ону чугаалап тур бис. Совет кижилериниҢ өндүр улуг шылгаралын чугаалап тура, хемчээл чок улут долут-биле чедип алган тайбыңывыстың херээнге чуртувустуҢ бердингени — чаңгыс-ла үүлдү демдеглекээр-дир бис деп, А. А. Громыко чугаалаан.

Тайбыңның политиказы — бистиҢ чайгылыш чок политиказывыс. Ону бистиҢ үевистиҢ өндүр улуг кижизи, Совет күрүнениҢ үндезилекчизи В. И. Ленин ажылдап кылган болгаш биске чагаан. Ооң төрүттүнгени хүнүҢүн 100 чыл ооюн дешилгелиг бүгү кижи төрелгетеп удавас демдеглээр. Ол политика политиктиг күш денгиүгүрүҢүн салдарынга алыспас, ону кайын-даа тыптып үнер кандыг-даа халдашкыныпар өскертип шыдавас.

Тайбыңның политиказы бистиҢ чуртувуста быжыглып тургустунган социалистиг тургузугнуҢ ханызы-биле ниижизиг мозуузун, совет улустуҢ удуртулга болдуруп турары өөредигниҢ чогум мөзүзүн барымдаалап тургустунуп турар. Бөгүн делегейде сырый эвилел—тайбың эвилели болган, социалистиг күрүнелериниҢ дем каттыштырылгазының бүрүн мозуун хүрээлеп ол туруштарны барымдаалап тоделип турар. Бисти үүле үзелбодалдарывыстың ниити мөзүлүү эвес, харын политикавыстың база ниити салымчолдарывыстың ниити мөзүлүү эвилелдештирип турар деп, А. А. Громыко медеглээн.

Амгы үениҢ **байдалынга**, күрүпелериниҢ эргезинде ядролуг чепсек болгаш массалыг чок кылыышкыныҢ өске-даа чепсектери бар турда, кижи төрелгетенни эҢ берге уржуктарга чайлап чок таварыштырып болур делегейниҢ чаа калбарыышкыныыр болгаш халы болбаан, совет кижилериниҢ үлүг-ыяазынга дайын чылдарында таварышкан мачыгдалдар дег качыгдалдарга ымпар-даа таварыпшаап.

Оныза эргелериниг болуксалның төөгүҢүн фактылары биле үндезилеп бадыткаар-даа дээвейн, ону чугаалап тур бис. Совет кижилериниҢ өндүр улуг шылгаралын чугаалап тура, хемчээл чок улут долут-биле чедип алган тайбыңывыстың херээнге чуртувустуҢ бердингени — чаңгыс-ла үүлдү демдеглекээр-дир бис деп, А. А. Громыко чугаалаан.

Тайбыңның политиказы — бистиҢ чайгылыш чок политиказывыс. Ону бистиҢ үевистиҢ өндүр улуг кижизи, Совет күрүнениҢ үндезилекчизи В. И. Ленин ажылдап кылган болгаш биске чагаан. Ооң төрүттүнгени хүнүҢүн 100 чыл ооюн дешилгелиг бүгү кижи төрелгетеп удавас демдеглээр. Ол политика политиктиг күш денгиүгүрүҢүн салдарынга

коичут хөй үүлдерни КНО ам-даа кылыр ужуруут деп, совет төлээлериниҢ удуртукчузу айыткан.

АКШ-тың чазаавың бодап турарын ёзугаар алырга, удурланышкак фронтулар тургузар үениҢ соонда ам чугаалажыышкыныпар кылыринiҢ үези келген деп, ол чазактың медеглээнинге хамаарыштыр бодунуҢ сагыш-бодалын Совет чазак шагда-ла илергейлээн болгай. Чугаалажыышкыныпар дээш, херектиҢ ужуруп ылап чугаалажыры дээш, делегейниҢ ССРЭ-ге, АКШ-ка, бүгү күрүпелерге овааштыр тургустунуп турар чүгула айтырыгларын шиитпирлээр сорулганы чедип алырынче ёзугуг күжениишкиннер салыры дээш туржуп турар бис. Ындыг төлээде, Совет Эвилели кандыг-даа чугаалажыышкынарга бистиҢ эвиделчилеривистиҢ эрге-ажыктары биле эргелерин, ооп өске—улуг, бичe-даа күрүнелериниҢ хоойлу ёзугаар эдилээр эргелери биле эрге-ажыктарын хүндүлээр деп үзеин барымдаалаар.

Совет Эвилели КНО-нуҢ Уставын бүрүн хемчээлдин-биле күүседирип дээш, ооң принциптерин кандыг-даа хажыдыышкын чок боттандырары дээш туржуп турар деп, улустарның аразында тайбыңның херээн камгалаарынга Совет ЭвилелиниҢ туржур шиитпирлиин А. А. Громыко айыткан.

Гитлерге удур коалициянып солдаттарының чедип алыр дээш дайылдажып, амы-тынын оскунуп турган хосталга болгаш чептүг чорук идеалдарынга, Каттышкан Нацияларның принциптеринге АКШ-тың Вьетнамда үүлгедиглери мырыңай дүүшпес. Американың Каттышкан Штаттары бодунуҢ хамаарылга чок догуннаан чурт апарганындан бээр эрткен бүгү төөгүзүнүҢ дургузунда кымпарга-даа удур дайылдашкапындан үр, бодунуҢ валюстиг Германняга болгаш дайынзырак Японняга удур дайылдашкапындан үр үе дургузунда Вьетнамга удур дайылдажып келген. Каттышкан Штаттарның Вьетнамда үүлгедип турар херээ чөптүг эвес, ынчангаш олар аңаа боттарының сорулгазын чедип албаан болгаш чедип ап шыдавас-даз. Бүгү диптериҢ хосталгага ынак күштеринiҢ эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш детkимчези вьетнам улустуҢ талазында, Совет ЭвилелиниҢ дузаламчызы хостуг Вьетнамның маадырлыг берге демпселге ажыглап болур аргаларын улам көүдедип турар деп чүвеге чоргаарланып турар бис.

Ам Парижте вьетнам айтырыын чогумчалыг шиитпирлээрiниҢ политиктиг аргазын тывар дугайында чугаалажыышкынар болуп турар болгай. Мурнуу Вьетнамда өскелериниҢ чер-чуртунга стратегия болгаш политика талазы-биле быжыглаңып алыры, вьетнам улустуҢ чагырыкчылары кылдыр саттыпкчы сайгончу чалчаларны тургузуп бээри— чартык миллион кижилиг армияның дузазы-биле тулчуушкун шолүнге АКШ-тың чедип алган үүлдерни чугаалажыышкын хуралынга АКШ чедип аптар деп бодаар болза, шыпшыг байдал-биле дүүшпес кылдыр илдең-не чандыр бодапканы ол болур ийик деп, совет төлээлериниҢ удуртукчузу демдеглээн.

Ол чугаалажыышкыпнарга ВДР-ниҢ болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың чогумчалыг шиитпир үндүрериниҢ аргазын тывары дээш ооң өске хөй-хөй күрүнелер-биле кады чайгылыш чок туржуп турар деп, совет төлээлериниҢ удуртукчузу демдеглээн.

Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр чогумчалыг шиитпир үндүрериниҢ политиктиг аргаларын тывары дээш ооң өске хөй-хөй күрүнелер-биле кады чайгылыш чок туржуп турар деп, совет төлээлериниҢ удуртукчузу медеглээн.

АКШ-тың чазаавга Совет чазактың шагда-да медеэлээнии ёзугаар алырга, Чоокку Чөөн чүкке чепсек бөөрии кыырар дугайында айтырыгны чугула болгаш дүрген көөр айтырыг кылыпар Кол Ассамблеяның XXIV сессиязынга көөр кылдыр киирип тур деп медеглээп, А. А. Громыко ол айтырыгны чугаалажып көөрүнче болгаш тайбыңның салым-долу дээш бодин харыысалганы медеренбилбишаан, чогуур шиитпирни хүлээп алырынче КНО кежигүүн бүгү күрүпелерни кыйгыртаан.

Колониалдыг системаның бууреп дүшкениниҢ түңнелиндө чаалап алган хамаарышпас чорууп болгаш девискээрiниҢ бүдүн болур чорууп нимталап турар өске күрүпелерге болгаш улустарга удур чамдык күрүпелериниҢ чепсектиг күштериниҢ ходелиишкиниериниҢ түңнелиндө эжелеп алган девискээрлериниҢ шеритлерни үндүрери делегейдо дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының, улустарның ойыыл чок чорууп быжыглаарының чугула негелдээн болур ужурлуг. ӨскелериҢ девискээрлериниҢ эжелеп шеритлерни үндүрер дугайында Айыыл чок чорук ЧөвүлелиниҢ шиитпирлерин чугаажок күүседирин КНО чедип алырын тайбыңның эрге-ажыктарыбаза негеп турар деп, А. А. Громыко медеглээп.

Колониалдыг чагырганда амда турбушаан улустарның хосталгалыг шимчээшкиниперин базар талазы-биле бүгү хемчеглерни доп-дорааи соксадыры, кымчангаш ол бүгү улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыры делегейниҢ ойыыл чок чорууп быжыглаарына дыка идиглиг болур ийик. Ам-даа колония болбушаан девискээрлерни хостаары болза колония чурттакта, улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында КНО-нуҢ барык оң чыл мурнунда хүлээп алдынган Декларациязының негелделерин күүседир чорукту дооскаңы ол болур ийик.

Социал тургузуудан хамаарырга чокка күрүпелериниҢ тайбың догуннаашкынының принциптерин боттарының делегей харылзаларынга шынгы эдерип салгаарынче чазактарны Кол Ассамблея кыйгырган турарын Совет Эвилели санаадан тур деп, А. А. Громыко чугаалаан.

Хамаарышкан районнарның бүгү күрүпелериниҢ дем каткан күженишкиннериие болгаш КНО Уставының үүлдөринге дүүштүр хөделиишкиннерине үндезиленгир делегейниҢ янзы-бүрү районнарынга айыыл чок чорунтуҢ девискээр аайы-биле ажыктыг системаларын тургузар дээш күрүпелер практиктиг ажылды кылыр дугайында айтырыгның ойуу келген кылдыр Совет чазак бодап турар деп, А. А. Громыко демдеглээн.

Нинти Европаның чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында сапалды Европада сөөлүү айларда улам улут сонуургал-биле көрүп турарынга ол сеткил ханыышкының илергейлээн. Ол чөвүлел хуралды эрттиреринiҢ практиктиг белеткелии эгелээр дугайында Европаның пейтралыг күрүпелериниҢ бирээзи — Финляндияның инициативазын Совет чазак боттуг базым кылдыр демдеглеп турар.

Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуҢ ажыктыг системазын тургузарының идеязы сөөлүү үеде бодунга орукту тып ап эгелей берген деп, совет төлээлериниҢ баштыңы чугаалаан.

Ол идея сураглыг Бандунг конференциязының шиитпирлериниде база сиҢниикен болгай. Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуҢ системазы эҢ кол айтырыг — тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуҢ айтырыы-дыр, ол болза Азия чурттарының улустарынга бараан болур ужурунда эргежок чугула-дыр деп чүвеин ол конференциядан бээрги чылдар харын бадыткаан болгай.

«ДелегейниҢ айыыл чок чорууп быжыглаар дугайында айтырыгның талазы-биле делегейниҢ бүгү күрүпелериге КНО-нуҢ Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга көөр кылдыр «Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсектиг ажылдап кылырын, будуреріп болгаш мээнилээрiп хорудаар болгаш ол чепсектиг чок кылыр дугайында керээни чарар дугайында» айтырыгны тургузуп тур деп, совет төлээлериниҢ баштыңы дыңнаткан. Ынчангаш делегейниҢ чогуур керээзинiҢ төлевилелии киирип тур бис дээп.

Тайбыңның политиказын чорударында чайгылыш чок шынчы болуру, дайынны болдурбазының болгаш делегейниҢ айыыл чок чорууп быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр калбак каттыжыышкын, ол утланыышкынга шиитпирлиг демпиг хөделиишкиннер таарымчалыг улуг түңнелдерни бээр дээрзинге Совет Эвилели, социалистиг өске-даа күрүнелер быжыг бүзүредиг деп, А. А. Громыко түңнелиндө медеглээн. Ынчазырга ол чорууп тайбыңга ажыктыг кылдыр кады ажылдажылгаже күрүпелериниҢ чаагай илергейлеттингеп тодаргай тура-соруун негээр, коллективтиг тайбың хемчеглерге белен чорукту бүгү күрүпелерден негээр.

Ындыг кады ажылдажылгага Совет Эвилели мурнуку хевээр белеп, Каттышкан Нацияларның бедик сорулгаларын боттандырарынга бодунуҢ салыыышкынын ол моон соңгаар-даа киирер.

УЛАМ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Келир чылдың солуун, сеткүүлдеринге чагыдылга чер болганда эгелээн. «Союзпечатьтың» Кызыл хоорай килдизиниҢ ажылдакчылары бо чылын шайысылалдың чурттакчы чонунуҢ 1000 кижизинге 1100 чагыдылгалыг болдурар хүлээлге алган. Бо чылдың сентябрь 15-ке чедир 2490, ооң иштинде 610 солуун, 1880 журналдың чагыдылгавын кылган.

Келир чылдың парлалгазын чагыдар ажылды Кызылдың пассажир автоажыл-агый бүдүрүлгезиниҢ партия организациязы чугулалап көрүп, парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларындан 5 кижи составтыг чөвүлелди тургускаш, оларның ажылын доктаамал хынап турар.

ЧөвүлелдиҢ кежигүпнери бүдүрүлгениҢ аңгы-аңгы участоктарында ажылдап турар болгаш бодунуҢ участогунга парлалга чагыдылгазын эки организастап келгенинiҢ түңнелинде, ам безиҢ чаа чылдың солуун, сеткүүлдеринге чагыдылга коллективте иштинде 361 четкен. Ук коллективте 530 ажыг кижи ажылдап турар. Олар эрткен чылын 850 чагыдылганы кылган. Ооң шынары база эки, солуун, сеткүүлдерни бүдүн чыл иштинде үзүктел чок алыр кылдыр чагыдып турар. Ам чаа чылдың чагыдылгазы база шынарлыг эгелээн. «Правда» солуунуу 7, «Комсомольская правданы» 8, «Советская Россияны» 15, «Тувинская правданы» 74 болгаш өске-даа солуннарны чагыткан. Парлалганың хөй-ниити тарадыкчызынга элээп каш чыл улаштыр ажылдап келген Валентина Тарасовна Головченко бо ажылды чорударынга коскү улүг-хуунy киирип турар.

Парлалга чагыдылгазын ыпчаар организастыг эгелээн коллективтерге № 4 школаны, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылгагый черии, республиканың эмнелгезиниҢ кезии эмпээр салбырыы, «Кызыл тудугга эргелеп база хамаарыштырып болур.

Парлалга чагыдылгазы — хөй-ниитиниҢ херээ. Чаа чылдың солуун, сеткүүлдеринге чагыдылга эгелээнинден бээр ай чартыы ажыг үе эрте берген турбуже, пайысылалдың чамдык организациялары, будүрүлгелериниҢ удуртукчулары бо ажылды ам-даа шуудадып чадап турар. ХооранiҢ 400 ажыг организациязының түгле 154-үпүҢ хөй-ниити тарадыкчылары «Союзпечатьтың» хоорай килдизинге кээп, чагыдылга материалдарын, квитанцияларны алган.

Хөй кижилер ажылдап турар улуг организациялар болур хлеб заводу, автосеителге заводу, «Коммунтудугга» септелге-тудуг эргелели, даараныла фабриказы (партия организациязының секретарьлары Башковская, Борисова, Марийпев, Сирибченко) бөгүнге чедир чаңгыс-даа солуп, сеткүүл чагытпаап. Ажылчыпнары аразы ырак, тарамык тудугларда ажылдап турар № 3 септелге-эптелге, № 48 тудуг эргелеэдериниҢ удуртукчулары участок бүрүзүнге парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын тургузарын бодавайн, бо тугула ажылды ийи-чаңгыс кижилерге ёзу барымдаалап дагзып каап, ооң-биле кызыгаарланып келген.

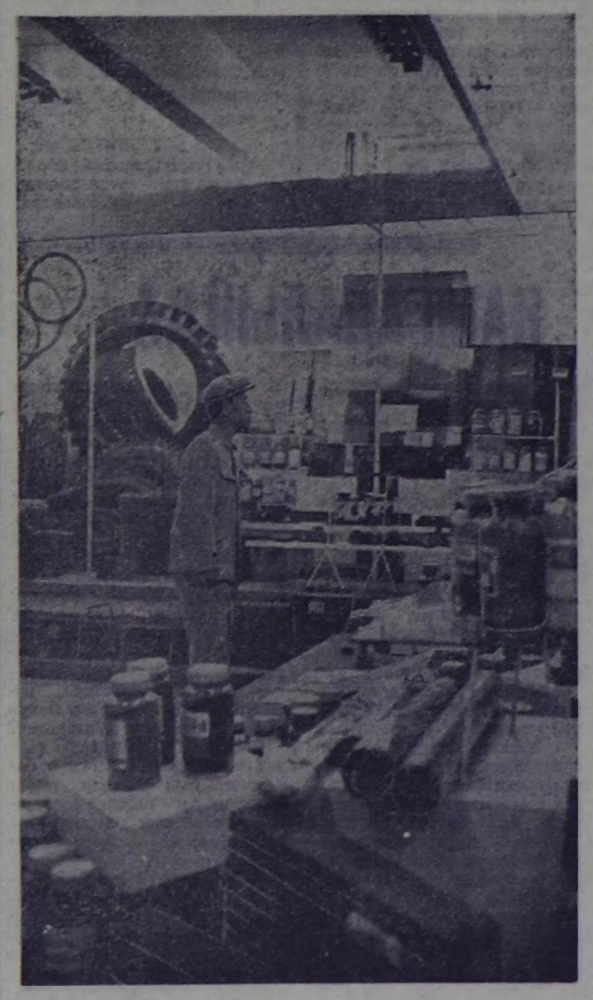
Парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларынга дуржулга, парлалганы пропагандалап билир билиг-мергежил база кончут чугула болуп турбуже, чамдык организацияларның удуртукчулары парлалга тарадыкчыларынга чыл бүрүде чаа кижилер кииреринi багай чаңчыл апарган. Тываның комплекстиг экспедициязынга (партия организациязының секретары эш Митус) мурнуку чылдарда дуржулгалыг тарадыкчы эш Куликова ажылдап турда, чагыдылга массалыг болгаш шынарлыг чоруп турган. Ам ону чаа кижи-биле солаап соонда, ол хөй кижилиг организация бөгүнге чедир чаңгыс-даа чагыдылга кылбаап.

Кызылдың өөредилге черлериниде, организацияларында, будүрүлгелеринде апыяктар хөй болуп турбуже, апыяктарга солуп, сеткүүлдер чагыдылгаларының чартык кезии библиотекаларның, организацияларның бюджет ёзугаар кылган чагыдылгалары болуп турар. Ынчангаш олардың саны дыка эвээш. Келир чылдың чагыдылгазынга бөгүнге чедир «Комсомольская правда» солуннуу түгле 34, «Тываның аныяктар» 10, «Агитатор» журналды 16, «Аныяк коммунист» журналды 8 кезекти чагыткан. ВЛКСМ-ниҢ Кызыл хоорай комитединiҢ удуртукчуларын бо четпес ажыл дүүредир ужурлуг.

Парлалга чагыдылгазы эгелээнден бээр Кызыл хоорайның чурттакчылары иштинде «Правданы» түгле 46, «Комсомольская правданы» 34, «Тувинская правданы» 131, «Шыпны» 18, журналдардан «Агитаторну» түгле 6, «Коммунистти» 8, «Партийжи амыдыралды» 9 кезекти чагыткан, азы 1000 кижиге онааштыр чагыдылга түгле 46 кезек болган. Ол дээрге дыка эвээш-тир.

Парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларынга партия, профэвилел, комсомол организацияларының хүн бүрү деткимчези херек. Түгле ынчаарда парлалганың массалыг болурун чедип ап болур.

Л. БОЧКАРЕВА,
«Союзпечатьтың» Кызыл хоорай килдизиниң инструктору.

Пхеньянда Тедонганның чуруп-ла каапзыг чараш эрии черде үлетпүр болгаш иодэ ажыл-агый делегелгези тургустунган. ҮлетпүрүҢ КУДР-ге улусчу эрге-чагырга чыдарының дургузунда тургустунган машина, трактор, автомобиль будүрер адырлары-биле катай хөй-хөй ооң өске адырларының будүрүп турар продукциязын ол делегелгеде көргүскен.

ЧУРУКТА: улусчу КорейниҢ химия үлетпүрүнүҢ чедиишкиннерин коргускен делегелге салбыры.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АЛГЫ-КЕШ САЫРЫЛГАЗЫН КҮШТЕЛДИРЕР

«Шынның» рейдизи

Чиг-эт болур алгы-кешти Чөөн-Хемчик райпозунуҢ белеткелдер конторазының хүлээп ап турарынга база чамдык ажыл-агыйларның ону садып, дужаап турарынга «Шынның» рейд бригадазы кичээнгей салып, хыналдыпы чоруткан. Рейд бодунуҢ хыналдазынга «Куду шыпарлыг алгы-кешти, тонпар кылыр дүктүг хой кештерин белеткелге садар мурнунда баштай ажылдап кылыр болгаш ол чиг-этtиҢ шынарын экижидер дугайында» РСФСР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ 1962 чылдың май 14-тегн доктаалын, база ол доктаалды күүседир талазы-биле Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ 1963 чылдың октябрь 30-де доктаалын удуртулга болдуруп, ону канчаар күүседип турарынче кичээнгей салган.

Райпозун белеткелдер конторазының 1968 чылдың дургузунда болгаш 1969 чылдың беш айларында колхозтар, совхозтардан база чурттакчы чонган алгы-кешти садып ап турарын ап көөрге мыпдыг. Контора 1968 чылда бода малдың 3201 санныг кежии 29.734 рубль, шээр малдың 26.570 санныг кежии 71.454 рубль түҢге садып алган. Ола чиг-этtиҢ респотребсоюзтуң тускайжыттынган баазазынче үдүрүп чорутканы база аңаа хүлээп алдынганы болза: бода малдың кежии 3020 санныг, ооң хүлээп алдынган өртээ 26.734 рубль, хой кежии 24.931 санныг (өртээ 77.656 рубль) болган. Бо чурагайлардан мынчыг апаларын үндүрүп болур: ниити дужаагап кештен 1822 сан чедир дужаттынмаан. Ынчаарга улустуҢ сатkап кештерiниҢ өртээн улгатыргапындан 3060 рубль артыкка алынган. Колхозтар, совхозтарның болгаш чурттакчы чонуҢ күрүпеге сатkан мал кештерiниҢ шыпарын иуду деп чылдагаанныыл, чиик ортек-биле ап турганы илерээн. Дужаакчыларга 6202 рубльди чедир төлевээн.

Белеткелдер конторазының хүлээп алган бүгү алгы-кежиниҢ ортумак өртээн көрээлээ бода малдың 1 кежи 9 рубль 40 көпеек, шээр малдың—2 рубль 60 көпеек. Кызыл баазазынга хүлээп ап турары-биле алырга боданыы — 8 рубль 80 көпеек, шээр малдың — 3 рубль 10 көпеек болуп турар. Бода малдың бир кежи дээш дыңнакчыларга 60 көпеекти ажыр төлеп, шээр малдың бир кежиниге 50 көпеекти чедир төлевейп турган. Бо чорук чиг-эт хүлээп алырының доктаттынгай стандарт чурумун хажыктаныыл хереченип турар.

Белеткелдер конторазының директциязы база ооң ажылдакчылары РСФСР-ниҢ болгаш Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелдериниҢ доктаалдарын хажыдып тургапының түңнелиндө колхоз, совхозтарга база чурттакчы чонга I болгаш II сорттуҢ дүктүг база ой хой кештерiнге 60 көпеекти чедир төлевейп келгеп. КүрүпениҢ үүрмектеп садар өртээнге дүүштүр I, II сорттуҢ ой хой кештерiнге 40 көпеек база чедир төлеттинмээп.

Алгы-кеш белеткелiниҢ планын чеднишкиниҢ күүседир, өлүктүҢ шынарын экижидер дээш белеткелдер конторазының ажылдакчылары чон ортузунга организастайылбыр ажылын багай чорудуп турар. Алгы-кештерiн камгалаар, ооң шыпарын экижидер, чогуур үезинде дужаар база малдың кежин сөөр чурумунуҢ дугайында, кештерiн хүлээп алмышкын пунктузунга эде ажылдап кылырының баштайгы аргаларының дугайында ажылдар чоруттунмайн келген.

Бо дугайында ийи ажылагыйга чоруткан хыналдазының түңнели тодаргай фактыларны көргүскен. «Чыраа-Бажы» совхоз-биле «Октябрь 30 чылы» колхозтуң дөгерген болгаш олген малдарының кештерин күрүпеге сатkанын рейд кежигүннери тодаткан. 1968 чылдың дургузунда «Чыраа-Бажы» совхозка сокаи болгаш олген малдың саны 322, сатkап кежи үүле чаңгыс, а шээр мал кежи 2947 тургаи. оларның 204-тү сатkынган. «Октябрь 30 чылы» колхоз бода малдың 188 кежиниҢ 16-зын сатkап. Бо үеэнде ийи ажыл-агыйдан белеткелдер пунктузунга дужаттынмаан хой кештери ванчап барганыл? Ол кештер ажыл-агыйларның складтарында чыдар, а чамдыктары читкилээп. Ылаңгыя «Октябрь 30 чылы» колхозтаи 172 бода. 1332 шээр мал болгаи 149 хаван кештерiниҢ кайнаар-даа сайгартынганы билдинмес. Дужаттынмаан мал кежиниҢ ортумак өртээн алгаш, сапаи көөрге, «Чыраа-Бажы» совхоз 5738 рубльге, а «Октябрь 30 чылы» колхоз 2934 рубльге когараап болуп турар.

Бо чылдың 5 айларында «Октябрь 30 чылы» колхозтуң чишке хереглээн болгаш олген бода малы 87 бат, шээр малы 436 санныг. А күрүмеге үүле 16 бода, 156 шээр мал кежии сатkан болгаш 30 ажыг хаван кежи база дужаттынмаан.

Чамдык колхозтар болгаш совхозтар дүктүг хой кештерии кыргып, чазак докгаалын хажыдып турар, «Чыраа-Бажы» совхоз 190, «Октябрь 30 чылы» колхоз 36, СЭКП-ниҢ XXII съездизин аттыг совхоз 64 хой кежии кыргаан. Өлүг кешке кыргында чорудуп, кыргыттынган хой дүгүнге өлүг кеш дүгүи холуп, дүктүҢ шынарын бакмырадып, күрүпеии мегелеп турар чорукту тоң бүруу деп санаар ужурлуг.

РайоннуҢ колхоз, совхозтарында алгы-кешти чогуур үезинде күрүпеге дужаарын, оларны экн шынарлыг кадегалап ажаарын харымылаар тускай кижилер тургустунмаан. Ооң харааы-биле бо чиг-этtиҢ саттынмайн алы үрелип, чидип турары дыка харавадапчыг. База ажыл-агый бүрүзүнде мал согар черлер чок, кештерии шынарлыг кылдыр, херии дузаар, ажаап кагалаалар чүсвай складтар база чок болуп турар.

Өлүг хүлээп алырының, ону дужаарының ажылында кетпестерiн чайладыр дээш шиитпирлиг хемчеглерiн алыры райпозуиуҢ белеткелдер конторазының, ажыл-агыйларның удуртучуларының эҢ чугула хүлээлгелериниҢ бирээзи болур.

«Шынның» рейд бригадазы: С. КУУЛАР — «Чыраа-Бажы» совхозта улусчу контроль бөлүүнүҢ кежигүнү, район СоветиниҢ депутады, Н. КАВАЙ-ООЛ — улусчу контрольдуҢ район комитединiҢ даргазы, М. СЕВЕН — «Шынның» корреспондентизи.

Ленинчи черлер-биле

ИЛЬИЧИНИ ОЛ КӨРГЕН

Владимир Ульянов Сибирьде Шушенское суурга хаанның шөлүлгезин эрттиргенинден бээр ам алдан чыл ажып турар. Ам бир чыл бичии-ле ажыг үе эртерге, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуур оюн демдеглеп эрттирериниге белеткенип турар бис. Владимир Ильич бо шөлүлгеге турда, ону көргеп, ооң-биле чугаалашкан, ону билир кижилер бар бе? деп, экскурсантылар бо-ла айтыра бээр. Ында ам музей-бажыңның экскурсоводу ол айтырыгга Анна Семёновна Серёдкина деп кажы бир деп харыылаар.

Улуг-даа, бичии-даа экскурсантылар Анна Семёновнаның амыр-мендизин айтырар, ооң-биле чугаалажыр дээш Улуг деп кудумчуда № 17 бажыңга келирлер. Тараачын Аполлон Долматьевич Зырянов оларның бажыңынга турар дээн кижилерни эдертип келгеш, Анаанның авазынга:

— Прасковья, бо кижилер-биле таныжып ап көр — деп чугаалаанда, Анна 14-де хире карлыг турган. Прасковья Олимпьевна Петрова деп бот кадайның бажыңынга В. И. Ленин биле Н. К. Крупская 1898 чылдың июньдан эгелээш, шөлүлгениң төнчүзүнге чедир анда чурттап турган.

— Олар кончуг бодуун, чугаажыр, чажык-чагай улус турган. Владимир Ильич кончуг хөй номнарны номчаан — деп, Анна Семёновна ам сактып чугаалап орар.

Ооң бээр хөй чылдар эрткен. Хөй үүлдерни утса-даа, А. С. Серёдкина Ульяновтарның Ивановка суурга чоралдарын сактып орар. Олар мынчаарда анда турган чигир кылыр заводка чораан, орта бичии уруглар хонуктө 12 шак ажыр ажыдаан, байырлал, дыпсынылга, чүүг-даа корбейн турганын анда чугаалаан. Ульяновтар Шушенскоеде-ден чорун турда, А. С. Серёдкина (бо чурукта) оларны база оруунче удешкен.

Шушенскоеге кээп турар экскурсантыларга В. И. Ленинниң ук шөлүлгеге турган үезинде ажыл, ажыдыралының дугайында хөй үүлдер билдингир-даа болза, В. И. Ленинни көрген, ону билир кижилериниң чугаалары оларны бо-ла сонуургадыг бээр, мынчангаш Улуг деп кудумчуда № 17 бажың музейниң база бир сонуургачыг чери апарган.

В. ВОЛЧЕНКО.

БӨГҮН — АРГА-АРЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫНЫҢ ХҮНҮ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Арга-арыгның ажылдакчызының хүнүн ам В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга, Совет Тывамың 25 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың бүтү чуртта калбарткан үеде демделеп эрттирип турар. Мынчаган Тываның арга-арыг камгалакчылары, өстүрүкчүдери ажылхерээн бо чылын улуг болуушкуннарны төлептиг утказуруга дүүштүр тургускан. Чыл эгезинде-ле бистиң эргелелдин организацияларының бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Ону күүседиринде чедишкиннер аввазы эвес болганын ам демделээри өөрүнүүр-дүр.

Нотаан зоналарны калбартып, ыяш тарыырының сес ай планы 111 хуу күүсеттингеен. 2300 га черде ам шеттерни одуруткан. Арыгның санитар ашталгазының онаалгазы 150, үлеттүр продукциязын бүдүрери 105, ону сайгарарының 107 хуу күүсеттингеен. Чонның хереглел баразаныры, тудуг ыяжын белеткээри база чедимчелиг болуп келгей.

Ыяш ажыл-агыйы ам индустриалазастаттынган адыр апарган. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүү база бедип орар.

Кижиниң амыдыралы бойдус-биле ханы холбаалыг. Нотаан арыг, кудумчулар, сесерликтер — ол бүтү кижиге үнелеттинмес эртине болуп артар. Ыяштан кандыг продукция кылбазы? Аъш-чем, ишик-хеп, эт-сеп, хеп... Мынчаган оон камгалакчыларының, өстүрүкчүлериниң байырлалы бүтү улустуң байырлалы. Бистиң ажылдакчыларывыстың сагыш салып турар үүлдери бүтү кижилерге тоок болгаш үнелиг.

Өрт өөскүп үнгенде, лесниктиң чонга кыйгырыыя детпиш, ону өжүрүгүүдеп кым-даа ойталавас болгай. Мынала-даа сөөлүү үеде өрт аймылын болдурбас дээш, бот-туг хемчегларын чорутkан. Арга-арыгның өртten когарары эртken чылдан бээри 70 хуу кымыырган. Өрт камгалалының сайзырангай хевирлерин тургускан.

Бистиң эргелелдин черчерде организацияларыг чыл келген тудум-на экономиктиг байдалын быжыктырып орар. Чадаанаың, Тожунуң, Кызылдың ыяш ажыл-агый черлери социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннииг күүседип турар.

Чадаананың ыяш ажылагый черинiң коллективи социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, төлептиг ажылдан турар. Ында ыяш культураларын ажаарының бригадазы бедик көргүүзүлерлиг. Оон удурткучузу Монгуш Кымыл-оол, чазанныкчылар бригадазында эш Новиков, лесник Монгуш Сундуй-оол бистиң хөй кижилиг коллектививисте ажылыгыр, кежээзи-биле сурагжаан.

Чер-черлерде лесниктер чон ортузунга масса-тайылбырлыг ажылды бедик деңгеелге чорударының, оон түңнелинде кижи бүрүзүн бойдустун идепкейлиг камгалакчызы болдурганын көрүп болур бис. Шагаан-Арыгда эш Пидоренко, Кызылда эш Чупрасов ынчаар ажылдап турарлар.

Шинтирлеттинмээн айгыларывыс база бар. Ону кичээнгейге ап, бар курлавырларны шуптузуп ажыглап, ленинчи залчегни чедишкиниг доозары чугула.

Каа-Хемниң, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйларында социалистиг чарыш дээштиг болбайын турар.

Тес-Хемниң, Эрзиниң чамдык черлеринде арга-ыяштыг катап өстүрериниң ажылы багай деңгеелде. Ол районнарда ыяш ажыл-агый черинiң удуртукчуларының харыысалга чок чоруундан тарып каан ыяш культуралары кадып калган. Кызылдың, Шагаан-Арыгның, Чадаананың, Бай-Хаактың болгаш өске-даа ыяш ажыл-агый коллективтериниң ажылчыннары тоорук үүер пөштериниң чөпкүр будуктарын сып, үредеп каапкаанын фактылар бадыткап турар. Кызылдың ыяштылары сөөлүү хүннерде кара тураа-биле тоорuktап, ыяштарны үредеп, ужуруп турган. Үредекчилерден 50 кижини тудуп илередекеп. Олардың арасындан ыланғыя республиканың суг ажыл-агый черинiң трактористи эш Норман каш тоорук дүжүрүп алыр дээш пөштү бульдозерни-биле ужур бастырып каапкан. Шак ындыг өске-даа чижектер кайы хөй. Чурттуң байлаа болур арганыышты кара тураа-биле кежи, үредээр кижилерни илередип, оларның-биле шинтирлиг демнеделди чорудар ужурлуг.

Көдээ ажыл-агыйның ажылыштылери-биле бир дөмей, республиканың ыяштыларының мурнунда бойдустуң чайгаар бүткен дүжүдүн ажаан алыры чугула соруга салдынган. Бо чылын Тываның делегеминде тайга тооруунуң, каттарның, моогуларының дүжүдү багай эвес болган. План өскүүгаар 250 тонна тайга тооруун, 220 тонна катты, 20 тонна ыяш породаларының үреэниерин чыыр ужурлуг бис. Бо хүннерге чедир чер-черде 160 хире бригадалар тооруктап чоруп турар. Тожунуң, Тес-Хемниң, Каа-Хемниң тооруктулары алган дүжүдүн дужаап агелээн.

Тываның ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары чамдык адырларда четпестерин дарый чайладып, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш Совет Тываның улуг байырлалынга төлептиг ужуражырлар.

Т. ВОРОНКОВ,
Республиканың ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

Бистиң интервьювус

НОГААН ӨҢНҮКТҮҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Арга-арыг бистиң өңүүвүс, байлаавыс. Ону камгалаарывыче, шын ажыглаарывыче, катап тургузуп өстүрериве улуг кичээнгейни күүгүне салып турар. Ооң тодаргай хөреечизи — Ыяш ажылдакчылының хүнүн тургусканы.

Тыва — талыгырже көгериң чөрүй баргылаан ине бүрүдүг ыяштарлыг аймактың, хемнер уйун дургаар холуй үнген теректер, хадың, шиви, тал аймаанның чурту. Республиканың девискээриниң чартыында хөй черни арга-ыяш ышкан. Ол байлакты бисче, совет кижилерге бараалгадырывыс-биле ону камгалап турар кижилер хөй. Оларның бирээзи, Таңды районда ыяш ажыл-агыйның кол лесничийи Александр Матвеевич Поздеев-биле ужурашташ, чамдык айтырыгларга харыылап бээрин дилээн мен.

—Силерниң ажыл-агый кадыг утланышкыныгыңы?

— Ыяш культураларының үрезинин белеткээринге специализастаттынган чер чүве. 1400 гектар черде дыт үреэнин чыыры-биле ажылдарны чорудуп турар бис. Ол кол утланышкыныывыс-биле чергелештир арга-арыгны камгалаар, өстүрер, ында үнген катты, тооруктү, мөөгүдерни чыып белеткээр, чонның калбак хереглелиниң бараазынарын кылыр соруглалыг бис.

— Чижээлээрге, кандыг кылгыларыл ол?

— Ажыл-агыйның экономиктиг, сан байдалдарын бижыглаарынга ыяштан янзыбүрү кылыглар белеткеп, ону чонга садар болза ажыктыг. Ам дыңмаанда бисте калбак хереглел цехиниң деңгүүрү шоолуг эвес. Районнуң колхозтары, совхозтары, Кызыл садыг чери, чунар-бажың, хеп чуур комбинат. Көдээ ажыллагый министерствозу-биле керээ ёзулаар ширбиил, балды, хүүрек сывы, будук белеткээр хүлээлге тургустунган. Чагыкчыларның хереглели бүрүн хандыртынган.

— Силерниң организацияның харыылап турары девискээр улуг-дур. Кадрлар айтырыы тазырымчалыы-биле шинтирлеттингеен бе?

— Инженер-техниктиг кадрлар-даа, лесниктер-даа четчир. Бо чылын үреэнин талазы-биле тускай эртемнит инженер база келген. Бай-Хаак участогунда лесник, ыяш камгалаанының хоочун ажылдакчызы Петр Яковлевич Мелёхин бисте хүндүткелдиг кижи. Ол чон ортузунга тайылбыр-массалыг, организастыг ажылдарны билдилиг чорудар, дуржулгалыг лесник. Ооң камгалап турар девискээриниге онза таварылгалар ааза болгулаар.

— Арга-арыгга ерт айылыы улуг когаралды чедирери билдингир. Ооң өөскүп кетир чылдагаанны чүдел?

— Бистиң девискээривисте ерт чазын, чайын болганчыкла үнгүлээр. Чылдагаанны тодарадырга, арга-арыг киртен кижилериниң серемчилел, харысалга чогундан болуп турар. Хову-Аксының чоок-кавызынга чазын болган улуг ерт дыштанган кижилериниң буруузу-биле өөскээн.

— Ногаан зоналы калбартыр талазы-биле чүүг кылып турар силер?

— Аараан, ирип кыраан ыяштарны узуткаан, тудуг материалы белеткээн чергелеге чаш шеттерни тарып олуртуп турар бис. Эрткен чылын олуртkан культураларывыстың 86 хуузу өзүп үнген. Бо чылын түңнел оон-даа хөреге болур хире.

«Межегей» совхозтуң тараа шөлдерин камгалаар сорулгабиле 100 га черни ыяш тарырывыга белеткеп эгелээн бис. Келир чылын ооң чартынга теректи, хадыңны, дытты тарып олуртуру планнаттынган. Анаа өстүрөр культураларны амдыгаатган белеткеп эгелээнивис. Бай-Хаак школазының өөреникчилери бистиң ёзулуг өөнүктеривис.

25 га черде ногаанчыдыкатага хереглээр үүштерни өстүрүп турар бис. Ону өстүрүп, хайгааран турар кол күүгүүге — школачылар. Оларның үндүрген яблоняларын, терээн, чодураазын Кызыл, Ак-Довурак, районнуң суурлары ап турар.

Хову-Аксында лесничий Александр Андреевич Горшковтуң удуртулгазы-биле оөреникчилер ногаан өөнүктү камгалаарывыга өстүрериниң чаагай үүлезинге бараалгаларының чаңчылдарын ап турар.

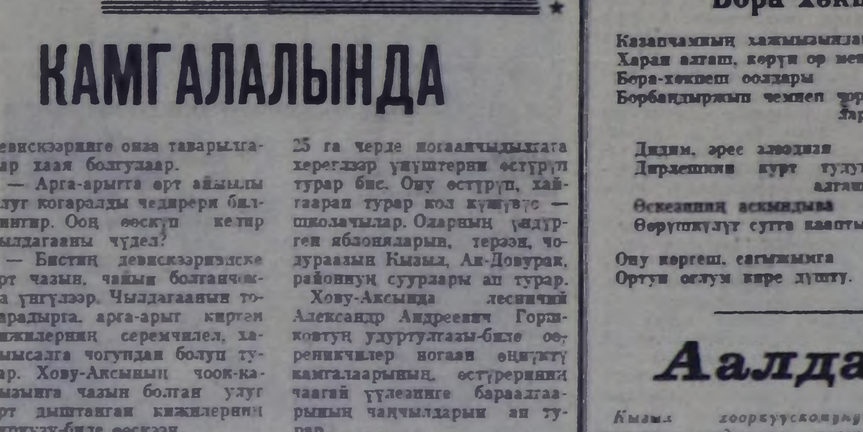
— Кышка белеткел дугайында чүүг чугаалап болур, силер, Александр Матвеевич?

— Аргада бажыңнарны септеп чыыглаан. Үлетүүр бараанарывыңның складын тудуп дооскан. Ам машина-механизмнерни кыжын ажылдаарыга таарыштыр кылыр апаар бис.

— Районда бойдус камгалалының аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелдери бар болгай. Оларның-биле харылзаа кандыгыл?

— Ниитилелдериң кайнаанын-даа ажыл-чоруудулгазынга киржип турар удус бис. Олар кайнаы-даа, бистиң-биле деңеш, бойдус байлаан чаш ажыгларының, ону өстүрүп ковүдедириниң херээнге бараан болуп турар болгай.

М. ДУЛУШ.

КАРЕЛ АССР. Шуй-Видаяск ыяш ажыл-агыйының механизастаттынган «Чаа алезин» ыяш складының коллективи ленинчи ажыл-ишчарыжында алдарывы-биле ажылдап турар. Склад планын ажыр хүнүнүн-не ыяш чүдүрүп чоруудар. Ыяш белеткекчилерин чыл дургузунда 117 мүң кубометр ыяш белеткээр даалгалыг тургаш, чурттуң улус ажыл-агыйын болгаш экспорттуу тергинин дээш шиварлыг 122 мүң кубометр карел ыяштыр.

ЧУРУКТА: «Чаа алезин» ыяш складында экспорттаар ыяшты чүдүрүп турарлы.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Тожунуң шимелдези

Тожу районнуң ыяш ажылагый черинiң коллективи адырлыг ленинчи юбилейинин болгаш Совет Тываның 25 чыл болур байырлаамытта уткуштур чер-черде калбаргал социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, сес айларның дургузунда эки көргүүзүлерни чедип алган. Школаларывыс болгаш культура албан черлериниң, эмнелгелериниң одаар мяжын белеткеп бээр планны ажыр кылдаш, шинтирип-биле үш муң кубометр ыяштыг белеткээн. Ыяш белеткекчилериниң Ак-оол Даржаа, Анатолий Ерашов, Бараан Хенчимей болгаш өскелер-даа бедик көргүзүлерни чедип алган.

Коллективте тудуглар кылыр бригадалар база бар. Олардан Валентин Картамыков башкартан бригада чарышка алган хүлээлгелерин үргүлчү ажыр күүседип келгеш, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алган. Моогу, катчымис аймаа чыып ап, ону белеткел черинге дужаарының планнарын база ажыр күүсеткилээн бис. Тайга черлериниң тооруун чыгтанывыстан киргеи оруглагының акшазы-биле ажыл-агыйжы арганы ажыглап, чаа конторавы, гаражты, складты тудурын ажылчывывар доовуп турар. Тудугчу бригаданың ишчилериниң чедишкинниг ажылдаанын үнелеп, РСФСР-ниң ыяш ажылагый чери үк бригадага шилчир вымпелди тыыскан.

Районнуң удуртуур организациялары бистиң тудугчуларывыстың ажыл-ишке бедик көргүзүглерин чедип ап турарын үнелеп көргеш, оларга алдар кылдыр Күш-ажылчы алдарының түгүн кодуруп үндүргеп. Ыяшчылар чамдык телерде ажыл-агыйларының чагыларын ёзугаар ажыт шаанавырын, дугаларын, балды сыптарын, ыяш аймырларын болгаш ширбиидер аймаан кылып турар.

Бо юбилейниг чылдың эгезинде коллективиниң кежигүнерин бедиткен социалистиг хүлээлгелер ап турда, арга-арыгларның ыяш-бүрү байлаан камгалаан кадагаларынче болгаш суурларын воганнадыын, чаагайжыды тударывыга киржиринче кол кичээнгейни үлээн. Ол бүтү даалгалар эки деңнел-биле кылдынган. Бистиң ажыл-агый черинiң инженер-техниктиг ажылдакчылары район төвүнде организацияларны, бүдүрүлге черлерин кезип, чонга ыяш-бүрү лекциялары, беседаларны номчуп берип турар.

Тожунуң дептеминдеги ыяштың эгээртинмес байлаан камгалаан хайгаараарының хөрээнге коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүкчүзүү база бедип орар.

Районнуң удуртуур организациялары бистиң тудугчуларывыстың ажыл-ишке бедик көргүзүглерин чедип ап турарын үнелеп көргеш, оларга алдар кылдыр Күш-ажылчы алдарының түгүн кодуруп үндүргеп. Ыяшчылар чамдык телерде ажыл-агыйларының чагыларын ёзугаар ажыт шаанавырын, дугаларын, балды сыптарын, ыяш аймырларын болгаш ширбиидер аймаан кылып турар.

Бо юбилейниг чылдың эгезинде коллективиниң кежигүнерин бедиткен социалистиг хүлээлгелер ап турда, арга-арыгларның ыяш-бүрү байлаан камгалаан кадагаларынче болгаш суурларын воганнадыын, чаагайжыды тударывыга киржиринче кол кичээнгейни үлээн. Ол бүтү даалгалар эки деңнел-биле кылдынган. Бистиң ажыл-агый черинiң инженер-техниктиг ажылдакчылары район төвүнде организацияларны, бүдүрүлге черлерин кезип, чонга ыяш-бүрү лекциялары, беседаларны номчуп берип турар.

Тожунуң дептеминдеги ыяштың эгээртинмес байлаан камгалаан хайгаараарының хөрээнге коммунистиг күш-

В. НОВИКОВ.
Тожуда ыяш ажыл-агый черинiң директору.

УЗБЕК АЛДЫН

УЗБЕК ССР. Мурунтаунуң металлургия заводу баштайгы алдының мөөңней эзилдирген. Кызыл-Кумга геологтарның барып турганының, элезинниг ховуга Зарафшан хоорайны тудуп тургусканының, олче электри, суг дамчыдар шугумнарны, демир-орукту тутканының чедип алыр дээн күзели боттанган.

Кезээзде чер иштинге чыткан эртинелер ам совет кижилерниң байлаа болу берген. Мурунтау рудниги төлевилеттинген күчү-шыдалы-биле ажылдап турар апарган. Алдын тывар заводту ажыглалга киирерге, алдын тывыжының делегейде эң улуг комбинадын тургузары доозулгаан.

...Комплекс ажыглалда киргеи. А Кызыл-Кумнуң алдын төөгүзү уламчылавышаан. Мурунтау руднигин делгемчидер ажыл эгелээн. База бир металлургия заводун тудуп турар.

ЧУРУКТА: Мурунтаунуң баштайгы алдыны.

И. ДУШКИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЫНАК ТЫВАМ

Доозамны четче сөгледи, чүрүп четпес
Тоолзуг чараш ногаан хевис шыва бергеи,
Тыпмындан-даа хайыралыг төрээн черим,
Тываан сеңээ ынакшылым кызмаагар чок!
Аймак-төрел чонунуң шупту найыралдыг,
Аңы-дуңма болганымга аңырлаар мен.
Коммунистиг делгемнерже ужуп орар,
Хостуг чуртум болганымга чоргаараар мен.
Сеңээ чурттаар аас-кежиним улуг болгаш,
Сергеи-оннам достүүдүрбес хайгыгын каар,
Ажылдаарта колдарымның күжү дам баар,
Аяа тудуп ырлаксаарым улам деңдеор.
Чалыы болгу ыыдал ишкеги Совет Тывам
Чадар от дет ынакшылым сеңи кагбас.
Чүс-даа чыда ырлазымза, чүрээм пекпес,
Шүлүүм сөзүү сөглеваа чокка сеңи чаттаар.

Салчак САРЫГ-ООЛ.

ЧАА ТУДУГ

Чээрби чүс чыл төлү, сууру
Чечектелген Кызыл хоорай.
Сергек кижер күүгүң хадыы
Сесерликте тыныш ор мен.

Күчүлүг эт — бульдозерлер
Күсну черни дааскаажыпкан,
Таныттынмас улут өргээ
Таваан салып, чүүкүп турлар.

Чаңгыс түүйбу эштей салбаан
Чаа балгат тудуун көргеш.
Хөгжүм-шинниң хөглеп ыры
Хөрек-чүрээм долар чүзүл?

Оваалаштаан довуракта
Ойнаан хөглээн оолдарымны
Арааныда шөвала чаңгыыл
Артист дет-даа сагындырар.

Идер терге пастажирлер —
Пешките шулуунаан чаш,
Шиидеп бир-ле монозотту
Спешада күүсеткен дет.

Ромео, Джульетта,
Самбажыкка
Ужуражыр черивис бо —
Театр тудуу эгелээн-дүр.
Темнинин дүртеп болзуу!

В. СЕРЕН-ООЛ.

Бора-хөкпеш оолдары

Казапчамның хажымымылаа
Харап алгаш, көрүп ор мен.
Бора-хөкпеш оолдары
Борбаңдырыын чемнеп чүр-
Ғар.

Дидим, эрес алводила
Дирлешинин күрт тудуп
алгаш,
Өскелериң аскыдыва
Өөрүшкүлүг сутче каапту.

Ону көргеш, сагымымга
Ортуи оглум кире дүштү.

Дуймазыга конфет
чартымга
Тутсу каапкан мышкин
болду.

Баарым ажып, чаптап,
көөрген,
Баштарымдан суббакеадым.

Хоя бээрзер ирги бе дээш,
Холдарымны ышмчетеедим.

Хомушку БИЧИН-УРУГ.

Аалдаашкын

Кызыл хооркуускомунуң культурс килдизинниң организастаавы үрер хөлөчүм үдегелиг автоклуенүнүң коллективи Улуг-Хем районнуң хову-моолдеринде ажыл-ишчилерге, хоорай, суурларның чурттакчы чонунга концерт көргүзеп-биле сентябрь 17-де аяттымаан. Концерттиң программазында совет база башкы композиторларның, орус, тыва улустуң ырлары, чонның алыдыралындан комажыктар, танцылар, ураң-чечен номчалгалар бар. Коллективтиң ажылчы чонга бараалгадыр номер, бүрүлү чедиишкир, солун болуун дээш оон удуртукчузу Василий Черевятков чоскадыкчы ёзу-биле ажылдап келген. Бо коллектив сиген, тараа ажаан алышкыны эгелээнден бээр 30 ажыг концертти чер-черниң ажылчы чонунга барып көргүскен.

Бо хүннерде Кызылда Күрүненүң педагогика институдунуң, республиканың колхозтарының, совхозтарының сиген, тараа ажаан алышкынында ажылдаан турар студентилериниң шилиттингеен 20 ажыг ураң мергежилдилер Эрзин, Тес-Хем районнуң суурларында, хову-моолдерниң турбаларында солун программалыг концертин көргүзүп чоруп турар. Ол мышкаң «Энергетик» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери баазала көдээниң ажыл-ишчилеринге концерт-биле чаңгыс өдээ эвес ылдаң четкен.

С. ТАС-ООЛ.

Культура темазынга

НОМЧУКЧУЛАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

«Х Улуг хурал» колхозтуң клубунга Салым Сурүң-оолдуң «Оваалаш хем» деп тоожузунга номчулга конференциязы болган. Ону клуб чөвүлелди организастаан. Тоожунуң кол утказының дугайында библиотека эргелекчизи Мария Шойлук кылган. Тус-тус эгелер айтывыг-биле характеристиказын болгаш номнуң маадырларының өвүр-хевирин илередиринге башкылар Ховалыг Даш-оол, Биче-кыс Балчый-оол, Зоя Оюран, комсомол комитединиң секретары Чамдырын Маадыр, клуб эргелекчизи Баяр Чадамба болгаш өске-даа эштер идепкейлиг киришкен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ЧАА ПРОГРАММА-БИЛЕ

Тываның күрүне филармониязында колдуунда «Чечек» ансамбльдиң ооллар, кыстары кирип турар. Ону Тыва АССР-ниң культурazының алдарлыг ажылдакчызы Р. Н. Лесников удуртkан.

Бистиң концертивастиң программазы чаартының, баян кел чыдары өөрүнүүр. Ылаңгыя хөй националдыг совет күрүненiң улустарының ырлары болгаш танцылары оноа солуп. «Сибирьниң кожандары», «Чаъс чаан тур» база тыва улустуң «Дыңгыладай» болгаш композитор А. Чыргал-ооллуң «Өлүм чок Ленин» дээш өске-даа ырларны Совет Тываның 25 чылынга белеткеп турар бис.

Ооллар квартединге оң-даа композиторнуң «Ой аъдыы», орус баштак ыры, «Савка биле Гриша» база аныяк композитор Д. Хүреш-ооллуң «Шолбаным сен» деп ырларын белеткеп турар. Уругдар ансамбли «Революция кажан-даа элбеэ» деп ыры ырлаар.

Таңды болгу хөгжүү танцылар «Хүреш» болгаш «Шеңне ховузуң» танцылар.

М. ЭНГИЛ-ООЛ.

ШЕВЕР КИЖИ

Сут-Аксы суурда «Хемчик» деп аныяр-тывыш ажылагый черинiң конторазынга кирер болзунарза, ында кеск агитация, кааскалга, шимелдыка көргүзүп. Ында ажыл-агыйның ажылчыннарының көргүзүглерин чараштыр чуруп, бижээн. Кымның шевер хөлдары мону бүдүргенил?

Ооң адын Монгуш Сегбеээр. Ол ам 50 харлыг. Тускай мергежилиг тракторист. Ол чуруук чуруур бот-тывынгыр ураң шеверлекчи болу берген.

Б. САТ.
Чөөп-Хемчик район.

РЕДАКЦИЯГА

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, ССРЭ-ниң Чурукчулар Эвилелиниң кежигүнү Монгуш Холосалович Черзинiң мөчээни-биле холбаштыр организацияларның болгаш эштериниң талазындан төреддерге биске ажыдыдалын илерегелээнинге база дуза-лаанынга өөрүн четтиргенивисти «Шынны» дамчыштыр илередирге чөптээреп көрүнер.

ТӨРЕЛДЕРИНДЕН.

Редактор К. Я. ДЫПГА.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: Киночымыды 10, «Дугуй кырында шинээ» 12, 2, «Ийи кижиге клетка» 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 10, «Ий» 11.20, 13.20, «Демиселди үүлгет» 15.20, 17.20, 19.20, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды 10, «Дидим чоруктуң шынаазы» 12, 2, «Тура халышканнар» 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Золушка» 11, 1, «Дирит сең» (ийи сериялы кадры) 15, 17.30, 20.40 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Хоккейжилер» 1, 3, «Фараоның (ийи сериялы катай) 17, 20 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Удаан арылаң» 10, 2, «Дүжүп турар кыраа» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Болуунуң черин үнелиг болза» 14, «Ийи кижиге клетка» 16, 17.50, 19.40, 21.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Демиселди үүлгет» 3, 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдыя туфельчигештиң төөгүзү» 3, «Тура халышканнар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

редакциянын адрези

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24-63, редакторлуг орлакчыларының болгаш пропаганда киличизинiң 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киличизинiң 23-54, культура киличизинiң 37-12, көдээ ажыл-агый киличизинiң 21-47, үлеттүр киличизинiң 22-64, чагаа база совет тургузуг киличизинiң 21-27, информация киличизинiң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезээйи бергенде 32-75 телефонче залгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында пергелге эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—01013

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделип эгелээнгеен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 23 ВТОРНИК № 224 (5070)

Өртээ 2 көп.

Саянчылар рапорттап тур

В. И. Ленинниң төрүттүнгеен хүнүндеи бээр 100 чыл болурунга болгаш Совет Тываның 25 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш калбарган социалистиг чарышка киришкеп, «Саяны» совхозтуң коллективи күрүнеге дүн дужаарының планын 118 хуу, эът дужаар талаам-биле 9 айларның планын 117 хуу күүсеткенин болгаш 1300 тонна тарааны дужааганыл СЭКП-ниң Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң рапорттаал.

Саянчылар боттарында бар аргаларыны санап көргеш, сүт дужаарының чыл планын Совет Тываның 25 чыл ооңга күүседирип, ленинчи юбилейге алдар кылдыр планзап ажыр 250 тонна сүттү, 1500 тонна тарааны дужаарын, үреэниерни четчирип-биле белеткеп алырын, малга четчир саанныг чем-суурну тургузарын болгаш мал кыштаглалдымышкынын организастыг эрттирерин хүлээнгеен.

СЭКП-ниң Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели күш-ажылчы чедиишкиниерин чедип алганы дээш «Саяны» совхозтуң коллективиниге шаңг байыр чедиргеен болгаш немей алдынган хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиниерлиг болуруун оларга күүзээн.

Ленин аттыг колхозта

Ленин аттыг колхозтуң тараажылары колхозчулар съездизиниге төлептиг ужуражып, дужут ажаап алышкынын кысна хуусаада ыпнарлыг доозар дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Сесегениң делгем ховуунда ажаалда ишти түлүк, 15 комбайн тараанын тамчалай кестирип база бастырып турар.

Комбайнер О. Мартаажык 250 га черниң тараанын тамчалай кестирип, мурнакчы болган. Дужут ажаап алышкынында 6 автомашина ажылдап турар.

Хараганныг ховуда 400 га чиңге-тараанын ажаал алышкыны доозулган, оон га бүрүзүнге онаалтыр 12 центнер дужуттү алган. Ниитиэл-биле колхозтуң шөлдериндеп 600 га ажыг тараанын кезип ажаагаан. 280 тонна дужут алдынган. Комбайнердерниң чарыжынга Монгуш Олжей-оол, Ондар Бораш-оол шылгараан. Тараанын тамчалай кезер хүн онаалгазын 115—125 хуу күүседип турганнар.

Колхоз күрүнеге 84 тонна тараанын дужаагаан. Келир чылдың дужудүнге 10 тонна чиңге-тараа урезинин урдунган, оон арыглаашкынын Ондар Сандан-оолга удуртказ авено ийи удаа чоруткан. Колхоз бо чылын 600 га черге күскү аңдарылганы чорудар планныг. Чер аңдарылгазында 7 трактор ажылдап, амгы үеде 420 га черни аңдарган. Трактористер Монгуш Билзик, Алексей Монгуш, Чыргал-оол Монгуш олар чер аңдарылгазын шынарлыг чорудуп, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

• • •

Колхоз бо чылын 395 тонна сигеи белеткээр планын хуусаа бетинде күүседип, планзап ажыр 234 тонналы белеткээн. Мал чемниге белеткелдем-даа үргүлчүлевишаан. Малга хоолулуг чем—200 га кукурузаны чогуур үезинде ажаап, оон 4150 тонна ногаан массаны силостаап. Ол будуруге планында көрдүнгеннеден 150 тонна хой болган. Ооң-биле чергелептир зеленка ажаалдазы база үргүлчүлеп турар, баштайгы хүннерде 10 тонна зеленканы белеткээн.

Г. БАДЫ-САГААН.

Чөөн-Хемчик район.

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫН УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР, КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАРЫНЫҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР!

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Тараа нестирилгезин болгаш бастырылгазын бедик шынарлыг чорудар, күрүнеге тараа садарының темпизин дүргедедир дээш демисел кедээ механизаторларның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, кедээнниң партия болгаш совет органнарының кол кичээнгейинде турар. Ол демисел болза тараа-биле, дүжүт-биле холбаалыг бүгү кижилерниң бо хүннерде ажыл-чорудулгазының чайлаш чок хоойлузу болу берген.

Сентябрьның 22-ге чедир бистиң республиканың ажыл-агыйлары күрүне шыгжамырынга 42.659 тонна тараанын уруп, планныг онаалгазын 71,7 хуу чедир күүседи берген. Тываның эң тараалаң Таңды районну Төрээн чуртна тараа садарының планын 70,6 хуу, Чөөн-Хемчик район — 79,2 хуу, Каа-Хем район —67 хуу, Бии-Хем район — 63,7 хуу чедир күүсеткен болуп турар.

Чаагай дүжүттүг болгаш ажаап алыышкынның четчир машина техникалыг Таңды болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары сөөлгү хүннерде тараа садарының темпизин мурнундагы хүннердеи кудуладыпканын демдеглээр апаар. Үениң байдалы дүжүт ажаап алыышкынын дүн, хүн чок чорударын, ынчангаш күрүнеге тараа садарының темпизин хүннүң-не бедидерин шуут негеп келгенин ажыл-агыйларның удуртукчулары утпас ужурлуг. Дүүнгү медээ ёзугаар алырга, «Найырал», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Улуг-Хая», «Өөк» совхозтар күрүнеге тараа садарының темпизин дыка кудулаткан. Кедээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы бо ажылды өскелерден дүрген чорудуп болур аргалыг хирезинде-ле, база кончуг оожум темпилиг ажылдап турар.

Таңдыда «Элегес» совхоз, «Коммунизмниң херели» колхоз, Кызыл хоорай Совединиң «Кеи-Тей» совхозу ышкаш, дүжүт ажаап алыышкынының болгаш тараа садарының ындыг мурнакчы ажыл-агыйларының ажылдал турары ышкаш, бо чугула кампанияны ажыл-агый бүрүзүнге доп-дораам ынчалдыр организастаар херек.

Дүжүт ажаап алыышкынының мурнакчыларының дүржудазын бүгү тараажыларга чедиигир болдуруп, социалистиг чарышты улам дээштиг кылдыр организастап, тараанның чидириинге удур шиитпирлиг демиселди чорудуп тургаш, бөш чылдың дөртнү чылында Төрээн чурттуң мурнунга алган хүлээлгевисти күүседир ужурлуг бис.

Дүжүттү дүрген ажаап, тараа дүмаалдазын дүргедедир арганы берип болгу дег бүгү хемчегларни ажыл-агыйларның удуртукчулары алыр ужурлуг. Ам чүгле хүн эвес, харын шак бүрүзү дүжүт ажаап алыышкынынга онза ольдуг. Ынчангаш хамык ужур ажаап алыышкын ажылында бүгү техниканы бедик будурукчулуг ажыглаарында, кижилерниң ажылдаарынга эң-не таарымчаныг байдалды тургузарында болур.

Республиканың тараажылары ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга алдар кылдыр күрүнеге тараа садарының планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күчүвүстү салып, ажаап алыышкынның мурнакчыларынга деңнежиниликпер!

Тожудан медээлер

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Тожу районда «Тоора-Хем» совхоз 4500 тонна сигеи белеткээр тургаш сентябрь 19-ка чедир 2617 тоннаны белеткеп ап, планын 58,1 хуу күүсеткеп. Силос салыышкынының темпизин база ковчут куду, арткеи чылдың бо үеэи-биле деңнээрге 2000 тонна ажыг силос чедир салдынмааны илереэн. Мал чемниң белеткелиниң байдалының ындыг хожудангайын өөреппп көргеш, Тоора-Хем суурнуң будуруге, албан организация черлериндеп 6 машиналыг 90 кижи сигеи белеткелинге бригаларга 4 хүн дузалажыры-биле аъттанган.

Совхозтуң Совет Тыва салбырының төвү Адыр-Кежиг суурга ажылчыннарның совхоз будуруглезинге киржиллгезиниң дугайында чугаалашкан чыыш болган. Маңаа мал чемниң белеткелиниче күштүг улам мөөңнээрни колдады чугаалашкан.

Чоокта чаа совхозтуң Май бир салбырынга 75 кижи 10 гектар картофельди шеф-биле каскан.

• • •

Сентябрь 18-те район төвүнге Тоора-Хем суурнуң херээженнер чөвүлелиниң хуралы болган. СЭКП райкомунун бирги секретары эш Н. Вайду аңаа иletкел кылган. Хуралдың киржикчилери херээженнериниң бүгү-тыва VI съездизиниң материалдары-биле таныжып, моон соңгаар чорудар ажылдарны чугаалашкан. Чоокшулап келген Совет Тываның 25 чылының байырлалыя болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнтенден бээр үш чыл юбилейни ажыл-ишчи чедиишкиниг утказурунче районнуң ажылчы херээженнерин кыйгырып турар саналды 5 кижи берген.

Ногаа бригадазында

«Чыраа-Бажы» совхозтуң суурундан 3 км ырак, Дагыр-Шеминиң аксында Кызыл-Тейге ногаа бригадазы турар. Ногаажыларның коллективинде ажыл хүн бүрү хайныышкынныг. Оларның тарылгазы: 2 га помидор, 6 га капуста, 1,5 га огурец, 10 га картофель болгаш оон ынай свёкла, согуна база бар.

Тергулчү сүттарып. бок үнүштерни арылап, эки ажаап келгенинин түнелиичде дүжүт эки. Помидор биле огурецтин дүжүдүн каш удаа чыып ап келген. 500 дее ранетканың, 300 дее малина каттын чимизин база ажаап ап турар. Бо чимистиг үнүлтернин дүжүдү мурнуку чылдарныыдан чаагай болган.

Ногаажыларның коллективи ийзы-бүрү ногаалар-биле суурларда школаларны, столоваяларны, үрүглар албан черлерин, ховү турлагларында тараажыларны хандырбышаан. Ак-Довурак хоорайже база чүдүрүп чорул турар. Совхоз ногаа аймаанган эвээш эвес орулганы ап келген болгаш бо чылын база алыр. И. Дыртык, К. Чылбак-кыс, К. Хуна — бригада тургустунганыныл бээр ажылдап келген мурнакчылар.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Чаңгыс мажак-даа кагбас

«Сүт-Хөл» совхозтуң хозуларында тараа Чөөн-Хемчик районнуң өске ажыл-агыйларыныында ышкаш бо чылын багай эвес үнген. Сүт-хөлчүлер кызыл-тастыг гектардан ортумаа-биле 6,8. чиңге-тараанны 8,6 центнерни ап турар. Совхозтуң дирекциязы чери болгаш аңгы-аңгы салбырларда тараажылар чаа дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээш соруг иштүт, туттуигур ажыыдап келген.

Ажаап алышкынның эгезинде тавычалап, амгы дорт-даа кезинишкинниң үезинде, ховү кораблъдерп 18 комбайн хүн бүрүнүң нормазын күүседип, туруушкун чок ажылдап турар. Комбайнерлер Монгуш Кожаалык ажаап алышкынның эгезинден бээр 380 гектарны кестирип, 550 центнер тараанны ажаап алган. Ооржак Кыскадык 176, Ооржак Көшкар-оол 196 гектарны кестирип. 1050—1970 ажыг центнер тараанны түе бүрү ажаап алганнар.

Совхоз тараанның 4176 гектар шөлүнүң 2730 ажызын ажаап алгаш.

Тараа-биле капсырлаштыр картофель ажаап алышкынынче база киргеп. Суг-Аксы ортумак школаның алдоду класстарының өөренакчилерп 11 гектар черниң картофелин калып, оон 66 тонна дүжүттү савалаан.

М. СЕВЕН.

Кыштаглаашкынга белеткелди кичээнгейге алыр

Малга четчир чемни белеткээринче онза кичээнгейни совхозта партком, партия эге организациялары салып турар. Сиген белеткелиниң кампаниязының үезинде сигенчилер ортузунга чорудар партийжи-политиктиг ажылдарның планын партия организациялары тургузуп, оон күүселдезин боттандырар талазы-биле хемчегларни ап келген. Сигенчилерниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг калбартканының түнелиинде күш-ажылдың будуруқчулуг бедээн. Чарыштың түнелиин беш хонуктап үндүрүп, тпилекчилерни материалдыг болгаш моральдыг идиг берипшкин-биле деткирип саат чокка боттандырып келген.

Бригадалар аразында сиген белеткелиниң чорун турарының байдалын, беш хонуктарның түнелиин доктаамал дыкмалып турган. Партия, комсомол организациялары тус-тус бригаларга харыысалгалыг ажылдакчыларны болгаш библиотека, клуб ажылдакчыларын политмассалыг ажылдарны сигенчилер ортузунга чорудары-биле быжыглаан. Ниитизи-биле сиген белеткелинге 532 кижи хаара туттунган.

Бо чылын малга 4197 тонна сигенни болгаш 10 мун ажыг тонна силосту белеткээр планныг турган бис. Бо хүннерде 4299 тонна сигенни, 10350 ажыг тонна силосту белеткээн. Силостуң ногаан массазын гадан ортумаа-биле 160 центнерни алган. Сиген белеткелинге «Алдан-Маадыр» салбыр (эргелекчизи эш Маңге-Назын, партия организациязының секретары эш Чучун) организастыг байдалын көргүзүп, бүгү бар аргаларны, күштү эвилелдээнинден сигеп белеткээр планын 115,2 хуу чедирген. Ол ышкаш Киров, Ишкин салбырлар база-ла планын ажыр күүсеткен. Бора-Тайга салбырының сигенчилери эгезинде чорун турган темпизин кошкатканындан белеткел чөгенчиг болуп турар. Малдың четчир саннаг чемни белеткеп алыр дээш чүткүлдүг ажылдап турар бригадалар хей. Бора-Тайга салбырның чыпы бригадазы (бригадир Хом-Оттук) 150 тоннаның орнунга 170 тоннаны, Киров салбырының инек фермазының сигенчилери 300 тонна планын 380 кылдыр белеткээн.

Мал чеми белеткээринге школаларның, албан организацияларның белеткеттинген мал чемин кажаалаарынче, кыштаглаларны чылыглап белеткээринче болгаш мал чеминиң чарыгталыга улусчу контрольду тургузарынче кичээнгейни салып турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал кыштаглаашкынынга белеткелди Совет Тываның 25 чыл ооңга чедир белеткеп алыр дээш бүгү күштү үндүрүп турар.

Т. САРЫГЛАР,
Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозта партком секретары.

ХОЖУДААШКЫНДАН КАЖАН ЧАЙЛААРЫЛ?

Ажаап алышкынны кыска хуусаада чидириг чокка чорударынга бүгү-ле күштү, аргаларны мөөнеп, шалып ажылдаары — ховү шөлдерниң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган кол соруга ол. Беш чылдың дөртнү чылының эдбек дүжүдүн ажаап алырынче республикада эң баштай кирген районнарның бирээзи Улуг-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйлары бо чүгула айтырыгны канчаар шиитпирлеп турарыл?

«Шынның» рейди бригадалы тараа бүдүрер талазы-биле районда кол черни ээлеп турар «Найырал» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарга барып, анда ажыл-херектериниң байдалыбиле танышкан. Ол совхозтарның кайызында-даа болунуп мурнунда салдынган соруглаларны эки шиитпирлеп, планныг даалганы доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчылар он-он. Ынчалза-даа...

«НАЙЫРАЛДА»

«Найырал» совхоз күрүнеге тараа дужаар планын шүүлеп темп-биле күүседип турарын айтыр херек. Күрүнеге 3400 тонна тараа дужаар тургаш, сентябрьның 22-ге чедир 674 тоннаны дужаагаан, азы планны 19,8 хуу күүсеткен.

Ажылдың багай чорун турары хей чылдагаанналын ужурунда болу берген. Совхозтуң удуртукчуларының бодап турары-биле алырга хожудаашкынның кол-ла чылдагаанны — агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы болган. Ол агартыныышкынның хей эвес кезиниң шынны-ла чеп, ынчаарга ол-ла районнуң болгаш республиканың өске ажыл-агыйларының девискээринге ягдар эки турган дээр болза частырыг болур ийик.

Күш-ажылдың организациязын, кижилер-биле ажылды, амыдырал хандырылганын айтырыгларын негелдеге хүүштүр шиитпирлевейн турган чорук ажылга кол шаптыктарын. Бүрүне мурнунга планныг даалганы күүседирде, чүнгидаа мурнунда бар аргаларны ылаптыы-биле санап көөр аңаа үндезилээш хүн бүрүде кылыр ажылдарның тодаргай графигин тургузар, оон күүселдезин хынаар, таварышкан шаптыктарны ажыл эрттиринин боттуг хемчегларин алыр ужурлуг. Ында ындыг эвес.

Сентябрьның 19-та совхозтуң эң тараалаң чери Шанчыда № 3 бригаданың шаңынга чаа дүжүттен киргеп 437 тонна кызыл-тас турган. Ол тараа алаын каш хонук иштинде аналчыып келгенин ол. Оны күүрүеге дужаап болур, сөөртүр машиналар четчир турда-ла келир чылдың үрезининге арттырып алган, а ол тараанны арыглаар, складтарга урар ажыл саадап турар.

Ол-ла хүн ук бригаданың тарымал тоорүүн силостап турган механизаторлар аптер Дадар-оол, Дунчунмей, Хураганчык олар боттарының агрегаттарын ажылче беш шак озалдаашкын-биле ундургеннер. Оон уржуунда силос массазын сөөртүрүү-биле келген күчүлүг машиналар аңаа түрар ужурга таварышкан. Үстүнде ийи таварылганы бригадир Николай Шамыя билип, көрүп тура-ла шиитпирлиг хемчег ап шыдаваан.

Совхозтуң Терезинде, Аймырлыгда бригадалары быжкан тарааларны кезип апкаш болза-даа ам мал чеминге несее чогуур культураларны ажаал алырын узамдыктырын турар. Чаашкыныыг хүннерге сылдагланып, алдарынче чанар, ажылга озалдап келир чоруктар ында бар. Сентябрь 19-та Терезин бригадазында (бригадири эш Очурчап) эртенги чем 9 шакка, а Аймырлыгга (бригадири эш Көкелдей) барык 10 шакка чедир үргүлчүлээн. Бо үеэнин дүргүзүнда савап болуп, сараатгаар, пресстаар, оларны кыштагларже дагыглаар, тараа арыглаар болгаш өске-дээ чүгула ажылдарны хөйнү кылып ап болур турган. Чүгле ажылды шын организаставаанны хараадаанчыг-дыр.

Ам тараа ховуларының чоогунга хар чаап, чер донуп турар апарган. Ол хирезинде-ле күскү чер аңдарылгазы ышкаш чүгула ажылды оожум чорудуп турар. Күскү чер аңдарар планны Терезин бригадазы 40, Аймырлыг — 30, а Шанчы оон-даа эвээш хуу күүсеткен чорук-маңаа хереч болур.

Совхозка ажаап алышкынны эгелээнден бээр бүдүн чартык ай чедип турар. Бо үеэнин дүргүзүнда Терезин бригадазынга чаңгыс-даа лекция, беседа болбаан. Аймырлыг болгаш Шанчы бригадаларында байдал база ындыг. Социалистиг чарышты калбартыр, оон түнелиилерин үндүрүп, мурнакчыларны мактап, шаңнаар ажылдар, ол ышкаш ажылга четпестерни илередип, оңгадер хемчегler чедир тургусгулмаан.

Ажаап алышкында мынчыг байдалдар тургустуна берген турда совхозтуң дирекциязының, ында партком-ның ажылчын болгаш комсомол ко-митеттериниң талазында шиитпирлиг хемчегler алдайн турары канчап-даа таарышпас.

«УЛУГ-ХАЯДА»

— Чаастыгда кестирерге комбайн бизинге ол тараа чыгылгаш турар хоржок-тыр. Ынчангаш бистиң оолдар дүшке чедир ажылдаап, чаягылай бердилер — деп, совхозтуң Арыг-Бажы салбырының трактор-ховү бригадазының бригадири Сүктермаа Тас-оол биске тайылбырлаан.

Бо хүннерде Арыг-Бажында кызыл-тастың сөөлгү гектарларының ажаал алышкынны чорун турар. Эртеен чазын ол культураны 1757 гектарга чашкаш, ам оон 1497 гектарын ажаап апкан. Совхозтуң күрүне шыгжамырынче киирген 730 тонна тараазының хей нуруузу Арыг-Бажының шаңындан киргеп. Ам шапда тараа улам немежип турар. Ынчанмыже ону дүрген, шыпарлыг арыглап, шыгжап алырынче сула кичээнгей салыынган. 177 тонна тараа ажык шөлде чыдар. Ажаап алышкынның эгезинден бээр шанда тараа сайгарылгазынга 32 кижи составтыг ийи звено хүнүскү, дүнеки өөлчетте ажылдап турган-даа болза, арыглаттынган тараану складче дажыырынга болгаш бокту тараану өл дүшпее черлерже уруп алырынга транспорт хандырылгазы четпес боон келген. Оон түнелиинде комбайнизрдан келген тараанын хей нуруузу ажык шөлде дүжүртүнеп болгаш өл-шыкка алыыр чыдар.

Хей күш, үе чарыгдап тургаш, өстүрүп алган тараану бүрүн ажаап алыры комбайнерлерден кол хамаарыр. Ындыг турбуже бригаданың чамдык комбайнерлери ажылды ак сеткилдиг эвес күүседип турары рейд бригаданың чоруп турган хүнүнде бир мыыдыг фактыдан илереэн. Совхозтуң хоочун комбайнери Оюн Чорбалага удуртказ авеноиун сентябрь 16-ның хүнүнде белүүлежип алган кестирип хүнээн чери — Дайдыр аңаанде шөлде кезек-кезек черлерниң тараазылары сыпта олчаан турулап калган. Ол-ла комбайнерлер 19-туң хүнүнде базала ол участоктуң артаан тараазын кестирери-биле мырыңай 12 шак чедер дей бергеннде ажылдап үнгеннер. Ынчан Бичет-оол Кызыл-оол комбайнын эки таарыштырып албайн ажылдап үнгеш кестирип эртеен изинге хей тараану тех-

РЕЙД

Бригаданың агроному Монгуш Чылбар-оол комбайнерлерниң канчаар ажылдап турарын контрольдавайн, шөлдер аргап карбаан.

Дүжүт ажаап алышкынында киржип турар кижилерниң бедик будуруқчулуг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмааны ажаап алышкынның темпизин саалдып келген. Бригаданың кижилери транспорт чогуунуң харааны-биле суур-биле бригада аралынга чадаг кылаштажып, эртен ажылга озалдап кээр ужурга таваржып турар. Борта хамаарыштыр салбыр эргелекчизи К. Амаш бир трактор-ну улус дажыр кылдыр түскайлап, хемчег алган-даа болза, үк трактор кижилер сөөртүрүнге таарыштыр дериттинмаанинден ажыглаттынмайн турар.

Тараадан хосталган шөлдерже тракторларны киирип, күскү чер аңдарылгазын совхозтуң кайы-даа салбырларында чорудуп турар. Ынчалзажок оон темпизи оожум. Совхозта тараа культураларының ажаап алышкыны доостур чыгай бергенинге дүүштүр алырга, ажыл-агыйда тараадан хосталган шөлдерниң чүгле 29 хуузу аңдартынган. Маңаа хамаарыштыр чогуур хемчегларниң алдынмайн турарын Арыг-Бажындан көрүп болур. Салбыр бо сезонда 1750 гектар черни аңдарар планныг. Сентябрь 17-ге чедир 130 гектар аңгыс аңдартынган-дыр.

Совхозтарның ховү-шөлдеринге ажыл моон соңгаар-даа хайныышкынныг үргүлчүлээр. Ажаап алышкынның мурнакчыларының дүржулгазын бүгү тараажыларга нептеретпишаан, социалистиг чарышты улам дээштиг кылдыр организастап, тараанның чидириинге удур шиитпирлиг демиселди чорудары ажыл-агыйларда партия, комсомол, ажылчын комитеттериниң ыдыктыг хүлээлгези.

Ындыг болганда кижилерниң бедик будуруқчулуг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспушаан, бар четпестерни узутпаары чугула дээрэзин рейд бригадазы санап тур.

РЕЙД БРИГАДАЗЫ:
Т. АК-КӨК, Арыг-Бажы салбырда шаң эргелекчизи, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.
А. АИР, В. МОЛЬБИ, «Шынның» түскай корреспондентилери.

Юбилейге уткуштур

УЛУГ ЧААРТЫЛГАЛАРНЫҢ ЧЫЛДАРЫ

(Саннар болгаш фактылар)

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиле-лелгеенниң ачызында тайгасын чурттуг, ниитиг мадырг, аңнап, балыктап амыдыраа чораан араттарывыс коллективтиг ажыл-агыйны тургузуп, каттыжар дээш чыглып турган ук ырак эвес. Бындыгай чадыр оглер турган Адыр-Кежиг болгаш Ий деп черлерге «Совет Тыва», «Май 1» аттарлыг ийи кодээ ажыл-агый артельдерин ынчаарда тургускан. Оон бээр ам 20 чыл эрткен. Оон ажыл-агыйлар экономика талазы-биле дыка быжыктан. Адыр-Кежиг биле Ий суурларга 8,3 муң кв. метр чуртталга шөлдүг 279 чаагайжыды туттунган базыңнарны ажыглалга киргирген. Ол суурларда эмнелге пунктулары, ортумак болгаш сес чыл школалары, ясли-садтар, доктаамал кино көргүзер черлер, аъш-чем, үлетпүр баазынарының магазыннери, харылзаа салбырлары ажыглап турар. А бо чыдың февральда «Совет Тыва» болган «Май 1» колхозтарның базазынга күрүнүң социалистиг ажыл-агыйын — «Тоора-Хем» совхозту тургускан. Дүүнү колхозчулар ээн-не мурнакчы ажылчын аңгы болу бергеен.

1944 чылда коммунал хандырылганың базыңнары районда колдуунда чок турган болза, соолгу 25 чыдың дургузунда күрүнениң капитал салымышкыны база чоннуң хууда тудуу-биле кады 23 муң кв. метр чуртталга шөлүн тутткан. Чаагайжыды туттунган базыңнарлыг, культура, чырыдышкын, уруглар, амыдырал хандырыганың албан черлерниг чаа суурлар база немешкеп. Ырбан деп черге өрген-дээ чок турган. 1958 чылда Улуг-Хем ыяш ажыраглыг черинең туттуун эгелээн. Оон бээр 11 чыл эрткен. Ам ол суурда 120 ажыг чуртталга базыңнарлы, ортумак школа, клуб, магазин, столовая, эмнелге пунктузу, харылзаа салбыры, амыдырал хандырылга комбинадының салбыры туттунган болган ыяш белетвеекчилериге бараан болуп турар. Ыяш белетелгинең ажылдарын механизастаар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Республиканың чугула тудугларыга ыяш белетээриниң болган салдадыл бадырарының чыл планнарын ол пункт үргүлчү ажыр күүседип келген. Тожуның үндезин чурттакчыларындан мергежилдиг ажылчын кадрлар хой-хойубиле өзүп үнген.

Районда хөй уруглардың болган бот-белер күрүне дуза-ламчыдыын ап турар. 1965 чылда олар 81,9 муң рубль түңнүг дузаламчыны алган болза, 1968 чылда ол түң 227,9 муң рубльге четкен. Чүге соолгу дөрт чылдарда ыяш-бүрү дузаламчыга болган пенсиягa 419,4 муң рубльдү үндүрген. Ол 1944 чылда район бюджеди-биле деңнежиин турар. Районнуң ажылчы чоннуң материал-дыг чаагай байдалының өзүп турарының база бир хереечизи күрүнениң ажаалга кассазынга акша-хөреңгизин үш улуг кижиниң бирээзин-де салып турары болур. Бир салымышкыга ортумак-биле 194 рубль оналажыр.

Ажыл төлевирииниң өскенибиле чоннуң бараан садыл аажыр аргалыы 1944 чыл-биле деңнээрге 10,1, садыг четкилериниң бараан саарылгазы 20, садыг четкилери 3 катап өскен. 1965—1968 чылдарда садыг четкилерин дамчыштыр 1547 ыяш-бүрү шактарны, 216 хем чуур машиналарны, 335 радиоприёмниктерни, 62 мотоцикледерни, 14 соодукчуларны чонга сатkан. Түскай вон садыл чок турган. Ол ам ажылдан турар. 1965 чылда чонга 4 муң рубль түңнүг ыяш-бүрү номнарны сатkан, ам ол түң 2 катап өскен. Районда өг-бүле бүрүзүнге бир солуп, бир журнал чагыдазы онаажып турар.

1944 чылда районга кара чаңгыс библиотека каш-ла санныг ном фондулуг турган 1969 чылда 7 массалыг библиотека 51609 ном фондулуг ажылдан турар. «Тоора-Хем» совхозтуң мраккы ыяш фермазында кызыл-ог политмассалыг ажыл чорударының одаа болган. Суур бүрүзүнде турум кинотеатрлери бар. Тайгада малчыннарга, фермаларның ишчилеринге кино-чуруктарны үзүктел чок көргүзери чаңчыл аларган. Ам районнуң бир чурттакчызына чыл чыдда 42 катап кинону көрүп турар. Улус өөредилге черлериниң четкизи калбарып, 240 уруглар нүүрүне хандырылгалыг интернаттарда чурттап, өөренип турар.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң 285 уруглар бар. 15 орунуг 5 эмчи пунктузары, 35 орунуг район эмнелгези чоннуң кадыын экижидеринге бараан болуп турар. 1944 чылда районга дээди эртеминиг эмчи чок турган болза, ам 8 эмчи, 21 ортумак эртеминиг эмчи ажылдакчылары бар. Тожуның үндезин чурттакчыларының аразындан үнген эмчилерни, чогаалчыларны, инженерлерни, башкыларны, партия, совет ажылдакчыларын республиканың чону билир. Дыка хөй ачылар, малчыннар болган өскелер-дээ чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан. А хоочун ачы Даржаа Эрестолга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Тожу — Тываның ээ-не каас чараш, байлактыг булуңнарының бирээзи. «Тожуну көргөөн кижи Тываны көргөөн ол, а Азас холдуң көргөөн кижи Тожуну көргөөзин ол» деп чугаанның тыптып келгени ында эвес. Кайгамчык чараш бойдустуг Азас холдуң кыдыында чайгы дыштанырга чериң 1967 чылда ажыктын. Ында Совет Эвилелиниң кайыдаа областарындан, крайларындан, эвилелдешкен республикаларындан туристтер кээп дыштанып турар. Азас холдө 11 чүүл балык бар, а ооң 9 ортулуунда ыяш-бүрү аңнар, кат-чимистер, моогулер дээш ээскe-дээ байлантар хей.

Мурнунда ээ-не чыдың калган чораан улус ам совет эрге-чагырганың чылдарында бодунуң социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниг кайгамчыктыг чечектелип турар болу бергенин кысказы-биле көргүзерге мындыг. Бо дээрге Коммунистиг партияның, ооң ленинчи национал политиказының ачызында боттаган улуг чаартылгалардыр.

К. ШЫЫРЫШЧЫК,
райплан начальныгы.

Кодээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелин чугаалашкан хурал Бии-Хем районда «Хадың» колхозтуң Культура ажыныңга эртип турган чүве. Колхозчулар индирге үнүп келгеш, колхоз амыдыралының хогжүдезиниге чаа орукту ажыдып турар ол төлевилелди кончуг чүүлдүг деп деткип, санал-онаалдарын киирип, боттарының онаашкан ажылының дугайын чугаалап турдулар.

Хуралдың даргазы тургаш:

— Степан Даңгаага сөс бээр-дир — дээн соонда индирге үзүп, шилгедек магаботтуг, әрес арын-шырайлыг кижи үнүп келди. Ол болза «Хадың» колхозтуң Суглуг-Хемде хойжу бригадазының бригадири коммунист эш Даңгаа-дыр. Эрги Уставты солуурун үе негеп келгенин, чаа төлевилелди ол база өөрү дег чаңгыс үн-биле деткип турарын чугаалаан:

— Бир-тээ малчын кижи болганымда эштерге бистин кыштаглаашкынга белеткелинивис дугайын дыннадып көрейн дидир...

Колхозтуң мурнакчы кижилериниң бирээзи коммунист С. Д. Даңганы хой бригадири кылдыр ажылдадып чорутканындан бээр ам бир чыл ашкан. Эрткен кыжын малчыннарга эң-не берге болган дээрги билдингир. Ынчалза-даа коммунист бригадир ажылды бодунуң холу-биле тудуп кылып, өскелерге чүгле сос-биле эвес, харын ажыл-ижи-биле үлегер болуп, кыштаглаашкынының кайы аалда канчаар эртип турарын хүн бүрү хайгаарап, мал чемининиң хуваалдазын, чарыгдалын ынаар турган, кыштан хойну оначаменин ажырган.

Мурнуку чылдарда бригада 100 баш хойга онаашпас 64—65-ле хураган ап турган болза, бо чылын 81 хураганны алган. А Оюн Биче-оол, Сонам Серен олар харын-даа 96—99 хураганны түе-түзүнде алгылааннар. Бо дээрге мурнунда чылдарда колхозка турбаан бедик көргүзүг-дүр. Ол ышкаш бригада күрүмеге дүк садарының планын база ажыр күүсеткен.

Кыштаглаашкынга белеткел дээрге-ле, частан эгелээр дээрзин Степан Дүктүгбеевич билир. Ынчангаш хойжуларның хуралынга чазын кыштагдан көжүп кирерде хамык кажаларының өдек-көрженин шуптузуп хоорар, дезинфекциялаар кыдыр шинтиприлээш, ол бүгээр боттандырган. Бригадага бүгү ажылды коллективтиг күжү-биле чорударын чаңчыктырган.

Хурал эгелээриниң мурнунда-ла кыштаглаашкын дугайын колхоз даргазындан сонуургаарывыска, хамыктың мурнунда бригадир С. Даңгаа-биле чугаалажып көөрүн сүмелээн. Ынчангаш Степан Дүктүгбеевич-биле чугаалажыр аргалыг болган бис.

Суглуг-Хемниң хойжулары эрткен чылын 48 тонна сигең белеткеп алган турган болза, бо чылын 134 тонна сигенни белеткээн. Ону ам-даа уламчылап, 150 тонна чедирер дээрзин бригадир бүзүреткир чугаалады.

«Шанааның чайын белетке» деп үлегер чугаа бар. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелге, малды чайгы үеде одарадыр семиртип алыры база хамаарыжыр-ла болгай. Артельдиң хойжулары эрткен чайын Суглуг-Хемге чайлаан, ооң өзүн-сигени-даа тергиин болган, чамдык хойжулар одар солуп көшкүлээн. Ынчангаш ангы үеде бригаданың хою шуптузу ортумактан өрү деңгилелиг болган. Күзегизашкын организастыг артип турар. Хойну тарып бооза дыры дооруулгаш, ол ышкаш аң-чүүлдээвын чорудуп турар. Ниитининиң малынга четчир санныг чемни белеткеп алырынга киржир дугайында айтырыгны бригаданың хураланга чугаалашкан. Ол чугула ажылга хойжулар боттары база оларның уругдарыны киришкен. Сигең белеткелинге Оюн Биче-оол, Күржепей Анай-оол, Оюн Тас-оол олар ак-не идепкейлиг киржип турар. Оон ангыда ийи муң шарыг будук-бүрүнү база белеткээн.

Сигең белеткелин хойжулар колдуунда-ла хол-биле чорудуп турар. «Беларусь» деп бир тракторну оларга колхоз баштаар чери берген, ол трактор сигенни кезип турар. Сигенни чамдык малчыннар кыштагларже соөртүрүп эгелээн. 14 тонна көк-суланы кыштагларда чедирген. Сигенни кыштагларже соөртүрү орук чогундан амдыызында массалыг эвес, ынчангаш күзеглер чанында сараалтарны мал чивеэн-биле кажаалап турар.

Хойжу бригадада шупту 11 малчын өг-бүле бар, бо чазын ийи-ийи өрээлдерлиг үш базыңны оларга немей түткан. Ынчангаш малчыннар шуптузу базыңнарга кыштаар аңаар. Ол базыңнарның печказын, соңгаларын кылып, будуур, чугайлаары арткан. Ол ажылды сигең планы доостуру-биле быжанчыларның дузазы-биле хойжулар боттары кылыр деп көрген. Оон ангыда арай бергелей бээр байдалдыг чүүл болза, чаш хураганга болган удуг хойга бир-бир кажаа херек болуп турар. Оны тударынга хойжуларның боттарының күжү чедимнее, ынчангаш артель баштаар чериниең дуза дилеп турар.

Чугаадыстың төнчүзүнде С. Д. Даңгаа бо чылын оон удуртканы бригада кыштаглаашкынының бүгү белеткелин октябрь 20-де бүрүн доозар дээрзин чугаалады. Чангыс сөс-биле чугаалаарга, бригада кыштаглаашкынга кажангызындан-даа артык белеткеттингеп. Ынчангаш хойжу бүрүзү улуг шилгедээны дилеп түдүп ортер дээрзинге бүдүреалдыг. «Хадың» колхозта бөгүнде ийи бригада сигең белеткеп турар. Иван Некрыловка удуртkан № 1 бригада 620 тонна сигенни белеткеп, планын күүседипкен. Мал чемининг белеткелинде трактористер М. Биче-оол, А. Маады, аът-биле сигең бестирикчилери П. Аймыы, И. Санчай олар ээ-не идепкейлиг киржип турар. Чижээлээрге, алдан ажыг харлыг хөөчүн колхозчу Петр Аймыы хүнде 2 гектар сигең кезер нормазын үргүлчү 3 гектар чедирип турар. Д. Эник-оолга удуртkан звено саванны болуп, шарып турар. Оларның ажылын чигедири-биле комбайнвар тараакын саванын чаңгыс черге боле төгер кылыр доктаатkан.

Ынчалза-даа колхозта мал чемининг белеткелинин темпизи оожум дээрзин демдеглээр херек. Шынап-ла, бо чылын хадынчылар 1270 тонна сигенни белеткээр турган, 840 тоннаны белеткээн. Бо ажыл июнь айны сөөлүреди эгелээн. Моон алгаш көөрге, сигең белеткели барык ийи чартык ай дургузунда үргүлчүлеп турар-дыр. Сигендем алгыда 1160 тонна кукурузаны силостаан. Бо талазы-биле план база чедир күүсеттинмээн. Белеткеттинген кукуруза чүгле саар инектерге четчир.

Амгы үеде мал чемин белеткээрин чедир күүседип алырынга бир таарымчалыг чүүл болза, саванны. Эң ылангыя кок-суланы белеткеп алыр арга тургустунган. Арбак деп черде ажаган сула хоорзунарында катап үнүп келген. Ону дурген ажаан алыр херек.

«Хадың» колхоз ынтызибиле 22 муң ажыг малдыг. Ынча малдың кажаа-хораазын белеткээринге үлуг ажыл негеттинип турары чугаажок. Эң ылангыя 200 баш быжаа кирер кажаанын түдүүн саалаан, бо чылын ажыглалга киприп бергедеп турар. Оон ангыда инек кажаазын механизастаары көрдүнген. Ол ажыл базала саадаар байдалдыг.

Топ фермада И. Туревич удуртkан 7 кижи составтыг звено кажаларны кышка белеткээр талазы-биле чамдык ажылдарны кылып турар. Ол ышкаш Г. Сериков, К. Шиминген олар чамдык кыштаглаашкынже электри шугумун киргизээн.

Колхозтуң коммунистери чоокта чаа В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга уткуштур артельдиң алган социалистиг чарыжының күүседезиин чугаалашкан болган аңаа кыштаглаашкын дугайын халы аналиэтеп, ол ажылче немелде күштүү эвилелдээш, октябрь 20-де дооза дээп шиитпирээн.

Хертек СЕДЕН.

МАЛЧЫННАРГА ЧУГУЛА ШЫЛГАЛДА

Ажаап алыышкында студентилер

Кызылдың медицина училищезининиң ийиги курузунуң студентилери Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунга тараа ажаан алышкынынга дузалажыры-биле шефтеп чеде берген. Олар шупту 24 кижи. Студентилер колхозтуң төп шаңында тарааны арыглап, чургадырында ажылдап турарлар.

Херим аксынга Павел Корнеевич Сорнаков-биле ужураалы бергеш, шаңда ажыл-херектиң дугайын сонуургаа айтырдывыс. Шаң эргел-кчизи колхозта шефтеп ажылдап турар сурттуулдарниң дугайын мактап, мынча диди:

— Бо сургуул уруглар-даа кончуг-ла мызымак ажылдаар улус-тур. Боларның ачызы-биле шаңга келген тараа саадаавас, дораан арыглаттынып, сайгартынып турар. Оон башка өл, бокту тараа изин каар иинк. Кандыг-даа үеде, кандыг-даа ажыл кылынар дээргe, черле ойталавас, ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Студентилер ийи ээлчег болуп алган ажылдап турар. Колхозтуң шөлдериниң кээп турар тараа ол болгаш бок үнүштүт. Оны арыглап, чургадыры дыка берге. Ол тараа чаңгыс хондур чыдар болза, дораан-па изин бээр. Ынчангаш ону доп-дораан арыглап, чургадыры негеттинер. Чогумна бо берге болган далаштыг ажылга студентилер колхозка улуг дузаны чедирип турар.

— Ээлчег дургузунда чежө тонна тарааны арыглап турар силер? — деп, бир ээлчегиниң удуртукчузу Надя Воротникинадан айтырдым.

— Өл тарааны кургадыры, арыгдаары дыка берге чүвелир — деп, ол харылзады.— Ынчалзажок бис 20 тонна норманы ажыр күүседип тур бис. Бистиң бир ээлчээвис эртенгининг 8 шактан эгелээш, кежээкининг 5 шакка чедир ажылдаар, а өске ээлчег ажылды улаштыр хүлээп алгаш, дүнекининг 12 шакта барып доозар. Чамдыкта оон орайга чедир-даа ажылдап турар бис. Чүге дээрге, шаңда өл тараа оваага үр чыдар болза, изип, үрели бээр болгай. Оон аңыда, тараа чүдүрген машиналар дүне безин шаңга кээп турар, ону олчаан тургузар эвес, база-ла дүжүрер апаар.

Тараа арыглаан машиналарның даап-диңмиди бичии-даа үзүктелбес. Хөглүг чугаа-соот база-ла дыргын. Хире-хиреде кандыг-бир ырының аялгазыда чаңгыланып келир. Аныяк кыстарның ажылдап турары бир деминг болгаш саадал чок.

— Люба, база бир машина келди! — деп, бир урут кыйгырды.

— Ынчаарга мону тур соксадып каалыңар — дээш, Валя тараа арыглап турган машинаның тогун өжүр база каапкаш, эшкиниття алгаш, чорутту.

— Чеве, дүргедептээлиңер!

— Ой эжен, чемненир шаа чедип келген шыкажыл уруглар — деп, Малкова өөрүнге чугаалады.

— Бо машинаның чүгүн дүргеп дүжүрүп каапкаш, чорутаалыңар!

Улуг эвес бажынчыгаш. Ооң бир өрээлинде арыг столдар болгаш төгерик сандайлар. Ол — сургууулдарның чемненип турар столовайы. Ону колхозтан тургускан. Чемнеп чаагай чыды өрээл иштинде дола берген.

— Аъшкарып-чемгерип турары кандыгыл? — деп, ында чемненип олурган уруглардан айтырдывыс.

— Хөлчек эки! — деп, кезек уруглар барык-ла деңге чыгыы харылаадыр.

— Силер база чемненип көрүңер даан — деп, оларның бирээзи бистиң чанады.

Шефтеп келген сургууулдарны колхозтуң хандырып турары эки. Оларга улуур, дыштанып тускай өрээлди база үндүрүп берген.

Келир үениң эмчилери боттарының кызымак күш-ажыы-биле колхозтуң улуг үүлезин будурериниге үлүг-хуузун ынчаар киирип турарлар.

ЧУРУКТА: студент уруглардың машинадан тараа дүжүрүп турары.

А. КУЛАРОВ.

Фото авторнуу.

ТЫВАГА АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ ТУРГУСТУНГАНЫ

Юбилейге уткуштур

КАЙГАМЧЫК ЮБИЛЕЙНИҢ. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзүнде бистиң аныяк республикавыс ССРЭ-ниң улустарының ажы-дүңналышкы өг-бүлезинче киргенинин 25 чылын демдеглеп эртиреп. Төөгү талазы-биле кыска үе эрткен-даа болза, ол чылдарның дургузунда Тывага социал улуг эргиилелер болган. Бо үеде улус ажыл-агыйы шапкын хогжээн. 25 чылды социалистиг индустриализастаашкынның, кодээ ажыл-агыйны чаартырының быжыг материалдыг базазын тургузарының болгаш ажылчын ангының дүрген тургустунганының чылдары деп чугаалазар апаар (чүүлүн темазынга чагырткаш, культура тургузуушкунунда болгаш ээскe-дээ социал чаартылгага хогжүлде дугайында чугаалавас бис).

Октябрь революциязының салдарындан бурунгу Тыва чер оттуп, капиталистиг эвес хогжүлдени боттандырып эгелээн улусчу эрге-чагырганың республиканы тургускан. Тыва Арат Республикага ажылчын кадрлар тургустунуп эгелээн. ТАР-га ажы-дүңналышкы дуза кадары-биле Совет Эвилели будурулгенин чепсек-херекселдерин соөртүп эккеп, даг-тывыш ажылдарын организастаашкан. Ол-ла чылдарда кодээ ажыл-агый продукциязын болбаазырадыр, ыяш белеткээр, оон чазаглыг кылыглар белеткээр бичии будурулгелер тыптып келген.

Ол-ла будурулгелерге түе черинең орус болгаш үндезин чоннуңдан база ТАР-ның чазалының дээгээн ёзугаар Совет Эвилелиниң келген специалистерден, ажылчыннардан, ССРЭ-ниң Тывага кожа районнарындан кеглигээн ажылчыннардан баштайгы ажылчын коллективтер тыптып келген. Ынчаарда эвээш санныг-даа турган болза, ол ажылчын коллективтер тыптып келген. улус ажыл-агыйынга будурулгенин социалистиг харылзаларын тургузуп, сайгыраңгайжыдып эгелээн. Ынчангаш ол улуг эвес коллективтер чурнакчы күш болуп, социалистиг ниитилел харылзаалаарын тургузарының эгезин салган.

1944 ЧЫЛДА тыва улустуң совет ажы-дүңналышкы саны ортумак-биле Россия федерациязыныңдан бедик темпидер-биле ковудээн. Ону мынаг таблина-биле көргүзээл:

РСФСР-ге болгаш Тыва АССР-ге ажылчыннарның, албан-хаакчыларның санының өзүлдезиниң темпилери (1950 чыл-1).

	РСФСР		Тыва АССР	
	1958	1965	1958	1965
Улус ажыл-агыйында бүгү: ажылчыннар, албан-хаакчылар	1,4	1,8	1,8	3,3
оон иштинде: үлетпүрде	1,3	1,6	1,4	2,9
тудутта	1,7	1,9	4,3	7,3
транспортта	1,4	1,6	3,2	7,1
кодээ болгаш ыяш ажыл-агыйында	1,5	2,2	2,2	5,0

ТЫВА АССР-НИҢ ажылчын күжүнге улам өзүп орар хереглелиин бүрүн хандырарда бистиң чуртувустун оске районнарындан ажылчыннарны эккеп келген. Ынчангаш бистиң республикаже ажылчыннарның кээп, наңаа доктаап турары улус ажыл-агыйын сайгыралырынга болгаш национал кадрларны тургузарынга ыяк таарымчалыг.

Ам бисте тыва ажылчыннарның демзигүүрү улуг апаргаа. Оларның санының ковудээриниге республикада болган социал-экономиктиг чаартылгалар салдарыны чедиргеп. Дээйин совлудеги чылдарда коңкүн арат ажыл-агыйлар каттыжып, ажылчын күжүн негей берген. Коллективизацияны массалыг-биле чоруудуп, ону доосканының соонда кур болгаш курукка черлерни шингээдири эгелээн. Турум амыдыралче шилчип, хөорай, суурларның тудуу калбарганыбиле чурттагга, культура, будурулге тудугларыга ажылдаар кижилер негеттинип келген. Ынчангаш колхозчуларда тудут ажылчыннары 15 хуу чедир ковудээн.

Дайын соолудеги он чыл иштинде кодээ ажыл-агыйзын үлетпүр будурулге черлериниче шилчип, ажылчын аңгыже киргеп кижилер эвээш болган. Артельдерниң ажыл-херээ барык бүгү чонну хаара тудуп турган. А колхозчуларның материалдыг амыдыралы база чылдын-на ажыжып орган.

Ол үеде тыва ажылчын кадрларның хүрээлениң өстүрериниң сорулгазы салдыпган турган. Ынчалза-даа ол айтырыг чедир шинтпирлетинмээн. Ындыг-даа болза кодээге ажылчыннарның бөл өзээ МТС-терге, совхозтарга тыптып келген.

Колхозтарның организастехника талазы-биле быжыканы, кодээ ажыл-агый будурулгезинин техника-биле чепсегленгени, механизастаашкын, республикага үлетпүрүнүң, тудугунуң, транспорттуң хогжүлдези ажылчын аңгыны өстүргеп. Тыва кижилер 50 чылдарның ортузундан бээр үлетпүрде, тудутта, транспортта калбаа-биле ажылдап эгелээн. 1950—1957 чылдарда тыва ажылчыннарның, албан-хаакчыларның саны чылдын-на ортумак-биле 34 кижиге ковудеп турган, а 1957—1963 чылдарда ол 485 четкен.

Үндезин чоннуң ажылчын аңгызының хөй кезии кодээ ажыл-агыйга тургустунган. МТС-терге ажылчыннарның 40 ажыг хуузу тывалар турган. Совхозтарны организастап эгелээниден бээр 1957—1967 чылдарда тыва ажылчыннарның саны 20,3 хуу ковудээн.

Чаа тыптып келген адырларже база тыва кадрлар киргилээн. Ол-ла он чыл иштинде үлетпүрге тыва кижилерниң саны 7,5 хуудан 18,8, тудутта 7,7-ден 26,3 хуу өскен.

ӨҢ МАССАЛЫГ ПРОФЕССИЯЛАРГА чолаачы, септекчи, комбайнер, трактторист хамаарыжыр апарган. Ол-ла чылдарда хереэженнер база ажылчыннын мергежилдерин шингээдип ап эгелээн. 1967 чылда үлетпүрде тыва хереэженнер 46,1, тудутта 20,6 хуу болган.

Совет Тывага үлетпүрүнүң тургустунганы, адырларның структуразынга чаартылгалар болуп турганының хирези-биле, илангыя чеди чыл планының күүседезиниң үезинде, тыва ажылчыннарның санының деңзигүүрүнге, оларның адыр аайы-биле хуваалдазынга чаа чүүлдер тыптып келген. Бир эвес 1945 чылда ажылчыннарның 60 хире хуузу чүгле ийи адырга — чиик, ыяш үлетпүрүнге хамаарыжып турган болза, алдан чылдарның ортузунга чедир үлетпүрүнүң бүгү адырларынга хуваалда алаан дескилекшеген. Тудут материалдарының үлетпүрүнге, даг-дүгү, металл, ыяш болбаазырадылгазынга, аъш-чем будурулгелериниге 10—18 хуузу үндезин нациянын төлээлери ажылдап турган.

Тыва ажылчыннар төп, барыын талада будурулгелерде ээ хөйү-биле тыптып келген. Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажылчыннарының 40 хуузу үндезин чон, а комбинатта олар бүгү ажылчыннарның, албан-хаакчыларның 30 хуузу болуп турар.

Республиканың экономика, культура тургузуушкунунуң айтырыгларын улам чеминиикиниг шинтпирлээрге чамдык чүүлдерни кичээнгейге алыры чугула. Ажылчын тываларның хөй вургузу (70 ажыг хуузу) тудут материалдарының үлетпүрүнде болгаш ачыдырал хандырылга будурулгелериниге ажылдап турар. Электроэнергетика, металл болбаазырадылгазы, полиграфия үлетпүрүнде болгаш республика найысылалының будурулгелериниге, тудугларда, транспортта тывалар эвээш.

Соолгу үеде профессионал-техниктиг училищелерни ажыдып, ынаар тыва ооглар, кыстарны хаара тудуп, чаа нарын мергежилдерге өөредип турар. Оларның ачызында ажылчын аңгы сан-даа, шынар-даа талазы-биле өзер.

Тываның национал ажылчын аңгызы Совет эрге-чагырганың үезинде тургустунуп хогжээн. Оон хүрээлеңи колдуунда колхозчу тараачыларның ажылчын мергежилдиг шингээдип ап келгенинден өскен.

БИСТИҢ чечектелип орар республикавыста тыва ажылчыннар-биле кады Совет Эвилелиниң хөй ыяш нациялардың төлээлери (чижээ, чүгле Ак-Довуракта бедик 30 ажыг нация бар) быжыг найыралдыг, ниити сорулгалыг, чүүгүүлүг, демнег ажылдап, Тываның алдарадын өстүрүп турар болгай. Республика-биле кожа районнардан келген кижилер. Совет Эвилели ужур-дузалыг улуг тудугларга, будурулгелерге чурттуң бүгү булуңнарындан келген антузиастар үлетпүр будурулгелериниң, худугунуң транспорттуң баштайгы ажылчыннары болу берген. Оларның аразында үндезини чоннуң ооглары, кыстары база бир демей ажылдап, сайгыраң келген.

Баш-ла чылдар мурнунда карангы будуулук бичии чоннуң амгы салгалы салым-чолдуу, аас-кежиктиг хөөн болганы Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының боттанышкыны.

СЭБП-ниң XXIII съездизиниң демдеглээнии ёзугаар, бистиң алдарлыг ажылчын аңгывыстың хүрээлениниң өзүлдези «ээн мурнакчы, бистиң ниитилелдиң ээн организастыг аңгызы — ажылчын аңгының ролюнуң улам бедиишиниң, а оон түңнелинде социалистиг тургустугнуң быжыглып херечизин».

Ажылчын аңгының тургустунганы, ниитилел будурулгелиниге оон ролюнуң өзүп орарының барымдаазы Тыва АССР-де социализминиң материал-техниктиг базазының чедиишкиниг тургустунганы, аграр ажыл-агыйлыг республиканың аграр-индустриалдыг Тываже шилчээни болур.

Л. ГРЕБНЕВ.

Төөгү эртемнериниң кандидады.

УЛУГ ЧҮВЕ ЫРАКТАН КӨСТҮР

Сентябрь 22-ниң эртенин эки билир мен, адыгжы Эстон корпустуң дайынчылары Таллин-биле үш чыл иштинде хөмудавчыг чарлып чорааныпың соонда, Ласпамяның бединиден хоорайның бараанын ынчаарда база катап көрүп каан бис. Ооң кырынга орт ыжы чаттылган турган.

Сеткил хайныр ол үеден бир хонук бурупгаар-ла бистиң полугувус Таллинден оранчок ырак турган. Кижи бүрүү бистиң аңаа дүрген чеде бээривисти чугаалап турган-даа бол, ооң ындыг дүрген болу бээрин билирлер эвээш турган.

Каш-ла шак иштинде шинчөнгир отряд тургускан, аңаа 354-кү адыгжы полктуң, боду чоруур артиллерия полугунуң, «Совет Эстония дээш» деп танк полугунуң кезектери кирип турган. Ынчаарда аткаарлап турган дайзынның бүдүрүлгелерин, орук харылзаапы чаза тепсип, дерилгелерип үреп каапгарын болдурбас төлээде, Таллинче дүрген кирер деп опаалганы генерал Пэрн берген. Ол берге соруга турган: чаңгыс дүне 140 хире километрни дайзыпның артыбиле эртер.

Бистиң полктуң командири В. Вырк баштаан шеригер фронтунуң пугумун оттүр тулчуушкун-биле эрткеп, доора оруктап, күскү карацгыга чаштынып алгаш, Таллинче чорупкан. Ковүрүглерин үрээп төлээде, хемнерни сүзүп кешкилээр ужурга таваржып турган. Фашистер боттарының артынче ындыг дидим согуушкун болу бээрин манаваап, бистиин боттарыпыы кылдыр-даа хүлээп ап турганнар. Орук айтырыкчылары бээип эң кыска орухту айтып берип тургулаан.

Ынчангаш, сентябрьниң 22-ниң эртени. Кудумчуларга, суг өртээлинге тулчуушкуннар. Лейтенант Йоханнестиң чазап ордузунуң эң-не бедик суургазынга кадап каапы тиилелгенин тугу.

Гитлержилер планнаан үүлгедигдерин бүдүрүп четтикпээн. Таллиннің чамдык бүдүрүлгелериите ажылчыннар бедик медереллиг, маадырлыг болуп, чепсектиг камгалал бөлүктерип тургускулаш, дайзынга дерилгелерни алгаш баар азы үреп каапгар арганы бербээн. Электри станциязы ынчаар камгалаттынган, одун ол дораан бере берген.

Кызыл Армияның хүрээлеңинге тулчуп турган эстон дайынчылар шагда-ла кырылган деп, фашистиг пропаганда чулчуруп турган. Ногаан хөйлеңнерлиг, орденнерлиг, медальдарлыг эстон сөлдар бистерниң маңнааан турда-ла, четкилей берген бис. Эжелеге турган таллиичилер бистерни шолдерге, кудумчуларга утқуп алганнар.

1944 чылдың күзүнүнден бээр 25 чыл эрткеп. Таллиннің бурун төөгүзүнден ол мырынай эвээш хуусаа. Ынчалзажок ол хуусаа хөй-даа: 25 чыл дургузунда база ийи хорай херек кырында туттунган. Дайын таллиичилэрге түтле чаңгыс миллион дөрбелчии мерт чурттапга шөлү арттырып каан. Ам бисте ол үш миллион ажыг. Дайынның сөөлгү истери шагда читкеп. Таллиичилер төрээн хоорайын катап төрүттүүшкүнүнүң дугайын чугаалап бээрин Эстон корпустуң 354 дугаар адыгжы полугунуң парторугу чораап, ам Эстон ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиннің Даргазының оралакчызы АРНОЛЬД ГРЕНДЕН дилээп.

25 чыл мурнунда, 1944 чылдың сентябрь 22-де, Совет Эвилелиннің Маршалы Леонид Говоровка командылаткан Ленинград фронтузунуң шеригери болгаш оларның аразында генерал Лембит Пэрн командылаан Эстон национал корпус Балтий флоду-биле иады хөделип тургаш, Эстон ССР-ниң пайысылазы— бурунгу Таллиннн хостаан алган. Ол-ла хүнүң кежээзинде Таллиннің хостакчыларынга алдар болдурган артиллериянын 24 удаа даштаапкыны Москвага дыңмиттелип үнген.

ПМА-ның корреспондентизи Вольдемар Томбу чээрби беш чыл мурнунда болган шагдагы болуушкуннарның болгаш республиканың пайысылазының дайын сөөлүндеги катап төрүттүүшкүнүнүң дугайын чугаалап бээрин Эстон корпустуң 354 дугаар адыгжы полугунуң парторугу чораап, ам Эстон ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиннің Даргазының оралакчызы АРНОЛЬД ГРЕНДЕН дилээп.

Кокчетав областың Кокчетав районунуң тараажылары тараа культураларының экп дүжүдүн остүрүп алган. Олар планда кордунген 77 муң тоннаның орнунга 100 муң тонна тараапы күрүпеге дужаар деп шиитпирлээп.

ЧУРУКТА: чаа дүжүттүң тараазып соорткен автомобильдер колонназы Кокчетавтың элеваторупче угландыр бар чоруруу.

Н. ЧИЕЛЕВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Шалыпчы ажыл-иш

Янзы-бүрү оңнуг шарыглыг пестер, хөвең соорткен чүүк машинналары улуг херим иштинче бо-ла кирип бар чыдар. А орай кежээликтей азы эртен эрте даараан кылыглар — матрацтар, хөвеңниг чоорганнар, хоректээштер, хойлеңпер, чүвүрлер, платьелер түдүрүп алган машинналар оон үнүптер.

Ол болза Кызылдың даарапызга комбинадының коллективиниң белеткээп продукциязы-дыр. Янзы-бүрү кылыглар мында ажылдап турар чүс-чүс кижилериниң күш-ажылының үре-түңнели-дир. Мында күш-ажылдың судалы барык дүн-хүн чок хайныгар. Даараныр машинналарның даажы эртепден орай дүнеге чедир дагжап келир. Эөлчеглиг ажылга чагырткан ажылчынарның кижи бүрүзү хүлээп-гөн херээп күүседир дээш, бүгү кичээнгейин моөңнээп олурар. Аныяк, хып дээп чалыы кыстар, уруг-дарыглыг нелер-даа бар, ажыл-мергежил талазы-биле дуржулгалыгларыда-даа, чаа-ла мергежип чоруурлары-даа бар. Администрация, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары комбинаттың мурнунда салган сорулганы чедиишкиниит шиитпирлэр дээш, коллектив кежигүннериниң күжүн шын башкарып, үлдап турар.

Бо дугайын каш чижек, санпар-биле бадыткап болур. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, оон сагылга-чурумун бедидериите социалистиг чарыш улуг идиглиг. Владимир Ильич Ленинниң торүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга болгаш Совет Тывачыг 25 чыл оюнга уткуштур калбарткан чарыпгың темпизи бо хүнперде улам-на бедип турар. Цехтер, бригадалар аразында социалистиг чарыпгы дээштиг организастаанындан эрткен сес айларның планнары болгаш социалистиг хүлээлгелер ажыр күүсеттинген. Уруглар платьелерин, чолдак хоректээштерин, хөвеңниг фуфайкаларны, майкаларны, хойлеңнерин, чолдак, узун чүвүрлерин республиканың хереглекчилерп, ылаңгыя уруглар албан черлерн үргүлчү ап келген.

Мастер А. П. Елисееваның удурткан бригадазы социалистиг чарышка дээре коргүзүглерин чедип алган. Сес айларның бүдүрүлге даалгазы 103,4 хуу күүсеттинген. Ийиги черни И. С. Макарованың удурткан бригадазы ээлээп.

Иниизи-биле комбинат белен продукция сайгарарының хемчээлиниң планын сес ай-лар дургузунда алдан ыуң рубль ажыр боттандырган.

Бо чылын коллективтиң мурнунда план улуг, ону чедиишкиниит күүседирде бүжениишкин, организастыг чорук негеттипер. Бүгү даараныкчыларның пайыралдыг, бир демниг ижинин түңнелинде харын шупту алды бригада планнарын күүседипкеп. Ол дээрге Совет Тываның 25 чыл оюнга күш-ажылчы белек болур.

Комбинат Минусинскиниң даараныпга фабриказы-биле социалистиг чарыштыг. Сес айларның түңнелин: күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кайы хире бедиткеннн, чеже продукция бүдүргенин, чеже продукцияны пландан ажыр бергенин тодараткаш, түңнелди чаржып турары коллективче чоруткан.

Бүдүрүлге черниң ажылчыннары сентябрь айның программазын хуусаа бетинде күүседир, Тываның 25 чыл оюң чаа күш-ажылчы тиилелге-биле уткуур изиг күзелдиг ажылдап турарлар.

Д. ЕНДАП.

Чаагайжыдылганың доктаамал комиссиязы

Эрзин районнуң Эрзин кодээ Советиниң доктаамал комиссиялары Советтиң болгаш күүскомнуң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг киржип, ажыл-агый аайы-биле боттарының харылаар адырларынга хыналдаларны чорудуп, чамдык хемчеглерни боттандырып келген. Коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссия эки ажылдыг деп санадып турар. Ооң кежигүннери беш кижи. Комиссияны хоочун совет ажылдакчызы Сергей Чымба удуртуп турар.

Квартал санында чорудар кол-кол хемчеглерни баш удур планнап кылган. Комиссия кежигүннерин кандыг-бир тодаргай ажылды харылаар кылдыр хуваап каан. Ай санында болуп эртип турар хуралларга коммунал хандырылгага, суур чаагайжыдылгазынга хамаарышкан янзы-бүрү айтырыгларны чугаалажып көргеш, практиктиг хемчеглерни ажылдап кылып турар.

Суур чаагайжыдылгазының айтырыгларынче кол кичээнгейни утландырган. Комиссия кежигүннериниң, кодээ Советтиң депутаттарының, активтериин дузазы-биле организастыг ажылдар кылдынган. Бо чылын часкы ыяш олуртулгазының үезинде суурнуң бүгү чурттакчы чону, албан организация черлери, тус-тус коллективтер чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылдарынга кажангызындан-даа артык идепкейлиг киришкенин демдеглээр херек. Суурнуң кудучуларынга мун ажыг дес ыяштарны тарып олурткан. Оларның ажаалда хайгаараалын албан организация черлерииге болгаш чурттакчылыг бажынар бүрүзүнге быжыглап берген. Ыяштарның суггарылгазын үзүктелдирбес соруга-биле 6 километр черниң бугазын аштап кылган. Ооң түңнелинде бо чылын ыяштарның өзүмү багай эвес болган. Ол ышкаш хөй-ниитиниң күжү-биле суурда дөрт ковүргүг кылдынган.

Кодээ Советтин коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы ажылчы чонну эвилелдеп тургаш, эвээш эвес организастыг ажылды чорудуп, кодээ Советке улуг дузаны чедирип турар. Комиссияның саналын ёзугаар 13 чурттапга бажыннарының база район эмнелгезининг капитал септелгезинге хыналдапы чоруткан. Комиссия күскү ыяш олуртулгазын организастыг чорударын планнаан. Ам аңаа белеткел ажылдарын чорудуп эгелей берген.

Чаагайжыдылга, ногаанчыдылга база коммунал хандырылга айтырыгларын комиссияның инициативазы-биле белеткээш, кодээ Советтиң сессияларынга, күүском хуралдарынга чугаалажыры-биле киирип турар. Бирги чартык чылда комиссияның кылып чоруткан ажылының дугайында илеткелди кодээ Советтиң сессиязынга дыңнап чугаалашкан.

Дуржулгалыг ажылдакчы Сергей Чымба комиссия кежигүннеринге негелделиг. Кижи бүрүзүнүң хөй-ниити хүлээлгезин канчаар күүседип турарын контрольдап турар. Бердинген даалгаларны кым, канчаар боттандырып турарып комиссия хуралынга база дыннап чугаалажып турар.

А. НАМЗЫН.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПОЛЬША

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның даштыкы чурттарга сөөлгү 20 чыл дургузунда машиналар болгаш дериглер садып келгени аңаа барык 7 миллиард доллар орулганы берген. Үлетпүрге ажыглаар машина, дериглерни даштыкы чурттарга садары — Польшаның даштыкы садыпның эң аныяк адыры. Улусчу Польшаның дузазы-биле бүрүн дериттинген чүс-чүс бүдүрүлге черлери Европаның, Азияның, Африка биле Латин Американың 59 чуртунда ажылдап турар.

Польшаның капитал дериглериниң кол хереглекчизи Совет Эвилели. Польшаның үлетпүрү ССРЭ-ге чүс хире бүдүрүлге черлерин бүрүн дерип, хой-хой цехтерге 200 түү-түү дериглерни берген. ССРЭ-ниң, Венгрияның, Болгарияның,Румыпияның демир-оруктарынга чүк соорткан 8000 болгаш пассажир дажыглаар 5000 вагонпарны берген турар. Польшаның судно будүрер черлери даштыкы чурттардан келген чагыгларны бүгээр ниитизи-биле барык 400000 тонна чүк соорткан судноларны бүдүрүп турар.

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. (СЭТА). Сентябрь 1-де совет тудуг делегезин ажыттынган. Делегезе болгар найысылазда ажок сураггаан. Ону 15000 ажыг кижи көөп көргеп. Үлетпүр, транспорт, чурттапга тудуунга ажыглаар чаа машина, дериглерни көрүкчүлер сонуургап, тудуг материалдарын будүрери-биле таныжып турар. Делегезеде ССРЭ-ниң тудуг талазы-биле чедиишкиннериниң дугайында дыңнакчыларга лекцияларны помчуп, киполар көргүзүп, тускай артемпиглерниң ужуражыышкынарын эрттирип турар.

Делгелгеде көргүскеи чедиишкиннер болгар тудугжуларга техниктиг дешпилгеиниң делгем орууи ажыдып берип турар деп, «Работническо дело» солуи демдеглээн.

ГДР

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл догуннап келген үезинин дургузунда ооң үлетпүрүнүн машинадар тудуп тургузар адырлары: суднолар будүрери болгаш энергетика машиналарының тудуушкуну алдарлыг орукту эрткен. Ростокка, Висмарга, Штральзундуга судноларын будүрүлгезиин барык бүрүү-биле чаартып тургускан. Кодээ ажыл-агый машиналарын, тракторларны, автомобильдерни будүрери дыка калбарар чедиишкиниг болган.

Машиналар болгаш дериглер будүрери республиканың бүгү үлетпүр будүрүлгезиниң 28 хуузу болуп турар. ГДР-ниң үлетпүр будүрүлгези 1968 чылга чедир үеиин дургузуунда 4,5 хире, ынчаарга машиналар болгаш автомобильдер будүрери — 6,5, электри болгаш электрон үлетпүрү — 10 катап өскен.

ГДР—даштыкы чурттарга делегейде эң хөй машиналар будүрүп берип турар чурт. Машиналар будүрериниң продукциязы ГДР-ниң даштыкы чурттарга садар бүгү баранпарының чартыктан хөй кезии болуп турар.

Республикага будүрген балыкчы судноларын ооза надбавле-биле сурагжаан. ГДР оларны будүрер талазы-биле делегейде 3-кү черни эзлеп турар. Ооң будүрген судноларын Совет Эвилели эң хөйү-биле садып ап турар.

Бо чылын Чехословакиянын тараажыларын республиканың ховулары байлак дүжүт-биле оорткеп. Бо чылдың дүжүдү нажангызындап-даа артык болган дээр дугайында медээлер чурттуң бүгү районнарындан кээп турар.

ЧУРУКТА: кызыл-тас ажаап алышкыны.

ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

СОРУЛГА ТОДАРГАЙ

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакиянын профэвилелдериниң Төп Чөвүлелиннің пленуму болган.

Пленумнуң киржикчилери амгы политиктиг байдалдың болгаш чоокку үеде профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында ЧПТЧ-ниң даргазының оралакчызы Я. Дужийниң илеткелин дыңнаан. Илеткелчи ЧКП ТК-ның май пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле профэвилелдериниң сорулгаларын тодаргайлап чугаалаан, марксизм-ленинизмниң принциптерин барымдаалап, Чехословакиянын профэвилел шимчээшкининиң чаңгыс авын быжыглаарының, профэвилел кежигүннериниң ортузунга политиктиг, организакчы ажылды экижедериниң эргежок чугулазын демдеглээн. Я. Дужий улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге идепкейлиг киржирипче профэвилел кежигүннерин кыйгырган. Чехословакиянын Коммунистиг партилазы революсюу профэвилел шимчээшкининде быжыг даянар күштүг болгаш ЧКП ТК-ның май пленумунуң шиитпирлерин амыдралга боттандырарынга бүгү күжүвүс-биле дуза чедирер бис деп Чехословакиянын Коммунистиг партилазынга айыткап тур бис деп, илеткелчи демдеглээн.

Чехословакиянын Совет Арминиң хостаанының 25 чыл оюнга алдар кылдыр социалистиг чарышты калбартырынче пленумнуң киржикчилери чурттуң профэвилел организацияларын болгаш ажыл-агыйының удуртур ажылдакчыларын кыйгырган.

Пленумга ЧПТЧ-ниң даргазы К. Полачек сөс алгаш, Чехословакиянын революсюу профэвилел шимчээшкининиң хамыкты мурнай Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа төпнаалистиг чурттарның профэвилелдери-биле кады ажылдажылгаже чүткүлүп салып турар деп медеглээн. Чехословакиянын профэвилелдери интернационализминиң болгаш социалистиг эң-сеткил катгыштырылгазының принциптерин барымдаалап турар. Олар социалистиг чурттарның профэвилелдери-биле кадыг ажылдажылгаже чүткүлүп салып турар деп медеглээн. Чехословакиянын профэвилелдери интернационализминиң болгаш социалистиг эң-сеткил катгыштырылгазының принциптерин барымдаалап турар. Олар социалистиг чурттарның профэвилелдери-биле кадыг-даа медээ дыңнадырыдан ойталап турар.

Барыын-герман болгаш америк чагырга черлери «химия чепсээнин кадагалаттынып турар девискээрининг дугайында кадыг-даа медээ» дыңнатпас кылдыр «дутуржуп алган» деп медеглээп, Боннуң камгалал министри Шредер медерел муңчурадыр хоралыг газ шыгжаан складтар турар черниң дугайында Мангейм хоорайның улуг даргазының салган айтырыгын харылаан. Боон ону барымдаалаан, Мангейминиң девискээринде химия чепсээнин турар черниң дугайында база чүнү-даа чугаалап шыдавас деп, ол айтырыгны харылаан чагында демдеглээн.

Илеткелге киирилде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОнуң штаб-башкында «КНОнуң ажылының чыл түңнелиниң дугайында чиигиие секретарының илеткелиите киирилде чүүл» тараттынган. Эрткен ол ийи айның дургузунда делегей байдалы баксыраавышаан турган.

Чоокку Чөөн чүкке бо чыл үеиин байдалының дүшкүүрлүг болурунуң күштелгенибиле демдеглеттингеи, ол девискээрге сегиржин алышкынның демисел 1967 чылдың июль соопда эң бедик деңнеддиг болурунга четкеп. Аңаа чогумчалыг шиитпир үндүрериниң аргазын тыварының баш муңгаш амгы байдалга таварышканының болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шиитпирин боттандырарының чоокку перспективаларының чок болганының уламындан үргүлчү чепсек ажыглаттынып келген. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ол шиитпирни чаңгыс аай бадылаашкын-биле чүүлдүг деп көргенииниң соопда чогумчалыг ындыг шиитпирни үндүрүп болурунга ынаныш калбаа-биле неперээн турган, КНО болгаш өске-даа талалар барык ийи неделя дургузунда муженнишкинин салып келген турбуже, амдыгаа чедир бүтпээп деп, ол документте бадыткаан.

Чепсетленишкин дүжүрер талазы-биле депшилге херек кырында ажок кызыгарлаттынган хемчээлдиг. Оон турүжук, ядролуг чепсек талазыбиле эндере чепсек будүрер, коргунчуг база бир перспектива бээнн бар деп, документте чугаалаан.

Химия, бактериология чепсээнин болгаш ону ажыглаар болза уржуктуг болган туруп болурунуң дугайында КНОнуң чиигиие секретарының сөөлгү илеткели база ол чугула айтырыгның талазы-биле чүүл-бүрү саналдар дайын чорударының кижизиг эвес, а араатанзыг ол аргазын узуткаарын барымдаалаш, политиктиг, эрге хемчеглерни алырынга дуза чедирер, боттуг шиитпирлерни Код Ассамблеяның амгы сессиязынга үндүрериите чедирип болур деп идегел документте ооң ынай илергейлеттингеи.

—⊙—

Хөрлеп турар

БОНН. (СЭТА). Хөй-ниити ханызы-биле сагыпсырап турбуже, ГФР-ниң чазаа Барыын Германиянын девискээринде химия болгаш бактериология чепсээнин складтарының турар черниин дугайында кандыг-даа медээ дыңнадырыдан ойталап турар.

Барыын-герман болгаш америк чагырга черлери «химия чепсээнин кадагалаттынып турар девискээрининг дугайында кандыг-даа медээ» дыңнатпас кылдыр «дутуржуп алган» деп медеглээп, Боннуң камгалал министри Шредер медерел муңчурадыр хоралыг газ шыгжаан складтар турар черниң дугайында Мангейм хоорайның улуг даргазының салган айтырыгын харылаан. Боон ону барымдаалаш, Мангейминиң девискээринде химия чепсээнин турар черниин дугайында база чүнү-даа чугаалап шыдавас деп, ол айтырыгны харылаан чагында демдеглээн.

Нью-Йоркта ужуражыышкын

НЬЮ-ЙОРК, ноябрь 22. (СЭТА). ССРЭниң, Францияның, Англияның даштыкы херектер министрлериниң болгаш АКШтың нүүрүне секретарының КНО-нуң чиигиие секретары-биле ужурашканының соопда дараазында документини чарлап үндүрген:

«1969 ЧЫЛДЫҢ СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ МЕДЕГЛЕЛ

Францияның, Совет Эвилелиниң, Каттышкан Хаан черииин болгаш Каттышкан Штаттарның даштыкы херектер министрлери чиигиие секретарь-биле чугаалажыр дээш ужурашкан.

Олар Чоокку Чөөн чүкте байдалче кичээнгей салган, ол байдалды олар дыка шыңгыы болгаш чиңиг деп үнелеп көргеи.

1. Олар Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги 242 дугаар резолюциязын детиилери болгаш нүүседири эргежок чугула деп бадытнаан.

2. Олар Чоокку Чөөн чүкке быжыг тейбең доктааган турар ужуруг деп дугурушкан.

3. Олар Чоокку Чөөн чүкте бүгү нүүрүнелер хамаарышпас болгаш тускайлаң нүүрүнелер боөп шуут дөгүннээр эргелиг деп чүүлүү бадытнаан.

4. Үстүнде чугаалаан сорулгаларны ёзугаар эгелээн чугаалажыышкыны болгаш харылзаалар үргүлчүлээр апаар».

Н. К. КРУПСКАЯ
Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

ИЛЬИЧ ФРОНТУЛАРГА чорбаза-даа, оон сагыш-бодалы, чүдү-чүрээ безээде Кызыл Армия-биле кады чорааш, оон дугайында бодап, оон дугайында сагыш салып, бүгү политиканы ыш угланымышкыче тиилеп турган деп чүвени ам ажылчылар болгаш колхозчулар билир. Ол Улуг Комиссарларының Чөвүлелиниң Даргазы турган, оон ажыл-чорудулазы янзы-бүрү турган, ол ажыл-чорудулга хамаатыг дарыынаң айтырыглары-биле, Советтериниң эрге-чагыргазы дээш демиселдиң айтырыглары-биле тудуш холбаалыг болган. 1919 чылдың март 13-те Питерге болган митингиге Совет эрге-чагырганың чедиишкиннериниң болгаш бергедериниң дугайында чүве чугаалап турган. Ильич мынча дээн:

«...Армия төөгүде бир-ле дугаарында армия-биле Советтериниң чоок, үзүлбес чоок, харын-даа чарылбас боон каттышкан деп соглеп болур (курсив мээң. Н. К.) чорууна тургустунуп турар-дыр. Советтер бүгү ажылчы болгаш мөлүүткен чоннарны каттыштырып, — армия база социалистиг камгалалдың болган медереллиң эгелериниң үнделеп тургустунуп турар» (В. И. Ленин. ЧДЧ, 38 том, 50 арын. — Ред.).

Эрге-ажыктарның ол каттышкан тудуш чорууу мунмуң үүрмек чүүлдерге илереп, Совет эрге-чагырга кызыл-армейжилерге алыс боттуң, чоок тудуш эрге-чагыргазы боон турган.

ИЛЬИЧ СОҢГАЛАРНЫ ажыдып алгаш, удуурувга ынак кижи болгай. Ынчангаш Кремльге чурттап турган кызыл-армейжилериниң ыр-шоору дашкаартан эртенин-не соңга оттур куттуулуг кээп турган. «Совет эрге-чагырга дээш шуптушуус-даа олур-ле бис» деп, аныяк кижилер ырлажып турган.

Фронтуларга боон турган үүлдериң Ильич тергиин эки билип турган, фронтчылар-биле ол шуут харылажып, бүгү демиселди удуртуп, оон-биле кады дайын дугайын массаларының чүү деп чугаалажып турарын кичээнгейлиг дыңнап турган. Янзы-бүрү кижилер-биле Ильичиниң чугаалажыышкыннарынга чамдыкта олуруп турганымда мен кижи бүрүдеи оон бодуңун билип алыксаан чүвезин кайы хире эптиг мергежилдиң-биле чугаалаарын ап билирим көрген мен. Ол бүгү байдалды, фронтуларда боон турган бүгү-ле үүлдерни сонуургаар турган.

Шеригниң эрги түснай эртемнигларын кызыл-армейжиларниң кайы хире бүзүрел чок көрүп турарының дугайында Ильичиге бир иletкел боон турда олурушканыынга сактыр-дыр мен. Башкы иелерниг специалистериндең өөренир үзүр таварышкан — оны кызыл-армейжилер-даа билип турган, мынчалаа-даа шериг специалистерни олар аажок овааырымчалыг көрүп, олардан амыдырал талазы-биле бээш каран калбайн хайгаарап турганнар. Кызыл-армейжилерниң овааырымчалыг, сезиктиг көрүнер, мынчаарда күш болгаш угаан ажылының ажылдакчыларының чоокшулажырының хөрээ кайгамчык улуг базымнар-биле бурунгаарлаар апаары» (база мында, 222 арын. — Ред.).

Фронт чорааш келген аш Луначарскийниң Ильичиге иletкели боон турда база бир катап олурушкан мен. Шериг херээнге хамаарыштыр Анатолий Васильевич ыңдыг-ла кончуг түскай эртемниг эвес даарын билдингир, мынчалаада Ильич мынчан хөй-хөй болуушкуннарны чаңгыс аай кылдыр холбаштырып, үргүлчү-ле айтырыглар салып, иletкелди тодаргай угланышкынче тиилеп олурган, мынчангаш иletкел кончуг солун болган. Ильич кымдан чүү айтырарының дугайын билир турган. Фронтуже чоруп, фронтудан кээп турган ажылчыннар-биле ол дыка хөй чугаалажыр турган. Ильич Кызыл Армияның арның эки билир, кызыл-армейжилериниң хөй шуруузу — тараачыннар деп чүвени билир турган. Тараачыннарны ол билир, помешиктериниң талазындан ажылчы тараачыннарга таварыжып турган мөлүүлгени ол эки билир, помешиктерге тараачыннарның өжээнинг чорууп билир, ол өжээн хамаатыг дайынга кайы хире улуг шимчевичи күш болурул деп чүвени билир турган. Мынчаларда хуу ажылдыг тараачыннары (а мынчаарда тараачыннар бурунгу-биле хуу ажылдыг турган болгай) Ильич сагыш шыкаан түүл кылдыр санаваан, тараачыннарда бичe буржуазчы психологияның кайы хире улуун, тараачыннарга организастаттынарының кайы хире бергезин билип, ол шагның тараачыныында организастаттынар харык чок деп чүвени билип турган.

Социализм тургузуушкунунга кол түүл — организастаттынарында деп, Ильич үргүлчү катаптап чугаалаар турган; организастаттынышкын айтырыгларын ол онаа үжүр-дүлгүг кылдыр санаа, ол дугайтыр улуг ынанышты ажылчын ангыга салып, оон организакчы мергежилдиринге, ажылчы тараачыннарга оон чоок чорууңга ынанып турган. Ильич эрги шеригниң, эрги түскай эртемниглериниң бүгү организастыг дуржулгазының шинчээдин алырын негеп, билип, эртем Советтер чуртунуң ажылчы чоннарынга баран болган турарын негеп турган.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ политиказы 1919 чылда массалар-биле харылзаанны быжыглаарының шугумунга чоруп турган.

«Бир эвес бис коммунистерниң партиязы деп адаттынар болгаш, бистер чүгле ам, даштыкы моондактарны чок кылган, эрги албан чергелерни бүза шаккан үевисте, өзүлүг пролетаржы революцияның бир дугаар сорулгазы — он-он болгаш чүс-чүс миллион кижилерни организастаарының сорулгазы —бистиң мурнувуста эң-не баштай, ыяптыг болгаш хөрүүг улуус-тарын, ыяптыг болгаш хөрүүг улуустарын ажыглаарының ажыглаарының ажыглаарының

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢДАР!

1925 чылда үнделеттингеннең

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 24 СРЕДА № 225 (8071).

Өрээ 2 көп.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

ТИИЛЕЛГЕНИҢ ОРУУ

Эстониядағы колхозтарында колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел болгаш республиканың бирги съездизиринге тураскаарган ниити хуралдар эртип турар.

Ындыг хурал Харюск районда Күш-ажылдың Кызыл тук орденниг «Улустуң тиилелгези» колхозка болуп эрткен. Ол ажыл-агый бо чылын болуунуң 30 чыл юбилейин демдеглээн. Ленинчи кооперативтиг планынга үндезилеп хөгжүткен социалистиг кедээ ажыл-агый эстон кедээни таныттынмазы-биле чаартыкан. Оон тодаргай чижээн «Улустуң тиилелгези» колхозтаг көрүп болур.

Баштайгы үеде ол колхозтуң техниктиг баазазынга аътбиле кестирер 11 машина, 3 чаштырыкчы тургап. Ам 41 трактор, 6 комбайн болгаш өске-даа техника бар апартан. Шынаалыры болгаш шыгы улут черлерни кургадып турган, колхозтуң тарылга шелүн 2000 гектарга калбарткан.

Хоорай хемирниң бажынырын тутнаң чаагайныткан суур туттунган. Ында клуб, магазин, кафе-столовая, школа болгаш культура амыдыралдың өске-даа албан черлери бар. Шак-ла ындыг суурларны республиканың 300 ажыг колхозтарында тудуп турар.

Ук кедээ ажыл-агый артели күрүнеге ыт, сүт, тараа, картофель садарыныы бөлүк чыл планын күүседиткен.

Колхозчуларның район хуралынга бар төлээге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Анин Микомягнин артельдиң кежигүннери бир үн-биле соңгааннар. Ол саанчы бодунга быжыглаттынган болуп инектериниң бирээзиндеп-не 5000 килограммдан хөй сүтү саап алырын республикада эң баштай чедип алганнарның бирээзи. (СЭТА-ның корр).

КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ

Ортуман школаны чыл бүрү дооруп үнүп турарларның аразында кежээки болгаш бот-өөредилге школазын доосканнар хөй. Ниити билиг школазын кандыг-бир чылдагаан-биле дооспайн барган оолдар, кыстар ажылдавышаан өөренириниң оруун күзелдин-биле шилип ап турар. Оларның өөренириниң тазарымчалыг байдалды тургузарынче улуг сагыш салдынган.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң улус өөредилгезиниң талазыбиле шиитпирлеринде аныяктарның өөредилгезин сайзырадыры нескү черни эзлээн. Өөредилгениң кежээки болгаш бот-өөредилге хевирин калбартырын ында айыткан.

1969—70 чыл аныяктарның өөредилгезинге онзагай чыл боп кирер. В. И. Ленининиң төрүттүнгенининден бээр 100 чыл болур юбилейниң чылында өөредилге чылы эгелеп турар. Ленинчи юбилейни чедишкинниг утказуурунга база бир төлептиг сагышкын болза киши бүрүзү бодунуң ниити билиин бедидер дээш чүткүл болур. 1970 чылга чедир аныяктарның бүгүниити ортумак өөредилгезин боттандырар деп СЭКП-ниң Программазында бижээн. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларга чаа өөредилге чылын эгелеп тура, үстүмде соруглганы удуртулга болдуруп ажылдаар умурлуг бис.

Бистиң республикада бот-өөредилгениң ийи школазы (Кызылда болгаш Чадаанада), амыдчын аныяктарның эрзэн каш кежээки школалары, Таңдының Кур-Черде өөредилге комбинады аныяктар өөредилгезиниң баазазы боп турар. Ук школаларга беш муң хире аныяк өскен долу болгаш долу эвес ортумак эртемни чедип ап келген. Чаа өөредилге чылында оларга база хөй аныяктар өөренир.

Республиканың Кызылда бот-өөредилгелиг школазы Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды, Тес-Хем, Эрзэн дээш өске районнарда консультпунктуларны организастаан. Улуг-Хемниң Чаатыда консультпунктуга эртикен чылын өөредилге эрзэн организастыг болган. Бо чылын аңаа өөренир аныяктарның сан-дажызын тургускан. Школаның башкылары-биле аныяктарның баштайгы ужуражылгазы эртикен. Өөредилге чылын организастыг эгелээриниң хемчеглерин консультпункт болгаш удуртур органнар ап турары оон иле-дир.

Таңдының Кур-Черде өөредилге комбинады «Тиилелге» совхозтуң механизатор кадрлар белетиээриниң баазазы болуп берген. Сес чыл болгаш ортумак школаны дооспушаан, малбак биилгиг механизатор кадрларның мергежилиин оолдар, кыстар чедип ап турар. Оларның чамдыктары төрээн совхозунуң хову, шөлдеринде ажылдай берген. Өөредилгениң организастыг эртип турарының чылдагааны чүдел? Совхоз директизязы аныяктарның өөредилгезин чугула деп санап, комбинатка, оон өөренирчилеринге дузалап, хүн бүрү детпип турарында.

Кежээки болгаш бот-өөредилге партия, совет органнарның, амыл-агый удуртунчуларының ынчээнгейинде товунде турар черлерде түңнеп эки. ВЛКСМ райкомнары, комсомол комитеттери аныяктар өөредилгезин доктаамал удуртуру болгаш контрольдаары кончуг чугула. Кежээки өөредилге айтырыынче тус-тус районнар база чогуур ынчээнгей салыр ужурлуг. Бүгү-ниитининг ортумак өөредилгезинче шилчириниң айтырыын калбак хөй-ниитининг деми-биле мынчаар шиитпирлевес болза, эки түңнелге чедирбес.

Бот-өөредилгелиг школаның консультация пунктуларынга 5 — 11 класстарга өөренир күзелдиглер биилиг чедип ап болурунуң бүгү-ле аргалары бар. Эрткен чылдарның чамдык шын эвес практиказындан бүрүнү-биле уштунуп тургаш, аныяктар өөредилгезин үндезинни-биле эжиидерин чедип ап болур. Чүнүң-даа мурнунда өөренир кижилерниң сан-дажызын четчеллээр, тодарадыр. Кымның кайы класска, кайа өөренирин амна үзе шиитпирлээр херек. Өөредилгени таарымчалыг чорударын башкылар-биле сүмележир. Ырак ферма, бригадаларда аныяктарның өөредилгезин үзүк чок чорударын ажыл-агый удуртунчулары, школалар, консультпунктулар баш удур планнаар.

Аныяктарның өөредилгезин болуур-чогууру-биле чорударынга консультпунктуларны болгаш өөредилге болуктерин быжыглап тургускан школаларның, ында ажылдап турар Ашкыларның негелделиг болуру база чугула айтыгыр. Өөренип турарларның биилиининң шынарынче мынчээнгей салып, консультацияларны, зачёттарны чогуур ей-шаанда чорударынга бүгү үүлдү белеткээри чугула.

Өөредилгени доктаамал чорударынга мынчээн үзер, харындаа өөредилгени ара каар чоруктар кончуг шаптыктыг. Аныяктарның өөредилгезин планнап тура, аңаа үзүктелиишкин болдурбазын ажыл-агый удуртунчулары, профзвилел, комсомол организацияларының хүн бүрү контролюнда.

Өөренири хууда херээн дээр хевиннер турбас умурлуг. Аныяк өскенниң өөредилгези дээрге бистиң партиявыстың шиитпирлеп турар чугула сорулгаларының бирээзи болур. Бүгү-ниитининг ортумак өөредилгезин чедип алырының бир баазазы кежээки болгаш бот-өөредилге ол, ынчангаш аңаа негелде бедик.

Ленинчи юбилейниң төөгүлүг чылында биилиг дээш походна идепкейлиг киржири оолдар, кыстарның хүндүлүг хүлээлгези. Амылчын аныяктарның өөредилгези эгелей берген, модээ аныяктарның өөредилгези октябрьда эгелээр. Аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгезин организастыг чорударынга ВЛКСМ райкомнарының, түс черлерниң партия, совет, амыл-агый органнарының ролю улуг дээрзин айтыры чугула.

ЭЛЕГЕС-АКСЫНЫҢ № 22 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАНЫҢ ТҮҢНЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1969 чылдың сентябрь 21-де Элегес-Аксының № 22 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулда болуп эрткен. Ол соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадыныга кандидат Владимир Борисович Доброммысловту соңгуруңга соңгукчуларның 98,93 хуузу киришкен. Бадылаашкынга киришкен бүгү соңгукчуларның 99,98 хуузу

Баштыңчының юбилейинге уткуштур

● 130 муң дыңнакчы

МОСКВА. Москваның районнарынга, бүдүрүлге, албан черлеринге, чогаалдыкчы институттарынга ленинчи 1200 ажыг номчулга организастаттынган. Оларны эртиришкүн турар черлерге ай бүрүде 130 муң хире книжи кээп турар.

Хоорайга эртиришкүн турар иштин ленинчи номчулгаларга он ленция номчуттунган. Ол лекцияларны пайысылалыңы партия, совет, профсоюзтар болган комсомол активчилери, бүдүрүлге мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары кээп дыңнап турар. Ол номчулгалар кайтамчыктыг хүнүнүң бүдүүшүнде хоорайның теоретиктиг иштин конференциязы-биле доостур.

●Студентилерниң үлүү

ХАРЬКОВ. Харьковтуң хоойлу эртемиринiң институдунда ленинчи номчулга валы ажыттынган. Анда хары угда каш-даа чүе студентилер кичээлдеп болур. Владимир Ильичиниң дугайында кино-чуруктар, баштыңчының чугааларының үн бижидингелери, оон чогаалдарын парлап үндүрген хөй номнар оларга бирээн болур. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында Ленинниң парлаттынып үнген чогаалдарының ховар номнары: «Күрүне болган революция», Владимир Ильичиниң түүлдерин чыып парлаан номнар инда база бар. Оларны Харьковтуң «Пролетарий» парлалга чери 1923 болган 1924 чылдарда парлап үндүрген.

— Ленинчи валды дерип тургусканы — В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң 100 чыл ооңга утказыттур ук дээш ооредилге черинде боттандырып турар программаның база бир кезээ. «Октябрьның 50 чылы», «Эртемчеро», «Шериг-патриоттуг кижилиделге» болган еске-даа валдарлыг бис. Ол бүгүнү студентилер боттары тургузуп алган — деп, ректорунуң ооредилге талазы-биле оралакчызы В. В. Сташис СЭТА-ның корреспондентизиниге чугаалаан.

● Ховар үнген номнар

ВОРОНЕЖ. Воронежтиң күрүне университединиң библиотемазында Ленинниң чогаалдарының ховар үнген номнарының делгелгези ажыттынган. Ленинниң бижээн номнарын болгаш брошюраларын, ооң чүүлдерин парлаан журналдарны делгеп көргүскен. Оларның аразында 1906 чылда парлаттынып үнген «РСДРП-ниң каттыштырылга съездизиниң дутайында илеткел. (Петербург ажылчыларынга чагаа)», «Кадеттерниң тиилелгези болган ажылчын партияның сорулгалары» оның черни эзелеп турар.

Ол ийи номнуң тиражтарын хаан чаяа хавырып алган болгаш суд доктаалын ёзугаар чок кылган. Оларның ийиги харын артып калган, олар ам Воронеж университединиң библиотеказында.

Баштыңчының «Россияга капитализм хогжуддези», «Аграр айтырыгы болгаш «Маркска удур шүгүмүлекчилер» деп ээ баштай парлаттынып үнген чогаалдарын база Ильичиниң чуртаан чораан үезинде парлаттынып үнген он-он чогаалдарын делгелгеде көргүскен.

●Ленинчи лекторийлер

КИШИНЕВ. Молдав ССР-ниң Леов районунуң бүдүрүлге черлеринде, колхозтарында, школаларында, клубтарында 33 кинолекторий тургустунган. Ында В. И. Ленинге тураскаадкан чечен болгаш документалдыг киноларны дыңнакчыларга көргүзүп турар. Ооң баштайгы көргүзүү «Ульяновтарның өг-бүлезиниң» деп кино-чурук болган.

Кинолекторийниң темалар планында баштыңчының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының, Ленинниң чагыгларының боттанып турарының дутайында 30 хире кино-чуруктарны көргүзерин киргген. Оларның аразында «Владимир Ульянов», «Ленинниң Америка-биле чугаалажып турары», «Баштайгы шивээ» болган оон-даа еске кинолар бар.

Ам Молдавияның хоорайларында болгаш суурларында ленинчи 350 ажыг кинолекторийлер ажылдап турар.

„Социалистиг Сибирь"

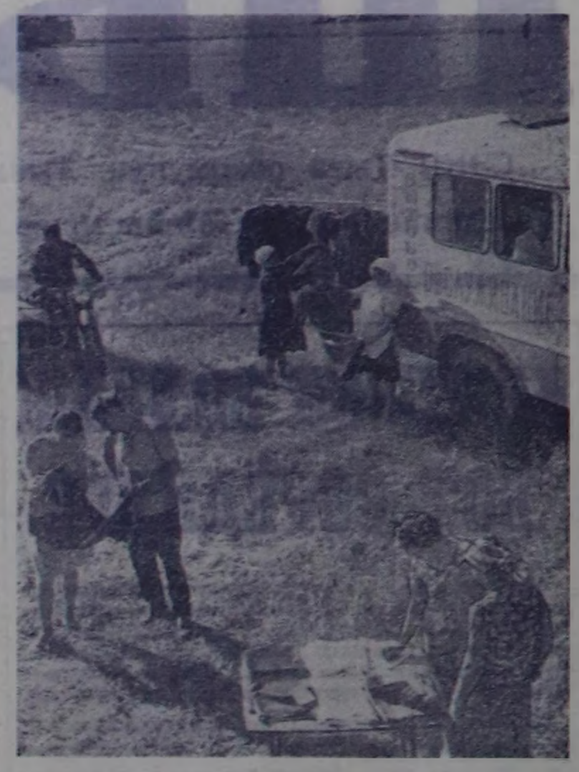
Сибирь чуруккулары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткенип турар. Декабрь 1-де Красноярскиге ээлеңнең золчеглиг «Социалистиг Сибирь» делгелгези ажыттынар. Анда Ильичиниң мөзүзүн, ооң чагыгларының Сибирь черинде боттанып турарын көргүскен, ол эки чогаалдарны делгээр.

Баштайгы көрүлдеге 400 хире автор чураан чуруктарын, сиилбирдел ажылдарын, скульптураларын, практикага ажыглаар касталга уран түүлүүн чогаалдарын киирген.

В. И. Ленинниң чурттап, ажылдап турган черлериниң дутайында чуруктар тургузарынга Сибирь чуруккулары хөй-хөй ажылдарын бараалгаткан.

(СЭТА-ның корр).

Ховунуң ишчилерин мынчаар хандырар

ВОРОНЕЖ ОБЛАЗЫ. «Найырал» кодзо ажыл-агый артелиниң ховуларында.

ЧУРУКТА: Нижневедицкий районуң кожуун чоруур ательезинiң «Найырал» кодзо ажыл-агый артелиниң ховуларында.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Көк-тейжилер байырлалга

Эң-не харыысалгалыг сорулгаларның бирээн — дүмүт ажаан алыышкының бистиң механизаторларывыс чөвөкну хүннерде доозар. Бо күстүң ажаан алыышкыны дыка берге байдаалдарга эртип турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок, тарааның сыны ыыска, шөлдерден бок үнүштер эңдерэ үнген.

Комбайнкарны ажаан алыышкынга эки болгаш чогуур өйүнде белеткеп алыр дээш, механизаторларның коллективиниң хөй иштиг үндүрген. Ыыска сыптыг тарааны ажаан алырынга комбайнкарны ыяш таарыштыр дерип ыялган. Бок үнүштер аажок үнген участоктарны кезери-биле бис аппарадының ховирин база оскертир үшүр таварышкан.

Эртиришкүн чылдардаазы ышкаш, машиналарның техниктиг ажаалгазын чогуур үезинде болгаш шынарлыг чорударынга оңза кичээнгейни саяган. Комбайнның белдирлерни хынаарынга болгаш четпестерни чайгадырынга үе-шаг комбайнерге чедишпейн бээры ховар эвес болгай. Ону барымдаалаш, комбайнерлерге дүүл чедирери-биле мастер эдиктилериниң звеноузун быжыглаан бис. Бригада бүрүзүнге бир звенону тургускан турган.

Хөй чыл ажыл стажтыг, дүрүмүлгелиг механизаторлар Эдуард Васильев, Николай Щербаков, Петр Хөноторов суглар он звеноларны баштап турган. Ховуга ажылдап турган комбайнның кандыг-бир кезээ үрели берген болза, аңаа дүзалаары-биле эдиктилер, бригадирлер, механиктер дерээн чедип келир турган. Уреликишкинни дем-биле эдип каар, эгрегат база катап ажылдап чоруптар.

Ажаан алыышкым үезинде трактор-хову бригадазы бүрүзүнге тодаргай планны берген. Комбайнкар болуп чоруур арга-биле, тодаргайлаарга оларның хөй иезин чаңгыс шөлге ажылдап турар. Ол чорук эң-не эвээш санныг автомэшинкалар-биле тарааны шаңче үзүктеп чем сөөртүп чорударын хандырып турар.

Шаңга келген тараа сайгартынмайн үр чыптас. Тарааның келгенининг хире-чергези-биле ону ол дораан аштап арыглаар. Кызылдың сайгарылга базазының чорудуп турган.

Шаңга ажылдың үзүктелишкинин чок болурун ооң эргелекчизи Михаил Григорьевич Коляков хандырган. Ол үе-шактыда, дыштанырын-даа барымдаалавайн, тарааны күрүнеге дужаары-биле чорударын белеткеп туоган. Бо күзүн тарааны арыглаар ажыл дыка берге, хөй бөк үнүштер-биле хөлүшкен. Үргүлчү болуп турган чаашкыннар тарааны бир чердең оске черже сайгара эмээр үшүрга таварыштырып турган.

Бо чылын бис 4329 га кызыл-тасты, 1900 га чиңге-тарааны, 700 га кукурузаны, 200 га пырейни болгаш 300 га чангыс чылдыг сигеннерни ажаан алыр үшүрдүг турган бис. Совхозка ажылдап кыяган план ёзугаар ажаан алыышкының эгезинде бүгү шөлдерни дөрт бастыкар болгаш аңгылап ажаар участоктар кылдыр үскүлээм. Үрезин участоктарын тодаргайлаан.

Николай Васильченко, Петр Качков, Николай Хафизов дээш ышкаш ыңдыг комбайнерлер ажаан алыышкының баштайгы хүннеринден эгелеп-ле бедик темп-биле ажылдап киришпиен. Оларның кайызы-даа бо хүнге чедир 300 гектар ажыг тарааны ажаап алган.

Николай Васильченконуң дугайын онзалап демдеглээр керек. Красноярскиниң комбайн заводундан келген «Сибиряк» деп чаа комбайнны ээ дээре механизатор болурга, аңаа хүлээлип берген. Ол бодунуң агрегадын ховуже үндүреринiң мурнунда хөй иштиг үндүрүп, заводтуң эзээн каш чедир кыпбаан чүүлдерин этнеп. Комбайнны ажылга ыяк белеткээн, эзирет санында ажаалдазы кылган, ажыглалдың бүгү дүрүмнерин сагаам чорук ол чаа машинаның үзүктелишкин чөвөкка бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырган.

Ол чаа комбайн-биле Николай Васильевич 400 ажыг гектар чернин тараазын ажаап алган. «Сибиряк» деп чаа комбайн бистиң шөлдеривиске болунуп тааржырын болгаш артык ылынарыын көргүскен.

Бистиң совхозка бо күстүң тараа ажаап алыышкыны силос белеткээри-биле капсырлашкан. Ол чорук улуг нүүлелишкинни үндүрерин, техниканың чамдыызын кукуруза ажаап алырынче тускайлаарын негеп турган. Силос кылырынга ажылдап турган үш комбайнерлер 700 га чернин кукурузазын кыска хуусазаа ажаап дооскан. Иван Васильевич Штемберг чазыаан 344 гектар чернин кукурузазын ажаап, хамыкты ашкан. Ол ажаап алыышкынга комбайнерлер Бабкин биле Базаркин база-ла кызымак ажылдааннар. Ам совхозтуң малынга кышкы үеде чиртир 4000 тонна силос саглыгган.

Шаңга ажылды үзүктеп чок чорутканының түүлелиңде күрүнеге тараа думаашкының баштайгы хүннерден эгелээшле организастыг эрттиргеп. Бо хүнге чедир Кызылдың сайгарыга базазының 1300 тонна тарааны чүдүрүп чорутканы, ол болза үш чыл планы-биле дең.

Шаңдан тарааны сөөртүрүнге совхозтуң чалазачылары Александр Чалбаа, Юрий Дмитров, Алексей Назаров, Александр Носков олар мурнакчы ажылдаан.

Совхозтуң механизаторлары ам-даа 320 га кызыл-тасты, 1200 га чиңге-тарааны ажаап алыр үшүрлүг. Тараа культураларның ажаап алыышкының сентябрьның 25-ке чедир үезиниң бүгү бөлүүнүн аргалары бистө бар. Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери Совет Тывазының 25 чылынга төлептиг бөлектиг ужуражыр дээш, хөл салбайн ажылаап турааш.

В. ПОЛЯНСКИЙ,

«Көк-Тей» совхозтуң кол инженери.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛИВИС

«Кызыл тараачын» колхозтуң экономиказының кол үндезини мал ажылы болуп турар. Колхозта бүгү чүүл малдарның баш саны ам 35 муң ажыг. Ынчангаш малга чемин белеткээри болгаш кышка белеткел бистө бирги чергенниң айтырыы болуп турар. Оон аңгыда эрткен кыштың дуржулгазы бистиң малчыннарывысты дыка хөй чүүлдерге өөреткен. Бо чайын инитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарыбыле ол ажылга баш удур мык белеткенген.

Мал чемин белеткээрин Эрбектиң 4 хөйжу бригадазы, 4 ферманың ажылдакчылары болган механизастаттынган тускай бригада чорудуп турган. Колхоз бо чылын инитиниң малынга 3617 тонна сигенни, 11 муң тонна силосту, 2 муң тонна хире ногаан сулаңы болгаш 29 муң тонна тараа аймаан белеткээр планныг. Бо ажыл чиик эвес. Ынчангаш бүгү-ле болдунар аргаларны ажыглаан бис.

Бо хүннерге чедир артельдиң кежигүннери малга болуүн чем белеткээринiң планын 4 муң тонна кылдыр күүсеткен. Оон аңгыда 160 гектар черге тараан кукуруза кандаашкын болганының уламындан шоодуг үнмээн. Ынчангаш колхоз бодунуң девискээринден 3250 тонна силосту белеткеп алыр аргалыг болган. Шыктыг чемниң оске артканын дүгүржүлге ёзугаар, Таңды районунуң «Межегей» совхозунга белеткеп турар.

Ногаан сулаңы малга чем кылдыр белеткээр ажыл августуң төнчүзүнде-ле эгелээн болгаш ол талазы-биле план күүсеттинер четкен. Ногаан сулаңы тарымал тоорук-биле хөлүй силостаарын амгы үеде чорудуп турар.

Мал чемни белеткээр талазы-биле Хүтте инек фермазының коллективи мурнакчы ажылчаң турар. Инда малчыннар бригадир Михаил Даржаның удуртулгазы-биле муң тонна болдуун чем белеткээр планын 1100 тонна кылдыр. 2 муң тонна силос белеткээр планын 1500 тонна кылдыр күүсеткен. Мал чемниң белеткелин хүтчүлер ам-даа үргүлчүлеп турар.

Малчын кижи бүрүзү бодунуң күсели-биле 5 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Оозун малчыннар күүседип алган.

Эрткен чылын колхоз мал чемни четчир кылдыр белеткеп алган турган. Ынчалзажок кыш дыка улуг бергелерни болдурган. Элээн хөй баш мал кыжын өлүп хораан. Оон чылзагаанын тодарадып көргөн. Мында кол чылдагаан болза, белеткеттинген мал чемни чоптуг, камналгалыг чарыгдавайн, ону тотчегдеп, малчыннарның хуузунда малынга берип турганы болган. Мал чемни тотчеглээр, ону бодунуң хуузунда малынга чиртир, ажылга харыысалга чогу-биле кыжын хөй мал өлүрген ындыг кижилерни ук ажылдан чайлаткан болгаш чамдыктарынга шынгыы кеземчеңи көргүскен, харыысалга чогу-биле өлүрген малдарын өлөрген телеткен. Бо чылын колхозтуң баштаар черн эрткен чылдың четпестерин катаптаазы-биле мал чемин чарыгдаарынга шынгыы контрольду тургузар деп шийтпирлээн. Мал чемни четчир-даа болза, ындыг контрольду тургузары черле эргежок чугула.

Мал чемниң курлавырын тургузары-биле чергелештир, кышка белеткел ажылдарын колхозта амдыгаштан эгелеп чорупа берген.

Эрбек участогунда малчыннарның чурттаалга бажыннарын, мал кажаалларын тудар болгаш сентээр ажылды тускай бригада кылып турар. Инда малчыннар чурттаар 5 чаа бажың туттунган. 15 кажаалы кышка белеткээр, ооң иштинде 6 чаа кажаалы тулар. Биилелиг фермазында септелге ажылын 8 кижи чорудуп турар. Олар 140 баш инек кирер кажаалы кылып дооскан. Туранның төп фермазында 260 баш инек кирер чаа кажаалыг тудуушкунун тускай бригада доозар чыгаан.

Хүт фермазына 15 кижи септелге ажылын кылып келген. Олар 3 чурттаалга бажының туткан. Ам мал кажааларының септелгезин чорудуп өгелээн. Кышка белеткел ажылдарын чүгле тускай тудугжу бригадалар чорудуп турар эвес, бо ажылче малчыннарның боттарын база хаара чудуп турар. Олар боттарының кыштагларында кажааларның үүрмек септелгезин кылып, кыжын мал аданга төгери-биле кургаг одекти бөлүп турааржар.

Амдыызында тараа ажаап алыышкыны болгаш мал чемниң белеткели чорун турар болганда, кол күш болгаш кичээнгей олче мөөнеттинмеген. Ынчангаш кышка белеткелге кижи күжү чедишпейн турар. Бо чугула кампания ажылдар адактарынга, кол күштү кышка белеткелче утландырган турар. Кышка белеткел ажылдарын ноябрь байырлалының бетинде бүрүн доозар деп, колхозтуң баштаар чери шийтпирлээн.

А. НЕМТЫРЁВ,

«Кызыл тараачын» колхозтуң кол зоотехниги.

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

Моол Арат Республиканың Завхан аймаанның араттары-биле Эрзин районнуң ажылчы чоннары шагдан бээр-ле найыралдыг болгаш харылзаалыг чурттап келгеннер. Чоокта чаа «Мөрен» колхозка Баян-Хайрахан сумузунуң кодзо ажыл-агый каттыжышкынының тускай эртемниглери аалдап чораан барганнар. Аалчылар «Мөрен» колхозтуң экономиказы-биле танышып, бирги болгаш ийиги хөйжу бригадаларга чорааннар. Артельдиң мурнакчы хөйжуу Чамдаа Орус-оол бодунуң ажылының дуржулгазын чугаалап берген.

«Мөрен» кодзо ажыл-агый артелиниң колхозчу төлөөлекчилери болгаш кодзо клубтуң бот-тывингир уран түүл артистери октябрь айда моол өөнүктеринге аалдап баар.

К. МААДЫ.

АЖЫЛДЫҢ ҮНДЕЗИНИ КАДРДА

СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумундан

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң партия Төп комитединиң ооң сөөлүнде болган Пленумнарының удуртукчу кадрларны шилип алыр, ажылга таарыштыр тургузар болгаш кижилидер талазы-биле шийтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Кызыл хоорайның партия организациязы чамдык ажылдарны кылып чорутткан. Бо дугайында айтырыгны партия хооркомунуң X пленумунга чоокта чаа чугаалашкан.

Сөөлгү чылдарда үлетиир, транспорт будүрүлгелеринде, совхозтарда, колхозта удуртукчуларның, партия организацияларының секретарьларының составының шынары кескүүү-биле эжикээнiң илеткелчи СЭКП хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов демдеглээн.

Партияның хоорай комитези айтырыгны пленумга чугаалажыры-биле мурнунда 35 үлетиир, транспорт болгаш өөдээ ажыл-агый будүрүлгелеринде удуртур кадрлар-биле ажыл-чорудулганы хынап көргеп. Удуртукчуларның 12-ги дээди, 23-ү ортумак, партия организацияларының секретарьларының 6-шы дээди, 23-ү ортумак эртемниг болган. Оларның дыка хөйү идей-политиктиг болгаш инити биилиң доктаамал бедидээн, хөй-инити ажылын күүседип турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүвээн бээр 100 чыл болур ооңга база Совет Тывазының 25 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле «Көк-Тей», «Кара-Хаак» совхозтарның, «Кызыл-Хаак» шахтазының, даараныгга комбинадының, Улуг-Хем ыяш ажылзагый үлетиир черинiң, № 1, 2 АТБ-ниң болган ескелерниң-даа директорлары, партия организацияларының секретарьлары, специалистери улуг ажылды кылган. Оон түңнелиңде хоорайның үлетиир будүрүлгелери эртиген 8 айларда продукция сайгарарының планын 107,1 хуу күүседип, планнан ажыр 1564 муң рубльдиң продукциязын берген. Ол чылда алган хүлээлгеден дыка ажыл турар.

Кызылдың даараныгга комбинады (директору эш Ведерникова, кол инженер, парторг эш Скрипченко) социалистиг хүлээлгелерни боттандырарынче улуг кичээнгейни үглаңдырган. Коллективтиң кежигүннерни бедик, эки мөзүшнарларга, харыысалгалыг чорукка кижизидип турар. Будүрүлгени эртемге үндезиндеп организастап, мурнакчы дуржулганы кадбаа-биле неитереткен. Дыка хөй мурнакчылар беш чыл планын 1970 чылдың апрель 22-де боттандырар хүлээлгени алган. Беш чыл планының продукция сайгарарының даалгазын 1970 чылдың ноябрь 7-де, а продукциянын инити үндүрүлгезин ноябрь 1-де күүседип болурунун боттуг аргалары будүрүлгеде бар.

Даараныгга комбинадында удуртукчулар шүүтү херээженнер. Олар будүрүлге херээн биилиг башкарып, кижилер-биле ажылды экижиткен. Комбинаттың директору эш Ведерникова, кол инженер, парторг эш Скрипченко, кол экономист эш Маслова, эзирет мастерлери эштер Макарова, Васильева, Елисеева болгаш ескелер-даа будүрүлгеге хөй чылдар иштинде күш-ажылчы үлүүн киирип коллективтиң кежигүннерин кижизидеринге үлүг салымчыкының киирген. Ындыгаарга чортаарланыр үжуражыр бис деп, илеткелче айтыкан.

«Кызыл-Хаак» шахтаның дагжылары беш чыл планының дөртку чылында чедишкининг ажылдап турар. Партия организациязы болгаш директор (секретарь эш Тежуков, директор эш Чащухин) алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш ажылдың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап келген. Социалистиг чарыштың түңнелиң ай санында үндүрүп, ону ажылчыннарның хуралында азы кескү эгитацня дамчыштыр таныштырып, тиилелчилерни мактаары чанчыл болу берген. Шахтада инженер-техниктиг ажылдакчыларның составын эки шилип алган. 6 кижи дээди, 17-ги техниктиг ортумак эртемниг. Эш Шухов участок механигиндеп кол механик чедир деп шөөлээн, ажыл-херекти багай эвес удуртуп эгелээн.

Удуртукчу кадрларны политиктиг болгаш ажыл-агыйжы шынарын барымдаалап шилип алгаш, биилир, таарыжыр ажылынга киирткеш, деткип, дузалаар база кижилидер талазы-биле В. И. Ленинниң айтышкынының шынарын амыдыралга бадыткап турар. Партия хооркомунуң мурнунга № 1 автотранспорт будүрүлгезинiң удуртукчузун шилип тывар айтырыг тургустунуп келген Аныяк инженер В. А. Парулин ол ажылды күүседип шыдаар, биилиг шыырак, организаторчу кижи дээр дугайында ганнадар киргеп. Ынчангаш ону ажыл-агыйының директорунга томуйлаан. Будүрүлгеге чаа удуртукчу келгени-биле кады, партия организациязының дуржулгалыг секретары эш Винокурова кыска хуусазада ажылды экижидип, мурнакчыларның одуруунче киргенин илеткелчи демдеглээш, чамдык хооруп-даа, аныяк-даа удуртукчуларның ажылышчы эки үлегерин чугаалаан.

Удуртукчу кадрлар-биле ажылды экижидер хемчегларын боттандырары-биле хооркомок алаан ажылдарны кылган. 1968—1969 ооредилге чылында партия, ажыл-агый активиниң ооредилгезин, парторгтар болгаш бюро кежигүннериниң семинарын организастаан, теоретиктиг конференцияларны каш катап арттырган.

Удуртукчу кадрларны шилип алырында, ажылга таарыштыр тургузарында болгаш кижизидилгезинде улуг четпестер барын илеткелчи болгаш пленумга санаал бергенивер шүгүмүүлээн. Чамдык удуртукчулар бир ажылды башкарып шыдавайн баарга, оске будүрүлгежө шилчидер, аңаа база-ла негеддеге дүүштүр будүрүкчүлүг чүве кылбайн баар таварылгалар бар Ол ышкаш политиктиг болгаш ажыл-агыйжы шынарын, организакчы чоруун чедир ооредин көрбейн тургаш, удуртукчуга чамдык кижилерни деп шиде бээр четпестер тургулаан. Ооң чылдагааны партия хооркому болгаш эге организациялар удуртукчу кадрларны деп шидерининг айтырыын чедир ооредин көрбейн турарында. Бир эвес СЭКП хооркому удуртукчу ажылче деп шидип үндүрер доктаамал курлавыр кадрларлыг болур болза ол чедишкининг шийтпирлеттинер. Оон ыңай оларны үргүлчү, ханы болгаш бүгү талалыг ооредин көөр үжурлуг деп, пленум демдеглээн.

Хоорайның чамдык партия организациялары удуртукчу ажылдакчыларның марксизм-ленинчи билиниң бедидеривче доктаамал сагыш салып келген. Орта хоорайның харылзаа бедидири хамаарыжыр. Марксизм-ленинизмниң үндезинниерни ооредир школада коммунистер-биле кады кылдыстер начальниктерн, специалистер хаара туттунган. № 1 АТБ-ниң директору эш Парунин, «Көк-Тей» совхозтуң директору эш Ломаев болгаш еске-даа удуртукчулар политиктиг биилиң доктаамал бедидин турар. Ынчалза-даа партия организациялары удуртукчу кадрларның политиктиг кижизидилге ажылынче эвээш кичээнгей салып турарын пленум айыткан. Дыка хөй удуртукчулар боттарының биилиң бедитпейн турар. Ындыгаарга пассажир АТБ-ниң директору эш Шмидт, Улуг-Хем ыяш ажыл-агый үлетиир черинiң директору эш Башкирцев, № 3 тудут-монтаж эрселелиниң удуртукчулары эштер Руданов, Рыжкевич олар самаарыжыр.

Удуртукчу кижиниң ажылының бир чардынмас кезии ажылчы чоннуң мурнунга лекция, беседа номчуурү болур. Ындыг турбуже «Сукпак» совхозтуң директору эш Юртаев, кол инженер эш Гонтарь ону кыйбайн турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң шийтпирин ёзугаар айның сөөлгү четверигни республикага «Лектор хүнү» кылдыр чарлаан. Бо чугула херекке хоорай будүрүлгелериниң удуртукчулары эвээш киржип келген.

— Аныяк специалистер биске ажылдазары-биле кээп турар. Оларны чурттаар бажың-биле хандырар айтырыгны хооркүүсkом багай шийтпирлеп келген—деп, башкы институдунуң ректору эш Алдын-оол болгаш өскелер-даа санаалдарынга чугаалаан. Оон удамнындан ажылынче эки ханылап кирбес, үнүп чоруур таварылгалар бар.

Аныяктарны удуртур ажылче дешпидер, өөредир болгаш кижилидер талазы-биле айтырыгларны партия организациялары, будүрүлгениң удуртукчулары багай шийтпирлеп келгенин ВЛКСМ хооркомунуң бирги секретары эш Ромашов чугаалаан, аныяктар-биле ажылды экижидип чорудар хемчегларын айытган.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

• • •

«Улусчу контроль болуктерин партия организацияларының удуртуп турарының дугайында» партия хооркомунуң VIII пленумунуң доктаалын партия организациялары канчаар күүседип турар талазы-биле хоорайның улусчу контроль комитединiң даргазы эш Ильининиң информациязын пленумга дыңнаан. Доктаалды күүседир дээш партия организациялары чамдык хемчегларын ап чорутказ-даа болза, чедир киидынмаан чүүлдер барын эш Ильин демдеглээн.

Партия хооркомунуң пленумунга СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Тока киржип, чүве чугаалаан.

Х. ТААН-ООЛ,

«Шынның» тускай корр.

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Тайбыңның херээнге чаа салыышкын

☆ БЕРЛИН. (СЭТА). «Делегейниң аймыл чок чоруун быжыглаарынче утланган чаа пиницатива», «Оваа ужур-дузалыг саналдар» — деп эгелербиле Герман Демократтыг Республиканың солунпары КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң киргени: «Делегейниң бүгү күрүнелериниг кыйгырыынын» база «Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсекти ажылдап кылыын, будуреин, ооң курлавырларын моөнээрин хоруглаар болгаш ол чепсекти чок кылыр дугайында керээниң» төлевилелдерин кол арыннарында бүрүн долузу-биле азы делгереңгей допчуллал-биле парлаан. «Нойес дойчланд» солуи А. А. Громыконуң чугаазының тодаргай допчуллалын база берген. Чаа саналдар улустарның аймыл чок чоруунуң херээнге бараан болур. Тайбыңны камгалаары эң чугула сорулга, ынчангаш Совет Эвилелиниң киирген саналдары оваа чугула улуг ужур-дузалыг деп, «Берлинер пайтунг» солуи бижээн.

☆ ПРАГА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң Кол Ассамблеяның сессиязыига чугаазын Чехословакиякның хой-ниитизи улуг сонуургалбиле уткаан. Делегейниң бүгү күрүнелериниг кыйгырыынын төлевилелин база химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсекти бүгү талазы-биле хоруглаар дугайында социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының мурнуидан сессиязыга коор кылдыр киирткинген керээниң төлевилелин чехословак ажылчы чоннэр тайбыңның херээнге чаа салыышкын кылдыр үнелеп турар. Маңаа холбаштыр чехословак парлаига, радио болгаш телевидение хой санныг материалдарны болгаш дамчыдылгаларны берген. Совет Даштыкы херектер министриниг сессиязыга чугаазын «Руде право», «Прапе» болгаш оске-даа солупнар база калбаа-биле чырдыын парлаан.

☆ БУДАПЕШТ. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязының материалдарын парлавышаан, венгр парлаига ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазының чугаазынче оваа кичээнгейни салып турар. Көдүрүлген саналдарның тодаргай будуттүүн солуннар оваалап демделээн. «Тайбың дээш шынап-ла ажылдаар күзелдиг мындыг бүгү чурттарның күжениишкиннерин үр үеде тодарадып болур шак мындыг саналдарны Совет Чазактың мурнуидан, а ол ышкаш социалистиг күрүнелериниң мурнуидан ол киирген» деп, «Непеава» солуи мурнуку түүлүнде онзалап демделээн.

«Совет Эвилели, социалистиг оске-даа чурттар ол күжениишкиннериниң дыка улуг үлүүн боттарыига алырыига белен. Сессиига чугаалажып көор кылдыр киирген саналдар харын ол күжениишкиннериниң чамдыкпы болур» деп, ол солун бижээн.

Делегейниң аймыл чок чоруун быжыглаар дугайында санал, чогум утказы-биле алырга, бүгү делегейге тайбыңны деткиринге КНО-нуң ролюн күштелдирип, бүгү делегейниң ол организациязының ат-алдарын белдер апаар деп, солупнар айтып турар.

☆ ГАВАНА. (СЭТА). Нью-Йоркиниң Пресса Латина агентилелдиң дыңнадының «Граима» солун парлаан. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга чугаазын мида допчуулап алган болган. Вьетнам улустуң маадырлыг демселиниг Совет Эвилелиниң коргүүн турар улуг дузалажыышпың дугайында Громыконуң сөстерин ол солун онзалап демделээн.

Бир эвес АКШ чартык миллион кижилиг армиязың дузазы-биле чедип ап шыдаваан чүвезин Парижте чугаалажыышкынзарга чедип алыр деп кордап турар чүве болза, АКШ дээрге херек кырында шынаар чорукка дүүшпее чүвени бодап турар-дыр деп, А. А. Громыконуң чугаалаяын бо солун чугулалап айытхан.

☆ АММАН. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазының чугаазынче оваа кичээнгейни салып турар. Көдүрүлген саналдарның тодаргай будуттүүн солуннар онзалап демделээн. «Тайбың дээш шынап-ла ажылдаар күзелдиг мындыг бүгү чурттарның күжениишкиннерин үр үеде тодарадып болур шак мындыг саналдарны Совет Чазактың мурнуидан, а ол ышкаш социалистиг күрүнелериниң мурнуидан ол киирген» деп, «Непеава» солуи мурнуку түүлүнде онзалап демделээн.

«Совет Эвилели, социалистиг оске-даа чурттар ол күжениишкиннериниң дыка улуг үлүүн боттарыига алырыига белен. Сессиига чугаалажып көор кылдыр киирген саналдар харын ол күжениишкиннериниң чамдыкпы болур» деп, ол солун бижээн.

Делегейниң аймыл чок чоруун быжыглаар дугайында санал, чогум утказы-биле алырга, бүгү делегейге тайбыңны деткиринге КНО-нуң ролюн күштелдирип, бүгү делегейниң ол организациязының ат-алдарын белдер апаар деп, солупнар айтып турар.

Хөй-ниитиниң удурланыышкыннары

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның хөй-ниитизи болгаш парлаигазы Американың Израильге шериг «Фантом» самолёттарны берип турарынга холбаштыкан шыңгыы удурланыышкынын илергейлевишаан.

«АКШ-тың арабтарга хамаарыыштыр кара сагыштыг политиказынга хорадаан килең чалгыы бүгү араб делегейде көдүрүлүп үнген. АКШ-тың Израильге берип турар шериг дузаламчызы болгаш өске-даа деткимче хевирлери араб чурттарга удур улам ыцай чоңгээлиг үүлгедиглер кылырынче Тель-Авивти күткүп турар» — деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну бижээн.

Ливанның парламентизиниң кежигүнү Мааруф Саад парлаига үндүрер медеглел кылган, «АКШ-тың чазазының Израильге шериг «Фантом» самолёттарын берип турары — араб национал-хосталгалыг шынчэшкинге удур АКШ-тың кара сагыштыг үүлгедиглериниң база бир эвенозу» деп, демделээн. Мааруф Саад араб делегейниң деңшилгелиг күштериниң чаңгыс эвин быжыглаарынче, империализмге болгаш Израильдиң ажелекчи дайынынга удур араб нациияның бүгү күр күштерин мобилизастаарынче кыйгырган.

ЧЕХОСЛОВАК СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАДА

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын байырлаары Коммунистиг партииның болган бүгү чехословак шиитилелдиг политиктиг амыдыралынга оваа болуушкун болур деп, ЧКП ТК-ның Президиумунуң дыңнадыгы онзалап демделээн. Кайгамчыктыг юбилейге холбаштыр партия активиниң хуралдары, семинарлар болур, ол хемчеглер ЧКП-ниң политиказының интернационалчы бүдүүн тайылбырлаарынга, партияның идейлиг чаңгыс эвин катап тургузарынга, делегейниң болган шиитки политиканың айтырыгларын ангы талазы-биле көөр чорукту бадыткаарынга. Совет Эвилели-биле болгаш сционалистиг оске-даа чурттар-биле Чехословакияның найыралчы харылзааларын быжыглаарынга идиг бээр деп, ол дыңнадыгда чугаалап турар.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы-биле холбаштыр ажылчы чоннарга кыйгырыгны ЧКП ТК-ның Президиуму үүлдүг деп көргенин ол дыңнадыгда айытхан.

ЧКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУЗУ БОЛУР

ЧКП Төп Комитединиң Президиуму чаа болган хуралынга Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленумун сентябрь 25-те чыылдырарын докпаатткан деп, Чехословак телеграф агентилези дамчытхан.

Амгы үениң байдалының болгаш партияның моон соңгаргы сорулгаларының дугайында ЧКП ТК-ның Президиумунуң дыңнадыгын чугаалажып, партияның бюджедин ол пленум бодылаар.

ПАРЛАЛГА ХҮНҮ

Парлаига хүнү-биле холбаштыр ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак партия парлаигазының болгаш информациязының күрүне чепсектериниң кол редакторлары-биле, Чехословакияның бүгү областарындан журналист коммунистер-биле ужурашкан.

Парлаига хүнү-биле холбаштыр ЧКП ТК-ның Президиумунуң мурнундан эш Гусак журналистерге байыр чедирген. Партияның январь соонгадагы политиказын шын тайылбырлаарынче, ниитилел хөгжүдезинде алдагдалдарны илередиринче, Чехословакияның ниитилел системазының үндезилеттингени кол үнелиг түүлдерин болгаш принциптерин тайылбырлаарынче боттарының бүгү күжениишкиннерин салырынче журналистерни эш Гусак кыйгырган. Журналист кижиниң адынын ылаштыг кол ужур-дузазынга төлептиг болурунче, марксизм-ленининиң идеяларынга, партия болгаш күрүне политиказының социалистиг утка-шынарынга Чехословакияда шынчы болуп артканнарның хүрээлеңин көвүдедиринче журналистерни ол кыйгырган.

Партия удуртулгазының төлөөлекчилери-биле журналист коммунистерниң бесседазынга ниитилел, политика болгаш экономика адырларының бүгү талааларын база айтырыгларын чугаалажып көргөн. Информация чепсектериниң кол редакторлары-биле, Чехословакияның бүгү областарындан журналист коммунистер-биле үзүрешкен.

Эш Гусак айтырыгларга харыылавышаан, партия удуртулгазының экономиктиг болгаш политиктиг планнарының чамдык принциптерин тайылбырлаан. Боттарының парладып бижиир ажылдарынга үндезилээр барымдаалаарны болгаш фактыларны чырын улуг ужур-дузалыг кылдыр көөрүнче журналистерни ол кыйгырган.

Журналист коммунистер амга чедир болуп келгенинге бодаарга, бөдүүн кижиниң үүнүн парлаига арыннарынга хөйу-биле көргүзүп, илередир, партияга болгаш социализмге бердингенин база шынчызын бүзүредип, эң-не аар-берге үелерде болгаш эң-не берге байдалдарда ол төлептиг мөзүүн хевээр арттырган бистиң ак сеткилдиг кижилеривистиң мерген үүлдериниден ажыктыг үүвелерни боттандырарынга алган турар ужурдут деп, Гусак чугаалаан.

Редакциялар столдарыңдан харын заводтарга, шахтерге, көдээ черлерге, ажылчын участоктарга барып, бөдүүн кижиниң үгаантыр бодалдарын болгаш улут дүржулгаын иептередир херек, ол дээрге коммунистиг партиялаганың бирги чергелиг сорулгазы-дыр, ол болза бистиң политиказывысты таварыштыр аайлап башкарар болгаш ону боттандырар талазы-биле партияның күжениишкиннериниг партиялганың дуза чедирериниң эң дээштиг аргазы болган турар ужурлуг деп, Г. Гусак түңнелиинде чугаалаан.

«Руде право» солуннуң кол редактору Мирослав Моц бөседаның түңнелиинде ооң киржикчилериниң мурнундан ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш Гусакка парлаига ажылдакчыларын деткээн чаагай сөстери дээш өөрүн четтириишкинин илергейлээн.

Бодунуң эң чоок активи — парлаигада, радиода болгаш телевиденеде дайынчы эштерге партияның удуртулгазы база дагын бүүнү-биле илгел салып болур-дур дээрэни журналист коммунистер-биле бесседа база дагын бүзүреткен деп, Чехословак телеграф агентилелиниң дыңнадыгында чугаалап турар.

ЧЕХОСЛОВАК ЧАЗАКТЫҢ ХУРАЛЫ

ЧССР-ниң чазааның хуралы болуп, 1970 чылда улус ажылагай планының болгаш күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалашкан. Ол хуралга чазактың экономиктиг политиказының принциптерин база көргеп.

Экономикага чаңгыс аай удуртулгаяы быжыглаарын болгаш улус ажыл-агыйын чайгылыш чокка таварыштыр аайлап, башкарарынга чогуур байдалдарны тургузарын план төлевилелинде көргеп. Улус ажыл-агыйының планы күрүнеиниң экономиктиг политиказының кол чепсээ болуп артар.

1970 чылдың планы будуруглеги күженишкиниг хөгжүдер болгаш ооң ажыктыг болур чоруун улам бедидер сорулганы салып турар.

Көдээ ажыл-агыйга хамаарыштыр ол план будуруглеиниң техниктиг деңнелин бедидериче болгаш аъш-чем бараанары-биле чонну соксаал чок хандырарын экижидериче утланган.

Ук план төлевилели даштыкы садыта хамаарыштыр социалистиг чурттар-биле бараан солчугазын улам дүрбеп кавбартырын болгаш капиталистиг чурттар-биле төлеккиге бадансызын деңнеп алырын коруп турар.

(СЭТА).

Германияның Компартиязының кыйгырыы

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди бүндестагтың сентябрь 28-те болур соңгулдазынга «Демократтыг дешилге ходелиишкинин» болгаш ооң кандидаттарын детки-ринче ГФР-ниң соңгукчуларын кыйгырган.

Чүгле чазактың политиказын үндезиндиве өскертири дээш чайгылыш чок, тодаргай туржуп турар партиялар болгаш кандидаттар чоннуң бүзүрелин алырыга төлептиг. Боттарының аңгы-аңгы үзелбодалдарының-даа барымдаалавайн, коммунистер, социалистер, демократтар, ажылчыннар, тараачыннар, интеллигентилер либералдыг буржуазияның төлөөлекчилери «Демократтыг дешилге ходелиишкининиң» хүрээлеңинде ынчангаш эвилелдешкен деп, Германияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң угуулгазында чугаалаан.

Кара чазаккан төлөөлекчи болуруи Христиан-Демократтыг эвилел—Христиан-социалистиг эвилел партияның удуртукчулары дет негевишаан турар болгаш Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөрүн күзевейн, Одер-Нейссеин дургаар эрткен кызыгаарны өскертир хынаада чорударын негеп. Вьетнамда бүжар дайынны деткип, коммунизмге удур суртаал өөскүдүп, атомнуг чепсек холгаарлаар эрге-биле хандыртынарынче чүткүп турарлар дайын өөскүдеринге чедирер сагыштыг деп, ГКП ооң-биле чергелештир медеглээн.

АДН агентилелдиң Дюссельдорфтан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Христиан-демократтыг эвилел болгаш Христиан-социалистиг эвилел партияларның удуртукчулары Кизингер, Штрауе-биле катай «улуг-улуг көрөңгөтпеннерге, герман дайынызыраттарга, бистиң улуувустуг делегейниң ийи дайынының аймылынга таварыштырган ниитилел күштерине оорганалыш турар» деп, Германияның Компартиязының ТК-зы медеглээн.

Германияның Компартиязының ТК-зы ГФР-де неонацизм аймылының улгаткаыын бодуиуң соңгулда муруиуу чарыында кыйгырымында база демделээн.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Чуртта Пекининиң политиктиг угланыышкынынга удурланганнарга удур иштики политиктиг демисел соксавайн турар деп, Кыдатган даштыкы чурттарның парлаига тайылбырлакчылары дыңнадып турар.

«Культура революциязы» дээр чүве чоруп турган үеде тургустунган шериг диктатуразының чаа органнары — «ревкомнарга» салдарлыг болуру дээш хой-хой мөзүларда сегиржин алышкынар, демисел болуп турар деп, дыңнаткан медээлер кээп турар. Шаньси, Хабэй, Цзянси болгаш оске-даа чамдык мөзүларга чепсектиг дайылдажышкынар болган. Амгы ёзу-чурумга удурланганнарны базарынга улуг-улуг шериг каттыжышкыннары ажыглаттынган деп, дыңнаткан медээлер парлаигага үнгүлеп келген. Хамыкты мурнай партияның хоочун кадрларын «политиктиг дайынчар» деп санавышаан, оларга удур демисежирин кыдат солуннарын, ылангыя «Женьминь жибаонуң» тургулчу негевишаан турарында ужур-ла бар. «Хоралыг литература» номчуп, тарадып турарларга удур каржы хемчегзер алыр кыжанышкыннар парлаигага үнүп турар.

«Женьминь жибао» болгаш мөзү солуннары үлетпүрүнүң будуруглег черлеринде «анархизмге», «болуглежирлерге», саботажка удур демисежирине кыйгырып турар. «Организастыг болгаш сагыига-чурумнуг болуруи катап тургузар» кылыр «Дунфан хун» шахтаже шериг кежектерин чоруткан деп, «Женьминь жибао» солуи Синьдан келген корреспонденциязында мындаа чаа дыцнаткан.

Мурнуу болгаш Чөөн Кыдатта демир-орук шугуиларынга, чазаглыг оруктарга үрегдээшкин кылыр чоруктар болуп турар деп, сөөлгү үеде ол черлерден дезип келир аргалыг болганнарның хереченээн чугааларын барымдаа бодургаш, даштыкы чурттарның агентилелдериниң корреспондентилерин дыңнадып турар. Чжэцзян мөзүну дамчыштыр эрткен Шанхай — Ханчжоу болгаш Шанхай — Кантон аразының поездилериниң аргыжары сөөлгү үеде үрегдээшкиннер болуп турарының уламыидан каш-даа катап соксаан. Ол мөзүга «культура революциязы» болуп турда, амгы политиктиг угланыышкынга удурланганнар биле шериг чагыргаларның аразында онза кадыгдошкун демисел болуп турган болгай.

«Ревкомнар» боттарынга удурланганнарны коргудар, оларның удурланыышкынын базар дээш, улуг-улуг хоорайларга көргүзүүлүг шииткел үндүрер судтаашкыннар кылырын массалыг эрттирип турар. Ындыг бир судтаашкын чоокта чаа Пекин стадионнарының бирээзинге болган. Анда 17 кижини таажылап өлүрер болган үр үе дургузунда кара-бажыңнап хоргудаар кылдыр шииткен. Өске бодалдыг дирткеннерни ынчалдыр кырар үүлгедиг Кантонга, Уханьга, Шанхайга, Тайюаньга база болган.

Пекин пропагандазының империализмге болгаш ооң дайынызырак политиказынга удур ойлуг чогун сойгалаар дээш бүгү чуртка беседалар, хураддар эрттирерин организастаар.

ГУДЖЕРАТ ШТАТТА ДЕМИСЕЛ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Гуджерат штадының Ахмедабад болгаш Барода хоорайларынга шажынчы общиналарның кадыг-дошкун демисели болган. Мусульман болгаш индуе общиналарның аразынга дорт хүн дургузунда сегиржин алышкынар болуп келгенинин түңнелиинде хой-хой бажыннар, магазиннер эрттенген, үрелген болгаш уттаткан. 100 хире кижи өлген. Хоорайларда чон аргыжары хоруглуг үе тургустунган.

ДАЙЫННЫ СОКСАДЫР ДЭЭШ

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). АКШ-тың Вьетнамда ажелекчи дайынын доп-дораан соксадыры дээш шимчээшкинниң комитеттери болгаш организациялары бүгү чуртта тургустунуп, студентилер массалыг чыскаалдар, митингилер эрттиреринин планнарын чугаалажып турар.

Октябрь 15-те чурттуң бүгү университеттеринге болгаш өөредилге черлеринге кичээлдээри бир хүн соксаар. Студентилернин «Вьетнам талазы-биле үгуулга комитеди» организациязының кыйгырыын ёзугаар америк аныяктар ол хүн өөредилге черлеринден чоруткаш, вьетнам улуска удур ажелекчи дайынны доп-дораан соксадырын негеп үнер. Студентилер америк ажелекчи дайынны ойлук чогун сойгалаар дээш бүгү чуртка беседалар, хураддар эрттиреринин организастаар.

Шүгүмчүлелдиг харыы

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга АКШ-тың президентизи Р. Никсонуың чугаазын Нью-Йорк солуннары шүгүмчүлеп харыылаан.

Президент Никсонуң ол чугаазы пургулайында эрги америк политиканы катаптап чугаалаанын болган деп, «Нью-Йорк таймс» солуп редакциязы чүүлүнге бижээн. Амгы үеде делегей айтырыгларын деле-раачын болгаш аныяктар организацияларын төлөөлеп турар ийи муң ажыг делегаттар киришкен.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ВДР-ниң ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ, сентябрь 22. (СЭТА). 35 муң — ол дээрге, АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда турар чартык миллион ажыг армиязынга деңнээрге чүү-даа эвес сан-дыр деп, Мурнуу Вьетнамдан 35 муң америк солдаттарны үндүрер дугайында АКШ-тың Президентизи Никсонуың шиитпиринге хамаарыштыр ВДР-ниң чазааның кылган Медеглелинде чугаалап турар. Ол кажарлаашкын болза Каттышкан Штаттарның ында бодуиуң шериглерин хевээр арттырарынче кызымак чүткүлүүнүң болгаш агрессечи дайынын узамдыктырып турарының фактызын чажырып шыдавас.

Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамның улузунуң ботшиитпирлеттинер эргезин каржызы-биле дорамчылап, сайгон чалча администрациязыны бодуиуң агрессечи политиказын боттандырарынга чепсек кылдыр ажыглап келген болгаш АКШ-тың экспедиция шеринп база чалча чурттарының солдаттарын Мурнуу Вьетнамга агрессечи дайынны чоруудар дээш ыдаар киирген деп, ВДР-ниң чазаа демделеп турар. Хөй-ниитиниң санал-оналын мегелээри-биле Каттышкан Штаттар «Мурнуу Вьетнамның улузунуң бот-шиитпирлеттинер эргезин хүндүлеп көөр» дугайын чугаалаар ужурга таварышкан, ынчалзажок бүгүнинти хостуг болгаш демократтыг соңгулдалар организастаар коалистиг түр чазакты тургузарынга мурнуку хевээр-ле хедери-биле удурланып турар болгаш америк шериглер Мурнуу Вьетнамны ам-даа эжелевишаан турар ыңдыг байдалла сайгон администрация соңгулдаларны арттырзин деп негеп турар.

Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамда дайынны күштелдиреин үргүлчүлеп, чалча армияны, чалча администрацияны бүгү хемчег-биле быжыглап турар. АКШ Чан Ван Хыонгту Чан Тхиен Кхием-биле — дайынызырак милитарист, Нго Дин Дьеминиң мурнундагы дузалакчызы-биле солаап, «министрлер эде тургузар» деп белен шинжигештн ойнаан. Вьетнам Демократтыг Республиканың бот-эргезин болгаш айыыл чок чоруун үрээрин Каттышкан Штаттар үргүлчүлеп турар. Америк самолёттар 17-ден 19 параллельге чедир хөй районнарже халдаашкын кылырын үргүлчүлевишаап.

Каттышкан Штаттар агрессечи бодалдарындан ам-даа ойталавааны, Мурнуу Вьетнамга неоколониализмни боттандырарының болгаш Вьетнамны үр үеде башкаланчак тургузарының планын кылып турарыны илден-дир деп Медеглелде демделеп турар.

Амдыызында Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни бүрүн болгаш чугаажокка үндүрериниден ойталавышаан, Тхиеу-Ки-Кхиемниң чалча администрациязындан халбактанмышаан, Вьетнамда агрессиязын үргүлчүдеп турда, вьетнам улус, Президент Хо Ши Минниң чагыгларын күүсетпишаан, Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева төвүлел хуралының хүлээп көргени бодуиуң үндезин национал эргелерин чаалап алгыжеге чедир түлчүр апаар.

Вьетнам улус болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа болза, аңы-туниа социалистиг чурттар, чоңгут чорук болгаш тайбың дээш туржуп турар чурттар болгаш чер-делегейниң бүгү улустары вьетнам улустуң АКШ-тың агрессиязынга удур демисеининге деткимчени болгаш дузалажыны күштелдирер дээрзинге быжыг бүзүрелдиг деп Медеглелдиң түңнелиинде демделеп турар.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның Медеглели

ХАНОЙ, сентябрь 22. (СЭТА). Вьетнам улус бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналы-биле бир домей. Каттышкан Штаттарның 25 азы 35 муң америк шериглерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрер деп турары чүгле хөй-ниитиниң сеткилин ооңургадыр дээн сорулгалыг кара сагыштыг болгаш мегечи кажарлаашкын, дайынны узамдыктырарының болгаш Мурнуу Вьетнамны америк шериглерниң эжелеп турарын үргүлчүлээринин планын чаап чажырганы болур деп тодаргайы-биле медеглээн деп Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның сентябрь 20-де кылган Медеглелинде чугаалап турар.

Хосталганың парлаига агенстводунуң медээлээнин ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарның чазаа, Мурнуу Вьетнамның улузунуң бот-шиитпирлеттинер эргезин хүндүлеп көөр дугайында хоозун чугаалаар-биле шыптынып алгаш, чалча администрацияны хевээр арттырарын, Мурнуу Вьетнам улустуң тура-соруун сыгарын оралдажып турар деп, Медеглелде айтып турар.

Бир эвес Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнам айтырыын тайбың шиитпирлээрин болгаш дайынны чөптүг соксадырын шынап-ла күзеп турар чүве болза, ол ынчан Хосталганың национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның 10 түүлден тургустунган саналынга кичээнгейлиг харыылап, бодуиуң шериглерин болгаш эвилелчилериниң шериглерин кандыг-даа негелде чокка дүрген болгаш бүрүнү-биле үндүрер, Мурнуу Вьетнамның улузу бодуиуң иштики херектерин дашкаартан чаржалажыышкын чокка болу шиитпирлээр аргазы кылдыр, чалча администрацияны хевээр арттырар дээр планындан ойталаар ужурлуг.

Мурнуу Вьетнам Республиканың улузу болгаш Түр чазаа вьетнам улустуң АКШ-тың агрессиязынга удур демисеининге эпсеткил каттыштырылгазы болгаш деткимчезин дээш социалистиг чурттарга чүрекпин чугаалаан.

Хосталганың национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның 10 түүлдүг программазынга кичээнгейлиг харыы бээрин, вьетнам улустуң үндезин национал эргелерин болгаш Мурнуу Вьетнамның улузунуң бот-шиитпирлеттинер ёзулуг эргезин хүндүлеп көөрүн АКШ-тың чазаандан негээринче; АКШ-тың агрессиязынга удур, төрээн чуртун камгалап алыр дээш демисежип турар Мурнуу Вьетнамның улузунга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени база дузалажыны улам улуу-биле көргүзеринче бүгү чазактарны, бүгү делегейде демократтыг болгаш хөй-ниити организацияларын, тайбын, хамаарышпас чорук болгаш чөптүг чорук дээш туржуп турар бүгү кижилерин Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаа кыйгырып тур деп, Медеглелдиң түңнелиинде чугаалаан.

Ленинчи черлер-биле

Перово хөлдүң чоогунда чадыр. В. И. Ленин ол чадырга тараачыннар-биле хөөрежип, олуруп турган.

Шушенское суурнуң кыдыында Перово хөл. В. И. Ленин аңаа иээп ыштанырынга ынак турган.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруктары.

ТИПЛЕКЧИ ЦЕХ

Кызылдың пиво заводу бо чылдың сес айларының планын 103,6 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедээн. Акша-оруглганың болгаш чиг-эттиң артык чарыгдалын болдурбаан.

Түс-түс цехтер аразынга калбарган социалистиг чарышка белеп продукциянын саваалап, оон шынарын хынап үнүрер цех типлекчи болгаш, шилчиир Кызыл түктү болгаш 90 рубльди алган.

* * *

АНЫЯК КЫС МАСТЕР

Ол завод-биле кожа хлеб заводунуң хлеб бижырар цехинде комсомолчу Валя Демешкова ам ийи чыл ажыр мастерлеп ажылдап турар. Ол үениң иштинде оон цеги чарышка типлеп, продукциянын шынарын доктаамал экижидип келген.

Валя чоокта чаа Новосибирск хоорайның хлеб-боова бижырар бүдүрүлгелериниң ажылы-биле таныжып, билигмергежилин бедидип чораан келген. Ол аңаа билип алган бүдүрүлгениң чаа технологиязының дугайында билиглерин цехтиг ажыглаарын боттандырып турар.

Д. АПАЙ-ООЛ.

УРАН ЧҮҮЛ КЕЖЭЭЗИ

СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залында уран чүүл кежээзи болур, аңаа чогаадыкчы интеллигенциязының — чогаалчылар, композиторлар, чурукчуларның ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга утказыттыр кандыг ажылдарны кылганын, кылып турарын дыңнаар бис дээн чалалта бижик алдынган. Кежээкиниң 6 шакта чалаткынар чыглып келген.

В. И. Ленининиң «Уран чүүл чоннуң болуру», А. М. Горькийниң «Уран чүүл кижилерни чаагайжыдар ужурлуг» деп сөстерин улгаттыр, чараштыр бижигилээш, ханаларда делгегилээнин кижи номчуп көргеш, ол өндүр улуг кижилер кижининг үлээлгезин айтып берип турганзыг кылдыр боданып келир. Аныяк көрүкчүлер театрының режиссёру эш З. Саая кежээни ажыткан. Бир дугаарында чурукчу эш Ланзыга ол сес берди.

— Совет Тываның 25 чылынга делгеле белеткеп турар улус бис — деп, ол чугаалаан.— Бүгүдеге билдингир хоочун чурукчуларывыс, даштан шевер чазаарларның ажылдарындан аңгыда, чаа өзүп орар аныяктарның чогаалдары аңаа база кирер.

Чурукчу Ланзаны байырлалга хамаарышкан ол делгелгеге чеди чүрүк киирер: Маркс, Ленининиң портреттери, Ак-Довуракка, Хову-Аксыда «Тыва кобальт» комбинатка хамаарышкан болгаш өске-даа чуруктар. Хоочун партизан Бүлүүн, даштан сиилгиин Черби оларның чуруктарын база оон көрүп болур.

Чурукчу Левертовская сес алгаш, Владимир Ильичиниң шөлүлгеге турганы Шушенское суурга, Саяк ГЭС-тиң тудуун агелеп турар черге чоруп турганың чугаалаш, оларга холбаштырган чуруктарын чыылганнарга көргүскени солуп болган. А. чурукчу Курский Тожуүнү бойдузулгага, оон мергежилдиг чонунга хамаарышкан графика чуруктарын көргүзерге, олурушкынар оны адыш часкап уткаанынар. Владимир Ильич Ленининиң овур-хевирин бийир-биле нарын кылдыр чураан дег кылганын көөрге, кижининг сеткилинге өөрүшкү долуп келир.

Композитор Саая Бюрбе тыва чоннуң ырларынга холбашкан төөгү талазы-биле чамдык үүлдерни чугаалаан. Революция мурнунда артемиден Катановтуң, 20—30 чылдарда Масловтуң болгаш өскелерниң-даа тыва ырларны чыыр талазы-биле ажылдап тургузганын ол демдеглээн. Максим Мунаутуң 120 ырны чыып, оны чонга сонуургаткыны солуп болган дээрзин ол айытпышаан, бодуүнүң кылган үүлдерин, чогаадыкчы планын чугаалап берген. «Чечек» операзындан үзүндүнү, «Айлаң кушкаш» деп ырны аңаа композитор боду-даа, музыка школазындан өөренникчилер-даа ырлагылаан.

Ийи дугаар школаның башкызы эш Танов бодуүнүң чогаатказын аялгаларын сонуургаткан. Оон бичии уругларга ырларын школаның өөренникчилери ырлаан, чыылганнар оларны өөрүшкүлүг адыш часкаашкыннары-биле үдээн.

Чогаалчы Сарган-оол байырлалдарга уткуштур тыва чогаалчыларның чүүү кылып турарын допчулап чугаалап берген. Совет Тываның 25 чылынга орус, тыва дылдар ырларынга альманахтарны белеткээнин ол дыңнаткаш, боду аныяктар амыдыралынга холбашкан роман бижип турарын, ону ленинчи юбилейге чедир доозар бодалдыын чугаалаан.

Чогаалчы Бюрбю чаа шүлүглезин бижип доскааным чугаалааш, ону номтукчулар удавас көре баэрип, ону орус дылга күрүнга очулдуруп турарын дыңнаткаш, шүлүглезиниң түүнел келээзинден үзүндүнү номчуп берген.

Чогаалчы Күнзегеш тыва чогаалчыларның өөрүлдээнинге холбашкан чамдык фактыларны чугаалаан. 1946 чыл үезинде үүле 5 чогаалчының ному парлаттынып үнүп турган болза, Тываның ном үндүрер чери сөөлгү үш чылда оларның номнарын чылдың-на чыдыр аът чедир массалыг парлап үндүрүп турар болуу бергенин дыңнаткан. Бодуүнүң чогаал ажылынга холбашкыр чугаалап, орус дылга шүлүүн номчуп берген.

Чогаалчы Сүрүң-оол база допчу чүве чугаалаш, Тыва дугайында шүлүүн чыылганнарга сонуургаткан, «Тыва, Тыва, алдын шаңнал — Ленин орденни алган сен» деп ол төндүрерге, кижининг сеткили өөрүшкү-биле бүргели бээр.

Кежээниң түүнелинде партия обкомунуң бирги секретары чогаалчы Салчак Тока чүве чугаалаан.

С. САЛЧАК.

ТЭЭЛИ КӨДЭЭ СОВЕТ

Бай-Тайга районнуң Тээли көдээ Советиң делгем деңискээрлиг, 800 ажыг өрегелиг. Бо чылдың бирги чартының түүнездери-биле алырга, көдээ Совет чамдык планныг онаалталарының үүсселдеэнинің талазы-биле эки көргүзүүлерлиг болган. Хүү кижилерден күрүнеге дүк садарының планын 170 хуу, эътпинн—124 хуу, а үндүрүг чылдаамның планы база-да ажыр күүсеттингеп.

Тээли көдээ Советтиң сессиларынга, күүсеком хуралдарынга ажыл-агыйларның, албан органнзация черлериниң бүдүрүзе болгаш амыдырал байдалынга хамзарышкан айтырыгларны чугаалажып келген. «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы түгле районда эвес, харынлаа республикада мурнакчы коллективтериниң бирээзинге санадып турар болгай. Ол фермада сааачылар Сагды Караш, Роза Бичелдей, Ырыа Монгуш сүт саалдазын көвүдедиргеге үлүг-хуулгынга каксып ап турары эргежок чугула.

ХҮН БОЛГАШ ЧЫРЫК — КАДЫКШЫЛДЫҢ ҮНДЕЗИНИ

Хүн болгаш чырык бичии уругларның организмизиг чаагай салдарны чедирип турар. Чырык болгаш хүнээректиг өрээлге бичии уругларның сеткил-сагыжы эки болгаш өөрүшкү, хөтлүг болу бээр. Янзы-бүрү аарыларны болдурүп турар микробтарны хүн херели өлүрүп турар. Соңга карактарын бүлүртүң өнүүг пөстер-биле болгаш чечектер-биле карангыладыр дугласвас херек, ол болза өрээлди карангыладып турар. Өрээлге чырык эки кирип турааң дээш соңга караан үргүлүү түп болгаш чодуп турары чугула. Чырык болгаш хүн — чүрттелгенчың кадыкшыл байдалының күүүлүг чепсээ.

Бичии уругларның туруп турары чурттелга черни арыг тургузар херек. Доозуп-довурак бичии уругларның кадыынга хоралыг, чүге дээрге оларда микробтар турар.

Оон ужурунда өрээлге хүн бүрүде ашталганы чорудуп, шаланы аштаарда шырбилдя сутлап алыры, стол, сандайлардан, соңга карактарындан, печкалардан довурак-доозуңну чодарда пестү өттүрүп алыры чугула. Хир-чамны пестү өттүрбейн чодарга, довурак-доозун арылбас болгаш агаржаа өрү көдүрүп бичии уруглаже кидр тындынар.

Ада-иелер! Бичии уругларны довурак-доозун-биле демисежирынче өөредиңер: чурттелга черинче кирерининг мурнунда буттарын ыяк чодуп, дүрбүүрүнге, оруң-дөжээн салгынга каксып агаарладырынга, оруң-дөжекке идик-хевин аштап арылап турарынга өөредиңер!

ШКОЛАЧЫГА БОЛГАШ АДА-ИЕГЕ СҮМЕ

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ БАЖЫҢГА КИЧЭЭЛИН БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАЗЫН ОРГАНИЗАСТААРЫ

Школачыларның амыдыралынга аажок улут ужур-дузалыг түвө болза, бажыңга онаалгаларны белеткээри болур. Бажыңга кылыр кичээлдерге түгле хүндүскү, школа кичээлдериниң соонда дыштанып алгаш кирип болур. Адаиелер уругларының кичээлге белеткенириниге таарымчалыг байдалдарны тургузар ужурлуг.

Хамыктың мурнуунда бичии уругларның кичээлге белеткенир доктаамал таарымчалыг черии хандырары эргежок чугула. Бичии уругларның олуруп алгаш, бижип, номчуп олурар стол, сандайы оларның дурт-сынынга таарышкан болур, мындыг таварылгада харын школачы шын олуруп болгаш бодуүнүң мага-бодун шын туттуүүп өөренир. Ынчаарга бир эвес школачы шын эвес өөренип чаңчыга бээр болза, холуүнүң үжүү чараш эвес болур болгаш чоорту оонда багай байдалга таваржып болур чадавас. Оон аңгыда дурт-сынының күшүүгүр олуруп турганының үеэинде хөрек клетказы бастыныл, иштики органнзминериң ажылы будулар. Ынчангаш бичии уругларның бажыңында турганының үеэинде башкының болгаш эмчиниң шын олурулга дугайында айтыышкынын күүсеткен турарынче хайгаарадды салыры чугула, оон түүнелинде школаның болгаш көженишкинин-биле бичии уругларга амыдыралының бүгү дургузуүнда шын олурулганың аң эки чаңчылы тыптып келир.

Бичии уругларның бажыңында олуруп алгаш ажылдаар столу эки чыриттынган түрөр ужурлуг, чүге дээрге, эки чырык турда, карактка шоолуг шылаг чок болгаш баксыраас болур. Кичээлдээр столду соңга караанче чоок салыры аң дээре. Бичии уруглар столга олурда соңга караа бодаан лампа солагай талага турары чугула, ынчаимас болза, холдуң хөлегеш ажылды дуглай бээр. Лампаның чиңир чыриттынганчак чырыы каракты чылчырыктадып баксыратпазын дээш ону абажур-биле дуглап алыр херек. Бичии уругларның караанын шоонуң дутайында оларның школа назыныңың үеэинде-ле сагыш салыры эргежок чугула, чүге дээрге, карак шоонуң көженишкинин негеп турар ажыл-биле хөй чок ажылдаары аңаа таварыжыр. Уругларга чида ном номчуурун чөпшээрел болбас, чүге дээрге ол душтаа чырык-биле номну болгаш карак-биле номнуң аразында чогуур доктаамал хемчээлиг хандырары бергедей бээр. Бир эвес силериниң уругларынар ном номчуурда үргүлүү-ле караанга чыыпыр тудуп турар апаар болза, карак эмчизинге коргуүнер, оон караанның шоон улам баксыратпас төлээде, карак шилин-даа ажыглап болуру чадавас болгай.

Бичии уруглар, ылаңгыя школа назылыг бичии уруглар, үргүлүүлелдиг болгаш чаңгыс най хичээлдериниң үеэинде дүрген шагзырап турыптар. Шимчеп чорун турары болгаш янзы-бүрү оюннар (чарыш, халыш) бичии уруглар чедиишкинге чедип турар болур. Школачылар бир хүн дөрт катап чемнеңир ужурлуг — дөрт шак болгаш-ла ол үеде. Бичии уруглар чемнеңир мурнуунда холдарын савааңнап чуп турарын хайгаарап көөр херек — ол болза, оларның кадыынга ажыктыг болгаш чамдык халдавырлыг аарыларнан оларны камгалап турар. Бичии уруглар эртенниң-не курлаанга чедир чүүп азы эртенги зарядка (күш-культура сайгарылгазы) соонда мага-боду чодуп, а ол ышкаш хүн бүрү диштерин аштап ариглап турар. Бичии уругларны шеверлеттинер бажыңга чораанының соонда болгаш чемнеңирге сакыныр мурнуунда-да холдарын чуп, холдарының дыргактарын чолдайтыр кезээ алыр болгаш дыргак хирин аштап алырыга өөредир херек. Школачы уруглар неделя санында-да бүтүү мага-боду савааңнап чуур (чүнар-бажыңга, душка азы бажыңында) болгаш ол санында-ла иштики хевин солуур ужурлуг. Удуур мурнуунда бут чуур чорук кончуг ажыктыг. Ол чорук түгле кешти-ни арыг чаагай чоруун хандырар эвес, харын буттарының сугланыр дериер чоруун база эвээжедип турар. Бичии уругларның баш-чажының арыг-силиг чоруунче онза кичээнгейни салыр херек. Оларның чажын дыргак-биле хүн бүрү дыран ап, бажын неделяда бирдең эвээш эвес чүп ап чоруурунга өөредиңер.

Бичии школачы уругларны түгле боттарының кадыынын дугайында сагыш-салыырына эвес, харын өскелериң кадыының талазы-биле база кичээнгейлиг болуурга өөредиңер, тодаргайларга, долгандыр турарларга хоралыг болуу дег чүвелерни кылып болбас: шала кырынче дүкүүрүп, кожазында турган кижиже көрүп алгаш, чедүрүп, азырып, холуң чараазы-биле өттүрүп алгаш оом ажыл болгаш оон-даа өске ындыг яшылыг чүүлдерни кылып болбас.

Ада-иелер! Бичии уругларны арыг-шеверге, культурлуг аажы-чанга кижилеринге сиилериниң хууда үлетер-чижээнер, оларның акыларының болгаш утболарының эки аажы-чаңы аажок улут ужурдузалыг деп чүвеин утпаңар!

Школага болгаш өг-бүлеге арыг-шеверниң эки негелдээн, кичээлдерни болгаш дыштанылгаларны шын организастаарының чүрүмү, арыг-шеверниң культурлуг чаңчылдарын вентередириниң талазы-биле башкыларның болгаш өг-бүленің бодамчылыг ажылы школачыларга эки кадыкшылганы хандырар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫП БАЖЫҢЫ.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Музейде чаа зал

Республиканың чурт шинчилел музейинде шаандакы феодалдыг Тываның төөгүзүнге хамаарышкан чаа залды ажыткан. Фото-чуруктар, документилер, материалдыг культураның үүлдери төөгүүнү ол үезинде чоннуң культуразының амыдыралчуртталгазының, аңгы демиселивиниң болгаш национал-хостаалганың шимчээшинин, аларгы 1883—1885 чылдарда Алдан-Маадырларның туруа хамышкыныың дугайында чугаалап турар.

Материалдыг культураның үүлдерин — ажыл кылыр чөвсеттерин, аг иштининг эдилелдерин, идик-хеп аймаан, ор болгаш херээжен кижилеринг кулакка, холга каастанып үүлдерин, хогжум херексеттерин, чазап сиилиир уран үүлдүң үүлдерин оон база көрүп болур.

Л. МИХАЙЛОВА.

—⊙—

Кудумчу байырлалы

Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр суурга кудумчу баймалы болуп эрткен. Оны херээженнер чөвүлели, хөй-ниитининг күжү-биле солуп, утка-шынарлыг кылдыр организастаан.

Кудумчу байырлалы херээженнер чөвүлелининг даргазы Александра Ондар ажыткаш, оон ужур-дузазын, кылган ажылын допчузу-биле чугаалаан. Орта хол-биле аргыш, даарааи хептер, янзы-бүрү кылыглар, национал чем, ногаа аймаанын делгелгеан болган.

Тиилекчилерге шаңналдарны тывыскылаан. Ылаңгыя хөй уруглуг ме Ооржак Шаянчыкай, Ондар Балынчаа, Ооржак Кызыл оларның делгелгеге идепкейлиг киришкенин демдеглээп.

М. СҮНДУКАЙ.

Чагыдылга үргүлчүлевишаан

БО ХҮННЕРДЕ бистиң бүгү чүртүүвүстө ышкаш Чөөн-Хемчик районда юбилейлиг 1970 чылдың парлалга бижидилгеан массалыг эгелээн. Районда парлалга чагыдылгазы чылдың улам ковүдеп турар: 1968 чылда районга 16 муң ажыт кезек солуннар, журналдар тараттынган, а 1969 чылда 18500 кезек четкен. Ол дээрге чоннуң парлалгага тандыкшылының улам бедүүнинин херечизи-дир.

1970 чылдың парлалга бижидилгезин чедиишкинниг организастап, ореге бүрүзү чагыдылгалыг болур сорулга-биле районнуң ажылчы чоннарынга 20 муң кезек солуннарны болгаш журналдарны тарадырын районнуң харылзаа ажылдакчылары хүлээнгеп.

Парлалга тарадылгадынга партия, комсомол, профсоюлдар организациялары бөгүг киржип, оларның активчилерин база парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылар улуг күш болуп турар. Харылзаа ажылдакчыларын саналаска белеп районда 150 ажыт хөй-ниитичи тарадыкчылар бо ажылда идепкейлиг киржип, бижидилгени массалыг чорудуп турар. Түгле Чадаана хоорайда бээрэ 50 ажыт хөй-ниитичи тарадыкчылар бар. Оларның арааныда партия, комсомол организацияларының активчилери, башкылар, эмчилер, ноодээ ажылагыйның түскай эртеминглери идепкейлиг киржип, чон ортузунга парлалга талазы-биле таймылыр ажылын чорудуп, бистиң кол даяныр күжүвүс болуп турар.

1970 чылдың парлалга тарадылгазы эгелээнден бээр кап хонуктарда районда 2 муң ажыт кезек солуннар болгаш журналдар тараттынган. Чадаана хоорайда автотранспорт будурүлгезиниң коллективинде хөй-ниитичи тарадыкчы В. Петухова — 864, № 1 школада А. Хертек — 604, көжүп чорууг механизастаттынган № 463 тудуг черинде Н. Астанна — 334, эмнелгеде П. Бочарева—140 кезек солуп, журналдарны тараткылаан.

Бо коллективтерде чагыдылга ам-даа үргүлчүлевишаан. Ол ышкаш хоорайның өске-даа албан организацииз, будурүлге черлеринде чагыдылга чоруп турар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларда партия, комсомол организацияларды, парлалганың хөй-ниитичи тарадыкчылары бо ажылче кошкак кичээнгей салып турары хараадаткыг.

«Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Большевик» совхозтарда амга чедир чангыс-даа экземпляр солун, журнал чогыттынмаан. Мурнунда чылдарда районнуң өске ажылагыйларынга бодаарга бо совхозтарга парлалга тарадылгазы ыракта куду деңнелге эртип келген. Эрткен чылдың уржуктарын катаптавайн, парлалга бижидилгезин кичээнгейге алгаа чогуур.

Бистиң республиканың чамдык районнарында үндезин тыва чон колдаан болгай. Ынчангаш көдээ ажыл-агыйга, ылаңгыя мал-чер ажылынга хамаарышкан үүлдер тыва дылга болдунар-да хөйү-биле үнген турарынга бистиң малчынарывыс, тараажылырывыс улуг сонуургалдыг, оон өөредиглиг ужур-дузалыы чугаажок. Бистиң районда ындыг янзылыг журналга негелдө улуг. Ол ышкаш парлалга чагыдылгазынга хамаарышкан, чонну чагыдылгаже хаара тудкан плакат, көргүзүг материалдары тыва дылда чок болуп турарын четпес деп бодаар мен.

П. МААДЫР-ООЛ,
Чөөн-Хемчик районнуң «Союзпечать» агентилелиниң начальнигы.

ПАРЛАЛГАНЫ МАССАЖЕ

УЛУТ-ХЕМ районнуң бүгүле чурттакчылыг черлеринде 1970 чылдың парлалга бижидилгеан массалыг эгелээн. Бо хүннерде иштикибиле районда 750 кезек солуннар, журналдарны номчукчулар бижидип алган. Оон иштинден «Шын» солун 320, «Тываның аныяктары» 160 кезек болуп турар.

«Найырал» совхозтуң Бүлүн-Терек болгаш адаанда совхозтарның: «Күш-ажылдың хостуу»— Эйлиг-Хем, «УТКА 25 чылы»— Ак-Туруг салбырларында хөй-ниитичи тарадыкчылар чонну күзээни солуннар, журналдарын бижидип, юбилейлиг чылда кижи бүрүзү чагылгалыг турарын дээш ажылды бедик деңнелге тургускан.

Редактор К. Н. ДППГА.

Кино

СЕНТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Горькийниң чаш чылдары» 10, «Айылдыг ужудуушкун» 12, 2, 4, 5.45, 7.25, 9.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алдын туфельчигештиң төөгүзү» 10, 14, «Дүжүп турар хыраа» 12, 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кижи эрттинмес шивээ» 2, «Ийи кижиге клетка» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Демиселди үүлгет» 15, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

редакциянын адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 23-54, культура килдизинин 37-13, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чаага база совет туругузу килдизинин 21-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун хелбейн барганда 32-75 телефонче болгаш.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС — 00725.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда тиделивилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 25 ЧЕТВЕРГ № 226 (8072).

Өртээ 2 көп.

ШЫЛГАРАҢГАЙ АЖЫДЫЫШКЫННЫҢ АЛДАРЫ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Д. И. Менделеевтиң шылгаранган ажыдыышкыны — элементилер болуттаар система чүс чыл дургузунда шынап-ла улуг орукту эрткен. Делегей эртеминге оон улуг ужур-дузазын менделеевчи X юбилей съездизинге чугаалашкан. Съездиниң элементилер болуттаар арганың тывылга-ла 100 чыл болган оонга турасказаткан. Ниити болгаш практикага ажыглаар химиянның айтырыгларын чугаалажыр ук съезд Ленинградка сентябрь 23-те ажыттынган.

Концерт көргүзүглериниң «Октябрьский» залынга чыылган эртемденнериниң хөй төлээлекчилериг ол шуулганыга дөрт мун делегаттар болган аалчылар келген. Оларның арасында совет болган даштыкы чурттарның сураглыг хөй-хөй эртем ажылдакчылары бар.

Съездиниң Бүгү-эвилелдиң Д. И. Менделеев аттыг химия ниитилелиниң президентизи, академик С. И. Вольфкович ажыткан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи, академик М. В. Келдыш арга сөзүн чугаалаан. М. В. Келдыш ук съездиге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң чагаалын номчуп дыннадырга, эртемденнер дииниттиг адыш часкап уткаан.

Элементилер болуттаар арганың болгаш амгы үеде оон ужур-дузазының дугайында Ленинград университединиң профессору — органикиг эвес химия кафедразының удуртукчузу С. А. Щукарев илеткел кыпган. Ук кафедраны Д. И. Менделеев чээрби чыл дургузунда удуртуп турган.

Съездиниң киржикчилери ССРЭ-ниң химия үлетпүргүнүн министри Л. А. Костандовтуң «ССРЭ-ниң химия үлетпүргүнүн техникизиг делгилгезиниң перспективалары» болгаш академик Г. Н. Флеровтуң «Эң аар элементилерни синтездээри болгаш тургузуп алырының аргаларын тыварының шинчилехтери» деп илеткелдерин кыннаан.

„КОСМОС-300“ УЖУДУУШКУНДА

1969 чылдың сентябрь 23-те Совет Эвилелинге Чөрүмен кыныкан «Космос-300» спутнигни эдлеп үзүгаар салып үндүрген. Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программаны үзүгаар космос деңгеминге шинчилеп турар.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг аныкпан чоруур. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажыкпан турар.

(СЭТА).

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Кировоградтың кодэ ажылагыйының шинчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун телептиг уткууру дээш социалистиг чарыштың калбарткаш, тараа культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп үндүрген.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң камгалал министри чорупкан

ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүелериниң шеригленнирин Каттыжкан өредилгезинге баар дээш Польша Улус Республикаже сентябрь 23-те чорупкан.

(СЭТА).

Чехословакияның культура хүннери ажыттынган

КИЕВ, сентябрь 23. (СЭТА). Бөгүн Чехословак Социалистиг Республиканың Украинага культура хүннери Киевте ажыттынган. Киевтиң Тарас Шевченко аттыг опера болгаш балет театрынга улуг кайыраи концерт болгаан.

Чехословак Социалистиг Республикадан келген төлээдер бөгүн делегейниң эң башкайгы социалистиг күрүнезиниң үндезилекчизи болгаш делегей пролетариадының баштыкчызы Владимир Ильич Ленинге Крещатик кудумчуда турасказаалга диниг чечектер салган.

Чехословак Социалистиг Республиканың чечектелген уран чүүлү-биле баштайгы хүнде-ле муң-муң киевчилер тамышкан. Киевтиң орус уран чүүл музейинге Словакияның улусчу уран чүүлүнүң делегейге ырлыг үлегерлиг чүүлдериниң көргүзүлгезин ажыттынган. Делгелгеде 500 хире көргүзүг чүүлдерин делгеп көргүскен.

Украинзының найысызалының Эртем-техниктиг пропаганда башкыныңга чехословак номнарның болгаш ном хаастаар симээбирлелдиң делгелгезин ажыттынган. Ук делгелгениң ажыттынарын чон аажок сонуургап уттаан. Ахы-дүмеш улустуң сес мастерлериниң чаагадылгазынга сонуургал Украинада чылдың-на улам улгадып турар. Украин ССР-ге чех болгаш словак авторларның 160 янзы аттыг номнарын 7 миллион кезек тираждыг ыыдып парлап үндүргени оны херечилеп турээ.

Киевтиң зң улуг «Украина» кинотеатрынга Чехословакияның студияларының кино-чуруктарының фестивалын ажыдарының ёзулалы болган.

Баштаар черниң пленуму болган

Москвага сентябрь 23-те РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин пленуму ажыттынган. Пленумга эртем-техниктиг революция болуп турар үеде эртем-техниканың чедиишкиннерин пропагандалаары-биле холбашкан хөй-хөй айтырыгларны чугаашкан. Ол чугула ажылга Ниитилелдиң организациялаары болгаш чүдүлгелиг ажыл-агыйының чедиишкиннерин болгаш сорулга-бодалдыг пропагандалаарының ужур-дузазын чугаалаан, илеткелчи радио, телевидениениң, кино, парлалганың шалыкның хөгжүдээнин эртем ёзугаар удуртуруну айтырыгларының дугайында баштыкчының чогаалдарын пропагандалап турар деп демделээн.

Пленум аныяктар оргузунга чорудар ажылдың онза ужур-дузалыын демделевишаан, 1970—1971 чылдарда бойдус эртемнерин, эртем-техниктаг болгаш кодэ ажыл-агый билиглерин пропагандалаар ажылды эң эки тургускалының көрүде-конкурузун эртиреринг чүүлүг деп санаан.

Сес алганнар ажылчы чоннарның чүүл-бүрүт кезектериниң оргузунга билиглерни улам идепкейлиг болгаш сорулга-бодалдыг пропагандалаарынга дуза чедирер санаалдарны берген. Ол санаалдарны РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин пленумунуң түңнел хуралынга үндүрген доктаалында айтыскан.

(СЭТА-ның корр).

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР, ЧУРТТААР,

...ге соогунга кажы шыдаар Чөрге чок.

Өвүрүңүң район библиотеказы кыш санында-ла соок турары чаңчыл апарган. Соок болурундан аңгыда, ында өрээлдер караңгы, хирлиг. Улут өрээл иштинде чаңгыс лампа кыпсыш каан, библиотекаже киреңде караңгы коридор таварып эртер. Библиотеканың иштин эмгелеп турары багай, хирлиг, өрээлде дериг-херексел эргижирээп баксыраан. Чонның чыглыр чери, культураның одаан шак мынчаар тургузарга черле болур бе деп айтырыг тургустунуп келир.

Библиотекага септелгени чорудары албан дээраи билдингир-дир. Аңаа чарыгдаар акша-хөреңгини тускайлаан. Ажылды малып чорудуп, септелгени башкарар ужурлуг турбуже, маңаа бо чылгы септелге база саадаан. Ам бо хүннерде соок дүжүп келген кышкажыл, удавас хар чаар болгай. Район библиотеказының эргелекчизи В. С. Монгуш ажылдың төнчүзүн таваар маңап олурбайн, септелгени дүргедиринче сагыш салыр болза эки. Септелге дээш түгле шала будуурубиле кызыгаарланып каар черлер база бар. Хамык библиотекага ажыл-даары-биле аныяк специалисти чоруткан. Ам оон ажылдаар чери чок, көдээ Советтиң бир булуңуга шкафтыг ном салып алгаш ажылдаарга, улус чыглыр дээш база чектээр. Библиотеканы өске бажыңче көжүрер дутайында айтырыг амга дээр шинтпирлеттинмээн. Бай-Тайганың өске-даа библиотекаларында септелге багай деп санап болур.

Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Чөэн-Хемчик районнарның библиотекалары бо чылын экн сентяттинген, одаар ыяштыг база сөөртүп белеткээн. Бо районнарда библиотекалар септелгезин түгле оон ажылдакчылары, культура килдистери харылаан эвес, харын тус черлериң партия, совет органнары, ажыл-агыйлар салыш салып, хоюга алган. Шак мындыг сагыш салыышкының ачызында түгле септелге, дерилге экижир эвес, харын культура одагларының бүгү ажылы шынаржыыр.

Улут-Хем районнуң клубтарын, библиотекаларын канчаар удуртуп турарын сессияга база көрген. Библиотекаларга оран-сава, оларны септээр, дериирин сессията ыяк чугаалашкан. Эрткен чылга бодаарга, бо районда септелге чыглыг дең библиотекаларга чугаалап турар. Номчукчуларны библиотекаже хыара тудуп, ажыл чорудары кыжын ында кончуг берге. Совхозтуң дирекциязы мону херекке албайн турары элдеп, өске бир бажыңче көжүрүп болгай. Биске хамаажыр «Сукпак» совхоз библиотекага чаа бажыңны берген, а Элегес-Аксында библиотекага тускай бажыңны садып берген.

Н. К. Крупская аттыг библиотеканың турар бажыңын эде кылыры 1968 чылдың кыжыында-ла эгелээн. Оон бээр бир чыл тос ай боол турар. Ажылдың улуг кезии кылдынган. Эвээш эвес ажыл артkан-даа болза, ында темп оожум. Херек кырында хоорай Советтиниң күүскому библиотеканы июль 1-ден эгелеп ажыдар деп шинтпирни хүлээп ап турган болгай.

Библиотекаларның хөй-ниити көрүлдезин чоруп турарын билир бис. Ол чугула херектиң түннелин соок, таарыжча чок байдалга үндүрген турарын болдурбас дээш, чылдың артkан чылыг үезин чоп ажыглаары негеттинип турар.

А. ГЕРАСИМОВА,
Культура министерствозунуң библиотекалар талазы-биле инспектору.

Культура амыдыралындан

Чонга таарымчалыг

...минг аттыг болгаш «Сарде кодээ библиотека херелиг...ында тургустунган. Ынаныңнер фонтузу 227, а номчулар түгле 17 кижи турар. Чөвүлелиниң библиотекага ол үеден соонда келдим. Башчидириледе номчукчулар-биле ажыл болгажылдарын, номчукчыларның транспортчулар «Эки-Бир» үүлени будуруп турар.

Социалистиг чарыш күш-амыдыраар күүлүг күш болуп, үлетпүр кодээ амыл-агыйга муңгакчы киргүскен. Республиканың амылчын ка хөй кезии ленинчи юбилейге туттунган. 13 муң кижи, бир муң эзэчеглер коммунистиг күш-амыдыраар маттышкан. Коммунистиг күш-амыдыраар бедик адын Тывада 4 муң ажыг күш-амыдыраар эзэчээнде 170 ажыг коммунистиг кирмип турар. «Тес-Хем» бии, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозуруң, «Тыва даг-дүгү» комбинатының кобальтыда» Е. Чүлдүм, шахтёр, хозяйка савичы В. Долганина, «Сазы Д. Бай-Кара, Бии-Хем районнуң гычы К. Маадыр-оол, «Өөк» совхозунуң Н. Жмак дээн чергелиг коммунистер ларны адап мактаары черле күзелбаар ленинчи ёзу-биле чурттап, ажылдап турар. Бот-тывынгыр күш-амыдыралга коргузуураан чүүл бөлүмүүнүң кирген.

Республикада 17 муң ажыг кижи партия чыгыышкынының янзы-бүрүү хевирлеринде бо чылын кирип турар. Бо дээрге эртиен чыдыындан будуп чартык катап хөй болганы ол. Ол болза марксисчи-ленинчи теориняны, В. И. Ленининиң амыдырал-чурттаалгазын болгаш ажыл-чорудулгазын өөренириниң улуг чүткүлдүң илереп-дир. Ленинизмни өөренир, Ленинни билир, ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар — улуг юбилейге белеткенип турар Совет Тывазының ажыл-ишчилериниң күзел-чүткүлү ыңдыг. Ленинизмни өөренири дээрге, оон идеяларын чүгле ханы шиңээдир эвес, харын күш-амыдыралга, хөй-ниитичи ажыл-чорудулгага бот-идепкейин бедидери, ынчангаш ленинчи чагыгларга бодунуң шынчыын херен кырында быжыглаары болур. Найыы-даа хире эртеминиге, кандыг-даа албан ажылга турганда, «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп ленинчи чагыгны черле үттүп болбас.

Бо хүннерде республикада ленинчи номчулгалар калбарган. Ол болза Ленининиң чогаалдарын өөренир, ленинчи ёзу-биле чурттап, демисежир, революсчу чаңчылдарны шиңээдип алыр талазы-биле кижи бүрүзүнге дузалаар улуг ажылдарның бир чугула хевири апарган. Ленинчи темаларга теоретиктиг конференциялар, тематиктиг семинарлар, комсомол организацияларында ленинчи зачёттар, школаларда ленинчи кичээлдер чорудары калбарган. Ол ажылдарны моон сонгаар-даа улам күштелдирер ужурлуг.

Ленинчи юбилейге белеткел чоруп турда, күш-ажылдың бедик үлегер-чижектерин көргүскен мурнакчы ажылчыннарны, колхозчуларны, улус ажыл-агыйының тускай эртемнигдерин, хөй-ниити организацияларының, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларын шаңнаары-биле СЭКП-ниң Төп Комитеди, Совет чазак, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгүэвилел Төп Чөвүлели Юбилей Медээлэн тургускан. Ленинчи эзлчег үргүлчүлел турар. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхоз, совхозтарның удуртунчуларының сорулгазы болза, ажылчы чоннарның патриотчу эгелээшкиннерин бүгү-ле хемчегler-биле детkиири, оларның күш-ажылчы болгаш ажылатыйжы инициативазын хөгжүдеринге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузары, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чаз-чаа чедиишкиннерни, улам бедик түңнелдерни чедип алыры болур. Хамык ажылдар эки кылдынган деп санап болбас. Ам-даа чедир кылдынмайн турар чүүлдер, долу амыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш аргалар бар. Ажыдап кылдынган планнар, хемчегler чамдык коллективтерде четче күүсеттинмейн туоор. Ындыг четпестерни шиитпирлии-биле чайладыр херек.

«Владимир Ильичиге кайгамчыктыг турасказалды — оон өлүм чон идеяларының өндүр чаагай болгаш телептиг боттанышкыны болур коммунизмниң тудуун тургуспушаан, моон сонгаар-даа ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар бис» деп, бистиң партиявыстың ыыдыгырыы кижи бүрүзүнге четкен турээрын хандырар ужурлуг бис.

КЛУБ ЭКИЖЭЭН

Клуб чөвүлеан 11 кижи. Аргыларында, даараарында, аътчем кылырынга өөренир, ырының, танцының болгүмнери ажылдап турар. Бот-тывынгыр күш-амыдыралга коргузуураан чүүл болгүмүүнүң кирген.

Республикада 17 муң ажыг кижи партия чыгыышкынының янзы-бүрүү хевирлеринде бо чылын кирип турар. Бо дээрге эртиен чыдыындан будуп чартык катап хөй болганы ол. Ол болза марксисчи-ленинчи теориняны, В. И. Ленининиң амыдырал-чурттаалгазын болгаш ажыл-чорудулгазын өөренириниң улуг чүткүлдүң илереп-дир. Ленинизмни өөренир, Ленинни билир, ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар — улуг юбилейге белеткенип турар Совет Тывазының ажыл-ишчилериниң күзел-чүткүлү ыңдыг. Ленинизмни өөренири дээрге, оон идеяларын чүгле ханы шиңээдир эвес, харын күш-амыдыралга, хөй-ниитичи ажыл-чорудулгага бот-идепкейин бедидери, ынчангаш ленинчи чагыгларга бодунуң шынчыын херен кырында быжыглаары болур. Найыы-даа хире эртеминиге, кандыг-даа албан ажылга турганда, «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп ленинчи чагыгны черле үттүп болбас.

Бо хүннерде республикада ленинчи номчулгалар калбарган. Ол болза Ленининиң чогаалдарын өөренир, ленинчи ёзу-биле чурттап, демисежир, революсчу чаңчылдарны шиңээдип алыр талазы-биле кижи бүрүзүнге дузалаар улуг ажылдарның бир чугула хевири апарган. Ленинчи темаларга теоретиктиг конференциялар, тематиктиг семинарлар, комсомол организацияларында ленинчи зачёттар, школаларда ленинчи кичээлдер чорудары калбарган. Ол ажылдарны моон сонгаар-даа улам күштелдирер ужурлуг.

Ленинчи юбилейге белеткел чоруп турда, күш-ажылдың бедик үлегер-чижектерин көргүскен мурнакчы ажылчыннарны, колхозчуларны, улус ажыл-агыйының тускай эртемнигдерин, хөй-ниити организацияларының, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларын шаңнаары-биле СЭКП-ниң Төп Комитеди, Совет чазак, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгүэвилел Төп Чөвүлели Юбилей Медээлэн тургускан. Ленинчи эзлчег үргүлчүлел турар. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхоз, совхозтарның удуртунчуларының сорулгазы болза, ажылчы чоннарның патриотчу эгелээшкиннерин бүгү-ле хемчегler-биле детkиири, оларның күш-ажылчы болгаш ажылатыйжы инициативазын хөгжүдеринге эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузары, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чаз-чаа чедиишкиннерни, улам бедик түңнелдерни чедип алыры болур. Хамык ажылдар эки кылдынган деп санап болбас. Ам-даа чедир кылдынмайн турар чүүлдер, долу амыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш аргалар бар. Ажыдап кылдынган планнар, хемчегler чамдык коллективтерде четче күүсеттинмейн туоор. Ындыг четпестерни шиитпирлии-биле чайладыр херек.

«Владимир Ильичиге кайгамчыктыг турасказалды — оон өлүм чон идеяларының өндүр чаагай болгаш телептиг боттанышкыны болур коммунизмниң тудуун тургуспушаан, моон сонгаар-даа ленинчи ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар бис» деп, бистиң партиявыстың ыыдыгырыы кижи бүрүзүнге четкен турээрын хандырар ужурлуг бис.

АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ, ТАРАА САДАРЫНЫҢ ТЕМПИЗИН УЛАМ-НА ДҮРГЕДЕДИР

Чүге чорутпааныл?

Таңды районда «Тиилелге» совхоз республиканың бүгү-де ажыл-агыйларының иштинде күрүнеге эң хөй тараазы дужаар ажыл-агый болур. Совхозтуң механизаторлары бо чылын багай эвес дүжүттү стүрген. Гектар черден орумак дужут ында 9 центнер болуп турар. Тиилелгечилер даа дужүттү ажаап алырыга белеткенген болгаш ол чугула кампанияны организастыр чорудуп турар. 23 муң гектар ажыг кызыл-тастан ам 16 муң ганы ажаап апкан. Ынчалзажок ам-даа сыпта тараа хөй болгаш ажаап алыышкынны дүргедетпес болза, хөй күштү үндүрүп тургаш өстүрүп алган чаагай тараа чидиргге тавараар чадап чок. Чүге дээрге ажыл-агыйның шелдери таңды эдээнде турар болгаш, аңаа хар арте чаазтар. Эрткен чаашкыныар үезинде беэни оон чамдык черлерингe хар дүжүпнеп.

Эң чугула сорулга болур күрүнеге тараа дужаарыл «Тиилелге» баштайгы хүннерде организастыг болгаш шаңкыным чорудуп турган. Күрүне шыгжамырынга ол улуг ажыл-агыйдан чамдык хүннерде 500—800 тонна чедир тараа кирип турган. Күрүнеге тараа дужаары-биле байдал ам бо хүннерде ол совхозтя чаңдыгыл? Баштайгы үезинде турган улуг күжевишкин олегей-ле кошкай бергеп. Күрүнеге дужаар болур тараа планнарда чок бе, азы тараазы чудүрүп чорудар машина чедиишпейн турар бе? Чок, ындыг эвес.

Совхозтуң түгле чаңгыс тип планында беэни 2300 тонна кызыл-тас мөөнөттинген. Ону түгле үреэнге урар деп бодап турар. Келир чылга үреэнни белеткээри чугула херек болбайн аан. Ынчалза-даа күрүне шыгжамырынга тараа ырарын пйнги чергенин айгырыы деп көрүп болбас.

— Бистин күрүнеге дужаар тараавыс дөртку болгаш беш бригадаларның шаңнарынга түже —деп, сентябрь 22-нин хүнүнде биске совхозтуң кол агроному эш В. Луговской чугаалады. —Күрүнеге тараа дужаар машиналар ол шаңнардан чоруп турар.

Кол агрономнуң ол сестерининге бүдүрээри-биле Шамбалыгда дөртку бригадага чедe бердивис. Ында шынап-ла күрүнеге садары-биле белеткээн тараа бар. 300 тонна ажыг чаагай кызыл-тас шанда оваластыгнан. Ынчалза-даа барык-ла будун хүн дургузунда шандан күрүнеге тараа дужаары-биле чаңгыс-даа машина чоруттынаан.

— Чылдагаанын чүү?—деп, шаңның эргелекчизи Мария Ивановнадан кайгап айтырдывыс.

— Кол агроном Виктор Васильевич биске машина чорудуп баар деп дүүн-не аазаан чүве—деп, ол харылады.— Машиналар кажан-на келир ирги дээш, бөгүн хүнээдир маңадывыс. Ам-даа сураг. Мырынай кежээ апаарды ыңажыл. Күрүнеге дужаар тараа чудүрүп чорутпавыс ол авеспе.

А ол аразында тараа сөөртүп турар машиналар дээрге, совхозтуң төп шаңында кижи бээнин кылаштатпас. Бир эвес ажыл-агыйның удуртукчулары сагыш човаан чүве болза, күрүнеге дужаар тараанны чудүрүп чорудар машинаны тускайлап болур арга бар турган.

Совхозтуң бешки бригадазында байдал база-ла ыңдыг. Оон шаңында күрүнеге дужаар болур 200 ажыг тонна тараа чыдып турар. Ындыг түрбүже сентябрь 22-де оон күрүнеге дужаар тараанны чаңгыс-даа машина үмнээн. А бар машиналар төп шаңче үреэнни тараа сөөртүп хүнээдэн.

Виктор Васильевич Луговской-биле бешки бригаданың шаңынга база катап ужуражы бердивис.

— Бо ийи бригададан күрүнеге дужаар тараанны чүге чудүрүп чорутпаанын?— деп оон айтырдывыс.

— Чүвениң ужуру ыңдыг — деп, ол арай чаазалыктады. — Күрүнеге дужаар тараанны алаш дегүде берген болгай бис. А үреэнни тараа сайгартывынын чыдып бергеп. Ынчангаш амдыгында бүгү күштү олче салып тур бис. Ийи-үш хүнүнде үреэнни тараа уурарынга эрттирер болап тур бис. Ынчан чайгааны бергеп, дужаар тараанны чудүрүп эгелээр бис.

Күрүнеге тараа дужаалдазын дүргеп доозарыгга далаштайн турар дээрээн агрономнуң бо сестери бадыткап турар эвес чүве бе? Үреэнни тараанны уурарып-даа, күрүнеге тараанны дужаарып-даа деңге чорудар ужурлуг. Ол ийи ажылга чаүктелиишкинниг болдурбас херек. Тараа ажаап алыышкынынга дузалажырыбиле ында келген техниканы чап ажыглаар болза, күрүне шыгжамырынче тараа чудүрүп чорудар машина мырыңай четчир.

Оон ынай, комбайннардан шаңче тараа сөөртүрү база-ла чаүктелип турар. Ол дугайын комбайнер Донгак Докуа-оол мынчаар чугаалады.

— Чамдыкта комбайндан тараанны шаңче сөөртүп чорудар машиналар келбейн баар, маңадыр чүве-дир. Чижээ, сентябрь 21-де 7 комбайн 27 гектар черниң тараазын ажаарынга өйлешкен. Чүге дээрге, тараа алыр машиналар келбээн. Бункери долу комбайнар маңан тура хүнээн.

Бо-даа четпестиг доп-дораан чайладыр херек. Оон аңгыда, ол ажыл-агыйда тараанның чидирин чок деп чугаалап болбас. Бригадалар аразында арыжыр оруктарда чаагай тараа сарыг-хоор кылдыр төбтүп калганын көөрге, кижиниң дыка-ла хараадаанчыг. Оны чаңгыс борбакты-даа чидиргчокка ажаап ап болурунуң эргааы ажыл-агыйда бар турган болбайн аан.

ШАНДА 500 ТОННА ТАРАА

Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозта тараанның дужүдү база-ла чаагай. Ол ажыл-агый 5900 гектар тараа культураларын тараан. Ам оон иштинден 3700 гектарны ажаап алган.

Колхозтуң даргазы Андрей Андреевич Моргун-биле Сартол бригадазынга ужуражы бердивис.

— Дужүт ажаап алыышкынының дүргеп доозар дээш, бистин механизаторларывыс бо хүннерде күжевишкиннит ажылдап турар — деп, ол чугаалады. — Күрүнеге тараа садар планывыс 3 муң тонна. Оон 1800 тонназын дужаап алдывыс. Тараа сөөртүр машина чедиишпээн бистиң бергедедип тур. Бо Сартол бригадазының шаңында күрүнеге дужаар ужурлуг 500 тонна тараа моөнөттингеп. Ону сөөртүр машиналар чедиишпес. Сөөлгү хүннерде тараа дужаарывыс эрээштеп тур. Чижээ, сентябрь 21-де 120 тоннаны күрүне шыгжамырынче чудүрүп чоруткан болза, 22-нин хүнүнде 100 тонна болду.

«Бурунгаар» совхозтуң бир бригадазы Сартолда туруп турар. Ол совхоз күрүнеге 2100 тонна тараанны дужаар планныг. Сентябрь 22-ге чедир 900 ажыг тонна дужаттынган. Хайырлыгда бирги бригаданың шаңында 600 тонна тараа үрдүнган. Ынчалза-даа оон чоокку эрткен хүннерде тараа чудүрүп чоруттаан. Ында база-ла бирги чергенин кичээнгейин үреэнни белеткеп алырынче угландырып турары илдеп. Оон-биле чергелеттир ол бригаданың шөлдеринде тараа ажаап турар комбайнар тараа сөөртүр машиналарының таүктели бээринден дыка хөй че-шакта аваа турар ужурга таваржып турар.

Күрүне-биле дүрген үе сапажыры — ажыл-агый бүрүзүнүң бирги хүлээлгези. Ол ажылга кандыг-даа соңгаарлалышкын түрбес ужурлуг.

А. КУЛАРОВ.

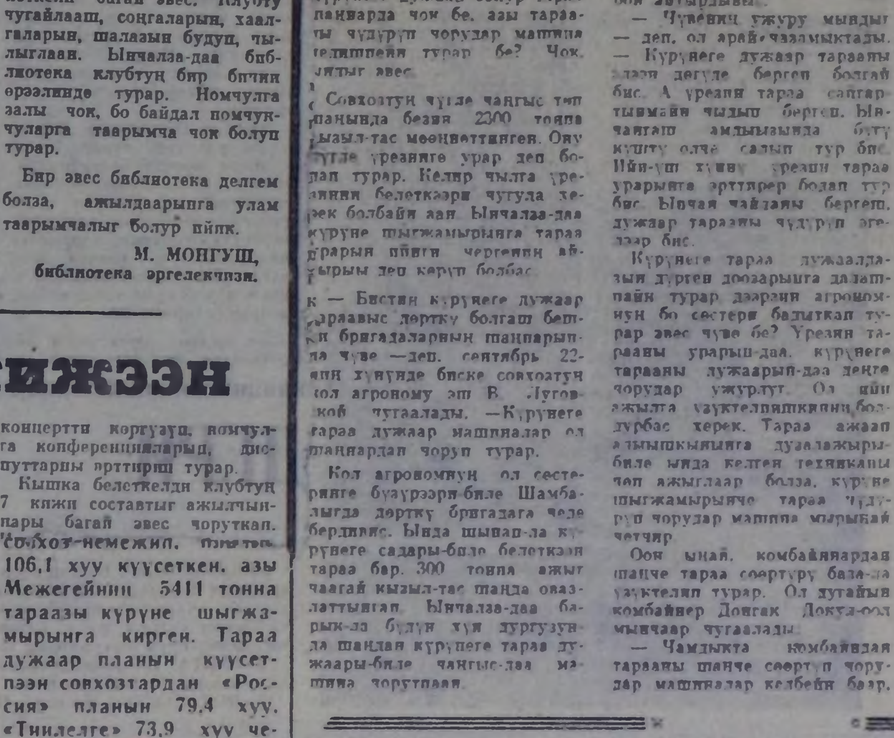
«Тиилелге» совхозтуң шөлдеринде чаагай дужүттү өстүргеп. № 4 хөөү бригадазының аныяктары шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Ыланғыя комсомолчулар Монгуш Галина, Сандан-оол Тоня оларны бригадада мактап турар. Шаңда тараанны арыглаарынга болгаш чудүрүп чорударынга ажылдавышаан, олар нормаанын үргүлүү ажыр күүсеттин келген.

Солагай талакы чурукта: солагай талазындан Монгуш Галина биле Сандан-оол Тоняның шаңда ажылдап турарлары.

Ооржак Быстай-оол ниити дегүй бергеп болза-даа, ажылдап турда, аныяктардан түдек чок. Хүүрек-биле тараа ажып турда, оон аваангыр-тудунгуру, дүргени ажыкп.

ЧУРУКТА: Ооржак Быстай-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Кызылдың даараныла комбинадының коллективи ленинчи юбилейге төлептиг ужуражырының социалистиг чарыжына киришкен, өлөөн чедиишкиннерни чедип алган. Саарган продукциязының хемчээли чылдан чылче өзүп орар, бүдүрүп турар продукциянын шынары экижээн. Ооң 97,2 хуузу бирги сорттуу болуп турар. Бирги чартык чылда продукцияны бүдүрериниң болгаш саарарының планын 108 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин 102,5 хуу күүсеткен.

Комбинатта партия эге организациязы болгаш өскө-даа хей-иинти организациялары бүдүрүлгеже кичээнгейин салып, иштики курлавырларны илередип, кол фондуларның ажыглалын экижиткен. Күш-ажылды әртемге үндезилеп организастаарының элементилерин иептередип, өрги дериг-херекселдерни солуп, чаа механизацияны ажыглап турар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни, социалистиг чарышты организастап чорудар талазы-биле партия организациязы өлөөн ажылдарны чорудуп турар. 6 бригадага, 3 участокка, 176 ажылчыннарга коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, шалыпчылары деп бедик атты тывыскан. Бүдүрүлгениң мурнакчыларын материал-даа, мораль-даа талазы-биле дэмжиринин хемчеглерин боттандырып турар. Оларны хүндүлел самбразынга киирип, дуржулгазын хаяа цирлалгазынга чырыдып, шилчинир вымпелдерни, акша шаңналдарын тыскып турар.

Социалистиг чарышка коллектив кежигүннериниң барын шуптузу киришкен. Продукция бүдүрерин көзүдедир, ооң шынарын экижидер дугайында хүлээлгелерин даараныкчы бүрүзү алган. Чамдык ажылчыннар хуу хүлээлгелерлиг. Леninчи күш-ажыл ээлчээнге кирип, коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты чедип алыр дээш коллектив демисежип турар.

Күш-ажылды әртемге үндезилеп организастаарын боттандырып турар. КЭО-нуң 17 кижи составтыг комиссиязын, 8—10 кижилиг 4 чогаадыкчы бригадаларны тургускан. КЭО талазы-биле кылдынган ажылдар ээлчеглерин долгаашкын чокка солуп турар, ассортимент айы-биле бригадаларны үскен болган хеп бижарының аргаларын сайзыраңгайыткан. Продукцияны четпестер чокка белеткээринниң саратов системазын бүдүрүлгеге шингээдип турар. Чогаадыкчы бригадалар экономиктиг анализтиң бүрозу-биле кады дериг-херекселдерни, чиг-этти, чаа ажылчыннарны өөредип турарынга анализти кылгылаан. Ооң түңнелин ажылдап кылган, чамдык чаартылгаларны киирген. Ажылдарынга тарымчалыг байдалды тургузарының өлөөн ажылдары кылдынган, цехтерни делгемчидип, хүндүскү чырыктың лампаларын тургускан. Цехтер иштининг херекселдерин чырык өңнериг кылдыр будаан. Изиг чем-биле хаңгырар буфетти дерээн.

Партия хуралдарынга коллективтиң амыдыралының чугаа айтырыгларын чугаалажып турар. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң, КЭО-ну бүдүрүлгеге шингээдиринин, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң, продукцияның шынарының, социалистиг хүлээлгелериниң күүселдеэнниң дугайында айтырыгларны сөөлүү үеде чугаалашкан. Оон өске цех, бригада, смена болгаш иштиг коллективтиң хуралдарын эрттирип, бүдүрүлгениң айтырыгларын шинчилээриниге коллектив кежигүннерин киириштирип турар. Эрткен чылын партияның, комсомолдуң политчырыдышкын системазының болгүмнери өөредилге чылын бигай эвес доозкан.

Бо чылдың арткан 8 айларында продукция саарылгазының планын 105,7 хуу күүсеткен. Даараныла кылыгларны 8 мун рубль түңге хөлүү бүдүрген, барааннып продукциязын ботөртээ 9 мун рубльге чиигээн. Ам планнаашкынның болгаш экономиктиг идит бериишкинниң системазынче киирер талазы-биле хемчеглерни администрация, партия, профэвилел организациялары ажылдап кылган, мурнакчы бүдүрүлгелериниң арга-дуржулгазын шингээдип алыры чоруттунуп турар. Беш чыл планын 1970 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүсединиң бүтү-ле аргалары комбинатта бар. Комбинаттың коммунистери, инженер-техниктиг ажылдакчылары, ажылчыннары, инда хей-иинти организациялары чедиишкиннерни быжыглаан, ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

А. РОДЧЕНКО,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Кызымак ажылдаан

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхоз күрүнеге 9 айларда 651 тонна эът дужаар тургаш, сентябрь 20-ге чедир 765 кылдыр киирип, планын 118 хуу күүсеткен. Чыл планын күүседириңге чедир ам 95 тонна эът киирери арткан. Совхозтуң малчыннары күрүнеге семис эът дужаар дээш кызымаккай ажылдаан. Сүт-хөлчүлер малдан алыр продуктулардан күрүнеге дүк садар планын ажыр күүсеткен.

Ажыл-иш хайныккан

СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИНДЕ

Досумаа Хунаевич Монгуш ам алдан хар чоокшулаан, төрээн колхозунуң ажыл амыдыралынга оң идепкейлиг киржип турар. Хөөчүн коммунист партия организациязының, колхоз баштаар черинин берген кандыг-даа даалга бүрүзүн ылап-ла күүседиптээн шаанда ооң сеткили оожургавас.

Д. Монгуш бо чылын мал чеми белеткээр бригаданы удуртуп турар, инда 14 кижи бар. Олар 115 тонна сигең белеткээр планын 140 тонна кылдыр күүсеткен. Амгы үеде олар 125 тонна севаңны белеткен. Кажан мал чеминиң белеткели доостурга олар кыштаг белеткелиниче кириптер.

Сигең бригадазының кежигүнү кыстар Алдын-кыс Монгуш, Чечек Монгуш, Тевние Ховалыг, ооллар Максим Ховалыг, Кара-оол Монгуш болгаш 60 харлыг Сундуй Ховалыг олар кымынак ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчы ажылдап турар.

• • •

ПЕКАРНЯДА

Хову шөлдерде ажылдап турар инжилерни эки шынарлыг аъш-чем биле хандырары эргежок чугула. Маңаа бичезвее улут-хуулуг колхозта хлеб бижырыкчылары Сендиң Ондар, Сенриңмаа Байкара олар киирип турар.

Колхозтуң пекарниязы сезонныг ажыл үезинде үзүктел чок ажылдаар. С. Ондар биле С. Байкара олар кайызы-даа ол ажылынга ам оң чыл ашкан. Ховунуң ажыл-ишчилерин эки шынарлыг хлеб-биле үзүктел чок хандырып турар. Олар хүнде-ле 170 кг хлебти бижырган бригадаларже чорудуп, суурнуң чуруттакчыларын база хлеб-биле хандырып турар. С. Ондар, С. Байкара эжишкилериниң бижырган хлебиниң шынары эки.

Комсомолчулар С. Ондар, С. Байкара олар чүгле онаашкан ажылын эки күүседип турар эвес, ооң-биле кады олар хей-иинтиниң ажылынга база идепкейлиг киришкинээн, уруг-дарыының кижизидилгезинге үе-шактыг тып, четтигип турар.

• • •

УРУГЛАР САДЫНДА

Колхозтуң ажыл-ишчи хөрээжепнери артель бүдүрүлгезиниң ынзы-бүрү адырларында идепкейлиг киржип турар. Чүге дизе оларның уруглары ясляның арыг-силиг, сагыш човаңгыр ажаалдазында. Ясляда 48 уруг бар. Оларны элээдь, бичии уруглар деп ийи бөлүкке үскен. Удуур орундожээ арыг-силиг, ойнаар аалында ынзы-бүрү ойнавактарлыг.

Кижизидикчи башкы Шура Монгуш Кызылдың башкы училищезиниң тускай ясляда-дыргага ажылдаар салбырын доозкан. Ол уруглардың ишкы кижизидилгезинче улуг сагыпты салып, программа ёзулугаар ажылдап турар.

Уругларга амданныг, ынзы-бүрү аъш-чемниң повар Өлчеймаа Ондар кылып берип, чаштарга ак-сеткилдиг баранын болуп турар. Ол ыяктап ажаакчы Чысыңмаа Ондар утбай ол буянныг ажыл-ишке 16 чыл болган, ясляның хоочун ажылдакчызы.

Ясляде уругларга бүтү-ле чүве таарымчалыг, эки болган турзун дээш ооң эргелекчизи Татьяна Самбуевна Донгактың киирген улуг-хуузу биче эвес. Т. Донгак не бүрүзү бодунуң уруу дээш сагыш човаң, дүвүревейн, эки ажылдазын дээш ясляның ажылын удам экижидип, кызымак башкарып турар.

Г. БАДЫ-САГААН.

Чөөн-Хемчик район,
Ленин аттыг колхоз.

ТЫВАНЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

ПАРТИЯНЫҢ УЛУГ-ХЕМ РАЙКОМУНУҢ БЮРОЗУНУҢ райкүүском-биле каттышкан хуралы болган. Дүжүт ажаан алышкынын, күрүнеге тараа садарын, күскү чер андарылгазын чедиишкинниг чорутканы дээш партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажылагыйлар аразында шилчинир Кызыл тугун «УТБА 25 чылы» совхозка тыпсыр деп шиитпирлээн.

Совхоз күрүнеге тараа кужаар планын ийи катап ажыр күүсеткен. Га бүрүзүнден ортумаа-биле 8,6 центнер дүжүттүү ажаап, ап, өске ажылагыйлардан дээре болуп турар. 1263 гектар черниң ишкү андарылгазын чоруткан.

• • •

СЭКП-НИҢ БАЙ-ТАЙГА РАЙКОМУНУҢ БЮРОЗУНГА «Кара-Хөл» колхозта партия организациязының политмассалыг ажылды чорудуп турарының дугайында, ооң секретары эш Х. Тановтуң илеткелин дыннап, чугаалашкан.

Партия организациязы колхозчуларның күжүн планныг сорулгаларны күүседиринче мөңгээри-биле политмассалыг ажылды малчыннар, сигенчилер ортузунга калбарткан. Артельдиң ишчилери нинтиниң малынга чем белеткелиниң планын күүсеткен.

Ынчалза-даа колхозчуларның ортузунда политмассалыг ажылдың байдалы четпес деп бюро демдеглээн. Лекция, беседалар доктаамал эвее, ажылчы чоннарның дыштанылгазын чептүг организаставайн келген. Ооң уламындан күш-ажылдың, хей-иинтиниң чурумун үрээр чоруктар чамдык колхозчуларда бар. Партия организациязынга политмассалыг ажылда четпестерни чайлаткаш, бүттүг хемчеглерни ап ажылдазарын бюро дааскан.

• • •

ОЛ-ЛА РАЙОНГА бо өөредилге чылында 17 эге политшколалар болгаш партия төөгүзүн өөренир болгүмнер, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир ортумак звеноның 12 школалары ажылдаар. Дээди хевириниң теоретиктиг семинарлары Шуй, Бай-Тал суурларга болгаш район төвүнге ажылдап эгелээр. Пропагандистерниң белеткелинче улуг кичээнгей салдынган. Кызыл-Мажалыкка болуп эрткен зона семинарынга 12 кижи өөренген. Ам районнуң бүтү пропагандистерининг баштайгы семинары болур.

• • •

ТЕС-ХЕМ РАЙОННУҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫ партия чырыдышкынының четчелээшкинин дооскан. Районга бо өөредилге чылында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир, политиктиг 17 эге школалар, ортумак болгаш дээди эртемниглерниң 6 теоретиктиг семинарлары ажылдаар. Ниитизи-биле 382 кижи районнуң партия чырыдышкынынга хаара туттунар.

Партияның Тес-Хем райкомунуң бюрозу 42 пропагандистерни бадылаан. Оон ынай политиктиг чырыдышкын кабинединиң методиктиг чөвүлелин 16 кижи составтыг кылдыр тургускан.

Тес-Хем биле Эрзин районнарда партия чырыдышкынының пропагандистерининг семинары сентябрьның 25—26 хүннеринде болур.

• • •

МӨҢГҮН-ТАЙГАНЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ 1970 чылдың солуннар болгаш журналдар чагыдылгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Парлалганың хей-иинти тарадыкчылары 1500 кезек ынзы-бүрү солуннар, журналдарның бижидилгезин чоруткаш, 3350 рубльди харылзаа салбырыпга дужааган.

М. КАРА-ТОННУГ,
Х. ТААН-ООЛ.

ЧАРЫШТЫ ДЕТКЭЭШ

В. И. Ленинниң торүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының алдарлыг юбилейинге болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш калбарган социалистиг чарышка киришкишаан. Эрзин районнуң кооператорлары күжениишкинниг ажылдан, үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарынга ажылчы чонуңуң хүн бүрүде өзүп турар негелде хереглелдерин чогумчалыг хандырар талазы-биле бо чылын эки көргүзүглерни чедип алган. Хереглел кооперациязының мурнунда бол сорулга, бараан саарылгазын дүргедедири, чонуңуң хереглээни бараанары-биле хандырары, садыгларының культуразын бедидери болур. Эрзин районузунуң ажыл-ишчилери ёзулугла бо негелдеге дүүштүр ажылдап турар.

1969 чылдың эрткен сес айларында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын райпо ниитизи-биле 106,4 хуу күүседип, миллион 642 мун 600 рубльдиң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын көдээ ажыл-ишчилериниге садыглаан. Бо дээрге эрткен чылдың ол үези-биле деңнээргe 172600 рубль түңнүг бараанны хөлүү саткан-дыр. Ниитининиң чеменилге саарылгазының сес айлар планын 104,1 хуу, хлеб бижырарын 112 хуу күүседип, эки түңнезин чедип алган, азы эрткен чылдың ол үезиниге бодаарга ниитининиң чеменилге чеди 3800 рубльдиң аъш-чем продукциязын, 30 тонна ажыг хлебти, 2500 тонна булочка кылыгларын хөлүү бүдүрүп садыглаан.

Районнуң малчыннарын болгаш хову шөлдерде ажылчыннарын үлетпүр болгаш аъш-чем бараанары-биле үзүктел чокка хандырарын районунуң 4 автолавкалары боттандырып турар. Олар сес айлар дургузунда малчыннарга болгаш Хову шөлдерде ажылдап турар ажыл-ишчилерге 278 700 рубльдиң янзы-бүрү бараанарын чедирип садыглааннар. Ол дээрге эрткен чылдың сес айларында сатканындан 68100 рубльдиң бараанарын хөлүү саткан. Автолавкалар садыгжылары А. Самдан, Ш. Соднам, Д. Дажимба олар районуң садыгжыларының аразында калбарган социалистиг чарышка мурнакчылар болуп, үшкү кварталдың бараан саарылгазының планын бир ай эрте күүсеткеш, ам дөрткү кварталдың үлүүнде ажылдап турарлар.

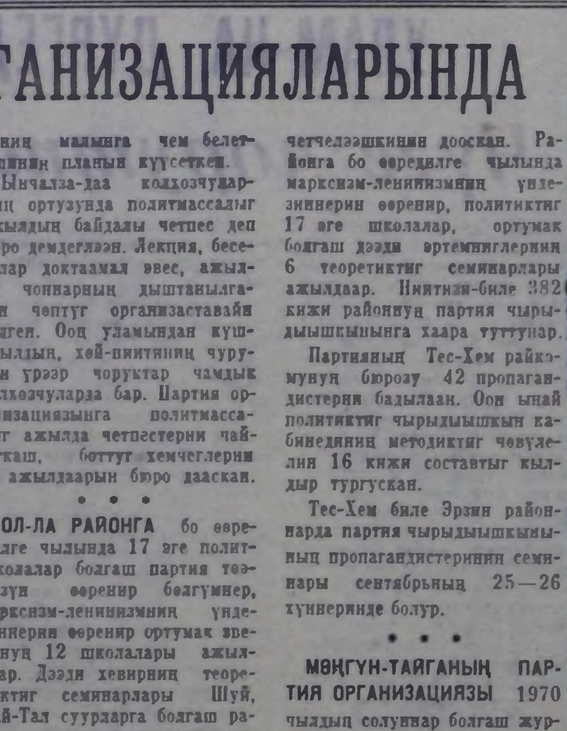
Районнуң 14 садыг точкаларының 8-ин бараан саарылгазының сес айлар планын 107-ден 119 хуугa чедир күүсеткилээн.

Эрзиниң кооператорлары кооперацияның өнчү-хереңгизин карак огу дег камгалаар талазы-биле, боттуг хемчеглерни ажылдап кылгаш, херек кырында ону күүседип турар. Кооперацияның социалистиг өнчү-хереңгизин самчыгдаар, оорлап тотчеглээр чоруктуң чаңгыс-даа таварылгазын бо чылын олар болдурбаан.

Районуң саң-хөө, ажылагыйы мурнуку чылдарга бодаарга өлөөн бижыккан. Арыг орулга киирип алырының эрткен айларда планын ажыр күүсеткен. Кооперацияга хуучу кежигүннер киирип алырының чыл планын ам беэнин 91 хуу, хуу дадывыр чылдазын 87 хуу күүсеткен.

Эрзиниң кооператорлары партия болгаш совет органнарының деткимчези-биле бешки чылдың дөртку чылы — 1969 чылды эки түңнелдер-биле доозуп. В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чылының алдарлыг юбилейиниң чылы — 1970 чылче чаа-чаа чедиишкиннер дээш дыңнаг болгаш хере базымнар-биле кирер соругланы мурнунда салган.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

ВЛАДИВОСТОК. Бистиң чуртувустуң эң улуг садыг порттарының бирээзи — Владивостокский база катап чалыыттан эгелээн. «Дальморгидротудугнуң» тудугжулары эрги суг өртээлдерин чаартып, оларның шугумнарын дескилеп, чаа демир-орук шугумнарын шөйүп турар.

ЧУРУКТА: Владивостокскийниң далай садыг портунуң чаа өртээлдериниң бирээзинде.

Б. ПОДАЛЕВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

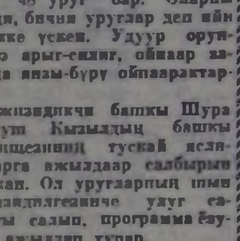
Идепкейлиг киришкен

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери бо чылдың мал кыштагладыышкынынга белеткел ажылдарын эрткен чылдардан дээре чорутканы. Ажыл-агый сиген белеткээр планын сентябрьның бирги чартыында-ла күүседипкен. Мал чемнериниң белеткелинге көнхоптуң Улаатайда хойжу бригадазының малчыннары идепкейлиг киришкеш, 211 тонна сигенни белеткеп алыр планын 303 тонна кылдыр күүсеткен.

Бодунуң ажаап, кадагалап турар малынга быжыг чемсуурну чегуур өйде тургузуп алырынга хойжу Багзын Шеериг-оолович Чылбак үлегерлиг ажылдаан. Ол бодунуң күжү-биле 10 тонна сиген белеткеп алган. Малчын ам кышка белеткелдиң өске ажылдарын чорудуп турар.

Д. ЧАЛБАКАЙ.

ЛЕНИН БОЛГАШ БҮДҮРҮКЧҮ КҮШТЕРНИ ШИНЧИЛЭЭРИ

Александр ФЕРСМАН, академик

Мөчээн академик Александр Ферсманның 1940 чылда «Партия тургузуу» журналга парлаттынган түүлүн Парлаганың медээлер агентилели номчукчуларның кичээнгейинге бараалгадып тур. Ук түүлүдүң ужур-дузазы, алыс чугулазы бо үнде-даа чиитпээн. Чүүлдү чамдык кызырыда-биле бердивис.

Совет күрүне баштайгы хүнүнден эгелээш-ле чуруттуп бүдүрүкчү күштерни эртем аъзуу-биле ажылгаарын, кижи ниитилелиниң оларны ажыглаарының чаа-чаа аргаларын, чаа-чаа хевирлерин ажылдап кылырын чугула сорулга кылдыр тургускан. Бо талазы-биле кандыг техниктиг чедиишкиннер чедип алдынганы, совет ниитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң кандыг кайгамчык улуг хемчүдени чедип алганы, оларның кандыг темп-биле хөгжүп турары билингир.

Индыг-даа болза бистиң чуртувуска бүдүрүкчү күштерни өөренип шинчилээр-биле болгаш оларның хөгжүдени-биле холбашкан айтырыг кыска чүүл хемчээлинден оранчок артык. Бүдүрүкчү күштерни өөренип көөрү болгаш ажыглаары-биле сырый холбашкан В. И. Ленинниң бир улуг эвес документизиниге доктаар бодадым. Эң баштай 1924 чылдың март 4-те «Правдага» парлаттынган «Эртем-техниктиг ажылдар планының демдеглези» деп чүүлдү ынчап турарым ол.

Ол документ болза 1918 чылдың апрельде бижиттинген. Владимир Ильич чуруттуң экономиктиг көдүрүлүшүнүүн эргежок чугула хемчеглерни ажылдап кыйбышаан, «Совет эрге-чагырганың эзлчеглиг сорулгаларын» бижип туре, ону бижээн. «Совет эргечагырганың эзлчеглиг сорулгалары» деп бодунуң ажылынга Ленинниң бижээни: «күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн көдүрери хамыктың мурнунда улуг индустриниң материалдыг үндезиннерни: одаар үүлдер, демир бүдүрүлгезиниң, машина тудуунуң, химия үлетпүрүнүң хөгжүдезин хандырарын негээр. Бо талазыбиле өлөөн кол-кол бойдус курлавырларының даңзымын кылгаш, мындыг түңнелди ол кылган: «Бойдустуң бо байлактарын ол-ла черниге чаа техниканың дузазы-биле ажылдап, болбаазырадыр болза бүдүрүмчү күштерниң көстүп көрбээн депшилгезиниң үндезинин бээр». Совет эргечагырганың эзлчеглиг сорулгаларын ажылдап кылыры-биле «Эртем-техниктиг ажылдар планының демдеглелдерп» сырый таарылзаавыл турганы илдеп.

Ол үеде, 1918 чылдың эгезинде, Эртемнер академиязының составынга бойдустуң бүдүрүкчү күштериниң Комиссиязы ажылдап турган. Ленин бодунуң «демдеглелиниң» эгезинде ооң дугайын бижип турар. Ол Комиссия 1915 чылдала организастаттынган. Ындыг-даа болза бүдүрүкчү күштер Комиссиязының ажыл-чорудулгазы акшаландырымышкын талазы-биле аажок кызгаттырган болгаш чуруттун бойдус байлактарын калбаабиле өөренип шинчилээр талазы-биле ооң кол-кол сүмелери хаан чазактың күзелдерине дүүшпейн турган, хаан чазак Комиссиядан чүгле хүн бүрүүн практиктиг сүмелерин шилип ап турган. Эртемнер академиязы ийи чылдың дургузунда вольфрам айтырыы ышкаш шак ындыг чугула айтырыгны ажылдап кылырынга хенезиңийне беэнн акшаландырышкын ап шыдаваан дээрзин чижек кылдыр айтырга-ла четчир.

«Эртем-техниктиг ажылдар планының демдеглелдеринде» Ленинниң айтышкыны Эртемнер академиязының чаа, совет орукче шилчиринге улуг ужур-дузалыг болган. Оон баштайгы түңнели болза чаа эртем шинчилелдериниң калбак программазын тургусканы болур. Ынзы-бүрү киллистер организастаттынын өгелээн, чаа адырларның өгези салдынган. сөөлүнде бирүү олардан аңгы-аңгы эртем-шинчилел институттары башкаланып тургустунган: Оптика институту, Радий институту, Күрүненин гидрология институту, Күрүненин керамика институту. Хөрээнүүң болгаш Ниитн химиняның амгы институтунуң салбырлары: Платина институту, Физико-химиялыг анализ институту.

Комиссияның ажылдарын парлаарын хандырып берген. Сонгу чүк районнарын өөренип көөрү-биле шинчилелдер калбаа-биле эгелээн. Эртемнер академиязы херек кырында улам ынай ажылдаарынга Ленинден улуг идигни алган болгаш үре-түңнелдиг ажылдаарынга сонуургалдыг апарган.

Бистиң чуртувуска бүдүрүкчү күштерни өөренип көөрүнүң болгаш ажыглаарының оруктарын баш бурунгаар тодарадып берген Ленинниң гениалдыг угаанын-биле дончу болгаш билдингир тургустунган аңгы-аңгы айтырыгларны тодарадырын оралдажыылыңар.

• • •

Чиг-этти болгаш үлетпүрүүн кол-кол хевирлери-биле бодуун боду хандыртынар аргалыг кылдыр Совет республиканы хандырары. Бо айтыышкын болза ниитн чайлаш чок хүлээп көөр чүүл болгаш херек кырында бистиң улус ажыл-агыйывыстың амгы үндезинин болу берген. 1918 чылда чугаалаттынган. ынчан боттанмас чүүл кыздыр билдинер турган шак ол бодалды амгы үеде аныяк ажылдакчыларның болур чогуурулу-биле үнелээри беэнн берге. Бистиң чуртувустуң ажыл-агыйының төөгүзүн билир кижилерге революциин мурнунда бистиң чуртувус бодунуң ажыл-агыйын хей кезиниде-ле өскенин чиг-этиннге, өскенин будүрүлге чепсек терниге үндезилеп турган дээрзи билдингир. Кочу чугаа кыздыр дыңналыр мындыр эккелген граниттен кылган. Элээн эргижирей берген шил үлетпүрүнүң эзнадиргеншил кудар хептерин кылыр бодуун дой-довуракты Германиядан сөөртүп эккеп турган. Барык-ла чок турган металлургия үлетпүрүнүң дугайын чугаалавайн тур мен.

1914 чылда, делегейниң бирги империалистиг дайынының эгезинде, хаанныг Россияга ажыглап турган химиктиг элементилериниң дазыжыгажын кылган турган. Ажыглаттынып турган курлавырлар чүгле 14 элементилерге билдингир болуп турган, олар 4 элементилерге элээн чедимчелиг, 6 элементилерге кошкак билдинер, артканнарынга шуут билдинмес. Ындыг турбуже, долгандыр түрүп турар бүгү бойдус Менделеевтиң таблицазының элементилеринден тургустунган турган.

Мынчаташ хаанныг Россияга ажыглап болур минералдыг чиг-эт кончуг эвээш турган.

1916 чыл ол байдалга эде корүшкинүнү киирген. Ылап-ла ол чылын академик В. И. Вернадскиий чиг-эт талазы-биле бистиң билиивистиң түңнезин үндүрген болгаш бүрүү-биле ажыглаттынмайн турар-дыр болза 30 элементилерге чиг-эт билдингир дээрзин ол демдеглээн. Ооң-биле чергелештир «хереглиг ужуру болза элементилерниң чок болуп турарында эвес, а бистиң билиивистиң четпезинде» деп ол айыткан. 1916 чылдың эң эвээш элементилериниң дазызы бо: гелий, калий, никель болгаш кобальт.

Ам чүүү көрүп турар бис? Совет Эвилелиниң калийлиг черниниң байлаа Германияның калий дустарының сураглыг курлавырындан 35 катап ажып, делегейде эң байлак болуп турар. Бистиң гелий үлетпүрүүн чаймынавчак келир үеэн чуруттуп турар Печораның байлаа кайгамчык улуг девискээрде илереп турар. Кобальт биле никель кандыг-бир-ле чажыт, ужуру билдинмес элементилер эвес, а бистиң хүннерливистиң боттуг чаалап алышкыны-дыр. Мурнуу Уралдың, Кольскиниң соңгу чүгүнүң болгаш Сибирьде Норильскиниң кавызында чедиишкиннер ажыдылыкшыпар никель үлетпүрүнүң делегейге шинги төвүп бистиң мурнувуска ажыдып турээр-дыр.

Моон алгаш көөрге, 1916 чылдың эң эвээш объектилерин ам богун бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйының күчүлүг

Кышка белеткел кандыгыл?

ҮЗҮКТЕЛ ЧОК АЖЫЛДААР ДИЗЕ

Септелге чорудар, кышка белеткенир үе чай дээрзин ким-даа ыяк билир. Культура албан черлериниң кышка белеткелин чогуур ой-шаапда чорудары кончуг чугула айтырыг. Республиканың чамдык библиотекаларында байдал кандыг болганыл?

Эрткен кыштың дуржулгаавындан алырга, Бай-Тайга, Өвүр районнарның көдээ болган төп библиотекалары кышкы үеде хагдыкганы чажыт эвес болгай. Ук библиотекалар ажылдаан аттыг бооп, хүнде 2—3 шак ажылдаар турган. Хүнзедир ажылдаарының кандыг-даа аргазы чок, чүге дээрге соогунга кажа шыдаар арга чок.

Өвүрүнүң район библиотекавы кыш санында-ла соок турары чаңчыл апарган. Соок болурундан аңгыда, ында өрээлдер карангы, хирлиг. Улуг өрээл иштинде чаңгыс лампа кыпсып каан, библиотекаже кирерде карангы коридор таварын эртер. Библиотеканың иштин эмтелеп турары багай, хирлиг, өрээлде дериг-херексел эргижиреп бансыраан. Чонвуң чыглыр черн, культураның одаан шак мынчаар тургузарга черле болур бе деп айтырыг тургустунуп келир.

Библиотекага септелгени чорудары албан дээрзи билдингир-дир. Ажаа чарыгдаар акша-хөреңгинин тускайлаан. Ажылды шалып чорудуп, септелгени башкарар ужурлуг турбуже, маңаа бо чыглы септелге база саадаан. Ам бо хүннерде соок дүжүп келген кышкажыл, удавас хар чаар болгай. Район библиотеказының эргелекчизи В. С. Монгуш ажылдың төнчүзүн таваар маңап олурбайн, септелгени дүргедедиринче сагыш салыр болза экн. Септелге дээш чүге шала будуурубиле кызыгаарланып каар черлер база бар. Хамык ужур ында эвес, харын чылыглаашкынны кылып, өрээлдерни чырыдар хемчегни алыры чугула.

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Найырал салбырында клуб болган библиотеканың септелгези дүвүрепчиг байдалда. Бо черниң библиотеказын хаттандан бөөр бир чыл чеде берген. Ооң чылдагааны библиотеканың бажыңының аварыялыг байдалда турары. Бо чайын аңаа септелгени база чоруткан. Септелге дугайында кезек чугаалажып тура уттуннан. Культура министерствозу ол библиотекага ажылдаары-биле аныяк специалисти чоруткал. Ам ооң ажылдаар чери чок, көдээ Советтиң бир булунунга шкафтыг ном салып алгаш ажылдаарга, улус чыглыр дээш база чектээр. Библиотеканы өске бажыңче көжүрүп болгай. Биске хамаарлыр «Сукпак» совхоз библиотекага чаа бажыңны берген, а Элегес-Аксында библиотекага тускай бажыңны садып берген.

Н. К. Крупская аттыг библиотеканың турар бажыңын эде кылыры 1968 чылдың кыжынында-ла эгелээн. Оон бөөр бир чыл тос ай бооп турар. Ажылдың улуг кезии кылдынган. Эвээш эвес ажыл арткан-даа болза, ында темп оожум. Херек кырында хоорай Советиниң күүскому библиотеканы июль 1-ден эгелеп ажыдар деп шиитпирни хүлээп ап турган болгай.

Библиотекаларның хөй-нииги көрүлдеэн чоруп турарын билир бис. Ол чугула херектиң түңнелии соок, таарыгча чок байдалга үндүрген турарын болдурбас дээш, чылдың арткан чылыг үезин чөп ажылгаары негеттинип турар.

А. ГЕРАСИМОВА,
Культура министерствозунуң библиотекалар талазы-биле инспектору.

Культура амыдыралындан

Чонга таарымчалыг

Иймеде көдээ библиотека 1956 чылда тургустунган. Ынчан ном фонтузу 227, а номчукчулар чүгле 17 кижи турган. Бо библиотекага ол үеден бөөр ажылдап келдим. Баштайгы үеде номчукчулар-биле канчаар ажылдаарын, номчукчулар конференциязын организастаарын билбес, аргадуржулга чок турдум. Библиотеканы ыңай-бөөр көжүрүп, бичии өрээлге номнарны апаала чыый салып каар турган.

Ам байдал шуут ескерилген. Ном фонтузу 110239 четкен, номчукчулары—535, а чыл төнчүзүнге чедир олар 800 аажар. Библиотеканың доктаамал номчукчузу апаргаш, номга ынак, номчаан номунуң утказын эки билип алыр идепкейлиг номчукчуларга О. Манзырыкчы, О. Хүреш-оол, А. Ондар, М. Хураган-оол, Т. Ондар болгаш ескелер-даа хамаарлыр.

Номчукчулар конференциязын, диспуттарны база эрттирип, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 100 чылынга уткуштур Э. Казакевичиниң «Көк кыдыраш» деп номунга база Д. Бегзинниң «Өңнүктер дугайында тоожузунга» номчулга конференциязын эрттирген. Ам удавас Мухтар Ауэзовтуң «Чалыы салгал» деп номунга конференция эрттирерин белеткеп турар бис. Ол ышкаш бригаларга номчулгаларны база кылып турар бис. Чоокта чаа клубка «Кымнар силер адалар?» деп диспутту организастаанывыс эки болган.

Библиотеканың кышка белеткели багай эвес. Клубту чугайлаап, соңгаларын, хаалгаларын, шалазын будуп, чылыглаан. Ынчалза-даа библиотека клубтуң бир бичии өрээлинде турар. Номчулга залы чок, бо байдал номчукчуларга таарымча чок болуп турар.

Бир эвес библиотека делгем болза, ажылдаарынга улам таарымчалыг болур ийик.

М. МОНГУШ,
библиотека эргелекчизи.

делегей бо хүннерде

Быжыг тайбыңның программазы

СОФИЯ. «Делегейниң айыл чок чоруун быжыглаар дугайында» чугула болган дораан чугаалажыр айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга чугаалажыр айтырыгларының санынга киирер дугайында Совет Эвилелиниң киирген саналы ССРЭ-ниң, социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң тайбыңга ыпак, чайгылыш чок политиказының илерээни болган деп, «Быжыг тайбының программазы» эгелиг редакция чүүлүнге «Работническое дело» солуп бижээн.

«Химия, бактериология (биология) чепсээн кылырының аргазын тыварын, бүдүрерин болгаш ооң курлавырларын мөөңнеп чырын хоруур, чок кылыр дугайында» айтырыгны сессинга чугаалажыр айтырыгларның санынга киирер дугайында социалистиг чүрттарның каттышкан саналы база тайбыңның дугайында сагыш салыышкынының чайынналчак илерээни болган» деп, ол чүүлде бижээн.

«Социалистиг чүрттарның киирген саналдары үениң байдалынга эң чогумчалыг болгаш эргежок чугула»—деп, ук чүүлде ооң ыңай демдеглээн.

Солунда демдеглээнин ёзугаар алырга, социалистиг Болгария ол саналдарның шуптузун чугаа чок болгаш идепкейлиг деткип турар.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Глос працы» солуп КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга чугаалажыр кылдыр ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыконуң саналдан кииргенин «Делегейниң бүтүн күрүнелериниң угуулганын» болгаш «Химия, бактериология (биология) чепсээн кылырының аргазын тыварын, бүдүрерин болгаш ооң курлавырларын мөөңнеп чырын хоруур, чок кылыр дугайында керээниң» төлевилелдери тайбыңның херээже киирген чугула үлүгхуу болган деп үнелеп турар.

Совет күрүне В. И. Ленинниң үндезинген тургускан, берген чагыы болдурганы тайбыңның политиказын чайгылыш чок политика кылдыр удуртулга болдуруп турар. Ооң төрүттүнген хүнүнүң 100 чыл ою дешилеглиг бүтүн кижи төрелгеген удавас демдеглээр деп, ол солун бижээн.

БЕРЛИН. (СЭТА). «Нойес Дойчланд» солуп КНО-нуң Кол Ассамблеязының 24-кү сессиязының ажылын тайылбырлавышаан, сессинга ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыконуң чугаазының чугулазын демдеглээн.

«Юнге вельт» солуп быжыг тайбыңны хандырар талазыбиле А. А. Громыконуң саналдарын айыткан, ГФР-де айылдыг үзелдерниң иептереп турарын өске чазактарга катап-катап угуудар үжурга Совет чазак таварышкан деп, ооң чугаалаанын демдеглээн.

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улустарның аразынга тайбың турары, улус бүрүзүнүң эргелерин хүндүлээри Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чүрттарның даштыкы политиказының кезээде чайгылыш чок барымдаалаар түүлү болуп келген, болуп турар-даа деп медеглээн, Улан-Батор радиозу КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга А. А. Громыконуң чугаазын тайылбырлаан.

НЬЮ-ЙОРКТА УЖУРАЖЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сентябрь 22-де ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко Нью-Йоркка АКШ-тың күрүнеге секретары У. Роджерс-биле ужурашкан.

Ужуражышкын үезинде совет-америк харылзааларның байдалының айтырыглары-биле, амгы үеде делегей байдалының-даа айтырыглары-биле катай ийи чурттуң чугула ужурдузалыг деп санап турар хөй-хөй айтырысларының талазыбиле санал-оналды ажык чугаалаашкан.

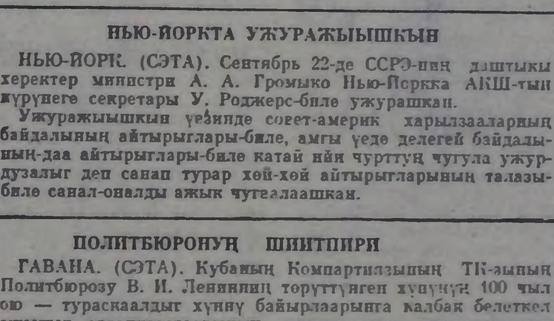
ПОЛИТБЮРОНУҢ ШИИТПИРИ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюрозу В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң 100 чыл ою — тураскаадлыг хүнүг байырлаарынга калбак белеткел ажылын организастаарының комиссиязын тургузар деп шиитпир үндүрген. Комиссияны Компартияның ТК-зының кежигүнү Хесус Монтане баштаан. Комиссияның составынга Кубаның Эртемнер академиязының, куба-совет найырал ассоциациязының, чурттуң профэвилел болгаш хөй-нииги организацияларының төлээлекчилери кирер.

ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРГЕ СОГУУШКУННАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Лонган можунуң мурнуу талазынга сентябрь 4-тен 7-ге чедир болган шыңгыы тулчуушкуннарга Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары америк-сайгончу 400 хире солдатты болгаш офицерни сандан үндүрген. Дайын ооп аңгыда, шериг техниказының улуг когаралдарынга база таварышкан. Мурнуу-вьетнам патриоттар дайзынының 3 вертолёдун дүжүр аткаш, бир шериг сүзүлүп сугже дүжүрүп кирген.

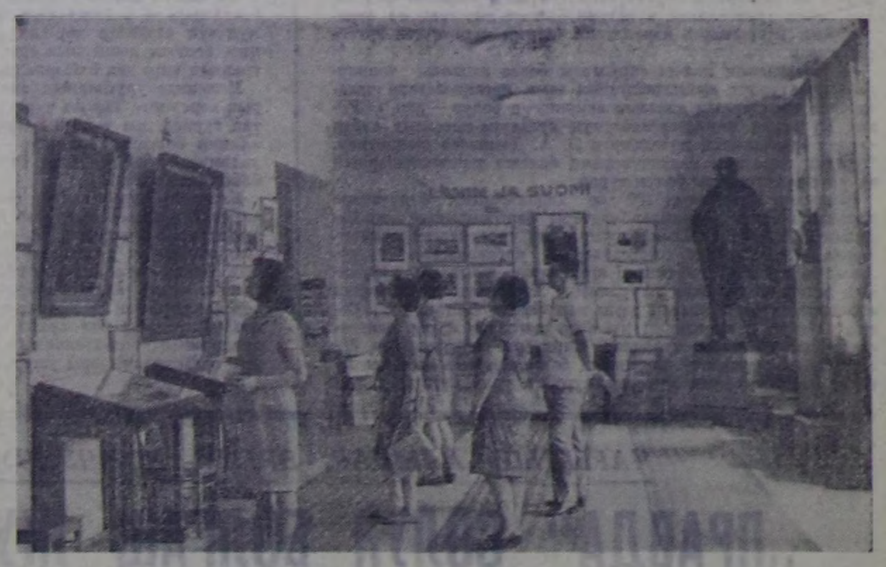
Куангнам можута сентябрь 10-дан 14-ке чедир болган дайылдажышкынынарга америк-сайгончу 500 хире шериг албанныглар сандан үндүрткен. Мурнуу-вьетнам патриоттар дайзынның 16 шериг машиназын чок кылгаш, хөй санныг шериг дериип былаап алган деп, Хосталганың парлалга агенталелиниң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилел дыңнаткан.

АФГАНИСТАП. Япыз-бүрү ажыглалдың 40 ажыг объектилерин Совет Эвилелиниң дузалажмыы-биле ол чуртта тутткан. Оларның аң улуглары Наглуда ГЭС, Джелалабадтың суттарылга системазы, Кабулда политехниктиг институт.

Чурукта: афган студентилер совет башкылар С. М. Мелихова (солагай талазындан) болгаш К. С. Тугеев (оң талазындан үшкү кижи) оларның-биле политехниктиг институттуң девискээринде.

А. СТУЖИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Финляндияның ленинчи черлеринде. В. И. Ленинниң Тампере музейи — хоорайның аң уран көрүштүг чүүлдериниң бирээзи. 1905 болгаш 1906 чылдарда РСДРП-ниң бирги болгаш ийиги конференциязы В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле болуп эрткен бажында музей чүүлдерин делгээн.

ЧУРУКТА: музейниң делгиир чүүлдериниле келген кижилер таныжып турлар.

В. САВОСТЬЯНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажылчы чонга кыйгырыг

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның фашизмден хосталганының 25 чыл ою-бүрүнге угланган Венгрияның Социалистиг Ажылчы-чаңгыс Улусчу Ада-чурт фронтузуның бүтүү-венгр Чөвүлели чурттуң ажылчы чонунарынга кыйгырыг үндүрген.

Бистиң төрээн чуртувустуң төөгүзүнде шилгараңгай ол болуушкунну төлептиг байырлап эрттиреринче чоокшулап олурар национал улуг байырлал— бүтүү чурттуң хосталганының 25 чыл ою-бүрүнге, 1970 чылдың апрель 4-ке төлептиг белеткенирине венгр улусту кыйгырып тур бис.

Бистиң төрээн чуртувусту хостаан совет улустуң таварышкан каража-качыгдалдарының биске чедирген ачыдузаазын, Совет Эвилелинден бодунуң алган төөгүлүг дузаламчызын венгр улус өөрүн четтирген сагыш-сеткилдиниле бодап турар. Венгрияны хостаары дээш боттарының ханын төккен болгаш амыдының берген болгар, югослав, румын болгаш өске-даа улустарның солдарын үндүткелдинивис-биле сактып-бодап турар бис.

Улустуң эрге-чагыргазы биле күрүнезин: Венгр Улус Республиканы Коммунистиг партия, күш-ажылчы тараачын чон-биле эвилеедешкен ажылчын аңгы интеллигенциязының деткимчези-биле чаалап алган, намгаланып, быжыглаан деп чүве эрткен 25 чыл дургузунда демисеглиг аң чугула түңнели болган деп, ол документинде чугаалаан.

Чуртка үлетпүр будурүлгези эрткен чээрби беш чыл дургузунда чедиден ажыг катап улгатканы, көдээ ажылчагый продукциязының хемчээ дайын мурнундагы деңгелиниден ийиден ажыг катап өскен, ажыл тывылбастаары узуткаттынган.

1945 чылдың апрель 4-түн хүнү делегейге Венгрияның байдалын база үндезинни-биле өскерткен. Хостут Венгрия социалистиг дем каттыштырылгазының кежигүнү. Бистиң социализм, коммунизм тургузуушкунувуң ниити херээ болгаш сорулгалары, пролетаржы интернационализминиң принциви, аксы-дуңма ёзулуг дузаламчызы делегейниң ең баштайгы социалистиг күрүнези— Совет Эвилели-биле, өске-даа социалистиг чүрттар-биле холбаштырып турар. Хой-хөй шылгалдаларга таварышканывыңның соонда бозунуп ёзулуг өөнүктерни, эвилелдешкен чоннарга дузалаашкынны көргүзүп, Вьетнам Демократтыг Республиканың, Лаостуң, Кампучияның, Корея Чөвүлелиниң, Куба Республиканың, Алжирниң, Йеменниң, Сирияның, Ирактың, Египеттиң, Индонезияның, Индияның, Пакистанның, Шри-Ланканың, Бирманың, Камбоджаның, Эфиопияның, Сомалиниң, Мали Республиканың, Гвинеяның, Гана Республиканың, Нигерияның, Танзанияның, Замбияның, Мозамбиктиң, Ангольскиниң, Гвинея-Бисауның, Зимбабвениң, Намибияның, Ботсвананың, Лесотоның, Свазилендиниң, Мавританияның, Сенегалдың, Габонуң, Конго Республиканың, Чад Республиканың, Центральный Африка Республиканың, Камерунуң, Нигерияның, Бенинниң, Того Республиканың, Гана Республиканың, Кот-д'Ивуарның, Буркина-Фасоның, Либерияның, Сьерра-Леоненың, Гвинеяның, Мали Республиканың

Парктарның чарыжы

1969 чылдың январь айдан 1970 чылдың сентябрьга чедир В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга тураскаарган, культура болгаш дыштанмага парктарының Бүгү-эвилел көрүлдезин бистиң чуртувуста эрттирип турар.

— Көрүлдениң кол-ла соруглазы болза ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазын шын организастаар талазы-биле парктарның ажылын экижидеп болур — деп, ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң культура-массалыг албан чердер эргелелиниң начальнигги Л. А. Данилова дыштаткан. Чуртуң парктары көрүкчүлерниң болгаш дыштанакчыларының эң улуг аудиториязы болуп турар.

Владимир Ильичиниң 100 хар харлаарының „бүдүүзүнде парктар болгаш хоорайлар садтары башкы чының амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскаарган лекцияларны, илеткелерни, бесседаларны организастаар турар. Ажылчы чоннар тематиктиг кежээлерге чыылгаш, партияның ветеранчары-биле ужуражып, Ленинниң чагыларын амыдыраза боттандырар дээш партияның болгаш бүгү Совет улустуң деминелиниң дутайын чугаалап турар делгелелер-биле танышып турарлар. Парктарга театржыткан байырлалдар, революсчу поэзияның, болгаш музыканың кежээлери, литератураның хүннери, чуруула уран чүүлүнүң делгелелери, конкурстар болгаш көрүлдеер эрттирип турар.

Бо чылын парктар ажылынга эң-не нептерээн чүүл болза театржыткан байырлалдар болган. Бо улуг байырлалдарга муң-муң кижилер киржип турган. Ленинградта культураның болгаш дыштанылгавың Киров аттыг паркы «Петроградтың үзүү» деп байырлалды эрттирген.

Минскиде уругларның төп парыгынга «Октябрьның чырык херелинге Торээн чуртуң уруглары аас-кежиктиг чурттап турар» деп темага байырлал солун эрткен. Харьковка «Ленин болгаш Украина», «Ленинчи чагыг-биле чурттап, ленинчи орук-биле хере базып ор бис» деп темаларга ийи байырлал болган.

Москвада культураның болгаш дыштанылганың Горький аттыг Төп парыгының база Краснодарда Октябрьның 40 чыл аттыг парктарның баазазынга совет болгаш дашпыкы техниканың эң дээре хевирлерин ажыглаан аттракционнарлыг, павильоннарлыг дуржулга-коргүзүг станцияларын тургускан. Келир чылдың январь айда Москвага парктар дериг-херекселдериниң делгеагенин организастаар, аңаа чуртуң хоорайларының кол архитекторлары, төлевилел организацияларының төлээлекчилерин, культура-массалыг ажылдарның организакчылары ужуражырлар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

ЗАПОРОЖ ОБЛАСТЬ. Акимов районнуң Калинин аттыг кодза ажыл-агый артелиниң колхозчулары культурлуг, бай шыдалдыг чурттап турар. Олардың бажыңнары сайгылгаанныг, радиолуг, суг даңчыдылгалыг. Суурда Культура бажыңы, хөгжүм школазы, восгиница, столовая, баш тевар чер болгаш культура-хандырылганың аске-дээ албан черлери туттунган.

Бо чурукту фотокорреспондент А. Красовский колхозчу Корнастарның оглу-булезинге тырттырган. Григорий Дмитриевич сүт-бараан фермазында слесарь, оон кадайы Мария Павловна — савачы. Будуртаге мурнакчыларының ажылажы бедик төлевиргиг. Өг-булениң айда ак турар шалмың ортужаа-биле 300 рубль. Олардың уругларының — Оля биле Миша школада, хөгжүм школазында өөренип турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАГЫДЫП АЛЫНАР, ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР

„ПРАВДА“ СОЛУН БОЛГАШ ЖУРНАЛДАР

«Правда» солун 1970 чылда кандыг болурул, оон үлетпүр, экономика, көдээ ажыл-агый болгаш өске-дээ кылдыстериниң келир чылда планнары кандыгыл?

Амыдырал хөй талалыг, бодуушкуннар хүн бүрүде-де өскерлип турар, бо төп солун, журналдарның арыннарынга кандыг материалдар парлаттынын үнүп келирин баш удур билири берге, ынчалзажок кол кылдыстериниң ажылының утланышкыны билдингир.

Партияның политиктиг органының кол утка-шынары хевээр артар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демисели, марксизм-ленинчи өөредигинең айтырыглары, идеологтуг ажыл болгаш партия тургузуулукуу, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, бүгү делегейниң революсчу көдүрүлүшкүнүүн хөгжүлдээн, оон ажылының кол утланышкыны болур. Номчукчуларның күзээшкиннерин барымдаалаан, редакция ол айтырыгларның темаларын калбартып, амыдыралдың иңги үндүрүп келген чугула айтырыгларынче онза кичээнгейин салып, айтырыгларны хөйге билдингир, долу утка-шынарлыг кылдыр тайылбырлаарын оралдажыр. Номчукчулар чуртта болгаш дыштыкыда болуп турар чугуза болуушкуннар дугайын номчуп билип алыр эвес, база ол ышкаш ол дугайында делегеңгей тайылбыры ап, чаа шүүлдерни билип ап болур.

Чаа экономиктиг реформа улус ажыл-агыйының бүгү адырларынче ханылааны-биле чергелештир совет кижилерниң экономиктиг айтырыгларга сонуургалы бедээн. Ол негелдени хандырар сорулга-биле «Правда» солунунуң үлетпүр-экономика кылдыш экономиктиг айтырыгларга бижип турар авторларны көвүдеткен. Оларның аразында үзелгүрүүн бүгү адырларының ажылчынары, сураглыг ертемденнер, экономистер, заводтар директорлары, министрлер бар. Кылдыске кээп турар чагааларның көвүдээни, номчукчуларның хөй санал-оваадары «Правда» солунунуң ук кылдызын хүннүң өйү келген айтырыгларын чедимчелиг чырыдып турарын хереченип турар.

Солуннуң түскай болгаш чер-черде корреспондентилери әлээп каш чугула айтырыгларны кедүргеп. С. Богатько биле Е. Манько оларның Тольяттиде Волганың автомобиль заводунуң түдүүдээн бижээн дөрт. В. Бекетовтуң «Чагаа хавында мүн». Ю. Казьминниң «Соңгу чүкчүүнүң бажыңы», Д. Акульшин биле П. Мазаловтуң «Норма болгаш рекорд», И. Кирьяновтуң «Акчок делгемнер» деп корреспонденциялардың номчукчулар эки деп үнелээн. Ажыл-агый болгаш план организарының удуртукчулары хөй материалдарны чугаалажып көргеш, оларга хамаарыштыр бөлүк хемчеглерни алган. Ынчалзажок материалдарның бирээзинге В. Парфёновтуң «Металлды чонуп каастың болбас» деп эртелиг экономиктиг допчуладын киириштирип болур.

1970 чыл беш чыл планының соңгу чылы-дыр. Оон ангыда, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюн демделеп эртирер онзагай чыл болгай. «Правда» ол ийи болуушкунга хамаарыштыр хөй материалдарны парлап, үлетпүрүнүп, тудугнуң, транспорттуң ажылдакчыларының алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң түңнелдерин чонга дыңнадыр болгаш социалистиг ажыл-агый чорудулгазының ленинчи принциптеринең болгаш партияның XXIII съездизиниң шиитпирлериниң улус ажыл-агыйының бүгү адырларында канчаар амыдырапга боттанның турарын көргүзер.

Ильичиниң байырлалды утткуурунуң кол негелдези шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгей салыры болур дээн айтыышкының сагыпмышаан, «Правда» шиитпирлеттинмээн сорулгаларны чедип алырынче угланган шүүмүүлелдиг материалдарны парлаарынче кичээнгей салыр. Чаа беш чыл планының сорулгаларының болгаш угланышкыннарының дугайын номчукчуларга калбаа-биле таныштырар. Редакция ол айтырыгларны солуннуң арынарынга калбаа-биле чугаалажып кеөрүнге хөй номчукчуларны хаара түдүп, оларның бижээн үүлдерин хөйүн-биле парлаар күзелдиг.

Эрткен чылдарда ышкаш, «Правда» солуннуң арынпарынга хөй черин ажылчын аңгының амыдыралының, ажыл-ижиниң дугайында материалдар эвлээр. Солуннуң арынарынга ажылчыннарының кедүргеп айтырыглары номчукчуларның санал-оналын калбаа-биле кедүрүп турарын дуржулга бадыткаан. Ынчангаш чаартыкчыларга, чогаадыкчыларга үүлдер бижидерин редакция үргүлчүлээр, ажылчын коллективтер, бригадаларда болгаш участоктарда күн-ажылды организастаанының дутайында очерктер, үүлдер, корреспонденциялары доктаамал парлаар.

Солуннуң көдээ ажыл-агый кылдызын чоокку чылдарда чылда үрезин чыылдазын 190—200 миллион тонна чедирер дээш тайылбыр ажылын калбартыр. Ол дээрге, белен эвес сорулга-дыр, тараа культураларының гектардан-на дүжүткүрүн чуртка ортумаа-биле 5—6 центнер чедирер апаар. Партия болгаш көдээ ажылагый организацияларның удуртукчуларын, колхоз, совхозтарның специалистерин дүжүттүг бедидерининг күрлавырларының, мурнакчы дуржулганы нептередип турарының дугайында үүлдерни солунга бижииринче хаара түдүр.

Көдээ ажыл-агыйның экономиказының болгаш эргелеп башкарарының айтырыглары кылдыстиң чугула чорудар адырларының бирээзин болгай. Бот-орулга чарылгаже шилчээн совхозтарның ажылының, колхозтар аразының харылзаалларының, капитал салыышкыннарының, продукцияның бот-үнезин чигедиринің дугайында болгаш өскедээ айтырыгларны аңаа чыыдар.

Солуннуң кандыг-дээ материалдарынга кол черпп материалдыг байлакшылды тургузуп турар кижи дугайында айтырыг эвлээр. «Чогаадыкчының көдээге демделелдеринден». «Кижи болгаш оон ажыл-херээ» деп чаңчыл болган рубриктериң адаанга материалдар парлаарын редакция үргүлчүлээр.

1970 чылда «Правда» солуннуң 365 дугаары парлаттынып үнер. Редакция-биле кады, ол уузун орукту спдер база эртер силер, эргим номчукчу. Солуннуң номчукчулар-биле харылзаазы улам калбарып, оларның чагаалары солуннуң даңычы, партийжи орган болдурарынга идиг бээр дээрзинге идегээр бис.

«Правда» деп пом үндүрер чер «Партийжи амыдырал», «Философияның айтырыглары» деп журналдарга 1970 чылда үүнүң дугайын парлаарыл база оларның ургаашкыны кандыг болурул?

«Партийжи амыдырал» бистиң партиявыстың хоочун журналдарының бирээзи, ол бо чылдың майда 50 чыл болган оюн демделеп эрттирген. Журнал партийжи ажылдың хөй-хөй талаларын чыыдып турар, ынчангаш номчукчуларның санал-оналы хөйү-биле кээп турар. Курган области Катайск хоорайның хүндүлүг хамаатызы, тускай пенсиялыг пенсионер Татьяна Васильевна Репина журналдың редакциязынче чагаазынга дараазында олуругларны бижээн:

«Партияга 1925 чылда кирген мен. Оон бээр бо журналды чагыдып ап келдим. Партия ажылынга 35 чыл ажыр ажылдаан мен, ол журнал мээң стол кырындан ыратпас номум чораан. Коммунист кижи бо журналды номчуваан, ону чагыдып албайн барып болур бе, черле ынчан! «Партийжи амыдырал» коммунистерни бистиң ленинчи партиявыстың Уставын сагыырынга, боттарының идей-теоретиктиг билиин бедидеринге өөредип турар. Ам пенсиялай бераамзе-даа, хөй-ниити ажылынга киришишаан мен. Аныяк чылдарымда ышкаш «Партийжи амыдырал» журнал мээң ышкы болгаш идегелдиг дузалакчым, оон дугаар бүрүүн четтикпейн маңап орар-дыр мен».

СЭКП ТК-ның шиитпирлерин, ажыл-агыйны партийжи ажыл-биле удуртурунуң, партияның организаас-массалыг ажылының дугайында материалдарны доктаамал парлап турар. В. И. Ленинниң төрүттүпген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында, хөй материалдарны парлаар.

«Партия, тургузуулукунуңң ленинчи принциптери» деп эгө-биле бөлүк үүлдерни ийи чыл үлаштыр парлап, «Коммунистиг партияның удуртукчу ролиниң бёдээнинин, партийжи ажылга коллективтиг удуртулганың дугайында айтырыглары тайылбырлап турар. «Партбюро, парткомнуң ажылын организастаары», «Партия хуралы кандыг болурул?», «Партияның хоорай болгаш район комитединиң инструктору» деп темаларга санал-оналы солчулгазын организастаарып уламчылаар.

Журналдың «Коммунист — партияның идепкейлиг дайынчызы», «Эге болгаш цех партия организацияларының секретарының индири», «Партия бөлүктериниң ажылчы хүннери» деп бөлүктерниң материалдары номчукчуларны сонуургадыр. «Айтырыгларга харылар», «Чагаа ёлүүлаар командировка», «Номчукчулар-биле чагаалажылга», «Партия организацияларының ажылының дугайында тайылбыр» деп болгаш өске-дээ рубриктер нептереңгей апаргап. Очерктер, рассказтар, номчукчуларның чагаалары, чаа номнар, брошюралар дугайында медээлер дугаар бүрүүнге бар болур.

«Философияның айтырыглары» деп журнал чээрби үш чыл үнүп, сураглыг совет болгаш дашпыкы эртемденнер, чогаалчылар, чурукчулар материалдарны анда бижип турар. Ол журналды эртем ажылдакчылары, башкылар, төөгүчү, философиялыг сонуургап турар бүгү кижилер чагыдып ап болур. Бистиң чуртувуста болгаш дашпыкыда социал өскерилгелер, кижилерниң сеткил-сагыжында чаартыкчылар дугайында материалдарны аңаа парлаар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатпан бөлүк материалдарны база аңаа парлап үндүрер.

Журналга хөй черни ССРЭ-де болгаш дашпыкыда философия ажылының албан черлериниң, конгресстер, конференциялар ажылының дугайында материалдар эвлээр.

«Правда» деп пом үндүрер черниң бо төп журналдарын харылзаанның болгаш «Союзпечатьтың» бүгү салбырларындан, парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларындан чагыдып ап болур.

И. КРАВЧЕНКО,
«Правда» деп пом үндүрер черниң инспектору.

ЧАГЫДЫЛГАДА ЧЕТПЕСТЕР

Бистиң республиканың хоорайларында болган суурларында 1970 чылдың солуунар болгаш журналдар чагыдылгазының ажылы калбаргай. Ону чорударынга партия, комсомол, профсоюзтар организацияларлары болгаш үлетпүр, транспорт, тудут, колхоз, совхоз, албан черлерни 1000 ажыг хөй-ниити парлалга тарадыкчыларын томуйлаан. Оларның дыка хөйү солуннар болгаш журналдар чагыдылгазының ажылын баштайгы үүнден эгелээш идепкейлиг чорудуп киришкен.

Тоон-Хемчик районнуң «Союзпечать» агентствозунуң (начальниги И. Б. Маадыр-оол) ажыдакчылары болгаш хөй-ниити парлалга тарадыкчылары эки түңнелдерлиг болуп турар. Коллектив бүрүүнде солуннар болгаш журналдар бижидер пунктулар ажыттынган, тайылбыр-массалыг ажылды калбарткан.

Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарда база Кызылдың чамдык коллективтеринде парлалга чагылгазын багай эвес организастаан.

Солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы эгелээнден бээр чартык ай ашкан. Бо кампанияда чамдык четпестер бар. Эрзин, Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарда парлалга чагыдылгазы четпес чоруп турар. Мында дыка хөй

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыхда үдеэлдеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 26 ПЯТНИЦА № 227 (8073).

Өртээ 2 көп.

Кызыл тук хоочун совхозта

Улуг-Хем районда «УТНА 25 чылы» совхоз күрүнеге тараа дужаар планын ийи хатап амыр күүсеткен. Сеолгу он хонуктуң түннели-биле алырга, күрүнеге тараа садар, дужут ажаап алыр, саваң болуп сарааттаар, аңгыс андарар талазы-биле ук совхоз районда бирги черни эзлээн.

СЭКП райкомунуң бөлгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразынга шилчиир Кызыл тугун «УТНА 25 чылы» совхозтуң коллективинге тывысхан болгаш 50 рубльдиң шаңналын база берген.

„Космос-301" ужудуушкунда

1969 чылдың сентябрь 24-те Совет Эвилелинге Черни кылымал «Космос-301» спутнигин аалчет ёзугаар салып үндүрген. Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программаны ёзугаар космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажыдаап чоруур. Башкарылга-санаага төвү келген мелээлерни сайгарып ажыллап турар.

(СЭТА).

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Беш чылдың планныг онаалдаларын, бүгү делгстейиин күш-ажылчы кижилериниң улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүлгениинден бээр чүе чыл болур юбилейинге үлгүштүр алган социалистиг хүзээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, чүдүг болгаш транспорт организацияларының ажылдакчыларының, бүгү совет улус-биле бир дөмей, хайнышкымның ажылдап, күш-ажылчы бедик көргүзүглерин чедип ап турар.

Продукцияның бот-үнезин чигедирип, шынарын экижидерип, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерип дээш оон-даа өске техник-экономиктиг көргүзүглер эртеп чыдыг ол үезиниң деңгелиниден эки болуп турар. «Востоксантехмонтаж» механолиниа, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, Чадаананың хөмүр-даш разрези, «Кызыл-Хаваа» шахтазы болгаш оон-даа өске будүрүлгелер Совет Тывазының 25 чыл ойнуң чедир он айларның планын ажыр күүседир дээш хүзээлгезин чедимнигиниг боттандырып турар.

Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берилишкинин чаа реформазынче шилчилишкин, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин будүрүлгеге шиңгээдип эгелээни улуг рольду ойнап турар. Будүрүлге чорудулгазын экижидер, ээзээ чарыгдалдарны үндүрүп турган, хөй продукцияны будүрер дээш шимчээшкин республиканың кайы-даа районунда, будүрүлгелериниг кылбарган.

СЭКП обкомунуң бюрозу чүокта чаа Чөөп-Хемчик районуң үлетпүр будүрүлгелериниг болгаш чүдүг организацияларында күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын шиңгээдип ап турарының болгаш будүрүлгениң культуразын бедидеп турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Техниктиг дешилгеге, чаартылга херээже районуң инженер-техниктиг ажылдакчыларын калбаа-биле киришкирип, бо талазы-биле чамдык дүржулганы чедип алганын (Чадаананың хөмүр-даш разрезинде) демдеглевишаан, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының айтырыын үдуртурунда тодаргай системаның ам-даа тургустуумаанын бүрөдаи айыткан. КЭО-ну будүрүлгеге шиңгээдип алырының херээже массалыг болгаш чаңгыс аяй угланышкынның хемчеглер район хемчээл-биле ам-даа ажылдап кылдыммаан.

Мындыг байдал түгле Чөөп-Хемчикте эвес, реслубликаның өске-даа районнарында барып бүрөдаи демдеглээн болгаш КЭО-нуң дугайында айтырыгны доктаамал контролдап, холга алырын партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларынга дааскан.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының херээ Кызылдың болгаш республиканың улуг будүрүлгелеринде эки шинтинрлеттинип турар-даа болза, ээзээн хөй районнарда ам-даа тодаргай боттанмайн турарын база катап демдетээр херек. КЭО улуг будүрүлгелерге хамаарышкан айтырыг-дыр, ээзээ инжилиг үүрмек, бичии будүрүлгелерге кандыг чаартылга кызыр боор дээр янзылыг шын эвес хөөнөр чамдык черлерде бар. Ол шын эвес. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары дээрге кижи бүрүзүнүң ажылдаар черин көрүштүг, эптиг кылдыр дерип тургузарындан эгелээш, будүрүлге чорудулгазын эде организастаарынга чедир бүгү айтырыгларны хаара түткан хемчеглерни боттандырары болур. Ооң кол сорулгазы күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидери, эки шынарлыг хөй продукцияны будүрери болгаш ажылчыннарның бүтүү талалыг өзүлдезиниг таарымчалыг байдалды тургузары болур.

Түе-түе районнарда, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның будүрүлге черлеринде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин кошкаш шиңгээдип турар. Ылаңгыя чонуң Амыдырал хандырылга министерствозунуң, аъш-чем үлетпүр эртелелиниң, «Тыва автооруктранс» каттыжышкынының будүрүлгелериниг КЭО-нуң айтырыыл бо хүннерге чедир тодаргай шиитпирмевейн турарын демдеглээр херек.

Тудуг организацияларында байдаа база-ла ыидыг. Ылаңгыя «Тыва көдээ тудуг» трестиң көжүп чоруур механизастаттынган колонналарында күш-ажылды организастааны болгаш механизастааны четпес. Ук колонналарның ажылынга техниктиг дешилгениң, мурнакчы дуржулганың талазы-биле көскү чаартылга чедип алдынмаан. Маңаа холбаштыр бир чижектен көргүзүп болур. Трестиң № 585 көжүп чоруур механизастаттынган колонназы Бай-Хаакта үш каът чаа школаны бо хүннерге чедир күрүне комиссиязынга дужаавааи. Ол школаның шеверлел ажылдарын хол-биле кылып, бар техниканы ажыглаваапыпдан опу өөредилге чылының эгезинде ажыглалга киирбээн. Ук объектиде ажылдап турар кижилериниң саны хөй-даа болза, оларның ажылын артемниң болгаш мурнакчы дуржулганың негелделиниге дүүштүр организаставаапындан ажыл шулуудавайн келген.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле элээн дуржулга бисте бар апарган. Теоретиктиг семинарларны, конференцияларны, дуржулга солчуушкунларын ваш удаа эрттирип, ооң материалдарын республика солуунарынга чыдыып келген болгаш түскай брошюораларны, рекомендацияларны парлап үндүрген. КЭО-ну будүрүлгеге шиңгээдир талазы-биле хөй организацияларның ажылы республикага билдингир апарган. Оларның дуржулгазын чер болганга нептередир херек.

Тудуу доостурунга чоокпулаан Хову-Аксы комбинадының коллективиниң бо талазы-биле боттандырып турар хемчегларинден чамдык чижектерни көргүзүп болур. КЭО чөвүлелиниң болгаш ооң комиссияларының тудугну дүргедир талазы-биле ажылдап ылган хемчегларин боттандырып келгени улуг ажыктыг болган. Бо коллективтиг ажылында кол түүл—будүрүлге чорудулгазын чаартыр ажылга бүгү кижилерни киириштирип, КЭО-нуп херээн массалыг болдургапы болур.

КЭО-ну чер болганга ыидыг янзылыг боттандырар болза республиканың үлетпүрү Тарээн чуртка хөй продукцияны будүрүп бээр дээрзиниге чигзиниг турбас.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Сентябрь 25-ке чедир республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан күрүне шыгжамырынга 45296 тонна тараа кирген, ол болза планның 75,5 хуузу болур. Ооң иштинде совхозтар планын 79,3 хуу күүсеткен.

Сентябрь 24-те бүгү районнардан күрүнеге 826 тонна тарааны сатканын ап көөрге, күрүнеге тараа дужаалдазының темпизи улам кудулап турарын айтып турар. Ол хүн Улуг-Хем райондан чаңгыс килограмм-даа тараа кирбээн. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар планнан ажыр тараа садарын үргүлчүлеп турган болза, ам үзүктели берген.

Күрүнеге тараа дужаар планын күүсеткен совхозтардан сентябрь 24-түн хүнүнде «Межегей» 80, «Сүт-Хөл» 41, «Большевик» 12 тонна тарааны пландан ажыр дужааган.

«Көк-Тей» совхозтуң тараажылары чаа дүжүттүң тараазын күрүнеге дужаар планын барык дөрт катап ажыр күүсеткен. Төрээн чуртунуң шыгжамырынче хөй тарааны урган бо ажыл-агыйның ажылшынчилерин амгы үеде келир чылдың дүжүдүнге, үрезин уруушкунуп организастыг чорудуп турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң теп шаңында тараа арыглаашкыны.

Г. СИРОТИНИҢ фотозу.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

АҢГЫС АНДАРЫЛГАЗЫН УЗАМДЫКТЫРБАС!

Эң дээре агротехниктиг хуусааларда бедик шынарлыг чорутқан аңгыс андарылгазы тараа болгаш мал чеми культураларны будүрерин улам ынай көвүдедиринге улуг рольдуг. **Бо чылын республиканга күүсүн аңгыс андарылгазын 143 мун гектарга чорударын планнаан.** Чамдык ажыл-агыйлар бо чугула ажылче чогуур кичээнгейни салып, агрегаттарның ажылының графигин ёзугаар механизатор бүргүзүнге тодаргай онаалданы чедиргеп. Хөй ажыл-агыйларда аңгыс андарылгазында тракторларның ажылын болуктаар арга-биле чорудуп турар. Чарыштың түнелдерин доктаамал үндүрүп, мурнакчы механизаторларның ажылын демдеглеп турар. Мораль болгаш материал талазы-биле деткиишкин ажылдың темпизинге болгаш шынарынга улуг салдарлыг.

Черни эки белеткеп турар ажыл-агыйларның санында Каа-Хем районунуң «Октябрь 14 чылы» (агроном эш Есипов), «Ленинчи орук» (агроном эш Тараканов), «Коммунизмче орук» (агроном эш Сирота) колхозтары, Таңдыда «Тиилелге» (агроном эш Луговский), «Межегей» (агроном эш Бондаренко) совхозтар болгаш оон-даа өскелер кирер.

Чөөп-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуп тараажыларын онзалап демдегдезе чогуур. Олар аңгыс андарылгазының планын ам күүседипкен. Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхозтуң тараажылары аңгыс андарар плапының дең кезиин күүседип алганнар.

Ыынчалзажок аңгыс андарылгазы республикада ниитизи-биле кончуг четпес чоруп турар. Ол дугайын мындыг фактылар тодаргай айтып турар. **Келир чылдың дужудунге 41 мун гектар чер андартынган, ол болза планның 27,7 хуузу болур.** Бо көргүзүг эртеп чылдың бо үезинге деңнээрге 24 мун гектар эвээш.

Чылдагаан чүдел? Хамыктың мурнунда аңгыс андарылгазын четпес организастаанында. Чижек бо. Сентябрь 23-те республикага бир тракторга онааштыр ажылдап кылышкын дөңгүп-ле 3,3 гектар болган.

Бо талазы-биле Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнар хамыктың соонда чорун турар. Бо районнарга сөөлгү каш хонуктарда бир тракторга онааштыр ажылдал кылышкын 1—2 гектарга онаажып келген.

Күскү хову ажылдарының бо чугула хевиринге эртеп чылдың алдагларын катаптап болбас. Чамдык ажылагый удуртукчуларының, агрономнарның, бригадирлерниң таваар чоруудан бо чылгы часкы тарылгаза черни удур андарып чаштырар ужурга таварышкан болгай. Ындыг тарылганың ажыы эвээш дээрзин практика бадыткаан. «Чыраа-Бажы», «Россия» совхозтар, Бии-Хем районуңу «Хадың» колхозу эртеп чазын тарылганы чогум-на ынаар чоруткаш, бо күзүн дужут талазы-биле пат болганы ол. Ыынчалзажок бо ажыл-агыйлар ол болган частырыглардан чогуур түнелди кыбайн, ам үеде аңгыс андарылгазын оожум темпилиг чорудуп турар.

Күскү чер андарылгазы бедик дужүтту өстүрүп алырының идегелдиг магадылалы. Бо ажылдың чедишкининден тараа болгаш өске-даа продукцуларның әлбек чыыллазы хамаарыр. Ыынчангаш ажылагый удуртукчуларының, түскай артемниглериің бала бүгү тараажыларның мурнунда турар сорулга келир чылдың дужудунге чер белеткелин бүгү тала-биле хандырары болур.

Мал чеминиң белеткели

Республикада мал чемнериниң белеткелин сентябрь 22-нин медээзин ёзугаар хуу-биле көргүзерге ыидыг:

РАЙОННАР	СИГЕН	СИЛОС
Бай-Тайга	105,9	30,1
Чөөп-Хемчик	104,8	40,9
Өвүр	100,2	—
Барыын-Хемчик	90,1	38,8
Эрзин	78,0	—
Монгун-Тайга	76,8	—
Улуг-Хем	75,1	45,3
Каа-Хем	74,4	52,3
Кызыл хоорай Соведи	60,8	40,6
Тожу	58,2	27,5
Бии-Хем	56,7	24,4
Таңды	56,1	69,0
Тес-Хем	55,5	14,7
Республиканың түүү	75,6	44,7

ЧЕР АЖЫЛЫНГА БЕДИК КУЛЬТУРА ДЭЭШ

Сентябрь 23-те ВЦСПС-тиң Президиумуу чер ажылының бедик культуразы дээш социалистиг чарышты организастаарының айтырыын чугаалашкан. Ындыг чарыш чамдык автономнуг республикаларның, крайларның болгаш Россия Федерациязының, Украинаның, Молдавияның, Прибалтиканың областарының колхозтарында, совхозтарында калбарганын анаа демдеглээн.

Ылаңгыя Черкасск областың Жашковск районунуң тараажыларының чедишкининери черле өөрүнүүр. Мында тарылга ээлчештирилгезии долу шиңгээдип алган, тараа культураларының бедик дүжүттүг сорттарын неперетеккен. Ол чорук сөөлгү дөрт чылда, агаар-бойдустуң байдалындан хамаарылга чокка, гектардан 35 центнерден эвээш эвес кызыл-тас дүжүдүн алырын хандырган. Бо чылын оон дүжүду районда ортумаа-биле 40 центнерден ажыг болган.

Херсон областың чер ажыл-ишчилериниң үлегери бараки. Ол областың ажыл-агыйлары хөрөңнүү ажылдап кылырының системазын эртемге үндезилеп чорутқанындан болгаш халып турар черлерге ыяш олуртуушкунуң шын кылганындан хат кандыг-даа каража чедирбеэн. күзүн тараан культуралар долузу-биле камгалаттынган.

Чер ажылының бедик культуразы дээш чарышче Молдавияда база-ла улуг кичээнгейни салып турар. Ол чарыштың негелделерин күүседип, совхозтарга, совхозтарга, бригадаларга болгаш салбырларга «Чер ажылының бедик культуралыг коллективи» деп атты, дипломну тыпсып турар.

Бо айтырыг талазы-биле Молдавияның Компартиязының ТК-зы, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профдвилелдериниң республика Чөвүлели шиитпирни кады үндүрүп турар. Будүрүлгениң эң-не шылгараан ажылдакчыларына «Чер ажылының бедик культуразының мастери» атты, хөрек демдээн болгаш шынзылганы тыпсыр.

Чер ажылының бедик культуразы дээш, колхозтар, совхозтар, салбырлар коллективтериниң социалистиг чарыжын профдвилелдер чөвүлелдери ажыл-агый организары-биле кады организастаарын көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылынарының болгаш албан-хаакчыларының профдвилелдериниң Төп, республикалар, крайлар болгаш областар комитеттеринге ВЦСПС-тиң Президиумуу сумелээн. «Чер-ажылының бедик культуралыг коллективи» атты тыпсырының негелделерин болгаш чүрүмүн ук чернин онзагай байдалын барымдаалап ажылдап кылыр ужурлуг. Ол ышкаш тиилекилерге дипломнар тургузарын, чарышты калбаа-биле нептередирин болгаш оон түнелдин чогуур ейүнде үндүрерин сумелээн.

(СЭТА-ның корр.)

ТОН ДЫК ТХАНЬ ВДР-ниң ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ХАНОЙ, сентябрь 24. СЭТА-ның корреспондентизи С. АФОНИН мынчалдыр лам-тыткан:

Сентябрь 23-те Ханойга Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал хуралының үшкү чыжыының бешки сессиязы болган. Сессия Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизинге эш Тон Дык Тханьны, Оралакчы Президентизинге эш Нгуен Лыонг Банны соңгаан.

Сессия депутаттарның бүрүн составының кирааилези-биле эрткен. Сессияның ажылын ооң президиумуу удуртқан. Президиумга Тон Дык Тхань, Ле Зуан, Тыонг Тинь, Фам Ван Донг, Хоанг Ван Хоан, Бо Нгуен Зиап, Нгуен Зуй Чинь кирген.

Депутаттар эш Хо Шя Миниң турасказымын минута дургузунда ыыт чок туруп ёзулаан.

Национал хуралдың өөмүзээминден Национал хуралдың Доктаамал комитединиң даргазы Тыонг Тинь эш Хо Шя Миниң турасказылыга бараалгаткан болгаш чуртка улус-демократтыг эрге-чагырганы бызыглаарының сорулгаларының дугайында үк сессияга улуг плеткел кылган. Оон плеткелиниң соонда Президент Хо Шя Миниң чагыгларын, эш Хо Шя Миниң моғзопинге холбаштыр Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң кыйгырыын, ВАП Төп Комитединиң кажыдал сөзүн шомчуп дыңнаткан.

Эш Тон Дык Тхань сос алгаш, аңаа Национал хуралдың бүзүрел көргүскенинге өөрүп четтиргенин чугаалаан болгаш Президент Хо Шя Миниң чагыгларын эдербишаан, төрээн чуртка, улуска, революцияга бараан болурунга бүтү күжүмү бээр мен деп айыткаан. Оон чугаазын чыыглааннар дыңматтиг ядыш часкап үткаан.

Халойда ам Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң Даргазы Нгуен Хыу Тхо. Вьетнамның национал демократтыг болгаш тайбыңга ынак күштер эвилелиниң Төп Комитединиң Даргазы Чинь Тинь Тхао, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революсшу Түр газзазының Даргазының оралакчызы Нгуен Доа, Мурнуу Вьетнам Республиканың ВДР-де толээ черинин удуртукчузунуң хүзээлгезин күүседип турар Нгуен Фу Соай олар ваалдап чоруп турар. Оларны сессияга чалап келдирген.

• • •

Хаюйда допчу намдар тайылбырлалдарын таратаан. Оларда мынча дээн:

Тон Дык Тхань 1888 чылда Мурнуу Вьетнамның Лонгсуен суурунга ажылчын кижиниң өг-бүдезинге төрүттүнген. Тон Дык Тхань 1919 чылда француз империалистерниң аныяк Совет Республиканы базар шеригнер чорудар планынга удурлаган, дайынга удур демисселге француз далайжылар-биле кады киришкен. Тон Дык Тхань француз корабльже кызыл тукту кинсиктеп, Россияга болган Октябрь революциязынга оон-биле байыр чедирген ужурунда туттуруп хоргудаткан.

1929 чылда француз колонизаторлар Тон Дык Тханьны катап тудуп хоргулаан. Шулокондор ортулукка 20 чыл дургузунда кара-бажыңнап хоргудаар кылдыр шиитпеп. 1930 чылдан бээр — Индий-Кыдаттың Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Тон Дык Тхань удурланышкының дайынның эрткен тос чыл үезинин дургузунда, тайбың тургустуглаан соонда болгаш амгы үеге чедир партиязың, күрүнеиин харыысалгалыг ажылын күүседип келген.

1960 чылда Вьетнам Демократтыг Республиканың Оралакчы Президентизинге соңгуткан.

Нгуен Лыонг Банг Хайзыонгка ядыш көдээ башкы кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген.

Хайфон биле Сайгонуңу ажылчыннарының ортузунга политиктиг, организаторлуг ажылды идепкейлиг чорудуп келген. Кашдаа туттуруп хоргудаткан. 1931 чылда 20 чыл дургузунда кара-бажыңга хоргудаттырар кылдыр шиитпиргеп, дараазында чылын кара-бажыңдан дезип үне бергеп. 1933 чылда катап туттургаш, бүгү назының хоргудалга эртирер кылдыр шиитпиргеп. Он чыл болганда — кара-бажыңдан катап дезип үне бергеп.

Нгуен Лыонг Банг партиянның болгаш күрүненің харыысалгалыг ажылын чорутуп келген.

Чугула кампания үргүлчүлевишаан

Чээрби кижи дүне, хүндүс

УЛУГ-ХЕМДЕ Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң төп шаңында колхозтуң хөвүшөлдериниңден кирген тараа удам немежип турар. Чаа дужүттүң тараазын чогуур үеде сайгарып арыглаары-биле ында 20 кижи составтыг ийи звенону дүвеки, хүндүсү ээлчегге ажылдаар кылдыр организастаан. Эртен эртеден, даины атсы төп шаңга ажыл-иштин хайнышкынга үзүктелбес.

Шан ажылдакчыларының ажыглалында тарааны арыглаар дөрт машина бар. Оларны мотористер Содунам Соскуй-оол, Донгак Мижит-Доржу олар ажы хайгаарап, үрелиишкинерге таварыштырбайн келген. Оон ачызында шаң ажылдакчылары сөөлгү хүнеерге чедир 450 тонна тараазы арыглап шыгжаан. Тараа арыглаашкынында киржип турар коллективтиң ажылының хонукта бүзүрүкчүлүү ниитизин-биле 30 тонна тараага онаажыр. Мону барыындаларга, шаңда кирген бүгү тараа моон соңгаар он ажыл хүнеерниң дургузунда дооза арыглаттынып болур арга бар.

С. НАМЧАН.

Беш хонуктуң түннели

«УЛУГ-ХАЯ» совхозтуң тараажылары ажаап алышкынның бо хүнеринге чедир аразында социалистиг чарыштыг ажылдап келген. Эки, үлегердиг ажылдап турар комбайнерлерге шилчиир кызыл вымпелди база ертектиг шакпалды тыпсырын совхозтуң директизи чери көргеп. Оны комбайнерлер оргузунга чогуур үеде боттандырып келген.

Совхозтуң аныяк, мурнакчы комбайнерлери Валерий Кыыл-оол, Маспыя-оол Эник-оол түгле хөй тарааны кестиртеин дээш авес, ажаап алышкынның агротехниктиг негелделерин эки сагып келгени дээш эртен беш хонуктуң түннелинде ол чарышка оорун чери алганнар. О. ТАВАА.

Ийи хүннүң семинары

СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңы республиканың пропагандистерилиг ийи хүннүг семинар-хуралын чыыдырган. Партия обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңының эрелектизин Д. Л. ТИНМЕЙ партия чыдыышкынынга чаа өөредилге чылында организастыг ажыл дугайында илеткел кылган.

Баштайгы медээлербиле алырга, чаа өөредилге чылында партия өөредилгезинге 17 мун кижиниң хаара тудар. Ол дээрге эртеп чылдыңдан 2700 кижи хөй. Каа-Хем районда партия өөредилгезинге өөренип бүгү дыңнакчыларның 58 хуузу В. И. Ленинниң намдарын өөренир. Марксизм-ленинизминиң үндезиниерин өөренирингге дыңнакчыларның сопуургалы коскуу-биле бедээп. Ынчангаш бо чаа өөредилге чылының кол угланышкыны марксизм-ленинизминиң болгаш эртемниг коммунизминиң үндезиниерин пропагандалаары болур.

Политиктиг чыдыышкын бажыңы пропагандистерниң библиотекезинде методистиг сумелер, республиканың дүржулгалыг пропагандистерэ М. Селияа (Бии-Хем), С. Хомушку (Барыын-Хемчик) оларның пропагандист ажылының дүржулгазының дугайын бижээн түүлдери болгаш өске-даа материалдар кирер.

Пропагандистер партия обкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эрелекчизи В. В. Тимофеевтиң «Кыдат удуртукчуларының антисоветчи угланышкыны», партия обкомунуң лекторлар болуунуң удуртукчузу А. Ф. Емельяновтуң «В. И. Ленин делегей байламының дугайында» деп чүүлү, В. И. Ленинниң «Улуг эгелээникин», «Чарыштың канчаар организастаарыл», «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары» болгаш өске-даа ажылларын өөренирингге болгаш конспектизерлериниң талазы-биле методистиг сүмелер, республиканың дүржулгалыг пропагандистерэ М. Селияа (Бии-Хем), С. Хомушку (Барыын-Хемчик) оларның пропагандист ажылының дүржулгазының дугайын бижээн түүлдери болгаш өске-даа материалдар кирер.

Пропагандистер партия обкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эрелекчизи В. В. Тимофеевтиң «Кыдат удуртукчуларының антисоветчи угланышкыны», партия обкомунуң лекторлар болуунуң удуртукчузу А. Ф. Емельяновтуң «В. И. Ленин делегей байламының дугайында», төөгү эртемниин кандидады В. Л. Бичеоолдуң «В. И. Ленин барымын болгаш «чөөн» үзелдиг оппортунизм дугайында» болгаш өске-даа плеткелдерин дыңнаар.

1919 ЧЫЛДА РКП(б)-НИҢ VIII СЪЕЗДИЗИНГЕ В. И. ЛЕНИН МЫНЧА ДЕП ЧУГААЛААН: «БИР ЭВЕС ДААРТА БИРГИ ЧЕРГЕНИҢ 100 МУҢ ТРАКТОРУН БЕРИП ШЫДАП, ОЛАРНЫ БЕНЗИН-БИЛЕ ХАНДЫРЫП, МАШИНИСТЕР-БИЛЕ ХАНДЫРЫП... ШЫДААР ТУРГАН БОЛЗУВУССА, ОРТУМАК ТАРААЧЫН КИЖИ: «МЕН КОММУНА ДЭЭШ МЕН» ДЕП ЧУГААЛААР ИЙИК».

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА МЕХАНИЗАСТААШКЫН

Улуг баштычының болган башкының ол бодалын боттандырар дээш, социалистиг тургулуушкунчуп бүгү үе-чалаларында материал-техниктиг баазаны тургузар айтырыгынын, ыланган көдээ ажыл-агыйны техника талазы-биле чепсегээлээр айтырыгның кайгамчык улуг ужур-дузалын бистин партиявис кезээде айтып келген болган айтып турар. Ол болза куш-ажылдың улам бедик будурукчулуун, көдээ ажыл-агый будурулгезинин өзүлдезинин бедик болган тургузуттуг темпилерин хандырарының эң кол түүлдериин бирээзи болур.

Көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсегленишкинниң чорудулгазын бистиң Тыва АССР-нин чижээнден көрүп болур. Бир эвес 1950 чылда Тываның көдээ ажыл-агыйлыга чүгле 333 трактор турган болза, 1969 чылда оон саны 2346 четкен, тараа комбайнары ол-ла үеде 53-тен 1131, трактор алдазынары 217-деп 1708, автомобильдер 528-тен 1617 апарган. Ангы үеде республикада 328 силос ажаар комбайн, 163 сараат салыкчызы, 472 калбартыр алыр жатказар, тараа арыглаар он-он пунктулар болган хой санныг өске-даа чаа техника бар.

Көдээ ажыл-агыйның техниктиг хандырылгазының өзүлдези-биле чергелештир ажылдарның механизасташкынының деңнели база бедээн. Кукурузаның одурулар арасын ажылдап кылыры, тараа культураларының ажаал алдыкшыны, тараа арыглаашкыны, силос культураларының ажаал алдыкшыны дээн ышкаш көдээ ажыл-агый ажылдарны 100 хуу механизастатыынган.

Көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы хөгжүлдезинин бедик турушту темпилерин хандырар, оон ачылыкда чонның амыдыралының боттуг колуруулукчуун чедип алыр төлээде, партияның XXIII съездизи, СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) болган май (1966 ч.) Пленумнары өске чугула айтырыглар-биле чергелештирер көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг практиктиг хемчегларни ажылдап кылган. Эртемниг болган техниканың чедишкиннеринге үндезилээш, бирги өлчегде, көдээ ажыл-агыйны механизастаарынын, химижидиринин болган электрижидиринин оруу-биле оон продуктуларын будуреринге куш-ажылдың чыдыгдалдарын дыка кызыдыр, оон будурукчулуун беш чылда 40—45 хуу бедидерин баш үдур көрген.

Айытпан шинтирлер ёзугаар беш чылда (1966—1970 чылдар) 1790 муң трактору, 1100 муң чүк автомобильдерин, 1175 муң трактор болган автомобиль прицепин, 550 муң тараа комбайнын көдээ ажыл-агыйлыга үүлдерге 53-тен 1131, трактор алдазынарны 217-деп 1708, автомобильдер 528-тен 1617 апарган. Ангы үеде республикада 328 силос ажаар комбайн, 163 сараат салыкчызы, 472 калбартыр алыр жатказар, тараа арыглаар он-он пунктулар болган хой санныг өске-даа чаа техника бар.

Көдээ ажыл-агыйның техниктиг хандырылгазының өзүлдези-биле чергелештир ажылдарның механизасташкынының деңнели база бедээн. Кукурузаның одурулар арасын ажылдап кылыры, тараа культураларының ажаал алдыкшыны, тараа арыглаашкыны, силос культураларының ажаал алдыкшыны дээн ышкаш көдээ ажыл-агый ажылдарны 100 хуу механизастатыынган.

Көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы хөгжүлдезинин бедик турушту темпилерин хандырар, оон ачылыкда чонның амыдыралының боттуг колуруулукчуун чедип алыр төлээде, партияның XXIII съездизи, СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) болган май (1966 ч.) Пленумнары өске чугула айтырыглар-биле чергелештирер көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг механизацииняы оожум боттандырып, техниканы эң ажыктыг ажыглаарын чедип албайн турары болган оон-даа оскедер кирер. Көдээ ажыл-агыйны механизастаарынын, химижидиринин болган электрижидиринин оруу-биле оон продуктуларын будуреринге куш-ажылдың чыдыгдалдарын дыка кызыдырын, оон будурукчулуун беш чылда 40—45 хуу бедидерин баш үдур көрген.

Айытпан шинтирлер ёзугаар беш чылда (1966—1970 чылдар) 1790 муң трактору, 1100 муң чүк автомобильдерин, 1175 муң трактор болган автомобиль прицепин, 550 муң тараа комбайнын көдээ ажыл-агыйлыга берген турар ужурлуг. Колхозтарга болган совхозтарга беш чылдың тоңчүзүнде электри хандырылгазын 1965 чыдыы-биле деңнээрге 2 катап бедидер. Энергетиктиг күчүүнүң өзүлдезинге улуг ролдуг көдээ ажыл-агыйның электрижизилгези ойнаар ужурлуг.

1965—1969 чыдарда бистиң республикага чүс-чүс километр электродамчыдылганың көдээ шугумнарыг туттунган. Бо дээрге бүгү колхозтарга болган совхозтарга электроэнергияны будурулге хереглелинге бээрин хандырган. Ажыл-агыйларда электрошимчедикчилериниң санын 1950 чыдыы-биле деңнээрге 25 катап, а оларның ниити күүгээ 32 катап өскен.

Бо болган өске-даа экономиктиг хемчеглер болза, көдээ ажыл-агый будурулгезинин өзүлдезин, оон кол адырларының — мал болган ловуажылының кодуразүшкүнүн, колхозтарның, совхозтарның экономиказын быжыглаарын хандырган.

Улуг чедишкиннер-биле чергелештир республиканың көдээ ажыл-агыйы чамдык продуктуларны будурер хемчээлиниң болган куш-ажылдың будурукчулуун өстүрер талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң беш чыл планының Директивазында көрдүнген деңнелди чедип албаан турар бис. Колхоз будурулгезинге коммунистерниң, удурткучу кадрларның харыысалгазын улам көдүрер ажылдарны партиом күштелдирип турар.

Мал ажылының болган чер ажылының продукциязын будурериниг күш-ажылдың улуг чарыгдалдары хамыктың мурнунда көдээ ажыл-агыйның комплекстиг эвес механизастаашкынын херечилер турар дээрээн практика көргүзүп турар. Мал ажылында механизастаашкын онза хожудап турар. Фермаларның хой вуруузунда холдуң куш-ажылының колдап турары продукцияның бот-үнезин бедик болурунун кол чылдагаанныңарының бирээзи. Чаа тулуп тургускан хой фермаларда безин механизацияның чепсектериниң долу четчелээшкини чок болуп турар. Көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының комплекстиг механизастаашкыны болза, машиналарның техниктиг деңнелин бедидерин негеп турар. СК-4 комбайнны солуурулге-биле үлетүр «Сибиряк», «Нива» деп бедик будурукчулуут машиналарны будурун өгелээн. Соолгу үеде 230 хевирииг чаа машиналары күүрүне шепелдезин эртнеп.

Куш-ажылдың будурукчулуун бедидериниг чугула курлавыры болза колхозтарда болган совхозтарда бар көдээ ажыл-агый техниказын улам долуулу-биле ажыглаары болур. Республикада техниканы эки ажыглап турарының чижектери эвээш эвес. Ыланган Каа-Хем районуң «Тинделге» колхозуң, Тандыда «Межегей» совхозту болган чамдык өске-даа ажыл-агыйларны маңаа хамаарыштырып болур.

Оон-биле кады чамдык ажыл-агыйларда трактордарны, комбайннарны болган өске-даа машиналарны ажыглап турары ам-даа багай. Республикада ниитизи-биле бир трактора болган комбайнга хүнде ажылдап кылышкын ам-даа коичуг эвээш. Оон кол чылдагааны болза машиналарның ажыглалы, септелгезин, техниктиг хандырылгазын болган кадагалашкынын четчес органазастап турары болур. Хой ажыл-агыйларда машина-трактор парыгны ажыглап турарының техниктиг культуразы чаныс, чамдык трактордарны чаңгыс ээлчег-биле ажыгзаар болган организастыг чылдаган-биле машиналарның аңаа турары хой. Ам үеде кой колхозтарга, совхозтарга, «Сельхозтехника» мастерскаяларынга машиналарның септелгезин ой-шаанда чоруттайн, чамдык таварыгларда шынарыг эвес чорудуп турар.

Ажыглап турар агрегаттарның күчүзүн доктаамал улгаттырып, машиналарның тургузуу нарыядан, шимчээшкинин, ажылчыи дүргедели ковудеп, техниктиг чорудулгаларны интенсификастап турары болза машиналарның техниктиг ажыглалының деңнелин, оларда ажылдап турар кижилерниң мергежилин дыка бедидерин негеп турар. Ындыг түрбүже, чамдык чылдагаанныр-биле республиканың ажыл-агыйларында механизатор кадрлар чедишпее, оларны белеткээр ажыл оожум чоруп турар. Бедик мергежилдиг специалист, механизатор кадрлар барда, техниканы ажыглалының эң ажыктыг болуруп чогүүру-биле бедидип болуур дээрзин амыдырал бадыткап турар.

Колхозтарда болган совхозтарда бар турар техниканың будурукчулуун бедидери амгы индустриалдыг үндезинге септелге болган ажыглал базаларын улам ыңай хөгжүдерин негеп турар. Бо соруулга-биле «Сельхозтехниканың» будурулгелеринге, колхозтарга болган совхозтарга септелге мастерскаляларының, техниктиг хандырылганың станцияларының четкизин калбартырып боттандырып турар. Будурулге чорудулгаларын механизастаарынын болган электрижидиринин чепсектерин эң дээре ажыглап тургаш, куш-ажылдың будурукчулуун бедидеринге көдээ ажыл-агыйның специалистеринин, колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының идепкейлиг ажыл-чорудулгазы, семинарларга мурнакчы дүржүлгаларны көрөөнүр, экономика айтырыгының талазы-биле мергежилдин бедидери улуг ужур-дузалыг болур.

М. АБРАМОВ,
Тываның «Сельхозтехника» каттыжышыныңының даргазы.

Чаа университеттер ажылдап эгелээр

Партия чырыдышкынынга чаа ооредилге чылының эгелээринге чедир неделя четпее уе артпаан. Чөөл-Хемчик районнуң чер-черде партия эге организацияларының бо чугула хереглее ниитизи-биле организастаг ужуражыры турар. Эртken ооредилге чылы тонери билек, оон түңнеделеринден үндүрген хуралдарга 1969—70 чаа ооредилге чылында сорулгаларыны чугаалажыры, четчелээшкинни, пропагандистер шинчилгинни чоорту кылып келген.

Чаа ооредилге чылында районга ниитизи-биле 4 позитиктиг эге школаның ийиги чылынга 54 кижи ооренир. Партия тоогузу ооренир 26 болгумде 474 кижи хаара туттунган. Владимир Ильич Ленининиң биографиязын ооренир 6 болгум тургустунган.

Эрткен ооредилге чылында маркизм-ленинизмниң үндезиннерни ооренир 7 школа ооредилге программазын чедимнигинниг дооскан. Бо чылын партия тоогузу ооренир 124 дыңнакчылыг 6 школа, политиктиг экономия ооренир 74 кижилиг 4 школа ажылдаар, а 64 кижилиг 3 школага марксичи философияны ооренип эртер.

Районнуң 4 ортумак школаларының башкылары 72 кижи коммунистиг кижизидилгенинг айтырыгларының талазы-биле семинарлар эрттирерни планнаан.

Сут-Аксынга, Баян-Тала, Хаймраган сууларга В. И. Ленининң аныяк үезин болган революстуг ажыл-чорудулгазын ооренир университеттер ажыттынар. Ол ышкаш Баян-Талага база «Сут-Хол» совхозтуң 6 сууразырыга ада-иелерге сумелер болган уруглар кижизидилгезинге тураскаавтакан университеттер ажылдаар. Ол университеттерниг ажылын түе черлерде школаларның башкылар коллективи айда бир удаа удуртуп эрттирерни турар.

Сут-холчулер чаа ооредилге чылы-биле үстүнде университеттерден аңгыда көдээ ажыл-агыйның маз, чер ажылының сайгарылын ооренир университети база ажылдаар. Бо бүгү университеттерни четчелээринге совхозта партия комитединиң чырыдышкын кабинединиң эргелекчизи Маспый-оол Чамыянович Ондар улуг улуг-хуузун кинрил, идепкейлиг чоруун көргүскен. Ыладгыя совхозта партия комитединиң болган чырыдышкын кабинедиң чаа ооредилге чылынга үткүштүр көргүзүг материалдары-биле бүрүн дериттинген. Ында дыңнакчыларга болган пропагандистерге бузуларыны кылган.

Чамдык мынгыг эки көргүзүгелериңг артында четпестерни мыттавайн баары берге. Ыладгыя «Чыраа-Бажы» совхозтың партком (секретары Казыдзаа Куулар) партия чырыдышкынының четчелээшкинни эрелгейлеп чоруткан.

С. ТАС-ООЛ.

Мурнакчылар

Кызыл хоорайның хой-ниитизиниг чемпеннге черлериниң арасында калбырган социалистиг чарыштың соолгу үндүрген түңнелинде столовыялар болган рестораннар трезиниң 4 дугаар столовыязының коллективи бирии черни эдээн. Коллектив ийиги кварталда бараан спарыгазының планын 100 хуу күүсеткен, столовыялар болган ресторанныр арасынга шилчилер Кызыл тууга чаалап алган. Июль, август айларда бо коллектив бодунуң кылын будурген продукциязын чонга саарар планын база аажыр күүседир ергаллг болган.

А чарыштын ийиги черни 8 дугаар столовыя эдээн. Ийиги кварталда боттарынын будурген продукциязын саарар планын 112 хуу, азып-чем бараанныр-дың саарылга планын 100 хуу күүсеткен.

С. ТАМЧАЙ.

АЖЫЛ ШАПКЫН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының тудуг мастери коммунист оол Маспалдырга удуртқан тудугакы бригадазы чылдың бо эрткен үезинде эки үре-түңнелдиг ажылдаан. Ол дугайын дараазында фактылар хереглеп турар.

Моон мурнунда Ак-Туруг суурнуң клубу, уруглар садының дашпыкы хевири анаа чуртталга бажыңнарындан улуг-ла ылгалбас турган. Ам ол тудугар дыка чаартынган. Уруглар садының иштин, дашпын агартыр чүгайлаан, чаа печкаларны салгаш, шалазын, соңгаларын доозуган каан. Ялзы-садтың бажыңын мурнунда турганындан улгаттырган.

Тудугжулар 150 кижи олуттуг кодоо клубтуң эргижирээн дежоон солаан, оны долгандыр 62 кубометр дашт, цемент холуманктыг чаа, быжыг фундаментинин салган. Клубтуң шалазын чаа маңзылар-биле солаан болган дашпыкы хевилерни сыргыры-биле чергелештирер көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарны 100 хуу механизастатыынган.

Көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы хөгжүлдезинин бедик турушту темпилерин хандырар, оон ачылыкда чонның амыдыралының боттуг колуруулукчуун чедип алыр төлээде, партияның XXIII съездизи, СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) болган май (1966 ч.) Пленумнары өске чугула айтырыглар-биле чергелештирер көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг практиктиг хемчегларни ажылдап кылган. Эртемниг болган техниканың чедишкиннеринге үндезилээш, бирги өлчегде, көдээ ажыл-агыйны механизастаарынын, химижидиринин болган электрижидиринин оруу-биле оон продуктуларын будуреринге куш-ажылдың чыдыгдалдарын дыка кызыдырын, оон будурукчулуун беш чылда 40—45 хуу бедидерин баш үдур көрген.

Айытпан шинтирлер ёзугаар беш чылда (1966—1970 чылдар) 1790 муң трактору, 1100 муң чүк автомобильдерин, 1175 муң трактор болган автомобиль прицепин, 550 муң тараа комбайнын көдээ ажыл-агыйлыга берген турар ужурлуг. Колхозтарга болган совхозтарга беш чылдың тоңчүзүнде электри хандырылгазын 1965 чыдыы-биле деңнээрге 2 катап бедидер. Энергетиктиг күчүүнүң өзүлдезинге улуг ролдуг көдээ ажыл-агыйның электрижизилгези ойнаар ужурлуг.

1965—1969 чыдарда бистиң республикага чүс-чүс километр электродамчыдылганың көдээ шугумнарыг туттунган. Бо дээрге бүгү колхозтарга болган совхозтарга электроэнергияны будурулге хереглелинге бээрин хандырган. Ажыл-агыйларда электрошимчедикчилериниң санын 1950 чыдыы-биле деңнээрге 25 катап, а оларның ниити күүгээ 32 катап өскен.

Бо болган өске-даа экономиктиг хемчеглер болза, көдээ ажыл-агый будурулгезинин өзүлдезин, оон кол адырларының — мал болган ловуажылының кодуразүшкүнүн, колхозтарның, совхозтарның экономиказын быжыглаарын хандырган.

Улуг чедишкиннер-биле чергелештир республиканың көдээ ажыл-агыйы чамдык продуктуларны будурер хемчээлиниң болган куш-ажылдың будурукчулуун өстүрер талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң беш чыл планының Директивазында көрдүнген деңнелди чедип албаан турар бис. Колхоз будурулгезинге коммунистерниң, удурткучу кадрларның харыысалгазын улам көдүрер ажылдарны партиом күштелдирип турар.

С. ДОҢГАК,
Чөөл-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозта партком секретары.

Харыысалганы бедидер

Коммунистерниң мурнакчы ролюн көдүрер, оларны ажылагый, культура тургузуушкунунуң харыысалгалыг участоктарынга быжыглаарынга колхозта партком доктаамал кичээнгейлии угландырган. Коммунистерни колхоз будурулгезинин харыысалгалыг чергелеринге тургузуп, олардан онаашкан ажылы дээш негелдени күштелдирген. Коммунистер мал ажылында, тудугда, механизацияда болган колхоз будурулгезинин өске-даа черлеринде ажылдап, партийжи салдарны өске ажыл-кичүүлерге чедирип турар. Кижилерни ажылга таарыштыр тургузарда, оларның иүзелин, тускай мергежилин, организаторлук шынарын өөренип көрүп турар.

Колхозтуң мурнунга салдынган соруулгаларны күүседиринге, күш-ажылче масса чонну мобилизастаарынга коммунистер авангардчы ролюн көргүзүп турар. Кадрлар-биле ажылды, коммунистиниң партийжи даалганы күүседип турарын партия хуралында, бюрога каш-даа удаа чугаалашкан. Оон түңнелинде колхоз будурулгезинин чугула адырларын удуртурунга аңыя-хереити эки билир, организаторлук арга-мергежилдиг кижилерни быжыглаан. Коммунист Ховалыг Опал-оол — хөйжуларның бригадири. Оон бригадазы сиген белеткелин 125 хуу күүседип, кыштаглаарже сиген сөөртүлгезин эки организастаан, кыштаглар септээринге тускай звенонну тургускан, мал бажыы өстүреринин чыл планын ажыр күүседип, хой бурузүнден 2 кг дунту кыргыл алган. Коммунистер М. Өлзей-оол, М. Досунаа, О. Хөрлүү, С. Бегзи, М. Базыр-оол, Х. Дуктуг олар эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Партком чуулган, колхоз баштаар черинииң ортумак звенонуң удуртучуларын-биле, специалист кадрлар-биле чорудуп турар ажылында четпестер базала бар. Олар боттарының инициативазы-биле ажылды башкарып, чаа-чаа саналдарны кеадуруп турарын чедип албайн турар бис. Колхоз будурулгезинге коммунистерниң, удурткучу кадрларның харыысалгазын улам көдүрер ажылдарны партиом күштелдирип турар.

С. ДОҢГАК,
Чөөл-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозта партком секретары.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙГЕ АЖЫЛЧЫННАР ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР

Улуг-Хемниң ыяш ажылагый үлетүр черинин коллективи бо чылдың планын эртежик күүседир дээш, каш дакпыр күженнишкин-биле ажылдап турар. Бригадалар, цехтер аразының социалистиг чарыжының бир дугаар чергезинде Федор Романович Щербининиң бригадазы болуп келген. Сентябрь айның дургузунда 1480 дөрбелчин метр ыяштыг пилорамага дилдирер планын чүгле 16 хүнеринин иштинде безин 1490 дөрбелчин метр чедир күүседипкен. Ай планын күүседипкен шалычылар бригадазының ийиги дугаарында Павел Павлович Воротников башкарып турар бригадазы чоруп орар.

Улуг-Хемни куду салдадың келген тудуг ыяжын хемден үндүр тыттырып ап, дилдирер цехче үүктеп чок базынынг ай даалгазын бригадир Иван Григорьевич Кислицаның бригадазының ажылчыннары 107 хуу чедир күүсеткен. Бо улуг будурулгенинг өске-даа адырларының ишчилери ленинчи юбилейни болган Совет Тываның 25 чыл юбилейи байырлалын күш-ажылчы чедишкиннер-биле үткүүрлер.

Үүгле соолгу айларда көргүзүглерниң чамдыкызын тодаразырга ыңдыг-дыр. А беш чыл планының дөртүү чылының тос айларда салдынган соруулганы база чедишкинниг боттандырып ыңдаан. Ыладгыя, Тожу районуңу Ырбанда тудуг ыяжы белеткээр пунктузунуң ажылчыннары Кызылче ыяш салдадын бадырарының даалгазын соолгу үш айларда үргүлүү ажыр күүседип келген. Тайга черде ол будурулгенинг ачызында 9 ай иштинде кылыры-биле көрдүнген соруулгаар шупту ыяш-биле хандырып, машинистер-биле хандырып... шыдаар турган болзувусса, ортумак тараачын кижи: «Мен коммуна дээш мен» деп чугаалаар ийик».

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ КОМИТЕДИНДЕ

ДОКТААТКАН ЧУРУМНУ ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Чоокта чаа республиканың улусчу контроль комитединиң хуралынга чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирериниг чурумун үреп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. «Кызыл тудуг» тудуг эргелеги. «Коммунал тудуг» септелге-тудуг эргелеги болгаш оруук-тудуг эргелеги тудугларны ажыглалга дужаар талазы-биле кучрупниң доктаадын каан чурумун каржызы-биле үреп турарының фактыларын хынаяда илеретккен.

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Совуелезиниң 1969 чылдың май 28-теги доктаалында мынча деп айытkан: «Чуртталга бажыңнарын болгаш культура-амыдыралдың тудугларын бүгү тудуг-монтаж ажылдарын база деңнескээрии чаагайжыдар талазы-биле ажылдарны төлеваилеп-биле доктаатkан чурум ёзугаар бүрүн иүүсеткен соонда, ам ажыглалга хүлээп алырын чорудар».

Ындыг түрбүже «Кызыл тудуг» тудуг эргелеги чыл бүрүде чамдык чуртталга бажыңнарын чедир кылдыкмаан болгаш четпес чүүлдерлиг турда-ла, ажыглалга дужаан турар. Күрүне комиссиязы хүлээп албаанда-ла, чуртталга бажыңнарынче кижилерни киире бээр чүүл бар. Чижээ, ийиги кварталда № 7 бажыңга тудуг ажылының чамдык чүүлдери чедир кылдыкмайн турда-ла, күрүне комиссиязынга дужаалайн, чедир кылдыкмаан чүүлдерни 1969 чылдың январь 10-га чедир күүседир деп аазаашкы кылган. 1968 чылдың декабрьда ол бажыңче чурттакчыларны киирерни чөпшээрээн. Ындыг болза-да, ол бажыңны амга чедир ажыглалга дужаарынга белеткевээн, чедир кылдыкмаан чүүлдерни хевээр, а кижилер ында чурттавышаан.

Кызыл хоорайның 183 квартальнда 12 квартираныг бажыңга суг болгаш электри хандырылгазының айтырыгны төнчүзүнге чедир шинтирлевейн тургаш-ла, «Коммунал тудуг» септелге-тудуг эргелеги 1969 чылдың августа ол бажыңче чурттакчыларны тураазы-биле киирген. Ол бажыңны амга чедир күрүне комиссиязы хүлээп албаан.

Ажылчыннар чурттадыра-биле тудуп турган ниити чуртталга бажыңның орук-тудуг эргелеги 1969 чылдың январьда тудуг ажылы доозулбайн турда-ла, контора кылып алган. Эрткен тос айларның иштинде ол чуртталга бажыңының тудуун доозарында кордүнген 4 муң рубльдүн шинчээдиг ажылдаар тазазы-биле орук-тудуг эргелеги хемчег албаан. Ол тудугну күрүне комиссиязынга база киирбээн.

Комитеттиң хуралынга бо айтырыгны шынгыы чугаалашкан. Чуртталга бажыңнарын ажыглалга дужаарының доктааттынган чурумун үреп, чедир кылдыкмаан болгаш четпестерлиг тудугларны күрүне комиссиязынга коргуспейн, чурттакчылар киирип турганы дээш, үстүнде эргелелдериниң удуртукчулары иштер И. Остапеп, Г. Самофалов, Н. Борщенко оларга сагындырыг хүлээткен.

Кызыл хоорүүском бо айтырыг талазы-биле бодунуң үндүрүп турган докладчарының күүседелзиниң ыңнавайн келген. Моон соңгаар күрүне комиссиязынга киирбейн турган, чурттакчылар киирип турганы дээш, үстүнде эргелелдериниң удуртукчулары иштер И. Остапеп, Г. Самофалов, Н. Борщенко оларга сагындырыг хүлээткен.

Кызыл хоорүүском бо айтырыг талазы-биле бодунуң үндүрүп турган докладчарының күүседелзиниң ыңнавайн келген. Моон соңгаар күрүне комиссиязынга киирбейн турган, чурттакчылар киирип турганы дээш, үстүнде эргелелдериниң удуртукчулары иштер И. Остапеп, Г. Самофалов, Н. Борщенко оларга сагындырыг хүлээткен.

ШЫН ЭВЕС ЧАРЫГДАЛ

Тандыг районнуң «Коммунизмниң херели» көдээ ажыл-агый артелиниде колхозтуң акша-хөреңгизин шын эвес чарыгдал, ниитиниң хөреңгизин тотчеглээр чорудуун фактыларын Комитеттиң хуралынга база чугаалашкан. Колхоз 1969 чылда Грузиядан келген кижилерниң хөлеваилеп бригадазы-биле чамдык тудугларны кылыр дугайында кере-чаргаш, тудуг-монтаж ажылдарынга дөрт чарыгдалдарның 40 хуу хемчээли-биле телевизиин чорударын хүлээпген.

Херек кырында колхозтуң удуртукчулары ол хөлеваилеп бригадага будурген ажылдарының эвес, а ажылдарның күүсеттинмээн хемчээлинин 40 хуузу дээш төлевирнд берип турганы хынаядаан илерээн. Ынчангаш артык чарыгдал хой болган. Чижээ, мал чуур ваннаның, кывар-чаар материалдар базазының, ийи квартираныг бажыңнарның тудугларына болгаш өске-даа тудугларга ажыр чарыгдалдың түңү беш муң рубль ажыл турар.

9 кижилиг бригаданың бригадири Макаровка бригадирээни дээш ай санында ажыр төлеп келгенинин түңү 160 рубль болгаш. Бригаданың кежингүнери ай санында 514-тен 922 рубль чедир төлевирни ап турда, ийиги кварталда-да контроль чок болган. 1969 чылда Л. С. Макаров биле И. С. Макаротуң Тбилисиден Кочетово суурга чедир келгенинин болгаш дедир чораанының оруу шүүдели кылдыр 440 рубльдүн оларга төлээн. Бо чылын ыңдыг чарыгдал база көрдүнген турган. Ол бригаданың кежингүнериниг тускай хеңгө халас бергеш, эдилелдин хуусаазының үчёлу чокка үндүр бижип турган.

Колхозтуң баштаар черя бригадир Л. С. Макаровтуң эргезинге колхозтуң 12 орунныг гостиницазын халас чыпсый берген. Чем продуктуну чиигеткен ортек-биле берип турган. Ол тудуг бригадазынга тускай поварны тургускаш, аңаа айда 60 рубльдүн колхоз төлеп, оон ыңай гостиницаның ашташарын база ол поварга даласкаш, айда 30 рубльдүн немеж төлеп турган. Кама-даа халас чурттаар, чиигеткен ортек-биле чем алыр, чемнең халаска белеткээдар эргеге кыпсаа-даа тыныжаан. «Кижи бүрүзүнден—шилдер шаа-биле, кижи бүрүзүнге — ажылдаан шаа-биле» деп социалязмниң принцини бар болгай.

Хөлеваилеп тудуг бригадазынга 5095 рубль түүнүг колхозтуң хөреңгизин шын эвес төлеп, сан-хөөнүң чурумун үрээни дээш колхозтуң даргазы эш Ф. Благинниге, коп бухгалтер эш Г. Окуловка улусчу контроль Комитединиң хуралы донгудулга хүлээткен. Ол эштер боттарының чавыгларын минип, моон соңгаар маңдыг чорукту катаптаавас дугайын буюреткеннер.

КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫНЫҢ ТУДУГЛАРЫ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ культура хөгжүлдезинин үш чыл олдун районнарга ажылдап кылган планнарга дүүшүүр тургускан. Ол планда культура албан черлериниң тудугларынче улуг кичээнгейим угландырган.

Үш чыл планын боттанып, ырап эгелээн үелеп бээр культураның аалаң хөй тудуглары ажыглалга кирген. Чүгле өрткен чылдың дургузунда бээн Бии-Хемниң Чкаловкала 150, Тандының Кочетовода 200, Каа-Хемниң Бояровкада 200, Чаан-Хемчиктиң Баян-Талада 200 олуттуг клуб, Культура бажыннары ажылдап эгелээн. Шагаан-Арыгда болгаш Туранда иогаан театрларны тутка, а ол ышкаш Чадааананың, Шагаан-Арыгның уруглар библиотекалары, Бай-Хаактың болгаш Хандагайтының музыка школалары чаа бажыннарже кешкен. Кызыл-Мажалыкта, «Межегей» совхозтуң төвүнде уруглардың музыка школаларының салбырлары ажылдап эгелээн, а Бай-Хаакта улусчу театр тургустунган.

БО ЧЫЛЫН колхоз, совхозтарның күжү-биле болгаш күрүненин капитал салыышкынының күселп-биле 18 кезек черде клубтарны. Культура бажыңнарын тудуп турар. Бо ажылдарны «Тээли», «Барлык», «Тинилепте» совхозтарда, Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы», Тандының «Революциянын чалбыжы» колхозтарда болгаш оске-даа черлерде чорудуп турар.

Республиканың культура албан черлериниң тудугларын чорудар талазы-биле үш чыл планында көрүнгеи хемчеглерде чамдык эки түүлдер-биле чергелештир, В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 100 чыл болурунга аллар кылдыр культура албан черлериниң алган хүлээлгелериниң күүселдезинде эвээш эвес четпестерини барын айтыры чугула.

ҮШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ёзугаар бистин республиканга янзы-бүрү 200 ажыг хемчеглерни боттандырары көрүнгеи, оон дыка хөйү ам-даа боттанмаан. Ылангыя хүлээлгелерни Эрзин, Тес-Хем, Өвүр районнар багай күүседип турар. Чижээ, Эрзинниң «Чаа орук» колхоз 120 олуттуг клубту 1966 чылда тудуп эгелээн-даа болза, оон ханазын доозкаш, оске ажылдарны соксаткан. Шагындыг байдал Бай-Тайга районнуң Бай-Тал суурда база тургустуна берген.

Күрүненин капитал салыышкынын кончуг багай шинээдип ап турар. Эрзинге болгаш Самагалдайга Культура бажыңнарының, Кызылга республиканың хөгжүм-шин театрының тудугларынга 283 мун рубльди шинээдип алыр тургаш, чүгле 92 мун рубльдин ажылын боттандырган. Хөгжүм-шин театрының тудуун чорудар шолдуң белеткел ажылдарын мырынай чоокта чаа эгелээн, а кыш келир чыгаан, ол ажылдарны кышкы үеде чорудары нарын болгай.

ЧАМДЫК районнар культура хөгжүлдезинин үш чыл планын тургусса-даа, ону күүседири-биле ам-даа тодаргай ажылдап кирбейн турарын буруу шавар херек. Оон түрүүн, бо чылын ажыглалга киирери-биле планнаан дыка хөй объектилерниң төлевилел-смета документилери безин чок боон турар. Чижээ, Улуг-Хемниң Кызыл-Дагта, Кожайга, Хайыраканга, Ак-Туругга, Бай-Тайганың Кызыл-Дагта, Каа-Хемниң Бай-Сөөтке болгаш Сут-Бажыңга тутса чогуур клубтарның төлевилел-смета документилери чок болган. Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгын эде кылырының төлевилел-смета документилерин чагаалаан-даа болза, оон ужу-кыдыы безин көзүдбейн турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ Көдээ ажыл-агый министерствозу көдээге культура объектилериниң тудугларынче кошкак киченгей салып, ылангыя колхоз, совхозтарның күжү-биле чорудуп турар тудугларның боттанылгазын четпес хынап турар.

КУЛЬТУРА хөгжүлдезинин үш чыл планын чамдык районнарда канчаар күүседип турарын Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиңге, республиканың Дээди Совединин Президиумунга чугаалажып көрген. Чижээ, чоокта чаа культурачырыдышкын албан черлерин ажылчы чоннар депутатгарының Улуг-Хем район Совединин күүскому канчаар удуртуп турарын Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиңге, ол-ла айтырыгны Бии-Хемде канчаар шинтпирлеп турарын республиканың Дээди Совединин Президиумунга чугаалашкан. Культура министерствозунуң коллегиязының хуралында чамдык адырлар талазы-биле социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүседтинин турарын база чугаалажып келген. Бо талазы-биле хүлээп алдынган шинтпирлерни күүседирі чугула.

Культура одагларының тудугларын үш чыл планында көрүнгеи хуусаларда ажыглалга киирип, чоннуң культура амыдырал талазы-биле негелделерин хандырары — бүгүнгинин херээ.

А. КРИВОНОЖКИН,
Культура министерствозунуң инженери.

БҮГҮН ДЕЛЕГЕИДЕ · ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР · БОЛУУШКУННАР

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының сентябрь 23-те болган ниити хуралынга ниити политиктиг чугаалажышкынар үргүлүүзээн.

Исландияның даштыкы херектер министри Йоунссон Вьетнамда дайынның соксавайн турарынга холбаштыр база Чоокку Чөөн чүкте кагап чаалажыр демисел болур чылдың улгадып турарының ужурунда аажок сагыш човап турарын чугаалаан. Делегейниң эң чиглг маргылдааларын улуг күрүнелерниң арасынга дугуржуп, дем каттышпырып ажылап тургаш, шинтпирлээн туруп болур деп, оратор демделээн. Оон бодалын ёзугаар алырга, Каттышкан Нацнялар Организациязының Вьетнамга болгаш Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр чогумчалыг шинтпирни эң дүрген үндүрериниң политиктиг аргазын тывырынче угланган күжениишкиннерниңе эргежок чүвениң ужуру билдинге бээр.

Исландияның чааза далай дувун демилитаризастазары хөөн база лалайларның, океан-болгай. Улустарның боттары баш мининп башкартынарының принцивин амыдыралга бүрүнү-биле боттандырары амчуула дузалы улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Моөң чазаан Соңгу Ирландияның човунуң эвээш кезии болур католик шажынчүдүлгелиглериниң байдалынга аажок сагыш човап турар болза-даа, ол айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажыр онза айтырыг кылдыр дугуржурун чогумчалыг деп санавайн турар деп, Исландияның төлээлекчизи Соңгу Ирландияның байдалынга хамаарыштыр айыткан. Йоунссонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, нинти чугаалажышкын болуп турда. Ирландия Республиканың төлээлекчизиниң (Эйренің) чогуур чугаазын дыңнаарга-ла чугула дузаны улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Моөң чазаан Соңгу Ирландияның човунуң эвээш кезии болур католик шажынчүдүлгелиглериниң байдалынга аажок сагыш човап турар болза-даа, ол айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажыр онза айтырыг кылдыр дугуржурун чогумчалыг деп санавайн турар деп, Исландияның төлээлекчизи Соңгу Ирландияның байдалынга хамаарыштыр айыткан. Йоунссонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, нинти чугаалажышкын болуп турда. Ирландия Республиканың төлээлекчизиниң (Эйренің) чогуур чугаазын дыңнаарга-ла чугула дузаны улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Моөң чазаан Соңгу Ирландияның човунуң эвээш кезии болур католик шажынчүдүлгелиглериниң байдалынга аажок сагыш човап турар болза-даа, ол айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажыр онза айтырыг кылдыр дугуржурун чогумчалыг деп санавайн турар деп, Исландияның төлээлекчизи Соңгу Ирландияның байдалынга хамаарыштыр айыткан. Йоунссонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, нинти чугаалажышкын болуп турда. Ирландия Республиканың төлээлекчизиниң (Эйренің) чогуур чугаазын дыңнаарга-ла чугула дузаны улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Моөң чазаан Соңгу Ирландияның човунуң эвээш кезии болур католик шажынчүдүлгелиглериниң байдалынга аажок сагыш човап турар болза-даа, ол айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажыр онза айтырыг кылдыр дугуржурун чогумчалыг деп санавайн турар деп, Исландияның төлээлекчизи Соңгу Ирландияның байдалынга хамаарыштыр айыткан. Йоунссонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, нинти чугаалажышкын болуп турда. Ирландия Республиканың төлээлекчизиниң (Эйренің) чогуур чугаазын дыңнаарга-ла чугула дузаны улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Моөң чазаан Соңгу Ирландияның човунуң эвээш кезии болур католик шажынчүдүлгелиглериниң байдалынга аажок сагыш човап турар болза-даа, ол айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажыр онза айтырыг кылдыр дугуржурун чогумчалыг деп санавайн турар деп, Исландияның төлээлекчизи Соңгу Ирландияның байдалынга хамаарыштыр айыткан. Йоунссонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, нинти чугаалажышкын болуп турда. Ирландия Республиканың төлээлекчизиниң (Эйренің) чогуур чугаазын дыңнаарга-ла чугула дузаны улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Моөң чазаан Соңгу Ирландияның човунуң эвээш кезии болур католик шажынчүдүлгелиглериниң байдалынга аажок сагыш човап турар болза-даа, ол айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажыр онза айтырыг кылдыр дугуржурун чогумчалыг деп санавайн турар деп, Исландияның төлээлекчизи Соңгу Ирландияның байдалынга хамаарыштыр айыткан. Йоунссонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, нинти чугаалажышкын болуп турда. Ирландия Республиканың төлээлекчизиниң (Эйренің) чогуур чугаазын дыңнаарга-ла чугула дузаны улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Моөң чазаан Соңгу Ирландияның човунуң эвээш кезии болур католик шажынчүдүлгелиглериниң байдалынга аажок сагыш човап турар болза-даа, ол айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажыр онза айтырыг кылдыр дугуржурун чогумчалыг деп санавайн турар деп, Исландияның төлээлекчизи Соңгу Ирландияның байдалынга хамаарыштыр айыткан. Йоунссонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, нинти чугаалажышкын болуп турда. Ирландия Республиканың төлээлекчизиниң (Эйренің) чогуур чугаазын дыңнаарга-ла чугула дузаны улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Моөң чазаан Соңгу Ирландияның човунуң эвээш кезии болур католик шажынчүдүлгелиглериниң байдалынга аажок сагыш човап турар болза-даа, ол айтырыгны Кол Ассамблеяга чугаалажыр онза айтырыг кылдыр дугуржурун чогумчалыг деп санавайн турар деп, Исландияның төлээлекчизи Соңгу Ирландияның байдалынга хамаарыштыр айыткан. Йоунссонуң чугаалаанын ёзугаар алырга, нинти чугаалажышкын болуп турда. Ирландия Республиканың төлээлекчизиниң (Эйренің) чогуур чугаазын дыңнаарга-ла чугула дузаны улуг күрүнелер ам-даа көргүспейн турар. «Израиль биле араб күрүнелериниң аразында сегиржик алышкынар хүнүүн-не улам чидигленип, ол девискээрге удавас дайын хып үнер деп чүвени бо бүгү хереченип турар-дыр» — деп, Йоунссон чугаалаан.

Кол комитетте база бир чугула айтырыгны чугаалажып турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының Кол комитединиң сентябрь чаңгыс үште XXIV сессиязының хүн чурумунга Делегейниң аймак чок чоруун быжыглаар дугайында» айтырыгны, ол ышкаш Совет Эвилелиниң саналдааны «Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсекти бүдүрерин болгаш оон курлавырларының мооцнээшкинин хоруурупун база ону үзүктаарының дугайында дугуржулганы чарарының дугайында» айтырыгны киирерин сүмелээн. Ол айтырыгны Совет Эвилелиниң төлээлекчизи Я. А. Малик ол саналга үндезилээш, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының талазы-биле КНО-нуң күжениишкиннерин идепкейжидерин делегейде болуушкуннарының хөгжүлдезин пегеп турарын демделээн. Агрессияның халдаашкыннары ам-даа бар, улустарның хосталга шинчээшкиннериң базары үргүлүүлеп турар болганда ол черле эргежок чугула.

Бактериологтуг болгаш химиктиг чепсекти хоруурупун, оон курлавырларын узуткаарының айтырыгына хамаарыштыр совет төлээлекчиниң демделээни болза, чамдык чурттарда ону будүрериниң болгаш сайзырангайжыдарының талазы-биле үргүлүүлеп турар ажыл кижи төрелгеген ол арактанзыг чепсекти ажыглаан дайынның кырлып болурунуң улуг айыылын тургузуп турар.

Польшаның төлээлекчизи Е. Кулагтың демделээни-биле алырга, химиктиг болгаш бактериологтуг дайынның айыылын чайладырының дугайында айтырыгны дүрген шинтпирлээрінге бүгү күрүнелер болгаш улустар сонуургалдыг. Массалыг узуткаашкынның мындыг чепсээн ажыглаарының үржуктарының дугайында КНО-нуң Чигинге секретарының чоокта чаа парлап үндүрген илеткелп Кол Ассамблеяның амгы сессиязында ол айтырыгны чугаалажып көрүнүң эргежок чугулазын база катап бадытка турар деп, польша төлөө чугаалаан.

Химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти ажыглаарын хорун турар 1925 чылдың Женева протоколун чүүлдүүзүнүн үнелээш, ол чепсектиң курлавырларын долузу-биле чок кылырын болгаш оон моон ында сайзырангайжыдылгазын база будүрерин хоруурупун хемчеглерни дүрген алган турарын Польшаның төлээлекчизи чугаалаан.

Моолдуң төлээлекчизи М. Дугэрсүрэн болгаш Венгрияның төлээлекчизи К. Чаторгай олар социалистиг чурттарның саналдан киирген дугуржулганың төлевилелиниң эргежок чугулазын демделээннер, ол төлевилел бирги комитеттиң үш чурумунга тускай пункт болуп чугаалажын көрүүшкүнге киргеп турар ужурлуг дээрзин чугаалааннар. Ол саналды Иордапияның төлээзи Эль-Фарр, Саудов Аравиязының төлээзи Баруди олар деткээн.

Амыдыралчы чугула айтырыглар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Делегейниң аймак чон чоруун быжыглаарының дугайында айтырыг талазы-биле делегейниң бүгү күрүнелериңе совет төлээлериниң саналдааны КНО-нуң Кол Ассамблеязының кыйтырыының төлевилелин чаагай сеткилдиг бүгү кижилер ышкаш, улусчу Моолдуң ажылчы чоннары изин-биле чүүлдүзүнүн деткээн деп, «Унэн» солун бижээн. Советтер чүртүнүң бо чаа идепкейн оон тайбыңга ынакшылдыг политиказын болгаш делегейге тайбының быжыглаары дээш соксаш дивес күжениишкиннерни база катап хереченип турар.

«Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсекти ажылдап кылырын, будүрерин болгаш мөөцнээрин хоруур дугайында дугуржулга чарар дугайында» айтырыг талазы-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязынга чугаалажып көрүү-биле Совет Эвилелиниң, Моолдуң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның киирген инициативазын Моолдуң хөй-нинтизи чүректиң ханызындан деткээ турарын «Унэн» солун демделээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыконың киирген делегейниң аймал чок чоруун быжыглаарынче угланган саналдарын «ылангыя Американың Каттышкан Штаттары эң кичээнгейлиг өөренип көөр» болза чогуур деп, америк коммунистерниң органы «Дейли уорлд» солун бижээн.

Громыко дайын ортү чалбышталып турар черлерге ону өөттеринче, ындыг орттерден киижи төрелгеттинин камгалаарынга чогумчалыг хемчеглерни алырынче болгаш дайылдажышкынар, нарылдаашкынар тыптырының кол чылдагааннарын чогуур өйүнде узуткаарынче кыйгырган деп, ол солун демделээн.

АКШ ВДР-ге, КУДР-ге болгаш өске-даа чурттарга удур эжелекчи үүлгедиглер кылып, делегей байдалын дүшүүртүүт болдурбушаан турарының ужурунда харыысалгага опаажыр деп, «Дейли уорлд» бижээн.

Э. Шарфтың меделгели

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның девискээрине Судет немецтериниң «торээн чурт хүнү» дээр чүвели эрттирген. Ону эрттирген бистиң чуртувустуң чонунуң эрге-ажыктарына таарышпас, оон нейтралитединиң дугайында бодалдарга удурланышкан деп, Австрияның Компартиязының активтеринің мурнуна сөс алган, ук партияның ТК-зының секретары Э. Шарф меделгээн.

ЧССР-деп, Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-деп удурланыышкынар келген турбуже, ол ажаанаирек ужуражыышкынны эрттиреринің чөпшээрелин берген. Хуралдар эрттирерин хостуг деп сыдгалгаш, ындыг үүлгедиглер кылырын агартын болур-ла чыйнаан, ынчалзажок оон ужурунда бистя кожа-хелбээ чурттарның буруу таап турарында кижи билип чадаар чүве чок деп, АКП ТК-ның секретары демделээн.

«Барымда Германиядан келгеп, ол ужуражыышкынга киришпээринге бирээн «үндүр сыыртпаннар эвилелиниң» оралакчы президентиин Франц Бем болган. Мюнхен дугуржулгазын күштүг деп саналарын болгаш Судет немецтерни чуртунче чандыраарын ол неген турган деп, Э. Шарфтын ук медеглелии тайылбырлавышаан, «Фольксштиммс» солун айыткан.

НОМ ПРОПАГАНДАЗЫН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Библиотекалар көрүлдези чоруп тур

1968 чылдың декабрьда чарлаттынган бүгү-эвилел көрүлдези чуртта чоруп турар. Ук көрүлдени В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл ооңга тураскаатқан. Келир чылдың январьда түңнелди үндүрер. Көрүлдени удуртур оргкомитетти бистс база тургускан, аңаа көрүлдениң чоруп турар дугайында отчёттарны доктаамал дыңнап турар бис.

Библиотека херээниң талазы-биле баштыңчының чагыларын боттандырары көрүлдезиниң бир кол негелдези. Ном фондузун эртем талазы-биле чыып четчелээри база ооң эрилдезин ковудедири; библиотекаларның амыдырал-биле тарылаазын бажыглаары; ном пропагандазының аргахевирдерин сайзырангайжыдары база номчулганы удуртуру ол негелдеде кирип турар. Библиотека бүрүзү улуг номчукчуларның 60 хуузун, школачыларны 100 хуу кылдыр библиотекаже хаара тудар. Ном фондузунуң, ылангыя иштилел-политиктиг литератураның эргилдезин бирээге чедирер.

Тыванын библиотека ажылдакчылары көрүлдеге киришпишаан, бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Ленин дугайында литератураны номчукчу бүрүзүнге чедирер, ленинчи темага хамаарышкан номнар-биле библиотеканың ном фондузун байыдар болгаш төрээн черинин дугайында ном пропагандазын калбартыр.

Бо бүгүнү чедип алырынга чугула рольду библиотекаларның материалдыг баазазы ойнаар. Республиканың 287 библиотеказының 140-н Культура министерствозунга хамааржыр. Сөөлгү чылдарда материалдыг база элээн экижээн.

Ильичиниң дугайында база ооң чоок өңнүктери — Коммунистиг партияның сураглыг ажылдакчыларының дугайында чогаалдар, номнар библиотекаларда көвүдээн. Район библиотекаларының чорудуп турар массалыг хемчеглери ленинчи темаже угланган. Оларның кол-колу ленинчи номчулгалар, ном делгелтелери, литература допчулалдары, беседалар боон турар. Баштыңчының теоретиктиг номналының талазы-биле солун чүүлдерни Улуг-Хемниң (эргелекчизи эш Аранчаа), Бии-Хемниң (эргелекчизи эш Степанова) район библиотекаларының база Каа-Хемниң (эргелекчизи эш Жирнова), Бии-Хемниң (эргелекчизи эш Исаева), Тандының (эргелекчизи эш Никитина) уруглар библиотекалары чорудуп келген. Элегес-Аксының, Бүрен-Бай-Хаактың, Кочетовонуң, Иймсвиң, Шемининг көдээ библиотекаларының чорудуп турар ажылы багай эвес.

Тожуңуң район библиотеказында ленин темазынга ном делгелде көрүлдезин организастаан. Делгелгсге аңгы-аңгы стеллажтарны тускайлаан. 1968 чылдың декабрьдан бээр районда ленинниана чарлаан: неделяның среда санында ол библиотекага, будүрүүлгелерге Ленин дугайында беседалар, ном допчулалдары, ыыткыр номчулгалар эртип турар.

Көрүлдениң база бир негелдези номчукчулар-биле ажылды сайзырангайжыдары болур. Аныяктар, тускай эртемнглер, студентилер дээш янзы-бүрү кижилерге хамаарыштыр литератураны шилип таарыштырарынче библиотека ажылдакчылары сагыш салган. Ленин, комсомол, аныяктар база Тыва темазынга тустуг кижилерге болгаш болук номчукчуларга таарыштыр планнарны тургузуп турар.

Тандының библиотекалары көрүлдеге хамаарыштыр бедиткен хүлээлгелерни алган. Районнуң шупту библиотекалары «Ленин дугайында номну номчукчу бүрүзүнге» деп кыйгырыглыг ажылдап турарлар. «Тывапың кырында ленинчи ыделларның чырыы», «Ленин моңгеде дириг», «Бистиң Ленинивис» деп делгелгелер доктаамал турар. Делгелгелерге баштыңчы дугайында альбомнарны база немеп турар. Тускай кежээлер, конференциялар база эрткилээп.

Районнуң уруглар библиотеказы (эргелекчизи эш Никитина) ленинчи темаже хамылап кирген. Ургуларның сонуургалын хайныктырар ажылдарны хөй чорудуп турар. Тыва черниң дугайында солун материалдар бар. Тустус номчукчулар-биле ажылды калбарткан.

Чоп ортузунга ном пропагандазының ёзугаар шолбашпары болу берген көдээ библиотекарьлар бистс бар. Оларның чижээнге Мугур-Аксыда 16 чыл дургузунда ажылдап турар Саяа Самбуунуң кирип болур. Бо библиотекарь школа, аныяктар база колхозчулар-биле сырый харылзаалыг. Ол библиотека активинге даянып, номну өг-бүле бүрүзүнге чедирер сорулгалыг, чүткүлдүг ажылдап турар. Ильичиниң ажыл, амыдырал-биле чонну таныштырар, көдээниң ишчилериниң ортузунга номну пропагандалаар чаагай херекке ол бараан болган.

Баштыңчының теоретиктиг номналын номчукчуларга чедиңгири-биле пропагандалаар толээде, библиотекарь кижи боду бо темага быжыг билиглиг болуру чугула. Бистиң библиотека ажылдакчылары боттары түс-туста болгаш бөлүк айны-биле өөредилгени база чорудуп турар. Ленинчи тема канчаар-даа аажок делгем болгаш хөй янзы чүүлдерни хаара тутқан. Номчукчунуң сонуургалын барымдаалаары чугула. Кол чүүл номчаан номнуң санында эвээс, харын ооң ужур-утказын шинээдип алырында. Бо темага баштай-ла номчуп эгелээн кижилер-биле ажылды чорудуп, оларга дузалаар, сүмелээр апаар. Ынчангаш библиотека ажылдакчылары харыысалгалыг чугула теманы пропагандалаарынга тывынгыр болгаш чогаалынчы мергежилдиг болуру кончуг чугула.

Г. АНДРЕЕВА,
библиотекалар талазы-биле инспектор.

АВЫЯАСТЫГ КАЖАРЛААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың чазаа бо чылын шеригге келдирерлериниң санындан 50000 кижизин кызырар деп шинтпирлээн. Оон ол шинтпири «шуут мегелээшкин» болган деп, Албадаашкын-биле күүсеттирер шериг хүлээлгезин күш чок болдурары дээш Национал Чөвүлелдин удуртукчузу Томас Ривс медеглээн.

Пентагон эрткен чылдың июль — октябрьда келдиргениңден бо чылдың ол үезинде барык ийи катап хөй кижизин шеригге келдирер деп шинтпирлээн. Ынчангаш АКШ-тың чепсектиг күштериңе бо чылын келдирерлериң ниити сапы 1968 чылдаашындан ийи-ле хуу эвээш болур деп. Т. Ривс медеглээн.

Республиканчылар эрге-чагыргага холгаарлап алгаш, шеригге келдиришкин айтырыынга дуврээрден туржук. харын Ак бажыңның политиктээзинга удур бо күүнү эрттирер кылдыр дайынга удур организацияларның массалыг студентилер ходелнишкиннерин төлевилел турар перспективаларынга сагышсырап турар деп чазактың ол базымының суртаалчы кажарлаашкынының сойгалавышаан, Томас Ривс парлалгага үндүрер медеглелинде демделээн.

Соңгу Ирландияда байдал

ЛОНДОН. (СЭТА). Белфастың болгаш Лондондерриниң чагырга черлери, ажелекчи шеригтер аңаа кудумчу опгуларының хөй кезиин узуткаарын чедип апса-даа, Соңгу Ирландияның политиктиг байдалы барык өскерилбээн. Соңгу Ирландияның улуг-улуг хоорайларының кудумчуларын биеэ олчаан-на англи солдаттар патрульдап, Белфастың хөй-хөй кудумчуларынга орт үндүрер бомба частыышкынзары, боолажышкынар шак бүрүде болгулап турар.

Протестант шажын-чүдүлгелиглериниң Пэйслиго баштаткан удуртукчулары хамааты эргелер дээш демиселчилерге кандыг-даа дүжүп бериишкинер бербес сагыштыг бис деп ажыы-биле медеглеп турар.

СОҢГУ ИРЛАНДИЯ. Белфастың болгаш Лондондерриниң чурттакчылары кудумчу тулчуушкуннарының үезинде турғусиулап алган опгуларын бымыгдавышаан.

Ольстерниң хөй-хөй хоорайларында хамааты эргелер дээш демиселчилерни тудуп хоруудаар агнаашкынар болуп турар. «Сезигленчиглерниң» шуптузун тудар болгаш оларны суд, байысаалда чокка чегеге-даа чедир хоруудалга тургузар эргелерни полицияга берип каан.

ЧУРУКТА: Белфастың бир кудумчузу. Улуг кижилер, уруглар-даа магазинге баарда мындыг эрттирилге чөрөөринге баар умурга таваржыр.

Камера Пресс — СЭТА-ның фотозу.

ЯПОНИЯНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның социалистиг партиязы ГДР-ни хүлээп көөрүнче, ол күрүнебиле дипломаттыг харылзаалар тургузарынче япон чазакты кыйгырган.

Социалистиг партияның Төп Күүсекчи Комитединиң эрткен неделяда үндүрген шинтпиринде ГДР-ни хүлээп көөру Германияның тайбың ёзу-биле каттыжарының айтырыынбиле чарылбас холбаалыг деп айыткан. Ол кыйгырыгны ук шинтпирге дүүштүр үндүргеп.

Социалистиг партия чаа күрүнеин тургузарының хөрөнге ГДР-нин улуг чеминкиннерлиг болганын ол шинтпиринде демделээн. Социалистиг партия Япония биле ГДР-нин арасынга харылзааларны бүгү талалыг хөгжүдерин дээш туржуп турар.

Агрессорга өлүмнүг согуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Августуң бирден сентябрьның 15-ке чедир — дөртен беш хонукта Мурнуу Вьетнамның Хосталарының улусчу чепсектиг күштери дайынның 65 мун солдаттарын болгаш офицерлерин, 25 мун америк шериг албанныларын сандан үндүргеп. 795 самолёттарны болгаш вертолёттарны аңдара аткан болгаш үрелиишкинге таварыштырган, 2000 шериг машиналарын, оон иштинде 1450 танкыны болгаш муңгыг транспортёрну узуткаан. 178 шериг судновун болгаш фатерлерни сугже дүүп кинрген болгаш ортгеткен. 280 аар чепсек-хереселди, миномёттарны чок кылган, удурланыкчының 80 шериг складын узуткаан.

Бо сан-түңнерни «Хосталганың» парлалга агентилелиниң дамчытканы Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң командылалының дыңнадылында киирген.

Күсиу шаан халдаашкын кампаниязының үезинде Мурнуу Вьетнамның патриоттары америк-сайгон шеригиерниң 40 хоорайда болгаш Мурнуу Вьетнамның моожу төптеринде туруштарынга, дайынның улуг шериг кезентеринің 60 командылал пунктуларынга, 30 ажыг аэродромга, транспорт талазы-биле чугула чердеринге өлүмнүг согуушкунну таварыштырган. Чамдык моожуларга чурттакчы чонну «томаартырының» талазы-биле дайынның чорудуп турганы дээрбечи операцияларын бүүрадип ажүрген болгаш чамдык чаа девискээрлерни хостаан, амында улусчу эрге-чагырга тургуступган.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштери үүлүүр согуушкунларны бээр болгаш үргүлүүлелдиг демиселдя чорудуп шыдаар бүрүн аргалыын бо чайынаанчак тиилелгелер бадытқан турар. Ынчангаш АКШ-тың агрессиязынга удур удурланыышкын хайның долу тиилелгеге чедир чорударынга быжыг шинтпирлиг» деп дыңнадыгда айыткан.

Элекчи дайынны узамыктырар талазы-биле дайынның планнарын тодаргайлавышаан, Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң командылалы президент Хо Ши Миниң чагыгларын күүсетпишаан, чедип алдынган чедиишкиннерин көвүдедиринче болгаш америк агрессорну бүрүн тиилээринге чедир шинтпирлиг демиселдя чорударынче бүгү ада-чурттуларны, шеригниң кадр ажылдакчыларын болгаш дайынчыларны кыйгырган.

1970 чылда кижи бүрүзү солуннуг, журналдыг болур ужурлуг

Ийи солун

ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР

«СОВЕТСКАЯ РОССИЯ» болган «НОЙЕС ЛЕБЕН» солуннарының ырыннарынга кезир чылын кандыг айтырыгларны чырыдарыл? Маңаа бүгү үүрен баш бурунгаар көөрү берге, мынала-даа редакцияларның кол планнары, үзеңнешкинниери билдингир.

Улуг Октябрьның соонда орус черге улуг чаартылгалар болган. Коммунистиг партияның мерген удуртулгазы-биле, Россияда чүрттеп турар өске-даа улустар-биле кады, орус улус бодунуң республиказын мурнакчы көдээ ажыл-агыйлыг, күчүлүг индустриалдыг күрүне болдурган. Шаанда ээн турган черлерде улуг үлетшүр төлтери, бо үениң хоорайлары тургулап келген, электри дамчыдылгазының шугуммары төлүлеп, дээди өөредилге черлериниң муң-муң студентилер өөренип турар. Геологтар улам ыраң, чаа-чаа байлактарны ажыдып турар. Даарта оларга база тудуглар хайындып үнер.

Чогаадыкчы өндүр улуг ол ажылды «Советская Россия» көргүзер. Партия ажылдакчылары, эртемнин болган техниканың кижилери ооң арынарынга үүлдер бижиир. Партияның планнаачы коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг программазы канчаар боттанып, В. И. Ленинниң төрүттүвелел хүнүнден бээр 100 чыл оонга алдар болзурган социалистиг чарыштың киржикчилери чогаадыкчы кандыг инициативаны үндүрүп турарыл солун чугаалап бээр. Мурнакчы коллективтериниң дидим чаартыкчыларның дүржулгазын тодаргай чырыдар.

Партия организацияларының ажылының, марксизм-ленинизминиң улуг идеяларын пропагандалаарының, коммунистиг кижизидилге айтырыгының дугайында улуг кичээлейин солун салыр. В. И. Ленинниң, революцияның хоочун кижилериниң даалгаарын күүседир аас-кежиктиг болуп чораан кижилериниң сактышкыннарын солундан номчуур силер.

Советтер ажылының, чуртталга тудуунуң, хоорайлар, суурлар чаагайжыдылгазының, ажылчы чоннарның өспүшаан турар амыдырал, культура негелдерин хандырар үжүрлүг, бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң ажылдарының дугайында материалдарны номчукчудар солундан тывар. Россияның хоорайларын чаартыр дугайын чугаалап турар «Бистиң хоорайларывыстың даартазы хүнүү» деп ат-биле үүлдерни парлаар.

Дээди өөредилге черлериниң, школаларның, эртем лабораторияларының ажылын солунга хөйү-биле парлаар. Уругларны кижизидеринге дузалаар «Ада-иелер чөвүлели» дээн ат-биле үүлдер, корреспонденцияларны доктаамал парлаар. Эртемниң болган техниканың чедишкиннериниң дугайында бүдүн арынарны солун үндүргүлээр. Медицинаның алдарлыг ажылдакчыларының, эмнээриниң чаа арталарының, эмнелге, аарыглар профилактиказының, эмнерниң дугайында үүлдери солунга хөй черни эзлээр.

Театрларның шинлери-биле, чаа кино-фильмнер-биле номчукчуларны солун таныштырар. Сураглыг чогаалчылар, шүлүкчүлер, чурукчулар, композиторлар солуннуң арынарынга үүлдерин бижиирлер. Чаа чогаалдардан үзүндүлерни, рецензияларны, чогаал журналдарының доңчуналдарын парлагылаар. Солуннуң өң дээре очерк дээш чарлеп коякурузунуң адын «Амыдыралдың совет мөзүгү» дээр. Сураглыг чогаалчылар, журналистер аңаа киржиир.

Даштыкыдан өөлүг дыңнадыгларны, улуг чугула болуушкуннарга тайылбырларны, даштыкы авторларның үүлдерин солуннуң арын бүрүүнден номчуур бис.

Республиканың амыдыралын, эрткен дайынның маадырларын, бүдүрүлгенің мурнакчыларын, улуг эртемденнерин, эртемниң болган техниканың ажылдакчыларын — оларның амыдралын номчукчуларга солун тодаргай таныштырар. Ол сорулга-биле тускай «Россияның таланттылары», «Чылдар болган кижилер», «Эштер-өөнүктер дугайында» деп аттар-биле хөй үүлдерни парлаар. Сад, ногаа ажылдакчызы, балыкчы болган шыдыраачы кижилер эки сүмелерни солундан алыр. Номчукчуларның айтырыгларынга харыыларны парлаар бүлүң бар. Күш-культура болган спорт дугайында солунга доктаамал парлаар.

Суббота хүнүнде «Суббота кежээзинде» деп тускай арынларны үндүрүп турар, өг-бүлеге ол ажыктыг.

«Советская Россия» — массалыг солун. Ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар, студентилер, заводтар болгаш колхозтар удуртукчулары, инженерлер, башкылар, Совет Армиязының дайынчылары, авиледешкен республиканың чурттакчылары бо солунну номчуурлар.

«Нойес лебен» солун бирги арынга улуг хемчээлдиг фото-чурук-биле үнери чаңчыл болган. Күш-ажыл маадырларының, көдээ башкыларның үүлдерин, хөө турлаанда концерт көргүзүлгелерин азы чурукчуның байырлалдыг плакадыл солундан номчукчу көөр.

Номчукчулар сөөлгү неделяның болуушкуннарын неделяда бир үнер бө солундан сонуургап номчуп алыр. Совет чазак тайбың чаа эгелээшкинин кылган, чаа домна тургустунган, чаа кино-фильм үнген, делегелге ажыттынган дээш ышкаш, эң сөөлгү болуушкуннарны кыска, билдингир кылдыр чырыдарын солун оралдажып, делегей дугайында бижиир сураглыг журналистер, тайылбырлакчыларның үүлдерин парлаар.

Бистиң экономикавыстың судалын, үлетүрде болган көдээ ажыл-агыйда чаартылгаларны, совет кижилерниң, ооң иштинде немец националдыг совет хамаатыларының күш-ажылчы херектерин солун тодаргай чырыдар. Заводтар болгаш тудугларның, колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилериниң, партия организацияларының амыдыралының дугайында чугаалап тура, мурнакчы дуржулганы, кижилер аразында мурнакчы, коммунистиг харылзаалар канчаар тургустунуп турарын пропагандалаарын солун бодунуң кол сорулгазы кылдыр көрүп турар. Агроном, шахтёр, партия организациязының секретары болган колхоз даргазы, башкы, чоланчы аңгы-аңгы мергежилиг, назылыг номчукчулар боттарынга солун үүлдерни, очерктерни, мораль темазынга бодалдарны, чидиг фельетоннарны бо солундан номчуур.

Революцияның, хамаатыг дайынның, социалистиг тургузуушкунуун. Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының амыдыралының дугайында делегеңгей чырыдып тургап, солун номчукчуларның эки үлелээшкинин чаалап алгап.

Немец дыл башкыларынга ажыл дүржулгазы солунуп тургаш, оларның чаңчыл база ажыктыг.

Ооң-биле, чагыгга чогуур сорулганың чүгле 25 хуузу. Парлалга чагыдылгазы Тээлиниң чамдык коллективтеринде. Кара-Хөлдүң эмнелге пунктуазында доозулган. Ол ышкаш «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарда. Шүй ортумак школада солун, журнал чагыдылгазы эки чоруп турар.

Бо чугула политиктиг кампания — парлалга чагыдылгазын эгелээнден бээр ай чоокшулай берген. Ынчалза-даа чамдык албан организацияларда ажыл-агыйлар чагыдылгаже ишкак кичээнгей салып турары харааданчыг. Кожуп чоруур механизастатыгнаң № 741 колоннада чаңгыс-даа кижи чагыдылга кылбаан, райпода чүгле 40 хире чагыдылга бар. «Тээли» совхозтуң Нэйирал, Кызыл-Даг салбырлары катай чүгле бежен четпес чагыдылгалыг. Бо ажыл эмнелге коллективинде база четпес.

Юбилейлиг 1970 чылдың парлалга чагыдылгазын Совет Тыванның 25 чыл оюнга алдар кылдыр октябрь 1-де доозар сорулга салдынган. Ол талазы-биле тайылбыр ажылын районнуң чер бүрүүзүнге чорутпан турда, чамдык черлерде партия, комсомол организациялары ол ажылды четпес организастап турар.

Районнуң бюджетте организацияларында, млаигыы школаларда парлалга чагыдылгазы база уттундурүп турар. Ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның, өске-даа адырларның түскай эртемнитлери, эмчилер, башкылар, культура ажылдакчылары боттарының ажылының аайы-биле чагыдылганы бижидери чугула.

К. МОНГУШ.

—o—

Бүрүү кымдал?

Эрзининиң Мерея суурда почта салбырының ажылын сетигдери оңза негеттинип турар. Аңаа ажылдап турган Вера Шимит почтаның ажылын шүүт саидаратпан. Чүл-даа почта чогуур шагында ажыттынмас, келген чагаалар тараттынмайн ур чыдар, чагга хавы, открытка дээш ышкаш чоннуң херегелдери чок. Мөренче чорутпан посылка, акша шилгилеген чогуур эзлеринге четпес, аредз будалып калар. Чазын-на Москвадан А. Узуң, З. Ондар оларга чорутпан посылка, бандерольду эзлери мынчага албаан. Бай-Тайгадан К. Бичин-Урутта чорутпан 25 рубль база сураг барган. Ол үүлдерни В. Шимит будап каан болган.

Парлалга тарадылгазының талазы-биле чонга пропаганда ажылын чорудар турган. А. Кыргыс, Х. Ховалыг болган өскелериниң-даа 1969 чылдың чагыдылга акшазын четче дужаавайн, оны В. Шимит самчыдаан. Аңгы үеде Вера Шимитиң ажылынган үндүрген боордан өске, а самчыдаанын телеграф дугайында кожуң-даа хемчеп албаан.

Эрзин районнуң кайы-даа суурларында радиодамчыдылганың чок четче дыннаавас, үстүр чорук чаңчыл болган. Бо бүгү четпестерни районнуң харылзаа белдирикинниң начальниги эш-Чомбурун каамаар көрүп тур ирге?

Б. КЫРГЫС.

Кичээнгейни чагыдылгаже

Бай-Тайга районда янитаңбиле 2 муң ажыг солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Ол дээрге, чагытса чогуур сорулганың чүгле 25 хуузу. Парлалга чагыдылгазы Тээлиниң чамдык коллективтеринде. Кара-Хөлдүң эмнелге пунктуазында доозулган. Ол ышкаш «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарда. Шүй ортумак школада солун, журнал чагыдылгазы эки чоруп турар.

Бо чугула политиктиг кампания — парлалга чагыдылгазын эгелээнден бээр ай чоокшулай берген. Ынчалза-даа чамдык албан организацияда болгаш ажыл-агыйлар чагыдылгаже ишкак кичээнгей салып турары харааданчыг. Кожуп чоруур механизастатыгнаң № 741 колоннада чаңгыс-даа кижи чагыдылга кылбаан, райпода чүгле 40 хире чагыдылга бар. «Тээли» совхозтуң Нэйирал, Кызыл-Даг салбырлары катай чүгле бежен четпес чагыдылгалыг. Бо ажыл эмнелге коллективинде база четпес.

Юбилейлиг 1970 чылдың парлалга чагыдылгазын Совет Тыванның 25 чыл оюнга алдар кылдыр октябрь 1-де доозар сорулга салдынган. Ол талазы-биле тайылбыр ажылын районнуң чер бүрүүзүнге чорутпан турда, чамдык черлерде партия, комсомол организациялары ол ажылды четпес организастап турар.

Районнуң бюджетте организацияларында, млаигыы школаларда парлалга чагыдылгазы база уттундурүп турар. Ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның, өске-даа адырларның түскай эртемнитлери, эмчилер, башкылар, культура ажылдакчылары боттарының ажылының аайы-биле чагыдылганы бижидери чугула.

К. МОНГУШ.

—o—

Бүрүү кымдал?

Эрзининиң Мерея суурда почта салбырының ажылын сетигдери оңза негеттинип турар. Аңаа ажылдап турган Вера Шимит почтаның ажылын шүүт саидаратпан. Чүл-даа почта чогуур шагында ажыттынмас, келген чагаалар тараттынмайн ур чыдар, чагга хавы, открытка дээш ышкаш чоннуң херегелдери чок. Мөренче чорутпан посылка, акша шилгилеген чогуур эзлеринге четпес, аредз будалып калар. Чазын-на Москвадан А. Узуң, З. Ондар оларга чорутпан посылка, бандерольду эзлери мынчага албаан. Бай-Тайгадан К. Бичин-Урутта чорутпан 25 рубль база сураг барган. Ол үүлдерни В. Шимит будап каан болган.

Парлалга тарадылгазының талазы-биле чонга пропаганда ажылын чорудар турган. А. Кыргыс, Х. Ховалыг болган өскелериниң-даа 1969 чылдың чагыдылга акшазын четче дужаавайн, оны В. Шимит самчыдаан. Аңгы үеде Вера Шимитиң ажылынган үндүрген боордан өске, а самчыдаанын телеграф дугайында кожуң-даа хемчеп албаан.

Эрзин районнуң кайы-даа суурларында радиодамчыдылганың чок четче дыннаавас, үстүр чорук чаңчыл болган. Бо бүгү четпестерни районнуң харылзаа белдирикинниң начальниги эш-Чомбурун каамаар көрүп тур ирге?

Б. КЫРГЫС.

ПОЛИГРАФИСТЕРДЕ

Республика типографиязының коллективи 1970 чылдың чаа солуннарынга болгаш журналдарынга чагыылганы организастап чорудуп турар.

Полиграфистерниң коллективи 100 кезек солун, журналдар чагыдар турган болза, бо хүнерге чедир 85 кезекти 350 рубль түңге чагыткан.

Коллективте юбилейлиг чылдың парлалга чагыдылгазын тараарының хөй-нинтичи тарадыкчыларын цех бүрүзүнде тургускан. Оларның ажылын комсомолчу Ирина Монгушовна Достак-оол удуртуп, полиграфисти бүрүзү 2-деи 3 чедир чагыылгалыг турзун дээш кызымаккай ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери баштайгы удаага 10 «Правда», 23 «Комсомольская правда», 25 «Пионерская правда», 2 «Шын», 15 «Тувинская правда» болгаш янзы-бүрү журналларны чагыткайнар.

Полиграфистерде солуннар болгаш журналдар чагыылгазы ам-даа үргүлчүлеп турар.

С. ОЮН.

Школачыга СҮМЕ

КИЧЭЭЛДЕРГЕ КАНЧААР БЕЛЕТТЕКШИРИЛ?

БО АЙТЫРЫГНЫ кезек школачылар салгап. Бир ооң мактаны кааткан: школадан келген дорааи-на, даартагы хүнүң кичээлдеринге белетженип эгелей бээр мен. Чүгле кичээлимни кылып доозкаш, ам дыштанып эгелээр мен. «Ажыл төнген — амыр дыштан». Ол ооң бо чеченнең домакты шын ажыглаан бе мынам? Школага кичээл төнген соонда өөренижикпе дыштанывыры чугула. Эки дыштанып алгайн, даартагы хүнүң кичээлинге белетженип эгелей бээр, оналга эки билдинмес болгаш хөй үе чарыылаттынар. Өөренижкиң дорааи турүптар. Хүнүң-не дыштанмайн, мынчаар кичээлден ыраар болза, кижиниң казыкшылы бакырап эгелээр.

Мынчаган школадан чаңыл келтеп чемненип, эдээн дыштанып алгаш, ам-на башкыга берген оналгаларыны шүүсеңин эгелеп.

Мынчаза-даа даартагы кичээлге белетженирининг чылыс-на: шала кежээ кижиниң ажылдаар хөөнүү чоктадып келир. Бир эвес сен кежээки солчегдө өөренип турар болзуңнал, даартазындагы кичээлге эртенги чем соонда белетженип ал.

Кичээлден эгелээр мурнунда өөредилдің ишкин агаарладып ал. Сеңээ шаптыктаваның дээш, улуг улустуң чөптээрели-биле радиону ыыттаваз кылып ал.

Чырык ынаң-ла солагаа таладан азы кырындан дээп турарын хайгаара. Хөрээң-биле столга чеченме.

Баштай берге оналгаларың күүсединп алгаш, ам белеңнеринче шилип.

Кичээлиң доозкаш, дыштанып, агаарлап кылаштап. Ам-на демги чеченнең домакты ажыглаан болуур. «Ажыл төнген — амыр дыштан».

ХҮН ЧУРУМУ — КАДЫКШЫЛДЫ КАМГАЛААР

МЕН БӨГҮН эртенги гимнастика кылып, оналгаң күүседип ап, ном номчуур четтиктиң бе? Ада-иениң ажылынга дузалаштың бе?

Чамдык чүү-даа чүвеге шагы четпейн баар оолдар, уруглар бар. А чамдыктары шүптүзүн кылып четтингилеп турар. Канчап черле олар мынчаар четтигип турарларыл?

Олар үеним камнаан, шын хүваан ап өөрени бергеннер.

Чурумнуг оолдар, уруглар хүн чурумун тургузуп алгаш, тургулуң ону слгып турарлар. Сен база бодунга шыдыг хүн чурумундан тургузуп ал.

Эртенги зарядка, ном номчулгазын, хөй-нинтинниң ажылдын, күш-ажыл кылырын, солун спорт оюннары ойнаарын, арыг агаарга агаарлаарын утпайн, хүн чурумунга киирип ал.

Тургаш, эртенги, дүштеки, кежээки чемниң чигеш, чаңгыс доктаамал шапта уду. Кежээки чем чигеш 1—1,5 шак эртеңде уду. Оон мурнунда дыштанып агаарлап ал. Ол арааында удуур өрээлиң агаарладып ал. Уйгужу мяалда 9—10 шак чарыгда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САПИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

КЫЗЫЛТОРГ садыгжыларны, кассирлерни, ногаа аймаа сударларынга ажылдаар садыгжыларны, экспедиторларны, костеляпша (хен кадагалаар кижи) болгаш магазиннерге ажылдаар ажылчыннарны, аптакчыларны, инвентаризаторларны (ханзы, бүрүткел чорудар кижилер), электриктерни, бызацчыларны, слесарь-сантехниктерни, малар-штукатурларны ажылдазары-биле чалап тур.

№№ 9, 13, 15, 19, 20, 38, 22, 40 магазиннерде картофель болгаш ногаа аймаан бажыңнарга чедирип бээриниң талазы-биле чагыларны чурттакчы чаңдан хүлээп ап турарын садып алыкчыларга ыңнадып тур.

КЫЗЫЛТОРГ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Мээң ачам капитан» 10, 2, «Ыяш бургаларның чашыды» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кинечыыжды 10, «Кышмы эртен» 12, 14, «Аазатпай» 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«БАЙ-ХЕМ»: «Алдым туфельчигештиң тоогузу» 10, 3, «Дүмүп турар хыраа» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оттуг верстала» 15, «Ийи кижиге илетка» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Шупту чагыдылгалыг

Совет кижилерниң билин, культуразы бедээн тудум-на, оларның парлалгага ынакшылы база ажаок калбарган. Моон чижээн Арыг-Бажы сес чыл школадан көрүп болур. Солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы коллективке чыл бүрү организастап болуп келген.

1970 юбилейлиг чылдың парлалга чагыдылгазы база эки эгелээн. Баштайгы четче эвес түңнел ёзугаар алырга, школада 19 башкының кижи бүрүзү «Учительская газетаны», «Шынны», «Тываның аныяктарын» шупту чыл төпчүүрүге чедир чагыткан. Ол ышкаш башкылар турар эртемнериниң аайы-биле чагыылгаларны база бижидип турар.

Школа коллективинде хөй-нинтинниң парлалга тарадыкчылары З. Сунгарап, Л. Ондар олар парторганизациянның удуртулгаы-биле чагыдылганы эки организастап турарын демдеглээри өөрүнчүг. Бо чугула ажылга идепкейлиг киржип, баштайгы хүнүерде безин 25 рубльдың чагыылгазын бижиткен Сунгарап Чаш-оол, 8 чагыдылгалыг К. Чөреве, 6 чагыдылгалыг А. Серен оларны база мактап болур. Школаның ажылчыннарындан эштер Сарыг-оол, Павлова олар база идепкейлиг киржип турар.

Я. ОЮН.
Улуг-Хем район.

Оорлардан, төтчеглекчилерден тарааны камгалаар

Дүжүт ажаан алышкыны аң чугула ажыл-агыйжы, политиктиг сорулга дээрзин кижи бүрүзү билир. Ынчангаш тарааны өй-шаанда болгаш чидирип чокка ажаан алыры дээш бүтү кижилер демисежип турар.

Ынчат турбуже хову-шөлдерин амыл-ишчилериниң бо сорулганы күүседип алырынга шаптык кадыл турар чамдык кижилер бистең ам-даа бар. Олар чүгле боттарының хууда ажыын харап, өскелериниң күсели-биле чүрттап, амыдыраарын бодаарлар.

Ынчатларының чижээ бо-дур. Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң комбайнери, мурнунда шинттирип чораан Бараа Симчитович Оюнну колхозатуң тараа ажаан алышкынынга чорудуптарга, ажылдың нзит-түлүк үезинде ажылын каггаш, чиик арга-биле ажык тыварының киржикчизин дидээри-биле Самагалдай суурже чорупкав. Аңаа ынаны алгаш, колхозка эгиткен.

Бүрүүзүн ажин-кара чокка билингенин барымдаалаш, оларның хереэн эш-хуузунуң судуунче шилчиткен.

Сөөлгү үеде колхозтардан болгаш совхозтардан тараа сөөртүп турар чамдык чолаачыларның Кызыл хоорайга келгеш, тараа оорлаар чоруунуң фактызы база идераэн. Оларның дугайында истелге чоруп турар.

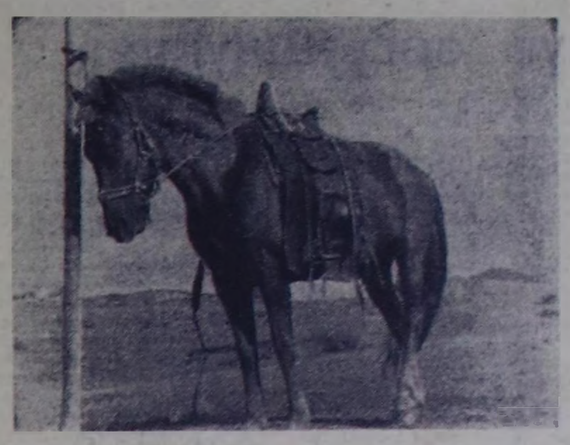
Шак ынаны арыг сеткилдиг эвес кижилер-биле демисеңди бүтү хөй-нинти чорудар ужурлуг. Хөй-нинтинниң ынаны дузаазын бодувустуң хүн бүрүде практиктиг ажылывыска көрүп турар бис.

Ам ажаан алышкынывыц үеэн төнер чоокшулап олурар. Ынаны болганда, шолдерге ажаан алдынмаан тараа артпазын дээш, тараа ажык дээр адаанга артпазын база оңу кым-даа оорлаваэын дээш, хөй-нинтя биске улуг дузаны көргүзерин идеген турар бис.

Д. САГАН,
Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң килдис начальнигиниң орлакчызы.

«ЭКИ КИЖЭЭ ЭШ ХӨЙ ЭКИ АЪТКА ЭЭ ХӨЙ»

(Үлегер домак).

«Малчынның аъды». Э. Чоксумнуң фотоэтюду.

Парлаваза-даа...

Тываның мраккы районнарының бирээзи — Тожу-биле пассажирлер аргыштырылгазынга хамаарышкан чагаа редакцияга келген. Ооң автору эш Шыырыпчык дараазында айтырыгларны тургускан: бап удур билет садар чер дегем-даа болза, ында улус олурар саидайлар, студдар чок болуп турар; Тожуже ужар самолёттарны хүнүнүң бирги чартымында чорутсп кандыгыл база агвар боранныкаа үеде «Зара» теплоход-биле Тоора-Хемче рейстер ылырын организастап болур арга бар бе?

Кедээ бижикчиниң тургускан айтырыгларынга хамаарышкан организациялар дараазында харылзаа берген: самолёт биледи садар кассаны чоокчу үеде хоорайның автобус биледи садар агентство черге-биле кады тургузары планнаттынган. Аңаа пассажирлерге тавтымчалыг байдалды тургузар.

Кызыл — Тоора-Хем болгаш еске-хөө чүрттакчылыг пунктулар-биле самолёт харылзаазы агвар-биле байдалынган бүрүн хамаарыжыр.

Тожу районче самолёт үшпастай берген үеде «Зара» теплоход чоруп турар. Эртиен чайын ол рейсти каш удаа организастаан. Бо рейс доктаамал авиес — агвар-биле байдалындан хамаарыжыр апаар.

Редактор К. Н. ДИНГА.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищезин алгытиана-биле холбаштыр 1969—70 өөредилге чылынга дараазында мергежилдерге сургуулларны немей хүлээп алырын чарлап тур:

	Өөренир хүүсаазы
1. Тудуг машиналарын септээр слесарьлар	2 чыл
2. Дашчылар	1 чыл
3. Штукатурлар	1 чыл
4. Столяр-бызаңчылар	2 чыл
5. Слесарь-сантехниктер	2 чыл
6. Штукатур-малярлар	2 чыл
7. Электрогазосварщиктер	2 чыл

Училищеге 8 класс доозкан 15—16 харлыг кижилерни хүлээп алыр. 7 класс доозканнарны ышчылар, штукатурлар болуунге хүлээп алыр. 7 класс доозканнар 8-ки классты доозкаш, сес класс доозканының хереченилерин алыр. Ийи чыл хүүсаалыг өөренир кижилер тускай мергежилги-биле кажы ортумак школаны базып доозар.

Училищеге өөренип кирерлерни хаалас чемгерер, ажылчын база дыштанып кезер хеп-биле, общежитие-биле хангылырар.

Профессионал-техниктиг училищеге өөренип эрткен үезин ишкин күш-ажыл стажынга кирип саналар. Өөредилгени доозкан соонда чедип алган мергежилгин ёзугаар кайы-бир организацияга барып ажылдаар.

Училищени кончуг эки өөренип доозканнарны ажыл стажы барымдаалавайн, техникумнарга, институттарга хүлээп алыр. Сургуулдарның техниктиг чогаалылгазын сайгыразыры-биле белгүнер ажылдап турар.

Училищеде Культура бажыңы бар, ында бот-тывынгыр уран чүүлдүң белгүнзери ажылдап турар (ырның, шинниң, бал болгаш улустуң танцыларының, эстрада болгаш үрер хөгжүм инструментилериниң, баянистерниң).

Бот-тывынгыр уран чүүл белгүмүнүң киржикчилери хоорайның организацияларынга база районнарга концерттер көргүзер. Училищеде спорт залы бар. Ында бокс, хүреш, волейбол, хаак, баскетбол секциялары ажылдап турар. Училищениң спортчулары хоорай, республика база край маргылдаалаарынга шаңналыг черлерни эзлеп келген.

Училищеге өөренип кирер сургуулдар өөредилге херекселдерин шупту үзүн алгаш келир (кыдыраштар, шугум, демир-үжүктер, карандаштар, тотовальня), спорт хевин (трико, тапочкалар).

Директорнуң адынга киирер билдиишкинниг дараазында документилерни кожар:

Школа дооскан дугайында херечилели, төрүттүгениниң дугайында херечилел болгаш паспорт, шериг учёдүгга кирбе бижиттирер херечилели. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынызылгазы, ВЛКСМ райкомундан чорутқан бижии, школаның характеристиказы, аза-иелериниң хүлээлгези, 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

Училищениң адресизи:

Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер, телефон 21-09.

Оолдар, кыстар, чалап тур бис, өөренинер!

Балгазында көдээниң № 11 профтехучилищези 1969—1970 өөредилге чылынга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Училище слесарь мергежилгиг тракторист-машинистерни белетжеп турар.

Сургуулдарның чеми халас, общежитиеге чурттаар болгаш айда 10—20 рубль стипендие алыр.

Училище 16 харлаан өрү назылыг 6—7 класс доозкан кижилерни хүлээп алыр. Аңаа киреринге көөннер паспортун азы төрүттүгениниң дугайында херечилелди, эртеминиң дугайында база чурттап турар черинден шынызылганы, күш-ажыл дептерин болгаш колхоз азы совхозтан чорутқан дугайында шынызылганы ап алгаш келир.

ДИРЕКЦИЯ.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00729.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

1969 ч.
СЕНТЯБРЬ
27
СУББОТА
№ 228 (8074).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Болгарияның делгелгези ажыттынган

МОСКВА, сентябрь 25. (СЭТА). Бөгүн «Болгария Улус Республика — социализмниң оруу-биле 25 чыл дургузунда» делгелгениң ажыттынарынга киржир дээш БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан, Болгария Улус Республиканың төлээлери Москвада чедип келген.

БУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээттинген Внуково аэродромунга төлээлерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш өске-даа албан кижилери уткаан.

• • •

Дүүн Москвага ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң девискээрните ябилейжи «Болгария Улус Республика — социализмниң оруу-биле 25 чыл дургузунда» делгелге ажыттынган.

Делгелгени ажыдарының ёзулалынга БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков баштаан, БУР-нуң төлээлери кирипшеп. Болгар өңнүттер-биле кады СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Тодор Живков чүве чүтөөлээн. Оларны чымчаккылар диңмиттиг адыш часкан уткаан.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ КУЛЬТУРАЗЫ

Күш-ажылдың будурукчулуун бедидери — кол сорулгаларның бирээзи. СЭКП-ниң XXIII съездизи ниитилел будурулгениң ажыктыын бедидип, эртем-техниктиг дешилгени улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга иештередириниң чугулазын айыткан. Ол сорулгаларны боттандырарынга будурулгениң культуразын бедидери улуг рольду ойнаар.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың чогаадыкчы күчүлүг чалгыы бистиң амыдыралывыста бурунгаардадыкчы күчүг болган. Ленинчи юбилейин демделээринге белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын ёзугаар бүгү чуртта будурулгениң культуразының көрүлдези эртип турар.

Ол көрүлде болза күш-ажылчы массаларның чогаадыкчы идепкейиниң өскенининг хереченин болуп, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хаара тутkан. Эрткен чылын эгелээн ол социалистиг чарыштың киржикчилери күш-ажыл байдалын экижидер, технологтуг чорудулганы сайзыраңгайжыдар, автоматчыдылганы болгаш механизастаашкынны будурулгеге неттередир талазы-биле 2 миллион ажыг саналдарны киирип, будурулгеге шиңгээткен.

Тыва АССР-ниң үлетпүр будурулгелери, транспорт, тудуг, кодаа ажыл-агый организацииларының Бүгү-эвилелдиң ол көрүдезинге киржип, ленинчи юбилейге уткуштур социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге көрүлде комиссиязын тургускан. Оон составында будурулгениң кол-кол специалистери, техниктиг чогаадыкчылар, мурнакчы ажылчыннар кирип турар. Комиссия тайылбырны болгаш организастыг хемчеглерни ап, күш-ажылдың байдалын экижидериниң планнарын чогаадткан, оон күүселдезин контрольдап турар.

Оон чижээн республикада улуг будурулге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылындан көрүп болур. Ол коллектив көрүдениң эрткен чылдагы түңнелинде бирги черни эзелеп, обл-профэвилелдиң шилчинир Кызыл туту-биле шаңнаткан.

«Тыва даг-дүгү» комбинат планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчээн соонда, орулганы ковудедип, будурулгениң хөгжүдериниң фондузун тургускан. Оон күсели-биле күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының, будурулгениң культуразын бедидериниң, үлетпүр эстетиказының хемчеглерин ап турар.

Даг-дүгүнүң рудазын тывары, ону арыглаары чамдык бергедээшкиннер-биле капсырлашкан нарын ажыл. Будурулге чорудулгазын сайзыраңгайжыдып, күш-ажыл камгалалының чаартыкчы саналдарын киирериниг инженер-техниктиг кадрларның, ажылчыннарның идепкейин кодурер талазы-биле ажыктыг чүүлдерни комбинатта боттандырып турар.

Рудникке ылаңгыя кышкы үеде ажыл шагын долу, будурукчулуг ажыглаары-биле кайы-даа забойга дески чырыкты бээр ксеон лампаларны тургускан. Арыглал фабрикавында, топ механиктиг сеттерде мастерскаязында болгаш өске-даа цехтерде ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны түргускан. Даг-дүгүн арыглаарга хөй доозун-довурак үнер. Ынчангаш комбинат ону үндүр сордурар вентилияны тургузуглаарын хөйүү кылган.

Бо чылды комбинатта техниктиг дешилгениң чылы ыылдыр чарлаан. Продукция будурерин ковудедир, күш-ажылдың будурукчулуун бедидип, бедик культураны тургузар дээш, эвээш эвес хемчеглерни боттандырган. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чардымас кезээ болур будурулгениң культуразын доктаамал, система ёзугаар бедидериниң айтырыы ында парткомнуң, рудник комитединиң кичээнгейинге төвүүде. Ол талазы-биле эге организацияларның ажылының дугайын партбюрога чугаалажып турар. Чоокта чаа арыглал фабриказында чүүү кылдыгаанын партбюрога дыңнаан.

Фабрикада көрүлде комиссиязы организастыг, эстетиктиг, техниктиг хемчеглерни чедимчелиг шинтпирлеп келгенинден, эрткен сес айларның дургузунда 1529 тонна даг-дүгүн пландан ажыр будургеп.

Хөмүр-даш тывыжы база берге ажылдарның биразы. Тываның руда эргелелиниң будурулгелеринде ажылды комплеке аайы-биле механизастаарының болгаш автоматчыдарының сорулгаларын чедиишкинниг шинтпирлеп турар. «Кызыл-Хавак» шахтада довурак-доозуунну сордурар керекселдерниң ажылдаар шынарын экижидер саналдарны будурулгеге шиңгээдип, дагжыларның ажылдаар черни суг-биле чаштырып, агаар солуштурар тургузуглаарыны чаартып турар. Чадаананың хөмүр-даш разрезинде база ол чергелиг ажылдарны ол будурулгениң байдалынга таарыштыр кылган.

Хол-биле, күш-биле кылыр ажылдарны механизастаар, техниканың айыылдыг чоруун болдурбазын чер болганга чедип алыр, профессионал аарыглаарны, бертинвер чоруктарны болдурбас, ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузар талазы-биле көрүлдеге ёзу барымдаалап киржип турар будурулгелер бисте бар.

Чалаананың хлеб, саржак заводтарында. Амыдырал хандырылга министерствозунуң, тудуг материалдар үлетпүр эргелелиниң будурулгелеринде бо талазы-биле ажылдың деңнели чавыс. Чижээ, Чадаананың хлеб заводунда вентиляция тургузуглаары бээри чок. Оон уламыдан чылдың чылыг үезинде цехтерге дуваргай, изиг, хептер чагган үе саржак орттевгенинден үпер ыш, чыт-бүс кижилерниң ажылдаарынга таарымча чогу билдингир. Будурулгеде инженер-техниктиг кадрларның, ажылчыннарның идепкейин модернизастаавайн турар.

Туүйбу будурулгеан база довурак-доо, ол-шык-биле холбашкан. Кижиниң кадыынга, сеткил-сагыжынга оон хоралыг салдар чедирери билдингир. Аңаа удур хемчеглерни заводтар, ажыдырал хандырылга комбинаттарының цехтери-даа ыракта четпес чорудуп турар.

Будурулгениң культуразын бедидериниң Бүгү-эвилел көрүлдезиниң түңнелиг келир чылдың апрельде үндүрер. Аңаа чедир үе эвээш арткан. Коллектив бүрүзүнде комиссиялар планныг сорулгаларның күүселдезин чедип алыр дээш организакчы ролюн бедидер хүлээлгелиг. Мурнакчы дуржулганы неттередир, күш-ажылдың будурукчулуун, кижилерниң ажылгыр шинээн, сеткил-сагыжын кодурер чаартыкчы саналдарны будурулгеге дүрген шиңгээдир, ол шимчээшкинче калбак массаны киирштирер талазы-биле ажылды партия, профэвилел организацияларының чугулалап көөр хүлээлгелиг.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Дүүн Кызылга областтың профэвилелдер чөвүлелиниң бажыңының хураадаар залыпта эртем-техниктиг информация талазы-биле семинар болуп эрткен. Аңаа республиканың болгаш найысылалдың үлетпүр будурулгелериниң тулуг болгаш транспорт организацияларының кол инженердери олурушкан. Семинарның киржикчилери эртем-техниктиг информацияның хевирелери, методтары болгаш сорулгалары, республикада чаа тургустунган эртем-техниктиг информацияга бажыңының ролю болгаш сорулгалары, үлетпүр будурулгелеринде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин шиңгээдип турарының дугайында лекцияларны дыңнаан.

Семинарга эртем-техниктиг информация талазы-биле дуржулга солчуушкуну болган.

«ШЫН» СОЛУННУҢ «АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ» деп шилчиир тугун БӨГҮН «Тиилелге» совхозтуң комбайнери Игорь Сергеевич ОЛЕННИКОВКА тывысты. Сентябрь 25-ке чедир ол 570 гектар черниң кызыл-тазын кезип бастырган.

Күштү мөөңнээн

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу күрүнете 470 тонна тараа дужаар плыындан 60 тоннаны артыкка киирген. Артель тараа культураларының 41 хуузун ажаап алган, ынчангаш бо хүннерде хову шөлдерде ажыл-иш удаа хайыккан. Тараажылар кызыл-тасты төвүтардан ортумаа-биле 8 центнерни ап турар.

Районда «Большевик» колхоз күрүнеге 300 тонна тараа киирер планын 317 кылдыр күүсеткен. Совхоз гектардан үстүнде ажыл-агый-биле домей 8 центнер дүжүттү ап турар. Бастырганы 1270 гектардан 1138 тонна тараапы савалаан.

М. СЕВЕН.

ТАРААЖЫЛАР! ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫН ДҮРГЕДЕДИҢЕР!

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының күрүнеге садар тараа планы сентябрьның 26-га чедир 77,5 хуу күүсеттинген, азы күрүне шыгжамырынга 46500 тонна тараа кирген.

Сентябрь 25-те тараа хүлээп алыр черлерге 1204 тонна тараа кирген. Чөөн-Хемчик районнуң тараажылары ол хүн 215 тонна тарааны күрүне складынга киирген болгаш тараа садарының чыл планын 96,8 хуу чедир күүседи берген.

Күрүнениң план-чагыын баштай күүсеткен ажыл-агыйлардаң «Межегей», «Сүт-Хөл» совхозтар пландан ажыр тараа садарын үргүлчүлеп турарлар.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Картофель оруунга моондактар турбазын

Картофельдың чон ийиги тараа деп адаан турар. Ол анаа таварылга эвес. Оон тарылгазының шалгу чыл бүрүде немежип турар. Чижээ, Тывага бо чылын картофельдың 1370 гектар шөлге олурткан. Хөй участоктарда оон дүжүүт эки үнген. Эрзин районнуң «Чаа оруқ» колхозу картофельдиң гектар бүрүзүнден 100 центнер дүжүттү ап турар. Үүлге колхозчуларның хереглелиң хандырарынга четчир эвес, харын эки үрезинни үруп, ниитининг чемненилгезинге кезиин үзүп алырынга база четчир. Ажыл-агыйзрның үзүүтүкчүлары дүжүттү түрген болгаш бүрүн ажаап алган турар кылдыр, ажылды шак ынчаар организастаза чогуур.

Өвүр, Тожу районнарның ажыл-агыйларының, Бай-Тайганың «Мурнакчы», Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Ленин аттыг колхозтарының, Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң ажыл-ишчилери картофельди ой-шаанда ажаап алыр дугайында ажыл-агыйжы сагыш салыышкыны көргускеннер.

Ынчалза-даа республикада ниитизи-биле картофель казары кончуг оожум чоруп турар. Сентябрь 26-га чедир 600 гектар чериң картофели — планның 44 хуузу ажаап алдынган. Картофель остүрер талазы-биле кол районнар болуур Таңдыпын, Каа-Хемнин, Бии-Хемнин, Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйларының чамдыызы бо культураның дең кезиин безин ажаап албаан, а чамдык совхозтар, колхозтар картофель казарынче ёзулуг кирбээн. Оларның аразында Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу, Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» совхозу болгаш оон-даа өскелер бар.

Соок-донат дүшкен. Бир эвес ажылды ылап организаставас болза, картофельди донуруп болур. А ону болдуруп болбас! Ам-даа ажаап алдынмаан картофели хөй ажыл-агыйларның үзүүтүкчүлары, түскай эртемниглери шыгыы хемчеглерни алыр хүлээлгелиг. Бо ажылче көдээ интеллигтениияны, малчыннарны, бажың ээлерин, школачыларны хаара тудар херек. Районнар төптеринииң чурттакчыларының шефтээшкини улуг дузаны чедирип болур. Картофель кашла хонуктарда ажаап алдынган турар ужуралт.

Тес-Хем районуң «Ак-Эрик» колхозунга картофельди «й-шаанда казып адырыиче чогуур сагыш салдынган, а «Чолураа» колхозтуң картофели барык үттүндура берген. Участокта дүжүт багай эвес болзажок, олче ногаажылар безин хол дегбээн. «Тес-Хем» совхозта чүгле үш гектарның картофелин ажаап алган. Картофель хереглээн кижи болганы-ла ону казып алзын деп чарлаллы совхозтуң конторазынга азып каан. Ам ону «алыскак-чискек» кижилер ажыглай тааптаан. Олар картофельди казып алгаш, ескээр салыглап, алган ажыын шалзын кармактап турарлар. Ынчаарга черни ажылдап кылганын, үрезинни, олуртулганы совхоз төлээн болгай.

Кыылдың чурттакчыларының хереглелиңге картофельдиң чедери берге, чүге дизе Садыг министерствозунуң базазының (директору эш Чүчүн) ажылдакчылары оон оруун моондактан турар. Ында картофельди кадагалаары шүүттүт дээр тылдак-биле ону үүлээп алырындан ойталап турар. Оон түржүк чоокта чаа «Межегей» совхозтан келген картофельдиң шынарын хынаар тускай комиссия тургускан турган. Картофельдиң калгалаашкынга үүлээп албас деп базазга бадыткап турган. А хынаалдының түңнели ыыдыг эвес болган.

Үүлге картофельди эвес, харын капустаны базазга четчир кылдыр курлавырлап алырын база күзевейн турар.

Картофельдиң, ногааларының оруунга ыыныг шаптыктарының түңнелинде, план ёзугаар 3585 тонналың орнунга чүгле 1000 тонна белеткеттинген. Ынчаарга хереглеп кооперациязы 700 тоннаны, Садыг министерствозунуң базазы чүгле 300 тоннаны белеткеп алган. Республиканың Садыг министерствозу болунуң базазының ажылынче ханылап кирээ чогуур. Үүлээп алырыкшыны ёзулуг эде тургузар керек.

Арныяа хүлүүгүүр, аасчежик долган аныяк эр Доруун-оол Кеи-оол «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының механизатору. Ол дүжүт ажаап алышкынының баштайгы хүннеринден эгелээп, бодунуң «СК-4»-үү-биле 400 гектарның тараазын кестирген. Совхозтуң комбайнерлериниң оргузунда калбарган социалистиг чарыштың чоокта чаа үндүрген түңнелинде эш Доруун-оол дээрелериниң одурүүнга кирип, демделеттирген. Бо аныяк кижи чүгле хөй тараазны кестирген эвес, ажаап алышкынының эрткен үеминде агротехниктиг чурумнарны ыыныгыы сагып, чидирип болдурбайн келген.

Бо хүннерде совхозтуң Арыг-Бажы салбырында кызыл-тастың сөөлгү гектарларының ажаап алышкынды чоруп турар. Аныяк комбайнер ажыл-агыйының ол участогунда база-ла үлегерлиг ажылдап, эвээчеи нормазын 100—110 хуу чедирип турар. Боду биче сеткилдиг, ынчалзажок эрес, ажылга ынак, кежээ болурга оон кады ажылдап турар өөрү ону аңаа-ла: «Бистиң Доруун-Коқ» дижирлер.

ЧУРУКТА: Доруун-оол Хоалыгович КӨК-ООЛ.

В. МОЛЬБИНИҢ фотозу.

Чурттуң ховуларында

Шыгжамырда картофель долуп турар

Чурттуң колхоз, совхозтары ап үнелиг аъш-чем культуразы — картофель дүжүдүн ажаап ап турар. Картофель быжыканының хире-чергези-биле ховуларже картофель комбайннары, казыкчы машиналары үнгүлепкен. Дүжүт ажаап алырын күс далаштыра берген, ынчангаш механизаторлар темпизин улам шапкынчыдып турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң үндүрген түңнелдерин ёзугаар алырга, сентябрь 22-де чуртка картофель тараан шөлдерниң 35 хуузу — 1 миллион 182 мун гектарның картофель дүжүдү ажаап алдынган. Украина картофель шөлдериниң барык чартык кезиниң дүжүдүн ажаап алган. Ол «база бир тараа аймаанын» дүжүдүн РСФСР-ниң Москва, Ленинград болгаш Владимир областары шалыпкын ажаап ап турар. Прибалтиканың ажыл-агыйлары баштайгы мунмун гектар шөлдериниң картофель дүжүдүн ажаап алган.

Картофель дүжүдүн ажаап алыр болгаш шыгжамырга хүлээдип бээри үргүлчүлеви-шаан.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕК

Кызылдың даараныпта фабриказының эр улус хевш даараар ательеезиниң коллективи (директору П. Середкин), профэвилел комитединиң (даргазы А. Вяткина) баштыңчынын төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының, Совет Тываның 25 чылының байырлалын төлептиг үткүүр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип, бедик будурукчулуг ажылдан келген. Иланғыя эрткен айда 44 мун рубльдиң белен продукциялын сайгарар тургаш, 60,4 рубль чедирип, планны 137,2 хуу күүсеткен. Коллектив августа ажылчы чоңга 25600 рубльдиң хевш будурүп, сайгарар дээш сорулгазын боттандырган.

Алды-кештен кылыр, сеттээр хеп аймаанын база трикотаж кылыгларны аргыыр болгаш амыдырал хандырылганың өскеда хевирлерининг бердинген планнарын күүседиринче ук будурулгениң ажыл-ишчилери бар күжүн салып, арестиг ажылдаан. Оон түңнелинде коллективте күш-ажылдың будурукчулуг августа 150,8 хуу болган, азы ажылдакчы бүрүүг 144 рубльдиң продукциязын ай планындан артыкка кылган.

Чурттакчы чоңнуң кижи бүрүзүнге оваажтыр айда 46,4 көпеектиг амыдырал хандырылгазының дуузазын чедирген турар деп планныг сорулгазын олар августа 100 хуу күүседип, мурнуку айлардан эки ажылдаан. Евдокия Зинченко биле Елена Спиченко оларның удуртқан бригадалары мурнакчы ажылдап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда үнген. Ол бригадаларның кежигүннериниң эки ажылының дугайында чылыг сөстерни коллективте саналдар болгаш хомудалдар дептеринден хөйнү номчуп болур. Үстүнде ийи бригаданың кежигүннери сентябрьның бүдүрүлгө планын 105 хуудан куду эвес күүсеткеш, Тываның 25 чылының байырлалын күш-ажылчы белектерлиг үткүүр деп турар.

С. ТАМЧАП.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

АВТОТРАНСПОРТКА ОЗАЛ-ОНДАКТЫ БОЛДУРБАС

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели автоорукторга, хоорайларга болгаш чурттакчылыг суурларга автотранспорттуң озал-ондак чок шимчээшкинин хандырар хемчеглер дугайында айтырыны чугаалажып көргөн. Транспорт бүдүрүлгелериниң, албан организацин черлериниң болгаш колхоз, совхозтарның чолаачылары автотранспорттуң ажыглалын экижидер, озал-ондак чок шимчээшкинин хандырар талазы-биле чамдык түңнелдерни чедип алган.

Ыыдыг болза-даа республиканың эвээн хөй районнарында автотранспорт ажыглалында четпестер хөй болгаш транспорт шимчээшкинининг доктаатқан чурумун каржызы-биле үрээр чоруктар үргүлчүлеп турар. Ылаңгыя Каа-Хем, Улут-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарда бо талазы-биле байдал дүрөнчиг. Кызыл хоорайда болгаш оон чоокмавы суурларында байдал база-ла оон дээредевес.

Оруктарга болгаш чурттакчылыг черлерге бооп турар аварияларның хөй кезиин эзирик чолаачыларның бурууза-биле болганын анализ көргүскен. Моон алгаш үөрге, чолаачы кадрларның оргузунда кижизидилге ажылы чамдык черлерде амдаа куду деңнелде туруп турар. Кызылдың № 3 АТБ-зинде, «Барлык» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтарда, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда чолаачыларның талазындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр таварылгалар кайы хөй.

Республиканың чамдык районнарында болгаш Кызыл хоорайда кудумчу шимчээшкинин башкарар техниктиг дерип-керекселдерни четче тургуспаан. Кудумчу белдирлеринде болгаш оруктарда транспорт шимчээшкинининг айыылдыг черлерни эде кылыр ажыл чоруттунмайн турар. Ак-Довурак, Шагаан-Арыг болгаш Кызыл хоорайларында кудумчуларын дүнеки үеде тыридар, кижилер кылаштаар черлерни арыг-шевер тургузар талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн турар.

Автотранспорттуң ажыглалын экижидер болгаш озал-ондакты болдурбас дугаймында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 29-та үндүрген доктаалын республиканың районнарында ам-даа четпес күүседип турарын демделеттинээн. Чолаачылар оргузунга политмассалыг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирерин хоорай болгаш район Советтериниң күүседикчи комитеттеринге дааскан. Автотранспорттуң ажыглалының болгаш техниктиг байдалының дугайында айтырыгны бо чылдың октябрь айның 1-ге чедир чугаалажып көргөш, тодаргай хемчеглерни алган турарын автотранспорттуг министерстволарга болгаш ведомстволарга хүлээткен.

Автотранспорт шимчээшкининге контрольду күштелдирерин, хоорай, суурларга кудумчу шимчээшкинин башкарар дерип-керекселдерни, орук демдектерин четтелеп тургузарын райкүүскомнарга болгаш республиканың Иштики херектер министерствозунга дааскан. Республиканың улус ажыл-агыйынга чолаачы кадрларны белеткээр, оларның мергежилин бедидер дугайында хемчеглерни бо чылдың октябрь 15-ке чедир ажылдап кылгаш, Министрлер Чөвүлелиниң кээрин «Тыва автоорукторанс» каттыжышкынынга болгаш республиканың ДОСААФ комиссиязынга, 1970 чылда Кызылга контрольтехниктиг пунктуну тударын «Тыва автоорукторанс» каттыжышкынынга дааскан.

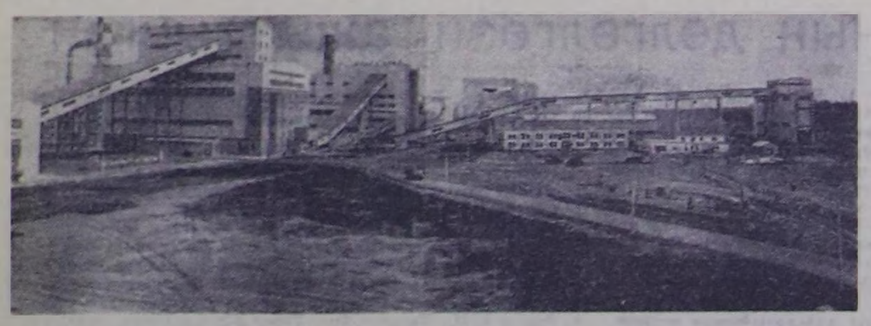
Чөөн оргузунга тайылбыр-массалыг ажылды калбартырын республика солуун ажылдың будурукчулуг августа 150,8 хуу болган, азы ажылдакчы бүрүүг 144 рубльдиң продукциязын ай планындан артыкка кылган.

Чурттакчы чоңнуң кижи бүрүзүнге оваажтыр айда 46,4 көпеектиг амыдырал хандырылгазының дуузазын чедирген турар деп планныг сорулгазын олар августа 100 хуу күүседип, мурнуку айлардан эки ажылдаан. Евдокия Зинченко биле Елена Спиченко оларның удуртқан бригадалары мурнакчы ажылдап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда үнген. Ол бригадаларның кежигүннериниң эки ажылының дугайында чылыг сөстерни коллективте саналдар болгаш хомудалдар дептеринден хөйнү номчуп болур. Үстүнде ийи бригаданың кежигүннери сентябрьның бүдүрүлгө планын 105 хуудан куду эвес күүсеткеш, Тываның 25 чылының байырлалын күш-ажылчы белектерлиг үткүүр деп турар.

С. ТАМЧАП.

Хоорайларга болгаш суурларга автотранспорттуң озал-ондак чок шимчээшкинин хандырар хемчеглер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырары-биле Кызыл хоорай Совединиң күүскомунга ол айтырыгны чугаалашкаш, эвээн хемчеглерни ажылдап кылган. Чолаачыларның оргузунга кижизидилге ажылын күштелдирбишаан, хоорайның кудумчуларынга транспорт шимчээшкининге таарымчалыг байдалды тургузарын дугурушкан. Ылаңгыя кудумчу белдирлерин, автобус доктаар черлерин турумчудуп, хөй-ниитеи болгаш уруглар албан черлериниң чоогунга көскү демделеттерни тургузарын айыткан. Хоорай иштинге чүүл машиналары шакта 40, а чиик машиналар — 50 километрден дүрген чорбас ужурлут.

Айыттынган хемчеглерни боттандырып эгелээн. Эрткен пятница, суббота хүннеринде хоорай Совединиң эвээн хөй депутаттары автотранспорт ажылынга рейдиин организастаан.

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. «Ураласбесть» трестиң алдыңы фабрикалыммың чаа тудугларын хоочун уралчыларны безин магададып турар. Даг-дүгүу сайзырадыр ажылдап кылыр бо фабрика күчүзүнүң талалыбыла делегейде эң улуг бүдүрүлге-дир. Чыл бүрү миллион-миллион тонна даг-дүгүн ол сайзырадыр ажылдап, чүс-чүс муң тонна даг-дүгүм чуртка бээр.

ЧУРУКТА: фабрикамың корпустары.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЛЕНИНЧИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

ЛЕНИНГРАДЧЫЛАРНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Политиктиг өөредилгениң бүгү звеноларынга октябрь бирде барык 400 муң ленинградчы кичээлдеп эгелээр.

Юбилей чылы кижилериниң политиктиг өөредилгезинге онза саддарлыг болган. Ленинчи темалар өөредилге программаларының кол утка-шынары болу берген. Олар амгы үе-биле сырый холбаалыг. Программаларны тургузарда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының документтилеринге болгаш материалдарынга совет кижилериң ханы сонуургадлыын барымдаалаан бис.

Келир өөредилге чылында политиктиг өөредилгениң ортумак болгаш дээди звенолары ковудээн турар. Оны демдеглезе чогуур. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг металл заводунга коммунистерниң 90 ажыг хуузу ол звеноларга өөренир. Хой-хой заводтарга, фабрикаларга, тудугларга, эртем-шинчилел институттарынга болгаш төлевилел организацияларынга өөредилге база ыыдыг деңнелдиг эгелээр. Түгле дыңнакчыларның билиг болгаш культура деңнелиниң улгатканының салдары эвес, харын мооң мурнунда чылдарда политшколаларның, болгүмнериниң, семинарларының эки ажылдаанының түңнели база ол болган.

Кичээлдерге дыңнакчылардаа, пропагандистер-даа эки белеткениң алган. Школаларның, болгүмнериниң, семинарларының дуржулгалыг удуртукчулары бүрүн четчелеттиргеп. Оларның семинарларын болгаш өөредилгезин эрттирер бөлүк-биле Ленинградтың Өктөмнүң районунуң партбюросунуң чагыы-дыр.

Өөредилгениң чедишкинниг болуру ооң техниктиг хандырылгазындан дыка хамаарыжыр болгай. Ол талазы-биле эргежок чугула хемчегларни база алган. Библиотекаларда номнар хынамчалыг шилип аалдыгнан. Пропагандистер биле дыңнакчылар ажыглаар кылдыр таймылбыр бээр номнар даңмыларын, өөредилгеге ажыглаар көргүзүүр чүүлдерин белеткеп бергеп. Политчырыдымшкын системазының өөреникчилеринге телевидение эки дуза чедирер. Ооң программазында тускай дамчыдыла — консультацияларны киргеп. Оларны төөгү эртемнигзер, экономистер, философтар, социологтар эрттирер деп, СЭКП-ниң Ленинград хооркомунуң секретары В. А. Медведев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛДЕРНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Киргизияда партия чырыдышкынының четкизиниң школаларын, болгүмнерин четчелеп турганы дооза-лган. Чаа өөредилге чылында 125 муң хире коммунистер болгаш бежингүү эвес активчилер кичээлдеп эгелээр.

Партия хооркомнарының чанында тургустунган бежээки марксизм-ленинизм университеттеринде кичээлдер эгелей берген. Улуг-улуг бүдүрүлге, өөредилге черлеринде олардың салбырлары организаттынган. Олар республиканың кодээ ажыл-агый машиналарының Фрунзе аттыг заводунда ажылдап турар. Ош областың партия организацияларында интернационалчы кижизидилге школалары тургустунган.

Удуртукчу кадрларның өөредилгезинче онза кичээлгейин салып турар. Олар В. И. Ленинниң чогаалдарын, марксизм-ленинизмниң айтырыгларын, коммунистерниң Москвага болган делегей шуулганының материалдарын ханы өөренип эгелеп турар.

Ам политиктиг чырыдышкынның бүгү звеноларынга өөредилге эгелээри-биле холбаштыр пропагандистер семинарлары, партия эге организацияларының секретарьларының семинар — чөвүлел хураадары чер болганда эртип турар.

ЧАА НОМНАР

Топ болгаш чер-черниң парлалга черлери партия чырыдышкынының системазыгга чаа өөредилге чылының эгелээринге таварыштыр семинарларның болгаш политшколаларның дыңнакчыларынга дуза болур номнарны парлап үндүрүп турар. Ол номнарда маркеичи-ленинчи теорияның, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң, СЭКП тоогүзүнүң айтырыглары кирген. Номнарны парлап үндүрер кылдыр политиктиг номнар үндүрер чер, «Бодале», «Билиг», «Дээди школа» болгаш оон-даа өске парлалга черлери белеткеп турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга комитединден СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатканын ёзугаар алырга, коллективтиг тургускан ийи ажыл — «Эртемниг коммунизмниң өөредилге ному», «СЭКП тоогүзүнүң өөредилге ному» октябрьда парлаттынып үнер. Номнарны партия өөредилгезиниң системазының пропагандистери база маркизм-ленинизмниң үндезиниерин өөренир школаларның дыңнакчылары ажыглаар кылдыр тургускан. Парлаттынып үнген «Массалыг пропаганда аргаларының теория, практика айтырыглары» болгаш «Амгы үениң политинформация болгаш агитация айтырыглары» деп номнардан пропагандистер биле агитаторлар боттарынга ажыктыг хой чүүлдерни тып номчуур. Лекторларга, политинформаторларга, агитаторларга дуза кылдыр Л. Григорьянның «В. И. Ленин хосталга болгаш демократия дугайында», А. Гречухинниң «Тоолзуг чулуг ниитилел» дугайында» мактадың буураапы» деп номун парлап үндүргеп. Политинформацияны организаставарының дуржулгазының коллективтиг авторлар тургускан «Партийжи сестү — кижилерге» деп номда тайылбырлаан.

«Ленинчи идеяларны — массаларже» деп ном чыланга политиктиг чырыдышкынының чүүл-бүрү хевирлеринге марксизм-ленинизмни өөренириниң дуржулга, практиказынга даянырынче кыйгырып турар. Ол ном Волгоградка парлаттынып үнген. Донда-Ростовка «Маадырлыг чоруктуң үнер дөстери» деп ном чурттуң аныяктарны кижизидиринде, патриоттуг лекцияларын эрттирип турар бүгү пропагандистерингe дузалыг.

(СЭТА-ның корр).

СОВЕТТЕР БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга алдар болдурган ажылчы чоннуң социалистиг чарыжы ажыл-агыйларының, үлетпүр будүрүлгелериниң аңгы-аңгы адырларында калбырган. Чер-чер Советтери социалистиг чарышты удуртуп башкарбышаан, ооң негелдемнерииниң күүселдезин контрольдап турар. Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр кодээ Советиниң ажыл-агыйының тус-тус адырларының аайы-биле чарыштың негелдемнерин хүлээп алгаш, ооң күүселдезин 15 хонгаш-ла хынаап турарын чурумчуткан. А чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп келген. Бригадаларда, фермаларда социалистиг чарыштың чартык чылда түңнелиниң дугайын кодээ Советтиң июльда болуп эрткен сессиязынга чугаалажып көргеп. Чарыштың негелдемнерин ой-шаанда күүседир талазы-биле тускай хемчегларни ап чорудар дугайында доктаалды сессия хүлээп алган. Кодээ Советтиң депутаттары боттарының округтарында хамаарыжып турар албан организация черлериниде чарыштың негелдемнериниң күүселдезиниң хайгааралга ап, хынаалдаңы чорудуп турар. А доктаамал комиссиялар база-ла харылаар адырларының аайы-биле социалистиг чарышты киҥээнгейге алган.

Школа коллективи бо чылын школа назылыг уруг бүрүзүн өөредилгеже хаара тутканы болгаш 220 өөреникчиниң күрүнеиниң долу хандырылгазында киргеп. Школа, эмхи-заторлар деп шилчиир тускар 3 хонгаш-ла үндүргеш, мурнакчы механизаторга тыпсып турар. Малга бижыг чем-суурну белеткээринге мурнакчы болуп, хол-биле 17 тонна сигенни кеэин белеткээн эш Кандаңга шилчиир вымпелди тывысканы. Топ суурда, салбырлар болгаш бригадалар төптеринде чарыш дугайында көскү агитацияны багай эвес организастаан. Кызыл-Даг кодээ Советиниң сигеп, тараа белеткелинге хамаарышкан көргүзүт ажылдарын чорудуп турары багай эвес.

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг кодээ Советиниң күүскому социалистиг чарышты өзээн эки удуртуп турар деп чугаалап болур. Бригадалар, фермалар аайы-биле чарыштың түңнелин парткомнуң база күүскомнуң каттышкан хуралынга чугаалажып көргеп, мурнакчыларны илередип, оларга шаңнал-макталды тыпсып турар. Чарыштың тиилекчилериниге тыпсыры-биле «Культурлуг өг-бүлө», «Эң дээре механизатор», «Эң дээре бригада» деп шилчиир Кызыл Даг суурнуң чурттакчызы эш Долзат «Культурлуг өг-бүлө», өшкү бригадазы «Эң дээре бригада» деп тукту эдилээр эргени алган. А «Эң дээре механизатор» деп шилчиир тускар 3 хонгаш-ла үндүргеш, мурнакчы механизаторга тыпсып турар. Малга бижыг чем-суурну белеткээринге мурнакчы болуп, хол-биле 17 тонна сигенни кеэин белеткээн эш Кандаңга шилчиир вымпелди тывысканы. Топ суурда, салбырлар болгаш бригадалар төптеринде чарыш дугайында көскү агитацияны багай эвес организастаан. Кызыл-Даг кодээ Советиниң сигеп, тараа белеткелинге хамаарышкан көргүзүт ажылдарын чорудуп турары багай эвес.

Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазын чорудар, колхоз, совхозтарны, үлетпүр будүрүлгелерин болгаш өскедаа организацияларны чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылдарынга киргиштирер, будүрүлге девискээрлериниң чаагайжыдылгазын хынаар, тарып олурткан үнүштерин камгалаар, ажаан каратаар хемчеглер социалистиг чарыштың база бир кол негелделяя. Бо талазы-биле республиканың район, хоорай болгаш кодээ, суур Советтери чылдың-на эвээш эвес ажылдарны кылып, организастыг хемчеглерни ап чорудуп турар.

Чаагайжыдылга, ногаанчыдылга талазы-биле Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык суур бисте үлегерлиг черлерниң бирээзи. Эрги-барлыкчылар боттарының төрээн суурун чаагайжыдарынга улуг үүүн киргиш, хой-ниитпиниң күжүбиле чамдык ажылдарны боттандырып чорутқан. 1964 чылдан эгелээш бо хүниерге чедир суурда 10 муң ажыг янзы-бүрү ыыштарны тарып олурткан. А бо чылын 3400 ыыштың тараан, оларның ниттинден каттыг үнүштер 600 ажыг. Комсомольская кудумчузунуң чаагайжыдылгазы бүрүн доозулган. Кодээ Советиң депутаттарының болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияның инициативазы-биле чурттакчы чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдарны чорутқан. Ооң түңнелинде колхозчу бүрүзү үш-үш дөс каттыг үнүштерни тарып олурткулаан. Кодээ Совет депутады С. Долгар, хереэженнер чөвүлелиниң даргазы А. Кара-Сал, Тыва АССРниң Дээди Советиниң депутады В. Шаалы, район Советиниң депутады А. Шаалы болгаш өскелер-даа чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылгага эң-не идепкейлиг киржип турарлар.

Бо чылын мартта болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдаларында Эрги-Барлык кодээ Советиниге 25 депутат соңгуттурган. Оларның кижи бүрүзүн мал, хову, тудуг ажылдарын, албан организацияның черлерин харылаары-биле бижыглаан. Чон ортузунга организастыг хемчеглерни боттандырарда депутаттарның кол даянар күжү кудумчу комитеттери, хереэженнер, пенсионерлер болган интеллигенциниң чөвүлелдери болгаш өске-даа хой-ниитпи организацияларының болуп турар. Колхоз баштаар чери, кодээ Советтиң депутаттары «Большевик» колхозту тургузушкан хоочуннар-биле солуп ужуражылга кежээлерни организастап турар.

Депутат Валентина Бадырғыевна удуртқан ясли-садтың коллективи уруглар ойнаар шөлүүгешти шеверген дерии кылыр, ясли-садты дериг-керексел-биле четчелээр, бичии чаштарны чараш аамы-чанга кижизидер талазы-биле социалистиг хүлээлгени алган. Амгы үеде ясли-садта урутларның өзүл доругарынга төөрымчалыг байдал тургустунган. Уруглар ойнаар чайганыларны, бажыңчыыштарны хой-ниитпиниң күжү-биле дерип кылган. Ясли-садтың девискээринде янзы-бүрү ыыштарны, чечектерни, каттыг үнүштерни тараан.

Чер-чер Советтерги социалистиг чарыштың инициаторлары болбушаан, аңаа удуртулганы кажан-даа коткадып болбас ужурлуг. Депутаттарны, активтерни, хой-ниитпи организацияларын чарыштың негелдемнериниң күүселдезиниң хынаарынга киргиштирер.

А. КӨШКЕНДЕЙ,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ажылдакчызы.

Амыдырал хандырылгазынче КИЧЭЭНГЕЙ

«Бүтү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруулгаа» деп принцип Ак-Довурак хоорай Советиниң күүскомунуң ажылчорудулгазынга удуртулга болган. Советтиң бир сессиязының чугаалашкан айтырыы база ажылчы чоннуң амыдырал, садыг, медицина хандырылгазы болган. Ол сессиянга ажылчын хандырылга килдизиниң начальныгга Т. Баннықованың, хоорай эмнелгезиниң кол эмчизи В. Голубченконуң илеткелдерин дыңнаан. А хоорайда амыдырал хандырылга комбинадының директору А. Васильева ол будүрүлгениң ажыл-херээ-биле күүскомкежигүннерин таныштырган. Сессиянга-да, күүскомхуралынга-да чугаалашкан айтырыгларны депутаттар өөренип корүп, ону белетиежин, чедишкинниерни болгаш четпестерни илередишкен.

Ак-Довуракчы амыдырал хандырылга комбинады улуг коллектив. Ооң ачы-дузазын ажылчын хоорайның, Барыын-Хемчик районнуң бүгү чурттакчылары корүп турар. Будүрүлгениң ажылы чылдың-на экижээ орар. Ийи, үш чыл бурунгаар чамдык хевирлериниң ачы-дузазын корбейп турган бяс. Ам аргыглыг кылыгларны белеткээринiң, септээринiң, алгы-кештең, хомдең янзы-бүрү кылыглар белеткээриниң, самолётка билетти чагыкчыга чедирериниң, шариктиг ручкаларның өзектерин долдурарының талазы-биле ажылдарны боттандырып турар апарган. Ооң-биле чергелештир хеп даараар, идик, шак септээр, чурукка тыртырар цехтер, хептi химиктиг арга-биле аштаар чер ажылдап турар.

Комбинат бо чылдың бирги, ийиги кварталдарында-да, эрткен сес айларда-да чедимчелиг ажылдаан. Бирги чартык чылда амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга ийиги черни эзээн.

Комбинаттың чурттакчы чонга берип турар кылыгларының ассортиментиин, ачыдузазы улуг. Бо чылдың чонга көргүзер ачы-дуза бир кижиге оңаштыр 1 рубль 99 копеек четкен. Тускай график ёзугаар комбинаттың комплекстиг бригадазы кодээже үнүп, колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының чагыгларын күүседип турар.

Хоорай Советиниң депутаттары будүрүлгеде санал-оналдар дептеринде чоннуң артыраан бижиктерин сонуургап корүп, мастерлериниң тургузуп келген айтырыгларын чогумчалыы-биле шинтирлээринге дузалажыры чаңчыл болган. Ак-довуракчыларның макталын, хүндүткелин ак сеткилдиг ажылы, чонга культурлуг бараалган турары-биле чедип алган кижилер амыдырал хандырылга комбинадының хой. Хоорай Советиниң депутады, ёр улустуң даштыкы хевин даараарының мастери Н. Белозерова, район Советиниң депутады Т. Тодорова, аргыкчы К. Стяжкина болган өскелер-даа оларга хамааржыр.

Коллективте ленинчи юбилейни, Совет Тыванын удавас болуур байырлалын төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышты калбарткан. Ооң чорун турар байдалын, түңнелин партия, профэвилел организацилары, депутаттар сонуургап турар.

Бет чыл планын хуусаа бетинде күүседирип кижилер боттандырар болгай. Оларның амыдыралчы негелдемнерин ой-шаанда хандырары чугула. Ынчангаш ажылчын хандырылгазының килдизиниң мурнунда харылсаалгалыг хүлээлге тургустунган.

Постоянный ажылчын суурнуң чурттакчыларынга эптиг болуун дээш. Тываның 25 чыл оюнуң бүдүүзүнде пинтиниң чемненилгезиниң бир павильонун ажыдар. Ындыг павильон бо чылын стадион девискээринге база ажыттынар.

Сөөлгү ийи чыл дургузунда хоорайда ресторан, кафе, ийи чаа столовая ажыглалга киргеп. Буфеттер саны база өскен. Национал чем белеткээр кафени ак-довуракчылар-даа, бистиң аныяк хоорайывыстың калчылары-даа дыка сонуурган тап турар. Ооң дериглезин, кааспалгазын солуп кылдыр чогаадып тургускан.

Магазиннер саны немежин турарындан аңгыда, шинда ажылдап турар садыгжылар чонну ээлдек хүлээп ап, бараанналрның ассортиментизин албекшидиринге эвээш эвес салыштыкыны киирип турарын демдеглекседим. Чурттакчыларның негелде хереглезин хандырарынче кичээнгей улуг.

№ 1 столоваяга, кафеге, № 4, 5 магазиннерге барган кижилер сеткил ханышкынының сестерин сөглеп, ону демдеглел дептеринге илередип турар. № 2 магазинде хоорай Советиниң депутады садыгжы —Елизавета Ивановна Орлова садып алыкчыларга кичээнгейлиг, коллективинде үлегерлиг ажылдакчы.

Эрткен сес айларның планныг онаалгаларын ажылчын хандырылга килдизиниң организацияларының хой нуруузу күүсеткен. № 7, 3 столоваяларның поварлары мергежилдиг мастерлер. Ынчангаш ол черлерниң хой кижилиг коллективтерни ажылчынар хүндүлээр.

Садыг, ниитпиниң чемненилгезиниң айтырыгларын хоорай Советиниң күүскому үргүлчү сонуургап, ол талазы-биле тускай шинтирлерни үндүрүп келген. Айтырыгны өөренип белеткээринче байдалды эки билир депутаттарны болгаш тускай артемниглерни, активчилерни хаара тудуп турар. Ооң ачызында хүлээп ап турар шинтирлер тодаргай болгаш чөптүг болуп турар. Чижээ, март өгезинде часкы, чайгы үелерде садыг дугайын күүском хуралынга чугаалашкан, кылыр ажылдарны бадылаан. Ооң күүселдезин база депутаттар хынаап келген.

Чонның кадыкшылы, медицина хандырылгазының деңнели база Советтерниң кичээнгейиниң төвүнге турары билдингир. Кадык чаагай, ажылгыр кижилер — коммунизмниң идепкейлиг тургузакчулары болгай. Хоорайның эмнелге албан черинiң коллективи ажылчынарның, чаш уругларның кадыкшылын доктаамал хайгаарап турар. Аарыгларны баш удур болдурбазының хемчеглериң бистиң эмчилериивис ап чорудуп, пинтилелге ажыктыг хой ажылдарны боттандырып турар. Хоорай эмнелгеэн эки дериттинген, бедик мергежилдиг кадрлар-биле четчелеттингеп. Чооктан бээр хан солчуштуруглгазының пунктузу ажылдап эгелээн. Ооң эргелекчизи К. З. Махтодава ол улуг херектиң хүүгүлүүшүнүң дорт-кылдыр.

З. МАНЧИНА,
Ак-Довурак хооркүүсөмнүүн даргазы.

«Тыва кобальт тудугнуң» тудуг эргелелинде коммунист Иргит Мөңгениң удуртқаны комплекстиг бригада будүрүлгечи бедик мергүзүглерни чедип ап турар. Эртken айның планын бригада дыка ажыр күүсеткен. Кол турнуктурулга салбырында тудуг ажылдарын бригаданың коллективи Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар ныдыр хуусаа бетинде ныдып довзарын хүлээнгеш, бо хүннерде улам күмеңнишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Иргит Мөңгениң комплекстиг бригадазының мөңгүннери.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Дагжылар хуралы

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгүү» комбинаттың рудникте профэвилел организациязының отчёт-соңгуудалыг хуралы болган.

Дагжыларның коллективи 8 айларның дүргүзүнде бодунуң мурнунга салдыпган сорулгазын күүседип шыдаан. Даг массазын казып тывырының, дагның белеткел ажылдарының, фабрикаже руда бээрининiң, руда арыглаарының опаалгазын ажыр күүсеткеп. Бригадирлер Х. Шурту, О. Шевер-оол, экскаватор машинистери В. Варламов, А. Козлов, Н. Силич, Д. Болат дээш, оон-даа өскелер мурнакчы ажылдаан.

Профэвилел организациязы социалистиг чарышты калбартыр дээш чамдык ажылдарны кылып чоруткан, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп атты 71 кижиге тывыскан. 231 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш демисежип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчы бригадаларынга Оюржак Шевер-оол болгаш Виктор Сапыяктың удурткан коллективтери хамааржыр.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга тураскаатқан социалистиг чарыштың негелдемнерин ниити коллективтиң хуралынга хүлээп алгаш, ону херек кырында күүседирипче угланган чугула хемчеглерни ап чорутқан.

Ооң аңгыда ажылчын кадрларны белеткээринче сагыш салганындан тускай мергежилдерге 1969 чылда 150 кижини өөредип, ажылче хаара тутқан. Чедип алган чедишкиннерден аңгыда, профэвилел ажылында чамдык четпестерниң ам-даа катаптап турарын тодарадып, моон соңгаар чогуур хемчеглерни алырын хурал айытқан.

К. САРЫГ-ООЛ.

ОКТАРГАЙНЫҢ АВТОМАТТЫГ ШИНЧЭЭЧИЛЕРИ

„Космос-300“ спутникти салып үндургенинге

Черниң кылымал спутнигиниң орбитазынче октаргай шинчилээр совет «Космос-300» аппаратты салып үндүрген. Ындыг спутниктерни плава ёзугаар салып үндүрери 1962 чылдың март 16-да эгелээн. «Космос» спутниктериниң дузазы-биле шинчилелдер кылырының эртем программазын СЭТА-ның дыңнадыы база ол хүн чарлаан. Черниң үстүңү агаар каадынга радиочалгыларның, шуушкан кезекчигештериниң болгаш биче күштүг кезекчигештериниң тараарын, коз болуушкуннар-биле оларның холбаазын, космоска үр хуусаалыг ужудуушкуннар кылып турда, керел салдарының ондактыын тодаргайлаар дээш Черниң үндүрүп турар керел куржаанын энергетика (күш бээр чүүлдер) составын шинчилээр сорулгалыг дүүштүр ионосфераға октаттынган кезекчигештер мөнгеттиниерин шинчилээр сорулгаларын күүседириниң тускайлаттынган комплекстиг шеңелдерин боттандырары ол программада киргеп.

Космос херелдериниң холуска чок баштайгы составын, оларның күштелириниң чүүлбүрү хевирлерин. Черниң соруңза куржаан. Хүндең болган өске-даа октаргай эртемчейлериндең үнүп турар кыска чалгыглыг херелдерни. Черниң агаар каадынын үстүңү куржагларын, агаар каадынга булут системаларының хувааттынарын болгаш тыптырын шинчилээри ук программада база киргеп.

«Космос» аппараттары оон ашында, космос аппараттарының конструкциязының бүдүш кезекчигештериниң ажылдаарын шуудадырынга, оларны ажылдадырының арталарын ажыглаттынгыр болдурарынга, медицина-биологияга болгаш өске-даа сорулгаларга хамаарышкан хой-хой шеңелдерни кылырынга ажыглаттынып турар.

«Космос» спутниктериниң дузазы-биле эртем-техниктиг шинчилелдер кылырының совет программазы эртемниг, улус ажыл-агыйының деңшилгезиниң хереглелдерин ёзугаар тургустунуп турар.

Орбитага бодунуң ужудуушкунун «Космос-1» спутниктиң эгелээн үезинден бээр эртемге чугула хой-хой түңнелдер алдынган. Черниң агаар шыбыының үстүңү каатарының чижек хемчээлдериниң дугайында бистиң билиглеривис калбарган болгаш өскерилген.

«Космос» спутниктериниң күүселдеп турар эртем шинчилелдериниң кол утпышышкыннарын көргүзер эң тодаргай чамдык чижектерден чугаалап көрээл.

Черниң чавыс орбиталыг ужудуушкун кылып турар спутниктери Черниң агаар каадынын шаптык тавэрыштырын келиринiң уламыдан кызыгаарлаттынган үелиг ужудуушкун кылып болгай. Кылымал спутниктериниң болгаш космос корабльдериниң ужудуушкун кылыр үезинин хемчээн баш бурунгаар угаанылап билип алыр дээш хой сайын «Космос» спутниктериниң орбитазын улгаттырарының арганы шинчилеп көрген. Агаар каадынын 170-дең 300 км чедир бедик девискээринге агаарның тырыңнының болгаш Хүнүң идепкейжиниринден, хонуктуң үелериниден ооң хамааржыглалыының дугайында барымдаа-билиглерни алыр арганы ол шинчилел берген.

Черниң ионосфераның шинчилээр улуг шеңелдерни чоруткапы чугула ужур-дузалыг болган. Олар идегелдиг, мыракшыл радиохарылзаалыг турарының айтырыын шинтирлээриңге эргежок чугула. Анаа спутниктерде тургустунган чүүл-бүрү хевирлиг херел тудукчуларының дузазы-биле шуут хемчээшкиннер кылыры-даа, радиочалгыглар санының өскерлерин бүрүткеп турганы, шинчилелдер кылырының аап-саап арталары база ажыглаттынган. Ооң түңнелинде улуг хемчээлдиг девискээрлерге чаңгыс аай эвес байдалдар тургулаар тавэрылгалар билдингеп, аңгы-аңгы хемчээлдиг бедиктерге оларның хемчээлдери тодаргайлаттынган, оларның спектрлерин тодаргайлаан. Алдынган материалдарны оон ыңай сайгарып ажылдаары бистиң планетавистың аңгыаңгы девискээрлериниң агаар каадының түр, узун, доора дургаар өскерлирiнiң шинчилээр арганы бээр.

Кижиниң космоска ужудуушкуннар кылырынга чугула ужур-дузалыг радиация байдалын контрольдаары «Космос» спутниктериниге онаашкан чугула сорулгаларның бирээзи болган. Космос делгеминге радиация айылын ноң тывылдырар радиацияның үш кол хевири: өскө холуксаа чок баштайгы космос херели. Черниң радиация куржагларының херели болгаш Хүнүң хромосферазынга болур частыышкыннар үезинде тыптыр херел тодаргайлаар деп чүве билдингир.

Космос херелдерин «Космос» спутниктер-биле өөренип корген шинчилелдер херелдериниң бойдус бүдүжүүнүң, энергетика спектриниң, составының дугайында бар турган барымдаа-билиглерни илавылап, немештирер база Хүнде болуп турар чамдык болуушкуннардан хамаарыштыр херелдерниң күштүүнүң өскерлириниң дугайында медээ алыр арганы берген.

«Космостарга» кылган шинчилелдериниң ачызында Черниң радиация куржагларының кызыгаарлары болгаш оларның радиациязының деңнелдерия тодаргайлаттынган. Хүнге рентген херелдериниң частыышкыннарының тыптып келир чылдагаанынарының, оон кыска чалгыглыг херелдериниң болгаш чер тоогунуң октаргай делгеминге, Черниң агаарынга тыптып турар үүл-бүрү болуушкуннарга Хүнүң улуг салдарлыг болуушкуннарының дугайында хой шеңелде материалдары чыгдынган.

Чамдык «Космос» спутниктерив астрономияга хамаарышкан хайгааралдар кылырынга, Черниң чидиг-кызыл болгаш кок өңнүг херелдерин шинчилээриңге, Черниң соруңзалыг куржаан, хензиг метеор кезекчигештерин, оон-даа өскелерин шинчилээриңге тускайлап таарыштырган, салып үндүргээн.

«Космос» спутниктер-биле медицина-биологияга хамаарышкан хой-хой шинчилелдерни чорудуп турар. 1966 чылдың февраль 22-ден март 16-га чедир «Космос-110» спутник Черни долганырының орбитазынга шеңелде кылыр ийи ыттыг, биология, эртем шинчилелдери кылыр үүл-бүрү дериглерлиг ужудуушкун кылып чоруп турган.

Шеңелдеге кирген амытанарлыг спутник Черниң күштүг радиация куржаанын девискээрлериңге 22 хонук дургузунда ужудуушкун кылып чоруп турган. Ооң мурнунда кылган шеңелдерден ол спутниктиң шеңелдериниң кылгалы ол болган. Анаа шеңелде кылыр дериглерин болгаш электродтарны күштелдирери-биле, амытанарны азыраар кылымал чемгеридебиле база херел салдарынга удур үүл-бүрү эм-химия будумелерив ажыглаары-биле холбашкан нарын физиология аргалары ажыглаттынган. Ол нарын шеңелденiң чедишкинниг күүсеттингеин дириг организминiң ажылдаар байдалынга күштүг херелдерниң болгаш деңзи чок аналар байдалга үр чоруурунуң салдарының дугайында бистиң билиглеривисти байытқан.

«Космос» спутниктер кижилерниң хереглелдериңге шынап-ла эң баштай бараан болуп эгелей берген. Черниң кылымал спутниктерин агаар шинчилээриңге, суг-далайга, оруктарга аргыжылга кылырынга, геодезия, гефизика, астрономия шинчилелдериңге болгаш өске-даа ажылдарга таарыштыр ажыглаары улус ажыл-агыйының үүл-бүрү соруулгаларын шинтирлеп болур чаа хой-хой аргаларны берип турар.

Олар агаар байдалының кандыг болурун баш бурунгаар угаазылаар шинчилелдер кылырынга ажыглаттынар чотум чугула арганы база тыпкан. Агаар шинчилээр ажылды хөгжүдүрүңге агаар шинчилелиниң «Космос» спутниктериниң тургустуганы болгаш оларга үндезилей космоска шеңелдер кылыр «Метеор» системаның тургустуганы эргилдеттиг үе-чада болган. «Метеор» система агаар шинчилелдиг, ионосфераны шинчилээр, Черниң кылымал спутниктерин ужудуушкунун удуртуп, оларны ужурлуг чорудуп, Черниң ионосфераның, Черниң чидиг-кызыл болгаш кок өңнүг херелдерин шинчилээриңге, Черниң соруңзалыг куржаан, хензиг метеор кезекчигештерин, оон-даа өскелерин шинчилээриңге тускайлап таарыштырган, салып үндүргээн.

«Космос» спутниктер-биле медицина-биологияга хамаарышкан хой-хой шинчилелдерни чорудуп турар. 1966 чылдың февраль 22-ден март 16-га чедир «Космос-110» спутник Черни долганырының орбитазынга шеңелде кылыр ийи ыттыг, биология, эртем шинчилелдери кылыр үүл-бүрү дериглерлиг ужудуушкун кылып чоруп турган.

Шеңелдеге кирген амытанарлыг спутник Черниң күштүг радиация куржаанын девискээрлериңге 22 хонук дургузунда ужудуушкун кылып чоруп турган. Ооң мурнунда кылган шеңелдерден ол спутниктиң шеңелдериниң кылгалы ол болган. Анаа шеңелде кылыр дериглерин болгаш электродтарны күштелдирери-биле, амытанарны азыраар кылымал чемгеридебиле база херел салдарынга удур үүл-бүрү эм-химия будумелерив ажыглаары-биле холбашкан нарын физиология аргалары ажыглаттынган. Ол нарын шеңелденiң чедишкинниг күүсеттингеин дириг организминiң ажылдаар байдалынга күштүг херелдерниң болгаш деңзи чок аналар байдалга үр чоруурунуң салдарының дугайында бистиң билиглеривисти байытқан.

«Космос» спутниктер кижилерниң хереглелдериңге шынап-ла эң баштай бараан болуп эгелей берген. Черниң кылымал спутниктерин агаар шинчилээриңге, суг-далайга, оруктарга аргыжылга кылырынга, геодезия, гефизика, астрономия шинчилелдериңге болгаш өске-даа ажылдарга таарыштыр ажыглаары улус ажыл-агыйының үүл-бүрү соруулгаларын шинтирлеп болур чаа хой-хой аргаларны берип турар.

Олар агаар байдалының кандыг болурун баш бурунгаар угаазылаар шинчилелдер кылырынга ажыглаттынар чотум чугула арганы база тыпкан. Агаар шинчилээр ажылды хөгжүдүрүңге агаар шинчилелиниң «Космос» спутниктериниң тургустуганы болгаш оларга үндезилей космоска шеңелдер кылыр «Метеор» системаның тургустуганы эргилдеттиг үе-чада болган. «Метеор» система агаар шин-

Колхозчуларның съездизинге уткуштур

„АК-ЭРИК“ КОЛХОЗТУҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

«Бүдүрүлгенин чепсек-херекселинге нинтинин өнчүзү, улуг коллективтиг ажыл-агыйның артык күштүг чоруу, партияның болгаш чазактың хүн бүрүде сагыш салыышкыны база дузаламчызы көдээге кайгамчык улуг социал-экономиктиг чаартылгаларны чедип алырының аргазын берген. Колхозчу тараачыннарның карак кызыл күш-ажылының, ажылчын ангының, бүгү совет улустуң күжениишкиннериниң ачызында колхозтар улуг механизастаттынган кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелери кылдыр хуула берген, оларның ниитилел байлаа хемчээл чок көвүдээн, колхозчуларның амыдырал деннели бедээн, хоорай биле көдээниң араазында ылгалдар чоорту ажып эрттинип турар».

(Колхозтуң Чижек Уставының төлевилелинден).

Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхоз ол районда экономика талазыбиле быжыктан, хей адырлаалыг улуг ажыл-агыйларның биргээзи. Колхоз 1950 чылда тургустунган. Оон бээр 19 чыл эртип турар. Ол үениң дургузунда колхозчуларның амыдыралы танытттынмас кылдыр өскерилген. Мурнунда чаңгыс өрген-даа турбаан черлерде бо хүн дески кудумчуларлыг, делгем, чырык бажыңнарлыг, школалыг, клубтуг, радиолуг, электрилиг, эмнелелиг, садыг-магазинниг, уругларга садтыг чазагайыыттынган суурлар өзүп келген. Кызымак күш-ажылчы кижилер колхозтуң байлаан өстүрер дээш күнүн харамнанмайн турарлар.

Колхозтуң чаа Чижек Уставының төлевилелин чугаалажып көрген колхозчуларның хуралы ажаа чоокта чаз болуп эртнен. Ол черге болган улуг чаартылгаларның, колхозчуларның ажыл-херектериниң, оларның чазагай амыдыралынның бедээнинин дугайын колхозчулар ол хуралга тодаргай чугаалап турганнар. Ажаа хамаарыштыг «Ак-Эрик» колхозтуң ажыл-херектерин бо арынга чыыртакан.

БИСТИҢ ЧЕЧЕКТЕЛГЕН АМЫДЫРАЛЫВЫС

Артельдиң чаа Уставының төлевилели политиктиг чугаа улуг документ. Оны хүлээп алыры колхозтарны организас-ажыл-агый талазы-биле улам быжыглаарынга, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге кодүреринге, ажыл-агыйны эргелеп башкарарынга демократиязын хогжүдеринге, тараачын чонуңу өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг негелдезин улам доозу хандырарынга идиглии бээр.

Чоокта ол төлевилелди чугаалапкан хурал бистиң колхозка болуп эртken. Ол хурал бистиң колхозчуларывыстың партинтя болгап чазакка өөрүп чептиргенинин илерей-хөлчекии болган. Ак-эрикчилер төлевилелди чүүдүргүнүп деткөн. Санал бергең эштер колхоз бүдүрүлгезинге кошкак киржилгелингерин, төтчетпелчилерни шыңгыы көөр дээнин улуг чөпеңгеп. Чер эдилелинге онза кичээнгейлии колхоз уганлырарын негээп. Дуалаар ажыл-агыйны тургузары чугула деп демдеглеттинген. Колхозчунуң улу малынга бир ааттыг неезирии ам чер-черинің аайы-биле чамдык малдар-биле солуп көөрүп дижөп.

Колхозтуң болгаш колхозчуларның кол сорулгазы чүдел дээрге, кодээ ажылагыйның продукциязын бүдүреринге болгаш чүгле садарынга, колхозчуларның амыдыралын экижедиринге улус ажыл-агыйының болдунар аргаларын болгаш артык күштүүн донтаавээл ажылаары болур деп, Устав төлевилелинде демдеглээн. Мал ажылының продуктуларын күүнеге салдарын он чылдар мурнунда, колхоз тургустунган чылга бодаарга, оранчок улгаттырган. Эът талазы-биле ол өзүүде 60 катап ашкан. Бо үеде бисте күрүнеге эът садарының чыл планы 92,2 хуу, дүктүү —101,4 хуу күүсеттинген. Мал бажының өзүдээри эрткен сес айларда бүгү чүүнү аайы-биле планда көрдүпеннинден ору. Мал чемнинг курлавыры 72 хуу тургустунган. Колхозчуларның амыдырал байдалының хүн бүрү экижии турарын хуралымыска сеткил ханың демдегледнивис. Колхозтуң арыг орулгазы чөөрби муң рубльге чоокшулап турар. Нинти орулганың 48 хуузу артель кежигүннеринің ажылының төлевири боол турар. Материалдыг дузаламчыга, социал хандырылгага, пенсиялларга барык-ла 13 муң рубльди үндүрүп, культура амыдыралынга 9,7 муң чыгыы рубльди колхоз чарыглаан. Колхозтуң Баштайгы чылынга 2 тараа склады, 2 кажаадан оске кандыг-даа тудуглар турбаан болза, ам үш кудумчулуг, бүгү-ле эргежок чугула албан черлерниг колхоз төөү, малчыннарда он-он чурттаалга бажыңнары туттунган. Мурнаачы малчыннар көвүдээн. Бо чылын 100 хойга онаалыттыр 91-зин 110 чедир хураганы камгалап ап, хой бүрүзүнден 2,9—3,8 килограмм чедир дүктүү кыртын алган 10 хойжулар бар. Оларга Төре Чайнал, Шөмет Ховенджей, Напсал Оолет, Аңчы Баазакай болгаш оскелер-даа хамаарыжыр. Ыңдыг мурнакчыларны ажыл-агыйның оске-даа адырларындан хойнуу адап болур.

Чер ажылының бо чылгы эки талазы — тарымал сиген-нерни элээп хой шоолге таараап, ажаап ап турарывыс, ногаанныг багай эвес дүүктүүн алганывыс болур. Хөөү бригадазы (бригадир Седен-оол Намырай) ажаап алдыныкпында багай эвес ажылдын турар.

Будүрүлгее бедик түүнелеерлиг болганы дээш, колхозчуларны шаңнап, мактаарын чугулаапп турар бис. Чүгле эрткен чылын безин ол соруулгага ийи муң ажыг рубльдя чарыгдадывыс. Сезонныг ажылдар үезинде социалдыг-тың чарыштың түүнелдерин 5—10 хонуктап үндүрүп, тиилекчилерни шаңнаары бисте чуруумчалак.

Удавас бадылаттынар чаа Уставты болгаш партинның XXIII съездининиң шиитпирлерин амыдырала бөттандырар дээш, ак-эрикчилер бөттарынның күжүн харамнанмас.

УЛАҢ-ООЛ ЭРЕНДЕЙ,
«Ак-Эрик» колхозтуң даргазы.

Тракторист Бира Соян.

ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛЫВЫС

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүүден бээр 100 бажа Совет Тывазының 25 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжыңга Тес-Хем районуң «Ак-Эрик» колхозунуң ажыл-ишчилери киржип, бедиткен хүлээлгелерни алган.

Ол хүлээлгелерни амыдыралга бөттандырар дээш колхозчуларны мобилизастаарынга партия организациязы, коммунистер эвээш эвес салдарны чедирип, ажыл-ишчилерниң ортузунга организасты болгаш политмассалыг ажылдарны чорудуп турар. Партия ядралдарынга, бөөрөга социалистиг чарыштың негелдерлин, күүседелзин, коммунист бүрүзүнүң ролюн чугаалажып турар. Түүнелиндө күш-ажылдың организациязы, оюн бүдүрүкчүлүү бедээн.

Колхозтуң ийиги хөөжү бригадазын коммунист С. Кадыпоол удуртkан. Хөөжуларның ажылын шын организастап, малчын бүрүзүү-биле тодаргай ажылды чорудуп келгенинің түүнелиндө бригаданың ниитти көргүзүглери бедик болган. Бо чылын чүс хойга онаалттыр 107 хураганны бригада камгалап алган. Малдың чаш төлүн камгалап алырынга алган хүлээлгени ажыр күүсеткени ол. Мал чемнерин белеткээринге бригада база эки түүнелдиг.

Коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы атты чедип алыр дээш бригада ам демисежип турар.

Коммунист С. Намырай удуртkан бригазы хөөү бригадазының күш-ажылчы көргүзүглери чылдан чылче экижип орар. Сиген белеткелининг үезинде механизастаттынган түскай звеноны ажылдадып, мал чемнинің белеткелинге эки киришкен. Колхозтуң сиген белеткээр планының хой кезинин ол бригада күүсеткен. Ол ышкаш коммунистер С. Алыын-Херел, С. Лайдың олар партия организациязының берген даалгаларын ак сеткилдиг күүсединп турар.

Сиген белеткелининг кампаниязының үезинде партия организациязы бөөнүң активины түс-түс бригадаларга быжыглап, политмассалыг ажылдарны сигеччилер оргузунга чорударын даскаан. Янзы-бүрү темаларга 18 лекциялы, 130 хире бесседаны кылган болгаш агитбүгүдүстарны 32 катан үзүлүрген. Бо бүгү ажылдар ажыл-ишчилерни сорук киирип, багай эвес түүнелге чедирген.

Колхозтуң экономиказында кол чернии эвлеп турар мал ажылынга партийкин удурутганы улам экижилип, бо талазы-биле алган социалистиг хүдээлгелерниң күүседелзин чедип алырынче колхозта партия организациязы улуг кичээнгейни салып турар.

Д. САЛЧАК,
колхозта партия организациязының секретары.

Малчыннарның ажы-төлүү интернатта

Бистиң Кызыл-Чыраа школазының интернадында 85 оөренiкчи күрүне хандырылгазында, оларның кол иеруузу малчыннар уруглары. Бо чылын оларның уруттаар бажыңнары эки сеппетиттинген, ары-силиг-даа. Чоокчулан орар юбилейлерге төлептиг бөлек — кижизиттирикчилерниң эки өөредилгези, оларның дүгайында хүн бүрүүнү сагыш салышкыныны деп билип турар бис. Хүн чүрүмүн хажыттайн, ажыддарны бодамчалыг пландаан бис. Кол күш өөредилгеже уганлан. Интернатта өөренiкчилер багай демдек чок болзун дээш, башкылар-биле быжыг харылзааны тургузуп, оларның сүмези-биле кижи бүрүзү-биле тодаргай ажылдан эгелей бердивис.

Бо чылын интернат хеп-биле долу хандырткан. Кижизиттирикчилер солуп кедер үш янзы хепти алган: школалыны, үргулчүүнүү база ажылдарда кедер хептер. Колхоз бо чылын эки шынарлыг чүнар-бажыңны тудуп алган, анда өөренiкчилер недела саныда чунуп турар. Чемнин ассортиментизи хей янзы. Колхоз капуста, огурец, картофель, согуна, морковь, сүт, сметана-биле хандырып турары өөрүнчүг.

Интернатта уругларының кижизиилгезинге сагыш-чоөангыр ада-иелерниң хөйү биске улуг деткиниг. Ынчыларның санында малчыннар Луду, Дембирел, Сувай кирер. Ол ышкаш оске-даа колхозчуларның уруглары Люба Куулар, Галя Шыырва, Хонгал Булак, Оюу Эренцей, Чапай Дугар-оол болгаш оскелер-даа хей-ниитичизи, эки өөредилгелии-биле ылгалы турарлар.

Бистиң кижизиттирикчилеривис колхозка шефтеп ажылдан, чайгы дыштанылгада сиген белеткелинге идепкелии киришкеннер. Олар 5 тонна суланы, 120 тонна сигенни белеткээн. Дыка хей өөренiкчилер эки ажылы дээш, өртектиг барааннар-биле колхозтан шаңнаткан.

Хостуг шактарда интернатка солун бесседаларны кылып, дааранылга, чазанылга мергежилинге өөредип турар бис.

Өрээлдер аразында чарыш бар. Шилчир, кызыл тукту арыг-шевер, эки өөредилгиниг; быжыг чүрүмүүт коллектив алыр. Бот-башкарылгага, кижизиттирикчилерниң бот-тывынгыр өөрүүнче база кичээнгей улганган.

Александра ХУРАГАН-ООЛ,
интернат эргелекчизи.

ӨЗҮЛДЕНИҢ САННАРЫ

Бистиң колгоз 1950 чылдың апрель 6-да 89 ээрелиг, кушажыл кылып шыдаар 201 кежигүнүү боон тургустунган. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың самый салымшыкының түүнелиндө, «Ак-Эрик» колхоз эрткен чылдарның дүргүзүндө сайгарган-дай ажыл-агый аларгын.

Колхозтуң малының баш сени мынчаар өскен. Баштайгы чылда инек 75 баш тургаш болза, ам 502 баш четкен, ээй дөртен катап көвүдээн, олар 13583 баш болу берген. Баштайгы чылда күрүнеге 3 тонна эът сатkан болза, бо чылын 182 тонналы, 147 килограмм дүктүү орунгга—55,5 тонналы сатkан. Мал ажылындан кииргээн алгаш тургаш орулга барык-ла 300 катап өскен. 1968 чылда 392374 рубль четкен, ээй ниити орулганың 85 хуузу болган. Арыг орулга 19200 рубль болган. Сатkан малдың оргунам дириг деңгизи чылдан чылче бедип, продукциязының бет-үнези чиидедыр. Малга ажылдың болгаш артык күштүүн донтаавээл ажылаары болур деп, Устав төлевилелинде демдеглээн. Мал ажылының продуктуларын күүнеге салдарын он чылдар мурнунда, колхоз тургустунган чылга бодаарга, оранчок улгаттырган. Эът талазы-биле ол өзүүде 60 катап ашкан. Бо үеде бисте күрүнеге эът садарының чыл планы 92,2 хуу, дүктүү —101,4 хуу күүсеттинген. Мал бажының өзүдээри эрткен сес айларда бүгү чүүнү аайы-биле планда көрдүпеннинден ору. Мал чемнинг курлавыры 72 хуу тургустунган. Колхозчуларның амыдырал байдалының хүн бүрү экижии турарын хуралымыска сеткил ханың демдегледнивис. Колхозтуң арыг орулгазы чөөрби муң рубльге чоокшулап турар. Нинти орулганың 48 хуузу артель кежигүнниерининң ажылының төлевири боол турар. Материалдыг дузаламчыга, социал хандырылгага, пенсиялларга барык-ла 13 муң рубльди үндүрүп, культура амыдыралынга 9,7 муң чыгыы рубльди колхоз чарыглаан. Колхозтуң Баштайгы чылында 2 тараа склады, 2 кажаадан оске кандыг-даа тудуглар турбаан болза, ам үш кудумчулуг, бүгү-ле эргежок чугула албан черлерлиг колхоз төөү, малчыннарда он-он чурттаалга бажыңнары туттунган. Мурнаачы малчыннар көвүдээн. Бо чылын 100 хойга онаалттыр 91-зин 110 чедир хураганы камгалап ап, хой бүрүзүнден 2,9—3,8 килограмм чедир дүктүү кыртын алган 10 хойжулар бар. Оларга Төре Чайнал, Шөмет Ховенджей, Напсал Оолет, Аңчы Баазакай болгаш оскелер-даа хамаарыжыр. Ыңдыг мурнакчыларны ажыл-агыйның оске-даа адырларындан хойнуу адап болур.

Чер ажылының бо чылгы эки талазы — тарымал сигеннерни элээп хой шоолге таараап, ажаап ап турарывыс, ногаанныг багай эвес дүүктүүн алганывыс болур. Хөөү бригадазы (бригадир Седен-оол Намырай) ажаап алдыныкпында багай эвес ажылдын турар. Будүрүлгее бедик түүнелеерлиг болганы дээш, колхозчуларны шаңнап, мактаарын чугулаапп турар бис. Чүгле эрткен чылын безин ол соруулгага ийи муң ажыг рубльдя чарыгдадывыс. Сезонныг ажылдар үезинде социалдыг-тың чарыштың түүнелдерин 5—10 хонуктап үндүрүп, тиилекчилерни шаңнаары бисте чуруумчалак.

Удавас бадылаттынар чаа Уставты болгаш партинның XXIII съездининиң шиитпирлерин амыдырала бөттандырар дээш, ак-эрикчилер бөттарынның күжүн харамнанмас.

УЛАҢ-ООЛ ЭРЕНДЕЙ,
«Ак-Эрик» колхозтуң даргазы.

МАЛЧЫН — ЧОРГААР АТ

Нарын хем, Кара-Нур хөл чараап-ла чердер. Оларга мынам холчок. Шаандан бээр ада ойнап-хөглеп өскенимден ыдыг чүве йижик, азы колхозума долу эргелиг кежигүн болуп, улуг-хуумну киирип, ажылдап чоруур черлерим боорга йижик, тайылырлап шыдавас мен. Бистиң чайлаавыс Нарында. Кадыр-кадыр элдер, элезин бүүрелчиннер аразы-биле, кадар оттуг ховуларны, дагларны тавартыр агыш чыдар хемчиеш-ле болгай. Од-бо талакы эриктерни ногаап шык апарган, ында каастаага болган хадыңчыгаштар үнген. Бо черге база ам кузеглээнивис Шара-Нурнуң одарларында хой мал коичүгла тавржыр.

Бистиң кодаңывыс бо чылын шыырак дөңгүлдеги алган. А ол дээрге эки шыгтаарынның бир үнделинив-дир деп, малчын ада-иелерниң биске чагыы чүве. Оңу бис, оон ооң Төре ийиккө, аныың хойжулар-даа болдуруска, биливр апарган бис. Мал ажылына киргеш, дөрт чыл болдувус.

Баштайгы үш чылда тогду хой кодаңнарны кадарып турган бис. Ол үе малчының мергежилии эки билбес кижилөрге, биске, өөредилгиг болган. Эрткен чылын төрүү мал алырынга белеп бис деп шиитпирлээш, кодан хойну хүлээп аптывыс. Колхоз — коллективтир, деминиден күштүг болгай. Мурнакчы, хоочуй эштерниң арга-сүмези, түскай эртемелериниң дузазы биске өөрүнчүг. Бортарывыс кызыы ажылдап турганывыс чүглеажок. Ажыг кышка мык белеткээнин алган турган бис. Кажаа массалыг ооллдаашкын эгелей бергенде, баштай сүрээдениг-ле чорду. Алган хүлээлгевис бистиң байдалывыска база-ла белен эвес: чүс хойган-на 90 хураган, а дүктү хой бүрүзүнден 2,7 килограммны алыр. Хойнуң баш саны хорааний, көктүг часка четти. Телду база мендиг ажаап аңнан бис: хүлээлгеженнен элээп ажыг 100-тен 110 хураган болду. Хой кыргыдазының түүнели база бистиң өөрүү — 3,1 килограмм дүк. Миндыг үүлеии будүрүп, колхозтуң улам ыңай хогжүүрүнге дамдаа-даа бол, салымшыны киирген, өөрүвес аргажок. Малчын дээрге чоргаар ат-тыр.

Чаңгыс-ла чылдың түүнели таварылга деп бодаа турул болур. Ынчалза-даа ыңдыг эвес дээрзин бис бадыткаар бис.

Хачы СОЯН,
хойжу.

Малывыс тодуг кыштаар

Бригадавыста сес кодан ширектеп аңгыда, чыгты, тевенниң ийи кодаңны база хамааржып турар. Ынчангаш алды аайың бирги чартыында он өг-будө мал чемнинг белеткеженче аътгаңнар бис. Оон аңгыда, школачы уругларывыс биске улуг дузаны чедирдилер. Тракторист Солаан Хөөмей-лээр бистиң бригадавыстың бир чугула кижизи апарган. Белеткеп алганывыс шуптуу сигенни ол 2 сиген машиназы-биле кестирген. А бистер оңу 5 тевевис-биле болдурүп, соөртүп, сараатаар турдувус. Тевенниң кандыг-даа агаар-бойдуска шыдамы, ажыктыры, ажыктыы моон кеснүү.

Шара-Нурнуң эриктерин дескиндир, хову сана, 48 сараатгарны тургускан, ам Доозынүүт бүгазының үнүүнда кок суланы местирип ап, сараатгарын доозуп тур бис. 148 тонна сигенни белеткээрзиске биске четчир деп планнаан турган чүве. Ынчалза-да бистан бригадавыс аңаа дожтаавас деп шиитпирлээп. Малывыс тодуг, ажы кыш ассыы дээрде, мал чемни нажанда-да артыг эвес. Ынчангаш планывысты 2,4 катан ажыр күүседип, 3572 центнер чайгаар үшкеп сигенни, тараа кок суланы белеткедивис. Ам трактористивис илчирбе дугуйлуг трактор алган. Аңаа ийи телешкалы кошкаш, Тес уннунда, Агарда кыштаарывысче сигенни соөртүп эгелеп тур бис.

Бистиң шупту малчыннарывыс демниг ажылдаан, ынчалза-даа оларның иштинден ажыктыг, кызымак эштер Дамчан Сагаанны, Кызыл-оол Сатаачыны мактаар үүлүс бис. Бригадирвис Орус-оол Эрендей бо ажылды билдилиг организастаан. Оон-биле кады ам школазында өөренiлеп берген Топя Алдын-Херел, Аня Дандаа, Феда Дембирел болгаш Дарган-оол Луду ышкаш, куш-ажылга ынак аныяк-өскөнне демдегленiп баар болзаа тегээр.

Белеткээн сигенивисти кыска хуусаада соөртүп, Тываның 25 чыл оюнга чедир бүгү кыштаглаашкынга белеткеп ажылын доозар бис. Чаа Устав төлевилелинде колхозчуларның чаңгыс-даа хүнүү хаваас чидирбейн, бедик будүрүкчүлүү ажылдаан турарын аймтаны-биле бүрүн каттыжып турар бис.

САРБА ДЕМБИРЕЛ,
инек кадарчызы.

Интернатта уруглар.

«Ак-Эрик» колхозтуң ажыл-амыдыралын көргүскен бо арынны Тес-Хем болгаш Эрзин районнарда бистиң корреспондентивис А. ДЕМБИРЕЛЬ организастаан.

Руль туткан холум быжыг

Каяа-даа чоруумза, төрээн колхозумче тыртылып чоруур мен. Оон хүн бүрүнүң чымыштыг ажылы, бүгү амыдыралы меңээ эргим чоок. Ындыг болбас аргажок: мен машина төрүттүнген, өскөн база күш-ажылчы базымнарымны эгелээн болгай мен. Чеди чыл школаның дооснаш, шеригге албан-хүлээлгемни эрттиргеним соонда, колхозтуң дарганнаар черниге ажылдай бердим. Кандыг-даа ажыы чок ышкаш сагындырар демиргей кижиге херектиг чүвени кылдым, өөредип каан Мартан-оол Ооржак деп кайгамчык ус-дарганны амга чедир утпаан мен. Алды чыл дарганнап ажылдадым.

Техниканга сонуургаачал чорум, улам бедик мергежилдиг тускай эртем чедип алыр дээш күзелим мени Кызылче экижеткен. Бир чыл болганда, тракторист апардым. А оон кезек че эрткенде, кандыкчыныың солун мергежилиниге база ...ээш алдым.

Бо чазын чаштырарынга киришкеним суланың үнүжү эки. Чоокта оңу мал чемни кыдыр ажаап алырынче киринтивис. Механизатор дээрге колхозта көскү кижи деп билип турар мен. Ынчангаш аңаа быжыглаан техникаңны үрелиишкин чок болурувдан, оон ээзинің эки ажылындан колхозтуң экономиказы улуг-хоз баштаар чери үнелеп, бешоң хонуктуң түүнелдерinde база оске-даа үелерде шаңнап, мактап келтен. Эрткен чылын 1200 килограмм кывар чүүдүн каамчыларын чедип алдым. Бо чылын оон кудулаттаазын хүзээнген мен.

Тракторумнуң көжүү машиналарынга ажылдап турар, техникага кандыкпылдыг оолдарга арга-сүме берип, өөредип турар мен. Оларның ийиги: Каадыр-оол Дайзыраңза биле Маадыр-оол Эрендей бо чылын колхозка ажыттынар трактористер курузунга өөренир.

Техниканы кадбаа-биле ажылдааны көдээниң овур-хевирин өскерткен деп, чаа Устав төлевилелинде айыткан. Күштүг техниканың башкарыкчыларының бирээзи болганымга чоргаараар мен.

Бира СОЯН,
тракторист.

ЫРЫ БАЗА ЧЕПСЕК

Ак-эрикчилер уран чүүлге мынак. Кино, концерт болганда, биче чаштан кырганга чедир зал доддур олурупкан болбуу. Республиканың артистериниң келири — улуг байырлал. Байыр-наадым үезинде өткүт мрлар ыыллыштыр.

В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга тураскаатkан бот-тывынгыр уран чүүдүң район көрүдезинге белеткелдер бистиң аныяктарывыстың идепкейии кодүрер саалдарлыг болган. Бистиң талантылыг эштеривис чаа солун репертуар дээш, ары күүседе дээш кызымак ажылдап турду. Агитквартираларын белеткээни концерттерни дыштанып хүнперде көрүкчүлерге бараалтаткан, эки номерлерни район көрүдезинге бээр концертвистиң программазынга киирип ап турдувус. Колхоз төвүнге, ажыл участокторынга болгаш оске-даа черлерге көргүзүглериве биске чогумчалыг белеткел болган.

Дөртен ажыг кижилиг хорнуң күүсеткени «Ленин болгаш партия» деп ыры район көрүдезинің жюрезинің бедик үнелеминге четкен. Ырыташтыларыг «Алдым» деп көргүзүүт таварымчалыг болган. Ырының өзүүт үткээни көргүчүнүң сеткил-хөөнүнге чедирип шыдаар мергежилдиг, өткүт, чараш үнүверлиг Валя Лакова, Зоя Маңдал, Валерий Барынмаа, Ким Аразы оларны дыңнап-ла турукпанчыг, «Болчагда» деп танцыны көргүзүүт эргелекчизи Александра Хураган-оол тургускан. Ол көргүзүүге макталкан. Оон күүседиктилерниң аразында садым-чаланныг танцылыг Зина Монуй, Рая Бызаанай, Тамара Намзырай, Анай-оол Алдын-Херел, Шериг-оол Кадаң олар бар. Массовик Суге Лиҥшет, школа директору Тодуп Хураган-оол бот-тывынгыр уран чүүл белгилеринге биддилии үдүртүп турар. Ам Совет Тываның 25 чыл оюнда бирги көргүзүү болур С. Тонаның «Дөңгүр-оол» деп шинзин белеткеп тур бис.

Аныяктар кижизиттирикчилеривис колхозка шефтеп ажылдап, чайгы дыштанылгада сиген белеткелинге идепкелии киришкеннер. Олар 5 тонна суланы, 120 тонна сигенни белеткээн. Дыка хей өөренiкчилер эки ажылы дээш, өртектиг барааннар-биле колхозтан шаңнаткан.

АЛДЫН-ООЛ ЛУДУ,
клуб эргелекчизи, комсомол комитединиң секретары.

делегей бо хуннерде

Ленинчи номчулгалар

АЛЖИР. (СЭТА). «Владимир Ильич Ленин, Октябрь революциязы болгаш араб чоон чүк» деп темалыг элээн хой лекциялар номчулгазы Алжирде совет культура төвүнде өгелээн.

Ленинчи лекциялар Алжирниң төвүнүң аныяктарының болгаш хей-ниитизиниң сонуургалын хайныктырган. Ол лекцияларны В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының аңгы-аңгы уе-чадаларын көргүскен кинолар-биле холбаштырган.

Оон-биле холбаштыр В. И. Ленинниң француз болгаш араб дылдарда үнген чогаалдарының долгелгезин база ында организастаан. Долгелге улуг кичээнгейни хөөра тудуп турар.

Улус палатазында

БЕРЛИН. (СЭТА). Берлинге ГДР-ниң Улус палатазының хуралы болган.

Улус палатазының хуралы ядролуг чепсек таратпас дугайында көрээни бадылаар дугайында айтырыгны кол айтырыг кылдыр чугаалашкан. Республиканың улусчу дээди төлээлел черинің депутаттары ол айтырыгны чугаалашкан соонда ядролуг чепсекти таратпас дугайында көрээни чаңгыс аай бадылаашкын-биле чүүлдүг деп санаваш, оон дугайында чогуур хоойлуну үнүүрер кылдыр хүлээп алган.

Ядролуг чепсекти таратпас дугайында көрээниң чүүлдүг деп санатканынга холбаштыр Улус палатазы ККО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга чорудуп бээр кыйгырыг хүлээп алган. Ол көрээниң эң чоокну үеде бүрүнү-биле күштүг болган турарынга дөгүм болур бүгү чүүлдерни кылган турар деп идегел кыйгырыгда илергейлеттинген.

Ийи неделяда он алдыны

КАИР. (СЭТА). Египет арминиң агаардан халдаашкынга удур кезектери сентябрь 24-те база бир нараль самолёттуг дүжүр аткан. Соолгу ийи неделя дургузунда дүжүр аттырган 16-гы самолёт ол болган.

Египет шериг төлээлекчиниң дыңнатканын бүгүаар алырга, ол черним-биле 3 шак 30 минутада элээн хой нараль самолёттар Суэц каналының девискээринде египет чепсектиг күштериниң туруштарынга халдаашкын кылыр деп оралдашкан. КАР-ның зенитчилери оларны боолаан, халдакчының база бир самолёдуп дүжүр аткан. Агаардан халдаан дээрбечилериң оон өскелери КАР-ның агаар делгеминден дезип чоруй баар үжүрга таварышкан деп, шериг төлээлекчизи медеглээн.

Совет Эвилели—Пловдив ярмарказында

СОФИЯДАН СЭТА-ның корреспондентизи В. Дмитриев мынчалдыр дамчыткан:

Делегейниң Пловдивте 25-ки юбилей ярмарказында ССРЭ-ниң делгелгези бистиң чуртувустуң Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чедишкиннериниң чайынналчак көргүзүү болган. Бо чылдың делгелгезин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң 100 чыл ооңга болгаш Болгарияга социалистиг революциянның тиилелгезинин 25 чыл ооңга тураскаадткан.

Бүгү-авиделдиң 22 даштыкы садыг каттыжылышкыны 5000 хире көргүзүг чүүлдерин 11420 дөрбелчин метр шелде делгеп көргүскен. Оларның барык 80 хуузун делгелгеге эң баштай киирген.

Металл чонар станоктар болгаш хереккелдер кол черни ээлээн. Көрүкчүдер хоюглаашкын кылыр чартык автоматтарны, программа ёзулаар башкартынар станоктарны, парлалга машиналарын, электрон болгаш газ күжү-биле каңналга кылыр аппаратураны, хемчээл приборларын, фото, кино аппаратуразын, радио болгаш электрон үлетпүрүнүң продукциязын ажык сонуургаар.

Ажык шелде делген тургускан «Волга-ГАЗ-24», «Москвич-412» автомобильдер, «Жа «Запорожец», мотоциклдер «ива сонуурганчыг.

Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн калбаа-биле көргүскен. Делгелгеге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы эң баштай киришкен, совет эртемнин чедишкиннерин илергейлээн хой-хой чүүлдерин делгеп көргүскен.

Совет делгелгениң көрүкчүлерге үнеледип турары улуг чедишкиннииг. Совет үлетпүрүнүң продукциязы Болгарияда ажык сураглыг. Ийи чурттуң аразынга садыглажырының өзүлдези шалыпкын. Бо чылын ССРЭ биле БҮР-нуң аразынга бараан саарылгазы 1 миллиард 750 миллион рубль чедер деп турар. Ол түн үр хуусаалыг дугуржулгаларда 1970 чылга онаашпыр көрлүнген деңнелден 100 миллион рубль ажыг хемчээлдиг.

Пловдив ярмарказынга баштайгы керээлер чардынган. Оларның эң улугларынга совет даштыкы садыг каттыжышкыннары биле болгар ажыл-агый организацияларының ат салган.

Ярмаркалың ийиги хүнү Совет Эвилелиниң национал хүнү кылдыр чарлаттынган.

ЛАОСТА АМЕРИК ДАЙЫН

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Көттыгкан Штаттар бүжар дайынын Вьетнамда-даа, Лаоста-даа чорутпушаан. Шериглери аңаа хой чылдар дургузунда дайылдажып келген турбуже, олар ону авыяастап хөрлевишаан, Лаосче чүгле самолёттар хайгыылдаашкын үжудушкуннарын кылып турар, «ында АКШ-тың шериг кезектери безин бар авес» деп медеглегилеп турар.

Ыраккы Чөөн чүк чурттарынга каш-даа катап чораан, ол чүктүн айтырыгларының талазы-биле түскай мергежилдиг, швед журналист Свен Эсте АКШ-тың чазааның туруткучылары чүгле боттарының уругларын ак кештиглеринин өөренип турар школазынга киирер дээш эккелген «кембүрүүлүг болган».

Миссисипи штаттың Кларксдейл хоорайының негр аныяктарының удурланышкының илергейлээн чыскаалы оон-даа хой кижилерни туттургаш, кара-бажыңаттырган түпнелиг доозулган. Кара кештиг ол оолдар, кыстар чүгле ак кештиглер өөренип турар школаларга боттарының өөренирин чөпшээреттирип алыр деп оралдажып турар. Полицейжилер 142 аныяк негрни улуг сөөртүлге машиназынче киир сүрүп алгаш, кара-бажыңче чорудупкан.

Сөөк-язы ылгаар дорамчылакчыларның дүржок үүлгедиглер кылырын Миссисипи штатка ажыглаашкынының өөредилге турарының хуусаазын үзедир дугайында айтышкын чижектиг чазак шинитпирлери өнемчидип турар.

Журналистерниң делегей конференциязы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Пхеньянга делегейниң журналистер конференциязы доозулган. Америк империализмниң эжелекчи дайынына удур демиселге бүгү делегейниң журналистериниң сорулгаларын конференциязга чугаалашкан.

Делегейниң журналистер организациязының саналын ёзугаар чыылдырган ол конференциянның киржикчилери америк империализмниң эжелекчи дайын үүлгедиглеринге удур делегейниң социалистиг, национал-хосталгалыг, демократтыг, тайбыңга ынак болган империализмге удур бүгү күштерин империализмге удур демиселдиң чаңгыс аай тугунуң адаанга сырый каттыштырары дээш идепкейлиг демиселдя калбартырынче делегейниң дешилелиг журналистерин кыйгырган иишти медеглел үндүрген.

Конференция В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң 100 чыл ооңун дугайында доктаал үндүрген. Удуг Ленин чер бомбуразынге империализмни аштырыышкынга таварыштырары, молчуткен болган дарлаткан улустарның эрге-шөлээни, хамаарышпас догуиваашкынны чаалап алыры дээш кижи төрелгетеннин демиселиниң иишти херээнге үнелеп четпес улуг үлүг-хуулу киирген. Ленинниң улуг тугу— пролетаржы интернационализмниң тивлеттирбес, дайынчы тугу чүс-чүс чылдарда моңге киискинир деп, ук доктаалла демдеглээн.

Америк империализмниң агрессивтиг дайынынга удур ыктынын улустуң демиселиниң дугайында тускай доктаал база хүлээп алдынган.

Дорамчылакчыларның үүлгедиги

НЬЮ-ЙОРКТАН СЭТА-ның корреспондентизи А. Жигулёвтүң дамчыткынында мынча дээн:

Мурнуу Каролина штаттың Ридживилл хоорайының эге школазынга полиция, оон даргазының дүзалакчызы болгаш чепсектиг тускай патруль таза таварып келгеш, аңаа турган 11 индей ада-иени оларның уругларыг-биле катай тудуп алган. Оларны оон соонда кара-бажыңче чорудупкан. Американия ол үндезин чурттаан.

ГУДЖЕРАТ ШТАТТА БОЛУУШКУН

ДЕЛИ. (СЭТА). Гуджерат штаттың Ахмедабад болгаш өске-даа хоорайларының байдалы дүшкүүрлүг болбушаан. Ахмедабадка үр авес тайбың турган соонда шажынчы-община демисели катап хөлеп үнген. Парлалганың дыңналып турарын ёзугаар алырга, корум-чурум чок хөлээзиннерниң беш хүн дургузунда болгулап келгенинин түпнелинде 500 ажыг кижи өлүрткен. Хөй кижи балыглаткан. Муң-муң кижи чурттаар оран-сава чок калган. Корум-чурум чок хөлээзиннер болганының түпнелинде материалдыг улуг когаралдар таварышкан.

Хоорайга улус аргыжары хоруглуг үе тургустунган. Күүсекчи эрге-чагыргаиы аңаа полициняның катап корум-чурум тургузарынга дузалажыр дээш келген армия кезектери херек кырында боттарынга алган.

Шажынчы-общиналар сегиржип алышкыннары Гандал биле Дхораджка база болган.

ИЛДЕҢ КРИЗИС

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Америкаларның медицина хандырылгазы илдең кризистиг. Оон ол кризиден хүнүнүне улам хапылаан турар» — деп, АКШ-тың кадык камгалалының, чырыдышкын болган социал хандырылга министри Р. Финч медеглээн.

Медицина ажылдакчылары аажок чедишпес, ынчангаш АКШ эргежок чугула санныг эмчилериниң барык 40 хуузун даштыкы чурттардан чалап ап турар ужурга таварышкан деп, конгресске Р. Финч мининп демдеглээн.

Бижик билбес

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Үш миллион ажыг американнар бижик билбес. Чырыдышкын министерствозунуң төлээлекчизи Джеймс Аллеп Лос-Анджелеске чүве чугаалаап, ынча деп медеглээн. Чурттa кылыр ажыл тып чадаан аныяктарның барык чартык кезиин шуут-даа бижик билбес болган деп демдеглээш, Д. Аллеп АКШ-тың бижик билбестерининң деңнелин «ынычыг» дээн.

АКШ-ка бижик билбес чорукту узуткаарының айтырыын шинитпирлээри «Айга кижи чедиреринден оранчок парын херек болур» деп. Аллеп медеглээн.

Рассказ

УЖУГАР БАЛЫКТАР

Эртең сыгыр дың бажы. Даярның чөөп чүк талазында кыдыы чаа-ла, кыйгак сүттүг хымыраан өңү шыкаш, ак-күү кылдыр чырып келген. Балыкчылар эртем эрте хөделип эгелээр чүве болгай. Алдын-оол биле Арбай-оол ийилээ Остуг-Хемни өрү өскептилер. А мен хемни куду бадыштым. Ында улуг саарыг бар. Саарыгның адаанда хөлбек ээремге балык ындерик турар.

Шала орай чазын, азы чай эгезинде, ол ээремден октаар сыырткыыш-биле улуг белдерни болгаш мыйыттарны чайлыг тудуп ап болур. Мен мурнунда-ла ол ээремден балык тудуп ап амдажаан болгаш, «хүлбүс аткан черни хүннүң аңнаар» дижирим ышкаш, бо удаада база-ла ынаар чорупканым ол чүве.

Чер аразы элээн ырак. Чоруп орумда-ла дың элээн адым, чер кыры чырып, мякта бараан беанн көстүп турар апарган мындыг. Балыктарның чемнээр үеэн эрте бээр ийне дээш, далашканым хөлчок. Дүрген кылаштаап, артында дериде берип-тир мен.

Саарыгның шаалаан даашпимээни кайы ыяктан-на дыңналып турар. Ээремниң чанында бедик эл бар. Ол эл кырынга бинче-ле четкелек чорумда, саарыгда бир-ле аммтанның сутда молчуреэнп, даштарны казыратканы дыңналы берди. «Демги кажар эрлер мени мурнай чоруткаш, мында келгеннери ол-дур. Мурнадыпкан-дыр мен» кылдыр бодап, хомудавышаан, дүрген-дүрген баскылаап, эл кырындан хараар деп чорумда, ужуккан балык мээң бажымга хензиг-ле дегбейн эрткеш, черге пет кылдыр барып дүшкеш, дырланайнып, аксын ааналаңнадып кээп чыдыр. Ажок улуг мыйыт болду, деңзилээр чүве болза, үш килограмм чайлыг хире. Тешкеленип чыткан балыкче бир дап бергеш, ара соксадым. «Өске кижиниң балыын сегирип алырымга хорадай бээр ыйнаан» деп бодап, адаарган турумда, база бир улуг балык хемден суун дырылаадыр ужугуп келгеш, мээң мырынай пдиим бажында бо пет кээп дүштү.

«Бо кым мындыг белен балык үштүп октап турар чоор?» дээш эл кырындан харап келдим. Мен дээрге, кайгаанымдан аксым ааладып алган, кожээн чүве дег, сыртайып алган тур мен. Харыдаа чиктин сүргей, эът-бодумм чым-сырт дээп ышкаш болган. Кезек кадз канчаар-даа аайын тыпшайн бардым. Оон оңналып келгеш, дүвү-далаш олура дүштүм. Ол аразында туулан улуг мыйыт бажым кыры-бие ужуккаш черге дааштыг дүшкеш, тепкилеп берди.

Ол балыктарны эл кырынче кым үндүр ышкаш, ак-күү кылдыр чырып келген. Балыкчылар эртем эрте хөделип эгелээр чүве болгай. Алдын-оол биле Арбай-оол ийилээ Остуг-Хемни өрү өскептилер. А мен хемни куду бадыштым. Ында улуг саарыг бар. Саарыгның адаанда хөлбек ээремге балык ындерик турар.

Шала орай чазын, азы чай эгезинде, ол ээремден октаар сыырткыыш-биле улуг белдерни болгаш мыйыттарны чайлыг тудуп ап болур. Мен мурнунда-ла ол ээремден балык тудуп ап амдажаан болгаш, «хүлбүс аткан черни хүннүң аңнаар» дижирим ышкаш, бо удаада база-ла ынаар чорупканым ол чүве.

Чер аразы элээн ырак. Чоруп орумда-ла дың элээн адым, чер кыры чырып, мякта бараан беанн көстүп турар апарган мындыг. Балыктарның чемнээр үеэн эрте бээр ийне дээш, далашканым хөлчок. Дүрген кылаштаап, артында дериде берип-тир мен.

Саарыгның шаалаан даашпимээни кайы ыяктан-на дыңналып турар. Ээремниң чанында бедик эл бар. Ол эл кырынга бинче-ле четкелек чорумда, саарыгда бир-ле аммтанның сутда молчуреэнп, даштарны казыратканы дыңналы берди. «Демги кажар эрлер мени мурнай чоруткаш, мында келгеннери ол-дур. Мурнадыпкан-дыр мен» кылдыр бодап, хомудавышаан, дүрген-дүрген баскылаап, эл кырындан хараар деп чорумда, ужуккан балык мээң бажымга хензиг-ле дегбейн эрткеш, черге пет кылдыр барып дүшкеш, дырланайнып, аксын ааналаңнадып кээп чыдыр. Ажок улуг мыйыт болду, деңзилээр чүве болза, үш килограмм чайлыг хире. Тешкеленип чыткан балыкче бир дап бергеш, ара соксадым. «Өске кижиниң балыын сегирип алырымга хорадай бээр ыйнаан» деп бодап, адаарган турумда, база бир улуг балык хемден суун дырылаадыр ужугуп келгеш, мээң мырынай пдиим бажында бо пет кээп дүштү.

«Бо кым мындыг белен балык үштүп октап турар чоор?» дээш эл кырындан харап келдим. Мен дээрге, кайгаанымдан аксым ааладып алган, кожээн чүве дег, сыртайып алган тур мен. Харыдаа чиктин сүргей, эът-бодумм чым-сырт дээп ышкаш болган. Кезек кадз канчаар-даа аайын тыпшайн бардым. Оон оңналып келгеш, дүвү-далаш олура дүштүм. Ол аразында туулан улуг мыйыт бажым кыры-биле

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эгелээнинден

ШЫН

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 28 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 229 (8075).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

Чыл келген тудум-на бистиң республиканың хоорайларында болгаш суурларывыңда чаа, амгы үениң негелделериниң дүүшкен башкылар, сак дерт кудумчулар немелип, негаан чечен-чимис, ыяштар-биле узам каас-чараш ыялдыр шиметтинип турар.

Хоорайларны болгаш суурларны чаагайжыдары дээрге чүгле кудумчуларга, будуруглуг девискээрлиг ыяштар, чечентер олуртуп, өстүрери ол эвес. Ол бөлүк хөй янзы болгаш үргүлчүнүң чугула ажылы болур. Кудумчуларда болгаш шөлдерде сандайларны, стандилерни, херим-кажаалларны үргүлчүнүң элэктри чырыын, киску агитациялыг хайгаарал, септел, санитария чурумуун сагыыры база ажаа хамаарыжыр болгай. Кайда-ла ол бүгүже эки кичээнгей салганыл, ында чаагайжыдылга херээ эки чоруп турар.

Бистиң республиканың ажыдчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга база Совет Тываның 25 чыл юбилейинга болгаш Совет Тываның 25 чыл юбилейинга талазы-биле база-ла тодаргай хемчегларын ап келген. Оон чижээнге Ленин орденниг республиканың найысылаазы — Кызылаы ап нерээлиңер. СЭКП-ниң Кызыл хоорхомуунуң бюрозу болгаш хоорхүүсиом кызылчыларның чаагайжыдылга талазы-биле хүлээлгезин бүрүнү-биле деткээн. Ынчангаш ону күүседири-биле сентябрь 15-тен октябрь 15-ке чедир чаагайжыдылганың шалыпчы айын эрттирер деп шиитпирээн. Ол ажыл ам кидин түлүк чоруп турар. Дүүн хоорайга бацтайгы ленинчи субботник болган. Анаа чүс-чүс кызылчылар төрээн хоорайының чаагайжыдылгазыңга кириишкен. Хоорайның кудумчуларыңга болгаш сесерликтеринге бо ай дургузунда 2 муң янзы-бүрү ыяшты, 30 муң чадаң үнүштерни немештир олуртур, чечен олуртур дыка хөй черлерни белеткээр. Кызылчылар апрель — майның шалыпчы айында 2400 ыяшты, 26 муң чадаң үнүштү олуртқан. Маңаа Кызыл садыгның, Иштинин хөректер, Коммунал ажылагай министерстволарының, сайгарылга баазазының, кинофикация эргелелиниң коллективтери идепкейлиг ажылдаан. Хоорайның чаагайжыдылга конторазының коллективи муң ажыг ыяшты, 22 муң чадаң үнүштү олуртуп. 37 муң дес янзы-бүрү чечекти тарып өстүрүп. 1650 дорбелчин метр шөлдүг кудумчуну асфальтылаан.

Найысылаалдың ажыдчы чоннары чаагайжыдылганың күскү шалыпчы айы эгелээнден бээр эвээш эвес ажылдарны кылганнар: кудумчу кыдыгларында чадаң ыяштарны дескизээн, чамдык ниити чурттавга, будуруглуг черлериниң девискээрлерин арыглаан, тудуг шөлдериниң болгаш оске-даа черлериң бегүн арыглап, сеорткен. Сөөлгү үеде Кызылдың девискээринде олуртқан ыяштарының ниити шөлү 200 га ашнан, ниити хемчээли 100 км ажыг асфальтылыг кудумчуларны, тротуарларны кылган.

Мындыг чижектерни республиканың оске-даа хоорай, суурларындан хөйну көргүзүп болур. Барыын-Хемчик районнуң «Пионер», Чаа-Хемчиктиң «Искра», Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозтарының, Өвүрүнүң «Торгалыг» совхозунуң төптери сөөлгү үеде дыка чаагайжып, оларның чурттакчылары боттарының суурлары дээш сагыш салырында чаагай чаңчылдыг апарганнар.

Республиканың хоорайларының болгаш суурларының чурттакчыларын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл юбилейинга талазы-биле дыка чаагайжыдылганың шалыпчы айын эрттирер деп шиитпирээн. Ол ажыл ам кидин түлүк чоруп турар. Дүүн хоорайга бацтайгы ленинчи субботник болган. Анаа чүс-чүс кызылчылар төрээн хоорайының чаагайжыдылгазыңга кириишкен. Хоорайның кудумчуларыңга болгаш сесерликтеринге бо ай дургузунда 2 муң янзы-бүрү ыяшты, 30 муң чадаң үнүштерни немештир олуртур, чечен олуртур дыка хөй черлерни белеткээр. Кызылчылар апрель — майның шалыпчы айында 2400 ыяшты, 26 муң чадаң үнүштү олуртқан. Маңаа Кызыл садыгның, Иштинин хөректер, Коммунал ажылагай министерстволарының, сайгарылга баазазының, кинофикация эргелелиниң коллективтери идепкейлиг ажылдаан. Хоорайның чаагайжыдылга конторазының коллективи муң ажыг ыяшты, 22 муң чадаң үнүштү олуртуп. 37 муң дес янзы-бүрү чечекти тарып өстүрүп. 1650 дорбелчин метр шөлдүг кудумчуну асфальтылаан.

Найысылаалдың ажыдчы чоннары чаагайжыдылганың күскү шалыпчы айы эгелээнден бээр эвээш эвес ажылдарны кылганнар: кудумчу кыдыгларында чадаң ыяштарны дескизээн, чамдык ниити чурттавга, будуруглуг черлериниң девискээрлерин арыглаан, тудуг шөлдериниң болгаш оске-даа черлериниң бегүн арыглап, сеорткен. Сөөлгү үеде Кызылдың девискээринде олуртқан ыяштарының ниити шөлү 200 га ашнан, ниити хемчээли 100 км ажыг асфальтылыг кудумчуларны, тротуарларны кылган.

Мындыг чижектерни республиканың оске-даа хоорай, суурларындан хөйну көргүзүп болур. Барыын-Хемчик районнуң «Пионер», Чаа-Хемчиктиң «Искра», Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозтарының, Өвүрүнүң «Торгалыг» совхозунуң төптери сөөлгү үеде дыка чаагайжып, оларның чурттакчылары боттарының суурлары дээш сагыш салырында чаагай чаңчылдыг апарганнар.

Республиканың хоорайларының болгаш суурларының чурттакчыларын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл юбилейинга талазы-биле дыка чаагайжыдылганың шалыпчы айын эрттирер деп шиитпирээн. Ол ажыл ам кидин түлүк чоруп турар. Дүүн хоорайга бацтайгы ленинчи субботник болган. Анаа чүс-чүс кызылчылар төрээн хоорайының чаагайжыдылгазыңга кириишкен. Хоорайның кудумчуларыңга болгаш сесерликтеринге бо ай дургузунда 2 муң янзы-бүрү ыяшты, 30 муң чадаң үнүштерни немештир олуртур, чечен олуртур дыка хөй черлерни белеткээр. Кызылчылар апрель — майның шалыпчы айында 2400 ыяшты, 26 муң чадаң үнүштү олуртқан. Маңаа Кызыл садыгның, Иштинин хөректер, Коммунал ажылагай министерстволарының, сайгарылга баазазының, кинофикация эргелелиниң коллективтери идепкейлиг ажылдаан. Хоорайның чаагайжыдылга конторазының коллективи муң ажыг ыяшты, 22 муң чадаң үнүштү олуртуп. 37 муң дес янзы-бүрү чечекти тарып өстүрүп. 1650 дорбелчин метр шөлдүг кудумчуну асфальтылаан.

Найысылаалдың ажыдчы чоннары чаагайжыдылганың күскү шалыпчы айы эгелээнден бээр эвээш эвес ажылдарны кылганнар: кудумчу кыдыгларында чадаң ыяштарны дескизээн, чамдык ниити чурттавга, будуруглуг черлериниң девискээрлерин арыглаан, тудуг шөлдериниң болгаш оске-даа черлериниң бегүн арыглап, сеорткен. Сөөлгү үеде Кызылдың девискээринде олуртқан ыяштарының ниити шөлү 200 га ашнан, ниити хемчээли 100 км ажыг асфальтылыг кудумчуларны, тротуарларны кылган.

Мындыг чижектерни республиканың оске-даа хоорай, суурларындан хөйну көргүзүп болур. Барыын-Хемчик районнуң «Пионер», Чаа-Хемчиктиң «Искра», Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозтарының, Өвүрүнүң «Торгалыг» совхозунуң төптери сөөлгү үеде дыка чаагайжып, оларның чурттакчылары боттарының суурлары дээш сагыш салырында чаагай чаңчылдыг апарганнар.

Республиканың хоорайларының болгаш суурларының чурттакчыларын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга база

УЛУСТАРНЫҢ ЛЕНИНЧИ НАЙЫРАЛЫ

Тывага Совет эрге-чагырганың 25 чылының дургузунда бистиң республикавыс улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга, эртем, культурага аажок улуг чедиишкиннерни чедип алган. Коммунистиг партияның, акы-дуңма совет улустарның аныяк республиканың дугайында чаагай сагыш салыышкынының, бистиң улустарывыстың бузулбас ленинчи найыралының ачызында ол чедиишкиннер, магаданчыг чаартылгалар чедип алдынган.

Ленинниң ады

Чугаа-домаа үнгелек.
Чучак кеткен чаштар
Чуруун көргеш танывыр
Чуртталгада кымыл?—
Ленин!

Сеткилдерин чылыктыр
Сергедиптер бүгинныг,
Өшпес от дег ачы,
Өлүм чок ат кым деп?—
Ленин!

Чонга эргим, уттундурбас,
Чогаал, ырда маадыр,
Ишчи, малчы чоннуң
Изиг ынаа кымыл?—Ленин!

Секунда-даа чоннуң
Сеткилинде идегел —
Агаар, суг, чырык дег
Алдар аттыг кымыл?—
Ленин!

Октябрьның түгүнде,
Октаргайның хивилинде,
Шылгаранган эртемде,
Шыдал-күштүг кымыл?—
Ленин!

А. ДОПЧАА.

—⊙—

ХАЯ-ДАШТАН БЫЖЫГ

«Чүс кижиниң арнын көргүнүң орнунга, чаңгыс кижиниң адын танып ал» деп тыва үлегер чугаа бар. Шогду Маадыр-оол биле Прокопий Павлик харын мынаар таныжып, өнүктежип алганнар. Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы» колхозунга аът ажакчылары болуп, ажылдап эгелээннер.

Өнүктер чаа ажылынга кирип, эллечежий ажылдап эгелээн. Кижиниң амыдыралынга чүү турбас дээрил. Чамдыкта Прокопий аарый бээрге, Шогду оон ажылын чоктаттайн кылып бээр. Шогду-даа кандыг-бир чүвеге таваржы бээрге, Прокопий аңаа дузалап чедип келир. Эки аъдыңны дагга кызаа, эки эжиңни чокка кызаа дээн шыкаш, өнүктер бар-чогун үлежиндаа, дүн-хүнүң ажылын эллечежин-даа кылып турганнар.

Оон бээр хөй сут аккан, хөй үүле бүткен. Шогду биле Прокопийниң амыдыралында, ажылында база улуг өскерилгелер, чаартылгалар болган. Олар кайызы-даа комбайнердер болур дижи берген. Баштайгы удаада Прокопий эжиниг дузалап эгелээн, чүге дээрге оон боду шаанда малчын чорбаан болган, демирдес-биле өлүржүр, ынчангаш машинаның кайы-бир иезээндаа кады чурттап туртыны чолаачыларны дамчыштыр биле берген турган. Ынчаар өөренип тургаш, техниканы шиңгээдип апканнар...

Ам бо хүннерде ийи өнүк Сартал шөлүнде. Сөөлгү чылдарда өскө ажылче тырттыра берген Прокопийния дүжүт ажаарынга киригштирер дээш, Сартал шөлүнге эккелген. Урелгилиг комбайн аңаа онаажы берген. Ынчалза-даа олар ийилээн, эмгелеп турган, комбайнны сеттеп, тайрыштырып апканнар. Ынчангаш Прокопий комбайнга олурушкан, эжинче көрүнүп, холуун чайгап:

— Сеңээ база чедиишкинни күзээйн. Ильичиниң төрүттүнгеп хүү-биле холбаштыр социалистиг чарыжывыс бар болгай, түштүп. Шогду—дээш, кызыл-тас далайынче хову корабли-биле ажындырып киргикси.

Механизаторлар кежээки чемге четкилеп келир. Олар бир черге чыглып келгеш, кымның канчаар ажылдап турарын айтыржыр. Бо удаада П. Павлитей өөрү айтырыг салды:

— Ажаан алышкыны эгелээниңден бээр каш чедириптиң моң?

— 600 гектар ашкап.

— А өскө өөрүң?

— Шогду Маадыр-оол ол-ла хире, а өжелер оон бичe үзээш, ынчалза-даа нормазын ажырып турарлар.

— Машинаңга үрелиг боллбайн-дыр бе?

— Чок. Үрелиг берзе-даа, Шогду-биле бис ийи ол дораан «үтлептер» улуг-ла болгай бис.

Алышкылар ынаа халдаштан быжыг дээн шыкаш, бо ийи кижиниң ажылга эптиң кижи кайгаар. Бригадада ажылдап турар механизаторларның аразында каш националдың кижилери бар. Оларның кылып турар үүлеви — чаңгыс. Эптигде хөлүг, эптигде — күштүг. Ынчангаш колхозуун Сарталда бо бир эптиг кижилери — чүү-даа дескетпес найыралдыг коллектив болуп берген.

С. САЛЧАК.

АЙМАК-СӨӨК ДЕП ЫЛГАЛ ЧОККА

Тыва уругларга улуг Ленинниң дылы-биле аң баштайгы орус сөстү кымнар сөглээнин? Калбак делгем Торээн чуртуустуң ол-бо булуңнарындан келген башкылар — орустар, украиннер, белорустар... Төрээн чурт, Ленин, найырал деп сөстериниң ужур-утказын плеердин тайылбырлаарга, бичиилериниң кайы хире соңуургал, идегел, бүзүрел-биле хүлээп алырын кым-даа эскерер.

Найысылалтывыс Кызылдың кайы-даа школазынга баар болзуңза, барык класс бүрүзүнде орус, тыва уруглар кады өөренип турар.

Найысылалда Ленин кудумчузунуң бажында № 1 башкыга кире дүжээл. Тываның хоочун школаларының бирээзи № 2 школа-дыр. Школа баштайгы доозукчуларын тускайлап амыдыралдың оруунче үдээнден бээр чаъдыг чыл ашкан. Хөй-ле кижи оон эжиин артап киргеш, билигче көкпаазын тыпкан. Ам мында чартык муң аъдыг уруглар өөренип турар. Тожуунуң инженинин. Эрзининң малчынныын, Таңдының тараажызының ажыттөлүп чаңгыс эп-сеткилдиг, пайыралдыг коллектив өөредип, кижизиндип турар.

Кижилдикчилер коллективинде 35 башкы, оларның аразында орустар, тывалар, хакастар, алтайлар, белорустар дээш каш янзы аймак-сөөк улус бар.

Таисия Филипповна Лама — хоочун башкыларның бирээзи.

— Бо школа ажыттынары билек маңаа ажылдап эгелээн мен. Бүгү амыдыралым маңаа эрткен. Мынча чылдар иштинде чүвү көрбээн дээр. Школаның сайзыралын, бурунгаар болгаш маңаа ажылдап эгелээн өөлек маңаа ажылдап эгелээн мен. Бүгү амыдыралым маңаа эрткен. Мынча чылдар иштинде чүвү көрбээн дээр. Школаның сайзыралын, бурунгаар бис. Өөредилге эргелекчиин Н. А. Мистрюкова, башкылар Ф. Т. Манзанова, С. М. Содунам күш-ажылчы оруун базала бо школадан эгелээш, бо хүннерге чедир мында ажылдап турар. Сөөлгү чылдарда даштыкы дыл башкызы К. Г. Седип, орус дыл башкызы А. Я. Иванова дээш өскө-даа башкылар келген. Оларның кижи бүрүзү тус-туста орус, тыва, немец, англи дылдарны тыва уругларга өөредип турар. Бисте кандыг-даа аймак-сөөк деп ылгал читкен.

Шынап-ла бижыг найыралдыг, аныяк-даа, улуг-даа башкылаарыг хөөчүн коллектив— № 2 школаның коллективи. Хөөчүннерниң бирээзиниг РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы С. Ш. Дүкежек хамаарыжыр. 32 чыл дургузунда школага ажылдап, уругларны өөредип чоруур. Ол ам 4—8 класстарда биология, география башкызы.

Ленинчи ыйлалейниң бүдүүзүнде эгелээн чаа өөредилге чылында оон ажыл-херээн сонуургаарывыска, ол мынчаар харылады:

— Бо өөредилге чылында бистиң ажылывыста онзагай чүве чаа программаларже шилчилге. Биологияга, географияга чаа, солуун болгаш эртемге үндезилээн угланмышкынныг билиглерин уругларга чедирери бистиң соруглавыс. Уругларның кичээнгейн улуг, сонуургаар боор-дур...

Коллективтиң кежигүннериниң аразында бодунуң мергежилиниг аайы-биле хоочуннарны найызын ол дээр. Галина Ивановна Саморокова — пионер вожатыйы, ук ажылына 21 чыл дургузунда ак сеткилдиг ажылдап чоруур. Школаның пионер ораазынга киргеш, инда турган интернационалчы будуңну кижи дораан-на эскерип каар. Уругларның пайыралының оруктары чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын акы-дуңма социалистиг чурттарже шөйүлгеп. Бо чүнү коргуулуп турарыл дээрге, пайыралга бектег турбас, оон чалбыжы ак сеткилдиг кижи бүрүзүнүң үүректеринде хып чоруур дээргин хереченгел турар-дыр.

№ 2 школаның башкылар коллективи бистиң бүгү школаларывыста ишкеш, пайыралга бижыгып, пайыралга уругларны кижизидип турар.

Б. ДИРЧПП.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

Тыва чогаал дайын чылдарында Саян сынын артай баскап: 1943 чылда «Совет чогаалчы» деп ном үндүрер черге Салчак Токаның «Тос чадырда» деп тоожузу, Сергей Пюрбюнүң «Кызыл коъш» деп шүлүү «Красноармеец» журналга парлаттынган. Оортан бээр бистиң чогаалывыстың «географиязы» чылдың-на калбарып кел чыдар. Ылаңгыя ССРЭ-ниң Күрүне шаңналы-биле «Араттың созуң» демдеглээн соонда, ол чогаал делегейге сурагжый- биргеи: ам ону 21 дылда очулдурган— Англия, Индия, Пакистан, Германия, Моол болгаш өске-даа чурттарда номчуп турар.

Ленинчи национал политиканың ачызында тыва чогаал бистиң чурттуң найыралдыг өг-бүлезинге калбаа-биле билдингир апарган. Ам тыва шүлүк болгаш проза узбек, кыргыс, алтай, бурят, якут, хакас болгаш өске-даа дылдарда очулдуртунган. Чүгле бо чылын безин С. Сарыг-оолдуң «Ангыр-оолдуң тоожузуун» алтай, якут дылдарга очулдурган. Якут дылга «Тываның ыры» деп номну парлап үндүрген. Инда чээрби ажыг тыва шүлүкчүлериниң шүлүктери кирген.

Тыва чогаалчылар боттарының ажылы-биле акы-дуңма улустарның найыралын бижыглаарынга үлүүн киирип, дыка хөй номнарны, шүлүктерни болгаш ырларны ажыл-бүрү дылдардан очулдуруп турар. Ол болза ажыл-бүрү литератураларның аразында харилзаазын быжыглап, социалистиг культураның хөгжүлдезинге биче эвес сактыышкынны киирип турар.

Ю. КҮНЗЕГЕШ.

Бо чурукта республика найысылалында уран чүүл училищеазының сургуулдары (солагай талазадан) Таня Маадыр, Алда Курчева, Ира Дирчиңчап, Очур-оол Айзан, Дарья Серен-Чимит, фортепьянода Надя Сычёва олар чаңгыс өг-бүленүң кижилери дег, эптиг найыралдыг чурттап, өөренип турар.

Хоочун салгалдың кижиларининг революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы төлептиг үлегер-чижээн, чаагай чаңчылдарын дээш салгаан, эртем-билиглиг чедип алырынга улуг чүткүлдүглер-дир.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

УЛУГ ӨГ-БҮЛЕВИС-БИЛЕ

Социализм тиилээн, оон бижикканы-биле холбаштыр күрүненин болгаш инитилелди башкарарынга киржир экономиктиг, социалполитиктиг болгаш культурлуг арганар ажылчы чоннарга бар апаргаң. Бистиң социалистиг демократиктыстың буржуаз демократиядан бир эң онзагай кол ылгалыр мозузу инда.

Чаа инитилел тургузуунуң тиилелгези социалистиг күрүненин хөрээн башкарарынын дээлеп орууң чонга ажыдып берген. Оон түңнелинде Советтер шынап-ла херек кырында эң массалыг органнар апарган. Бир эвес чээрби чыдар үезинде соңгулдага киришкен чоннуң хуузу 70 хире турган болза, үжен чылдарның ортан үезинде 90 хуудан ажа берген. Ам соңгулдага барык шупту хамаатылар киржип турар апарган.

1969 чылда болган чер-чер Советтерниге соңгулдаларга 150 миллион хире соңгукчулар киришкен. коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес-терииң улусчу блогуунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкынын берген. Депутаттар дээрге, чоннуң аразынга депшидип үндүрген толептиг дээш кижилер-дир. Оларның аразында янзы-бүрү профессиянның төлээлери болгаш культураның ажылдакчылары, аңгы-аңгы салгалдың болгаш аңгы-аңгы нациянның төлөөлекчилери, коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер, ажылчыннар болгаш тараачыннар бар.

Сөөлгү болуп эрткен соңгулдага Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге 110 депутат соңгуттурган. Оларның аразында бүдүүлгеде ажылдап турарларның саны 46. Ол дээрге бүгү депутаттарның барык 41 хуузу болур-дур. Бистиң республиканың парламент кежигүнериниң аразында дөрт эмнелге ажылдакчызы, чеди башкы, 22 депутат совет органнарының ажылдакчылары. 19 кижи партия, профсоюзтар болгаш комсомол органнарының ажылдакчылары болуп турар. А национал составының талазы-биле алырга мында: тывалар 77, орустар 31, өске нациянын улузу 2. Соңгуттурганнарның аразында 80 кижи СЭКП кежигүнү болгаш аңаа кандидаттар, хөрээжен депутаттарының саны 30.

Райсинар Советтериниге 715 депутаттар соңгуттурган. Оларның аразында хөрээжеңнер 226, ажылчыннар 286, колхозчулар 150, албан-хаакчылар болгаш өске профессиянның кижилери 279. Тыва депутаттар 469, орус депутаттар 199, украиннер — 5; белорустар — 3. Олардан аңгыда корей, еврей, хакас, чуваш, татар националдыглар база бар.

Кодаа Советтерге 1771 депутаттарны соңгаан. Оларның иштинде хөрээжеңнер 677, ажылчыннар 675; колхозчулар 432, албан-хаакчылар 664. Тыва депутаттарның саны 1377, орус депутаттар — 365.

Суур Советтериниң депутаттары 87 кижи. Хөрээжеңнер 29, ажылчыннар 50, албан-хаакчылар 37. Республиканың район чагыргалыг дөрт хоорай Советтеринде 200 депутат бар. Оларның 96-зы ажылчын, 13-үү колхозчу, 96-зы албан-хаакчылар.

Найысылалдың хоорай Советиниде шупту 165 депутат бар. Оон иштинде ажылчыннар 96, албан-хаакчылар 72, колхозчулар 2. Национал составы — орустар 110, тывалар 47.

Тудугжунуң ажыл-ижи

Бай-Тайгаже чагаадан

Тываның улуг тудугларынга ажылдаары-биле хөй аныяктар кээп турар. Бо каш одуругга Хову-Аксы комбинатының тудуунга Бай-Тайга райондан келген бир кыстың дугайын бижикседим.

Ажылчын аңгының хүрээлеңинге кирип, тудугжунуң хүндүлүг болгаш нарын мергежилиңге өөренири аныяк кижиге белен эвес. Ынчалзажок баштайгы күш-ажылчы базымнарже ону бүдүн коллектив, кады ажылдап турар эш-өөрү үдеп каар. Маңаа найырал, акы-дуңмалыкты чорук кол рольду ойнаар.

Тудугжу болган аныяк ажылчын, Бай-Тайганың Бай-Тал школазының доозукчузу комсомолчу Чечекмаа Калдар-соолдуң «Тыва кобальт» комбинаттың тудугжуларының улуг коллективинге эртиен чаваа келгеш, чаа черге күш-ажылчы амыдыралын канчаар эгелээнин адазыңга үргүлүчү бижип турган. Чечекмаанын чепшээрээни-биле ол чагаалардан каш одуругларны номчуптар болзувусса, дүүгү школачыныңг, бо хүнгү ажылчынның эрткен оруу, найыралдың болган эш-өөрүнүң ачызында күш-ажылга ладыкканы, түскай мергежилди эки шиңгээдип алгаш, улуг үүлени будүржүп турар бүзүүг ажылчын кижи апарганын тодаргай көстүү бээр.

...Чечекмаа Хову-Аксыга чай эгезинде келген. Юрий Гагарин аттыг кудумчуга суурнуң тудугларын магадап көрүп чораан, тудугжу Катя Бавыш-оол-биле танышкан алган. Каш хонук эртиенде Чечекмаанын терелдеринче чоруткан чагаазында мынаар одуругаар бар:

...«Чоруткан телеграмманы алган боор силер. Чаа черге келгеш, сиң шаа хонук эртиенин эскербедим. Иинти чурттаар бажыңның бир орээлинде беш кыс бар бис. Тей одалгалыг, чырык, чылыг-даа, изиг, соок суглаарлыг чунар өрээлдиг. Иинти кухняже база бар. Буфетте чем өртээ чиик, оон чеменеин тур бис. Күш-ажылчы амыдыралының баштайгы хүннери хомудал чок эртиң тур»...

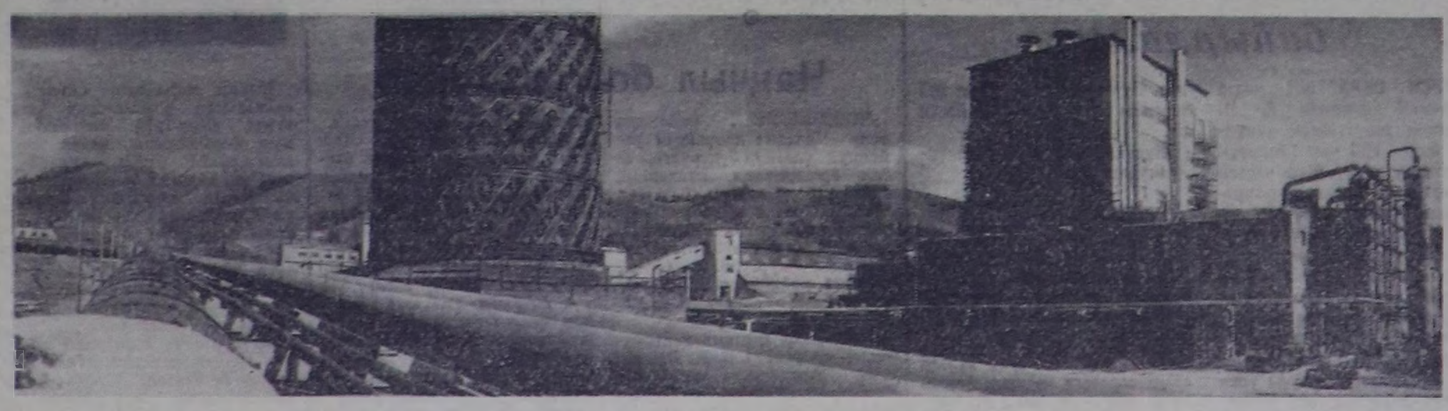
Тудугжу кыстың чагааларынга улуг тудугну, инда ажылдап турар эш-өөрүн төрелериңге сонуургадыр дээш бодалдар кончуг хөй. Түскай мергежилди чедип алырынга канчаар дузалажыр келгенин база-ла утпаан, оларга өөрүп четтиргенин улуг өөрүшкү-биле бижээн одуруглар база бар:

«...Ажылдарда улуг автобустарга олурупкаш хаптар-ла болгай бис, хөлүү кончуг. Улуг-Хем райондан, Кызылдан келген уруглар-биле бир бригадада киргеп бис. Мақаа үш чыл ажыр ажылдаан Надя Нам-Сүрүн бистиң бригадиривис. Мээң ажылдап киргеп бригадамның кыстары эки улус-тур. Маңаа келгенимниң баштайгы хүннеринде гидрометаллургия цехтиң бедик кончуг — дөрт кат даш бажың шыкаап. Оон кырынга ажылдаарга солуну кончуг, бадарга арай-ла чүрек сиилээр, чоорту чаңчыга бээр боор мен. Мастеривис орус уг-бай, оон улуска хөлдээ кончуг, ажылды канчаар кылырын менээ үргүлүү айтып, боду кылып турган чугаалап бээр кижи-дир.

Өөрүм уруглар айда 100—110 рубльден куду шалың албас улус. Хамык үжүр акпада эвес-ле болгай. Кол-ла чүве ажылга өөренип алырында деп бодаар мен. Күш-ажылчы кижиниң улуска хүндүзү улуг деп чүвеин маңаа келгеш билдим. Ынчангаш аалдарывыда ажыл чок орар мээң өөрүмге улуг тудугларга ажылдаңар деп мээң чагыммны дамчыдып көрүңер».

Аныяк тудугжу Чечекмаанын күш-ажылчы баштайгы базымнарының дугайында каш одуруглар бо-дур. Мынзыг чижектерни Хову-Аксының хөй национадыг тудугжу коллективинден хөйүү бижип болур.

О. КОРОДА.

ЧУРУКТА: Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың иштин хевирл бо-дур. Совет Эвилелиниң улуг будүүлгелериниң бирээзи. Тываның чоргаараазы болур комбинатты быжыг найыралдыг акы-дуңмалыкты совет улустарның оолдары, кыстары тудуп турарлар. Оон тудугжулары тыва Иргит Моңгенин, орус Анатолий Глуховтун, украин Иван Золоттун, хакас Семён Чильчигешевтиң болгаш өске-даа нацияларның төлээлериниң ады билдингир. Хову-Аксы, оон тудуу, эп-найыралдың демдээ, хөй янзы кижилерни чаңгыс сеткил, чүткүл-биле тудуштурган.

Г. СИРОТИНИНИҢ фотозу.

ЮБИЛЕЙГЕ

УТКУШТУР

Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгениң бүдүүзүнде

РЕСПУБЛИКАНЫҢ школаларында, бүгү чурттаазы-биле бир демей, чаа, 1969—70 өөредилге чылы чоруп турар. Бо өөредилге чылы онзагай чыл. Бүгү совет улус-биле кады школа В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуур оюн деидегзээр. Чаа өөредилге чылының база бир онзагайы чүдел дизе, 1970 чылдан эгелээш, бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчилгени партияның XXIII съездиниң шиитпирлериниң болгаш СЭКП-ниң Программазының тодаратканы болуур.

Ортумак өөредилгеже шилчиприниң бетинде материалдыг баазавы тургузарывыче бо өөредилге чылында оңза сагыш салыры чүгүлээ.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүделиниң 1968 чылда үндүрген «РСФСР-ге аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин боттандырарынга белеткел дугайында» доктаалын күүсетпишаан, республиканың улус өөредилге органнары болгаш школалар элээн ажылдарны чорудуп турар. Ортумак школаларның четкизи, оларның өөредилге-материаздыг баазазы калбарган болгаш бызыккан. Таңдының Бай-Хаакта 560 кижи өөренир ортумак школа тудуу доостур четкен. Бай-Тайганың Тээлиде, Тожуның Тоора-Хемде, Улут-Хемниң Чаатыда школалар тудуу чоруп турар. Чоокку беш чылда 11 чаа школаны тударын планнаан, ук тудуглар улуг, оларның бирээзинге-ле 1280 кижи өөренир. Хоорайларга 6, кодээге 5 чаа школаны тудар.

Школаларның интернаттарының тудуу чоруп турар. Бо өөредилге чылында Бии-Хемниң Ээрбек сес чыл школазында чаа интернат ажыттынган. Эрзин районуң Мореңде интернат удавас ажыттынар.

Айыткан тудугларны ажыглалга киирерге, уругларның өөрениринге, чурттаарынга эки байдал тургустунар. 1969—70 өөредилге чылында күрүненің долу хандырылгазынга 45 кижиниң немей хүлээп алган. Күрүне хандырылгазында ам 7350 өөренирин киргеп. Ортумак өөредилгеже шилчиприринге тааржыглыг байдал республиканың школаларында колдуунда тургустунган деп чугаалап болуур. Ортумак школа бүгүзүнде физиканың, химиянның кабинеттери, спорт залы, мастерскаалар бар.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчиприниң чедишкинниг болуру сес чыл школаларында өөредилгениң шактарындан база кол хамаарылгалыг. Өөредилгениң шынарын чүгүлээ деп корбее сес чыл школалары бисте ам-даа бар деп дорт чугаалап болур.

Элээн хөй эртемнериң башкылаашкынын чаа программалар-биле чорудуп турар. 1969—70 өөредилге чылындан эгелеп, бирги класстарда башкылаашкынны чаа программаларже шилчиткен. Эге школаны дөртку класска доозуп турган болза, ам үшкү класска доозар. 1970 чылдан эгелээш, 4-кү класска башкылаашкынны эртемнер аайы-биле чорудар. Ол ышкаш 5, 6 класстарның чамдык эртемнериң чаа программа-биле өөредип эгелээш. Чаа программаларның шенелдезип Кызылдың № 7 школазында чорудуп турар.

Өөреникчилериң билиниң деңнелин бедидери чаа программаларже болгаш өөредилге планнарывыче шилчээш-биле анаа-ла боттаны бербес. Башкымаларның талазындан өөредилгениң деңнелин бүгү талазы-биле бедидери негеттинип турар. Ынчангат башкы кижи бүрүзү бодунуң теоретиктиг белеткелин, башкылаашкын талазы-биле мергежилин, чаа аргаларны дилээрин онзалап көөр ушуулуг. Чүгле ооң ачызында чаа программаларның идеязы амыдыралга боттанып.

Бо чылдың сентябрьның 1-ден эгелээш, чаа программалар-биле ажылдап турар 471 башкы билиг бедидер институтка база Новосибирскиге тускай курстарны эрткен.

Уруглары өөредирин-даа, кижизидерин-даа экижидер соруглга-биле бистиң школаларывыста улуг ажылды чорудуп турар. Ооң-биле чергелештир партияның XXIII съездиниң айтыкаты улус өөредилгезиниң улам ыңайгы хөгжүдээшинге айтырыглаарын шиитпирлээр ужуруут бис.

Ортумак эртемни чедип алырының чугулазын аныяктар ортувунга таймылбырлаар ажылды школалар болгаш делегей демдектерни уруглар ап турар. Ортумак өөредилгениң кол өзек эртемнери өруе дыл болгаш математиканга хөй багай

Улуг-Хемниң ыяш үлештүр ажыл-агый черинде мактаулуг болган Екатерина Щакираповна биле Галина Лузанина сентябрь айда күш-ажылчы чарыштың тиилекчилери болган. Совет Тываның 25 чыл болуп байыр-лалынга чедир кара чүс-чүс дербелчин метр ыяшты дилдирип белеткээрин олар хүлээнген.

Адаанда чурукта мурнакчыларның дилдиргеп мактаулыг машинага чүдүргеш, туруп тоолдериче чорудуп турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ИШЧИ ЧОНГА ЧОРААШ

ЭМ-СУГ ФЕРМАЗЫ

Шөлээм алгаш, чекпек чедиг дорт аъттыг шолаан чортуп чорун ор мен. Кестүр черде кек сиген хөлбенеди чалгаан, көвей хойлар сирти кестүп, сиңиип оъттаан, чаңгыс борбак даш чок, өң-базын чечек шыпкан чайлагда чаттыгган дүмей инек арааныда бууруг бүгө бүстап каан, менче корүп тур.

Ногаан эзим-биле оргуулаан-ныг алган сыныарның кедезинде, кедергей аяс дөрдеп, самолёттар каржы, солчуп эртип-ле турлар. Адап сурап келгеним мал фермазында он шаа бажыңнарны шулуурап кара суглуг чиңге хемнаң унуп куду шее туткулап каан болду. Ортузунда бажыңның чавында бажы өлеңи, мазы-лыг улгады бергени илдеп, кижи бедик шилги аътты эзертеп тур. Дүшкеш, экилежип таныштым.

Мурнукта-ла сурадым, дыңнаанын «Секретарь» деп шо-лалыг Кол Биче-оол дээрэн ол болду. Үргүлүг пам ажыды кылып, секретарьлап келген кижи-дир. Бажыңче кирип келдивис. Аныында болза бу-ганың ийи мыйыстыдан тут-каш, ужур базыкы дег, улуг-шыырга конгуг херээжен кижи шай хайындырып тур. Мээң-биле менди солушкап, менче топтап кере-дир.

— Бо мээң кады кыраанын Кодавай кадай-дыр ийин — деп, Биче-оол башкактанган, хүүмүүрду.

— Кады-куду кыраанын деп алган, мыңдыг ашак моң—дээш, демги үтбай эгенгенинг каттырган, шайын саара бердиг. Мен чадым адаам, ажылым чүтээладым.

— Боок-кайт, чаа мал эмчи-ни келген чүве дээш, ол деп бодадым мыйнаан — дээш, чоон үн-биле үзүктелчек каттырды.

Кол Биче-оол үремоданындан улуг кара дептер үзүглаш: — Бөгүн бызаадар киллээр дээн улус бис. Мен инектерни бо-луп экскээн. Бистиң бо ферма-га эътКир инек остүрер дээш, онаар чылдан бээр бызааларны-ыдып салган болдур ийин дуңмам, сонуургаар, болзуңар-за көрүп болур силер — дээш, үнүп чорупту.

Кырган-биле чугаалажып, шайдап олурувуста инектер дийнеңнип-ле келди. Мен база чүве халыдым. Бызаа-ларыны кажаалаптымыс. Биче-оол Мооскаевиң дептерини тутказ, кил чанында олурупту. Фермаңың кадарчылары Кодавай, Лопсан, Серетчик, Даргат, Куш-оол дээш эскелер-даа молдургалар ышкаш улуг, семизинге боп-борбак боол келген бызааларны чедип экеп, килдеп-ле турлар. Оларның араазында Даргат, Тамара оларның хүрең бызаазы 208 кг, Куш-оол, Мээ оларның ак бызаазы 197 кг болуп, эң-не бедик деңнеттер болду. Өскелери оларга четпес дээр-ден башка, деңнээри 170—180 кг чедип турар. Ол бызаалар-ның чазын төрүттүнгенде деңнээ-ри 17, 18-тен ашпайн турган. Дөрт, бет ай иштинде ынчаар өзе бергеш мал толуу көргеш эвес, мөңгө мырыңай тоолуг-да.

Фермада дөрт өг-бүле ишти сес кадарлы бар. Бызааларны дөрт өрегее чаргап, Куш-оол, Мая оларда 41 бызаа, Даргат, Тамараның 45, Лопсан, Серет-чиктиң 38, Биче-оол, Кодавай оларда 37 бызаа бар. Ферма-ның чүүле бызаадары ижи-ни магадавас арга чок. Фермада шүүлү 366 инек бар болду. Кадарчыларның удуртукчузу район Советиниң де-путады, ол денисизиниң партгруппоргу Биче-оол Мооскаевич Кол дептерни менче суглу. Далаш-биле алгаш ажыды, номчудум. Үш чыл иш-тинде ажылының түнелеп-ле ары, тода бижин каан. Мөөң мурнунда ук ферма райониуң шилчир Кызыл-тоңуу кымга-да бербейн, ийи чыл улаш-тыр мурнакчы сүт-бараан ферманы болуп келген. 1968 чыл-дан бээр чаа дуржулга кылып, инектерни сагбастай бергеп.

Эм-Суг фермазының кадарчылары чүүле эки малчыннар эвес, харын билдингир бот-тыынгар артистер. Олар кожа-зында фермаларның аныяк-тарын эвилеткеп, солуу кон-пертин белеткеп, суурларга болгаш малчыннарга көргүүл турар. Мерген-оол Сереңниң хомус ышкаш хоюг үнүн кыызчылар бедик республи-каның бот-тывынгар ураан чүүл көрүлдезинин түнелеп концертинден дыңнаан. Мер-ген-оолдуң бо чылгы республи-карында «Тыва кыызы», «Ырла солдат, ырлаа» деп ырлар бар. Виктор Даргат «Чылгычының ырын» бадырыптарга, шынаала чыраа аът чыдыңындыр бажы орган дег сагындырар. Ол харлыг Чоңдуңай Бараан сырыңнаңдыр сыгырып олурар, клубта, чон мыырап-даа уппса дыңнады бээр хире ыр-жым олурар, а доскаш, сце-надан үнер деп чорда, хат-тыгда улуг далай чалгым ыш-каш адыш часкаашкыны дин-мирзор. Хойжу Бараан Шаи-лыктың шинге оймаары, уруг-дар ансамблиниң суруу ырлары дээш оске-даа номерлерни көрүкчүлер катаи-катаа дилей бээр. Оларның баянзаң хойжу Сай-оол Севек ырларның нотаазы туткан соонда, дораан ойнай бээр. Бараан Куш-оол бодуңуң чогаатакан шулуктерин номчуп үнүп келир. Оон чаа чогаатканы «Малчыннаа» деп шулуг чергле солуп.

МААДЫР КИЖИ

Сууржугашка чедип ора көөрүмге, бир бажың чанында белүк улустар арасында узун, шилгедек бижи холу-биле ынаар-мынаар айтыкпан каан, чүве чугаалап тур. Оон хөрөңге хүнге чайнады хереденип турган Алдын Сылдысты көрүп кагдым. Шаанда бир көргеним — алдар-суралыг эйлы, Социалис-тиг Куш-ажылдың Маадырым Эрестол Даржаевич Даржаа бо-ла-дыр, деп эңдеердим. Оон арыы-шырайын, идик-хевин бижин, чураан чоор мен. Бо чайын кылган ажылын дем-деглеккедим.

Эрестол Даржаевич алдар-лыг ачы болуурундан ангыда, билдингир ажыл-ишчи, хөй ажы-төлдүүн адаам. Оон удур-туп турганы сиген бригадаз-ында бодуңуң оглу Алек-сандр биле 5 кижи бөлүк. Оларның сиген кедер-ширы 70 тонна турган болза, Кежиң-Ча-ның деп черден 74 тонналы кы-ыдыг белеткээш, ам ийи-үш хонук дыштанып алыр дээш кептеп ол болган.

— Сентябрьның эгезинде плаидан ажыр база 30 тонна сигеним белеткээри-биле хү-лээлге адаам, Тоспуузукче чо-руур бис — деп чугаалаавы, өөрүн эргий көргеш, уругла-рының аазы Күлдүжпенче көрүп чорда чурук тыртыпрар аппарат шык даян. Оларның ол чурууң соңуургаарымга, харамаанайн-даа мөңгө бе-лек ышдыг берди.

Ийи хүнде мыя бичии бүдүүлүкчүкка көргенимни бижип кагдым. Тоскуунуң бүгү девискээринде бир хүн чүү болуп турарын, кандыг чараш байлык черлер барын кым бижип, чуруп шыдаар боор. Со-вет Тыва деп алдарлаан че-рээминг бегүзүг шыраны, най-да чайынаяшы турбас чүве дээр. Оон сеткил өөрүп, тор-лаарал куттулуп-ле тургадыр.

Б. САЯН.

МАГАЛЫГ-ДЫР!

Тыва Улус 1921 чылдың мурнунда даштакы болган иштики байдарга кан дакпыр дарадып тораан. Бүгү деле-гейниң — пролетарийлериниң баштыңчызы улуг Ленинниң баштап тургусканы Октябрың-ның социалистиг Улуг рево-люциязының төвүн-биле эргелөзүн, эртем-билигин, эко-номика талазы-биле дүрген хөгжүдүнь олар алган. Ам Тыва Автономнуг Совет Со-циалистиг Республиканың ажылчы чонунары 25 чыл бо-луур оюнуң байырлалының бүдүүзүнде турар. Бо дээрге, магалыг-ла-дыр!

Ам бо хүнүнде арат кижи-ниң амыдыралы-коскуг-биле чаартыгган. Коммунистиг партияның ачы-дузаазында ку-лугуг тракторлар-биле тараа тарып, поездаларге олуруп, автобустар, машиналар мувуп, самолёттар-биле дээрге кыл-дыйтып турар апарган-дыр бис. Чаагайжыды туттуунаа чыдыг, чырык, делгем, ары-сылыг бажыңнарда чурттаан ор бис. Ядыы-түренги, бүдүүлүк чораан арат бо бүгүнүң дүтүлүн күзеп-бодап чет-пес-даа турган боор.

Феодалдыг Тыва үезинде арат кижи хостуг ажылдаар, өөредир, дыштанып, хулас эм-чи дузалачыдыы алыр хамаан чок, кино, концерт, радио, со-луун, сеткүүл дүгайын бөлүк билбес чораан.

Ам Тывада дээди, ортумак өөредилге черлери бар, фабри-ка, заводтар түзүглары бедиг, түскай эртемнит хөй нацповал кадрлар ковудээн-дир. Рес-публиканың экономиказы эр-темге үндезилеп хөгжүп тур-тар, оон үлептирүүнүң баштайгы улуг түзүглары болуур Ак-Довуракта даг-дүгү. Хову-Аксыда кобальт комбинаттары бүгү чуртта сураглаан.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

СОЛДАТТЫҢ КҮЗЕЛИ

Бистиң кезээбисте шерег албан хүлөлгелеңи эртырып турар Сереп Серин-оол дайынга болгаш позитивтиг белеткеккээн, терииде экс өө-редилгелиг, чурумнуг дайын-чыларның бирээзи. Ол дайын-чы шылгаладыың дөрт черек демдээ-биле шаңнаткан.

Аңаа дайынчы Серин-оол В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруна чедир, баштыңчының 12 чогаалын номчуп, конспектиле-леп, өөренип алыр хүлөлгеге алган.

Комсомолчу С. Серин-оол коммунист болуруп күзеп чо-руур. Ол бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыстың телеглиг кежигүнү болуруна кежектиң комсомолчулары бүрүзүүр бис.

С. МӨҢГЕ.
шеригниң Н кезээниң радиост-операторлуг.

АРХЕОЛОГТАР ЧУГААЛАП ТУР

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология экспедициязы бистиң республиканда ажылдап турар болгай. Оон удуртукчузу төөгү эртемнериниң кандидады А. Д. Грачёвниң Кызыл хоорайның хөй-ниитизиниң мурнунга сезонда кылган ажылдың дүгайында өтүттүү кылыш берип турары чаңчыл болу бергеш. Чоокта чаа археологтарның кызылчылар-биле ужуражыыкшыны болган.

А. Д. Грачев аңаа солуп элеткеддиг кылган. Археология экспедициязының ажылдың тыпкан чүүлдери эртем болган бидиг талазы-биле улуг ужур-дужуллуг. Тываның девискээринде төөгү талазы-биле ажоок хөй тураскаалдар бар. Ол болза чалчаа ажыдымшыкшынарга хөй материалдарны бээр. Чүгле бо эрткен сезонда бистиң эрадада (чыл саналгазын эгелээн үеде-даа), оон мурнунда-даа чуртта чорааш кижилерниң үзүрбе дөрт үрлээгларын тып-кан.

Шагаан-Арыг — Чаа-Хол оруунуң эгелээн черинден ырак эвесте чер казымышкы-ныңдан тывылган чүүлдер оъза солуп болган дээрэн ялеткеп-ле чугаалаан. Аңаа ажоок бай хөөр тывылган, бистиң эраның VIII — IX үе чылдарында Тывага бедик культура туруп турган дээрэни чугаа-лап болзур аргаңы ол берип турар. Шаг-шаанда Алия, эр-темденериниң хөй нуруузуу-нуң бадыткан туреры мыкаан, чүгле кожуң чоруурларның чуртту турган эвес деп чүвени тывылган хөй чүүлдер чугаа-лап турар. Археологтар Тыва-ның девискээринден бурунгу шагның чер иштинде будуп калган хоорайжыгаштарын тыпкылаан, оларны өөренип көөр чорук бо аймгыг тала-зы-биле хөй чүүлдерни тода-радып болур.

Тыва эрте шагда чүгле бо-дунуң кожаалары-биле эвес, харын Индия-биле бөлүн ха-рылзаалыг турган дээрэни ты-ылган хөй чүүлдерге үндезил-ээп чугаалап болур деп, ялеткедиг айыткан. Чижээ, Салының кашпаалдарында кон-чуг үнелиг книжал бижек ты-ылган, оңу бирги чергениң дамасск канындан кылган болган.

Республиканың чурттакчы-лары мындыг үр болбайн, ты-ылган ол чүүлдериңниң хуулары көрүп, садыл ан болурлар, чүл дээрге ол чүүлдерни Москвага национал белектер кылдыр белеткээр деп турар. Тывылган бүгү чүүлдер дугайында шуптузуун таймылбырлап чугаалаары берге. Оларның хөй-хөйу ам-даа ажылдап кылдыпмаан. Ленинградтың эртемденнери ам ол талазы-биле ажылдап турар.

Бо отчёттуу кылыры-биле хозбаштыр тывылган чамдык чүүлдериңниң черле археологиязга хозбашкан херекселериниң делгелгезин дыңнакчылар аңаа база көрген.

С. САЛЧАК.

ЧАА АЛЬБОМ

«Совет Тыва. Фото-очерк» деп, тыртырган чуруктар аль-бому парлаттырган болгаш республиканың бүгү садыгла-рында киргеп.

Чуруктар-биле байлак кыз-дыр каастаан ол номну Совет Тываның 25 чыл оюнга хол-баттырган. Ленин орденниг Тыва АССР-ниң экономиказы-нда, культуразында чамдык чедишкиннериниң дугайын альбомда чугаалап, Тываның байлактыг, хөй янзы хевирлиг бойдузун номчукчуларга та-ныштырып, оон чоңгуун куп-ажылга ынак, мергежелдиг кижилериниң дүгайын чу-гаалап турар.

Оон тиражы 5 муң кезек. Ортаа — 3 рубль 96 копеек.

Делегейниң балет артистерииниң баштайгы конкурузунда.

ЧУРУКТА: Михаил Барыш-никовтуң коргузуг кылыш ту-рарры (Совет Эвилели). Аңаа бирги шаңнал биле алдын ме-далды тывыскан.

Е. ЕГОРОВ биле А. КОНЬ-КОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Редактор К. Н. ДИПГА.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночымыды 10. «Мээң ачам капитан» 12. 2, «Ыяш бурганнарның чажыды» 4. 5.45. 7.30. 9.45 шактар-да.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 10. «Айылдыг ужудушкуу» 11.20. 13.20. 15.20. 17.10. 19. 21.20. шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аңаа солдат Александр Матросов» 10. 11.45. 1.30. «Башкымың ужуралдары» 3.15. «Кажарлап кирип алган» 5. 6.45. 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбес өскээн пегечилери» 11.30. 1.15. «Сибирь чер дугайында чугаа» 16.50. «Дүжүп турар дыраа» 15. 18.50. 20.30 шактарда.

СЕНТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Аңаа солдат Александр Матросов» 10. «Улуг мнакпыздың мыө-ед. э. 12. 4. 5.55. 7.50. 9.45 шак-тарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыды 10. «Мээң ачам капитан» 12. 14. «Ыяш бурганнарның чажыды» д. э. 16. 17.50. 19.40. 21.30 шак-тарда.

«КАА-ХЕМ»: «Айылдыг ужудушкуу» 3. 5. 6.40. 8.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Валя болган Робертпиң мнакпызы» 15.20. «Сангам» (ийи сериялы кадыы) 17.10. 20.10 шактарда.

„ШЫН" СОЛУНГУ
Чалыңнар, НОМУҢНАР

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:
чылда — 6 рубль,
алды айда — 3 рубль,
үш айда — 1 рубль 50 көп.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Бызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24-63, редакторлуг оралакчыларының болгаш промтаазага киллизинниң 35-24, харысаалгалыг секретарьлың 23-35, партийжи ачыгырал киллизинниң 23-54, культура киллизинниң 37-12, сөлөө ажыл-агый киллизинниң 21-47, үлептүр киллизинниң 22-64; чагаа база совет туристузут киллизинниң 21-27, информасиө киллизинниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41, Солун сөлбеви баргында 32-75 телефонче долгар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзүлгезиниң чанында парлатма эргелелиниң киргизээшкин «Ыяш» Шетинкин — Кравченко кудумчузу 1.1.

ТС—00735.

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. СЕНТЯБРЬ 30 ВТОРНИК № 230 (8076).

Өртээ 2 көп.

«ШЫН» солуунун «АЖААП АЛЫЫШКЫННЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ» деп шилчиир тугун БӨГҮН Каа-Хем районнун «Тинилелге» колхозунун комбайнери.

ДАВАА ДАНЗЫНОВИЧ ДОЙБАНГА

тывысты. Ол 250 га черниң тараазын кескен болгаш 265 ганың тараазын бастырган.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Сентябрь 29-ка чедир республиканың күрүнеге тараа дужаар планы 82,6 хуу күүседиптинген, азы 49576 тонна тараа күрүне шыгжамырында киргеи.

Сентябрь 28-тиң хүнүнде 1033 тонна тараа киргеи. Оең иштинде Таңды районнуң ажыл-агыйлары 616 тоннаны, Каа-Хеминиң — 270 тоннаны күрүнеге дужаагаи. Чеон-Хемчик районнуң тараажылары күрүнеге тараа садар планын 104,2 хуу күүсетиген болгаш пландан ажыр садарын үргүлчүлевишаан. Оон ескө районнар чер албаан. Ылаңгыя Бии-Хем район ол хүн чаңгыс тонна-даа тараа күрүнеге дужаавааи. Каа-Хемде «Бүреи», Таңдыда «Тинилелге» совхоздар болгаш дуржулга станцилязы кайызы-даа чүс ажыр тонна тараазы ол хүн дужаагаи. Оон ескө совхоздар шеолуг тараа дужаавааи. Ылаңгыя «Өеи», «Найырал», «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая» совхоздар күрүнеге тараа дужаар планының дең кезиин безин күүседип албаан хирезинде-ле, сентябрь 28-те чаңгыс килограмм-даа тараа дужаавааннар.

Моон ап иеорге, күрүнеге тараа садарының темпизи дыка хөмүдап турар-дыр. Каш-ла хонгаш, Совет Тываның 25 чылының байырлалы болур. Аңаа кедээ авыл-агыйның ажыл-ишчилери куш-ажылчы белектиг ужураштар төлээде, бо хүннерде артыкан тараалапны бүрүн ажаап алыр, тараа садар талазы-биле күрүнениң планчагыын долдур күүседир дээш, бүгү хөмчегленрни ап, дайынчы ёзу-биле ажылдаар ужурлуг. Агаар-бойдустуң бергеедип келген байдалын ажыл эртер дээш, совлгу шлитпирлиг нүшеннишкинни үндүрери артыкан-дыр.

Совет Тываның 25 чылынга үлүштүр «Улуг-Хая» сохозтуң трактористи С. П. Маковкин ажылдап кылырының нормазын дыка ажыр күүседип турар. Хүнде 3, 7 ганы андарар нормаңы ол 10 га чедирип турар. Бо чылын «МТЗ-10» трактор-биле ол 1027 га черни андарган. Дуржулгалыг тракторист Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, «Кызыл сылдыс» орден-биле болгаш «Эрес-маадырлыг чорук дээш», «Фашистиг Германияны ашкан тиилелге дээш» деп медальдар-биле шаннаткан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң киржикчизи.

ЧУРУКТА: С. П. Маковкиниң агрегадының күскү чер андарын турары. Үстүнде — оон боду.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Найыралдың болгаш аңы-дуңмалышкы чоруктуң митингизи

ВРОЦЛАВ. Сентябрь 29. (СЭТА). ПУР, ССРЭ, ЧССР болгаш ГДР-ниң авиледдешкен шериглериниң каңы өредилгези доозулган соонда, сентябрьның 27-де, Вроцлавка найыралдың болгаш аңы-дуңмалышкы чоруктуң массалыг митингизи болган. Хоорайның болгаш Алдыы Силезияның 60 муң хире чурттакчылары, Польшаның черинин, Совет Армиязын. Чехословакияның улустуң армиязының, ГДР-ниң улустуң национал армиязының өредилгеге киришкен шериг кезектеря митингиге келген.

ПУР, ССРЭ, ЧССР болгаш ГДР-ниң күрүне гимнилери чаңгыланып турда, артиллериняң 24 даштаашкыннарыбиле салют кылган.

Польшаның Баттышкан Ажылчын партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПБАП ТК-ның секретары Р. Стшелецкий авиледдешкен армияларның шериглеринге байыр чедирбишаан, өредилгенің ужур-дузазын айтып, социалистиг чурттарның чаңгыс авыл болгаш күчүзү, чүүн-даа мурнунда кол социалистиг чурт — Совет Эвилелиниң ракета-ядролуг күчүзү тайбың болгаш социализм дээш демиселиңге улустарны камгалап, империализмниң чимженикчи түткүүшкүннерин доктаазып турар деп чугаалаан.

Найыралдың болгаш аңы-дуңмалышкы чоруктуң митингизи төнген соонда оон киржикчилери «Интернационалды» ырлаан.

ЧАЙЫННАНЧАК ТИИЛЕЛГЕ

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Менделеевчи 10-гу юбилей съездизи сентябрь 26-да ажылын доозкан. Хөй-хөй чурттардан келген эртемденнериң үреттүнелдиг чугаалажышкывынарынга элементилер бөлүүзээр арганың чаа-чаа талазары, амгы үеде химилга оон улуг ужур-дузазы илереэн. Эртемденнер бойдус бүдүмелиниң хөй-хөй онза шынарларын илереткен. Олар эң аар болгаш эң чиик элементилерни синтезтээр арга-биле тургузуп, оларның химиягa хамаарышкан онза шынарларын баш бурунгаар чедиишкинниг утаазылап, менделеев таблицазынга немелделер киирип турар.

Съездиниң үш хуралынга ядро химиязын болгаш эртемниң өске-даа адырларын улам хөгжүдериниң аргаларының тудайында санал-оналлы чугаалажыры үре-түнелдиг болган. Эртемденнер химияның чаа технологиязын тывары, дээди болгаш ортумак школаларга химия эртемин башкылаары чижектиг чугула айтырыгларны чугаалашкан.

Менделеевчи юбилей съездизиниң киржикчилери ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниге чорудар чагаазын чаңгыс апсеткилдиг хүлээп алган. Ында ылаңгыя совет эртемден-химиктер, химия үлетчүрүнүң ажылчыннары, инженерлери болгаш техниктери коммунистиг туругзуушкунуң өндүр үлүг программазын боттандырар сорулганы барымдаалаш, химия эртемин, үлетчүрүн дүрген хөгжүдериге бүгү күжүн, билиин, чогаадыкчы чүткүлүн бараалгадыр дээн.

Съезд химия, бактериология (биология) чергезин кылырының аргаларын тывары, бүдүрерни болгаш оон курлавырларын моөннеп тыырын хоруур болгаш ону чок кылыр дугайында Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының саналын деткиргенде делегейниң бүгү химиктерин кыйгырган үлүүлга үндүрген.

ПАРТИЯ, КОМСОМОЛ АМЫДЫРАЛЫНДАН

Тес-Хем районда партия организацияларының отчёт-сонгулдалыг хуралдары эртип турар.

Чоокта чаа райпода-партия эге организациязының отчёт-сонгулдалыг хуралы эртикен. Коллектив ленинчи юбилейге үткүштүр алган хүлээлгелерин багай эвес боттандырып, сес айларда бараан саарылгазының планын 104 хуу, хөй-ниитиянын чемненилгезиниң хандырылгазын 117 хуу күүсеткенин партия организациязының секретары Эртине Чапан-оол отчёт илеткелиниге чугаалаан.

Отчёт-сонгулдалыг хурал чедиишкиннерин демдеглээш, четпестерни илереткен. Хөй-ниитн организацияларынга партийжи удуртулга, коллективте киижизидилге ажылы кошкак болгаш үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин хынавайн келгенин коммунистер шүгүмчүлээш, четпестерни чайлаткаш, салдынган сорулганы күүседирипче коллективтиң күжүн мөөнээрин чаа составка даскан.

• • •

Эрзин районда партия чырыдыышкынынын 1960—1970 өредилге чылынга үткүштүр четчелээшкинин доозулган. Пропагандистер болгаш дыңнакчылар, өредилгенің хевирлери бүрүнү-биле тодаратгынган. Ниитиян-биле 25 пропагандистиниң 17-ги дээди, сеан ортумак эртемниг болгаш үш чылдан өрү пропагандист стажтыг. Чоокку хүннерде пропагандистиниң район семинарын артпиринге белеткенин турар.

• • •

Комсомолдуң Барыын-Хемчик райкомунуң ээлчеглиг пленуму болуп эрткен. «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинин үүс чыл юбилейинге база Совет Тываның 25 чыл оюнга үткүштүр комсомол организацияларында социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезининң чорун турарының дугайында» комсомол райкомунуң секретары Василий Монгуштуң илеткелии пленум чугаалашкан.

«Большевик» колхозтуң, «Барлык», совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының, «Тыва даг-дүгү» комбинатның, Ак-Довурак хоорайның электростанциязының, Кызыл-Мажалык болгаш Ак-Довурак ортумак школаларының комсомол организацияларының чаршыты эки организастап, социалистиг хүлээлгелериниң күүселдерии чедип алгылаан.

Ынчалза-даа чамдык комсомол организацияларының аныяктар ортузунга чаршыты четпес организастап, социалистиг хүлээлгелерии күүсетпейн турарын пленум демдеглээн. «Шекпээр» совхозтуң Аяңгатыда, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлыкта, профессионал-техниктиг училищеде, Ак-Довуракты тудуг эргелелинде комсомол организацияларының социалистиг хүлээлгелерии багай күүседип келген.

Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражырының хемчегларии алырынче угланган доктаалды пленум хүлээп алган.

Ол-ла районнуң ВЛКСМ райкому үлетчүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт организацияларының, колхоз, совхозтарның аныяк мурнакчыларын Владимир Ильич Ленинниң чуртаан турганы Шушенское суурже экскурсияладып чорудар. Олар Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чаршыдың мурнакчылары. Шупту 20 кижи октябрьның 5-те ленинчи черже экскурсиялап чоруптар.

К. МААДЫ.

Бөш чылдың дөртку чылының алдын дүүдүн эмаап аңыр чагаг херекке бистиң дайынчыларывыстың киржилгези улуг. Аңаа дайынчылар Алексей Плетнев болгаш Александр Нищев олар күрүне шыгжамырынче тараа дамыглаарының ээлчег нормазын 150—200 хуу күүседип турар. Куш-ажылчы бедик кергүзүглери дээш оларга аас шаңналын тывысиган.

ЧУРУКТА: дайынчылар А. Плетнев болгаш А. Нищев (үстүнден куду).

А. АИРНИҢ фотолары.

ЧАА АРГАНЫ БҮДҮРҮЛГЕГЕ

«Тыва даг-дүгү тудуг» партком дуг-дүгү арыглаар фабрикада куш-ажылды артемге үндезилеп организастаарын ишкээдир база бүдүрүлгени болбаазырадыр талазы-биле арыглакчыларының партия эге организациязының ажылының дугайында партбюро секретары эш С. В. Бойкопуң илеткелин дыңнап чугаалашкаш, ол чугула ажылга коллективтиң чамдык чедиишкиннерии демдеглээн.

Фабрикада 9 кижи состаатыг КЭО чөвүлели база 22 инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш мурнакты ажылчыннарны хаара түткан 2 чогладыкчы бөлүктер туругстуган. Ында куш-ажылды артемге үндезилеп организастаарры будүрүлгенин техниктиг, экономиктиг, организастыг база эстетиктиг талазларын барымдаалап кылган планныг хемчегler ёзугаар чоруттуруп турар.

Фабрикада куш-ажылды артемге үндезилеп организастаарының кол угланыышкынынары болза, башкарылганы, ажылдаар черлерии болгаш куш-ажылдың нормазын база төлевирии тыя организастаарын болбаазырацгайжыдары: хүн чүрүкүн чаартыры база куш-ажылдың байдалын экиждери; технологтуг ажылчорудулганы сайзырадыры; КЭО талазы-биле өредилгени болгаш социал-культура хемчегларии боттандырары болур.

Бо чылын куш-ажылды артемге үндезилеп организастаарының планын ёзугаар күргадырга барабаанының база эки сорттуг дуг-дүгү савалакчыларының ажылдаар черлерии экижиттикеп. Ол ажылдадып турар дериглелериниң ажыктың бедидер, куш-ажылдың, техникапың аймык чок чорууның байдалын, планнаатскынны болгаш ажылдаар черлериниң хандыртынганын экижидер артаны берген НОТ-туң планында кол кичөөнгей даг-дүгү будүрүлгенин болбаазырадырынче салдынган. Чижээ, чыл эгезинден тура «ВМД» деп үүрмектээр дериглг, 16 доозуң арыглакчылары, 2 «ГИД» деп шиикиннитер, 2 сай аңгылакчылары шиңгээттинген. даг-дүгүн чүдүрери-биле дамчыдар прессконвейерлерия узаткан. Арыглаадын технологтуг белдирлерии эде тургусканы база чаа схеманы шиңгээткеин бо чылдың 8 айларында пландан ажыр 1529 хүн чүрүкүн чаартыры база куш-ажылдың байдалын экижидери; технологтуг ажылчорудулганы сайзырадыры; КЭО талазы-биле өредилгени болгаш социал-культура хемчегларии боттандырары болур.

Аңаа кедээ авыл-агыйның ажыл-ишчилери куш-ажылчы белектиг ужураштар төлээде, бо хүннерде артыкан тараалапны бүрүн ажаап алыр, тараа садар талазы-биле күрүнениң планчагыын долдур күүседир дээш, бүгү хемчегларии ап, дайынчы ёзу-биле ажылдаар ужурлуг. Агаар-бойдустуң бергеедип келген байдалын ажыл эртер дээш, совлгу шлитпирлиг нүшеннишкинни үндүрери артыкан-дыр.

Фабрикада 9 кижи состаатыг КЭО чөвүлели база 22 инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш мурнакты ажылчыннарны хаара түткан 2 чогладыкчы бөлүктер туругстуган. Ында куш-ажылды артемге үндезилеп организастаарры будүрүлгенин техниктиг, экономиктиг, организастыг база эстетиктиг талазларын барымдаалап кылган планныг хемчегler ёзугаар чоруттуруп турар.

Фабрикада куш-ажылды артемге үндезилеп организастаарының кол угланыышкынынары болза, башкарылганы, ажылдаар черлерии болгаш куш-ажылдың нормазын база төлевирии тыя организастаарын болбаазырацгайжыдары:

ДААЛГАЗЫН КҮҮСЕДИПКЕН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының социалистиг чарыш хүн бүрү калбарып турар. В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылынга база Совет Тываның 25 чыл оюнга үткүштүр алдынган хүлээлгелерии күүсетпишаан, арыглакчылар сентябрь 15 хүннеринде-ле чартык ай онаалдазындан ажыр 114 тонна ажыг сорттуг даг-дүгүн арыглап, будүрүлге программазын ажыр күүсеткен.

Ылаңгыя фабрикада бешки ээлчегниң (начальниги Михаил Ильин) коллективи чедиишкиниг ажылдаш, августа арыглакчыларның социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Сентябрьның 15 хонуктарында 208741 килограмм даг-дүгү арыглаар планын ээлчегниң ажыл-ишчилери 219425 килограмм чедирген. онаалдазын 19,5 хуу ажыр боттандырган. Барааның продукция будүрериниң программазын ээлчег ол хүннерде база ажыр күүсеткен.

Сентябрьның бирги чартында дөртку, ийиги болгаш өске-даа ээлчегниң коллективтери база-ла эки ажылдан. Чижээ, Юрий Шагдыр удурткан дөртку ээлчегниң арыглакчылары чартык ай дургузунда пландан ажыр 27311 килограмм продукцияны, ийиги ээлчегниң коллективи (начальниги Ховалыг Чигир-оол)—21514 килограммны арыглаан.

САНЧЫ МУРНАКЧЫ

Чеон-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозта № 1 сүт-бараан фермазының саанчызы Ондар Бора бодунуң ол ажылынга ам 10 чыл боол турар. Эрткен гос айларда бодунга быжыглаттынган инектериң бирээзинден-не 987 литр сүт саап алваш, колхозтуң саанчыларының оргузунда калбарган социалистиг чарыштың ийиги черин эзелээн.

Ол 5 тонна ведекти база болуп алган. Хоочун саанчының куш-ажылчы чаагай чаңчылы оон кады ажылдап турар ферунже база эки үлегер боол турар. О. САЙЫН

ҮЛЕГЕР ЧИЖЕКТИГЛЕР

Николай Левин биле Лундуп Сыдаанын удурткан дашчылар бригадалары «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде хүнүткелии чедип алган. Ол бригадалар ажыл нормазын ай санында 120—130 хуу күүсеп келген.

Н. Левининиң бригадазы ам райониуң харылзаа конторазының сөөлгү үшкү каазын туйбудун салып киргикен. Ында бригадир боду, дашчылар Николай Кильдюшов, Сайчак Кара-оол болгаш өскелерлээ куш-ажылга үлегер-чижектиглер. Чоокта Кызылдың профтехучилищезинден келген Сергей Шишкин кызымак ажылдап, олардан хожудаваан.

Лундуп Сыдаанын дашчылары 80 квартиралыг № 31 «а» бажыңның дөртку каазының даштыкы болгаш иштики ханаларының салыышкынын чорудуп турар.

Ол бригадала дашчылар Раиса Иванова, Дмитрий Монге-Назын, Владимир Романов, Татьяна Монге-Назын олар куш-ажылга кызымаклайы-бале шылгараан.

Партийжи амыдырал

ПАРТИЯ ХУРАЛДАРЫ

Партияның үндезини болур партия эге организацияларының дайынчы ярталын бедиерининн эргежок чугулазын СЭКП-ним XXIII съездиин онзалап айыткан. Партия эге организацияларының дайынчы ярталын улам ынай бедиерининге оон дээди органы болур коммунистерни ниити хуралы улуг ужур-дузалыг.

Партийжи кижизидигенин школазы болгаш коллективтиг удуртулганын органы болур партия хуралы партийжи амыдыралдын ленинчи нормаларын, принциптерни сагыырыла, улуг идигни берип, коммунистерни онзашкан ажыл-херээ дээш, партия организациязының дайынчы ярталын бедиерги дээш харыысалгалыг болур чорукка кижизидиринге улуг ролльуг.

СЭКП обкомунуң бюрозу партия хуралдарын бедиеткен болгаш эрттирип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Партия райкомнары, Кызыл хоорай комитеди, парткомнар болгаш партия эге организацияларды бо талазыбиле тодаргай хемчегларни ап чорутканының түнелиинде, республиканың дыка хөй колхоз, совхоз, улеттер, будуурлеге болгаш албан организация черлеринде хуралдарны эдээн чогумчалыг белеткеп, сонуурганчыг кылдыр эрттирип турар апаргаан.

Чөөн-Хемчик райондуң «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарза, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта, Шүй школазында, Тандың районнуң «Межегей» совхозта, «Революциянын чалбыыжы» колхозта, Эрзин районда Ленин аттыг, «Коммунизмче оруг» колхозтарза, Тес-Хем районнуң Чыргаланды школазында болгаш оон-даа өске черлерде партия организацияларды хуралдарны чогуур үеинде эрттирип, кодээ ажылдагылай будуурулгезинин, коммунистиг кижизидилгенин болгаш партиянын иштики амыдыралының айтырыгларын белдик деңнелге чугаалажып, тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап турар.

Хурал бүгүдезин эрттирериинге белеткел негеттинер дээрги билингир. Хуралга белеткел аңаа чугаалажып айтырыгны шилип алырындан эгелеэр. Хуралдың киржикчилеринин идепкейин кошкак, эмин эрттир ниити шиитпир хүлээп алыр ыңдыг таварылгалар колдуунил-ла хуралга чугаалажып айтырыларны бодамчалыг эвес шилип алганының түнелиинде болгулаар. Коллективтиң амыдыралындан хоорук эвес, утка-шыларлыг болгаш үениң байдалынга тааръшкан айтырыглар хуралга коммунистерни кичөнгейин хаара түдүп, оларның сонуургалын хайыыктырып, боттарының бодап, сагыш ойун чоруур чүүлдерин чугаалап, шүгүмчүлел, санал бээринге идепкейин кедүүп келир. Партия хуралынга айтырыгны белеткээрде, чугле бюро, партком кежигүннериниң эвес, харын бүгү коммунистерниң күзел-соруун өөренип көөрү, оларның-биле сүмележири ажыктыг дээрзин практика бадыткап турар. Коллективтин амыдыралынга хамаарышкан айтырыглардан аңдыза, партияның үстүкү органнарының сүмелээн айтырыгларын база чугаалажып көөрү чугула.

Иletkeldi белеткээринче улуг кичөнгей салыр херек, чүге дээрге, иletkeз бозаз саналп, шүгүмчүлелге угланышкын бээр, коллективтин чанғыс ай-эп-сеткилин илередиринге дузалаар. Иletkelge үнезилеп хуралдың шиитпирин бижиир болгай. Дыка хөй партия организацияларды докталал телевидилин белеткээрин бе-лүк коммунистерге дагзып турар, олар хуралга түүлгүстүрген айтырыгны кызымаккай өөренип көргеш, од айтырыгны херек кырында канчаар шиитпирлеп болурунуң хемчегларин иletkelчи-биле кады ажылдап кылыр. Хурал чоруп турда болган самадарга, сүлелерге дүүштүр тодевилел улам тодаргайжыттынар болгаш неметтинер. Шиитпирниң тодаргай, ажыл-херекчи болуур, оон чамдык пунктуларын күүседиринге тодаргай кижилерге дагзарып, күүсеир хуусалларын докладчыны эргежок чугула.

Чамдык партия организацияларды хуралдарга айтырыгларны тургузарда партийжи турштуун талазындан эвес, харын ажыл-агый айтырыгларды кыдыыр тургузуп турар, чижээлээрге, «Часкы тарылга белеткелдиң чоруп турарының дугайында», «Дүжүт ажаан алышкымында белеткел», «Мал кыштаглашкынының дугайында» болгаш оонда-даа өске. Бо-ла айтырыгларны бир янзы, партийжи салдар чедирер утка-биле чугаалажыкаш, партия организациязының организастыг болгаш политиктиг ажылын күштедиринин дугайын тодаргай тургузуп болдур. Чамдыкта партия хуралынга партия ажылының чүгүлга айтырыгларын чугаалажыкаш, администрас-ажыл-агый утказ шиитпирни хүлээп ап турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң Сут-Хөл кодээ Советтиң партия хуралынга (секретары эш Орлов) Сут-Хөл почта салбырының коммунистир кижизидигге талазы-бииле ажыл дугайында айтырыгны чугаалажыкаш, почта салбырының начальниги Зоя Ондар биле партгруппорг Ондар Кадыр-оолга почтада чаа тургускан АТС-тиң үредлеп чүүлдерин эдерни, Алдан-Маадыр — Ак-Даштың телефон шугумун түскайлап эде тургузарын, почта салбырының чанында тургузар чаа дизельгир электри станциязын бо чылын ажыглалга киирерин чедип алырын дазаскан.

Бай-Тайга райкуускомунда, ол районнуң кодээ ажыл-агый эртелининде, Эрзин районнуң Мерен школазында, Тес-Хем районнуң Шүүрмакта, Тандың районнуң амыдырал хандырылга комбинадында партия организациялары хуралдарын чаныс деңнелге эрттирип, хүлээп алган шиитпирлериниң күүседезин хынаар талазы-биле ажылды четпес чорудун, мурнунда хүлээп алган шиитпирлериниң күүсеттинин турарының дугайын коммунистерге дыннаттайын турар, оон түңнелинде хөй партия хуралдарының шиитпирлерин саазын кырында артып турар.

Партия хуралы — шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң индири. Аңаа партия кежигүнү кижи бүрүзү кандыг-даа эрге-дужаалдыы хамаан чокка, коммунист бүрүзүн шүгүмчүлел болур ергелиг деп, Уставта айыттынган эргезин боттандырар ужурлуг. Ынчалзажок чамдык партия организацияларды коммунистерниң идепкейин бедиеринче кошкак кичөнгей салын турар, хуралдарга колдуунда биеэги-ле «штаттыг» кижилер, удуртукчулар сана-шугүмчүлел бээр, бүгү коммунистерниң, ылаңгыя аныяк коммунистерниң, хуралдарга идепкейин кедүрер талазы-биле ажыл чавыс деңнелге турар.

Партия хуралдарын белеткээринин болгаш эрттирериниң талазы-биле эге организацияларга тодаргай дузаны чедирип, оларның чаа сонгуткан секретарьлары-биле семинарларның программазында партия хуралдарының дугайында теманы киирип, дуржулга солчуушкуюн чорудары чугула.

М. МОНГУШ,
СЭКП обкомунуң инспектору.

КОЛХОЗТА ПРОФЭВИЛЕЛ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

Бистиң республиканың колхозчулары кодээ ажыл-агый артелининиң Чижек Уставының чаа төлевилели-биле таныжып, боттарының өртектиг санал-онаалдарын берип, удаазы болур республиканың колхозчулар съездизинге белеткенин турар. Маңаа хамаарышкыр колхозта профэвилел комитединиң ажыл-херээнин дугайында чугаалажып, санал-онаалны киирери база-ла чугула. Бо хүннерге чедир колхозтарда профэвилел комитеттерин ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп турар кол документтин болза кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының болган албан-хаакчыларының профэвилелиинин топ комитединиң 1965 чылдың июнька бадылааны «Колхозта профэвилел комитединиң дугайында тур доктаал» болур. Чижек Уставтың төлевилели-биле таныжып турган, профэвилел организациязының дугайында тодаргай документтин хүлээп алырын колхозчуларның негеп турары чүүлдүг.

Колхозтарда профэвилел комитеттерин ажылынын чедишкинни ажыл планын шын тургузуп алырындан кол хамаарыжыр. Сеолгу үеде облпрофчөвүлел болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының база албан-хаакчыларының обкому республиканың профэвилел комитеттерининг ажыл-чорудулгазы-биле таныжып көөрге, дыка хөй профэвилел комитеттери эки ажыл планнарын тургузуп албайн турар болган. Колхозта профэвилел комитединиң ажыл планын оон комиссияларының кежигүннери кыпсын чорудар. Планны тургузуп алгаш, месткомга көрүп болзылааш, өске хөй-ниити организацияларыбиле харылзаалыг боттандырып чорудар.

ССРЗ-ниң Министелер Чөвүлелининиң болгаш ВЦСПС-тиң 1967 чылда хүлээп алган кодээ ажыл-агыйга куш-ажыл кампалалын улам ынай ескижедер дугайында докталын боттандырары-биле колхозтуң баштаар чери болгаш оон профэвилел комитединиң ажылынга куш-ажыл талазы-биле чыл бүрүзүнде дүүргүзүгенин кылырын, ону боттандырарын чамдык колхозтар кылып турза-да, хөй нуруузу кылбайн турары дыка четпес.

Кодээ ажыл-агый артелининиң чаа Чижек Уставы-биле колхозчу чон калбаа-биле таныжып, колхоз баштаар чери-биле ында профэвилел комитединиң аразында харылзаазының дугайында санал-онаалдарны киирип турар. Партия организациязының удуртулгазы-биле профэвилел комитеди чүгле оон кежигүннериниң ортузунга эвес, а бүгү колхозчу чонуң ортузунга социалистиг чарыштың калбартын, социалистиг хүлээлгелерни алырынга дузалаар, а колхозтуң баштаар чери ол-ла бедиткен социалистиг хүлээлгени алган колхозчуларга ону боттандырарынга тааръмчалыг байдалды тургузун, хереглеттинген чүүлдер-биле хандырары чугула.

Профэвилел организациязының база бир хынаалдага алыр чугула чүүлү болза, колхозчуларга социал хандырылга пособиелерин тыпсын турары болур. Колхозта профэвилел кежигүннериге куш-ажылдың үзүктел чок ниити стажын барымаалаан пособие төлеп турарында чүүлдүг чок. Ынчалза-да профэвилел кежигүну эвес колхозчуларга эмнелге листогун эдээр болуп турар. Эрзин районда 4 колхоз бар, ол-ла колхозтарда эмнелге листогун алган колхозчуларга пособиени колхоз будуурулгезинге ол кижиниң ажыл стажын барымдаалавайн, бир-даа, алды-даа чыл ажыл стажтыг колхозчуларга домей-ле ортумак төлевирден 80 хуулу төлеп турар. Болзаш көөрге, колхозтарга ажыл стажын шын тодаразын, ону чогуур дептерге чыдыш-на демдеглеп, ында кадр ажылын харыылап орар түскай кижилерин ажылын эжикиндин. эмнелге листогун үзүүлээр төлевирин чүрүмчүдары чугула.

Бистиң республиканың колхозчулары кодээ ажыл-агый артелининиң Чижек Уставы-биле таныжып турда, профэвилел организациязының ажылын эжикиринче үнелиг санал-дарны берип турар.

Э. ЧОКСУМ,
облпрофчөвүлелдиң улуг инструктору.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Рейдиниң түңнели

«Шынның журнуку бир номеринге «Арыг-шевер болгаш кадыкшылгы деп эгелиг рейди парлаттынган. Ында Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайда четпестерни шүүгүмчүлээн, ылаңгыя арыг-шевер эвес байдалдарны илередиптер.

Ажылчы чонның депутаттарының Чадаана хоорай Советтиң күүскүзүм ук рейдиниң дугайын, ында илередиптер четпестерни чайладыр хемчегларни чүүлдааштыр. Күүскүм дараалы эш Дигиктиң ол дугайын редакцияга дыңнаткаш болза:

— Победа, Малчын болгаш Пушкин кудумчуларының капитал септелгезин кылып, асфальтылаан; Крестьянская, Октябрьская, Мир, Сельская ыяштан чамдык кудумчуларны грейдерлеп дескээн; зейниттиниң күжүн киирип-тирип турган ышаан, арыглаар хемчегларни организастаан; хоорайны коганчыдарынга 3600 ажыл доо ыяшты тарып одурткан.

КОМСОМОЛГА УДУРТУЛГА

Аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидери партийжи ажылда кол черни эзлеп турар. Оолдар болгаш кыстарны коммунистиг ниитилелдиң бүгү талазы-биле кайнаттынган ёзуулуг эзлери кылдыр кижизидерин СЭКП-ниң Программазында онзалап айыткан.

Салдынган сорулганы амыдырала боттандырар дээш СЭКП-ниң Тес-Хем райкому болгаш партия эге организацияларды чамдык ажылдарны кылган. Комсомолга партийжи удуртулга дугайында айтырыгны райкомнуң ээлчеглиг пленумунга чугаалашкан. Оон доктаалын бүгү партия организацияларынга танышкаш, хемчеглерни ажылдап кылган. Пленумнуң шиитпирининиң күүседезининиң дугайында комсомол райкомнуң секретары эш Б. Шыыраптың иletkelini СЭКП райкомунуң бюрозунга дыңнаан.

ВЛКСМ райкому партия райкомнуң пленумунуң доктаалын амыдырала боттандырып, В. И. Ленининиң төрүттүнгенининден бээр 100 чыл болур юонга, Совет Тывазының 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш аныяктар ортузунга социалистиг чарыштыг организастап, масса-политиктиг ажылды ажыктырган.

Районнуң комсомолчу-аныяктарының 93 хуузу ленинчи зачётка хаара түттүнген. Зачётту чорударының чамдык белеткелдерин боттандырган. Комсомол хуралдарында ол дугайында чугаалажып, организастыг хемчегларни чоруткан.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның политиктиг „билиин бедидер, марксизм-ленинизмниң теориязы-биле оларны чөпсегтээр талазы-биле ажылдар боттанып турар. Партия чырыылышкынының системазында бүгү өөренип турарларның 40 ажыг хуузу комсомолчулар болгаш аныяктар болуп турар. В. И. Ленининиң допчу намдарын база ажылдарын тос болгучте, кежээки школага 300 хире аныяктар өөренип турган. Бо өөредилге чылында эрткен чылдан хөй аныяктар партия, комсомол чырыылышкынынын өөредилгезинге хаара түттүнар. Оон четчеләшкинни доозулган. Комсомолдуң политболгучиери ажуулгалаш пропагандист коммунистер-биле ханыртынган.

Партия райкому комсомолга партийжи өзекти бызыглаар хемчегларже кичөнгейни соолгу үезе салып турар. ВЛКСМ райкомунуң ажылдакчыларының 80 хуузу, комсомолдуң тос эге организацияларының секретарьлары болгаш комсомол райкомунуң кежигүннериниң чартык кезии коммунистер болуп турар. «Ак-Эрик» колхозта партия организациязы (секретары Д. Салчак), «Чодураа» кодээ ажыл-агый артелинде, район эмнелгезинде партия организацияларды (секретарьлары Ч. Даажыыл, Ч. Борбай-оол) комсомол ажылының дугайын партия хуралдарында чаңгыс ябес удаа чугаалашкан. Уттуреген шиитпирлернин күүседези даап контрольду куштелдирген.

Партия болгаш комсомол организацияларды аныяктарны ниитиге ажыктыг ажылга хаара түдэрынче кол кичөнгейни угландырган. Оолдар ленинчи өбүлейге утказ-шыларлыг, ыяш-ыяш ажылдарга, ыяш-ыяш ажылдарга, ыяш-ыяш ажылдарга

ЧОННУҢ ЧАГАА, БИЛДИРИИШКИННЕРИ

Бистин социалистиг демократиявыстың бир онзагай хевири чүдел дизе, хамааты кижи бүгүдээ сонуургаан айтырыын болгаш хомудалын аас-даа, бижимел-даа хевирбиле хамаарышкан албан организация ийикпе, азы харыысалгалыг ажылдакчыларның мурнунга тургузары болур. Бо дээрге күрүненин удуртуп баштаарының бүгү звеноларыбиле ажылчы чоннарның аразында доктаамал болгаш быжыг харылзааның бир хевири. Оон ангыда чоннуң калбак массазының ниитининг херээнге, хүн бүрүде он-он улуг болгаш бичe херектерни шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турары ол.

Чоннуң талазындан келген чагаалар, медээлер, хомудалдар аңаа-ла бир чүве эвес. Аңаа кижилер чүгле амы-хуузунуң айтырыгларын салбайн, чамдык албан черлериндe четпестерни шүгүмчүлеп, оларга хамаарыштыр кандыг хемчеглер алырын сүмелээн ёзулуг ишхуунуң, хамааты хүлээлгеэнин, шын медереп билгеэнииң херечизи болгулаар. Ынчангаш ындыг хомудалдарга, чагааларга, билдириишкиннерге улуг кичээнгейни салыры хамаарышкан албан черлериниден болгаш ады-сураа кымга-даа билдинмес тускушаан, ынчалза-даа хамаарышкан албан черлериниң ишчилериниң, ажылдакчыларының негеттиниң турар.

Ленинчи чагыгларга шынчы болбушаан, бистиң партиявыс чоннуң хомудалдарын болгаш билдириишкиннерин эң-не ыяаптыг, эң-не шалыпкын сайгарып көөрүн, аңаа холбаштыр хүлээп алдынган шиитпирииң канчаар күүсеттингенинин хыналдазын чорударын бодуунуң хүн бүрүдеги ажылхерээнге боттандырып келген болгаш моон соңгаар-даа чорудар апаар. Албан черинге келген кижилерге, чагааларга Владимир Ильич Ленининиң кайы хире сагыш салып чорааның көргүзүп турар чижектерин хөйү-биле санап болур. Ильич күрүне болгаш харын-даа бүгү делегей-даа ужур-дүзалыг улуг айтырганы шиитпирлеп турган үезинде кижилерниң амы-хуузунда тургускан айтырыгларын соңгаарлатпайн база бир чугула херек кылдыр санап, ону дарый шиитпирлеп чораан. Совет күрүнениң үндезинде ленинчи принциптиг хажык чокка сагырын онзалап демдеглээн. Ажылчы чон партия,” совет, профсоюзтар болгаш ажыл-агый органнарынга чоруткан чагаа-мээ тараачыннардан эгелээш, сураглыг дипломаттар, күрүне ажылдакчыларынга чедир улустар келир турган. В. И. Ленин кайызын-даа бир домей хүлээп ап, оларның дилээн, хомудалдарын чанчыкканы ёзугаар дарый-ла шиитпирлээрин чедип алыр турган.

1967 чылда СЭКП Төп Комитеди «Ажылчы чоннарны хүлээп алырын организастаарыр, оларның чагааларын сайгарын көөрүнүң талазы-биле ажылды моон соңгаар эжиндер дугайында» докладты хүлээп алган. Бо улуг документини удуртулга болдуруп алгаш, ону амыралга чедиишкиннииг боттандырар талазы-биле эвээш эвес ажылдар чер-черде кылдыныр чоруттунгулаан. Ук докладта ажылчы чоннарның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын сайгарып көөрде ленинчи принципти хажык чокка сагырын онзалап демдеглээн. Ажылчы чон партия,” совет, профсоюзтар болгаш ажыл-агый органнарынга чоруткан чагаа-ларынга янзы-бүрү айтырыгларны салып, улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дүзалыг темаларны көдүрүп, үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, көдээ ажыл-агый, культура болгаш амыдырал хандырылга черлериниң ажылында четпестерни чайладыр дугайында чугааларны чорудуп турар. Олг бүгү чагааларны база аас-биле кинрген медээ, хомудалдарны бюрократизминиң кандыг-даа шаптыктаашкынын болдурбайн бирдең бирээ чокка сайгарып, эчизинге чедир шиитпирлээрин партия негеп келген.

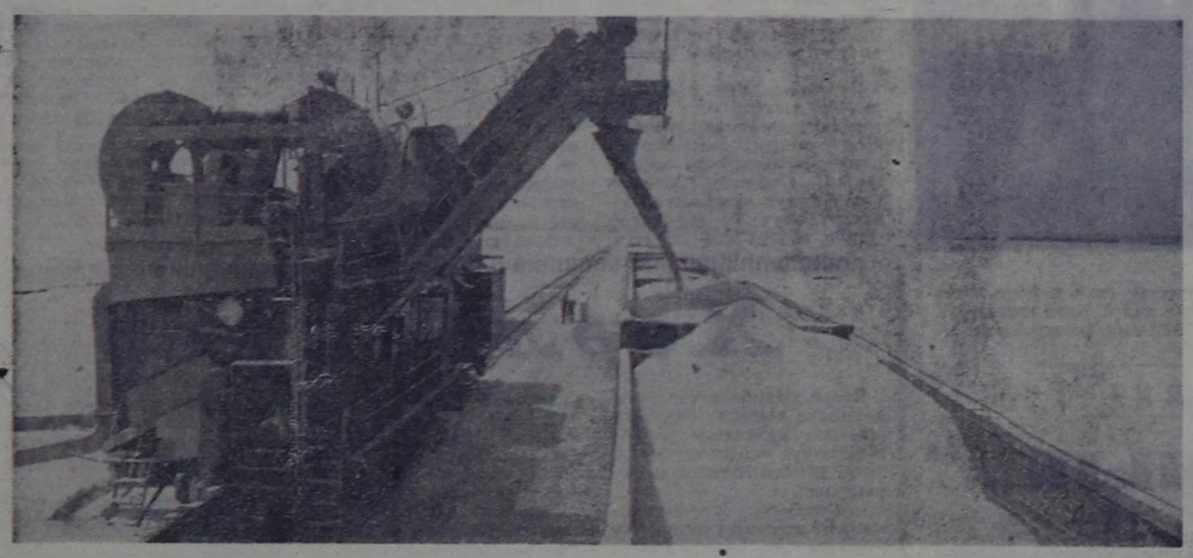
Хамаатыларның саналдарын, чагааларын, билдириишкиннерин сайгарып көөрүнүң чүрүмүнүн дугайында ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунуң эрткен чылдың апрельде үндүрген Чарлыы ук ажылдың ленинчи принцивин улам ынай сайзырадырыныче утланган база бир улуг базым болур дээрэн билдингир.

Бистин Тыва АССР-нин черинде, ажыдыра хандырылга министерствозунда чоннуң хүлээп алыры, чагааларны сайгарып турары чүрүмчүттүнгэн. Ол ышкаш Эрзиннин Морен, Эрзин, Бай-Даг, Чоон-Хемчиктин Чадаана, Улуг-Хемнин Көк-Чыраа, Бай-Тайганың Шуй, Тээли кодээ Советтерининг күүскомнары бо талазыбиле дээре дээн ажылдыг черлерге каттыжар. Ол черлерде хүлээп алышкынның шактарын докладтаар, күүскон кежигүннери ону сагыш, келген кижилерни кандыг-даа маңадыышкын азы соңгаарладышкын чокка хүлээп ап турар. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны чагаа, хомудалдарны болгаш билдириишкиннерни база чогуур үешаанда сайгарып, оларны келген аайы-биле тускай журналдарга демдеглеп турар.

Бо чылын республиканың Коммунал ажыл-агый министерствозунга хыналда чоруткан деп үстүнде чугаалаан бис. Бо министерство, оон килдистери, аңаа хамаарыжып турар бажың эргелелдери ажылчы чоннарның хомудалдарын, чагааларын, дилеглерин тоомчага албас турганы хыналдадан илерээн. Ук министерство чонга дуза чедирер талазы-биле хөй ажылды кылыр ужурлуг. Ындыг болган ужурунда оон улус-биле харылзаазы база бызыг болуру чугаажок. Ол хирезинде министерствонун килдистеринде хүлээп алышкынның шактарын ёзу барымдаалап кылган ийикпе, азы шуут докладтаапаан. Министерство бодунуң коллегиязынга чоннуң чагаа, билдириишкин, хомудалдарын канчаар сайгарып турарын тускай чугаалажып көрбээнинде ында байдал сандаргай тургустунганын демдеглээр херек.

ПУР-нуң, ЧССР биле ГДР-ниң күрүне кызыгаарының белдиринде «Турув» электростанция — Польша Улус Республиканың эң камналгалыг электростанцияларының бирээзи. Электростанция бодунуң чөөгүнда казып турар хүрең хөмүр-дашты одап ажылдаар. Станцияны тудары 1971 чылда доозулган соонда оон күчү-шыдаяы 2000000 киловат чедер.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

Астрахань областа Баскунчак хөлдүң дус тывыжының ажыл-агый черин чон «бүгү-эвилелдиң дус ораны» дижир. Чуртта сураглыг баскунчак дузунуң барбас чери-даа чок.

ЧУРУКТА: демир-орук платформазынга дус комбайнының дус чүдүрүп берип турары.

М. РЕДЬКИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

делегей бо хүннерде

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААРЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязының бо хүнперде Нью-Йоркта үргүлчүлеп турар иштин политиктиг чугаалажымышкыны сессияга Совет Эвилели биле социалистиг оон өске чурттарның киргеп боттуг саналдарының чугулазын болгаш үениң байдалынга чогумчалыын катап бадыткаан. КНО-нуң кол соруулгазы — тайбыңны деткиринче оон куженишкиннерин идепкейжидерин үениң байдалы негеп турар деп, хөй-хөй күрүнелериниң төлээлекчилери чугаалаан. Ол бодап тайбыңга ынак күрүнелериниң аңгы-аңгы дыпгерден келген төлээлекчилериниң чугааларындан база дыңналган. Олар делегей байдалының дүшкүүрүүн чавырыдтырарының, дайын болдурбазынче болгаш делегейниң айыл чок чоруун быжыглаарынче утланган куженишкиннерни каттыштырарының эргежок чугулазын айткан. «Делегейге тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга бүгү хемчеглер-биле дуза чедирери делегейниң улустарының мурнунга КНО-нуң эң чугула хүлээлгези болур» деп, Замбияның төлөлекчизи Э. Моденда медеглээн.

Амгы сессияның чугаалажыр айтырыгларының санынга «Делегейниң аймыл чок чоруун быжыглаар дугайында» айтырыгны киирер дугаймында Кол Ассамблеяның хуралынга шиитпир хүлээп алдынганыпта делегейниң хөй-ниитизиниң сеткили ынчангаш аажок ханган. Ук айтырыг боттуг хемчеглер алырының программазы болгон. Ону чугаалажыры Совет Эвилели саналдаан. Оон-биле чергелештир химия болгаш бактериология чепсээн хоруур дугайында керээ чарар дугайында айтырыгны сессияның чугаалажыр айтырыгларының санынга база киирген. Ол айтырыгны чугаалажыры социалистиг тое чурт-биле кады Совет Эвилели саналдаан.

Социалистиг күрүнелериниң ол саназын хөй-ниитти детпээш, олче кол кичээнгейни салып турар. Ону делегейниң парлаалгазы калбаа-биле тайылбырлаан. «Совет саналдар билдингир. Бодунуң Уставының деңнелинге КНО-нуң дүүшкен туруштуг болурунга, бодунуң тургустунганының соруулгаларын оон күүседиринге дуза чедирер дээш, Громыко дайын өртү чалбыштатын турар черлерге ону өжүреринче, ындыг орттерден кижи төрелгетенин камгалаарынга чогумчалыг хемчеглерни алырынче, дайылдажышкыннар болгаш нарыдаашкынчар болурунуң кол чылдагаанындарын чогуур ойүнде узуткан турарынче кыйгырган» деп, «Дейли Уорлд» солун бадыткаан. «Ол саналдарны ылаңгыя американнар эң кичээнгейлиг өөренип көөр болза чогуур» деп, ук солун демдеглээн.

Ындыг программага хөңнү чоктар база бар. Реаксылыг буржуаз парлаалга совет саналдарны шоолуг ужур-дуза чок кылдыр тайылбырлаар болгаш хөй-ниитизиниң сагыш-сеткилинден уттундуруп кааптар ораладжышкынмарны кылып турар. Чамдык парлаалга органнары быжыг тайбыңны чедип алырының оруунга «эртер арга чок» чүүл-бүрү бергелер таваржыр деп билдирген турар. Оон уламындан тайбыңга ынак бүгү күрүнелериниң, улустарының куженишкиннерин эң улуг хемчээлдин-биле каттыштырары эргежок чугула деп чүвеге бүүрел улам улгаткан. Ол демиселди социалистиг дем каттыштырылгазының улустары баштап турар.

(СЭТА).

ЧКП ТК-ның пленуму доозулган

ПРАГА. (СЭТА). Прагага ЧКП ТК-ның пленуму йөп хүн үргүлчүлеп келгеш доозулган. Пленумга амгы үениң байдалын болгаш партияның моон соңгаргы соруулгаларының дугайында ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак ук пленумга илеткел кылгаш, организастыг болгаш кадрлар талазы-биле алыр хемчеглер дугайында Президиумунун дыңнадының кылган.

Пленумунун ажылы ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнери В. Биляктың, Я. Пилерниң, Ш. Садовскийниң даргалааны-биле арткен.

Пленумга санал-оңал чугаалажыры калбарган. Аңаа И. Корчак, О. Черник, О. Матейка, Я. Косцеланский, П. Блага, П. Сирковский, М. Якеш, Я. Гейпа, К. Нойберг, В. Славик, А. Крчек, В. Новый, Л. Ковальчик, Я. Фойтик, М. Микова, К. Полачек, А. Дубчек, Э. Эрбан, В. Биляк, Ф. Червенка, В. Прхлик, А. Черный, Д. Кольдер, Л. Свобода, М. Дзур санал берген деп. ЧТК агентилел дамчыткан. ЧТК-ның оон мынай дыңнатканын ёзугаар алырга, сөс алган ораторлар партияның амгы үеде ажылынның кол айтырыгларын чугаалаан. Оларның берген саналдары Чехословакияның эрткен үеде хөгжүлдезин илергейлээринге болгаш хандыр билириинге дузалыг болган. Санал бергеннериниң хөйү ЧКП ТК-ның Президиумунуң илеткелинде кылган түнелдерин болгаш үнелелдерин үүлдүү деп саналының илергейлээш партияның удуртулга черинин саналдааны организастыг болгаш кадр талазы-биле алыр хемчеглерин деткээн.

Санал бээри доостурга, Саналдар комиссиязының даргазы П. Цолотка организастыг болгаш кадр айтырыгларының талазы-биле шиитпирниң төлевилелин номчуп дыңнаткан.

Төп Комитет амгы үениң байдалының болгаш партияның моон соңгаргы соруулгаларының дугайында ЧКП ТК-ның Президиумунуң илеткелин чүүлдүү деп саналаш, организастыг болгаш кадр айтырыгларының талазы-биле шиитпирниң үдезинде ЧКП ТК-ның пленуму «Интернационалды» ырлажырыбиле доозулган.

ЧССР-ниң чазааның албан-хүлээлге күүседир хуусаазы доозулган дугайында

ПРАГА. (СЭТА). ЧТБ агентиледдин дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ЧССР-ниң чазааның даргазы О. Черниктин даргалааны-биле ук чазактың хуралы болган. ЧССР-ниң чалаа Конституция ёзугаар бодунуң албан-хүлээлге күүседир хуусаазының доозулган дугайында республиканың президентизинге медеглел кылыр деп, чангыс аай бадылаашкын-биле шиитпир үндүрген.

• • •

ЧССР-ниң президентизи Л. Свобода ЧССР-ниң чазааның даргазы О. Черникти Прага хоорайга хүлээп алган. О. Черник чазактың албан-хүлээлгезинден дүжер деп шиитпирлээнин президентиге айыткаан.

Президент чазактың албан-хүлээлгезинден дүшкенин хүлээп алгаш, Чехословак Социалистиг Республиканың чазааның чаа составының дугайында санал киирерин О. Черникке оон-биле чергелештир даскан.

Борта мындыг чижектерни көргүзүп болур. Республикада газеты ажыглап турарларның саны чыл келген тудум өзүп кел чыдар. Оон-биле чергелештир негелдерге база ковудеп олурары билдингир. «Тывагаз» эргелели бо бүгүнү холга ап, чогуур чуруму тургузар хүлээлгелиг турган-да ону кылып шыдаваны илерип. Аңаа дилеглиг, хомудалдыг кижилер кээп-ле турар, ол хирезинде бо бүгүнү каазалаа, кажан-даа демдеглеп албайн турар болганындан кымның негелдезин хандырганын, кымныын хандырбаанын билип алырының аргазы чок. Бо дугайын «Тывагаз» эргелелиниң эргелекчизи эш Сычёвтан айтырарга «биске газ дугайында билдириишкиннер хөй кээп турар, ынчангаш бүрүткээн херээ-даа чок...» деп харыылаан.

Найысызында бир болгаш ийи дугаар бажың эргелелерин бар. Оларга кыдыгылар көөр, аңаа дузалаар дээрзинге бүүрелги улуг. Ол идегелди ышкынмас төлээде, келген чонга кичээнгейни хензит-даа када кошкадып болбас.

Хүлээп алышкынга кээп турар кижилер база ажылдыг улус дээрзи чугаажок, олар аңаа кээрде шөлээ дилеп алыр ийикпе, азы орнунга өске кижилер арттырып кээр ужурга таваржыр. Ылаңгыя ырак черлерде ажылдап турар малчыннар ажыл-агый удуртукчуларынга азы рәйоннуң, көдээ Советтиң ажылдакчыларынга ужуражырда узун оруктуг эртер, эвээш эвес үени чидирер апаар. Бир эвес кызып чораан, чедип келирге ужуражыр дээн ажылдакчызы чок, азы хүлээп алышкын кылбайн турар болза кайы хире каражага таваржырын санап тывары берге эвес. Бо дугайын удуртукчу ажылдакчылар утпас ужурлуг.

СЭКП Төп Комитединин докладында ажыдыг чоннарның чагаалары-биле ажыды болган хүлээп алышкынны канчаар чорудуп турар дугайында айтырыгларны партия комитеттериниң хуралдарынга, Советтерниң сессияларынга, министерстволарның болгаш эргелелдериниң коллегияларынга докладтаал чугаалажып, илерептинген четпестерни дарый чайладырын партия, совет, профсоюзтар болгаш ажыл-агый органнарынга хүлээткен. Ынчангаш чагаа, билдириишкиннерни эң-не кичээнгейлиг сайгарып көөр болгаш чоннуң негелдеринге сагыш човалыгыр, дыннангыр болуру партия, совет органнарның удуртугур ажылдакчыларының кол хүлээлгези болур.

О. СИРИНСО.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң хүлээп алышкын черинин эргелекчизи.

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕР

Хөй-ниитининг кеземчези

ХӨЙ-НИИТИНИҢ чүрүмүн үрээлер-биле демиселдиг чедимчелиг чорударынга эжиндүүнүң суду улуг дузалыг дээрзин Ийме суурнуң чурттакчылары эки билир. Көдээ Совет биле колхоз баштаар черн тос кижи составтыг судтуң ажылын доктаамал болгаш дээштиг кылдыр тургузуп шыдаан.

Бистин Ленин аттыг колхозувуста төлеп чок кижилер чон деп чугаалап болбас. Күш-ажыл хооглуузун каражы-биле үрен хажыдар, артельдиг өнчүү-хөреңгилиг черге кам чок, арага ниитеш, шоодаа үндүрер ийикпе, азы чалчык кылыр улустар бар. Эш-хуузунуң суду бир дугаарында ындыгжар-биле кижизидилге ажылын чорудуп, кеземче көргүзер хемчеглерин ап турар.

Чангыс чер чурттуглариның чагырга-биле Ондар, Часкал Ондар, Анай Ондар оларның корум-чурумун үрээп дугайында херекти сайгарын көрген. Аныяк кыстар арага-биле холбажып, кожаларының амыр-дыжын үреп турган дээш 10-дан 20 рубль чедир штрафтаткан. Эзирип алган чалчык кылып турган Байлын Сат, Докун Ондар оларга хөй-ниитининг донгулдазын берген.

Суурда эш-хуузунуң судунуң ажылынга боттуг дузалы районнуң улус судунуң ажылдакчызы эш Монгуштуң чедирип келгенин демдеглээри чугула.

О. АРАКЧАА.
Чоон-Хемчик район.

—⊙—

Канчап-даа таарышпас

«СҮТ-ХӨЛ» совхозтуң Бора-Тайга салбырында херээжениер чөвүлелиниң отчёт-сонгулдалыг хуралынга хөй-ниитининг корум-чурумун үрээп, арага-дарыже хандып турар Кызап, Сенилбаа, Сендин оларның адрезинге шыңгыы шүгүмчүлелдер болган.

Чоогур шүгүмчүлелден түнел үндүрүп, арагалаар чорууп соксадырының орнуна, Сендин биле Кызап олар шүгүмчүлеп турган эптериниң бажыңнарынга кээп оларны бак сөглеп турганы канчап-даа таарышпас. Бора-Тайга школазының склад эргелекчизи эш Мерзе өөреникчилер аразынга үргүлчү азырай чорууру черле чараш эвес. Бо эштер чогуур түнелди кылыр болзаа экен.

Т. САРЫГЛАР.

ГФР-ДЕ СОҢГУЛДА

Сентябрь 28-те ГФР-ге бундестаг (парламент) соңгулдазы болган. Оон мурнуу чарыында политиктиг демиселге реаксылыг, дайынзырак күштер аажок идепкейлээн, бундестагка эрге-чагырга холгаарлап алырынче чүткүп турарынга хөй-ниити сагышсырап турган. Оон ужуру-даа билдингир. Франциянын веделя бүрүде парламттынын үнер «Франс-пувесь» журналының бижип турарын ёзугаар алырга, неофашистер хөй акша-хөреңгилиг ГФР-ниң салдарлыг болуктерине деткиткеш, эрге-чагырга дээш демиселдиң гитлержи аргазын катап ажыглаар деп семеп келгеп.

Амгы соңгулдага Германияның Коммунистиг партиязы бактаап киргеп, демократтыг күштер эвилели—«Демократтыг депшилге хөделиишкинии» база киришкен. Ол эвилел ажылчы чоннарның ёзулуг эрге-ажыктарын илергейлеп, ГФР-ниң иштики, даштыкы политиказын үндезинги-биле өскертир дээш демисежип турар. Ук эвилел ГДР-ни болгаш Европада догуннап турар кызыгаарларны хүлээп көөруп дээш, ГФР-ге демократтыг кол эргелерни тургузарын хандырары дээш туржуп, неопацистерниң ажыл-чорудулгазын хоруурун негеп турар.

Боон парламентиниң 496 олудун кандыг үзелдиглер алганын деп чүвени көргүзер түнелди билдингелек болза-да, ГФР-ниң политиказынга чоокку дөрт чылда салдарлыг болур күштер денгүүрүн соңгулда көргүзер.

(СЭТА).

АКШ-тың камгалал министриниң чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри М. Лэйрд Пентагонунуң ролюнун болгаш соруулгаларының дугайында парлаалганың национал клубунга чүве чугаалаан.

Америк улус «дайынга моогаан» болгаш оон чуртка таварыштырган «халаптарын чайладырын» негеп турар деп ол мынчап чугаалаан. Амгы чазак оон мурнунда турган чазактан оңчү кылдыр «азар берге үржуктарны», ылаңгыя «Вьетнамда төндүрериниң төларгай перспективазы чок дайынны», актыпаның аажок үпеконталганын, өске-даа шиитки айтырыгларны салган ал-ган деп, Лэйрд хомудан чугаалаан. Камгалал министри мынча деп турган хирезинде-ле, пентагонның бюджединг улам улгаттырган турарын чедип алырын оралдажыр мен дээш. АКШ-на сан-хөө талазы-биле таваржып турар бергелериниң кол чылдагаанын — чогум-на шериг чарыгдалдарының ылаңгыя Вьетнамда дайынны шиталандырарының улгадып турары деп чүве билдингир болгай.

Чепсегленишкиннериниң эң чаа хевирлерин чогаадып турган-гузарынга үндүрүп бзор кылыр баштай негеттингеп бүгү акшаландырышкымаанын катап тургузарын хөөлу-дүрүм үндүрүкчүлериниден чоокку келир үеде пегээр сагыштыг мен деп, Лэйрд медеглээп. Оон чугаалаанын ёзугаар алырга, пентагон «америк шериг-далай күштерин чаартырының беш чыл планын» боттандырып эгелээр сагыштыг.

Сөөлгү чылдарның дургузунда «шериг-үлетүр комплексиан шериг болгаш дашткы политика айтырыгларының талазы-биле шиитпирлер үндүрериниге шыпаа-ла шиитпирлиг ролдуг болгаш» деп, мынчап чугаалаар үнкурга Лэйрд таварышкан.

Н. К. КРУПСКАЯ Ленин фурайында САКТЫЫШКЫННАР

1919 ЧЫЛДЫҢ МАЙДА школадан дашкаар өөредилге талазы-биле I Бүгуроссия съездиан болган. Анаа Ильич байыр чедиргеи. Школадан дашкаар өөредилгениң I Бүгу-россия съездиазиите 800 делегаттар келген, оларның арказында — партия кежигүүү авестер хөй. Делегаттарның улуг нуруузуның сагыш-сеткил кодурулчек болган, дыка хөй кижи фронт чоруур деп белеткенип турган. Делегаттарның шуптуу-ла совет демократизм деп чүвени, буржуаз демократизмден совет демократизминиң чүүң-биле ылгалырын тодаргай билир деп сөглеп болбас дээрэи съездиин организастаан большевиктерге, бистерге, тодаргай турган болгаш оон ужурунда съездиге илеткел кылып бээрин Ильичтиден дилээн бис. Ол чөпшээрешкеш, майның 19-та «Хосталганың болгаш деп чоруктуң лозуннары-биле чонну мегелеп турары» деп темага чүве чугаалаан. Капиталистиг күрүшениң байдалынга ол лозуннарга чон канчаар мегеледип турарының дугайын чугаалаан, ам Совет эрге-чагырга — пролетариат диктатуразы массаларны социализмге чедирер деп чугаалаан, Совет эргечагырганың мурнунда турар бергелериниң дугайын база чугаалаан.

«Күрүшениң ол чаа организациязы ан улуг берге ажылга төрүттүнер, чүге дээрге боттуң сандарадыкчы, бичебуржуазчы салдынчак чоруун тилеп үнери — ан берге, күчүлекчи капиталисти базарындан миллион катап артык берге, ынчанмыже мөлчүлгеден хостуг чаа организацииы тургузарынга миллион катап эртык үре-түңнелдиг түүл-дур. Пролетаржы организацияда ол сорулганы шинтпирлекпен үеде социализм эвизиниге чедир тилээн турар. Школадан дашкаар-даа, школага-даа өөредилгениң бүгү ажыл-чорудулгазын шак аңаа бараалгадыр херек» (В. И. Ленин. ЧДЧ., 38 том, 371 арын.— Ред.). Хол-биле бижээнинде оон ынай ыынча дээн: «Школадан дашкаар өөредилгенип I Бүгуроссия съездиинге Ильичтиниң чугаазын дыннап олура, мен анархизминиң алыс утказын аажок ханыы-биле билир турган Ильичиниң оон удурлажыкчыларының анархист деп буруудадып, Плехановтуң оны буруудадып, Советтериниң III съездизинге Н. Н. Сухановтуң оны буруудадып турганы сактып орган мен.

Советтериниң III съездизинге (1918 чылдың январьда) Ильич ам, буржуаз тургузугну үндезинп-биле буза шавар чорук эгелээн үеде, анархизм дугайында билишкин биске кончуг чугула апарган деп чугаалаан. Школадан дашкаар өөредилге съездизиниге Ильичиниң чугаалааны хуу ажылдыг тараачыныиың анархизми 1919 чылдың чазынында муң-мун аар-саар түүлдерге илереп үнүп турган».—Ред).

ЫНЧААРГА СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫ тургузарының хөрөнге анархисчи хөөннер-биле демисел эргежок чугула турган болза, ол демисел Кызыл Армияга оон-даа артык эргежок чугула турган. Анаа анархисчи хөөннер партиянчы чорук-биле капсыражыш турган. Украинага хамаапы дайынның дуржулгазы Кызыл Армияны организаставарының бергелерин хамыктав-на артыкка илередип көрүскен. Ол дугайын Ильич БТКК-ның, ажылчыннар болгаш тараачыннар депутаттарының Москва Советиниң, профессионалдар авиелиниң Москва чөвүлелиниң болгаш Москваның фабрика-завод комитеттериниң төлээлекчилериниң каттышкан хуралынга 1919 чылдың июль 4-те чугаалаан.

Ильич хамаапы дайынның башпайгы чылының бергелериниң дугайын, отрядтарны дуву-далаш-биле канчаар улаштыр-улаштыр тургузаар ужур таваржып турганының дугайын чугаалаан. Ол мынча дээн:

«Украинада пролетаржы медерел четпес турда, кошкак, организас чок чорук турда, петлюражы сандарадыкчы чорук болгаш немец империализм мөнүп турда — аңаа үндезилээш өжөөргек болгаш партизанчы чорук аңаа ала-чайгаар өзүп үнүп турган. Отряд бүргүзүнге тараачыннар ок-боозуун сегирип ап, ук черге эрге-чагырганы доктаадыр, тургузар дээш боттарының атаманыя азы боттарының «баштынчылын» сонгуп ап турган. Төп эрге-чагырганы олар көңгүс-ле тоол херексевейн, атаман бүргүзүү ол черниң баштынчызы кылдыр болаиып, бүгү-ле украин айтырыгларыны боду чааскаан шинтпирлээр деп сактып, төп черден ап чорудуп турган хемчегларын тоовайн турган» (В. И. Ленин. ЧДЧ., 39 том, 35 арын.—Ред.).

Шак ол организас чок, партизанчы, үй-балай чоруктуң түнелиниде Украина кижи дынназ көрбээн халапгарга таваржып эрткен деп, Ильич оон ынай чугаалаан. Ол дуржулга ис чок барып шыдавас.

«Сандаргай, партизанчы чоруктуң дуржулгаларын Украина медереп билген — деп, Ильич чугаалаан.— Ол болза бүгү украин революциязының аргилдезиниң үеэи болур, ол болза Украинаның бүгү хөгжүддезинге салдаржын илерээр. Ол болза бистиң база-ла чурттаи эрткенивис эргилде партизанчы чоруктан болгаш хамык түвенп кылыптар бис деп, революсчу чугаа-сооттардан ыр, быжыг, шудургу, организакчы аар-берге ажылче эргилде-дир. Ол болза Октябрь соонда хөй айлар эрткенде бистиң кирген болгаш дыка улуг чедишкинни чедип алган оруувус-тур. Бис ам келир үеже улуг бүдүрел-биле көрүп, бүгү бергелерни эртип турар бис» (база ында, 36 арын. Ред.).

Ильичиниң ынаныштары шынзыттырган: бистиң Кызыл Армиявыс медерелдиг чоруктуң үлегер-чижээ апарган...

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ быжыгып тургаиының хире-шаа-биле, кым, өөнүк деп чүвени калбак массаларның карааңга хамаапы дайынның тодарадып коргузүп тургаиының хире-шаа-биле чөөн үеэлдиг эсерлериниң салдары улам кошкап бар тыткан. Боттарының даяныр үндезинип ышкынгаш, олар анархистер-биле эвилелдежи берген болгаш оларның-биле кады сентябрь 25-те, Леонтьевск кудумчузунга МК агитация болгаш пропаганда айтырыгларын чугаалажып турда, чаза тепсишкин организастаанпар, анаа 12 кижи, оон иштинде МК секретары оп Загорский өлүрткен, 55 кижи балыглаткан. Чаза тепсишкин дугайында баштайгы медээни бистер бистинге келген Инесса Армандыдан дыннаан бис, оон уруу ынчап ол

Школадан дашкаар өөредилгениң I Бүгу-россия съездизинин хуралының соонда В. И. Ленин биле Н. К. Крупскаяның дээлелдер бажыңындан үнүп келгени. Москва, 1919 чылдың май 6. Кино көргүзүү. (СЭТА-ның фотохрониказы).

рары эргежок чугула башпайгы белеткелдериниң дугайын ол үргүлчү чугаалап турган. Партиянның VIII съездиаиите трактолар дугайын, чер ажылын механизастаарының дугайын, тараачыннарның медерелин кодурериниң эргежок чугуласының дугайын чугаалап, ол чокка коллективизациянын ылап бурунгаарлап чоруй албазын айтып, оон-биле кады колхозтар тургузарының херээнге кандыг-даа иниииативаны деткиир херек деп чугаалап турган.

1919 ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫНДА Горькиге чурттап турган Владимир Ильич чаа хевиринин коллективтиг ажыл-агыйын организастаар дугайында айтырыгны ол черниң ажылчыннарының мурнуига тургускан. Ынчалза-даа Горки ажылчыннарының хөй нуруузу ол херекке шоолуг белеткенин албаан болган. Мурнуида Горикиниң ээзи чораан Рейнбот латыш ажылчыннарны чондан хоорук тудар деп ойлдашкаш, оларны бодунуң ажыл-агыйынга аппарып алган. Бүгү латыш ажылчыннар-биле бир демий, Горикиниң ажылчыннары помешиктерни көөр хөөн чок турганнар, ынчалза-даа коллективтиг ажыл чорударынга, совхозтарны аайлап башкарарынга олар ол душта шоолуга белеп эвес турганнар.

Совхозка хамаарыштыр Ильичиниң кузелин Горикиниң ажыл-агыйының ынчангы эртелекчизи эш Вевер билбес турган. Бир катап аңаа сеткүүстел үеэнде ужуражы бергеш, Ильич чоок кавының тараачыннарынга совхоз кайы хире дузалап тур деп айтырган. Эш Вевер Ильичиже авмайгыламаар көргеш: «тараачыннарга олуртур иогаа үреэнии садыл тур бис» деп харыылаан. Ильич оон ынай айтырыг салбаан, а Вевер чоруй барганда менче көрүгтеш: «Салдынган айтырыгны безин билбейн барды» деп каан. Улут ажыл-агыйны чорудар херекке совхозтарны үлегерчижек болдурар херек деп чүвени билбес Веверге оиаа негелделиг апарган.

АЖЫЛ-АГЫЙНЫ КОЛЛЕКТИВТИГ чорударынга тараачыл массаларны белеткээр төлөде, тараалып чоннуң кол массазының оруузунга үр ажыл кылыр херек турган. Тараачыннарның чагааларын номчаанда Ильич оны бодап, билип турган. Бир тараачының көдээде байдал дугайында чагаазында Ильичиниң демделгели ам-даа артканы: 1919 чылдың февраль-март үеэнинп ол чагаазында Ильич: «Ортумак тараачыны кылып кыйган-дыр» деп бижээн.

Партиянық VIII съездизиите (1919 чылдың март 18—23) ортумак тараачыны канчаар көөр дугайында айтырыг аажок шыпгыны-биле тургустунган. Съездиин ажыдып тура бодунуң чугаазында Владимир Ильич ол айтырыгны бүрүн тодазы-биле салгаи:

«Көдээниң буржуазиязы-биле болгаш кулактар-биле чамыш-сыныш чок дайын көдээниң пролетариадын болгаш чартык пролетариадын организастаарының сорулгаларын бирги черже илип үндүрүп турар-дыр. Ынчалза-даа коммунистиг иитилелдиң быжыг үндезиниерин тургузуксап турар партияга моон ынайы базым болза ортумак тараачыннарны бистиң канчаар көөрүүстүң дугайында айтырыгны шын шинтпирлээриниң сорулгазы болур-дур. Ол айтырыг түүдеи-даа артык бедик байдал-биле тургустунуп турар. Бистер Совет республиканы догуиадып тургузарының үндезиниерин хандырбаан дээревисте оиу бүгү калбаа-биле тургузуп шыдавас турган бис».

Оон ынай:

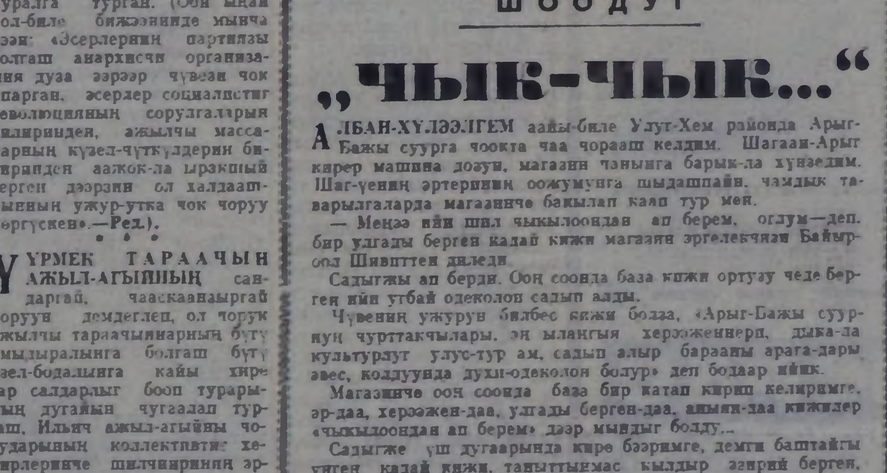
«Бистер болза ортумак тараачыпга хамаарыштыр быжыг авиелите үндезилеттиинер төлөде, көдээге ажылдың дуржулгазынга хынаттынган, бистиң улуттуга боллуруп чорударывыс кол чурумнарны болгаш айтышкыннарны тодазы-биле ажылдаа чорутсуусса чогуур — социалистиг тургузуушкуиның шак ындыг чадазынче кирген-дир бис» (В. И. Ленин. ЧДЧ., 38 том, 128, 129 арыннар.—Ред.).

Партиянық VIII съездизиите Владимир Ильич ортумак тараачынны эш ёзүзу-биле көөрүүнүн эргежок чугулазының дугайын, ону күштеп болбазының дугайын, аңаа бирги ээлчегде көдээ ажыл-агыйны механизастаарда, оон экономиктиг байдалын чиигедирде болгаш экижидерде, амыдыралын культуразын көдүрерде дуза чедирериниң дугайын чугаалаан. Ильич ылаңгыя көдээниң культура деңгелиниң көдүрериниң эргежок чугулазының дугайын, массаларның культуразының четпес чоруунче бистиң үргүлчү-де тайыр бүдүрүп турарывыстың дугайын дыка хөй чугаалаан. Совет хөөйлуларны боттандырып чорударынга культуреның чаыс деңгелиниң аажок шаптык боюи турарыи чугаалаан. «...Хөөйлудан аңыда, культуреның кандыг-даа хөөйлуга чагыртыр аргажок чаыс деңгелиги база бар боюи турар-дыр»... (база ында, 170 арын.—Ред.).

ПАРТИЯНЫҢ VIII СЪЕЗДИЗИНИҢ СООНДА бир неделя эрткенде, 1919 чылдың март 30-да, БТКК-ның хуралынга БТКК-ның мочаан даргазы Я. М. Свердловтуң алгынынга М. И. Калининниң кандидатуразын деңнеп турган, Ильич М. И. Калининде партияжи ажылдың 20 чыл стажы бар, ол дээрге Питериин ажылчыны болза-даа Тверь губерииияның тараачыннарындан үнген, тараачыл ажыл-агый-биле сырый харылзаалыг болгаш ол харылзаавы үргүлчү чаартып турар, ынчангаш ажылчы массаларның калбак көзектерии эмхүүнүн ёзуулу-биле көрүп билир кижи деп чугаалаан. Ортумак тараачыннар бүгү Совет республиканың дээди төлээлекчиниң кылдыр бодуунуң кижизиин көрүксеп турар. Михаил Иванович ииниң кандидатуразы ортумак тараачыннар-биле Совет эрге-чагырганың дээди төлээлекчиниң алаша шуут харылзааларын херек кырында организастаарыгга дузалаар, ол тараачыннар-биле партиянын, чазаитың чоокшулажыкрыига дузалаар.

Ильичиниң ынаныжы долгуу-биле шынныг бооп бүткенин билир болгай бис. М. И. Калининге тараачын массалар ынак, оларга ол чоок...

(Уланчылыг).

Шоодуг

„ЧЫК-ЧЫК...“

АЛБАН-ХҮЛӘЭЛГЕМ аайы-биле Улуг-Хем районда Арыг-Бажы суурга чоокта чаа чораан келдим. Шагаан-Арыг кирер машина дозуп, магазин үзенынга барып-ла хүзедим. Шаг-үеиин эртериниң оожумунга шыдаппайн, чамдык таварылгаларда магазинче бакылап каап тур мен.

— Меңээ ийи шил чыкылоондан ап берем, оглум—деп, бир улгады берген кадай кижи магазин эргелекчизи Байырсол Шивиттен диледи.

Садыгжы ап берди. Оон соонда база кижи ортузу чеде берген ийи утбай одеколон садып алды.

Чүвениң ужурун билбес кижи болза, «Арыг-Бажы суурнуң чурттакчылары, эң ылангыя хөрөөженнери, дыка-ла культурлуг улус-тур ам, садып алыр барааны арага-дарыавес, колдуунда духи-одеколон болур» деп бодаар иймек.

Магазинче оон соонда база бир катап кирип келиримге, эр-даа, хөрөөжен-даа, улгады берген-даа, аимын-даа кижилер «чыкылоондан ап берем» дээр мындыг болду...

Садыгже үш дугаарында кире бээримге, демги баштайгы үнген кадай кижи, танытгынмас кылдыр азырай берген, оочурда бо тур. Дөлгөө чедип каәрге:

— Ам база бир чык... чык...—диген, «чыкылоон» деп сөзүи чугаалап чадай-чадай, пет көөп дүштү. Садыгжы оон соонда улгады берген ол кадай кижиниң үндүрүп кагды.

Садыгдан үнүп келдим. «Чык-чык» үгбай (Арыг-Бажы суурнуң одеколон ижер чурттакчыларын чаңгыс бо ат-биле адап алырлы, аргим номчукчу, чүге дээрге, бо чорук суурда массалыг апар чыдар) садыгның каашчазының кырында чыдыр. Аңаа турган кезек аныяк кыстарның мындыг чугаазын дыңнадым:

— Чагдынар духи, одеколон арттырбас апарган аттыг кадайлар-дыр ийин бо!..

Суурнуң чамдык аныяктарының «Чык-чык» сугларга каттыжа бээр апарганы коичуг хомудавчыг. «Улуг-Хая» совхозтуң бо салбырында улуг Культура бажыны бар. Ында библиотека база бар. Культура бажыны-даа, библиотека-даа аныяктар ортузунга агитас-массалыг ажылды чогуур деиилге чорудуп шыдавайн турар. Күш-культура болгаш спорт суурда хөгжүвейн келген.

«Чык-чык» сугларны салбырның партия, комсомол организацияларының ажылдакчылары көрүп турар болбайн аан. Арыг-Бажы суурда хөрөөженнер чөвүделиниң ажылыя чүгле районда эвес, а харын республикада эки деп көрүп турда, суурнуң чамдык хөрөөжен чону «садыгда арага чок болза, одеколондан ижип алыр-дыр» деп кылаштажып чоруур ужуру чүл?

Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг, Арыг-Узуу дээш өске-даа суурларынга чедип пат болган мен, ынчалза-даа Арыг-Бажында ышкаш «чык... чык...» дээш, дылы долгажы бээр кижилерлиг суур чүвле бо районда эвес, харын республикада чок деп бодаар мен.

К. ОЮН.

Хөөлбектер

Чорук аайы-биле «Чодураа» колхозтуң төвүнге чеде берген бис. Партиянын Тес-Хем райкомунуң килдис эргелекчизи А. Шыырап-биле кады чораан мен.

— Колхозтуң ясли-садында сепгелге доозулган дилир. Оны көрөөлем—деп, ол канал кирди.

Ол хүнүң мурнуу түнелиниде хөлчок суттур чаъс хондур чүве.

Ясли-садта шынап-ла сепгелге доозулган болду. Шеэрги сүргей чүтайлаан ханалар, стол, сандай каракты өөрүү... Ынчалза-даа бо чүл? Дээвирнин штукатуразы янда-мында төктүүлеп калган, чамдык черлерде чүтайы саргарып эде берген. Үдуур өрээлде дөрт оруннуң хереклелерин дашты кургадыр азып каан.

—Бо дүнеки чаъс халап үндүр! — деп ясли-садтың ажылдакчылары хөлээп турлар.

— Сепгелгени дооскан дыр силер. Канчап дамдылап турар чүве апаарды бо?

Сепгелгени ийи ай дургузунда кылып келген. Материал, иланган маиза тывылбас, оон-моон, бажыннар чанындан чыып турган. Ирээш ойлу берген шалаларны ындыг хөөндектер-биле дуй кадагылап каанын көрдүүс. Районнуң улус өөредилге киллизиниң бо бажыңыи сепгээрипге көрүгген акшазы четпээн. Көдээ Советтиң көргүзүг материалдарын, дериите садарыпта тескайлап берген акшазының хөй кезиин, хөй түүйбүну чарыгдаан. Ам ясли-садта өөредилге хереклелерин-даа, стол, сандай-даа, ойнаарактарда-даа чедишпес. Эмнер аптечказында чаңгыс түн эм-даа тывылбас. Одаар мииттин түгле түштүр бир кезии берген.

Бажың иштинге дүне када хөөлбектер турупканының тылдагаавы крышаны шимкан шиферниң үрелип, баксыраанында, бажыңны кылын тура, ону шыварда шын эвес кылганында. Сут кирип турар ойбактарны дугаарын бодап, крыша кырынче үнүп турган, ясли-садтың бир ажылчының ойлуп дүжүп турган истери көстүп турду. Чаа шифер-биле шывар бе, азы черле крышаны бүрүү-биле эде кылыр бе деп айтырыг тургустунмаан. Аңаа чарыгдаар херенги-даа, күш-даа, харын шифер-даа чок болган.

Кырындан дамдыгаарын, ойнаар шөлчүгештер дериптинмээнин, малалар ирээнин, ат-керекселдерин эвээжин, адактың соонда, бо бажыңга каш-каш чылдар иштинде эки шыиарлыг сепгелге кылдынмайн келгенин колхоз баштаар черш-даа, район-даа, көдээ Совет-даа билир. А херен кырында бо талазы-биле байдалда кандыг-даа өскерилге чок, биезги-де хевээр.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Редактор К. Н. ДИПГА.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аиаа солдат Александр Матросов» 10, 2, «Улуг ынаныылдың аиягазы» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мээң ачам капитан» 10, 14, 16, «Ыяш бурганнарның чажыды» 12, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«ХАА-ХЕМ»: «Айылдың умдуушкыны» 3, 5, 6.40, «Гайдуии» 8.20 шактарда.

Хандагайты суурга чылыдылга системазының талазы-биле дипломнуг механик херек. Шалыяны дугуржулга ёзугаар төлээр. Ажылдаарын күзээн кижилер Өвүр райкүүскомга келир.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

Көдээ ажыл-агый ажылдакчылары кадыкшылыңарны камнаңар

Колхозчулар болгаш совхоз ажылчыннары, гигиенаның арыг-шевер болурунуң чурумун сагыңар. Силерниң кадыларыңы болгаш ажыл кылып шыдаар аргалыңарны ол камгалаар.

Чемненир мурнуида, арыгланыр бажыңга кирген соонда база ажылдап дооскан соонда холдарыңарны савапнап чуңар.

Мага-боттуң арыг-шеверии сагыңар. Неделя санында чунар-бажыңга кирипкер, эк хептериңерии солукар.

Диптериңерии камнаңар. Хүнүүн-не оларны порошоктуг дыш аштаар щётка-биле узуп доора дургаар аштап арыглаңар.

Идиктериңерниң арыг-силиг чоруурун хайгаарақар. Чурттагга черинче кирер мурнуида оларны эки дурбулер. Идиктериңерии хүнүүн-не аштаңар.

Хирлиг, иштики болгаш паштыкы хептерден аарыглар тарап болур. Иштики хептериңерии эки арыглап аптаңар.

Хову турлаанның девискээрии бокталдырбақар. Аъш-чем артынчыларын болгаш бокгакты уш-баш чок октаваңар, оларны салыр тускай черден белеткеп алыңар.

Көдээ ажыл-агыйның механизаторлары, тускай хептиг ажылдаңар. Ону чотуур өйүнде аштап арыглап, септеп-селиңер, ол чорук сплерии ааРыглардан баш удур камталаар.

Машина-септелге мастерскаяларының ажылчыннары, ажылдаар черниң арыг-шеверп болгаш корум-чурумуглээп демисежиңер.

Үрезии хораннап турар үеде тускай хептп, резина холхаптарын болгаш сапыктарны кедиңер, арыпны ыяап-ла дуглап алгаш ажылданар. Ажылдап дооскан соонда тускай хеиңерии ужулгаш, салгынга каксыңар, ону аңгы шкафтарга шыгжақар.

Элээр эвес ажылдаарга күш-ажылдың будүрүкчулуун кудуладыр болгаш кемдепкергээр таварылгаларга четиреп болур.

СОГУНА, ЧЕСНОК

СОГУНАНЫ болгаш чеснокту чүгле чем амдан кииирер кылдыр эвээш хемчээлдиг ажыглап турар. Ынчангаш оларның составында бар белоктар, углеводтар болгаш минералдыг дустар чемненилгеге улуг роль ойнавайн турар.

Согунаның болгаш чеснокту сывында организмге улуг ужур-дузалыг С витамин коичуг элбек. Согунаның борбак бажында С витамин коячуг ховар, а чеснокта ол мырыңай чок. Ынчангаш согунаның болгаш чеснокту амданныг шынарларын харааң чемге ажыглап турар. Олэр чемни амдан кииирер болгаш кижиниң чем хайылдырар чулуктарын ылгап үндүрериге идиг бээр.

Аарыг кижилерге, ылаңгыя баары болгаш бүүректери аарыг, ижии-шөйүндулериниде оюлганнарлыг кижилерге согуианы болгаш чеснокту чемге ажыглаарын кызыгаарлаары чугула.

Шаг-шаандан дура-ла согуианы болгаш чеснокту улустар эм кылдыр база ажыглап келген. Оларны чемге хөөн чок апарган үеде ажыглап, үоолгадыр шынарын кыжык аарыглар үезинде база ижии-шөйүнду кыжалаанда күүттар өлүрер шынарын кижилер ажыглап турган. Согунаның болгаш чеснокту эм болур шынарлары оларның составында фитонцид деп бүдүмелдиң бары-биле тайылбырлаттынар. Ол витамин микробтарны өлүрер талазы-биле эң күштүг хорап болур. Аас иштинде чоргулаар хөй санныг микробтарны өлүрериие согуианы ийи-үш минута иштинде дайнаарга-ла четчир. Чеснокта бар фитонцид ижии аарыгларының өөскүдүкчүлерии болгаш принцелдирер бактерияларны улуткаар шынарлыг.

Медицина үлетпүрү чеснокгаи тускай сатыыны деп эмин кылган, ону амчының сүмелээнии ёзугаар ажыглаар.

Сумелеп тур

ТЫКВА

Бистиң чемниивске тыкваны халяа ажыглап турары хараадавчыг. А тыква дээрге ажыктыг болгаш хоолулуг продукт болуп турар.

Кижиниң чеминге столованыны дээр тыкваны ажыглаар херек. Ол тыкваның эң-не пептерээн сорттары: «Мозолеевская-15», «Миндальная», «Медовая белая», «Перехватка» болуп турар.

Тыквада, ногаалларның хөй нуруузу-биле бир дөмей, сут хөй (92 хуузу чедир), ынчалза-даа клетчалар эвээш — түгле 7 хуу, органиктиг кислоталар база эвээш. Ынчангаш ол чорук улуг хырын шөйүндүг ааран кижилерниң чем рационунга тыкваны киреринп сумелээр аргаиы берии турар.

Чартык сахаридтерге (чигиргелерге) хамаажыр оиза бүдүмел тыквада хөй. Пектина яблоннар болгаш свекладан ажыг. Пектина бүдүмелдер кижиниң организминге таарымчалыг салдарны чедирип турар, организмде киргеи хоран бүдүмелдерии уулткап, холестериннп организмден үндүрерии көөдеиип турар. Оон ужурунда чоон шөйүндүде хоочураан аарыг болгаш атеросклерозтуг кижилерге тыква коичуг ажыктыг.

Тыквада белоктар дыка эвээш, түгле 0,5 хуу, «С» витамни база аажок ховар—100 граммда-ла 8 миллиграмм. Тыквада минералдыг дустардан хамыктың мурнуида калий дузу хөй (100 граммда-ла 222 миллиграмм), кабачкалардыиыидан биче-ле эвээш (2,58 миллиграмм) ынчалза-даа капустаныидан хөй. Натрий дузу эвээш. Оон ужурунда чурен-судал системазы аарыг кижилерге ажыктыг болгаш сыкыйның ажылын идепкейжидер.

Тыквапың калорийлии дыка чаыс. 100 граммда-ла улуг дизе-ле 27 калорий бар. Ынчаарга ол-ла хире санныг картофельде 94 хуу калорий, а 100 грамм көк-тараа хлебинде 200 грамм ажыг калорий бар болуп турар. Семирип эгелээн болгаш семирээн кижилерниң чеминге тыквапы ыяап-ла ажыглаар херек.

Тыквадан амданныг, хоолулуг болгаш диэттиг хөй чемнерии: олаңыпп, суфисти белеткеп болур. Помидорну болгаш картофельди холуп турган быжырган тыква, яблоня холаан пудинг, тыква пюреэи болгаш өске-даа хөй чемнерии ылып болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-25, партийжи аныяктарла киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-12, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизиниң 21-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаида 32-75 телефоиче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00799

Солун неделяда алды катап үнер